

La
27

SUPPLEMENT

OP DE FELLER'S

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK.

TWEEDE DEEL.

SUPPLEMENT

OP

DE FELLER'S

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK,

OF

BEKNOPTE LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN

**MANNEN EN VROUWEN, WELKE ZICH, SEDERT DE UITGAVE IN
HET NEDERDUITSCH VAN HET HOOFDWERK TOT OP DEN
TEGENWOORDIGEN TIJD, DOOR VERNUFT, BEGAAFD-
HEDEN, DEUGDEN, DWALINGEN OF MISDADEN
HEBBEN BEROEMD OF BERUCHT GEMAAKT;**

BENEVENS

NALEZINGEN OP GENOEMD WERK.

TWEEDE DEEL.

E—L.

Te 's **HERTOGENBOSCH,**
BIJ J. J. ARKESTEYN EN ZOON.
1851.

SUPPLEMENT

OP HET

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK.

E.

E A N. — E B E.

EANDI (JOZEF ANTONIUS FRANCISCUS HIERONYMUS), een geleerde Piemontees, te *Saluzzo*, in 1735 geboren, vormde zich voor de beoefening der wetenschappen, onder pater BECCARIA (zie dat Art. -*Wbk.*-), die hem weldra aan zijne werkzaamheden verbond en hem tot zijnen plaatsvervanger aanduidde. In 1781, tot hoogleeraar der meetkunde te *Turijn* benoemd, verkreeg hij aldaar in 1788 den leerstoel der proefondervindelijke natuurkunde, en werd kort daarna tot lid der akademie van wetenschappen verkozen. Hij overleed in 1799. Behalve *Leereden*, die voldoende zouden zijn geweest om hem eenen roem te verzekeren, heeft men van hem verscheiden werken, onder welke men onderscheidt: 1.^o *Phisica experimentalis et geometriae lineamenta ad Subalpinos, Turijn, 1793, 3 dl.ⁿ*,
II. DEEL.

in 8.^{vo}; er bestaat een nadruk van, in 1800 in het licht gegeven; — 2.^o *Geschiedkundig verslag* der studiën van pater BECCARIA, 1783, in 8.^{vo}, opgedragen aan den heer BALBE, erfgenaam der handschriften, van dien beroemden hersteller der natuurkunde in *Piëmont*. Er is een *Verslag over het leven en de werken van EANDI* in het licht gegeven door VASSALI, zijn' neef en kweekeling, opgenomen in het 6.^e dl. der *Gezenschriften* der akademie van *Turijn*, 1801, in 4.^{to}

* EBERT (FREDERIK ADOLF), beroemde bibliothecarius en letterkundige geschiedschrijver, den 9 Julij 1791, te *Taucha* bij *Leipzig* geboren. Daar zijn vader echter als tuchthuispredikant naar *Leipzig* beroepen werd, maakte de zoon aan de Nicolai-school aldaar zijne stu-

diën, en werd als amanuensis, bij de raads-bibliotheek aangesteld. Hier, zoowel als in de rijke boekverzameling zijns vaders, ontving de talentvolle jongeling de eerste opwekking en genegenheid voor bibliographie. Aan de universiteit beoefende hij, wel is waar, de godgeleerdheid, doch legde zich tevens met ingespannen vlijt, op de letterkundige studiën en op de geschiedenis der middel-eeuwen toe. De vroegtijdige dood zijner ouders verplaatste hem in behoeftige omstandigheden, en daar hij niet zelden met gebrek te worstelen had, maakte hij zich, ter voorziening in zijn bestaan, vroegtijdig tot letterkundigen arbeid bekwaam. Zijn eerste geschrift verscheen te *Freiberg* in 1811, en handelde over openbare bibliotheken, voornamelijk Duitse universiteits-bibliotheken. In 1812 verkreeg hij de doctorale waardigheid in de godgeleerdheid. Aan de universiteits-bibliotheek te *Leipzig*, welke in nieuwe orde zou worden gebracht, bekwam hij in het volgende jaar eene aanstelling. Hij begon letterkundige *excerpta* aan te leggen, welke hij met rustelooze volharding, onafgebroken, tot weinige weken voor zijnen dood voortzette, en die tot 100 deelen beliepen. Zijne uitgebreide bibliographische kennis verschaften hem de welverdiende beroeping als secretaris aan de koninklijke hof-bibliotheek te *Dresden*, alwaar hij met eene korte tusschenpoozing, gedurende 20 jaren,

aan deze inrigting zijne talenten en krachten toewijdde. Zijne navorschingen en ondervindingen, in die betrekking opgedaan, heeft hij blootgelegd in zijn uitmuntend werk: *Die Bildung des Bibliothekars, Leipzig*, 1820, 2 dl.ⁿ Verder gaf hij nog in het licht: 1.^o *das Leben Taubmann's, Eisenach*, 1814, en — 2.^o *TORQUATO TASSO, nach GUINGENÉ, Leipzig*, 1819. De geestdrift voor zijn beroep bracht bij hem het reusachtige denkbeeld tot rijpheid, om een werk ten uitvoer te brengen, waarin de beminnaar van boeken en de geleerde niet slechts de merkwaardigheden en zeldzaamheden, maar ook de voornaamste boeken aller wetenschappen en volken, met beknopte letterkundige aantekeningen, vindt aangewezen. Deze veelomvattende onderneming kwam slechts tot eene gedeeltelijke uitvoering, in het *Bibliographische Lexikon, Leipzig*, 1821, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to} Men moet billijker wijze verbaasd staan over de volledigheid der letterkundige aantekeningen, over de naauwkeurigheid der bibliographische verwijzingen en over de gezonde critiek in de beoordeeling der verschillende uitgaven, en de keuze der meest gezochte werken. Naauwelijks was dit groote werk ten einde of er volgde: — 3.^o *die Geschichte der königlichen Bibliothek zu Dresden*, 1822, waarin voor de oud-classische en oud-Fransche letterkunde, zoowel als over zeldzame handschriften, goede teregtwijzingen gegeven zijn, zoodat dit

geschrift, ook naast de nieuwste beschrijving der Dresdener bibliotheek door FALKENSTEIN, als eene loffelijke aanvulling, wel verdienden roem zal blijven behouden, naardien EBERT meer de geschiedkundige ontwikkeling der inrigting, en FALKENSTEIN de diplomatische beschrijving met nauwkeurigheid voordraagt, de eerste de Fransche, Spaansche en Italiaansche, benevens de Grieksche en Romeinsche schrijvers; de laatste de Oostersche en oud-Duitsche schrijvers, over de geschiedenis des regs en der letterkunde, met voorliefde behandell. Zijne driejarige betrekking tot de Wolfenbuttelsche bibliotheek; maakte EBERT zich ten nutte, tot de diplomatische beschrijving der zich aldaar bevindende rijke handschriften en *incunabelen*, en maakte een gedeelte dier studiën publiek, in het 2.^e deel der *Bildung des Bibliothekars zur Handschriftenkunde*. Naar Dresden teruggekeerd, werd hij in 1827 tot opperbibliothekaris en hofraad benoemd, en hem door koning FREDERIK AUGUSTUS de eerepost van opziener zijner privaاتبibliotheek toevertrouwd. Zijn vlugschrift *Culturperiode des sächsischen Mittelalters*, slechts ten getale van vijftig exemplaren getrokken, diende tot gelukwensching aan den bibliothekaris SEMLER, bij het 25jarige feest zijner ambtsbediening. Behalve de werkzaamheden, die aan zijn ambt verbonden waren, openbaarde EBERT vruchtbare letterkundige bewe-

ging. Het tijdschrift: *Ueberlieferungen* deelde belangrijke bijzonderheden mede, betrekkelijk de bibliotheek van *Wolfenbüttele*; aan de *Encyclopädie* van ERSCH en GRUBER, aan het *Conversations-Lexicon* van BROCKHAUS, aan het tijdschrift *Hermes*, aan het *Litterarische Conversationsblatt* was hij een vlijtige medewerker. Tot de *Dresdener Morgenzeitung* leverde hij het *Literaturblatt*, en voerde, ter bevordering der letterkunde, eene uitgebreide briefwisseling. Als lid der Frankforter-maatschappij voor Duitse geschiedkunde, bewerkte hij de uitgaven van WITEKIND, van CORVEY en DITMAR VON MERSEBURG. Zulke vroegtijdige en onvermoeide inspanningen des geestes verzwakten weldra zijn buitendien niet zeer sterk ligchaamsgestel. Een hevige aanval der griep in het jaar 1833, waarvan hij, wel is waar, nog gered werd, plantte echter in zijn verzwakt gestel, de ziekte-kiem; in plaats van de vroegere opgeruimdheid, maakte zich treurige zwaarmoedigheid van hem meester, en even zoo ligt als hem vroeger alle arbeid viel, verkeerde hij thans in eene volslagene lusteloosheid. Toen hij op den 10 November 1834, nieuw aangekomen werken in de bepaalde vakken wilde rangschikken, overviel hem op de ladder een hevige aanval van duizeligheid; hij stortte naar beneden, en werd bewusteloos naar huis gedragen, en eene door dezen val teweeggebragte hersenont-

steking, had na drie dagen (13 Novb. 1834) zijnen dood ten gevolge. Eene *Geschiede des Meissener Doms* was reeds tot den druk gereed, en verscheen ook als *opus posthumum* in 1835. EBERT moet naast SCHRETTINGER, als de wetenschappelijke grondlegger der bibliotheek-wetenschap in *Duitschland* beschouwd worden. De door hem nagelatene handschriften, werden voor de hofbibliotheek voor 500 *Thaler* aangekocht, en in de zaal der manuscripten, in eene bijzondere kas, met het opschrift: *Eberti apparatus literarius* eervol bewaard. Zijne uitgewerkte *Realkatalogen* zijn niet alleen het sieraad der hofbibliotheek, maar blijven toonbeelden voor alle tijden: zij bevatten Oostersche taalkunde, Westersche letterkunde met *glossologie* of *linguistica*, *ars musica*, *ars dramatica*, *ars graphica*; de handschriften der oud-classische letterkunde enz. enz.

ECKARD (JOANNES), letterkundige, in 1769 geboren, werd advocaat. bij het parlement van *Parijs*, en verdeelde zijn leven tusschen de vervulling zijner pligten en de beoefening der letteren. Hij overleed te *Versailles*, den 14 December 1839. Men heeft van hem *Levensschetsen* van den generaal BERTHIER (VICT. LEOP.), van CLERY, PEUCHET en GIRAULD-DUVIVIER, den taalkundige, en een aantal gelegenheids-stukjes; maar zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Mémoires etc.* (*Geschiedkundige gedenkschriften betrekkelijk Lo-*

DEWIJK XVII), 3.º uitg., *Parijs*, 1819, in 8.º; — 2.º *Recherches etc.* (*Geschiedkundige nasporingen betrekkelijk Versailles*), 1836, in 8.º; — 3.º *Etat etc.* (*Waarachtige staat van alle sommen door LODEWIJK XIV tot gebouwen aangewend*), ib. 1836, in 8.º Deze drie werken bevatten naauwkeurige bijzonderheden, en verdienen geraadpleegd te worden. Ook heeft ECKARD nog eenige werken in handschrift nagelaten, en was hij de uitgever der *Annales littéraires* van DUSSAULT.

* ECKHOF (KAREL), bijgenaamd de *Duitsche Roscius*, werd in 1720, te *Hamburg* geboren, verliet in 1740, zijne betrekking van klerk bij eenen advocaat te *Schwerin*, ten einde zijne neiging voor het tooneel te kunnen bevredigen. Hij verbond zich het eerst bij het gezelschap van SCHÖNEMANN in *Luneburg*, en betrad later onder den grootsten bijval de tooneelen van *Lubek*, *Hanover* en *Gotha*, alwaar hij als mededirecteur in 1778 overleed. ECKHOF was de eerste tooneelspeler van zijnen tijd, en wordt in het algemeen voor den vader der *Duitsche tooneelkunst* gehouden: want hij was de eerste, die haar beteekenis, waarde, aanzien en naam verschaft heeft. Met een diep, door natuur en ondervinding versterkt inzicht, met de begaafdheid, van dadelijk bij den eersten blik, het karakter van elke rol te begrijpen, met de nog grootere, van zijne van natuur niet zeer voor-

deelige gestalte tot in het onkennelijke naar elke rol te herscheppen, vereenigde hij daarenboven de talenten eens taalkundigen, eens redenaars en dichters. Ook was ECKHOFF — wat hij tooneelspelers tot de zeldzaamheden behoort — een even zoo achtenswaardig en deugdzaam mensch, als hij op het tooneel een groote kunstenaar was. Als schrijver heeft hij zich door eenige uit het Fransch in het Hoogduitsch vertaalde blijspelen bekend gemaakt.

EDELGRANTZ (de vrijheer ABRAHAM NICOLAAS), directeur der akademie van landbouwkunde in Zweden, in 1754 te Abo geboren. Na zich in het begin uitsluitend met letterkunde te hebben bezig gehouden, werd hij in 1787, tot secretaris en particulier kassier des konings, en directeur der hof-tooneelen benoemd: later werd hij tot de kanselarij, en vervolgens tot de handvesten der koninklijke orden beroepen. Hij maakte in 1796 door zijne *Verhandeling over de télégrafen*, twee duizend vier-en-twintig verschillende teekens bekend, die men op eenen afstand van 3½ Zweedsche mijlen, met behulp van tien stukken kan overbrengen. Na door de akademie van *Stokholm* tot haren voorzitter te zijn verkozen, droeg hij in dezelve eene verhandeling voor, over de onzekerheid onzer kennis met betrekking tot de electriciteit. In 1801, bezocht hij,

op last des konings, *Duitschland*, de *Bataafsche republiek*, *Frankrijk* en *Engeland*, ten einde er de nieuwe en industrieele handelingen te beoefenen, en van deze reis bragt hij eene menigte nuttige waarnemingen mede. In 1805, tot opzichter der koninklijke museums benoemd, werd hij drie jaren later met de waardigheid van hof-kanselier bekleed. EDELGRANTZ verkreeg eindelijk den titel van vrijheer, en overleed den 15 Maart 1821. Zweden heeft hem verscheiden nuttige werktuigen te danken.

EDELMANN (JOHANN CHRISTIAN), een vrijgeest, den 10 Julij 1698, te *Weissenfels* in *Saksen* geboren, beoefende de godgeleerdheid te *Jena*. Ofschoon lutersch geboren, weifelde hij langen tijd tusschen verschillende godsdienstige sekten, en, niettegenstaande hij het Christendom vijandig was, werkte hij eenigen tijd aan de vertaling des bijbels, door J. F. HAUG te *Berleburg* in het licht gegeven, en leverde tot dezelve vier brieven van den H. PAULUS. Daarop gaf hij een werk in het licht *Unschuldigen Nachrichten* genaamd, waarin hij de geringe waarde aller godsdiensten trachtte te bewijzen. Hij verwierp de leer en de offerande van JESUS CHRISTUS, en verhief de rede tot eene godheid. Hij beweerde dat deze rede een wezenlijk deel van God was, van wien zij nergens in verschilde: dat alzoo de ziel een

gedeelte der Godheid was, en niet slechts die der menschen, maar ook die van alle dieren. Hij onthield zich langen tijd van vleesch te eten, ten einde, zeide hij, geen gedeelte der Godheid te eten. Zijne voornaamste geschriften zijn: 1.° *Moses mit aufgedecktem Angesichte*, 1740, in 8.°; — 2.° *CHRISTUS und BELIAL*, 1741; — 3.° *die Göttlichkeit der Vernunft*, 1742, in 8.°; — 4.° *Die bereiteten Schläge auf der Narren Rücken*, 1739, een vuilaardig schot-schrift. Door het consistorie over zijne geloofsbelijdenis ondervraagd, gaf hij, als een onbeschaamd antwoord, het volgende geschrift in het licht: 5.° *Abgenöthigtes, jedoch Anderen nicht wieder aufgenöthigtes Glaubensbekenntnisz aus Veranlassung unrichtiger und verhunzter Abschriften desselben, vernünftigen Gemüthern zum Druck übergeben vom Author*, 1746 enz. Uit *Neuwied*, *Brunswijk*, *Hamburg* enz. verdreven, verkreeg hij eindelijk, op voorwaarde van niet meer te zullen schrijven, de vergunning om in *Berlijn* te leven, alwaar de woelzieke man den 15 Febr. 1767 overleed.

EDRED, tiende koning van *Engeland*, uit de Saksische dynastie, zoon van EDUARD den Oude, beklom den troon in 946, na den dood van zijnen broeder EDMUND I (zie dat Art. *Wbk.*) en won door zijne regtvaardigheid, goedheid en berminnelijke zeden, de toegenegenheid zijner onderdanen.

Nadat de Denen in *Northumberland* aan het muiten waren geslagen, onderwierp hij dezelve en noodzaakte MALCOLM, koning van *Schotland*, hem met betrekking tot de landen, welke hij in *Engeland* bezat, leenpligtig te worden. Hij gaf vervolgens het beheer der zaken den H. DUSTAN, later aartsbischop van *Kantelberg*, over, en overleed, in 955.

EDUARD, prins van *Wallis* (ter aanvulling van dit Art. in het *Wbk.*) — » De prins van *Wallis*, zegt HUME, heeft eene door groote heldendaden, door groote deugden, door een vlekkeloos leven, vereeuwigde gedachtenis nagelaten. Zijne dapperheid en zijn krijgsbeleid, waren de minste zijner verdiensten; zijne bescheidenheid, zijne gematigdheid, zijne edelmoedigheid wonnen hem aller harten. Hij scheen bestemd om niet enkel der onbeschaafde eeuw, waarin hij leefde, en welker ondeugden hem niet bezoedelden, maar zelfs der schitterendste eeuw der oudheid en latere tijden tot sieraad te verstrekken." Een groote misslag was echter de oorzaak van zijn' ondergang. Na getracht te hebben *PETRUS den Wreede* (onwaardig om aan zijn lot verbonden te zijn), op den troon van *Kastilië* te herstellen, weigerde deze even zoo trouweloze als barbaarsche vorst, de overeengekomen sommen aan de Engelsche troepen uittebetalen, en dezelve van levensmiddelen te voorzien. Bij gebrek der laatste, ontstond er eene

besmettelijke ziekte in het leger van den prins van *Wallis*, die toenmaals in *Aquitanië* regeerde; en hij zelf werd door eene ziekte aangetast, waarvan hij niet kon genezen. Om de door hem aangegane schulden ter voorziening in de toebereidselen van den veldtocht te voldoen, zag hij zich genoodzaakt zijne onderdanen met belastingen te overladen, zoodat er een opstand onder dezelve ontstond. Deze omstandigheid wekte de natuurlijke afkeerigheid der inwoners tegen de Engelschen weder op, die al de goede hoedanigheden van den prins slechts hadden doen sluimeren.

EDUARD, koning van *Portugal*, zoon van JOANNES I, dien hij in 1433 in de regering opvolgde. Hij herstelde de onder de vorige regering vervallen tucht, bragt orde in de door langdurige oorlogen uitgeputte geldmiddelen, beriep de algemeene staten, vaardigde wetten uit tegen de weelde, moedigde den koophandel aan, beschermde en beoefende de wetenschappen. Hij overleed in 1438, slechts 37 jaren oud zijnde; hij vervaardigde met den beroemden regtsgeleerde don JUAN DE REGRAS een *Wetboek voor de regtsbedeeling*. Ook schreef hij eene *Verhandeling over de trouw*, die in den koophandel en in de vriendschap moeten bestaan.

EDWARDS (WILLIAM FREDERIK), een arts, in 1777 op het eiland *Jamaika* geboren, behoorde tot

dezelfde familie als BRYAN EDWARDS (zie dat Art. *-Wbk.-*), kwam, nog zeer jong zijnde, in *Europa*, en gaf gedurende eenigen tijd bijzondere lessen te *Brugge*. Het verlangen om zijne kundigheden, door den omgang met geleerden uittebreiden, voerde hem weldra naar *Parijs*. Terwijl hij zijne studiën voortzette, gaf hij twee verhandelingen in het licht: de eene over *de huid en derzelver kleurverandering*, door de geneeskundige akademie van *Besançon* bekroond, en de andere over *de ontleding des oogs*, die de aandacht der akademie van wetenschappen trok. Hij werd in 1815 tot doctor in de geneeskunde bevorderd, en ofschoon zijne praktijk dadelijk zeer groot werd, hield hij echter niet op, om zijne wetenschappelijke nasporingen met het beste gevolg voortzetten. Bij de reorganisatie der akademie van zedekundige wetenschappen, in 1832, was hij een der eersten, die tot dezelve geroepen werden, en hij nam grootelijks deel aan hare werkzaamheden. In 1839 was hij een der stichters van de ethnologische maatschappij, die hem tot haren voorzitter verkoos, en van welke hij in 1841, het eerste deel harer *Verhandelingen* in het licht gaf, dat van hem verscheiden belangrijke stukken bevat. In het protestantismus geboren, zwoer EDWARDS op het einde zijns levens de dwalingen deszelfs af, en gaf tatrijke bewijzen van de opregtheid zijner

bekeering. Hij overleed te *Versailles*, den 23 Julij 1842, door de genade-middelen versterkt, welke de Catholijke godsdienst op dien beslissenden oogenblik, aan hare kinderen uitdeelt. Behalve de *Verhandelingen*, waarmede hij verscheiden verzamelingen heeft verrijkt, heeft men hem te danken: 1.° *De Influence etc. (Over den invloed der natuurkundig-werkende oorzaken des levens)*, *Parijs*, 1824, in 4.° Hij was een der medewerkers aan de *Dictionnaire etc. (Classiek Woordenboek der natuurlijke historie)*, door BORY DE ST. VINCENT (zie dat Art.) in het licht gegeven.

EGALITÉ. — Zie ORLÉANS (L. P. J. hertog van) -*Wbk.*-

EGERTON. — Zie BRIDGEWATER (FRANCISCUS) -*Wbk.*-

EGINTON (FRANCISCUS), een Engelsche kunstenaar, in 1740 geboren, droeg veel bij tot de verbetering van het schilderen op glas, welke kunst bijna vergeten scheen. Hij heeft in die genre meer dan 50 stukken nagelaten, waaronder vooral melding verdienen, twee *Opstandingen*, volgens de teekeningen van JOS. REYNOLDS, welke men te *Lichtfield* en in de hoofdkerk van *Salisbury* vindt. Het *Gastmaal door SALOMON aan de koningin van Saba gegeven*, volgens eene schilderij van HAMILTON, in het kasteel van *Arundel*; de *heilige PAULUS bekeerd en van zijne blindheid genezen*, in de St. Pauluskerk,

te *Birmingham*; de *kruisdragende CHRISTUS*, volgens MORALLES, in de kerk van *Wansted*, graafschap *Essex*; de *Ziel eens kinds in de tegenwoordigheid van God*, volgens PETERS, te *Great-Barr*, in het graafschap *Stafford*. EGINTON overleed den 26 Maart 1805.

* EGLOFF (LOUISE), eene blinde dichteres, den 14 Febr. 1802, te *Baden* in *Aargau* geboren, was de dochter van eenen badstoofohouder, ontving hare opvoeding in het vaderlijke huis en in het blinden-instituut te *Zurich*, en overleed den 3 Jan. 1843, in hare geboorteplaats. Hare bevallige, zinrijke lierdichten, meestal van eenen godsdienstigen stempel, verschenen het eerst in almanakken, in 1823 in eene verzameling, en werden eerst na haren dood door E. DORER met hare levensschets en eenige harer compositiën, volledig in het licht gegeven, onder den titel van LOUISE EGLOFF, *die blinde Naturdichterin*, *Baden*, 1843.

* EGMOND (JUSTUS VAN) — *ter aanvulling van dit Art. in het Wbk.* — was waarschijnlijk een leerling van RUBENS, werkte in zijne jeugd veel in *Frankrijk*, en schijnt ook *Spanje* bezocht te hebben. Hij was hoofdzakelijk portretschilder, doch heeft zich, na zijne eerste terugkomst in zijn vaderland, ook op geschiedkundige stukken toegelegd; ten minste men weet, dat hij een groot voor de hoofdkerk van *Mechelen* bestemd

Avondmaal (dat men door de graveerstift van B. BOLSWARD kent), voor RUBENS uitvoerde. Na den dood van den grooten meester, begaf VAN EGMOND zich weder naar *Frankrijk* en werd een der twaalf eerste leden, der in 1648 gestichte Parijsche akademie. De Weener-galerij bezit van hem twee afbeeldingen, van PHILIPPUS IV, koning van *Spanje*, verder het portret van den, in volle wapenrusting, doch blootshoofds voorgestelden aarts-hertog LEOPOLD WILHELM, die met zijne regterhand op den bevelhebberstaf leunt, zijne linkerhand op den kop van eenen leeuw legt, en eenen arend met eenen lauriertak in den bek, naast zich heeft staan. Een bijzonder schoon stuk van VAN EGMOND vindt men verder in de grafelijke galerij van *Schönborn*, te *Pommersfelden*, namelijk de afbeelding van eenen man en eene vrouw in roode kleeding.

* EHRENFELS (JOZEF MICHAËL VON), een schrijver over de landhuishoudkunde, heeft voornamelijk met betrekking tot de schapenteelt, waarbij hij de beschouwingen van THAER bestreed, en ten opzichte van de bijenteelt, groote verdiensten verworven. Hij overleed in 1843 te *Untermandling* bij *Schönbrunn*. Van zijne schriften noemen wij: 1.° *Ueber das Wiesen- und Futterland*, Leipzig, 1790; — 2.° *Handbüchlein für Bauersleute*, Weenen, 1791, 4.° uitg. 1809; — 3.° *Die höhere*

Schafzucht, ib. 1807; — 4.° *Anweisung zur Bienenzucht*, Hamburg, 1805; — *Wie kann die gesunkene Landwirthschaft wieder gehoben werden?* Praag, 1828; — 6.° *Die Bienenzucht*, ib. 1829; — 7.° *Geschichtliche Darstellung meiner neuen Schafcultur*, ib. 1831; — 8.° *Die Hauptpunkte der heutigen Deutschen Landwirthschaft*, ib. 1832.

* EICHENDORFF (JOZEF, vrijheer VON), een der geestrijkste dichters van de zoogenaamde romantische school, in *Duitschland*, werd in 1788 op het landgoed (zijns vaders) *Lubowitz* bij *Ratibor* in *Oppper-Silezië* geboren, bezocht het Catholijke gymnasium te *Breslau*, beoefende de regtsgeleerdheid te *Halle* en te *Heidelberg*, en bragt daarop verscheiden jaren in *Parijs* en in *Weenen* door. In 1813 vocht hij als vrijwilliger in het Pruisische leger, en maakte tot in 1815 alle veldtogten mede. In 1816 werd hij referendaris, in 1822 regeringsraad in *Dantzic*, en in 1824 te *Koningsbergen*. Later naar *Berlijn* verplaatst, ontving hij den titel van regeringsraad, en overleed in 1846. Zijne eerste dichtwerken (*Lieder*) verschenen onder den verdichten naam FLORENS. De roman *Ahnung und Gegenwart*, *Neurenberg*, 1815, volgde; en nu beproefde hij zich met het beste gevolg op het veld des romans en des tooneelgedichts, en leverde *Meierbeths Glück und Ende*; — *der letzte Held von*

Marienburg; — *die Freier* enz. Zijne latere *Gedichte* zijn gedeeltelijk van polemischen inhoud, en werden gezamenlijk in 1837 te *Berlijn* in het lichtgegeven, 2.^o uitg. 1843. VON EICHENDORFF is ook de bewerker van het uitmuntende Spaansche volksboek *de Graaf LUCANOR* van *don JUAN MANUÉL*. Eene volledige uitgave der werken van EICHENDORFF, verscheen in 4 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1841—1843.

EICHORN (JOHANN GOTTFRIED), een geschiedschrijver en schrijftuur-onderzoeker, den 16 October 1752, te *Dörensimmern*, in het vorstendom *Hohenlohe-Oehringen*, waar zijn vader predikant was, geboren; sedert 1775 was hij gewoon hoogleeraar der Oostersche talen te *Jena*, en bekleedde gedurende eenige jaren den post van rector in het gymnasium te *Ohrdruff*, in het hertogdom *Gotha*. In 1788, aan de universiteit van *Göttingen*, als hoogleeraar der wijsbegeerte beroepen, verkreeg hij er in 1811 den leerstoel der godgeleerdheid, en overleed den 25 Junij 1827. Men heeft van hem: 1.^o *De antiquis historiae Arabum monumentis*, *Gotha*, 1775, in 8.^{vo}; — 2.^o *De re nummariae apud Arabos initiis*, *ibid.*, 1776, in 4.^{to}; — 3.^o *Geschichte des ostindischen Handels vor MAHOMED*, *ib.* 1775, in 12.^{mo}; — 4.^o *Einleitung in's alte und neue Testament*, elk in 5 dl.ⁿ, die beide in 1827, eene vierde uitgave beleefden. In dit werk heeft de schrijver meer dan iemand de gevolgtrek-

kingen van dat stelsel van pri-vaat gevoelen gedreven, dat de gevaarlijkste paradoxen vermenigvuldigt, en strekt om de grondslagen te doen schokken, waarop de oorsprong der christelijke openbaring rust. Terwijl hij de in zijne sekte algemeen aangenomen denkbeelden overschrijdt, heeft hij door zijn voorbeeld bewezen, dat het door LUTHER vastgestelde, en door zijne leerlingen ontwikkelde beginsel, van het protestantismus tot het deïsmus leidt, en dat buiten het gezag der Kerk, er noch tekst noch feit overblijft, die niet voor critiek vatbaar is. Men kan hem als een' der geleerden beschouwen, die het meest hebben bijgedragen, om het rationalismus in *Duitschland* ingang te doen vinden; — 5.^o *Commentarius in Apocalypsim JOANNIS*, *Göttingen*, 1791, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} EICHORN ziet in dit goddelijke boek, een drama, een dichtstuk; — 6.^o *Geschichte der französischen Revolution*, 1797, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 7.^o *Geschichte der Litteratur von ihrem Anfang bis auf die neuesten Zeiten*, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 8.^o *Antiqua historia, ex ipsis veterum scriptorum graecorum et latinorum narrationibus contexta*, *Leipzig*, 1811, 6 dl.ⁿ, in 8.^{vo} — 9.^o *Weltgeschichte*, *Göttingen*, 1818—20, 5 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 10.^o *Die hebräischen Propheten*, *ib.* 1816—20, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, enz.

* EISINGA (EISE), den 21 Februarij 1744, te *Dronrijp*, in *Vriesland* geboren, was een

der schranderste wis- en sterrekundigen, die dat gewest, zoo rijk aan groote vernuften, ooit heeft voortgebracht. Terwijl hij als een vergeten burger te *Franker* leefde, had hij zijn huis tot een bewonderenswaardig *Planetarium* ingerigt, waarvan de hoogleeraar VAN SWINDEN, in 1780 eene beschrijving in het licht gaf, waardoor hetzelfde, zoo wel als de vervaardiger, het eerst bekend werd. Algemeen werd dit kunststuk geroemd; en zelfs door vreemdelingen, die hetzelfde gezien en bewonderd hadden, buiten 'slands met lof vermeld; intusschen bleef EISINGA verstoken van de onderscheiding, welke hij zoo zeer verdiende, en zijn voorstel tot het vervaardigen van een veel grooter en vollediger *Planetarium* werd, wegens de drukkende tijdsomstandigheden van de hand gewezen. Opdat echter het voortreffelijke stuk van EISINGA voor de wetenschappen mogt behouden blijven, werd hetzelfde met het huis, in gevolge van een koninklijk besluit van 28 December 1825, den eigenaar voor het rijk afgekocht, en hem het toezigt over hetzelfde gedurende het overige van zijn reeds meer dan 80jarig leven gelaten. Hij overleed den 27 Augustus 1828, en werd, volgens zijn verlangen, op het kerkhof te *Dronrijp* begraven.

ELDON (JOHN SCOTT, later *lord*), een beroemde overheids-persoon, in 1751 geboren, was de derde zoon van eenen handelaar uit *Newcastle*, in

het graafschap *Northumberland*. Voor de pleitzaal bestemd, maakte hij zijne regtsgeleerde studiën aan de universiteit van *Oxford*, en in het collegie van *Middle-Temple* te *Londen*. Zijne eerste optreding als advokaat was niet zeer schitterend; maar zoodra hij de gelegenheid had gevonden om zich te doen opmerken, belastte zich de kanselier THURLOW met zijne bevordering. Door den invloed van zijnen beschermmer, kwam hij weldra in het parlement, alwaar hij zich als een geleerde wetkenner en bekwame redenaar onderscheidde. In 1783 tot den geheimraad geroepen, werd hij in 1788, met den titel van ridder, tot *attorney* (algemeen-procureur) benoemd. Gedurende zes jaren bekleedde hij dezen gewigtigen post, en verkreeg in 1793 dien van algemeen-fiscaal. Bij de teedere pligten van dien post, wist hij zijnen roem ongeschonden te handhaven, en legde hij daarbij zulk eene verhevenheid van geest aan den dag, dat hij aan het hof van *common-pleas* tot grootregter benoemd, en onder den titel van *lord Eldon* (den naam van een landgoed, dat hij in het graafschap *Durham* bezat), tot pair verheven werd. In 1801, tot groot-kanselier bevorderd, deed hij afstand van dien post, toen Fox aan het ministerie kwam; maar dezelve werd hem in 1807 teruggegeven, en hij behield denzelven, met eenige korte tusschenpoozingen, tot in 1829. Hij legde alstoen het voorzitterschap van het hoogerhuis neder;

en, van de openbare zaken verwijderd, leefde hij in eene eervolle rust, tot aan zijnen dood, den 13 Januarij 1838 voorgevallen. Lord ELDON was steeds een der meest verklaarde tegenstanders van de emancipatie der Catholijken geweest.

* ELGIN (THOMAS BRUCE), uit eene oude, van koning ROBERT BRUCE afstammende familie, in 1766 geboren, begaf zich in 1790 als Engelsche gezant naar *Weenen*, in 1792 naar de *Nederlanden* en in 1799 naar *Konstantinopel*, van waar hij reeds in het volgende jaar teruggeroepen werd. Hij reisde daarop door *Griekenland*, en toen hij alhier eene menigte der kostbaarste oude kunstwerken door de Turken verwoest zag, zoo trachtte hij, vermits het Engelsche ministerie, aan zijne voordragt, om zoo veel mogelijk kunstwerken voor *Engeland* te redden, geen gehoor gaf, eenige voorname kunstenaars, in *Rome* en *Napels*, (TITA LUSIORI, BALESTRA, ILTAR, en den kalmuk FEDOR IWANOWITSCH) in zijn belangen te winnen, en zond hen naar *Athene*. Door deze werden de merkwaardigste bouwvallen gemeten en afgeteekend, en voornamelijk van het *Parthenon*, den *Theseus-tempel*, de *Akropolis* en andere dergelijke gebouwen, vele kostbare standbeelden, opschriften, bouwkundige sieraden en andere gedenkteekenen weggenomen, en het niet vervoerbare in gips afgegoten of geteekend. Daarenboven verkreeg

ELGIN door opdelvingen en het sloopen van gekochte nieuwe gebouwen verscheiden belangrijke oudheden: bijv. den grafsteen van SOCRATES, vele munten, cameën, intaglio's enz. Te betreuren was het echter dat bij het afnemen dezer kunstwerken, menig vandalismus gepleegd werd, zoodat de Grieken er klagten over aanhieven en later anderen, bijv. BYRON, vorst PÜCKLER, den vloek des tempelroofs over ELGIN uitspraken. De verkregen kunstschat ten liet ELGIN in 1814 naar *Engeland* vervoeren; doch ongelukkiglijk verging er een schip met de kostbaarste gedenkstukken bij het eiland *Cerigo*, en slechts weinig werd door bekwame duikers gered. In 1816 kocht het Engelsche parlement de verzameling van ELGIN, de voornaamste in die soort, voor 31,500 ponden sterlings, en vereenigde dezelve, onder den naam van *Elgin marbles*, met het Britsch museum. Onder dezelve zijn vooral de standbeelden opmerkenswaardig, die eertijds de hoofdlijsten, en platte gevels van het *Parthenon* van *Athene* versierden, voortbrengselen uit den tijd en de school van PHIDIAS. De heerlijkste beelden behooren tot twee groepen, waarvan de eene de geboorte van ATHENE, de andere den strijd van ATHENE met POSEÏDON voorstelt; de reliefs stellen den optogt der *Panatheneën* (Atheensche volksfeesten) voor. ELGIN wilde dezelve in het begin laten herstellen; doch CANOVA raadde zulks af; zij zijn

dus gebleven, zoo als men dezelve heeft gevonden. In *Dresden* vindt men afgietsels van de *Elgin marbles*, andere zijn in het bezit van den baron SPECK-STERNBURG, te *Lutzschena* bij *Leipzig*. ELGIN overleed den 14 November 1842, te *Parijs*, waar hij was gaan wonen. Hij was een der Schotsche kies-pairs, Britsch luitenant-generaal en curator van het Britsch museum. — Vergelijk: 1.^o *Outlines of the Elgin marbles, Londen*, 1816, in fol.; — 2.^o *The Elgin marbles, from the temple of Minerva at Athens*, ib. 1816, in fol. en LAWRENCE: *Elgin marbles from the Parthenon at Athens*, ib. 1818, in fol.

* ELLIOTT (EBENEZER), geboren in 1781, in eene ijzergieterij in het dorp *Masborough* in *Yorkshire*, waarbij zijn vader met een gering inkomen, kantoor-schrijver was en 8 kinderen te verzorgen had. Zijne geboorte werd slechts in den familie-bijbel, opgeschreven, wijl zijn vader een dissenter, en een gezwozen vijand der staatskerk was. Als knaap werd ELLIOTT tamelijk verwaarloosd, en wel voornamelijk wijl men hem voor onbekwaam hield om iets nuttigs en deugdelijks te leeren; meestal bleef hij in de jaren, welke het karakter van den toekomstigen man vormen, geheel aan zich zelven overgelaten. Hij was van natuur traag en bloohartig, maar nadenkend en gevoelvol. Tot geluk bragt hij zijnen tijd niet geheel in leigheid en vruchteloos door;

zijne wandelingen door wouden en velden legden den grond tot zijnen lateren roem, en de *Jaargetijden* van THOMSON wekten het eerst zijnen eigen' poëtischen geest op. Toen hij den ouderdom had bereikt, die over het levenslot beslist, vermaakte een plattelands geestelijke aan zijn ouderlijk huis eene vrij aanzienlijke theologische bibliotheek. Uit deze nieuwe bron des genots en der onderrigting, alsmede uit de gesprekken en vurige predikatiën zijns vaders, eens ouden *Cameroniërs* en geboren rebels, tot het aanhooren van wiens verschrikkelijke uitvallen hij veroordeeld was, kan men het letter- en staatkundige karakter van den lateren berijmer der korenwet afleiden. — De opmerkzaamheid des publieks werd op dezen buitengewonen en zeer begaafden man eerst in 1831 gevestigd. In 1838, verscheen de eerste groote verzameling zijner *Gedichten*, in 3 dl.ⁿ Hij hield zich juist bezig met eene verbeterde uitgave, die daarenboven eenige der schoonste, nog ongedrukte vruchten zijner muze bevatten zoude, toen de dood verstorend tusschenbeide trad. Ook deed ELLIOTT zich als een populaire aestheticus en criticus kennen in eene *Voorlezing over het ware beginsel der dichtkunst, en over de wezentlijke waarde van eenige Engelsche dichters*. Men erkent daarin den hoogst welwillenden en warmgevoelenden en tevens den beraden man; welke laatste eigenschap in zijne politieke redevoeringen, door de Engel-

sche dagbladen van zijnen tijd medegedeeld, nu en dan wel eens gemist werd. — Wat zijn uitswendig leven betreft, zoo was ELLIOTT als arbeider in de ijzergieterij te *Masborough* begonnen, kwam daarop in dergelijke betrekking te *Sheffield*, de hoofdstapelplaats van het Engelsche staalfabrikaat, en werd hier, na vele wederwaardigheden en tegenspoeden, eindelijk door het geluk begunstigd, zoodat hij zich zelfstandig als ijzerhandelaar kon vestigen. Hij verwierf een niet onaanzienlijk vermogen; nadat hij echter in de handelcrisis van 1837, verscheiden duizenden verloren had, liet hij den handel varen, en bouwde zich eene schoone *Villa* in de voorstad *Upper-Thorpe*, van waar hij de schoorsteenen der smeltovens van het bedrijvige *Sheffield*, aan zijne voeten zag rooken. Hier was het, waar de *Burns der fabriekstad*, zoo als men hem noemde, zijne muze met de staatkunde verzusterde; hij begon eenen vurigen dichterlijken strijd tegen het korenmonopolie, de broodbelasting, welke den arbeider van zijn loon beroofde, en den overvloed in hongersnood veranderde. Op deze wijze was hij de invloedrijke voorlooper en strijdgenuoot van COBDEN. *Engeland* verhief zich bij zijnen noodkreet: » *Up breadtaxed slaves!* » en rustte niet voor dat de korenwetten vernietigd waren; een staatsman der Torypartij moest eindelijk haar doodvonnis verkondigen! Voor eenige jaren begon de gezond-

heid van ELLIOTT wankelbaar te worden, en bij herhaling had hij met zware ziekten te worstelen, maar de kracht en de opgeruimdheid van zijnen geest verlieten hem zoo min, als zijn poëtisch scheppingsvermogen. Zijn dood volgde den 1 December 1849, te *Argill-Hill*, bij *Barnsley*, waar een zijner zonen als Anglikaansche geestelijke leeft. Ook een tweede zoon behoort tot den geestelijken staat; twee andere zetten de staal-fabriek des vaders voort.

EMERIAU (MAURICE JULIEN, graaf), onder-admiraal; in 1762, te *Carhaix* (Fr. dep. *Finistère*), uit eene aanzienlijke familie geboren; reeds in den ouderdom van 13 jaren als vrijwilliger in de koninklijke marine opgenomen, deed hij zich door zijne chefs in den Amerikaanschen oorlog opmerken, in welken hij bij 12 gevechten of belegeringen tegenwoordig was, en drie malen gekwetst werd. In 1791, tot scheepsluitenant bevorderd, werd hij naar *St. Domingo* gezonden, alwaar hij bij den opstand der negers nieuwe diensten bewees. Tot kapitein en later tot divisie-chef benoemd, voerde hij in den slag van *Aboukir* (zie BRUEYS en NELSON -*Wbk.*-) het bevel over den *Spartiate*, die zich niet dan na eenen langdurigen tegenstand tegen vier Engelsche schepen overgaf. Later tot schout-bij-nacht bevorderd, voerde hij te *Boulogne* het bevel over den regter-vleugel der *flotille*, en daarna over

het smaldeel van het eiland *Aix*. Vervolgens als zee-prefekt naar *Toulon* gezonden, toonde hij een niet minder schrander bewindhebber dan bekwaam zee-man te zijn, hij liet verscheiden oorlogsschepen bouwen en hield de Engelschen in de *Middellandsche-zee* gestadig in bedwang. In 1813 tot onder-admiraal verheven, en tot algemeen-inspecteur der kusten van *Ligurië* benoemd, werd hij in 1816 gepensionneerd. Door den koning tot pair benoemd, nam hij, zoo lang als zijne krachten hem zulks toelieten, krachtdadig deel aan de werkzaamheden der kamer, vooral in de afdeelingen, waarin bij alle onderwerpen, die de marine betroffen, zijn gevoelen van het grootste gewigt was. Een rechtschapen man en een onbaatzuchtig burger zijnde, was hij daarenboven een dier opregte christenen, die over hun geloof niet blozen, in zijne laatste oogenblikken wilde hij eene openbare getuigenis zijner godsdienstige gevoelens afleggen, en overleed vol geloof te *Toulon*, den 2 Februarij 1845.

EMERIC-DAVID (TOUSSAINT-BERNARD), te *Aix*, in 1755 geboren, was door zijne moeder de neef van DAVID, aan wien men verscheiden nuttige uitgaven te danken heeft. Na tot advokaat te zijn bevorderd, deed hij eene reis door *Italië*, welke zijnen smaak voor de kunsten ontwikkelde, en in zijne geboorteplaats teruggekeerd, volgde hij aldaar de pleitzaal, tot dat

de dood van zijn' oom hem in 1787 noodzaakte eene brevet als boekdrukker te nemen. In 1791 tot maire van *Aix* verkozen, nam hij weldra zijn ontslag, en dacht, door zich schuil te houden, aan den storm te ontsnappen. Maar in 1793 door twee bevelen tot gevangenneming getroffen, ging hij te *Parijs* eene schuilplaats zoeken, welke hij het geluk had, er te vinden. Na den 9 thermidor verkocht hij zijne boekdrukkerij, en hield zich met eenige handelspekulatiën bezig, daar hij weldra van afzag, om uitsluitend de letteren te beoefenen. Eenige gelukkige proeven in dat gebied hadden hem reeds bekend gemaakt, toen hij in 1809, door zijn departement tot het wetgevende ligchaam werd verkozen. Bij de restauratie was hij nog lid deszelven, en, in de zitting van 1814, sprak hij er verscheiden redevoeringen uit over onderwerpen de geldmiddelen en den handel betreffende. In 1815 niet herkozen zijnde, verliet hij het staatkundig tooneel. In 1816 tot lid der akademie van opschriften benoemd, overleed hij als deken derzelve, te *Parijs*, den 2 April 1839. Behalve onuitgegeven *lofreden* van den beeldhouwer PUGET, door de akademie van *Marseille*, en van POUSSIN, door de philotechnische maatschappij bekroond, en talrijke *aanteekeningen* over de provençaalsche troubadours, die in het vervolg op de *Histoire littéraire de la France* voorkomen (zie RIVET DE LA GRANGE -Wbk.), heeft

men hem: 1.^o *Recherches etc.* (*Nasporingen betrekkelijk de beeldhouwkunst, bij de oude en latere volken enz.*), Parijs, 1805, in 8.^{vo} Dit werk, dat bij het instituut den prijs behaalde, wordt zeer gezocht; — 2.^o *Suite etc.* (*Reeks van gecalqueerde en naar vijf schildertjen van RAPHAËL geteekende studiën*), Parijs, 1818 tot 1821, 6 afl. in fol.; — 3.^o *Jupiter, of nasporingen betrekkelijk dien God, zijne eeredienst enz.*, ib. 1833, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} met platen enz.

* EMMANUELLO DA COMO (*Fra*), in 1662, te Rome in den ouderdom van 76 jaren overleden, is een, in de geschiedenis der kunst tot dusverre zoo goed als geheel onbekende *alfresco*-schilder, van wien zich uitstekende schilderstukken in de bibliotheek van het Iersche klooster *St. Isidoro op Monte Pincio* bevinden. Er wordt, wel is waar, door ORLANDI en LANZI van den kloosterbroeder EMMANUELLO gewag gemaakt, doch een berigt, in de Romeinsche staats-courant van 1847 medegedeeld, verspreidt eerst enig licht over dezen meester en zijne *al fresco*'s. EMMANUELLO had de schilderkunst enkel uit zich zelve geleerd, en daardoor verklaart zich de bewonderenswaardige eenvoudigheid en zuiverheid van zijnen stijl, in eenen tijd waarin de kunstmaak zeer gedaald was. Voortreffelijk zijn zijne in de genoemde klooster-bibliotheek uitgevoerde afbeeldingen der Iersche bisschoppen. Uitstekend

echter boven alle voortbrengselen zijner hand, is het groote fresco-schilderstuk, aan de rechter eind-zijde der bibliotheek. Het stelt verscheiden in hunne boekerij studerende monniken voor, die elkander boeken toedragen. De itinerariën van Rome, zelfs de beschrijving van Rome, door BUNSEN, PLATTNER, GERHARD en RÖSTELL maken niet het minste gewag van deze meesterstukken des monniks. Derzelve volle waarde werd, gedurende de Fransche overheersching in Rome, erkend door den schilder en ridder PIETRO BENVENUTI, die zich toenmaals in genoemd klooster bezig hield, en deze *fresco*'s wilde doen afzagen, om dezelve in een groot museum te plaatsen, hetwelk echter gelukkig niet gebeurd is.

ENKEVOORT. — Zie ENKEVOORT -Wbk.-

* ENDE (ADRIAAN VAN DEN), een man, wiens naam in de jaarboeken van het onderwijs en het schoolwezen in *Nederland* met onuitwisbare letters zal geschreven blijven, werd den 11 October 1768 te *Delft* geboren. Zijne ouders, die tot den deftigen burgerstand behoorden, en regtzinnig protestantsch waren, gaven hem eene, volgens hunne begrippen, godsdienstige, burgerlijk-ouderwetsche opvoeding. In zijn tiende jaar bezocht ADRIAAN de Latijnsche school zijner geboorteplaats, alwaar hij onder de leiding van den bekwamen rector

HENRICUS HOOGEVEEN uitmuntende vorderingen in de Grieksche en Latijnsche taal en andere voorbereidende wetenschappen maakte. In den zomer van 1785 verliet hij die school en begaf zich naar *Haastrecht*, onder de leiding van zijnen neef, ABRAHAM LEDEBOER, A. L. M. Phil. D.^r, en rustend leeraar der hervormde gemeente, alwaar hij J. CLARISSE (zie dat Art.), met wien hij later in zulke nauwe vriendschapsbetrekking kwam, tot medestuderende had. In September 1787 vertrok VAN DEN ENDE naar de Leydsche hoogeschool, alwaar hij, gedurende twee jaren, zich de lessen der hoogleeraren SCHULTENS, VAN DE WIJNPERSE, PESTEL, BOERS, BROES en TE WATER voorbeeldig ten nutte maakte; in 1789 begaf hij zich met CLARISSE naar *Utrecht*, om aldaar ook een leerling van den hoogleeraar G. BONNET te worden; doch in het volgende jaar keerde hij reeds naar *Leyden* terug, alwaar hij in 1792 tot het predikamt bevorderd, en nog in het zelfde jaar den 9 September als predikant naar het dorp *Rozendaal* bij *Arnhem* beroepen werd, in welke betrekking hij den zoetvloeienden dichter REINIER PIETER VAN DE KASTELE opvolgde. Spoedig werd hij in het naburige *Arnhem* mede-oprichter en lid van het natuur- en letterkundig genootschap *Prodesse conamur*, dat den 20 November 1792 tot stand kwam, en waarin hij verscheiden geleerde voorlezingen

II. DEEL.

hield. Toen in den winter van 1794—1795, de storm der Fransche revolutie ook over *Nederland* dreigde lostebarsten, vergezelde hij den heer TORCK van *Rozendaal* naar deszelfs heerlijkheid *Petkum* in *Oostvriesland*. Deze reis gaf, volgens de verklaring van VAN DEN ENDE zelve, de eerste aanleiding tot zijne volgende betrekking tot het onderwijs. Hij werd aldaar bekend met de eerst kortelings in *Duitschland* begonnen bemoeijingen ter verbetering van het onderwijs en van de lagere scholen, en met de daarover reeds in het licht verschenen geschriften en werkjes, welke hij zich alle aanschafte. In Juli 1797 werd VAN DEN ENDE als predikant naar *Voorschoten* beroepen, en den 6 Aug. daaropvolgende als zoodanig bevestigd; doch spoedig zag hij zich, wegens herhaalde en hevige bloedspuwingen, genoodzaakt de predikdienst geheel op te geven. In Maart 1798 betrok hij weder het ouderlijke huis, en later eenen tuin en leefde tot in October 1800 geheel buiten betrekking; in die maand begaf hij zich met der woon naar *Haarlem*, en zijne gezondheid genoegzaam hersteld zijnde, werd hij tegelijkertijd door den agent van opvoeding als amanuensis aan dat agentschap verbonden, in welke betrekking hij werd gecontinueerd, toen het agentschap in 1802 in den raad van binnenlandsche zaken overging; tevens werd hij aangezocht tot de zamenstelling van een

B

Handboek voor de onderwijzers op de openbare lagere scholen binnen het Bataafsch Gemeenebest, hetwelk reeds in 1803, onder dien titel te *Amsterdam* in het licht verscheen, en nog tegenwoordig met nut gebruikt wordt. In Junij 1804, werd aan VAN DEN ENDE het professoraat in de logica, metaphysica en theologia moralis aan de hoogeschool te *Groningen* aangeboden, waarvoor hij echter bedankte; daarentegen aanvaardde hij de benoeming als lector der proefondervindelijke natuurkunde bij *Teylers stichting te Haarlem*, en opende aldaar zijne lessen den 2 November 1804 met eene redevoering: *Over de belangrïjheid en nuttigheid van de beoefening der natuurkunde voor den mensch als mensch*; in de verhandelingen des genootschaps geplaatst, en afzonderlijk uitgegeven, *Haarlem*, J. J. BEETS, 1804, in 4.^{to} Den 29 October 1805, werd VAN DEN ENDE door den raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK benoemd tot *Commissaris tot de zaken van het lagere schoolwezen en onderwijs binnen het Bataafsch gemeenebest*; welke titel na de invoering der schoolwet van 3 April 1806, door koning *LODEWIJK*, bij besluit van 23 Februarij 1808, veranderd werd in dien van *inspecteur van het lagere schoolwezen en onderwijs*. Na de inlijving van *Nederland* in het Fransche keizerrijk, werd hij door den grootmeester der keizerlijke universiteit, *LOUIS DE FONTANES*, bij besluit van 30 April 1812, tot *inspecteur-generaal der keizer-*

lijke universiteit benoemd. Het was in deze hoedanigheid dat hij in den zomer van 1811 de heeren *CUVIER* en *NOËL* ontving, door het Fransch gouvernement afgezonden, om den staat van het onderwijs in *Nederland* optenemen, en die in zijne memoriën, in 1807 en 1809, op last van koning *LODEWIJK* opgemaakt, al de door hen verlangde inlichtingen vonden. Deze aanzienlijke betrekking was echter van geen langer duur, dan de magt van den wereldbeheerscher over het vernederd *Nederland*. Onmiddellijk na de omwenteling van November 1813 werd van DEN ENDE tot *Commissaris voor de zaken van het publiek onderwijs* benoemd, en na verschillende veranderingen van titulaatuur, werd hem eindelijk, bij vereerend koninklijk besluit van 29 Augustus 1817, met verhoogd tractement, de titel verleend van *Hoofd-Inspecteur van het middelbaar en lager onderwijs*. Het was vooral sedert dien tijd dat VAN DEN ENDE zich beijverde, om het in *Noord-Nederland* aangenomen en beproefd stelsel van onderwijs ook in de *Zuidelijke Provinciën* of *België* intevoeren, ter bereiking van dat doel vond hij eene krachtdadige ondersteuning in de beide 's Rijks-kweekscholen voor schoolonderwijzers, die van *Haarlem*, opgerigt in Augustus 1816, onder directie van *P. J. PRINSEN*, als hoofdonderwijzer, en die van *Lier* (Prov. *Antwerpen*) in 1818 tot stand gebracht, en onder de leiding van *B. SCHREUDER* gesteld, ter-

wijl er een aantal Catholijke onderwijzers werden opgespoord en opgeroepen, die na eenigen tijd aan eene der beide kweek-scholen te hebben doorgebracht, van rijkswege aan het hoofd eener lagere school in eene der Belgische steden werden geplaatst. Hoe wars de Belgen ook waren van alles wat hun uit *Holland* werd opgedrongen, bezaten zij echter te veel gezond verstand, om de op deze wijze bij hen ingevoerde verbeterde methode van onderwijs te wraken: als ontegensprekelijke getuige hiervan strekke dat na een tijdverloop van meer dan twee decennien (1851) sedert den afval der zuidelijke provinciën van het koninkrijk der *Nederlanden*, er in *België* ten minste nog een twaalfstal onderwijzers in functie zijn, die in *Haarlem* hunne opleiding ontvingen, en door tusschenkomst van VAN DEN ENDE werden aangesteld. Bij koninklijk besluit van 8 Augustus 1832, werd de post van hoofdinspecteur van het middelbaar en lager onderwijs met 1 Januarij 1833 opgeheven, en aan VAN DEN ENDE een hoogst eervol ontslag en een pensioen van drie duizend gulden toegekend. Ofschoon door dit besluit aan het privaat leven teruggegeven, bleef zijn hart nog even vurig voor de belangen van het onderwijs kloppen; hij gaf daarvan bewijs toen hij, na in Maart 1836, het verlies zijner waardige huisvrouw ANNA GESINA TOEWATER te moeten betreuren, en hij zich

gereed maakte, om *Haarlem* te verlaten, het bezoek ontving van den bekenden Franschen wijsgeer VICTOR COUSIN, die, even als voor een vierde eeuw CUVIER en NOËL, *Nederland* enkel bezocht om zich met den staat van het onderwijs in hetzelfde bekend te maken. Allerbelangrijkst is het onderhoud van den grijsaard met dezen wijsgeer, dat men vindt opgeteekend in het geschrift van laatstgenoemde, getiteld: *De l'Instruction publique en Hollande, éd. de Bruxelles, 1838, tome. I, p. 35—46*, aan het slot waarvan COUSIN de verklaring aflegt: » J'aurais bien désiré adresser d'autres questions à M.^r VAN DEN ENDE, mais le bon vieillard commençait à se fatiguer..... Je regarde M.^r VAN DEN ENDE comme un des hommes de l'Europe qui ont le plus fait pour l'éducation du peuple, et je me suis séparé de lui avec la crainte de ne plus le revoir, et le vif regret de ne l'avoir pas connu plus tôt." Schooner lof kon door eenen bevoegden regter en vreemdeling wel niet aan de diepe inzigten en aan de onvermoeide pogingen van VAN DEN ENDE ter verbetering en ter bevordering van den bloei van het onderwijs gegeven worden. Kort na het overlijden zijner echtgenoot, verliet VAN DEN ENDE de stad *Haarlem*, om het voorouderlijke landgoed *Geessink*, bij *Warnsveld* in *Gelderland*, te gaan betrekken. Hier hield hij zich voornamelijk bezig met de voortdurende beoefening der na-

tuur, het rangschikken van zijn rijk kabinet van naturalien, en met het lezen van bondige en leerzame werken. Zeer werd hem dit verblijf veraangenaamd, sedert dat zijn oude vriend J. CLARISSE in 1841, deszelfs landgoed den *Brink* was komen betrekken: maandelijks bragten de beide vrienden elkander wederkeerig sedert dien tijd een bezoek, dat tot aan den dood van VAN DEN ENDE geregeld werd voortgezet. Daar laatsgenoemde nog steeds een levendig belang in het schoolwezen van *België* stelde, en daarom de *Bibliothèque des Instituteurs* vlijtig las, ondernam hij ook in den zomer van 1843 nog een togtje naar die gewesten, waar hij zoo vele nuttige inrigtingen, zoo vele welmeenende vrienden had achtergelaten. Hij deed deze reis met zijn eigen rijtuig, bezocht *Maastricht, Luik, Namen, Brussel*, en werd alom met de meeste hartelijkheid ontvangen. In *Brussel* echter werd hij ongesteld, en dit deed hem besluiten, langs den kortsten weg naar zijne haardstede terugtekeeren. In de twee laatste jaren zijns levens verzwakte VAN DEN ENDE zienderooge naar het ligchaam, doch bleef hij steeds zijne opgeruimdheid van geest, zijne belangstelling in nuttig onderhoud, en zijne gewone hartelijkheid van toon behouden. Den 25 Junij 1846 overviel hem eene zenuwberoerte, die eene verlamming van de onderste ledematen te weeg bragt en ook eenigzins het spraakvermo-

gen belemmerde; in dien toestand verkeerde hij, kalm en rustig van gemoed, tot den 28 Junij daaropvolgende, op welchen dag hij ten zeven ure des avonds overleed. Zijn stoffelijk overschot werd op de openbare begraafplaats van *Warnsveld* ter aarde besteld. Behalve de reeds aangevoerde werken van VAN DEN ENDE, en menigvuldige verhandelingen in de *Nieuwe bijdragen ter bevordering van het onderwijs en de opvoeding*, in de *Verhandelingen van Teylers genootschap*, en in andere periodieke werken geplaatst, heeft hij nog nagelaten: 1.^o *Drie Verhandelingen over den Water-ram*, 1841—1843, in één' band in 4.^{to}, voor eigen rekening gedrukt, en buiten den handel; voorts vertaalde hij uit het Engelsch: — 2.^o *WATSON'S Brieven tegen PAYNE*; — 3.^o *Reize in de binnenlanden van Afrika, gedurende de jaren 1794—1797, door MUNGO PARK, 's Hage*, 1801 tot 1802, 3 dl.ⁿ, in gr. 8.^{vo} met kaarten en platen; — 4.^o *POPE'S Proeve over den mensch*, 1839, in 12.^{mo}, insgelijks voor eigen rekening gedrukt, en meer andere. In 1816 was VAN DEN ENDE door Koning WILLEM I benoemd tot ridder der orde van den Nederlandschen leeuw, en behalve zijne vereerende betrekking tot TEYLER'S stichting te *Haarlem*, werd hem in Junij 1805 het lidmaatschap van het Utrechtsch genootschap, en in December daaropvolgende dat van de maatschappij der Nederlandsche letterkunde te *Leyden* opgedragen. In Mei 1808 schonk

de akademie van *Harderwijk*, hem *honoris causâ*, de doctorale bul van A. L. M. en phil D.^r, en werd hij benoemd, en door den koning bevestigd, als lid der 1.^o klasse van het koninklijk Nederlandsch instituut. In 1809 ontving hij het Diploma als lid van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, in 1819 dat van lid consultant van het Bataafsche genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte te *Rotterdam*, en werd hij aldaar, door de maatschappij: *Verscheidenheid en overeenstemming* tot lid van verdiensten benoemd; gelijke eer viel hem in 1813, bij het wiskundig genootschap te *Amsterdam*: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven*, ten deel. In 1818 benoemde het taal- en dichtlievend genootschap te *Antwerpen* VAN DEN ENDE tot zijn buitenlid; in 1819 nam de koninklijke maatschappij van taal- en letterkunde te *Brugge*, hem als honorair lid, en in 1821, de maatschappij van Nederl. Taal- en letterkunde te *Gend*, als lid van verdiensten in haar midden op. Eindelijk werd van DEN ENDE als corresponderend lid benoemd, in 1825 door het Bataviaansch genootschap, in 1829, door dat genoemd *Concordia*, te *Brussel*; in 1826 door de *Société pour l'instruction élémentaire* te *Parijs*; in 1827, door *the British and foreign school-society* te *Londen*; — terwijl in 1844, het pas opgerigte Nederlandsch onderwijzers-genootschap, te *Gronin-*

gen, het lidmaatschap van verdiensten allereerst aan den oud-hoofd-inspecteur opdroeg, en in zijne algemeene vergadering van 1846, eene prijsvraag ter vereering zijner verdiensten uitschreef.

* ENDLICHER (STEPHANUS LADISLAUS), te *Presburg*, in 1804 geboren, had reeds als geestelijke de kleinere wijdingen ontvangen, toen hij in 1826 besloot, tot den wereldlijken stand terugtekeeren. In 1828 bekwam hij eene aanstelling bij de hofbibliotheek te *Weenen*; legde zich bijzonder toe, op de natuurlijke historie en voornamelijk de kruidkunde, ten gevolge waarvan hij tot opzigtder planten, bij het hofkabinet van naturaliën werd benoemd, en in 1840, tot hoogleeraar der kruidkunde te *Weenen*, en tot directeur van den botanischen tuin bevorderd werd, welke betrekking hij tot aan zijnen dood, den 28 Maart 1849, te *Weenen*, ten gevolge eener plotselijke heroerte overgevallen, bekleed heeft. Hij was een veelzijdige, vlijtige geleerde, die door een aantal der meest verscheiden geschriften, de vruchtbaarheid van zijnen geest heeft aan den dag gelegd, zonder dat eene diepe navorsching en genialiteit bij hem gemist worden. Tot de voornaamste zijner lettervruchten behooren: 1.^o *Examen criticum codicis IV, evangeliorum Byzantino-Corviniani*, *Leipzig*, 1825; — 2.^o *Prisciani de laude imperatoris ANASTASII*

et de ponderibus et mensuris carmina, Weenen, 1828; — 3.^o *Flora posoniensis*, Pesth, 1830; — 4.^o *Ceratotheca*, eene nieuwe plantensoort, Berlijn, 1832; — 5.^o *Meletemata botanica*, met HENDRIK SCHOTT in het licht gegeven, Weenen, 1842; — 6.^o *Fragmenta theothisca versionis antiquissimae Evangelii S. MATTHEI et aliquot homiliarum*, ib. 1834, gezamenlijk met FALLERSLEBEN; — 7.^o *De ULPIANI institutionum Fragmento*, ib. 1835; — 8.^o *Catalogus codd. mss. biblioth. palat. Vindob., P. I. Cod. phil. lat.*, ib. 1836; — 9.^o *Genera plantarum secundum ordines generales disposita*, ib. 1837. — Ook nam hij deel aan de uitgave van BROWN'S *Vermischten Schriften*, aan PÖRIG'S *Nova genera et species plantarum*, aan de *Annalen des Museums der Naturgeschichte*, enz.

ENGLAND (JOHN), laatste bisschop van *Charlestown*, in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, in 1786 te *Cork* in Ierland geboren, studeerde met roem in zijne geboorteplaats, en had naauwelijks den ouderdom van vijftien jaren bereikt, toen hij aan zijnen vader zijn verlangen te kennen gaf, om den geestelijken staat te omhelzen. Van dien oogenblik af, legde hij zich met nog meer ijver op zijne studiën toe, en trok hij de bijzondere aandacht van zijnen bisschop. Den 31 Augustus 1803, verliet hij *Cork*, en begaf zich naar het seminarie van *Carlou*; en twee jaren later,

begon hij in zijne parochie godsdienstige onderrichtingen, die voor de kinderen bestemd waren, doch die weldra ook bejaarden uit de stad en nabuurschap uitlokten. Hij hield zich ook veel bezig met het godsdienstig onderwijs der Catholijke soldaten van het garnizoen van *Carlou*, en later strekte hem de herinnering tot genoegen, dat zijn apostolaat, even als dat van den H. FRANCISCUS SALESIUS, onder de militairen was begonnen. In 1808 kwam hij te *Cork* terug, om er tot priester te worden gewijd, waarop hij tot lector der hoofdkerk werd benoemd. Gedurende vier jaren nam hij met ijver en beleid de plichten van zijnen post waar; en vereenigde met dezelve de prediking en de behartiging van verschillende liefdadige gestichten. Tegelijkertijd hield hij zich bezig met de uitgave van een maandwerk *het Godsdienstig register* genaamd, bestemd om aan het volk goede lectuur te verschaffen, en hetzelfde van onzedelijke en gevaarlijke boeken terugtehouden. Na vernomen te hebben, dat het gouvernement geenerlei bezoldiging toekende tot onderhoud van eenen aalmoezenier in de stadsgevangenis, nam hij er kosteloos de bedieningen van waar, en ontwikkelde daarbij eene onuitputtelijke naastenliefde. In 1812, vertoonde ENGLAND zich in een nieuw daglicht; hij trad in het staatkundige strijdperk, en werd de onverzettelijke advocaat van de regten en vrijheden zijner landgenooten. Om-

trent dezen tijd verspreidde zich de aanstootelijkste verdrukking over de Iersche Catholijken, en de omstandigheden waren van dien aard, dat de geestelijkheid zelve de godsdienst zou verraden hebben, indien zij in de verdediging van haar land verzwakt ware. ENGLAND droeg er op eene krachtdadige wijze toe bij, om aan de verkiesingen derzelve leven en onafhankelijkheid te geven, door het aanleggen van het register der vrije stemmers, en door de grondslagen te leggen tot het genootschap der vrije leenbezitters, dat sedert dien tijd de zegepraal der beginselen van vrijheid in de *hustings* van zijn land heeft verzekerd. Wij zullen den eerwaardigen JOHN ENGLAND, in al de omstandigheden zijn levens, steeds vol van daden van deugd en moed, niet volgen; wegens zijne uitstekende hoedanigheden verdiende hij in 1820, door den Paus tot het bisdom van *Charlestown* te worden bestemd. Den 21 September te *Cork* tot bisschop gewijd, kwam hij den 30 December in zijn diocees aan, alwaar hij slechts vier priesters vond, om hem in de werkzaamheid van zijn apostolaat behulpzaam te zijn. Zonder daardoor ontmoedigd te worden; hield hij zich dadelijk bezig met de geloovigen aan de inachtneming der vaste-verplichtingen te herinneren, welke onder hen geheel verwaarloosd waren; en begon de uitgave der *Catholijke Mengelingen voor de Vereenigde Staten*, het eerste Catholijke tijdschrift,

dat in die jeugdige staten in het licht verscheen, en dat gewigtige diensten aan de godsdienst bewees, door de lasteringen te wederleggen, waarvan zij het voorwerp was. Bisschop ENGLAND bezocht al de deelen van zijn uitgestrekt diocees, zonder zich door de bezwaren der moeilijkste reizen, door woeste landen en ondoordringbare wouden te doen afschrikken. Meer dan eens werd hij te midden zijner reusachtige ondernemingen door ziekte overvallen, die hem verplichtte dezelve voor eenen tijd lang te staken; maar zijn moed scheen alsdan te herleven, en men zou gezegd hebben, dat het juist op den oogenblik was, waarop zijne physische krachten hem verlieten, dat zijn geest eene nieuwe kracht verwierf, en de stoutste ondernemingen ontwierp en voorbereidde. Hij gaf de doorslaandste blijken van bewonderenswaardigen moed, ijver en zelfopoffering, ten tijde dat de gele koorts, op zulk eene wreede wijze te *Charlestown* woedde. Men zag hem, met het kruis in de hand van huis tot huis gaan, om den troost der godsdienst aan de stervenden toetebrengen; steeds was hij te midden dezer, door de verschrikking getroffen bevolking, kalm en beraden. Het teeken des heils, hetwelk hij in de hand hield, droeg hij als een ware soldaat des kruises, terwijl hij er met welgevallen aan dacht, dat overal, waar de dood hem mogt treffen, dit

doorluchtige teeken daar zoude zijn, om zijne laatste schrede aantewijzen. God spaarde hem voor andere werkzaamheden; hij ontsnapte aan de ziekte. D.^r ENGLAND verwierf als prediker, vooral in onderwerpen van controvers, in de *Vereenigde Staten* eenen grooten roem, niet slechts bij de Catholijken maar zelfs bij de dissidenten. In 1826, bezocht hij *Washington*, en op verzoek van den president der *Vereenigde Staten* en der leden van het congres, hield hij in de kamer van den senaat eene redevoering, die in het licht werd gegeven. Zijne welsprekendheid was levendig, natuurlijk, gevoed door de heilige Schrift, eerder krachtvol dan sierlijk en nauwkeurig, eerder gestreng dan opgetooid, ofschoon zij daarom niet altijd van dichterlijke schoonheden ontbloeit was. Naardien zijne edelmoedigheid en onbaatzuchtigheid onbegrensd waren, zoo vergat hij de zorg voor zijne belangen zoo ver, dat hij dikwerf gebrek aan het noodzakelijke had. Meer dan eens schoot hem niet zooveel over, dat hij in staat was, om zich het voedsel voor den dag te verschaffen, en hij zich genoodzaakt zag, zijne toevlugt tot de tafel van eenigen vriend te nemen. Dikwijls deed hij zijne togten blootsvoets door de brandende zandwoestijnen van *Carolina*, wijl hij niet zoo veel bezat, om een paar schoenen te kunnen koopen. D.^r ENGLAND kwam in 1832 in *Ierland* terug, twaalf jaren, na hetzelfde te hebben verlaten. Na

een kort verblijf te *Cork*; begaf hij zich door *Frankrijk*, *Zwitserland* en de *Oostenrijksche Staten*, naar *Rome*. Alom werd hij met de grootste onderscheiding onthaald. De Paus benoemde hem tot zijnen legaat bij het gouvernement van *Haïti*, in de hoop, dat het hem gelukken mogte, de kerkelijke aangelegenheden in dat land, welke sedert de omwenteling in de grootste wanorde waren gebleven, te regelen. In 1833, kwam hij te *Rome* terug, om verslag van zijne zending te geven. Hij deed daarop D.^r CLANEX, tot zijnen coadjutor benoemen, en den 27 September 1834, ging hij weder onder zeil naar *Charlestown*. In 1836 kwam hij andermaal in *Ierland*, en ook weder in 1841. Deze was echter zijne laatste reis naar *Europa*. Ofschoon zijne gezondheid steeds voorbeeldig was geweest, begon hij echter nu en dan over eenige pijnlijkheden te klagen. Hij keerde weldra naar *Charlestown* terug, en nam twee zijner zusters en verscheiden dames der Ursulinen en van la Mercy mede. Zijne reis, die twee-en-veertig dagen duurde, was een onafgebroken storm. De ziekte woedde aan boord; ENGLAND, die de arts en oppasser van alle was, werd op zijne beurt aangelast; maar gewoon om tegen alle rampen te worstelen, verzuimde hij zich zelven. Toen hij te *Philadelphia* aankwam, was hij uitgeput; hij verzwakte echter niet in zijnen ijver, en droeg achter elkander eene reeks

van zeventien leerreden voor, terwijl hij daarenboven al de aangelegenheden van zijn diocees met nauwgezetheid behandelde. De gestrengheden van de Vaste voltooiden zijne ondermijning, en de 11 April 1841 maakte een einde aan de werkzaamheden en beproevingen van dezen waardigen apostel. Zijn dood dompelde al de *Vereenigde Staten* in rouw. Zonder onderscheid van geloof of gevoelen had hij gedurende zijn leven aan iedereen wélgedaan, en werd dus ook hartelijk betreurd door mannen van elke kleur en gezindheid.

ENSENADA (ZENO SILVA, markgraaf van), een der bekwaamste staatsdienaars van *Spanje* onder de regering van FERDINAND VI, werd in 1690 van geringe ouders geboren, en was eerst boekhouder bij eenen bankier te *Cádiz*; doch werd wegens zijne uitstekende talenten weldra bekend. Hij verhieef zich trasp-gewijze, en van den post van leger-intendant ging hij tot het ministerie over, waarin hij zich met al den glans vertoonde van eenen man, die zich zelven gevormd heeft. Geheel aan het openbaar bestuur toegewijd, schafte hij de overtollige uitgaven af, moedigde de nuttige instellingen aan, beschermde de nijverheid, de wetenschappen, de kunsten, den handel, en deed, om zoo te spreken, de Spaansche marine herleven. Hij liet zijn stelsel van bezuiniging tot zelfs in het huis van zijnen

vorst doordringen, en zonder iets van den luister intekrimpen, die aan eenen monarch betaamt, wist hij er echter eene wijze hervorming in te brengen. Zijne zedigheid evenaarde zijne talenten. De kuiperijen van den hertog DE HUESCAR, bij het hof aangewend, deden ENSENADA zijn ontslag bekomen; maar hij verdroeg deze ongenade met de waardigheid eens grooten mans, en nooit toonde hij zich meer verheven boven zijnen post dan toen hij denzelven verloren had. De koning, die hem opregtelijk betreurde, riep hem terug; maar de heimelijke zamenspanningen zijner vijanden wisten hem van het ministerie verwijderd te houden. Hij overleed in 1762.

ERASO (*don BENITO*), een Spaansch veldheer, in 1798, te *Barezim* in *Navarra* geboren; maakte den onafhankelijkheids-oorlog mede van 1809 tot 1814, en verscheen niet weder op het staatkundig tooneel dan in 1821, toen hij door de cortes des koningrijks tot lid der junta van *Navarra* werd verkozen. In 1830, bestreed hij en dreef hij MINA terug, in zijnen aanslag op *Navarra*, keerde daarop tot het stille leven terug, dat hij niet weder verliet dan bij den dood van FERDINAND VII. Zoodra hij het bericht van denzelven vernam, riep hij KAREL V als koning van *Spanje* uit, en begon de provincie ten gunste van dien pretendent in opstand te brengen. Op het Fransche grondgebied aangehouden, werd

hij voor den prefekt der *Neder-Pyreneën* gevoerd, die hem naar *Angoulême* deed overbrengen; maar te *Bordeaux* aangekomen, bedroog hij de waakzaamheid zijner wachten, vermomde zich, en slaagde er in, het grondgebied van *Navarra* weder te bereiken, alwaar hij door *don CARLOS* met het algemeen commandement van dat gewest bekleed werd. Met beleid voerde hij verschillende togten aan; maar na den slag van *Mendi-gorrià*, ten gevolge zijner vermoeijenissen en verwondingen, verplicht om zijn ontslag te nemen, werd hij lid van den algemeenen kriegsraad, en was der zaak van den pretendent nog zeer nuttig. Hij overleed in 1835.

* ERHARD (ANDREAS), D.^r en gewoon hoogleeraar der wijsbegeerte aan de *Lodewijks-Maximiliaans Universiteit te Munchen*, K. Beijersche hofraad, ridder van de koninklijk Grieksche orde des Verlossers, lid van verscheiden geleerde genootschappen enz., te *Bolzen*, kreits-hoofdstad van het zuidelijke *Tyrol*, in 1790 van arme landlieden geboren, die hij reeds vóór zijn derde levensjaar verloor, en ten gevolge daarvan in verpleging kwam bij eene boerin te *Farchant* in de *Beijersche Alpen*; studeerde later door tusschenkomst en ondersteuning der broeders zijner moeder, die in verschillende kloosters van *Beijeren* en *Tyrol* ordebroeders waren, in de klooster-scholen, te *Ettal* en *Wildenau* bij *Innsbruck*, en werd

eindelijk naar de universiteit van *Landshut* gezonden, om aldaar zijne theologische studiën te maken. Als seminarist voor den geestelijken staat bestemd, geraakte hij in geschil met zijne oversten wegens het verbod van classische studiën, en liet hij ten gevolge daarvan de godgeleerdheid varen, om zich uitsluitend aan de letterkunde toe te wijden. — Het oogenblikkelijke gevolg van dit besluit was de volslagene onttrekking aller ondersteuning van den kant zijner ooms. Met een inwendig vertrouwen gewapend, begaf hij zich naar *Munchen*, en werd hier weldra gouverneur der kinderen van den toenmaligen staats-minister VON ZEHNTNER, door wiens bemiddeling hij, niet lang na met den grootsten lof het philologisch staats-examen te hebben ondergaan, eene betrekking van studiemeester en prefekt aan het jongens-seminarie te *Munchen* bekwam. Gedurende dien tijd schreef hij het classieke treurspel *Heimeran* en behaalde daarmede den, door de administratie van het hof-tooneel te *Munchen*, voor het beste vaderlandsche treurspel uitgelooften prijs, en de gouden medaille; terwijl zijn stuk bij de wederopening van den hof- en nationalen schouwburg, in 1824, ook ten tooneele werd gevoerd. — Kort daarop schreef hij *Mörol*, een wijsgeerig-redekundig werk, en zijn tweede treurspel *Wallace*. — Daarna als onderwijzer aan het hof beroepen, onderwees hij gedurende 16 jaren (1826 tot

1842) de gezamenlijke koninklijke hoogheden, prinsen en prinsessen; tegelijkertijd tot hoogleeraar aan het oude gymnasium te *Munchen* bevorderd, bleef hij verscheiden jaren in deze betrekking, tot dat eindelijk de openbare meening en het ministerie von SCHENK hem als hoogleeraar der wijsbegeerte aan de *Lodewijks-Maximiliaans universiteit* te *Munchen* plaatsten; hier was hij aan verregaande *chicanes* met de tegen hem overstaande partij blootgesteld, met welke hij tot aan zijnen dood, die na een langdurig lijden aan eene longontsteking, den 26 November 1846 volgde, te worstelen had — enkel door de persoonlijke welwillendheid van het regerende huis werd zijn val voorgekomen. — Aan de universiteit onderwees hij rede-neerkunde, bovennatuurkunde en zedekundige wijsbegeerte en schreef ook over elke dezer wetenschappen een beknopt handboek. Zijne overige letterkundige voortbrengselen zijn in verschillende tijdschriften verspreid. — Hij liet eene weduwe en acht kinderen na, van welke er bij zijn overlijden nog geen verzorgd was.

ERKEL (JOANNES CHRISTIAAN VAN), priester in 1654 te *Utrecht* geboren, maakte zijne studiën aan de universiteit van *Leuven*, en werd aldaar tot meester in de regten bevorderd. Hij volgde in het collegie van *Paus ADRIAAN*, van dezelfde universiteit, de leergangen der godgeleerdheid van *GOMMARUS HUYGHENS*, president van dat collegie. Deze

HUYGHENS stond in naauwe betrekking met ARNAULD en pater QUESNEL (zie deze beide Art. en HUYGHENS *-Wbk.-*), wier zaak hij verdedigde. Men zal zich alzoo niet verwonderen dat VAN ERKEL met dezelfde beginselen ingenomen was, en van dezelve den regel van zijn kerkelijk gedrag gemaakt heeft; ook was hij een der ijverigste verdedigers van de Utrechtsche kerk, en had daarenboven gelegenheid om met VAN ESPEN (zie dat Art. *-Wbk.-*) bekend te worden. Na zijne studiën volbragt te hebben, keerde VAN ERKEL naar *Holland* terug, alwaar hij zijnen oom, NICOLAAS VAN ERKEL, pastoor te *Delft*, als secundarius of kapellaan behulpzaam was. Nadat deze oom overleden was, volgde hij hem op als pastoor van *Delft*. Hij werd later kanonik en eindelijk na den dood van VAN HEUSSEN (zie dat Art. *-Wbk.-*) deken van het metropolitaan kapittel van *Utrecht*. Hij overleed den 4 April 1734, en heeft vele werken nagelaten, meestal ter verdediging van de Janseniste-sekte in *Holland*. Hij stelt in dezelve alle pogingen in het werk om haar vrij te pleiten van de beschuldiging van scheuring, en om de zoogenaamde regten derzelve, tegen de uitspraken van den H. Stoel te verdedigen. De voornaamste dezer werken zijn, 1.º *Assertio juris Ecclesiae, metropolitanae ultrajectinae romano-catholicae, adversus quosdam, qui eam ad instar ecclesiarum per infidelium persecutiones destructarum jure pristino penitus*

*excidisse existimant, Delft, 1703, in 4.^{to}; — 2.^o Jesuitarum aliorumque romanæ ecclesiæ adulantium de summi pontificis auctoritate commenta, regnis regibusque infesta, etc., per jurisconsultum batavum ecclesiæ et patriæ amantem, Amsterdam, 1704, in 4.^{to}; — 3.^o Protestatio cleri romano-catholici præcipuarum in Hollandia australi civitatum asserta contra scriptum consolatorium pro romanis catholicis per fœderatas provincias dispersis, 1710, in 4.^{to}, tegen pater DÉSIRANT. VAN ERKEL gaf, in 1712 en 1713, onder den titel van *Protestatio asserta*, twee andere geschriften ter verdediging van dit protest in het licht; — 4.^o *Admonitio ad probos omnes cordatosque catholicos, super sententia excommunicatoria sub nomine reverendiss. atque illustriss. D. J. B. BUSSII, pontificii apud Colonienses nuntii, adversus JOAN. CHRIST. ERKELIUM edita, Delft, 1711, in 4.^{to}; — 5.^o Observationes prodromæ in librum qui sub nomine amplis. D. CORNELII PAULI HOYNCK VAN PAPENDRECHT in lucem prodit, Ecclesiæ Trajectinæ historia inscribitur, in 4.^{to}; — 6.^o Defensio Ecclesiæ Trajectinæ ejusque status ac jurium, ex episcoporum diplomatibus ac litteris, necnon antiquis chartis, monumentis etc., potissimum desumpta, qua ostenditur Ecclesiam illam ad nudæ missionis conditionem non esse redactam, neque redigendam contra fictiones a D. CORNELIO PAULO HOYNCK VAN PAPENDRECHT etc., Amsterdam,**

1738, in 4.^{to} Dit geschil tusschen VAN ERKEL en VAN PAPENDRECHT, gaf van beide zijden aanleiding tot verschillende geschriften. Verder bestaan er ook nog eenige geschriften in het Nederduitsch van VAN ERKEL.

* ERLER (JOZEF), een uitmuntende landschapschilder, in 1804, te *Brixen*, in *Tyrol* geboren, ontving van den teekenmeester zijner geboorteplaats, JOZEF TAUBER, onderwijs in het teekenen, daarop bezocht hij van 1825—1836, de akademie der beeldende kunsten te *Weenen*, en keerde vervolgens naar zijne vaderstad terug. Hij overleed den 31 Maart 1844 te *Innsbruck*. Zijne voornaamste voortbrengselen zijn in het bezit van het nationale museum, van bisschop GALURA, en — welligt het best geslaagde (*Neustift en de omstreken deszelve*n voorstellende), — in het bezit van den bisschop D.^r VEIZERZ, en van TIZZANI te *Rome*. Men prijst vooral in de schilderijen van ERLER de getrouwe voorstelling naar de natuur, de gepaste verdeeling van licht en schaduw, en het levendige en krachtvolle koloriet.

* ERTBORN (FLORIS VAN), in 1784 te *Antwerpen* geboren, trok als een uitstekende kunstverzamelaar de openbare opmerkzaamheid tot zich. Na eene zeer zorgvuldige opvoeding ontvangen te hebben, gaven hem groote reizen, en voornamelijk een langdurig verblijf in *Italië* menigvuldige gelegenheden, om

zijn kunstzin te ontwikkelen, en om belangrijke kennissen aanteknoopen. Gedurende eenen vier-en-twintigjarigen werkkring in het vak van administratie heeft hij zich door werkzame zorg voor het openbare welzijn, door de verfraaijing zijner geboorteplaats, veelvuldige verdiensten verworven, voornamelijk sinds koning WILLEM I hem aan het hoofd van het stedelijk bestuur van *Antwerpen* gesteld had. Hij bragt de geldmiddelen der stad in goede orde, liet de kanalen en grachten bevaarbaar maken, de twee *bassins* door eene ijzeren brug vereenigen, een groot gedeelte der stad tegen de overstromingen der gezwollen *Schelde* beschermen, en talrijke andere verbeteringen invoeren. Later tot gouverneur van *Utrecht* benoemd, bragt hij in het stadhuis dier stad, uit voorhanden zijnde overblijfselen en voorwerpen van middel-eeuwsche kunst een museum tot stand. Na de afscheiding van *België* van *Holland* in 1830, leefde hij als ambteloos burger, enkel voor de kunst en de wetenschappen, deed nog eene reis door *Duitschland* en *Italië*, en overleed te 's *Gravenhage*, den 28 Augustus 1840. Door eene laatste wilsbeschikking had hij de, hem nog eigen geblevene, liefde voor zijne geboortestad bekrachtigd, daar hij aan het Antwerpsche museum, de door hem met even zoo groote kosten als diep inzicht bijeengebragte groote verzameling van Oud-Nederlandsche schilderijen, voornamelijk van de gebroeders VAN

EYK en hunne leerlingen, met authentieke onderschriften, gelegateerd heeft.

* **ERTHAL** (FRANZ LUDWIG KARL PHILIPP ANTON, vrijheer VON), de onvergetelijke vorst-bisschop van het voormalige *Frankenland*, den 16 September 1730, te *Lohr*, een stadje aan den *Mein* geboren. Zijne geleerde opleiding ontving hij te *Mainz*, te *Wurzburg* en in *Rome*, daarna werd hij regerings-president te *Wurzburg*, en begaf zich als gezant naar het keizerlijke hof te *Weenen*, om voor den vorst-bisschop ADAM FREDERIK VON SEINSHEIM de beleening in ontvangst te nemen. De doordringende blik van keizer JOZEF II voorzag in hem de toekomstige grootheid van karakter, en benoemde hem tot geheimraad. Later werd hij visitator van het Rijks-kamergeregte te *Wetzlar* en keizerlijk kommissaris op den rijksdag te *Regensburg*. In al deze vreemdsoortige taken van beheer openbaarden zich zijne regtschapenheid en zijn doorzigt in het onderzoeken der regtsgronden, zijne beradenheid in het doen van uitspraken, zijne naauwgezette orde-zucht en zijn onvermoeide ijver in den loop der werkzaamheden. Op den 18 Maart 1779 werd hij te *Wurzburg*, en op den 12 April te *Bamberg* tot vorst-bisschop verkozen, als het waardigste lid der adellijke geestelijkheid in *Frankenland*. Als vorst en bisschop in eenen persoon, zorgde hij ook gelijkmatig voor de wereldlijke

en geestelijke behoeften zijner onderhoorigen: schoolwezen, nijverheid, regtsbedeeling, armwezen, wetenschappen en kunsten, de welvaart aller klassen des volks werden door hem evenzeer bevorderd. Van vaste, juiste en wel doordachte beginselen uitgaande, was hij verstandig in de keuze der middelen; wijs en menschlievend als wetgever, naauwgezet in de naleving en uitvoering der wetten, medelijdend en mild in het weldoen. Hij was gewoon niet dan langzaam en na rijp overleg besluiten te nemen, doch liet zich dan ook nooit tot de intrekking derzelve bewegen, ten einde daardoor zijn vorstelijk gezag niet te benadeelen. Aan het algemeene welzijn offerde hij al zijne persoonlijke inzichten op, en zijne gewone spreuk was: » ik weet maar al te wel, dat ik de eerste burger en dienaar des Staats ben. » Als vorst-bisschop door Gods genade verhief hij zich nooit doelloos; maar, terwijl hij den juisten middelweg tusschen de uitersten der hartstogtelijkheid hield, beschouwde hij zich slechts als de waarnemer der hem opgedragene magt, en zag hij in het heil zijns volks de geleidster en het doel zijns strevens. Daar zich reeds hier en daar de van verderf zwangere kiemen openbaarden, welke later tot eene heillooze staatsomwenteling rijpten, en zucht naar verandering en hervorming der staatsregelingen levend werd, kon echter deze gevaarlijke zucht naar nieuwigheid bij zijne wijze

en vaderlijke regering geenen vruchtbaren grond vinden, wij men hier de groote staatkundige waarheid als een feit kon zien, dat niet de uitwendige vorm van den Staat, maar de levende persoonlijkheid des vorsten, als drager der staatsvormen, het geluk des volks bekrachtigen, en dat ook de volmaaktste staatsregeling door eenen onwaardigen regent misbruikt kan worden, en alzoo tot ongeluk van het volk dienen kan. Als eerst de zeden beter worden, dan worden het ook de tijden; maar nooit heeft zulks omgekeerd plaats. De zegen zijner regering schitterde des te meer in het oog, naar mate de heerschappij in andere landen, bijv. in *Frankrijk*, zulke treurige resultaten opleverde. Ginds omkoopingen, onregtvaardigheid, verdrukking, zedeloosheid — hier regtvaardigheid, zedelijke verheffing en versterking, uit- en inwendige welvaart. Onder *FRANZ LUDWIG* werd feitelijk het geliefde spreekwoord bewaarheid: » Onder den kromstaf is het goed wonen. » Ten gevolge van zijnen grondregel: » De vorst bestaat om het volk, niet het volk om den vorst, » trachtte hij naauwgezet het evenwigt der behoeften van den Staat met de belastingen te houden; en elke nuttelooze uitgave beschouwde hij als eene ontrouw aan de openbare schatkist gepleegd. Hij regeerde zelfstandig, en duldde niet de minste afhankelijkheid van zijne hooggeplaatste staatsdienaars. Zijn veelomvattende geest door-drong alle binnen- en buiten-

landsche aangelegenheden zijner beide vorst-bisdommen, en ter bevordering van orde en een gemakkelijker overzicht, was hij bij voorkeur op de behandeling in tabellen gesteld. Bij aanstellingen en benoemingen kwam bij hem geene bescherming of voorspraak in aanmerking; maar de waardige bezetting van posten geschiedde, na eigen onderzoek en volgens eigene keuze, met de grootste naauwgezetheid en onpartijdigheid, en hij was gewoon te zeggen: » Het beste bewijs der zelfbeheersching van den Staat geeft de regent door de waardige vervulling der posten in Kerk en Staat, want daardoor sticht hij goed ook nog na zijnen dood." Het schoolwezen was een bijzonder voorwerp zijner zorg, van de minste lagere scholen af tot aan de universiteiten. Hij rigtte het seminarie voor onderwijzers op, verbeterde door rijke geschenken de leermiddelen, verhoogde uit zijne cassette de bezoldigingen van goede onderwijzers, vergrootte het bibliotheekgebouw door het aanleggen eener boekzaal, maakte den toegang tot letterkundige hulpmiddelen gemakkelijk, ondersteunde ontluikende talenten, daar hij dezelve in de gelegenheid stelde om buitenlandsche reizen te kunnen doen, vierde met alle mogelijke pracht het jubileum der universiteit van *Wurzburg*, vermeerderde hare inkomsten met vorstelijke edelmoedigheid, en ter bevordering van den wetenschappenlijken naijver, liet

hij geleerde prijsvragen uitschrijven, en gaf aanleiding tot de uitgave der *Gelehrten Anzeigen* en van het *Schulmagazine*, en tevens van verscheiden doelmatige schoolboeken. Om de welvaart des lands te vermeerderen, bevorderde hij de ontginning van woeste landstroken, trachtte door verligting van lasten den akker- en hophouw meer optebeuren, en door uitbreiding van den handel, aan de binnenlandsche nijverheid meer vertier te geven. In jaren van gebrek, of bij door woeker op eene kunstmatige wijze te weeggebragte duurte, opende hij bereidwillig zijne korenschuren, en bood, soms gedurende verscheiden jaren, voor eenen geringen prijs de eerste levensmiddelen aan. Om de bezorgdheid voor gebrek aan hout, welke met eene bedriegelijke bedoeling werd opgewekt, daadwerkelijk te doen ophouden, legde hij uit zijne bosschen aanzienlijke houtmagazijnen aan, en gaf het brandhout voor eenen zeer geringen prijs. Bij de menigvuldige doortogten van troepen, rigtte hij eene bijzondere ondersteuningskas op, en verkocht eenmaal zelfs zijn kostbaar zilverwerk. Den armenstaat zijner vorstendommen onderzocht hij met naauwgezetheid, en woonde zelfs de vergaderingen en bedeelingen der arbesturen persoonlijk bij. Hoe groot zijne weldadigheid voor zich schamende huisarmen geweest is, en hoe vele tranen van kommer en ellende hij in stilte opdroogde, blijkt uit eene

plaats van zijn testament, waarin hij zegt: » ik heb geene schatten verzameld; wat ik van mijne bisdommen trok, heb ik grootendeels reeds aan armen uitgedeeld, of tot nuttige inrigtingen aangewend." Aan de beide armen-instellingen te *Bamberg* en *Wurzburg*, viel ook het grootste gedeelte zijner nalatenschap ten deel. Wijn hij de armoede in hare bronnen wilde stoppen, schafte hij het verderfelijke lotto in zijne staten af. Hij beperkte de misbruiken der jagt, vereenvoudigde het krijgswezen en rigtte industriescholen op. Hij hield het voor doelmatig de werkhuizen van de tuchthuizen te scheiden, wendde tot de zedelijke verbetering der gevangenen alle mogelijke middelen aan, en onderwierp de crimineele wetgeving aan een naauwkeurig onderzoek. Zijne ambts werkzaamheden als vorst en als bisschop, ondersteunden elkander wederkeerig, om in alle betrekkingen de behoeften zijns volks te onderzoeken. Het bezoeken der pastorijen, tot in de afgelegenste dorpen, dat hij, in weerwil der menigvuldige bezwaren, steeds persoonlijk deed, verschafte hem de naauwkeurigste kennis van zaken. Hier predikte hij zelf, onderzocht naar de vorderingen der schooljeugd, en naar den toestand der zeden, en vond rijke gelegenheid, misbruiken uitteroefjen en milddadigheid uitte oefenen. Vaak trad hij zelf als een vertroostende engel aan het ziekbed van zich schamende huis-armen. De her-

derlijke brieven ontwierp hij gewoonlijk zelf, en droeg in dezelve, met betrekking tot de tijdsomstandigheden, zijne gewichtige godsdienstige overtuiging in verschillende schakeringen voor. Hij stelde het wezen der ware godsdienstigheid, in de innige doordrongenheid des geloofs met de werkdadige liefde, en waarschuwde in een rescript aan de geestelijken, voor de valsche rigting des tijds enz. Voor de akademische jeugd voerde hij geestelijke oefeningen in. De jonge geestelijken moesten in zijne hofkapel prediken, ten einde hen te kunnen beoordeelen, hij schreef prijsvragen onder hen uit, ten einde de bekwaamste te leeren kennen; dikwijls bezocht hij het seminarie, hield toespraken, en onderzocht enkele studenten. Welk een gezigt leverde het op, den grooten, in den vorstenraad te *Regensburg* bewonderden, *FRANZ LUDWIG* in den kring zijner geestelijke kweekelingen te zien als een' bisschop der eerste Kerk, waarbij men niet wist of in hem de vorst den bisschop, of de bisschop den vorst gelukkiger ondersteunde. Voor de dienstboden bepaalde hij een geschikt morgenuur voor hunne godsdienstoefeningen en zorgde voor betere catechismussen, voor de zamenstelling van doelmatige gezang- en gebedenboeken. Ja, zijne arbeidzaamheid was zoo groot, dat hij dikwerf des nachts ten 12 ure zich, in zijne kleeding, tot eenen hem overmannenden slaap nederlegde, om tegen 4 ure des

morgens zich tot nieuwe werkzaamheden te doen wekken. De klaag- en verzoekschriften, de beslissingen in regeringsaangelegenheden, de geestelijke werkring, de godsdienstoefeningen en voorbereidingen tot zijne leerreden en aanspraken aan het volk, stapelden zich zoo zeer op elkander, dat hij dikwerf de bij nacht uitgewerkte rede, op het paard gezeten, en het blad in de hand houdende, in het geheugen prentte. Deze werkwzame en veel omvattende geest woonde in een zwak en ziekelijk ligchaamshusel. Reeds in den bloei van den mannelijken leeftijd had hij met hardnekkige onderlijfs-krampen te worstelen, die den grond tot slapeloosheid legden, welke vóór den tijd de uitgeputte natuur moest doen bezwijken. Dan juist het smartelijke gevoel van eigene ziekelijkheid, bewoog hem om voor de zieken liefderijke verpleging en oppassing te bewerken: het voortreffelijke ziekenhuis te *Bamberg*, hetwelk tevens eene praktische kweekschool van beroemde artsen werd, is het werk zijner schepping, de herstelling van het mineraalbad *Bocklet*, het instituut voor zieke handwerksgezellen in het Julius-hospitaal, de verbetering van den staat van geneeskunde hebben derzelve bestaan aan zijne voorzorg te danken. Na langen tijd gesukkeld te hebben, ontwikkelde zich bij den vorst-bisschop **ERTHAL** eene boosaardige galcoorts, die 75 dagen aanhield, en waarin het christelijk geduld,

en het onwrikbaar vertrouwen des edelen lijders, op de schitterendste wijze uitblonken, tot dat de 14 Februarij 1795, aan zijn dierbaar leven een einde maakte. Hij blijft het toonbeeld eens regents voor alle tijden en landen. — Van de menigvuldige predikatiën, welke hij hield, bleven de meeste ongedrukt. Slechts eenige derzelve werden na zijnen dood in het licht gegeven, onder den titel van: 1.º *Predigten des Fürst-Bischofs FRANZ LUDWIG, dem Landvolke vorgetragen, 1797, nieuwe uitg., Regensburg, 1841*; — 2.º *Ueber den herrschenden Geist dieser Zeiten und über das Verhalten des rechtschaffenen Christen bei denselben, Würzburg, 1793.*

ESCHER VON DER LINTH (**JOHANN KOENRAAD**), een uitstekende Zwitschersche staatsman en natuuronderzoeker, den 24 Augustus 1767, te *Zurich* geboren, was de zoon van eenen staatsraad, maakte zijne eerste studiën te *Geneve*, en bragt twee jaren aan de universiteit van *Göttingen* door, alwaar hij zich bijzonder toeleigde, op de delfstofkunde, de geologie, de staats-huishoudkunde enz. Hij bezocht vervolgens *Engeland* en *Italië*, ten einde de voornaamste fabrieken dier landen te leeren kennen. Tot lid van den grooten Helvetischen raad verkozen, hield hij op lid van denzelven te zijn, toen de veranderingen in de constitutie des lands werden gebragt. Eenige jaren later werd hij staatsraad; maar hij hield

zich voornamelijk bezig met de droogmaking van de moerassen der *Linth*, waarmede hij door den landdag, gezamenlijk met eene commissie, waarvan hij tot voorzitter werd benoemd, belast werd. Van 1807 tot 1815 waren al zijne zorgen op deze nuttige onderneming gerigt, en hij zag zijne pogingen met den gelukkigsten uitslag bekroond. De *Linth*, die zich eertijds in stinkende moerassen verloor, en welke het moeilijk was ook slechts met de kleinste schuiten te bevaren, stroomt thans door twee kanalen, die haar eenerzijds naar het meer van *Wesen*, en anderzijds naar het *Zurichermeer* leiden, hetwelk zij weder verlaat onder den naam van *Limmat*. Tot belooning eener zoo groote dienst zijn de afstammelingen van *ESCHER* gemagtigd om den bijnaam van *VON DER LINTH* aantenemen. Deze weldoener van zijn vaderland, tot wiens eer een gouden, zilveren en koperen gedenkpenning is geslagen, overleed den 9 Maart 1823. Men vindt de bijzonderheden zijner groote onderneming in het 27.^e dl. der *Revue encyclopédique*.

ESCOUSSE en *LEBRAS*, jeugdige schrijvers, die, na gezamenlijk de letterkundige loopbaan te zijn ingetreden, zich den 18 Februarij 1831 vereenigden, om zich van het leven te berooven. De eerste was twintig jaren oud, en zijn vriend had zijn zeventiende jaar nog niet bereikt. *ESCOUSSE* had met *LEBRAS* aan het tooneel geleverd: *Farruch le Maure*, *Pierre III* en *Ray-*

mond, tooneelspelen met zang. De val dezer beide laatste stukken, ontmoedigde beide, en boezemde hun eenen diepen afkeer voor het leven in. Na langen tijd over hunnen zelfmoord te hebben nagedacht, kwamen zij met elkander overeen omtrent den dag, waarop zij zich in de eeuwigheid zouden werpen. *ESCOUSSE* schreef aan zijnen vriend: » Ik wacht u ten half twaalf ure, de gordijn zal opgehaald zijn; kom, opdat wij de ontkenning bespoedigen. » *LEBRAS* beantwoordde aan de uitnoodiging van zijnen vriend, die ontstoken houtskolen in gereedheid had gebracht, waarvan de damp hen moest verstikken. Toen men in de kamer kwam, vond men slechts twee lijken met deze dichtregels:

Adieu, trop inféconde terre,
Fléaux humains, soleil glacé,
Comme un fantôme, solitaire,
Inaperçu, j'aurai passé,
Adieu donc, palmes immortelles,
Vain songe d'une ame de feu;
L'air manquait.... j'ai fermé les ailes.
Adieu!

Het treurige uiteinde dezer beide jonge letterkundigen, is een dier talrijke feiten, die de zedelijke ziekte, waarmede onze eeuw bevangen is, aan den dag leggen. Een overdreven hoogmoed en het gemis der godsdienstige beginselen, vermenigvuldigen die noodlottige voorvallen, welke dagelijks de maatschappij verschrikken. De terugkeering tot het geloof en de christelijke versterking, is alleen in staat om een geneesmiddel aantevoeren, tegen die verschrikkelijke besmetting van zelfmoord, welke

door de gezonde rede niet minder dan door het geloof moet betreurd worden.

* ESENBECK (THEODORUS FREDERIK LODEWIJK), den 26 Julij 1787 geboren, bragt zijne jeugd door op het bergslot *Reichenberg*, waar zijn vader rentmeester van den graaf van *Erbach* was. Een door erfregt aan hem gekomen landgoed, in de nabijheid van *Kitzingen* in *Frankenland*, gaf zijn vader aanleiding om de staatsdienst te verlaten, ten einde zich op de landhuis-houdkunde en den wijnbouw toe te leggen. Vroegtijdige kruidkundige togten deden bij den zoon eene neiging tot de artsenijmengkunde ontwaken, en in 1805 kwam hij als leerling bij den hof-apothekar MARTIUS te *Erlangen*, waar de omtrek van *Muggendorf*, hem eên rijken buit ter bewerking der *Flora Erlangensis* aanbood. Hierop bereisde ESENBECK de *Zwitsersehe Alpen*, en kwam als bediende in de gulden apotheek van BENOULLI te *Bazel*; ziekelijkheid noodzaakte hem zich van de werkzaamheid te onttrekken. Tot herstel zijner gezondheid keerde hij in 1816 naar zijn vaderland terug, met het doel om in *Wurzburg* zijne studiën voortzetten, en het *pharmaceutische absolutorium* te bekomen, hier verscheen van hem, in vereeniging met zijnen broeder, voor het 9.^e dl. van het Leopold-Karol. genootschap van natuuronderzoekers: *de Plantis nonnullis e mycetoidearum regno*

tum nuper delectis tum minus cognitis c. tab. 2 aen. — In *Hanau* maakte ESENBECK kennis met den beroemden zoöloog KUHLE, en deze beval hem aan BRUGMAN in *Leyden* aan, die hem voordroeg voor de inrigting van den botanischen tuin aldaar. In 1817 nam hij de beroeping derwaarts aan, bewerkstelligde de omplanting aller, de vrije lucht verdurende planten en gewassen des tuins in systematische orde, bepaalde en kenmerkte den geheelen voorraad van planten, breidde de correspondentie ter vermeerdering uit, bereisde te dien einde ook *België*, stelde zich in betrekking met de opzieners der belangrijkste tuinen, om wederkeerige ruiling te bewerken, en bezocht vlijtig de voorlezingen van zijnen beschermer BRUGMAN. Eene waarneming, die hij in den winter 1817—1818 aan jonge planten *Byrum annotinum*, op de potten der broeikassen maakte, gaf aanleiding tot zijne verhandeling: *De propagatione muscorum commentatio*, die hem van de filozofische faculteit te *Erlangen* het eere-diploma van D.^r der wijsbegeerte verwierf. Prins MAX van *Neuwied* gaf hem ter onderzoeking over zijn merkwaardig herbarium van Braziliaansche planten. Toen SPIX en MARTIUS van hunne groote reis waren teruggekeerd, werd ESENBECK, bij de uitgave der *Flora Brasiliae*, tot deelneming en beraadslaging uitgenoodigd, zijn oudere broeder, hoogleeraar in de kruidkunde te *Bonn*, verzocht hem tot medehelper bij de organisatie

van den botanischen tuin aldaar, en de toegenegenheid voor denzelfden bewoog onzen ESENBECK zijne meer voordeelige betrekking in *Nederland* te verlaten, en zich in den zomer 1819, als inspecteur van den botanischen tuin, en repetent der kruidkunde naar *Bonn* te begeven. Gemeenschappelijk met den uitstekenden kunstenaar in dat vak SINNING, vereënidgen alsnu de broeders hunne zorg voor den beroemden tuin, die bijna 4000 planten bevatte. In 1820, verscheen in het licht: *Elenchus plantarum horti botan. Bonn.*; verder het programma: *De cinamono disput, qua hortum medicum Bonn., feliciter instructum rite inauguraturi etc. Fratres Esenbecki, cum tab, iconogr. 7.* Door de dissertatie *Radix plantarum mycetoidearum*, trad hij den 27 Sept. 1819 als privaat-docent op. In 1822 buitengewoon en in 1827 gewoon hoogleeraar geworden zijnde, werd zijn wetenschappelijke ijver helaas, door gestadige ziekelijkheid gedrukt, welke zijn vriend MARQUART wel verzachten, maar niet volkomen wegnemen kon. De resultaten zijner nasporingen en tienjarige voorlezingen, vindt men in zijn *Handbuch der medizinisch-pharmaceutischen Botanik*, gezamenlijk met EBERMAYR in het licht gegeven, 3 dl.ⁿ, 1830—32; — *Genera plantarum phanerogamicarum Germaniæ*, waarin alle soorten der *Flora* van *Duitschland*, met getrouwe afbeeldingen en eenvoudig beschrijvenden tekst voorkomen. Door zijnen vroegtijdigen dood werd dit werk

niet door hem ten einde gebracht. Ter herstelling zijner zwakke gezondheid, bleef het gebruik der baden te *Ems*, in 1837, zonder uitwerksel; daarom zocht hij het zachte klimaat van *Hyères* op, en wilde aldaar in het zuiden van *Frankrijk*, in gezelschap van zijnen vriend en voormaligen toevoorder, doctor ERNST, den winter doorbrengen. Doch de ziekte had te groote vorderingen gemaakt; de longtering ontwikkelde zich met rasse schreden, en hij overleed aldaar den 12 December 1837. ESENBECK was een vereerend lid van de meeste natuurkundige genootschappen te *Weenen*, *Parijs*, *Groningen*, *Lund*, *Frankfort*, *Presburg*, *Batavia*, enz.

ESPAGNE (de graaf d'), een Fransch veldheer, werd in 1804 aangesteld bij de 21.^e afdeeling te *Poitiers*, in 1805, diende hij onder MASSENA, in *Italië*, waar hij het bevel voerde over de jagers te paard, en zich in verscheiden gevechten onderscheidde. Hij ging vervolgens over in Napelsche dienst, behaalde in 1806 voordeelen op de muitende Kalabriërs, en werd met het bevelhebberschap der provincie *Labour* en van twee prinsdommen bekleed. Met eene afdeeling kurrasiers tot het groote leger geroepen, kwam hij omtrent het midden van December te *Berlijn*, onderscheidde zich bij verschillende gelegenheden, voornamelijk in het gevecht van *Heilsberg*, waarin hij den 10 Junij 1807 gekwetst werd. Eindelijk gaf hij nieuwe bewijzen

van dapperheid in den Oostenrijkschen veldtocht, en sneuvelde in den slag van *Wagram*, den 6 Julij 1809. Zijn standbeeld moest op de brug *la Concorde* worden opgericht.

* **ESPAÑA** (**CARLOS**, graaf), eigenlijk **DOMINICUS GOUSSERAND**, een Franschman van geboorte, nam, met zijnen broeder uitgeweken zijnde, dienst in een Spaansch infanterie-regiment, werd zeer snel bevorderd, en was in 1811 reeds generaal. In zijn corps heerschte de strengste krijgstuicht. Van meer belang voor de Spaansche geschiedenis, trad hij op in 1821, toen hij, door de omwenteling afgezet, aan de Franschen het plan tot den inval in *Spanje* voorlegde en op het congres te *Verona* de zwakke zijden der nieuwe Spaansche regering ontdekte. Onder **FERDINAND VII** vervolgde hij met eene barbaarsche woede de vrienden der constitutie, voornamelijk toen *Katalonië* in opstand geraakte. Met denzelfden ijver diende hij *don CARLOS*, tot dat hij in 1839 door zijne eigene soldaten afgezet en gruwzaam — zij bonden hem handen en voeten, mishandelden hem en wierpen hem in de *Segro* — vermoord werd.

ESQUIROL (**JOZEF STEPHANUS DOMINICUS**), arts, in 1772 te *Toulouse* geboren, kwam, tot den geestelijken staat bestemd zijnde, zijne studiën te *Parijs* in het seminarie van *St. Sulpice* maken. In 1792, door de

kracht der gebeurtenissen uit dit huis verdreven, keerde hij naar zijne familie terug. Weldra door de requisitie getroffen, werd hij als officier van gezondheid aangesteld, en begaf zich naar het leger der *Ooster-Pyreneën*. Maar zoodra hij de dienst kon verlaten kwam hij te *Parijs* terug, alwaar hij de leergangen van **PINEL** (zie dat Art. -*Wbk.*-) volgde, die hem weldra onder zijne kweekelingen onderscheidde, en hem met de redactie zijner *Kliniek* belastte. In 1805, tot het doctoraat bevorderd, ondernam hij drie jaren later het bezoeken der krankzinnigen-gestichten, zoo wel in *Frankrijk* als in de voornaamste staten van *Europa*, en op deze lange en moeilijke reis, verzamelde hij eene menigte waarnemingen, welke hij later in het belang der wetenschap en der menschheid aanwendde. In 1817 opende hij eenen theoretischen en praktischen leergang over de krankzinnigheden, den eersten in die genre, en zette denzelfden voort, met denzelfden toevloed van hoorders, tot in 1826, wanneer hij, tot eersten geneesheer van het krankzinnigen-gesticht van *Charenton* benoemd, zijne nieuwe betrekking hem noodzaakte van het onderwijs aftezien. Lid der akademie van geneeskunde sedert de oprigting derzelve, werd hij in 1823 tot algemeen inspecteur der faculteiten benoemd. De Julij-omwenteling vernietigde dezen post, dien hij verloor, zonder zich te beklagen, even gelijk hij denzelfden aanvaard

had, zonder er om te verzoeken. Deze achtenswaardige man overleed te *Parijs*, den 13 December 1840, na de troostmidelen der godsdienst, waarvan hij de pligten steeds naauwgezet had waargenomen, verzocht en ontvangen te hebben. Sedert 1834 corresponderend lid der akademie van zedekundige wetenschappen, was hij tevens lid der maatschappij van aardrijkskunde, en van alle liefdadige congregatiën. Men heeft aan hem de oprigting van het geneeskundig krankzinnigen-gesticht van *Lury* te danken, dat als een model van dergelijke gestichten kan dienen. Behalve een aantal artikels in de *Dagbladen* en *Woordenboeken* voor de geneeskunde, heeft hij in het licht gegeven: 1.^o *Des passions etc. (Over de hartstogten, beschouwd als oorzaak, kenmerken en geneesmiddelen der krankzinnigheid)*, *Parijs*, 1805, in 4.^{to}, in het Hoogduitsch vertaald; — 2.^o *Des établissements etc. (Over de krankzinnigen-gestichten in Frankrijk, en over de middelen om het lot dier ongelukkigen te verbeteren)*, ib. 1819, in 8.^{vo}

* ESTÈVE (EUGENIUS MARTINUS FRANCISCUS), in 1807, in het keizerlijke paleis der *Tuileries*, te *Parijs* geboren, waarin zijn vader, graaf ESTÈVE, algemeen thesaurier van NAPOLEON, toenmaals woonde, bragt de eerste jaren zijner jeugd, met twee oudere broeders, in den schoot zijner familie door, en bezocht met genoemde broeders een gesticht van onderwijs te *Parijs*,

waar hij zich door zijne vroomheid, opmerkzaamheid en zijne vorderingen onderscheidde; terwijl zijne uitspanningen bestonden in het uitoefenen van werken van barmhartigheid, voor welke hij steeds eene bijzondere neiging gevoelde. Gedurende zijn verblijf in het seminarie te *Issy*, werwaarts hij zich in de maand October 1828 begaf, bewonderde men zijne voorbeeldige inachtneming van de orde des huizes, zijne voorkomende beminnelijkheid, zijne onveranderlijke gelijkmoedigheid, maar vooral eene beminnenswaardige eenvoudigheid en eenen diepen ootmoed, die door bevalligheid en zachtvaardigheid nog verhoogd werden. Nadat hij door den aartsbisschop DE QUELEN, den 2 April 1831, tot priester was gewijd, werd de abbé ESTÈVE, als hulppriester bij de pastorie *St. Madelaine* aangesteld, en stond onder de leiding van MATTHIEU, toenmaals pastoor dier parochie. Eene stipte naauwkeurigheid in de uitoefening zijner pligten, eene teedere vroomheid voor de heilige Maagd, de toewijding aan de nederigste verrigtingen, de verachting der wereld, een onoverwinnelijk geduld, eene innemende vriendelijkheid, eene onuitputtelijke liefde, die door niets kon vermoeid worden: ziedaar de deugden, welke hem in zijnen nieuwen werkkring onderscheidden. Het meeste echter gingen hem de armen ter harte, en hetgene hij in hunne belangen verrigtte, grenst aan het ongeloofelijke. Voornamelijk gedurende het woeden der cho-

lera scheen hij zich te vernemenigvuldigen, en was hij steeds boven vermoedheid en verachtelijke afwijzing verheven. Zijn ijver ging zoo ver, dat MATTHIEU zich dikwijls verplicht achtte, hem gedurende den nacht bij zich te houden, ten einde zich te verzekeren dat hij eenige rustgenoot. Om zich door het afleggen der heilige geloften geheel en al aan God toetewijden, begaf hij zich in de maatschappij van JESUS. — Eerst werd hij naar *Zwitserland* en van daar naar *Milaan* gezonden, en, om de oefeningen des noviciaats voorttezetten, die hij in Junij 1833 begonnen had, zond men hem naar de provincie *Faucigny*, in *Savooye*, en was hij aldaar voor zijne orde-broeders een voorwerp van stichting, en van bewondering voor zijne oversten. De vier jaren, welke op het noviciaat van ESTÈVE volgden, werden in de oefening der bescheiden en geringe pligten bij de kweekelingen van het pensionnaat van *Freiburg* doorgebracht. Maar hij wenschte meer te doen en te lijden voor de liefde van zijnen God en het heil zijner broederen. In 1841 werd hij, overeenkomstig zijnen reeds sedert lang gekoesterden wensch, met twee zijner mede-broeders, voor de missie van *Sina*, en, als de omstandigheden het toelieten, voor die van *Japan* bestemd. De provincie *Nanking*, in welke zij het evangelie zouden prediken, vormt een zeer uitgestrekt diocees, waarvan men de bevolking op 60 millioenen

inwoners schat. Onder de regering van keizer KANG-HI, telde men aldaar 300,000 Christenen; 24 kapellen, van welke er verscheiden bijna den naam van kerken verdienden, verhieven zich te midden der steden en dorpen. Maar de vervolgingen, en het gebrek aan priesters, hadden het getal der Christenen tot 60,000 verminderd, en het grootste gedeelte der kapellen werd verwoest of in pagoden veranderd. Dit was het looneel, waarop de ijver van onzen missionaris zich oefenen wilde. Zijne verblijfplaats, zoo als die van alle missionarissen in *Sina*, was in het midden van een aantal steden en plaatsen, en om zijne ambtspligten te vervullen, was het noodzakelijk, dat hij bijna altijd op reis was, hetzij in eene schuit of in eene draagkoets of ook dikwerf te voet. Zijn leven was eene gestadige omdooling, eene onafgebroken aaneenschakeling van reizen, en onophoudelijke vermoeijenissen, die hem twee zware ziekten berokkend en zelfs zijn leven in gevaar bragten. » Hij werkte na elkander in verschillende distrikten, » schreef zijn overste bij het berigtgeven van zijn overlijden, » en gewoonlijk als een onvermoeide arbeider, als een Heilige.... Hij was met de zorg van 12-15, ja 20,000 Christenen gelijktijdig belast, die in eenen omtrek van 15 mijlen in de lengte en meer dan 8 of 10 in de breedte verspreid woonden.... Als de dag voor den ijver zijner liefde niet

toereikend was, wijdde hij dikwerf den nacht toe aan het biechthooren, of het bijstaan van stervenden. Het was noodzakelijk dat de gehoorzaamheid hem dikwerf beperkte . . . Hij was de eerste onder ons in het bekeeren der heidenen. Hij vermaande de Christenen hen te bezoeken en te onderwijzen; hij zelf ging om hen te bezoeken, en voor hen te prediken tot in hunne huizen; een aantal derzelve doopte hij. Hij is het ook die in zijn onmetelijk distrikt het liefdewerk heeft aangevangen, om de heidensche kinderen te doopen; ook gelukte het hem een aantal derzelve te redden, welke door de gruwzaamheid hunner ouderen bestemd waren, om omgebragt te worden. Er is tegenwoordig bijna geene Christen-gemeente, waarin men er niet eenige der zoodanigen verzorgt. Deze dierbare pater was, even als onze Heer, een licht, hetwelk verlichtte, en een vuur, hetwelk ontbrandde; hij is te snel verdwenen, maar ten minste, zoo als onze Verlosser, overal goed doende." Te midden van deze moeitevolle loopbaan, en in de werkzame oefening des ijvers, eindigde Eszève zijn heilig leven. Hij werd, zelf reeds ziek zijnde, geroepen, om de hulp der godsdienst aan eenen stervenden typhus-lijder toetedieneu, en erfde de ziekte; na drie smartvolle weken stierf hij, als een martelaar der liefde, den 1 Julij 1848, juist toen zijne medebroeders, die door eene geheel bijzondere omstandigheid, alle

vereenigd waren, aan zijn doedbed, de litanie dergene baden, die hij gewoon was zijne goede moeder te noemen.

* Esz (KAREL VON), Catholijk priester, den 25 Sept. 1770, te Warburg, in het bisdom Paderborn, geboren, was de zoon van eenen koopman en raadsheer. Den 12 October 1788, begaf hij zich in de Benediktijner abdij van Huysburg in het Halberstadsche, ontving den 15 Junij 1794, de priesterwijding, den 23 April 1796, het leeraarambt der wijsbegeerte in het klooster, en werd, nadat hij eene beroeping aan de universiteit te Frankfort aan de Oder, had afgewezen, den 6 Sept. 1801, tot prior der abdij verkozen. Den 2 October 1804 werd het klooster vernietigd, en von Esz tot eersten pastoor der gemeente aldaar aangesteld. Hij nam zijne woning in de voormalige abdij, en zorgde voor het onderhoud en de verbetering des gebouws, en voor de verfraaijing der kloosterkerk. Om elk ontheiligend misbruik van het geestelijk gebouw verwijderd te houden, huurde hij voor zich de vleugels van het woongebouw, die 24 kamers en 2 zalen bevatteden, en verleende aan verscheiden nonnen uit vernietigde kloosters alhier een toevlugtsoord, liet door dezelve de kinderen der omliggende dorpen onderwijzen, en belastte zich met de zielzorg en huisselijke inrigting der oude en gebrekkelijken. In vereeniging met zijnen neef LEANDER VON Esz (zie het volg. Art.),

ondernam hij in 1807, eene Hoogduitsche bijbelvertaling. In 1811 werd hij tot bisschoppelijk commissaris voor de diocesen *Maagdeburg*, *Halberstadt* en *Helmstädt* benoemd. In 1812, bezorgde hij de uitgave van een nieuw Duitsch gezangboek, en beproefde ook een Hoogduitsche liturgie, doch met weinig gevolg. Bij het 300jarig jubelfeest der zoogenaamde kerkhervorming, schreef hij: *Entwurf und kurze Geschichte der Religion von Anfang der Welt bis auf unsere Zeit als Einleitung zur Darstellung der Religionslehre der allgemeinen Kirche Jesu Christi, Halberstadt*, 1822. — Dit geschrift bragt zulk eene verbitring te weeg, dat men het openlijk verbrandde, en de Domprediker D.^r AUGUSTIN in *Halberstadt*, trad in 1818, als zijn hevige bestrijder op. Na verloop van 3 jaren verscheen: *Darstellung des katholischen christlichen Religionsunterrichtes in Fragen und Antworten*, waaraan hij 20 jaren gewerkt en verbeterd had, en dat desniettenstaande in de boekbeschouwingen scherp beoordeeld werd. Zijn lievelingsdenkbeeld, om aan de wedervereeniging der Protestanten met de Catholijke Kerk naar vermogen mede te werken, verleidde hem tot menigvuldige mistastingen: al te toegevend stelde hij eerwaardige instellingen der kerktochtwetten bijv. celibaat, bewilling van den kelk aan de leeken enz. problematisch voor. Bevallig is de lectuur zijner beknopte Ge-

schichte der ehemaligen Benediktiner-Abtei Huysburg nebst Umgebung, met 3 pl.ⁿ, *Halberstadt* 1810. De hooge ligging des kloosters, zijne moeilijke ambtsbezigheden, ontwikkelden steeds meer en meer zijnen aanleg tot longtering, en na een lijden van bijna 2 jaren, ontsliep hij zacht, den 22 October 1824.

* ESZ (LEANDER VON), den 15 Februarij 1772 te *Warburg* geboren, werd den 18 Junij 1790 als novice, in de Benediktijner-abdij *Marienmünster*, in het Paderbornsche opgenomen; den 21 October 1796, priester gewijd zijnde, bediende hij van wege het klooster, sedert 1799 de pastorij *Schmalenberg*, tot dat hij, na de vernietiging des kloosters in 1802, zich bij voorkeur met de beoefening der Oostersche talen bezig hield, en met vlijt en inspanning, eene Hoogduitsche vertaling des Bijbels ondernam. In 1812, ontving hij van den toenmaligen koning van *Westfalen*, eene beroeping als buitengewoon hoogleeraar der godgeleerdheid naar *Marburg*, en werd tevens pastoor der Catholijke gemeente, en mede-directeur van het seminarie voor schoolonderwijzers. Later privatiseerde hij in *Darmstad*. Hij behaalde den uitgeloofden prijs, voor eene kritische geschiedenis der *Vulgata*, door zijn geschrift: *Pragmatica Doctorum catholic. Trident circa Vulg. Decreti sensum, nec non licitum textus originalis usum testantium historia*.

Zijne bijbelvertaling, ofschoon aan vele gebreken mank gaande, werd wegens het tijdstip toch nog gezocht. In verscheiden vlugschriften openbaarde zich dikwerf zijne zwakke zijde, ja zelfs droeg hij soms beweringen voor, die tegen de oude kerkelijke praxis aandruischten, zoo als bijv. in 1.° *Was war die Bibel der ersten Christen, und warum sollten wir sie jetzt mehr, als je, wie die ersten Christen lesen?* 1816; — 2.° *Gedanken über Bibel und Bibellesen*, 1816; — 3.° *Die Bibel nicht wie Viele wollen, ein Buch für Priester nur, sondern auch für Fürst und Volk*, 1818; — 4.° *Rechtfertigung der gemischten Ehen zwischen Katholiken und Protestanten, in statistisch, kirchlicher und moralischer Hinsicht*, 1821. — LEANDER VON ESZ, overleed te *Affolderbach* bij *Darmstad*, den 13 October 1847.

* ESZLINGER (JOHANN GEORG), in 1790 te *Zurich* geboren, ontwikkelde reeds in zijne eerste jeugd eenen bijzonderen aanleg voor de wetenschappelijke studiën, en tevens eene opgeruimde en heminnelijke inborst; onder de leiding van BREMI, maakte hij in het collegie zijner geboorteplaats, aanmerkelijke voordeelingen in de oude talen; 16 jaren oud zijnde, legde ESZLINGER eens een vacantie-bezoek af, bij eenen oom, die *econome* eener in een naburig kanton gelegene abdij was. De vriendelijkheid, waarmede hij van de kloosterheeren ontvangen werd, de met hen gevoerde gesprekken, de in

het klooster herhaalde bezoeken, deden in hem het reeds ontwaakte verlangen, naar kennis der Catholijke godsdienst al meer en meer toenemen. Deze omstandigheden uit zijne jeugd bleven diep in zijne ziel gegrift, en met genoeg herinnerde hij zich steeds aan de eerste gelegenheid zijner kennismaking met Catholijke priesters. Na in 1813 den filozofischen en theologischen cursus der akademie van *Zurich* volbragt te hebben, legde hij voor den kerkeraad met lof een examen af, en werd daarop te *Richterschwyl*, een groot en schoon dorp, in het kanton *Zurich*, als hulppredikant aangesteld. Gedurende de vier jaren zijner geestelijke ambtsbediening, wist hij zich de liefde en achting zijner gemeente te verschaffen, bij welke hij de voor hem vleijendste herinneringen naliet. Te midden der bezigheden zijner betrekking gevoelde hij onophoudelijk die godsdienstige onrust, welke hem de Catholijke waarheid te gemoet dreef. In zijne vrije uren hield de jonge geestelijke zich met het beoefenen en vergelijken bezig, en wat hem bijzonder in het oog viel was de eenheid en onveranderlijkheid dier Kerk, welke gedurende eene reeks van eeuwen, zonder eenige verandering in hare leerstellingen bestaan heeft, terwijl de tegenstrijdigheden van het protestantismus, hem dagelijks al meer en meer in het oog vielen. In een geschrift, te uitgebreid om alhier te kunnen worden aangevoerd, drukte hij zich over

de toenmalige bewegingen en slingeringen van zijn binnenste uit. Het werd hem eene behoefte, de Catholijke godsdienst nader te beschouwen, en van hare praktische en ceremonieele zijde te leeren kennen. Om dat doel te bereiken, was het onvermijdelijk dat hij zijn vaderland verliet. In 1817, verzocht en bekwam hij den post van veldpredikant bij het 7.^e regiment der koninklijke garde, eerste Zwitser-regiment in Fransche dienst. In zijne moeilijke nieuwe betrekking wist hij zich zoo te gedragen, dat hij de achting zijner oversten en der officieren des corps verwierf. Overal waar zich het regiment in garnizoen bevond, streefde **ESZLINGER**, met het doel om nieuwe kennis te verzamelen omtrent het onderwerp zijner onafgebrokene overdenking, naar den omgang met uitstekende geestelijken. Het licht der waarheid was reeds zoo ver in zijnen geest doorgedrongen, dat het godsdienstig onderwijs, hetwelk hij aan zijn regiment gaf, aan alle polemiek vreemd bleef, en dat hij enkel en alleen de moraal, of de grondwaarheden des Christendoms, met het voorbijgaan der, door **ZWINGLIUS**, en andere zoogenaamde hervormers ingevoerde, dwaalleeren behandelde. Deze wijze van prediken berokkende hem zelfs eens de verwijtingen van een' der officieren. Het antwoord van **ESZLINGER** was: de protestansche inzichten en gevoelens waren zoo verscheiden, dat men om iedereen te voldoen, voor elken per-

soon eene bijzondere predikatie zou moeten houden; dit was onmogelijk, en alzoo moest men noodzakelijk zijne handelwijze volgen; waar geen gezag is, staat het aan iedereen vrij het evangelie naar zijne meening te verklaren. In 1825, volgde hij zijn regiment naar *Versailles*, waar hij menigvuldige Catholijke betrekkingen aanknoopte, aan het *Mémorial catholique* verscheiden belangrijke artikels leverde, en het werk van den abbé **GERBERT**: *Over den grondslag der zekerheid*, in het Hoogduitsch vertaalde. In 1828 begaf hij zich naar zijne geboorteplaats, met het oogmerk, om verder naar *Rome* te reizen. Verscheiden voor hem bestemde aanbevelingsbrieven aan Romeinsche prelaten vielen echter zijnen vader in handen, hetwelk hevige en grievende huiskrakeelen ten gevolge had, en hem eindelijk bewoog zijne reis naar *Rome* een jaar uitstellen. Hij keerde naar zijn regiment terug. Met de omwenteling van 1830, en het ontslaan der Zwitsersche troepen, verloor hij intusschen zijnen post, en begaf hij zich naar *Freiburg*, waar hij den *Véridique*, een staatkundig-godsdienstig blad redigeerde. In Febr. 1831 schreef hij aan den kerkeraad van *Zurich*, een' in de Fransche en Hoogduitsche taal ontworpen, en later in den druk verschenen brief, als kennisgeving zijner op handen zijnde wedervereeniging met de Catholijke Kerk, welke brief een meesterstuk is van redeneerkunde en wijsbegeerte. In Junij 1831,

legde hij zijne geloofs-belijdenis af in handen van den heer JENNY, bisschop van *Lausanne* en *Geneve*, en onmiddellijk daarna, werd hij in het seminarie van *Freiburg* opgenomen, hetwelk hij reeds den 6 Mei 1832, als nieuwgewijde priester weder verliet, vermits de graaf van COURTEN hem, bij het door hem voor den H. Stoel aangeworven regiment Zwitsers, den post van aalmoezenier aanbod. Op zijne reis naar *Rome*, in de lente 1834, vond hij in de eeuwige stad, zoowel bij den H. Vader, als bij de geleerdste prelaten een uitstekend onthaal. In het voorbijgaan zij hier aangemerkt, dat hij voor de *Annali del science religiose* eenige voortreffelijke artikels, namelijk over HURTER's *Innocentius III* geleverd heeft. Hij bezocht daarop zijne geboorteplaats, waar zich zijne familie met zijn nieuw standpunt verzoende. Terwijl hij zich met een groot polemisch werk, *Unterredungen* getiteld, bezig hield, overviel hem ten gevolge zijner inspanningen, kort nadat hij in de garnizoensplaats van zijn regiment, *Forli*, was teruggekeerd, in Januarij 1837 eene zware ziekte. Op den 18 Junij dicteerde hij zijnen afscheidsbrief aan zijne vrienden. Hij openbaarde in denzelfden eene volkomene onderwerping aan den Goddelijken wil, bedankte daarin tevens al degene, die zoowel te *Versailles* als te *Freiburg* aan zijne bekeering hadden medegewerkt, en beval zich in hunne gebeden. Zijne ziekte en zijn dood, die den 18 Augustus

volgde, waren een wezenlijk voorwerp van stichting en rouw voor de geheele stad *Forli*.

* ETH of ETHUS, koning van *Schotland*, wegens zijne vlugheid, *Alipes* bijgenaamd, volgde in 874 zijnen broeder KONSTANTIJN II in de regering op. Terwijl hij zich aan alle buitensporigheden overgaf, vielen de Denen in zijn land, en hij werd in 875, door den adel afgezet.

* ETHELBALD, derde koning van *Engeland*, ontroofde zijn vader ETHELWOLF, terwijl deze zich te *Rome* bevond, in 857, de kroon, en liep gevaar dezelve weder te verliezen, wegens zijn bloedschendig huwelijk met de weduwe van dien vorst; om troon en leven te behouden, scheidde hij van haar, maar eindigde niettemin in 860 zijn leven in ongebondenheid.

* ETHELWOLF of ETULPHE, vader van den voorgaande en in 838, de opvolger van zijn vader EGBERT, begaf zich naar *Rome*, en maakte zijne staten voor den St. Pieterspenning cijnbaar aan den H. Stoel, welke schatting tot aan de regering van HENDRIK VIII betaald werd. ETHELWOLF nam tot tweede gemalin JUDITH, eene dochter van KAREL den *Kalen*, koning van *Frankrijk*, en overleed in 858.

ETIENNE (KAREL WILLEM), een der beste nieuwere Fransche tooneelschrijvers, den 6 Januarij 1770, te *Chamouilly* (Fr. *Opper-Marne* dep.^t) geboren, kwam,

na uitmuntende studien te hebben gemaakt, te *Parijs*, met het doel, om er zijnen smaak voor de letterkunde opte volgen. Zijn bevallig blijspel *Brueys et Palaprat* maakte hem bij den hertog van Bassano bekend, die hem als secretaris aan zich verbond, en zich met zijne fortuin belastte. Op de aanbeveling van zijnen vermogenden beschermer, werd hij tot censor en divisiechef bij het ministerie van binnenlandsche zaken benoemd. De bijval van *les deux gendres* (de beide schoonzoons), bragt de lagere letterkunde in beweging, die hem beschuldigde, zijn onderwerp en zijne voornaamste tooneelen ontleend te hebben, aan een oud blijspel van eenen Jesuit van Rennes, *Conaxa* getiteld. ETIENNE had werkelijk kennis gedragen van dit blijspel, maar hij handelde dwaaselijk zulks niet openhartig te bekennen, wijl hij slechts van een regt gebruik had gemaakt, en de verdienste had, van uit eene onbekoekte schets, een der beste nieuwere blijspelen te vormen. In 1811 verving hij LAUJON (zie dat Art. -*Wbk.*-) bij de Fransche akademie, en in zijne opnemings-rede, schetste hij de geschiedenis des blijspels bij de verschillende volken. Bij de terugkomst der BOURBONS verloor hij al zijne posten, en werd zelfs van de akademie uitgesloten. Hij keerde alstoen met meer ijver tot de beoefening der letteren terug, die in alle tegenspoeden en wederwaardigheden, troost en gelatenheid schenken; maar hij bepaalde er

zich niet toe om enkel voor het tooneel te arbeiden, maar werd een der grondleggers van den *Constitutionnel*, waarvan hij gedeeltelijk den opgang bevorderde, en van de *Minerve*, waarin men zijne *Brieven over Parijs* opmerkte. In 1820 door het *Maas*-dep.^t afgevaardigd, was hij een der schitterendste redenaars van de oppositie. In 1823 werd hij niet herkozen, maar in 1827 kwam hij weder in de kamer, en kalmer geworden, droeg hij er uit al zijn vermogen toe bij, om zijne vrienden te matigen; en de ineen-smelting der partijen voortebereiden. In 1829, tot lid der Fransche akademie herkozen, werd zijne verkiezing door koning KAREL X goedgekeurd; thans verving hij bij dat genootschap AUGER, die hem, bij zijne optreding in de loopbaan der letteren, met zijnen raad had toegelicht, en die hem thans op eene zoo plotselijke en treurige wijze ontrukte. werd. (Zie AUGER -*Wbk.*-) Deze dubbele omstandigheid bragt hem tot even zoo gegronde als treffende overwegingen. ETIENNE, die onlangs in eene redevoering in de kamer, die mannen, als slechte burgers had aangeduid, aan welke het tooneel der bevestiging des troons mishaagde, was geheel vreemd aan de Julij-omwenteling; maar hij voegde zich naar de gedane zaak, en nam met ijver deel aan de werkzaamheden der nieuwe kamer. In 1840 tot pair benoemd, ging hij voort, ondanks de aanvallen der dagbladen, die niet ophiel-

den hem te kwellen, het gouvernement te ondersteunen. Hij overleed te *Parijs*, den 12 Maart 1845. Zijn opvolger bij de Franse akademie, de heer ALFRED DE VIGNY, heeft in dezelve zijne lofrede uitgesproken. Behalve de *Deux genres*, onderscheidt men nog onder zijne blijspelen, de *Intrigante*, waarvan de omstandigheden hem noodzaakten de voorstelling te staken. Men heeft hem daarenboven verscheiden kluchtige-zangspelen te danken, die op het tooneel-register zijn gebleven, zoo als: *Joconde*, *Jeannot et Colin*, *Cendrillon* enz. De verzameling zijner letterkundige werken, is in 4 dl.ⁿ in 8.^{vo}, in het licht verschenen, 1846—1847.

* ETT (KASPAR), te *Erising* aan het *Ammer-meer*, in *Opper-Beijeren* geboren, kwam in zijn 9.^e jaar, als koor-knaap, in het nabijgelegene benediktijnersticht *Andechs*, alwaar hij weldra door zijn muzikaal geheugen en zijne harmonische bevattingsgaaf, een algemeen opzien verwekte. Reeds in dezen jeugdigen leeftijd componeerde hij, en vormde zich, zonder eenig onderwijs, eene eigene harmonieleer. Na drie jaren in *Andechs* te hebben verwoild, bragt hem het klooster in het keurvorstelijke jongens-seminarie te *Muncheu*, alwaar hij zijn leven tusschen de toonkunst, en de talen en letteren der oudheid verdeelde. Hoe meer hij met den geest der toonkunst bekend werd, desteminder kon hem de toemalige toestand der kerkelijke compositie behagen.

Terwijl hij naar oude werken zocht, ontdekte hij onder de oude koorboeken van het seminarie, die onopgemerkt in eenen hoek lagen, een werk uit de 15.^e eeuw, de raadselachtige *Missa cujusvis toni* van OGKEHEIM, en hij rustte niet, alvorens de oude muzikale teekenspraak gelukkig ontknoopt te hebben. Door dezen eersten goeden uitslag bemoedigd, spoorde hij verder na, en ontdekte onder anderen ook een achtstemmig *Magnificat* van ORLANDO LASSO, waarvan de kracht, zalving en verhevenheid hem verrukte. De kennis van dit verheven werk en zijne vriendschap met den heer SCHMID, later hofkapellaan, die even gelijk hij met geestdrift voor de kunst bezielde was, bragten in hem het besluit te weeg, zich in het gebied der kerkmuziek eene nieuwe loopbaan te openen. Hij bereikte dit doel, doch niet zonder voorafgaande zware beproevingen. De praktische zin voor het leven ontbrak den genialen kunstenaar geheel en al, en hij stond dus, toen hij het seminarie verliet, geheel verlaten, worstelende met de bitterste armoede, terwijl hij zijn leven niet dan op eene kommervolle wijze kon rekken. Eindelijk nam de heer HUBER, organist van de kerk des heiligen Geestes, hem in zijn huis, en nu kon ETT weder voor zijne hem heilige kunst leven. In dezen tijd vormde hij zich tot eenen onnavolgbaren meester in het orgelspel, hetwelk hij in het klooster reeds met lust geleerd had. Aanleiding daartoe

gaf hem de abt VOGLER, die toenmaals een simplificatie-stelsel ontworpen had, waarmede hij bijna van iedereen werd uitgelagchen. ERR verstond hem echter, en de aanwijzing des meesters maakte hem het orgel tot het krachtvolle orkest, dat hij met zekerheid wist te beheerschen. Het was ook ERR, die het stelsel der harmonie-leer van VOGLER naauwkeuriger, meer omvattend, en tevens eenvoudiger uitwerkte. In 1816 werd hij organist in de hofkerk van den H. MICHAËL te *Munchen*, en nu begint het schoonste tijdvak van zijnen werkkring. Zijne eerste taak was alsnu, de samenstelling van een bekwaam zangkoor, zoo als zulks bij een bondig kerkgezag vereischt wordt, en van die taak kweet hij zich even zoo spoedig als gelukkig. Tot dusverre was het beroemde *Miserere* van ALLEGRI (zie ALLEGRI — GREGORIO — *Wbk.*); om hetwelke te hooren, reeds menige muzikvriend de reis naar *Rome* had gemaakt, buiten de Sixtijn'sche kapel nog nooit gehoord geworden. ERR bragt het op den Goeden Vrijdag 1816, voor het eerst in uitvoering, en herhaalde het sedert dien dag meermalen met eene volmaaktheid, die, volgens het oordeel van deskundigen, zelfs de uitvoeringen te *Rome* nimmer bereikt hebben. De roem van het zangkoor der *St. Michaëls-kerk*, waar men thans alle oude voortreffelijke muziekstukken kon hooren, verspreidde zich weldra door geheel *Duitschland* en naburige rijken, en

verwierf hem vele vrienden en bewonderaars. ERR bragt echter de oude meesters niet enkel in uitvoering, hij componeerde ook naar hunnen stijl. Men vindt in al zijne werken een diep contrapuntisch weefsel, eenen beschaafden smaak en het diepste gevoel waarmede zich sierlijken bevalligheid vereenigt. Van partijdig- of eenzijdigheid, die bij de Duitsche geleerde toonkunstenaars zoo vaak wordt aangetroffen, was hij meer dan iemand anders verwijderd. Hij zelf spoorde zijne kweekelingen aan tot het beoefenen van ROSSINI, BELLINI en DONIZETTI, en maakte hen op het eigenaardige en de schoonheden, dezer zoo vaak miskende meesters opmerkzaam. Door deze kweekelingen, onder welke wij den tegenwoordigen koning van *Beijeren* (1851) tellen, heeft hij den smaak voor zuivere muziek, in de meestverscheydene en uitgebreidste kringen verspreid. Bijna al zijne compositiën wijdde hij der Catholijke Kerk toe. ERR was echter niet alleen een uitstekend toonkunstenaar, maar ook een geleerde kenner der letterkunde. De beoefening der taalgeleerdheid behoorde tot zijne uitspanningen; reeds vroeg met de Hebreuwsche en Grieksche talen bekend, hield hij zich in latere jaren met de beoefening der Slavische talen bezig, en ging van dezelve tot het Sanscritsch over. De Romantische school was voor hem het uitlokkendst, voornamelijk CALDERON, LOPE' DE VEGA en LODEWIJK TIECK. Zijn huisselijk leven was zeer

rustig. Hij overleed den 16 Mei 1847.

EUGENIOS BULGARIS. — Zie BULGARIS -Wbk.-

EVANS (OLIVIER), een werktuigkundige, aan wien de Amerikanen het eerste denkbeeld der stoom-machines toeschrijven, in 1755 te *Philadelphia* geboren. Zijn onderwijs was zeer beperkt; maar hij was met den gelukkigsten aanleg voor de werktuigkunde begaafd. Zijne ontdekkingen in dat vak waren talrijk. Maar hetgene, wat hem eenen aanzienlijken rang heeft aangewezen, onder de mannen, wier genie op eene krachtdadige wijze, tot de vorderingen der nijverheid heeft bijgedragen, is de partij welke hij heeft weten te trekken van de uitzettende kracht des stooms, om aan de werktuigen eene beweging medetedeelen, welke de *dynamica* (leer der werkende krachten) nog niet verkregen had. Even als VAUCANSON, PASCAL en verscheiden anderen, wist hij datgene wel gadeslaan wat het toeval hem onder de oogen bragt. Hij verhaalt zelf, dat hij omtrent achttien jaren oud was, toen hij kinderen zag, die om klappers of springbusschen te maken, een weinig water in den loop van een geweer deden, waarvan zij vooraf het laadgat hadden dicht gemaakt, en waarop zij vervolgens eenen stop deden, nadat de staartschroef in het vuur eener smidse was gelegd, had weldra de uitbarsting plaats. » Ziedaar, riep de jonge EVANS

uit, de bewerkende kracht (*force motrice*), die ik moest vinden." En gedurende zijn geheele leven hield hij zich bezig met het best mogelijke gebruik van dit groote middel. In 1786, vraagde hij een brevet, om de gewone voermiddelen te doen vervangen, door wagens, die door stoom in beweging werden gebragt; maar zijn verzoek werd door het wetgevende ligchaam van *Pensylvanië*, als zijnde het werk van een hoofd dat op den hol was, van de hand gewezen. Elf jaren later echter verleenden hem de staten van *Mariiland* eene privilegie, welke echter langen tijd vruchteloos in zijne handen bleef, daar niemand voor eene zoo vreemde onderneming fondsen wilde wagen. Verplicht om op zijne kosten, volgens zijne denkbeelden, een klein werktuig te vervaardigen, deed EVANS zulks in 1804; hetzelfde beantwoordde volkomen aan zijne verwachting, en de oogen begonnen zich te openen; eindelijk ontving hij in het congres van 1810 schitterende betuigingen der nationale dankbaarheid. Het afbranden zijner fabriek in 1819, ging hem zoo zeer ter harte, dat hij vier dagen later van verdriet overleed. Men heeft van hem een *Handboek voor den werktuigkundigen Ingenieur, vervaardiger van stoomwerktuigen*, in het Engelsch, doch waarvan ook eene Fransche vertaling bestaat.

* EVERTS (JACOB NICOLAAS *Jkhr.*), den 11 Februarij 1785, te *Twello*, in *Gelderland*, gebo-

ren, trad in zijn 17.^e jaar onder het Bataafsche bestuur, vrijwillig in dienst en werd op den 1 Februarij 1802 ingelijfd in de 6.^{de} halve brigade. — Spoedig tot korporaal en daarna tot sergeant bevorderd, werd hij op den 28 Junij 1805 tot 2.^{den} luitenant bij het tweede regiment jagers benoemd, met hetwelk hij deel nam aan de Oostenrijksche en Pruissische oorlogen. Bij de oprigting van de garde voor koning *LODEWIJK*, werd hij den 10 Junij 1807 in denzelfden graad daarin opgenomen en spoedig tot 1.^{sten} luitenant bevorderd. Den 2 Sept. 1809 verkreeg hij den rang van kapitein-kommandant bij eene compagnie dier garde. Met dit corps nam hij deel aan de militaire operatiën, welke destijds plaats hadden bij de landing van de Engelschen in *Zeeland* en werd hij bij deze gelegenheid versierd met het kruis der Unie. Bij de inlijving van *Holland* in het Fransche keizerrijk werd hij met den rang van kapitein als bataljons-commandant geplaatst bij de oude garde van het Fransche leger, en gedurende de jaren 1810, 1811 en 1812 deelde hij in de krijgsverrigtingen der Fransche legers in *Spanje*, later in *Saksen* en in het Noorden van *Frankrijk*. In den veldslag van *Lutzen* bekwam hij twee zware wonden en werd aldaar versierd met de orde van het Legioen van Eer, en bij den slag van *Montmirail*, den 11 Februarij 1814, werd *EVERTS* op het slagveld benoemd tot officier van dezelfde orde. —

II. DEEL.

Tot aan den slag van *Waterloo* bleef hij in Fransche dienst, en verkreeg den 24 November 1815 zijn eervol ontslag. — In zijn vaderland teruggekeerd, werd hij terstond in den rang van majoor bij het Nederlandsche leger geplaatst en op den 21 Januarij 1817 verkreeg hij het bevel over het 36.^{ste} bataljon infanterie, hetwelk spoedig werd verwisseld met dat van een bataljon der eerste divisie infanterie. Bij de oprigting van de corps d'élite in 1829 werd hij tot den rang van luitenant-kolonel bevorderd en verkreeg het bevel over het tweede bataljon jagers. — Hij bevond zich hiermede, tijdens de uitbarsting van den opstand van 1830, te *Brussel*, alwaar hij groote diensten aan de zaak des konings bewees; later maakte hij met ditzelfde corps een deel uit van het mobile leger en woonde alle krijgsverrigtingen van dien tijd bij. Bij het gevecht te *Esschen*, door een schot in den hals verwond zijnde, verkreeg hij de Militaire Willemsorde der 4.^{de} klasse. — Voor de diensten door hem in den tiendaagschen veldtocht bewezen, werd hij benoemd tot ridder van de Militaire Willemsorde 3.^{de} klasse, en op den 10 September 1836 tot den rang van kolonel verheven. Den 19 Februarij 1838 werd hem het bevel over de afdeeling grenadiers toevertrouwd, bij welke gelegenheid de officieren van het 2.^{de} bataljon jagers hem, als een bewijs hunner achting, het ridderkruis der Militaire Wil-

D

lemsorde, 3.^{de} klasse, met brillanten omzet, aanboden; terwijl de koning goedgunstig de bewilliging verleende, om dit onderscheidings-teeken te dragen. Bij de troonsbeklimming van WILLEM II behoorde EVERTS onder het getal officieren, welke op den 8 October 1840 het eerst benoemd werden tot adjutant des konings in buitengewone dienst, en te gelijktijd werd hij begiftigd met het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw. Op den 1 Januarij 1841 werd hij door den koning tot generaal-majoor benoemd en als zoodanig belast met het bevel over de 1.^{ste} brigade der 1.^{ste} divisie infanterie, hetwelk bij de laatste organisatie der infanterie werd verwisseld met het bevel over de reserve-brigade; gelijktijdig werden hem de functiën opgedragen van militairen gouverneur van de residentie en van commandant der provincie *Zuid-Holland*. — Later werd EVERTS door den koning benoemd tot commandeur van de Eiken kroon; de koning van *Frankrijk* zond hem het commandeurs kruis van het Legioen van Eer; de keizer van *Rusland* benoemde hem, tijdens zijn verblijf te 's *Gravenhage*, tot ridder der 1.^{ste} klasse van de St. Stanislaus-orde. EVERTS was op den 14 October 1818 gehuwd met mejufvrouw REGINE ERNESTINE HUBERTINE GISLOINE, burggravin van NIEULANT, uit welk huwelijk één zoon geboren is, die thans mede de militaire loopbaan volgt. De generaal-majoor Jhr. EVERTS is, in den ouderdom van 61 jaren, den 2 October 1846 te

's *Gravenhage* overleden en den 6 dier maand begraven met al de eerbewijzingen, aan den verheven rang, welken deze voortreffelijke officier bekleedde, verschuldigd.

EXMOUTH (EDWARD PELLEW, *Viscount*), Engelsch admiraal, in 1757 te *Dover* geboren, en in 1833, op zijn landgoed *Teingmouth*, bij *Plymouth* overleden, begaf zich vroegtijdig in de koninklijke zeedienst, en werd in 1780 tot luitenant benoemd. Met onderscheiding maakte hij den oorlog van *Amerika* mede, en werd in 1782 kapitein. Na een bloedig gevecht, maakte hij zich, in 1793, meester van het Fransche fregat *la Cléopâtre*, en vernielde vervolgens eene flotille bij de Iersche kusten. Tot het lager huis afgevaardigd, nam hij er in 1802 de verdediging op zich van lord SAINT-VINCENT, chef der admiraliteit, werd tot schout-bij-nacht der witte vlag bevorderd, en in 1804, tot opperbevelhebber der zeemagt in *Indië* benoemd. In 1814, werd hij onder den naam van lord Exmouth tot pair verheven, en tot ridder groot-kruis der *Bathorde* benoemd. In het volgende jaar werd hem het opperbevel over de zeemagt in de *Middelandsche zee* toevertrouwd, en hij ontving in 1816 den last om met de Barbarijsche mogendheden te onderhandelen. Na zich aan het hoofd van een sterk smaldeel voor *Algiers* te hebben vertoond, verkreeg hij de bekrachtiging der verdragen, welke het voorwerp zijner zending uitmaakten. Hij was nog niet in

Engeland teruggekeerd toen de Algerijnen hunne beloften reeds geschonden hadden. De consul zijner natie werd mishandeld en in de gevangenis geworpen, en verscheiden Engelsche, Fransche en Spaansche koraal-vischers te *Bona*, gedurende de H. Mis aan den voet des altaars vermoord. Lord EXMOUTH, belast om deze eerloosheid op eene schitterende wijze te wreken, verscheen den 26 Augustus, met een smaldeel van 32 zeilen andermaal voor *Algiers*. Hij bombardeerde de stad, die weinige jaren later door een Fransch leger moest worden ingenomen (zie *BOURMONT*), en door deze demonstratie, gelukte het hem den Dey gunstiger voorwaarden te doen aannemen. Bij het in vrijheid stellen der Christenslaven, schreef hij aan den Paus eenen brief die met deze woorden eindigde: » Ik heb het geluk honderd drie-en-zeventig slaven, uwe onderdanen, naar hunne familiën terug te zenden. Ik hoop dat dezelve een aangenaam geschenk voor uwe Heiligheid zullen zijn, en dat zij mij eenige aanspraak op herinnering in uwe veelvermogende gebeden zullen geven.» Bij zijne terugkomst te *Londen* werd hij met de grootste eerbewijzen ontvangen. De stad vereerde hem eenen gouden degen van groote waarde, en de beide huizen van het parlement stemden hem openbare dankbetuigingen. (Zie *CAPELLEN*.)

* EYBLER (JOZEF, EDLER VON),

den 8 Februarij 1765, in het Neder-Oostenrijksche marktplek *Schwechat* geboren. Zijn vader, onderwijzer en koorregent der plaats, ontdekte het talent van den knaap en bragt hem naar *Weenen*, waar hij in het seminarie werd opgenomen, en van 1777—1779 van ALBRECHTSBERGER onderwijs in de generaal-bas ontving. In 1782 werd het seminarie op last van keizer JOZEF II gesloten, doch EYBLER had reeds zoo vele kennis opgedaan, dat hij in staat was zich zelve verder te ontwikkelen. In 1793 werd hij directeur van het koor in de kerk der Schotten, en had alsnu gelegenheid; zijne compositiën in uitvoering te brengen. HAYDN en MOZART hadden hem het eerst op zijn talent opmerkzaam gemaakt. Zijne schoonste scheppingen vallen in de jaren 1801 tot 1824. Onder dezelve bevinden zich: een *Requiem*, verscheidene *Missen*, en twee *Oratorio's*, alle werken die zich door eenen diepen, heiligen ernst, en door eene verrukkende godsdienstige harmonie onderscheiden. In de kerk der Schotten werd ook de keizerin op hem opmerkzaam, en EYBLER bekwaam nu den post van hofmuzijkmeester, en werd in 1824 tot hofkapelmeester bevorderd. In 1835, verhief de keizer hem tot den adelstand. Hij overleed in 1846. Ook buiten zijn vaderland, werden de verdiensten van EYBLER erkend; hij was lid der Zweedsche muzijk-akademie, en van de vereeniging ter bevordering der toonkunst in *Nederland*.

F.

FADER. — Zie FABRI -Wbk.

FABRE DE L'HÉRAULT, advocaat te *Montpellier*, omhelsde de beginselen der omwenteling, en werd tot afgevaardigde bij de conventie benoemd. In het proces van LODEWIJK XVI stemde hij voor den dood, zonder uitsstel en zonder beroep. Naar het leger der *Ooster-Pyreneeën* gezonden, droeg hij tot de ontbinding van hetzelfde bij, door het gebrek aan krijgstucht en de regeringloosheid te onderhouden, en was alzoo de oorzaak, van de nederlaag die het onderging, in een gevecht, dat den 20 December 1794, bij *Port-Vendres* plaats had. Hij werd gedood terwijl hij de vlugtelingen weder bijeen zocht te brengen. Ofschoon hij door zijne onbekwaamheid dikwerf het lot des legers in de waagschaal had gesteld, wees de conventie hem echter de eer van het *Panthéon* toe, en aan zijne weduwe werd eene jaarwedde verleend.

FABRE (MARIA JOANNES JACOBUS JOZEF VICTORINUS), — ter vervanging en gedeeltelijke aanvulling van het Artikel FABRE - J. J. VICTORIN - in het Wbk. — Een letterkundige, in 1785, te *Jaujac* (Fr. *Ardèche*-dept.) geboren, kwam in den ouderdom van 18 jaren te Pa-

rijs en werd weldra met roem bekend, door de talrijke prijzen, die hij in akademische mededingingen behaalde. Pas 26 jaren oud zijnde, was hij reeds vijf malen door de Fransche akademie bekroond, en was te *Toulouse* en *Nismes* niet minder gelukkig geweest. In 1810, hield hij eenen leergang der welsprekendheid in het *Athénée*, en toonde zich niet onwaardig, den door LAHARPE beroemd gemaakten leerstoel te bekleeden. De keizer, die er op gesteld was, zich door allerlei beroemdheden omringd te zien, ten einde er eenige dichterlijke schatting van te ontvangen, liet hem schitterende voorstellingen doen; maar FABRE wees dezelve alle van de hand. Zijne zucht naar onafhankelijkheid verzette zich tegen gunstbewijzen, waarvan hij gevoelde dat vleijerij de stilzwijgende voorwaarde was. Bijna geheel alleen met DELILLE, onthield hij zich NAPOLEON te bezingen. Na den noodlottigen Russischen veldtocht, gekozen, om in het Invaliden-gesticht, de lijkrede van den maarschalk BessièRES (zie dat Art. -Wbk.) uitte spreken, beroofde de inval van 1814, hem van deze gelegenheid om zijn zeldzaam redenaars-talent aan den dag te leggen. Huisselijke rampen voerden hem naar zijne familie terug, en

hielden hem verscheiden jaren op. In 1821, te *Parijs* teruggekeerd, las hij het volgende jaar in het *Athenée*, het eerste gedeelte van een groot werk voor over de *Beginselen der burgerlijke Maatschappij*, een werk, dat den stempel draagt van de leerstellingen der wijsgeerige school. In 1824 stichtte hij, onder den titel van *la Semaine*, een weekblad, bestemd om de beginselen van smaak en roem der groote schrijvers van *Frankrijk*, tegen de aanvallen der nieuwigheids-predikers te verdedigen. Zijne jeugd scheen hem eene lange reeks van eervolle onderscheidingen te beloven; maar het verdriet en de vermoeijenissen verkortten zijne dagen. Hij overleed den 29 Mei 1831. Men verwacht nog de sedert lang aangekondigde uitgave zijner gezamenlijke *Werken*, onder welke men onderscheidt de *Lofreden van CORNEILLE*, van *LAHARPE* en van *MONTAIGNE*, het *Tableau etc.* (*Tafereel der Fransche letterkunde in de 18.^e eeuw*), en verscheiden stukken de grootste dichters waardig. — Zijn broeder JOANNES RAYMUNDUS AUGUSTUS FABRE, in 1792 te *Jaujac* geboren, en te *Parijs*, den 23 October 1839 overleden, heeft in het licht gegeven: 1.^o *La Calédonie etc.* (*Caledonië of de nationale oorlog*), een dichtstuk in 12 zangen, *Parijs*, 1824, in 8.^{vo}, en 2.^o *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het beleg van Missolonghi, gevolgd door bewijsstukken*), *ib.* 1826, in 8.^{vo} Deze beide werken hebben in

den tijd eenigen opgang gemaakt.

FABRE (XAVERIUS), een beroemde Fransche schilder, stichter van het museum van *Montpellier*, in 1767, in die stad geboren, behaalde in den ouderdom van 20 jaren den grooten prijs der schilderkunst en werd naar *Rome* gezonden. Hij verliet die stad weinige dagen voor den moord aan BASSEVILLE (zie dat Art. -*Wbk.*-) gepleegd, om zich naar *Napels* te begeven, en kwam vervolgens te *Florence*, alwaar hij van de gravin ALBANI (zie dat Art.), wier vermogende bescherming hem zeer nuttig was, met onderscheiding ontvangen werd. Na den dood dier dame, die hem tot haren erfgenaam benoemde, schonk hij aan de stad *Florence*, de bibliotheek en papieren van ALFIERI (zie dat Art. -*Wbk.*-), en bij zijne terugkomst te *Montpellier* gaf hij zijn voornemen te kennen, om aan zijne medeburgers al de voorwerpen van kunst aanbieden, welke hij zoo door zijne persoonlijke zorgen en aankopen, als ten gevolge van het aanzienlijke legaat, waarmede mevrouw ALBANI hem vereerd had, had verzameld. De dankbare stad *Montpellier* haastte zich, om ter beschikking van FABRE te stellen een lokaal, waardig om de schatten optenemen, welke hij haar zoo edelmoediglijk had aangeboden; terwijl hij zich enkel den titel van opziener van het museum voorbehield, waaraan den naam van den stichter werd gegeven. FABRE

is te *Montpellier* den 15 Maart 1837 overleden. De akademie van schoone kunsten telde hem sedert 1816 onder hare corresponderende leden. Men vindt te *Parijs* slechts weinige schilderstukken van zijne hand. Het meest bekende is *de dood van SEDECAS*, voor welk stuk hij den grooten prijs behaalde. Gedurende den tijd, dat hij te *Rome* pensionaris was, had hij als eene verplichtende akademische studie vervaardigd, eene voorstelling van den *gedooden ABEL*, die veel bijval vond. In het volgende jaar voerde hij een' *heiligen SEBASTIANUS* uit. Bij het zien van dit schoone werk, bestelde lord BRISTOL aan den kunstenaar een stuk van grooter omvang, en hij vervaardigde zijne schilderij *MILo van Croton*. Om zich volkomen van de verplichtingen te kwijten door de reglementen bepaald, had FABRE eene kopij vervaardigd van den *marteldood van den heiligen PETRUS*, volgens GUIDO, die men in het museum van *Lyon* ziet.

FABRE-PALAPRAT (BERNARDUS RAYMUNDUS), hoofd der nieuwere sekte der Tempeliers, in 1770 in de nabijheid van *Cahors* geboren. Na zijne studiën in het seminarie dier stad te hebben volbragt, werd hij, zegt men, gedurende de omwenteling door een' ingedrongen bisschop gewijd. Hetgene, wat zeker is, is dat hij in naauwe betrekking stond met verscheiden constitutionneelen, onder anderen met MAUVIEL en GREGOIRE. Zonder veel opgang te maken, oefende

hij te *Parijs* de geneeskunde uit. Na zich in de orde der Tempeliers te hebben doen opnemen, verzekert men dat hij tot bisschop werd gewijd, eerst volgens den Joanniter-ritus door den Tempelier ARNAL, en daarna door den bisschop MAUVIEL, volgens den Roomschen ritus. In 1803, tot grootmeester der Tempeliers verkozen, bleef hij langen tijd als zoodanig onbekend; maar na 1830 wijdde hij den abbé CHÂTEL, tot primaat-bisschop der Fransche kerk; doch geraakte kort daarop met hem in geschil. In 1832 hield hij luisterrijke vereenigingen, waarin hij, in heerlijke sieraden gehuld, verscheen; terwijl hij door de hoogdravenheid der titels en redevoeringen, de ijdelheid der nieuwe godsdienst trachtte te bedekken. Na eenige oogenblikken van ergerlijken bijval spoedig in de vergetelheid vervallen, begaf hij zich naar een aan de *Pyreneën* grenzend departement, alwaar hij in Februarij 1838 overleed. Hij heeft achtereenvolgend in het licht gegeven: 1.^o *Lévitikon*; — 2.^o *Lettres etc. (Brieven aan Mgr. den aartsbisschop van Parijs)*; — 3.^o *Id. aan den redacteur van het Univers religieux etc.* Deze verschillende schriften ademen een' slecht verborgen geest van goddeloosheid.

FABRIANI (SEVERINUS), den 7 Januarij 1792, te *Spilamberto*, in het hertogdom *Modena*, geboren, verloor vroegtijdig zijnen vader, eenen bekwamen arts. daarna zijne moeder, en werd

door eenen vaderlijken oom opgevoed. De pastoor zijner parochie onderwees hem de schoone letteren. Daar hij zich in 1806 tot den geestelijken staat geroepen gevoelde, werd hij in het seminarie van *Modena* opgenomen, om er de leergangen der wijsbegeerte en godgeleerdheid te volgen. Hij onderscheidde zich in dit gesticht evenzeer door zijnen ijver voor de godsvrucht als door dien voor de wetenschap; en de jonge FABRIANI, doordrongen van de heiligheid en het gewigt zijner roeping, beantwoordde met eenen krachtvollen wil aan den ijver zijner meesters. In de maand December 1814 tot het priesterschap bevorderd, bleef hij echter het seminarie bewonen, als prefekt van eene der klassen der jonge kweekelingen, en men vertrouwde hem het onderwijs der natuurkunde toe. De tijd, dien hij er doorbragt, ofschoon dikwerf door ziekten gestoord, was ongetwijfeld de gelukkigste zijns levens. In 1821, eensklaps door eene volslagene uitdooving der stem getroffen, bragt hij verscheiden jaren door zonder eene enkele lettergreep te kunnen uitdrukken, en zijne gezondheid werd zoo zeer gestoord, dat hij van toen af slechts korte oogenblikken, op zijn hoogst een uur achter elkander aan de studie kon toewijden. Het was gedurende de eerste jaren van dezen treurigen toestand, dat de abbé BARALDI (zie dat Art.) te *Modena* begonnen was met de uitgave der *Verhandelingen over de gods-*

dienst, letter- en zedekunde, en dat FABRIANI door zijnen lijdenden toestand in de uitoefening van het heilige dienstwerk belemmerd, ten minste zijnen vriend door zijne medewerking aan die verzameling wilde behulpzaam zijn, en ter verheerlijking van God, de talenten wilde aanwenden, waarmede zijn geest versierd was. Hij leverde alzoo eene reeks van artikels *over de diensten, door verschillende geestelijke orden aan de wetenschappen bewezen*; artikels die dikwerf gezamenlijk herdrukt zijn, en die het wenschelijk ware in alle levende talen vertolkt te zien. Dit was het eerste gedeelte van een werk, waarover hij nadacht: het tweede was eene verhandeling *over de onsterfelijke diensten door de geestelijken aan de letterkunde bewezen, door dezelve in de middeleeuwen te onderhouden*. Hij stelde zich voor om er een derde gedeelte bijtevoegen, *over de voordeelen aan de letterkunde en de schoone kunsten verschaft*; maar hij kon er slechts de bouwstoffen toe verzamelen, wijl zijne geheel ondermijnde gezondheid hem belette dit werk ten einde te brengen. Hij bleef intusschen niet ledig. In 1824, vereenigde hij zich met den abbé BARALDI, om eenige doof-stomme meisjes te onderwijzen, die door godvruchtige dochters werden opgevoed; en weldra wijdde hij zich geheel aan dit werk toe. De hertog van *Modena* ondersteunde zijnen ijver, door deze school tot een openbaar gesticht te verheffen,

dat hij met de noodige fondsen begiftigde. FABRIANI kwam als toen op het denkbeeld, dat hij kort daarna ten uitvoer bragt, om eene congregatie van ijverige en godsdienstige dochters op te rigten, wier hoofddoel de opvoeding van doof-stomme meisjes zoude zijn, waartoe zij zich door eene bijzondere gelofte zouden moeten verbinden. Dit instituut werd in 1845, onder den naam van *Dochters der Voorzienigheid*, door PAUS GREGORIUS XVI goedgekeurd. Om deze dochters te ondersteunen, legde hij zich toe op taalkundige studiën, ten einde aan de kweekelingen het verstaan der gesprokene taal gemakkelijk te maken, en gaf het resultaat zijner werkzaamheden in het licht in eene reeks van *Redeneerkundige brieven over de Italiaansche spraakkunst*, waarvan de 16.^e gedagteekend October 1847, in het 6.^e dl. 3.^e serie, blz. 205, van de *Verhandelingen over de godsdienst*, enz. in het licht verschenen zijn. In 1848, leverde hij in dezelfde verzameling, de *Statistiek der doof-stommen in den staat van Modena*; een werk, dat een onderwijzer van het doof-stommen gesticht te Parijs, zoo belangrijk oordeelt, dat hij het waardig acht » in het Fransch vertaald, en in zijn geheel medegedeeld te worden, aan al degene die belangstellen in den vooruitgang der wetenschap." Terwijl hij zijne studiën voortzette, hield FABRIANI zich tevens bezig, om voor de toekomst de dotatie der *Dochters der Voorzienigheid* te bevestigen, toen de schrik over

eenen brand in de nabijheid zijner woning uitgeborsten, aan zijn uiterst zwak gestel, zulk eenen schok gaf, dat hij den 27 Augustus 1849, aan eenen aanval van zenuw-beroerte bezweek. Zie hier de lijst zijner voornaamste werken, waarin wij echter de reeds vermelde en eenige andere minder belangrijke zullen overslaan: 1.^o *Over het werk van BALLERINI, betrekkelijk den voorrang des Pauses*, 1822; — 2.^o *Verdediging van het gevoelen van TIRABOSCHI over den toestand der Italiaansche letterkunde ten tijde der Lombarden*, 1826; — 3.^o *Over de weldaad, welke de christelijke godsdienst, door het onderwijs der doof-stommen aan het menschdom heeft verschaft*, 1826; — 4.^o *De christelijke godsdienst, door de natuur harer geheimen bewezen*, 1828—37, in 8.^{vo} Terwijl hij de vraagpunten van nieuwsgierige bespiegelingen van bijkomend belang onaangeroerd laat, bepaalt hij zich tot de praktische onderwerpen, en die het wezen der godsdienst betreffen; er zijn slechts vier afleveringen van in het licht verschenen: a. *Over het bestaan van God*; — b. *Over het in zich zelven volmaakte Wezen, en over zijne Voorzienigheid ten opzichte zijner schepselen*; — c. *Over het toekomstige leven*; — d. *Over de godsdienst*; — 5.^o *Leven van Mgr. BARALDI, den jongen geestelijken als een voorbeeld voorgesteld*, 1834, in 8.^{vo}; — 6.^o *Leven van JOZEF RINALDI*, 1835, in 16.^{mo} Dit leven van eenen seminarist, in den ouderdom van 23 jaren, heiliglijk over-

leden; biedt schoone voorbeelden aan van orde, van ijver voor de studie en vooral van onderwerping, gelatenheid en geduld, in het smartelijkst lijden. Hetzelve is in het Fransch vertaald, *Parijs*, 1841, in 18.^{mo}; — 7.^o *Leven van twee jonge doof-stomme meisjes*, ROSA ZANASI, 1837, en CELESTINA BARALDI, 1839, in 8.^{vo}, beide hoogst belangrijk; — 8.^o *Leven der gravin MARIA ISOLANI-BOSCHETTI*, 1848', in 8.^{vo}

FABRICIUS (OTTO), een protestantsche predikant, in 1744, te *Rudkiøping*, op het Deensche eiland *Langeland*, in de *Groote-Belt*, geboren, werd tot missionaris benoemd voor de Deensche volkplantingen van *Frederiks-Kaab*, in *Groenland*, en vertrok in 1768 naar dat land. Gedurende zijn verblijf aldaar, dat tot in 1773 werd voortgezet, hield hij zich veel met de taal der Groenlanders bezig, en zonder voorafgaande studiën, zonder ander boek dan het *Systema naturæ*, legde hij zich toe op de nasporing der planten van dat land. Hij maakte gebruik van de raadgevingen van den beroemden OTTO FREDERIK MULLER, met wien hij in briefwisseling was. In *Koppenhagen* teruggekeerd, werd hij achtereenvolgend met verscheiden standplaatsen voorzien, en laatstelijk (1789) met die van *Christiania*, alwaar hij den 12 April 1822, met den titel en rang van bisschop overleed; zijne *Fauna Groenlandia*, *Koppenhagen*, 1780, heeft hem bij de geleerde wereld op eene

roemvolle wijze bekend gemaakt.

FACCIOLATI of FACCIOLATO (JACOPO), een geleerde beoefenaar der fraaije wetenschappen, den 4 Januarij 1682, te *Torreglia*, bij *Padua* geboren, bekleedde met roem den leerstoel der logica aan de universiteit dier stad, en wijdde zijne vrije oogenblikken toe aan de nasporing der beste leerwijzen, ter beoefening der oude talen. Hij overleed den 26 Augustus 1769. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Syntagmata XII de gymnasia Patavino ex ejusdem Gymnasii fastis excerpta*, 1752; — 2.^o *Fasti gymnasii Patavini studio atque opera collecti*, 1757; — 3.^o *Horazius Tursellinus, particulæ linguæ Latinæ collectæ, nunc ex aliis scriptoribus purgatæ et auctæ*, *Padua*, 1715; — 4.^o *Lexicon Latinum variarum linguarum interpretatione adjecta*, *Padua*, 1719; — 5.^o *Clavorum Germanorum Hungarorum etc. ad facciolatium epistolæ ex autographis editæ*; — 6.^o *Ortografia moderna Italiana*, 1721, in 4.^{to} enz. enz.

FAES. — Zie LELY -Wbk.

FAIN (AGATHON JEAN FRANÇOIS, baron de), te *Parijs* in 1778 geboren, werd reeds in den ouderdom van 17 jaren, benoemd tot secretaris der commissie van algemeene veiligheid; hij toonde zich der belangen der conventie toegedaan, en ondersteunde uit al zijn vermogen, de maatregelen, door deze vergadering den 13 Vendémiaire genomen, om

de ontwerpen der sectiën te verijdelen. In het volgende jaar werd hij in de bureaux van het directorium, als chef der correspondentie aangesteld, en na den 18 Brumaire werd hij afdeeling-schef bij de archiven. Later verving hij MAINNEVAL als eerste secretaris des keizers, die, na toegenegenheid voor hem te hebben opgevat, hem tot zijnen geheimschrijver benoemde, en wilde, dat hij hem op al zijne veldtogten zou vergezellen. De ijver en het beleid, welke hij aan den dag legde, zijne beproefde onbaatzuchtigheid, en een vlekeloos gedrag in de uitoefening zijner bedieningen, verwierven hem den titel van baron, en rekwestmeester; hij volgde den keizer op al zijne togten, tot op zijne abdicatie te *Fontainebleau*, waarvan hij de acte ontwierp. Bij de restauratie van al zijne betrekkingen beroofd, hervatte hij dezelve gedurende de honderd dagen, en werd hij den 6 Julij 1815, door de commissie van het provisioneel bestuur tot staats-secretaris benoemd. Bij de tweede restauratie begaf de baron DE FAIN zich naar zijn landgoed, bij *Montargis*, alwaar hij zich met de zamenstelling van eenige werken bezig hield. De Julij-omwenteling van 1830 riep hem in de hoofdstad terug. Omtrent dezen tijd tot particulier secretaris, daarna tot bewindhebber der domeinen van LOUIS PHILIPPE benoemd, behield hij dien post tot aan zijnen dood, die in 1837 voorviel. De baron DE FAIN heeft de volgende werken nagelaten: 1.^o *Manuscrit etc.*

(*Handschrift van het jaar III van 1794—1795*), *Parijs*, 1828, in 8.^{vo}; — 2.^o *Id.* (*Handschrift van 1812*), *Parijs*, 1827, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 3.^o *Id.* (*Handschrift van 1813, bevattende het kort begrip van de gebeurtenissen van dat jaar*), *Parijs*, 1825, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 4.^o *Id.* (*Handschrift van 1814, in de keizerlijke, te Waterloo buit gemaakte rijtuigen gevonden*), *Parijs*, 1823, in 8.^{vo}; 2.^o uitg., 1824; 3.^o uitg., 1825. Deze werken onderscheiden zich door eene zekere gematigdheid, ofschoon de schrijver door eene al te uitsluitende bewondering voor BONAPARTE schijnt overmeesterd te zijn.

FAIPOULT. — Zie FAYPOULT.

* FALCK (ANTON REINHARD), een der beroemdste Nederland-sche staatsmannen van den lateren tijd, in 1776 te *Amsterdam* geboren, deed zich gedurende zijne studiën spoedig door zijnen uitmuntenden aanleg kennen, en was een der meest geliefde kweekelingen van den grooten CRAS. De eerste openbare betrekking, welke hij bekleedde, was die van secretaris bij het gezantschap van MEINDERS naar *Madrid*. Toen deze na eenigen tijd teruggeroepen werd, keerde ook FALCK naar zijn vaderland terug, en werd eenigen tijd hierna tot secretaris-generaal van het ministerie van koloniën, onder VAN DER HEIM benoemd. Als kapitein der Amsterdamsche burgerwacht in 1813, was hij de ziel zijner medeburgers, die zich het edele doel, de herwinning van

's lands onafhankelijkheid, voor oogen stelden; aan het hoofd zijner braven, was het zijne wel-sprekende stem, die den gemeenteraad bewoog eene beslissing te nemen, in den zin van allen, die het wel met het vaderland meenden. In die immer gedenkwaardige dagen, zoowel als gedurende de crisis, die op de omwenteling volgde, legde FALCK evenveel geestkracht als doorzicht aan den dag, en de diensten, welke hij in dat tijdsgewricht aan zijn Vaderland bewees, prijken onvergankelijk in 's lands historie-bladen. Ieder Nederlander weet het, dat het vooral ook aan FALCK's moed en begaafdheden te danken is, dat *Nederland* zich van de Fransche overweldiging losrukte. De uitmuntendste geschiedschrijvers en redenaars drukten dat gevoel van erkentelijkheid aller Nederlanders jegens hem uit. Wat immer tot zijnen lof is gezegd, wat schitterender eerezuil is hem opgericht, dan in het grootsch *Gedenkstuk van Neêrlands Herstelling*; wie waagt, ook hier, na VAN DER PALM te spreken: » Er zijn weinige menschen — zoo schetste die gulden stift den grooten man — er zijn weinige menschen, die zoo veel groote gaven van geest en gemoed in zich vereenigen, als FALCK. Een hoofd zoo helder, een overzicht zoo ruim, een blik zoo snel en gewis, dat het ware en goede zich van zelf aan hem schijnen te ontdekken, misleiding of begoocheling het masker voor hem strijken. Gevormd door de schriften der ouden, door strenge

en regelmatige studiën, die hem zelfs als geleerde in het Nederlandsch instituut eene plaats verwierven; door de natuur met smaak en gevoel voor het schoone begiftigd; door oefening rijk in kennis, zoowel der wereld als der boeken; bij uitstek beschaafd, bevallig in den omvang, voor fijne scherts zoo wel als gepasten ernst gestemd, is hij in den kring der geleerden, in de gezelschappen van den goeden toon, en in de vergadering der staatslieden gelijkelijk op zijne plaats. Staatsman te zijn was zijne bestemming, en paart hij met zijne overige talenten al de behoedzaamheid, tot dien stand vereischt; bezit hij de groote kunst van te zwijgen zonder achterdocht te wekken, en te spreken zonder zich bloot te geven; de nog grooter kunst, om zijne hartstogten te bedwingen, om niet slechts te volharderen, waar pligt gebiedt, maar ook om te kunnen buigen, waar eer en trouw het gedoogen." Van al die groote hoedanigheden, die hem als staatsman kenmerkten, had hij voorzeker bewijzen gegeven, toen de Amsterdamsche koophandel hem, in 1812, de aangelegenste en teederste belangen ter vereffening bij het hof van *Petersburg* aanbeval; doch toen nog niet buitenslands naar zijne hooge waarde geschat, moest hij zijne reize te *Stokholm* staken. Een jaar later prijkte hij zoo veel te luisterrijker onder de eersten, die *Neêrlands* vrijheid weder verkondigden. Hij was bij dien gelukkigen ommekeer van zaken

de secretaris van de voorloopige regering, en na de komst des prinsen van *Oranje* in het vaderland, werd hij secretaris van staat, welke betrekking hij tot in 1818 vervulde. Toen droeg de koning der *Nederlanden* hem het driedelig ministerie van onderwijs, van nationale nijverheid en van koloniën op. Zijn werkvatende kennis vonden hier een werkkring, waarin hij veel, zeer veel gewrocht heeft, ofschoon hij toen alreeds de kiemen maar al te welig zag opschieten van die verdeeldheden, welke later het koninkrijk der *Nederlanden* van 1815 hebben gesloopt. Hij bleef aan dit bewind tot Maart 1824. Inmiddels had hij reeds in 1820 eene zending naar *Wenen* vervuld, welke de aangelegenheden met het Duitsche verbond betrof, en welke hoogstteedere zending hij met dat beleid vervulde, hetwelk men van hem verwachtte. In 1824 verwisselde hij de opgenoemde driedelige portefeuille van minister met het gezantschap te *Londen*, waarin hij den baron *FAGEL* verving. Ook daar was hij zoo geheel op zijne plaats, en vond hij gelegenheid de uitnemende kennis, welke hij bezat van den handel en de nijverheid zijns vaderlands, te pas te brengen. Onbezweken in zijnen ijver voor de belangen zijns lands en konings, was hij met den baron *FAGEL* de onderhandelaar van het bekende traktaat omtrent *Oost-Indië*, nadat sedert 1814 allerlei moeilijkheden over het den 13 Augustus van laatstge-

meld jaar gesloten verdrag waren gerezen. Hij bragt de onderhandelingen nu gelukkig ten einde; en hoe ook later dat verdrag van 1824 door een deel der Engelschen is aangevallen, de Britsche ministers, die anders *Nederland* niet gunstig hadden behandeld, eindigden met te erkennen, dat dezerzijds het goed regt in de toepassing was geweest, en algemeen werd hulde gebragt aan de bekwaamheden en de regtschapenheid van hem, die het vooral had helpen sluiten, en die in het bepleiten van de vrijheid des handels de Britsche raadslieden achter zich liet staan. Maar eene smartelijke taak wachtte den reeds grijzen staatsman in datzelfde *Londen*, waar hij de vraagbaak en het sieraad der gezanten was; hij was een der onderhandelaren, tot de scheiding van het koninkrijk, dat door zoo vele redenen van elkander werd gescheurd, en nu was het hem inzonderheid aanbevolen te worstelen voor zijn oud vaderland tegen de sluwste staatslieden, tegen list bij list, welke hij spoedig genoeg doorzag, doch tevens ook om te doorzien dat het kleine *Nederland* thans niet bestand zou zijn ter volhouding tegen de oppermagtige vierschaar over de mogendheden van ondergeschikten rang. Hij bepleitte al vroeg het doen staken van eene volharding, waarvan hij zich geene heilzame uitkomsten kon voorstellen; jammer dat niet zijne hand aan het staatsroer was geweest in de bange tijden, welker vruchten hem, zoo van

nabij met 'slands behoeften en belangen bekend, anders dan de toenmaals bij velen heerschende meening voorkwamen. Hij scheen deswege in mindere gunst te geraken, keerde naar het vaderland weder, en zocht verpoozing in de beoefening der wetenschappen. FALCK's geest was nog krachtig genoeg, om zich in de hoogere wiskunst te bekwamen. Verscheiden jaren leefde hij, den gang der gebeurtenissen voor zich nagaande, ambteloos, in 's Gravenhage. Sommigen hebben er een staatkundige trek van de bewindslieden van den dag in gezien, dat zij hem alzoo verwijderd hielden van het bestuur, dat velen hem gaarne hadden zien toevertrouwd. Wat hiervan zij, toen eenmaal de uitkomst zijne voorspellingen had bewaarheid, toen de scheiding met *België* voor goed, in 1839 werd bezegeld, toen deed de regering hem regt wedervaren, toen achte men het dringenden pligt hem weder op het staatstooneel te roepen. Te meer was hij de man, die de nog zeer verwikkelde geschillen met *België* tot een einde kon voeren, vermits hij met eene Belgische afstammeling van een aanzienlijk geslacht gehuwd en in der tijd, als minister, bij de Belgen wel gezien was. Hij, meer dan iemand, was de man, die in het belang des lands kon werkzaam zijn ter versterking van de banden van vriendschap en verbroedering met de gewezen broeders, en die het eerst als gezant van *Nederland* te *Brussel* met vrucht kon optreden.

Ofschoon hij welligt gegronde redenen had kunnen vinden, om zich die taak niet te laten welgevallen, redenen, geput uit het minder volgen van zijne vorige raadgevingen, uit de meerdere verhevenheid zijner vroegere stelling te *Londen*, dan te *Brussel*, en vooral uit zijne fel geschokte gezondheid (sedert lang leed hij zwaar aan het voeteuvel) zoo toonde FALCK zich hier weder geheel FALCK: alles voorbijziende en vergetende voor zijn land en koning. Op dien nieuwen post, als op het bed van eere, bezweek hij, den 16 Maart 1843, na denzelfden drie jaren met veel bezwaars en met steeds verzwakkende gezondheid te hebben bekleed; hij bezweek, doch gelukkiger dan VAN HOGENDORP, na ten minste het werk der scheiding en regeling van zaken volkomen haar beslag te hebben zien erlangen, na den dageraad te hebben aanschouwd van een nieuw tijdsgewricht voor zijn vaderland, dat ieder Nederlander, en bij uitnemendheid FALCK, gelukkig, zedelijk en stoffelijk groot wenschte, en om het te bereiken hij gansch zijn leven had veil gehad. Wie zich eenen gelaatsomtrek vol zachte achtbaarheid, vol beminnelijke vriendelijkheid verbeeldt, hij ziet de trekken van den grooten staatsman, dien *Nederland* verloor, een staatsman van den alouden stempel, in bescheiden vrijmoedigheid, in zuiveren, zedelijken zin, » in braafheid, door niemand besproken of berispt,» en in wien zich steeds, bij de meeste

grondigheid eene glanzige oppervlakte vertoonde, en vooral » dat echt Nederlandsche hart, hetwelk bij *Nederlands* herstelling zich luisterrijk openbaarde." Even zoo luisterrijk, ja men mag zeggen *vorstelijk* als het lijk des grooten mans, op den morgen van den 24 Maart van *Brussel* werd weggevoerd, even zoo eenvoudig, ja — ten opzichte van de Nederlandsche regering mag men zeggen, *onverschillig*, werd hetzelfde op den avond van den 25 Maart 1843, te *Utrecht* bijgezet.

FALCKENBERG. — Zie FALKENBERG -Wbk.-

FALCONER (WILLIAM), een Schotsche dichter, in 1730, te *Esimburg* geboren, trad in den ouderdom van 18 jaren in de zeedienst, en begaf zich als onderstuurman, aan boord der *Britannia*; hij leed schipbreuk in den togt van *Alexandrië* naar *Venetië*; dit ongeval verschaft hem het onderwerp tot een dichtstuk in drie gezangen, getiteld: *the Shipwreck (de Schipbreuk)*, *Londen*, 1762, met warmte geschreven, en waarvan hij in 1764, zelf eene tweede verbeterde uitgave bezorgde. De door hem geleden ramp belette hem niet in 1769 andermaal scheep te gaan, met den titel van schatmeester, aan boord van het fregat *the Aurora*, naar *Oost-Indië* bestemd, welk vaartuig tegen de rotsen van *Macao* met man en muis verging. Behalve een *Zemans-Woordenboek*, 1769, in 4.^{te}, in 1815, met

bijvoegselen herdrukt, heeft men nog aan FALCONER te danken: een dichtstuk op *den dood van FREDERIK, Prins van Wallis*, 1751; eene *ode aan den hertog Yorck; liederen*, enz. D.^r ANDERSON heeft eene uitgave der *Gedichten* van FALCONER met eene levensschets des schrijvers geleverd. Zijn dichtstuk *the Shipwreck*, dat uitstekende verdiensten bezit en een sieraad is der latere Britsche letterkunde, is in 1804, door de zorg van J. S. CLARKE, in gr. 8.^{vo}, met platen herdrukt, en later verscheiden malen.

FALEDRO (ORDELAFFO), doge van *Venetië*, volgde in 1102, VITALIS MICHAELI I op. Toen de stad *Zara*, in *Dalmatië*, het juk der Venetianen wilde afschudden, om zich den Hongaren in de armen te werpen, ging FALEDRO die stad belegeren, en maakte er zich in 1116 meester van. Zegevierend trok hij naar zijn vaderland terug, doch overleefde zijnen roem niet lang, daar hij in 1117, in *Dalmatië*, in eenen slag sneuvelde tegen de Hongaren; die aldaar nieuwe invallen deden.

FALKNER (THOMAS), missionaris, de zoon van eenen bekwaamen heelmeeester van *Manchester*, begaf zich te zijner opleiding naar *Londen*, en ging scheep eerst voor de kust van *Guinea*, en stevende later naar *Brazilië*. Te *Buenos-Ayres* ziek geworden zijnde, werd hij door de Jesuiten aldaar zoo liefderijk verzorgd, dat hij, bij zijne herstelling,

hunner apostolischen arbeid wilde deelen. Zijne heilkundige bekwaamheden, en zijne ervaarheid in de werktuigkunde waren zeer nuttig voor de missie, waarin hij werkzaam was. Hij wijdde 40 jaren zijns levens toe aan de uitoefening zijner kunst en aan de prediking des evangelies in *Chaco, Paraguay, Tucuman* en *Pampas*. Na de vernietiging zijner orde, keerde hij naar zijn vaderland terug en werd kapellaan van een' zijner landgenooten, die Catholijk was. Hij gaf alstoen in het licht eene *Beschrijving van Patagonië en naburige landen in Zuid-Amerika, Herefort en Londen, 1774*, in 4.^{to}, in het Hoogd. en Fransch vertaald. Dit werk bevat zeer belangrijke bijzonderheden, over de gewesten door FALKNER beschreven, over de zeden der volken, welke dezelve bewonen, en over de natuurlijke voortbrengselen, welke men er aantreft; maar men ontwaart spoedig dat hij in de natuurlijke historie niet zeer ervaren was. De Patagonen, die hij gezien heeft, zijn groot en welgemaakt; zij hebben hem toegeschenen zeven voeten en eenige duimen lang te zijn; maar hij heeft niet hooren spreken van het reuzen-geslacht, door verscheiden reizigers vermeld. Pater FALKNER overleed in 1780.

FALORIA. — Zie FALLIORO-*Wbk.*

FANTUCCI (de graaf MARCUS), in 1745, te *Ravenna*, gebo-

ren, kwam in de magistratuur; maar eenige onaangenaamheden, welke hij ondervond, bewogen hem dezelve weder te verlaten. Hij ging echter voort zijn vaderland te dienen, dat hem in 1784, de uitvinding van een zeer nuttig waterwerktuig te danken had. Eene besmettelijke ziekte, die in 1780 dat gewest teisterde, verschafte hem het onderwerp tot eene uitmuntende *Verhandeling*, waarin hij aantoonde; hoe dringend noodzakelijk het was, de moerassen droog te maken. Deze ijverige burger overleed in zijne geboorteplaats den 10 Januarij 1806. Pius VI droeg hem eene bijzondere voorliefde toe, en hij was dezelve waardig door zijne deugden, die hij tot in het gestreng dreef, en door zijnen ijver voor het algemeene nut en voor den roem van zijn vaderland. Men heeft van hem: 1.^o *De gente Honestia, 1786*, in fol.; — 2.^o *Monumenti Ravennati de secoli di mezzo, Venetië, 1801* tot 1804, 6 dl.ⁿ, in 4.^{to}; — 3.^o *Memorie di vario argomento, 1804*, in 4.^{to} Hij werkte mede aan de uitgave der *Papiri diplomatici* van den abbé GAETANO MARINI, waarvan er verscheiden tot de Geschiedenis van *Ravenna* behooren.

* FARDON (ALEXANDER BENJAMIN), den 22 Augustus 1749, te *Amsterdam* geboren, was, ofschoon tot den handel opgeleid, een ijverige voorstander en beoefenaar der wetenschappen en fraaije letteren; de wijsbegeerte, wis- en natuurkunde, dicht- en

toonkunst maakte hij dienstbaar ter veraangenaming des gezelligen levens, en op eene gemakkelijke en bevallige wijze, voerde hij de pen, zoowel in het Latijn, Engelsch en Fransch, als in het Nederduitsch. Op de prijsvraag: *welke is de beste wijze om de nationale tooneelspelen te vervaardigen?* in 1788, door het Amsterdamsch dicht- en letteroefenend genootschap uitgeschreven, behaalde hij met zijn antwoord, dat echter nooit is uitgegeven, den buitengewonen eerpenning. FARDON overleed den 9 November 1794. Zijne *Nagelatene Redevoeringen, Verhandelingen en Vertoogen* zijn door de zorg van P. G. WITSEN GEYSBEEK, te Amsterdam, in 1824, in het licht verschenen.

* FÄSI (JOHANN KASPAR), een Russische veldheer, in 1795, te Zürich geboren, stond in 1815, bij de belegering van Hünningen, als vrijwilliger in dienst van het eedgenootschap, en begaf zich kort daarop, met eenen brief van aanbeveling aan den groot-vorst KONSTANTIÏN, naar Nancy tot het Russische leger. Hij werd bij een garde-regiment, tot kapitein van den staf, met den rang van majoor benoemd, en kwam met hetzelfde te Warschau. Bij het uitbarsten der Poolsche omwenteling, bevond hij zich wel niet aldaar, nam echter later aan den bloedigen strijd een levendig deel. Kort daarop benoemde hem keizer NICOLAAS tot generaal-majoor, droeg hem een commando op in Bessarabië en in 1834,

dat over een aanzienlijk corps in den *Kaukasus*, waar hij gedurende zeven jaren, tegen de krijgsvruchtige bergbewoners met onderscheiding streed. Hij overleed den 3 Augustus 1848, te Brzesco, in Litthauwen, alwaar hij over eene afdeeling van 12,000 man het bevel voerde.

FATH-ALI, laatste koning van Perzië, was de zoon van HUSSEIN-KOULI-KHAN, en klein-zoon van MOHAMMED-HUSSEIN, hoofd van den vermogenden stam der *Kajars*, die een langdurig en werkzaam aandeel aan de Perzische omwentelingen nam. In 1768 geboren, had hij in zijne jeugd den naam ontvangen van BABA-KHAN, dien hij droeg, tot aan zijne komst aan de kroon. De talenten, welke hij reeds vroeg aan den dag legde, deden de aandacht van zijnen oom AGA MOHAMMED op hem vestigen, en toen deze laatste het besluit nam de dynastie van ZEND te doen vallen, nam hij den jongen BABA-KHAN in zijn vertrouwen op, en vertrouwde hem daarenboven een krijgsvorheerschap toe. Later benoemde hij hem tot zijnen opvolger, en trachtte al de hinderpalen uit den weg te ruimen, die zijner beschikking in den weg zouden hebben kunnen staan. JAFFER-KIOULI, zijn eigen broeder, werd het slagtoffer zijner staatkunde; hij werd vermoord op bevel van MOHAMMED, die bij deze gelegenheid BABA-KHAN in zijne tegenwoordigheid liet komen, opdat deze zou kunnen zien, tot welken prijs zijne verheffing

tot den troon gewaarborgd was. Ten gevolge dier verschrikkelijke voorzorgen, beklom BABA-KHAN, na den moord aan zijnen oom gepleegd, in 1796, zonder vele tegenkanting te ontmoeten, den troon. Hij nam alstoen den naam aan van FATH-ALI. Na de rust van *Perzië*, door de onderwerping der wilde stammen van *Khoracan*, verzekerd te hebben, vestigde hij zijne aandacht op de letterkunde, en gaf eenen *divan* of *verzameling van oden* in het licht. Naar het schijnt, bestaan er drie afschriften van in *Engeland*; twee, die prachtige voorbeelden van schoon-schrijfkunst zijn, zijn door den vervaardiger aan de Indische compagnie gezonden, een ander zeer achteloos geschreven, vindt men in de bibliotheek van het Britsch museum. De *Geschiedenis der Kajars*, onlangs door JONES STAFFORD in het Engelsch vertaald, is onder het opzigt van FATH-ALI geschreven. De aandacht van dien vorst werd van de letterkunde afgetrokken door de staatszorgen, voornamelijk door de ongelijke worsteling, waarin hij met *Rusland* gewikkeld werd, wegens zijne noordelijke grenzen, en waarvan de uitslag was, de Russen meester te maken van de *Kaspische Zee* en aangrenzende provinciën. Toen *Engeland* zich verbeeldde dat NAPOLEON er op bedacht was, om de Britsche overheersching in *Indië* te snuiken, oordeelde hetzelfde het raadzaam om met FATH-ALI een bondgenootschap aantegeaan. Het was alstoen dat

II. DEEL.

verscheiden Engelsche gezanten het hof van dien vorst bezochten, die in het algemeen eenen gunstigen indruk op de Europeanen maakte. De betrekkelijke zachtheid en regtvaardigheid van zijn bestuur verzekerden aan *Perzië*, gedurende zijne regering, eene rust, waarvan het langen tijd was beroofd geweest. FATH-ALI maakte gebruik van het Oostersche voorregt der veelwijverij, in deszelfs geheele uitgestrektheid; hij had meer dan zestig zonen, en een buitengewoon aantal klein-kinderen. Hij had zijnen geliefkoosden zoon ABBAS-MIRZA tot zijnen opvolger bestemd; de beminnelijke hoedanigheden van dien prins, de zucht tot verbeteringen, welke hij openbaarde, schenen aan *Perzië* eene der gelukkigste regeringen te beloven; maar deze prins overleed in 1833, en zijn zoon MOHAMMED-MIRZA werd in deszelfs plaats voor den troon bestemd; FATH-ALI, is te *Ispahan*, in 1834, na eene 38 jarige regering overleden. Bij zijnen dood werd het geheele zuiden van *Perzië* het tooneel van opstand en bloedvergieten. Een oom van den klein-zoon des overledenen, ZILLCH-SULTAN, deed zich als schach van *Perzië* uitroepen; een ander verklaarde zich koning in de provincie *Chiraz*; een derde vestigde zich als schach te *Kermans*, en een oud-minister stookte de onlusten voor zijne eigene rekening aan. De jonge schach MOHAMMED, natuurlijke opvolger des overledenen, bragt een leger op de been

E

tegen de gezamenlijke vier pretendenden, en met de diplomatische agenten van *Engeland* en *Rusland* vergezeld, noodzaakte hij hen in korten tijd tot eene onderwerping, die de rust in het rijk herstelde.

FAUCHE-BOREL (LODEWIJK), een der ijverigste agenten van de koningsgezinde partij in *Frankrijk*, in 1762, te *Neuchâtel* geboren, bestuurde aldaar eene uitgebreide boekdrukkerij, welke hij zich beijverde ter beschikking te stellen van de Fransche uitgewekenen, welke in dat gedeelte van *Zwitserland* eene schuilplaats kwamen zoeken. In 1793 verbannen, wyl hij in eenen almanak het testament van LODEWIJK XVI had afgedrukt, wijdde hij zich van dien oogenblik af, openlijk aan de zaak der BOURBONS toe, en was tot in 1814, de ziel aller geheime onderhandelingen, die er gevoerd werden, om in *Frankrijk* eene restauratie te weeg te brengen. In 1795, door den prins van CONDÉ belast, om voorstellingen aan PICHEGRU te doen, slaagde hij er enkel in, om hatelijke verdenkingen tegen dezen ongelukkigigen veldheer te doen ontstaan, wiens nagedachtenis nog niet gezuiverd is (zie PICHEGRU -*Wbk.*-). Den 18 Fructidor vogelvrij verklaard, vond hij eene schuilplaats bij eenen zekeren DAVID MOUNIER, door wiens tusschenkomst hij met den directeur BARRAS (zie dat Art. -*Wbk.*-) nieuwe geheime onderhandelingen aanknoopte, die de 18 Brumaire andermael verijdelde.

Later trachtte hij MOREAU met PICHEGRU te verzoenen; maar door de policie erkend, werd hij in den *Temple* opgesloten, waaruit hij eerst na verloop van 18 maanden op vertoog van den Pruissischen gezant ontslagen werd. Bij de terugkomst der BOURBONS, in 1814, bood FAUCHE zich aan, om den prijs zijner diensten te ontvangen; maar, ofschoon door LODEWIJK XVIII wel onthaald, werd hij door den hertog DE BLACAS (zie dat Art.) niet zoo gunstig beoordeeld, daar deze hem het bevel liet aankondigen *Gend*, binnen de 24 uren, te verlaten. Een tegen PERLET, die hem beschuldigde de koninklijke zaak verraden te hebben, gewonnen proces, gaf hem de gunst des hofs niet terug. In 1820 begaf hij zich met eene jaarwedde van vijfduizend francs naar *Neuchâtel*; ontevreden met eene zoo geringe belooning, maakte hij in 1829 een einde aan zijn leven, door zich uit een venster der bovenste verdieping van zijn huis, op straat nedertestorten. In eenen brief, daags voor zijnen dood geschreven, verklaarde hij aan zijne vijanden te vergeven, beval zijne ziel aan God, en vraagde Hem vergeving voor zijne zonden. Het jaar te voren had hij *Mémoires*, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, in het licht gegeven, volgens zijne aantekeningen door ALPHONSE DE BEAUCHAMP gereedigeerd; maar die, wegens verscheiden als valsch erkende omstandigheden, niet zonder een billijk wantrouwen kunnen geraadpleegd worden.

FAURIEL (KAREL CLAUDIUS), een beroemde Fransche letterkundige, in 1776, te *St. Barthelemy-le-Plain* in *Vivarais* geboren, volbragt zijne studiën in het collegie van het Oratorium te *Lyon*, toen hij in de requisitie viel. Hij diende met eer in het leger der *Ooster-Pyreneën*, onder het bevel van *DUGOMMIER*, en na zijn ontslag te hebben bekomen, kwam hij te *Parijs*, met oogmerk er zich verder te oefenen. *FOUCHÉ*, oud oratorist, toenmaals minister van algemeene policie, plaatste hem in een zijner bureaux; maar bij het ontstaan der keizerlijke regering, legde hij zijne bedieningen neder, en wijdde zich uitsluitend aan de beoefening der letteren toe. Hij hield zich in de eerste plaats bezig met de studie der oude en nieuwere talen, en was een der eersten in *Frankrijk*, die zich op het Sanscritisch toedegden, waarin hij den oorsprong en de bron aller Fransche *idioma's* weder vond; maar voor hem was de taalgeleerdheid geen doel, zij was slechts een middel. Reeds in 1810, had hij het ontwerp gevormd eener geschiedenis der letterkunde van het zuiden van *Frankrijk*, een veelomvattend werk, dat bijna zijn geheele leven innam. In zijne nasporingen zocht hij eene uitspanning door vertalingen uit het Grieksch, Hoogduitsch en Italiaansch. Zijne vertaling in het Fransch der *Volkstiederen van Nieuw-Griekenland*, *Parijs*, 1824, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, maakte hem algemeen

beroemd. In 1830, aanvaardde hij den voor hem bij de faculteit van letteren opgerigten leerstoel van vreemde letterkunde, dien hij op eene schitterende wijze bekleedde. Zes jaren later werd hij benoemd tot lid der akademie van opschriften. Adjunct-bewaarder der handschriften van de koninklijke bibliotheek geworden, maakte hij gebruik van de gelegenheid, welke hem deze betrekking aanbood, om zijne nasporingen uittebreiden en meer volledig te maken; en hij stond op het punt, om er de resultaten van in het licht te geven, toen hij den 15 Julij 1844, te *Parijs* overleed. FAURIEL telde de beroemdste tijdgenooten onder zijne vrienden; *MANZONI*, van wien hij eenige werken had vertaald, droeg hem het treurspel op, *de Graaf de Carmagnolo* genaamd. Als lid der commissie van de letterkundige geschiedenis van *Frankrijk* (zie *RIVET DE LA GRANGE -Wbk.*) heeft hij zijn behoorlijk aandeel voor de vervolgdeelen geleverd. Men vindt van hem artikels in het *Journal asiatique*, waarvan hij een der grondleggers was, en in de *Revue encyclopédique*. Hij is de uitgever der *Histoire etc.* (*Geschiedenis van den kruistogt tegen de Albigenzer-ketters*), door een gelijktijdig dichter, *Parijs*, 1827, in 4.^{to} Eindelijk heeft men van hem: 1.^o *Histoire etc.* (*Geschiedenis van zuidelijk Gallië, onder de overheersching der germaansche veroveraars*), *Parijs*, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Histoire etc.* (*Ge-*

schiedenis der Provençaalsche dichtkunst), ib. 1846, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo} — Reeds sedert 1824, had FAURIEL eene *Geschiedenis der nieuwere Grieksche letterkunde* beloofd, die echter niet in het licht is verschenen.

FAUVEL, een beroemde oudheidskenner, in 1753, in *Bourgondië* geboren, bezocht reeds vroegtijdig *Italië* en *Griekenland*, waaruit hij teekeningen terugbragt, die het begin van zijnen roem waren. In 1785, begaf hij zich met CHOISEUL-GOUFFIER (zie dat Art. -*Wbk.*-) naar het Oosten, en werkte als teekenaar mede aan de *Voyage etc. (Schilderachtige reis door Griekenland)*. Het verlangen, dat hij koesterde, om de overblijfselen der grootheid van *Athene* te beoefenen, deed hem zijn verblijf in die stad kiezen, en terwijl hij er zich met ijver op toeleigde, om de oorspronkelijke bestemming der gedenkteekenen optesporen, gelukte het hem het eerst om het *graf* van THEMISTOCLES en de *lantaren* van DIOGENES te bepalen. Hij teekende tegelijkertijd, het beroemde halfverheven beeldwerk af der *Panatheneën*, het inwendige van het *Parthenon* (tempel van MINERVA), en een aantal niet minder

kostbare beeld- en bouwkundige stukken, welke in het *Musée des antiques* gegraveerd zijn. Daar zijne benoeming tot den post van vice-consul van *Frankrijk*, hem in staat stelde zijne nasporingen uittebreiden, bezocht hij de beroemdste plaatsen van *Griekenland*, en zijne togten waren niet minder nuttig voor de aardrijkskunde, dan voor de kunsten. Op eene reis, welke hij in 1802 naar *Parijs* deed, werd hij door de geleerden met geestdrift onthaald, en kort daarna tot corresponderend lid van het Instituut benoemd. In *Athene* teruggekeerd, beijverde hij zich om verscheiden voorwerpen van beeldhouwkunde naar het museum te zenden, en liet de *bas-reliefs* van den *Acropolis*, waarvan men tot dusverre slechts een onvolmaakt denkbeeld had gehad, afgieten. Zijne woning in *Attica's* hoofdstad, was zelve een waar museum, waarin hij de geleerden en kunstenaars ontving (*). DE CHATEAUBRIAND, en later lord BYRON, die FAUVEL te *Athene* bezochten, hebben hem eene billijke schatting van lof betaald, de eerste in zijn *Itinéraire*, en de andere in *Child-Harold*. Een veertigjarig verblijf in *Griekenland* had zijne bewondering der meesterstuk-

(*) *Naïf is de beschrijving, die DE CHATEAUBRIAND van deze woning van FAUVEL geeft: » Niets, zegt hij, rook bij mijnen gastheer naar den consul, alles verkondigde er den kunstenaar en oudheidkundige. Welk een genoeg voor mij te Athene gehuisvest te zijn in eene kamer vol gegoten pleisterwerken van het Parthenon. Al de muren behangen met gezigten van den Tempel van THESEUS, met plannen der Propyleën (overdekte galerijen), met kaarten van Attica en van de vlakte van Marathon. Op de eene tafel lagen uitgehouwen mar-*

ken, te midden van welke hij geleefd had, en waarvan hij de verlichtste waardeerder was, niet verzwakt. Hij haakte er slechts naar om op eene vreedzame wijze zijn leven te eindigen, te midden der voorwerpen zijner bestendige studiën, toen de opstand der Grieken uitborst. Overtuigd, dat in deze ongelijke worsteling de Turken eindelijk zouden zegevieren, had hij alles gedaan wat in zijn vermogen was, om denzelfen voortekomen. Toen de Turken een jaar later in den *Acropolis* opgesloten, gevaar liepen van onder deszelfs bouwvallen te worden begraven, deed FAUVEL hun eene capitulatie verleen, welke de Grieken op eene onwaardige wijze schonden. Daar hij voor eene verschrikkelijke weerwraak beducht was, begaf hij zich naar het eiland *Zea*, vervolgens naar *Syra*, en kwam eindelijk te *Smyrna* aan, alwaar hem, in weerwil zijner hooge jaren, het algemeen consulaat werd toevertrouwd. Het is in de waarneming van dien post dat hij den 13 Maart 1838 overleed.

FAYET (Mgr. JOANNES JAGOBUS), bisschop van *Orleans*, te *Mende*, den 26 Julij 1787 ge-

boren, verliet die stad in den ouderdom van tien jaren, om te *Lyon* zijnen intrek te nemen bij eenen bekwamen onderwijzer, onder wiens leiding hij de schitterendste vorderingen maakte. Zijne familie bestemde hem voor de pleitzaal, doch hij verkoos den geestelijken stand. Hij bezocht echter de school der regtsgeleerdheid te *Parijs*, en verkreeg zelfs zijn diploma als licentiaat. Daar echter zijne roeping tot den geestelijken staat dagelijks klaarblijkelijker werd, kwam hij weldra in *Saint-Sulpice*, waar hij spoedig onder de voornaamste kweekelingen werd geteld. In 1811, priester gewijd zijnde, werd hij achtereenvolgend, kapellaan te *Quézac*, hoogleeraar der godgeleerdheid te *Mende*, en principaal van het collegie dier stad. Eindelijk riep de wensch zijner medeburgers hem in 1815, in hoedanigheid van president der koninklijke commissie aan het hoofd van het departement der *Lozère*. Door zijn gedrag verwierf hij de algemeene achting, de decoratie van het legioen van eer, en eenen vleijenden brief van den hertog van ANGOULÊME. De heer DE RAUZAN (zie dat Art.), die juist het

E 3

mer-bladen, op eene andere gedenkpenningen, kopjes en vazen van gebakken steen. Tot mijn groot leedwezen, werd eene eerbiedwaardige stof weggeveegd, en te midden van al die wonderen, 'een hangbed opgericht; en, even als een conscrit, die op den vooravond van eenen veldslag bij het leger aankomt, legde ik mij op het slagveld neder." Zie *Ouvres Complètes de M. le vicomte de CHATEAUBRIAND*, éd. Paris, FIRMIN DIDOT FRÈRES, 1841, Tome IV, p. 85—86.

Vertaler.

werk der missiën van *Frankrijk* had gesticht, zocht om hetzelfde staande te houden, welsprekende redenaars. Hij liet de oogen op FAYET vallen, en na hem in zijne ontlukende congregatie te hebben aangenomen, gebruikte hij hem in de moeilijkste stadiën, zoo als te *Bordeaux*, te *Clermont* en te *Grenoble*. Alom trok de heer FAYET in de hoogste mate de algemeene aandacht. De staat zijner gezondheid verplichtte hem naar *Parijs* terugtekeeren, alwaar hij, zonder optehouden van goede betrekkingen met de missionarissen van *Frankrijk* te onderhouden, in de wereld schitterde, en een werkzaam deel aan de redactie van den *Conservateur* nam. Na in 1820, voor de Fransche akademie, de lofreden van den heiligen LODEWIJK te hebben voorgedragen, ontving hij van den heer DE BERNIS den post van hoogleeraar der zedekunde in het seminarie van *Rouanen*, en den titel van algemeen vikaris. Weldra beriep de heer DE FRAYSINOUS hem tot zich, en benoemde hem tot algemeen inspecteur der universiteit. In 1827, verkoos de oppositie van *la Lozère* hem tot candidaat bij de afgevaardigden, hij zag er van af ten gunste van den heer BRUN DE VILLERET. De ordonnantiën van 1828 vonden in hem eenen bekwamen verdediger. Intusschen weet de universiteit hem weinig dank, voor de diensten, welken hij aan den heer FEUTRIER had bewezen, want zij ontnam hem, in 1830, zijnen post van algemeen inspec-

teur. Twee jaren later werd de heer FAYET door Mgr. DE CROI, aartsbisschop van *Rouanen*, uitgenoodigd, om onder zijne bevelen een diocees te komen besturen, waarin hij schoone herinneringen en talrijke vrienden had nagelaten. Hij aanvaardde deze betrekking, en vereenigde dezelve later met de titels van hoogleeraar en deken der theologische faculteit van *Rouanen*. Men schrijft hem al de mandementen toe, die toenmaals onder den naam van DE CROI in het licht verschenen; zij strekken tot de grootste eer aan het talent van dengenen die dezelve heeft zamengesteld. De administratie van het diocees van *Rouanen* strekt den heer FAYET niet minder tot eer. Onder het oppertoezicht des aartsbisschops, hield hij zich bezig met de organisatie der kerkfabrieken, met de daarstelling van een toevlugtsoord voor zieke en gebrekkelijke priesters, en vooral met de voorbereidende en godgeleerde studiën in de seminariën. Nadat hij in 1840, Mgr. DE CROI bewogen had, om bij de doopplegtigheid van den graaf van *Parijs* tegenwoordig te zijn, vergezelde hij den prelaat bij die gelegenheid, en ontving van koning LOUIS-PHILIPPE het vleijendst onthaal. De invloed, welken hij toenmaals had uitgeoefend, mishaaide aan de familie van den aartsbisschop; van dien oogenblik af, was FAYET er op bedacht om zich van *Rouanen* te verwijderen. Hij deed in 1842, afstand van zijne betrekking als algemeen vikaris, om den heer

OLIVIER, die tot het bisdom van *Evreux* henoemd was, als pastoor van *Saint-Roch* te vervangen. In het volgende jaar zelf tot den stoel van *Orleans* be-roepen, legde hij zich met eene geheel herderlijke zorg toe, het zij op het werk der seminariën, het zij op de ondersteuning der talrijke slagtoffers van de overstroming der *Loire*. In de drie mandementen, welke hij uitvaardigde *Over den tegenwoordigen toestand der Kerk*, ontwaarde men de verhevenste wijsbegeerte, gepaard met de bevalligheden der welsprekendheid, en bezielde met de geheele levendigheid des geloofs. Toen er betrekkelijk de Jesuiten en de vrijheid van onderwijs, ernstige verwikkelingen tusschen het hof van *Rome* en de Fransche regering ontstonden, werd FAYET er voor gehouden, door LOUIS PHILIPPE belast te zijn, om bij den Paus eene voor de belangen der Kerk weinig gunstige zending te vervullen. Deze thans nog in omloop zijnde geruchten hebben geenerlei grond. De bisschop van *Orléans* had geen ander doel met zijne reis naar *Italië*, dan om uit devotie en tot herstel zijner gezondheid, eene bedevaart naar O. L. V. van *Loretto* te doen. De genade zijner herstelling viel hem ten deel, en zoodra hij was teruggekeerd, bepaalde hij zich uitsluitend tot de administratie van zijn diocces. Men heeft hem het klein seminarie van *la Chapelle* te danken, dat hij op zijne kosten aan de oevers der *Loire* oprigtte,

en werwaarts hij zich dikwerf begaf, om er volgens den regel in gemeenschap te leven. In 1848, zond het dep.^t van *la Lozère* hem naar de constituerende vergadering, alwaar hij dikwerf het woord voerde, het zij in de zittingen, het zij in de bureaux. Levendig, geestig, scherp zijnde, wekte hij belangstelling in de afgetrokkenste onderwerpen, en gaf in de ernstigste aanleiding tot lagchen. Ongelukkiglijk waren de wending van zijnen geest, en de onbestendigheid van zijne inborst niet geschikt, om hem de achting te verschaffen, welke aan eenen bisschop betaamt, noch hem den invloed te doen verkrijgen, welke het talent aan de dienst der waarheid geeft. In de zaak over de belasting van het zout, hield hij ten voordeele van de vermindering derzelve eene redevoering, die door de linkerzijde zeer werd toegejuicht en, door eene zonderlinge tegenspraak, stemde hij vervolgens tegen dezen maatregel. Hij had zich bij den generaal CAVAIGNAC aangesloten, wiens candidatuur tot het presidentschap hij aanbeval door eenen brief, in den naam van alle geestelijken geschreven, die leden der constituerende vergadering waren. Velen derzelve spraken denzelven tegen, en keurden hem af. De gestadige opwachtingen van Mg.^r FAYET bij den generaal CAVAIGNAC, zijne stemmingen, zijne kwinkslagen, deden hem in de vergadering en bij de drukpers opmerken. Hij bezweek in de maand Januarij

1849, aan eenen aanval van cholera. De geestelijkheid van *Frankrijk* had in de laatste tijden, geen beroemder redenaar noch volmaakter schrijver dan de heer FAYET. Zijn geloof en zijne zeden zijn vrij van alle verwijt, maar het onbedwingbare vuur van zijn onderhoud stelde hem soms in de waagschaal, daar het den invloed zijner deugden verijdelde. Behalve zijne *Mandementen*, en de door hem aan den *Conservateur* geleverde artikels, heeft men van hem: 1.° *Examen etc.* (*Onderzoek van het verslag van den Staatsraad over eenen herderlijken brief van Mgr. DE CLERMONT-TONNERRE*); — 2.° *Examen etc.* (*Onderzoek der wet op de heiligschennis*); — 3.° *Lettres etc.* (*Brieven aan dom GUÉRANGER, abt van Solesmes, over de liturgische instellingen*), in 8.° Dit boek is het eenige breedvoerige werk, dat uit de pen van FAYET is gevloeid. Het is eene even zoo geestige als geleerde verdediging der Galliïsche liturgiën.

FAYETTE. — Zie LAFAYETTE -*Wbk.*

FAYPOULT (WILLEM KAREL, ridder DE MAISONCELLES), in 1752, uit een adellijk geslacht van *Champagne* geboren, was, tijdens den Amerikaanschen oorlog, waaraan hij deel wilde nemen, officier der genie. Eene weigering, die hij van den minister ondervond, bewoog hem zijn ontslag te vragen; van dien oogenblik af legde hij zich ge-

heel op de beoefening der kunsten toe. Na de zaak der omwenteling te hebben omhelsd, werd hij eerst kiezer der stad *Parijs*, en in 1792, onder ROLAND en GARAT afdeelingsschef bij het ministerie van binnenlandsche zaken; uit hunne bureaux ging hij in die der commissie van algemeen welzijn over, en wist aan alle partijen te behagen: een *Essai etc.* (*Proeve over de geldmiddelen*), door hem in 1795 in het licht gegeven, deed de oogen op hem vallen ter vervulling van dat ministerie; het was onder zijn beheer dat de platen der assignaten gebroken werden. Na verloop van een jaar ontnam men hem zijne portefeuille weder; maar men gaf hem het gezantschap van *Genua*, en later liet de stad *Genua* eenen gedenkpenning slaan, waarop aan de eene zijde zijn afbeeldsel en op de andere dat van den generaal BONAPARTE, met dit omschrift was geplaatst: *Aan NAPOLEON BONAPARTE en aan WILLEM FAYPOULT, het dankbare Ligurië.* Van *Genua* begaf hij zich naar *Milane*, en in 1797, naar *Rome*, in hoedanigheid van commissaris, ter instelling der Romeinsche republiek. Een zeer hevig geschil dat hij met CHAMPIONNET (zie dat Art. -*Wbk.*) had, en dat de afzetting van laatstgenoemde te weeg bragt, werd, na den 18 Fructidor, eene beweegreden van proscriptie tegen FAYPOULT. Hij werd in 1799, als verkwister aangeklaagd, en door de crimineele regtbank der *Seine* vervolgd; maar deze vervolgingen staak-

ten zich van zelve. Na den 18 Brumaire tot prefekt van het *Schelde*-dep.^t benoemd, bekleedde hij dien post tot in 1808. In dat jaar riep JOZEF BONAPARTE, op den troon van *Spanje* geplaatst, hem tot zich, en benoemde hem tot zijnen minister van financiën: hij vervulde die betrekking tot op het einde van 1813, en in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij met eene gewigtige zending belast, die de gebeurtenissen hem beletteden ten uitvoer te brengen. Gedurende de honderd dagen, tot prefekt van *Saône en Loire* benoemd, noodzaakte hem de intogt der Oostenrijkers te *Mâcon*, die stad te verlaten, en eenige maanden daarna bagaf hij zich naar de *Nederlanden*, alwaar hij zeer wel onthaald werd. In 1816, kwam hij te *Parijs* terug, en overleed aldaar, in October 1817.

* FEA (CARLO DOMENICO FRANCESCO IGNATIO), een geestelijke, regtsgeleerde, letterkundige en kunstkenner den 4 Junij 1753, te *Pigna*, bij *Oneglia* geboren, studeerde te *Nizza* en te *Rome*, en ontving aldaar de priesterwijding en het doctoraat. In 1798, moest hij, als geestelijke van vreemde afkomst, den *Kerkelijken Staat* verlaten, en de wijk naar *Florence* nemen, en bij zijne terugkomst in 1799, werd hij door de Napolitanen, die toenmaals *Rome* bezet hielden, als Jakobijn gevangen genomen; doch kort daarop weder in vrijheid gesteld en daarna tot com-

missario delle antichità, alsmede tot opziener der kostbare bibliotheek van den prins van CHIGI benoemd. Als een uitstekend naspoorder van oudheden, leidde hij de opdelvingen ten beste der wetenschappen, en vervaardigde hooggeschatte aantekeningen over zijne ontdekkingen. Hij overleed te *Rome* den 17 Maart 1836. Men heeft van hem, onder anderen: 1.^o *Miscellanea filologica, critica e antiquaria*, *Rome*, 1790; — 2.^o *L'integrità del Panteon rivendicata a M. AGRIPPA*, ib. 1801; — 3.^o *Conclusione per l'integrità del Panteone di M. AGRIPPA*, ib. 1807, 2.^e uitg. 1820; — 4.^o *Descrizione di Roma e dei contorni con vendite*, ib. 1822; 3 dl.ⁿ, 2.^e uitg., *Milane*, 1823; — 5.^o *Notizie intorno RAFFAELLO SANZIO d'Urbino et altri autori*, ib. 1822. Verder een aantal werken over het kerkelijke regt, vertalingen enz.

FECKENHAM (JOHN), laatste abt van *Westminster*, verzette zich met veel nadruk tegen de hervorming. In den *Tower* opgesloten, bleef hij aldaar gevangen, tot op de regering van MARIA, en werd alstoen tot abt van *Westminster* benoemd. De koningin ELIZABETH bood hem het aartsbisdom *Kantelberg* aan, op voorwaarde dat hij de hervorming zoude omhelzen; hij weigerde zulks, en werd andermaal in den *Tower* geplaatst. Hij overleed in 1585, als gevangene op het eiland *Ely*, en liet eenige *verhandelingen* en *leerreden* na: 1.^o *Conférence dia-*

logue-wise heldbetween the lady JANE DUDLEY and M. JOHN FECKENHAM four days before her death, Londen, 1754; — 2.º *The Declaration of such scruples and staies of conscience touching the oath of supremacy delivered by writing to D. HORN, bishop of Winchester, 1566*; — 3.º *Caveat emptor*, een pamphlet, waarvan het doel schijnt te zijn geweest, om het geweten te ontwakken van de aankoopers der van de Engelsche Catholijken in beslag genomen goederen.

* FEDER (JOHANN GEORG HEINRICH), den 15 Mei 1740, in het dorp *Schornweissach* bij *Bairreuth* geboren, was de zoon van den predikant aldaar, ontving het eerste onderwijs in de classieke talen van rector OERTEL in *Neustadt* aan de *Aisch*, en betrok in 1757, de universiteit van *Erlangen*, waar hij de wijsbegeerte en godgeleerdheid beoefende. Hij werd daarop huisonderwijzer bij den vrijheer VON WÖLLWARTH, en vergezelde zijne kweekelingen, naar de scholen van *Neustadt* aan de *Aisch* en van *Anspach*, waar hij met den dichter Urz bekend werd. In 1764 droeg hij hun aan de universiteit van *Erlangen* eene beknopte inleiding tot de beoefening der wijsbegeerte voor, en deze maakte den grondslag uit, volgens welken hij later, zijnen *Grundriss der philosophischen Wissenschaften*, *Koburg*, 1767, bewerkte. Een beroep aan het *Casimirianum* te *Koburg*, als hoogleeraar

der bovennatuurkunde en Oostersche talen, nam hij in 1768 aan, en schreef als inwijdingsrede *De simplici animae natura*. In 1768, werd hij als hoogleeraar der wijsbegeerte naar *Göttingen* beroepen, alwaar hij zijn *Lehrbuch über Logik und Metaphysik* uitwerkte, 1769, en op het reeds in *Koburg* uitgegeven eerste deel van den *Neuen Emil*, in 1774, een tweede deel liet volgen. Door de uilating van het al te denkbeeldige, in het bekende gelijknamige geschrift van ROUSSEAU, wilde hij de goede denkbeelden deszelfs voor de pedagogie nuttig maken. Het werk van LOCKE over het menschelijke verstand, gaf hem aanleiding tot een dergelijk geschrift: *Unternehmungen über den menschlichen Willen*, 1779 tot 1793, 4 dl.ⁿ Als directeur van het Hannoversche instituut voor pages, verliet hij in 1797, *Göttingen* en trok naar de hoofdstad, waar hij zijnen kweekelingen tot aan de opheffing van het instituut in 1811, met eene bijzondere vooringenomenheid, de natuurlijke historie voordroeg. Tot ridder der Guelphen-orde verheven, werd hij tevens lid van de historisch-filozofische klasse, der *Göttlinger* maatschappij van wetenschappen, in 1819 geheim-raad van justicie, en in 1820 door de regtsgeleerde faculteit van *Göttingen* tot doctor benoemd. Zacht ontsliep hij aan een verval van krachten, den 22 Mei 1821. Behalve vele verstrooide verhandelingen, in de *Erlanger gelehrte Zeitung*, in SCHULIN's *Monatschrift*, in de

Göttinger gelehrten Anzeigen, in MEINER's *philosophischer Bibliothek* enz., verdient nog van hem vermeld te worden: 1.^o *Zur Vereinigung verschiedener Religionsgenossen in gemeinschaftliche Schulen*; — 2.^o *Ueber Raum und Causalität*, tegen KANT gerigt; — 3.^o *Grundsätze der Logik und Metaphysik*, 1809, waarin hij het beeld van eenen in het geluk en in het ongeluk grooten man schildert; — 4.^o *Précis historique et critique de la philosophie de KANT et des effets qu'elle a produite en Allemagne etc.*, 1803; — 5.^o De beantwoording der bekroonde prijsvraag: *De juris jurandi vi rectoque usu*. Onder eene rijke verzameling van nagelatene geschriften, bevond zich ook zijne eigene levensgeschiedenis, welke door zijnen zoon omgewerkt in het licht is gegeven onder den titel van: *FEDER's Leben, Natur und Maximen*, Leipzig, 1825.

* FEDER (JOHANN MICHAËL), den 25 Mei 1753, te Oellingen, in het Wurzburgsche landgerigt Rötlingen geboren, was de zoon van eenen schoolonderwijzer, die hem tot hoogere studiën bestemde. De jonge FEDER werd in het jongensseminarie van het JULIUS-hospitaal te Wurzburg opgenomen, en na loffelijk volbragte akademische studiën, kwam hij in 1772, als *alumnus*, in het seminarie van den H. KILJAAN. Voor den geestelijken staat bestemd, won hij de vriendschap van den beroemden geschiedkundige M. J. SCHMIDT, die FEDER voor den akademischen leerstoel

hoopte te winnen, en hem alzoo den vorst-bisschop ADAM FREDERIK VON SEINSHHEIM aanbeval. Op kosten der universiteit disputeerde FEDER, den 10 Januarij 1777, uit het gebied der gezamenlijke theologie, en verkreeg de waardigheid van licentiaat, werd daarop kapellaan te Gerlachshofen, en later in het JULIUS-hospitaal te Wurzburg. Vorst-bisschop FRANZ LUDWIG VON ERTHAL (zie dat Art.) benoemde hem in 1785 tot hoogleeraar der Oostersche talen aan de Wurzbürger hoogeschool, en den 1 Mei 1786 ontving hij de theologische doctorale waardigheid. Tot 1791 onderwees hij zedekunde en *patristica*; in dat jaar, na het overlijden van GREGEL, aanvaardde hij ook nog den post van universiteitsbibliothekaris, in 1805 legde hij zijn hoogleeraarsambt neder, en werd opperbibliothekaris. Na eene reeks van jaren werd hij echter op eene onkiesche en diepgrievende wijze van dezen post ontzet; kort daarop, waarschijnlijk ten gevolge der geleedene krenking, werd hij door eene beroerte getroffen, van welke hij, wel is waar, voor eenen korten tijd, gedeeltelijk weder herstelde, doch den 6 Julij 1824 door den dood van zijn lichamelijk lijden bevrijd werd. FEDER was een zeer vruchtbare schrijver. Hij vertaalde, gemeenschappelijk met den later zoo berucht geworden EULOGIUS SCHNEIDER, de schriften van onderscheidene kerkvaders in het Hoogduitsch, en gaf, behalve kleinere akademische gelegenheidschriften, in

het licht: 1.^o *Ciceronis de officiis libri III in usum germanicæ, juventutis, ed. c. notis, Bamberg en Wurzburg, 1796*; — 2.^o *Ciceronis Cato Major, Laelius, Paradoxa notis illustrata, Neurenberg; 1798*; — 3.^o *Die heil. Schrift des alten und neuen Testaments von Dr. BRAUN übersetzt, von Dr. FEDER durchaus verbessert, Nürnberg, 1803, 2 dl.ⁿ*; — 4.^o *Predigten auf alle Sonn- und Festtage des Jahres, Wurzburg, 1815, 4 dl.ⁿ* Daarenboven vervaardigde hij eene Levensgeschiedenis van zijnen beroemden landgenoot, den domeer ERASMUS NEUSTETTER, bijgenaamd STÜRMER. Vergelijk A. RULAND, *Series et vitæ professor. ss. theolog.*, Wurzburg, 1835.

* FEDERICI (CAMILLO), eigenlijk GIOV. BATTISTA VIASSOLO, volgens anderen OPERI, een der voornaamste onder de nieuwere Italiaansche blijspel-dichters, de grondlegger eener nieuwe dramatische school, in 1755, te Poggiolo di Garesio, in de provincie Mondovi, geboren; studeerde te Turijn de regten, en werd in 1784, regter te Govon in de Provincie Asti. Hier leerde hem koning VICTOR AMADEUS III kennen, en benoemde hem tot regter in Moncallieri bij Turijn; doch uit liefde-betrekking tot eene tooneelster, CAMELLA RICCI, deed hij afstand van dien post, en sloot zich bij een tooneelspelers-gezelschap aan, onder hetwelke hij zich nu FEDERICI uit Fedelle alla Ricci zamengesteld, noemde.

Hij overleed te Turijn, in Februarij 1803. Van zijne Blijspelen verdienen vermeld te worden: 1.^o *L'avviso ai mariti*; — 2.^o *Le scultore e il cieco*; — 3.^o *Enrico IV al passo della Marna*; — 4.^o *La bugia vive poco*, door VOGEL in het Hoogduitsch en Fransch vertaald. Zijne *Opere teatrali*, verschenen in het licht te Florence, 1794 tot 1797, 10 dl.ⁿ, te Venetië, 1807, 10 dl.ⁿ, en te Turijn, 1808, 5 dl.ⁿ

FELINSKI (ALOYSIUS), een der beroemdste dichters van Polen, in 1773, te Ossow in Volhynië geboren, en in 1832 te Kirzemiesieniec overleden, bevond zich te Warschau, tijdens den constitutioneelen landdag, en gaf in het licht: *De raadsbesluiten onder de regering van JOANNES SOBIESKI*, gevolgd door verscheidene regtsgeleerde vraagstukken; omtrent denzelfden tijd deed hij verscheiden staatkundige schriften in het licht verschijnen, strekkende om den regeringsvorm van Polen te verbeteren. FELINSKI droeg aan verscheiden aanzienlijke personen, onder anderen aan Kosciuszko, eenige zijner dichtstukken op, welke hem voordeelig bekend maakten. In 1791, onderwijzer van den neef van CZACKI geworden, werd hij vervolgens secretaris der Fransche briefwisselingen bij den opper-generaal Kosciuszko. Na eene reis door Duitschland, in de jaren 1808 en 1809, tot hoogleeraar der welsprekendheid en dichtkunde bij het lyceum van Kirzemiesieniec benoemd, en

kort daarna directeur van dat gesticht geworden zijnde, ondernam hij de spelling en zelfs de Poolsche taal te hervormen; zijn stelsel had voor- en tegenstanders; de geleerde JOANNES SUIADECKI, die zich onder zijne bestrijders schaarde, was een dergenen, die het meeste bijdroegen, om zijn hervormingsontwerp te doen mislukken. FELINSKI is de schrijver van een treurspel, getiteld: *Barbara Radzwill*, ook heeft hij eenige treurspelen en *l'Homme des champs* van DELILLE uit het Fransch in het Poolsch vertaald. Zijne *Werken*, in 1825, door GUSTAAF OLIZAR, zijnen voormaligen kweekeling, in het licht gegeven, waren te *Warschau* van 1816 tot 1821, reeds in 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} gedrukt.

* FELLEBERG (PHILIPPUS EMANUEL VON), een beroemde volksofvoeder, den 27 Junij 1771, te *Bern* geboren, en uit eene oude Patricische familie dier stad gesproten, wijdde zich, door zijnen vader geleid, van zijne jeugd af aan de verbetering der volksofvoeding toe. Reeds als jongeling werd hij met PESTALOZZI (zie dat Art. -*Wbk.*-) bekend, en door dezen nog meer in zijn besluit versterkt, oefende hij zich in menigerlei ontberingen, hield zich aan de universiteit van *Tubingen* met staatkundige en wijsgeerige studiën bezig, en bezocht gedurende tien jaren de voornaamste opvoedingsgestichten van *Europa*, en wel, om den toestand des volks uit eigene waarneming te

leeren kennen, te voet. In 1795, begaf hij zich naar *Parijs*, waar hij de vergaderingen der commissie voor het openbaar onderwijs dagelijks bijwoonde, en met menig hooggeplaatsten man kennis maakte. Na de terugkomst in zijne geboorteplaats, waarschuwde hij vruchteloos voor het *Zwitserland* te wachten staande lot, en riep in 1798, den landstorm te vergeefs, tegen de indringende Franschen op; het oude eedgenootschap was vernietigd, FELLEBERG zelf vogelvrij verklaard en genoodzaakt, onder verschillende verkleedingen naar *Duitschland* te vlugten. Toen hij echter naar *Amerika* wilde oversteken, werd hij geamnestieerd en naar zijn vaderland teruggeroepen, ja zelfs tot een gezantschap naar *Parijs*, en andere staatsambten benoemd. Hij nam weldra zijn ontslag van dezelve, kocht in 1799 eene, twee uren van *Bern* verwijderde, zeer vervallene hofstede, en vestigde in dezelve, het alom beroemde landhuishoudkundige model- en opvoedingsgesticht van *Hofwyl*. Het verheven denkbeeld, land en volk tegelijk te verbeteren, leidde hem bij alle inrigtingen deszelve, en met eene onwrikbare volharding, bragt hij hetzelfde tot eene schitterende uitvoering. Naast het landhuishoudkundige opvoedingsgesticht, dat met zijnen verbeterden akkerbouw, met zijne proefnemingen, van nieuw vervaardigde akkergereedschappen, en zijne geregelde inrigtingen over geheel *Europa* zijnen invloed deed gevoelen, werden

na elkander de onder den directeur WEHLI zoo beroemde armen-school, eene wetenschappelijke inrigting voor jongens van hooger stand, en eindelijk nog eene reaal- en normaalschool opgericht, en deze alle werden door den steeds jeugdig krachtvollen, onvermoeid werkzamen geest van derzelver stichter geleid. Gedurende eenigen tijd, verbond hij zich met PESTALOZZI, en ging met het denkbeeld zwanger, hunne beide gestichten te vereenigen; maar de gemoedelijke, niet-praktische PESTALOZZI, on de hem in verstand overtreffende, en in toepassing zeer berekende FELLEBERG waren twee al te ongelijke naturen; in plaats van vereeniging, ontstond er tusschen hen weldra eene bittere verdeeldheid, welke aan FELLEBERG aanleiding gaf tot verschillende twistschriften, zoo als onder anderen: *Einige Worte über PESTALOZZI und seine Gehülfen, Argau, 1818* enz. Na de verandering der staatsregeling van 1831, trad ook FELLEBERG weder op het staatkundige tooneel, en was voor zeer korten tijd *landammann* van het kanton *Bern*; hij was van natuur echter niet tot staatsman geschikt; zijne denkbeelden werden in den grooten raad, waarvan hij tot aan zijnen dood (21 Nov. 1844) lid was, noch begrepen, noch eenige aandacht waardig gekeurd, en bij menige levensvraag van *Zwitserland*, bijv. de opheffing der kloosters in *Argau*, geraakte hij met het radicalismus, waarbij hij zich in vele deelen aansloot, in bepaalde tegenspraak. Van

zijne schriften verdienen voornamelijk vermeld te worden: 1.^o *Notizen über die Entstehung der Erziehungsanstalten zu Hofwyl, Bern, 1805*; — 2.^o *Ansichten über die schweiz. Landwirthschaft und die zweckmässigsten Mittel, sie zu vervollkommen, id. 1807*; — 3.^o *Landwirthschaftliche Blätter von Hofwyl, 5 afl., Argau, 1808 tot 1817*; — 4.^o *Darstellung des religiösen Bildungsganges der Erziehungsanstalten in Hofwyl, ib. 1822*; — 5.^o *Pädagogische Blätter für Hofwyl, 1843*.

* FENDI (PETER), een uitstekende genre- en historie-schilder, in 1796, te *Weenen* geboren, moest reeds in zijn 15.^e jaar, zijn bestaan als schrijver bij eenen procureur zoeken; doch zijn vader, die het buitengewone talent van den jongeling voor de kunst had opgemerkt, zond hem tevens naar de teeken-akademie aldaar. Met behulp van eenige begunstigers, die hij had weten te bekomen, werd FENDI in het gebied der kunst en der oudheid ingeleid. De toenmalige opziener van het *Weener-kabinet* van munten en oudheden, de abbé FRANCISCUS NEUMANN; plaatste hem in zijn bureau, en in 1818 werd FENDI, na het overlijden van den oudheids-kabinetsteekenaar en plaatsnijder MANNSFELD, tot diens opvolger benoemd. In de lente van 1821 vergezeldte hij den directeur VON STEINBÜCHEL naar *Venetie*, en bekwam voor zijne schilderij der beroemde bergspeelonk van *Cornole* bij *Triest*, op

aanbeveling van keizer FRANZ, de gouden medaille. In het gevolg van denzelfden archaeoloog, bezocht FENDI in den zomer deszelfden jaars *Salzburg*, om de schoone aldaar uitgegravene mosaïken afteteekenen en naar *Weenen* te brengen. Bijna alle gouden en zilveren gedenkstukken, welke het bijzonder rijke Weener-kabinet van munten en oudheden bevat, zijn door de meesterhand van FENDI afgeteekend en in het koper gebragt. Er zijn van hem omtrent 50 gegraveerde pl.ⁿ voorhanden, alsmede honderden handteekeningen, en onderscheidene gesnedene steenen in kleuren; uitstekend schoon bewerkt, en met bewonderenswaardige vlijt uitgevoerd, zijn de Egyptische gedenkteekeenen, de teekening der bronzen, gebrand beeldwerk enz. — De portretten van ECKHEL, van JAMERAY DUVAL, FRANCISCUS NEUMANN, en ERASMUS FRÖHLICH, door zijne hand in olieverw geschilderd, prijken in het kabinet der nieuwe munten en toonstukken. FENDI verstond het in eenen buitengewonen graad, om in den geest der ouden intredingen. Zijne uren van uitspanning wijdde FENDI aan de schilderkunst toe, en in zijne genre-tafereelen wist hij steeds een dichtelijk denkbeeld te doen doorstralen. Hij legde zich vooral op kleine stukken in olieverw en aquarella toe, vermits hij bij lichamelijke gebrekkelijkheid, grootere stukken niet dan met de meeste inspanning kon uitvoeren. — Ofschoon wanstallig en zwak van gezondheid, was

hij echter in den omgang altijd opgeruimd; liefderijk en vriendelijk jegens anderen, even gelijk hij ernstig in zijn beroep en opregt godsdienstig was. Na een langdurig lijden, overleed hij plotseling den 28 Augustus 1842. Eene naauwkeurige lijst zijner stukken in olieverw en aquarella, welker getal buitengemeen groot is, werd door BERGMANN in de *Weener-Zeitung* van 6 October 1842 geleverd.

FÉNÉLON (J. B. A. SALIGNAC DE), uit de familie van den beroemden aartsbisschop van *Kamerijk* (zie FÉNÉLON-*Wbk.*) in 1714, te *St. Jean d'Estissac* in *Perigord* geboren, was aalmoezenier der koningin MARIA LECKSINSKA, echtgenoot van LODEWIJK XV. Na den dood dier vorstin, begaf hij zich naar het diocees van *Autun*, in het prioraat van *Saint-Sernin-du-Bois*, waarmede hij in 1745 voorzien was, en onderscheidde zich weldra door zijne weldadige deugden. Het land bevatte slechts leenpligtigen; hij bevrijdde dezelve alle, moedigde den landbouw aan, rigtte smidseben op, ten einde daardoor het debiet der overvloedige houtskolen van het gewest te bevorderen. In een jaar van behoefte, liet hij op zijne kosten eenen wég van *St. Sernin* naar *Conches* openen, alwaar eene groote markt gehouden werd. Onvoorzienne omstandigheden riepen hem naar *Parijs*; hij wilde er niet anders dan in het seminarie der missiën logeren; weldra werd hij bekend, met de inrigting; door den abbé DE PONT-BRIANT,

in het belang der *kleine Savoijsaards* gesticht. Na zich met het opzigt derzelve te hebben belast, onderwees hij zelf aan die kinderen de nuttige waarheden der godsdienst, waakte voor hunne behoeften met eene zorg die nimmer verflaauwde. Om hen tot het goede aante-moedigen, gaf hij kleine kope-ren medailles aan degenen, die zich het ijverigste toonden in de waarneming hunner pligten; en deze medailles, die weldra bij de policie bekend geraakten, werden, voor degene die er mede versierd waren, de meest ver-mogende der aanbevelingen. Men zag hem dikwijls op de hoeken der straten naar hunne ontvang-sten onderzoeken, hen troosten, wanneer zij weinig of niets be-komen hadden, en hen wegens hunne meest dringende behoeften ondervragen. Wanneer zijne middelen uitgeput waren, wist hij den rijken belangstelling voor hen inteboezemen. Zulke zedige deugden hadden, naar het schijnt, hem voor de woede der boos-aardigen moeten behoeden; hij werd niettemin, in 1793, als verdacht in hechtenis genomen, en in het *Luxembourg* opgeslo-ten. Vruchteloos verhieven de Savoijsaards hunne stem voor hunnen vader en eenigen steun, hij werd voor de revolutionnaire regtbank gevoerd, en den 7 Julij 1794, als een 80jarige grijsaard, ten dood veroordeeld. Toen hij zich naar het schavot begaf, hield hij niet op zijne deelge-nooten in het ongeluk tot aan de strafplaats, waar hij de woor-den der absolutie over hen uit-

sprak, te vermanen en te troosten en men merkte op, dat zelfs de beul, met eenen onwillekeu-rigen eerbied doordrongen, zich voor dezen heiligen priester ne-derboog, even alsof hij wenschte ontbonden te zijn van de mis-daad, waarvan hij het werktuig moest zijn. Men vindt de lofrede van dezen eerbiedwaardigen gees-telijke in de *Annales philosophi-ques; morales et littéraires*, 8.^e dl., *Parijs*, 1800, in S.^{vo}

FENWICK (EDUARD), bisschop van *Cincinnati*, in 1766, in *Maryland* geboren, kwam in 1784, in het Engelsch collegie der Dominicanen te *Bornheim* (Belg. prov. *Antwerpen*), alwaar hij zijne gelofte aflegde, en tot priester gewijd werd. Hij on-derwees er vervolgens eenigen tijd; maar bij den inval der Franschen in *de Nederlanden*, keerde hij naar *Amerika* terug Mgr. CARROL, bisschop van *Balti-more*, zond hem naar *Kentucky*, alwaar pater FENWICK een kloos-ter zijner orde en eene school oprigtte, welke verscheiden mis-sionarissen heeft opgeleverd. In 1810, begaf hij zich alleen naar den staat van *Ohio*, om er het woord Gods te verkondigen, en weldra werd hem pater YOUNG toegevoegd. Nadat Pius VII, in 1821 te *Cincinnati* een bis-dom had opgericht, verkoos hij pater FENWICK om dien stoel te bekleeden; de nieuwe prelaat werd den 13 Januarij 1822, in zijn klooster des heiligen Kruises door den heer FLAGEL, bisschop van *Bardstown*, gewijd. In 1824, deed Mgr. FENWICK eene

reis naar *Europa*, om er ondersteuning intezamenen. Daarna was hij steeds op reis, om de Catholijken van *Ohio* te bezoeken. Administrator van het grondgebied van *Machigan* en van het *Noord-Westen*, strekte zijne jurisdictie zich over onmetelijke gewesten uit. Hij onderscheidde zich in zijne bisschoppelijke ambtsverrigtingen door een aantal gewigtige werken, en bezweek eindelijk, den 26 Sept. 1832 aan de cholera-morbus, te *Wooster* in het graafschap *Wayne*, op zijne terugreis, van eenen dier moeilijke tochten, in de afgelegene deelen van zijn uitgestrekt diocees.

FERDINAND VII, den 13 October, 1784, te *St. Ildefonse* geboren, was de zoon van KAREL IV, koning van *Spanje*, en van MARIA LOUISE van *Parma*. In den ouderdom van zes jaren, werd hij tot prins van *Asturië*, en vermoedelijk erfgenaam der kroon van *Spanje* uitgeroepen, ondanks de oppositie van verscheiden afgevaardigden, die, alvorens aan hem den eed afteleggen, de herstelling der door KAREL IV opgeheven Cortes vraagden. Zijne opvoeding werd toevertrouwd aan den hertog de *SAN-CARLOS*, en aan den kanonik *don JUAN-ESCOIQUIZ*. Deze laatste had tegen GODOI eenen hevigen haat opgevat, waarin hij weldra zijnen kweekeling deed deelen. Nadat de prins des vredes vruchteloos beproefd had, om de vooringenomenheid van FERDINAND

II. DEEL.

tegen hem uit den weg te ruimen, besloot hij hem haat met haat te beantwoorden, en legde er zich dus op toe om de verdeeldheid tusschen den vader en den zoon te zaaijen. De jonge prins trad in 1802, in den echt met MARIA ANTOINETTE, dochter van FERDINAND IV, koning van *Napels*; vier jaren later overleed zij bijna plotseeling. Door ESCOQUIZ (zie dat Art. -*Wbk.*-) geleid, kwam FERDINAND op het denkbeeld, om zich door een huwelijk met de familie van BONAPARTE te verbinden. Er werden te dien einde geheime onderhandelingen geopend, tusschen den prins van *Asturië*, en den Franschen gezant, den heer *BEAUFARNAIS*. Godoi stelde deze onderhandelingen aan KAREL IV voor als verraderlijk en strafbaar. De koning, door verontwaardiging vervoerd, liet al de papieren van zijnen zoon in beslag nemen, en hem zelve gevangelijk naar het *Eskuriaal* voeren. Men verzekert dat men onder de papieren van FERDINAND, eenen door hem eigenhandig geschreven brief aan NAPOLEON vond, waarin hij den keizer eene zijner nichten, de dochter van *LUCIEN*, ten huwelijk verzocht. Een door den gunsteling ontworpen besluit werd aan den raad van *Kastilië* gezonden, om den prins van *Asturië*, en de hovelingen die hem gediend hadden, als verraders des vaderlands te verklaren. Maar NAPOLEON vorderde dat de processtukken zouden vernietigd worden, en nadat FERDI-

F

NAND, op zijnen raad, vergeving van den koning had verzocht, wilde Godoï zich de verdienste der verzoening toeëigenen, door zich als middelaar tusschen den vader en den zoon te stellen. Daar echter de keizer, onder voorwendsel van het vastelandsstelsel te willen handhaven, besloten had den oorlog in *Portugal* te gaan voeren, trok een door MURAT aangevoerd leger over de grenzen, en naderde *Madrid*, krachtens een tusschen NAPOLEON en Godoï onderteekend verdrag. Bij het berigt hiervan, borsten er op verscheiden punten des koninkrijks onlusten uit; en toen omtrent dezen tijd het gerucht verspreid werd, dat KAREL IV, *Spanje* wilde verlaten, om zich naar *Amerika* te begeven, kende de algemeene verontwaardiging geene grenzen meer, en luidkeels eischte het volk de wegzending van Godoï. De vorst, door schrik bevangen, haastte zich om afstand te doen van den troon, ten gunste van den prins van *Asturië*, die onder den naam van FERDINAND VII werd uitgeroepen. De nieuwe koning liet Godoï in hechtenis nemen, wiens goederen verbeurd verklaard werden, en haastte zich de belastingen te verminderen, terwijl hij het verkoopen van de bosschen der kroon beval, om in de uitgaven van algemeen nut te voorzien. Te midden dezer gebeurtenissen, waren de Fransche troepen voortgegaan, met *Spanje* te bezetten, en MURAT was met de kern van zijn leger reeds in *Madrid*, toen FERDINAND zijne intrede in die

hoofdstad deed. De eenige partij, welke de vorst te kiezen had, was die der onderwerping, en hij liet aan BONAPARTE het verlangen te kennen geven, van met hem vredelievende en vriendschappelijke betrekkingen te onderhouden; maar NAPOLEON, die reeds aan de overveldiging van *Spanje* dacht, weigerde hem te erkennen. SAVARY, hertog van *Rovigo*, kwam weldra te *Madrid* aan, en terwijl hij aan FERDINAND te kennen gaf, dat de keizer in persoon de grenzen van *Spanje* naderde, spoorde hij hem tevens aan, hem te ontmoet te gaan. De koning begaf zich naar *Burgos*, van waar hij, op aandrang van *Rovigo*, besloot zijne reis tot *Vittoria* voortzetten. Daar ontving hij eenen brief van BONAPARTE, en ondanks de beden des volks, dat zich tegen zijn vertrek wilde verzetten, stemde de ongelukkige vorst, die de strikken reeds bespeurde waarin hij gewikkeld was, er in toe, om zich naar *Bayonne* tot zijnen vijand te begeven. Terwijl BONAPARTE eensklaps het masker afwierp, deed hij van FERDINAND eenen formeelen afstand van den troon van *Spanje* vorderen. FERDINAND bood in het begin moediglijk tegenstand, en wees den troon van *Hetrurië* van de hand, welchen de keizer hem in ruiling voor zijne staten aanbood. Weldra kwamen te *Bayonne* aan: KAREL IV, de koningin, de infanten en Godoï, dien MURAT in vrijheid had doen stellen. Alstoen hadden er onder de koninklijke familie treurige too-

neelen plaats, die, terwijl zij dezelve vernederden, de heerschzuchtige ontwerpen van NAPOLEON in de hand werkten. KAREL IV, die FERDINAND haatte, herriep zijnen troonsafstand, als zijnde hem door het geweld afgeperst, en beval zijnen zoon om onvoorwaardelijk afstand te doen van den troon van *Spanje*. FERDINAND gehoorzaamde, en nadat de oude koning, met zijne geheele familie, eene dergelijke afstandsacte hadden ondertee-kend, beriep de keizer zijnen broeder JOZEF tot den openstaanden Spaanschen troon. FERDINAND werd met *don ANTONIO*, zijnen oom, *don CARLOS*, zijnen broeder, den kanonik *Escoïquiz*, en den hertog *de San Carlos*, naar het kasteel van *Valençay* in *Berry* verbannen. Intusschen begonnen de door de kwade trouw van NAPOLEON verontwaardigde Spanjaards, van dien oogenblik af, dien bloedigen en hardnekkigen oorlog, die, terwijl hij den keizerlijken troon schokte, deszelfs aanstaanden val deed voorspellen. Na eene vijfjarige gevangenschap (1808 tot 1813), had FERDINAND het genoegen, BONAPARTE, door de verlegenheid waarin de Europe-sche coalitie hem bragt daartoe genoopt, hem openingen van vrede te zien doen. Den 11 December 1813 werd er te *Valençay* een verdrag ondertee-kend, en den 3 Maart daaropvolgende, sloeg FERDINAND weder den weg in naar zijne staten, alwaar hij onder het algemeen gejuich zijner onderdanen ont-

vangen werd. De generaal *EGUIA* was den koning in zijne hoofdstad twee dagen vooruitgegaan, en deed in zijnen naam de leden van het regentschap en een aantal afgevaardigden der cortes in hechtenis nemen. Nadat de vergadering tegen dezen gestrengen maatregel had geprotesteerd, werd zij onmiddellijk ontbonden, en al hare handelingen nietig verklaard. De burgers, die onder JOZEF gediend hadden, werden tot ballingschap veroordeeld. Al degene, welke wegens hun liberalismus bekend waren, werden onder het opzigt der inquisitie geplaatst. Deze gestrengheid, tegen mannen aan den dag gelegd, waarvan er verscheiden met nadruk de overweldiging van BONAPARTE bestreden hadden, vermeerderde het getal der misnoegden. In korten tijd was de troon van FERDINAND van vijanden omringd, die op de herstelling der cortes van 1812 bedacht waren. De koloniën van *Zuid-Amerika* hadden zich reeds in 1810 onafhankelijk verklaard. Om dezelve weder te onderwerpen, had FERDINAND in 1814 den generaal *MORILLO* met een leger derwaarts gezonden. Nieuwe troepen waren in 1816 naar *Amerika* vertrokken, maar de opstandelingen hadden, onder aanvoering van *BOLIVAR* (zie dat Art.), talrijke voordeelen behaald, en schenen eerlang volkomen te zullen zegevieren. In 1819, werd er te *Cadix* eene derde uitrusting voorbereid, toen er onder het leger, dat op het punt stond van zich inteschepen, een

opstand uitborst. De troepen weigerden te vertrekken en proclameerden weldra de constitutie der cortes (zie RIEGO -*Wbk.*). De opstand verspreidde zich met de meeste snelheid, en terwijl FERDINAND voor de noodzakelijkheid week, nam hij de constitutie aan, en zwoer hij dezelve te doen uitvoeren. In afwachting van de vereeniging der cortes, die den 9 Julij 1820, in tegenwoordigheid des konings en der koninklijke familie geopend werden, werd er eene provisioenele junta benoemd. Het nieuw bestuur schafte de inquisitie af, verdreef de Jesuiten, herstelde de vrijheid der drukpers, hief de kloosters op, en nam de geestelijke goederen in beslag. Deze handelingen maakten een aantal misnoegden; er werden zamenzweringen gesmeed, en in *Katalonië* en *Navarra*, werden er onder den naam van *leger des geloofs*, troepen van opstandelingen georganiseerd. De generaal QUESADA, en de pastoor MERINO waren aan het hoofd derzelve. Te *Madrid* hadden er schermutselingen plaats, tusschen de koninklijke lijfwacht en de revolutionairen, en het bloed vloeide door de straten. Intusschen toonde zich het heilig verbond bekommerd over den voortgang van den revolutionairen geest in *Spanje*; en de Fransche regering besloot, in overeenstemming met de souvereinen van *Europa*, een leger derwaarts te zenden, ten einde er het gezag van FERDINAND te herstellen. De hertog van ANGOULÈME had het bevel over de

Fransche troepen, die den 7 April 1823, de *Bidassoa* overtrokken, en zich den 20 Mei voor de poorten van *Madrid* bevonden, welke stad zij zonder tegenstand binnentrokken. De vergadering der cortes, had de wijk naar *Sevilla* genomen, en den koning als eenen kostbaren gijzelaar medegevoerd. De generaal BORDESOULLE trok met geforceerde marschen op die stad aan, maar de cortes zetteden den koning af, bevalen zijne vervoering naar *Cadix*, en in die plaats opgesloten, maakten zij zich tot eenen hevigen tegenstand gereed, dien de inneming van het *Trocadero* nutteloos maakte. De prins-opperveldheer vorderde van de cortes de ontbinding der vergadering en het in vrijheid stellen van FERDINAND; deze vorst werd den 30 September bij den hertog van ANGOULÈME gebragt, en eenige dagen daarna bezetteden de Franschen *Cadix*. Na hem de vrije uitoefening zijner magt terug te hebben gegeven, beproefde de hertog van ANGOULÈME hem denkbeelden van wijsheid en gematigdheid in te boezemen, die alleen in staat zijn het gezag der koningen te handhaven. FERDINAND was in 1816, in den echt getreden met zijne nicht ISABELLA MARIA FRANCISCA, prinses van *Portugal*, die in 1818 overleed. In 1824 hertrouwd met eene dochter van prins MAXIMILIAAN van *Saksen*, die hij in 1829 verloor, ging hij een vierde huwelijk aan met MARIA CHRISTINA, dochter van FRANCISCUS I, koning van *Napels*, waarbij hij

twee dochters verwekte, MARIA ISABELLA LOUISE, den 10 October 1830 geboren, en MARIA LOUISE FERDINAND, geboren den 30 Januarij 1832. Zonder ontzag voor de Salische wet, sedert 1713 in Spanje ingevoerd, vernieuwde FERDINAND het besluit, in 1789 door KAREL IV uitgevaardigd, volgens hetwelke de opvolgers tot de kroon, ten allen tijde moeten genomen worden, volgens de orde van eerstgeboorte in de regte linie, en bij gebrek van mannelijken erfgenaam, de prinsessen den troon moeten beklimmen. De gezanten van Frankrijk, Napels en Lucca protesteerden vruchteloos tegen dit besluit. Sedert de geboorte zijner oudste dochter, bekrachtigde hij deze acte. In 1832, werd deze vorst door eene vrij ernstige ziekte aangetast, en van dien oogenblik af vermeerderde de invloed der koningin, die een groot gezag op zijnen geest uitoefende, van dag tot dag. Deze vorstin scheen zich bij de liberale partij aantesluiten, en er eenen steun te zoeken, om zich bij den dood van haren echtgenoot, wiens toenemende verzwakking zijne spoedige ontbinding deed voorzien, meesteres van het gezag te maken. FERDINAND bezweek den 29 September 1833, aan eenen aanval van beroerte. Zijne regering werd door staatkundige schokken gekenmerkt, en zijn dood werd het sein van nieuwe verwickelingen.

FERMIN (PHILIPPUS), een reizende arts, in het begin der

18.^o eeuw te Maastricht geboren, begaf zich in 1754 naar Suriname, alwaar hij bijna 10 jaren vertoefde. In Europa teruggekeerd, hield hij zich eenigen tijd te Amsterdam op, keerde vervolgens naar Maastricht terug, alwaar hij tot lid van het stedelijk bestuur werd benoemd. Op zijne reis had hij talrijke waarnemingen verzameld, welke hij in het licht gaf onder den titel van *Natuurlijke historie van het equinoxiale Holland of van Suriname, Amsterdam, 1765*, in 8.^{vo} De critiek, welke dit werk onderging, en waarvan hij zelf de gegrondheid erkende, bewoog hem, hetzelfde in 1769, met belangrijke verbeteringen en bijvoegselen, onder dezen titel te doen herdrukken: *Algemeene geschied-, aardrijks- en natuurkundige beschrijving der kolonie Suriname*, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; als 3.^e dl. kan men er bijvoegen *Geschied- en staatkundig tafereel van den ouden en tegenwoordigen staat der kolonie Suriname, en over de oorzaken van derzelve verval, Maastricht, 1778*, in 8.^{vo} Nog heeft men aan FERMIN te danken: *Verhandeling over de meest gewone ziekten te Suriname, met eene beschrijving van de beruchte Surinaamsche padde, Pipa genaamd, Maastricht, 1764*, in 8.^{vo} met pl.ⁿ, en *Amsterdam, 1765*, in 8.^{vo}

FERNIG (LODEWIJK JOZEF DE), den 3 October 1735 uit eene adellijke familie van den Elzas geboren; na met roem de veldtogten van Hanover (1755 tot

1762) te hebben medegemaakt, verliet hij de dienst, om zich op de beoefening der letteren toe te leggen. Hij kwam in kennis met VOLTAIRE, die hem gedurende een jaar te *Ferney* ophield. Na den dood van dien filozof, begaf hij zich naar *Fransch-Henegouwen*, alwaar hij een aanzienlijk huwelijk aanging, en vestigde zich te *Mortagne* in *Vlaanderen*, alwaar hij den post bekleedde van administrateur en algemeen griffier der landerijen en kastelenijën dier plaats, zonder echter op te houden zich in de letteren en wetenschappen te oefenen. In 1789, tot bevelhebber der nationale garde benoemd, bellette hij de ongeregelheden, die op zoo vele punten plaats hadden. Het was te *Mortagne*, dat de eerste gewerschoten gelost werden van dien oorlog, welke geheel *Europa* in vuur en vlam moest brengen, en bij deze gelegenheid deed de burgerwacht haren pligt. Weldra werd de oorlog in *Champagne* verplaatst; en terwijl de inwoners er de linie-troepen ondersteunden, werd het land van *Mortagne* geplunderd. FERNIG vond met zijne familie eene schuilplaats, in de legerplaats van DUMOURIEZ, die hem tot kapitein bij de gidsen (*guides*) benoemde. In deze hoedanigheid streed hij te *Valmy*, te *Jemmapes*, te *Neerwinde*, en verliet het leger te gelijk met DUMOURIEZ. In 1802 in *Frankrijk* teruggekomen, leefde hij als vergeten burger, en overleed in 1816, aan eenen aanval van

beroerte. Hij was de vader der mejufvrouwen FERNIG, waarvan in het volgende artikel.

FERNIG (FÉLICITÉ en THÉOPHILE DE), waarvan de eerste 16 en de tweede 13 jaren oud was, toen zij in 1792, de wapens opvatteden, in de gelederen der nationale garde van *Mortagne*, en bijdroegen tot het verdrijven van den vijand. BEURNONVILLE gaf er berigt van aan de conventie, die haar twee rijk uitgemonsterde paarden zond. Bij den inval der Pruisen in *Champagne*, gaf DUMOURIEZ aan de beide zusters commissiën van staf-officieren; zij vochten mede te *Valmy*, te *Jemmapes*, te *Anderlecht*, te *Neerwinde*, en in alle gevechten, die tot den 3 April 1793 plaats hadden. De geschiedenis van dien veldtocht schrijft haar verscheiden roemrijke daden toe. In de vlugt van DUMOURIEZ medegesleept, namen zij de kleeding en de gewoonten harer sekse weder aan. In *Holland*, *Westfalen* en *Denemarken* achtervolgd, zochten zij alom eene schuilplaats, welke men haar weigerde, en na in *Holland* gevangen te zijn geweest, kwamen zij te *Parijs* hare uitschrijving van de lijst der uitgewekenen verzoeken; maar zij zagen zich genoodzaakt den grond te verlaten, welken zij verdedigd hadden. Eindelijk opende het consulaat voor haar in 1802, de poorten van *Frankrijk* weder. THÉOPHILE wijdde zich aan de zorgen toe, welke zij aan haren ouden vader verschuldigd was, en begaf zich

vervolgens naar hare te *Brussel* gehuwde zuster, alwaar zij in 1818 overleden is. De jufvrouwen FERNIG hadden twee andere zusters, LOUISE en AIMÉE, te jong om haar voorbeeld te volgen, en eenen broeder, die brigade-generaal was.

FERRARI (PETRUS), bouwkundige der Apostolische kamer, te *Spoletto* in 1763 geboren, en in 1825 te *Napels* overleden, onderscheidde zich reeds vroegtijdig, door eene diepe kennis zijner kunst. Zijne talenten werden door de Fransche administratie op prijs gesteld, die hem als hoofd-ingenieur aanstelde bij belangrijke werken in het dep.^t van *Trasimène*. Hij hield zich vooral, gezamenlijk met FONTANA, bezig, met het ontwerp van vereeniging der *Adriatische* met de *Middellandsche zee*. Eerst in 1825, deelde hij aan het publiek zijne beschouwingen over dit gewigtige werk mede, in een geschrift, getiteld: *Over de opening van een bevaarbaar kanaal, dat van de Adriatische zee, Italië doorsnijdende, met twee uitwateringen zich in de Middellandsche zee zou ontlasten*. FERRARI heeft ook plannen geleverd, ter droogmaking der meeren van *Trasimène* en *Fucino*.

FERRARIS (JOZEF, graaf van), den 20 April 1726, te *Luneville* geboren, stamde uit eene adellijke familie van *Piémont*, sedert meer dan eene eeuw in *Lotharingen* gevestigd, werd in 1735 geplaatst onder de pages

der keizerin AMELIA, weduwe van JOZEF I. Tijdens den oorlog, die na den dood van keizer KAREL VI uitbrast, bekwam FERRARIS, die nauwelijks de kinderschoenen had afgelegd, een vaandel in het regiment van GRUNE (1741). Den 17 Mei, 1742, na wonderen van dapperheid aan den dag te hebben gelegd, in den slag van *Czaslau* gekwetst, werd hij luitenant, en bekwam voor het einde van den veldtogt eene compagnie infanterie. De vrede, welken *Oostenrijk* gedurende eenige jaren genoot, vertraagde zijne bevordering; maar de zevenjarige oorlog verschafte hem op nieuw gelegenheid om zijnen moed aan den dag te leggen. Den 14 October 1758, maakte hij zich, in den slag van *Hochkirchen*, aan het hoofd van het regiment van *Karel-Lotharingen*, waarvan hij kolonel was, meester van eene batterij van 36 stukken geschuts, hetwelk hem de decoratie der orde van MARIA THERESIA verschafte. In 1761, tot generaal-majoor bevorderd, werd hij in 1767 tot algemeen directeur der artillerie in de *Nederlanden* benoemd. Toen in 1778, de oorlog in *Pruissen* was uitgeborsten, plaatste MARIA THERESIA onder zijne leiding den jongen aarts-hertog MAXIMILIAAN, later keurvorst van *Keulen*. Hij handhaafde zijnen invloed onder keizer JOZEF II. Ofschoon reeds 67 jaren oud, nam hij een werkzaam deel aan den veldtogt van 1793 tegen de Franschen, en hij onderscheidde zich voornamelijk in de

gevechten van *Saultain* en *Famars*, en bij het beleg van *Valenciennes*. Hij verkreeg alstoen het commandeurs-lint, en eenigen tijd daarna het groot-kruis van *MARIA THERESIA*, en den post van onder-president van het hofkrijgsgeregt, en eindelijk in 1808 den titel van veldmaarschalk. Algemeen betreurd, is hij te *Weenen*, den 1 April 1814, overleden. Met weinig gewone talenten, vereenigde hij zachte zeden, eene uitstekende staatkunde, en eene voorbeeldelooze regtschapenheid. Men heeft hem te danken eene *Kaart der Belgische Provinciën*, in 25 bladen, die de vergelijking met de groote kaart van *Frankrijk*, door *CASINI* zeer wel kan doorstaan.

* **FERSEN** (**AXEL**, graaf van), koninklijk Zweedsche Rijksmaarschalk, stamde uit eene oude, aanzienlijke Zweedsche familie, en werd in 1750 te *Stokholm* geboren. Hij verhief zich onder *GUSTAAF III*, en werd kolonel van het in Fransche dienst staande regiment *Royal Suédois*. Toen koning *LODEWIJK XVI*, in 1790, *Parijs* ontvlugtte, bevorderde **FERSEN**, die der koningin bijzonder was toegedaan, deze onderneming, door de bezorging van een rijtuig. Hij zelf vergezelde den koning op reis, en werd met hem gevankolijk naar de hoofdstad teruggevoerd. De amnestie, welke op de aanneming der constitutie volgde, stelde hem weder in vrijheid. Hij keerde hierop naar *Zweden* terug, en werd door *GUSTAAF III*, tot kapitein bij de lijfwacht

benoemd. In 1791 zond hem zijn vorst, met geheime lasten, betrekkelijk de Fransche omwenteling naar *Weenen*. Na den dood van *GUSTAAF* verminderde zijn aanzien; toen echter diens zoon aan de regering kwam, werd **FERSEN** hofmaarschalk. In Julij 1797 werd hij voor de vredes-aangelegenheden tot minister bij den rijksdag in *Regensburg* benoemd, begaf zich als lid van het Zweedsche gezantschap naar *Rastadt*, en had in November 1797, een mondsprek met den generaal *BONAPARTE*. In September 1805, bevond hij zich als Zweedsch gezant in *Dresden*, werd na zijne terugkomst opperhofmeester, en nam deel aan revolutionnaire bewegingen in zijn vaderland. Toen hij echter het lijk van den ongelukkigen kroonprins van *Augustenberg* naar *Stokholm* verzegelde, werd hij den 20 Junij 1810 door het woedende gepeupel, dat hem den dood van den geliefden prins te last legde, uit den wagen gerukt, en op eene gruwzame wijze vermoord. Zijn naakt lijk werd ten toon gesteld, en eerst laat gelukte het, de woede des volks, dat nog andere bloedige offers eischte, te beteugelen. Latere onderzoekingen hebben zijne onschuld bewezen.

FÉRUSSAC (**JOANNES BAPTISTA D'AUBEART**, vrijheer de), den 30 Junij 1745, te *Clérac* (Fr. *Neder-Charente-dep.*), uit eene oude familie geboren. Zijn vader deed hem in 1754 de militaire school bezoeken, welke

hij in 1762, met den rang van onder-luitenant der grenadiers verliet. Twee jaren later werd hij als aspirant, bij het regiment artillerie van *Besançon* geplaatst: in 1786, was hij kapitein, en stond op het punt om tot majoor te worden benoemd, toen het uitbarsten der Fransche omwenteling hem bewoog de dienst te verlaten. In 1791, begaf hij zich naar het leger van CONDÉ, en maakte bij de voorhoede van dat corps; waarvan hij onder de bevelen van den hertog van ENGIEN, de artillerie aanvoerde, al de veldtogten mede. In 1801, in *Frankrijk* teruggekeerd, weigerde hij al de hem aangeboden posten, en legde zich enkel toe op de opvoeding zijner kinderen. Bij de terugkomst des konings ontving hij den eeretitel van kolonel, en eene jaarwedde van 1800 francs. Hij overleed op het kasteel *Lagarde*, bij *Lauzerte* in 1815. Sedert dat hij aan zijn vaderland was teruggegeven, had FÉRUSSAC zich weder aan zijne studiën en wetenschappelijke waarnemingen toegewijd. Men heeft van hem verscheiden werken, van welke vermelding verdienen: 1.° *Essai etc. (Proeve over den geschiktsten vorm, en de doelmatigste samenstelling der luchtballen, ten einde dezelve gemakkelijker te besturen)*, 1784; — 2.° *Examen etc. (Onderzoek van het uitwerksel der aantrekkingskracht)*, in het *Journal de physique*, 1788; — 3.° *Essai etc. (Proeve eener nieuwe schelpkunde)*, in het 4.° dl. der *Mé-*

moires de la société médicale d'émulation. Hij had grootelijks deel aan de *Histoire etc. (Natuurlijke historie der schelpdieren)*, een werk dat door zijnen zoon voltooid en in het licht gegeven werd. — Zie het volgende Art.

FÉRUSSAC (ANDREAS STEPHANUS JUSTUS PASCHALIS JOZEF FR. D'AUDEBART, vrijheer DE), een natuurkundige, in 1786 te *Chartron*, bij *Lauzerte*, in *Quercy* geboren, zoon van den voorgaande, werd bij het vertrek zijns vaders naar het leger van CONDÉ, aan zijne moederlijke grootmoeder overgegeven, die zich met zijne eerste opvoeding belastte. Deze dame bewoonde het *Jura*-gebergte, en deze omstandigheid begunstigde zijnen smaak voor de natuurkundige wetenschappen, waarin hij alleen en bijna zonder boeken, snelle vorderingen maakte. In den ouderdom van 15 jaren in zijn geboorteland teruggekomen, ging hij voort met zijne geologische nasporingen, en stelde zich toen reeds in betrekking met verscheiden beroemde natuurkundigen. Later in het veliten-corps opgenomen, dat te *Parijs* gevormd werd, volgde hij de lessen van CUVIER, LAMARCK en LATREILLE, en las in de akademie van wetenschappen eene *Verhandeling* voor over nieuwe soorten van schelpdieren, die waardig werd geoordeeld, om in de *Jaarboeken van het museum* te worden opgenomen (1806). Naar het leger van *Duitschland* gezonden, begaf hij zich op

weg, zonder daarom zijne werkzaamheden te staken, streed te *Jena*, te *Austerlitz* enz. en tot onder-luitenant bevorderd, begaf hij zich naar het 103.^e regiment in *Silezië*, alwaar hij een jaar doorbragt, hetwelk hij besteedde met dat gewest, tot in de kleinste bijzonderheden te onderzoeken. Weldra naar *Spanje* beroepen, onderscheidde hij zich aldaar, zonder zijne studiën aftebreken, in verscheiden gevechten; maar te *Moguer* door een' kogel gekwetst, die hem door de borst ging, kwam hij in *Frankrijk* terug, en vraagde zijn ontslag, op den oogenblik dat hij tot kapitein werd benoemd. Verscheiden verhandelingen, welke hij in het philomatisch genootschap, in het instituut, in de Keltische akademie voorlas, vermeerderden zijnen ontluikenden roem. Zijn *Coup d'oeil etc. (Blik op Andalusie)*, 1812, in 8.^{vo}, werd door den keizer opgemerkt, die hem tot onder-prefekt van *Oleron* benoemde. Ten gevolge eener hatelijke kuiperij, verloor hij dien post bij de restauratie; maar de hertog van *Angoulême* stelde er hem schadeloos voor. Bij de reorganisatie van het staf-korps, werd hij naar *Parijs* beroepen, en in 1818, tot hoogleeraar der aardrijkskunde en militaire statistiek, bij de nijverheids-school benoemd. In het eerste jaar moest hij ook eenen leergang der sterrekunde houden, doch daar hij, ondanks al zijne inspanningen, weinige vruchten zag, nam hij zijn ontslag, om zijne werkzaamheden

weder optevatten, die hij genoodzaakt was geweest, zoo niet aftebreken, ten minste te verdragen. In 1823 stichtte hij het *Bulletin universel des sciences et de l'industrie*, eene soort van periodieke encyclopedie, naar een al te uitgebreid plan ontworpen, en die, in weerwil der ondersteuning van de regering, voor 1830 reeds op hield in het licht te verschijnen. Na de Julij-omwenteling, door het dep.^t van *Tarn en Garonne*, tot lid van de kamer der afgevaardigden benoemd; hield hij in 1832 op er lid van te zijn, en overleed den 21 Junij 1836. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Histoire etc. (Natuurlijke historie der land- en waterschelpdieren)*, *Parijs*, 1819 en volg-jaren, 3 dl.ⁿ, in 4.^{to}, met eenen atlas in fol. Dit belangrijke door zijnen vader begonnen werk, is voortgezet door G. P. DESHAIS, en was in 1842 nog niet geheel voltooid; — 2.^o *Tableau etc. (Systematische afbeelding der schelpdieren)*, ib. 1822, in 4.^{to}; — 3.^o *Histoire etc. (Natuurlijke historie der schelpdieren)*, met *ORBIGNY* en verscheiden andere natuurkundigen bij-monographiën in het licht gegeven, ib. 1834—1842, gr. in 4.^{to}, of in fol. met gekleurde platen.

FESCH (JOZEF), kardinaal en aartsbisschop van *Lyon*, te *Ajaccio*, op het eiland *Corsika*, den 3 Januarij 1763 geboren, was de zoon van eenen Zwitserschen officier (uit *Basel*) in Gonueesche dienst, FRANCISCUS FESCH en van de Wed. RAMOLINI, de

moeder van LÆTITIA, die de moeder van NAPOLEON BONAPARTE was. 13 jaren oud zijnde werd de jonge FESCH naar het seminarie van Aix in Provence gezonden, en, na aldaar zijne studiën te hebben volbragt, tot priester gewijd. Bij het begin der Fransche omwenteling, omhelsde hij met vuur de beginselen derzelve, en, terwijl hij zijne pligten vergat, verliet hij het seminarie, om in Savooije, eenen ondergeschikten post bij de administratie van levensmiddelen te gaan bekleeden. BONAPARTE, opper-veldheer van het leger in Italië geworden, trok zijnen oom uit dezen nederigen stand en verhief hem tot krijgscmissaris. Daar hij hem echter tot hooge waardigheden bestemde, zoo wilde hij later, dat hij de bedieningen van den geestelijken staat weder zoude opvatten. Nadat FESCH in 1802, aartsbisschop van Lyon, en in 1803 kardinaal geworden was, werd hij als gezant naar Rome gezonden, van waar hij terugkwam met den Paus, dien hij bij de plegtigheden der zalving van NAPOLEON assisteerde. Twee maanden later werd hij met den post van groot-aalmoezenier bekleed, en tot senator benoemd. In dezen stand behield hij vele eenvoudigheid en zijne geheele onafhankelijkheid. In 1809, voor het aartsbisdom Parijs bestemd, weigerde hij dezen stoel, uit hoofde van de verdeeldheid die er tusschen het hoofd der Kerk en het hoofd des keizerrijks bestond. In 1811 tot president van het concilie van

Parijs verkozen, verklaarde hij zich nadrukkelijk voor de handhaving van de regten der Kerk, en werd naar Lyon verbannen, alwaar hij tot in 1814, het kartuizerklooster bewoonde. Bij de aannadering der Oostenrijksche legers, vertrok hij met zijne zuster naar Rome, alwaar hij door den Paus met welwillendheid ontvangen werd. Bij de terugkomst van NAPOLEON van het eiland Elba, kwam ook FESCH te Parijs terug, en nam zelfs zitting in de keizerlijke kamer der pairs. Na den slag van Waterloo sloeg hij weder den weg naar Rome in, waar hij sedert dien tijd gerust leefde, terwijl hij zijne inkomsten aanwendde, om de armen te ondersteunen en de kunsten aantemoedigen. De kardinaal FESCH overleed den 13 Mei 1839. Hij had eene rijke en schoone verzameling van schilderijen bijeengebragt, waarvan de toegang voor elken liefhebber openstond; bij zijn testament bepaalde hij dat deze verzameling, niet uit elkander zoude gaan; dezelve is desnietteenstaande, in het belang der erfgenamen, te Rome, van tijd tot tijd, publiek verkocht. De abbé LYONNAIT heeft in het licht gegeven: *Le cardinal FESCH, archevêque, primat des Gaules etc.*, Lyon, 1841, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}

FETH-ALY. — Zie FATH-ALI.

* FEUERBACH (PAUL ANTON JOHANN ANSELM VON), een beroemde criminalist, den 14 November 1775, te Jena geboren, waar

zijn vader advocaat was. Drie jaren na zijne geboorte, ging echter zijn vader te *Frankfort aan den Mein* wonen, waar de veel belovende zoon zijn voorbereidend onderwijs, voor de academie-studiën in *Jena* ontving. Behalve zijne studiën in de regten, voor welk vak hij bestemd was, had vooral de beoefening der wijsbegeerte veel aantrekkelends voor hem, zoodat hij, behalve de voorlezingen bij **REINHOLD**, de schriften van **HUME**, **LOCKE**, **LAMBERT** en **KANT** ijverig beoefende, en zulks in weerwil van zijn zwak ligchaamsgestel, dat door inspanningen des geestes geheel uitgeput werd. In 1799, doctor in de beide regten geworden, trad hij op als privaat-onderwijzer; in 1801 tot buitengewoon hoogleeraar bevorderd, werd hij tevens lid van het schepensgerecht. Van 4 universiteiten ontving hij eene eervolle beroeping, doch gaf hij in 1802, de voorkeur aan die van *Kiel*. In 1804 ging hij als Beijersche hofraad naar *Landshut*; doch wegens menigvuldige verwarringen, waaraan **FEUERBACH** zelf geene geringe schuld had, verzocht hij om zijn ontslag, hetwelk hem ook in 1805 verleend werd; doch reeds den 16 Decb. deszelfden jaars, kwam hij als geheim referendaris van het dep.^t van justitie en policie te *München*, van welke dep.^t hij den 15 November 1806 tot gewoon lid, en den 1 October 1808 tot geheimraad verheven werd. Terwijl hij zijne aandacht vestigde op de verbetering der Beijersche crimineele rechtspleging

vervaardigde hij een ontwerp ter afschaffing der pijnbanken, later tot een strafwetboek, dat door eene commissie onderzocht, als wetboek van strafregt voor het koningrijk *Beijeren*, wettig is ingevoerd. In 1813 verscheen hetzelfde in het licht en werd gedeeltelijk ook in andere staten met nut aangewend. In vereeniging met **JOH. VON ARETIN** en den staatsraad **GÖNNER**, nam hij deel aan de redactie van den *Codex Maximilianus*, die tot dusverre slechts voor *Oud-Beijeren* kracht van wet had, doch thans voor het algemeen burgerlijk regt van het geheele koningrijk toepasselijk moest worden gemaakt. Na eene noodzakelijke uitspannings-reis door *Zwitserland*, in 1813, om zijne ondermijnde gezondheid eenigzins te herstellen, werd hij in 1814, tweede president van het gerechtshof van appèl in *Bamberg*, welken post hij in 1817 verwisselde met dien van eersten president bij het hof van appèl in *Ansbach*. In 1821 deed hij eene reis naar *Frankrijk*, om de gerechtsbedeeling aldaar naauwkeuriger, en door eigene waarneming te leeren kennen. Na zijne terugkomst werd hij tot werkelijken staatsraad verheven. Hij overleed den 9 Mei 1833, te *Frankfort aan den Mein*, hooggeacht als schrijver, staatsman en wetgever, door vorsten met onderscheidingen en verscheiden orden vereerd, bijv. met de orde van burgerlijke verdienste der Beijersche kroon, met het ridderkruis der Russische *Anna-orde*, met

de koninklijk Saksische huisorde van den Witten Valk enz. Zijn eerste geschrift van belang was: 1.^o *Ueber die einzig möglichen Beweisgründe gegen das Daseyn und die Gültigkeit der natürlichen Rechte*, Leipzig, 1795; — verder 2.^o *Kritik des natürlichen Rechts*, 1796; — 3.^o *Antihobbes*, Erfurt, 1798; — 4.^o *Revision der Grundsätze des positiven peinlichen Rechts*, Giessen, 1800, 2 dl.ⁿ, tegen KANT gerigt; — 5.^o *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts*, Giessen, 1801, 2.^o uitg. met aanmerkingen en vermeerderingen door MITTERMAIER, 1836, het voornaamste der werken van FEUERBACH, dat als een gezocht compendium aan de universiteiten groote verspreiding vond, waardoor hij zich, als 't ware, aan het hoofd der zoogenaamde rigoristen gesteld zag; — 6.^o *Betrachtungen über das Geschwornen-Gericht*, Landshut, 1813; — 7.^o *Erklärung über meine angeblich geändertte Ueberzeugung in Ansehung der Geschwornen-Gerichte*, Erlangen, 1819; — 8.^o *Betrachtungen über die Oeffentlichkeit und Mündlichkeit gerichtlicher Verhandlungen*, Giessen, 1821—25, 2 dl.ⁿ Zijne uren van uitspanning wendde hij even zoo nuttig als aangenaam aan, voor de schoone letterkunde, en beproefde van het Indische gedicht, *Gita-Gowinda*, eene metrische vertaling, met aantekeningen, waarvan er eenige stukken in het tijdschrift *Eos* voor 1821 verschenen. De ongelukkige vondeling KASPAR HAU-

SER (zie dat Art.) trok evenzeer zijne bijzondere opmerkzaamheid; FEUERBACH leverde te dien einde eenige belangrijke verhandelingen, alsmede een zelfstandig, op de acten van onderzoek gegrond, werk; — 9.^o *Einige Actenstücke, den unglücklichen Findling KASPAR HAUSER betreffend*, voorkomende in de *Annalen der Criminal-Rechtspflege* van HITZIG; — 10.^o KASPAR HAUSER, *Beispiel eines Verbrechens am Seelenleben des Menschen*, Ansbach, 1832, behalve nog andere geschriften over de regtsgeleerheid, welke gezamenlijke vermelding, deze schets te uitvoerig zoude maken; gaf hij zelf nog te Neurenberg, 1828, in afdeelingen in het licht: *Sammlung kleiner Schriften vermischten Inhalts*.

FEUTRIER (JOANNES FRANCISCUS HYACINTHUS, graaf), te Parijs, den 2 April 1785 geboren, volbragt zijne studiën in het seminarie van *Saint-Sulpice*. Zoodra hij tot priester was gewijd, werd hij door den kardinaal FESCH tot algemeen secretaris van het groote aalmoezenierschap benoemd. Hij vergezelde in 1811 den prelaat naar het concilie, beroepen om de geschillen te regelen, die met het hof van Rome ontstaan waren, en deelde in den tegenstand, welken deze vergadering aan den wil des keizers toonde. Bij de restauratie, in zijnen post bij het groote aalmoezenierschap bevestigd, verliet hij denzelven, in weerwil van den aandrang van den kardinaal FESCH, gedurende de

honderd dagen. Bij de tweede terugkomst des konings in het bezit deszelfven hersteld, werd hij weldra honorair-kanonik, van het kapittel van *St. Denis*, daarna pastoor der *Magdalena-kerk*, en wist door zijnen ijver en zijne onvermoeide werkzaamheid, de godsvrucht en de liefdadigheid der geloovigen te doen herleven. Met een bewonderenswaardig talent voor den kansel begaafd, droeg hij den 8 Mei 1821, in de hoofdkerk van *Orléans*, de lofrede van *JEANNE D'ARC* voor, en twee jaren later werd hij tot dezelfde taak uitgenoodigd. In 1822, hield hij voor de Fransche akademie de lofrede van den *H. LODEWIJK*, een versleten onderwerp, doch waarvan hij het geheim bezat, verscheiden bijzonderheden als verjongd te doen uitkomen. In het volgende jaar tot algemeen-vikaris van *Parijs* benoemd, werd hij den 26 Januarij 1826 tot den bisschoppelijken stoel van *Beauvais* beroepen. In 1828, tot het ministerie van kerkelijke zaken bevorderd, onderteekende hij mede de beruchte ordonnantiën van den 16 Junij, welke zulke levendige vertoogen van het episkopaat en de Fransche geestelijkheid uitlokten. Men heeft hem verweten zijne toevlugt tot dubbelzinnige middelen te hebben genomen, om zijne ambtgenooten te overtuigen, dat de bedoeling des Pauses was, dat zij zich aan deze ordonnantiën onderwierpen, die later voor hem eene bron van bitter naberouw waren. Hij verliet het ministerie in Augustus 1829, en werd tot pair verhe-

ven. Het verdriet had zijne gezondheid ondermijnd, zoodat hij zich naar *Parijs* begaf, om de artsen te raadplegen. Den 27 Junij 1830, werd hij dood gevonden in zijn bed. Men heeft van hem: 1.^o *Eloge etc. (Geschiedkundige en godsdienstige lofrede van JEANNE D'ARC, Orléans, 1823, in 8.^{vo}; — 2.^o Oraison etc. (Lijkrede van den hertog van BERRY), bestemd om uitgesproken te worden, bij eene lijkdienst in de St. Magdalena-kerk, 1822, in 8.^{vo}; — 3.^o Oraison etc. (Lijkrede van Mevr. de hertogin Wed. van ORLÉANS), 2.^e uitg., Parijs, 1821, in 8.^{vo}*

FIDENZA. — Zie BONAVENTURA (*Heilige*) -*Wbk.*-

FIESCHI (JOZEF MARIA), in 1790, te *Murato*, op het eiland *Corsika*, geboren, nam, 18 jaren oud zijnde, dienst in een regiment dat naar *Napels* vertrok. In 1814 werd het corps, waartoe hij behoorde, ontbonden, en hij keerde naar zijn vaderland terug, alwaar hij bij een legioen, dat men toenmaals zamenstelde, werd ingelijfd. Hij vergezelde *MURAT* (zie dat *Art.-Wbk.*-) op zijne gewaagde onderneming, die de noodlottigste uitkomst opleverde. *FIESCHI*, eerst met zijne makkers in het fort *Lamalgue* te *Toulon* opgesloten, werd te *Draguignan* voor de regtbank betrokken en vrijgesproken. Naar *Corsika* teruggekeerd, onteerde hij zich weldra door verscheiden diefstallen, hetwelk hem in Augustus 1816, tot eene tienjarige gevan-

genisstraf deed veroordeelen. Nadat zijn straftijd, dien hij in de gevangenis van *Embrun* had doorgebracht, ten einde was, leidde hij een rondzwerfend en ellendig leven, tot aan de Julij-omwenteling. Op dat tijdstip ging hij naar *Parijs*, en gaf zich aldaar voor eenen wegens zijne vaderlandsliefde vervolgd man uit, en het gelukte hem zich door de commissie voor staatkundige veroordeelden eene jaarwedde van 550 francs te doen toekennen. Hij verkreeg tegelijkertijd den rang van onder-officier bij de compagnie veteranen, tot het bewaken van het gevangenhuis te *Poissy* belast, en kort daarna werd hij met denzelfden rang ingelijfd, bij de compagnie sedentaire (rustende) onder-officiers in garnizoen te *Parijs*. Intusschen kwam eene vrouw van meer dan verdachte levenswijze en zeden, LAURENCE PETIT, weduwe LASSAVE, vrouw ABBOT, met welke hij in de gevangenis van *Embrun*, misdadige betrekkingen had aangeknoopt, zich met haren ouden gevangen-makker vereenigen, en tegen het einde van 1830 waren zij als deurwachters (*concierges*) in een huis nabij den tuin des konings (*jardin du roi*) geplaatst. Nadat een burgerlijk ingenieur, opziener der werken tot de canalisië der *Bièvre*, in dat huis zijnen intrek had genomen, gelukte het aan FIESCHI, eene aanstelling bij genoemde werkzaamheden te bekomen, en kort daarop bekwam hij het opzigt over den molen van *Croulle-Barbe* aan

die rivier, en in de nabijheid van de koninklijke fabriek der *Gobelins* gelegen. Nadat de directeur van dat gesticht, de heer LADVOCAT, FIESCHI had leeren kennen, liet hij zich, even als iedereen, door zijne gewaande staatkundige veroordeelingen misleiden, en gaf hem talrijke bewijzen van belangstelling. FIESCHI veinsde omtrent dezen tijd eene onbegrensde verknochtheid aan de regering; hij verzocht om eenige betrekking bij de policie, en ontving den last eenige volksgeenootschappen te bewaken. Het schijnt dat hij bewijzen van schrandrheid en ijver gaf; en toenmaals gewigtige diensten bewees, zonder echter op te houden zijne zoogenaamde militaire en staatkundige titels te doen gelden, en het ministerie van oorlog en en de commissie van onderstand met zijne verzoekschriften te bestormen. Hij had zijne betrekkingen van agent van policie en van opziener van den molen *Croulle-Barbe* behouden, en oefende daarenboven in zijne vrije uren het beroep van wever uit. De slechte behandelingen welke hij aan LAURENCE PETIT deed ondergaan, bewogen haar, hem te verlaten; maar hare dochter NINA LASSAVE bleef bij hem, en FIESCHI schaamde zich niet, haar tot het voorwerp zijner dierlijke hartstogten te maken. Zijne zedeloosheid en zijne ondeugden konden het oog van zijne beschermers niet ontgaan. Als onder-opziener der werkzaamheden van zuivering der waterleiding van *Arcueil*, met

de uitbetaling der werklieden belast, zag men dat hij de daartoe bestemde gelden verdonkerde, en hij verloor zijnen post. Nadat tegelijkertijd zijne valscheid in geschriften ontdekt was, ontrok de heer LADVOCAT hem zijne bescherming; het gouvernement trok de jaarwedden en traktementen in, welke hem waren toegestaan, en het was slechts door zich verborgen te houden, en van naam te veranderen, dat hij aan een nieuw crimineel proces kon ontsnappen. Door deze algemeene ongenade verbitterd, morde FIESCHI woorden van wraak tegen de regering. Intusschen was hij er eenige maanden voor Julij 1835 in geslaagd, om het onzekere en ellendige leven, dat hij leidde te verlaten, en had hij in eene fabriek van behangselpapier werk gevonden. Dus was de toestand van FIESCHI, bij het aannaderen van de 5.^e verjaring der Julij-omwenteling van 1830. De eerste dag der feestviering was zonder ongeluk afgelopen, en de voorzorgen, door de gezagvoerders genomen, schenen de verzeke- ring te geven, dat de tweede niet minder gelukkig zoude eindigen. Koning LODEWIJK PHILIPPUS, met eenen talrijken staf, en drie zijner zonen vergezeld, reed te paard voorbij het front van het 8.^e legioen der nationale garde, in den omtrek van den *Jardin Turc* gestationneerd, toen eensklaps eene losbarsting wéergalmde, gelijk aan die, welke een aantal klappers of een slecht uitgevoerd pelotonsvuur zou te weeg brengen. Elf personen,

waaronder de hertog van Trévise (zie MORTIER -Wbk.-), waren levenloos nedergefallen. Het huis, waaruit de schoten zijn gevallen, wordt oogenblikkelijk bezet. Een spoor van bloed doet weldra den moordenaar ontdekken, die in hechtenis genomen, en te midden der kreten des volks, dat hem wil vermoorden, naar den wachtpost van *Château-d'Eau* vervoerd wordt. Den 30 Januarij 1836, werden voor het hof der pairs, de debatten geopend, die de algemeene aandacht in de hoogste mate bezig hielden. FIESCHI vertoonde zich aldaar met de grootste onbeschaamdheid en snoeverij. Zeker van het lot dat hem wachtte, koos hij de partij eener volkomene openhartigheid ten opzichte van zijne medebeschuldigten, en sprak op eene laatlunkende wijze over de diensten, welke hij aan *Frankrijk* had bewezen, en die hij het nog zou bewijzen door zijne openbaringen. Op eene rondborstige wijze verhaalde hij de weifelingen, waarin hij op den dag voor de misdaad verkeerde, en den angst van zijn geweten, op den oogenblik toen hij gereed stond den aanslag uittevoeren. Hij verklaarde dat weinige oogenblikken te voren, de heer LADVOCAT, zijn weldoener, dien hij sedert elf maanden niet gezien had, zich met zijn legioen, op de *Boulevard*, vlak voor zijn werktuig geplaatst had; dit gezicht had hem getroffen, en hem voor een' oogenblik het denkbeeld ingeboezemd, om naar beneden te gaan, den heer LADVOCAT te verzoeken,

van boven in zijne kamer te komen, hem alles te openbaren, zich voor zijne voeten nedertewerpen, en hem te smeeken hem behulpzaam te willen zijn in het ontvlugten van *Frankrijk*. » Maar, voegde hij er bij, zijn legioen veranderde van standplaats; mijn kwade geest behield de overhand; ik was als een wanhopige. Mijne misdaad, sterker dan mijne rede, stiet mij den degen in de lenden. FIESCHI zou het u aan moed ontbreken? Neen, mijn woord was gegeven. Ik nam daarop de lont, ontstak de machine in het midden, en de misdaad was gepleegd." MOREY, door de ontdekkingen van FIESCHI, en door eene menigte ontegensprekelijke bewijzen bezwaard, legde gedurende de debatten, eene buitengewone geestkracht aan den dag, en volhardde in een bepaald stelsel van ontkenning. BOIREAU toonde zich schaamteloos en onbeschoft. Wat PEFIN betreft, zoo verraadden zijne verlegenheid en zijne uitvlugten de onrust van zijn geweten. Drie der beschuldigten werden tot de doodstraf, en BOIREAU, de eenige medepligtige, dien FIESCHI gespaard had, tot twintigjarige gevangenschap veroordeeld, welke straf later in tienjarige ballingschap veranderd is. De uitvoering van het vonnis had plaats, den 19 Februarij 1836, in tegenwoordigheid eener ontelbare menigte, welke de nieuwsgierigheid tot het laatste bedrijf van dit bloedige treurspel had uitgelokt. FIESCHI toonde in zijne laatste oogenblikken,

II. DEEL.

eenen moed, die zich niet verzaakte. Hij verzocht den geestelijke, die hem bijstond, met hem het schavot te beklimmen. » Ik verlang, zeide hij, dat gij mij der eeuwigheid zoo nabij mogelijk vergezelt." Op het schavot gekomen, zeide hij met eene luide en heldere stem: » Ik heb de waarheid gezegd, ik heb de geheele waarheid gezegd; ik vraag vergeving aan God en aan de menschen, vooral aan God. Mogt mijne straf tot voorbeeld dienen!" Dus viel het hoofd van eenen man, waardig om naast de RAVAILLAC's, de CLEMENT's en de LOUVEL's geplaatst te worden, indien het gemis van alle overtuiging, van alle geloof er niet nog een grooter gedrogt van maakte. Door ijdelheid en hoogmoed verslonden, bereid om alle partijen te dienen, om dezelve alle te exploiteren; niets vuriger wenschende, dan eene geheele maatschappelijke omverwerping, onder begunstiging van welke hij eenen post kon vinden, die aan de aanmatigheden eener buitensporige eerzucht beantwoordde. Al de geestkracht, welke hij van de natuur had ontvangen, werd door FIESCHI tot de misdaad aangewend, en hij maakte er zijne studie van om eene groote euveldaad optesporen, die hem eenen naam kon geven. Al de bijzonderheden betrekkelijk zijne misdaad zijn opgeteekend in een geschrift, getiteld: *Procès de Fieschi, Parijs, 1836, 3 dl.n, in 8.º*

G

FIESCO. — Zie FIESQUE -Wbk.

FIÉVÉE (JOZEF), een Fransche letterkundige, in 1770, te *Parijs* geboren, was eerst boekdrukker, welk beroep hij weldra liet varen, om zich op de beoefening der letteren toe te leggen. In het begin een voorstander der nieuwe orde van zaken zijnde, werkte hij mede aan de redactie der *Chronique de Paris*, en deed in 1790 ten tooneele voeren *Les rigueurs du cloître* (de gestrengheden des kloosters), een klein zangspel, dat veel bijval vond. De gebeurtenissen, die elkander zeer snel opvolgden, matigden zijne gevoelens. Op den 13 Vendémiaire, onderscheidde hij zich in de worsteling der wijken van *Parijs* tegen de conventie, terwijl het hem gelukte, aan de tegen hem gerigte vervolgingen te ontsnappen. Na den 18 Fructidor andermaal vogelvrij verklaard, hield hij zich in den omtrek van *Parijs* verborgen, en ging voort met de agenten der *Bourbons*, eene drukke briefwisseling te onderhouden. Twee zijner brieven onderschept zijnde, werd hij in 1799 in hechtenis genomen en in den Tempel opgesloten. In 1802 door den eersten consul met eene netelige zending naar *Engeland* belast, werd hij bij zijne terugkomst tot censor benoemd, en werd een der eigenaars van het *Journal de l'empire*, aan den opgang van welk blad, hij door zijne artikels veel bijdroeg. Hij was sedert eenigen tijd rekwestmeester, toen hij in 1810 eene vertrouwelijke zending naar *Ham-*

burg vervulde. In 1813, tot prefekt van het *Nievre-dep.* benoemd, verloor hij dien post in 1815. Van toen af liet hij alle openbare betrekkingen varen, en stelde zich aan het hoofd der koningsgezinde oppositie. Onder den last der jaren gebukt, de onophoudelijke worsteling teger het gezag moede, bragt hij de laatste jaren zijns levens in de afzondering door, en overleed in Mei 1839, den roem nalatende van eenen man, die eenen buigzamen en vruchtbaaren geest bezat, en een goede letterkundige was. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *La dot etc.* (De bruidschat van *SUZETTE*), *Parijs*, 1798, in 12.^{mo} een roman vol bevalligheid en gevoel, in het Spaansch en Portugeesch vertaald, en verscheidene malen herdrukt; — 2.^o *Frédéric*, 1800, 3 dl.ⁿ, in 18.^{mo}; — 3.^o *Lettres etc.* (Brieven over *Engeland*), 1802, in 8.^{vo} Het is voornamelijk door dit werk dat *NAPOLEON* het oog op hem liet vallen; — 4.^o *Correspondance etc.* (Staatkundige en administratieve briefwisseling) 1815 tot 1819, 15 dl.ⁿ, in 8.^{vo} (zie *HENNEQUIN*); — 5.^o *Histoire etc.* (Geschiedenis der zitting van 1815—20), 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}

FILASSIER (MARINUS). — NB. Het artikel onder dezen naam, blz. 75—76 van het 10.^e Dl. des Wbks. voorkomende, moet als vervallen en vervangen beschouwd worden door *FILLASSIER* (MARINUS), blz. 78 deszelfden Deels.

* FINGAL (FIN MAC COUL),

vader van OSSIAN (zie dat Art. -*Wbk.*-), vorst van *Morven* in *Caledonië*, volgens sommigen, omtrent het midden der 2.^e, volgens anderen omtrent het midden der 3.^e eeuw na J. C. Volgens de *Geschiedenis van Engeland* door CH. G. HEINRICH, zong OSSIAN in de 4.^e eeuw; waaruit is afte leiden dat FINGAL wel in de 2.^e helft der 3.^e eeuw moet geleefd hebben. Is echter de door OSSIAN vermelde CARAC'HUIL de Romeinsche keizer CARACALLA, dan moet FINGAL, iets vroeger geplaatst worden. Deze vorst, die dapper den oorlog voerde tegen de Romeinen, Zweden en Ieren, werd allengs de held van verscheiden hem prijzende verhalen, en als krijgsman en zanger hoog verheven, vooral in de beide gedichten *Fingal* en *Temora*; — verscheiden groote gebouwen, gewelven enz. in de Schotsche hooglanden dragen zijnen naam; ook is het *Fingalshol* op het Hebridische eiland *Staffa*, eene der schoonste natuurwonderen van geheel *Europa*.

* FINK (JAKOB), een uitstekende schilder, den 23 November 1821, te *Schwarzenberg* in *Voralberg*, van arme maar godsdienstige ouders geboren. Reeds in zijn vijfde jaar teekende FINK, dikwijls heimelijk en tegen den wil zijner ouders in de school en in huis. In 1835 kwam hij in de kreits-hoofdschool te *Bregenz*, en in 1839, te *Innsbruck* bij zijnen verdienstelijken landgenoot GEBHARD FLATZ, onder wiens leiding hij in het teekenen

en schilderen reuzenstappen maakte. Vier jaren later trokken meester en leerling naar *Rome*, om aldaar te verblijven. De belangrijkste schilderijen, door FINK, tot aan zijnen dood, in *Rome* zamengesteld en uitgevoerd, zijn de volgende: 1.^o *CHRISTUS en de Samaritaansche vrouw aan de Jakobspuit*. Hij zond dit stuk aan zijne beschermers METZLER en RHOMBERG, die hem edelmoedig ondersteunden; — 2.^o *De kinderezegening door CHRISTUS*; — 3.^o *De heilige CATHARINA en de heilige ELIZABETH van Thuringen*, door den hertog van LEUCHTENBERG aangekocht; — 4.^o *De H. H. THERESIA en CLARA*, het eigendom van *Miss BOWLES*; — 5.^o *De kinderezegening*, voor zijne beschermers geschilderd; — 6.^o Voor de vorsten von KINSKY een huisvleugelaltaar met de *Madonna*, de *H. ANNA*, den heiligen martelaar RUDOLF en ELIZABETH van *Thuringen*; — 7.^o *De Aartsengel MICHAËL*, voor MICHAËL GASZNER, bij wien hij het Latijn geleerd had. Een groot altaarstuk, *de eerste Communie van den H. ALOYSIUS* voorstellende, voor de Engelsche kerk te *Brixen*, welk stuk echter door meester FLATZ moest voltooid worden, daar eene zenuwkoorts den veelbelovenden jongeling den 6 Sept. 1846, te *Rome* in het graf sleepte.

FIORAVANTI (VALENTINIANUS), een beroemde kapelmeester te *Rome* in 1764 geboren, werd door zijn vader naar *Napels* ge-

zonden, alwaar hij onder CIMA-ROSA, GUGLIELMI en PAESIELLO studeerde. In zulk eene school maakte hij in korten tijd de verbazendste vorderingen, en trad op als tooneel-componist met de *Cantatrici villane*, waarvan het schitterend onthaal hem den post van opper-bewindhebber van het koninklijk tooneel van *Lissabon* verschaftte. Hij leverde aldaar *la Camilla*, eene niet minder gezochte boertige opera. Naar *Madrid* beroepen, viel hem aldaar niet minder bijval ten deel, en in 1807 kwam hij te *Parijs*, alwaar hij ten tooneele deed voeren: *I Virtuosi ambulanti*, zijn meesterstuk, waarvoor hem eene zekere *ovatie* ten deel viel. Men heeft van hem in denzelfden smaak: 1.^o *Raggiri ciarlataneschi*; — 2.^o *Il Raoul de Crequi*; — 3.^o *Il Chiabattino*; — 4.^o *Li tre Comingi*. In Juli 1816, tot kapelmeester in de St. Pieterskerk van *Rome* benoemd, was het in die betrekking, dat hij zijn beroemd *driestemmig Miserere*, en verscheiden andere, niet minder merkwaardige gewijde muziekstukken componeerde. FIORAVANTI is te *Capua*, den 16 Junij 1837 overleden.

* FIRMIAN (KAREL JOZEF, graaf von), een verdienstelijke staatsman, in 1706, te *Deutschmetz*, in het gebied van *Trente* geboren, ontving zijne eerste opvoeding en wetenschappelijke beschaving te *Erthal*, *Innsbruck* en *Salzburg*. Na zijnen leergang ten einde te hebben gebracht, werd hij in *Holland* een aanhoorder

van VITRIARIUS, en knoopte hij vriendschapsbetrekkingen aan met HAVERKAMP, BOERHAVE, BYNKERSHOEK (zie die Art.^s -Wbk.) en andere beroemde mannen te *Leyden*. Van daar begaf hij zich naar *Parijs*, en kort daarop naar *Italië*, alwaar hij zijnen smaak voor de schoone kunsten verder ontwikkelde. Toen FRANCISCUS I den keizerlijken troon besteeg, keerde FIRMIAN naar *Duitschland* terug, en wijdde zich geheel aan de staatszaken toe. MARIA THERESIA zond hem als gevolmagtigd minister naar *Napels*, alwaar hij door zijn innemend en zacht gedrag, niet minder dan door zijne verkregene bekwaamheid in eene meesterlijke behandeling der moeilijkste aangelegenheden, koning KAREL uit het huis van BOURBON bewoog, om tot het Italiaansche bondgenootschap toe-treden, waarvan de verkiezing van eenen Roomschen koning (later keizer JOZEF II) afhing. Toen hij daarop tot gevolmagtigd minister in *Oostenrijksch-Lombardijë* benoemd werd, opende zich voor hem een nieuw uitgestrekt veld, om alle deugden van een door godsdienst, wijsbegeerte en wetenschappen, geleiden staatsman, in haren schitterenden glans aan den dag te leggen. Hij was het, die de zucht tot de betere wetenschappen in die gewesten weder opwekte, bibliotheken oprigtte, en de universiteit van *Pavia* trachtte te herstellen. Het voormalige hertogdom en de stad *Milane*, hebben hem sedert 1759, voornamelijk de stichting van verschillende fabrieken, de uitbrei-

ding des handels, verbetering der landhuishouding en de beoefening der kunsten en wetenschappen te danken. Aan al deze verdiensten zette hij nog meer luister bij door de buitengewone vriendelijke innemendheid, met welke hij elken kunstenaar en geleerde ontving en ondersteunde, en door het diepe inzicht, dat hij zelf in vele vakken van letterkunde aan den dag legde. Hij bezat eene voortreffelijke bibliotheek uit meer dan 40,000 boekdeelen bestaande en uitgelezen kunstverzamelingen. **FIRMIAN** is den 20 Julij 1782 overleden. — Zijn broeder graaf **LEOPOLD ANTON**, was bisschop van *Salzburg*; onder hem had in 1732 de uitwijking der Protestantische Salzburgers plaats. Hij overleed in 1744.

* **FISCHER** (**JOANNES NEPOMUCENUS**), hoogleeraar der wiskunde te *Wurzburg*, den 5 Maart 1749, te *Mieszbach* in *Opperbeijeren* geboren, trad in de orde der Jesuiten, en werd, na de vernietiging derzelve, in 1781, geestelijke raad en hoogleeraar der wiskunde te *Ingolstadt*, in 1786 hofsterrekundige aan het observatorium te *Mannheim*. Na verloop van twee jaren verliet hij, wegens geschillen met den dirigerenden minister, dezen post weder, en privatiseerde verscheiden jaren te *München* en te *Frankfort a. M.* Na een langdurig verblijf in *Engeland*, keerde hij in 1803 naar *Beijeren* terug, werd hoogleeraar der wiskunde te *Wurzburg*, en

overleed aldaar den 21 Februarij 1805, aan de gevolgen zijner menigvuldige lotgevallen, met eene opgeruimdheid des gemoeds, die hem zelfs aan den rand des grafs niet verliet. In *Rome* had hij bij herhaling vergeefsche pogingen aangewend, om de vergunning te bekomen, den priesterstand te verlaten, en in den leeken- en echten staat te mogen treden. Hij was een zeer bekwame wis- en sterrekundige, voerde eene uitgebreide briefwisseling met vele geleerden van zijn vak, ontving van de koninklijke maatschappij van wetenschappen te *Göttingen*, eenen prijs van 50 dukaten, voor eene *Verhandeling over de breking der lichtstralen*; en schreef verder: 1.^o *Ueber die Schädlichkeit des Glockenläutens bij Gewittern, München, 1784*; — 2.^o *Theorie des Schielens, Ingolstadt, 1781*; — 3.^o *Verhandelingen in HÜBNER's physikalisches Tagebuch, in ZACH's Geographische Ephemeriden*, en verscheiden kleine naamlooze schriften, gedeeltelijk van eenen luimigen en satiriek inhoud. Zijne *astronomisches Universalinstrument* heeft echter geen bijval gevonden.

FISCHER (**FRIEDRICH CHRISTOPH JONATHAN**), een beroemde regtsgeleerde en publicist, te *Stuttgart*, den 12 Februarij 1750 geboren, studeerde te *Tübingen*, werd in 1776 secretaris bij het Badische gezantschap te *Weenen*, en in 1778 legatie-secretaris van den hertog van *Tweebruggen* te *Mun-*

chen. In 1779, kwam hij als hoogleeraar van het staats- en leenregt te Halle, en overleed aldaar den 30 September 1797. Hij is als schrijver in het Duitse staats- en vorstenregt, en als een geleerde historicus met roem bekend. Tot zijne geschriften behooren: 1.^o *Versuch über die Geschichte der deutschen Erbfolge*, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, Mannheim, 1778; — 2.^o *Ueber die Geschichte des Despotismus in Deutschland, mit Urkunden*, Halle, 1780, in 8.^{vo}; — 3.^o *Kleine Schriften aus der Geschichte, dem Staats- und Lehenrechte*, ib. 1780, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 4.^o *De primâ expeditione Attilæ in Gallias ac de rebus gestis Waltheri Aquitanorum principis, carmen epicum sæc. VI nunc primum ex codice membranaceo productum etc.*, Leipzig, 1780 en 1792, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}; — 5.^o *Entwurf einer Geschichte des deutschen Rechts*, ib. 1781, in 8.^{vo}; — 6.^o *Novissima scriptorum ac monumentorum rerum germ. collect.*, Halle, 1781 tot 1782, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}; — 7.^o *Literatur des german. Rechts*, Leipzig, 1782, in 8.^{vo}; — 8.^o *Lehrbegriff sämtlicher Kameral- und Polizeirechte*, Frankfort a. O., 1784, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 9.^o *Geschichte des deutschen Handels, der Schiffahrt, Erfindungen, Künste, Gewerbe u. s. w.*, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, Hanover, 1785; 2.^o sterk vermeerderde uitgave des 1.^{en} en 2.^{en} deels, 1794; — 10.^o *Geschichte FRIEDRICHS II, Königs von Preussen*, Halle, 1787, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 11.^o *Pragmatische Ge-*

schichte Württembergs, Londen, 1787, in 8.^{vo}, naamloos.

FITZ-JAMES (EDUARD, hertog DE), pair van Frankrijk, achter-kleinzoon van den hertog van Berwick (zie FITZ-JAMES-JACOBUS -Wbk.), werd in 1776 te Versailles geboren. Reeds in de eerste dagen der Fransche omwenteling, begaf hij zich naar Italië, alwaar hij eenigen tijd zijnen smaak voor de kunsten opvolgde. In 1792 begaf hij zich naar het leger van CONDÉ aan den Rijn, en adjudant van den maarschalk DE CASTRIES geworden zijnde, maakte hij met roem verscheiden veldtogten mede. Bij de ontbinding van dat leger, stak hij naar Engeland over, alwaar hij de verschillende gewesten bezocht, om de zeden en gewoonten derzelve te beoefenen. Onder het consulaat in Frankrijk teruggekeerd, wees hij de schitterende aanbiedingen van BONAPARTE van de hand, in afwachting van gunstige omstandigheden, om de zaak te dienen, aan welke hij zich had toegewijd. Toen hij in 1813 zag, dat de oogenblik daartoe naderde, ging hij als korporaal onder de nationale garde van Parijs, en den 30 Maart beproefde hij zijn legioen te beletten, de barrière van Mousseaux te verdedigen. Den volgende dag was hij een der eersten die de witte kokarde opstaken, terwijl hij er uit al zijn vermogen toe bijdroeg, om eene beweging ten gunste der BOURBONS te bewerken. Als adjudant en eerste edelman van

MONSIEUR, graaf van *Artois*, vergezeld hij dien prins op zijne officieele reizen, en volgde hem gedurende de honderd dagen naar *Gend.* Na den slag van *Waterloo*, werd hij benoemd tot bevelhebber der nationale garde te paard van *Parijs*, en nam hij zijne plaats in de kamer der pairs weder in. Door het vuur van zijnen ijver voor de zaak der *Bourbons* medege-sleept, legde hij eene buitenwone hevigheid aan den dag in het proces van den maarschalk *NEY* (zie dat Art. -*Wbk.*-); en ofschoon de zwager van den generaal *Bertrand* (zie dat Art.), spoorde hij de tegen hem gerigte vervolgingen aan, in plaats van dezelve, zoo veel mogelijk te matigen. Hij bestreed de meeste door het ministerie voorgedragen ontwerpen van wet; maar hij ondersteunde de teruggave aan de geestelijkheid der niet verkochte goederen, de schadeloosstelling der uitgewekenen, de wetten op het eerstgeboorte-regt en der heiligschendingen, enz. Zijne redenering was indringend; zijne voordragt, soms schitterend en levendig, deed zich altijd opmerken door de sierlijke eenvoudigheid van den man van goeden smaak, in den eersten rang der maatschappij opgevoed. De omwenteling van 1830 kon noch zijnen moed doen bezwijken, noch zijne overtuiging wijzigen; maar overtuigd dat orde de eerste behoefte des lands was, legde hij den eed aan het nieuwe gezag af, en ging voort zitting te nemen in de

kamer der pairs. Na de afschaf-fing der erfelijkheid van het pairschap, nam hij zijn ontslag, en bood zich aan als candidaat voor de afgevaardigden, in de collegiën van *Bergerac* en *Toulouse*. Tijdens de onlusten, die bij gelegenheid der lijkplegtigheid van den generaal *Lamarque* (zie dat Art. -*Wbk.*-) plaats hadden, in hechtenis genomen, verhief hij nadrukkelijk zijne stem tegen deze willekeurige handeling, en werd weldra weder in vrijheid gesteld. In 1834, door het *Opper-Garonne* dep^t naar de kamer der afgevaardigden gezonden, handhaafde hij aldaar zijnen roem als redenaar, en toonde zich in alle omstandigheden bereid der regering eenen fellen oorlog aan te doen. De verzwakking zijner gezondheid, noodzaakte hem echter weldra om de tribune-worstelingen te staken; hij overleed te *Parijs*, den 19 Novb. 1838. In eenen brief, die in de dagbladen werd opgenomen, schreef de heer de *Chateaubriand* zijne lofrede [en in het *Livre des Orateurs* door *Timon*, vindt men behalve zijn heerlijk portret in staal, blz. 391-396, eene beschrijving van den aard der welsprekendheid van den hertog de *Fitz-James*].

FLANGINI (LODEWIJK), kardinaal, te *Venetie* in 1733 geboren, en aldaar den 24 Februarij 1804 overleden, bekleedde met roem den post van regter in den raad der veertigen, van avogado, van censor, van senator, van raad en buitengewoon

corrector. Hij begaf zich naar Rome onder het pausschap van CLEMENS XIV; en werd benoemd tot *auditor di ruota*. Paus Pius VI, verhief hem in 1789 tot kardinaal, en na de vernietiging der Venetiaansche republiek, benoemde de keizer van Oostenrijk hem tot primaat van Dalmatië, patriarch van Venetië, en graaf van het heilige rijk, terwijl hij hem tevens met het groot kruis der orde van den H. STEPHANUS van Hongarijë ver eerde. De kardinaal FLANGINI legde zich ook met het beste gevolg op de dichtkunde toe. Hij heeft verscheiden werken zoo in dichtmaat als in onrijm geschreven, die in Italië eene zekere beroemdheid genieten. Als lid van het arkadisch genootschap, had hij den naam van *Agamiro Pelipodeo* aangenomen, onder welken naam hij in het licht heeft gegeven: 1.° *Annotazioni alla corona poetica di Querino Telpasinio in lode della republica di Venezia, Venetië, 1750*; — 2.° *Rime di BERNARDO CAPELLO, con annotazioni, Bergamo, 1750, 2 dl.ⁿ* Zijne overige werken zijn: — 3.° *Orazione per l'esaltamento del dogo Mario Foscari, Venetië, 1762*; — 4.° *Lettera patriarcale*; — 5.° *Argonautica de APOLLONIO RODIO, eene berijmde vertaling met aantekeningen, Rome, 1781, 2 dl.ⁿ*

* FLECK (JOANNES FREDERIK FERDINAND), een der uitmuntendste Duitsche tooneelspelers, den 12 Januarij 1757, te *Breslau* geboren, was de zoon van eenen

raadsheer aldaar, en betrok in 1776 de universiteit van Halle, om er de theologie te studeren. Toen door den kort daarop gevolgden dood zijns vaders, de ondersteuning van huis ophield, bewoog hem dit, zoowel als zijne natuurlijke neiging voor de dramatische kunst, het tooneel te betreden. Na eenige jaren in *Leipzig* en *Dresden* gespeeld te hebben, begaf hij zich naar SCHRÖDER te *Hamburg*, en in 1784, tot DÖBBELIN te *Berlijn*, onder wiens leiding hij de eerste en gewigtigste rollen, met algemeenen bijval uitvoerde, en zich door zijne uitgebreide bekwaamheden, in alles wat het tooneel betrof, vele achting verwierf. Het was daarom dat hij, toen *Berlijn*, in 1786, een nationaal tooneel bewam, beheerder (*regisseur*) van hetzelfde werd, en die betrekking tot aan zijnen dood, den 20 December 1801 voorgevallen, bekleedde. Zijn naam is in de jaarboeken der tooneelkunst onvergetelijk. De natuur had hem met al de gaven, die tot de volmaaktheid geleiden, uitgerust. Eene mannelijke, schoone gestalte, eene edele houding, een deftige gang, een vurig oog, duidden op den eersten blik den grooten kunstenaar aan. Onwederstaanbaar trok zijne uitdrukking des gevoels de harten tot zich, en de vuurstroom van zijnen hartstogt rukte naar hoogten en in afgronden met zich voort, trof en verheugde, bewoog en schokte. Deze inwendige kracht, die zich voornamelijk in heldenrollen ontwikkelde, maakte het voor hem

onnoedig, zijne begaafdheid, door de gewone hulpmiddelen in het licht te stellen. Hij was de vertrouweling der natuur, en steeds aan hare hand, bewandelde hij, met gestadige inspanning, zijne kunstenaarsbaan. Ook als mensch bezat hij voorname eigenschappen. De wetenschappen, ook de ernstige, waren dikwerf het voorwerp zijner bezigheden; hij was vooral de vriend van theologische lectuur, en meermalen heeft hij den bijbel doorgelezen.

* FLETCHER (RICHARD) was deken van *Sutton-Longa*, toen hij den 18 Februarij 1587, MARIA STUART naar het schavot vergezeld, en bij die gelegenheid, meer onbescheiden en hatelijken ijver, om haar het Catholijke geloof te doen verzaaken, dan christelijk medelijden met haar treurig lot aan den dag legde, en in plaats van haar te troosten, optebeuren en te bemoedigen, door het uitzigt op een beter leven, haar in eene bittere strafpredikatie allerlei verwijtingen deed. Toen de beul het bloedige hoofd der ongelukkige vorstin aan het volk vertoonde, riep deze dweepzuchtige wreedaard uit: » Zoo moeten alle vijanden van koningin ELIZABETH vergaan." In 1580, werd hij bisschop van *Bristol*, in 1592, van *Worcester*, en eenige maanden later van *Londen*; doch kort daarna verloor hij de gunst van ELIZABETH, wjl hij hertrouwd was, en overleed van verdriet in 1596. Hij was de

vader van den tooneelschrijver JOANNES FLETCHER (zie dat artikel -*Wbk.*-).

* FLORIJN (JAKOB), den 3 Maart 1751, te *Deventer* geboren, oefende zich sedert 1766, te *Amsterdam* in de wiskundige wetenschappen, in welke hij het onderwijs genoot van den beroemden PYBO STEENSTRA; tegelijkertijd legde hij zich toe op de kennis der Latijnsche, Fransche, Hoogduitsche, Engelsche, Italiaansche, Spaansche en Noordsche talen. In 1771 werd hij aangesteld als examiner der zee-officieren, bij het collegie der Admiraliteit op de *Maas*, en stadsmathematicus van *Rotterdam*. Nadat de commissie van marine hem in 1795, tot algemeen examiner der zee-officieren benoemd had, vestigde hij zijne woonplaats te 's *Gravenhage*, waar hij in 1798 lid der stedelijke regering werd, doch in 1809 nam hij zijne woonplaats te *Amsterdam*, waar hij den 12 Februarij 1818 overleed. Hij was een zeer ijverige geleerde, en een werkzaam lid, zoowel van de eerste klasse van het koninklijk instituut als van de meeste wetenschappelijke genootschappen, ook heeft hij nuttige wiskundige werken in het licht gegeven, en andere in handschrift nagelaten.

FLORISSON of FLORISSENT. — Zie BILLINGTON -*Wbk.*-

FODÉRÉ (FRANCISCUS EMMA-NUEL), een geneeskundige, in

1764, te *Saint Jean de Maurienne*, in *Savooye* geboren; na zijne studiën in het collegie dier stad volbragt te hebben, begaf hij zich naar *Turijn*, — alwaar hij zijne graden in de geneeskunde ontving, en zich daarop naar *Parijs* begaf, om door het bijwonen der leergangen, en den omgang met de beroemdste geleerden, zijne talenten verder te ontwikkelen. In *Piëmont* teruggekeerd, werd hij tot gezworen arts van *Aosta*, en daarna van de vesting *Bar* benoemd. Bij de vereeniging van *Savooye* met *Frankrijk*, werd hij als geneesheer aan het Fransche leger verbonden, maakte den veldtogt van 1795, in *Italië* mede, en verliet kort daarna de dienst. Tot hoogleeraar der natuurkunde bij de centrale school van het dep.^t der *Zee-Alpen* benoemd, werd hij later geneesheer van het *Hôtel-Dieu* te *Marseille*, koning *KAREL IV* van *Spanje*, benoemde hem gedurende zijn verblijf in die stad, tot zijnen consulterenden lijfarts, en later bekleedde hij dezelfde bedieningen, bij *FERDINAND VII* te *Valençay*. In 1814, verkreeg hij bij mededinging den leerstoel der geregteijke geneeskunde bij de faculteit van *Straatsburg*. Hij bekleedde denzelven gedurende 20 jaren met den meesten roem, en overleed in 1835 aan eene uit overdreven arbeid ontstane slepende ziekte. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.° *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de kropgezwellen en de kropziekte*), *Turijn*, 1789, in 8.^{vo} verscheiden malen herdrukt en

in het Hoogduitsch vertaald; — 2.° *Les lois etc.* (*De wetten, door de natuurkundige wetenschappen verklaard, of verhandeling over de geregteijke geneeskunde, en de openbare gezondheidsleer*), *Parijs*, jaar VII (1799), 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, en 1815, 6 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, met het portret des schrijvers; — 3.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de zinneloosheid*), ib. 1816, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 4.° *Voyage etc.* (*Reis naar de Zee-Alpen, of natuurlijke historie van het graafschap Nice*), ib. 1821; 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 5.° *Leçons etc.* (*Lessen over de aanstekelijke ziekten, en de openbare gezondheidsleer*), *Straatsburg*, 1822—24, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}

FOND. — ZIE FAUJAS DE SAINT-FOND -Wbk.-

* FONK (PETER ANTON), in 1781 te *Goch* bij *Kleef* geboren, werd koopman, en trad in 1809 te *Keulen* in den echt, met de dochter van den tabaksfabrikant FOVEAUX, rigtte eene fabriek op van loodwit, die hij echter weder liet varen, om te *Krefeld* met den apotheker SCHRÖDER, eene jeneverstokerij opterigten. Met dezen geraakte hij in geschil: SCHRÖDER vermoedde namelijk, bij de winst benadeeld te zijn, en zond eenen kantoorbiedende, W. CÖNEN, om de boeken van FONK in *Keulen* te onderzoeken. Deze vond de boeken in orde, en FONK deed nu voorstellen tot een vergelijk, dat op den 10 November 1816 zoude afgedaan worden; des avonds te voren verdween echter CÖNEN. Dade-

lijk verspreidde zich het gerucht dat FONK CÖNEN vermoord had, en dit werd als nog geloofwaardiger aangenomen, toen men den 19 December, het lijk van CÖNEN met verscheiden wonden bedekt, in den *Rijn* vond. HAMACHER, de kuiper van FONK, werd als de medepligtige aangeduid, en later, toen FONK zelf vroeger reeds huisarrest had bekomen, gevangen gezet. De boeken van FONK werden op zijn verzoek door de regtbank van koophandel onderzocht en in orde bevonden. De procureur-generaal SANDT lokte van HAMACHER de bekentenis uit, dat CÖNEN door FONK, met zijne hulp vermoord was, zelfs ontwikkelde hij daarbij alle omstandigheden van het feit. Weldra herriep HAMACHER echter deze bekentenis, en zijn broeder, dien hij als met de zaak bekend genoemd had, wilde er volstrekt niets van weten. Het onderzoek werd nu wankelend, en wijl men den invloed der familie van FONK vreesde, in October 1817 naar *Trier* verplaatst. Hier werd FONK in Junij 1818 vrijgesproken, maar weldra, op nieuwe gronden van verdenking, weder gevangen genomen, doch bij een vonnis van den raad van beschuldiging te *Keulen* weder in vrijheid gesteld. HAMACHER daarentegen werd, wijl hij bekend had, bij het vermoorden van CÖNEN werkzaam te zijn geweest, in 1820, tot 16 jaren dwangarbeid veroordeeld. In November 1820 werd FONK voor de derdemaal gevangen gezet, en in April 1822 door de ge-

zwoeren in *Trier*, met 7 stemmen tegen 5 aan den moord schuldig verklaard, en alzoo door het hof van assisen aldaar ten dood veroordeeld. Het verzoek om herziening werd door het hof van cassatie te *Berlijn*, van de hand gewezen, doch het vonnis werd door den koning, wijl alle bewijsgronden tot het feit ontbraken, de bekrachtiging geweigerd, het proces vernietigd, FONK in vrijheid gesteld, en tevens van de hem vroeger opgelegde proceskosten ontheven. De *Rijn-provinciën* hielden zich van de schuld van FONK overtuigd, en zulks wegens zijne onaangename persoonlijkheid, wegens zijnen vroegeren slechten naam, en om de eer van de door dezelve op prijs gestelde instelling der gezworenen te redden; bijna geheel het overige *Duitschland* beschouwde hem daarentegen als onschuldig. FONK trok nu naar *Goch*, alwaar hij door zijne familie zeer liefderijk werd behandeld, en in 1832 gerust overleed. Eene Italiaansche ligtekooi, die te *Keulen* in een bordeel leefde, en met CÖNEN in liefde-betrekkingen gestaan had, en daarom in verdenking was zijne moorderes te zijn, zou, naar men verzekert, op haar doodbed te *Parijs*, in 1834, deze wandaad bekend hebben.

FONSECA FIGUEIREDO Y SOUSA (JOZEF MARIA), een Portugeesche franciskaner, te *Evora* in 1690 geboren en in 1760 overleden, was achtereenvolgend theologant van BENEDICTUS XIII, in het concilie van *Lateranen*, consul-

tor der heilige congregatiën, voorzitter der zoutgroeven te Rome, geheimraad van keizer KAREL VI, zaakgelastigde van den koning van Sardinië, en deszelfs gevolmagtigde onder de pausschappen van BENEDICTUS XIII, CLEMENS XII en BENEDICTUS XIV, eindelijk bisschop van Porto en lid van verscheiden geleerde genootschappen. Men heeft van hem verscheiden werken, in het Spaansch en Latijn, de voornaamste zijn: 1.º *Jura romanæ provincie super ecclesiam Aracœlitanam etc.*, Rome, 1719, in fol; — 2.º *Excellencias y virtudes del apostolo de las Indias* S. FRANCISCO SOLANO, ib. 1727, in 8.º; — 3.º *Tabulæ chronologicæ etc., sanctorum pontificum, cardinalium*, ibid, 1737, in fol.

FONTANA (Pater GREGORIUS), een beroemde wiskunstenaar, in 1735, te Villa de Nogarola, in Tyrol geboren, trad zeer jong in de orde der Christelijke scholen, te Rome, en onderscheidde er zich weldra door zijne talenten. Men zond hem als hoogleeraar naar Sinigaglia, naar Milane, en later naar Pavia, alwaar hij den beroemden Boscowich verving, en alwaar hij gedurende bijna 30 jaren de hoogere meetkunde onderwees. Hij was tegelijkertijd directeur van de bibliotheek der universiteit, door den graaf DE FIRMIAN opgericht, waarvan hij de rijkdommen vermeerderde. BONAPARTE deed hem in 1796, benoemen tot lid van het wetgevend ligchaam der Cisalpische

republiek, maar hij behield dezen post niet. Na den slag van Marengo, werd hij lid van het collegie de Dotti. Eene hevige koorts sleepte hem den 24 Augustus 1805 in het graf. Behalve verscheiden *Verhandelingen*, in de *Gedenkschriften* der akademiën van Sienna, Turijn enz. heeft men van hem *Vertalingen* van Fransche, Engelsche of Hoogduitsche werken.

* FONTYN (P.), een Nederlandsche kunstschilder, den 5 Januarij 1773, te Dordrecht geboren, ontving de opleiding tot zijne kunst bij den schilder PIETER HOFMAN en den bloemschilder WILLEM VAN DER LEEN. Zijne keuze viel voornamelijk op het schilderen van portretten in olie-verb. en miniatuur. Bij afwisseling schilderde hij ook binnenvertrekken met beelden gestoffeerd, en vrolijke onderwerpen uit het dagelijksche leven ontleend. Hij overleed in zijne geboorteplaats den 10 September 1839. Een aantal teekeningen en kabinetstukken, in verschillende verzamelingen voorhanden, getuigen genoegzaam hoe ver hij het in zijne kunst had gebragt.

* FORBES (CHARLES), in 1773 geboren, een der edelste menschenvrienden, was gedurende meer dan 40 jaren principaal van het voornaamste bank- en handelshuis in Bombay (*Forbes en Cie.*), en na zijne terugkomst in Engeland gedurende verscheiden jaren lid van het lagerhuis; hij was van Schotsche afkomst,

en, wat bij de Schotten zelden voorkomt, een tory in den strengsten zin des woords; maar nooit, zegt de *Times*, maakte de geloofsleer zijner partij inbreuk op zijn gevoel voor regt en onregt, en zijn mannelijke geest was steeds bereid om te helpen, zoodra het om armen, verdrukten of vervolgd te doen was. Van zijne vroegste jeugd af met *Indië* verbonden, koesterde hij bij voortdoring de levendigste deelneming voor de welvaart van dat land, in hetwelke hij zijne gelukkigste jaren had doorgebracht, en het grootste gedeelte van zijn vermogen op eene eervolle wijze verworven had. Zoowel in het parlement als in het directie-hof der Oost-Indische compagnie, was hij onvermoeid werkzaam, om aan dit zijn aangenomen vaderland gerechtigheid te doen wedervaren. En de inboorlingen van *Indië* erkenden ook met dankbaarheid zijne offerende liefde. Van het eene einde van *Hindostan* tot aan het andere, van den *Parsi*, *Hindu*, *Moslem* werd zijn naam op het diepste vereerd. Toen hij *Indië* verliet, schonken hem de inboorlingen een prachtig zilveren servies tot aandenken, en 27 jaren na zijn vertrek, werd aldaar voor 9000 ponden sterlings ingeteekend, om voor hunnen vriend en weldoener een standbeeld opterigten. De beitel van CHANTREY heeft de indrukwekkende gestalte, de mannelijke en welwillende gelaatstrekken van FORBES heerlijk voorgesteld, en aan de voeten van dit marmeren beeld, hetwelk in het

stadhuis te *Bombay* naast die van MOUNTSTUART, ELPHINSTONE en JOHN MALCOLM staat, leggen de Indianen dikwijls bloemkransen als huldeblijken neder. FORBES overleed te *Londen*, den 20 November 1849. Eene zijner laatste weldadige handelingen was de aanwijzing eener zeer aanzienlijke som, met het doel, om aan de inwoners van *Bombay*, in alle jaargetijden zuiver drinkwater te verschaffen.

FORBIN-JANSON (KAREL AUGUSTUS MARIA JOZEF, graaf DE), bisschop van *Nancy*, in 1785 te *Parijs* geboren, was pas 5 jaren oud, toen hij zijne ouders naar *Duitschland* volgde, werwaarts de revolutionnaire vervolgingen hen noodzaakten eene schuilplaats te zoeken. In *Frankrijk* teruggekeerd, ontwaarde men reeds bij zijne overige deugden, de eerste teekenen dier onuitputtelijke liefdadigheid, welke een der voornaamste trekken van zijn karakter uitmaakt. In 1806, tot bijzitter in den staatsraad benoemd, zag hij van die betrekking af, om in het seminarie van *St. Sulpice* te gaan, alwaar hij, onder de leiding van bekwame meesters, de snelste vorderingen in de wetenschap en in de godsvrucht maakte. In 1811 te *Chambéry* tot priester gewijd, verbleef hij eenigen tijd in dat diocees, in hoedanigheid van algemeen-vikaris en van overste van het seminarie, en kwam in 1814 in *Frankrijk* terug, alwaar hij zich gezamenlijk met den heer DE RAUZAN met het werk der missiën bezig

hield. Na al de deelgenooten van zijnen ijver, met eene gelukkige en heilige ingeving te hebben beziel, wenschte hij het *Heilige Land* te bezoeken, en vertrok te dien einde naar het Oosten; eerst hield hij zich te *Smyrna* op, en begaf zich vervolgens naar *Nazareth* en *Jeruzalem*. De religieuzen, die het Heilige graf bewaken, ontvingen hem als eenen beschermer, en boden hem de decoratie hunner orde aan, welke hij zich tot eer rekende gedurende zijn geheele leven te dragen. In 1823 tot het bisdom *Nancy* benoemd, werd hij den 4 Maart 1825 als zoodanig gewijd, en dadelijk bij zijne komst in zijn diocees, vervulde hij zijne pligten met eenen ijver, die hem ongelukkiglijk talrijke vijanden berokkende. Na de omwenteling van 1830, genoodzaakt zijnen bisschoppelijken stoel te verlaten, begaf hij zich naar *Rome* om van den Paus eene zending naar *Azië* te verzoeken; daar hij hierin niet kon slagen; scheepte hij zich in naar de *Vereenigde Staten*, waarvan hij de verschillende gewesten bezocht. Hij was bij het nationale concilie van *Baltimore* tegenwoordig, en begaf zich naar *Canada*, alwaar zijne predikatiën de gelukkigste uitwerkselen te weeg bragten. Na zoo vele vermoënissen, zou hij het regt hebben gehad enige rust te genieten, maar te *Parijs* teruggekeerd, maakte hij zich gereed, om zich naar *Sina* intescheppen, toen zijne plotseling gekrenkte gezondheid, hem noodzaakte dit nieuwe ont-

werp uittestellen. Hij had zich naar het zuiden van *Frankrijk* begeven, om door het zachte klimaat de krachten te herstellen, welke hem verlieten, en hij overleed te *Aygalades* bij *Marseille*, den 11 Julij 1844.

FORCELLINI (EGIDIO), een geleerde letterkundige, in 1688, in een dorp bij *Feltro*, diocees van *Padua*, geboren, volbragt zijne studiën in het seminarie dier stad, en werd vervolgens geroepen tot het beheer van dat van *Canada*, alwaar hij tevens den leerstoel der rethorica bekleedde. Hij overleed den 4 April 1768. Men heeft hem het beste Latijnsche Woordenboek te danken, dat er bestaat, waarvan FACCIOLATO de bewerking leidde, en dat, als 't ware zijn geheele leven innam. Het is onder dezen titel in het licht gegeven: *Totius latinitas Lexicon, consilio et curâ Jac. Facciolati, opera et studio Egidii Forcellini, Padua, 1771, 4 dl.ⁿ, in fol.* Elk Latijnsch woord is in het Italiaansch wedergegeven en gaat gepaard met het daarmede overeenstemmend Grieksche woord. Deze uitgave is de beste. Die van 1805 bevat niet de op den titel beloofde vermeerderingen. Een *Supplement*, dat beide completeert, is in 1816 in het licht gegeven. Eene 3.^e uitgave van dit uitmuntend woordenboek is verschenen met bijvoegselen door JOS. FURLANETTO, *Padua, 1827* tot 1832, 4 dl.ⁿ, gr. in 4.^{to}; en een 4.^e, *Londen, 1828, 2 dl.ⁿ, zeer groot in 4.^{to}*

* **FORMEY** (JOANNES LODEWIJK), zoon van J. H. S. FORMEY (zie dat Art. -Wbk.-), in 1766, te *Berlijn* geboren, ontving het onderwijs in de voorbereidende wetenschappen, deels in het vaderlijke huis en deels in het Fransche collegie zijner geboorteplaats; hij studeerde vervolgens te *Halle* en te *Göttingen* in de geneeskunde, en begaf zich in 1789 naar *Parijs*, waar hij kennis maakte met de beroemdste Fransche geleerden. De verschrikkelijke tooneelen bij de uitbarsting der Fransche omwenteling, verschrikten hem zoodanig, dat hij met overhaasting vertrok, doch aan de barière aangehouden en naar het stadhuis gebragt werd, waar hij het enkel aan den maire **BAILLY** te danken had van geen slagtoffer der volkswoede te worden. Na eenige dagen gelukte het hem *Parijs* te verlaten; hij begaf zich naar *Zwitserland*, en verder over *Munchen* en *Regensburg* naar *Weenen*. Na zijne terugkomst te *Berlijn*, werd hij tot eersten geneesheer bij den staf aangesteld; in 1794 had hij, gemeenschappelijk met den staf-chirurgijn **MURSINNA**, het bestuur over de hospitalen, en in 1796 werd hij lijfarts van **FREDERIK WILLEM II.** Na den dood des konings nam hij zijn ontslag, en hervatte zijne werkzaamheden als lid der geneeskundige collegiën te *Berlijn*. In 1798 werd hij hoogleeraar der militaire geneeskunde, en bekwam later nog verscheiden andere posten. In 1806, werd hij door **LODEWIJK BONAPARTE** (later koning van

Holland), tot eene consultatie naar *Parijs* ontboden; hij bleef zes weken aldaar, en deed toen eene reis door het Zuiden van *Frankrijk*; zoodra hij het beëindigt van het uitbarsten des oorlogs tusschen *Pruissen* en *Frankrijk* vernam, keerde hij door *Zwitserland* naar *Berlijn* terug. Bij het naderen der Franschen, werd hij met den prins von **HATZFELD** en den minister van justitie **KIRCHEISEN** door de regering van *Berlijn* naar *Potsdam* **NAPOLEON** te ontmoeten gezonden. Eenige hervormingen in de geneeskundige collegiën stelden **FORMEY** eenigen tijd buiten betrekking, doch in 1811, werd hij tot hoogleeraar der practische heekunde aangesteld. Hij overleed den 23 Junij 1823. Zijne veelvuldige genees- en heekundige werken getuigen van zijne buitengewone kunde en bevestigen zijn' roem als practisch geneesheer.

FORTIA D'URBAN (**AGRICOLE JOSEPH FR. XAV. PIERRE ESPRIT SIMON PAUL ANTOINE**, markies de), laatste spruit der oude *Katalonische* familie van **FORTIA**, waarvan een in *Provence* gevestigde tak in de 16.^e eeuw den naam van **URBAN** aannam, naar een in de nabijheid van *Avignon* gelegen leengoed, werd in 1756 in de laatstgenoemde stad, waarvan zijn vader eerste overheids-persoon was, geboren. Bij het verlaten der militaire school, in 1774, werd hij als onderluitenant bij het regiment infanterie des konings geplaatst; maar weldra verliet hij de dienst,

om zich geheel op de beoefening der wetenschappen toe te leggen. Een proces, waar zijne fortuin van afhing, noodzaakte hem naar Rome te gaan, ten einde er de bespoediging der uitspraak van te bevorderen. Zijn verblijf in deze hoofdstad der kunsten was voor zijne beleving niet verloren; hij bezocht er de geleerden, onder anderen pater JACQUIER (zie dat Art. -Wbk.-), en wendde zijne vrije uren aan, ter uitbreiding zijner kundigheden. Eindelijk was de uitspraak der regtbanken hem gunstig, en daar hij het vertrouwen der Rómeinsche regering had weten te winnen, kwam hij terug met den titel van kolonel der pauselijke troepen in het graafschap *Venaissin*. In 1790 werd hij lid der eerste municipaliteit van *Avignon*; maar door den gang der revolutionnaire partij verschrikt, zonderde hij zich weldra af, en vond geen beter middel om aan de proscriptie te ontsnappen, dan door in 1795 eene schuilplaats te *Parijs* te komen zoeken. De herstelling der kalmte vergunde hem zijnen letterkundigen arbeid weder optenemen, en van dien oogenblik af, wijdde hij zich geheel der studie toe. Niet minder weldadig dan geleerd, wendde hij zijne rijkdommen aan, om jonge, slecht met de fortuin bedeelde geleerden te begunstigen en nuttige uitgaven te ondersteunen (zie *GUYSE* en *LACLÈDE*), die zonder zijne medewerking niet zouden hebben kunnen ondernomen worden. Deze waarlijk achtenswaardige man overleed te *Parijs*, den 6 Augustus

1843, betreurd door al degenen die hem kenden. Hij was lid der akademie van opschriften, en van een aantal geleerde genootschappen: Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Principes etc. (Grondbeginselen en vraagstukken der natuurlijke zedeleer)*, *Yverdun*, 1784, in 12.^{mo}, 3.^e vermeerderde uitgave, *Avignon*, 1803, in 12.^{mo}; — 2.^o *Mémoires etc. (Verhandelingen om te dienen tot de oude geschiedenis des aardbols)*, *Parijs*, 1805—1809, 10 dl.ⁿ, in 12.^{mo}; — 3.^o *Antiquités etc. (Oudheden en gedenkteekenen van het departement van Vacluse)*, *ib.* 1808, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}; — 4.^o *Tableau etc. (Geschied- en aardrijkskundig tafereel der wereld)*, *ib.* 1810, 4 dl.ⁿ, in 12.^{mo}; — 5.^o *Tableau etc. (Historisch en Genealogisch tafereel van het huis van Bourbon)*, *Avignon*, 1816, in 8.^{vo}; — 6.^o *Vie etc. (Leven van LOUWIS DE BERTON DE CRILLON DE BARBES enz., gevolgd door aantekeningen)*, *Parijs*, 1825 tot 1826, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo} (zie *CRILLON -Wbk.*); — 7.^o *Recueil etc. (Verzameling van oude reisbeschrijvingen)*, *ib.* 1845, in 4.^{to} enz.

FORTIS (ALOYSIUS), 20.^e generaal der Jesuiten, te *Verona*, den 26 Februarij 1748 geboren, werd reeds in den ouderdom van 14 jaren in de maatschappij opgenomen. Hij onderwees de rhetorica in het collegie van *Ferrara*, toen CLEMENS XIV de societeit van Jesus vernietigde. Naar *Verona* teruggekeerd, om er zijne godgeleerde studiën te

volbrengen, werd hij aldaar tot den leerstoel der wijsbegeerte in het lyceum benoemd, en maakte zich zeer beroemd door zijn *Prodromus ad universam metaphysicam*. Omtrent denzelfden tijd bragt hij, gezamenlijk met den kanonik SERAPHINUS VOLTA, ten einde de *Illustrazione de Pesci impietriti del monte Bolca in Verona*. Naardien de maatschappij in Rusland nog steeds bestond, deed pater FORTIS zich aldaar op nieuw aannemen, en vereenigde zich te Parma met diegene der leden, welke, onder de bescherming van den hertog FERDINAND, er het pensionnaat der adellijken weder kwamen openen, en onderwees er gedurende verscheiden jaren de letterkunde. De lof, die aan zijne Italiaansche, Grieksche en Latijnsche gedichten te beurt viel, doet betreuren, dat hij uit nederigheid, op het einde zijner dagen, al zijne geschriften aan de vlammen heeft overgegeven. Zoodra het gezelschap van JESUS in het koninkrijk Napels was hersteld (1804), haastte hij zich, om zich derwaarts te begeven; maar nauwelijks had hij het collegie dier stad georganiseerd, of de staatkundige omstandigheden noodzaakten hem, naar Orvieto, en van daar naar Verona te gaan, van waar hij zich naar Rome begaf, omtrent het tijdstip, waarop Pius VII de maatschappij in de geheele Catholijke wereld herstelde. De Paus benoemde hem tot examiner der bisschoppen en de generaal BRZO-

zowski, die steeds zijn verblijf in Rusland hield, verkoos hem tot zijnen vicarius in Italië. In 1829, zelf tot generaal verkozen, bood hij op zijne beurt het voorbeeld aller deugden aan, welke hij verlangde in anderen te zien schitteren, en overleed te Rome, den 27 Januarij 1829.

FOSCARINI (MARCO), in 1695 te Venetië geboren, bekleedde vroegtijdig openbare ambten, en werd ridder en procurator van den H. MARCUS. In gezantschap naar verschillende hoven van Europa gezonden, kwam hij naar Venetië terug, alwaar men hem het opzigt over de openbare gedenkteeken, en daarna over de bibliotheek van den H. MARCUS toevertrouwde. In 1762, werd hij door de stem zijner landgenooten tot de waardigheid van doge verheven; doch hij overleed nog in het zelfde jaar, 10 maanden na zijne verheffing. Men heeft van hem in het Italiaansch: 1.° *Letterkundige geschiedenis van Venetië*, 1.° dl. gr. in fol., Padua, 1752; — 2.° *Verhandeling over de wel-sprekendheid*, en 3.° *Geheime gedenkschriften, om te dienen tot de geschiedenis van keizer KAREL VI.*

FOUGEROUX (FRANCISCUS XAVERIUS), een van de treffendste voorbeelden der christelijke liefdadigheid, in 1773, te Vellefreyles-Gy (Fr. Opper-Saône-dep.^t) geboren, verliet nauwelijks de kindschheid, toen hij door zijn'

ouderen broeder naar *Parijs* be-roepen werd. Zijne eerste stu-diën waren onvolledig, maar hij vergoedde zulks later, minder met het doel om door kunde te schitteren, dan om zich de betrekkingen waardig te maken, welke hij bekleedde, en om zich in staat te stellen nuttig te zijn. In 1793, door de requisitie ge-troffen, was hij bij het leger hetgene wat hij later in de wereld was, eerbiedig jegens zijne chefs, liefderijk jegens zijne krijgsmak-kers, en steeds bereid om dienst te bewijzen. Hij gedroeg zich als een dapper militair bij de belegeringen van *Landrecies* en *Maastricht*, en in den gedenk-waardigen slag van *Fleurus*. Eenigen tijd daarna in de bu-reaux van den algemeenen be-taalmeester des legers geplaatst, kwam hij in 1805, als surnu-merair, in het kabinet van den minister van financiën. Zijne bevordering, welke hij enkel aan zijne verdiensten en aan zijnen ijver te danken had, was echter zeer snel: in 1814 werd hij *chef de cabinet*, en in 1833, chef van het 1.^e bureau van het algemeen-secretariaat. Vier jaren later vraagde hij om zijn ont-slag, ten einde meer tijd te hebben om in goede werken te besteden en tevens om zich tot den dood voor te bereiden, die hem echter niet kon verrassen, daar hij steeds in eenen staat verkeerde om te kunnen *com-municeren en sterven*. Door eene smartelijke ziekte, welke hij zonder eenig ongeduld of gemor verdroeg, van zijn nabij zijnde einde verwittigd, over-

leed hij den 13 November 1838, bewegend door de armen, die steeds in hem den ijverigsten weldoener hadden gehad, ter-wijl hij eene onuitwischbare herinnering in het hart van al degene naliet, die hem gekend hadden. De administratie der financiën bekostigde zijne lijk-plegtigheden. In het ons afge-bakend bestek is het onmogelijk ook slechts een gedeelte van het goede te beschrijven, het-welk door *Fougeroux* gewrocht is; wij verwijzen te dien einde tot de *Levensschets (Notice)* van dezen wezenlijken man van goede werken, door den heer *Gossin*, oud-raadsheer bij het hof van *Parijs*, geleverd, 1839, in 12.^{mo}, herdrukt.

* *FOULIS (ROBERT EN ANDREW)*, twee beroemde boekdrukkers, te *Glasgow* geboren. *ROBERT* begon in 1740 te drukken; zijn eerste proefstuk was *Demetrius Phalereus*, in 4.^{to}, 1743. In 1744 leverde hij zijnen be-roemden *Horatius*, waarvan hij de proefbladen in het univer-siteits gebouw te *Glasgow* liet ophangen, en voor het ontdek-ken van elke fout eenen prijs bepaalde. Met zijnen broeder drukte hij vervolgens, naauw-keurig en sierlijk de meeste Latijnsche en Grieksche classieke schrijvers. De oprigting van eene schilder- en beeldhouwers-akademie was de oorzaak van hunnen ondergang. *ANDREW* overleed in 1774; *ROBERT* ver-kocht in 1776 zijne verzame-ling van schilderijen, en na alle schulden gedekt te hebben, zag

hij zich in het bezit van 15 shilling. Hij overleed in hetzelfde jaar.

* FOURDINIER (AMANDUS JACOBUS CELESTINUS), overste der congregatie van den H. Geest, den 31 Augustus 1788, te *Tubersent* (Fr. dep.^t *Pas de Calais*) geboren, begaf zich, na zijne humaniora te hebben volbragt, te *Atrecht* in het seminarie, alwaar hij in 1807 de tonsuur ontving. Nadat hij zijnen theologischen leergang op eene lofelijke wijze volbragt had, werd hij den 12 Junij 1813 tot priester gewijd, en aanvaardde hij de zielzorg. Van de natuur met eene buitengewone scherpzinnigheid, eenen waarnemenden geest en een gezond oordeel begaafd, bezat de jonge pastoor van *Tubersent* alles wat hij noodig had, om uit de zielzorg al die voordeelen te trekken, welke haar tot menschenkennis geleidt. Toen in 1815, in het priesterseminarie te *Atrecht*, een leerstoel der theologie kwam open te staan, werd FOURDINIER tot denzelve beroepen. Hij had die betrekking twee jaren bekleed, toen zijn neef en peet BERTOUT hem naar *Parijs* beriep, om hem behulpzaam te zijn bij de herstelling van het seminarie van den H. Geest. Den 17 Julij 1817 betrokken BERTOUT en FOURDINIER een huis in de straat *Notre Dame des Champs*, dat zij gehuurd hadden, en in November werd er een seminarie en een theologische leergang geopend, waarvan de directie uit BERTOUT

als overste en FOURDINIER, als hoogleeraar der theologie, en beheerder van het huishoudelijke bestond. Twee jaren later werd het voormalige seminarie in de poststraat, namens de congregatie weder aangekocht, en in 1822 het voormalige landhuis te *Gentilly*. In 1823, werd door de congregatie van den H. Geest een *Seminarium puorum* geopend, en den Franschen koloniën jaarlijks, door de aankomst van vrome missionarissen, hulp gezonden. Sedert 1830 had het seminarie van de regering geene ondersteuning meer bekomen, en in 1832, werd het in een hospitaal voor cholera-zieken herschapen; het militaire bestuur had al de kamers der seminaristen ingeslagen, en deszelfs doel, om het lokaal te behouden, duidelijk aan den dag gelegd. Onder deze haghelijke omstandigheden overleed BERTOUT, den 10 Decb. 1832, en FOURDINIER, werd den 15 daaropvolgende tot overste verkozen. Hij trad dadelijk in onderhandeling, waarvan in 1834 het resultaat de teruggave van het seminarie was; acht maanden later ontving hij 10,000 francs schadeloosstelling tot herstel der kamers. Het schrander beheer van den nieuwen overste verwierf hem de wellillendheid der regering, welke hem de, sedert 1830, ingehouden ondersteuningsgelden weder liet toevloeijen, en des heiligen Stoels, die hem als een teeken van bijzondere achting den titel van *Protonotarius apostolicus*

gaf. Zijn ijver voor den bloei van het seminarie kende geene grenzen; alles wat tot de bevordering der vroomheid zijner kweekelingen kon bijdragen, haastte hij zich daartestellen of intevoeren. Zijne, reeds sedert lang ondermijnde, gezondheid hield hem niet terug, bij alle godvruchtige oefeningen de eerste te zijn; zijne dagelijksche briefwisseling met de verschillende diocesen, om kweekelingen te bekomen en om over die, welke men hem zond, zich inlichting te verschaffen; met de propaganda, met het ministerie, met de koloniën voerde hij geheel alleen, zonder dat iets bleef liggen. De hooge achting, in welke hij bij alle ministers van marine stond, en de eerbied, welchen alle priesters in de koloniën voor hem aan den dag legden, bewijst genoegzaam het groote beleid, met hetwelke hij in conflicten, in welke verschillende autoriteiten zoo ligt met elkander geraken, vastheid van karakter en toegevendheid met elkander wist te vereenigen. De middelen, om in het gebrek aan apostolische arbeiders in de koloniën te voorzien, waren sedert langen tijd het voorwerp des nadenkens en des gebeds van den ijverigen overste. De geestelijkheid in eene congregatie te vereenigen, welker leden, los van al het tijdelijke, zonder zorg voor het tegenwoordige en voor de toekomst, geen ander belang hadden dan *zielen te redden*, scheen hem het werkzaamste middel, om het personeel der coloniale geestelijkheid te vermeer-

deren, en den goeden uitslag van hunnen arbeid te verzekeren. De congregatie van den H. Geest vereenigde deze voorwaarden en FOURDINIER werkte, om dezelve in de koloniën te verspreiden, en deed ook zijne kweekelingen naar dat doel streven. De oppositie, waarop zijne pogingen in 1836 stieten, was niet in staat hem daarvan af te trekken, en hij verdubbelde zijnen ijver. In 1844 scheen de gunstige oogenblik gekomen te zijn; algemeen gevoelde men de noodzakelijkheid eener nieuwe organisatie der coloniale geestelijkheid; verscheiden groote volkplantingen waren zonder geestelijk hoofd. FOURDINIER ontwierp een plan van organisatie, dat aan het doel, waarnaar hij sedert acht jaren streefde, beantwoordde, en legde het aan den apostolischen nuntius, en verscheiden deskundige mannen voor; die hetzelfde goedkeurden; in den tusschentijd der zittingen van de kamer in 1844, wilde de minister de zaak overwegen en er uitspraak in doen; doch de staatkundige gebeurtenissen beletteden het ministerie zich met deze zaak bezig te houden, en FOURDINIER overleed den 5 Januarij 1845.

FOURIER (JOANNES BAPTISTA JOZEF, baron DE), een geleerde meetkundige, in 1768, te Auxerre geboren, had zijne klassen in den ouderdom van 13 jaren doorgelopen, en was pas 18 jaren oud, toen hij bij de militaire school, in welke hij was opgevoed, tot hoogleeraar der

wiskunde werd benoemd. Bij de oprigting der Normaalschool, werd hij door zijn departement derwaarts gezonden; zijne vroegrijpe talenten deden er hem tot conferentie-meester benoemen, en later bekleedde hij eenen leerstoel in de polytechnieke school. Hij vergezelde BONAPARTE op zijnen togt naar het Oosten, en werd tot secretaris van het instituut van *Egypte* verkozen. Hij bekleedde te gelijkertijd den post van commissaris van het Fransche leger bij eenen divan, zamengesteld uit de voornaamste ulema's van *Cairo* en der provinciën, en werd gedurende den togt naar *Syrië* met de administratie der justicie belast. Aan het hoofd van eene der beide afdeelingen van het instituut geplaatst, regelde hij in *Opper-Egypte* de nasporingen, aan welke de wetenschap gewigtige ontdekkingen te danken heeft. Hij sprak de lijkrede van KLEBER, en later die van DESAIX uit (zie beide Art.^s *Wbk.*), die roemrijk te *Marengo* sneefden. In *Frankrijk* teruggekeerd, deed hij tot de uitgave van een groot werk over *Egypte* besluiten, en werd met de zamenstelling der voorrede tot hetzelfde belast. In 1802, tot prefekt van het *Isère*-dep.^t benoemd, deed hij zich als een bekwame administrator kennen, en liet nuttige werken uitvoeren, onder anderen de droogmaking der moerassen van *Bourgoin*. In 1807 behaalde hij den door het instituut uitgelooften prijs door zijn antwoord op deze vraag: *Hoe zijn de wetten*

van de verspreiding der warmte in de vaste lichamen te bepalen? en vier jaren later bood hij het instituut eene tweede verhandeling over hetzelfde onderwerp aan. Bij de restauratie in de prefektuur van het *Isère*-dep.^t gehandhaafd, verliet hij *Grenoble* bij de terugkomst van NAPOLEON; voor den keizer teruggebracht, die hem tot prefekt van *Lyon* benoemde, weigerde hij de uitvoering der maatregelen, welke men hem voorschreef en werd vervangen. FOURIER kwam toen te *Parijs*, met het oogmerk van zich uitsluitend aan de studie toetewijden. In 1816, nam de akademie van wetenschappen hem in haar midden op, doch daar zijne verkiezing geene bekrachtiging kon erlangen, zoo werd hij het volgende jaar herkozen, en dit maal kon hij eene plaats komen bekleeden, welke hij zoo waardig was. Gezamenlijk met COVIER tot blijvend secretaris verkozen, openden hem de *Lofreden*, welke hij van zijne aan de wetenschap ontrukte medeleden uitsprak, de deuren der Fransche akademie. FOURIER overleed den 16 Mei 1830. Behalve een aantal *Verhandelingen* en *Verslagen*, in de verzameling der akademie, alsmede de *Lofreden* van DELAMBRE, HERSCHEL, BREGUET, CHARLES enz., heeft men van hem: 1.^o *Rapport etc.* (*Verslag over de gestichten, Tontines genaamd*), *Parijs*, 1821, in 4.^{to}; — 2.^o *Théorie etc.* (*Ontleedkundige theorie der warmte*), *Parijs*, 1822, in 4.^{to}; — 3.^o *Analyse etc.*

(*Ontleding der bepaalde equatiën*), 1840, in 4.^{to}

FOURIER (FRANCISCUS KAREL MARIA), den 7 April 1768 te *Besançon* geboren. Reeds vroeg in het collegie dier stad geplaatst, openbaarde hij er weldra eenen bepaalden smaak voor de aardrijkskunde; maar zijn vader, die lakenkooper was, brak zijne studiën af, om hem in een handelhuis te plaatsen. Deze loopbaan, welke hij tot bijna aan het einde zijns levens volgde, had eenen vermogenden invloed op de leiding zijner denkbeelden. Twee feiten, waarvan het eene in zijne kindschheid en het andere in zijne jeugd plaats had, vestigden reeds vroegtjijd zijne aandacht op de bedriegerijen en de logens in den handel gebruikelijk. In den ouderdom van zeven jaren, werd hij eens geducht gekastijd, wjl hij aan eenen kalant zijns vaders den waren prijs eener koopwaar gezegd had. Toen hij later te *Marseille* bediende in een handelhuis was, moest hij eene aanzienlijke partij rijst, die zijn patroon opgekocht had, en die, in de hoop van eene grootere winst, opgelegd, eindelijk in de magazijnen bedorven was, in de zee werpen, terwijl het volk van honger stierf. Deze beide voorvallen verwekten in de ziel van den jongen FOURIER zulk eene verontwaardiging, dat hij zwoer, later alle handelbedrog te zullen ontmaskeren en een middel te zoeken tegen eene zoo gebrekkige organisatie. In deze afgetrokkene overwegingen

verliep zijn leven tot in 1803. In dat jaar, gaf FOURIER, steeds als handel-bediende, in het *Bulletin de Lyon*, van den 17 December (25 *Primaire* jaar XII), een artikel in het licht, getiteld: *Triumvirat etc. (Vastelands Driemanschap en voortdurende vrede enz.)*, een artikel, waarin hij aankondigde dat *Europa* eene groote gebeurtenis te gemoet ging, na welke de algemeene vrede zou plaats hebben. Volgens den schrijver, moest *Pruisen*, de zwakste en slechtst geslotene der vier mogendheden, het slagtoffer worden van een triumviraat, door de drie andere gevormd. Daar echter elk triumviraat gewoonlijk is zamengesteld uit een' bedrogene, en twee mededingers, die elkander verscheuren, zoo zou *Oostenrijk* op zijne beurt door de beide andere onderworpen worden, die elkander op zijn lijk het rijksbestuur betwisten zouden. De laatste, die overwinnaar bleef, zou feitelijk meester der wereld zijn; want in tegenwoordigheid van eenen zoodanigen colossus, zou *Engeland* niets meer zijn. *Indië* zou aan hetzelfde ontnomen, zijn handelmonopolie vernietigd, en de vrede met geweld tot stand gebracht worden, onder het gebied van eenen eenigen meester. Dit artikel, op eenen bevestigenden toon, door eenen man geschreven, die zeker van zijne zaak scheen te zijn, werd door den eersten consul opgemerkt, die aan den secretaris der policie te *Lyon* deed vragen, wie de schrijver van dat artikel was. De drukker, de heer

BALLANCHE, antwoordde dat de schrijver een jonge koopmansbediende was, die zich in geenendeele met staatkunde inliet, en de zaak bleef daarbij berusten. In een werk, dat hij in 1808 onder den titel in het licht gaf van *Théorie etc. (Bespiegeling der vier bewegingen)*, drukte FOURIER, terwijl hij op het denkbeeld van den toenemenden invloed van *Rusland* terugkwam, zich aldus uit: » In onze dagen is de beschaving op twee vingerbreed nabij haren ondergang geweest: de oorlog der omwenteling zoude overweldiging en verdeeling van *Frankrijk* hebben kunnen aanvoeren, waarna *Oostenrijk* en *Rusland*, *Europa* onderling zouden verdeeld hebben; en in derzelve latere twisten zou *Rusland*, dat aan de geheele wereld, en zelfs aan zich zelve onbekende middelen bezit, *Oostenrijk* en de beschaving hebben kunnen verpletteren." Deze overwegingen openbaarden eenen nadenkenden geest, gewoon om het gewigt der feiten, en derzelve invloed op de toekomst te berekenen. Maar de staatkunde was niet het bijzondere voorwerp der werkzaamheden van FOURIER. Zeer verschillend van die mannen, welke zich verbeelden, dat de oorzaak aller misbruiken in den regeringsvorm bestaat, en dat het genoeg zoude zijn denzelven te veranderen, om alles te herstellen, zag FOURIER in de maatschappelijke organisatie het beginsel aller misbruiken en ongeregelheden, welke wij be-

treuren, en hij kwam op het denkbeeld, om de maatschappij te hervormen. Door zijn stelsel uittebreiden, geraakte hij er toe, om zich van de wereld, van den mensch, van derzelve vroeger en toekomstig lot, denkbeelden te vormen, verschillende van die, welke zich alle wijsgeeren gevormd hadden, en hij verkondigde als eene gewigtige ontdekking, dat *de aantrekkingskracht, welke de wet der stofelijke wereld is, het ook van die der geestelijke wereld uitmaakt.* Het is volgens hem, door de aantrekkende kracht, dat de wereld van den *verwoestenden chaos*, zijnde de tegenwoordige staat der maatschappij, tot de *maatschappelijke harmonie* moet overgaan. De hartstogten zijn, volgens FOURIER, niet wezenlijk kwaad; zij zijn de springvederen der menscheijke handelingen, en de middelen van gezelligheid, door welke de menschen elkander toenaderen, en harmonische groepen vormen. Maar deze hartstogten, gelijk aan het raderwerk van een groot werktuig, kunnen zich vereenigen en te samenwerken, en daardoor eene zachte en regelmatige beweging voortbrengen, maar zij kunnen zich ook evenzeer door hare ruwheid kneuzen ja zelfs verbrijzelen, en zoodanig is haar staat in de tegenwoordige maatschappij, die FOURIER zich groepen achtte, te herscheppen. Terwijl hij de spotreden der critiek trotseerde, vergeleek hij zich met COLUMBUS, gedurende

zeven jaren voor gek uitgekretten. » Wanneer, zeide hij, de bewijzen mijner ontdekking in het licht zullen zijn gebragt, wanneer de algemeene eenheid gereed zal zijn, om zich op de bouwvallen der barbaarschheid en der beschaving te verheffen, dan zullen de critici plotseling van de minachting tot de verrukking overgaan; zij zullen den uitvinder tot eenen halven god willen verheffen, en zij zullen zich evenzeer door overdrevene vleijerij vernederen, als zij zulks thans doen door onberedeneerde spotternij. . . Ik alleen, zegt hij elders, zal twintig eeuwen van staatkundige onnoozelheid beschaamd maken, en het is aan mij alleen, dat de tegenwoordige en toekomstige geslachten het begin van hun onmetelijk geluk zullen te danken hebben. Vóór mij heeft de menschheid meer dan duizend jaren verloren, met op eene dwaze wijze tegen de natuur te worstelen; ik ben de eerste, die mij voor haar gebogen heb, door de aantrekkingskracht te beoefenen, die het werktuig harer besluiten is; zij heeft zich verwaardigd den eenigen sterveling die haar huldigde toetelagchen; zij heeft mij al hare schatten geopend. Bezitter van het boek des noodlots, heb ik de staat- en zedekundige duisternissen verdreven, en op de bouwvallen der raadselachtige wetenschappen, verhef ik de theorie der algemeene harmonie, *Ævægi monumentum ære perennius.*” Het is met deze bedwelling van trotschheid, en deze laatdunkende opgewondenheid,

dat FOURIER al de deelen van zijn associatie-stelsel heeft ontwikkeld. Na al de gebreken onzer maatschappelijke orde, het *antagonisme* en *pauperisme* (vijandschap en armoede), de oneenigheden van allerlei aard, die dezelve verdeelen, te hebben aangeduid, stelt hij als beginsel, dat het doel van elke maatschappij moet zijn, van aan hare leden de grootste mate van geluk te verschaffen; nu, het geluk, tijdelijk beschouwd, is niets anders dan rijkdom, of ten minste welvaart. De daargestelling dezer algemeene welvaart is alzoo het doel dat FOURIER zich voorstelt. Om tot de toepassing van zijn luilekkerland (*Utopia*) te geraken, ontleedt hij de menschelijke ziel, waarvan hij op zijne wijze de hartsogten rangschikt. Volgens het stelsel van FOURIER, zou de maatschappelijke huishouding, anders *Phalange* genaamd, uit omtrent drie honderd familiën, mannen, vrouwen en kinderen bestaan, die gemeenschappelijk een gebouw bewonen *Phalantère* genaamd, door een gemeenschappelijk opzigt bestuurd, dat terwijl het de levensmiddelen in het groot inkoop, en dezelve door eene kookkunst op groote schaal toebereidt, op de uitgave aanmerkelijke winsten moet maken. Eene aanmerking, die FOURIER gaarne doet gelden, is dat de driehonderd vrouwen, welke in eenen verdeelden staat, zich met de bijzonderheden harer huishouding zouden moeten bezig houden, van die zorg vrij zijn, en vervangen zullen worden,

door een twintigtal personen, met eene bijzondere geschiktheid en lust voor de huishouding bezield, hetwelk haar in de gelegenheid zal stellen hare geliefkoosde bezigheden uitte oefenen, en tevens een groot voordeel te weeg brengen. Al de leden der *Phalange*, zouden in drievoudige betrekking vereenigd zijn, namelijk met betrekking tot het *kapitaal*, tot den *arbeid* en tot de *begaafdheid*. Alle zijn deelhebbers naar evenredigheid van hunnen inleg, en elk zal na aftrek der gemeenschappelijke kosten der *Phalange* zijn evenredig deel aan de voordeelen der maatschappij hebben. Voor het overige zou er niet de minste dwang omtrent de leden uitgeoefend worden. Elk zou in volle vrijheid zijn beroep en zijnen smaak kunnen opvolgen, en ter voorkoming van verveling zich bij afwisseling met verschillende werkzaamheden bezig houden enz. Bij het zien der onnoemelijke voordeelen, welke deze vereenigde orde zou aanbieden, zou de navolging al meer en meer veld winnen, iedereen zou zich beijveren om genot van de nieuwe ontdekking te hebben, die in weinige jaren, den aardbol zou zijn rondgegaan. Alzoo zou men het aan *FOURIER* te danken hebben, dat de weelde, de welstand, het geluk, het genot aller vermaken, de werkzaamheid des ligchaams en des geestes, alle vreugde en verrukkingen, welke de verbeeldingskracht zich kan voorstellen, onder het mensche-

lijk geslacht verspreid werden. Er zouden wonderen geschieden, en de mensch zou het aangezicht der aarde veranderen. » Bij voorbeeld, zegt *FOURIER*, de vereenigde orde zal de verovering der groote woestijn van *Sahara* ondernemen; men zal dezelve op verschillende punten, door tien, en, mogt het noodig zijn, door twintig millioenen armen doen aanvallen, en door de gronden te ontginnen, met bosschen te beplanten, zal men er in slagen den bodem te bevochtigen, het zand te bedwingen en vast te maken, en de woestijn door vruchtbare landstroken te doen vervangen; men zal scheepskanalen aanleggen, daar waar wij thans nog geene greppel ter besproeiing kunnen tot stand brengen, en de groote schepen zullen niet alleen zeilen door landengten, zoo als die van *Suez* en *Panama*, maar ook in het binnenste der vaste landen, zoo als in de *Kaspische Zee*, in de zeeën van *Azof*, van *Perzië* en van *Aral*; zij zullen van *Quebec* naar de vijf groote meeren zeilen; eindelijk uit de zee naar alle meeren, waarvan de lengte gelijk is aan het vierde gedeelte van hunnen afstand van de zee." Zie daar eene zeer onvolledige schets van het stelsel van *FOURIER*, of liever van zijnen trotschen droom. Het ontwerp van het phalansterium is de roman der nijverheid, door eene vruchtbare, doch verwarde verbeeldingskracht opgevat. Het is eene reeks van onmogelijkheden, van valsche met de

godsdienst, zoo wel als met de ondervinding aller eeuwen strijdige beginselen afgeleid (*). De leer van FOURIER is niets anders dan eene vernieuwing des heidendoms, behoudens het beginsel der algemeene broederschap, dat hij aan de Christelijke godsdienst heeft ontleend. Terwijl hij niet het minste acht slaat op het toekomstige leven, op de zedelijke behoeften des menschen, en op zijne verhevene voorgevoelens der onsterfelijkheid, en terwijl hij verkondigt dat de mensch hier beneden geen ander doel heeft dan zijne persoonlijke welvaart, terwijl hij den teugel viert aan hoogmoed, eigenbaat, en aan alle verachtelijke hartstogten, die er uit voortvloeijen, terwijl hij de stof vergoedt, en dezelve boven den geest verheft, heeft FOURIER de grondslagen eener maatschappelijke orde gelegd, die,

als dezelve kon verwezenlijkt worden, in plaats van de harmonie, welke hij droomde, niets dan het beeld der verschrikkelijkste verwarring zoude aanbieden, en den mensch, van genot tot genot, eindelijk tot den staat van het redelooze dier zou brengen. Wij hebben niet gesproken van zijne denkbeelden over de vrouwen, over de opvoeding, over de eerdienst. Na met landbouwkundige vraagstukken te zijn begonnen, wendde FOURIER, wiens verbeeldingskracht dagelijks vermeteler werd, zich tot de zedelijke en godsdienstige wereld, en tot het toekomstige leven, en hij wilde de hervorming tot zelfs in den hemel toe uitstrekken, terwijl hij, volgens de wetten zijner berekening, de sterren en planeten, benoemde, wegcijferde, wijzigde, even alsof hij er vermaak in schepte, dezen dichtregel van HORATIUS te

(*) Men kan over het gewigt dezer leer oordeelen, door de volgende stellingen, die er de hoofdinhoud van zijn: 1.° De mensch is geen vervallen wezen; hij brengt bij zijne geboorte geene erfsmet mede. 2.° Het zedelijk kwaad komt niet voort uit eenige kwade neiging zijner natuur, maar uit eene slechte maatschappelijke organisatie. 3.° Het doeleinde van den mensch is zich meester van den aardbol te maken, en denzelven zoodanig te bewerken, dat hij hem al het genot verschafft, waarvoor zijne natuur vatbaar is. 4.° De mensch is niet gehouden zijne zinnen te versterven, noch in hem het ligchaam aan den geest te ontwerpen. Zijne eenige wet is zijne neigingen opte volgen, en aan zijne zinnelijke begeerlijkheden te voldoen. 5.° De mensch moet in de maatschappij eene onbepaalde vrijheid genieten. Vrij van allen dwang en alle onderwerping, moet hij enkel doen wat hem behaagt. 6.° Niets verplicht den mensch, zich met God en zijnen evennaaste bezig te houden. Terwijl iedereen uitsluitend aan zich zelve denkt, zal het algemeene welzijn uit de pogingen voortvloeijen, die iedereen tot zijn eigen heil zal aanwenden. 7.° De phalanx opgerigt zijnde, zullen er noch wrijving van belangen, noch geschillen uit eigenliefde ontsproten, noch twist der hartstogten plaats hebben; alles zal volmaakt zijn in de best mogelijke der werelden.

bewaarheden: *Celum ipsum petimus stultitia*. Te midden zijner droomerijen, behield FOURIER zijne zedige betrekking, en in 1827 was hij nog belast met de briefwisseling van een Amerikaansch handelshuis te *Parijs*. Na de Julij-omwenteling, begon het stelsel van FOURIER, te midden der opgewondenheid, waarin de stoutste denkbeelden werden geuit, zich te verspreiden. Toen het *Saint-Simonisme* gevallen was, verbonden zich eenige aanhangers dier sekte aan zijne school, welke hare leerstellingen ontwikkelde in een dagblad getiteld *la Phalange*. Eenigen tijd daarna, nam men onder zijn opzigt, te *Condésur-Vesgre*, eene eerste proeve, welke het raadsel niet scheen oplossen dat FOURIER zich voorgesteld had, om het werk uitlokkend te maken, en de goede verstandhouding te handhaven, tusschen de societarissen der verschillende klassen, in de verdeling der opbrengsten. De fondsen, waarop men gerekend had, kwamen niet genoegzaam binnen, en de tot de daarstelling eener maatschappelijke vereeniging vereischte kosten, konden niet bestreden worden. FOURIER, die in weerwil dezer mislukking, toch nog vol hoop was, werd den 10 October 1837 aan zijne aanhangelingen ontrukkt. Hij heeft de volgende werken nagelaten: 1.^o *Théorie etc. (Bespiegeling der vier bewegingen)*, 1808, in 8.^{vo}; dit is het oorspronkelijksté en stoutste zijner geschriften; — 2.^o *Traité etc. (Verhandeling over de landhuishoudkundige as-*

sociatie), *Parijs*, 1822, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 3.^o *Sommaire etc. (Kort begrip der verhandeling over de landhuishoudkundige associatie)*, *Parijs*, 1823, in 8.^{vo}; — 4.^o *Le nouveau etc. (De nieuwe industriele en maatschappelijke wereld enz.)*, ib. 1829, in 8.^{vo}; — 5.^o *Pièges etc. (Strikken en kwakzalverij der beide sekten Saint-Simon en Owen, die de associatie en den vooruitgang beloven)*, ib. 1831, enz. enz. De volledige uitgave zijner Werken (*Œuvres*), waarvan er, door zijne leerlingen bezorgd, reeds verscheiden dl.ⁿ in 8.^{vo} bestaan, is nog niet geheel in het licht verschenen.

FOURNET (ANDREAS HUBERTUS), een priester, in 1752, te *Perusse*, diocées van *Poitiers*, geboren, volgde eenen cursus der regtsgeleerdheid, doch verliet weldra de wereld, om den geestelijken staat te omhelzen. In den ouderdom van 26 jaren tot priester gewijd; werd hij in 1782 tot de pastorij van *Maille* benoemd, alwaar hij op den geest zijner parochianen, door de gestrengheid zijns levens, door zijne liefderijke milddadigheid jegens de armen, en de kracht zijner vermaningen, die door een levendig en vurig geloof bezielde werden, eenen gelukkigen en heilzamen invloed uitoefende. De omwenteling stond hem niet toe langen tijd, vreedzaam in zijne parochie te blijven, en noodzaakte hem zelfs later *Frankrijk* te verlaten. Hij begaf zich met verscheiden zijner ambtgenooten naar *Spanje*, en

vertoefde eenigen tijd in *Navarra*. Op eene bedevaart, welke hij te voet, naar *Santiago de Compostella* wilde doen, werd hij te *Burgos* ziek, en bragt eene maand in het ziekenhuis door. Na zijne herstelling, wilde hij zich in de orde der karmelieten begeven, maar een provinciaal dier orde bewoog hem onder de wereldlijke geestelijken te blijven. In 1797 in *Frankrijk* teruggekeerd, ging hij zich in zijne oude parochie vestigen, alwaar hij met vreugde werd ontvangen, en oefende er in het geheim zijne bediening met veel vrucht uit. Na het concordaat, op eene officieele wijze in zijne pastorie hersteld, begon hij omtrent dezen tijd zijn werk der *Dochters van het kruis* of *Zusters van den H. ANDREAS*, bestemd om de zieken te verzorgen, en jonge meisjes te onderwijzen. Deze congregatie, in 1806 gesticht, goedgekeurd eerst door de groot vikarissen van *Poitiers* in 1817, erkend door het gouvernement in 1819 en 1826, werd bepaaldelijk geautoriseerd bij eene breve van Pius VIII, onder dagteekening van 1 September 1829. Dezelve is tegenwoordig verspreid door een zeer groot gedeelte van *Frankrijk*, voornamelijk in de diocesen van *Poitiers*, *Bayonne*, *Parijs*, *Versailles*, *Orleans*, *Bourges* enz. In 1820, deed de abbé FOURNET afstand van zijne pastorie van *Maille*, om zich geheel met het bestuur der religieuzen bezig te houden, en ging gedurende verscheiden jaren voort, door de oefening aller deugden, waarvan

hij het voorbeeld gaf, de zegeningen des hemels op zijne congregatie te doen nederdalen. Onder den last der jaren en zwakheden gebukt, overleed hij den 13 Mei 1834.

FRANCESCONI (DANIEL), in 1762, te *Padua* geboren, legde zich reeds in zijne eerste jeugd op de beoefening der schoone letteren en oudheden toe. De door hem uitgegeven werken verwierven hem den post van opziener der bibliotheek, en eenen hoogleeraarstoel der letterkunde. Bij de oprigting van het Italiaansch instituut, werd hij tot lid van hetzelfde benoemd. Hij overleed te *Padua*, den 19 Novb. 1835. Zijne voornaamste geschriften zijn: 1.º *Congettura che una lettera creduta di Baldassare Castiglione sia di Raffaello d' Urbino, Florence, 1799*, in 8.º; — 2.º *Illustrazione d' una urnetta lavorata d' oro, e di vari metalli all'agemina, Venezia, 1800*, in 8.º, met pl.ⁿ

* FRANCIA (DR. JOSÉ GASPAR RODRIGUEZ DA), dictator van *Paraguay*, in 1763 te *Assomption (Paraguay)* geboren, studeerde, tot den geestelijken stand bestemd zijnde, bij de Franciscanen, doch legde zich spoedig op de regtsgeleerdheid toe, en werd, wegens zijne onbaatzuchtigheid en kunde, alcade zijner geboorteplaats. Toen *Paraguay* zich van de Spaansche heerschappij losscheurde (1811), werd FRANCIA secretaris der junta en weldra een der drie consuls. Door eerezucht gedre-

ven, wist hij op de algemeene vergadering van 1814, zijne verkiezing tot director der republiek voor drie jaren doortezetten. Later (1817), liet hij zich tot levenslangen dictator benoemen. Zijne regering was ten uiterste gestreng, voornamelijk in den eersten tijd; doch ook later liet hij zich, door argwaan en ziekte geplaagd, tot gruwzaamheden medeslepen. Het karakter van FRANCIA was in alle opzichten gewelddadig; buiten *zijn* wil, kende hij wet noch billijkheid; want, even zoo gewelddadig als hij in 1824, de kloosters vernietigde, zoo bediende hij zich ook van gewelddadige middelen ter opbeuring van den akkerbouw en de nijverheid, en daarenboven sloot hij, om zich niet naar den aandrang van vreemde inzichten te moeten voegen, *Paraguay* van het buitenland geheel en al af. Hij overleed in 1840.

FRANCISCUS II (JOZEF KAREL), keizer van *Duitschland*, of FRANCISCUS I, als keizer van *Oostenrijk*, in de geschiedenis gewoonlijk onder den naam van keizer FRANS of FRANZ aangeduid, den 12 Februarij 1768, te *Florence* geboren, was de zoon van keizer LEOPOLD II, en van MARIA LOUISE, dochter van KAREL III van *Spanje*; hij werd onder de oogen van zijnen vader opgevoed, die hem aan personen toevertrouwde, het beste geschikt, om hem gezonde denkbeelden in de kunst om te regeren in te boezemen. In 1788, vergezeldde hij zijnen oom JOZEF

II, op zijnen veldtocht tegen de Turken; maar hij liet geenerlei lust voor de wapens blijken, en voorzag zeker niet dat het onder zijne regering zoude zijn, dat *Oostenrijk* de meeste oorlogen zoude voeren. Den 1 Maart 1792, volgde hij zijnen vader LEOPOLD II op, werd den 6 Junij tot koning van *Hongarijē* uitgeroepen, den 7 tot Roomsche keizer verkozen, en den 14 daaropvolgende te *Frankfort* gekroond. Deze vorst werd alstoen in de reeks der keizers van *Duitschland*, FRANCISCUS II genaamd; maar toen *Frankrijk* bij eene proclamatie van den 6 Augustus 1806, een keizerrijk was geworden, nam hij, onder den naam van FRANCISCUS I, den titel aan van erfelijk keizer van *Oostenrijk*, ten einde alzo de keizerlijke waardigheid aan zijnen persoon en aan zijn huis te waarborgen. De jonge monarch, getuige der onvoorzigtige proefnemingen zijner beide voorgangers, toonde reeds in het begin zijner regering eene afgekeerdheid van alle nieuwigheden, en eenen grooten eerbied voor de overleveringen en de beginselen der monarchale oudheid. De onlusten in *Frankrijk* waren van dien aard dat dezelve zijne geheele vrees billikten. FRANCISCUS besloot eene voorzigtige en wijze staatkunde te volgen; intusschen getrouwd zijnde aan de verbindtenissen, in 1791, door LEOPOLD met den koning van *Pruissen*, in de beruchte conferentie van *Pilnitz* aangegaan, leverde hij een legercorps, dat onder het bevel van den hertog van *Brunswijk*, deel

nam aan den oorlog tegen *Frankrijk*. De veldtocht van 1792, had ten gevolge, het geheele gewigt des oorlogs op *Oostenrijk* te doen drukken. Het verlies van den slag van *Jemappes*, dat *België* aan de Franschen overleverde, deed den keizer het gevaarlijke van zijnen toestand inzien, en, door den raad van den ouden *KAUNITZ* (zie dat Art. -*Wbk.*-) bijgestaan, besloot hij de grootste pogingen in het werk te stellen, om eene worsteling vol te houden, die zoo lang en zoo verschrikkelijk moest zijn. Zestig duizend man werden aan den *Neder-Rijn*, onder de bevelen van den vorst van *Saksen-Coburg* vereenigd, die, door achtereenvolgend de afgescheiden corps van het Fransche leger aantevallen, dezelve reeds in Maart 1793, noodzaakte naar de grenzen terugtewijken. De afval van *DEMOURIEZ* scheen daarenboven de krijgsbewegingen van den Oostenrijkschen generaal te begunstigen; maar de baatzuchtige bedoelingen der kabinetten van *Weenen* en *Berlijn*, die, terwijl zij voorgaven, geen ander doel te hebben dan de herstelling der monarchie, echter werkelijk naar de verdeeling van *Frankrijk* haakten, benadeelden den goeden uitslag van dezen oorlog. Men veroverde steden en gewesten in den naam des keizers en de keizerlijke wapenschilden werden er opgezet. Maar *Frankrijk*, door wanhoop angevuurd, wapende zich weldra, als een eenig man, en het kabinet van *Weenen* werd alstoen gewaar,

dat het niet meer te doen was, om een vijandelijk land te verdeelen, maar om zijn eigen bestaan te verdedigen. Om den storm aftewenden, werd er met het revolutionnaire bestuur, eene geheime onderhandeling te *Brussel* geopend, werwaarts *FRANCISCUS* zelf zich begaf, ten einde dezelve met zijne tegenwoordigheid en zijn gezag te ondersteunen. Doch weldra gaven de overwinningen door *JORDAN* en *PICHEGRU* behaald, aan de zaken een nieuw aanzien. *Oostenrijk* zag zich genoodzaakt zijne *Nederlanden* te verlaten, welke het reeds voorgesteld had afstaan, en zijne legers zochten eene schuilplaats achter den *Rijn*, daarna in *Frankenland* en in *Beijeren*. Intusschen maakte *Pruissen*, dat van zijnen kant geheime betrekkingen met de Fransche republiek had onderhouden, zich openlijk los van zijne bondgenooten, door te *Bazel* eenen separaat-vrede met *Frankrijk* te sluiten, en dit voorbeeld werd door *Spanje*, en eenige staten van *Duitschland* en *Italië* gevolgd. *Oostenrijk*, dat dus alleen op het slagveld bleef, behaalde aanvankelijk, ofschoon met geringere magt, eenige voordeelen, die het aan de bekwaamheid van den aartshertog *KAREL* te danken had. Maar het genie van *BONAPARTE* deed de schaal overheelen, en na verscheiden achtereenvolgende nederlagen, achtte *Oostenrijk* zich gelukkig, den 17 October 1797, den vrede van *Campo-Formio* te sluiten. Door dit verdrag verkreeg *FRANCISCUS*

voordeeliger voorwaarden, dan hij had kunnen hopen. Hij deed afstand van *België*, dat de Franschen reeds sedert lang bezet hielden, en van alle bezittingen in *Italië*; maar bekwam in vergoeding daarvoor den staat van *Venetië* met *Dalmatië*, *Istrië* en de Venetiaansche eilanden. Intusschen had deze schikking *Oostenrijk* op verre na niet voldaan. Door de subsidiën van *Engeland* ondersteund, vormde er zich eene nieuwe coalitie en de keizer van *Rusland*, PAUL I, door eene edelmoedige sympathie voor de zaak der *Bourbons* bezielde, nam er mede deel aan, en ondersteunde dezelve door zijne schatten en zijne legers. Door dezen vermogenden medehelper ondersteund, had *Oostenrijk* zijne Italiaansche staten weldra heroverd. De opperveldheer SUWAROW, die opregtelijk de herstelling der monarchie van *Lodewijk XVI* verlangde, was van gevoelen eenen inval op het Fransche grondgebied te moeten beproeven; maar *Oostenrijk* welks bedoelingen verschilden, en te vreden zijne bezittingen in *Italië* terug te hebben bekomen, weigerde het plan van SUWAROW te ondersteunen, en toen de generaal *Korsakoff* met een tweede Russisch leger in *Zwitserland* kwam, met het oogmerk om met het corps van den prins van *Condé* in *Frankrijk* te vallen, verwijderde de aartshertog *Karel* zich van deze grenzen, en geleidde zijne troepen naar *Breisgau*. *Korsakoff* alleen gebleven, werd bij *Zurich* door *Massena* geslagen, en

SUWAROW was tot niets anders in staat dan om zijnen terugtogt te dekken. PAUL I, over het gedrag van *Oostenrijk* verontwaardigd, riep tegelijkertijd zijne veldheeren, en zijnen gezant te *Weenen* terug. FRANCISCUS, op nieuw door *Bonaparte* aangevallen, verloor den slag van *Marengo*, en zag zich andermaal verplicht, *Italië* te verlaten. De pogingen, die hij wat later aanwendde, om zijne bezittingen op het schiereiland terugtebekomen, liepen slechts op eene nederlaag uit. De slag van *Hohenlinden*, en de aantogt van *Moreau* op *Weenen*, noodzaakten hem eene nieuwe capitulatie aantenemen, en den 3 Febr. 1801, het verdrag van *Luneville* te onderteekenen, dat aan de oude staatsregeling van het Duitsehe rijk eenen hevigen schok toebrengt. *Oostenrijk* erkende de *Bataafsche*, *Helvetische*, *Cisalpijsche* en *Ligurische* republieken. De aldus overwonnen en veronderde mogendheid, wachtte ongeduldiglijk op den oogenblik, om de worsteling met meer kans van welteslagen te hervatten. Door *Engeland* ondersteund, sloot zij een nieuw verbond met keizer *Alexander*, en tegen het einde van 1805, borst er een nieuwe oorlog tegen *Frankrijk* uit. Maar de capitulatie van het door *Mack* aangevoerde *Oostenrijksche* leger, te *Ulm*, en de volslagen nederlaag van het Russische leger te *Austerlitz*, bewogen FRANCISCUS zich eensklaps van *Alexander*, die den oorlog wilde voortzetten, los te maken, en op eene smeekende wijze de

genade van NAPOLEON, in zijne bivouac te gaan inroepen. Thans echter waren de vredes-voorwaarden zeer hard. Door het verdrag van *Presburg*, den 22 December 1805 onderteevend, behield *Frankrijk*: *Piemont*, *Parma* en *Piacenza*; *Oostenrijk* erkende het koninkrijk *Italië*, en stond aan hetzelfde al de bezittingen af der oude republiek van *Venetië*, die het bij vroegere verdragen bekomen had; aan *Beijeren* gaf het geheel *Tyrol* en *Vorarlberg* over. Keizer FRANS stond daarenboven aan den groot-hertog van *Baden*, het grootste gedeelte van *Breisgau* en de stad *Constans* af. *Beijeren* en *Wurtemberg* werden tot koninkrijken verheven. Tot overmaat van vernedering zag keizer FRANCISCUS zich genoodzaakt den graaf von *Stadion*, en diegene zijner ministers, welke hem het beste gediend hadden, van zich te verwijderen. Ten gevolge van dezen vrede, scheen het Weenerkabinet, terwijl het zijne schande in stilte verkropte, voor eenigen tijd van de hoop aftezien, om zijne nederlagen te herstellen. In 1806, deed FRANS, op de eenvoudige verklaring van NAPOLEON, dat hij geen Duitsch keizerrijk erkende, afstand van zijnen titel van Roomsche keizer, en bij den oorlog, die in hetzelfde jaar tusschen *Pruissen* en *Frankrijk* uitborst, bood hij zijne bemiddeling aan, die van de hand werd gewezen. Intusschen deden de bezetting van *Spanje* in 1809, en de onvoorziene moeilijkheden, welke NAPOLEON er ontmoette, keizer

FRANCISCUS, op het denkbeeld komen dat de oogenblik daar was, om het juk afgeschudden; en hij besloot den oorlog weder te beginnen, na den 27 Maart een manifest te hebben uitgevaardigd, waarin hij zijn gedrag trachtte te regtvaardigen, en de geheele schuld op *Frankrijk* te werpen. Reeds was NAPOLEON, den 10 Mei voor de poorten van *Weenen*. Te *Wagram* geslagen, vraagde prins KAREL eenen wapenstilstand, die weldra door onderhandelingen gevolgd werd. Er werden gevolmagtigden benoemd, en, na eene onzekerheid van drie maanden, bewilligde FRANCISCUS I, den 14 October, 1809, in den vernederendsten en nadeeligsten vrede, welke nog ooit aan *Oostenrijk* was ten deel gevallen. Bij een geheim artikel verbond hij zich, zijne dochter MARIA LOUISE aan NAPOLEON ten huwelijk te geven. Geheel aan den invloed van *Frankrijk* onderworpen, beijverde zich het kabinet van *Weenen* om den wil van hetzelfde in alle opzigten ten uitvoer te leggen. Toen NAPOLEON het ontwerp had gevormd, om *Rusland* te bedwingen, wilde hij dat de door hem overwonnen volken, hem in deze reusachtige onderneming zouden behulpzaam zijn. FRANCISCUS I, naar *Dresden* beroepen, onderteevende er de verbintenis, een hulp-corps van 30,000 man te leveren, om den regtervleugel van het Fransche leger uittemaken. Dit corps werd werkelijk georganiseerd, en bestreed, ofschoon zeer zwak, de Russen. Maar na den brand van *Moskau*,

deed eene geheime overeenkomst van den kant van *Oostenrijk*, tot zelfs den schijn der vijandelijkheden ophouden, en kort daarna, deed de vorst von SCHWARZENBERG, ten gevolge eener andere overeenkomst, al zijne troepen de Oostenrijksche staten weder binnenrukken. Omtrent dezen tijd gaf het kabinet van *Weenen* eene nieuwe levendigheid aan zijne onderhandelingen met *Rusland*, *Pruissen* en *Engeland*. Nadat keizer FRANS, in Junij 1813, zijne bemiddeling tusschen de oorlogvoerende mogendheden had aangeboden, werd er een wapenstilstand gesloten, en men opende te *Praag* een congres, dat geen gevolg had. De vijandelijkheden begonnen op nieuw, en terwijl *Oostenrijk* het masker afwierp, verklaarde het zich openlijk voor de bondgenooten. De slag van *Dresden* deed hun een groot verlies ondergaan; maar die van *Leipzig*, welke kort daarna geleverd werd, scheen hunne zegenpraal te verzekeren. Toen men *Frankrijk* was binnengetrokken, bezetteden de Oostenrijksche troepen, die den linkervleugel van het leger der bondgenooten uitmaakten, *Franche-Comté* en *Bourgogne*, en keizer FRANCISCUS wachtte te *Dijon* den afloop der gebeurtenissen af, welke den troon van zijnen schoonzoon moesten verbrijzelen. Gedurende een verblijf van twee maanden te *Parijs*, bezocht FRANCISCUS I al de algemeen nuttige instellingen en verzamelde zorgvuldig, alles wat voor zijne

II. DEEL.

volken van eenig nut kon zijn. Daar de moeilijkheid om de belangen zoo veler mogendheden overeentebrengeu, de noodzakelijkheid van een congres hadden doen gevoelen, zoo werden er den 25 November 1814, te *Weenen* conferentiën geopend. Men was er nog ver af van in de netelige vraagstukken, welke er zich voordeden, uitspraak te doen, toen de even zoo stoute als onverwachte inval van BONAPARTE op nieuw alles raadselachtig maakte. De pogingen van NAPOLEON, om zijnen schoonvader van de bondgenooten af te trekken, of ten minste om te verkrijgen, dat men hem MARIA LOUISE en zijnen zoon teruggaf, bleven zonder gevolg. Nadat de coalitie andermaal te *Waterloo* had gezegevierd, kwam FRANCISCUS I weder te *Parijs*. De staatkunde der bondgenooten hield ditmaal op edelmoedig te zijn: en ofschoon *Oostenrijk* noch het gestrengste, noch het begeerigste was, bekwan het aanzienlijke sommen. *Toscane* en *Parma* werden aan prinsen van zijn huis gegeven; het behield de staten van *Venetië*, en werd op deze wijze meester van een groot gedeelte van *Italië*. Daarenboven bekwan het aanzienlijke vergrootingen in *Duitschland* en in *Polen*. In zijne hoofdstad teruggekeerd, hield FRANCISCUS er zich bezig met de herstelling der rampen, welke de oorlog veroorzaakt had; te dien einde koos hij het beste plan tot herstel der financiën, en voerde de beste reglementen

I

van administratie in. In 1820, begaf hij zich naar het congres van *Verona*, en in het volgende jaar naar dat van *Laybach*. Na te *Napels* de orde te hebben hersteld, wijdde hij zich, thans vrij zijnde om zijnen vreedzamen smaak optevolgen, geheel aan het geluk zijner volken toe. In 1819, wilde hij *Italië* bezoeken, dat hij sedert zijne komst tot den troon niet gezien had. Hij werd er alom met opregte vreugde-bewijzen ontvangen. Te *Rome* ontving hij van Pius VII, de treffendste bewijzen van hoogachting en toegenegenheid. Ploetseling door eene pleuris getroffen, overleed hij te *Weenen*, den 2 Maart 1835. FRANCISCUS I bezat al de hoedanigheden van eenen goeden huisvader. Hij was achtereenvolgend in den echt getreden in 1788, met ELISE LOUISE, prinses van *Wurtemberg*, die den 18 Februarij 1790, kinderloos overleed; den 15 Augustus 1790, met MARIA THERESIA, prinses der *Beide-Siciliën*, die, na hem vader van 13 kinderen te hebben gemaakt, den 15 April 1807, overleed; in 1808 met MARIA LOUISE BEATRIX, prinses van *Modena*, en na den dood van deze in 1816, met CAROLINE AUGUSTE, dochter van koning MAXIMILIAAN JOZEF van *Beijeren*, de thans nog levende keizerinweduwe. Ook de beide laatste huwelijken bleven kinderloos. Te *Weenen* en te *Praag* heeft men gedenkteeken ter eere van keizer FRANCISCUS opgerigt.

FRANCISCUS I (naauwkeuriger

FRANCISCUS JANUARIUS JOZEF), koning der *Beide-Siciliën*, in 1777, te *Napels* geboren, was de zoon van FERDINAND IV; koning van *Napels*, en van de aartshertogin MARIA CAROLINA van *Oostenrijk*, zijne echtgenoot. Door den dood van zijnen oudsten broeder, vermoedelijk erfgenaam der kroon geworden zijnde, trad hij in 1797 in den echt, met de aartshertogin MARIA CLEMENTINE, dochter van keizer LEOPOLD II, die hem in het volgende jaar eene dochter gaf, CAROLINA genaamd, later hertogin van *Berry*. In 1801 weduwnaar geworden, ging hij een tweede huwelijk aan met de infante ISABELLA, dochter van KAREL IV. Bij het leven zijns vaders, voerde hij den titel van hertog van *Kalabrië*, en vertegenwoordigde door zijne neigingen de constitutioneele partij. Tot landvoogd van *Sicilië* benoemd, maakte hij zich in het begin, door liberale hervormingen, dierbaar aan dat gewest; maar verplicht om terug te deinzen, toen men hem te ver wilde medeslepen, sloot hij zich bij zijnen vader en de Oostenrijkers aan, om de oproerige Sicilianen, weder onder het juk der gehoorzaamheid te brengen. In 1825, tot den troon gekomen, verzekerde hij het hof van *Weenen*, van zijn voornemen, om dezelfde gedragslijn als zijn vader te volgen, en bewees eenen ijver, ten minste gelijk aan dien van FERDINAND, in de handhaving der koninklijke regten en der bestaande orde. Hij verkreeg in 1827, dat de Oostenrijksche

troepen *Sicilië* ontruimden, en stelde twee staat-junta's aan, de eene te *Napels*, de andere te *Palermo*, om regt te doen tegen de vijanden des gezags. Deze maatregelen bragten in 1828, in *Sicilië* eenen opstand te weeg. Dezelve werd even zoo vaardig als gelukkig beteugeld. De koning beproefde daarop om orde in zijne geldmiddelen te stellen, en deed *Tripoli* bombarderen, in antwoord op de aanvraag eener jaarlijksche leenschatting, welke de Bey van dien kleinen staat, van de Napolitaansche regering vorderde. Men verwachtte van FRANCISCUS nog grooter hervormingen; maar de gebeurtenissen van 1830 waren voor hem eene waarschuwing, die hij zich ongetwijfeld ten nutte zou hebben gemaakt, indien de dood zijne ontwerpen niet was voorgekomen. Hij kwam pas terug van eene reis door *Frankrijk*, alwaar hij met eenen buitengewonen luister was ontvangen. Van al de feesten, welke men hem gegeven had, was zeker het schoonste dat van den hertog van *Orléans*, en van al de woorden, welke men er had uitgesproken, was het volgende het waarachtigste: » Het is een waar Napolitaansch feest, wij dansen op eenen vulkaan." In zijn rijk teruggekeerd, overleed FRANCISCUS te *Napels*, den 8 November 1830.

FRANCEUR (LODEWIJK BENJAMIN), in 1773 te *Parijs* geboren, maakte zijne studiën in het collegie van *Harcourt*, hetwelk hij verliet, om de wiskunde te

beoefenen, die hij hartstogtelijk beminde. In de nieuwelings opgerigte centraal-school opgenomen, werd hij het hoofd zijner afdeeling en repetitor. Deze onderscheiding, welke hij enkel aan zijn talent te danken had, deed de aandacht op hem vestigen, en hij werd tot geographisch-ingenieur, geëmploijeerde bij de algemeene schatkist, officier der artillerie, en eindelijk tot onderwijzer van HIERONYMUS BONAPARTE benoemd. In 1803 onderwees hij de grondbeginselfen der wiskunst in het collegie van KAREL den Grooten. In 1805, werd hij examinerator bij de polytechnische school, en in 1809, werd hij als hoogleeraar bij de faculteit van wetenschappen geplaatst. Na in 1815 zijne verschillende posten verloren te hebben, maakte hij gebruik van de werkeloosheid, waartoe hij zich veroordeeld zag, om zich aan de voortplanting der wetenschappen onder de arme klassen toetewijden, en gaf verscheiden elementaire verhandelingen in het licht. In 1824 werd hij met het kruis van het legioen van eer versierd. Bijna alle geleerde genootschappen van *Europa* namen hem in hun midden op, en het instituut opende voor hem zijne deuren. Hij overleed te *Parijs*, den 17 December 1849. Men heeft van hem: 1.° *Traité etc. (Verhandeling over de werktuigkunde)*, *Parijs*, 1800, 5.° uitg. 1825, in 8.°o, met 9 pl.ⁿ; — 2.° *Parijsche Flora*, ib. 1801, in 18.°o; — 3.° *Cours etc. (Volledige cursus der zuivere wiskun-*

de), ib. 1809, 4.^e uitg. 1837, 2. dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 4.^o *Uranographie etc. (Hemelbeschrijving of verhandeling over de sterrekunde)*, ib. 1812, 5.^e uitg. 1837, in 8.^{vo}, met pl.ⁿ De schrijver doet in dit werk de oudheid der wereld tot drie of vier duizend jaren vóór onze tijdrekening opklommen, een stelsel in tegenspraak met het boek *Genesis* en den algemeenen zondvloed; — 5.^o *Le dessin etc. (De lineair-teekening, volgens de leerwijze van het wederkeerig onderwijs)*, ib. 1819, in 8.^{vo}, met 6 pl.ⁿ; — 6.^o *Astronomie etc. (Praktische sterrekunde enz.)*, ib. 1840; — 7.^o *Géodésie etc. (Landmeetkunde of verhandeling over de gedaante der aarde en hare deelen enz.)*, ib. 1840, in 8.^{vo}, met pl.ⁿ Deze geleerde wiskunstenaar heeft medegewerkt aan de *Revue encyclopédique*, aan de *Dictionnaire technologique des arts et métiers*, en aan de *Encyclopédie moderne*.

FRANÇOIS DE NEUFCHÂTEAU (NICOLAAS LODEWIJK, graaf), minister van binnenlandsche zaken in *Frankrijk*, lid der Fransche akademie, den 17 April 1750, te *Neufchâteau* in *Lotharingen* geboren, maakte met roem zijne eerste studiën bij de Jesuiten. Pas 15 jaren oud zijnde, deed hij eene verzameling van gedichten in het licht verschijnen, die hem de deuren der akademie van *Dijon* opende. In 1766, voegde hij bij zijnen naam dien van *Neufchâteau*, welken een besluit van het parlement van *Nancy*, hem later magtigde te

behouden. Hij werd, in 1776, luitenant-generaal in het baljuwschap van *Mirecourt*, en vier jaren later stond men hem toe, om met dien post dien van onder-gevolmagtigde (*subdélégué*) van het regtsgebied van *Lotharingen* te vereenigen. In 1783, tot algemeen procureur des konings in den hoogen raad van de *Kaap (St. Domingo)* benoemd, verkreeg hij drie jaren later de vergunning om naar *Frankrijk* terugtekeeren; het schip, aan boord van hetwelke hij zich bevond, strandde op 50 mijlen afstands van *St. Domingo*, en in die schipbreuk, verloor hij met al zijne papieren, het handschrift eener berijmde vertaling in het Fransch van den *razenden Roeland*, hetwelk hij zeer betreurde. Na zich voor de hervormingen te hebben verklaard, werd hij tot plaatsvervangend afgevaardigde bij de algemeene staten, en tot commissaris des konings bij de administratie van het dep.^t der *Vosges* verkozen, en tot afgevaardigde bij de wetgevende vergadering benoemd; hij sprak in dezelve tegen de onbeëdigde priesters, en stemde voor het verkoopen der nationale goederen, ten einde de massa der landbouwers voor de zaak der omwenteling te winnen. Daar hij wel voorzag dat de toekomst niet kon nalaten, hevige stormen te doen uitbarsten, wees hij, onder voorwendsel zijner zwakke gezondheid, den 6 October 1792, het ministerie van justicie van de hand. In 1793, liet hij *Paméla*, of *de beloonde Deugd* ten tooneele

voeren, door welk stuk hij zich vervolgingen berokkende. Als koningsgezinde in de gevangenis geworpen, verkreeg hij eerst na den 9 Thermidor zijne vrijheid weder, en vernam bijna gelijktijdig zijne benoeming tot regter in de regtbank van cassatie. In 1795, commissaris van het directorium bij het *Vosges*-departement, volgde hij in 1797 BENEZECH in het ministerie van binnenlandsche zaken op. Twee maanden later, werd hij met MERLIN van *Douai*, ter vervanging van BARTHÉLEMY en CARNOT, die den 18 Fructidor vogelvrij verklaard waren, tot het directorium gebracht. In het volgende jaar was hij in hoedanigheid van gevolmagtigd minister, bij de conferentiën van *Seltz* tegenwoordig, en, bij het ministerie van binnenlandsche zaken vervangen, nam hij verscheiden maatregelen in het belang der wetenschap en der letteren. Aan hem heeft men de eerste openbare tentoonstelling der voorwerpen van nijverheid (1798) alsmede de herstelling der centrale maatschappij van landhouwkunde te danken. Hij verrijkte de bibliotheken der departementen met belangrijke werken, en zette aan de ontvangst van de gedenkstukken der kunst, in *Italië* veroverd, den grootsten luister bij. Na den 18 Brumaire werd hij tot senator verheven, en bij verschillende gelegenheden belast, om tot den keizer het woord te voeren; behendiglijk wist hij met raadgevingen, die ongepast zouden hebben kunnen schij-

nen, lofspraken te vereenigen, die dezelve deden vergeten. Bij de terugkomst van NAPOLEON van den schitterenden veldtocht, die met den slag van *Austerlitz* eindigde, gaf hij hem den bijnaam van *Groote*, die sedert dat tijdstip steeds den naam van den vorst, in alle officieele adressen vergezeld. Na den vrede van *Presburg*, verhiel hij op nieuw de wonderen der regering van NAPOLEON, dien hij *den vriend des volks, den vader van het mensche-lijke geslacht* noemde. Sedert 1807, van het staatkundige tooneel verwijderd, hield hij zich verder met niets anders bezig, dan met landhuishoud- en letterkunde. Hij overleed den 10 Januarij 1828, terwijl hij van zijne oude waardigheden niets anders behouden had, dan het levenslange voorzitterschap der maatschappij van akkerbouw, en zijnen fauteuil in de *Fransche akademie*, waarvan hij sedert hare reorganisatie lid was, en waarin hij tot opvolger heeft gehad den heer P. BRUN, den schrijver van *Maria Stuart*. Men heeft hem een aantal werken te danken; maar wij willen echter enkel diegene aanvoeren, welke nog eenig belang behouden: 1.° *Poésies etc. (Verscheiden gedichten van twee vrienden)* — met MAILLY van *Dijon* — 1768, in 8.°; — 2.° *Discours etc. (Verhandeling over de wijze om verzen te lezen)*, *Parijs*, 1775, in 12.°; — 3.° *Anthologie etc. (Zedelijke Bloemlezing)*, 1784, in 16.°; — 4.° *Recueil etc. (Geloofwaardige verzameling der*

oude ordonnantiën van Lotharingen), 1784, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 5.^o *Paméla*, blijspel in 5 bedrijven en versmaat, 1793, in 8.^{vo}; — 6.^o *Les Vosges*, een dichtstuk, 1796, in 8.^{vo}, 2.^e uitg. 1797; — 7.^o *l'Instruction etc.* (Het onderwijs der kinderen, of enz.), naar het Latijn van MURET gevolgd, 1798, in 8.^{vo}; — 8.^o *Méthode etc.* (Praktische leerwijs tot het lezen leeren); — 9.^o *Le Conservateur* of *Verzameling van uitgelezen stukken uit de geschiedenis, de staat- en letterkunde en de wijsbegeerte*, 1800, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 10.^o *Art etc.* (*Kunst om de granen te vermenigvuldigen*); 1810, in 8.^{vo}; — 11.^o *Fables etc.* (*Fabels en vertelsels*) enz., 1814, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}; — 12.^o *Supplément etc.* (*Bijvoegsel tot de verhandeling van PARMENTIER over de maïs*), 1817, in 8.^{vo}; — 13.^o *de Tropen of figuurlijke uitdrukkingen*, dichtstuk in 4 gezangen met aantekeningen en uittreksels van DIONYSIUS HALY-CARNASSEUS, 1817, in 12.^{mo}; — 14.^o *Trois etc.* (*Drie nachten van eenen jichtige*), dichtstuk in 3 zangen, enz. enz.

* FRANK (JOZEF), zoon van JOANNES PETRUS FRANK (zie dat Art. -Wbk.-), en even als zijn vader, een beroemde arts, den 23 December 1771 te Rastadt geboren, studeerde te Göttingen, Milane en Pavia, waar hij den 20 Junij 1791 Med. Dr. werd; in 1795, verving hij zijn vader, als buitengewoon hoogleeraar der kliniek te Pavia, werd in 1796 eerste arts in het Wee-

ner-ziekenhuis; in 1804, ging hij met zijn vader in Russische dienst, en werd hoogleeraar der pathologie te Wilna, doch in het volgende jaar, bij het vertrek zijns vaders uit die stad, hoogleeraar der kliniek aldaar, in welke betrekking hij zeer veel bijdroeg, tot de opbeuring van het geneeskundig onderwijs, door de oprigting eener ambulatoire kliniek, een bevallingsgesticht, eene maatschappij van koepok-inënting enz.; in 1824, verliet hij, wegens eene oogkwaal, met eene jaarwedde en den rang van staatsraad, de Russische dienst, en leefde nu als privaat-persoon in Weenen, tot dat hij zich in 1826 bij het meer van Como nederzette, en aldaar den 18 Decb. 1842 overleed. FRANK was een ijverige aanhanger van het Brownianismus, niet alleen aan het ziekbed, maar ook in zijne schriften, en nam zelfs voor eenen korten tijd zijn beroemden vader daarvoor in. Zijne belangrijkste werken zijn: 1.^o *Acta instituti clinici Vilnensis*, 6 dl.ⁿ, Leipzig, 1808—1813, en 2.^o *Præceps medicæ universæ præcepta*, 3 dl.ⁿ, Leipzig, 1826—1841, waarvan eene tweede uitgave en eene vertaling in het Hoogduitsch in het licht verscheen.

* FRANK (SIGMUND), te Neurenberg in 1770 geboren, de weder-oprichter der oude kunst om op glas te schilderen. Zijne eerste, ofschoon nog onvolmaakte proeven, werden met de grootste deelneming begroet; de kamerpresident VON STAUFFENBERG

bestelde bij hem eene reeks van wapenen op glas voor zijne slotkapel op *Greifenstein* in *Frankenland*, en beloonde hem op eene edelmoedige wijze. In 1808 bood FRANK aan koning MAXIMILIAAN van *Beijeren* diens huiswapen aan, waarvoor hij niet alleen koninklijk beloond, maar hem ook, ter bevordering zijner smeltwerken, een bijzonder gebouw aangewezen werd. Nu kon FRANK reeds grootere stukken (bijv. *de Besnijdenis* volgens GOLTZIUS) uitvoeren, en weldra vermenigvuldigden zich de bestellingen naar verschillende hoven, tot dat hij in 1814 eene uitnodiging van vorst LODEWIJK VON WALLERSTEIN ontving, bij wien hij zich met de herstelling van oude glasschilderstukken, en met de uitvoering van nieuwe belastte. Deze betrekking duurde tot 1818, in welk jaar hij met een grooter glasschilderstuk (het avondmaal volgens DÜRER), dat naar de wijze van kabinet-schilderijen, op een blad ingesmolten, en bij wijze van lijst, met kleinere afbeeldingen de lijdens-geschiedenis van JESUS (evenzeer volgens DÜRER) voorstellende, omgeven was, zich naar *Munchen* begaf. Hier vond hij met zijn schilderstuk zulk eenen bijval, dat het door het hof werd aangekocht, en hij kort daarna, tegen schriftelijke overlegging zijner behandelingswijze bij het glasschilderen, bij de koninklijke porselein-fabriek werd aangesteld. Nu kon hij uitgebreider en talrijker proefnemingen maken ter wederop-

sparing der diep gezonkene glasschilderkunst der ouden. Hare verdere volmaking bekwam de glasschilderkunst door HENDRIK HESZ, die de ziel was van het door koninklijke milddadigheid opgerigte gesticht voor het op glasschilderen. FRANK overleed te *Munchen* in 1847.

FRANS of FRANZ, keizer. — Zie FRANCISCUS II.

* FRANZÉN (FRANS MICHAËL), in 1772, te *Uleaborg* in *Finland*, geboren, studeerde sedert 1785, te *Abo*, reisde in 1795 en 1796 door *Denemarken*, *Duitschland*, *Holland*, *Frankrijk* en *Engeland*; na zijne terugkomst werd hij bibliothekaris, in 1798 hoogleeraar in de geschiedenis der letteren, en in 1801, in de geschiedenis en zedekunde; in 1804 werd hij godsdienstleeraar te *Pemar*, en bijzitter van het dom-kapittel te *Abo*, in 1810, predikant te *Kumla* en *Halsberg* in het sticht *Srengnäs*, in 1824 vice-president van het consistorie en secretaris der Zweedsche akademie te *Stokholm* en in 1831 bisschop te *Henösand*. Hij trad op als dichter in *Stokholms Posten*; schreef: 1.º *Sång öfver Grefve Creutz*, in 1797, door de akademie bekroond; — 2.º *Skaldestykken*, *Oerebro*, 1824—1836, 5 dl.ⁿ; — 3.º het historische gedicht, *Columbus*, *Stokholm*, 1813, in 12.^{mo}; — 4.º *Julie de St. Julien eller Frihetsbilden*, *Oerebro*, 1825; — met WALLIN gaf hij in het licht: 5.º *Proffpsalmer*, *Stokholm*, 1812,

2 stukken; in proza schreef hij: — 6.^o *Tal om Svenka Academiën*; — 7.^o *Tal vid atskilliga tillfällen, Örebro, 1835*; — 8.^o *Gustaf III med de fosste Aderton of Svenska Acad., Stockholm, 1836*. Als secretaris der Zweedsche akademie, werd hij de schrijver der biographiën van beroemde mannen, in de verhandelingen der akademie opgenomen. FRANZÉN overleed den 15 Augustus 1847.

FRA-PAOLO. — Zie SARPI-*Wbk.*

FRAUNHOFER (JOSEPH VON), een beroemde *opticus*, in 1787 te *Straubing* in *Neder-Beijeren* geboren, en te *München* den 7 Junij 1826 overleden, zag zich genoodzaakt de grootste hinderpalen te overwinnen, om eenig onderwijs te bekomen. In den ouderdom van 11 jaren ouderloos zijnde, werd hij bij eenen zeer inhaligen glasslijper te *München* als leerjongen geplaatst, waar het hem zelfs aan middelen ontbrak om te leeren lezen en schrijven. Als door een wonder onder de bouwvallen van het huis uitgehaald dat hij bewoonde, en dat eensklaps instortte, wekte hij eerst de nieuwsgierigheid en daarna de belangstelling van MAXIMILIAAN JOZEF, toenmaals keurvorst, later koning van *Beijeren*; deze vorst liet zorg dragen voor zijne genezing, schonk hem na zijn herstel 18 dukaten, en beloofde hem zijne verdere bescherming. Met overleg gelukte het hem, om door middel dezer ondersteuning de wiskunde te leeren, en

dezelve in toepassing te brengen bij het slijpen van optische glazen. In den ouderdom van 20 jaren werd hij opgenomen in het gesticht door de heeren REICHENBACH en UTSCHNEIDER tot stand gebracht, ter vervaardiging van wiskundige en optische instrumenten. In 1823 werd hij conservator van het fysikalisch kabinet en in 1824 in den adelsstand verheven. Hij was lid van het astronomische instituut van *Edimburg*, en van de universiteit van *Erlangen*; hij ontving van den koning van *Beijeren* de decoratie der orde van burgerlijke verdiensten, en van den koning van *Denemarken* die van de *Danebrog-orde*. De beroemde teleskoop der universiteit van *Dorpat* is het werk van dezen zedigen geleerde.

FRAYSSINOU (DENIS, graaf DE), bisschop van *Hermopolis*, den 9 Mei 1765, te *Currières* (Fr. *Aveyron-dep.*) geboren, volbragt zijnen godgeleerden cursus, in het door de Sulpiciërs bestuurde seminarie van *Lood*, en ontving de priesterwijding in 1789. Wilt hij geenerlei bediening uitoefende, werd hij van den door de geestelijken gevorderden eed ontslagen, en bracht hij den tijd der vervolging, zonder veront-rust te worden, in de bergen zijner provincie door. Hij was eenvoudig dorpskapellaan, toen hij in 1801, te *Parijs* kwam, alwaar zijne begaafdheid voor den kansel hem weldra bekend maakte. De *conferentiën*, welke hij in de karmelieten-kerk begon, lokten zulk een aantal

toehoorders uit, dat hij zich verplicht zag, zich naar *Saint Sulpice* te begeven, alwaar hij dezelve met denzelfden bijval voortzette. Bij de oprigting der universiteit, haastte de heer DE FONTANES zich, om hem tot inspecteur der akademie van *Parijs* te benoemen. Zijne conferentiën werden in 1809 afgebroken, toen de geschillen met den heiligen Stoel den vrede kwamen storen, welken de Kerk genoot. Hij werd lid der commissie, belast met het beramen van middelen om denzelfden te herstellen. Nadat al de voorgestelde middelen mislukt waren, begaf hij zich in 1811, naar den schoot zijner familie, en bragt aldaar eenige jaren in de studie en in de afzondering door. In 1814, te *Parijs* teruggekeerd, hervatte hij er zijne conferentiën, en bragt dezelve in 1822 ten einde. In hetzelfde jaar werd hij tot bisschop van *Hermopolis in partibus* gewijd, tot groot-meester der universiteit benoemd, en verving hij den abbé SICARD (zie dat Art. -*Wbk.*-) bij de Fransche akademie. In 1824, tot pair van *Frankrijk* en graaf verheven, werd hij tevens bekleed met het ministerie van kerkelijke zaken, dat voor hem was opgerigt. Hij begunstigde de Jesuiten, en vreesde niet om openlijk van de tribune te bekennen, dat deze orde verscheiden gestichten in *Frankrijk* bezat. In 1828 door den heer FEUTRIER (zie dat Art.) in het ministerie vervangen, heeft men hem verweten, geene toegevendheid voor

zijn opvolger te hebben getoond. Bij de omwenteling van 1830, hield hij op lid van de kamer der pairs te zijn; door KAREL X tot zich geroepen, om zich met de opvoeding van den hertog van *Bordeaux* te belasten, begaf hij zich, in 1833, naar die doorluchtige bannelingen te *Praag*, en verliet zijnen kweekeling niet, dan nadat zijne zorgen hem niet meer noodig waren. In 1838 te *Parijs* teruggekeerd, leefde hij er eenigen tijd in afzondering bij de vreemde missiën; hij overleed te *Saint-Geniez* den 12 Decb. 1841 in de gevoelens der levendigste godsvrucht. Behalve de *Lijkreden (Oraisons funèbres)*, van den prins van CONDÉ, 1818, in 8.^{vo}, — van den kardinaal TALLEYRAND DE PERIGORD, 1821, in 8.^{vo}, — en van LODEWIJK XVIII, 1824, in 8.^{vo}, heeft men van dezen beroemden prelaat: 1.^o *Vrais principes etc.* (*Ware beginselen der Gallikaansche kerk, betrekkelijk het kerkelijk bestuur, het pausschap, enz.*), *Parijs*, 1818, 3.^e vermeerderde uitgave, 1826, in 8.^{vo} De schrijver onderzoekt al de omtrent dezen tijd, door het nieuwe concordaat in overweging gekomen vraagpunten. Hij vond verscheiden tegenstanders, onder anderen den heer D'AVIAU, die *Aanmerkingen (Observations)* tegen hem schreef; — 2.^o *Défense etc.* (*Verdediging des Christendoms of conferentiën over de godsdienst*), *Parijs*, 1825, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; 13.^e uitgave 1843, 3 dl.ⁿ, in 12.^{mo} Dit

werk, waarvan de tijd de belangrijkheid niet verminderd heeft, onderscheidt zich door eene overtuigende logica, en door eenen ernstigen indrukwekkenden toon. De heer PASQUIER, opvolger van den bisschop van *Hermopolis* bij de Fransche akademie, heeft er zijne lofrede uitgesproken.

FREDERIK VI, koning van *Denemarken*, zoon van CHRISTIAAN VII, en van CAROLINA MATHILDIS van *Engeland*, werd den 28 Januarij 1768 geboren. Zijne opvoeding werd toevertrouwd aan STRUENSÉE (zie CAROLINA MATHILDIS -*Wbk.*-), die, niettegenstaande hij een vreemdeling was, door den invloed der koningin, tot voornaamsten minister was verkozen. Gedurende de ziekte zijns vaders, in 1784, tot mederegent benoemd, gelukte het hem, met behulp van den minister BERNSTORFF, de ontwerpen der koningin weduwe, zijne grootmoeder, die het gezag wilde behouden, te verwijderen, terwijl hij zich ernstig bezig hield met de verbetering van het lot zijner volken. De wijze maatregelen, door hem in het belang van den landbouw en den handel genomen verwierven hem de erkentenis en toegenegenheid der Denen. Nadat *Rusland* in 1788 aan *Zweden* den oorlog had verklaard, zag hij zich, krachtens een oud verdrag van bondgenootschap, verplicht aan *Rusland* een contingent te leveren; maar de vrede herstelde weldra de rust in *Denemarken* weder, en FREDERIK

maakte er gebruik van, om aan het land nieuwe bewijzen zijner zorg te geven. Hij had gewenscht onzijdig te kunnen blijven, in de oorlogen, welke *Europa* verwoestten; maar in 1800 genoodzaakt in het bondgenootschap te treden van *Rusland* en *Frankrijk* tegen *Engeland*, liet hij *Hamburg* door zijne troepen bezetten. De admiraal NELSON (zie dat Art. -*Wbk.*-) kwam daarop de Deensche vloot in de *Oost-Zee* aanvallen, en na een verschrikkelijk gevecht, waarvan de uitslag echter niet beslissend was, opende hij onderhandelingen met FREDERIK, die er in bewilligde *Hamburg* te ontruimen, en, in het belang zijner onderdanen, van het bondgenootschap met *Rusland* aftezien. In 1807 kwam de admiraal PORHAM, aan het hoofd van een Engelsch smaldeel, de Deensche regering opeischen, om al hare oorlogsschepen aan hem in bewaring overtegeven; nadat een zoodanige eisch met verontwaardiging was afgewezen, deed hij *Kopenhagen* gedurende drie dagen bombarderen, en maakte zich meester van de vloot, die uit 18 linieschepen, 13 fregatten, 5 brikken, en verscheiden kotters en andere vaartuigen bestond. Deze verschrikkelijke gebeurtenis had eenen noodlottigen invloed op de gezondheid van den ouden koning CHRISTIAAN, die stierf op den oogenblik, dat hij op het vasteland was aangekomen. Daags voor zijne komst tot den troon was FREDERIK genoodzaakt geweest, den oorlog aan *Zweden* te verklaren,

dat zijne bezittingen bedreigde, maar het verdrag van *Jænkøping*, den 10 December 1809 onderteevend, herstelde de goede verstandhouding tusschen de beide staten. Drie jaren later sloot hij vrede met *Engeland*, dat hem zijne vloot terug gaf; maar het was eerst in 1814, dat hij er in bewilligde, om tot het bondgenootschap tegen *Frankrijk* toetreden. Het verdrag van *Parijs* strafte hem voor zijne vredelievende bedoelingen, door hem *Noorwegen* te ontnemen, dat zonder schadeloosstelling aan *Zweden* werd toegevoegd. Hij verscheen op het congres van *Weenen*, en na zijn aandeel van schadeloosstelling, in de door *Frankrijk* betaalde sommen te hebben ontvangen, kwam hij in zijne staten terug, om zich met het geluk zijner onderdanen bezig te houden. Geen vorst heeft meer zorg aan den dag gelegd ter bevordering van den akkerbouw, den handel en de nijverheid; naar gelang zijner magt, beschermde hij evenzeer de kunsten en de wetenschappen. **FREDERIK** overleed den 3 Decb. 1839, en liet den troon na aan zijnen tot kroonprins verklaarden neef **CHRISTIAAN FREDERIK**, die denzelven onder den naam van **CHRISTIAAN VIII** aanvaardde. Uit zijn huwelijk met **MARIA SOPHIA FREDERICA**, prinses van *Hessen-Cassel*, zijn geboren twee dochters: **CAROLINA**, in 1829 gehuwd, met haren neef **FREDERIK FERDINAND**, en **WILHELMINA**, in 1828, met haren neef **FREDERIK KAREL CHRISTIAAN** gehuwd.

FREDERIK WILLEM III, koning van *Pruissen*, den 3 Aug. 1770 geboren, was de zoon van **FREDERIK WILLEM II** (zie dat Art. -*Wbk.*-), vergezelde zijnen vader in den veldtocht van 1792 tegen *Frankrijk*, en voerde in het volgende jaar aan den *Rijn* het bevel over een corps der voorhoede. Den 24 December 1793 trad hij in den echt met de deugdzame prinses **LOUISE** van *Mecklenburg-Strelitz*, met welke hij tot in 1810, in eenen gelukkigen echt leefde, en die hem in tijden van harde beproeving als een beschermende engel ter zijde stond. Terwijl hij zijnen vader opvolgde, zette hij tevens zijne staatkunde voort, maar hij verbeterde de misbruiken, die in de administratie geslopen waren. Hij verklaarde zich voor de handhaving des vredes met *Frankrijk*, en bood lang tegenstand aan alle pogingen der coalitie. In 1805, echter door de beloften van keizer **ALEXANDER** verleid, stond hij aan de Russische troepen den doortocht door zijn gebied toe, en deze zwakheid sleepte hem in eenen oorlog, waarvan hij de verschrikkelijke gevolgen niet had kunnen voorzien. De slag van *Jena* (1806), waarin de koning vele persoonlijke dapperheid aan den dag legde, scheen over het lot der Pruisische monarchie beslist te hebben; en die van *Tilsit* voltooidde haren ondergang. Het daarop gevolgde verdrag benam haar de helft harer staten, waaruit het koninkrijk *Westfalen* en het groot-hertogdom *Warschau* wer-

den zamengesteld. Tegen het einde van 1809 in *Berlijn* teruggekeerd, hield hij zich bezig met de rampen zijner onderdanen te verlichten, en aan zijn koningrijk eene naar den toestand afgemetene organisatie te geven. De dood der koningin, die door hare verhevene hoedanigheden en deugden de afgod van *Pruissen* was geworden, voerde zijne ongelukken ten top. Het is omtrent dezen tijd dat het *Tugendbund* ontstond, zijnde eene uitgebreide vereeniging der invloedrijkste mannen van *Duitschland*. FREDERIK durfde de vaderlandslievende geestdrift zijner onderdanen niet openlijk ondersteunen; hij verbond zich zelfs in 1812, om, in geval van oorlog, aan *Frankrijk* zijn contingent te leveren. Een Pruisisch leger, onder bevel van den generaal *York*; vereenigde zich werkelijk met de tot den veldtocht tegen *Rusland* bestemde troepen; maar zoodra de rampspoeden der Franschen bekend werden, vereenigden zich de Pruisen met de Russen, en hunne afvalligheid had die van de meeste hulptroepen ten gevolge. De koning van *Pruissen* kwam in 1814 met de bondgenooten te *Parijs*; hij vergezelde keizer *ALEXANDER* naar *Engeland*, en keerde naar zijne staten terug, die het verdrag van *Parijs* vergroot had met de *Rijn-provinciën*, met een gedeelte van *Saksen* en *Polen*. Bij de óntscheping van *NAPOLEON*, leverde hij aan de nieuwe coalitie een leger door *BLÜCHER* (zie dat Art. -*Wbk.*-) aangevoerd.

Hij nam vervolgens deel aan het *H. Verbond*; doch mengde zich niet in de omwentelingen, die in *Spanje*, *Napels* en *Portugal* uitborsten. Daar hij zelf vooruitging in de hervormingen van zijn koningrijk, gelukte het hem, ten minste voor een' tijd lang, zijne onderdanen te voldoen, wier heil en welvaart hij opregtelijk behartigde. FREDERIK nam een werkzaam deel aan de vereeniging der beide gezindheden, lutersche en calviniste, in eene eenige evangelische kerk, en legde den grootsten ijver aan den dag om dezelve te handhaven. De laatste jaren zijns levens werden gekenmerkt door gestrenge handelwijzen tegen de catholijken, welke door niets konden geregtvaardigd worden. (Zie *VISCHERING* — *CLEM. AUG. DROSTE* ZU -*Wbk.*- en *DUNIN*). Deze vorst overleed den 7 Junij 1840, na in 1824 voor de tweede maal een (morganatisch) huwelijk te hebben aangegaan met de gravin *AUGUSTE* VON *HARRACH*, vorstin VON *LIEGNITZ*. Zijn oudste zoon *FREDERIK WILLEM IV*, is zijn opvolger op den troon.

FREDERIK WILLEM KAREL, eerste koning van *Wurtemberg*, den 6 September 1754, te *Trep-tow* in *Pommeren* geboren, was de zoon van *KAREL EUGENIUS*, hertog van *Wurtemberg*. Reeds vroeg in Pruisische dienst getreden, onderscheidde hij zich in den successie-oorlog en verkreeg den rang van generaal-majoor van *Beijeren*. Hij ging vervolgens in Russische dienst over, en werd door de keizerin

CATHARINA II, tot luitenant-generaal en landvoogd van *Finland* verheven. Weduwnaar geworden zijnde van AUGUSTE CAROLINE FRIEDERIKE LOUISE, van *Brunswijk-Wolfenbützel*, trad hij in 1797, in den echt met CHARLOTTE AUGUSTE MATHILDE van *Engeland*, zuster van GEORGE IV, en volgde in hetzelfde jaar zijnen vader als hertog op. De staten van *Wurtemberg* bezaten het regt, om het opzigt te houden over den omslag der belastingen, en het gebruik van de opbrengst derzelve; de hertog betwistte hun dit regt; en daar hij tegenstand ondervond, had zulks hevige geschillen ten gevolge. Hij wilde in dezen tegenstand niets anders dan het resultaat van demagogische denkbeelden zien, die bij zijne onderdanen meer en meer begonnen doortredingen, en liet de voornaamste leden der vergadering in hechtenis nemen, als beschuldigd van staatkundige betrekkingen met de republikeinen van *Frankrijk* te onderhouden. De zegepralen van MOREAU noodzaakten hem zijne hoofdstad te verlaten, waarin hij eerst na den vrede van *Luneville* (1801) terugkwam. Hij ondertekende tegelijkertijd met *Frankrijk* een bijzonder verdrag, dat hem schadeloosstellingen waarborgde. Het hertogdom *Wurtemberg* werd tot een keurvorstendom verheven, en FREDERIK ten koste van de zwakke staten der confederatie, schadeloos gesteld. Tijdens den oorlog met *Oostenrijk* in 1805, sloot hij met NAPOLEON een nieuw verdrag, waarbij hij zich ver-

bond hem een corps, van acht tot tien duizend manschappen te leveren. FRANCISCUS II had het jaar te voren den titel van keizer van *Oostenrijk* aangenomen. De keurvorsten van *Wurtemberg* en *Beijeren*, door NAPOLEON beschermd, namen dien van *koning* aan, en deden zich den 1 Januarij 1806 als zoodanig uitroepen. FREDERIK ontving eene nieuwe vermeerdering van grondgebied; maar hij handelde onvoorzigtig, zijnen stand te misbruiken, om de oude staatsregeling des lands opteheffen en te vernietigen: van daar het dof gemor, door volksbewegingen gevolgd, die door hevige middelen moesten onderdrukt worden. Hij was een der eersten die de akte der *Rijn-confederatie* ondertekenden, waarvan NAPOLEON de beschermer was (12 Julij 1806). In 1808, was hij bij de conferentie van *Erfurt*, tusschen NAPOLEON en ALEXANDER, tegenwoordig, in het volgende jaar nam hij, even gelijk de overige vorsten van het *Rijn-verbond*, het werkzaamste deel aan den oorlog tegen *Oostenrijk*. De vrede van *Schaenbrunn* veroorloofde hem zich eenigzins met zijn koninkrijk bezig te houden. Hij kwam te *Parijs*, in 1809, bij de verjarings-feesten der krooning. Na den mislukten Russischen veldtog, bleef hij nog eenigen tijd aan NAPOLEON getrouw; maar zag zich weldra genoodzaakt, om aan de wet der omstandigheden te gehoorzamen; den 22 October 1813, trad hij in onderhandeling met de bondgenooten, en den 8 der volgende maand,

verbond hij zich hun een contingent van 12,000 man te leveren. Ten gevolge der gebeurtenissen, die den val van NAPOLEON te weeg bragten, begaf hij zich naar het congres van Weenen, van waar hij echter spoedig weder naar *Stutgard* terugkeerde: zijn titel van koning was door de hooge mogendheden behouden en zijne onafhankelijkheid gewaarborgd. Hij beriep de staten tegen den 15 Maart 1815, en bood hun de constitutioneele akte aan, welke hij aan zijn volk gaf. Men zegt dat deze concessie, toenmaals door alle vorsten gelaakt, zijn leven verkortte. Hij overleed den 30 October 1816. Zijn zoon WILLEM I, geboren den 27 September 1787, is hem opgevolgd. FREDERIK bezat smaak voor de kunsten, doch moedigde dezelve met geene genoegzame onderscheiding aan; het was van hem dat NAPOLEON zeide: » onder al mijne bondgenooten is de koning van *Wurtemberg* de schranderste, maar ook de grofste." Eene zijner dochters trad in den echt met HIERONYMUS BONAPARTE, toenmaals koning van *Westfalen*, en zijne klein-dochter SOPHIA FREDERIKA MATHILDA; den 17 Junij 1818 geboren, is de tegenwoordige (1851) koningin der *Nederlanden*, gemalin van WILLEM III.

FREDERIKA SOPHIA WILHELMINA, prinses van *Pruissen*, gemalinne van WILLEM V, laatsten erf-stadhouder der *Vereenigde Provinciën*. — Zie WILLEM V -*Wbk.*-

* FREINDALLER (FRANZ JOSEPH), beroemde theologische schrijver en lid van het gebrdend koorheeren-sticht te *St. Florian* in *Opper-Oostenrijk*, den 2 Februarij 1753 te *Yps*, in *Neder-Oostenrijk* geboren, bezocht de gymnasiën te *Krems* en *Linz*, volgde in het lyceum van laatste stad, tevens eenen filozofischen cursus, en betrok de *Weener-universiteit*, om de godgeleerdheid te beoefenen. Reeds in 1770 ging hij in het *St. Florian-sticht*, en in 1776 werd hij te *Weenen* tot priester gewijd, in het volgende jaar kwam hij als assistent te *Feldkirchen* bij *Linz*, en onderwees nog gedurende eenigen tijd homiletiek. In 1784 bekwam hij de pastorijs van *Regau*, in 1789 die van *St. Gotthard* bij *Linz*, in 1794 die van *St. Martin* in den *Mühlkreits*. Na dat hij zich ook in het concours voor de theologische leerkansels aan de nieuw opgerigte theologische faculteit in het lyceum te *Linz* met roem onderscheiden had, werd hij hoogleeraar der dogmatiek, en verbond daarmede het akademische predikambt. In 1803, deed hij afstand van zijne akademische betrekkingen, om de openstaande pastorijs van *Niederneukirchen* te bezetten. Ter belooning zijner, als hoogleeraar bewezen, diensten werd hem door keizer FRANS I, de groote gouden eer-medaille met de ketting geschonken, en door bisschop JOSEPH ANTON GALL, in *Linz*, werd hem de waardigheid verleend van werkelijk consistoriaalraad. In 1806, werd hij

pastoor van *Vöcklabruck*, in 1811 distrikts-inspector, en in 1812 deken. Hij overleed ten gevolge eener langdurige maagziekte, den 25 December 1825. Als schrijver heeft FREINDALLER zich eene blijvende verdienste bij de Catholijke theologische letterkunde verworven, door de, in 1802, in vereeniging met eenige andere geleerde vrienden, door hem begonnen: *Linzer theologisch-praktische Monatschrift*, hetwelk, na in Linz tot acht deelen te zijn aangegroeid, 1812—1821, in *Salzburg* als *Quartalschrift für katolische Geistliche*, in elf jaargangen voortgezet is. Zijne overige schriften zijn: 1.° *Gedanken über die zweckmäßige Auswahl dessen, was man auf öffentlichen Schulen lehren sollte*, Stendal, 1778; — 2.° *Von den Lehren des PYTHAGORAS und ihren Quellen*, 1779; — 3.° *Von der Ausbildung der Jugend in öffentlichen Schulen*, 1780; — 4.° *Zusätze zu STEINERDORFS hebräischer Grammatik*, 1781; — 5.° *Caji Romani presbyteri*, 1803; — 6.° *Caji fragmentum acephalum de canone N. T. Animadversiones in libellum: Recritica de rosario*, 1805; — 7.° *Versuch eines Leitfadens zum stufenweisen Religionsunterricht der Kinder*, 1806; — 8.° *Ueber das Benehmen des Seelsorgers in Ertheilung des sechswöchentlichen Religionsunterrichtes bei Convertirten etc.*, 1812; — 9.° *Handbuch zur gleichförmigen Ertheilung des sechswöchentlichen Unterrichtes für Convertirten*, 1813; — 10.° *Skizze der*

christkatholischen Dogmatik, 2.^e uitg., 1813; — 11.° *Ueber das Bibellesen des gemeinen Mannes, ein Gespräch*, 1815; — 12.° *Vertraute Reden an junge Diener der Kirche*, 1817; — 13.° *Predigten*, 1817; — 14.° *verscheidenen Casualreden bei Wiederöffnung der Schulen*, 1800; — 15.° *Bei dem priesterlichen Jubelfeste des Stiftsdechans Schiffermaier*, 1791; — 16.° *Ablaszpredigt*, 1816; — 17.° *Uebersetzung von Abbé LEVIS Trauerrede auf LUDWIG XVI*, enz.

* FREIRE (AGOSTINHO JOZÉ), Portugeesche minister, in 1780 geboren, diende sedert 1809 zijn vaderland op het slagveld, en kwam in 1821, in de buitengewoon constituerende cortes, die hij in 1822 presideerde. De val der constitutie dreef hem naar vreemden bodem; in 1826 benoemde *don PEDRO* hem tot chef van den algemeenen staf; *don MIGUEL* verdreef hem andermaal. Daardoor nog des te sterker aan *don PEDRO* gehecht, bevorderde FREIRE uit al zijn vermogen den val van *don MIGUEL*, en beheerde op eene patriottische wijze onderscheidene ministeriën. Toen hij, door zijne magt verblind, zich zelfs veroorloofde de koningin te beledigen, legde hij in 1835 zijn ministerie neder, doch aanvaardde hetzelfde reeds weder in 1836. De afschaffing der *Carta* van *don PEDRO*, bragt hem in het privaatlven terug. Op eene reis naar *Belem*, ter bijwoning der herstelling der *Carta* aldaar, werd hij door de muitende

nationale gardes gedood (1836). Vergelijk *Resumo hist. da vida etc. de FREIRE, Lissabon, 1837.*

* FREYBERG (ELEKTRINE VON), te *Straatsburg*, in 1797, geboren, en aldaar den 1 Januarij 1847 overleden, was de dochter van den landschapschilder JOHANN STUNTZ, die in 1808, van *Straatsburg* naar *Munchen* ging wonen; zij vormde zich vroegtijdig onder de leiding haars vaders tot eene kunstnares, bezocht van 1821—22 *Italië*, alwaar ten gevolge harer beschouwing der werken van RAPHAËL en andere helden der schilderkunst, haar zin voor godsdienstige kunst tot rijpheid geraakte, en ontwikkelde daarop weldra zulk eene kunstkracht, dat zij als historisch-schilderster, onder de voornaamste kunst-merkwaardigheden des vrouwelijken geslachts kan gerangschikt worden. Met hare geestdrift voor de kunst paarde zij echter het teederste vrouwelijke gevoel voor het schoone en het aanminnelijke, hetwelk over haar leven en sterven eenen dichterlijken gloed verspreidde. Na eene door vele hinderpalen zwaar beproefde, doch beiderzijds, met oud-Duitsche trouw bekrachtigde liefde, trad ELEKTRINE STUNTZ, met den vrijheer WILHELM VON FREYBERG in den echt, met wien zij tot aan haren dood, in de genoeglijkste en vreedzaamste vereeniging leefde. — In hare beelden wist zij met jeugdige bevalligheid en waarheid, de teederste gevoelens te schetsen. In de Leuchtenbergsche galerij te *Mun-*

chen treft men hare bewonderenswaardige voorstelling aan van het *Bezoek der vrouwen aan het graf des Heilands*; deze schildering is door eene litographie van STRIXNER zeer verspreid. Men vindt van haar in dezelfde galerij, ook een zeer bevallig *Moedergodsbeeld*, in halve levensgrootte. Er zijn ook volkstukken van ELEKTRINE'S zacht penseel bekend, zoo als: het liefelijk-naïve beeld van den *sluitenden herdersknaap*. De roem harer voortbrengselen verwierf der kunstnares, gedurende haar verblijf te *Rome*, het eere-lidmaatschap der akademie van *San Luca*; veel is er naar hare stukken in koper en op steen gebracht.

FREYCINET (CLAUDIUS LODEWIJK DESAULSES DE), een beroemde zeevaarder, in 1779 te *Montélimart* (Fr. *Drôme-dep.*) geboren, begaf zich in 1794 in de zeedienst, werd drie jaren later tot den rang van vaandrig verheven, en maakte in die hoedanigheid, in 1799, den togt mede in de *Middellandsche zee*, onder de bevelen van den admiraal BRUIX. Hij werd het volgende jaar bestemd om den kapitein BAUDIN (zie beide Art.^s -*Wbk.*-) op zijnen wetenschappelijken togt naar de Zuidpool-landen te vergezellen, en behoorde tot den staf van het korvet *le Naturaliste*. Deze reis, waarvan de resultaten zoo nuttig voor de wetenschap zijn geweest, was eerst in 1804 afgevoeren. BAUDIN was het jaar tevoren op *Ile de France* overleden, en FREYCINET werd met de

zamenstelling van het nautisch en geographische gedeelte der reisbeschrijving belast, aan welken arbeid hij 10 jaren toewijdde. Het was alstoen, dat hij op het denkbeeld kwam eener veel verbeterde wijze, om landkaarten in koper te graveren, dan die van welke men zich tot dusverre bediende, aan welke nieuwe wijze de naam van *encyprotypische* gegeven is. In 1811 werd hij tot fregat-kapitein benoemd. In 1817 ontving hij den last om eene nieuwe reis te ondernemen, waarvan het voornaamste doel was de nasporing van de gedaante des aardbols en de oorzaak der kracht van den zeilsteen. Na eene scheepsreis van drie jaren, die niet zonder gevaar was geweest, liep hij den 13 November 1820 *Havre* weder binnen, voorzien van eene menigte hoogstbelangrijke waarnemingen, kaarten, teekeningen, en eindelijk van kostbare verzamelingen uit de drie rijken der natuur. Voor zijne diensten beloond met den rang van scheepskapitein, werd hij in 1826 in de akademie van wetenschappen opgenomen, waarvan hij sedert 1813, corresponderend lid was, en hield zich bezig met de redactie zijner nieuwe reisbeschrijving; dezelve was nauwelijks ten einde gebracht, of hij overleed, van vermoeijenissen uitgeput, op zijn landgoed *Loriol* den 18 Augustus 1842. Men heeft van hem: 1.° *Voyage etc. (Ontdekkingsreis in de zuid-poollanden)*, *Parijs*, 1815, gr. in 4.^{to}, en atlas in fol. Deze reis

II. DEEL.

is een vervolg van die van *FR. PERON* (zie dat Art. -*Wbk.*-) waarvan *FREYCINET* een gedeelte bewerkt heeft; — 3.° *Voyage etc. (Reize rondom de wereld, gedaan op last des konings, op de korvetten l'Uranie en la Physicienne, van 1817 tot 1820)*, *Parijs*, 1824 tot 1844, 8 dl.ⁿ in 8.^{vo}, met vier atlassen. Bij dit groote en schoone werk, heeft *FREYCINET* tot medewerkers gehad, de heeren *QUOY* en *GAIMARD*, die het *zoölogisch* gedeelte in 2 dl.ⁿ, en den heer *GAUDICHAUD*, die zich met het *botanisch* gedeelte, 1 dl. belast heeft.

* *FREYRE (D. MANUEL)*, in 1765 te *Osuna*, in *Andaluzië*, geboren, begaf zich reeds vroeg onder de Spaansche ruitery, en maakte in 1793—95, den oorlog tegen *Frankrijk* mede; hij werd spoedig tot luitenant-kolonel verheven, en verwierf, in 1808, als bevelhebber van een regiment hoezaren, grooten lof; na den slag bij *Talavera* dekte hij den terugtocht van *CUESTAS*, werd generaal, en bekwam, nadat hij bij *Alcana* nieuwe lauwers had geplukt, in 1811 het derde armee-corps, aan het hoofd van hetwelke hij *Granada* en *Murcia* verdedigde, en de Franschen uit deze beide koninkrijken verdreef. Na den slag bij *Salamanca*, verloor hij bij de nieuwe organisatie des legers het commando, en bekwam eene afdeeling, met welke hij tegen het einde van 1813, de hoogten van *Irun* en *St. Martial* innam. Verder droeg hij veel bij tot de inneming van

K

St. Sebastiaan, had werkelijk deel aan den overtocht over de *Bidassoa*, aan den slag bij *Orthez*, en aan dien van *Toulouse*, en werd luitenant-generaal. Na den oorlog wees hij echter het ministerie van oorlog en het opperbevel over de troepen tegen *Zuid-Amerika* van de hand, doch belastte zich in 1820 met het dempen van den opstand der troepen op *Isla de Leon*, en liet den generaal *Riego* in de gebergten van *Ronda* vervolgen; desniettegenstaande sloot zich bijna zijn geheele corps bij de muitelingen aan. Toen de koning de constitutie had aangenomen, onderwierp ook hij zich aan dezelve, werd hierop gevangen gezet, en leefde, eerst door de restauratie in vrijheid gesteld, in afzondering, tot dat hij zich in 1833 voor *Isabella* verklaarde, en als aanhanger derzelve lid der *Proceres*, opperbevelhebber der garde, en kapitein-generaal te *Madrid* werd, en als zoodanig in 1834 overleed.

* *FRIEDLÄNDER (DAVID)*, een schrandere en zeer beschaafde Israëliet, die met den besten van zijnen tijd, namelijk met *MOZES MENDELSSOHN* (zie dat Art. *-Wbk.*-, aldaar abusivelijk *JOZEF* genaamd) innig bevriend was; hij werd in 1750 te *Koningsbergen* geboren, en maakte zich zeer verdienstelijk met betrekking tot de godsdienstige en zedelijke beschaving zijner geloofsgenooten. Hij bekleedde de posten van stads-raad, en bijzitter van het fabriek- en handel-collegie te *Berlijn*, waar hij

in 1834 overleed. Tot zijne schriften behooren: 1.^o *Reden*, 2 dl.ⁿ, *Berlijn* 1817; — 2.^o *Moses Mendelssohn*, ib. 1819; — 3.^o *An die Verehrer Jerusalems*, *Leipzig*, 1813, enz.

* *FRIMONT (JOANNES)*, vorst van *Antrodocco*, graaf van, in 1756, uit eene oud-adellijke Lotharingsche familie geboren, verliet *Frankrijk* in 1791, nam dienst bij het corps van *CONDÉ*, en trad, na de ontbinding van hetzelfde, als kolonel van een jager-battaillon, in Oostenrijksche dienst, waarin hij van trap tot trap, tot den rang van luitenant-veldmaarschalk steeg. Hij onderscheidde zich in de veldtogten van 1812, en nam, nadat de vorst von *SCHWARZENBERG* het Oostenrijksche hulp-corps verlaten had, deszelfs commando achter de *Pilica* over. In 1813 en 1814 voerde hij op de roemrijkste wijze het bevel over de ruitery en den regter-vleugel van het leger van *Italië*, aangevoerd door den veldtuigmeester *HILLER*. In 1815, commandeerde hij het leger tegen *MURAT*, bleef echter met 60,000 man aan den *Po* staan, en zond slechts den veldtuigmeester *BIANCHI* met een leger tegen denzelven, die aan deszelfs rijk in *Napels* weldra een einde maakte. Met de hoofdmagt trok *FRIMONT* tegen de Fransche Alpen, en kwam *SUCHET* met de bezetting der passen derzelve voor, bestormde het fort *Escluse*, bezette *Grenoble* en *Lyon*, en zond een gedeelte des legers tegen *Be-*

sançon op; in 1821 voerde hij het bevel over het Oostenrijksche leger, dat uit 52,000 man bestaande, zich naar *Napels* begaf, om aldaar de rust te herstellen, trok *Napels* binnen en stilde op deze wijze de omwenteling. De koning van *Napels* benoemde hem tot vorst van *Androocco*, en de keizer van *Oostenrijk* tot generaal der ruitery en tot graaf. In 1825 bekwam hij het algemeen bevelhebberschap in *Oostenrijksch-Lombardijë* en werd veldmaarschalk. Hij overleed in December 1831, als president van den hof-krijgsraad in *Weenen*, aan de cholera.

FRORIEP (JUSTUS FREDERIK), een beroemde kenner der Oostersche talen, te *Lubek* in 1745 geboren, maakte aldaar uitmuntende studiën, die hij later te *Leipzig* voortzette. In de universiteit dier stad, in 1767, tot meester in de wijsbegeerte, en in het volgende jaar tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd, werd hij tot predikant derzelve benoemd, en verwierf in die betrekking eenen schitterenden roem. Kort daarna verkreeg hij in dezelfde universiteit, den post van buitengewoon hoogleeraar der godgeleerdheid, dien hij in 1771 verwisselde met dien van gewoon hoogleeraar, waarna hij den leerstoel der Oostersche talen aan de universiteit van *Erfurt* bekleedde. In 1792 afgezet, begaf hij zich naar *Wetzlar*, alwaar hij in 1796 tot predikant werd benoemd, en in

1800 overleed. Zijne belangrijkste voortbrengselen zijn: 1.^o *De utilitate linguæ arabicæ in defendendis nonnullis locis S. scripturæ specimen primum*, *Leipzig*, 1767, in 4.^{to}; — 2.^o *Corani caput primum et secundi priores versus arabice et lat. cum animadversionibus historicis et philologicis*, 1768, in 8.^{vo}; — 3.^o *Arabische Bibliothek*, in 8.^{vo}; — 4.^o *Dissertatio inauguralis de nova ratione conjungendi theologiam dogmaticam cum theologia morali*, *Helmstadt*, 1772, in 4.^{to} enz.

* FULDA (FREDERIK KAREL), een geleerde navorscher der taal en geschiedenis, den 13. Sept. 1724, te *Wimpfen* bij *Heilbronn* geboren, studeerde te *Stutgard* en *Tubingen*, werd in 1748 veldprediker in Hollandsche dienst, studeerde in 1750 nog eenen tijd lang te *Göttingen*, werd in 1751 garnizoensprediker in de Wurtembergsche vesting *Asperg*, in 1758 predikant te *Mühlhausen* aan de *Enz* in *Wurtemberg*, en in 1787 te *Ensing*, waar hij den 11 December 1788 overleed. Zijne schriften zijn gekenmerkt door eenen diepzinnigen onderzoekingsgeest. Uit de grondtoonen der natuur zocht hij de afstamming der Duitsche woorden op te sporen. Van daar: 1.^o zijne *Sammlung und Abstammung germanischer Wurzelwörter*, *Halle*, 1776, in 4.^{to} Dit werk is de grondslag tot zijn prijschrift: 2.^o *Ueber die beiden Hauptdialekte der Deutschen Sprache*, *Leipzig*, 1773, in 4.^{to}, dat in *Göttingen* be-

kroond en aan het hoofd van het groote Hoogduitsche woordenboek van ADELUNG gedrukt werd. Zijn 3.^o *Versuch einer allgemeinen deutschen Idiotikensammlung*, Berlijn, 1788, in 8.^{vo}; is het resultaat van langdurige navorschingen, zoo als ook verscheiden zijner verhandelingen in den *Deutschen Sprachforscher*. FULDA maakte ook gebruik van de taal ter opheldering der geschiedenis, waarvan hij een belangrijk overzicht, in 12 bladen in fol. leverde, *Bazel*, 1782, tot welks toelichting zijn 4.^o *Ueberblick der Weltgeschichte*, Augsburg, 1783, in 8.^{vo}, dienen moest. Maar de korthed, waarvan hij zich, bij alles wat hij schreef, bediende, gaf aanleiding dat hij dikwerf duister was. Lang na zijnen dood verscheen door de onvermoeide medewerking van den predikant ZAHN, uit de nalatenschap van FULDA: 5.^o *Ulfila's gothische Bibelübersetzung mit einer grammatisch-wörtlichen lateinischen Uebersetzung zwischen den Zeilen, sammt einer Sprachlehre und einem Glossar*, Weissenfels, 1803, in 4.^{to}, een voor elken taalonderzoeker hoogstbelangrijk werk, enz.

FULVY (PHILIPPUS LODEWIJK ORRY, markies DE), in 1736, te Versailles geboren; was de zoon van ORRY, bewindhebber der geldmiddelen, die de schoone porselein-fabriek oprigtte, welke later naar Sèvres werd verplaatst, alwaar dezelve nog tegenwoordig voor rekening van het gouvernement in werking is. Daar

hij met geen anderen hartstogt dan met smaak voor de letteren bezielde was, beoefende hij dezelve gedurende zijn geheele leven; maar als een rijke beminnaar, die den glans en het gerucht ontvlugtte en verachtte. Bij de Fransche omwenteling, ging hij zich in Engeland nederzetten, leefde er in afzondering en rust, en overleed er hoog bejaard, den 18 Januarij 1823. Behalve verscheiden losse stukjes in den *Mercure*, den *Almanach des Muses* en zijne *Etrennes d'Apollon*, heeft men van hem eene *Verzameling van 133 fabels*, Madrid, 1798, waarvan men in de koninklijke bibliotheek een exemplaar aantreft, welligt het eenige dat in geheel Frankrijk aanwezig is. Zijne gedichten onderscheiden zich door de betamelijkheid der uitdrukkingen, de ongedwongenheid des stijls, en de kieschheid des gevoels.

* FUNCK (KAREL WILHELM VON), te Wolfenbützel in 1761 geboren; kwam in 1780, als luitenant bij de Saksische lijfwacht; doch nam wegens oneenigheden, in 1785 zijn ontslag, trad echter in 1791 als ritmeester, weder in het nieuw opgerigte hoezaren-regiment, kwam in 1805 als majoor in den generaal staf, maakte als adjudant van den generaal SZESCHWITZ den veldtogt van 1806 mede, bragt aan den keurvorst het berigt van het geleden verlies over, en dat NAPOLEON, als hij rustig in het land wilde blijven, hem wapenstilstand verleenen

en bondgenootschap met hem sluiten wilde; hij vergezelde als nu zijnen meester naar *Berlijn*, en den minister van buitenlandsche zaken, graaf Bose, naar *Posen*, om aldaar vrede met *Frankrijk* te sluiten. In 1807, werd hij luitenant-kolonel, vleugel-adjutant, kolonel en generaal-adjutant, begaf zich naar NAPOLEON te *Finkenstein* in *Pruissen*, woonde in het gevolg van zijnen koning in 1808 het congres van *Erfurt* bij, werd in 1809 generaal-majoor, en algemeen inspecteur der ruitery, vergezelde den koning naar *Plauen* en *Frankfort a/M*, en begaf zich andermaal tot NAPOLEON te *Weenen*. In 1810, bekwam hij eene brigade-cavalerie, welke hij in 1812 naar het Saksische corps van REYNIER geleidde, hier werd hij divisiegeneraal der Saksische ruitery, in welke betrekking hij zich in den Russischen veldtocht roemrijk onderscheidde. In 1813 volgde hij den koning naar *Boheme*, bekwam echter na diens terugkomst geene aanstelling, maar privatiseerde in *Wurzen*; in 1814 ontving hij van de Russische regering zijn ontslag; doch werd, in 1815, na de terugkomst des konings, uit de gevangenschap weder aangesteld. In 1818, werd hij, wegens te betalen subsidiën tot WELLINGTON, naar *Londen* en *Parijs* gezonden, en ging andermaal in vergetelheid te *Wurzen* leven, tot dat hem in 1825 eene beroerte trof, aan welker gevolgen hij in 1828, als koninklijk

Saksisch luitenant-generaal der cavalerie te *Wurzen* overleed. NAPOLEON hield hem voor een' der uitstekendste officieren van het Saksische leger. Hij schreef: 1.^o *Geschichte Kaisers FRIEDRICH II, Züllichau, 1792*; — 2.^o *Gemälde aus den Zeiten der Kreuzzüge, Leipzig, 1821 tot 1824, 4 dl.ⁿ*; — 3.^o *Erinnerungen aus dem Feldzuge des sächsischen Corps unter dem General REYNIER, im Jahre 1812, Dresden, 1830*, en meer andere.

* FUNKE (KARL PHILIPP), een verdienstelijk en geacht pedagogisch schrijver, in 1752, te *Görtzfalke* bij *Brandenburg* geboren, volgde, daar hij besloten had, om zich aan het onderwijs en de opvoeding der jeugd toe te wijden, eene beroeping als onderwijzer aan het *Philantropin* te *Dessau*, en werd in het vervolg aldaar inspecteur der kweekschool voor schoolonderwijzers. De vorst van *Schwarzburg-Rudolstadt* schonk hem in 1804, den titel van regeringsraad, maar de hoop en het vooruitzicht op eene verbetering van zijn tijdelijk bestaan, welke hem als vader eener talrijke familie dubbel aangenaam moest zijn, werd verijdeld door de rampen des oorlogs, en zonder zijne wenschen vervuld te zien, stierf hij op eene reis te *Altona*, den 13 Junij 1807. Zijne werkzaamheid als schrijver in alle takken der pedagogie was zeer groot, en hij heeft, bij menige vlugtige compilatie, ook door

verscheiden bondige en zeer doelmatige schriften, voornamelijk over de natuurlijke historie, blijvende verdienste en billijke aanspraak op eene dankbare herinnering verworven. Den meesten bijval en de grootste verspreiding vond zijne: 1.^o *Naturgeschichte und Technologie für Lehrer in Schulen und für Liebhaber dieser Wissenschaften*, Brunswijk, 1790, 3 dl.ⁿ, 6.^o uitg. 1815, 8.^{vo}, door WIEDEMANN bezorgd, benevens verscheiden andere leer- en leesboeken over de natuurlijke historie. Op deze zeer nuttige schriften volgde: 2.^o *Lesebuch für Bürgerschulen*, Berlijn, 1788, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 3.^o *Lehrbuch zum Unterrichte der Töchter*, ib. 1800, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 4.^o *Handbuch der Physik für Schullehrer*, Brunswijk, 1797; 2.^o omgewerkte uitgave, door J. H. G. FRICKE, 1804, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 5.^o *Handwörterbuch der Naturlehre*, Leipzig, 1805, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 6.^o *Neues reales Schul-Lexicon*, Brunswijk, 1800, 5 dl.ⁿ; — 7.^o *Naturgeschichte für Kinder*, 10.^e uitg., bezorgd door LIPPOLD, Leipzig, 1841; — 8.^o *Mythologie*, nieuwe omgewerkte uitg. door denzelfden, Hanover, 1824, enz. Van de meeste dezer geschriften zijn ook Nederduitsche vertalingen in het licht verschenen.

FURGAULT (NICOLAAS), maakte zich, even als de voorgaande, zeer verdienstelijk door zijne geschriften voor het onderwijs der jeugd. In 1706, te Saint-Urbain bij Joinville, geboren,

maakte hij met roem zijne studiën in het collegie van Troyes, en kwam dezelve te Parijs voltooijen. Tot het onderwijs toegelaten, stond hij in het collegie Mazarin eerst aan het hoofd der zesde, daarna aan dat der derde klasse. Zijne liefde voor de jeugd bewoog hem om haar door geschriften nuttig te zijn. Tot emeritus-hoogleeraar benoemd, genoot hij in vrede dien zedigen titel, toen de omwenteling hem noodzaakte Parijs te verlaten. Hij begaf zich naar zijne geboorteplaats, alwaar hij den 21 Decb. 1795 is overleden. Hij had de gewoonte aangenomen, om zich na zijnen maaltijd, door eene zijner nichten, eenige stukken van SENECA te doen voorlezen, en het was onder eene dezer voorlezingen, over de korthed des levens, dat de nicht hem ingeslapen waande, doch eindelijk ontdekte dat hij had ogehouden te leven. Men heeft van hem: 1.^o *Nouvelle etc.* (*Nieuwe beknopte Grieksche spraakkunst*), Parijs, 1746, in 8.^{vo}; een werk door de oude universiteit aangenomen; — 2.^o *Abrégé etc.* (*Beknopt overzicht van de hoeveelheid of maat der Latijnsche lettergrepen*), Parijs, 1746, in 8.^{vo}; 9.^e uitg. 1813; — 3.^o *Dictionnaire etc.* (*Woordenboek der Grieksche en Romeinsche oudheden*), Parijs, 1768, in 8.^{vo}; 3.^o uitg. 1809, in 8.^{vo}; — 4.^o *Dictionnaire etc.* (*Aardrijks-, geschiedkundig en mythologisch zakwoordenboek*), Parijs, 1776, in 8.^{vo}; — 5.^o *Les principales etc.* (*De voornaamste Grieksche taaligheden met de uitlatingen*

wolke zij bevatten), *Parijs*, 1780, 1784 en 1789, in 8.^{vo}; — 6.^o *Les ellipses etc. (De uitlatingen der Latijnsche taal)*, 1780 enz.

* FURTADO (ABRAHAM), een geleerde Israëliet, in 1755 te *Londen* geboren, en den 29 Januarij 1811 te *Bordeaux* overleden, in welke laatste stad hij in vroegere jaren, een' aanzienlijken handel dreef; dien hij na de omwenteling liet varen, en zich op het land met letteroefeningen bezig hield. In 1807 werd hij benoemd tot voorzitter der eerste algemeene vergadering van Fransche Israëlitien, bekleedde den post van rapporteur der voorbereidende commissie tot de werkzaamheden van het groote sanhedrin van *Frankrijk* en *Italië*, en verkreeg op zijne voordragt van NAPOLEON de daarstelling der joodsche consistoriën. Deze geleerde Jood heeft, behalve enkele in het licht gegevene, verscheiden belangrijke werken in handschrift nagelaten.

* FYT (JOANNES), — *ter aanvulling van dat artikel in het Wbk.* — FYT overleed in 1700. Men vindt van hem in de galerij van *Augsburg*: wild gevogelte, patrijzen en sneppen, alsmede een hond, zijnde een meesterlijk voorgesteld beeld van een vol en zuiver koloriet; — in het museum van *Berlijn*: eene voortreffelijke groep van dood wild, daarbij eene minder bevallige jagtnimf; verder eene het dierlijke leven, in deszelfs wildste hartstogtelijk-

heid voorstellende afbeelding van grooten omvang, zijnde de vervolging van een ree, door eenen troep onstuimige jagthonden; — in de galerij van *Dresden*: een' dooden haas en eenig gevleugeld wild, benevens eenen meloen en andere tuinvruchten op eene tafel; in de Pinakothek van *Munchen*: allerlei vruchten en dood gevogelte, met twee levende ganzen op den voorgrond, verder velerlei dood gevogelte met hazen en vruchten; — in de galerij te *Pommersfelden*: een gevecht van eenen hoenderhaan met eenen kalkoensch haan, bijzonder dramatisch geschilderd en meesterlijk voorgesteld; honden naast gedood wild in welke voorstelling zich de groote meester in zijne geheele voortreffelijkheid openbaart; verder een' dooden haas, patrijzen, ooft en eene levende kat, in het volle zonlicht genomen, een wezenlijk wonder van kracht en helderheid; — in de staatsgalerij te *Weenen*: vijf stukken, waaronder een zeer groot, en hoogst verscheiden dier- en vruchtstuk, en een nog grooter door THOMAS WILLEBORT gestoffeerd Diana-jagtstuk, waarop de drie gezellinnen der juist uitrustende godin, deels met het gedooide wild en gevogelte, deels met de honden zich bezig houden, enz. Men ziet hier uit dat de kunstverzamelingen van *Duitschland*, niet minder dan die van *België*, in het bezit zijn der kunstjuweelen van dezen voortreffelijken Nederlandschen meester.

G.

* **G**ABELSBERGER (FRANCISCUS XAVERIUS), den 9 Februarij 1789, te *Munchen* geboren, is de verbeteraar, zoo niet de uitvinder der Duitsche *Stenographie* of snelschrijfkunst. — Reeds in zijn derde levensjaar verloor hij zijnen vader, die een vervaardiger van muzikinstrumenten was, en wyl zijne moeder niet in staat was, om de vier onmondige kinderen optevoeden, zoo trok zich de koor-regent PLINKHART, een vriend des huizes, den knaap aan, en deed hem in het klooster *Ottobeuern* opnemen, waar hij in de jaren 1801—1802 zijne studiën begon, die hij, door de secularisatie des kloosters, in 1803, weder naar zijne geboorteplaats verwezen, onder de behoefstigste omstandigheden voortzette. Door zijn schoon handschrift wist hij echter zijnen toestand te verbeteren, waarbij zijne ervarenheid in de toenmaals nog nieuwe kunst der lithographie, hem in 1809 de betrekking van *diurnist* bij de koninklijke algemeene administratie der stichtingen verschafte. In 1813 werd hij kanselarijsschrijver bij het algemeen commissariaat van den *Isarkreits*, en in 1823 geheime kanselarijsschrijver, bij het koninklijk staats-ministerie van binnenlandsche zaken, welken post hij (met uitzondering eener

tijdelijke tusschenpoozing van 1825—26) tot aan zijnen dood bekleedde. Zoodra hij zijn bestaan verzekerd zag, legde hij zich weder met ijver op zijne studiën en wetenschappelijke liefhebberijen toe, waartoe voornamelijk *mnemonica*, *kalligraphie*, geheimschrift en de verklaring deszelven behoorden. Bij deze gelegenheid ontstond in hem het denkbeeld, een stelsel van snelschrijven uitte vinden, door middel van hetwelke hij bij zijnen eigen arbeid het vervelende werktuigelijke schrijfwerk hoopte te verligten, en door het snelle uitschrijven, der uitgesproken rede van den een' of anderen hoogen staatsambtenaar nuttig dacht te kunnen zijn. GABELSBERGER ging bij de grondlegging van zijn stelsel, in het algemeen zijnen eigen gang, en noch de vroegere proefnemingen van HORSTIG en MOSENGEIL, om het Engelsch-Fransche stelsel op de Hoogduitsche taal toetepassen, noch de latere van LEICHTLEN en NOWACK oefenden eenigen invloed op hem uit. Zijn gronddenkbeeld was, om een alphabet uitte vinden, waarvan de teekens niet slechts uit zeer eenvoudige, ligtelijk met de hand voortte brengen trekken bestonden (wat bij het Engelsche stelsel in geen deele het geval was), maar

ook, om zoo veel mogelijk, eene overeenkomst van het zichtbare teeken met het hoorbare geluid te bereiken, welk laatste vraagstuk hij ook op eene meesterlijke wijze wist op te lossen, en uit welke oplossing geheel natuurlijk het verdere voordeel ontsproot en moest ontspruiten, dat juist deze klankteekens, die zich in de mondelijke taal, het gemakkelijkste en menigvuldigste met elkander verbinden, ook in de stenographische beteekenis, zich zoo van zelve aan elkander sluiten, dat de hand in den regel steeds eene geheele lettergreep, of zelfs meerdere met eenen enkelen trek kan daarstellen. En zoo kwam het ook, dat het stelsel van GABELSBERGER, ofschoon het in het begin enkel voor de Hoogduitsche taal bewerkt was, toch eene algemeenheid bezat, die het mogelijk maakte, hetzelfde ook op andere talen toetepassen, wat dan ook reeds voor de nieuw-Grieksche, Boheemsche, Hongaarsche en Deensche talen geschied is. In het jaar 1834, verscheen zijn groot *Lehrbuch der deutschen Stenographie oder Redenzeichenkunst* in het licht, in hetwelke hij met de hem eigene duidelijkheid en uitvoerigheid eene aanleiding geeft, volgens welke iedereen in staat is, om, ook zonder mondelings onderwijs, deze kunst in haren geheelen toenmaligen omvang te leeren, hetwelk dan ook van zeer vele zijden geschiedde, waardoor zijne kunst tamelijk verspreid is. Om nu aan zijne

menigvuldige bekende en onbekende leerlingen de noodige stenographische lectuur te verschaffen, gaf hij in 1838 het eerste deeltje zijner *Stenographischen Lesebibliothek* (het eerste Hoogd. boek, dat geheel in stenographisch schrift gedrukt is) in het licht, waarop echter geen tweede volgde. In 1843 maakte hij in een ander geschrift *Neue Vervollkommnungen in der deutschen Redenzeichenkunst*, nieuwe door hem uitgevondene verbeteringen bekend, en de voordeelen, die daaruit ontsproten, waren zoo uitgebreid, dat de halfkundige een naar deze nieuwe wijze geschreven schrift op het eerste gezigt, voor woordbeelden van een ander stelsel zoude aanzien. Na deze gewigtige verbeteringen was GABELSBERGER er echter nog steeds rusteloos op bedacht, verdere voordeelen te ontdekken, tot dat hem den 4 Januarij 1849, de dood midden uit zijnen werkring wegrukte.

* GABLER (JOHANN PHILIPP), in 1753, te *Frankfort a. M.* geboren, studeerde in het gymnasium zijner geboorteplaats, en betrok in 1772 de hoogeschool te *Jena*, met oogmerk om zich aan de godgeleerdheid toetewijden. GRIESBACH en EICHHORN wekten, met hunne kritische nasporingen, zijne exegetische studiën op, en bij het verlaten der universiteit (1778), verkreeg hij door eene geleerde verhandeling over *Hebr. III*, 3—6, het doctoraat in de wijsbegeerte.

In zijne vaderstad teruggekeerd, bereidde hij zich voor tot het akademische leeraarsambt, hield in 1780, als repetent der theologie, in *Göttingen* voorlezingen over Grieksche en Romeinsche klassieke schrijvers en over de *exegese* van het Nieuwe Testament. In 1783 als proreector aan het archi-gymnasium naar *Dortmund* beroepen, volgde hij, na verloop van twee jaren een beroep naar *Aldorf*, als gewoon hoogleeraar der godgeleerdheid, waar hij in 1787 de laatste was, die aldaar tot doctor in de theologie bevorderd is geworden. Bij de waarneming zijner ambts-bezigheden ontwikkelde hij hier reeds eene vruchtbare werkzaamheid als schrijver. Er verscheen van hem in het licht: 1.^o *Entwurf der Hermeneutik des neuen Testaments*, 1788; — 2.^o *Entwurf einer historisch-kritischen Einleitung*, 1789; — 3.^o het eerste deel van *Eichhorn's Urgeschichte*, met inleiding en aanmerkingen, en als naschrift: — 4.^o *Neuer Versuch über die Mosaische Schöpfungsgeschichte aus der höhern Kritik*. Tegelijkertijd werd de uitgave begonnen van het *Neueste theologische Journal*, dat tot 12 deelen werd voortgezet, en vele bijdragen van hem bevat. In de plaats van Dr. *PAULUS*, werd *GABLER*, in 1804, als tweede gewoon hoogleeraar der godgeleerdheid te *Jena* aangesteld, welke betrekking hij aanvaardde met eene rede *Ueber die crsten Bischöfe der christlichen Kirche und ihren Ursprung*. In 1812, werd hij door het overlijden

van zijnen voormaligen leeraar *GRIESBACH*, tot eersten hoogleeraar bevorderd, en in 1817, werd hij geheime consistoriaalraad, en director van het theologische seminarie. Hij overleed zonder voorafgaande ziekte den 17 Februarij 1826. — Zijne theologische zienswijze was geheel en al rationalistisch.

GABRIELLI (*JULIUS*), kardinaal, den 20 Julij 1748 te *Rome* geboren, werd door Pius VII, den 23 Februarij 1805, tot het purper, en den 11 Januarij 1808, tot bisschop van *Sinigaglia* verheven. Reeds den 6 Maart daaropvolgende, verving hij als pro-secretaris van staat den kardinaal *DORIA*, dien de Fransche regering verbannen had, en legde in de worsteling, welke hij had te verduren vele geestkracht aan den dag. Alzoo gaf hij den 30 Maart, 24 dagen na zijne benoeming, aan alle ambtenaren het bevel van zich te verwijderen, indien men hen wilde noodzaken aan een ander gezag, dan aan dat van den heiligen Stoel te gehoorzamen. Den 17 Junij daaropvolgende, naar *Sinigaglia*, en later naar *Milane* verbannen, werd hij eindelijk naar *Frankrijk* gevoerd, alwaar hij het lot der overige Italiaansche prelaten deelde. Alvorens *Rome* te verlaten, had hij aan de vreemde ministers en kardinalen een protest gezonden tegen dit misbruik der magt. In 1814 kwam hij met Pius VII in *Rome* terug, werd secretaris der breven, daarna prefekt van de congregatie des

concilies, en eindelijk prodaturus. In 1816 deed hij afstand van zijn bisdom, en begaf zich naar *Albano*, alwaar hij den 22 September 1822 overleed. Verscheiden brieven van dezen prelaat zijn te vinden in de *Correspondance etc. (Geloofwaardige briefwisseling van het hof van Rome met Frankrijk)*, 1809, in 8.^{vo}

GAERTNER. — Zie GÄRTNER en *Wbk.*

GAËTANI (CESARIUS, graaf DELLA TORRE), in 1718, te *Syracusa* uit eene aanzienlijke familie geboren, legde zich vroeg toe op de beoefening der geleerde talen, en voornamelijk op de nasporingen der oudheden zijner geboorteplaats. De menigvuldige opdelvingen, welke hij op zijne kosten liet bewerkstelligen, bragten in het daglicht overblijfselen van den ouden schouwburg, van het tuighuis, van de baden, van kelders, van waterleidingen in hardsteen uitgehouwen, van vazen, van beeldjes van gebakken steen, van gedenkpenningen, van opschriften, van naamregisters, enz. GAËTANI hield zich ook bezig met natuurkunde, zedelijke wijsbegeerte en letterkunde. Hij verklaarde door de theorie der weerkaatsing en straalbreking des lichts, de zonderlinge verschijnselen, welke van tijd tot tijd bij het meer *Nastia* plaats hebben. Zonder den titel van hoogleeraar te bezitten, verklaarde de graaf GAËTANI openlijk de *Officiën*

van CICERO. Hij overleed te *Syracusa*, in de maand Augustus 1808, en liet verscheiden werken na, waarvan de voornaamste zijn: 1.^o *Dissertazione storico-apologetico-critica intorno all' origine e fondazione della chiesa di Syracusa*, Rome, 1748, in 4.^{to}; — 2.^o *Opticarum quaestionum dissertationes*, Panorm, 1754, in 4.^{to}; — 3.^o *Vestigi di Syracusa antica illustrati*, 2 dl.ⁿ, in fol. in handschrift; — 4.^o *Vertalingen in Italiaansche verzen, der Oden van ANACREON, der Herderszangen en Puntdichten van THEOCRITUS, MOSCHUS en BION enz.*, welke zich alle door sierlijke voordragt en bevallige eenvoudigheid onderscheiden, en verscheiden *Aanmerkingen* over onderwerpen van oudheid, die gevonden worden in de *Opuscoli di autori siciliani*, te *Palermo* gedrukt.

* GAFFARELLI (GAETANO MAJORANO, genaamd), den 16 April 1703 te *Bari* geboren, was de zoon van eenen armen boer, doch toonde reeds vroeg eenen gelukkigen aanleg voor de muziek. Nadat een toonkunstenaar, GAFFARO genaamd, zijne schoone stem in de kerk had opgemerkt, bewoog hij den vader des jongelings, hem de toen nog in gebruik zijnde kunst-operatie, waaraan *Italië* zijne beste zangers te danken had, te doen ondergaan. De jonge castraat genoot eerst het onderwijs van zijnen beschermer, wiens naam hij bij verkleining aannam, volgde daarna de

lessen van PORPORA, en werd een der beroemdste zangers van *Italië*. In 1725, zong hij voor het eerst in het openbaar te *Rome*, verscheen vervolgens op de voornaamste Italiaansche tooneelen, begaf zich in 1730 naar *Londen*, en kwam met eene aanzienlijke som gelds in zijn vaderland terug. In 1750 deed hij eene reis naar *Parijs*. Letterlijk had hij zich schatrijk gezongen, zoodat hij het hertogdom *Santo-Dorato* kocht, waarvan hij den titel aannam, en waarin hij geheel op vorstelijken voet leefde. Hij overleed in hetzelfde in 1783, en liet eenen ontzettenden rijkdom na.

* GAGERN (FRIEDRICH BALDUIN VON), den 24 October 1794, op het slot te *Weilburg* geboren, was de zoon van den vrijheer HANS VON GAGERN, en diens edele echtgenoot, welke uit het Catholijke vrijheerlijke geslacht van GAUGREBEN afstamde, en niet ten onrechte de *Duitsche* CORNELIA werd genoemd. GAGERN bereidde zich in het ouderlijke huis voor tot het bezoek der universiteit, en studeerde twee jaren in *Göttingen*, tot dat hem zijn jeugdige moed, die dikwerf aanleiding tot tweegevechten gaf, de verwijdering van de hoogeschool berokkende. Hij trad alsnu in Oostenrijksche dienst, nam deel aan den Russischen veldtogt, en streed in 1813, in de veldslagen van *Kulm*, *Dresden* en *Leipzig*. Toen zijn vader in Nederlandsche dienst overging, volgde hem GAGERN, ofschoon ongaarne, toch gehoorzaam;

naar *Holland*. Bij *Quatrebras*, werd hij als officier van den generaal-staf onder de tirailleurs, zwaar gewond. Bij den intogt te *Parijs* was hij weder hersteld, en omringde aldaar met zijne beide broeders HENDRIK en KAREL, welke laatste onder de Beijersche ruiters diende, zijnen vader. Nadat de vrede hersteld was, bezocht hij de universiteit van *Heidelberg*, en keerde na verloop van twee jaren tot zijne militaire dienstbetrekking in *Nederland* terug. Aan zijne neiging voor wetenschappelijke studiën, en aan zijne zucht voor classische oudheid bleef hij, voor zoo ver zijne militaire pligten hem zulks toelieten, getrouw. Zijn beroep voerde hem tot het doen van mathematische opnemingen naar *Luxemburg*, en in 1824—25, in de militaire bondscommissie naar *Frankfort*. In 1830, werd hij chef van den staf, in het corps van den hertog BERNHARD van *Saksen-Weimar*, en nam, in den oorlog der Hollanders tegen de Belgen, deel aan de gewichtigste gevechten, tot op het bombardement der stad *Antwerpen*. In Maart 1831 werd hij, terwijl hertog BERNHARD gouverneur-generaal van *Luxemburg* was, met commissiën, wegens beschermende bezetting van dat gedeelte des Duitschen bondsgebieds, tot den bondsdag naar *Frankfort* gezonden. De vruchteloosheid zijner pogingen in deze zaak veroorzaakte hem veel verdriet. Kort daarop werd hij met zijnen divisie-chef van *Luxemburg* naar het leger in *Noordbrabant* ge-

roepen, van waar hij en zijn broeder MAXIMILIAAN aan den tiendaagschen veldtog van 1831 deel namen. De voornaamste verdienste van datgene, wat de tweede afdeeling in de gevechten bij *Hasselt* en *Leuven* (8 en 12 Augustus) bewees, is aan den toenmaligen majoor FRIEDRICH VON GAGERN toegeschreven. Tot in 1838 stond het Hollandsche leger bij voortdoring in de cantonnementen en legerplaatsen van *Noordbrabant*. Hier, in het veldleger, waarvan de werkelooze levenswijze onzen krachtvollen en werkzamen VON GAGERN tot last was, vond hij gelegenheid, om zijnen dichtgeest te oefenen en onder » *dem staubbedeckten Zelte, auf der Haide, wo sich des Lagers lange Linie dehnt* » ontstonden de schoone; van diep gevoel en innige broederliefde getuigende liederen, door hem zijnen broeder HENDRIK toegezongen. In 1838 werd VON GAGERN, op zijn verzoek van den generaal-staf bij de ruitery verplaatst, en bekwam het commando over een dragonder-regiment te *Deventer*. In 1839 vergezelde hij den jeugdigen prins ALEXANDER der *Nederlanden* op diens reize naar *Rusland*. In 1843 werd hij brigadier der cavalerie; in 1844 generaal en vleugel-adjutant des konings, en als zoodanig weldra met eene gewigtige zending naar *Oostindië* belast. Gedurende zijn driejarig verblijf in deze tropische gewesten, was hem niet enkel ten taak gesteld, het leger en de vestingen op het eiland *Java* in oogenschouw te nemen,

en over de militaire aangelegenheid der kolonie te berigten, maar ook om de nieuwe bezittingen op *Sumatra* met het zelfde doel te bezoeken. In deze betrekking had hij tevens de gelegenheid, het Engelsche *Indië*, van *Ceylon* tot *Calcutta*, de *Ganges* opwaarts tot aan de bergketens van *Himalaya* te leeren kennen en de militaire etablissementen der Engelschen te bewonderen, waarop hij over *Bombay* en *Egypte* in Junij 1847 terugkeerde. Kort na zijne terugkomst werd hij tot militairen gouverneur en provincialen commandant van *Holland* benoemd, en verheugde zich in die betrekking, zoowel over het bijzondere vertrouwen van zijnen koning, als over de liefde der geheele bevolking. In de lente 1848, toen de indruk der Parijsche Februarij-revolutie zulke geweldige hervormingen der bestaande betrekkingen van *Duitschland* te voorschijn riep, bekwam VON GAGERN een kort verlof tot eene reis naar zijn vaderland. Juist in de eerste dagen van genoemd verlof, nam de beweging in *Baden* zulk een dreigend karakter aan, dat ter beteugeling dezer oproerige beweging, de geheele kracht van een beproefd middel scheen gevorderd te worden. De *Badische* regering liet haren blik op den veelzijdig aanbevolen generaal VON GAGERN vallen. Op de, in overeenstemming met den raad der zeventienen, aan hem uitgevaardigde uitnoodiging der bondsvergadering, besloot VON GAGERN, zonder vooraf de goed-

keuring der Nederlandsche regering aantevragen, wyl hiertoe de tijd te kort was, het opperbevel over de, tegen de vrijcharen (*Freischärler*) onder HECKER, in het Badische bovenland aanrukkende, Badische en Hessische troepen op zich te nemen. In het gevecht met de muitelingen, ten oosten van het Badische stadje *Kandern*, viel de edele generaal VON GAGERN, door de kogels der opstandelingen getroffen, en wel juist op den oogenblik toen hij van een mondgesprek met den aanvoerder der muitelingen D.^r FRIEDRICH HECKER, dien GAGERN vruchteloos tot overgave aanmaande, naar de bondstroepen terugreed, om deze tot den aanval te geleiden. De dood des wakkeren mans gaf aanleiding tot veelzijdige verklaringen, zoo wel van den kant der officieren van de bondstroepen, als van de republikeinsche aanvoerders, waaruit het met tamelijke zekerheid is afte leiden, dat von GAGERN op eene verraderlijke wijze is nedergeschoten. Zijn dood werd algemeen betreurd en zijn lijk, op het zijner familie toebehoorende landgoed *Hornau*, in het *Nassausche*, bijgezet.

GALANTI (GIUSEPPE MARIA), in 1743 te *Campobasso*, in het oude *Samnium*, geboren, beoefende de regtsgeleerdheid aan de universiteit van *Napels*; doch liet weldra het beroep van advocaat varen, om zich op de beoefening der letteren en voornamelijk op die der geschiedenis

toeteleggen. Na de vergunning tot de oprigting eener boekdrukkerij te hebben bekomen, ondernam hij eene nieuwe uitgave der *Werken van MACHIAVEL*, die in beslag werd genomen, alvorens verkrijgbaar te zijn gesteld. Door de regering belast met de zamenstelling eener *Algemeene statistiek des koningrijks*, plaatste hij er beschouwingen in die aan het onderwerp vreemd waren, en vreesde niet ware of valsche misbruiken aanteduiden, en op derzelve hervorming aante dringen; het ministerie verzocht hem het werk niet voortzetten, en, om hem schadeloos te stellen, gaf men hem een burgerlijk ambt. Bij de organisatie der Napolitaansche republiek, tot volksvertegenwoordiger benoemd, werd GALANTI, bij het vertrek der Franschen, vogelvrij verklaard, en hield zich tot aan hunne terugkomst verborgen. Hij was even te voren, met den rang van raadsheer, tot bibliothekaris van den staatsraad benoemd, toen hij den 6 October 1806, te *Napels* overleed. Zijne werken zijn: 1.^o *Elogio di GENOVESI, Napels, 1771*, in 8.^{vo} (zie GENOVESI -*Wbk.*-); — 2.^o *Descrizione del contado di Molesì, 1780*, 2^e dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 3.^o *Elogio storico di MACCHIAVELLI, Napels, 1779*, in 8.^{vo}; — 4.^o *Saggio sulla storia di primi abitatori d'Italia*, ib. 1783, in 8.^{vo}; — 5.^o *Osservazioni intorno gliromanzi*, etc. ib. 1781, in 12.^{mo}; — 6.^o *Bello spirito generale della religione cristiana*, ib. 1788, in 12.^{mo}; — 7.^o *Della descrizione*

storica geografica dell' Italia, ib. 1782 tot 1797, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 8.^o *Descrizione geografica e politica delle Sicilie*, ib. 1786, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; in het Fransch, Hoogduitsch en Engelsch vertaald; — 9.^o *Napoli e suo contorno*, ib. 1791, in 8.^{vo}; — 10.^o *Testamento forense, Venetiè*, 1806, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}

GALDI (MATTÉO), in 1766, te Coperchia bij Salerno, in het koninkrijk Napels, geboren, volgde na zijne studiën volbragt te hebben de balie, en zou juist als pleiter optreden, toen de revolutionnaire beginselen, welke hij omhelsd had, hem noodzaakten zijn vaderland te verlaten. Hij nam de wijk naar Frankrijk, en nam dienst bij het leger dat georganiseerd werd, om de Alpen over te trekken. Aan den staf verbonden, kwam hij met de Fransche troepen, weldra te Milane aan, alwaar hij zijnen kapiteinsrang met eenen hoogleeraarspost verwisselde. Met het talent begaafd, om voor de vuist te kunnen spreken, nam hij een zeer werkzaam aandeel aan de zaken van Italië, hetzij door het volk aantespreken, hetzij door staatkundige geschriften uittedeelen. Het republikeinsche bestuur van Napels zond hem als agent der handelbetrekkingen naar de Bataafsche republiek. MURAT benoemde hem later tot bewindhebber eener Provincie daarna tot directeur van het openbaar onderwijs in het koninkrijk Napels. Bij den val

van dien vorst verwijderde zich GALDI. In 1820 tot de vergadering gezonden, die toenmaals door de constitutioneelen werd gehouden, werd hij tot president van het Napolitaansch parlement verkozen; en nam in die hoedanigheid den eed af van koning FERDINAND. GALDI is in November 1821 overleden. Zijne voornaamste, in het Italiaansch geschreven werken zijn: 1.^o *Beschouwingen over de leenroerigheid*; — 2.^o *Noodzakelijkheid om in Italië eene republiek te vestigen*, 1796; — 3.^o *Beschouwingen over de Helwetische republiek*, 1797; — 4.^o *Wisselvalligheden van het Italiaansche tooneel*; — 5.^o *Verhandeling over de staat- en huishoudkundige betrekkingen van Italië met Frankrijk en Europa*, 1797; — 6.^o *Statistiek van Holland*; — 7.^o *Gedachten over het openbaar onderwijs, Napels*, 1819. Hij heeft in de koninklijke akademie van Napels, waarvan hij lid was, verscheiden *Verhandelingen* over onderwerpen van wetgeving en staatshuishoudkunde voorgelezen. De dichtkunst was hem niet vreemd, en men heeft van hem eenige dichtstukken.

GALITZIN (DEMETRIUS, vorst), zoon van den prins van dien naam (zie dat Art. -Wbk.-), in 1770 te 's Gravenhage geboren, openbaarde reeds in zijne vroegste jeugd eene buitengewone zucht naar kennis, en voltooide zijne eerste opvoeding door het bezoeken der voornaamste staten van Europa. Na het besluit te

hebben genomen, de scheuring, waarin hij was opgevoed, afte-zweren, begaf hij zich naar *Amerika*, en na zich met de Kerk te hebben verzoend, ging hij in het seminarie van *Baltimore*, en werd den 19 Maart 1795 tot priester gewijd. Terwijl hij van al de voordeelen afzag, welke zijne onnoemelijke fortuin hem in de wereld zou hebben kunnen verschaffen; om zich aan de voortplanting van het evangelie toetewijden, begaf hij zich, na eenigen tijd de heilige bediening in *Pensylvanië* te hebben waargenomen, onder den naam van SMITH, naar de afgelegenste gewesten der *Allheganische bergen*, alwaar zijn ijver met de gelukkigste gevolgen bekroond werd. Deze onvermoeide zendeling overleed te *Lorette*, diocèes van *Philadelphia*, den 6 Mei 1840. Men heeft van hem: *Verdediging van het Catholijke beginsel*, en *Brieven over de H. Schrift*. De stijl dezer beide in het Engelsch geschreven werken is vol kracht en gematigdheid.

GALITZIN (PETRUS, vorst), uit dezelfde familie, in 1792 te *St. Petersburg* geboren, kapitein in de keizerlijke lijfwacht van *Rusland*, zwoer evenzeer de scheuring af, en overleed te *Parijs*, den 28 October 1842, terwijl hij aan zijne kinderen overleveringen van godsvrucht en deugd naliet, die den luister eens zoo billijk vereerden naams zullen vereeuwigen.

* GALLATIN (ALBERT), in 1761, te *Geneve* geboren, werwaarts

zich zijne, tot het protestantismus overgegangene voorouders, kort na de zoogenaamde reformatie, uit *Savooije* begeven, aldaar het nieuwe geloof aangenomen, en steeds als burgers in achting gestaan hadden. Reeds vroeg verloor hij zijne ouders, doch ontving niettemin eene zoo zorgvuldige opvoeding, dat hij reeds in zijn 19.^e jaar gepromoveerd werd. Men bood den vurigen jongeling betrekkingen in *Duitschland* aan, die hij echter van de hand wees, om in de gelederen der Noord-Amerikanen voor de onafhankelijkheid der dertien koloniën mede te strijden. Naauwelijks was hij in Julij 1780, te *Boston* aan land gestapt, of hij snelde reeds als soldaat naar *Maine*, waar hij zich in korten tijd zoo zeer onderscheidde, dat men het bevel over het fort *Passamaquoddy* aan hem opdroeg. Na den vrede keerde hij tot stille bezigheden terug. Reeds in 1783 werd GALLATIN tot hoogleeraar der Fransche letterkunde, aan de beroemde universiteit van *Harvard* benoemd, kocht kort daarna landerijen in *Virginie*, om aldaar eene groote volkplanting te vestigen, trok echter, wijl de Indianen door hunne overrompelingen het welgelukken der vestiging onmogelijk maakten, naar *Pensylvanië*, waar hij aan de *Monongasela*, zich ijverig op de landhuishoudkunde toeleigde. Zijne staatkundige loopbaan begon in 1789, toen zijne medeburgers, hem als afgevaardigde naar de conventie zonden, welke met het ontwerpen der staatsregeling van

Pensylvanië belast was. Hij sloot zich bij de streng republikeinsche partij aan, werd in 1793, tot den senaat der *Vereenigde Staten* gekozen; doch niet toegelaten, wjl hij nog niet den gevorderden tijd burger was geweest. De verhandelingen over de verkiezing van GALLATIN zijn daardoor merkwaardig, dat gedurende dezelve voor de eerste maal de deuren dezer corporatie voor het publiek geopend werden. In *Pensylvanië* heerschte toenmaals algemeene gisting; vele boeren weigerden de brandlasten te betalen, en de ontevredenheid sloeg over tot den zoogenaamden *Whiskey*- of westelijken opstand. GALLATIN beriep, onder zeer netelige omstandigheden eene vergadering van gevolmagtigden uit al de westelijke distrikten van *Pensylvanië*, drong met zijne voordragten door, en droeg alzoo op eene wezenlijke wijze bij tot bevrediging des lands. Er bestaat geen betere getuigenis van de hooge achting, welke hij toenmaals reeds genoot, dan dat in 1794, de leden aller partijen, zonder uitzondering, hem tot de wetgevende vergadering verkozen, en dat hij op denzelfden dag door een ander distrikt tot lid van het congres benoemd werd. Sedert dien tijd nam hij zitting in het congres, en werd in 1801 door zijnen vriend JEFFERSON tot secretaris der schatkamer benoemd. Zoo was dan de vroeger jeugdige en ondernemende gelukzoeker uit *Geneve* Amerikaansche minister

II. DEEL.

van financiën, en als zoodanig heeft hij aan zijn aangenomen vaderland de uitstekendste diensten bewezen. Toen in 1809, de president MADISON hem het ministerie van buitenlandsche zaken aanbood, verkoos hij echter de financiën te blijven administreren. Als congres-redenaar behoorde hij tot de nauwkeurigste in *Washington*, en de meeste zijner redevoeringen, worden thans nog als parlementaire meesterstukken, beoefend. In 1813 bood *Rusland* zich aan als bemiddelaar tusschen *Engeland* en *Noord-Amerika*; GALLATIN begaf zich als buitengewoon gezant naar *Petersburg*; in *Londen* werd intusschen de Russische bemiddeling van de hand gewezen, men wilde onmiddellijk met de *Vereenigde Staten* onderhandelen. In het begin zouden de onderhandelingen in *Gothenburg* plaats hebben; men verkoos echter *Gend*, waar, zoo als bekend is, ook de vrede gesloten werd, dien GALLATIN mede onderteekeend heeft. Reeds in 1815 begaf hij zich naar *Londen* en onderhandelde aldaar, gezamenlijk met ADAM en CLAY, over een handelsverdrag met *Engeland*, en van 1816—1823 was hij Amerikaansch gezant te *Parijs*. Toen hem, na zijne terugkomst een ministerie werd aangeboden, wees hij hetzelfde van de hand, en kort daarop ook den post van vice-president der unie; wel echter ging hij weder in 1826 als buitengewoon gezant naar *Engeland*. Sedert dat tijdstip

L

bekleedde hij geene staatsambten meer, en leefde in *New-York* voornamelijk voor de wetenschappen. Maar aan openbare onderscheidingen en uitgebreide werkzaamheid ontbrak het den onvermoeiden man niet. Men verkoos hem in 1830 tot president van den raad der universiteit van *New-York*; als een ijverige vrijhandelaar, uit de school van ADAM SMITH, werkte hij bij de vrijhandelsconventie in *Philadelphia*, werd president van de nationale bank, en bleef zulks tot in 1839. Ten opzichte van de Amerikaansche geschiedenis heeft GALLATIN zich ontegensprekelijke verdiensten verworven; hij was president van het historisch en ethnologisch genootschap; het laatste, dat zijne vergaderingen dikwerf in zijn huis hield, heeft hij gesticht. Als schrijver was hij buitengemeen werkzaam, en zijne *Verhandelingen over de Noord-Oostelijke grenzen*, en *over de geschilpunten wegens Oregon*, worden als meesterstukken van scherpzinnigheid en duidelijkheid geroemd; zijne schriften *over den oorlog met Mexico* hebben op de openbare meening eenen grooten invloed uitgeoefend. Welligt is niemand anders zoo diep en zoo grondig in de talen der Indianen doorgedrongen dan hij, en ook als Amerikaansche oudheidskenner muntte hij uit. Wij vinden in zijne werken over de talen van *Mexico*, *Centraal-Amerika*, *Yucatan*, over het *Vigintesimaal-stelsel*, den *kalender* en de *astronomie van Mexico*, over de *halfbeschaving*

der oude Mexicanen, eindelijk in zijne *Inleiding tot HALE'S studien over Noordwest-Amerika* — stukken die in het eerste en tweede deel der verhandelingen van het ethnologisch genootschap gedrukt zijn — eenen vloeienden geest en eene duidelijkheid, zoo als dezelve eenen ALEXANDER VON HUMBOLDT onderscheiden. Het laatste werk van GALLATIN was eene *Verhandeling over de taal en beschaving der Indiaansche stammen in het Zuiden en Westen*. Tot in den ouderdom van 88 jaren bleef hij vlug en opgeruimd, en zag in rust en tevredenheid op eene lange, eervol afgelegde loopbaan terug. De Amerikanen prezen reeds bij het leven van GALLATIN zijn regtschapen en loyaal karakter, zijne openhartigheid in den omgang, zijne familie-trouw en zijne standvastigheid in de toegenegenheid jegens zijne vrienden. Weinige mannen, die in eenen zoo stormachtigen tijd geleefd hebben, zijn door hunne tegenpartij zoo hoog geacht geworden, als GALLATIN. Hij sprak vlug en duidelijk, muntte vooral uit als verhaler, en tot op zijnen laatsten oogenblik heeft zijn geheugen hem nooit in den steek gelaten. Eigenbaat was bij GALLATIN het minste bekend: » Een man — was hij gewoon te zeggen — die zoo lang, als ik, de geldmiddelen van eenen staat beheerd heeft, mag niet rijk sterven.» — Hij overleed den 12 Augustus 1849, te *Ostera* bij *New-York*, op het landgoed van zijnen schoonzoon.

* GALLE (PHILIPPUS), een Hollandsche kunstgraveur, de leerling van DIRK VOLKERTSZ. COORNHERT, in 1537 te *Haarlem* geboren, en in 1612 te *Antwerpen* overleden, graveerde naar BLOKLAND, BREUGEL den Oude, FLORIS, GUILIO, VAN HEEMSKERK, LUCA PENNI, STRADANUS enz. Zijne beide zonen THEODORUS en CORNELIS had hij insgelijks in de graveerkunst onderwezen; laatsgenoemde liet zijnen vader en broeder verre achter zich. Beide hadden *Italië* bezocht.

GALLE (ANDREAS), te *Saint-Etienne* in 1761 geboren, was eerst eenvoudige werkgast, in eene knopen-fabriek, werkte vervolgens bij eenen goudsmid te *Lyon*: daar gevoelde hij in zich den lust tot de kennis der gedenkpenningen ontwaken: Hij vormde zich zonder meester, en zijne beginselen waren zeer opmerkenswaardig. In de eerste jaren der Fransche omwenteling begaf hij zich naar *Parijs*, alwaar zijn gedenkpenning der *Verovering van Opper-Egypte*, die een zijner schoonste voortbrengselen is gebleven, hem deed opmerken. Hij voerde vervolgens uit dien der *Terugkomst uit Egypte*, der *Aankomst van BONAPARTE te Fréjus*, van den *Slag van Friedland*, van de *Krooning van NAPOLEON*, enz. In 1810 behaalde hij den eersten prijs, door de akademie van schoone kunsten voor de beste graveerwerken uitgelooft. In 1819 tot lid van het instituut benoemd, rustte zijne werk-

zaamheid geenen enkelen dag, en elke roemrijke gebeurtenis der Fransche geschiedenis, vond in hem een' bekwamen en geïnspireerden tolk. Voor de tentoonstelling van 1824, leverde hij een belangrijk encadrement van gedenkpenningen, waarin men vooral opmerkte: den *Intogt des konings te Parijs*, de *Hertogin van Angoulême Frankrijk verlatende*, en de *Beeldnissen van DESCARTES en MALESHERBES*. In 1839 voerde hij den gedenkpenning der *Verovering van Algiers* uit; en later de *Vervoering der asch van NAPOLEON*. Zijne werken zijn voorbeelden van naauwkeurigheid, zuiverheid en wetenschap. GALLE overleed te *Parijs*, den 21 December 1844. Zijn leven, behalve eenige korte beproevingen, die hij in zijne jeugd had ondervonden, was even zoo zacht en vreedzaam, als hetzelve onvermoeid werkzaam was. De heer RAOUL-ROCHETTE, heeft in de vergadering van het instituut van den 14 Octb. 1848, een belangrijk. *Geschiedkundig verslag van het leven en de werken* van dien verdienstelijken kunstenaar geleverd.

GALLETTI (PETRUS LODEWIJK), een geleerde benediktijner, in 1724 te *Rome* geboren, kwam, nog jong zijnde, in de abdij zijner orde te *Florence*, waarvan hij tot bibliothecaris en handvestbewaarder werd benoemd. Bij het opmaken van den katalogus dezer bibliotheek, ontdekte hij in dezelve eene *kronijk*, in welke hij den waren oorsprong van de

orde der Hieronymieten meende te vinden; hij had over dit onderwerp eenen vrij hevigen penpenstrijd, met NERINI, generaal dier orde, waarin het voordeel aan zijne zijde bleef. In 1756, gaf hij eene verhandeling in het licht over de ligging van het oude Rome, dat hij plaatste in het gedeelte *Civitacula* genaamd. Zijn roem nam toe door verschillende uitgaven, onder anderen van eene *Verzameling van opschriften uit de middeleeuwen*, die hij te Rome, te Bologna, in Piëmont, in de mark van Ancona en te Venetië verzameld had, Rome, 1757—1766, 7 dl.ⁿ gr. in 4.^{to}; van *Onuitgegeven brieven van den heiligen BASILIUS den Grooten, van den Eerwaardigen BEDA en van drie Verhandelingen van TH. PH. INGHIRAMI van Volterra*. Door zijne verdiensten verwierf hij de vriendschap der beroemdste prelaten; Paus PIUS VI droeg hem verscheiden beneficiën en den titel van bisschop van Cyrene op. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Ragionamento dell'origine e de primi tempi dell' abadia Fiorentina, Rome, 1773, in 4.^{to}*; — 2.^o *Capena municipio de Romani, Rome, 1756*; — 3.^o *Gabbio antica citta di Sabina scoperta ove era torri, overo le grotte di toro, Rome, 1757, in 4.^{to}, met pl.ⁿ*; deze onvermoeide geleerde overleed aan eene beroerte, den 15 December 1790.

GALLINI (STEPHANUS), een geneeskundige, den 22 Maart 1756, te Venetië uit eene familie geboren, die in de 17.^e eeuw van

het eiland Scio was uitgeweken, toen de Turken er zich meester van maakten. Na zijne studiën te Padua te hebben volbragt, ontving hij aldaar in 1776, den doctoralen hoed; in het volgende jaar ging hij de school van Montpellier bezoeken, en begaf zich van daar naar Parijs, alwaar hij twee jaren verbleef. In dien tijd kwam hij in vriendschapsbetrekking met FRANKLIN en den abbé DE L'EPÉE, en volgde de lessen van PORTAL, DESAULT en VICQ-D'AZIR, met wien hij later eene briefwisseling onderhield. Naar Engeland overgestoken zijnde, kwam hij in kennis met de beide gebroeders HUNTER, met BANKS, SOLANDER, EDWARD, GREY en PRIESTLEY. In Italië teruggekeerd, ondernam hij met AGLIETTO het tijdschrift der *Beredeneerde geschiedenis der geneeskunde*. In 1786, te Padua, tot hoogleeraar benoemd, gaf hij er in 1792 in het licht *Elementi della fisica del corpo umano*, 2 dl.ⁿ, een zeer geacht werk, waarvan hij in 1825 eene nieuwe uitgave leverde, en dat in het Hoogduitsch is vertaald. Tijdens den inval der Franschen in 1798, begaf GALLINI zich naar Lugano, en in 1806 ging hij zijnen leerstoel te Padua weder innemen; in 1828 werd hij rector der universiteit aldaar, en overleed den 26 Mei 1837. In 1802, had hij in het licht gegeven: *Introduzione alla fisica del corpo umano sano e malatto, Padua, in 8.^{vo}*

GALVEZ (don BERNARDUS), onder-koning van Mexico, te

Malaga in 1756 geboren, had zijne fortuin te danken aan zijnen oom, *don JOSEPH GALVEZ*, minister van staat, die, daar hij geene mannelijke kinderen had, hem in 1775 naar *Madrid* beriep, en hem onder de Waalsche gardes deed dienst nemen. Weldra verliet hij de dienst van *Spanje*, om zich in *Frankrijk* onder een Cantabrisch regiment te begeven. Drie jaren later keerde hij met den rang van luitenant naar zijn corps terug, en vertrok in 1779, met den togt naar *Algiers*, alwaar hij zich bij verschillende gelegenheden onderscheidde. Hij werd achtereenvolgend benoemd tot kolonel, en, ofschoon nauwelijks 24 jaren oud, tot veldmaarschalk; daar echter zijn oom hem in zijne loopbaan nog sneller wilde doen voortgaan, benoemde hij hem tot ondergouverneur van *Louisiana*. *GALVEZ* vertrok naar die kolonie, alwaar hij met de dochter van eenen rijken Franschen handelaar in den echt trad, en weldra den gouverneur, die tot andere bedieningen geroepen werd, verving. Hij onderscheidde zich in dien post evenzeer door zijne gematigdheid als door de wijsheid zijner inzigten. Hij verbeterde de kolonie door allerlei middelen, gaf eene nieuwe vlugt aan den landbouw en den handel, bouwde nieuwe woningen, verspreidde de beschaving en verdiende de lofspraken van zijn hof en de erkentenis der kolonisten. Nadat in 1780 de Amerikaansche oorlog was uit-

geborsten, werd hij met eenen krijgstogt tegen *Florida* belast, en, terwijl hij zelf de hulpmiddelen schiep, die daartoe vereischt werden, bragt hij een leger van 14,000 man op de been; hij tastte de Engelschen aan, en ondanks den hevigen tegenstand der belegerden, maakte hij zich meester van *Pensacola*. Na den vrede van 1783, verkreeg hij den titel van graaf, en werd hij tot onderkoning van *Mexico* benoemd. Hij legde er zich op toe om de misbruiken te verbeteren, die in de verschillende takken van administratie gesloopen waren, en verklaarde zich den beschermer der kolonisten en van de eigenaars der mijnen; ook was *Mexico* nooit rijker en gelukkiger dan onder zijne regering: hij werd de afgod der Mexikanen; maar deze uitsluitende voorliefde mishagde aan het hof. Eene andere omstandigheid zou hem onfeilbaar volkomen ten gronde hebben geholpen: op eenen kleinen afstand van *Mexico*, had hij een buiten-verblijf doen bouwen, dat met grachten omgeven en buitengemeen versterkt was; men vooronderstelde, dat hij er naar streefde om dat rijk van het moederland los te maken, en er zich zelven tot koning van te doen uitroepen. Het Spaansch kabinet stond op het punt van hem terug te roepen, toen hij ten gevolge eener geweldige oefening op de jagt, in Augustus 1794, door de Mexikanen diep betreurd, overleed.

GALYZIN. — Zie GALITZIN.

GAMBA (BARTHOLOMEUS), een geleerde boekenkenner, in 1780 te Bassano, uit eene achtbare familie geboren, wijdde zijn geheele leven aan de studie, en maakte zich eenen uitgebreiden roem door verschillende werken, onder anderen de *Serie de' testi di lingua Italiana* enz., het beste bibliographische werk, dat over dat onderwerp bestaat, en waarvan de meest geachte uitgave is die van Venetië, 1828, in 4.^{to} Lid van de voornaamste geleerde genootschappen des schier-eilands zijnde, verrijkte hij hunne verzamelingen met zeer geachte verhandelingen. Na eenigen tijd Florence en Milane bewoond te hebben, werd hij naar Venetië beroepen, om den beroemden abbé MORELLI (zie dat Art.) in den post van opziener der beroemde bibliotheek van den H. MARCUS opte volgen. Hij overleed aldaar plotseling te midden eener voorlezing, welke hij in het Atheneum hield, in de laatste dagen van Mei 1841. Behalve een aantal uitmuntende uitgaven van Italiaansche klassieke schrijvers, heeft men hem te danken: 1.^o *de Bassanesi illustri narrazione*, Bassano, 1807, in 8.^{vo}; — 2.^o *Galeria de i letterati ed artisti delle provincie veneziane nel Secolo XVIII*, Venetië, 1824, 2 dl.ⁿ, gr. in 8.^{vo}, met 122 portretten; — 3.^o *Ritratti de i donne illustre veneziane*, ib. 1826, kl. in 4.^{to}, met 12 portretten.

GAMBART (JOANNES FELIX

ADOLF), een sterrekundige, in 1800 te Cette geboren, begaf zich reeds in den ouderdom van 10 jaren in de zeedienst, en bij het afdanken des scheepsvolks in 1814, begaf hij zich naar zijnen vader, die onderwijzer in de stuurmanskunst te Havre was. Kort daarna had de geleerde en zedige BOUVART, gelegenheid dit kind te zien, en daar hij voorzag wat de wetenschappen van deszelfs ongewoon vernuft te verwachten hadden, liet hij het naar Parijs koken, alwaar hij hem als zijn' eigen zoon behandelde. Onder zulk eenen meester maakte GAMBART, in 2 jaren de grootste vorderingen. In 1819 tot adjunct-sterrekundige te Marseille benoemd, werd hij weldra directeur van het observatorium dier stad. Het is daar, dat hij zijne belangrijke waarnemingen omtrent de *Wachters van Jupiter* maakte, waardoor hij den titel verwierf van correspondent van het instituut. Van 1822 tot 1834 ontdekte en maakte hij *dertien* *kometen* bekend, tot welk getal het nog geen sterrekundige vóór hem gebragt had. Naar Parijs teruggeroepen om aan het lengtebureau werkzaam te zijn, overleed hij aldaar den 23 Julij 1836.

* GANDERHEYDEN (J. F. MAURITSZ), den 6 December 1787 te Zalt-Bommel geboren, waar zijn vader, JASPER GANDERHEYDEN, procureur was, openbaarde reeds vroegtijdig eene bijzondere zucht voor de beoefening der rechtsgeleerdheid, waartoe hij in de voorbereidende wetenschap-

pen door den kundigen Bom-
melschen rector NAGEL werd
opgeleid. Na een vijftal jaren
van diens onderwijs het vlij-
tigst gebruik te hebben ge-
maakt, begaf hij zich, met de
noodige kennis der Latijnsche
en Grieksche talen en der ge-
schiedenis toegerust, naar de
voormalige hoogeschool te *Har-
derwijk*, om zich uitsluitend in
het vak zijner keuze te oefenen.
In de hoogleeraars ENSCHUT en
CLARISSE vond hij twee even
kundige leermeesters als welwil-
lende raadsliden en vrienden.
Aan deze wetenschappelijke in-
stelling bragt hij twee jaren
door, en begaf zich van daar
naar de Leydsche hoogeschool,
alwaar hij het scherpzinnig on-
derwijs van den beroemden VAN
DER KEESSEL genoot. Na zijnen
akademietijd op de uitmuntend-
ste wijze besteed te hebben,
werd hij, na de verdediging
van Theses, den 30 April 1810,
tot doctor in de beide regten
bevorderd, en vestigde zich aan-
vankelijk als advokaat in zijne
geboorteplaats, waar hij spoedig
zijne bekwaamheid als pleitbe-
zorger aan den dag legde. Kort
daarop bragt hij zijne woonplaats
naar 's *Hertogenbosch* over, en
zich aldaar, in 1812, in de
rol der advokaten hebbende la-
ten inschrijven, gaf hij bij de
toenmalige regtbank van eersten
aanleg en het hof van assisen
zulke doorslaande bewijzen van
zijne regtskennis en warme be-
langstelling in de hem toever-
trouwde zaken, dat hij weldra
de roem der balie werd. Spoedig

verbond de administratie der be-
lastingen hem dan ook als haren
advokaat aan zich; terwijl het
bestuur der Domeinen zich ge-
lukkig achtte, het verlies van
zijnen advokaat M. J. JAN HENDRIK
SASSEN (zie dat Art. -*Wbk.*-), door
de benoeming van den kundi-
gen GANDERHEYDEN als zoodanig,
te kunnen herstellen. Achter-
eenvolgens werd hij benoemd
tot regter-plaatsvervanger bij de
voormalige regtbank van eersten
aanleg, daarna bij de arrondis-
sements-regtbank te 's *Hertogen-
bosch*; vervolgens tot deken van
de orde der advokaten, en einde-
lijk door koning WILLEM III tot
ridder der orde van den Neder-
landschen leeuw. In weerwil
zijner uitgebreide praktijk en
menigvuldige ambtsbezigheden
vond GANDERHEYDEN den tijd om
meer dan één regtsgeleerd ge-
schrift in het licht te geven. Ruim
één jaar na zijne bevordering
tot het doctoraat verscheen zijne
uitmuntende disputatio: 1.^o *De
juribus patriæ potestatis vulgo
ita dictis, atque tutelæ*; —
voorts heeft men van hem: 2.^o *Verhandeling over het wettig
voortdurend bestaan van het
domaniaal tiendregt, bijzonder
ten aanzien der zoogenaamde
novaliën in de provincie Noord-
brabant; met eenen brief van
den hoogleeraar J. R. THOR-
BECKE aan den schrijver, 1843*;
een werk, dat een' schat van
nasporingen bevat; — 3.^o *Ver-
toog betrekkelijk de uitgiften
van gemeente- en heidegronden
in Noordbrabant, eene bijdrage
tot verklaring der charters en*

oetroofjen, houdende zoodanige witgiften, door of van wege de voormalige hertogen van Brabant. — Meermalen trad GANDERHEYDEN als redenaar op. Eene dier door hem uitgesprokene redevoeringen: *Ter nagedachtenis van M.^r CARL GERARD HULTMAN, staatsraad, gouverneur van Noordbrabant*, zag op vereerende uitnoodiging van de vrienden des ontslapen gouverneurs het licht, en is eene bijdrage tot de kennis van zijn aesthetisch gevoel, zijne welsprekendheid en zijne hoogachting voor dien even zoo geleerden als schranderen staatsman (zie HULTMAN - *Wbk.*). Daár, waar het de bevordering van nuttige inrigtingen gold, vond men GANDERHEYDEN steeds onder de eersten: tot eene herhalingsschool voor meer gevorderden van jaren, en eene spaarbank voor minder gegoeden legde hij te 's Hertogenbosch de eerste grondslagen; het protestantsche weezen-gesticht aldaar vond in hem een warm voorstander en regent. Hij overleed aan de gevolgen eener beroerte den 2 Mei 1851 te Breda, alwaar hij eene zaak voor de regtbank wilde verdedigen.

GANTEAUME (de graaf HONORÉ), onder-admiraal, te *la Ciotat*, in 1755 geboren, was de zoon van een' scheeps-kapitein, en volgde dezelfde loopbaan zijns vaders. In den ouderdom van 22 jaren had hij reeds den roem van een' uitmuntend zeeman te zijn. In den Amerikaanschen oorlog, waarin hij als vrijwilliger diende, onderscheidde hij zich bij het

gevecht en de inneming van *Grenada*, door den graaf d'ESTAING. Hij was bij het beleg van *Savanah*, en bij de inneming van *Trinquemale*, door den baljuw van SUFFREN, tegenwoordig. In 1786, in het marine-corps opgenomen, was de uitwijking der officieren zijner bevordering gunstig. In 1795 divisie-chef zijnde, en met eene onderneming naar den *Archipel* belast, bevrijdde hij het Fransche smaldeel, dat in de haven van *Smyrna* geblokkeerd lag, en liep te *Toulon* weder binnen gezamenlijk met de Engelsche brik *the Nemesis*. In weerwil der vijandelijke kruisers, met welke hij in verscheiden gevechten gewikkeld werd, gelukte het hem het binnenloopen in de Fransche havens van verscheiden koopvaardijvloten, met krijgsvoorraad en levensmiddelen beladen, te begunstigen. Als chef van den staf van den admiraal BRUEYS, nam hij deel aan den togt naar *Egypte*, werd in den slag van *Aboukir* gekwetst, bewees verscheiden diensten in den Syrischen veldtogt, en bragt BONAPARTE naar *Frankrijk* terug. Tot staatsraad en voorzitter van de afdeeling der marine benoemd, ontving hij in 1802 het bevel over de onderneming, die, zonder eenig gevolg, beproefde om het leger van *Egypte* op nieuw van levensmiddelen te voorzien. Na den vrede van *Amiens*, werd hij tot zee-prefekt te *Toulon* benoemd. Toen de oorlog in 1803 weder uithorst, ontving GANTEAUME den rang van onder-

admiraal, en voerde het bevel over de schoonste der Fransche vloten; de werkeloosheid, waarin hij bijna twee jaren doorbragt, niettegenstaande hij, zoo als men zegt, bevelen had ontvangen om te handelen, maakte hem, zelfs bij de matrozen, het voorwerp der bespotting. In Januarij 1808 belast om *Corfu*, dat door een Engelsch smaldeel geblokkeerd werd van levensmiddelen te voorzien, deed hij er zijn konvooi, den 23 Februarij binnenloopen, en kwam te *Toulon* terug. Dit was zijne laatste onderneming. Hij werd tot algemeen-inspecteur der kusten van den *Oceaan* benoemd, en op het einde van 1813, wegens maatregelen van algemeen welzijn, als buitengewoon commissaris, naar de 8.^o afdeeling gezonden. Gedurende de honderd dagen, nam hij geenerlei post aan, en na dezelve werd hij tot pair des koninkrijks verheven. Kort daarna herstelden men voor hem, den post van algemeen-inspecteur der zee-magt. GANTEAUME overleed op zijn landgoed van *Aubagne* bij *Toulon*, in September 1818.

GARAT (PETRUS JOANNES), een beroemde zanger, in 1763 te *Bordeaux* geboren, begon zijne studiën in zijne geboorteplaats, en zette dezelve voort te *Barbezieux*. Niets was echter in staat om hem van zijne muzikale roeping terug te houden, en de oefeningen der aandacht en des geheugens, die hij in het werk stelde, om de door

zijne makers gezongen stukjes te onthouden, waren zoo sterk, dat zij bij hem eene uittering te weeg bragten. Om hem te genezen, zagen zijne ouders zich verpligt, hem van de kostschool aftenemen. In 1782 te *Parijs* gekomen, vond hij aldaar den meesten bijval. Na zich op het geestelijk concert te hebben doen hooren, ontving hij de uitnoodiging om voor de koningin te komen zingen, die zoo zeer over hem voldaan was, dat zij lessen van hem wilde nemen. De graaf van Artois nam hem als secretaris aan, en in 1784 ontving hij eene jaarwedde van 6,000 franken op de loterij. Langen tijd beoefende hij zijne kunst meer als liefhebber dan als kunstenaar, en toonde zich steeds getrouw voor het ongeluk. De bijval zijner romance: *Vous qui portez un cœur sensible*, na de dagen van den 5 en 6 October zamengesteld, was de oorzaak zijner in hechtenisneming te *Rouanen* in 1793. Maar na eenige maanden gevangenschap, waarvan hij het knellende beschrijft in zijn klaaglied: *Vous qui savez ce qu'on endure, etc.* werd hij weder in vrijheid gesteld. Verpligt om in zijn talent middelen van bestaan te zoeken, gaf hij, op het einde van 1795, in den schouwburg *Feydeau*, zijne eerste openbare concerten, die gedurende eenige winters de menigte uitlokten. In het volgende jaar werd hij aan het conservatorium verbonden, als hoogleeraar ter ver-

betering van het gezang enz. Zinspelingen, welke men in zijne romance: *Henri IV à Gabrielle*, meende te ontdekken, namen NAPOLEON tegen hem in, die zijn tractement introk. In 1814 bekam hij hetzelfde terug, en werd hij in 1817, door het ministerie van het huis des konings belast, om het zuiden van *Frankrijk* te bezoeken, ten einde er geschikte voorwerpen te kiezen tot de verschillende bedieningen des gezangs. Hij is te *Parijs*, den 1 Maart 1823, overleden, en werd naast GRÉTRY begraven. BIGNAN heeft in het licht gegeven: *Hommage etc.* (*Hulde aan de schimmen van den beroemden GARAT*), een koor van vier stemmen, met begeleiding der piano.

* GARAT (DOMINICUS JOZEF), een staatsman en flozoof, in 1760 te *Ustaritz* (*Fr. Neder-Pyreneën-dep.*) geboren, was bij het uitbarsten der Fransche omwenteling redacteur van het *Journal de Paris*. Door *Bordeaux* tot de conventie afgevaardigd, beteekende hij als minister van justicie aan LODEWIJK XVI zijn doodvonnis; en bragt hij hem eenen biechtvader; later werd hij minister van binnenlandsche zaken, daarna hoogleeraar der wijsbegeerte aan de nieuwe Normaalschool, in 1798 gezant te *Napels*, in 1799, lid van den raad der ouden; onder NAPOLEON, graaf, senator en ridder van het legioen van eer; daarop leefde hij in afzondering, tot dat hij gedurende de honderd dagen, als lid van de

kamer der volksvertegenwoordigers weder te voorschijn kwam. Door LODEWIJK XVIII van de lijst van het instituut geschrapt, kwam hij eerst na de Julijomwenteling weder in hetzelfde, en overleed te *Ustaritz* den 9 Decemb. 1833. Behalve de *lofrede* van SUGER, MONTAUSIER en FONTENELLE, door de Fransche akademie bekroond, en in de *Choix (Bloemlezing)* van BOUDOU herdrukt, heeft men nog van hem: 1.^o *Précis etc.* (*Geschiedkundige hoofdinhoud van het leven van den heer DE BONNARD*), 1787, in 12.^{mo}; — 2.^o *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften over de omwenteling enz.*), 1794, in 8.^{vo}; — 3.^o *Eloge etc.* (*Lijkrede van JOUBERT*), 1799, in 8.^{vo}; — 4.^o *Id. van de generaals KLEBER en DESAIX*; — 5.^o *Mémoires etc.* (*Geschiedkundige gedenkschriften van het leven van SUARD*); GARAT is daarenboven de schrijver der *Voorrede* van het *Woordenboek der akademie*, 5.^e uitg. enz.

* GÄRTNER (FRIEDRICH VON), in 1792, te *Koblenz* geboren, kwam met zijnen vader, eenen bouwmeester, in 1804 te *Mun-chen*, ging, om zijne studiën in de bouwkunde voorttezetten, in 1812 naar *Parijs*, in 1814 naar *Rome* en *Sicilië*, in 1819 naar *Engeland*, en werd hoogleeraar in de bouwkunde en opper-bouwraad te *Mun-chen*, benevens algemeen inspecteur der bouwkunstige en plastische gedenkteekenen van kunst in *Beijeren*; tot in 1828 wijdde hij zich bijna geheel aan zijne leerlingen toe in de akademie,

sinds hem echter in 1829, de last werd opgedragen, om de LODEWIJKS-kerk te bouwen, hield hij zich bijna uitsluitend met bouwwerken bezig, voornamelijk te *München*, alwaar men, behalve genoemde prachtige kerk, nog van hem heeft: het bibliotheek-gebouw, het instituut van blinden, het universiteits-gebouw, het opvoedingsgesticht voor adellijke dames, en bijna de halve *Ludwigsstrasse*; te *Brückenau* vervaardigde hij het keurhuis, en ontwierp het plan tot den vrijheids-tempel, bij *Kelheim* enz. In zijne gebouwen openbaart zich het streven naar het bereiken eener, naar onze eeuw afgemetenene zelfstandige bouworde. In 1836 vergezelde hij koning LODEWIJK van *Beijeren* naar *Griekenland*, en werd opper-bouwraad, in 1842 directeur der akademie, en overleed te *München*, den 22 April 1847. Men heeft van hem de navolgende schriften: 1.° *Ansichten der am meisten erhaltenen griechischen Monumente Siciliëns mit erläuterndem Texte*, *München*, 1819; — 2.° *Römische Bauverzierungen nach der Antike*, 1824; — 3.° *Auswahl von Vasen und Gefäßen*, 1725, op steen gegraveerd.

GASPARI (ADAM CHRISTIAN), een verdienstelijke geographisch schrijver, den 18 November 1752, te *Schleusingen* geboren, studeerde te *Jena* en te *Göttingen*, werd in 1795, hoogleeraar der wijsbegeerte te *Jena*, kwam in 1803 als hoogleeraar der geschiedenis, aardrijkskunde en

statistiek te *Dorpat*, en in 1810 als zoodanig te *Königsbergen*, alwaar hij den 27 Mei 1830 overleed. Tot zijne belangrijkste geschriften behooren: 1.° *Lehrbuch der Erdbeschreibung*, 1.° Cursus, *Weimar*, 1792, 15.° uitg. 1826; 2.° Cursus, ib. 1793, 11.° uitg. 1826; — 2.° *Handbuch der neuesten Erdbeschreibung*, ib. 1797—1805, 4 dl.ⁿ; — en (met HASSEL, CANNABICH en GUTSMUTHS): 3.° *Vollständiges Handbuch der neuesten Erdbeschreibung*, ib. 1819—26; van 1800.—1803, was hij mede-uitgever der *Allgemeinen Geographischen Ephemeriden*.

GASSICOURT. — Zie CADET DE GASSICOURT -*Wbk.*-

GASSIES, een historie- en genreschilder, in October 1832, te *Bordeaux*, zijne geboorteplaats, in den bloei zijner jaren overleden, was een kweekeling van DAVID. De eenvoudigheid van uitvoering of liever de waarheid, het resultaat eener grondige beoefening van de uitwerkselen des lichts, was het onderscheidend kenmerk van zijn talent. Bij de Brusselsche akademie behaalde hij den prijs der Vlaamsche school. Onder zijne historische schilderijen, op de verschillende tentoonstellingen van het *Louvre* opgemerkt, verdient vooral vermeld te worden *de laatste communie van den H. LODEWIJK*, die het hoog-altaar der hoofdkerk van *Versailles* versiert. Verscheiden andere zijner werken vindt men in de verschillende kerken van *Parijs*, het paleis

der *Tuileriën*, de hoofdkerk van *Straatsburg*, en die van *Marseille*. Daar zijn eerste leeftijd aan de zeedienst was toegewijd geweest, zoo had GASSIES, de kusten van den *Oceaan* dikwerf gadeslagen, en, na schilder te zijn geworden, scheidte hij er behagen in, om de verschillende plaatsen, welke hij in zijne jeugdige jaren had waargenomen op het doek te brengen. Maar het is vooral in de voorstellingen van het binnenste van Gothische of Moorsche kerken, dat hij uitmuntte. Weinige dagen voor zijnen vroegtijdigen dood, had hij verschillende stukken geschetst, die nog eene uitbreiding van zijnen roem beloofden.

GATES (HORATIUS), een Amerikaansche veldheer, in 1728 in *Engeland* geboren, maakte zijne eerste wapenfeiten onder prins FERDINAND, later hertog van *Brunswijk*, en werd vervolgens naar *Amerika* gezonden, alwaar hij in hoedanigheid van kapitein der infanterie diende, en zich bij verschillende gelegenheden onderscheidde. In 1763, kwam hij in *Engeland* terug; maar de smaak, dien hij voor het verblijf in de nieuwe wereld had opgevat, bewoog hem, om zijne betrekking te verkoopen en derwaarts terugtekeeren. Hij kocht een domein in de volkplanting van *Virginie*, en leefde er vreedzaam, tot op den oogenblik van den onafhankelijkheids-oorlog, als wanneer hij de wapens voor zijn aangenomen vaderland opnam. Zijne militaire talenten, zijne onder-

vinging, en vooral zijn roem van voorzigtigheid, verhieven hem weldra tot hoogere rangen. In 1776 werd hij bekleed met het opperbevel van het Amerikaansche Noorder-leger, en kort daarna sloeg hij bij verschillende gelegenheden het Engelsche leger, door den generaal BURGoyNE aangevoerd, dien hij noodzaakte, den 13 October 1777, te *Saratoga* te capituleren. Later naar *Noord-Carolina* gezonden, werd hij door CORNWALLIS' geslagen, die aan het hoofd van 1500 man geregelde troepen, zes duizend man Amerikaansche krijgslieden op de vlugt sloeg, die hunne officieren vruchteloos trachtten weder te vereenigen. Deze tegenspoed was des te gevoeliger voor hem, daar op den oogenblik, waarop hij zich bezig hield, denzelfden te herstellen, het congres hem het bevelhebberschap op zulk eene aanstootelijke wijze ontnam, dat dezelve algemeen gelaakt werd. Hij begaf zich naar eene zijner landhoeven in het graafschap van *Berkley*; en overleed aldaar den 10 Maart 1806, algemeen geacht wegens zijne militaire talenten, en vooral wegens zijne menschlievend- en gematigdheid bij de overwinning.

* GAUDIN (MARTINUS MICHAËL KAREL), hertog van *Gaëta*, te *St. Denis*, in 1756 geboren, kwam in zijn 17.^e jaar in een bureau van belastingen, werd weldra chef eener onder-afdeeling, nam echter in 1794 zijn ontslag en begaf zich naar *Soissons*; later werd hij algemeen

commissaris der posterijen. Na de omwenteling van den 18 Brumaire, werd hij minister van financiën, verbeterde de aangelegenheden der schatkist aanmerkelijk, deed de renten stijgen, en regelde het geheele Fransche financie-stelsel, in 1809 werd hij tot hertog van *Gaëta* verheven. Door hem werd voornamelijk het kadaster ter verevening der belastingen ontworpen. In 1805 was hij lid der commissie, welke *Genua*, en in 1811 van die, welke de monden van de *Elbe* en *Weser* bij *Frankrijk* inlijfde. In 1814 onttrok hij zich aan de staatszaken. Later werd hij pair en gouverneur der Fransche bank, en overleed te *Parijs* in 1841. Hij schreef *Mémoires (Gedenkschriften)*, *Parijs*, 1826.

* GAUDY (FRANZ BERNHARD HEINRICH WILHELM, vrijheer von), een Duitsche dichter, de zoon van eenen Pruissischen luitenant-generaal, en gedurende eenigen tijd de speelmakker van koning FREDERIK WILLEM IV, werd in 1800, te *Frankfort a. d. O.* geboren; in het *collège Français* te *Parijs* en in de landschool te *Pforta* gevormd, trad hij in militaire dienst, en werd weldra officier. Maar reeds in 1833 nam hij zijn ontslag, om zich te *Berlijn* uitsluitend met letterkundige werkzaamheden bezig te houden, deed eene reis naar *Italië*, en overleed te *Berlijn* in 1840. Terwijl hij de liberale denkbeelden van den nieuweren tijd huldigde, volgde hij in zijne vroegere gedichten de strekking

van HEINE, tot dat hij zich tot eigene zelfstandigheid verhief. Zeer wel geslaagd zijn zijne kleinere gedichten, naar de wijze van BÉRANGER, wiens *Chansons* hij met CHAMISSO vertaalde [hetwelk zeker niet onder zijn verdienstelijksten arbeid te tellen is]. Verder heeft men van hem: 1.^o *Kaiserlieder*, *Leipzig*, 1835, waarin hij NAPOLEON eene eerzuil oprigt; — 2.^o *Lieder und Romanzen*, *ibid*, 1837; na zijne reis naar *Italië* verschenen: 3.^o *Mein Römerzug*, 3 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1836; — 4.^o *Venetianische Novellen*, 2 dl.ⁿ, *Bunzlau*, 1838; — 5.^o *Werke*, verzameld door ARTHUR MUELLER, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1845.

GAUTTIER D'ARC (EDW.), in 1799 te *Saint-Malo* geboren, werd in den ouderdom van 20 jaren adjunct-secretaris der bijzondere school voor de Oostersche talen, bij de bibliotheek des konings, en een der stichters van het geographisch genootschap. In 1824 als kweekeling-consul naar *Griekenland* gezonden, duurde het niet lang of hij ging tot het consulaat van *Valencia*, en daarna tot dat van *Barcelona* over. Hij was algemeen-consul in *Egypte*, toen zijne gezondheid hem noodzaakte dat land te verlaten, werwaarts hij geroepen was, om gewigtige diensten te bewijzen. Tot zijne terugreis naar *Frankrijk*, ging hij als passagier aan boord van het Engelsch fregat de *Medea*, en stierf in het gezigt van *Barcelona*, den 25 April 1843. Behalve verscheiden vertalingen

uit het Engelsch in het Fransch, en eene uitgave der *Duizend en een nachten*, met verscheiden *Vertelsels* vermeerderd, heeft men hem te danken: 1.^o *Essai etc.* (Proeve over de Perzische letterkunde), *Parijs*, 1823, in 18.^{mo}; — 2.^o *Ceylan etc.* (Ceylon, of nasporingen over de geschiedenis, de letterkunde, de zeden en gebruiken van deszelfs bewoners), ib. 1825, in 18.^{mo}, met pl.ⁿ; — 3.^o *Voyage etc.* (Reis van Napels naar Amalfi), ib. 1829, in 18.^{mo}; — 4.^o *Histoire etc.* (Geschiedenis der veroveringen der Noormannen in Italië, Sicilië en Griekenland, eerste tijdvak, 1016—1085), ib. 1830, in 8.^{vo}, en atlas in 4.^{to} Hij was lid der maatschappij van oudheidkundigen van *Frankrijk*, enz.

GAVEAUX (PETRUS), tooneelspeler en componist, in 1761, te *Béziers* geboren, kwam reeds in den ouderdom van zeven jaren, als koorknaap, in de hoofdkerk dier stad. Tien jaren oud zijnde, had hij zijne eerste muzikale studiën volbragt, en had achtereenvolgend voor compositie-meester den organist COMBES, den abbé TINDEL, hoogleeraar der wijsbegeerte, en een vurige liefhebber, eindelijk FRANCISGUS BECK, organist van de *St. Severin's-kerk* te *Bordeaux*. Na verscheiden jaren in deze stad, alwaar hij zich aan het tooneel had verbonden, te hebben doorgebracht, begaf hij zich in 1788, naar *Montpellier*, alwaar hij zich insgelijks aan het tooneel verbond. In het volgende jaar trad

hij als eerste tenor op, op het tooneel van *MONSIEUR*, en behoorde, in 1804, tot het tooneel *Feydeau*. GAVEAUX is te *Parijs*, den 5 Februarij 1825 overleden, en liet een aantal opera's na, onder welke melding verdienen: 1.^o *l'Amour filial*, 1792; — 2.^o *les Deux Ermites*, 1793; — 3.^o *la Famille indigente*, 1794; — 4.^o *le Petit Matelot*, 1795; — 5.^o *Monsieur des Chalumaux*, 1806; — 6.^o *l'Enfant prodigue*, 1811; — 7.^o *Une nuit au bois*, 1818, enz. Verscheiden zangstukjes van GAVEAUX zijn ware volksliederen geworden, zoo als, onder anderen *la Pipe de Tabac*; hij was het, die de beruchte strofen van *le Reveil du peuple*, door SOURIGUIÈRES, op muziek bragt.

GAVIN. — Zie HAMILTON.

* GAYE (JOHANN), een Holsteinsche geleerde, die zich door zijne nasporingen in het gebied der Italiaansche kunst-geschiedenis beroemd heeft gemaakt, en aan wien men eene uitmuntende verzameling van kunst-historische actenstukken en brieven te danken heeft, welke onder den titel van *Carteggio inedito d'Artisti dei secoli XIV, XV, XVI, pubblicato ed illustrato con documenti pure inediti dal Dottore GIOVANNI GAYE*, in 1839—40, te *Florence* in het licht is verschenen. Het 1.^o dl. bevat de tijdruimte van 1326—1500; het 2.^o dl. die van 1500—1557; het tijdvak van den bloei der middeleeuwsche kunst. In dit werk vindt men eenen schat

van ophelderende en karakteristieke documenten van het leven en de werkzaamheid aller kunsthelden, welke der 16.^e eeuw tot luister verstrekten; menige bijzonderheid wordt toegelicht, zoo als bijv. de vlugt van MICHAËL ANGELO uit *Florence*, door daarop betrekkelijke brieven. Het 3.^e dl. door ALFRED NEUMONT ten druk bevorderd, bevat het tijdvak van 1557 tot 1672, en was juist in het licht verschenen, toen GAYE, in den ouderdom van slechts 37 jaren, den 26 Augustus 1840, overleed.

GAZZERA (JOANNES ANTONIUS HENDRIK EUGENIUS), een letterkundige, in 1763 te *Mondovi*, in *Piémont*, uit eene familie geboren, die verscheiden mannen van verdienste heeft voortgebracht, omhelsde den geestelijken staat, en werd met verscheiden beneficiën bekleed, die hij ten gevolge der gebeurtenissen verloor. Na de vereeniging van *Piémont* met *Frankrijk*, kwam hij in het *Venaissinsche*. In het atheneum van *Vauchuse* toegelaten, las hij er eene verhandeling voor over het *Nut der letteren*, die in de verzamelingen der maatschappij gedrukt werd. Op eene reize welke hij naar *Parijs* deed, bragten zijne talenten hem spoedig in betrekking met de letterkundigen en geleerden. Aan hem had men het eerste *Cosmorama* te danken, welke soort van voorstelling later onder verschillende benamingen is nagevolgd. Hij overleed als abt-commendatarius

der orde van den H. JOANNES van *Jeruzalem (Malta)*, den 1 April 1838. Men heeft van hem: 1.^o *De l'importance etc. (Over het gewigt eener staatkundige en private zedeleer, en over de noodzakelijkheid eener godsdienst in alle soorten van regeringen en luchtstreken)*, *Avignon*, 1802, 5 dl.ⁿ, in 12.^{mo}; — 2.^o *Veillées etc. (Avondstunden van den H. AUGUSTINUS)*, 1803, in 12.^{mo} Dit is een geestelijke roman, die eene volledige verhandeling over de in werking gestelde Christelijke zedeleer bevat; de stijl deszelve is dichterlijk en herinnert op eene vrij gelukkige wijze aan dien van den held des werks; het werk is in 1826, te *Parijs*, onder eenen eenigzins veranderden titel, herdrukt; — 3.^o *Les nuits etc. (De nachten van de heilige en boetvaardige MARIA MAGDALENA)*, *Avignon*, 1807, in 12.^{mo}, in denzelfden geest als het voorgaande.

GEER (KAREL, vrijheer von), maarschalk aan het hof van *Zweden*, en commandeur der *Wasa-orde*, te *Stokholm* in 1720 geboren, begon zijne studiën te *Utrecht*, en voleindigde dezelve aan de universiteit van *Upsal*. Met ijver volgde hij de leergangen van CELSIUS, KLINGENSTIERN en van den beroemden LINNEUS. Hij maakte het edelste gebruik van zijne fortuin door het uitoefenen van velerlei weldadigheden, en door deel te nemen aan al de voor zijn land nuttige ondernemingen. Hij heeft in het Fransch in het licht gegeven:

Mémoires etc. (Verhandelingen om te dienen tot de geschiedenis der insekten), Stokholm, 1752 tot 1778, 7 dl.ⁿ, in 4.^{to}, met pl.ⁿ Deze verhandelingen met meer orde dan die van REAUMUR geschreven, worden zeer gezocht; het is een der duidelijkste en diepzinnigste werken, en tevens het rijkste in bijzonderheden en waarnemingen, welke over dit onderwerp bestaan. VON GEER overleed den 28 Maart 1778.

GEHLER (JOHANN SAMUËL TRAU-GOTT), broeder van JOANNES KAREL G. (zie dat Art. -Wbk.), een beroemde natuurkundige, in 1751 te Görlitz geboren, beoefende gelijktijdig de wis-, schei- en natuurkunde, de letteren en de regsgeleerdheid. Hij onderwees de wiskunde, werd tot doctor in de regten bevorderd, kwam in de magistratuur, en werd tot senator der stad Leipzig, en bijzitter van het hooger gerechtshof benoemd. Hij zette niettemin zijne wetenschappelijke werkzaamheden voort, en eindigde zijne loopbaan in October 1795. Men heeft hem te danken: 1.^o *Dissertatio historice logarithmorum naturalium primordia*, 1776, in 4.^{to}; — 2.^o *Dissertatio inauguralis de læsione emptoris ultra dimidium rectè computandâ*, 1777, in 4.^{to}; — 4.^o *Physikalisches Wörterbuch*, Leipzig, 1787—95, 4 dl.ⁿ en 1 supplementsdeel, waaraan in 1801, door M. A. BIRKHOLZ, een register als 6.^e dl. is toegevoegd. Eene nieuwe uitgave van dit Woordenboek be-

werkt door BRANDES, GMELIN, HORNER, LITTRÖW, MÜNCKE, PFAFF en anderen, werd in 1825 te Leipzig begonnen, en is thans tot 12 deelen gevorderd. GEHLER vertaalde daarenboven verscheiden werken over de natuurkunde en natuurlijke historie in het Hoogduitsch.

* GEIGER (FRANZ), een Catholijke godgeleerde en schrijver, den 16 Mei 1755, te Harding bij Regensburg geboren, trad in 1772 te Lucern in de Franciskaner orde, en legde den 15 September 1773 de plegtige gelofte af. Na zijne studiën te Regensburg en Würzburg volbragt te hebben, ontving hij in 1779 de priesterwijding, en werd hoogleeraar aan het gymnasium te Offenburg, in 1783 lector der wijsbegeerte, te Freiburg in Zwitserland; in 1788 werd hij lector der theologie en stiftsprediker te Solothurn, en in 1792 hoogleeraar der kerkelijke geschiedenis en praktische theologie te Lucern. Toen in 1798, tijdens de Zwitsersche omwenteling, de kloosters vernietigd werden, legde GEIGER, wegens de tijdsomstandigheden, het kloostergewaad af, en kwam in 1805 van Paus Pius VII de vergunning de orde geheel te verlaten, en van de regering van Lucern een kanonikaat in het sticht St. Leodegar aldaar. In 1819, werd hij even zoo onbillijk als onverwacht, onder het voorwendsel van zijn zwak gehoor, van zijn roemrijk bekleed leeraarsambt beroofd, en tot zijn kanonikaat bepaald,

wijl hij, volgens de uitdrukking van eenen hooggeplaatsten staatsman, de jonge geestelijkheid al te Catholijk opvoedde. Thans legde zich de onvermoeide man er op toe, om in zijnen onvrijwillig ledigen tijd voor zijne Kerk werkzaam te zijn, en door zijne pen nut te stichten. Zijne geschriften bestaan niet in streng-wetenschappelijke werken, maar in groote en kleinere verhandelingen, zoo als de tijdsomstandigheden of aanvallen op de Catholijke Kerk dezelve schenen te vorderen, en zijn voornamelijk naar het volk berekend, onder hetwelk zij zeer veel nut stichtten. GEIGER schreef ter verdediging van F. L. VON STOLBERG en L. VON HALLER tegen Dr. PAULUS in *Heidelberg*, tegen J. H. VOSZ en professor STUDER in *Bern*, daarenboven tegen de beruchte Badensche artikels, over het primaatschap, het bijbellezen en de bijbelverklaring, den ongehuwden staat, het eerste Christendom enz. Zijne *Sämmtlichen Schriften*, verschenen in 8 dl.ⁿ, in het licht, *Altdorf*, 1824—39. Hij overleed, hoog bejaard, te *Lucern*, den 8 Mei 1843.

* GEIGER (PHILIPP LORENZ), een beroemde artsenskundige, den 30 Augustus 1785, te *Freinsheim*, in *Rijn-Beijeren* geboren, genoot in zijne jeugd privaat-onderwijs, bezocht als leer- en kweekeling apotheken te *Heidelberg*, te *Rastadt* en te *Lindau*, werd in 1808 te *Karlsruhe* apothekars-provisor,

II. DEEL.

kocht in 1814 de universiteits-apotheek in *Heidelberg*, en hield sedert 1816, private voorlezingen; in 1818 werd hij als *Philos. Dr.* gepromoveerd, en bekwaamde zich aan de universiteit; in 1821 verkocht hij zijne apotheek, en in 1824 werd hij hoogleeraar in de artsenskundige. Hij overleed den 19 Januarij 1836, te *Heidelberg*. GEIGER was een praktisch gevormde artsenskundige, zoo als zulks zijne talrijke, in verschillende tijdschriften geplaatste verhandelingen bewijzen. Tot zijne grootere werken behooren: 1.^o *Handbuch der Pharmazie*, 1.^e dl., *Heidelberg*, 1824, waarvan 5 uitgaven, de 4.^e werd in het Nederduitsch vertaald; 2.^o dl., 1829, 2.^e uitg. 1837; het 3.^e dl. verscheen na den dood des schrijvers in het licht; — 2.^o Zijne *Pharmacopœa universalis*, die tevens tot *Pharmac. badensis* dienen zoude, was bij zijnen dood niet voleind. Daarenboven belastte hij zich in 1824, van af het 7.^e dl. met HÄNLE's *Magazin für Pharmazie*, dat hij tot aan zijnen dood, laatstelijk als *Annalen der Pharmazie*, voortzette.

* GEIJER (ERIK GUSTAF), hoogleeraar in de geschiedenis aan de universiteit van *Upsala*, den 12 Januarij 1783 op het landgoed *Ransäter*, in de Zweedsche provincie *Wärmeland*, geboren, en den 27 April 1847 overleden, was de zoon van den bezitter eener ijzermijn. In 1799 werd hij student te *Upsala*,

M

en bekwam reeds in 1803 den grooten prijs der welsprekendheid van de Zweedsche akademie, wegens een *Gedenkschrift* over den rijksregent STEN STURE, en werd in 1803 tot *magister* gepromoveerd. Nadat hij in 1809 met een heer von SCHINKEL, later kamerheer, eene reis naar *Engeland* had ondernomen, werd hij na zijne terugkomst in 1810, tot docent in de geschiedenis aan de universiteit van *Upsala* benoemd, en ontving in hetzelfde jaar op nieuw in de welsprekendheid den grooten prijs der Zweedsche akademie. In 1812 werd hij tot buitengewoon adjunkt der filosofische faculteit, en in 1817 tot hoogleeraar der geschiedenis benoemd, welke betrekking hij gedurende dertig jaren, tot in den herfst van 1846 waarnam, als wanneer hij verlof bekwam, om zijn geschiedkundig werk te voltoojen, en van *Upsala* naar *Stokholm* trok. Hij was van 1822—28 historieschrijver bij de orde van Z. M. den koning, en werd in 1824 tot lid der Zweedsche akademie verkozen, en later tot haren president. In 1826 werd hij lid der commissie van opzigt over den staat van onderwijs in het rijk; tweemaal werd hij, ofschoon noch geestelijke, noch theoloog, door de geestelijkheid van twee verschillende diocesen aan den koning tot bisschop voorgedragen, welke verkiezingen hij echter beleefdelyk van de hand wees. Als gevolmagtigde der universiteit, woonde hij de rijksdagen van 1828—30 en 1840

tot 1841 bij, en was telkens lid der commissie van staatsregeling. Zijnen roem als dichter bevestigde hij voornamelyk door zijne, in het tijdschrift *Iduna* opgenomen, meest zeer oorspronkelijke gedichten. Zijne belangrijkste geschriften zijn: 1.^o *Over valsche en ware verlichting*, *Upsala*, 1810; — 2.^o *Proeven van kerkgezangen*, ib. 1812; — 3.^o *Over de ware verhouding tusschen godsdienst en zedeleer*, 1812; — 4.^o *Zweedsche volksliederen*, *Stokholm*, 1814—16; — 5.^o *Thorild*, ib. 1820; — 6.^o *De Jaarboeken des Zweedschen rijks*, ib. 1825; — 7.^o *Geschiedenis van het Zweedsche volk*, 3 dl.ⁿ, *Oerebro*, 1832—36; — 8.^o *Gedichten*, *Upsala*, 1834; — 9.^o *Herinneringen*, uittreksels uit brieven en dagboeken, ib. 1834; — 10.^o *Het blaauwe boek*, *Oerebro*, 1837; — 11.^o *Schilderingen van den toestand van Zweden en der voornaamste handelende personen, gedurende het tijdvak van den dood van KAREL XII tot het begin der regering van GUSTAAF III*, *Stokholm*, 1839; — 12.^o *Eenige beschouwingen over de eeuw van GUSTAAF ADOLF*; — 13.^o *Drie voorlezingen over de inwendige maatschappelijke betrekkingen van onzen tijd*, *Stokholm*, 1846, enz. enz.

GENOUDE (ANTONIUS EUGENIUS DE), den 13 Februarij 1792, te *Montélimart*, in *Dauphiné*, geboren, deed zich reeds in zijne prilste jeugd door eenen vurigen ijver voor de studie opmerken. Hij begon zijnen regtsge-

leerden cursus; maar na eene eerste inschrijving te hebben genomen, verliet hij de loopbaan des regts, om die der letteren intetreden, en begaf zich, naauwelijks zeventien jaren oud zijnde, naar *Parijs*. FONTANES ontving hem met welwillendheid en gaf hem eenen leerstoel der zesde klasse. Hij verliet deze zedige betrekking, om in het seminarie van *St. Sulpice* te komen; de slechte staat zijner gezondheid noodzaakte hem hetzelfde weder te verlaten. Na in 1815 de wapens te hebben opgevat, begaf hij zich naar de zuidelijke provincien van *Frankrijk*, tot den hertog van ANGOULÈME, en werd adjudant van den prins DE POLIGNAC. In 1818 deed hij eene tweede poging om den geestelijken staat te omhelzen; doch andermaal verplicht om er wegens zijne gezondheid van aftezien, trad hij in den echt, en wijdde zijnen tijd, het zij aan de staatkunde, het zij aan de beoefening der letteren toe. Na in den *Conservateur* te hebben geschreven, bragt hij, onder medewerking van den heer DE LAMENNAIS, in 1820, den *Défenseur* tot stand. Hij ging er later weder van af, om zich aan den heer DE VILLÈLE te verbinden, en ontving den titel van rekwestmeester. Zijne *vertaling* (in het Fransch) van den *Bijbel*, waartoe hij in 1814 reeds het voorteeken had gegeven, door de vertaling van ISAÏAS, verscheen in 1822 op kosten van den staat in het licht, en verwierf hem eenen grooten roem.

Hij verkreeg eene jaarwedde en brieven van adeldom. In het zelfde jaar nam hij de redactie van de *Gazette de France* op zich, waarbij hij tot voornaamste medewerkers had COLNET, DE COURCHAMP, DE LOURDOUEIX en ALFRED NETTEMENT. Dit dagblad, het hoofdwerk van den abbé DE GENOUDE, verdedigde, met betrekking tot het staatkundige gezag, ten allen tijde de legitimiteit, maar het was, in de bijkomende punten des vraagstukks, niet altijd in overeenstemming met de overige dagbladen derzelfde kleur. De *Gazette de France* is dikwijls vervolgd; viermalen is de directeur derzelve, onder de Julij-regering, gevangen gezet. In 1834 weduwnaar geworden zijnde, ontving hij reeds in het volgende jaar de heilige wijdingen. Na eene reis naar *Rome* te hebben gedaan, om de magtiging te bekomen de Oratoristen in *Frankrijk* te herstellen, liet hij dit onderwerp varen, en zette zijne staatkundige worstelingen voort. Te gelijkertijd legde hij zich op het predikambt toe, en verscheen niet zonder roem op de kansels der voornaamste kerken van *Parijs*. Ten gevolge van staatkundige veroordeelingen, welke hij zich op den hals haalde, stelde het diocesaan gezag hem de keuze voor, tusschen de verkondiging van het Woord Gods en de verantwoordelijkheid van een dagblad. Hij koos de tweede partij; maar zijne leeringen schenen gevaarlijk, en deden de *Gazette de*

France in verschillende gewesten, en vooral in de *Romeinsche Staten*, verbieden. De vrienden van den heer Guizot, in de hoop van hem aan de staatkunde van Louis PHILIPPE te verbinden, boden hem in 1838 de bischoppelijke waardigheid aan. Met eene edele onafhankelijkheid wees hij deze aanbieding van de hand. In 1846 tot afgevaardigde van het *Oppergaronne* dep.^t verkozen, voerde hij dikwerf het woord zonder gehoor te vinden. Terwijl hij het door hem omhelsde stelsel van oppositie, tot in deszelfs uiterste gevolgtrekkingen beoefende, raadde hij de weigering der belasting aan, en gaf er gedurende verscheiden jaren het voorbeeld van; wjl, zeide hij, dezelve niet door het volk was goedgestemd, en de kamer, die haar decreeteerde, slechts de uitdrukking van een klein aantal burgers was. In de zitting van den 24 Februarij 1848, sprak hij met even zoo weinig bijval als naar gewoonte. Degene die de republiek hadden uitgeroepen konden geene groote aandacht verleenan aan den redenaar, die het vraagstuk der legitimiteit voor het volk wilde brengen. Hij was een voorstander der algemeene stemming, en vraagde dezelve sedert lang. De abbé DE GENOUDE overleed te *Marseille* den 21 April 1849. Hij was lid van het legioen van eer, commandeur der orde van KAROL III, en van *Isabella la Catholica*. Terwijl zij de goede bedoelingen van den abbé DE GENOUDE regt lieten wedervaren,

keurden de meeste der legitimisten, niet zonder beperking zijne staatkundige gevoelens goed, en terwijl Mg.^r de hertog van *Bordeaux* aan zijne zonen eenen brief van rouwbeklag schreef, scheidde hij zorgvuldiglijk de onwrikbare trouw, welke hun vader voor zijne zaak had aan den dag gelegd, van de middelen af, met welke hij dezelve wilde verdedigen. Zijn bijzonder leven was zeer stichtend. Geregeld droeg hij de H. Mis-offerande op, en legde nooit het geestelijke gewaad af. Zijne liefdadigheid kende geene grenzen. Hij voorzag in de opvoedingskosten van een aantal jonge lieden, verkocht meer dan eens zijne equipage, om den prijs derzelve in aalmoezen uitte deelen, en maakte zich algemeen bemind door zijne weldadigheid op zijn heerlijk landgoed van *Plessis aux Tournelles*, dat hij voor de vrucht van zijn nachtwaken en den bruidschat zijner vrouw gekocht had. Onder andere werken, heeft men hem te danken: 1.° *Réflexions etc.* (*Overwegingen over eenige staatkundige vraagpunten*), *Parijs*, 1814, in 8.^{vo}; — 2.° *Voyage etc.* (*Reis in de Vendée en in het Zuiden van Frankrijk, gevolgd door eene schilderachtige reis in Zwitserland*), *ib.* 1820, in 8.^{vo}; — 3.° *Considérations etc.* (*Aanmerkingen over de Grieken en Turken, gevolgd door staatkundige, godsdienstige en letterkundige mengelingen*), *ib.* 1821, in 8.^{vo}; — 4.° *Des Grecs etc.* (*Over de Grieken en Turken*), *ib.* 1824, in 8.^{vo}; — 5.°

La sainte Bible etc. (De heilige Bijbel, volgens de gewijde teksten, met de Vulgata vertaald), ib. 1821—24, 23 dl.ⁿ in 8.^{vo}, met het register; 4.^e uitg. ib. 1839 tot 1840, 5 dl.ⁿ in 4.^{to}; LODEWIJK XVIII vond deze vertaling bewonderenswaardig; de heer DE LAMARTINE, die aan dezelve den grootsten lof toezwaait, heeft er het onderwerp van eene zijner schoonste overwegingen (*Méditations*) van gemaakt. Maar meer bevoegde regters hebben er plaatsen in gevonden, die aanleiding tot critiek zouden geven. De sierlijke bewoording dezer vertaling heeft aan de mannen van smaak en aan de geleerden de edele eenvoudigheid van die van SAGY niet doen vergeten; — 6.^o *La vie etc.* (Het leven van JESUS CHRISTUS en van de apostelen), ib. 1836, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 7.^o *La Raison etc.* (De rede des Christendoms of bewijzen van de waarheid der godsdienst), 2.^e uitg., Parijs, 1836, 3 dl.ⁿ in 4.^{to}; 3.^e uitg. 1841, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 8.^o *Les Pères etc.* (De kerkvaders, in het Fransch vertaald), ib. 1837—43, 7 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 9.^o *Leçons etc.* (Lessen en voorbeelden van gewijde letterkunde), ib. 1837, in 8.^{vo}; — 10.^o *Biographie etc.* (Catholijke levensbeschrijving, of geschiedenis van het oude en nieuwe Testament), ib. 1839, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}, met 100 platen; — 11.^o *Exposition etc.* (Verklaring der Catholijke geloofsleer), ib. 1840; — 12.^o *Nouvelle etc.* (Nieuwe verklaring), ib. 1842, in 12.^{mo}; —

13.^o *Imitation etc.* (Navolging van JESUS CHRISTUS), ib. 1840, in 8.^{vo}; nieuwe uitg. 1845, in 12.^{mo}; — 14.^o *Sermons etc.* (Leerreden en conferentiën), ib. 1841, in 8.^{vo}; — 15.^o *La divinité etc.* (De godheid van JESUS CHRISTUS, door de profeten aangekondigd), ib. 1842, 2 dl.ⁿ in 12.^{mo}; — 16.^o *Lettre etc.* (Brief over Engeland), ib. 1842, in 8.^{vo}; — 17.^o *Histoire etc.* (Geschiedenis van Frankrijk) 1.^e serie, ib. 1844—1847, 16 dl.ⁿ in 8.^{vo}; 2.^e serie *Révolution etc.* (Fransche omwenteling), ib. 1846—48, 7 dl.ⁿ in 8.^{vo} De GENOUDE heeft daarenboven eene uitgave geleverd der Werken van MALEBRANCHE, van de *Défense etc.* (Verdediging der Gallikaansche kerk), door BOSSUET, in 1845, in 12.^{mo}, van de *Discours etc.* (Verhandelingen over de betrekkingen tusschen de wetenschap en de geopenbaarde godsdienst), door NIC. WISEMAN, thans kardinaal, aartsbisschop van Westminster enz., 4.^e uitg., ib. 1845, in 12.^{mo}, en hij vertaalde in het Fransch: *De christelijke onderwijzer, of uitgelezen werken van den heiligen CLEMENS van Alexandrië*, in 1846, in 12.^{mo} De abbé DE GENOUDE was geleerd en werkzaam. Hij verdedigde bestendiglijk en met nadruk de godsdienst, en alles wat hem in het zede- en staatkundige waar toescheen. Zijn stijl is edel, eenvoudig en bijna altijd sierlijk.

GENTZ (FREDERIK), een publicist en staatsman, in 1764 te Breslau geboren, trad te

Berlijn de administratieve loopbaan in. In het begin had hij zich voor de liberale denkbeelden verklaard; maar de misdaden in den naam der omwenteling bedreven, bragten in 1792 eene volslagene verandering in zijne gevoelens teweeg, hij ondernam in 1799, een *Historisches Journal*, waarin hij zich hevige uitvaringen tegen *Frankrijk* veroorloofde. In 1803 genoodzaakt zijne bedieningen neder te leggen, ging hij over in de dienst van *Oostenrijk*, en werd met eene geheime zending naar *Londen* belast. In *Weenen* teruggekeerd, was hij in 1805 genoodzaakt om voor de Fransche legers te vlugten; bij voortduring echter bleef hij in dienst bij het ministerie van buitenlandsche zaken. In 1809 en 1813 ontwierp hij de manifesten, bij welke keizer FRANCISCUS II verklaarde, dat zijne verdragen met *Frankrijk* verbroken waren. Eerste secretaris bij het congres van *Weenen* zijnde, was hij tegenwoordig bij die van *Parijs*, *Laybach* en anderen. Hij is den 9 Junij 1832 overleden. Men heeft van hem: behalve zijn *Historisches Journal*, waaruit eene verhandeling, onder den titel van *Essai actuel de l'administration des finances de la Grande Bretagne*, in het Fransch werd vertaald, en in *Engeland* groot opzien baarde, de volgende schriften: 1.^o *Schreiben an FRIEDRICH WILHELM III, bei seiner Thronbesteigung, Berlijn, 1797; Brussel, 1820*; — 2.^o *Ueber den politischen Zustand Europa's*

vor und nach der französischen Revolution, Berlijn 1801 en 1802, 2 aflever.ⁿ; — 3.^o *Betrachtung über den Ursprung und Charakter des Kriegs gegen die französische Revolution, 1801*; — 4.^o *Fragmente aus der Geschichte des politischen Gleichgewichts von Europa, Leipzig, 1804, 2.^o uitg. 1806*. Hij vertaalde uit het Engelsch in het Hoogd. BURKE's *Overwegingen over de Fransche omwenteling, Berlijn, 1793, 2 dl.ⁿ*; 2.^e uitg. 1794, en verscheiden stukken uit het Fransch.

GEOFFROY SAINT-HILAIRE (STEPHANUS), een beroemde natuurkundige, in 1772 te *Etampes* geboren, was voor den geestelijken staat bestemd; maar na uit de lessen van BRISSON en HAÛY smaak voor de wetenschappen te hebben geput, liet hij de godgeleerdheid varen om de leergangen van DAUBENTON te volgen, en deed zich door denzelven wegens de snelheid zijner vooreringen weldra opmerken. Tijdens de September-moorden, had hij de eer en het geluk den abbé HAÛY, die wegens weigering van den eed in het voormalig karmelieten-klooster was opgesloten, van eenen gewissen dood te redden. Deze trouwe daad maakte hem nog dierbaarder aan DAUBENTON, die hem in 1793 tot betooger (*démonstrateur*) in den plantentuin deed benoemen, alwaar hij drie maanden later met den zoölogischen leergang werd belast, den eersten die in *Frankrijk* gehouden is. Nadat in het volgende jaar het toeval hem in

betrekking met CUVIER (zie dat Art.) had gebragt, vermoedde hij in dien onbekenden jongeling den wetgever der natuurlijke historie, en na hem te *Parijs* te hebben doen komen, deelde hij eenigen tijd met hem zijne tafel en huisvesting. Een der geleerden zijnde, die BONAPARTE op den schitterenden veldtocht van *Egypte* vergezelden, was hij een der stichters en werkzaamste leden van het instituut van *Cairo*. Het is aan zijne energie dat *Frankrijk* het behoud te danken heeft der wetenschappelijke verzamelingen door zijne geleerden bijeengebragt, en waarvan de Engelschen zich na de capitulatie wilden meester maken. Door zijne bedreiging van ze te willen vernietigen, redde hij dezelve voor *Frankrijk*. Bij zijne terugkomst hield hij zich bezig met de rangschikking derzelve, en hervatte te gelijkertijd zijnen leergang in het museum. In 1807 in het instituut opgenomen, werd hij in het volgende jaar, in het belang der wetenschap, met eene zending naar *Portugal* belast, en vermits hij de Engelschen aldaar wedervond, was hij andermaal verplicht hun de natuurlijke rijkdommen te betwisten, die hij door middel van ruilingen bekomen had. In 1809 tot hoogleeraar bij de faculteit der wetenschappen benoemd, werd hij in 1815 slechts eenen oogenblik van zijne gewone werkzaamheden afgetrokken, toen zijne landgenooten hem naar de kamer der volksvertegenwoordigers zonden; en

hij haastte zich, dezelve weder optevatten, om ze niet weder te verlaten. Zijn bestendig doel was de beoefening der dierkunde (*zöologie*), en hij hield zich voornamelijk bezig met de dieren die van wervelbeenderen voorzien zijn. Bij het onderzoek van derzelve samenstelling, leidde hij er de wet der *éénheid van de organische samenstelling* in de verschillende soorten uit af, en maakte uit deze wet gevolgtrekkingen, in strijd met die welke CUVIER had ontleend uit het onderzoek der overblijfselen van antediluviaansche dieren. De al te hevige geschilvoeringen, welke hieromtrent tusschen deze beide uitstekende mannen ontstonden, verdeelden evenzeer de akademie en de geleerden, en dienden minder om nieuw licht over punten te verspreiden, welke de Voorzienigheid aan de onverzadelijke weetgierigheid des menschen schijnt te hebben willen onttrekken, dan om de waarheid van dit woord der goddelijke wijsheid te bevestigen: *Alles is ijdelheid*. Terwijl wij de talenten van GEOFFROY SAINT-HILAIRE bewonderen, zijnen ijver voor de wetenschap en, indien men wil, zelfs zijne ontdekkingen toejuichen; terwijl wij aan zijne persoonlijke hoedanigheden en aan zijne deugden regt doen wedervaren, zal het ons ongetwijfeld geoorloofd zijn hem te beklagen van in de werken der schepping, waarvan de beoefening die zijns levens was, niet den vinger Gods en de kenmerken

zijner Voorzienigheid gezien te hebben. Deze geleerde overleed te *Parijs*, den 22 Junij 1844. Behalve verscheiden *Verhandelingen* en eene menigte artikels in de *Annales du Museum*, en in de *Dictionnaire des sciences naturelles* enz. heeft men van hem: 1.^o *Philosophie etc. (Ontleedkundige wijsbegeerte)*, *Parijs*, 1818—23, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; en atlas in 4.^{to} Dit is eene duidelijke en naauwkeurige verklaring zijner nieuwe leer; — 2.^o *Cours etc. (Verhandeling over de Natuurlijke historie der zoogdieren, enz.)*, ib. 1829, in 8.^{vo}; — 3.^o *Principes etc. (Beginselen der zoölogische wijsbegeerte)*, ib. 1830, in 8.^{vo} Dit is de hoofdinhoud van zijn geschil met *CUVIER*; — 4.^o *Études etc. (Voortgaande studiën van eenen natuurkundige)*, ib. 1835, in 4.^{to}; — *La vie etc. (Het leven, de werken en de wetenschappelijke leer van Geoffroy Saint-Hilaire)*, zijn in eene uitmuntende *schets* door zijnen zoon in het licht gegeven, *Parijs*, 1847, in 12.^{mo} De stad *Etampes* heeft te zijner eer een standbeeld opgerigt.

* *GÉRAMB (MARIA JOZEF DE)*, algemeen procurator der trappisten-orde, vroeger *Ferdinand*, baron *de GÉRAMB*, sproot uit eene oude adellijke familie van *Hongarijē*, en werd den 17 April 1772 te *Lyon* geboren. Toen hij 17 jaren oud was, nam zijn vader hem met zijne geheele familie mede naar *Rome*. Het gezigt dier stad, eertijds de koninginne der wereld, en thans

nog grooter en nog goddelijker, maakte op hem indrukken, die hem steeds bijbleven. Daar hij eene vurige inborst bezat, zoo scheen de loopbaan der wapens met hare lotgevallen en gevaren, voor hem de meeste bekoorlijkheid te hebben, hij trad dezelve in, en droeg weldra den naam van een beroemd officier. Binnen weinige jaren steeg hij tot de hoogste rangen. In 1804 voerde hij als kolonel het bevel over een vrij-corps, dat den naam van *MARIA THERESIA* voerde, en hetwelk hij uit de jeugd zijns vaderlands (*Hongarijē*) had zamengesteld, om tegen de Franschen optetrekken, hij vaardigde verscheiden vurige proclamatiën aan de *Weeners* uit, en streed ook in *Spanje* mede, van waar hij zich naar *Londen* begaf, om aldaar, door de regering ondersteund, nieuwe strijdkrachten te verzamelen. Wegens schulden aangeklaagd, moest hij, wjl hem uit dien hoofde gevangenis bedreigde, *Engeland* weder verlaten, doch werd in 1812, bij zijne landing in de *Deensche* haven *Husum*, op bevel van *NAPOLEON*, door Fransche gend'armes in hechtenis genomen, naar *Parijs* gevoerd, in het kasteel van *Vincennes* opgesloten en streng bewaakt. Hier was het dat zijn medegevangene, de *abbé de Boulogne*, bisschop van *Troyes*, eenen zoo beslissenden invloed op de geheele rigting der gezindheid van den eenmaal zoo levendigen en vurigen man uitoefende, dat *DE GÉRAMB*, na ten gevolge der inneming van *Parijs* door de

bondgenooten in vrijheid te zijn gesteld, den 11 Februarij 1816, te *Lyon*, in de orde der trappisten ging (zijne vrouw was in 1808 te *Palermo* overleden), en legde hier zulk eenen gloeienden ijver en geloofsmoed aan den dag, dat hij tot generaal-procurator der orde benoemd werd. In de jaren 1831 tot 1833, deed hij eene bedevaart naar het heilige Graf te *Jeruzalem*, bij welke gelegenheid hij op de terugreis ook een mondsprek met MEHEMED-ALI had. In 1837 wierp hij zich te *Rome* voor de voeten van den H. Vader. Hij overleed te *Rome* den 15 Maart 1848, door de geheele Catholijke wereld betreurd. GREGORIUS XVI en PIUS IX droegen hem eene onbegrensde achting toe. Het is gebruikelijk dat op het feest van *Maria's Zuivering* (Lichtmis), elk der in *Rome* aanwezige ordeoversten den H. Vader eene waskaars aanbieden. Op den 2 Februarij 1840 bood pater DE GÉRAMB ook de zijne aan, die waarlijk kolossaal, en met twee dichtregels versierd was, waarvan de zin hierop neerkomt: *Mogt Gij zoo vele jaren leven als er wasdruppels aan deze kaars zijn!* — » Op voorwaarde pater GÉRAMB, zeide GREGORIUS XVI, dat gij mij dezelve elk jaar tot aan het einde komt aanbieden!" Pater DE GÉRAMB was een zeer schoon man, met een innemend, mannelijk gelaat, vol beschaafde manieren, en sprak bijna alle talen van *Europa*; zijn karakter was zoo

vurig dat de heer DE CHEVERUS na hem bezocht te hebben, van hem zeide, dat *hij een vaatje buskruid onder eene monnikskap had gezien*. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.° *Pèlerinage etc.* (*Pelgrimsreis naar Jeruzalem en den berg Sinaï*), 3 dl.ⁿ; 2.° uitg., *Parijs*, 1836; laatste uitg. in 1 dl., *Doornik*, 1847; — 2.° *Voyage etc.* (*Reis van la Trappe naar Rome*), *Doornik*, 1839; — 3.° *A JESUS etc.* (*Aan den gekruisten JESUS*); — 4.° *Au tombeau etc.* (*Bij het graf van mijnen Verlosser*); — 5.° *Aspirations etc.* (*Verzuchtingen tot de heilige wonden*); — 6.° *Nouvelle etc.* (*Nieuw dagboek voor den Christen*); — 7.° *l'Unique etc.* (*Het eenige noodzakelijke*); — 8.° *l'Éternité etc.* (*De eeuwigheid nadert en wij denken er niet aan*), enz. Van bijna al de geschriften van DE GÉRAMB bestaan vertalingen in het Nederlandsch.

GÉRANDO (JOZEF MARIA, vrijheer DE), geschiedschrijver der wijsbegeerte en menschenvriend, in 1772 te *Lyon* geboren, alwaar hij zijne studiën in het collegie der oratoristen maakte. Hij nam deel aan de verdediging zijner geboorteplaats, door de troepen der conventie belegerd (zie A. GUILLON), en bij een' uitval gevangen genomen, werd hij ten dood veroordeeld. Het gelukte hem te ontsnappen, en hij trok door tot *Napels*, alwaar hij twee jaren doorbragt met de voortzetting zijner studiën. In *Frankrijk* teruggekeerd, ge-

raakte hij in naauwe vriendschapsbetrekking met CAMILLE JORDAN, zijnen bloedverwant, dien het hem op den 18 Fructidor gelukte van de verbanning te redden. Daar zijne betrekkingen met eenen banneling hem verdacht hadden gemaakt, begaf hij zich, om de nasporingen der politie te ontsnappen, onder een regiment jagers te paard. Twee prijzen, welke hij omtrent dezen tijd behaalde, den eenen bij het instituut door een antwoord op deze vraag: *Welke is de invloed der teekens op de vorming der denkbeelden?* den anderen bij de akademie van *Berlijn* door eene *Verhandeling over de voortplanting der menschelijke kennissen*, trokken de aandacht op hem. LUCIEN BONAPARTE, toenmaals minister van binnenlandsche zaken, gaf hem eenen post in zijne bureaux, en later werd hij algemeen secretaris, met den titel van rekwestmeester. De *Lofrede van DUMARSAIS*, door de Fransche akademie in 1803 uitgeschreven, was voor hem het onderwerp eener nieuwe zegepraal. In 1805 vergezeldte hij NAPOLEON naar *Milane*, die zich aldaar tot koning van *Italië* liet kroonen. Drie jaren later was hij een der leden van de commissie, belast om de administratie van *Toskanen* te regelen, en hij nam achtereenvolgend dezelfde bedieningen waar in de *Romeinsche Staten* en in *Katalonië*. De restauratie, die hem als staatsraad had gevonden, benoemde hem als een der vereffenaars van de openbare schuld.

In weerwil zijner administrative bezigheden, en ofschoon hij zijne wijsgeerige werkzaamheden niet uit het oog verloor, nam hij echter een werkzaam deel aan alle proefnemingen die toenmaals gedaan werden, om den toestand der arme klassen te verbeteren. Een der stichters zijnde der maatschappij voor het lager onderwijs, droeg hij er krachtadig toe bij, om in *Frankrijk* alle verbeteringen in te voeren en te naturaliseren; welke hij op zijne reizen door *Zwitserland*, *Italië* en *Duitschland* had opgemerkt; waartoe ook behoorden de spaarkassen, de verpleegzalen, de werkplaatsen, aan welke laatste de openbare erkentenis zijnen naam heeft gegeven, enz. Hij bewees geene mindere dienst door den *Visiteur etc.* (*Bezoeker van den arme*), in 1820 door de akademie van *Lyon* bekroond, en waaraan, in het volgende jaar, de Fransche akademie den *prijs Monthyon* toekende, als zijnde het nuttigste werk ter bevordering der goede zeden. In 1828, werd hij bij de faculteit van *Parijs* tot hoogleeraar in het openbare en administrative recht benoemd. In 1837 tot pair verheven, werd hij twee jaren later, bij de reorganisatie van den staatsraad, tot vice-president der afdeeling van het contentieuse benoemd. Hij overleed te *Parijs* den 10 Novb. 1842. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Des signes etc.* (*Over de teekens en over de kunst om te denken in derzelver wederkerige betrekkingen beschouwd*),

Parijs, 1800, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo};
 — 2.^o *Histoire etc. (Vergelij-
 kende geschiedenis der wijsgeer-
 ige stelsels)*, ib. 1804, 3 dl.ⁿ,
 in 8.^{vo}; 2.^o verm. uitg., 1822,
 4 dl.ⁿ in 8.^{vo}. Dit werk gaat
 slechts tot de wederopkomst der
 letteren; het vervolg, waarmede
 de schrijver zich meer dan 20
 jaren heeft bezig gehouden, is
 eerst na zijnen dood, in 1847,
 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, in het licht ver-
 schenen; — 3.^o *Du perfection-
 nement etc. (Over de zedelijke
 volmaking of over de opvoeding
 van zich zelven)*, ib. 1824, in
 8.^{vo}; 3.^o uitg. 1833, 2 dl.ⁿ,
 in 8.^{vo}. Dit werk is in 1825
 door de Fransche akademie be-
 kroond; — 4.^o *De l'éducation
 etc. (Over de opvoeding der doof-
 stomgeborenen)*, ib. 1827, 2
 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 5.^o *Institutes
 etc. (Kort begrip van het admini-
 stratieve regt)*, ib. 1830, 4
 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 6.^o *De la bien-
 faisance etc. (Over de openbare
 liefdadigheid)*, ibid, 1839, 4
 dl.ⁿ, in 8.^{vo}. — Eene *Lofrede*
 van DE GERANDO, door BAYLE-
 MOUILLARD, en eene *Proeve over
 zijn leven en zijne werken*, door
 mejufvrouw OCT. MOREL, zijn
 door de akademie van Lyon be-
 kroond. De heer COUSIN heeft
 eene *Waardering zijner wijs-
 geerige werken* geleverd. Zijne
Lofrede in de kamer der pairs,
 door den heer BEUGNOT uitge-
 sproken, is opgenomen in den
Moniteur van 1844., bladz. 271
 tot 272.

GÉRARD (FRANCISCUS), een be-
 roemde schilder, in 1770, te
 Rome, van eenen Franschen

vader en eene Italiaansche moe-
 der geboren, openbaarde reeds
 in zijne kindschheid eenen ver-
 klaarden smaak voor de kunsten.
 In den ouderdom van twaalf
 jaren met zijne moeder in *Frank-
 rijk* gekomen, werd hij eerst
 bij den beeldhouwer PAJOU ge-
 plaatst; maar men ontdekte
 weldra dat zijne ware roeping
 de schilderkunst was. Hij kwam
 alzo in de werkplaats van DA-
 VID. Daar deze bekwame meester
 het genie van zijnen kweekeling
 miskende, beweerde hij dat de
 natuur hem veeleer tot wetgever
 dan tot schilder gevormd had,
 en liet van ambtswege zijnen
 naam op de lijst der gezworenen
 van de revolutionnaire regtbank
 plaatsen. Deze naam kwam uit
 de stembus tijdens het proces der
 koningin. GÉRARD wist dat door
 niet aantemen hij zich zijnen
 meester tot vijand zoude maken,
 die uit systema een republi-
 kein, en uit karakter een des-
 poot was. Zonder zich echter
 door deze overweging te laten
 afschrikken, had hij den moed
 zich niet naar den post te be-
 geven, hem door de dwingelandij
 aangewezen. Op den dag der
 zitting liet men hem door gens-
 d'armes halen; maar hij ant-
 woordde op het geregtelijk bevel
 hem door den aanvoerder mede-
 gedeeld, om zich naar de regt-
 bank te begeven: » Ik ben zeer
 ziek, indien gij mij niet gelooft,
 sleep mij dan naar de regtbank;
 maar spreek ons dan niet van
 vrijheid, wijl wij de vrijheid
 niet eens hebben om in vrede te
 sterven." Gedurende het schrik-
 bewind hield GÉRARD zich uit-

sluitend met zijne kunst bezig; hij werkte langen tijd alvorens zich te vertoonen, en volbragt niet, zoo als vele jonge kunstenaars, zijne opvoeding voor de oogen van het publiek. Zijn *Belisarius*, die op de tentoonstelling van 1795 verscheen, kondigde aan *Frankrijk* een' groot schilder te meer aan. Hij had in dezelfde zaal het portret van Mej. BRONGNIART uitgesteld, dat door de kenners grootelijks bewonderd werd. De *Psyché*, die hij kort daarna vervaardigde, en die zich door eenen hoogst bevalligen en liefelijken toon onderscheidde, verwekte de algemeene bewondering. Twee vrienden van den kunstenaar, die hem uit den bekrompen toestand, waarin hij verkeerde, wenschten te redden, verbonden zich tot den aankoop van dit meesterstuk, waarvoor zij zes duizend franken betaalden. De schilderij der *drie tijdvakken van den menschelijken leeftijd*, die door het zedelijke denkbeeld dat dezelve bevat, den wijsgeer niet minder dan den schilder tot eer verstrekt, en die van *Ossian*, gekenmerkt door eene dichtelijke zwaarmoedigheid, vermeerderden zijnen roem. Sedert dien tijd voerde hij een aantal portretten uit, die zijne fortuin zeer deden toenemen, zonder in het minst zijnen roem te benadeelen. Zijne schilderij van den *slag van Austerlitz* was eene nieuwe openbaring van die onvermogenende verbeeldingskracht, van die gave om te ontwerpen en te scheppen, welke hem eigen was. Toen de gebeurtenissen

van 1814, de legers der bondgenooten te *Parijs* bragten, bewam GÉRARD het bewijs dat zijn roem door geheel *Europa* verspreid was: de keizer van *Rusland*, de keizer van *Oostenrijk* en de koning van *Pruissen* bezochten op denzelfden dag zijne werkplaats, en gingen alle drie zitten voor hunne portretten. GÉRARD muntte in die genre uit, welke zoo naauw met de historie verbonden is, wanneer dezelve wordt toegepast op mannen van karakter en verheven vernuft. Die van NAPOLEON, van BERNADOTTE, van den hertog van *Orléans*, van JOSEPHINE, van TALLEYRAND, van den maarschalk SOULT, van CARNOT, van HUMBOLD, van den minister CANNING, van mevrouw DE STAËL, van den generaal FOY, enz. maken eene geschiedkundige galerij uit, waarin de hoedanigheden schilderen, die het zuivere en liefelijke talent van dezen kunstenaar onderscheiden. Onder zijne beste werken moet men ook rangschikken, den *Zingenden Homerus*, *Daphnis en Chloe*, *Corinne*, *Philippus V*, als koning van *Spanje* begroet, eene compositie, die een geheel monarchaal denkbeeld heeft ingegeven, en die aan de schoonste bladzijden der Fransche geschiedenis herinnert. LODEWIJK XVI bestelde hem den *Intogt van Hendrik IV te Parijs*, en hij maakte er een zijner heerlijkste voortbrengselen van. KAREL X belastte hem ook met het tafereel zijner zalving. Maar tijdens de Julij-omwenteling werd dit stuk door de opstandelingen, die in

de *Tuileries* doordrongen, met kogels als tot eene zeef gemaakt, en later na hersteld te zijn is het naar het museum van *Versailles* overgebracht. Zijne schilderij van de *heilige Theresia*, voor het oratorium van mevrouw DE CHATEAUBRIAND, verscheen in 1828. Dit stuk is vooral merkwaardig door de uitdrukking der godsdienstige gevoelens en het vuur der goddelijke liefde. De heilige is voorgesteld in eenen oogenblik van opgetogenheid, om zoo te spreken tusschen de aarde en den hemel geplaatst. De onuitwischbare verrukking, de gelukzalige vreugde van haar hemelsch gezigt, is op haar schoon gelaat, te midden der bleekheid van de kloosterlijke gestrengheden, te lezen. GÉRARD was onder het keizerlijk bestuur tot hoogleeraar bij de bijzondere school van schoone kunsten benoemd. De restauratie overlaadde hem met onderscheidingen en belooningen. Met eene verhevene ziel en een schoon karakter begaafd, deed GÉRARD aan het talent zijner kunstbroeders regt wedervaren. Onder de voortbrengselen der tijdgenooten, was dat, hetwelke hij het meest bewonderde, het koepeldak der *H. Genoveva*-kerk door Gros. Toen hij hetzelfde in tegenwoordigheid van den kunstenaar prees, antwoordde deze zediglijk: » Gij prijst mij al te zeer; ik heb eenvoudiglijk de geschiedenis van *Frankrijk* in vier tijdvakken geschilderd. » Zeg toch in vier gezangen, » hernam de groote meester met even zoo veel bevalligheid als schrander-

heid. De laatste door hem uitgevoerde werken zijn vooroverstekende gewelfbogen (*pendentifs*), tot dit schoone koepeldak bestemd, waarin men de zuiverheid van stijl en de kracht des penseels, die hem zoo zeer onderscheiden, wedervindt. GÉRARD was niet slechts een bekwaam schilder. Het talent van kunstenaar werd in hem verhoogd, door eenen scherpzinnigen geest, eene bevallige uitspraak, en eene zekere schilderachtige oorspronkelijkheid, die aan zijn onderhoud eenen levendigen en innemenden zwier bijzette. Zijne *Salon* was de vergaderplaats der beroemdste mannen in alle vakken. Sedert dertig jaren ontving hij wekelijks, des zomers zoo wel als des winters, in dezelve al de beroemde vreemdelingen, die *Parijs* bevatte. Hij werkte op het einde van zijn leven aan eene schilderij, voorstellende *JESUS CHRISTUS op den berg Thabor*, bestemd voor eene der zalen van het kasteel *Plessis*, toebehoorende aan den heer DE GENOUDE. Men verzekert dat dit werk, het laatste van den beroemden kunstenaar, en dat hij bijna heeft ten einde gebracht, bij geen zijner schoonste voortbrengselen behoeft onder te doen. En na dus zijn penseel aan den heldenmoed en de grootheden der aarde te hebben toegewijd, wilde hij zijne loopbaan eindigen in den schoot der godsdienst, van welke hij de verhevenste ingevingen ontving en voorstelde. Door eene zenuw-koorts aangestast, die in weinige dagen snelle vorderingen maakte, haastte hij

zich om de troostmiddelen der Kerk interoepen. Een zijner Italiaansche vrienden, die hem in zijne laatste oogenblikken kwam bezoeken, zeide hem: *Signor raccomandate vi a Dio eh' e pietoso e pieno di misericordia, basta un sol pensiera per salvarsi*, GÉRARD antwoordde: *Ci penso, ci penso*, en in zich zelven gekeerd, riep hij de heilige Maagd aan. Hij overleed den 9 Januarij 1837. Indien de vruchtbaarheid en de verscheidenheid, de kracht en de nauwkeurigheid der zamenstellingen kenmerken zijn die het genie onderscheiden, is er geen kunstenaar van onzen tijd die, naar onze meening, zekerder aanspraak schijnt te hebben dan hij op deze gave des hemels.

GÉRICAULT (JOANNES LODEWIJK THEODORUS ANDREAS), een schilder en kweekeling van GUÉRIN, te *Parijs* in 1793 geboren, was de zoon van eenen advocaat. Erfgenaam eener aanzienlijke fortuna zijnde, werkte hij weinig; gaf zich aan allerlei buitensporigheden over, zoodat hij, naauwelijks een en dertig jaren oud zijnde, den 26 Januarij 1824 overleed, op den oogenblik, waarop hij eindelijk de noodzakelijkheid inzag, om van zijne noodlottige gewoonten aftezien, en met de talenten die hem geschonken waren te woe-keren. Hij had voor de ten toonstelling van 1819 de *Schipbreuk der Medusa* geleverd, die thans in het museum is. Deze schilderij, die bij hare eerste verschijning aan de hevigste critiek

ten doel was, heeft niettemin gediend om haren vervaardiger in den rang der eerste schilders van *Frankrijk* te plaatsen. Vroeger reeds had hij verscheiden schilderijen vervaardigd, die den grooten meester verraadden, onder anderen: een' *Jager te paard*, een' *gekwetsten kurassier*, eene *dorps-smidse*. Kort voor zijnen dood begon hij aan eene *Afne-ning van het kruis*, uitgevoerd met al de verhevenheid van stijl en gestrengheid van toon, die de beste voortbrengselen der Lombardische school onderscheidt. Men heeft van GÉRICAULT verscheiden teekeningen en *litographien*, onder anderen eene *episode uit den terugtocht van Moskau*, den *Slag van Maïpu* en dien van *Chacabuco*, enz.

GERMAIN (Mejufvr. SOPHIA), de HYPATIA der 19.^e eeuw, te *Parijs*, den 1 April 1776 geboren, en den 17 Junij 1831 overleden, leerde de eerste beginselen der wiskunst zonder anderen gids dan eenen Bezout, dien zij in de bibliotheek van haren vader gevonden had. De *Differentiaal-rekening* van COUSIN was het boek, waaruit zij nieuwe onderrigtingen putte. Bij de oprigting van de polytechnieke school, verschaftte zij zich de cahiers van LAGRANGE, en deed hem, onder den naam van eenen kweekeling der school, aanmerkingen toekomen, waarvan de belangrijkheid en de verdiensten aan den grooten meetkundige niet konden ontsnappen. De *Theorie der getallen* van LEGENDRE, en de *Arithmetische nasporingen* van

GAUS vestigden haren geest op die soort van ontleding. Een Duitse natuurkundige, CHLADNI genaamd, te Parijs zijnde, droeg aldaar zijne zeldzame proefnemingen over de trillingen der elastieke platen voor. Het instituut loofde in 1809 eenen buitengewonen prijs uit op de ontdekking der wiskundige wetten dier trillingen. In 1811 bood SOPHIA aan het instituut eene Verhandeling over dit onderwerp aan, die bijzonder de aandacht van LAGRANGE trok, doch door de klasse niet geheel voldoende werd geacht. Nog heeft men van deze beroemde vrouw: 1.^o *Recherches etc. (Nasporingen over de theorie der elastieke oppervlakten)*, 1821, in 4.^{to}; — 2.^o *Remarques etc. (Aanmerkingen over den aard, de grenzen en de uitgestrektheid van het vraagstuk der elastieke oppervlakten, en gelijkmaking dier oppervlakten)*. Dit is de vereeniging harer eerste werken over dit onderwerp, 1826, in 8.^{vo}; — 3.^o *Examen etc. (Onderzoek der grondbeginselen, welke kunnen geleiden tot de kennis der wetten van het evenwigt enz.)*, in de *Annales de physique et de chimie*, van 1828. LEGENDRE heeft in het *Supplement* op zijne *Theorie der getallen*, 1824, eenige harer ontdekkingen bekend gemaakt. Onder hare papieren heeft men uitgebreide werken over de geschiedenis, de aardrijkskunde der ouden, de natuurkundige wetenschappen enz. gevonden. De heer LHERBETTE, haar neef, heeft er uit ontleend: *Considé-*

rations etc. (Algemeene beschouwingen over den staat der wetenschappen en letteren in de verschillende tijdvakken van derselver beoefening), 1833, in 8.^{vo}

* GERSTENBERG (HEINRICH WILHELM VON) — pseudonym MADSER en SKALDO —, den 3 Januarij 1737 te Tonderen in Sleeswijk geboren, studeerde te Jena en Leipzig, waar hij met GELLERT en WEISZE bekend werd, was langen tijd in Deensche krijg dienstdienst, bekwam in 1766 zijn ontslag, en werd Deensche president en consul te Lubek, leefde daarop eeningen tijd te Eutin, en sedert 1785 als justitie-director van het koninklijke lotto te Altona; in 1812 legde hij ook dezen post neder, en leefde in wijsgeerige rust, tot aan zijnen dood, den 1 November 1823 voorgevallen. GERSTENBERG, die in het begin op de wijze van WIELAND en GLEIM, met de gratiën ligtvaardig gedarteld had, werd weldra een aanhanger van het Klopstocksche bardengezang, een priester van het Noordsche skaldendom, en stapte van dit standpunt ligtelijk en ongemerkt over in den kring der naturalistische genialiteiten, in welken de dichter met zijn droomspel *Ugolino* zich vertoonde, en waarin hij de grondregels, die hij in zijne *Briefen über die Merkwürdigkeiten der Literatur*, 1767, theoretisch geleerd had, praktisch in toepassing trachtte te brengen. Het stuk bragt, door zijne wilde streving naar origi-

naliteit en tragische hartstogtelijkheid, eene groote sensatie te weeg, doch kunst-verdienste ontbrak aan hetzelfde geheel en al. Verder heeft men nog van hem: *Vermischte Schriften, Altona*, 1815, 3 dl.ⁿ

* GERSTNER (FRANZ ANTON, ridder von), in 1795 te Praag geboren, was sedert 1818, hoogleeraar der praktische meetkunde, aan het polytechnieke instituut te Weenen, waarna hij aldaar privatiseerde, zich bijzonder met de spoorwegen bezig hield, en dien van Petersburg naar Zarshoe-Selo, zijnde de eerste spoorweg in Rusland, aanlegde. Op zijne reizen door Amerika, sedert 1838, waar hij de spoorwegen onderzocht en reeds een uitgebreid werk over dezelve begonnen had, overleed hij in 1840 te New-York. Tot zijne werken behooren: 1.° *Lehrgegenstände der praktischen Geometrie*, 1819; — 2.° *Sammlung der Aktenstücke in Betreff der ersten österreichischen Eisenbahn zwischen Moldau und Donau*, Weenen 1827; — 3.° *Bericht über den Stand der Unternehmung der Eisenbahn von St. Petersburg nach Zarshoe-Selo en Pawlowsky*, Leipzig, 1838, enz.

* GESENIUS (HEINRICH FRIEDRICH WILHELM), een uitstekende orientalist, den 3 Febr. 1786 te Nordhausen, waar zijn vader praktiserend arts was, geboren. In het gymnasium zijner geboorteplaats waardig voorbereid, betrok hij in 1803

de universiteit van Helmstadt, om er de theologie te beoefenen, en gaf tevens in het *Pedagogium* aldaar onderwijs. In 1806 begaf hij zich naar Göttingen, om, in de plaats van WEGSCHEIDER, den post van repetent in de theologische faculteit te bekleden. HEGEL (zie dat Art.) toonde zich echter tegen zijne filosofische voorlezingen ingenomen; dezelve hielden in 1808 op, en GESENIUS bepaalde alsnu zijne akademische werkzaamheid tot de Hebreeuwsche en Arabische taal en de exegesis van het oude testament. In 1808 aanvaardde hij, door JOH. VON MÜLLER aanbevolen, eenen onderwijzerspost aan het gymnasium te Heiligenstadt. Twee jaren vroeger had hij de bewerking van zijn *Hebreuwsch Woordenboek* begonnen, en kon in 1810 het eerste deel van hetzelfde in het licht doen verschijnen. Ook verscheen nog van hem in hetzelfde jaar *Versuch über die Maltesische Sprache*; op den 9 Febr. 1811, viel hem de eervolle beroeping ten deel, van buitengewoon hoogleeraar der godgeleerdheid te Halle. In 1813 stichtte hij een exegetisch genootschap onder de studerenden, hetwelk uitmuntende geleerden vormde. Zijne, aanvankelijk in klein formaat, in 1813 voor de eerste maal uitgegevene *Grammatik der hebräischen Sprache*, beleefde 14 uitgaven, de nieuwste in 1845 door RÖDIGER, en werd in bijna alle talen vertolkt. Duidelijkheid en doelmatigheid zijn de blijvende voorregten van dit werk. Het *Hebräische*

Lehrbuch, dat er toe behoorde, beleefde evenzeer verscheiden uitgaven, de laatste is in 1844 door DE WETTE bezorgd. Als inleiding tot de spraakkunst moest dienen: *Geschichte der hebräischen Sprache und Schrift*, 1815. Het *Handwörterbuch*, als een uittreksel voor scholen uit het grootere werk, werd in 1833 ook in het Latijn bewerkt en onder den titel van *Lexicon manuale hebr. et chald. in V. T. libros*, in het licht gegeven. In 1820 ondernam hij, door zijnen vriend THELO vergezeld, met koninklijke ondersteuning, eene wetenschappelijke reis naar Frankrijk en Engeland, en hield zich vooral te Oxford bezig met de niet gedrukte bijbelvertalingen en met uittreksels uit de oude Hebreuwsch-Arabische, en Syrisch-Arabische schrijvers van woordenboeken en spraakkunsten. Vruchten dezer reizen waren monographiën, over de *Lexica* in handschrift van BARALI en BAR-BAHUL, 1834 en 1839, onder den titel van *Lexicographis Syris ineditis*, 2 afl.ⁿ van de *Anecdota orientalia* uitmakende. Na zijne terugkomst verscheen in het licht *Der Prophet Jesaia*, in het Hoogduitsch vertaald, en met een filozofisch-kritisch en historisch commentarium vergezeld, 1821, 3 dl.ⁿ Zijne vooringenomenheid voor de semitische paleographie bragt hem ook tot het beoefenen der Phenicische taal. In 1825 gaf hij in het licht: *De inscriptione Phenicio-Græca*; in 1836: *De inscriptione Punico-Lybica* enz.

II. DEEL.

Als resultaat eener herhaalde reis naar Engeland en Holland verscheen het groote werk: *Scripturae linguaeque Pheniciae monumenta quotquot supersunt edita et inedita ad autographorum optimorumque exemplorum fidem edidit additisque de scriptura et lingua Phenicum commentariis illustravit*, 1837. Wijn hij, uit verkleefdheid aan Halle, eene beroeping in de plaats van den overledenen EICHORN, onder de schitterendste voorwaarden, van de hand wees, werd hij tot consistoriaalraad verheven. Grootelijks krenkte hem de onwaardige verdenking zijner godsdienstige en theologische overtuiging, in het beruchte artikel der *Evangelische Kirchenzeitung* van 1830, waarbij het om niets minder dan om zijne verwijdering en die van zijnen ambtgenoot WEGSCHEIDER van het openbare leeraarsambt te doen was. Als resultaat van een langdurig onderzoek, verklaarde het ministerie, onder ALTENSTEIN, » dat er geen grond voorhanden was, om de aangeklaagde hoogleeraren te vervolgen. » Intusschen zoo beroemd als GESENIUS als taalnavorscher was, zoo min nuttig en grondig was zijne eigenlijke theologische geleerdheid: hij huldigde het *rationalismus vulgaris*. GESENIUS overleed den 23 October 1842, aan de gevolgen eener maagziekte. Als orientalist was zijne geleerdheid even zoo veelomvattend als bondig, en strekte zich uit over de gezamenlijke talen van den semitischen stam.

N

Vergelijk: GESENIUS, *eine Erinnerung für seine Freunde, Berlin*, 1842.

GESNER. — Zie GESZNER -Wbk.-

GHERARDESCA (PHILIPPUS), een componist, in 1730 te Pistoja geboren, was een der voornaamste kweekelingen van den beroemden MARTINI, die met de regeling der concerten van het hof belast was. Hij had reeds verscheiden opera's gecomponeerd, die veel bijval vonden. In 1770 tot muzijkmeester van den groot-hertog LEOPOLD benoemd, hield hij op voor het tooneel te werken, en gaf tevens lessen aan de talrijke kinderen van den groot-hertog: later verbond hij zich aan de dienst van LODEWIJK VAN BOURBON, koning van *Hetrurië*. De *requiem-mis*, die hij in 1803 voor de nitvaart van dien vorst vervaardigde, wordt voor een meesterstuk gehouden. Hij had in 1782 zes *Sonaten* voor piano en viool in het licht gegeven. Terwijl hij in afzondering te Pisa leefde, overleed hij aldaar in Januarij 1808.

GIAMPAOLO (PAULUS NICOLAAS), een landbouwer, in 1751 te *Ripalimosani*, in het koninkrijk *Napels*, geboren, ontving het doctoraat in de godgeleerdheid, en werd in 1779 tot kanonik en later tot algemeen vikaris te *Sessa* benoemd. In 1807 in *Napels* teruggekeerd, werd hij door koning JOZEF BONAPARTE in den staatsraad beroepen. Hij overleed in 1832, na met de orde der *Beide-Siciliën* versierd

te zijn. Hij was lid der akademie van wetenschappen, van de maatschappij der beminnaars van den landbouw (*georgophilen*) te *Florence*, en van de akademie van *Livorno*. Men heeft van hem onder andere werken: 1.^o *Memoria sulla riproduzione degli alberi*, 1806; — 2.^o *Lezioni e catechismo d'agricoltura per le scuole secondarie del regno, Napels*, 1808, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 3.^o *Sugli difetti di agricoltura della più parte delle provincie del regno*, *ibid*, 1829; — 4.^o *Elogio di SAVERIO POLI*, *ibid*, 1825, in 8.^{vo} Het belangrijkste zijner voortbrengselen is welligt *Dialoghi sulla religione*, 1815—1822, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, waarin hij aantoonde dat de godsdienst tot de natuur van den mensch behoort, en dat zij eene der eerste behoeften zijner ziel is.

GIANNI (FRANCESCO), in 1759 te *Rome* geboren, was een kleermaker, en gevoelde zijn talent voor de dichtkunst ontwakken door het lezen van TASSO en ARIOSTO; het was op zijne snijderstafel dat hij zijne eerste verzen vervaardigde: de bijval, dien dezelve in het door hem bewoonde wijk vonden, bracht hem op het denkbeeld om als *improvisator* optetreden, een beroep dat enkel onder de Italianen bestaat. Hij doorkruiste *Italië* en bezong voor de vuist, de heldendaden en zegepralen van BONAPARTE, die hem tot lid van den raad der *Dotti* van de *Cisalpijnische republiek* deed benoemen. Tijdens den kort-

stondigen voorspoed der Russen, werd hij in het fort van *Cattaro* opgesloten. In *Frankrijk* gekomen zijnde ontving hij van zijnen held den titel van *Keizerlijk Improvisator*, met eene jaarwedde van 6,000 francs. Verscheiden zijner voor de vuist uitgesproken gezangen werden gedrukt, met de Fransche vertaling er tegenover. Bij de restauratie behield GIANNI, door den invloed van CORVETTO, zijne jaarwedde, maar zijne muze wijdde zich voortaan enkel aan godsdienstige onderwerpen toe. Hij overleed te *Parijs* in 1823. Zijne voornaamste werken zijn te *Milane* gezamenlijk uitgegeven, 1807, 5 dl.ⁿ, in 12.^{mo} Men treft in dezelve gedichten aan, de grootste dichters van *Italië* waardig. MONTI zeide van hem: *Natura ha fatto di tutto per formarne un gran poeta.*

* GICHTEL (JOHANN GEORG), een mystieker der 17.^e eeuw, te *Regensburg* den 14 Maart 1638 geboren, zwierf reeds in zijn 12.^e jaar dikwerf geheele dagen in het veld rond » om — zoo als hij zich uitdrukte — met God te spreken.” Nadat hij de studie der godgeleerdheid, waarop hij zich te *Straatsburg* toeleigde, met die der regten verwisseld had, werd hij advocaat in zijne geboorteplaats, van waar hij later naar *Spiers* ging. Hier verviel hij deels in godsdienstige, deels in staatkundige dweeperij, en wilde naar *Indië* reizen, om aldaar de heidenden te bekeeren. Hij hield

zich echter te *München* en *Regensburg* omtrent 10 jaren lang op, en wilde bij de rijksvergadering aan eene algemeene kerkelijke verbetering werken. Wij men echter op zijne droomerijen geen acht sloeg, zoo schimpde hij zoo zeer op de overheid en geestelijkheid, dat men hem voor drie maanden gevangen zette, en uit *Regensburg* verbande. Op gelijke wijze werd hij in *Holland* tweemaal gevangen gezet, aan de kaak gesteld, en in 1688 uit *Zwolle* en de provincie *Overijssel* verbannen. Nu zwierf hij in de *Nederlanden* rond, en predikte vooral de onthouding in en buiten het huwelijk en den lediggang. Hij leefde eindelijk te *Amsterdam*, arm, onbekend en veracht tot dat hij aldaar in 1710 overleed. Zijn getrouwste aanhanger was JOHANN WILHELM VON UEBERFELDT, een voormalige koopman te *Frankfort* ^{a/M.}, die zijne sekte, de zoogenaamde *Engel-broeders*, voortzette, zoodat zij op verscheiden plaatsen nog niet geheel uitgestorven is. Van zijne *Theosophische zendbrieven*, gaf ARNOLD in 1701 2 dl.ⁿ in het licht, die in 1708 nog met 3 vermeerderd werden; in 1722 verscheen verder de geheele verzameling, onder den titel van *Theosophia practica*, te *Leyden* in het licht.

GIFFORD (WILLIAM), in 1757 te *Ashburton* in *Devonshire* geboren, was eerst scheepsjongen, en leerde naderhand het schoenmakershandwerk, trok echter

door zijne begaafdheid voor de dichtkunst de opmerkzaamheid van den heelmeester COOKESLEY tot zich, en vond door dezen vrienden, die hem eene plaats in het collegie van *Exeter* aan de universiteit van *Oxford* verschaffen. Aldaar leerde hem lord GROSVENOR kennen, die hem tot gids van zijnen zoon op reizen door verschillende landen van *Europa* verkoos. De ijverige verkleefdheid van GIFFORD aan het ministerie verschafte hem later eenige voordeelige openbare posten. Hij is de schrijver van verschillende hekeldichten. Zoo geeselde hij in 1791 de smakelooze rijmelaars in *The Baviad*, in 1794 de fabrikanten van tooneelspelen in *The Maeviad*. In 1797 ondernam hij de redactie van het tijdschrift *The Anti-Jacobin*. De uitmuntende *Vertaling van JUVENALIS* verscheen in 1802, waarna hij zich met de uitgave van MASSESINGER'S tooneelspelen (1805) bezig hield, waarop later de werken van BEN JONSON (1816), FORD en SHIRLEY volgden. Van 1809—1824 redigeerde hij het door hem gestichte *Quarterly Review*. Nog heeft men van hem eene vertaling van PERSIUS. Hij overleed in 1826, te *Pimlice* bij *Londen*, den roem nalatende, van sedert POPE de naauwkeurigste schrijver te zijn, dien *Engeland* heeft voortgebragt.

* GILS (ANTONIUS VAN), den 29 Julij 1758, te *Tilburg* van brave en welhebbende ouders geboren, maakte zijne voorbereidende studiën te *Turnhout*,

alwaar hij reeds in elke klasse boven zijne medeleerlingen uitblonk; naar de hooge school te *Leuven* verplaatst, waren zijne vorderingen aldaar weldra zoo uitstekend, dat hij den 7 Aug. 1779, als *Eerste (Primus)* in de wijsbegeerte en al derzelve deelen werd uitgeroepen. Van 1780—1785 lector in het *Pauscollegie* te *Leuven* zijnde, werd hij den 14 Junij 1783 te *Antwerpen* tot priester gewijd, en in hetzelfde jaar tot lector in het *Oratorium*, daarna in de abdij van *St. Gertrudis* benoemd. Den 5 Julij 1785 werd hij te *Leuven* tot licentiaat in de heilige Godgeleerdheid bevorderd. Sedert 17 Junij 1786 fungeerde hij als assistent te *Eindhoven*, als wanneer hem, van wege de regering van keizer JOZEF II, dringend den leeraars-stoel der godgeleerdheid, in het zoogenaamde algemeene seminarie van *Leuven* werd aangeboden, welke aanbieding hij van de hand wees. Den 8 December deszelfden jaars werd hij benoemd tot pastoor te 's *Hertogenbosch*, in de kerk toenmaals onder den naam van die der *Vuchterstraat* of van de *Zeven Weeën* bekend. In April 1790 vertrok hij naar *Leuven*, en werd aldaar president in het collegie van *Malderus*; kort daarna hoogleeraar in de heilige godgeleerdheid en kanonik der eerste fondatie in de *St. Pieterskerk*. Den 27 November deszelfden jaars werd hij door de Oostenrijksche troepen als gijzelaar voor de stad *Leuven*, gevankelijk, onder militairen geleide naar *Mechelen* vervoerd,

doch kort daarna weder in vrijheid gesteld. Den 18 December daaropvolgende zond de universiteit hem naar 's *Gravenhage*, om op het congres der Oostenrijksche, Engelsche en Nederlandsche gezanten, over de aangelegenheden der universiteit te handelen. In 1791 werd hij gewoon hoogleeraar in het collegie der *drie talen* (Latijn, Grieksch en Hebreuwsch), waarin ook het Fransch en de geschiedenis onderwezen werd; dit collegie werd ook naar deszelfs stichter, HIERONYMUS VAN BUSLEYDE, *Busli-dianum* genoemd. In Maart 1792 werd hij uit het collegie van *Malderus* verjaagd, dat door de Oostenrijksche troepen voor de gekwetsten en zieken werd ingenomen. In het begin van 1794 was hij proost in het klooster der *Witte Vrouwen* te *Leuven*. Den 11 April van dat jaar werd hij door de universiteit tot het doctoraat bevorderd, na op de uitmuntendste en welsprekendste wijze zijne Thesis met den meesten lof verdedigd te hebben. Den 14 Augustus daaropvolgende werd hij met eenige andere leden der universiteit als gijzelaar gevangelijk weggevoerd, naar het kasteel van *Peronne* in *Frankrijk*, ter oorzake van militaire schatting, welke aan de universiteit was opgelegd, en bleef aldaar onder militaire bewaring, tot den 15 October daarna; gedurende zijne gevangenschap aldaar overleed zijne moeder te *Tilburg*, den 31 Augustus 1794. In 1725 werd hij *rector-magnificus* aan de Leu-

vensche universiteit. Daar ten gevolge der omwenteling, vele parochiën in *Frankrijk*, vooral in het diocees van *Atrecht* bijna algemeen zonder wettige herders waren, naardien dezelve, om hunne getrouwheid aan het heilig geloof, uitgeweken, of gebannen of gedood waren, en de conventie den 21 Februarij en 30 Mei 1795, eenige verzachtende wetten omtrent de uitoefening der godsdienst had aangenomen, zoo trok VAN GILS, in Augustus deszelfden jaars, met eenige weinige medegezellen, als missionaris naar *Frankrijk*, en na werkelijk voor het bisdom *Atrecht* zending te hebben bekomen, kwam hij den 7 Augustus te *Doornik*, den 12 te *Coutiches*, den 24 te *Brebière*, nabij *Douay*, alwaar hij met blakenden ijver en ongemeen veel vrucht zijne apostolische bediening uitoefende, een aantal kinderen doopte, huwelijken inzegende, en voor zoo veel het hem mogelijk was, het kwaad en verderf uitroeide, dat de omwenteling reeds had te weeg gebracht. Dan weldra werd hij in zijnen zegenrijken werkkring gestoord; de eed, op de zwaarste straffen, van elken priester op de souvereiniteit des volks gevorderd, noodzaakte VAN GILS naar *België* terugtekeeren, alwaar hij den 27 Sept. weder aankwam. Den 30 daaropvolgende verklaarde de conventie de Belgische Provinciën met de Fransche republiek vereenigd te zijn, en *van toen af*, zegt de geleerde VAN DE VELDE, *liep alles ten verderve*; vroeger reeds

had VAN GILS openlijke belijdenis van zijn geloof gedaan, door met twee zijner ambtgenooten HERFS en HAVELANGE, den 17 Januarij 1795, in geschrift openlijk te weigeren, de plegtige opening van den *Tempel der Rede* te *Leuven* bijtewonen. Wij laten de vertaling van dit belangrijke en moedige stuk alhier volgen: — » De leden der Theologische faculteit bij de universiteit van *Leuven* aan de leden uitmakende de magistraat dierzelfde stad.²²

» Burgers!²³

» Wij hebben kennis genomen van uwen brief, den 27 Nivose, jaar 3 der republiek, aan die der universiteit (*à ceux de l'université*) gerigt, bij welken gij hun de opening van den *Tempel*, der *Rede* genaamd, op den aanstaanden *decadi* aankondigt. Daar wij ons in genoemden brief vinden aangeduid, als moettende door onze tegenwoordigheid in akademisch plegtgewaad medewerken, om, volgens uwe uitdrukking, het volk uit de dwaling te brengen, en het genoemde feest luister bijtezetten; wij vermeenen aan het heilige geloof, dat wij door Gods genade het geluk hebben te belijden, verschuldigd te zijn aan u, Burgers! te verklaren, dat wij geene andere wettige, geoorloofde en heilzame eeredienst erkennen, dan die welke onze Verlosser JESUS CHRISTUS, waarachtig God en waarachtig mensch, zich heeft verwaardigd ons te veropenbaren, en die zijne Kerk,

de Catholijke Apostolische en Roomsche Kerk erkent, zoo dat ons geweten, bij de intevoeren eeredienst (*culte*), ons niet de minste deelneming of invloed-uitoefening, hetzij regtstreeks of zijdelings veroorlooft.²⁴

In 1796 gaf VAN GILS het zeer gezochte geschrift in het licht: *De twee Cosijns. Eenvoudige samenspraaken over de Religie-zaken van dezen tijd*, waarin boven vermelde verklaring voorkomt; en toen in 1797 in België het edict der verklaring van den 7 Vendemiaire, jaar IV, werd ingevoerd, gaf hij in het licht: *Motifs de conscience etc.*, in het Nederduitsch verkort onder dezen titel verschenen: *Ontwerp van een antwoord van eenen priester van Loven, aan den commissaris van de uitvoerende Magt, die de redens vroeg, waarom die der faculteit der Theologie weigerden de declaratie te doen.* Toen op den 1 Decb. 1797, de pastoors van *Leuven* waren gevangen genomen, hield VAN GILS zich tot den 4 daaropvolgende in een burgerhuis schuil, op welken dag hij *Leuven* ontvlugtte, en na eene moeilijke en gevaarlijke omdooling, den 7 te *Tilburg* aankwam. Na kortstondig te *Boxtel* en te 's *Hertogenbosch* als assistent te hebben gefungeerd, was VAN GILS, in overeenstemming met den Hoogw. vicarius VAN ALPHEN (zie dat Art.), vooral bedacht op de oprigting van een seminarie voor het diocees van 's *Hertogenbosch*, met dat gelukkig gevolg dat reeds den 1 Januarij 1798,

daartoe te 's *Hertogenbosch* een huis gehuurd, en het seminarie den 29 daaropvolgende (feestdag van den H. FRANCISCUS VAN SALES) geopend; doch een jaar later op denzelfden dag naar *Herlaar* verplaatst werd, en waarvan VAN GILS tot president en hoogleeraar werd benoemd. Toen op den 14 April 1810, de vicarius VAN ALPHEN gevankelijk naar *Frankrijk* werd gevoerd, besloot VAN GILS, zonder door de daaraan voor hem verbondene gevaren te worden afgeschrikt, zijnen grijzen kerkvoogd te volgen, en wendde te *Parijs* alles aan om hem tot troost en sterkte te verstrekken en hem zoo mogelijk aan de klaauwen zijner vijanden te ontrukken, welk laatste doel hij echter niet kon bereiken. VAN GILS keerde intusschen veilig in zijn geliefkoosd seminarie terug, verdubbelde zijnen ijver in de opleiding der jeugdige Levieten. Dan ook deze zijn ijver was den toenmaligen overweldigers een doorn in het oog: bij eene aanschrijving van den prefekt des departements der *Monden van den Rijn*, FREMIN DE BEAUMONT, van 15 Junij 1812, werd hem de voortzetting van zijn onderwijs verboden, en hij gelast, het seminarie binnen twee dagen te verlaten, en zich naar *Mechelen* te begeven, alwaar hij tot nader order onder opzigt zou blijven. Den 23 Junij kwam VAN GILS met zijnen medeballing den Eerw. MOZER te *Mechelen* aan, alwaar zij steeds onder opzigt stonden, en den 27 December het bevel

ontvingen, om op hunne kosten, onder geleide van twee soldaten en den politie-commissaris naar *Dijon* vervoerd te worden. Om de groote kosten, verkozen zij echter de reis derwaarts te voet te doen; en even als alle andere gevangenen des avonds in de kerkers opgesloten te worden. Doch door tusschenkomst der Eerw. heeren FORGEUR en HULEU vicarissen van het aartsbisdom, welke zich als borgen voor hen stelden, werd het hun vergund, om zonder geleide naar *Dijon* te vertrekken, waar zij na 20 dagreizen, den 28 Januarij 1813, aankwamen. Den volgenden dag was het feest van den H. FRANCISCUS DE SALES, en juist een jaar daarna op denzelfden feestdag vertrokken zij uit *Dijon* naar hun vaderland langs *Bazel* en *Duitschland* terug. De brieven, welke VAN GILS uit deze zijne ballingschap schreef, vooral die aan zijne zuster, dragen alle den onmiskensbaren stempel van zijnen blakenden godsdienstijver, van zijn geduld in de kwellingen, welke hij als het behoud des geloofs beschouwde, van zijne eenige zorg voor het bestaan en den bloei van het door hem medegestichte seminarie. Naauwelijks was hij in het laatste teruggekeerd, of hij werkte onvermoeid aan de uitbreiding deszelve, ten einde de jeugd in de teedere jaren voor den verpestenden invloed der wereld te beveiligen, en de jeugdige kweekelingen des heilighdoms die bekwaamheden en deugden te doen verkrijgen,

waardoor zij aan hunne bestemming, namelijk *het licht der wereld* en *het zout der aarde* te zijn, zouden kunnen beantwoorden. Ja zijn ijver voor den bloei van het seminarie ging zoo ver, dat zijne gezondheid er merkelyk en zigbaar door leed, en toen een zijner vrienden hem had aangemaand op de laatste meer acht te slaan, antwoordde hij: »geene studie, maar de zorg voor het seminarie overvalt mijn gemoed . . . en wilt gij voortaan weten, hoe het met mijn gestel gelegen is, *digitum applica Seminario et habebis pulsum cordis mei* (leg uwe hand op het seminarie en daar zult gij den polsslag van mijn hart vinden).» Reeds sedert eenige jaren namen zijne geestvermogens allengskens af, tot dat hij eindelijk het geheele gebruik derzelve verloor. Tot zijnen laatsten ademtogt ging hij echter voort met bidden, en met vermanen tot het vasthouden aan het alleen zaligmakend geloof en aan het onfeilbaar gezag der Kerk. Hij overleed den 10 Junij 1834 in het seminarie, en werd den 13 daaropvolgende te *Schijndel*, naast het graf van den Hoogw. vicarius ANTONIUS VAN ALPHEN begraven. Op zijne uitvaart sprak de Eerw. heer G. P. WILMER, hoogleeraar der godgeleerdheid in hetzelfde seminarie, naar aanleiding van II TIM. IV, 7—8, zijne *lijkrede* uit, welke hartelijke en sierlijke rede in 1834, te 's *Hertogenbosch* is in het licht verschenen. Behalve de reeds aangevoerde gelegenheidsschriften, heeft men

nog aan VAN GILS te danken: 1.^o *De gronden van het Christen Catholiek geloof tegen over de gronden der philosophie*, 's *Bosch*, 1800; — in 1827, onder een' eenigzins veranderden titel, bij de uitgevers dezès herdrukt; — 2.^o *Analysis Epistolarum B. Pauli Apostoli ad usum seminarii Sylva-Ducensis*, item *Epistolarum canonicarum*, *Lewven*, 1816, later herdrukt; — 3.^o *Katholijk Meijerijch Memorieboek*, enz., 1819, bij de uitgevers dezès, enz.

GROENI (de ridder JOZER), een natuurkundige in 1747, te *Catana* uit eene der adellijkste familiën van het koninkrijk *Napels* geboren, openbaarde reeds vroegtijdig eenen grooten aanleg voor de natuurkundige wetenschappen: de *Etna* werd het voornaamste voorwerp zijner studiën; en zijne aanwijzingen waren zeer nuttig aan DOLOMIEU, die er hem openlijk zijne erkenning voor betuigd heeft. Hij vergezelde den Franschen geoloog op zijne reis door *Sicilië*, en begaf zich vervolgens naar *Napels*, alwaar hij HAMILTON leerde kennen, die hij door zijne ondervinding hielp. Op zijne verschillende togten, had GROENI vulkanische voortbrengselen verzameld: hij voegde er schelpen, amber, zouten, metalen, zwavels, marmers, kristallen enz. bij, en vormde zich op deze wijze een kostbaar museum, waarvan hij zelf den *Catalogus* heeft in het licht gegeven, en dat de reizigers te *Catana* nog kunnen bezigtigen. Deze ge-

leerde natuurkundige was hoogleeraar aan de universiteit dier stad, alwaar hij den 6 October 1822 overleed: men heeft van hem in het Italiaansch: 1.^o *Verslag van eenen bloedkleur-regen*, die in 1781 aan de Zuidzijde van den *Etna* viel, geplaatst in het dagboek der koninklijke maatschappij van *Londen*; — 2.^o *Beschrijving eener nieuwe soort van schelpdieren, op het strand van Catania gevonden, Napels, 1783*; — 3.^o *Verslag van de uitbarsting van den Etna in 1787*, in 4.^{to}; — 4.^o *Vesuviaansche steenkunde, 1791*, in 8.^{vo} Hij was lid van verscheiden geleerde genootschappen.

GIOJA (MELCHIORE), te *Piacenza* in 1760 geboren, werd, na aldaar zijne studiën te hebben volbragt, tot priester gewijd. Bij den intogt der Franschen in *Italië*, in 1796, verklaarde hij zich voor het republikeinsche stelsel, en behaalde den prijs door het instituut van *Milane* uitgelooft op de vraag: *Welke is onder al de vrije regeringen, diegene welke voor het geluk van Italië het beste past?* Naar zijne geboorteplaats teruggekeerd zijnde, liet de hertog van *Parma* hem gevangen zetten; maar BONAPARTE deed hem weder in vrijheid stellen, en te *Milane* teruggekeerd, werkte hij mede aan de redactie van eenige dagbladen. De uitdrijving der Franschen uit *Italië*, in 1799, bragt hem andermaal in de gevangenis, en eerst bij hunne terugkomst in hetzelfde, kreeg hij

zijne vrijheid weder. Eenige losse stukjes, in den geest der staatkunde van BONAPARTE, vooral de *Engelschen door zich zelve geschilderd*, dat op het tijdstip verscheen, waarop het vastelandsstelsel in werking werd gebracht, verwierven hem den titel van geschiedschrijver van het koninkrijk *Italië*; maar zijne *Theorie der echtscheiding* deed hem in hetzelfde jaar dien post weder verliezen. Door den minister van binnenlandsche zaken beschermd, werd hij tot afdeelingsschef in de bureaux der statistiek benoemd; maar met den opvolger des ministers geraakte hij in geschil, en na zijn ontslag te hebben bekomen, wreekte hij er zich over door een pamphlet, getiteld: *Il povero diavolo*, dat hem uit het koninkrijk deed verbannen. Na verloop van 28 maanden kwam hij weder in hetzelfde, en vestigde zich te *Milane*, alwaar hij voortging zich, tot aan zijnen dood, die in 1829 voorviel, met staatshuishoudkunde, staatsbeschrijving en wiskunde bezig te houden. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Wijsbegeerte der statistiek*, 2.^e uitg. *Milane*, 1829, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Overzicht der huishoudelijke wetenschappen*, 1817, 6 dl.ⁿ, in 4.^{to}; — 3.^o *Verhandeling over de verdienste en de belooningen*, 2.^e uitg. 1830, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}, een vervolg op het beruchte boek van BECCARIA (zie dat Art. -Wbk.), *Verhandeling over de misdaden en de straffen*. Het werk van GIOJA dat het meeste

gerucht heeft gemaakt is de *Nieuwe Galathea*, 1823, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}, dikwerf herdrukt, voor de jeugd bestemd, waarin men echter de grootste toegevendheid voor de misdaden en ongeregheden aantreft, en dat dus ook aan eene scherpe critiek niet kon ongaan.

* GIORDANO (LUCA), een beroemde schilder uit *Napels*, waar hij in 1632 geboren werd; leerde bij zijnen vader en in *Rome* bij PIETRO DI CORTONA, ontving later ook eenige lessen van PAOLO VERONESE, voerde in *Italië* en in *Spanje*, werwaarts KAREL II, hem in 1690 beroepen had, eene menigte kunststukken uit en overleed in 1705 in zijne geboorteplaats. Wegens den ongemeenen spoed, waarmede hij schilderde bekwam hij den bijnaam van LUCA FA PRESTO, dewijl zijn vader, die zeer inhalig was, hem, als hij werkte dikwerf deze woorden toeriep; het is ook aan dezen spoed toetescrijven, dat zijne voortbrengselen zoo verschillend van waarde zijn, voor een der beste derzelve wordt het plafond in de kerk van het *Eskuriaal* gehouden. Dikwerf is hij in de teekening onnaauwkeurig, maar steeds moet men in hem eene fijne hand bewonderen. Zijn koloriet is vol harmonie en teederheid; met het perspectief was hij volkomen bekend, en zijne verbeeldingskracht is onuitputtelijk. Eenige zijner schilderijen zijn zeer vlijtig uitgewerkt en liefelijk. Zijne voornaamste voortbrengselen vindt men te

Rome, te *Florence*, te *Madrid*, in het *Eskuriaal*, te *Dresden*, en te *Parijs*. Uit zijne talrijke scholen traden niet slechts vele inlandsche maar ook vreemde kunstenaars te voorschijn.

GIOVENE (JOZEF MARIA), in 1753 te *Molfetta* in *Apuglia* geboren, stelde zich voor om zich onder de Jesuiten te begeben toen die geleerde maatschappij vernietigd werd. Na den geestelijken staat omhelsd te hebben werd hij eerst tot kanonik, en daarna tot grootvikaris van *Malfetta* benoemd. In 1806 werd hij in hoedanigheid van apostolisch vicarius, door Pius VII, met de administratie der kerk van *Otranto* belast, met de orde van verdienste der *Beide-Siciliën* versierd en tot opperbewindhebber der studiën in de provinciën *Lecco* en *Basilicata* benoemd. De staatkundige schokken van 1820 noodzaakten hem, om zich als afgevaardigde van het parlement naar *Napels* te begeben; maar bij de ontbinding der vergadering, keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, om dezelve niet weder te verlaten, en overleed aldaar in 1837. Onder andere werken, heeft men van hem: 1.^o *Lettera al signor abbate Fortis, intorno alla nitrosita naturale della Puglia*; — 2.^o *Memoria sulla rogna degl' olivi, Napels*, 1789, in 8.^{vo}; — 3.^o *Lettera al chiaro consigliere Mattei*, ib. 1790, in 8.^{vo}; — 4.^o *Instruzione sulla cultura del cotone a colore di Camoscio, Milane*, 1792, in 8.^{vo}; — 5.^o

*La Mia Villegiatura, Parma, 1804, in 12.^{mo}; — 6.^o Notizie geologiche sulle due Puglie, Modena, 1824; — 7.^o Kalendaria vetera, manuscripta, ali-
aque monumenta ecclesiarum Apuliae et Japigia, Napels, 1824, in 4.^{to}; — 8.^o Dissertazione sul sagramento della Penitenza, ib. 1782, einz.*

GIRAC (FRANCISCUS BAREAU DE), te Angoulême in 1732 geboren, onderscheidde zich in zijne theologische studiën, en werd, na de heilige wijdingen ontvangen te hebben, tot algemeen vikaris en deken van het kapittel van Angoulême benoemd. In 1765 tot de vergadering der geestelijkheid afgevaardigd, openbaarde hij aldaar een karakter van verzoening en liefde, dat aller blikken op hem deed vallen. In het volgende jaar werd hij tot bisschop van Saint-Brieuc benoemd, en drie jaren later op den stoel van Rennes verplaatst. Hij weigerde den eed op de burgerlijke constitutie der geestelijkheid afteleggen, en motiveerde zijne weigering in eene zeer uitgebreide verklaring. Getrouw aan zijne beginselen, wilde hij de canonieke bevestiging aan den abbé EXPILLY niet verleenen. Hij schreef eenen brief aan de kiezers van Ille en Vilaine, om hen te bewegen geenens bisschop in zijne plaats te verkieszen, en antwoordde aan CLAUDIUS LECOZ (zie dat Art -Wbk.-), dien men hem tot opvolger had gegeven, en die hem zijne verlegenheid mededeelde, om hem te bewegen, zich niet van eenen stoel

meester te maken, die niet vacant was. Genoodzaakt om zijn vaderland te verlaten, begaf hij zich eerst naar Brussel, en toen de gebeurtenissen des oorlogs hem verplichtten om zich nog meer te verwijderen, vergezeldte hij den graaf METTERNICH naar Boheme en Weenen; daarna begaf hij zich naar den laatsten koning van Polen, STANISLAUS PONIATOWSKI, die zich toenmaals te St. Petersburg bevond, wiens gewetensbestuurder hij werd, en dien hij voor zijnen dood niet verliet. Tijdens het concordaat, zond hij aan den Paus den afstand van zijnen stoel in, doch gaf daarbij het verlangen te kennen, dat de oude bisschoppen mogten geraadpleegd worden over den afstand, dien men hun vraagde; maar hij nam geenerlei deel aan de reclamatiën van eenige zijner ambigenooten. In Frankrijk teruggekeerd, aanvaardde hij een kanonikaat in het kapittel van St. Denis, en overleed den 29 November 1820, als deken van het Fransche episkopaat. Het diocees van Rennes had hem de oprigting van een klein seminarie, den herbouw van het groote en verscheiden gestichten van onderwijs en liefdadigheid te danken. Zijne aalmoezen beantwoordden aan zijne inkomsten, die aanzienlijk waren: behalve zijn bisdom, bezat hij de abdijën van St. Mélaïne, van St. Evroul en van Froidmont. In 1821 is er van dezen prelaat te Rennes eene Levensschets in 8.^{vo} in het licht verschenen.

GIRARD (PETRUS SIMON), in 1765 te Caen geboren, werd reeds vroegtijdig, door eene bijzondere neiging, tot de beoefening der wiskunde geroepen. In 1789 ingenieur zijnde, behaalde hij in 1792 eenen prijs voor eene verhandeling over het aanleggen van sluizen. Door den generaal BONAPARTE aangewezen, om tot de wetenschappelijke commissie van Egypte te behooren, werd hij lid van het instituut van Cairo, en werkte mede aan de beschrijving van dat land, waarvan men vóór de onderneming niet dan onnaauwkeurige berigten had. In Frankrijk teruggekeerd, werd hij belast met de canalisatie der Ourcq, met de uitvoering van het kanaal van St. Martin, en met de verdeeling der waterleidingen in Parijs. In 1813 bragt hij het ontwerp van het kanaal van Soissons ten einde. In hetzelfde jaar tot lid der akademie van wetenschappen verkozen, verrijkte hij de verzameling van dat genootschap met verscheiden memoriën, die even zoo vele bijzondere verhandelingen uitmaken, en die altijd met nut zullen geraadpleegd worden; in 1819 werd hij belast met de daarstelling van eenen gazometer ter verlichting der Tuilerien. Tot in 1831 behield hij het opzicht over de waterwerken van Parijs. In dat jaar gepensionneerd, overleed hij den 1 December 1836. Behalve verscheiden verhandelingen in verschillende tijdschriften, heeft men van hem: 1.º *Traité etc. (Ontledende verhan-*

deling over de tegenstandbieding der vaste lichamen), 1798, in 4.º; — 2.º *Essai etc. (Proeve over de beweging der loopende wateren)*, 1804, in 8.º; — 3.º *Description etc. (Beschrijving der verschillende uit te voeren werken tot de verdeeling in Parijs der wateren van de Ourcq)*, 1810, in 4.º; — 4.º *Recherches etc. (Proefondervindelijke nasporingen over het water en den wind, als bewegende krachten beschouwd)*, naar het Engelsch van SMEATON; 2.º uitg. 1827, in 4.º; — 5.º *Mémoire etc. (Verhandeling over het kanaal van Soissons)*, 1824, in 4.º enz.

* GIRARD (GREGORIUS), een beroemde volksopvoeder den 17 December 1765 te Freiburg, in Zwitserland, geboren, begaf zich in 1782 aldaar in de Franciskaner-orde, en hield zich, toen hij, na priester te zijn gewijd, door zijne oversten als onderwijzer aan de stadscholen van Freiburg werd aangesteld, nadrukkelijk bezig met de verbetering der volksscholen, en voornamelijk van het Bell-Lancastersche wederkeerig onderwijs. Sedert 1804 als directeur der scholen zijner geboorteplaats werkzaam, trad hij in nadere betrekking met PESTALOZZI, wiens leerwijze hij door de Lancastersche verder ontwikkelde, en maakte zich vooral verdienstelijk omtrent het aanschouwend- en taal-onderwijs. Toen echter zijne pogingen, deels wijl men dezelve niet wilde waarden, deels wijl hij de school tegenover de Kerk

te onafhankelijk stelde, en meer aan den Staat ondergeschikt maakte, hem velerlei aanvallen berokkend, en hij van zijnen post verwijderd werd, verplaatsten hem zijne oversten in het klooster te *Solothurn* en later te *Lucern*. In beide steden voerde hij zijne leerwijze in. In *Lucern* werd hij in 1827, na de verwijdering van D.^r *Troxler*, als hoogleeraar der wijsbegeerte aan het lyceum beroepen. Zijn eclectisch, op het practische gerigte stelsel, beantwoordt wel niet aan hogere bespiegeling en wetenschappelijkheid, maar werkt zeer voordeelig op de zedelijke ontwikkeling der leerlingen, en beantwoordt de vier levensvragen: » Wat is de mensch, wat is het heelal, van waar zijn wereld en menschen ontstaan, en wat zal éénmaal ons lot zijn? » Zijne voorlezingen werden ten dienste van zijne toehoorders in het licht gegeven, onder den titel van *Grundriss der Philosophie*, 4 dl.ⁿ, *Lucern*, 1827—1831. — Ouderdom en ziekelijkheid bewogen *Girard*, in 1834, zijnen hoogleeraarspost nederteleggen, en zich weder naar het klooster zijner orde te *Freiburg* te begeven. In 1839 werd hij door den generaal der Franciskaner-orde, die de kloosters in *Zwitserland* en *Duitschland* bezocht, tot provinciaal der Zwitsersche provincie benoemd; in 1840 bekwam hij het kruis van het legioen van eer; in 1844 werd hij weder directeur der Normaal- en inspecteur der lagere scholen te *Freiburg* en in 1845 corresponderend lid der

Fransche akademie. Bij de algemeene klooster-bestorming, in 1848, waagde de regering het niet, wegens den waardigen man, om het Franciskaner-klooster te vernietigen, ofschoon zich *Girard* openlijk uitliet: *Nous sommes entre les mains des brigands (wij zijn in roovershanden gevallen)*. Ofschoon zijne denkbeelden en schoolinrigtingen, niet ten onregte, bij de kerkelijke overheden dikwerf aanstoot en tegenstand vonden, heeft *Girard* toch onbetwistbaar zich ten opzigte van de volksscholen, en voornamelijk van het taalonderwijs, zeer verdienstelijk gemaakt. Nog in 1844 bekwam de jeugdig wakere grijsaard van de Fransche akademie voor zijn werk: *De l'enseignement etc. (Over het onderwijs der moedertaal in de scholen en huisgezinnen)*, *Parijs*, 1844; 3.^e uitg., ib. 1846, in het Hoogduitsch vertaald door *K. R. Papst*, *Biel*, 1846, den prijs *Monthyon* van 6000 franken. Van zijne overige schriften verdienen nog vermeld te worden: 1.^o *Grammaire de campagne*, *Freiburg*, 1821; — 2.^o *Ansichten über Volksbildung*, naar het Fransch van *Fellenberg*, *St. Gallen*, 1832; — 3.^o *Mündliche und schriftliche Uebungen in der Deutschen Sprache*, 3 afl.ⁿ, 2.^e uitg. *Lucern*, 1832. Pater *Girard* overleed, na een langdurig en smartelijk lijden, te *Freiburg*, den 7 Maart 1850. Men houdt zich bezig hem een gedenkteeken oprigten.

GIRAUD (Mgr. PETRUS), kardinaal-aartsbisschop van *Kamerijk*, te *Clermont-Ferrand* den 11 Augustus 1791 geboren. Na in zijne geboorteplaats zeer goede studiën te hebben gemaakt, omhelsde hij den geestelijken staat, en onderscheidde zich gedurende zijne jaren van voorbereiding evenzeer door de verhevenheid zijner talenten als door den glans zijner deugden. Terwijl hij te gelijkertijd de gewijde en ongewijde oudheid beoefende, werd hij reeds vroegtijdig door zijnen bisschop onderscheiden, die hem een groot vertrouwen schonk. Na al de graden der kerkelijke hiërarchie te hebben doorgelopen, werd hij pastoor der hoofdkerk van *Clermont*: en opende in die hoedanigheid, met eene zeer belangrijke rede, het jubilé van 1826. Te gelijkertijd bekwam hij den titel van algemeen-vikaris en nam hij een werkzaam deel aan de aangelegenheden van het diocees. MONTLOSIER, die zich toenmaals zoo treurig berucht maakte door schotschriften tegen de Jesuiten, vond in hem eenen even zoo geestigen als geleerden wederlegger. In 1829 werd hij beroepen om gedurende de Vaste aan het hof te prediken, en hij vond eenen algemeen bijval. De heer FRAYSINOUS, die hem eene bijzondere achting toedroeg, stelde hem aan het ministerie voor als een' der mannen die het geschiktste waren om den last der bisschoppelijke waardigheid te torschen. Bij eene ordonnantie van den 9 Januarij 1830 tot het

bisdom van *Rhodes* benoemd, werd hij, wegens de staatkundige gebeurtenissen, die zijne in bezitneming vertraagden, eerst den 30 November van dat jaar gewijd. De moeilijke omstandigheden, te midden van welke hij zich bevond, deden zijne voorzigtigheid opmerken. Hij was vol begaafdheid voor de administratie van zijn diocees, en regelde met den meesten ijver de geringste bijzonderheden deszelfs. Men heeft hem verscheiden nuttige gestichten en wijze voorschriften voor het bestuur der parochiën te danken. Men onderscheidt onder de voornaamste voorwerpen zijner herderlijke zorg, de begraafplaatsen, de parochiale bibliotheken, de pastorijen, de catechismussen, waarop hij door zijne schoone *Mandementen* de aandacht der geestelijkheid vestigde, en waarvan hij door reglementen, waarin de diepste wijsheid doorstraalde, de vestiging of het onderhoud verzekerde. Toen het aartsbisdom *Parijs*, door het overlijden van Mgr. DE QUELEN, vacant was geworden, dachten verscheiden hooggeplaatste personen er aan, om hem den bisschop van *Rhodes* tot opvolger te geven; er werden te dien einde onderhandelingen aangeknoopt, welke echter stuitten, op den weerzin, dien de prelaat aan den dag legde, om die waardigheid te aanvaarden. Na den dood van den heer BELMAS, bisschop van *Kamerijk*, werd die stoel tot eenen aartsbisschoppelijken verheven; en de heer GIRAUD in 1842 geroepen om denzelfs te

bekleeden. Dit diocees, waarvan de bevolking grootendeels uit fabriekanten en werklieden bestaat, was er verre af, even als dat van Rhodéz, vele voorbeelden van geloof en godsdienstige gebruiken opteleveren. De nieuwe aartsbisschop legde er zich op toe, om er, door zijne herderlijke onderrigtingen, de wet des arbeids, het vieren van den Zondag en de heiligheid der aangegane verbindtenissen te doen begrijpen. Zijne welsprekendheid en zachtmoedigheid, deden hem dikwerf met FÉNELON vergelijken, wiens stoel hij bekleedde en wiens deugden hij vernieuwde. Zijne weldadigheid bragt hem soms op het denkbeeld van stappen, die van eene heilige stoutmoedigheid en eene geheel evangelische liefdadigheid getuigen. Nadat hij, in 1846, al zijne hulpmiddelen had uitgeput, begaf hij zich naar eene feestpartij, alwaar zijne onverwachte aankomst de dansers eenen oogenblik in verlegenheid bragt. Maar na het gezelschap weder gerust te hebben gesteld, noodigde hij eene dame uit, om met hem eene inzameling te doen; want, zeide hij: » waar het vermaak oogst, mag de liefdadigheid nalezen. » Hij sloot zich bij zijne ambtgenooten aan, om de vrijheid van onderwijs te reclameren. Dit protest hield echter de Fransche regering niet terug, om voor hem het Roomsche purper te vragen, Pius IX benoemde hem den 11 Junij 1847, tot kardinaal-priester; onder den titel van *Onze lieve Vrouw des Vredes*. Toen men

er aan werkte, om het kapittel van den H. DIONYSIUS te herstellen, bood men Mgr. GRAUD den titel van *primiciarius* aan, dien hij echter beleefdelijk van de hand wees, en daarbij zijn verlangen te kennen gaf, om zijne overige levensdagen aan het heil van zijn diocees toetewijden. Sedert lang onder eene smartelijke ziekte gebukt, bezweek hij aan dezelve, den 17 April 1850, na met de teederste godsvrucht de Sacramenten der Kerk ontvangen te hebben. Hij liet zelfs niet zoo veel na, dat men er zijne begravenskosten van kon bestrijden. Men heeft van hem: 1.º *Instruction etc. (Onderrigting over het Jubilé)*, den 26 Junij 1826, in de hoofdkerk van Clermont uitgesproken, *Clermont-Ferrand*, 1826, in 8.º; — 2.º *Traité etc. (Verhandeling over het noodlot)*, naar het Latijn met aantekeningen, 1816, in 12.º, waarin de schrijver de verdienste had, enkel zich zelve integeven, wjl het voor de eerste maal was, dat deze verhandeling van CICERO in het Fransch werd vertaald; — 3.º *Mandements etc. (Mandementen en herderlijke onderrigtingen)*, *Rijssel*, 1842 en 1846, 3 dl.º in 8.º Dit is de verzameling zijner beste geschriften en der voornaamste handelingen zijns levens. Dezelve wordt zeer gezocht en bewonderd, er zijn weinig boeken, die met meer aantrekkelijkheid gelezen worden. Men vindt er eene diepe kennis der H. Schrift, en zeer gelukkige toepassingen van den

gewijden tekst in. De toon, die in dit werk heerscht, is altijd verheven, zonder daarom optehouden voor de eenvoudigheden bevattelijk te zijn. De zalving die er in vloeit, maakt hetzelfde zeer geschikt om de godsdienst te doen beminnen en zegenen. Men heeft vooral opgemerkt, met welke kunst de schrijver uitmuntte, om de onderwerpen te behandelen, die voor de welsprekendheid het minste vatbaar schijnen. Zijne mandementen over de *Klokken*, de *Kroegen* en de *Begraafplaatsen* hebben eenen populaireren bijval gevonden. De gepastheid des toons, de sierlijkheid der bijzonderheden, geestige inzichten, onverwachte toenaderingen, de kunst om de dorste onderwerpen vruchtbaar te maken, en om de meest stoffelijke belangen, door bespiegelingen van de verhevenste orde, te verheffen, zie daar de hoedanigheden, welke deze mandementen zoo bijzonder gunstig onderscheiden.

* GIULAY (IGNATIUS), graaf van *Moros-Nemeth* en *Radaska*, te *Hermanstadt* in 1763 geboren, begaf zich in 1781 als kadet in het regiment van zijnen vader, die Oostenrijksche generaal was, doorliep snel de lagere rangen, was reeds in 1789 majoor in het eerste banaat-regiment, en woonde als zoodanig den veldtocht tegen de Turken bij. In 1790 werd hij luitenant-kolonel en chef van een vrijcorps, maakte in 1793, onder WURMSER, vrijwillig den veldtocht tegen de Franschen

mede, onderscheidde zich bijzonder bij de bestorming der Weizenburger-liniën, werd in 1794 bevelhebber van een klein vrij-corps, en behield zulks, ofschoon hij in 1795 kolonel van een infanterie-regiment werd, waarmede hij zich bij *Kaiserslautern* weder onderscheidde; in 1796 dekte hij den terugtocht der Zwabische troepen in het *Kinzigdal*, onderhield daarop de gemeenschap tusschen het hoofdleger en den generaal FRÖNLICH, en deed zich ook in den lateren veldtocht, voornamelijk voor *Kehl*, dikwerf opmerken. In 1797 generaal-majoor geworden zijnde, onderscheidde hij zich in 1799 bij *Ostrach* en *Stockach*, organiseerde in 1800 den landstorm in *Breisgau*, dekte den terugtocht van den regtervleugel, en bragt den Franschen, daar hij dikwerf offensief handelde, veel nadeel toe. Hij werd luitenant-veldmaarschalk, onderscheidde zich met zijne divisie bij *Hohenlinden*, stond in 1805 bij de legerafdeeling van den aartshertog FERDINAND, werd in 1806 ban van *Kroatië*, *Dalmatië* en *Slavonië*; in 1809 voerde hij het 9.^o armee-corps met onderscheiding in *Italië* aan, dekte den terugtocht van den aartshertog JOHANN naar *Illyrië*, verdedigde daarop *Krain*, keerde als ban naar *Kroatië* terug, voerde in 1812 het bevel over het leger, dat het banaat *Galicie* en *Zevenbergen* dekte, en werd in 1813 groot-meester der artillerie, voerde daarop het bevel over het 3.^o Oostenrijksche leger-

corps, had bij *Dresden* den linkervleugel en een gevaarlijk standpunt, ging bij *Leipzig*, aan den linkeroever der *Pleisse* bij *Lindenau* voor, om de vereeniging met *Blücher* te beproeven, en den Franschen den terugtogt afte snijden; hij kon zich echter van *Lindenau* niet meester maken, en moest zich te vreden stellen, den terugtogt van *Napoleon* van uit eene zijdeling-sche stelling te bemoeijelijken; even zoo min slaagde hij er in den Franschen den doortogt door den hollen weg van *Kösen* te belemmeren, leverde aan dezelve echter nog gevechten bij *Hochheim*, en blokkeerde *Kassel*. In 1814 drong hij over *Bazel* naar *Langres* door, vocht bij *Bar-sur-Aube* en *Brienne*, sloeg de Franschen bij *la Ferté sur Aube* en volgde de bondgenooten naar *Parijs*. In 1815 voerde hij *ad interim* het generaal-commando in *Oostenrijk*, keerde na den vrede naar het Banaat terug, bekwam in 1823 het algemeen hevelhebberschap in *Boheme*, in 1829 in *Weenen*, werd in 1830 president van den hofkrijgsraad, en overleed in het laatst van 1831 aan de cholera.

GIULIO ROMANO. — Zie ROMANUS (JULIUS) -Wbk.-

GIUSTINIANI. — Zie JUSTINIANI -Wbk.-

* GIZZI (PASQUALE), kardinaal en staats-secretaris van Paus PIUS IX, den 22 September 1787 te *Ceccano*, een stadje

II. DEEL.

in den *Kerkelijken Staat*, aan de grenzen van *Napels*, geboren, genoot de zorgvuldigste opvoeding, en bezocht reeds vroeg het collegie zijner geboorteplaats, alwaar hij onder de leiding der vrome en bekwame hoogleeraren, de ernstige en zoogenaamde schoone wetenschappen, wijsbegeerte en godgeleerdheid studeerde, en wel met zulk een gelukkig gevolg, dat zijne onderwijzers de grootste verwachting van hem koesterden. Zijne medeleerlingen bewonderden zijne edele hoedanigheden, en juist daarom ook, zonder eenige bijkomende afgunst, zijne schoone talenten, en zijn invloed op hen was zoo groot, dat zij in alle tusschen hen ontstane geschillen hem tot scheidsregter verkozen. Hij zelf vermeed alle geschil, en was steeds zoo zacht en toegevend, zoo openhartig en daarbij zoo vroom, dat zijne makkers hem slechts *Tutto di tutti* (alles in alles) noemden. Na zijne theologische studiën volbragt te hebben werd hij priester, en begaf zich alsnu naar *Rome*, om aldaar de regten te studeren. Ook hier onderscheidde hij zich door bescheidenheid, en was er verre van verwijderd, om voortuitgang in de wereld te zoeken. Doch God zelf, die zijne werktuigen overal weet te vinden, trok den *abbate* uit zijne nederige studeerkamer ten voorschijn, om hem midden in de moeijelijkste betrekkingen, midden in de worstelingen met het zoogenaamde liberalismus van onzen

tijd te plaatsen. Toen namelijk in het jaar 1819 Mgr. NASSALLI tot nuntius in *Lucern* benoemd werd, droeg hij GIZZI voor, om hem als raad of bijzitter der nunciatuur te vergezellen. Gizzi nam deze gewichtige betrekking aan, en behartigde dezelve zoo uitstekend, dat hij tien jaren later (1829) tot internuntius aan het hof van *Turijn* benoemd werd. In deze betrekking verbleef hij tot in het jaar 1834, wanneer hij naar *Brussel* werd gezonden; den 28 Februarij 1839, tot aartsbischop van *Theben* gewijd, keerde hij naar *Zwitserland* terug, waar hij als nuntius bij het eedgenootschap in *Schwyz* zijn verblijf hield. Thans was echter ook het tijdstip genaderd, waarop de beproefde staatsman, in den hoogsten raad der Kerk plaats nemen, en voor zijnen ijver en zijne vroomheid met het purper beloond zoude worden. In het consistorie van den 22 Januarij 1844, werd hij tot kardinaal geproclameerd. Kort daarop zond GREGORIUS XVI hem als legaat naar *Forli*, waar zijn wijs en regtvaardig bestuur de hem zeer toegeneegen inwoners, te midden eener door de beklagenswaardigste onlusten verscheurde provincie, rustig en vreedzaam hield. In deze gewichtige betrekking bleef kardinaal Gizzi tot aan de bijeenkomst van het conclave. Na de verheffing van Pius IX beriep deze Paus, tot vreugde zijner onderdanen, hem aan zijne zijde, ten einde hem bijtestaan in de moeilijke maar roemrijke

taak, zijne Staten en de Kerk te regeren. Grootmoedig, vol ondervinding, diep geleerd, snel van besluit, doordringend van geest, beminde de kardinaal Gizzi enkel het ware goede, om hetwelke te bevorderen; hij geen door de schrandereid en regtvaardigheid aangeboden middel onbeproefd liet. Daar hij vroeger de moeilijkste posten bekleedde, zoo kende hij naauwkeurig den tegenwoordigen tijd en de betrekkingen en behoeften der volken, en alle slinksche gangen der staatkunde. Daarbij bezat hij, bij alle zachtmoedigheid en openhartigheid, de eenen zoo hooggeplaatsten staatsman onvermijdelijk noodzakelijke bedaardheid, koelbloedigheid en onverzettelijkheid. Den 16 Julij 1847 verwijderde hij zich van het staats-secretariaat, dat aan den kardinaal FERRETTI overging, en volgde later, bij het uitbarsten der Romeinsche omwenteling, den Paus in ballingschap. Hij woonde gedurende dezen tijd te *Lenola*, een bergachtig plaatsje ten Noorden van *Fondi*, waar zijne zuster gehuwd was. Reeds sedert verscheiden jaren sukkelende, bezweek hij hier, na veel door de jicht geleden te hebben, aan eenen aanval van beroerte den 3 Junij 1849.

* GLATZ (JAKOB), een gemoeidelijke schrijver voor de jeugd, den 17 Novb. 1776, te *Poprad* in *Opper-Hongarijē*, geboren, ontving in het gymnasium te *Kesmark* zijne wetenschappelijke opleiding, en volbragt daarop in *Presburg*, onder STRETSKO,

SABEL en FABRI, zijne filozofische en theologische studiën. Reeds toenmaals openbaarde hij eene groote ingenomenheid met de opvoedingskunst, en de op rigting van eep gesticht, zoo als dat van SALZMANN, in *Schnepfenthal*, behoorde tot zijne lievelingswenschen. Zijn eerste werk als schrijver was eene gedachtenisrede op zijnen onderwijzer STRETSKO, in 1795 overleden. Daarop betrok hij de universiteit van *Jena*, vanwaar hij verscheiden bijdragen tot *WIELAND'S Deutschen Merkur*, *BECKER'S Reichsanzeiger*, *HENNING'S Musageten* leverde. Ten gevolge zijner briefwisseling met SALZMANN bood deze hem in 1797, eene onderwijzersplaats in *Schnepfenthal* aan, waar GLATZ tot in 1804 verbleef. Hier knoopte hij eene innige vriendschap aan met GUTSMUTHS, ALBERTI en voornamelijk met den beroemden aardrijkskundige KARL RITTER. Aan eene eervolle beroeping naar *Weenen*, als eerste onderwijzer aan het protestantsche gesticht van onderwijs, waaraan tevens het predikambt verbonden was, kon hij niet wederstaan. Zijn werkkring werd hier weldra uitgebreid, daar de keizer van *Oostenrijk* hem tot geestelijken raad bij het landvorstelijk consistorie benoemde, waarbij hem tevens het oppertoezicht over de gezamenlijke lutersche gemeenten in de K. K. erfstaten werd opgedragen. De opeengestapelde werkzaamheden, het ingespannen ambt als predikant, gedurende

de herhaalde invallen der Franschen (1806 en 1809), werkten zeer nadeelig op zijne gezondheid, zoodat hij zich genoodzaakt zag zijn predikambt nederteleggen; doch zijn afstand van zijne betrekking bij het consistorie werd door den keizer niet aangenomen, die in een bijzonder gehoor hem de vleijende verzekering gaf: » dat zijne schriften door 's vorsten kinderen gaarne en vlijtig gelezen werden, en hij hem ongaarne uit zijne dienst verloor, en daarom met de beste bedoeling zijn verzoek om ontslag van de hand had gewezen." Door de pogingen van GLATZ werd ook in 1819 het protestantschtheologisch gesticht van onderwijs te *Weenen* tot stand gebracht, het traktement der professoren aanzienlijk vermeerderd, aan de consistoriën vergund, om zelfs buitenlanders tot de leerstoelen voortedragen, en aan de arme studenten onderstand te verleen. Zijne veeljarige waarnemingen en zijn vertrouwelijke omgang met de jeugd, vormden hem bijzonder tot een' gemoeidelijk schrijver voor dezelve. Bijna voor elk tijdvak des ouderdoms bestemde hij bevattelijke en leerrijke verhalen, welke door gekuischte zuiverheid des inhouds en door levendige, uitlokkende voordragt, zich door geheel *Duitschland* een' verdien den roem hebben verworven: *Die erzählende Mutter*; — *die Familie von Karlsberg*; — *WOLDEMARS Vermächtnisz an seinen Sohn*; — *ROSALIENS Vermächtnisz an ihre Tochter AMANDE*,

mit ihren Erinnerungen aus ihrem Leben; — LINA'S erstes und zweites Lesebuch; — MINONA; — IDUNA, — THEONE, — IDA, — AURELIENS Stunden der Andacht werden meermalen gedrukt en steeds gretig gelezen. Niet minder werden zijne eigenlijke godsdienstige schriften op prijs gesteld. Aan het hoofd derzelve staat zijn *Andachtsbuch für gebildete Familiën ohne Unterschied des Glaubensbekenntnisses*; verder *Trostbuch für Leidende*; — *Beispiele von Leidenden und Unglücklichen*; — *den weise Christ in bösen Tagen*; — *Sammlung einiger bei de 3 Augsburger Jubelfeier gehaltenen Jubel-predigten*; mogten alle leer- of feestreden, bij dat treurige eeuwfeest uitgesproken, in dien geest zijn. De reeks zijner schriften, in een tijdverloop van 25 jaren (1795—1821) bestaat uit meer dan 100 deeltjes; vele derzelve zijn ook in het Nederduitsch vertaald. GLATZ overleed den 24 September 1831.

GLE Y (GÉRARD), aalmoezenier van het Invaliden-gesticht, in 1761, te Gérardmar bij Saint-Dié geboren, hield zich, na de H. Wijdingen ontvangen te hebben, met het openbare onderwijs bezig. Hij verliet Frankrijk in 1791, reisde door Holland en Duitschland, en verkreeg in 1795 eenen leerstoel aan de universiteit van Bamberg. De Pruisische oorlog kwam hem in 1806 aan zijne bezigheden onttrekken. Daar hij met de Hoogduitsche taal volmaakt wel bekend was, verbond een hooger

bevel hem aan het 4.^e leger-corps, door den maarschalk Davoust aangevoerd, wiens tegenwoordigheid hij spoedig won. GLEY bereisde achtereenvolgend Pruisen en Polen, met last om er de lagere scholen te bezoeken. Na den vrede van Tilsit, beoordeelde hij voor den maarschalk het vorstendom Lowicz; zijne nieuwe bedieningen bragten hem in betrekking met een aantal aanzienlijke mannen, onder anderen met den abbé DE PRADT, tegen wien hij dikwijls bijtende spotternijen gerigt heeft. In 1815 in Frankrijk teruggekeerd, werd hij principaal van het collegie van Saint-Dié, hoogleeraar der wijsbegeerte te Moulins, en daarna aan het hoofd van het collegie van Tours geplaatst. Tot een der aalmoezeniers van het hôtel der Invaliden benoemd, overleed hij in hetzelfde den 11 Februarij 1830. Men heeft van hem: 1.^o *Grammaire etc. (Fransche Spraakkunst)*, volgens die van WAILLY, Bamberg, 1795, in 8.^{vo}; — 2.^o *Dictionnaire etc. (Fransch-Hoogduitsch Zak-woordenboek)*; — 3.^o *Notice etc. (Berigt over het oudst bekende letterkundige gedenkschrift in de taal der Franken)*, 1809, in 4.^{to}; — 4.^o *Langue etc. (Taal- en letterkunde der oude Franken)*, 1815, in 8.^{vo}, een werk dat hem eene 20 jarige nasporing kostte; — 5.^o *Voyage etc. (Reis door Duitschland en Polen, met aantekeningen betreffende het gezantschap van den heer DE PRADT te Warschau)*, 1815—1816, 2 dl.^z, in 8.^{vo}; — 6.^o *Essai etc. (Proeve over*

de beginselen des wijsbegeerte), Latijn en Fransch, 1817, in 8.^{vo}; — 7.^o *Histoire etc. (Geschiedenis van onzen Verlosser, volgens de teksten der H. Evangelien, en de tijdrekenkundige orde, in 60 onderrigtingen; voorafgegaan door eene overeenstemming der vier Evangelisten)*, Tours, 1819, in 12.^{mo}; — 8.^o *Historia Franciæ ab anno 420 ad 1820*, 2.^e uitg., Tours, 3 dl.ⁿ, in 12.^{mo}; — 9.^o *Philosophiæ Turonensis institutiones*, 1823, 3 dl.ⁿ, in 12.^{mo}

GLOVATCHEWSKY (CYRILLUS), een Russisch schilder, geboren in 1735 te *Korope*, eene stad van het gouvernement (landschap) *Tchernigow*, door zijne voorouders op het einde der 15.^e eeuw aangelegd, maakte zijne studiën aan de akademie van *Kiew*, en kwam in 1748 te *St. Petersburg*, alwaar zijne schoone stem en zijne muzikale bekwaamheden hem den toegang baanden tot de kapel der keizerin ELIZABETH. Weldra echter liet hij de toonkunst varen, om zich aan de schilderkunst toetewijden, en bij de stichting der akademie van schoone kunsten, verkoos ELIZABETH hem, gezamenlijk met LOSSENKO en SABLWKOW, tot een' der hoogleraren derzelve. Toen deze akademie later eene nieuwe organisatie had bekomen, werd hij tot bibliothekaris, schatmeester en eindelijk tot inspecteur derzelve benoemd. Deze kunstenaar muntte vooral uit in het portret. Een bondig ontwerp en een kiesche smaak onderschei-

den voornamelijk de voortbrengselen van zijn penseel. Hij overleed te *St. Petersburg*, den 9 Augustus 1823.

GNETITSCH (NICOLAAS)* te *Pultawa* in 1784 geboren, studeerde aan de universiteit van *Moskau*, werd in 1817 benoemd tot opziener der keizerlijke bibliotheek van *St. Petersburg*, en hield zich bezig met letter- en dichtkunde. Hij overleed in die stad in 1833 als staatsraad en lid der keizerlijke akademie. Behalve eene vertaling in onrijm van *Koning Lear* door SHAKESPEARE, en eene berijmde vertaling van den *Tancrede* van VOLTAIRE, heeft men hem te danken: *De geboorte van HOMERUS*, een dichtstuk in twee gezangen, dat hem grooten roem verwierf. Het meest echter heeft hij zich beroemd gemaakt door zijne vertaling in Russische verzen van den *Illias*, waarin hij den Homerischen tekst bijna vers voor vers en zelfs woord voor woord wedergegeven, en daarbij echter bijna overal de kracht, de bevalligheid en de harmonie van het oorspronkelijke behouden heeft. Eindelijk heeft hij ook eenige *Herderszangen* zamengesteld, die een schilderachtig en getrouw afbeeldsel van het landleven in de Noordelijke gewesten aanbieden.

* GÖCKINGK (LEOPOLD FREDERIK GÜNTHER VON), den 13 Julij 1748 te *Gröningen* bij *Halberstadt* geboren, studeerde in *Halle*, waar hij met den dichter

BÜRGER bekend werd, de regtsgeleerdheid, was eerst referendaris in *Halberstadt*, vervolgens kanselarij-director in *Ellrich*; in 1786 werd hij krijgsraad te *Maagdeburg*; in 1788 landraad te *Wernigerode*, in 1789 veradeld, in 1793 geheime finantieraad te *Berlijn*, daarop geheimraad te *Fulda*, keerde later naar *Berlijn* terug, werd lid der commissie van wetgeving, nam daarop zijn ontslag en beheerde de goederen der jongste prinses van *Koerland*, te *Wartenberg* in *Silezië*, waar hij den 18 Februarij 1828 overleed. GÖCKINGK behoort tot de Franciserende Duitsche dichters, welke de poëzij van het vrolijke levensgenot didaktisch, in den vorm der brieven van HORATIUS deden verschijnen. Behalve de *Epistelen* werden voornamelijk zijne *Lieder zweier Liebenden* bekend. Het door GÖCKINGK, in 1784, ondernomen *Journal von und für Deutschland*, was niet zonder invloed op de beschouwingen des tijds. Verder 1.^o *Sinngedichte, Halberstadt, 1772, Leipzig, 1778*; — 2.^o *Lieder zweier Liebenden, Leipzig, 1777*; 3.^o uitg., 1819; — 3.^o *Gedichte, ib. 1779—82, 3 dl.ⁿ*; 3.^o uitg., *Frankfort a/M., 1821, 4 dl.ⁿ*; — 4.^o *Charaden und Logogryphen, Berlijn, 1817.*

GOFFIN (HUBERT), mijnmeester in de steenkoolmijn van *Ans* in het land van *Luik*, heeft zich beroemd gemaakt door eene trouwe daad, waarvan men moeilijk schooner voorbeeld zou kunnen aanhalen. Toen op

den 28 Februarij 1812 eene overstroming de loopgraaf der mijn onder water had gezet, vergat hij zijn eigen behoud en dat van zijnen twaalfjarigen zoon, om zijne ondergeschikten aan den dood te onttrekken. Na vijf dagen en vijf nachten in worstelingen tegen de wanhoop en in pogingen te hebben doorgebracht, om eenen uitloop te bewerken aan het water, dat reeds tot 170 *mètres* gestegen was, zien zeventig werklieden het daglicht weder, en hebben zulks te danken aan de zielskracht van GOFFIN en van zijnen zoon MATTHIEU, die niet dan de laatste der geredden wilden zijn. NAPOLEON schonk hem eene jaarwedde en het kruis van het legioen van eer. In 1814 versierde hem de koning der *Nederlanden* met de orde van den Nederlandschen leeuw. Deze onverschrokken man werd gedood den 8 Julij 1821 door eene steenscherf, die hem bij eene kunstmatige uitbarsting aan het hoofd trof. Er bestaan verscheiden *Lofreden* van GOFFIN, en verscheiden *dichtstukken*, waarin zijne trouw wordt bezongen. Een der belangrijkste is dat van MILLEVOIE, in 1812 door het instituut bekroond.

* GOHIER (LODEWIJK HIERNY-MUS), in 1746 te *Semblancay* (dep.^t *Indre en Loire*) geboren, was eerst advokaat te *Rennes*; in 1791, door het dep.^t *Ille en Villaine* ter wetgevende vergadering gezonden, nam hij zijne plaats onder de hevigste republikeinen, werd in de commissie

gekozen ter onderzoeking van 's konings papieren, doch wijl zijne beoordeeling te zacht was, werd hij geen lid der conventie, daarentegen verkoos hem de minister van justitie GARAT, tot algemeen secretaris van zijn ministerie, en toen GARAT tot het ministerie van binnenlandse zaken overging, werd GOMIER president eener burgerlijke regtbank, en daarna van het hof van cassatie; in 1799 kwam hij in de plaats van TREILLARD in het directorium, werd echter later door de omwenteling van 18 Brumaire (7 November) in het paleis *Luembourg* gevangen genomen, en naar zijne woonplaats verbannen. Twee jaren bragt hij alsnu op zijn landgoed *Faubonne*, bij *Montmorency*, door. Later werd hij algemeen-consul te *Amsterdam*, vanwaar hij na de vereeniging van *Holland* met *Frankrijk* teruggeroepen werd. Tot aan zijnen dood leefde hij alsnu in de nabijheid van *Parijs*, in welke stad hij den 29 Mei 1830, overleed. Hij schreef: 1.° *Le couronnement etc.* (*De krooning eens konings*), tooneelkundige allegorie, *Rennes*, 1773; 2.° uitg. 1823; — 2.° *La mort etc.* (*De dood van CÆSAR*), treurspel volgens *VOLTAIRE*, 1794; — 3.° *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften van L. J. G.*), *Parijs*, 1823, 2 dl.ⁿ; — 4.° *Un mot etc.* (*Een woord over het proces, aangevangen door de familie LACHALOTAIS*), ib. 1826.

GOICCEGHEA (JOZEF ANTONIUS

DE LIEUDON), een franciskaner, in 1735 te *Carthagena* in *Colombia* geboren, volbragt zijne studiën in *Spanje*, en werd, na in zijn vaderland terug te zijn gekeerd, aan de universiteit van *Guatemala* tot hoogleeraar der wijsbegeerte en godgeleerdheid benoemd. Hij bekleedde dezen dubbelen leerstoel met den grootsten roem, en droeg er krachtdadig toe bij, om in dat gewest, welks inwoners nog niet anders dan onvolledige begrippen van natuur-, sterre- en zelfs van landbouwkunde hadden; nuttige kundigheden te verspreiden. Een der stichters van de *huishoudkundige maatschappij* van *Guatemala* zijnde, werd hij het sieraad derzelve, en overleed in 1814, door al zijne landgenooten diep betreurd. Behalve een aantal *Verhandelingen* over de kruidkunde, de landbouwkunde, over de bedelarij en de middelen om dezelve uitteeroeien enz., in de huishoudelijke maatschappij voorgelezen, heeft men van hem: 1.° *Leerreden* en 2.° een *Vertoog* ten gunste der Indianen, aan koning KAREL IV gerigt. De *Lofrede* van dezen deugdzamen geestelijke is te vinden in het dagblad van *Guatemala*: *El Amigo de la Patria*, 1814, blz. 363.

GOIS (STEPHANUS PETRUS ADRIANUS), beeldhouwer, te *Parijs* in 1731 geboren, was de zoon van eenen commies-griffier bij het parlement, die hem voor de pleitzaal bestemde; maar hij verliet die loopbaan, om zich

aan de schoone kunsten toetewijden. Na onder de leiding van JEURAT en N. A. SLOODTZ gestudeerd te hebben, behaalde hij in den ouderdom van 27 jaren den grooten prijs der beeldhouwkunde, en ging zijne opvoeding als kunstenaar te Rome voltooijen. Te *Parijs* teruggekeerd, verkreeg hij eene werkplaats in het *Lowre*, en werd op de voorstelling van zijnen *Aristeus*, in 1776 tot hoogleeraar bevorderd. Onder zijne overige werken onderscheidt men: den *Kanselier de l'Hôpital*, marmeren beeld, op den grooten trap van het paleis der *Tuileries* geplaatst; den *president Molé*, in eene der zalen van het Instituut; den *H. Vincentius*, in het koor der kerk van *St. Germain-l'Auxerrois*; den *eed der adellijken voor de rekenkamer*, boven een der booggewelven van het paleis van justitie, een halfverheven beeldwerk, dat voor een meesterstuk wordt gehouden; den *heiligen Jacobus en den heiligen Philippus*, uitgevoerd voor het portaal der kerk van *St. Philippe-du-Roule*. Gois is te *Parijs*, den 3 Febr. 1823, in den ouderdom van 92 jaren, overleden.

Gois, zoon van den voorgaande, een niet minder beroemde beeldhouwer, in 1765 geboren, overleed te *St. Taverny*, in het dal van *Montmorency*, in Julij 1837. Men heeft hem te danken het *standbeeld van Jeanne d'Arc*, voor de stad *Orleans*; die van *Turenne* te *Versailles* en te *Sedan*; de *fon-*

tein op de St. Martinus-markt; de *halfverheven beeldwerken der zuil van de plaats Vendôme*, en verscheiden andere zeer gewichtige werken.

* GOLDFUSZ (GEORG AUGUST), in 1782 te *Thurnau* bij *Bayreuth* geboren, studeerde te *Berlijn* en te *Erlangen*, aan welke laatste universiteit hij zich tot privatdocent bekwaamde. In 1818 werd hij hoogleeraar der zoölogie en mineralogie te *Bonn*, waar hij tevens het oppertoezicht over het zoölogisch museum en de verzameling van versteeningen, en de leiding van het seminarie der natuurlijke historie bekwam, en in October 1848, met den roem van een bekwaam mineralogist, overleed. Hij gaf in het licht: 1.° *Die Umgebungen um Muggendorf, Erlangen*, 1810; — 2.° *Die Naturbeschreibung der Säugthiere*, in 1812, in 2 afdl.; — 3.° *Physikalisch-statistische Beschreibung des Fichtelgebirges, Neurenberg*, 1817, 2 dl.ⁿ; — 4.° *Handbuch der Zoölogie*, 1818—20, 2 dl.ⁿ; — 5.° *Naturhistorischer Atlas mit Beschreibung, Dusseldorp*, 1824 tot 1836, 18 afleveringen; — 6.° *Grundrisz der Zoölogie, Neurenberg*, 1826—36; — 7.° *Petrefacta musei universitatis Bonnensis, nec non Haeninghusiana Cresfeldensis, iconibus et descriptionibus illustrata, Dusseldorp*, 1826—44, 3 dl.ⁿ, in fol., Latijnsche en Hoogduitsche tekst.

* GOLTSTEIN (JOANNES HERMA-

NUS WINANDUS EUGENIUS WALRADUS THEODORUS, *baron van*), den 31 Maart 1793 te *Zevenaar* geboren, openbaarde reeds in zijne prille jeugd, in zijne spelen en gesprekken, den krijgsmansgeest, die hem later zoo zeer tot roem zou verstrekken. Na eerst te *Eindhoven* en daarna te *Zutphen* het noodigé voorbereidende onderrigt voor den door hem gekozen militairen stand te hebben bekomen, werd hij den 9 October 1809 als page bij koning *LODEWIJK* aengesteld, en ging den 24 Julij 1810 in dezelfde betrekking bij keizer *NAPOLEON* over. Bij dezen wereldbeheerscher bleef de jeugdige *VAN GOLTSTEIN* niet onopgemerkt, en nadat de keizer hem aan de bijzondere bescherming van den graaf *BOURSIER*, inspecteur-generaal der kavallerie had aanbevolen, maakte hij onder diens leiding zulke uitstekende vorderingen, dat hij weldra in het werkelijke krijgsmansleven kon overgaan. Den 1 Januarij 1811 werd hij als 2.^o luitenant bij het 18.^e reg.^t dragonders aengesteld, en bij de veld-escadrons, die zich in *Spanje* bevonden, geplaatst. Rijk was de oefenschool, die hem aldaar geopend werd, en dat *GOLTSTEIN* er een nuttig gebruik van maakte, bewijst dat hij reeds den 15 Mei 1813, tot 1.^{en} luitenant bij hetzelfde regiment benoemd werd. Toen in den daaropvolgenden winter, de legers der bondgenooten den *Rijn* waren overgetrokken, en *NAPOLEON* zijne hoofdstad wilde dekken, werd ook het 18.^e

reg.^t dragonders bij het legercorps geroepen, dat onder de onmiddellijke bevelen des keizers stond; in de daarop gevolgde krijgsondernemingen, mogt het aan den nog jeugdigen *GOLTSTEIN* gelukken de bijzondere goedkeuring des keizers te verwerven, die hem, nadat hij *NAPOLEON* tot *Fontainebleau* gevolgd was, tot ritmeester en ridder van het legioen van eer benoemde, welke benoemingen echter na den val van het keizerlijk bewind, door *LODEWIJK XVIII* niet bekrachtigd werden. Na zijn ontslag uit de Fransche dienst te hebben bekomen, keerde *VAN GOLTSTEIN* in Julij 1814 naar zijn herboren vaderland terug, alwaar hij dadelijk zijne diensten weder aanbood, doch het duurde tot den 25 Januarij 1815, alvorens hij eene aanstelling als eersten luitenant, bij het reg.^t carabiniers N.^o 2 verkreeg. Genoemd reg.^t nam deel aan den gedenkwaardigen veldslag van *Waterloo*, en gedroeg zich zoo dapper, dat de prins van *Oranje* (later *WILLEM II*), die het bloedbad wilde stuiten, op hetzelfde met lossen teugel kwam aannemen, en uitriep: *houdt op, dappere carabiniers! gij hebt uwen plicht volbragt; ik ben over u tevreden*. Bij het achtervolgen der Franschen op hun eigen grondgebied, was het *GOLTSTEIN*, die, nadat er door het legercorps, waarbij zijn regiment geplaatst was, verscheiden vruchteloze pogingen waren aangewend om zich van de vesting *Peronne* meester te maken, van eenen

trompetter vergezeld, in een' vollen galop, onder een onophoudelijk schrootvuur van het fort, tot aan den voet van den wal rent, waar hij met eene bijl, die zij medegenomen hadden, de poort openhakt, daardoor verwarring onder de bezetting verspreidt, en aan de oprukkende manschappen gelegenheid geeft, om zich met geweld van het fort meester te maken, welks verovering weldra door de overgave der stad gevolgd werd. Wegens dit heldhaftige wapenfeit, werd hij den 11 Aug. 1815, tot ridder der vierde klasse van de militaire Willemsorde benoemd. Na den vrede van *Parijs* met zijn regiment in het vaderland teruggekeerd, bragt hij eenige jaren in Belgische garnizoenen door, tot dat hij den 8 Augustus 1819 als ritmeester der tweede klasse bij de afdeeling kurasiers N.º 1 werd overgeplaatst. Nog eenmaal voor zijn overlijden werd de eentoonigheid der garnizoensdiensten door het steken der veld-trompet afgewisseld, en ook toen heeft onze GOLTSTEIN zich zijnen vroegeren naam en zijne edele afkomst waardig gedragen. Op den 19 April 1830 tot ritmeester der 1.º klasse benoemd, werd hij, toen in den nazomer het in *België* uitgeborsten oproer de ontwikkeling der Nederlandsche strijdkrachten noodzakelijk maakte, met de 1.º afdeeling kurassiers, naar *Maastricht* gezonden. Ook daar openbaarde zich de heldenmoed van GOLTSTEIN. Toen de, nog in het bezit der koninklijke

troepen geblevene, citadel van *Luik* uit *Maastricht* van den noodigen leeftogt zou worden voorzien, werd GOLTSTEIN met zijne compagnie mede gelast, om dien voorraad te begeleiden, en in veiligheid te brengen. Het is bekend, hoe, ten gevolge van verraderlijke woordbreking van den generaal DAINÉ, dit transport van de citadel af, en naar eene der Luiksche voorsteden vervoerd werd. Op dit gezigt werd het gevoel van den edelen GOLTSTEIN, die reeds verraad vermoedde, in lichtelaaijen vuurgloed ontstoken, en, zonder de bevelen van den kommandant van het transport aftewachten, doet hij dadelijk door zijne kameraden gevolgd, eenen geweligen aanval op den, in het gelukt verraad juichenden muitershoop, rigt onder denzelfden eene vreesselijke slagting aan, verovert een der trotsch omhoog gedragene leuzen des oproers, en zou gewis in het behoud des geheelen transports geslaagd zijn, ware het niet, dat hetzelfde te ver tusschen de huizen geraakt, en verdere vervolging ouraadzaam geworden was. Dit wapenfeit werd door koning WILLEM I op hoogen prijs gesteld, en GOLTSTEIN werd, wegens zijne beloonde dapperheid en trouw, den 20 Novb. 1830, tot ridder van den Nederlandschen leeuw benoemd. Sedert dat tijdstip was GOLTSTEIN niet meer in de gelegenheid, om door blijken van uitstekenden moed, zijne verdiensten jegens zijn vaderland te vermeerderen. Zijn laatsten leeftijd bragt hij in den

kring van zijn talrijk gezin, in zijne garnizoensplaats *Arnhem* door, waar hij dan ook den 27 August. 1835 overleden is. Was GOLTSTEIN groot en dapper als krijgsman, niet minder toonde hij op zijn ziek- en sterfbed, dat hij een ware en opregte Christen was. Na reeds tijdig, op zijn verzoek, met de laatste H. Sacramenten te zijn voorzien, was hij een voorbeeld van onderwerping aan den wil des Heeren, en een voorwerp van stichting voor alle, die zijn sterfbed omringden. Van GOLTSTEIN kon met één woord worden gezegd: » *Hij behaagde den koning en al zijne knechten beminden hem.* » I. *Koningen XVIII*, 22.

* GÖRRES (JOHANN JOSEPH von), een der grootste karakters, der invloedrijkste mannen en der verhevenste geniën, waarop *Duitschland* in den laatsten tijd roemen kan. Hij stamde uit eene oude, catholijke familie van *Rijn-Frankenland*, en werd den 25 Januarij 1776 te *Koblentz*, waar zijn vader den koophandel uitoefende, geboren. Met buitengewone gaven der natuur uitgerust, vereenigde hij daarmede tevens zulke een krachtvol ligchaamgestel, dat hij tot in zijnen hoogsten ouderdom, en bij zijn zeer woelig leven, nooit aan eenige ongesteldheid onderworpen was. De beoefening der geschiedenis, aardrijks- en natuurkunde was reeds vroeg zijne geliefkoosde bezigheid; te *Bonn* legde hij zich op de geneeskunde toe, met voornemen om zich aan die

wetenschap toetewijden, welk plan echter door de omstandigheden des oorlogs verijdeld werd. Zoo als alle vurige en jeugdige hoofden van dien tijd mengde hij zich nu in de staatkunde, en ofschoon pas een 20jarige jongeling, schitterde zijn redenaarstalent in de vaderlandsche clubs en volksvergaderingen, en hij imponeerde evenzeer door zijn rijk overwigt des geestes, als door zijn onbesproken en onomkoopbaar karakter, waardoor hij reeds vroegtijdig de opmerkzaamheid zijner mede-burgers tot zich trok, en een veel grooter aanzien genoot dan het met zijne jaren strookte. Zijn' gloeienden ijver gaf hij daarop in een' uitgebreideren kring lucht, door zijn vrijzinnig dagblad, *das rothe Blatt* genaamd, en dat, ofschoon op verlangen van den keurvorst van *Hessen*, die zich door eenen aanval in hetzelfde beleedigd gevoelde, op bevel van het directorium, onderdrukt, echter spoedig weder, onder den sprekenden naam van *Rübezahl im blauen Gewande*, herleefde. In den ouderdom van nog geen 24 jaren, werd GÖRRES in Novb. 1799, door het algemeen vertrouwen aan het hoofd eener deputatie beroepen, welke na den val van het directorium, zich regtstreeks tot BONAPARTE wilde wenden, ten einde het ophouden der tot dusverre drukkende bezetting, en in plaats daarvan liever eene geheele vereeniging van den linker-Rijnoever met *Frankrijk* te bewerken. Toenmaals stond GÖRRES voor de eerste maal

persoonlijk tegenover den eersten consul, wiens vaste blik, zoowel als zijne snelle woorden en onrust verradende handelingen, en zijn heen en weer slingerende gang, even als van een wild dier, den jongen man spoedig deden inzien, welk een despoet er weldra met BONAPARTE op het wereld-tooneel zoude verschijnen, zoodat GÖRRES, als door den profetischen geest bezielde, die, als 't ware, tot zijne tweede natuur behoorde, aan zijne medeburgers reeds uit *Parijs* schreef: »Neemt spoedig den SÜETONIUS bij de hand, want de nieuwe AUGURUS is gereed.» Na zijne terugkomst gaf hij in een geschrift, onder den titel van *Resultate meiner Sendung nach Paris im Brumaire VIII, Andernach, 1800*, in 8.^{vo}, een openhartig en eerlijk berigt van zijn gehouden gedrag, ontrok zich verder aan alle staatkundige bemoeijingen, en aanvaardde als hoogleeraar der natuurkunde en natuurlijke historie, een' leerstoel aan de secondaire school te Koblentz, die bijna in den rang van een *lyceum* stond. Omtrent dezen tijd verschenen zijne schriften: *Aphorismen über die Kunst*, Koblentz, 1802; — *Aphorismen über Organonomie*, Koblentz, 1803; — *Exposition der Physiologie*, ib. 1805; — *Aphorismen über Organologie*, 1.^o dl., Frankfort, 1805; en *Glaube und Wissen*, Munchen, 1806, in welk laatste geschrift echter nog eene half-pantheïstische strekking doorstraalt. In 1806 vertrok hij naar Heidel-

berg, om hier voor een gehoor van meer gevorderde studerenden zijne voordragten over de natuurkunde te houden. Hij maakte aldaar kennis met de even als hij phantasierijke dichters BRENTANO en ACHIM VON ARNIM, en gaf, gemeenschappelijk met hen, de *Einsiedlerzeitung* in het licht, 'die echter weinig bijval vond. Daarentegen gelukte het aan GÖRRES, om door de uitgave zijner *Deutschen Volksbücher, Heidelberg, 1807*, met meer deelneming op de herleving der oude nationale letterkunde te werken. In 1808 keerde GÖRRES naar Koblentz terug, waar men voor hem zijnen leerstoel had opengehouden, en leverde nu als resultaat zijner orientaalsche studiën: *Mythengeschichte der Asiatischen Welt*, 2 dl.ⁿ, Heidelberg, 1810, welk werk in de geheele letterkundige wereld het grootste opzien baarde. Intusschen hield hem de romantische en godsdienstige dichtkunst der Duitsche middel-eeuwen bij voortdoring bezig; hem heeft men eene menigte fragmenten tot het *Nibelungen-Lied* te danken, die hij in Heidelberg en Koblentz had opgespoord. Na de wending, welke intusschen de krijgsgesbeurtenissen, door den ondergang van het Fransche leger in *Rusland*, genomen hadden, schepten alle Duitschers weder hoop ter bevrijding des vaderlands, en een zoo vurige geest als GÖRRES sloot zich dadelijk bij het Duitsehe *Tugendbund* aan, hetwelk toenmaals de edelste krachten der natie vereenigde, en droeg

in de *Rijn*-gewesten het meest bij tot de opwekking van vaderlandschen zin. Thans begon eigenlijk het gewigtigste tijdperk van zijn leven en werken, met de uitgave van den *Rheinischen Merkur*, een blad, waarin hij sedert 1814, *sprak als een man, die gezag had*, en aan het hoofd der geesten van zijnen tijd stond. Het was een Duitsche moniteur, ja ontegensprekelijk een nationaal orgaan, zoo als *Duitschland* vóór, noch na dien tijd een zoodanig bezeten heeft. Naauwelijks verschenen, werden alle N.^{os} dadelijk in de Engelsche dagbladen vertaald, en daardoor zijne stem tot de algemeene uitdrukking der tegen NAPOLEON opgestane wereld kenbaar gemaakt. BLÜCHER ging nooit aan tafel alvorens hij den *Merkur* gelezen had, en NAPOLEON noemde den man van *Koblentz la cinquième puissance* (de vijfde mogendheid), die tegen hem in het strijdperk was getreden, en die aan het geheele heilige verbond der volken eerst raad en het wachtwoord scheen te geven. Toen echter de *Merkur*, na langen tijd voor de herstelling en bescherming der troonen geijverd te hebben, ook eindelijk in 1815, op de vervulling der koninklijke beloften, het verleen van constitutioneele staatsregelingen aandrong, en een artikel in denzelfen *Rückwirkung in Berlin* het hooge mishagen verwekt had, werd het vrijzinnigste en meest conservatieve orgaan der natie door de kleingeestigste bureaucratie onderdrukt; er waren echter drie kabinets-orders

noodig alvorens GÖRRES in Februarij 1816 zijne zaak opgaf. Thans echter trad hij ten voorschijn, met de staatkundige brochure: *Deutschlands künstige Verfassung, Frankfort, 1816*, waarin hij zijnen diepen blik in de geschiedenis en zijn uitstekend talent als publicist op de onmiskenaarste wijze aan den dag legde. Nu begaf hij zich, om zich aan het onweder te onttrekken, voor eenigen tijd met zijne familie naar *Heidelberg*, doch keerde, daar men hem spoedig weder noodig had, naar *Koblentz* terug, alwaar hij, om in den hongersnood van 1817 te gemoet te komen, door de stichting eener algemeene commissië van onderstand, aan welker hoofd hij de voorzorg nam, om granen tot zelfs uit *Rusland* te laten komen, de weldoener, niet slechts van zijne geboorteplaats, maar zelfs van het geheele *Rijnland* werd. Omtrent dezen tijd verschenen zijne gezamenlijke *Altdeutschen Volks- und Meisterlieder, Frankfort, 1817*, een gelijksoortig werk als *des Knaben Wunderhorn* van BRENTANO en VON ARNIM. Hij werd hierop door den gouverneur-generaal van den Middelrijn, JUSTUS GRUNER, tot directeur van het openbare onderwijs benoemd, doch kort daarop, wegens zijne gevaarlijkheid voor den staat van dien post, weder ontslagen, en hem, mits hij zich stil zoude houden, een wachtgeld van 1800 Thaler toegekend; van dit pensioen heeft hij echter nooit eenen penning genoten. Nadat in 1818 een

door hem zamengesteld, en door de stad *Koblentz* den minister VON HARDENBERG aangeboden adres, hem de ongenade van den koning van *Pruissen* had berokkend, en hij in zijn uitmuntend geschrift: *Deutschland und die Revolution, Koblenz, 1820*, de vervolging van het *Wartburger Tugendbund* enz. in een belagchelijk daglicht had gesteld, zou hij op koninklijk bevel naar de vesting *Spandau* vervoerd, en aldaar voor zijn geheele leven tot stilzwijgen gedwongen worden. Hij hield zich toenmaals in *Frankfort* op, en zat juist aan tafel bij den stadscommandant, toen deze het dringende bevel tot zijne gevangenneming ontving. GÖRRES las in zijne gelaatstrekken, verwijderde zich, en was reeds in veiligheid, toen men de straat waar hij woonde met militaire magt bezette, en aan alle poorten het bevel tot zijne aanhouding werd gegeven. Hij vlugtte naar *Frankrijk*, begaf zich eerst naar *Parijs*, en daarna naar *Straatsburg*. Omtrent dezen tijd verscheen zijn *Heldenbuch von Iran aus dem Schah Rameh des Ferdusi*, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1820. Daardoor werd dit voor de geschiedenis en de dichtkunst zoo belangrijk Oostersch heldendicht het eerst in *Europa* nader bekend, en verscheen het tevens in de vlugt eener zoo dichterlijke taal, dat men zich verbeeldt een oorspronkelijk werk te lezèn. Hij begaf zich hierop naar *Zwitserland*, hield zich eenigen tijd te *Zürich* op, steeg ook over den *Gothard*, naar het *Lago Maggiore*, en had

hier, even als GÖTHE te *Marcesine* aan het *Garda-meer*, bijna het lot eener gevangenneming ondergaan, daar het volk hem voor eenen geestziener en toovenaar hield, en zich van hem wilde meester maken. Op deze zijne bergwandelingen ontwierp hij zijn geschrift *Europa und die Revolution, Stutgard*, 1821, met de onderafdeeling: het tegenwoordige, het voorledene en het toekomstige. Nu was er echter aan zijne verzoening met de Pruisische regering niet meer te denken; en het is daarom dat de zoo zeer gehoonde baneling thans het geheele weefsel van trouweloosheid van het kabinet jegens hem openbaar maakte, in het geschrift getit.: *In Sache der Rheinprovinzen und in eigener Angelegenheit, Stutgard*, 1822, waarin hij uit echte oorkonden aantoot, hoe de nieuwe regering reeds toenmaals, vooral in godsdienstzaken, met zijn veroverd vaderland is te werk gegaan, en hoe men hem, den voorspreker der *Rijnlanden*, niet eens eene gewone regtbank vergunde, maar hem zonder vorm van proces, door onbevoegde kabinetsjustitie, eens voor altijd onschadelijk wilde maken. Gelijkzeitig verscheen: *Die heilige Allianz und die Völker auf dem Congress zu Verona*, ib., waarin hij de verwachting van het gedroomde heil der volken, door den invloed der hoven, op grond der tot dusverre gemaakte ondervinding, aanmerkelijk verkoelde. Niettegenstaande GÖRRES kon na gaan dat dergelijke geschriften

hem bij de hoven in geenen beteren dunk zouden brengen, keerde hij thans echter uit *Zwitserland* naar de rijksstad *Frankfort* terug, waar hij zich weder met zijne vrouw, geboren *MARIA VON LASAULX*, zijnen, eenen zoo grooten vader niet onwaardigen, zoon *GUIDO*, en twee dochters vereenigde. Van nu af hield hij zich met de grondigste en meest bijzondere historische studiën bezig, die echter eene zeer mystieke rigting aannamen, en zich in kleine schriften openbaarden, zoo als in *Emanuel Swedenborg, seine Visionen und sein Verhältnisz zur Kirche, Straatsburg, 1827*, en in zijne voorrede tot *Suso's Schriften*; en deze maakten de eigenlijke grondslagen en de aanleiding uit, tot zijne latere uitvoerige werken der christelijke mystik. Zijne *Standrede an den König Ludwig*, op wien vroeger *GÖRRES* reeds de hoop eener grootere vrijlating der Catholijke Kerk in zijne stäten gebouwd had, nadat de vredetraktaten, de Catholijke gebiedsdeelen aan den *Rijn* enz., ter vermeerdering van de uitbreiding der reformatie, bijna alle aan protestansche gebieders waren overgegaan, bevat even zoo vrijzinnige als gewigtige lessen voor een' christelijk vorst, en had, daar de herinnering aan de dagen van den *Rheinischen Merkur* in het hart des konings van *Beijeren* nog niet uitgewischt was, in 1827, zijne beroeping naar *München*, op den leerstoel der geschiedenis ten gevolge. Hij openbaarde

daarop zijne beschouwing der geschiedenis in het geschrift: *Ueber die Grundlage, Gliederung und Zeitfolge der Weltgeschichte, Breslau, 1830*. Daarop verscheen langzamerhand zijne *Christliche Mystik, 4 dl.ⁿ, Regensburg, 1836—42*; waarvan de aanhangers der enkele rede, dadelijk met vermétele verwerping der tallooze bestaande feiten in dit duistere gebied der godsdienstige natuurgeschiedenis, uitbazuinden, dat de schrijver in dit werk het met alle kabouters en kwelduivels was eens geworden — terwijl geleerden, zoo als de beroemde physioloog *DÖLLINGER* (zie dat Art.), verklaarden, dat hij de ontleding van den mensch, en voornamelijk der menschelijke hersenen eerst volkomen uit de *Mystik* van *GÖRRES* geleerd had, en dat de wetenschap der anthropologie, psychologie en physiologie alsnu eene geheel nieuwe gedaante zou moeten aannemen. Terwijl men echter den ouden leeuw aan den draad der sprookjes van *moeder de Gans* ingeslapen waande, verhief hij ten gevolge der Keulsche aangelegenheden, op eenmaal weder in zijnen *Athanasius, Regensburg, 1837*, die binnen een jaar in 4 uitgaven, tot verscheiden duizend exemplaren in het licht verscheen, zijne stem zoo geweldig, dat al zijne tegenstrevers in geheel *Duitschland*, en zelfs buiten hetzelfde, er van sidderden, en herhaalde daarop den gevreesden slag, in een tweede, voornamelijk wegens de dogmatische diepzinnigheid,

merkwaardig geschrift: *Die Triarier H. Leo, P. Marheinecke und K. Bruno, Regensburg*, 1838, zoodat zelfs zijne vijanden bekenden dat geheel *Duitschland*, met zijne Hegelsche filozofie, geen kampvechter kan aanwijzen, die tegen hem bestand was. Het gevolg der Keulsche dwalingen was verder in April 1838 het tot stand brengen der *Historisch-politischen Blätter*, welke jaarlijks in 24 afleveringen of in twee deelen, alzoo tot heden reeds in 26 deelen verschenen zijn, en eene groote menigte der voornaamste artikels uit de pen van GÖRRES bevatten. De koning van *Beijeren* beloonde zijnen ijver met de burgerlijke orde van verdienste der Bayerische kroon. Aan den godsdienstigen strijd, die te gelijktijd door het *Leben Jesu* van STRAUZ over het historische christendom ontstaan was, nam GÖRRES deel door eene bijzonder bespiegelende voorrede tot het werk van zijnen voornaamsten leerling Dr. SEPP, *das Leben Christi*, 7 dl.ⁿ, *Regensburg*, 1843 tot 1846. Zijn geschrift: *Der Kölner Dom und der Straszbürger Münster*, ten voordeele van den opbouw van den Keulschen dom in het licht verschéenen, bewees op nieuw zijnen bouwkundigen geest, waarvan hij vroeger reeds andere blijken had gegeven. Op gelijke wijze mengde hij zich door *die Wallfahrt nach Trier*, *Regensburg*, 1845, volgens zijne gewoonte, met beslissende uitspraak in de beweging des tijds; te gelijktijd gaf hem deze uitstap

en zijne, eindelijke benoeming tot lid der akademie van wetenschappen aanleiding om de historische verhandelingen derzelve, met de beide volgende stukken te verrijken: *Die Japhetiden und ihre gemeinsame Heimath Armeniën*, *München*, 1844 en *Die drei Grundwurzeln des celtischen Stammes in Gallien, und ihre Einwanderung*, 1845, beide op zulk eene wijze behandeld, dat men in twijfel staat, of men meer zijne geographische beschouwingen, dan wel zijne diepe historische kennis bewonderen zal. Dus deed GÖRRES zich nog in zijnen grijzen ouderdom met eene onuitputtelijkheid en frischheid van geest, als een genie voor, zoo als er geen tweede in onzen tijd te vinden is; want elk gebied der menschelijke wetenschap: natuurkunde en natuurlijke historie, geneeskunde, statistiek en politiek, mythologie, theosophie, theologie, geschiedenis in haren uitgebreidsten omvang, dichtkunst, voor welke hij nieuwe Oostersche en Westersche bronnen opende, eindelijk zelfs het vak der kunstwetenschap, heeft hij tot zelfs in zijnen laatsten leeftijd, met onvermoeide, jeugdige werkzaamheid en schranderheid, en met zulk eenen goeden uitslag aangekweekt, dat zelfs meesters in enkele dezer vakken van hem konden leeren. In een godsdienstig opzigt maakten de meesten van hem eenen geboren protestant, die daarop als bekeerde, volgens den gewonen gang tot de ultra-catholijken

was overgegaan, ja een capucijner en de geestelijke vader van het ultramontanisme in *Beijeren* geworden was. Het eene is zoo valsch als het andere. Men leze zijne schriften, die hij reeds voor meer dan 50 jaren in het licht heeft gegeven, en men zal daarin juist dezelfde opregte gezindheid en gelijksoortige behoudende grondregels vinden, als die hij met de volkomen erkenning van de regten des tijds en der volken tegen elke magtspreuk van het absolutismus, zoo wel als tegen de ontfaardingen van het radicalismus, tot aan zijnen laatsten ademtógt openlijk verdedigd heeft. GÖRRES was een voorbeeldig Duitsche man, met eene echt Catholijke natuur, zonder haat of eenigen anderen lagen hartstogt beziel. Zijne vijanden zelfs hebben steeds zijne overgrootte meerderheid erkend, en hij zou geene vijanden gehad hebben, indien hij niet aan deze zijde der *Alpen* als steun van het Catholicismus in *Duitschland*, en als de eerste verdediger der Catholijke Kerk ware opgetreden. Hij was een ultramontaan in den zin, zoo als elke geloovige Catholijk ten allen tijde en voor alle oogen aldus kan genoemd worden, wijl namelijk de Opperherder der christenen aan gene zijde der bergen woont, en de Stoel der Kerk in *Rome* bestaat. GÖRRES overleed te *Munchen*, den 29 Januarij 1848, aan de gevolgen der griep of grippe, door alle hoogschaters van zuivere godsdienst,

II. DEEL.

bondige wetenschap en opregte deugd diep betreurd.

* GÖSCHEN (JOHANN FRIEDRICH LUDWIG), hofraad en gewoon hoogleeraar der regten aan de universiteit van *Göttingen*, den 16 Februarij 1778 te *Königsbergen* geboren, waar zijn vader directeur der munt was. Nadat hij in de Domschool te *Maagdeburg* een goed voorbereidend onderwijs had ontvangen, bezocht hij in 1794 de universiteit zijner geboorteplaats, en van 1796—98 die van *Göttingen*. Hij had, wel is waar, de regtsgeleerdheid als beroepsstudie gekozen, doch de beoefening der natuurkundige wetenschappen had zoo veel uitlokkends voor hem, dat hij de hoogeschool verliet, met oogmerk om zich voornamelijk aan de natuur- en scheikunde toetewijden, en daarmede de uitoefening der landhuishoudkunde te vereenigen. Te dien einde begaf hij zich naar de goederen des graafs von *VELTHEIM*, bij *Helmstad*, kocht daarop in 1800 een, niet ver van zijne geboorteplaats gelegen, landgoed, en oefende de huishouding deszelven uit. Doch ongelukkige toevallen noodzaakten hem, het goed in 1804 weder te verkoopen, en op nieuw de loopbaan der regtsgeleerdheid intetreden. In 1807 begaf hij zich naar *Berlijn*, alwaar hij den geestrijken omgang van *SPALDING*, *HEINDORF*, *BUTTMANN*, *SCHLEIERMACHER*, *DELBRÜCK* genoot, waardoor hij eenen deugdelijken wijsgeerigen grondslag

P

verkreëg. Voornamelijk echter waren het SAVIGNY en NIEBUHR, die zijne wetenschappelijke vatbaarheid voor de geleerde studie des Romeinschen regts opmerkten en er hem toe aanspoorden. GÖSCHEN was de eerste, die in 1811 de doctorale waardigheid in de regten, aan de nieuw gestichte universiteit van *Berlijn* bekwam; nog in hetzelfde jaar werd hij tot buitengewoon, en in 1813 tot gewoon hoogleeraar in de regten benoemd. Toen in 1816 de akademie van wetenschappen van *Berlijn* twee geleerden naar *Verona* zond, om de, aldaar door NIEBUHR ontdekte, schatten van het Romeinsche regt aftehalen, werd, op voordragt van SAVIGNY, GÖSCHEN en de letterkundige BECKER derwaarts gezonden. Het resultaat was de uitgave der ontdekte *Institutiones* van GAIUS, van het *Fragment over de regten* van FISCUS. Dezelve verscheen eerst zonder zijnen naam in 1820, en in 1824 in verbeterden vorm met zijnen naam. In 1822 volgde GÖSCHEN eene beroeping, ter vervanging van SCHWEPPE, naar *Göttingen*. Eene latere beroeping naar de hoogeschool van *Munchen*, in 1828, wees hij van de hand, en ontving daarentegen den titel van hofraad. Bij het honderdjarige jubelfeest der *Georgia Augusta*, had hij als deken de eere-promotie voor de regtsgeleerde faculteit in de *Aula* nog bestuurd en reeds weinige dagen daarna, den 25 Septb. 1837, verkeerde hij niet meer onder de levenden. Zijne schriften zijn:

1.° *Observationum juris Roman. specimen, Berlijn, 1811*; — 2.° *Westenbergii principia juris, sec. ordinem digestorum s. pandectarum in us. audit. vulg. P. I. et II. ed. nov. (cur G. et Bar-kow 1814; Praefatio et index, ad Gaji institutiones 1821)*; — 3.° *Grundrisz für Pandekten-Vorlesungen, Göttingen, 1831*; — 4.° Verscheiden zeer geachte verhandelingen, in HUCO'S *Civilistisch Magazin*, en in het, sedert 1815 door hem, SAVIGNY en EICHHORN uitgegeven *Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft*.

GÖTBE (J. W. VON), — aan dit artikel, voorkomende bladz. 307—311, 11.° dl. van het *Wbk. gelieve men toevoegen*: — » GÖTBE heeft zich bij zijn schrijven zelden bekommerd over het uitwerksel dat hij zoude te weeg brengen, zijne voornaamste voortbrengselen zijn slechts het verhaal zijner persoonlijke gewaarwordingen en inwendige aandoeningen geweest. De roman van *Werther*, die zulk eenen buitengewonen opgang heeft gemaakt, is er een sprekend bewijs van. De bittere weerzin tegen het leven, die er in uitgedrukt is, die diepe moedeloosheid, door het gemis van alle geloof te weeg gebragt, was door GÖTBE zelven gevoeld. Nog jong zijnde had hij reeds den zelfmoord gedroomd, en bij herhaling aanslagen op zijn eigen leven gemaakt. *Werther* is slechts het verhaal van hetgene hij bij die inwendige worsteling had ondervonden. Maar

terwijl hij zich zelven schilderde, had de schrijver het gelijktijdige geslacht geschilderd. Meer dan een jongeling met een vurig hart, even als WERTHER, wars van alle maatschappelijke pligten, heeft, na in de eenzame droomen van een' opgewonden hoogmoed of van eenen hope-loozen hartstogt verteerd te zijn, op dezelfde wijze als de dolzinnige held van GÖTTE, een einde aan zijn leven gemaakt. Er bestaan nog exemplaren van dat boek, met het bloed der rampzaligen bevlakt, die dit verschrikkelijk drama tot in deszelfs ontknooping hebben willen navolgen. Dergelijke feiten openbaren duidelijk genoeg al het laakbare wat er in dit geschrift voorkomt, en hoe gebrekkig het door den schrijver aangenomen letterkundige stelsel is. De strekking der letterkunde moet niet slechts naar het ware, maar ook naar het goede en schoone zijn. Het geheele talent van GÖTTE is dus niet voldoende om een voortbrengsel te wettigen, dat gevaarlijk voor de jeugd is, en dat als eene wijsgeerige en moedvolle daad, datgene voorstelt wat werkelijk niets anders dan de laagste trap der zelfliefd is. Steeds aan zijn stelsel getrouw, stelt GÖTTE in zijnen *Faust* eene andere ziekte zijner eeuw voor, de walging en de zathheid dier opgeblazene wetenschap, welke, terwijl zij beweert alles te ver-

klaren, niets dan twijfeling en onzekerheid voortbrengt. Na in *Werther* en in *Faust* de zedelijke wanorde en de angsten der twijfeling te hebben voorgesteld, brengt hij in *Götz von Berlichingen* de zucht tot de onafhankelijkheid, of liever dat onrustig en trotsch gevoel op het tooneel dat, vooral ten tijde van omwentelingen, zich noch aan regel noch aan wet wil onderwerpen." — Ik heb gemeend deze bedenkingen op het Art. GÖTTE in het *-Wbk.* te moeten laten volgen, vermits genoemd artikel voor achttiën jaren onder den invloed der apotheosen, bij GÖTTE'S overlijden, van wijd en zijd den dichter toegebracht, geschreven, welligt aanleiding zou kunnen geven, dat men een onbepaald vertrouwen in zijne schriften stelde, daar toch vele derzelve tegen den toets van godsdienst en zeden niet bestand zijn; want alhoewel hij, ofschoon protestantsch, in zijne *Wahrheit und Dichtung aus meinen Leben*, eene schilderachtige beschrijving en ontwikkeling van den diepen zin der zeven Catholijke Sacramenten geeft, naar aanleiding van welke hij in een onzer meest-geachte Catholijke Weekbladen (*) de *onvergelijkelijk-groote* GÖTTE wordt genoemd, zoo is zulks echter niet in staat om slechts het boven aangevoerde, dat voor grootere uitbreiding vatbaar is, te ver-

P 2

(*) Catholijke Nederlandsche Stemmen, van 18 November 1848; N.º 50, blz. 388, eerste kolom, 1.º noot.

goelijken; veel minder om zijne overhelling tot het pantheïsmus, en afkeerigheid van het positive christendom te regtvaardigen.

GOURDIN (FRANCISCUS PHILIPPUS), een benediktijner, in 1739 te Noyon geboren, en te Rouanen den 11 Julij 1825 overleden, was bibliothekaris van laatstgenoemde stad, had in zijne congregatie verscheiden eervolle bedieningen bekleed, en zich als schrijver bekend gemaakt. Hij werd voor 2000 franken begrepen in den onderstand door de conventie in 1795 aan de geleerden verleend, en belast met het rangschikken der gedenkstukken van kunst in het museum van Rouanen. Zoodra als het hem mogelijk was vatte hij zijne geestelijke bedieningen weder op, en verdeelde van toen af al zijne oogenblikken tusschen de godsdienst en de letteren. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Observations etc. (Aanmerkingen van eenen godgeleerde op de lofreden van FÉNÉLON door LAHARPE)*, 1771, in 8.^{vo}, waarin hij hem verwijt van aan de deugden van den eerbiedwaardigen aartsbisschop van Kamerijk enkel-menschelijke beweeggronden te hebben gegeven; — 2.^o *Considérations etc. (Wijsgeerige bespiegelingen over het gebaar des redenaars, voorafgegaan van nasporingen over het geheugen)*, Parijs, 1772, in 12.^{mo}; — 3.^o *Principes etc. (Algemeene en beredeneerde beginselen der redekunst)*, 1785, in 12.^{mo}; — 4.^o *De la traduction etc. (Over de*

vertaling, beschouwd als middel om eene taal te leeren, en zich den smaak te vormen), 1789, in 12.^{mo}; — 5.^o *Verhandelingen in de verzamelingen der akademie van Rouanen*. Hij heeft in handschrift nagelaten: *Traité etc. (Verhandeling over de prescriptie of verjaring in het stuk van geloof, zedeleer en tucht)*.

GOUVION-SAINT-CYR (LODEWIJK DE) — in het *Wbk. abusivelijk naar SAINT-CYR verwezen* —, te Toul den 13 April 1764 geboren, legde zich in het begin op de schilderkunst toe, en ondernam de reis naar Rome, om zich in die kunst verder te ontwikkelen, welke hij liet varen, om zich onder een bataillon vrijwilligers te begeven. Na snel alle mindere rangen te zijn doorgelopen, werd hij in 1793 als adjudant-generaal bij het Moezel-leger geplaatst, en vervolgens naar het Alpen-leger gezonden, alwaar hij in 1794 het brevet van divisie-generaal ontving. Hij onderscheidde zich in 1795 bij het beleg van Mentz, maakte onder MASSÉNA den veldtogt van 1798 mede, en werd in 1799 afgezet. Weldra in activiteit hersteld, voerde hij in den slag van Novi (15 Augustus) het bevel over den regtervleugel. Den 24 October daaropvolgende versloeg hij den vijand volkomenlijk te Pasturana en te Bosco, ontnam hem drie stukken geschuts en maakte 2000 man krijgsgevangen. Den 6 der volgende maand, sloeg hij de Oostenrijkers andermaal voor Coni: met het bevel over

den regtervleugel belast, belette hij de berenning van *Genua*, en overlaadde zich met roem door eenen beleidvollen aftogt, waarvoor hij van den eersten consul eene eere-sabel en het brevet van eersten luitenant des legers ontving. In 1800 ging hij over tot het leger van den *Rijn*, door MOREAU aangevoerd, maakte zich meester van *Freyburg* en sloeg de Oostenrijkers te *Smelingen*. Na eene vrij korte rust, door den staat zijner gezondheid gevorderd, verscheen hij weder aan het hoofd zijner afdeeling, en droeg bij tot de overwinning van *Hohenlinden*. Daarop tot staatsraad benoemd, verving hij LUCIEN in het gezantschap van *Spanje*. In 1805 werd hij tot opperbevelhebber des legers benoemd, bestemd om het koninkrijk *Napels* te dekken, en de kusten der *Adriatische Zee* te beschermen. Na een corps van tien duizend Oostenrijkers krijgsgevangen te hebben gemaakt, trok hij, tegen het einde van dat jaar, krachtens de capitulatie van *Austerlitz*, *Venetie* binnen. In het volgende jaar genoodzaakt, om weder binnen het koninkrijk *Napels* te trekken, waarvan de regering het laatste verdrag geschonden had, werd Gouvion gelast om *Apuglia* te bezetten, alwaar hij de rust handhaafde. In 1807 naar *Duitschland* teruggeroepen, nam hij er met onderscheiding deel aan den veldtogt van *Pruissen* en *Polen*, en werd tot gouverneur van *Warschau* benoemd. In 1808

naar het leger van *Spanje* gezonden, maakte hij zich, na verscheiden gevechten, meester van *Roses*, *Gironna*, *St. Felix*, *Equixola*, *Palamos*. In 1812 werd hij bestemd om deel te nemen aan den Russischen veldtogt, en voerde het bevel over de *Beijeren*, met welke hij den 18 der maand Augustus den slag van *Polotsk* aan de *Duna* won. Om hem te beloonen, verhief NAPOLEON hem, den 27 der zelfde maand, tot rijksmaarschalk. Op den terugtogt van *Moskau* gekwetst, zag hij zich verplicht het leger voor eenigen tijd te verlaten. In 1813 verscheen hij weder bij hetzelfde, om den Saksischen veldtogt mede te maken, en onderscheidde zich in den slag van *Dresden*. Na de nederlaag van *Leipzig*, in die stad gebleven, nam hij, daar hij zag, dat het hem onmogelijk was zich eenen doortogt te openen, den 11 November eene eervolle capitulatie aan, krachtens welke hij met zijn leger-corps, en een gedeelte zijner artillerie naar *Frankrijk* kon terugkeeren. Maar deze capitulatie werd niet bekrachtigd door den vorst von SCHWARTZENBERG, en de maarschalk werd met zijn corps, uit omtrent zestien duizend man bestaande, gevangen gehouden. Toen hij, na de restauratie in *Frankrijk* terug kwam, werd hij door LODEWIJK XVIII met onderscheiding ontvangen en tot lid van de kamer der pairs benoemd. Na de landing van BONAPARTE, rigtte hij zich naar *Orléans*, om de ko-

ninklijke zaak te verdedigen; maar daar de afvalligheid der troepen al zijne pogingen vruchteloos maakte, leefde hij gedurende de honderd dagen in eene diepe afzondering. Den 9 Julij 1815 door den koning tot minister van oorlog benoemd, werd hij, in de maand September, in dien post door den hertog DE FELTRE vervangen. LODEWIJK XVIII benoemde hem achtereenvolgend tot minister van staat, lid van den geheimraad, grootkruis der orde van den H. LODEWIJK, tot graaf en eindelijk tot markies. Den 23 Junij 1817 tot het ministerie van marine beroepen, hervatte hij de portefeuille van oorlog in 1818. Den 10 Maart droeg hij eene wet voor betrekkelijk de nieuwe wijze van aanwerving des legers. GOUVION verliet het ministerie, bij gelegenheid der verandering van de wet der verkiezingen, en werd door den markies DE LA TOUR-MAUBOURG vervangen. Tot herstel zijner gezondheid, had GOUVION SAINT-CYR zich naar de eilanden *Hyères* begeven; hij overleed aldaar den 17 Maart 1830. Men heeft van hem: 1.º *Journal etc. (Dagverhaal der verrigtingen van het leger van Katalonië in 1808 tot 1809, om te dienen tot de geschiedenis des oorlogs in Spanje)*, Parijs, 1821, in 8.º, en atlas in fol.; — 2.º *Mémoires etc. (Gedenkschriften betrekkelijk de veldtogten der legers van den Rijn, en van den Rijn en Moezel, van 1792 tot aan den vrede van Campo-Formio)*, ib. 1829, 4 dl.º in 8.º, met een atlas in fol.

* GOYA Y LUCIENTES (FRANCESCO), een beroemde Spaansche schilder, in 1746 te *Fuente de Todos*, in *Aragon* geboren, in *Saragossa* en te *Rome* gevormd, werkte onder RAFAËL MENGES (zie dat Art. -Wbk.), later nam hij zich REMBRANDT en VELASQUEZ tot voorbeelden. De bevallige voorstelling van Spaansche volkstooneelen, *capriccios*, vol geest en verbeeldingskracht, waarborgen zijnen roem niet minder dan zijne grootere stukken, onder welke de familie van KAREL IV, in het koninklijk museum te *Madrid*, zich bijzonder onderscheidt. Wegens doofheid meestal tot zijne werkplaats beperkt, leefde hij enkel voor de kunst, die hij in al hare takken omvatte. Hij schilderde in olie en *al fresco*, graveerde in koper, en teekende in de laatste jaren zijns levens op steen. Hij overleed in 1828 te *Bordeaux*.

GRABERG DE HEMSO (JACOBUS, graaf van), een geleerde Zweed, in 1776 op het eiland *Gothland* geboren, beoefende vroegtijdig de aardrijkskunde, de geschiedenis en de levende talen, waarin hij snelle vorderingen maakte. Zestien jaren oud zijnde, bezocht hij de kusten der *Middellandsche Zee*, en deed eene reis naar *Amerika*, die voor zijn onderdicht niet vruchteloos was. In de diplomatie opgenomen, werd hij benoemd tot onder-consul van *Zweden* te *Genoa*, en hij maakte gebruik van den vrijen tijd, welke deze betrekking hem overliet, om zijnen letterkun-

digen smaak optevolgen. In 1810 president der Genueesche akademie geworden, las hij er verschillende stukken in voor, die in Italië algemeenen bijval vonden, en zijne aanneming in verschillende geleerde genootschappen, en daar onder ook bij de akademie van Turijn ten gevolge hadden. Hij was in 1815 consul van Zweden en Sardinië te Tanger; maar eenige geschillen, waarin hij met den Dey van Marokko werd gewikkeld, noodzaakten hem zijnen post te verlaten, en zich naar Gibraltar te begeven. Kort daarna ontving hij zijne benoeming voor het consulaat van Tripoli. In Italië teruggekeerd, werd hij door den groot-hertog van Toskanen naar Florence beroepen, en aldaar tot bibliothekaris der Laurentijnsche boekverzameling benoemd. Hij overleed in die stad, den 29 November 1847. GRABERG was correspondent van het instituut van Frankrijk, afdeeling geschiedenis en oudheden. Men heeft hem een aantal werken te danken, in het Italiaansch en het Fransch geschreven, welke talen hij even zoo vlug sprak als zijne moedertaal; de voornaamste zijn: 1.° *Annali di geographia e di statistica*, Genua, 1802, 2 dl.ⁿ, in 8.° Dit is het eerste werk over de statistiek in Italië en zelfs in Frankrijk in het licht gegeven; — 2.° *Doutes etc.* (*Twijfelingen en gissingen betrekkelijk de Hunnen*), Florence, 1810, in 8.°; — 3.° *Saggio storico sugli Scaldi o antichi*

poeti scandinavi, Pisa, 1811, in 8.°; eene zeer belangrijke verhandeling over de Skalden, en vol geleerde nasporingen over de mythologie van het Noorden; — 4.° *Doutes etc.* (*Twijfelingen en gissingen betrekkelijk de Bohemers en hunne eerste verschijning in Europa*), Turijn, 1813, in 4.°; — 5.° *Précis etc.* (*Kort begrip der geschiedkundige letterkunde van Mogk-Nit-el-Aska*), Lyon, 1820, in 8.°; — 6.° *Scandinavie gezuiverd van de beschuldiging, de barbaarsche volken te hebben voortgebracht, welke het Romeinsche rijk verwoestten*, ib. 1822, in 8.°; — 7.° *Specchio geografico e statistico dell' imperio di Marocco*, Genua, 1834, in 8.°, met tabell.

GRAF of GRAFF (ANTON), een uitmuntende portretschilder, in 1736 te Winterthur, in het kanton Zürich, geboren, was de zoon van eenen tinnegieter, openbaarde reeds vroegtijdig eene bepaalde neiging voor de schilderkunst, vormde zich te Winterthur, Augsburg en Munchen, werd als hofschilder naar Dresden beroepen, alwaar hij den 14 Junij 1813 overleed. Zijne portretten, onder welke dat van FREDERIK AUGUST, koning van Saksen, den prijs verdient, onderscheiden zich door getrouwe gelijkenis, uitmuntende voorstelling van het hogere geestelijke leven, en levendige en gepaste behandeling der vleeschkleuren. Deze schilder was ongemeen vruchtbaar in zijne voortbrengselen; het getal zijner

portretten wordt op meer dan 1100 geschat; naar meer dan 120 derzelve heeft men gravures vervaardigd, die eene reeks der beroemdste mannen van *Duitschland* voorstellen.

GRÄFE (KAREL FERDINAND VON), een heekundige, in 1784 te *Warschau* van Duitse ouders geboren, maakte zeer goede studiën, en na te *Leipzig* met roem zijne graden te hebben bekomen, werd hij in 1810 tot hoogleeraar in de heekunde aan de universiteit van *Berlijn* benoemd. In de veldtogten van 1813 en 1814, volgde hij de Pruisische legers in hoedanigheid van algemeen directeur van de heekundige dienst. Reeds in het volgende jaar hervatte hij zijne leergangen, die de oorlog hem genoodzaakt had afbreken, en sprak steeds voor een talrijk gehoor. Hij hield zich te gelijkertijd bezig met de verbetering der door TAGLIACOSZI (zie dat Art. -*Wbk.*-) uitgevondene behandelingswijze, om verloren deelen des ligchaams weder aantebrengeu, en het welgelukken dier pogingen verspreidde zijnen roem door geheel *Duitschland*. In 1819 bragt hij, gemeenschappelijk met den hoogleeraar WALTHER van *Bonn*, een *Journal für Chirurgie und Augenheilkunde* tot stand, 1820 tot 1840. Deze bekwame praktizijn, overleed te *Hannover*, den 14 Julij 1840, door den koning van *Pruissen* en door verscheiden andere vorsten met verschillende orde-teekens versierd. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Abhandlung über*

Angiektasie (uitzetting der vaten), *Leipzig*, 1808; — 2.^o *Amputation*, *Berlijn*, 1812; — 3.^o *Rhinoplastik* (kunst om op eene organische wijze het verlies van den neus enz. te vervangen), *Berlijn*, 1818; — 4.^o *Egyptische Augenblennorrhöe*, *Berlijn*, 1823. — Vergelijk, *Biographie von Gräfe*, door MICHAËLIS, *Berlijn*, 1840.

GRAMMATICO (NICASIU), een Jesuit en beroemde sterrekundige, te *Trente* geboren, en in 1736 te *Regensburg* overleden, heeft in het licht gegeven: 1.^o *Methodus nova solis et lunæ eclipsium in plano organice delineandarum*, *Freyburg*, 1720, in 4.^{to}; — 2.^o *Problema geographicum de longitudine locorum terræ per acum nauticam indaganda*, *Ingolstadt*, 1723, in 4.^{to}; — 3.^o *De vera epocha conditi et per Christum reparati orbis dissertatio*, 1734, in 4.^{to}; — 4.^o *Dissertatio astronomica de cometa annorum 1729 et 1730*, *Tyrnau*, 1736, in 12.^{mo} Men heeft hem verder eene uitgave te danken der *Astronomische tafels* van LAHIRE, met bijvoegselen, *Ingolstadt*, 1722, in 4.^{to}

GRAMONT (ANTOINE LOUIS RAYMOND GENEVIÈVE, graaf DE), pair van *Frankrijk*, te *Parijs* in 1787 uit de beroemde familie van GRAMONT geboren. Zijn vader, die kolonel was, emigreerde, en overleed te *Londen* in 1795. Zijne moeder, mejufvr. DE BOISGELIN, eene nicht van den kardinaal van dien naam, keerde spoedig naar *Frankrijk* terug,

en, na in de opvoeding van haren zoon te hebben voorzien, omhelsde zij, met de beide dochters; die haar nog waren overgebleven, den religieuzen staat. In den ouderdom van 22 jaren in dienst getreden in het 30.^e dragonder-regiment, won DE GRAMONT zijne eerste epaulette, op het slagveld van Raab, in 1809. Drie jaren later vergezeld hij als adjudant, den generaal GROUCHY op den veldtogt naar Rusland, en verkreeg het eerekruis en den rang van luitenant aan de Moskawa, alwaar hij ernstig werd gewond. Hij onderscheidde zich evenzeer bij den noodlottigen terugtogt van 1812; maar nadat zijne wond in 1813 zich weder geopend had, zag hij zich genoodzaakt, gedurende een gedeelte der beide volgende veldtogten, te Parijs te blijven. Gekozen om aan LODEWIJK XVIII het berigt overtebrengen der herstelling van zijn huis op den troon van Frankrijk, gaf de koning hem den rang van kolonel, en stond hem toe om deel te nemen aan het geleide, dat den vorst naar Parijs zou terugvoeren. Hij kwam als onderluitenant in de compagnie der lijfwacht, die weder onder het bevel van zijnen oom, den hertog DE GRAMONT was gekomen. In 1815 met het voorzitterschap van het kies-collegie der Neder-Pyreneën belast, werd hij zelf tot afgevaardigde benoemd; hij stemde met de minderheid. Later verkreeg hij het commandement over het legioen der Monden van de Rhône, dat hij

echter niet lang behield; daar hij in de nieuwe organisatie des legers niet begrepen werd. Eindelijk werd hij den 6 Maart 1819, tot de waardigheid van pair verheven; daar hij echter de werkzaamheid van het militaire leven verkoos, verzocht hij om het bevelhebberschap van het 49.^e regiment op Martinique, en overleed aldaar aan de gele koorts, in den zomer van 1825. Zijne lofrede is in de kamer der pairs uitgesproken door den hertog DE GRAMONT, zijnen oom.

GRANADA (LUIS DE). — Zie GRENADA -Wbk.-

GRANDI (FRANCISCUS LODEWIJK GUIDO), een wiskunstenaar, te Cremona in 1671 uit eene aanzienlijke familie geboren, begaf zich in de orde der camaldulenzers, werd achtereenvolgend hoogleeraar der wijsbegeerte te Florence en te Pisa, en algemeen bewindhebber der wateren in Toskanen. Hij overleed den 4 Julij 1742, als lid der koninklijke maatschappij van Londen en van verscheiden akademiën. Men heeft van hem: 1.^o *Geometrica demonstratio Vivianorum problematum*, Florence, 1699, in 4.^{to}; door dit werk won hij de toegenegenheid van den groot-hertog van Toskanen; — 2.^o *Geometrica descriptio theorematum Hugenianorum circa logisticam, cum epistolâ ad pat. Cavam*, Florence, 1701, in 4.^{to}; waarin vele belangrijke en nieuwe aanmerkingen voorkomen; — 3.^o *Quadraturâ circuli*

et hyperbolæ, per infinitas hyperbolas geometricè exhibita, Pisa, 1703, in 8.^{vo}; 1710, in 4.^{to}; dit boek wikkelde hem in hevige geschillen met MARCHETTI, zijnen censor; — 4.^o *Dissertationes Camaldulenses in quibus agitur de institutione Camaldulensis ordinis*, Lucca, 1707, in 4.^{to} In dit werk toont hij de valsheid van de meeste der feiten aan, door de legende-schrijvers verhaald; — 5.^o *De infinitis infinitorum infiniteque parvorum ordinibus*, Pisa, 1720, in 4.^{to}, waarin hij WALLIS tegen VARIENON, doch met te veel bitterheid, verdedigt; — 6.^o *Sistema del mundo terraqueo geograficamente descritto*, Venetië, 1716, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}; — 7.^o *Del movimento delle ocque trattato geometrico*, Pisa, 1724, 2.^e vermeerderde uitgave, Florence, 1727, in 4.^{to}; — 8.^o *Flores geometrici ex rodonearum et elæliarum curvarum descriptione resultantes, una cum novi expeditissimi Mesolabii auctario*, 1728, in 4.^{to}; — 9.^o *Elementi geometrici piani e solidi*, Venetië, 1759, in 8.^{vo} GRANDI heeft in de verzameling van CALOGERA enz. een aantal levensbeschrijvingen, verhandelingen enz. geleverd. Men vindt de lijst zijner Werken achter zijne *Lofrede* door BANDINI, in de *Memorie Italarum*, 4.^e dl., en in de *Vitæ Italarum*, door FABRONI, 8.^e dl.

GRANDI (ANTONIUS MARIA), een barnabiter, in 1761 te *Vicenza* geboren, en in 1822 te *Rome* overleden, als algemeen vikaris zijner orde, consultant van de

congregatie der kerkgebruiken, en van die der revisie. Hij was lid der Catholijke akademie, waarin hij zes *Verhandelingen* voorlas over verschillende onderwerpen van gewijde letterkunde, welke in de *Handelingen* dier beroemde maatschappij zijn opgenomen, Hij had eene letterlijke vertaling der *Psalmen* ondernomen, waarvan hij eene *proeve* heeft in het licht gegeven. Nog heeft men van hem eene *Levensschets van pater MARGIANUS*, broeder van den kardinaal FONTANA, en eene *Lijkrede van den kardinaal GERDIL*, *Macerata*, 1802, in 4.^{to} Voorts zette hij de uitgave voort der *Werken* van dien beroemden prelaat door FONTANA begonnen, en gaf er de deelen 16—19 van in het licht (zie GERDIL -*Wbk.*). De abbé BERALDI heeft in zijne *Mémoires de religion etc*, eene levensschets van GRANDI geleverd.

GRANT (KAREL), een menschenvriend, in 1746 in *Schotland* geboren, werd in 1787 door lord CORNWALLIS benoemd tot voorzitter van het handelsbestuur te *Calcutta*. Daar zijne gezondheid, zoo min als die van zijn gezin, tegen het luchtsgestel aldaar bestand was, zoo keerde hij in 1790 naar *Engeland* terug, en werd 4 jaren later een der directeurs der maatschappij, waarvan hij gedurende bijna 6 jaren vice-president en president was. In 1802 tot lid van het lagerhuis benoemd, had hij tot in 1819 zitting in hetzelfde, en overleed te *Londen* in 1823. GRANT heeft uit eigen middelen,

in de Schotsche bergen, meer dan 150 scholen gesticht, waarin de kinderen een naar hunne behoeften afgemeten onderwijs ontvangen; hij was lid der verschillende maatschappijen opgericht ter vrijmaking der negers, van die der voortplanting des Christendoms [in protestantschen zin] in Indië, van de bijbelgenootschappen enz. Men heeft van hem slechts een enkel werk, te weten: *Observations on the state of society among the asiatic subjects of great Britain*, in 1797 ten koste van het lagerhuis gedrukt. De predikant DANIEL WILSON heeft zijne *Lofrede* in het licht gegeven.

GRAPPIN (dom PETRUS PHILIPPUS), een geleerde benediktijner, den 1 Februarij 1738 te Ainville in *Franche-Comté* geboren, legde in den ouderdom van 18 jaren zijne gelofte af in de abdij van Luxeuil, alwaar hij later met het onderwijs der nieuwelingen werd belast. Na eene groote ervarenheid in de kennis der oude talen, der wijsbegeerte, der godgeleerdheid en der geschiedenis te hebben bekomen, werd hij aan het hoofd van het groote collegie geplaatst, dat de Benediktijnen te *Saint-Ferjeux* hadden. In 1785 werd hij in de akademie van *Besançon* opgenomen, die reeds verscheiden malen zijne geschiedkundige werken bekroond had. De regering wilde hem naar *Parijs* lokken; maar hij verkoos zijn stil verblijf, dat hij in 1792 echter genoodzaakt was te verlaten. Gedurende den revolu-

tionnairen storm bleef hij bij zijne familie. Hij was tegenwoordig bij het concilie door de constitutioneelen te *Parijs* gehouden, en werd tot secretaris deszelven verkozen. Hij nam dezelfde bedieningen waar bij den aartsbisschop van *Besançon*, den heer Lecoz, en had grootelijks deel aan de reorganisatie van het diocees. Hij werkte nit al zijn vermogen mede aan het herstel der akademie, waarvan hij de eerste blijvende secretaris was. Hij overleed als deken van het kapittel van *Besançon*, den 20 November 1833, alzoo in den hoogen ouderdom van 96 jaren. Hij was corresponderend lid der akademiën van *Rouanen*, *Metz*, *Châlons-sur-Marne*, *Atrecht*, *Hessen-Kassel* enz. Hij heeft in het licht gegeven: 1.° *Lettre etc. (Brief aan den schrijver van het wijsgeerige onderzoek des regels van den H. BENEDICTUS - dom CAJOT -)*, 1768, in 8.°; — 2.° *Histoire etc. (Beknopte geschiedenis van het graafschap Bourgondië)*, *Avignon (Vesoul)*, 1773, in 12.°; 2.° uitgave, *Besançon*, 1780, in 12.°; — 3.° *Mémoire etc. (Verhandeling over de stad en de abdij van Faverney)*, 1771, in 8.°; — 4.° *Quelle etc. (Welke is de oorsprong der regten van de doode hand in de provinciën, die het eerste koninkrijk van Bourgondië hebben uitgemaakt?)*, 1779, in 8.°; — 5.° *Recherches etc. (Nasporingen betrekkelijk de oude muntten, gewigten en maten van het graafschap Bourgondië)*, 1782, in 8.° Deze drie laatste werken zijn door de akademie

van *Besançon* bekroond; — 6.^o *Almanach etc. (Geschiedkundige almanak van Besançon en Franche-Comté, voor de jaren 1785 en 1786)*, in 8.^{vo} Deze almanaken bevatten eene zeer nauwkeurige beschrijving der steden, vlekken en dorpen van het gewest; ook worden dezelve zeer gezocht; — 7.^o *Eloge etc. (Geschiedkundige lofreden van JOANNES JOUFFROY, kardinaal van Alby)*, 1785, in 12.^{mo}; — 8.^o *Essais etc. (Dichterlijke proeven)*, 1786, in 8.^{vo}; — 9.^o *Eloge etc. (Geschiedkundige lofreden van den abbé GRANDIDIER)*, Straatsburg, 1788, in 12.^{mo}; — 10.^o *Mémoire etc. (Geschiedkundige verhandeling, waarin men tracht te bewijzen, dat de kardinaal DE GRANVELLE geen deel had aan de onlusten in de Nederlanden)*, 1788, in 8.^{vo}; — 11.^o *Mémoires etc. (Geschiedkundige gedenkschriften over de oorlogen der 16.^o eeuw in het graafschap Bourgondië)*, 1788, in 8.^{vo} Behalve de reeds aangevoerde werken, is dom GRAPPIN de schrijver van verhandelingen en levensschetsen, in verschillende verzamelingen gedrukt; ook heeft hij verscheiden handschriften nagelaten, waarvan hij een gedeelte aan de openbare bibliotheek van *Besançon* heeft gelegateerd.

* GRATAMA (SEERP), den 27 October 1757 te *Harlingen* geboren, ontving zijne eerste opleiding in de Latijnsche scholen te *Deventer*, en werd in 1774 tot de akademische lessen aan het atheneum aldaar bevorderd.

Na eene driejarige studie in de letteren en wijsbegeerte, verwisselde hij dezelve met die der regtsgeleerdheid aan de hoogeschool te *Franeker*, waarin hij zich zoo wel kweet, dat hij den 22 Mei 1783 tot doctor in de regten werd bevorderd. Hij vestigde zich nu als advocaat te *Harlingen*, en legde zich tevens gemeenschappelijk met zijnen broeder op den handel toe, dien hij echter in 1795 weder liet varen, om zich te ongestoorder geheel aan letterkundige werkzaamheden te kunnen toewijden. Verschillende geschriften, in 1795—96 in het licht gegeven, getuigen van die werkzaamheid, waaronder voornamelijk behooren zijne door de bestuurders van het Stolpiaansch legaat met goud bekroonde zedekundige verhandeling: *Over de natuur en de oorzaken des bijgeloofs enz.* en zijn *Betoog van den gelukkigen toestand van Vriesland, afgescheiden van de tegenwoordige verdeeldheden; met bedenkingen over de vaderlandsliefde, over het geluk en het volksgeluk*, 1795, welk laatste geschrift bij al de toenmalige volkspartijen met zeer vele belangstelling ontvangen werd. In 1797 werd GRATAMA tot den leerstoel van het Romeinsche regt aan de hoogeschool van *Harderwijk* beroepen, en de verdiensten, welke hij zich daar verwierf, werden ook elders opgemerkt, zoodat hij in 1800 voor eene door *Utrechts* universiteit op hem uitgebragte benoeming tot hoogleeraar in het Romeinsch, hedendaagsch en Ne-

derlandsch staatsregt bedankte. In 1801 aanvaardde hij echter den leerstoel van het natuur-, staats- en volkenregt aan de hoogeschool te *Groningen*. In 1815 wees hij den hem aangeboden leerstoel van het staatsregt aan *Leyden's* hoogeschool van de hand; ofschoon in 1827 emeritus geworden, zette hij zijne werkzaamheden nog voort, tot dat op den 1 Maart 1836, een plotselijk toeval den meer dan 78 jarigen grijsaard op zijnen leerstoel trof, van welken hij door zijne geliefde en hem hoogst vereerende leerlingen naar zijne woning werd gedragen, die hij sedert niet weder heeft verlaten, maar in welke hij, na eene langdurige sukkeling, den 19 Septbr. 1837 overleed.

GRAU. — Zie NAUSEA -*Wbk.*-

* GRAUN (KARL HEINRICH), een beroemde componist; te *Wahrenbrück* in *Saksen*, in 1701 geboren, ontving zijn eerst muzikaal onderwijs in de kruisschool te *Dresden*; in 1725 werd hij als tenorist bij de opera te *Brunswijk* geplaatst, waarbij hij in 1726 tweede kapelmeester werd, en verscheiden opera's en gelegenheids-cantaten componeerde. In 1735 stelde de kroonprins van *Pruissen* hem als kamerzanger bij zijne kapel te *Rheinsberg* aan. Hier componeerde hij eene menigte kleine Italiaansche cantaten, die zijne voornaamste werken zijn, en met welke hij in *Italië*, waar hij bijna een jaar doorbragt, grooten bijval vond. Nadat de kroonprins

in 1740 als *FREDERIK II* den troon had bestogen, werd *GRAUN* koninklijk kapelmeester, welken post hij tot aan zijnen dood, in 1759 voorgevallen, bekleed heeft. Hij heeft gecomponeerd en in het licht gegeven: *Duetti, Terzetti, Quintetti, Sestetti, ed alcunci chori delle Opere del sig. C. Graun, a Berlino, 4 dl.ⁿ, 1773, gr. in fol.* — Zijn meesterstuk is zijne muziek tot *RAMLER's* oratorium *Der Tod Jesu*. Zijne harmonische zamenstelling was buitengewoon zuiver, naauwkeurig en duidelijk. In al zijne werken heerscht eene zeer naauwkeurige orde der modulatiën; zijne melodie was eene der aangenaamste. Zijne adagio's zijn bijzondere meesterstukken en beantwoorden volkomen aan zijn innemend, vriendelijk en gevoelvol karakter.

GRAY (THOMAS), een Engelsche dichter, den 20 December 1716 te *Londen* geboren, maakte zijne eerste studiën te *Eton*, en ging vervolgens te *Cambridge* het regt beoefenen, aan welke hoogeschool hij later eenen leerstoel voor de nieuwere geschiedenis bekwam, welken hij nooit bekleedde. In 1734 gaf hij in de *Musa Actonenses*, een Latijnsch dichtstuk in het licht, *Luna habitabilis* genaamd, en deed achtereenvolgend, in dezelfde taal, overzettingen of navolgingen in het licht verschijnen, die een uitstekend talent bewijzen. Maar hij schittert nog met meer glans in zijne *Oden* en *Treurzangen* in het Engelsch; ofschoon niet zeer talrijk, zijn

dezelve voldoende geweest om hem onsterfelijk te maken. De meest beroemde is zijn *Elegy wrillen in a Country Church-Yard* (Treurzang op een landelijk kerkhof geschreven). Dezelve is in bijna alle talen vertolkt. Ofschoon de overige gedichten van GRAY bij het genoemde moeten onderdoen, onderscheidt men echter nog zijne *Ode op de lente*, waarover HORATIUS zich niet zoude geschaamd hebben, en meer andere. Hij overleed den 30 Julij 1771. De Gedichten van GRAY zijn gezamenlijk uitgegeven door GILB. WAKEFIELD, 1786, in 8.^{vo}, met *aanteekeningen*, en door TH. J. MATHIAS, Londen, 1814, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}, vermeerderd met eene keuze van verschillende stukken, door GRAY in handschrift nagelaten, verder door JOHN. HILFORD, Londen, 1816, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}

* GRAZIOSI (JOZEF MARIA), doctor der godgeleerdheid en hoogleeraar aan de Propaganda en het Romeinsche seminarie te Rome, zag aldaar in Maart 1793, het eerste levenslicht. Zijne ouders waren: NICOLAAS GRAZIOSI, vice-principe der bezittingen van het vorstelijke huis van DORIA-PAMPHILIA, in het Napolitaansche, en CLEMENTINA CONDURRI. In eenen ouderdom van 12 jaren begaf GRAZIOSI zich in het Romeinsche seminarie, om aldaar de gymnasiale filozofische en theologische studiën te maken. Met den tegenwoordigen apostolischen nuntius te Parijs (RAFAËL FORNARI), werd hij den 4 September 1814 tot doctor

in de godgeleerdheid en wijsbegeerte gepromoveerd, en tot plaatsvervangend hoogleeraar der beide faculteiten aan het Romeinsche collegie benoemd. LEO XII gaf dit instituut in 1824 echter aan de Jesuiten over en GRAZIOSI bekwam nu theologische leerstoelen aan de Propaganda en aan het Romeinsch seminarie. Onder zijne leerlingen telde GRAZIOSI in 1816 en 1817 ook PIUS IX, die, zoo als bekend is, eerst in den ouderdom van 24 jaren, zijne theologische studiën begon. Daarbij was GRAZIOSI lid van bijna alle geleerde genootschappen der Catholijke godsdienst in Rome en van eenige kerkelijke congregatiën, bijv. *Theologus Datariae* enz. Als lid der akademie der Catholijke godsdienst in Rome schreef hij twee zeer geachte verhandelingen: *Sui progressi della critica favorevole alla storia dei romani pontefici* (Vol. IX. *deyli Annali delle scienze religiose*) en *Sul titolo di vescovo universale, che si arrogavano i vescovi di Costantinopoli* (Vol. XV.). GRAZIOSI werd voor den eersten godgeleerde van Rome gehouden, en door PIUS IX, dadelijk na diens verheffing, uit het duistere getrokken. In November 1846 gaf hij hem een kanonikaat in de hoofdkerk van Lateranen, en had hem dagelijks bij zich. Eene kortstondige ziekte rukte GRAZIOSI, nog in den krachtvollen mannelijken leeftijd, in Augustus 1847 in het graf. PIUS IX betreunde slechts, geene gelegenheid te hebben gehad, hem met het Roomsche purper te versieren.

* GREEN (NATHANAËL), in 1740 te *Warwik*, in de provincie *Rhode-Island* geboren, trad, ofschoon een kwaker zijnde, in het begin der omwenteling als soldaat in Amerikaansche dienst, werd in 1776 generaal-majoor, droeg veel bij tot de overwinningen bij *Trenton*, *Prinztown* (1777), *Germantown* en *Monmuth*, verving daarop in 1780 GATES (zie dat Art.) in het opperbevel over het leger van het zuiden in *Carolina*, bewerkstelligde in 1787 den schoonen terugtogt voor den sterkeren Engelschen generaal CORNWALLIS, verloor, wel is waar, den 16 Maart den slag van *Guilfort*, doch behaalde den 7 September 1781, bij *Cutaw-Springs*, in de nabijheid van *Charlestown*, eene luisterrijke overwinning, en maakte door voorzigtige maatregelen den Engelschen het verdere voortdringen onmogelijk. Na den vrede keerde hij naar *Rhode-Island* terug, en overleed op zijne bezittingen in *Georgië* in 1786. De Amerikaansche Vrijstaten lieten te zijner eer in de vergaderzaal van het congres een gedenkteecken oprigten.

GREGORIO (ROSARIO DE), een geschiedschrijver, in 1753 te *Palermo* geboren, werd, na de heilige wijdingen te hebben ontvangen, hoogleeraar der godgeleerdheid in het seminarie zijner geboorteplaats: later werd hij tot kanonik der hoofdkerk en geschiedschrijver des konings benoemd. Daarna voorzien met den leerstoel der diplomatie aan de universiteit van *Palermo*,

onderzocht hij de handvesten derzelve, om er de bouwstoffen uit te verzamelen tot een werk over de geschiedenis van *Sicilië*, en bood de eerste vruchten zijner werkzaamheden der letterkundige maatschappij van *Palermo* aan; waarvan hij een der verdienstelijkste leden was. Deze werkzame geleerde overleed in 1809, in eenen ouderdom, waarin men van zijnen ijver nog nuttige werken had kunnen verwachten. Zijne voornaamste geschriften zijn: 1.^o *Rerum arabicarum, quæ historiam siculam spectant ampla Collectio, Palermo, 1790*, in fol.; — 2.^o *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, ib. 1791—92, 2 dl.ⁿ, in fol.; — 3.^o *Considerazioni sopra la storia di Sicilia da tempi Normanni sino ai presenti*, 1806 tot 1816, 7 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; de laatste deelen zijn eerst na den dood des schrijvers in het licht verschenen; — 4.^o *Discorsi intorno alla Sicilia*, 1821, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, een nagelaten werk.

GREGORIO (EMMANOËL), kardinaal, in 1758 te *Napels* geboren, kwam zeer jong te *Rome*, alwaar zijne geschiktheid in het behandelen van zaken, hem weldra aanstellingen bij verschillende congregatiën verschafte. De ijver, waarmede hij de hem toevertrouwde bedieningen waarnam, werd met het bisdom *Porto* beloond. [Hij behoorde tot die mannen, welke zelfs in de moeilijkste tijden, de Kerk met onverschrokken moed verdedig-

den; en zich gedurende het dwanggezag van NAPOLEON niet lieten verschrikken. Tijdens de gewelddadige wegvoering van Pius VII, in 1809, was hij als vicarius apostolicus te Rome gebleven. Opgeëischt om den bekenden eed af te leggen, verkoos hij liever in ballingschap naar Vincennes te gaan, dan zijn geweten te bezwaren]. Zes jaren bragt hij in die gevangenschap door, zonder dat zulks in staat was zijnen moed of zijne trouw in het minst aan het wankelen te brengen. Na de terugkomst van Pius VII te Rome, werd GREGORIO in 1816 met het Romeinsche purper versierd, en zoo wel onder dien grooten Paus, als onder deszelfs opvolgers, ging hij voort eenen billijken invloed op de regering te genieten, en werd hij achtereenvolgend met talrijke waardigheden bekleed; en in welk eene mate ook door het collegie van kardinalen zijne verdiensten en zijn karakter werden gewaardeerd bleek in de conclaven van 1829 en 1831, waarin hij steeds een aantal stemmen voor zich erlangde, om tot opvolger van den H. PÉTRUS te worden uitgeroepen. Deze prelaat die zich niet minder door zijne deugden dan door zijne talenten onderscheidde, overleed als onderdeken van het heilig collegie, den 7 November 1839, vooral ook betreurd door armen en behoeftigen, die hem nooit ongetroost verlieten. Zijne plegtige uitvaart, den 11 Novb. daaropvolgende in de kerk *St. Andrea delle Fratte* gevierd, werd —

wat tot de zeldzaamheden behoort — bijgewoond door den H. Vader, het geheele collegie van kardinalen, den senaat van Rome en de prelatuur.

GREGORIUS XVI (MAURO CAPPELLARI), de waardige drager van eenen zoo grooten naam, den 18 September 1765 te Belluno, in de Venetiaansche Staten geboren, ontving, onder het opzigt van zijnen vader, een' zeer geleerd en godvruchtig man, eene zeer zorgvuldige eerste opvoeding. Na zich reeds zeer vroeg in de camaldulenzers orde te hebben begeven, werd hij weldra wegens zijnen zeldzamen aanleg voor de beoefening der talen en de uitgebreidheid zijner kundigheden, door zijne oversten opgemerkt. Alvorens tot het priesterschap te worden verheven, werd hij met het geven van onderwijs in de godgeleerdheid in verschillende gestichten zijner orde belast. In 1799 gaf hij onder den titel van *Il triomfo della santa Sede (De zegepraal des H. Stoels en der Kerk, enz.)* eene verhandeling in het licht, bestemd om de leerstellingen der jansenisten, en in het bijzonder van TAMBURINI (zie dat Art. -Wbk.-), te wederleggen. Dezelve is voorafgegaan door eene verhandeling, waarin de doorluchtige schrijver, na den voorrang van den Roomschen Opperpriester, door ontegensprekelijke bewijzen gestaafd te hebben, met eene groote kracht van redeneerkunde het vraagstuk zijner onfeilbaarheid in geloofs-zaken behandelt. Dit werk, dat

in Italië den grootsten bijval vond, in het Nederduitsch en in de meeste levende talen vertolkt werd, opende voor hem de deuren der akademie van de Catholijke godsdienst, in welke hij verscheiden verhandelingen voorlas, waarin hij, terwijl hij de drogreden der rationalisten wederlegde, de noodzakelijkheid bewijst van eene uitwendige eeredienst, en de kerkelijke plegtigheden volkomen regtvaardigt door redenen aan de natuur der zaak zelve ontleend. In 1807 tot vicegeneraal-procurator zijner orde verkozen, werd hij tegelijkertijd te Rome tot abt van den H. GREGORIUS benoemd. Twee jaren later, bij de wegvoering van PIUS VII uit Rome, nam CAPELLARI de wijk naar het klooster *San Michael de Murano*, bij Venetië, alwaar hij zich weder met het onderwijs der godgeleerdheid belastte, en in de beoefening der heilige schriften troost zocht tegen het leedgevoel, dat deze treurige gebeurtenis hem deed onder vinden. Bij het bericht der bevrijding des Opperherders, gaf hij lucht aan zijne vreugde, in een geschrift getiteld: *Buitengewone zamenloop zoo veler wonderen als beweegreden van geloof beschouwd*, en haastte hij zich om naar Rome terugtekeeren, ten einde zijne hulde van eerbied aan het Hoofd der Kerk aanbieden. Door PIUS VII, die zijne geheele verdienste kende, tot consultor van verschillende congregatiën benoemd,

II. DEEL.

werd hij in de plaats van den geleerden pater ZURLA (zie dat Art.), die tot kardinaal was verheven, algemeen vikaris van de orde der Camaldulenzers. Ook hij zelf werd door zijne talenten en diensten tot het Romeinsche purper bestemd, waarmede LEO XII hem den 21 Maart 1825 bekleedde, welke Paus hem tevens den post van prefekt der propaganda toevertrouwde, waarin hij den staat en de behoeften der zendingen leerde kennen, aan welke hij later eene zoo groote ontwikkeling moest geven. Het door hem aan den dag gelegde talent voor de onderhandelingen, deed hem verkiesen tot het sluiten van een concordaat met het koninkrijk der *Nederlanden*; en met denzelfden goeden uitslag regelde hij de belangen der Kerk met de republiek der *Vereenigde Staten*, en zelfs met de Ottomaanische porte, van welke bij de vrijverklaring der te *Konstantinopel* wonende catholijke Armeniërs verkreeg. Met één woord, hij genoot zulk een groot aanzien bij het heilige collegie, dat de kardinalen bij den dood van PIUS VIII, de oogen op hem lieten vallen, en hem den 2 Februarij 1831, door hunne keuze op den Stoel van den H. PETRUS plaatsten. Hij nam den naam aan van GREGORIUS XVI, een naam dien sedert 200 jaren geen Paus gedragen had, doch die in verschillende wereldberoemde Opperherders, op St. Pieters eeuwigen Stoel schitterend geblonken had, en waaraan

de zestiende GREGOOR bestemd was, nieuwen luister bijzetten. Reeds dadelijk na zijne verheffing had hij mouterijën te beteugelen, die zich op verschillende punten van den *Kerkelijken Staat* openbaarden, en genoodzaakt om de gewapende tusschenkomst van *Oostenrijk* interooopen, ten einde den geest van oproer onder zijne onderdanen te bedwingen, werd deze maatregel het voorwendsel der bezetting van *Ancona* door de Franschen (zie PÉRIER — CAS. — *Wbk.*). Zoodra de rust in zijne Staten hersteld was, hield de Opperherder zich bezig met nuttige hervormingen in het beheer van het geregt en der openbare geldmiddelen intevoeren. Tegelijkertijd opende hij nieuwe bronnen van voorspoed voor zijne onderdanen, door de oprigting van fabrieken, waarvan hij de ontwikkeling aanmoedigde. Er werden op zijne bevelen werken ondernomen, om *Tivoli* van de geregelde verwoestingen der *Anio* te bevrijden, hij verfraaide *Rome* met verscheiden gebouwen, voltooide de wederopbouwning der *St. Paulus-kerk buiten de muren*, en stichtte een nieuw museum, bijzonder bestemd voor voortbrengselen van levende kunstenaars. De voornaamste steden der Pauselijke Staten hadden evenzeer deel aan zijne verlichte edelmoedigheid, en alom bewezen rijk begiftigde scholen en collegiën, dat de Kerk steeds bereid is, om den waren voortgang der verlichting te bevorderen. Ziedaar heknop-telijk, doch zeker zeer onvolledig

datgene geschetst, wat deze Paus als tijdelijke vorst heeft verrigt. Als Hoofd der Kerk bragt hij nieuwe betrekkingen tot stand tusschen den H. Stoel en *Portugal*. In de worsteling, waarin de aartsbisschop van *Keulen*, CLÉMENS AUGUST (zie dat Art. *-Wbk.*) en zijn ambtsbroeder van *Posen*, MARTINUS VON DUNIN (zie dat Art.), met het Pruis-sisch kabinet gewikkeld werden, en die hunne gevangenzetting in eene vesting, en de vervolging van andere priesters ten gevolge had, gebruikte GREGORIUS, in weerwil der schandelijkste bedreigingen der Pruisische regering, geene andere wapens dan zijne allocutiën, een onbewege-lijk geduld en het gebed, en de zegepraal der Kerk was even zoo schitterend als troostvol. In *Spanje* was het radicalismus onvermoeid werkzaam, om de Kerk met woest geweld volkomen uitteeroeijen. Paus GREGORIUS riep de geloovigen der geheele wereld tot het gebed op, en het dreigende gevaar werd op eene wondervolle wijze afgewend. De grootste zwarigheden ontmoette de Opperherder echter in zijne betrekkingen met *Rusland*, en indien overal zijne pogingen met een schitterend gevolg be-kroond werden, zoo scheen hier al zijn handelen vruchteloos. Reeds na het dempen van den Poolschen opstand in 1832, werd de Kerk in *Polen* en *Rusland* door den Czar hard verdrukt; daarop had hij de scheiding der vereenigde Grie-ken in *Rusland* van de Catho-lijke eenheid met arglistigheid

en geweld doorgedreven, de getrouwen aan het geloof schandelijk mishandeld, en honderden van priesters in ballingschap naar *Siberië* gezonden. GREGORIUS had in twee consistoriën (November 1839 en Julij 1842) openlijk over de gepleegde gewelddadigheid klagten aangeheven, en niet opgehouden de regten der Kerk in *Rusland* met nadruk voortestaan. De Czar NICOLAAS gevoelde zeer wel, dat een openbaar geschil met den apostolischen Stoel op den duur voor zijn standpunt in *Europa* gevaarlijk was, en in zijn eigen rijk de zedelijke grondslagen zijner magt ondermijnen zoude. Toen hij dus in den herfst 1845, *Napels* en *Sicilië* bezocht, werd hij ook door eene zekere neiging naar *Rome* gelokt, en verscheen hij voor het aangezigt van den H. Vader. » Ik verheug mij — dus trad de 80jarige grijsaard den beheerscher van het Noorden te gemoet — den dag te hebben beleefd, waarop God mij de genade schenkt, aan uwe Majesteit de waarheid te kunnen zeggen: Wij beide zullen voor den registerstoel Gods verschijnen, om van onze regering rekenschap afteleggen; ik weldra, later gij.” Stilzwijgend hoorde de Czar de verhevene beschuldigingen aan, en beloofde, getroffen, een onderzoek over het gebeurde te doen plaats hebben. Deze bijeenkomst had plaats op den 13 December. Den 17 keerde de vorst terug, en drukte zijnen wensch uit, dat er onderhandelingen mogten

worden aangeknoopt, tot het sluiten eener duurzame goede verstandhouding. *Rome* gedroeg zich in deze dagen koninklijk, even als tegenover de trotsche en vermete wereld-beheerschers der middeleeuwen. — Het was ook GREGORIUS XVI, die het *Hermesianismus* in *Duitschland* en het *Lamenaisianismus* in *Frankrijk* veroordeeld heeft, en hij heeft door deze acte van zijn gezag de vorderingen gestuit dier beide secten, welke *Europa* dreigden te overstroommen. Maar de groote verdienste van dezen Opperpriester was de opwekking, welke hij wist te geven aan de prediking van het Evangelie, die, dank zij zijnen waarlijk apostolischen ijver, zich met eene bewonderenswaardige snelheid over de vijf deelen des aardbols heeft verspreid; hij benoemde 75 kardinalen en gaf aan meer dan 500 bisschoppen de instelling, waaronder veertig nieuwe in *Amerika* en *Australië*. Aan het klooster onttoegen, behield hij op den pauselijken troon de geheele kloosterlijke eenvoudigheid en gestrengheid. Hij at steeds alleen, en zijne middagtafel kostte maandelijks slechts weinige guldens. Zijn nachtleger was een stroozak op den harden vloer; zijne uitspanning het bezoek van een ziekenhuis, en jaarlijks een uitstapje naar het gebergte of naar de zee kust. Onder het landvolk, dat hem als eenen vader juichend omsingelde, vertoefde hij gaarne. GREGORIUS bezat in eenen hoogen graad de graaf

des gebeds en der tranen. Als hij in de heilige Misofferande tot aan de consecratie was genaderd, werd zijn aangezicht door eenen vloed van tranen overstroomd, waarom hij verreed, om openlijk voor het volk de heilige geheimen optedragen. Hij overleed in het *Vatikaan* in de grootste gevoelens van godsvrucht, en slechts door eenige eenvoudige priesters omringd, den 1 Junij 1846. Rijk in schitterende daden was de ruim 15jarige regering van GREGORIUS XVI, en die welke hij heeft voorbereid zijn niet minder beduidend. Het is deze Paus, welke de orde van den H. GREGORIUS den Grooten heeft ingesteld, bestemd om die der *Gouden Spoor* te vervangen, welke door de gemakkelijkheid, waarmede dezelve in de laatste tijden was verleend, in eene soort van minachting was vervallen.

* GREIFFENFELD (PEDER), den 24 Aug. 1637 te *Kopenhagen* van burgerlijke ouders geboren, was schoenmakersknecht, toen in eens in hem de lust ontwaakte om te studeren; zijne bloedverwanten wilden, dat hij zich bij zijne leest zoude houden, doch op den driestal leerde hij het Latijn: eenige zijner vrienden bezorgden hem op de hoogeschool te *Kopenhagen*, waar hij tegen zijnen zin de godgeleerdheid moest beoefenen, zijnde de eenige wetenschap, welke er kosteloos werd onderwezen. Toen hij in 1663 de hoogeschool verliet, toonde hij in zijne proefpredikatie, dat hij vrij wat meer dan

preken geleerd had, en werd hij dus tot koninklijk archivarius en bibliothekaris benoemd. Toen FREDERIK III in 1665 de Deensche grondwet liet zamenstellen, in welke de erlopvolging en regeringsvorm werden vastgesteld, voerde GREIFFENFELD de pen, en werd daarop kanselarij-secretaris, in 1667 kabinetsecretaris en in 1668 kanselarijraad. CHRISTIAAN V benoemde hem tot staats- en kabinetsecretaris, geheimraad en ridder van de Danebrogssorde, verleende hem brieven van adeldom en schonk hem een wapen. In 1673 werd hij door den koning tot graaf en rijkskanselier, in het volgende jaar tot grootkanselier en beschermheer der hoogeschool van *Kopenhagen*, en in 1675 door den keizer tot rijksgraaf verheven, en door FREDERIK WILLEM, keurvorst van *Brandenburg*, met het eiland *Wollin*, in de *Oostzee*, beleend. Hij was eerste minister van CHRISTIAAN V, toen hij in 1676 in ongenade verviel en ten dood veroordeeld werd; reeds was hij op het schavot, en had de beul het zwaard opgeheven, om hem het hoofd afte slaan, toen hij genade verkreeg, en naar de gevangenis teruggevoerd werd, waarin hij tot in 1698, dus nog 22 jaren bleef opgesloten, als wanneer hij vergunning verkreeg om zich naar zijnen schoonzoon, den baron KRAGS, in *Jutland*, te begeven, ten huize van wien hij den 12 Maart 1699 overleed.

GRENVILLE (WILLIAM WYNDHAM, lord), den 25 October 1759

geboren, werd te *Eton* en te *Oxford* opgevoed, alwaar hij zich door snelle vorderingen onderscheidde. Van de universiteit begaf hij zich naar *Londen*, om de wetten te beoefenen; maar op raad van zijnen neef **WILLIAM PITT**, verliet hij weldra die loopbaan om de meer schitterende der staatkunde in te slaan. Na sedert 1782 eenige openbare ambten te hebben bekleed, werd hij in 1789 tot lid van het lagerhuis verkozen, en plaatste zich reeds bij zijne optreding in den eersten rang der redenaars. In den loop deszelfden jaars tot president der kamer verkozen, ontving hij weldra den titel van staats-secretaris, dien hij in 1791 verwisselde met dien van minister van buitenlandsche zaken, welken post hij nederlegde toen **PITT** ophield het kabinet te besturen. Onder de handelingen, welke de staatkundige loopbaan van lord **GRENVILLE** opluisteren, moet men de ondersteuning tellen, welke hij in 1807 aan de Iersche Catholijken verleende. Bij den dood van **PITT** werd hij tot eersten lord der schatkamer benoemd, welken post hij in het volgende jaar, bij de ontbinding van het ministerie door den dood van **Fox**, verloor. Gedurende de oorlogen met *Frankrijk* schaarde hij zich in den rang der oppositie. In 1814 hield hij bijna geheel op aan de parlementaire discussiën deel te nemen. Hij overleed te *Dropmore*, in Januarij 1834. Het is aan hem, dat men de eerste uitgave te

danken heeft der *Brieven van den graaf van Chatam* aan zijnen neef **THOMAS PITT**, 1804, in 8.^{vo} Hij heeft met zeer belangrijke aantekeningen verrijkt eene uitgave van **HOMERUS**, voor zijne vrienden gedrukt, verscheiden stukken uit het Grieksch, het Engelsch en het Italiaansch in het Latijn vertaald, die in het licht zijn verschenen onder den titel van *Nugæ metricæ*, en de volgende staatkundige stukken in het licht gegeven: 1.^o *Verhandeling over de bil van Regentschap*, 1789, 1801, in 8.^{vo}; — 2.^o *Verhandeling over de voordragt van den hertog van BEDFORD, strekkende tot de afdanking der ministers*, 1798, in 8.^{vo}; — 3.^o *Verhandeling over de voordragt van een adres ter bekrachtiging der overeenkomst met Rusland*, 1803, in 8.^{vo}; — 4.^o *Nieuw plan van financiën, aan het parlement aangeboden, met tabellen*, 1806, in 8.^{vo}; — 5.^o *Brief aan den graaf FRINGAL*, 1810, enz.

GRESNICK (**ANTONIUS FREDERIK**), een componist te *Luik* in 1753 geboren, was de kweekeling van den beroemden **SOLA**, hoogleeraar van het conservatorium van *Napels*, en vervaardigde in die stad verscheiden *opera's*, die het begin van zijnen roem waren. Na zich naar *Londen* te hebben begeven, gaf hij er vier in het licht, die veel bijval vonden. De prins van *Wallis* benoemde hem tot directeur zijner muziek, welken post

hij gedurende eenige jaren bekleedde. Hij kwam in *Frankrijk*, en verbleef eenigen tijd te *Lyon*, alwaar hij tot orkestmeester van het groote tooneel werd benoemd. Zijne voornaamste werken zijn: *Les faux mendiants*; — *l'Extravagance de la vieillesse*; — *Le Baiser donné et rendu*; — *Les petits commissionnaires*; — *Le savoir faire*; — *Le rêve*; — *Eponine et Sabinus*; — *l'Heureux procès*; — *La Tourterelle dans les bois*; — *La Grotte des Cévennes*; — *Les faux monnoyeurs*; — *Léonidas*; — *La forêt de Brama*. Daar deze laatste opera niet anders dan onder verbetering werd aangenomen, gevoelde hij daarover zulk een levendig verdriet, dat hij er te *Parijs*, den 16 October 1799, aan overleed. De muziek van GRESNICK onderscheidt zich door eene ongedwongene manier, en eene zuivere en naauwkeurige compositie. Hij muntte vooral uit in de bevallige genre.

* GRETSCH (ADRIAN), den 11 October 1753, in het *Schottenhof* te *Weenen*, geboren, en den 28 October 1826 als doctor der godgeleerdheid en prior van het Benediktijner klooster van O. L. V. te *Weenen* overleden. In de *Leerreden* van dezen kanselredenaar openbaart zich doorgaans een diep godsdienstig gevoel, eene juiste waardering der genade des Christendoms en een vurig streven, om de menschenkinderen hunner hoogere bestemming waardig te maken; daarbij neemt hij de verschijn-

selen van zijnen tijd bepaald in aanmerking, en trekt te veld en waarschuwt tegen onverschilligheid in en afkeer van godsdienst of tegen volslagene ongodsdienstigheid, tegen de zucht naar vrijheid, die men zelf niet begrijpt, tegen ingebeelde wijsheid, tegen valsche verlichting enz. Zijne taal is mannelijk, krachtvol, boeiend en beeldrijk, zonder daarom in dichterlijke spelingen of gezochte aardigheden te ontaarden. Tot zijne predikwerken behooren: 1.^o *Fastenpredigten*, *Weenen*, 1796, 2 dl.ⁿ; nieuwe uitgave, *Mainz*, 1829, *Weenen*, 1835; — 2.^o *Sonntagspredigten*, 2.^o uitg., 1806, 4 dl.ⁿ; nieuwe uitg., *Mainz*, 1831. — Van deze Verzameling bestaat eene vrij wel geslaagde Nederduitsche vertaling, onder den titel van *Leerreden op de Zondagen door A. G., naar het Hoogduitsch, door een R. C. Priester, 's Hertogenbosch, bij J. J. ARKESTEYN EN ZOON*, 4 dl.ⁿ, in 12.^{mo}, 1837 tot 1847; — 3.^o *Feiertagspredigten*, nieuwe uitg., *Mainz*, 1830; — 4.^o *Homiletischer Nachlass*, door SCHERLICH uitgegeven, *Weenen*, 1834; en volg. 11 dl.ⁿ; — 5.^o *Sämmtliche Predigten*, nieuwe uitgave, *Mainz*, 1829 en volg. 8 dl.ⁿ, enz.

GREUZE (JOANNES BAPTISTA), een beroemde Fransche schilder, te *Tournus* in 1726 geboren, en den 21 Maart 1805 overleden, openbaarde reeds in zijne kindschheid den gelukkigsten aanleg voor de teekenkunst,

en ontving het onderwijs in de eerste beginselen zijner kunst van eenen portretschilder GRANDON genaamd, schoonvader van den beroemden GRÉTRY. Hij volgde zijnen meester naar *Parijs*, en trok de aandacht weldra tot zich door zijne schilderij van den *Huisvader*, die aan zijne kinderen den bijbel verklaart. Frischheid van koloriet en waarheid van voorstelling zijn de onderscheidende kenmerken van dit werk. Hij muntte uit in de afbeelding van zedelijke en treffende tooneelen, en bezat in eenen hoogen graad de kunst om de boersche genre te veredelen, zonder er de eenvoudigheid van te benadeelen. Zijne schilderijen zijn zeer talrijk. Men bewondert voornamelijk de *H. Maria van Egypte*, de *verlamde Vader*, de *vaderlijke Vervloeking*, de *goede Moeder*, de *ontaarde Vader door zijn gezin verlaten*, het *kleine Meisje met den hond*, een meesterstuk van bevalligheid, de *Terugkomst van den jager*, de *liefdadige Dame*, de *Dorps-bruid*, de *vaderlijke Zegening*, het *Kind dat den dood zijner moeder beweent*. enz. Men verwijt hem van in al zijne schilderijen dezelfde karakters van hoofd te herhalen, zijne draperiën zijn in het algemeen niet van den fijnsten smaak. Naar bijna al zijne stukken is met het beste gevolg gegraveerd.

GREY (CHARLES HOWICK, lord), een beroemde staatsman, in 1764, te *Fallowden* in *Nort-*

humberland geboren, reisde, na uitmuntende studiën te *Eton* en *Cambridge* te hebben gemaakt, op het vasteland, ten einde zijne kennissen door den omgang met beroemde mannen verder te ontwikkelen. Op zijne reizen ontmoette hij den hertog van *Cumberland*, die, door zijne verdiensten getroffen, hem, door eenen post van vertrouwen, aan zich wilde verbinden. In 1786 in *Engeland* teruggekeerd, werd hij door het graafschap *Northumberland* tot lid van het lagerhuis verkozen, en was weldra een der hoofden van de oppositie. Het vraagstuk van het handelsverdrag met *Frankrijk* verschafte hem de gelegenheid, dat bondig en schitterend talent te openbaren, hetwelk hem in zijne lange parlementaire loopbaan zoo roemrijk onderscheiden heeft. Bij den dood van PITT werd hij tot eersten lord der admiraliteit verheven, en onder den naam van lord *Howick* nam hij zitting in het hoogerhuis. Op het einde van 1806 verving hij Fox als staatssecretaris van buitenlandsche zaken; maar toen de bil ter emancipatie van de Iersche Catholijken, door den koning niet bekrachtigd werd, nam hij zijn ontslag. In 1812 vernieuwde hij zijne pogingen te hunner gunste, doch zonder gevolg; gelukkiger in 1829, zag hij eindelijk de regtvaardigde zaak, waaraan hij een gedeelte van zijn leven had toegewijd, zegenvieren. In het volgende jaar in het ministerie teruggeroepen,

deed hij de parlementaire hervorming, de vrijverklaring der slaven, en verschillende maatregelen in het belang van *Schotland* en *Ierland* aannemen. Na zich in 1834 aan het bewind te hebben onttrokken, leefde hij in de afzondering en overleed te *Howick-Hall*, den 17 Julij 1845. Als redenaar was lord GREY beknopt en nauwkeurig, en wist steeds de aandacht zijner hoorders te boeijen.

* GRIBOJEDOW (ALEXANDER SERGIEJEWITSCH), een Russisch dramatische dichter en diplomaat, in 1795 te *Moskau* geboren, studeerde in de rechten, begaf zich echter in 1812 als vaandrig in een hoezaren-regiment, doch waaruit hij weder tot den burgerstand terugkeerde. In 1818 was hij gezantschaps-secretaris in *Perzië*; bekleedde daarop verschillende andere posten. Nadat hij zich in 1826 van de verdenking der deelneming aan de zamenzwering van den 14 Decb. 1825, gezuiverd had, werd hij collegieraad, onderhandelde den vrede met *Perzië*, en werd in *Theeran*, in 1829 als Russisch gezant door het volk vermoord. Reeds in 1815 was hij als dramatische schrijver opgetreden en zijn blijspel: *Lijden van den beschaafde*, dat in 1832 ten tooneele werd gevoerd, wordt voor zijn beste werk gehouden.

GRIESBACH (JOHANN JAKOB), een protestantsche godgeleerde, in 1745 te *Butzbach*, in het groot-hertogdom *Hessen Darm-*

stad, geboren, werd achtereenvolgend hoogleeraar te *Halle* en te *Jena*, en eindelijk geheimkerkenraad van het hof van *Saksen-Weimar*. Hij heeft veel bijgedragen om de Duitsche nieuwsginzden, die naar niets streven, dan om alles wat positief in godsdienst, zedeleer en staatkunde voorkomt, omvertewerpen, in zekere grenzen te houden. Er bestaan van hem een aantal *verhandelingen* over verscheiden gewigtige punten van het Nieuwe Testament en de kerkelijke geschiedenis, en eene *Inleiding tot de beoefening der populaire dogmatiek*, die verscheiden uitgaven heeft gehad. Verder heeft men van hom eene Grieksche uitgave van het *Nieuwe Testament*, *Leipzig*, 1807, waaruit echter de beroemde tekst van den H. JOANNES over de drie getuigen, zoo beslissend om de medezelfstandigheid des Woords te bewijzen, is weggelaten; hetwelk zou doen vooronderstellen dat GRIESBACH tot het socianismus overhelde. Hij was een der directeurs van de *Jenauer Lit-Zeitung*, en de werkelijke medearbeider aan verscheiden tijdschriften, zoo als aan de *Allgemeine Deutsche Bibliothek*, het *Repertorium für biblische und morgenländische Literatur*, enz. Hij overleed den 24 Maart 1812, en werd op den Goeden-Vrijdag begraven. N.º 8 der *Letterkundige jaarboeken van Heidelberg*, 1812, bevat eene getrouwe schildering zijner zedelijke hoedanigheden, eene beredeneerde beoordeeling zijner voornaamste werken en

de beschrijving van het uitwerksel dat zij in *Duitschland* hebben te weeg gebragt.

GRITTI (ANDREA), doge van *Venetië* van 1523 tot 1538, had vroeger reeds gewigtige diensten aan zijn vaderland bewezen, gedurende den oorlog tegen het bondgenootschap van *Kamerijk*. Als *proveditor* bij het Venetiaansche leger, verdreef hij de keizerlijken uit *Padua* en *Vicenza*, heroverde het *Polesine de Rovigo*, en ontnam aan de Franschen *Brescia* en *Bergamo*. Bij de herovering van *Brescia*, door GASTON DE FOIX krijgsgevangen gemaakt, en naar *Parijs* gevoerd, gelukte het aan de bekwaamheid van GRITTI, de staatkunde van LODEWIJK XII te doen veranderen, en bragt hij dezen koning in eene gunstige stemming voor de republiek, zoodat hij in 1513 zelfs een verbond met haar sloot. In zijn vaderland teruggekeerd, behaalde GRITTI, door de Franschen ondersteund, nieuwe voordeelen op de keizerlijken, werd in de plaats van ANTONIO GRIMANI tot doge verkozen, en bekwam al de bezittingen der republiek terug. Hij overleed in 1538, en had tot opvolger PIETRO LANDO. — Zijn zoon LUIGI, door hem, toen hij krijgsgevangen te *Konstantinopel* was, bij eene slavijn verwekt, werd landvoogd van *Hongarijè* voor de Turken. Met het vertrouwen van den groot-vizier IBRAHIM, den gunsteling van SOLIMAN II, vereerd, werd hij in 1529 gelast, om JOANNES ZAPOLI,

op den troon van *Hongarijè* te handhaven. Zijne wreedheden verbitterden de natie tegen hem, en de doodstraf, die hij aan CIBACO, bisschop van *Waradin* en landvoogd van *Zevenbergen*, deed ondergaan, voerde den openbaren haat ten top. GRITTI sloot zich op in eene sterkte om er hulp afte wachten, doch hij werd door de met hem opgesloten Hongaren verraden, en op eene gruwelijke wijze om het leven gebragt.

GROLMANN (KARL LUDWIG WILHELM VON), een beroemde regtsgeleerde, in 1775 te *Giessen* geboren, bekwam in 1795 eenen leerstoel aan de universiteit aldaar, terwijl zijn roem als hoogleeraar zich weldra door geheel *Duitschland* verspreidde. In 1815, werd hij kanselier der universiteit. Hij had eene levendige en geestige voordragt; de strekking van zijn onderwijs was wijsgeerig en critisch. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.° *Grundsätze der Criminalrechtswissenschaft*, 4.° uitgave, *Giessen*, 1825; — 2.° *Theorie des gerichtlichen Verfahrens in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten*, 5.° uitg. 1826. Ook gaf hij met LÖNN het *Magazin für Rechtswissenschaft u. s. w.*, in het licht. Door den groot-hertog van *Hessen-Darmstadt* werd hij met de zamenstelling eener nieuwe grondwet belast. In 1819 benoemde die vorst hem tot eersten president van het hof van cassatie van *Rijn-Hessen*, daarna tot minister van staat, en voor-

zitter van den staatsraad. Het was onder zijn beheer, dat in 1820 de vertegenwoordigende constitutie, welke de groot-hertog aan zijne onderdanen had verleend, in werking werd gebracht. Hij is te *Darmstadt* den 14 Februarij 1829 overleden.

GROMETY, veldmaarschalk, in 1773 geboren, trad in 1792 in dienst bij de bataillons van het *Var-dep.* In 1800 kapitein der infanterie zijnde, was hij het, die bij den overtocht van den *Rijn* door den generaal MOREAU, aan het hoofd eener compagnie van 90 zwemmers die rivier overtoog. Na den afloop van den veldtocht werd hij belast, om de op de Oostenrijkers veroverde vaandels aan de regering te gaan aanbieden. Als bataillons-chef te *Lubek*, werd hem gelast de voorste werken te bestormen; daar zijne tamboers alle gesneuveld of gekwetst waren, sloeg hij zelf den stormmarsch, en was de eerste die de verschansingen binnen trad. NAPOLEON benoemde hem in 1811, tot kolonel bij het 41.^e linie-regiment. Na de afanking van het *Loire*-leger, werd hij met den rang van kolonel op non-activiteit gesteld. In 1819 belastte hem de maarschalk GOUVION SAINT-CYR met de samenstelling van het Noorder-legioen *bis*, later het 29.^e reg.^t geworden, in welks boezem, naar het schijnt, op het einde van 1820, de zamenzwering van *Belfort* gesmeed werd. Deze zaak sleepte zijne ongenade na zich; bij de Julij-om-

wenteling, nam hij dienst in zijnen ouden rang, werd den 2 April 1831 tot veldmaarschalk benoemd, en overleed nog in hetzelfde jaar.

GROS (ANTOINE JEAN), historie-schilder, in 1771 te *Parijs* geboren, openbaarde reeds vroegtijdig veel smaak voor de kunsten, en om aan zijn verlangen te voldoen, plaatsten zijne ouders hem in de werkplaats van DAVID. Weldra zag hij zich echter genoodzaakt zijne studiën aftebreken. Intusschen deed een duister voorgevoel zijner toekomst hem besluiten, om van eene gelegenheid gebruik te maken, die hem tot eene reis naar *Rome* werd aangeboden. De legerscharen der republiek, door BONAPARTE aangevoerd, hadden *Italië* overweldigd. Om veiliger en sneller te reizen, schaarde hij zich onder de standaarden, en werd tot officier bevorderd. Aan den jeugdigen generaal voorgesteld, vervaardigde hij het portret ten voete uit van den overwinnaar van *Arcole*, die er zich zeer over te vreden toonde. Aan de commissarissen toegevoegd, die belast waren, om de schilderijen en standbeelden in ontvangst te nemen, die de zegetekens des oorlogs waren, en die de oorlog weder aan *Frankrijk* moest ontweldigen, kweet hij zich met de meeste bescheidenheid van die taak; en de Italianen bleven hem dankbaar voor zijne edelmoedige handelwijze. In *Frankrijk* teruggekeerd en aan zijne kunst wedergegeven,

ondernam Gros het portret van den eersten consul te paard, door de stad *Milane* gevraagd, en dat in 1802 voltooid was. Van dien oogenblik af wijdde hij zich onafgebroken aan zijne werkzaamheden toe; en, na de vereischte studiën verzameld te hebben, begon hij zijne schilderij der *pestzieken te Jassa*, die de levendigste belangstelling verwekte. Dezelve is werkelijk een der schoonste voortbrengselen van de nieuwere schilderkunst. Hij schilderde vervolgens den *Slag van Aboukir*, het *Gevecht van Nazareth*, en dat van *El-Arisch*. Slechts de eerste werd in het groot uitgevoerd; maar men bewonderde in de schetsen van alle drie de beweging, het koloriet en de verbeelding. Gros plaatste zich door zijne werken op de hoogte der beroemdste veldslagschilders. Men stelde niet geheel in denzelfden rang de schilderij, die den *Keizer* voorstelt *het slagveld van Eylau bezøkende*, in welk stuk de kunstenaar te veel op de gemakkelijheid van zijn penseel schijnt te hebben vertrouwd. Maar hij verhief zich weldra tot eene nieuwe hoogte door zijne schilderij van *FRANCISCUS I en KAREL V, de kerk van den H. DIONYSIUS bezøkende*, met regt als een meesterstuk beschouwd, zoolwel wegens het koloriet, als wegens de uitdrukking der karakters. Dit kunstgewrocht, op de tentoonstelling van 1812 geplaatst, vermeederde zijnen roem aanmerkelijk. Even als *GÉRARD* (zie dat Art.) schilderde

Gros het portret ook op eene schitterende wijze. Dat van den *generaal LASALLE* en van *zijne weduwe met haar kind*, voorgesteld voor de *buste van haren echtgenoot*, zijn volmaakte stukken. Onder de restauratie schilderde Gros het *vertrek des konings*, in den nacht van den 20 Maart 1815, en de *hertogin van ANGOULÈME*, den 1 April, te *Pouillac* bij *Bordeaux* *scheep gaande*. Deze beide stukken zijn hoogst belangrijk; maar het laatste vooral is een meesterstuk, den grooten roem van zijnen vervaardiger waardig. In 1825 met het beschilderen der plafonds van het helmdak der *Genoveva-kerk* belast, stelde hij er de vier groote tijdvakken der geschiedenis van *Frankrijk* op voor. Dit schoone werk, op eene breede schaal uitgevoerd, zal altijd de bewondering verwekken der vrienden der kunsten en der kenners en verwierf hem van *KAREL X*, den titel van *baron*. Sedert de omwenteling van 1830 verflaauwde zijn arbeid en nam zijne gezondheid af. Met zeker leedgevoel beschouwde hij de invoering van nieuwigheden en de overdreven aanmatigheden der nieuwere school. Ofschoon hij nog eën gedeelte der hoedanigheden had behouden, welke men in zijne meesterstukken bewonderde, zag hij zich echter blootgesteld aan eene menigte hekelingen, die soms zoo onkiesch, en zoo onbillijk waren, dat zij hem het grootste verdriet bërøkkenden en hem in eene diepe zwaarmoedigheid dompel-

den. Den 26 Junij 1835 vond zijne familie, die zich over zijne langdurende afwezigheid ongerust maakte, in zijne secretaire, eenen brief, waarvan de inhoud haar het ergste deed vermoeden. Hare ongerustheid verdubbelde, toen zij vernam dat Gros daags te voren zijn testament bij eenen notaris had gedeponerd. Zijn lijk werd bij Meudon in de Seine gevonden. Deze dood bragt door geheel Frankrijk eene onaangename aandoening te weeg. Indien de zelfmoord, die geesel onzer eeuw, ons schandelijk en verschrikkelijk toeschijnt, wanneer het een vergeten mensch is, die onder den last des levens gebukt gaat; zoo schijnt deze daad nog veel laakbaarder, wanneer dezelve is bedreven, door eenen man, in eenen aanzienlijken rang geplaatst, en met verhevene geestvermogens begaafd, welke aan dengenen die dezelve heeft ontvangen, de levendigste dankbaarheid jegens de Voorzienigheid moeten inboezemen.

* GROSZMANN (GUSTAV FRIEDRICH WILHELM), een tooneelspeler en tooneeldichter, bijgenaamd de *Duitsche SHAKESPEARE*, te *Berlijn* in 1746 geboren, was eerst koopman in *Dantzic*, daarna secretaris van den Pruisischen resident aldaar; vervolgens trad hij op als tooneelspeler bij verschillende gezelschappen, bestuurde het keurvorstelijke hof-tooneel te *Bonn*, en was eindelijk directeur van een eigen tooneelspelers-gezelschap, waarmede hij

zich meestal te *Hanover* ophield, en waar hij den 20 Mei 1796 overleden is. GROSZMANN bezat vele talenten en wetenschappelijke bekwaamheden, en maakte zich zeer verdienstelijk met betrekking tot de verbetering van het Duitse tooneel. Onder zijne tooneelstukken munten voornamelijk uit de blijspelen: 1.° *Wilhelmine von Blondheim*; — 2.° *Henriette Adelheid von Vellheim*, in 5 bedrijven, *Leipzig*, 1783, in 8.°; — 3.° *Die Feuerbrunst*; — 4.° *Die Ehestandscandidaten*, maar vooral het blijspel *Nicht mehr als sechs Schüsseln*, dat lang een der meest geliefde stukken op de Duitse tooneelen was, en in het Italiaansch, Deensch, Russisch, Nederduitsch en Fransch is vertaald.

GROUCHY (EMMANUEL, graaf DE), maarschalk van *Frankrijk*, den 23 October 1766 te *Parijs* geboren, was in 1789 officier bij de lijfwacht. Daar hij de beginselen der omwenteling omhelsde, werd hij weldra tot kolonel der ruitery benoemd, en maakte in die hoedanigheid den eersten veldtogt in *België* mede. Tot den rang van brigadegeneraal verheven, werd hij in 1793 bij het leger der *Alpen* en in de *Vendée* geplaatst, alwaar hij zich door zijnen moed en zijne menschelijkheid onderscheidde. Als adellijke van het bevelhebberschap beroofd, ging hij voort met als soldaat te dienen, en werd weldra weder in zijnen rang hersteld. Na in 1795 tot de bevrediging der *Vendée* te

hebben medegewerkt, tot divisiegeneraal benoemd, nam hij deel aan den togt naar *Ierland*, die door tegenwinden mislukte. In 1798, naar het leger van *Italië* gezonden, bewoog hij den koning van *Sardinië*, om afstand te doen van den troon (zie *KAREL EMMA-NUEL FERDINAND -Wbk.*), en werd hij met de organisatie der nieuwe administratie van *Piëmont* belast. Hij ging vervolgens onder de bevelen van *MOREAU* strijden, en werd, te *Novi* ernstig gekwetst zijnde, krijgsgevangen gemaakt. In het volgende jaar begaf hij zich weder naar *MOREAU* aan den *Rijn*, en nam deel aan de overwinning van *Hohenlinden*. Sedert dien tijd vindt men hem weder aan het hoofd der ruitery, bij de voornaamste veldslagen des keizerrijks, zoo als te *Eylau* en te *Friedland* in 1807. Den volgende veldtocht maakte hij in *Spanje*. In 1809 was hij te *Wagram*, alwaar hij door krachtvolle aanvallen de overwinning besliste. Bij den Russischen veldtocht, overlaadde hij zich met roem aan de *Moskawa*, alwaar hij gekwetst werd, en op den terugtocht voerde hij het bevel over het *escradon sacré*. De inval der bondgenooten in *Frankrijk*, deed hem de wapens weder opvatten, en hij onderscheidde zich bijzonder te *Brienne* en te *Craone*. Bij zijne terugkomst van het eiland *Elba*, bevestigde *NAPOLEON* hem in den rang van maarschalk, waartoe hij hem in het vorige jaar verheven had, en droeg hem den neteligen last op, het zuiden van *Frankrijk* volkomen te be-

vredigen, door de inscheping van den hertog van *ANGOUËME* (zie dat Art.) te bevorderen. Tot het leger teruggeroepen, had hij zich meester gemaakt van de dorpen *Fleurus* en *Ligny*, en trok, volgens zijne instructiën, met een corps van 30,000 man, ter achtervolging der Pruisen, toen de slag van *Waterloo* werd geleverd. Daar hij niet tijdig genoeg het bevel had ontvangen, om zich met het leger te vereenigen, zoo besliste zijne werkeloosheid, die hem hevig is verweten, voor de Franschen het verlies van dien slag. In de ordonnantie van den 24 Julij 1816, onder de hoofd-officieren begrepen, die in regten moesten betrokken worden, nam hij de wijk naar de *Vereenigde Staten*, en vestigde zich met zijne familie te *Philadelphia*. Hij maakte gebruik van de vergunning hem in 1819 verleend, om naar *Frankrijk* terugtekeeren, en onder de beschikbare veldheeren geplaatst, leefde hij in volslagene afzondering. De omwenteling van 1830 gaf hem zijnen titel van maarschalk van *Frankrijk* terug, dien de restauratie niet had willen erkennen, en twee jaren later werd hij tot de waardigheid van pair verheven. De maarschalk *Grouchy* overleed te *Saint-Etienne* (*Loire* dep.^t), den 29 Mei 1847.

GROUT DE BEAUFORT. — Zie BEAUFORT.

* GRUBER (GABRIËL), generaal van de orde der Jesuiten

te *Weenen* in 1740 geboren, trad vroegtijdig in de maatschappij van *Jesus*, en legde zich met het beste gevolg toe op de beoefening der redekunde, geschiedenis, wiskunde, geneeskunde, bouwkunde en schilderkunst. Zijne perspectiefberekeningen worden zelfs door kenners op prijs gesteld. Wegens zijne veelomvattende bekwaamheid werd hij door zijne oversten vroegtijdig in verschillende onderwijzers-posten geplaatst, en na de vernietiging derzelve in 1773, nam *MARIA THERESIA* hem in hare dienst, en gaf hem het opzicht over den scheepsbouw te *Triest*, en over de droogmaking van Hongaarsche moerassen. Toen hij echter vernam, dat zijne orde in *Rusland* onder keizerlijke bescherming op nieuw ontlook, zoo haastte hij zich, om zich naar het collegie van *Polozk* te begeven, van waar hij dikwijls wegens zaken in *St. Petersburg* kwam, en de achting van het hof vist te verwerven. Hij had het aan zijn beleid en aan zijne werkzaamheid te danken, dat hij in 1802 tot generaal der orde benoemd werd, en met onvermoeiden ijver bevorderde hij het belang derzelve, tot aan zijnen dood, die den 23 Maart 1805 te *Polozk* plaats had. Men schrijft vooral aan zijne bemoeijingen te *Petersburg* toe, dat zijne maatschappij steeds in bloei toenam, zoo als ook de herstelling derzelve in het Napolitaansche grootendeels als zijn werk wordt beschouwd. Bij zijne uitgebreide bekwaam-

kundigheden, bezat hij ook al de deugden van eenen echten religieus.

GRUNDLER (LODEWIJK SEDASTIAAN, graaf), luitenant-generaal, te *Parijs* in 1774 geboren, maakte zijne eerste wapenfeiten in *Champagne* tegen de Pruisen. Hij was in *Mainz*, tijdens het beleg dier stad, en toen dezelve gecapituleerd had, werd hij naar de *Vendée* gezonden. In 1793 tot luitenant, en in het volgende jaar tot kapitein bevorderd, onderscheidde hij zich in verschillende gevechten bij het Noorder-leger en bij dat van den *Donau*. In 1809 adjunct-adjutant-generaal geworden, maakte hij in die hoedanigheid den veldtogt van *Italië* mede. In 1802 tot adjudant van den generaal *BONNET* benoemd, werd hij twee jaren later bataillons-chef en in 1805 aan den staf des grooten legers toegevoegd. Hij deed zich in den slag van *Jena* opmerken, en was een der eersten, die *Weimar* binnentrokken, welke stad hij van de plundering redde. De groot-hertog verhief hem bij deze gelegenheid tot commandeur der orde van den *Witten Valk*. Na den vrede van *Tilsit*, in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij weldra naar *Spanje* gezonden. Hij maakte vervolgens den Russischen veldtogt mede, werd te *Moskau* tot brigade-generaal benoemd. In het volgende jaar was hij bij de veldslagen van *Lützen* en *Bautzen* tegenwoordig, en werd tot commandeur van het legioen van eer benoemd. De hertog van *FELTRE* verbond

hem in 1815 aan het secretariaat van oorlog, en na den slag van *Waterloo*, werd hij naar *Soissons* gezonden, om met de Russische veldheeren over de bezetting dier stad te onderhandelen. Rapporteur in het proces van NEY zijnde, was het op zijn advies dat de raad zich onbevoegd verklaarde. In 1823 tot luitenant-generaal bevorderd, overleed hij den 27 September 1833, in het *Aube-dep.*^t

GRUNER (CHRISTIAN GOTTFRIED), een beroemde Duitsche arts, den 8 November 1744, te *Sagan* in *Silezië* geboren, bezocht sedert 1762 het gymnasium te *Görlitz*, en sedert 1765, de universiteit te *Leipzig*, alwaar hij de godgeleerdheid beoefende, doch zich later, na den dood zijns vaders, aan de geneeskunde toewijdde; in 1769 werd hij te *Halle* tot Med. Dr. gepromoveerd, waarop hij de praktijk in zijne geboorteplaats ging uitoefenen, tot dat hij in 1773 als hoogleeraar der kruidkunde naar *Jena* werd beroepen. In 1776 werd hij hofraad van den hertog van *Saksen-Weimar*, en in 1791 geheime hofraad en lijfarts van den hertog van *Saksen-Koburg*, en overleed den 5 December 1815. Tot zijne schriften behooren: 1.° *Censura librorum Hippocraticorum*, *Breslau*, 1772, in 8.°; — 2.° *Bibliothek der alten Aerzte in Uebersetzungen und Auszügen*, *Leipzig*, 1781—82, 2 dl.ⁿ in 8.°; — 3.° *Al. Erisini » Aphrodisiacus*," *Jena*, 1789, 3 dl.ⁿ in fol.; — 4.° *Semiotice physiologicam et pathologicam com-*

plexa, *Halle*, 1775; in het Hoogduitsch vertaald, *Jena*, 1794. Kort voor het overlijden van GRUNER, was hij door den koning van *Zweden* met de *Wasasorde* versierd.

* GRUNER (KAREL JUSTUS VON), te *Osnabrugge* den 28 Februarij 1777 geboren, eerst bij de kolonisatie van *Zuid-Pruissen* aangesteld, werd hij daarop kamerraad in *Ansbach*, in 1805 kamerdirector in *Posen*, vanwaar hij voor de Franschen naar *Königsbergen* en *Tilsit* vlugtte, en in 1809 president van policie te *Berlijn* werd. Als lid van het *Tugendbund* bij de Franschen verdacht, deed hij uit nooddwang in 1811 afstand van zijnen post, en begaf zich in 1812 naar *Friedland* in *Boheme*, waar hij zijne zamenspanningen tegen NAPOLEON steeds verder uitbreidde. Hij werd echter op Fransche opeisching te *Praag* in hechtenis genomen en naar *Peterwardein* vervoerd. Eerst in 1813 werd hij, door tusschenkomst van het Russische hof, dat hem als Russischen staatsraad reclameerde, weder in vrijheid gesteld, en werd landvoogd van het voor rekening der bondgenooten bestuurde gouvernement van den *Neder-Rijn* te *Dusseldorp*, en van den *Middel-Rijn* te *Trier*. Hier leverde hij verscheiden zeer vrije stukken in den *Rheinischen Merkur* van GÖRRES, en vaardigde ook eene fulminerende proclamatie uit bij de terugkomst van NAPOLEON van het eiland *Elba*. In 1815 stond hij aan het hoofd der,

policie van *Parijs*. Door den koning van *Pruissen* tot den adelstand verheven, werd hij als Pruisisch gezant eerst naar *Dresden* en daarna naar *Bern* gezonden. Hij overleed den 8 Februarij 1820 te *Wiesbaden*. GRUNER schreef veel over de staatshuishoudkunde van *Westfalen*, ook gaf hij met HARTLEBEN in het licht: *Allgemein Archiv der Sicherheits- und Armenpflege, Wurzburg, 1805 tot 1806*.

* **GUAITA (CARLO DE)**, de zoon van eenen Oostenrijkschen ambtenaar, in 1813 aan het *Como* meer geboren, legde zich op de studiën toe, ontving zijne eerste opleiding in een seminarie, en beoefende gedurende een jaar te *Pavia* de regsgeleerdheid. Eene onstuimige zucht naar een werkzaam leven, deed hem deze studiën vaarwel zeggen, en ontvoerde hem aan de rustige haardstede. Hij hield zich langen tijd in *Zwitserland* en in *Frankrijk* op, bezocht *Spanje* en *Portugal*, en ging later scheep naar de *Açorische eilanden*, vertoefde in het voorbijgaan op *Madeira* en onderzocht den *Piek van Teneriffa*. Zijn reislust nog niet verzadigd zijnde, zoo begaf hij zich naar *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, waar echter het heimwee den zoon des zuidens beving en naar *Italië* teruggdreef. In *Verona* trof hij zijnen vader aan, doch hij vertrok weder naar *Weenen*, waar hij een ijverige medewerker aan de *Rivista Viennese* werd, en daarbij onderwijs in verscheiden talen gaf.

Weenen werd nu zijne blijvende woonplaats, want hij verliet die stad slechts eenmaal weder, om in *Petersburg* uitzigten te bevorderen, die niet tot stand kwamen. Sedert zijne terugkomst van zijne reizen, beproefde hij meermalen zijn dichttalent, en verraadde eene ontgensprekelijke bekwaamheid. *Italië* heeft van hem drie tooneelspelen bekomen: *Elena*, — *Clarice Visconti* — en *L'ultimo Camposampiero*. De beide eerste werden op verscheiden Italiaansche tooneelen uitgevoerd en genoten onverdeelden bijval, doch zijn nog niet in druk verschenen. In 1844 verscheen van hem een deeltje gedichten, onder den bescheiden titel van *Versi giovanili*, en aan den beeldhouwer *MARCHESI* opgedragen. Als zijn best geslaagd werk moet men beschouwen eene vertaling der *Venetianischen Sonetten* van *PLATEN*, die hij in het tijdschrift *Fama* leverde. In den laatsten tijd zijns levens had er met hem eene treurige verandering plaats: de rijzige gestalte zakte in een, de gelaatstrekken verslaptten, van tijd tot tijd voerde hij vreemde redeneringen, sprak van groote ontwerpen, en werd hoe langer zoo meer voor ieder een onverstaaubar. Hij moest in een krankzinnigen-gesticht geplaatst worden, en daar kwam hij in den waan, dat hij *Tasso* was. — Helaas! hij was den ongelukkigen dichter van het *Bevrijd Jeruzalem* niet dan al te gelijkvormig, want hij stierf in krankzinnigheid, den 23 Maart 1846.

GUDME (ANDREAS CHRISTOFFEL), in 1771 te *Æroeskiobing*, op het eilandje *Æeroe*, bij de Sleeswijksche kust geboren, was door zijne familie tot den geestelijken staat bestemd, maar na zijne godgeleerde studien te *Kopenhagen* volbragt, en aldaar twee jaren als predikant gestaan te hebben, veranderde hij van loopbaan, en verkreeg den post van inspecteur der landerijen in de hertogdommen *Sleeswijk* en *Holstein*. In 1829 bezocht hij *Duitschland*, *Oostenrijk* en *Zwitserland*, en in *Kiel* teruggekeerd zijnde, hield hij zich met verscheiden gewigtige werken bezig, en overleed te *Wiesbaden*, in Junij 1835. Men heeft van hem: 1.° *Statistische, geographische en topographische beschrijving der beide hertogdommen Sleeswijk en Holstein* enz. *Kiel*, 1833, in 8.° , 1.° dl. met 26 platen; — 2.° *Bevolkingen der hertogdommen Sleeswijk en Holstein, in oude en nieuwere tijden, Altona*, 1819, in 4.°; — 3.° *Waterweeg- en waterleikundig Handboek, of wetenschap en kunst om zich van de werktuigen en gebouwen daartoe betrekkelijk te bedienen, Berlijn*, 1826—1829, met 64 platen of plans.

* GUERRERO (*don JUAN*), eene der meest uitstekende verschijningen der Nieuw-Spaansche omwenteling, was een mulat en te *Tixtla*, een dorpje in de nabijheid van *Mexico*, geboren. Gebrekkig onderwezen, en van alle fortuin verstoken, maar met

II. DEEL.

buitengewone lichaamskracht en geslepenheid, alsmede met eenen levendigen geest en eene natuurlijke welsprekendheid uitgerust, vinden wij hem met zijn 15.° jaar in een gezelschap van muilezeldrijvers. In de school dezer lieden, welke zich door eene eigendommelijke zucht naar onafhankelijkheid onderscheiden, vatte GUERRERO dien haat tegen het despotismus op, welke zich later met zulk eene kracht openbaarde. Ook bevriendde hij zich vroegtijdig met de stammen der Indianen, en oefende door zijne vurige en vloeiende voordragt grooten invloed uit op die zoo ligt beweegbare kinderen der natuur. Hij bevond zich te *Tixtla*, toen in de maand September 1819 de omwenteling uitborst, en het gelukte hem binnen weinige maanden, zich tot een der hoofden van de *Jorkino's* of liberalen te verheffen. Zijne werkzaamheid in dezen tijd was verbazend. Nu zag men hem bij zijne oude vrienden, de Indianen, om van deze manschappen en levensmiddelen voor het republikeinsche leger te bekomen, dan als adjudant van ITURBIDE, en als onvermoeiden krijgsmakker van VITTORIA en SANTANA. Nadat de Spanjaards uit het land geslagen waren, wilde ITURBIDE er de rol van BONAPARTE spelen, en liet zich door de soldaten, in Mei 1822 tot keizer van *Mexico* uitroepen, doch zag zich reeds in April des volgenden jaars weder van den troon van MONTEZUMA afgebonsd. De junta

R

proclameerde thans de foederative republiek, en droeg aan den verdienstelijken VITTORIA het presidentschap op. Toen de vier jaren der ambtsbekleeding deszelfs ten einde waren, droegen de aanhangers van GUERRERO, die intusschen tot den rang van generaal was opgeklommen, denzelfden als opvolger voor. De tegenpartij stelde echter den minister van oorlog, PEDRAZA, als kandidaat voor, die dan ook in 1827 tot president verkozen werd. GUERRERO kon zich over de geleedene nederlaag door zijne verkiezing tot vice-president troosten; doch eene ongelukkige eerzucht had zich van het hoofd van dien man meester gemaakt, van den man, die voor nog niet langen tijd met de eenvoudige betrekking van aanvoerder der *arriero's* (muilezeldrijvers) te vreden, thans met eer en waardigheid overladen, zich niet anders dan met de hoogste staatsmagt waande te kunnen te vreden stellen. Als bevelhebber der reserven, begaf hij zich naar de legerplaats van *Tixtla*, en haalde aldaar de troepen over tot de omverwerping der bestaande regering; terwijl hij aan dezelve de plundering van *Mexico* beloofde. Niet dan al te spoedig moest de rampzalige belofte vervuld worden. Den 4 December 1828 maakte GUERRERO zich meester van de gewigtigste punten der hoofdstad, en deze werd de ongelukkige prooi eener roofzuchtige *soldatesque*, waarmede het gepeupel zich tot het werk der verwoesting verbonden had. Bij

het beschouwen van het door hem gestichte onheil, had GUERRERO grootelijks berouw over zijnen stap, doch de vreugde, van zich als president te zien uitgeroepen, deed weldra uit deze lichtbewogene ziel alle andere indrukken verdwijnen. Intusschen had GUERRERO, toen hij aan het hoofd der *Jorkino's* dezen *coup d'état* uitvoerde, aan de Mexikaansche aristocratie en aan de geestelijkheid te vermogende vijanden, dan dat hij niet anders dan met moeite de bovenhand kon behouden, te meer daar er op dezen oogenblik te *Tampico* ook een Spaansch leger geland was. Hiermede in het dubbele gedrang, tusschen buitenlandsche en inwendige vijanden, moest hij zijnen geheelen moed inspannen, en terwijl hij met eene sterke hand de partijen in *Mexico* in bedwang hield, zond hij den generaal SANTANNA den Spanjaarden te gemoet, en gaf tevens aan *don JOSEPH BUSTAMENTE* het bevel over de reserven. Het leger van het moederland moest andermaal voor de Mexicanen wijken, de onafhankelijkheid der republiek werd eindelijk gewaarborgd, en men weet den gelukkigen uitslag aan beide genoemde veldheeren dank. BUSTAMENTE vooral werd het voorwerp der algemeene bewondering en hij maakte gebruik van de hem ten deel gevallen volksgunst, om de vaan des opstands tegen GUERRERO te verheffen, en dezen te doen vallen. De ex-president vlugtte naar zijne geboorteplaats *Tixtla*, en verbleef aldaar eenigen tijd in

stille afzondering. Doch zijn vurige geest werd steeds al te zeer door het verlangen ontvlamd, om de verloren heerschappij terug te bekomen, dan dat hij lang werkeloos zou hebben kunnen blijven. Gewapenderhand wierp hij zich in de gebergten van het Zuiden, alwaar hij bij de Indiaansche stammen de oude toegenegenheid voor hem weder wist optewekken, en hield het aldaar een geheel jaar vol tegen de hem ver overtreffende strijdmagt van BUSTAMENTE. Eindelijk gelukte het aan het verraad datgene te bereiken, waarnaar het zwaard tot dusverre vruchteloos gestreefd had, namelijk om zich van den onverschrokken aanvoerder meester te maken. Een vreemde zeevaarder, PIGA-LOUGA genaamd, begeerig naar de 50,000 piasters, welke als prijs op het hoofd van GUERRERO gesteld waren, maakte op eene arglistige wijze misbruik van de vriendschappelijke betrekking, in welke hij met denzelfden stond, lokte hem op een schip, en bedwelmde hem aldaar door het overmatig gebruik van een schitterend feestgelag. In dezen toestand leverde hij hem over aan zijne vijanden, die niet verzuimden het doodvonnis over hem uittespreken. GUERRERO werd gefusileerd, en stierf met dezelfde onverschrokkenheid, waarmede hij op het slagveld den dood reeds zoo dikwerf had in het oog gezien.

GUÉRIN (PETRUS NARCISSUS,

baron), een beroemde Fransche schilder, te *Parijs*, den 13 Maart 1774 geboren, was de kweekeling van REGNAULT, onder wiens leiding hij snelle vorderingen maakte. Tot tweemaal en dong hij naar den prijs van *Rome* zonder denzelfden te kunnen behalen. Doch wel verre dat deze dubbele nederlaag hem zou ontmoedigen, ontvlamde dezelve des te meer zijnen najaiver. Zijne eerste samenstelling, waarvan het onderwerp was *Orpheus den dood van Eurydice beweene*, had de schoonste hoop doen opvatten. Zijne schilderij van den *dood van Cato*, die in 1797 verscheen, deed eene groote vordering in zijn talent opmerken. Hij verdubbelde zijnen ijver, en verscheen in 1800 met zijnen *Marcus Sextus*, die eenen ongehoorden bijval vond. In 1802 kwam GUÉRIN met zijne schilderij van *Phædrus* voor den dag, en ofschoon men in dezelve vele onwaarschijnlijkheden waarnam, werd zij echter niet minder toegejuicht dan de voorgaande; de jury der tienjarige prijzen kende hem eene loffelijke vermelding toe. Het was na deze groote voortbrengselen van een talent van den eersten rang, dat hij zich in Februarij 1804 naar *Rome* begaf, om zich door de beoefening der oude meesterstukken verder te bekwamen. Gedurende zijn verblijf in de hoofdstad der kunsten, deed hij twee reizen naar *Napels*, om er eene uitbarsting van den *Vesuvius* te zien, en om in den

tempel van *Pæstum*, de oudheden van kaap *Mysena* te bezoeken. De aardbeving, die *Napels* schokte, verraste hem in een huis van het *Campagna felice*. Daar de vulkaan van den *Vesuvius* den volgenden dag eene heerlijke uitbarsting aanbod, schilderde hij er eene schets van, die alle proeven der landschapschilders verre achter zich laat. In 1806 te *Parijs* teruggekeerd, werd hij met de vervaardiging eener schilderij belast, voorstellende *BONAPARTE, die aan de opstandelingen van Caïro vergeving schenkt*. Deze schilderij is zwak uitgevoerd. Daar *GUÉRIN* het verschrikkelijke wilde schilderen, was hij buiten de genre van zijn talent gegaan. In zijne schilderij van *Clytemnestra* wist hij echter eenen bewonderenswaardigen graad van kracht te brengen. Die van *Dido bij het aanhooren der verhalen van Aeneas* onderscheidt zich door eene weelderige bevaligheid, eenen rijkdom en eene poëzij in het bijwerk, geheel en al de gezangen van *VIRGIUS* waardig. Deze beide schilderijen; op de tentoonstelling van 1817 geplaatst, werden algemeen toegejuicht. Na zulke lauweren geplukt te hebben, werd *GUÉRIN* tot directeur der school van *Rome* benoemd, maar zijne zwakke gezondheid, en de aandrang zijner kweekelingen deden hem voor die eer bedanken. Daar hij intusschen meende dat de lucht van *Italië* hem heilzaam zoude zijn, zoo nam hij eene tweede aanbieding, hem in 1822 door de regering gedaan, aan.

De werkzaamheden waaraan hij zich toewijdde, ondermijnden echter zijne gezondheid al meer en meer, en hij kwam weder eenigen tijd te *Parijs* doorbrengen, alwaar hij de grootste zijner schilderijen schetste, namelijk den *dood van PRIAM*. In *Rome* teruggekeerd, is hij aldaar den 16 Julij 1833 overleden. In 1816 was hij tot het instituut toegelaten, en eenige jaren later las hij in de vergadering der vier akademiën een stuk voor onder den titel van: *Réflexions etc. (Overwegingen over eene der onderscheidende werkingen van het genie)*. De schrijver kent in hetzelfde den zegepalm aan *POUSSIN* toe voor zijne schilderij van den *Zondvloed*. *GUÉRIN* heeft zeer schoone portretten vervaardigd, onder welke men dat van *HENDRIK LAROCHEJAQUELIN* telt, voor het gouvernement uitgevoerd. Hij heeft een aantal kweekelingen gehad, waarvan er verscheiden beroemd zijn geworden.

* *GÜGLER* (*JOHANN HEINRICH ALOYS*), Catholijke godgeleerde en schrijver, den 25 Augustus 1782, te *Udligenschwyl*, in het kanton *Lucern* geboren, maakte zijne studiën het eerst in de kloosters *Einsiedeln* en *Petershausen*, en daarna van 1800—1802 in *Solothurn*, en tot 1805 in *Lucern* en aan de universiteit van *Landshut*, waar hij met *SAILER* en *ZIMMER* in innige betrekking kwam. In 1805 werd hij tot priester gewijd, en dadelijk tot hoogleeraar der theologie in het collegie van *Lucern* aangesteld. In het

begin werden zijne voorlezingen, die, op de wijsbegeerte van SCHELLING gegrond, strenge wetenschappelijkheid en diepe bespiegeling beoogden, niet behoorlijk gewaardeerd en verstaan, en de wakkerheid zijns geestes wikkelde hem in menig letterkundig strijdperk. Zoo schreef hij tegen den bekenden veel-schrijver MARCUS LUTZ: *Chemische Analyse und Synthese des MARKUS LUTZ zu Läufelfingen; ein alchymistischer Versuch von einem Mystiker des 19 Jahr hunderts, Luzern, 1816*, verder tegen D.^r TROXLER en tegen den stads-pastoor van *Lucern*, THADEUS MÜLLER, die in zijne schriften het eigendommelijke van het Catholicismus aan eene kwalijk begrepene verdraagzaamheid en verzoening met het Protestantismus ten offer bragt. GÜGLER, die alle halve geleerdheid in godsdienst en wetenschap in de ziel haatte, trad in woord en schrift tegen MÜLLER op, zou echter, daar zich de regering den stads-pastoor aantrok, daarover zijnen hoogleeraarspost verloren hebben, indien zijne invloedrijke vrienden niet tusschenbeiden waren getreden. Intusschen ging GÜGLER voort, om met warmte en geleerdheid, voor de Catholijke Kerk en de wetenschap te werken, en won weldra in hoogen graad de liefde zijner toehoorders. In 1816, werd hij, met het behoud van zijn professoraat, kanonik van *St. Leodegar* te *Lucern*, en overleed reeds den 28 Februarij 1827. GÜGLER kan als een der

voornaamste voorvechters der rigting beschouwd worden, die zich later door MÖHLER in de Catholijke theologie eenen weg baande. Van zijne schriften zijn nog te noemen: 1.^o *Die heilige Kunst, oder die Kunst der Hebräer, Landshut, 1814*; — 2.^o *Ziffern der Sphinx oder Typen der Zeit und ihr Deuten auf die Zukunft, Solothurn, 1819*; — 3.^o *Die Zeichen der gegenwärtigen Zeit im Guten und Bösen, Luzern, 1823*; — 4.^o *Reden an studierende Jünglinge über Gegenstände höherer Bildung, ib. 1827*; — 5.^o *Gedichte, 2 dl.ⁿ, Schaffhausen, 1842*; — 6.^o *Anfängliche Predigten, ib. 1842*; — 7.^o *Darstellung der Bücher des neuen Bundes, 3 dl.ⁿ, ib. 1842*. Vergelijk: GÜGLER's *Lebensgeschichte* door SCHIFFMANN, 2 dl.ⁿ, *Augsburg, 1833*.

GUGLIELMI (PIETRO), een beroemde componist, te *Massa-Carrara* in 1727 geboren, ontving zijne opleiding in het conservatorium van *Napels*, dat door den beroemden DURANTE bestuurd werd. In 1755 deed hij te *Turijn* zijne eerste opera uitvoeren, aan welke de grootste bijval ten deel viel, en bereisde vervolgens *Italië*, waar hij alom met de vleijendste onderscheiding ontvangen werd. Van daar begaf hij zich naar *Weenen, Dresden, Brunswijk* en *Londen*, in welke laatste stad hij zich 5 jaren ophield. Vooruitgegaan door eenen grooten roem, in *Napels* teruggekeerd zijnde, had hij eenen oogenblik tegen

eene vermogende kabaal te worstelen; maar de geestdrift, welke zijne muziek verwekte, deed hem zegevieren. Met PAESIELLO en CIMAROSA, de bewerkers der kabaal, verzoend, deelde hij van toen af, door tusschenkomst van een' aanzienlijk' heer, die hen op een feestmaal vereenigde, met hen de eer des tooneels. GUGLIELMI, die ook eene bijzondere begaafdheid voor de kerkmuziek bezat, werd in 1793 tot kapelmeester van de Pauselijke kapel in de St. Pieterskerk te Rome benoemd. Van toen af hield hij zich enkel met zijne nieuwe betrekkingen bezig en, na het grootste gedeelte zijner fortuin verkwist te hebben, overleed hij te Rome, den 19 November 1804. Zijne vermaardste werken zijn in de ernstige opera's: *Artaserse*, — *La Clemenza di Tito*, — *Didone*, — *Enea e Lavinia*; in de oratorio's, *la morte d'Oloferne*, — *Debora e Sisara*; in de kluchtige opera's, *la Virtuosa in mergetlina*, — *le due Gemelle*, — *la Serva innamorata*, — *la Pastorella nobile*, — *la bella Pescatrice*, enz. Alle onderscheiden zich door zuiverheid, nauwkeurigheid en eenvoudigheid; maar hij schittert vooral in samenhangende stukken, die vol vuur en originaliteit zijn.

* GUGLIELMI (GREGORIUS), een beroemde schilder, in 1714 te Rome geboren, werd door TREVISANI onderwezen, en volgde de manier van LANFRANC na. Hij bewerkte voornamelijk historische onderwerpen, en liet

in zijne geboorteplaats verscheiden groote stukken na. Ook in *Dresden*, waar hij zich in de jaren 1753 en 1754 ophield, alsmede in *Weenen* en *Augsburg*, bevinden zich gedenkteekens zijner kunst. Met de voorregten der Lombardische school vereenigt hij de nauwkeurige teekening der Romeinsche. Hij overleed te *Petersburg*, in 1773.

GUILLAUMOT (KAREL AXEL), een bouwkundige, in 1730 te *Stokholm* van Fransche ouders geboren, maakte zijne studiën te *Hamburg*, en kwam in den ouderdom van 15 jaren te *Parijs*, om er onder de bekwaamste meesters de bouwkunde te beoefenen. Ter meerdere volmaking in zijne kunst, bezocht hij vervolgens *Italië*, *Duitschland*, *Engeland* en *Spanje*. Te Rome behaalde hij den eersten prijs der bouwkunde, en kwam in 1754 te *Parijs* terug. Zijne talenten deden hem weldra opmerken, door den heer de SAUVIGNY, intendant van *Parijs*, die hem, ofschoon nog zeer jong zijnde, met den opbouw der kazernen van *Ruel*, *St. Denis* en *Courbevoie* belastte. In 1761 werd hij, in de plaats van LE BLANC, zijn' schoonvader, die overleden was, tot hoofd-ingenieur der generaliteit van *Parijs* benoemd; en in 1777 werd hij met de posten van inspecteur der steengroeven, en van contróleur der gebouwen des konings voorzien. In den eersten rang zijner werken moot men plaatsen de groote en gevaarlijke

opdelvingen, welke hij alstoen onder de wijken van den linker-Seine-oever liet bewerkstelligen. In 1780 werd hij tot algemeen bewindhebber der koninklijke gebouwen benoemd, en in 1789 verkreeg hij de directie der Gobelins-fabriek. In deze verschillende betrekkingen, openbaarde hij eene bekwaamheid en eene werkzaamheid, die den grootsten lof waardig waren. Gedurende het schrikbewind werd hij afgezet, en bragt hij langen tijd in den kerker door. Men gaf hem echter zijne posten van inspecteur der steengroeven en van directeur terug, die hij tot aan zijnen dood behield, welke den 7 October 1807 plaats had. Hij heeft verscheiden werken over zijne kunst in het licht gegeven: 1.^o *Remarques etc. (Critische aanmerkingen op de Betrachtingen van den Heer LAUGIER over de bouwkunde)*, 1768, in 8.^{vo}; — 2.^o *Lettre etc. (Brief aan den heer GROSLEY over de administratie der Leendiensten)*, 1773, in 8.^{vo}; — 3.^o *Notice etc. (Verslag van de nationale fabriek der Gobelins)*, 1799, in 12.^{mo}; — 4.^o *Considérations etc. (Overwegingen over den staat der schoone kunsten te Parijs, voornamelijk over de bouwkunde, en over de noodzakelijkheid om er verscheiden belangrijke gedenkteekens opterigten)*, 1802, in 8.^{vo}; — 5.^o *Essai etc. (Proeve over de middelen die de wezenlijke schoonheid in de bouwkunde uitmaken)*, 1802; in 8.^{vo}; — 6.^o *Considérations etc. (Overwegingen over de in eenen houw-*

kundige vereischte bekwaam- en hoedanigheden, ten einde zijne kunst met roem uitte oefenen), in 8.^{vo}; — 7.^o *Verscheiden Verhandelingen over de steengroeven, enz.*

GUILLEMINOT (ARMAND CHARLES, graaf), pair van Frankrijk, in 1774 te Duinkerken geboren, nam, ofschoon nog zeer jong zijnde, een werkzaam deel aan de omwenteling van Brabant; genoodzaakt om eene schuilplaats in Frankrijk te zoeken, werd hij als officier aan den generaal-staf van DUMOURIEZ verbonden. Na den afval van zijnen generaal, in de citadel van Rijssel opgesloten, gelukte het hem te ontsnappen, en; om zich aan de nasporingen te onttrekken, begaf hij zich in een corps, onder de bevelen van MOREAU, wiens achting en welwillendheid hij wist te verdienen. Hij deelde voor eenen oogenblik zijne ongenade; maar zijn edel gedrag en zijne militaire talenten deden hem weldra door NAPOLEON onderscheiden, die hem, in den veldtogt van 1805 tegen Oostenrijk, aan zich verbond. Na den vrede van Tilsit, zond hij hem naar Konstantinopel, om eene bevrediging tusschen Turkijë en de Russen te bewerken. GUILLEMINOT bereikte het doel zijner zending niet en keerde naar Spanje tot NAPOLEON terug; hij onderscheidde er zich bij verschillende gelegenheden, vooral in het gevecht van *Medina del Rio-Secca*, en werd,

kort daarna tot brigade-generaal benoemd. In den Russischen veldtocht, werd zijn schitterend gedrag bij den slag van de *Moskowa* door de bulletins vermeld. Den 28 Mei 1813 tot divisie-generaal benoemd, sloeg hij den 28 September de *Zweden* voor *Dessau*. Bij de terugkomst der *BOURBONS*, werd hij door *LODEWIJK XVIII* tot groot-officier van het legioen van eer, en ridder van den *H. LODEWIJK* benoemd. In 1815 verhiel de hertog van *BERRY*, hem tot chef van den staf des legers, bestemd om *NAPOLEON* te gemoet te trekken. Na den slag van *Waterloo*, onderteekende hij de overeenkomst ter bezetting van *Parijs*, volgde daarna het leger naar de oevers der *Loire*. In Maart 1816 was hij een der commissarissen belast, om, overeenkomstig de nieuwe verdragen, de Fransche grenzen op verschillende punten aftebakenen. Bij den Spaanschen oorlog in 1823, hoofd van den staf des legers, onder de bevelen van den hertog van *ANGOULÈME* zijnde, verwierf hij het vertrouwen van dien prins, en was waarschijnlijk niet vreemd aan de ordonnantie van *Andujar*. Op het einde van den veldtocht tot pair verheven, en tot gezant te *Konstantinopel* benoemd, was hij sedert twee jaren op dien post, toen hij tegelijk met *BORDESOLLE*, in

de ergerlijke zaak van *Ouvrand* (zie dat Art.), wegens leveranciën aan het leger van *Spanje*, werd betrokken. Zijne regtvaardigende ophelderingen scheenen zoo voldoende, dat hij van alle verdenking ontheven en in zijn gezantschap gehandhaafd werd, welk laatste door de ontwikkelingen in het Oosten hoe langer zoo belangrijker werd. Na de omwenteling van 1830, verzocht hij om zijne terugroeping, en kwam hij weder te *Parijs*. De zwakke staat zijner gezondheid deed hem slechts een gering deel aan de werkzaamheden van de kamer der pairs nemen. Hij overleed in Maart 1840 te *Baden-Baden*, werwaarts hij zich begeven had, om het bad-saizoen aftewachten, en liet aan zijne kinderen slechts eene geringe fortuin en de herinnering zijner diensten na. Men verzekert dat hij daarenboven heeft nagelaten eene *Histoire etc.* (*Algemeene geschiedenis van de oorlogen der omwenteling*), waarvan de uitgave niet anders dan wenschelijk kan zijn.

GUILLON DE MONTLÉON (*) (de *abbé AIME*), in 1758 te *Lyon* geboren, legde zich reeds in zijne jeugd met het beste gevolg op het predikambt toe, en het lijdt geen twijfel of hij zou, indien de omstandigheden hem vergund hadden zijn talent voor den kansel aantekweeken,

(*) *MONTLÉON* is de naam van een beneficie, dat hij vóór 1790 bezat, en dien hij aannam, om het gelijknamige van *GUILLON*, in het volgende Artikel bedoeld, te vermijden,

eene roemvolle plaats onder de gewijde Fransche redenaars bekleed hebben. Door de eerste kenteekens der Fransche omwenteling verontrust, voorzag hij al de gevolgen derzelve op een tijdstip, waarop de goede geesten zich nog vleiden, dat in plaats van alles te verwoesten, zij zich tot hervorming van misbruiken zoude bepalen. Na de dagen van den 5 en 6 Octb. 1789 te *Versailles*, deed hij eene brochure in het licht verschijnen, waarin hij den loop der gebeurtenissen in *Frankrijk* en in *Engeland* met elkander vergeleek en aan LODEWIJK XVI het lot van den ongelukkigen KAREL I voorspelde. Hij verklaarde zich nadrukkelijk tegen de burgerlijke constitutie der geestelijkheid, en voerde eenen hevigen pennestrijd tegen de abbés LAMOURETTE en CHARRIER (zie die Art.^s -*Wbk.*-), beide ingedrongen bisschoppen. Gewaarschuwd dat te *Lyon* de moordtooneelen der gevangenis-zen zouden herhaald worden, en dat zijn naam op de lijst der slagtoffers was geplaatst, gelukte het hem te ontsnappen, en onder duizende gevaren, den 9 September 1792, te *Chambéry* aantekomen, op denzelfden dag, waarop men hem te *Lyon* zocht, om hem te ontzielen. Eenige weken later keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, maar hield er zich niet langer op, dan om een laatst vaarwel aan zijne moeder en aan zijne vrienden te brengen; en reeds in Febr. 1793,

ging hij eene schuilplaats in *Zwitserland* zoeken. Hij vestigde zich te *Bern*, alwaar hij zich bezig hield met de samenstelling zijner *Memoriën* over *Lyon*, waarvan er in hetzelfde jaar een uittreksel in het licht verscheen, en vervaardigde over de treurige gebeurtenissen, waarvan hij getuige was, verschillende geschriften, die eerst in het licht verschenen toen de omstandigheden gunstiger waren. Na den 9 Thermidor, durfde hij te *Lyon* terugkomen; maar reeds in de eerste maanden van 1795 begaf hij zich naar *Parijs*, wyl hij oordeelde dat het hem gemakkelijker zou vallen, aldaar onbekend te blijven, en er bouwstoffen te verzamelen voor de door hem ondernomen geschiedenis. De zegepraal der conventie, op den 13 Vendémiaire belette hem niet zijnen arbeid voortzetten; in de maand Julij 1797 verscheen zijne *Geschiedenis van het beleg van Lyon*, waarvan de uitgave niet kon missen verscheiden nog vermogende personen, onder anderen FOUCHÉ, te verbitteren. De 18 Fructidor kwam hun weldra eene gelegenheid verschaffen, om zich te wreken. De uitgever van dit geschrift werd werkelijk vervolgd, en vrijgesproken; maar ofschoon verscheiden levensbeschrijvers het tegendeel bevestigen, schijnt het niet dat de abbé GUILLOIN verontrust is, hoe wel hij zich van toen af aan andere vergrijpen van denzelfden aard had

schuldig gemaakt, met de uitg. van zijn *Politique chrétienne* (*Christelijke Staatskunde*), *Etrennes etc.* (*Geschenk aan de vrienden van den 18^{en}*); *la Feuille etc.* (*Het onzichtbare blad*) enz. Maar toen hij in 1800 een nieuw pamphlet had in het licht gegeven, getiteld: *Le Grand etc.* (*De Grootte misdaad van Pipyn den korte*), waarin hij aankondigt, dat de 1.^e consul zich weldra door den Paus zou doen zalven, gaf Fouché, toenmaals minister van algemeene politie, bevel om den schrijver deszelfs in hechtenis te nemen, en na hem 18 maanden in *Sint Pelagie* gevangen te hebben gehouden, deed hij hem door de gendarmerie naar het fort *Sint Georges* in de moerassen van *Mantua* vervoeren, welke hij eerst in 1803 verliet, om onder opzigt te *Milane* te verblijven. Zijne talenten bragten hem weldra in betrekking met de voornaamste letterkundigen dier stad, en de opzieners der Ambroziaansche bibliotheek, schepden er vermaak in, zijnen toestand te verzachten, door hem de middelen te verschaffen, om zijne studiën weder voorttezetten. Tijdens de oprigting van het koninkrijk *Italië*, werd hij tot onderwijzer der pages van den onder-koning benoemd, en met het letterkundige gedeelte van het officieele *Dagblad* belast. Eenige geschriften, welke hij omtrent dezen tijd in het licht gaf, hadden zijne opneming in verschillende geleerde genootschappen ten gevolge; en hij begon *Milane* als zijn tweede

vaderland te beschouwen, toen het hem vergund werd *Frankrijk* weder te zien. In 1814 te *Parijs* teruggekeerd, werd hij twee jaren later tot opziener der Mazarijsche bibliotheek benoemd. Terwijl hij voortging met aan verschillende letterkundige verzamelingen artikels te verschaffen, nam hij deel aan verschillende twistschriften, welke de omstandigheden deden geboren worden, gaf verscheiden pamphletten over de Jesuiten (zie *MONTLOSIEU*), de Gallikaansche leerstellingen enz. in het licht. Hij stichtte zelf in 1825 een dagblad, *la France catholique*, enkel om dezelve te ondersteunen. De jaren verminderden eindelijk zijne al te groote levendigheid. Zijn laatste levens tijd was kalm, en hij overleed te *Parijs*, den 15 Feb. 1842. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het beleg van Lyon*, enz.), *Parijs*, 1797, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften om te dienen tot de geschiedenis der stad Lyon*), ib. 1824, in 8.^{vo}; — 3.^o *Cénacle etc.* (*Avondmaal van LEONARDO DA VINCI, historische en psychologische proeve*), *Milane*, 1811, in 8.^{vo}; — 4.^o *Les Martyrs etc.* (*De Martelaars des geloofs gedurende de Fransche omwenteling*), *Parijs*, 1821, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo} Dit hoogst belangrijke werk bevat bijzonderheden van meer dan vier duizend personen, priesters, bisschoppen en leeken, gedurende en na het schrikbewind, om der godsdienstwille, ten dood gebragt.

Men vindt er feiten in vermeld, die men vruchteloos elders zoude zoeken; en die het meeste licht over de geschiedenis van dat tijdvak verspreiden; — 5.^o *Histoire etc.* (*Algemeene geschiedenis der Kerk gedurende de 18.^e eeuw*). Het 1.^e dl. verscheen in 1824; de druk des werks is sedert dien tijd niet voortgezet.

GUILLOU (**MARIA NICOLAAS SILVESTER**), bisschop van *Marocco*, in 1760 te *Parijs* geboren, legde zich reeds in zijne jeugd met eenen ijver op de studie toe, dien hij gedurende zijn geheele leven behield. Achttien jaren oud zijnde, ontving hij de kruinschering, en gaf in hetzelfde jaar (1788) in het licht *Mélanges etc.* (*Mengelingen van Oostersche Letterkunde*). Daar hij zich reeds door werken van eenen anderen aard had onderscheiden, zoo werd hij als eerste kweekeling benoemd van het nieuwe gesticht, dat in het belang der aspiranten naar den kansel was opgericht. Omtrent denzelfden tijd, verkoos de prinses van *Lamballe* (zie dat Art. -*Wbk.*-) hem tot haren aalmoezenier, bij welken titel zij weldra dien van lector en bibliothecaris voegde. Na den treurigen dood zijner beschermster (3 September 1792), had hij het geluk te *Sceaux* eene schuilplaats te vinden, en later gelukte het hem aan de proscriptie te ontsnappen, door onder den naam van *Pastel* (dien zijner moeder), de geneeskunde uitte oefenen. Het is omtrent dien tijd, dat hij de *Entrelieus etc.*

(*Gesprekken over den zelfmoord*) zamenstelde, in welk werk hij op eene bondige wijze de beginselen van *Montesquieu*, *Rousseau* en mevrouw de *Staël* wederlegt. Daar zijne *Recherches etc.* (*Geschiedkundige en critische nasporingen over de benoeming tot de bisdommen*, enz.), die hij gedurende de onderhandelingen over het concordaat in het licht gaf, de bedoelingen van het gouvernement tegenwerkten, zoo berokkenden dezelve aan den schrijver eene viermaandsche gevangenschap in den Tempel. In 1802 honorair kanonik en bibliothekaris van het aartsbisdom zijnde, werd hij in hetzelfde jaar door den 1.^{en} consul bestemd, om den kardinaal *Fesch*, in hoedanigheid van theologisch-bijzitter der Fransche legatie, naar *Rome* te vergezellen. Bij zijne terugkomst, tot hoogleeraar der rhetorica in het lyceum *Bonaparte* benoemd, werd hij in 1810 met den leerstoel der gewijde welsprekendheid bij de theologische faculteit vereerd, alwaar hij gedurende dertig jaren, een talrijk gehoor tot zijne lessen zag toestroomen. In het vorige jaar had hij bij de akademie van *Amiens* eenen prijs behaald, door eene lofrede op den deugdzamen bisschop dier stad, *Orléans de la Motte* (zie dat Art. -*Wbk.*-). In 1818 sprak hij voor de Fransche akademie de *Lofrede van den H. Lodewijk* uit, en wist een reeds zoo vaak behandeld ontwerp, als 't ware, te verjongen. Hij was sedert tien jaren aalmoezenier van

mevr. de hertogin van ORLÉANS, toen de omwenteling van 1830 plaats had. Den 25 November voor het bisdom van *Beauvais* voorgedragen, werd zijne benoeming naar *Rome* gezonden, om van den Paus de canonieke instelling te erlangen. Terwijl deze zaak bij den heiligen Stoel hangende was, werd GUILLON door de regering uitgenoodigd, om zich naar den ernstig zieken, constitutioneelen bisschop GRÉGOIRE (zie dat Art. -Wbk.-) te begeven en hem de laatste Sacramenten toetediennen; om dit te *kunnen* doen, werd er van wege den zieke eene herroeping gevorderd der dwalingen, welke hij zoo hardnekkiglijk had voorgestaan; doch in plaats hiervan stelde de abbé GUILLON zich met eene geloofsbelijdenis in algemeene bewoordingen tevreden en bediende den stervende. Door den aartsbisschop van *Parijs*, Mgr. DE QUÉLEN hierover berispt, beging GUILLON eene tweede dwaling, door zich te willen regtvaardigen, en door de uitgave eener brochure: *Exposé de ma conduite*, en door verdedigende artikels in de dagbladen. Er volgde daarop eene algemeene reclamatie der geestelijkheid van het diocees van *Beauvais*; de zaak vond weerklank te *Rome*, en de H. Stoel weigerde hem zijne bullen voor het bisdom van *Beauvais*. Door het algemeene gerucht gewaarschuwd, erkende de abbé GUILLON zijne dwaling, en herriep al zijne onregelmatige handelingen, in togenwoordigheid der

leden van eenen aartsbisschoppelijken raad. Mgr. DE QUÉLEN maakte deze herroeping bekend, en zond dezelve aan al de pastoors van het diocees van *Parijs*. Eenigen tijd daarna werd de abbé GUILLON, op voordragt van koning LODEWIJK PHILIPPUS, tot bisschop van *Marocco in Partibus* benoemd. De plegtigheid zijner wijding had plaats den 7 Junij 1833, in de kerk van het seminarie van *Issy*. Deze prelaat was toenmaals reeds in zijn 74.^e jaar, en had zich wel aan de rust mogen overgeven; doch in plaats daarvan ging hij onafgebroken en met den meesten ijver voort te werken, tot aan zijnen dood, den 16 Octb. 1847, te *Montfermeil (Seine en Oise)* voorgevallen. Behalve zijne reeds aangehaalde werken, en zijne vertalingen (in het Fransch) van de *Algemeene verzameling der breven en onderzettingen van Paus PIUS VI, betrekkelijk de Fransche omwenteling, Parijs, 1798, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}*; en van de *Volledige werken van den H. CYPRIANUS, ib. 1837, in 8.^{vo}*; heeft men van hem: 1.^o *Collection etc. (Kerkelijke verzameling), ib. 1791—1793, 14 dl.ⁿ, in 8.^{vo}*, die eerst onder den naam van den abbé BARRUEL (zie dat Art. -Wbk.-) in het licht verscheen, maar later door laatstgenoemde aan haren waren schrijver werd toegekend. Deze verzameling bevat eene beredeneerde ontleding van al de, sedert de opening der algemeene staten, over kerkelijke onderwerpen in het licht gegeven

werken; — 2.^o *Témoignages etc.* (Getuigenissen der Roomsche Kerk over de burgerlijke constitutie der geestelijkheid), 1798, in 8.^{vo}; — 3.^o *Discours etc.* (Verhandeling over den eerbied aan de grafsteden verschuldigd, en over het onbetamelijke der tegenwoordige begravingen), 1798, in 8.^{vo}; — 4.^o *La Fontaine en al de fabelschrijvers*, enz., *Parijs*, 1803, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 5.^o *Bibliothèque etc.* (Uitgezochte Bibliotheek der Grieksche en Latijnsche kerkvaders enz.), *Parijs*, 1822 tot 1829, 26 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; nieuwe uitg., 1828—32, 36 dl.ⁿ, in 12.^{mo} Bijna al de letterkundige en godsdienstige tijdschriften weidden eenpariglijk uit in den lof van dit werk; en toch heeft de roem deszelve zich niet kunnen handhaven. Men heeft den bewerker verweten in het natuurlijke zijner vertalingen te kort te schieten, en van TER-TULLIANUS, den H. AUGUSTINUS, den H. CHRYSOSTOMUS enz. in denzelfden stijl te vertalen; — 6.^o *Dissertation etc.* (Verhandeling over de psalmen van Bossuet), waarin hij eenige valsche aanvallen, tegen den bisschop van Meaux gerigt, tracht te wederleggen; — 7.^o *Histoire etc.* (Algemeene geschiedenis der oude en nieuwere wijsbegeerte), *Parijs*, 1835, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 8.^o *Histoire etc.* (Geschiedenis der nieuwere letterij der 19.^o eeuw), eene algemeene wederlegging der werken van DE LAMENNAIS, 1835, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 9.^o *Examen etc.* (Critisch onderzoek der leerstellin-

gen van GIBBON, van Doctor STRAUSS en van SALVADOR, betrekkelijk JESUS CHRISTUS, zijn evangelie en zijne Kerk), *Parijs*, 1841, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}

GUILLOTIN (JOZEF IGNATIUS); een arts, in 1738 te *Saintes* geboren, begaf zich onder de Jesuiten, en na eenigen tijd in het Iersche collegie te *Bordeaux* onderwezen te hebben, kwam hij te *Parijs* onder ANT. PETIT de geneeskunde beoefenen, en werd weldra tot het doctoraat bevorderd. Toen MESMER de leer van het dierlijk magnetismus in *Frankrijk* bragt, was GUILLOTIN een der commissarissen, benoemd om er verslag over afteleggen, en hij was het vooral die de kwakzalverij van dezen gelukzoeker ontsluijerde, en wel door schrandere proefnemingen, die het mesmerismus op deszelfs waren prijs leerde stellen. Intusschen begon de staatkundige gezigteinder dreigend te worden. LODEWIJK XVI had de kundige mannen uitgenoodigd om hunne denkbeelden over de organisatie der algemeene staten publiek te maken, en GUILLOTIN gaf in het licht: *Pétition etc.* (Verzoekschrift der te *Parijs* wonende burgers), dat eenen grooten indruk te weeg bragt. Tot de constituerende vergadering afgevaardigd, hield hij er zich enkel bezig met onderwerpen van een algemeen nut, voornamelijk met de organisatie der geneeskunde. Toen dezelve had gedecreteerd dat de misdaden personeel waren, stelde GUILLOTIN, den 1 Decem-

ber 1789 voor, om de onthoofding de plaats van andere doodstraffen te doen vervangen, en wel op grond, wijl in het gevoelen der Franschen, die dood niet onteerend voor de familie van den veroordeelde was, en hij vestigde de aandacht op een sedert lang bekend werktuig (*), als geschikt, om zonder foltering ten dood te brengen. Men overwoog eerst over den naam welken men aan dit werktuig zoude geven, dat eindelijk dien van *guillotine* bekwam, en dat diende om de verschrikkelijkste wraaknemingen en de hatelijkste aanslagen te voltrekken. Onder het schrikbewind bragt *GUILLOTIN* eenige maanden in de gevangenis door, en had aan den 9 Thermidor zijne vrijheid te danken, waarvan hij gebruik maakte om zich weder aan de geneeskunde toetewijden. *GUILLOTIN* overleed te *Parijs* den 26 Mei 1814, geacht wegens zijne kunde en belreurd wegens zijne zachte zeden.

GUIRAUD (*PETRUS MARIA THERESIA ALEXANDER*, baron), letterkundige, in 1788 te *Lemoux* geboren, was de zoon van eenen rijken fabrikant, maakte zijne classische studiën onder het opzigt en de leiding zijns vaders, en zijnen regtsgeleerden cursus te *Toulouse*. Meester zijner fortuin geworden, gaf hij het beheer derzelve aan schrandere en getrouwe handen over, ten einde zich geheel aan zijnen smaak voor de letteren te kunnen toewijden. Bij de akademie der bloemspelen, behaalde hij in 1819 twee prijzen; en in het volgende jaar deed hij bij het Fransch tooneel het treurspel *Pelage* aannemen, dat echter niet uitgevoerd werd. Dat der *Machabées*, in 1822 in het *Odéon* ten tooneele gevoerd, het meesterstuk van *GUIRAUD* als tooneeldichter, is op het *repertorium* gebleven. Het 5.^e bedrijf is, volgens het oordeel der critici, het schoonste wat het tooneel aanbiedt. De *Comte Julien*, even als *Pelage*, een

(*) *Dat de guillotine niet tot de uitvindingen van den lateren tijd behoort, maar reeds voor eeuwen, zelfs in Nederland, bekend was, blijkt genoegzaam uit het dichtwerk van J. CATS, Doodt-kiste voor de Levendighe, 1655, in fol., alwaar men, blz. 39, genoemd werktuig volkomen vindt afgebeeld, en aldus beschreven:*

» *Daer is een seker tuygh in ouden tijt gevonden,
Waer door al menigh mensch ter aerden is gesonden,
Dit is een stale bijl, die hanght aen eenen draet,
Terwijlse door een groef, en op en neder gaet;*

.....

*Als dan het dunne snoer in stukken wordt gesneden,
Soo schuyft de sware bijl in haesten na beneden,
En treft hem in den hals, die onder leyt en sucht,
En flux is hem de geest verdwenen in de lucht."*

Ned. Bewerker.

aan de Spaansche kronijken ontleend onderwerp zijnde, vond minder bijval; en *Virginie*, een wegens zijne eenvoudigheid moeilijk onderwerp, dat door het publiek beter onthaald werd, was het laatste zijner tooneelwerken. Hij had deel aan de opera *Pharamond*, voor de krooningsfeesten van KAREL X vervaardigd. Terwijl hij met den eerbied voor de godsdienst en de monarchie, de liefde voor de vrijheid vereenigde, vierde hij de bevrijding der Grieken in lierzangen, waarin men groote schoonheden aantreft; maar het is vooral in den treurzang dat hij bijzonder geslaagd is, en de drie stukken, welke hij aan de beschrijving van het leven der jonge Savooyarden heeft toegewijd (*Le départ*, — *Paris* en *Le retour*), zijn meesterstukken van natuurlijke schildering, van bevalligheid en gevoeligheid. In 1826 in de plaats van den vromen hertog DE MONTMORENCY (zie dat Art. -*Wbk.*-) in de Fransche akademie opgenomen, betoonde hij in zijne intrêe-rede, dat de groote denkbeelden en de edele gevoelens hunne gemeenschappelijke bron in die godsdienst hebben, die de ziel door het geloof verheft, en haar door de verhevenste hoop ondersteunt. Daar hij evenzeer den luister en het gerucht vermeed als andere dezelve najagen, bragt hij van toen af zijn leven in eene studerende afzondering door, waarvan de eerste vrucht was *Philosophie etc. (Catholijke wijsbegeerte der geschiedenis)*, welke den door hem verwachten

en welligt verdienden bijval niet vond. Toen de omwenteling van 1830 den troon van KAREL X deed instorten, had juist GUIRAUD zijnen roman *Césaire*, 3 dl.ⁿ, in 12.^{mo}, doen drukken, in welken hij het zich ten taak heeft gesteld, om de deugden en opofferingen des priesters en de diensten, welke hij onophoudelijk aan de maatschappij bewijst, in een helder daglicht te plaatsen. Deze groote gebeurtenis, waarvan hij zich de meer of min nabijzijnde gevolgen niet ontveinsde, belette hem niet om zijn werk in het licht te geven, dat te midden der oproeren zoo weinig sympathie en lezers moest vinden. *Flavian etc. (Flavianus, of de man in de woestijn)*, eene dergelijke zamenstelling, waarin hij, in navolging van den heer DE CHATEAUBRIAND, de zo gepraald der godsdienst op het heidendom beschrijft, was zijn laatste werk. GUIRAUD overleed te *Parijs*, den 24 Februarij 1847. Hij had tot opvolger bij de Fransche akademie den heer AMPÈRE, zoon van den beroemden wiskunstenaar (zie dat Art.)

GUIZOT (ELIZABETH CHARLOTTE PAULINE DE MEULAN, mevrouw), den 2 November 1773 geboren, verloor in 1790 haren vader, wiens fortuin door de omwenteling vernietigd was, en besloot om partij te trekken van de door haar genotene opvoeding, om harer familie te hulp te komen. Door SUARD, den vriend harer ouders, aangemoedigd en geleid, gaf zij in het licht de

Contradictions etc. (Tegenspraken of wat er uit kan voortkomen), Parijs, 1799, in 12.^{mo}, een roman, waarin zij eenen scherpzinnigen geest, en eenen buitengewonen vluggen stijl openbaarde. In hetzelfde jaar gaf zij verder in het licht *la Chapelle etc. (De Kapel van Ayton of Emma Courtney)*, naar het Engelsch gevolgd, 5 dl.ⁿ, in 12.^{mo} Om trent denzelfden tijd werkte zij mede aan de redactie van den *Publiciste*, een door SUARD tot stand gebragt dagblad, dat echter aan haar in zeker opzigt deszelfs opgang te danken had. Toen in 1807 hare gezondheid door overspannen arbeid als ondermijnd was, zag zij zich op het punt, om van middelen van bestaan beroofd te zijn. Zij ontving alstoen eenen brief, waarin men haar aanbood, om, zoo lang als zij het verlangde, de door haar beloofde artikels aan den *Publiciste* te leveren; maar men wilde zich niet doen kennen; eerst weigerde zij, men drong nader aan; eindelijk stemde zij toe, en ontving dagelijks artikels, die naast de hare eene waardige plaats konden innemen. Zij wil echter den edelmoedigen persoon kennen, die haar te hulp komt, zij bedreigt van niets meer te ontvangen, indien men volhardt van zich niet te willen noemen. Het was alstoen, dat de heer GUIZOR, een twintigjarige jongeling, die zich van dien oogenblik af aan ernstige studiën toewijdde, zich bij mejufvr. DE MEULAN bekend maakte, wiens echtgenoot hij werd in 1812. Mevrouw Guizor nam een werk-

zaam deel aan de *Annales etc. (Jaarboeken voor de opvoeding)*, door haren echtgenoot in het licht gegeven, en leverde belangrijke artikels voor de *Archives etc. (Letterkundige oorkonden van Europa)*, alsmede aan de *Wijsgeerige oorkonden*. Zij overleed den 1 Augustus 1827, na verzocht te hebben, om volgens het kerkgebruik der godsdienst van haren man begraven te worden. Behalve de reeds aangehaalde werken, heeft men van mevrouw Guizor: 1.^o *Essais etc. (Proeven van letter- en zedekunde)*, Parijs, 1802, in 8.^{vo}; van dit geschrift zijn slechts een klein getal exemplaren gedrukt, die niet verkocht zijn; — 2.^o *les Enfants etc. (De kinderen, verhalen ten dienste der jeugd)*, 1813, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}; 3.^o uitg. 1824, een voortbrengsel, dat eene zuivere zedeleer met eenen schoonen stijl vereenigt; — 3.^o *l'Ecolier etc. (De scholier, of ROELAND en VICTOR)*, 1821, 4 dl.ⁿ, in 12.^{mo}, een door de Fransche akademie in 1822 bekroonde roman, als het nuttigste werk ter bevordering der goede zeden; — 4.^o *Nouveaux contes (Nieuwe verhalen)*, 1823, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}, met platen. Deze verhalen bieden, even als de eerste, eene voor de kinderen hoogst aangename lectuur aan, terwijl de ouders er eene menigte wenken in vinden, om het karakter en de gevoelens hunner kinderen, te leeren kennen en de middelen om dezelve te leiden; — 5.^o *Education etc. (Huisselijke opvoeding enz.)*, in brieven, Parijs,

1816, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; 2.^e uitgave, *Parijs*, 1827. Een werk, in hetzelfde jaar door de Fransche akademie bekroond, doch waarvan de beginselen niet die van christelijke moeders kan zijn; — 6.^o *Conseils etc. (Zedekundige raadgevingen of Proeven over den mensch, de zeden, de karakters, de wereld, de vrouwen, de opvoeding, enz.) Parijs*, 1828, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, na den dood van mevrouw GUIZOT, met hare levensschets door CH. DE REMUSAT in het licht gegeven; — 7.^o *Une famille etc. (Een huisgezin, gevolgd door nieuwe zedelijke verhalen)*, mede een nagelaten werk, door eene voorrede van den heer GUIZOT voorafgegaan, 1828, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo} met pl.ⁿ Men vindt in hetzelfde het levendigste en zachtste tafereel van het huisselijke leven.

* GULDBERG (OVE-HÖEGH), beroemde Deensche staatsman, geschiedschrijver en godgeleerde, in 1731 te *Horsen* in *Jutland* geboren, onderscheidde zich reeds in zijne jeugd door geest en kunde, en behaalde in 1761 den, door de maatschappij van smaak uitgelooften, prijs voor eene geleerde Verhandeling in het vak der aesthetiek. Hij werd in hetzelfde jaar hoogleeraar der geschiedenis en welsprekendheid bij de ridder-akademie te *Soroë*, in 1764 onderwijzer van den toenmaligen erfprins FREDERIK, in 1770 staatsraad, in 1773, met verheffing in den Deenschen adelstand, geheime kabinetssecretaris, in 1779 ridder der

H. DEEL.

Danebrog-orde, en in 1780 geheerraad. Later legde hij het ministerie benevens al zijne staatswaardigheden neder, ging zijne landgoederen in *Jutland* betrekken, alwaar hij in 1808 overleed. Op de roemrijkste wijze heeft hij zich bij den staat verdienstelijk gemaakt, en zijn ministerie zal steeds een gewichtig tijdperk in de geschiedenis der regering van koning CHRISTIAAN VII aanduiden. Als kenner en bevorderaar der geleerdheid was hij lid der Noordsche maatschappij van wetenschappen, en van de koninklijke landhuishoudelijke maatschappij. Onder zijne eigene schriften onderscheidt zich eene *Algemeene wereldgeschiedenis, Kopenhagen*, 1768—72, door bondigheid, classische voordragt en smaakvolle sierlijkheid, als een meesterstuk, doch dit werk is niet ten einde gebracht. Zijne *Vertaling* (in het Deensch) van het Nieuwe Testament staat in *Denemarken* evenzeer in groot aanzien.

GULDENSTAEDT (JOANNES ANTONIUS), een genees- en natuurkundige, den 26 April 1745 te *Riga* geboren, werd bestemd om deel te nemen aan den geleerden togt, in 1768, door CATHARINA II bevolen. Hij doorkruiste het noorden van *Rusland*, de woestijnen van *Crimea*, de oevers van den *Don*, de landen van den *Caucasus*, en, na zich met de talen van de volken dier gewesten gemeenzaam te hebben gemaakt, deed hij rijke ontdekkingen. Bij zijne terug-

komst, in 1775, werd hij tot hoogleeraar der natuurlijke historie, en tot voorzitter der huishoudelijke maatschappij van *Petersburg* benoemd. Hij hield zich bezig met de door hem op zijne reis verzamelde bouwstoffen in orde te brengen, toen hij door eene heerschende kwaadaardige ziekte werd aangetast, waarvan hij verscheiden personen genezen had, en waaraan hij den 23 Maart 1780 bezweek. Men heeft van hem in de *Handelingen der akademie van St. Petersburg*, verscheiden *verhandelingen* in het Latijn, over de natuurlijke historie en de kruidkunde; en eene *Verhandeling* in het Fransch, *over de voortbrengselen van Rusland, geschikt om de balans des handels steeds gunstig te houden, 1777*, in 4.^{to}, in het Hoogduitsch en Russisch vertaald; — verder *Reis door Rusland en de bergen van den Caucasus*, in het Hoogduitsch door PALLAS in het licht gegeven, *St. Petersburg, 1787—91*, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to} Dit reisverhaal is zeer belangrijk, vooral het 1.^o dl., dat de beschrijving van den *Caucasus* bevat; maar ongelukkiglijk zijn er verscheiden fouten ingeslopen. JUL. KLAPROTH, die de gelegenheid had gehad het oorspronkelijke handschrift te raadplegen, heeft er eene nauwkeurige uitgave van geleverd, *Berlijn, 1815*, in 8.^{vo}, en eene Fransche vertaling onder dezen titel: *Voyages au mont Caucase, et en Georgie, Parijs, 1823*, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} Hij heeft daardoor eene wezenlijke dienst aan de aardrijkskunde bewezen.

GUNNERUS (JOANNES ERNST), bisschop van *Drontheim*, in 1778 te *Christiania* geboren, en den 23 September 1773 te *Christiansund* overleden, bij het bezoeken van zijn diocees, dat hij geregeld elk jaar doorreisde, en alom in hetzelfde verlichting, troost en goede werken verspreidde. Hij is het die de koninklijke maatschappij van wetenschappen van *Noorwegen* heeft gesticht, waarvan hij een der werkzaamste leden was. Hij beoefende de natuurlijke historie met de meeste zorg, en heeft in het licht gegeven: *Flora Norwegica, 1766—72*, 2 dl.ⁿ, in fol. Hij beschrijft in dezelve zonder onderscheid, zoodanig als zij zich aan zijne nasporingen hebben opgedaan, meer dan elfduizend planten: met terzijdestelling van het gebrek aan orde, is zulks een uitmuntend boek. Nog heeft men hem te danken *redevoeringen en verhandelingen* in het dagboek der Noorweegsche maatschappij; *Leerreden* in het Deensch; godgeleerde en wijsgeerige werken in het Latijn.

GUSTAAF IV (GUSTAAF ADOLF), koning van *Zweden*, in de laatste jaren zijns levens bekend onder den naam van *Kolonel GUSTAVSON*, werd te *Stokholm* den 1 November 1778 geboren. Ofschoon minderjarig, volgde hij zijnen ongelukkigigen vader, GUSTAAF III (zie dat Art. *-Wbk.-*), en wel onder voogdijschap van zijnen oom KAREL, hertog van *Sudermanland*, op. Zoodra hij zijne meerderjarigheid had bereikt, aanvaardde hij, den 1

Novb. 1796 de teugels van het bestuur. Een trek dier wispelurigheid, waarvan zijn karakter in het vervolg verscheiden voorbeelden opleverde, kenmerkte dit tijdperk zijns levens. GUSTAAF zou in den echt treden met de groot-vorstin ALEXANDRA-PAULOWNA, en op uitnoodiging der keizerin CATHARINA, aan wie dat huwelijk zeer behaagde, had hij zich in 1797, ter voltrekking van hetzelfde, naar *St. Petersburg* begeven. De vorst scheen zeer bekoord te zijn, op het gezigt zijner aanstaande echtgenoot; op den dag, tot de plegtigheid bepaald, verscheen hij echter niet, en vertrok hij weder naar *Stokholm*, zonder eenige reden van zijn gedrag te geven. Men schreef het aan angstvalligheid toe, die den vorst wegens het verschil van godsdienst zoude bevangen hebben. Wat hier ook van wezen moge, GUSTAAF bezocht, *incognito*, de verschillende hoven van *Duitschland*, en na dat zijne keus zich tot SOPHIA DOROTHEA FREDERIKA, prinses van *Baden*, bepaald had, trad hij onmiddellijk met haar in den echt. Later werd hij te *Norköping* gekroond. Na den dood van CATHARINA, sloot GUSTAAF, die zich weder bij het kabinet van *St. Petersburg* had aangesloten, een verdedigend verbond met PAUL I, ten einde het hoofd te bieden aan de overdreven aanmatigingen, welke het Engelsche kabinet zich op de scheepvaart der *Oost-Zee* veroorloofde. Maar de gewelddadige dood van PAUL vrijdelde deze

overeenkomst; en zijn opvolger, ALEXANDER, stond aan *Engeland*, zonder eenige schadeloosstelling, alle betwiste punten af. Na den vrede van *Tilsit*, brak GUSTAAF de vriendschap met *Rusland* af, en terwijl hij volhardde in den haat, die zijne verkleefdheid aan den ongelukkigen hertog van ENGHEN, hem tegen NAPOLEON inboezemde, wees hij hardnekkiglijk alle voorstellen tot een bondgenootschap met *Frankrijk* van de hand. De inneming van *Straalsond*, en de bezetting van het eiland *Rugen* door BRUNE, waren het antwoord des keizers op zulk een stout gedrag; te gelykertijd maakte een Russisch leger zich van *Finland* meester. De dapperheid der Zweden moest weldra voor de getalsterkte der Russen onderdoen; ofschoon het hem aan manschappen en aan geld ontbrak, en hij desniet-tegenstaande den oorlog wilde voortzetten, doet de koning van *Zweden* zijne lijfwacht optrekken, die geslagen wordt, en oogenblikkelijk ontbindt en de-gradeert hij in massa dat corps, hetwelk uit de aanzienlijkste mannen des rijks bestond. De opstand volgde weldra op de verontwaardiging; het geheele leger, dat zich bij de beleedigde lijfwacht aansloot, trok op *Stokholm* aan, om zich van die hoofdstad meester te maken, welke van eene andere zijde door de Russen bedreigd werd, nadat deze zich van de eilanden *Aland* hadden meester gemaakt. GUSTAAF, in zijn paleis in hechtenis genomen, wordt genood-

zaakt afstand te doen van de kroon, ten gunste van den hertog van *Sudermanland*, die onder den naam van KAREL XIII werd uitgeroepen. Na *Zweden* in 1810 te hebben verlaten, reisde de onttroonde vorst, onder den naam van graaf van *Holstein-Gottorp*, door *Duitschland*, *Rusland*, en later door *Engeland*, vanwaar hij echter spoedig weder op het vasteland terugkwam, en zijn bepaald domicilie te *Basel* nam, alwaar hij later het burgerregt verzocht en verkreeg. In 1815 deed GUSTAAF bij het congres van *Weenen* krachtdadige pogingen, om weder den troon te bestijgen, of ten minste om de kroon aan zijnen zoon te verzekeren. Maar hij kon niet het minste officieele of diplomatisch antwoord bekomen, en moest zelfs, op de vertoogen van het Deensche hof, den titel van hertog van *Holstein*, dien hij tot dusverre gevoerd had, laten varen. Het was alstoen, dat hij den naam van *Kolonel Gustavson* aannam, onder welken hij uitsluitend bekend was tot aan zijnen dood, die bijna plotseling plaats had te *St. Gallen*, den 1 Februarij 1837, ten gevolge eener borstzichte, waarvan hij niets ergs vermoedde. Wij hebben reeds gesproken over het zonderlinge dat het openbare en huisselijke leven van dezen vorst dikwerf aanbood. Een voorname trek daartoe behoorende was de gemeetheid, waarmede hij KAREL XII trachtte natehootsen, van wien zijne hovelingen bekeerden, dat hij het levende

afbeeldsel was. In den staat waarin zich toenmaals de zaken der Zweedsche monarchie bevonden, kon GUSTAAF geen gevaarlijker voorbeeld kiezen. De gebeurtenissen, welke het laatste tijdperk zijner regering kenmerkten, en die zijnen onherroepelijken val van den troon zijner vaderen na zich sleepten, moesten er hem een zeer treurig bewijs van leveren. Hij schreef: 1.º *Mémorial du Colonel Gustavson, Leipzig, 1829*; — 2.º *Nouvelle considération sur la liberté illimitée de la presse, Aken, 1839*; — 3.º *La journée du 13 Mars, St. Gallen, 1835*. Zijn zoon GUSTAAF voert den titel van *prins van Wasa*; van zijne drie dochters is de oudste sedert 1819, met den thans regerenden groothertog LEOPOLD van *Baden* gehuwd.

GUTHRIE (WILLIAM), een Schotsch geschiedschrijver, in 1708 te *Brechin*, in het graafschap *Angus* geboren. Wegens zijn slecht gedrag genoodzaakt, om zijn vaderland te verlaten, begaf hij zich naar *Londen*, waar hij eenigen tijd als schoolonderwijzer optrad. Daar zijne talenten hem later eene bron van bestaan openden, stelde hij zich ten dienste der regering en der boekverkoopers. Wijl hij met zeer vele overijling arbeidde zijn zijne werken door talrijke onnaauwkeurigheden en zelfs dwalingen ontsierd; zij maakten niettemin eenen kortstondigen opgang, en daar de snelheid zijner pen niet kon beantwoorden aan de menigvul-

dige aanvragen, hem door de boekverkoopers gedaan, plaatste hij eindelijk zijnen naam op eene menigte compilatiën, waaraan hij niet het minste deel had gehad. Hij verkreeg in 1745 eene jaarwedde van de regering, en overleed in 1770. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Geschiedenis van het Engelsche pairschap*; — 2.^o *Algemeene wereldgeschiedenis*: — 3.^o *Geschiedenis van Engeland*, het minst slechte zijner geschiedkundige voortbrengselen; — 4.^o *Geschiedenis van Schotland*; eindelijk *historieele, industrieele en commercieele Aardrijkskunde*, waarvan het sterrekundige gedeelte aan JAMES FERGUSON toebehoort. Dit werk heeft een aantal, achtereenvolgend verbeterde, uitgaven gehad; de 21.^e is van 1810, Londen, gr. in 8.^{vo} Deze aardrijkskunde is door den hoogleeraar J. DE GELDER in het Nederduitsch, en door NOËL en SOULES in het Fransch vertaald, 4.^e uitg., 9 dl.ⁿ in 8.^{vo}, met atlas. Men heeft ook aan GUTHRIE vertalingen in het Engelsch van verschillende werken van CICERO, en eene volledige vertaling van QUINTILIANUS te danken.

* GUTS-MUTHS (JOANN CHRISTIAN FRIEDRICH), een uitmuntende paedagoog, in 1759 te Quedlinburg geboren, sedert 1785 onderwijzer te *Schnepfenthal*, waar hij in 1839 overleed. Aan hem hebben *Duitschland* en naburige landen de verbetering der ligchaamsoefeningen te

danken, die hij tot in den hoogsten ouderdom leidde, en over welke benevens over andere onderwerpen, hij de volgende, meest ook in het Nederduitsch vertaalde, geschriften in het licht gaf: 1.^o *Gymnastik für die Jugend*, 1793; 2.^o uitg. 1804; — 2.^o *Spiele zur Uebung des Körpers und Geistes*, 3.^o uitg. 1802; — 3.^o *Lehrbuch der Schwimmkunst*, 2.^o uitg. 1833; — 4.^o *Mechanische Nebenbeschäftigungen für Jünglinge und Männer*, 2.^e uitg. 1816; — 5.^o *Turnbuch*, 1817; — 6.^o *Abrisz der Erdbeschreibung*, 3.^e uitg. 1839; — 7.^o *Methodik der Geographie*, 1835; — 8.^o *Bibliothek der Pädagogik*, 1800 tot 1820.

GUYARD (LAURENTIUS), een beeldhouwer in 1723, te *Chaumont-en-Bassigny* geboren, was de kweekeling van BOUCHARDON zoon, behaalde in 1750 den grooten prijs der beeldhouwkunde, en vervaardigde een model van het ridderstandbeeld van LODEWIJK XV, dat men te *Parijs* wilde oprigten, en hetwelk bijna boven dat van zijnen meester verkozen werd, die met de uitvoering van dit monument belast was. Daar deze soort van wedstrijd hem eenige onaangenaamheden berokkende, begaf hij zich naar den hertog van *Parma*, die hem had uitgenoodigd, om zich in zijne staten te komen nederzetten, en overleed te *Carrara*, in 1788, juist toen hij zich bezighield met het ten einde brengen

van het standbeeld van den heiligen BERNARDUS, voor de abdij van *Clairvaux* bestemd. De eigenschap van het talent dezès kunstenaars ligt veeleer in het gevoel en in de verbeelding, dan in de naauwkeurigheid en zuiverheid der rondingen. Zijne manier komt veel met die van PUGET (zie dat Art. -*Wbk.*-) overeen. Men noemt van hem eene groep van *Aeneas en Anchises*, die aan den grooten FREDERIK heeft toebehoord; kopijën van den *Apollo van het Belvédère*; van den *Zwaardvechter*; de *ontwapende Mars*; het *Praalgraf der vorstin van Gotha*, enz.

GUYARD (ADELAÏDE LABILLE).

— Zie VINCENT -*Wbk.*-

GUYSE (JACOBUS DE), — bij dit in het *Wbk.* vermelde Artikel gelieve men na de opgave van het werk: *Illustrations etc. te voggen*: » Dit werk is met de Fransche vertaling, in zijn geheel in het licht gegeven, door de zorg van FORTIA D'URBAN (zie dat Art.), *Parijs*, 1826 tot 1838, 21 dl.ⁿ, in 8.^{vo}

GYROWETZ (ADALBERT), in

1765, te *Brunn*, in *Moravië* (volgens anderen in 1763, te *Budweis* in *Boheme*) geboren, was een der vruchtbaarste en meest populaire componisten van *Duitschland*. In 1796 tot kapelmeester van het hof van *Oostenrijk* benoemd, bekleedde hij met roem dien post tot in 1838, en overleed te *Weenen*, in de maand Augustus 1849, terwijl hij sedert zijne aftreding een aanzienlijk pensioen had genoten. Deze bekwame kunstenaar heeft in alle soorten van vocale en instrumentale muziek voortbrengselen geleverd, en zijne talrijke compositiën hebben in alle landen den meesten bijval gevonden. Men telt van hem 9 Missen, menigvuldige Sonaten, Symphoniën, Nocturnen, Duetten, Tercetten, Quartetten, 45 Balletten, en meer dan 30 Opera's, waartoe voornamelijk behooren: *der Sammtrock*, — *die Junggesellenwirthschaft*, — *die Pagen des Herzogs von Vendôme*, — *das Gespenst*, *das Mädchen* enz. Hij heeft in handschrift *Verhandelingen* nagelaten, bevattende eene breedvoerige *Geschiedenis der toonkunst* gedurende zijnen langen levensloop.

H.

* **H**AAFNER OF HAFNUR (JAKOB), in 1755 te *Halle* geboren, alwaar zijn vader de geneeskunst uitoefende. Als 11jarige knaap vergezelde hij reeds zijn vader van *Amsterdam*, waar deze zich met der woon had nedergezet, en die als opper-doctor naar *Batavia* vertrok, en had het ongeluk denzelfden op de hoogte van de *Kaap de Goede Hoop*, aan de aan boord heerschende kwade koorts te verliezen; hij zag zich dus genoodzaakt, om in dien jeugdigen leeftijd, een omzwervend leven in de Indische Zeeën te beginnen, met welke hij 12 jaren, onder allerlei lotverwisselingen doorbragt, vele taalkennis opdeed, en in 1779 den post van secretaris en boekhouder bij een der hoofdkantoren van de O. I. Compagnie op de kust van *Coromandel* bekwam. Door de overrompeling der Engelschen in 1781 uit die betrekking verdreven, landde hij in *Bengalen* aan, waar hij te *Calcutta*, in dienst van den heer J. FOWKE trad. Na eene afwezigheid van 21 jaren, keerde hij naar *Nederland* terug, trad in den echt en vestigde zich met ter woon te *Amsterdam*. Na zich door eenige losse stukjes in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1801, 1806 en 1807 enz.

bekend te hebben gemaakt, gaf hij verder in het licht: *Mijne lotgevallen op eene reis van Madras, over Tranquebar, naar het eiland Ceilon*, 1806, en *Reis in eenen palanquin*, 1808. Terwijl hij de uitgave gereed maakte van een werk, dat zijne omzwervingen door *Ceilon* bevatte, maakte de dood den 3 Septb. 1809, te *Amsterdam* een einde aan zijn in lotwisselingen zoo rijk leven, zijnde laatstgenoemd werk met nog eenige andere geschriften, door zijn' zoon in het licht gegeven.

* HAASTERT (ISAAK VAN), in 1753 te *Delft* geboren, en den 1 Maart 1834 aldaar overleden, deed al vroeg eenen bijzonderen aanleg voor de teeken- en schilderkunst blijken. Hij leerde zijne kunst eerst bij eenen teekenmeester van geringe verdiensten, en later bij eenen Venetiaan, HIERONYMUS LAPIS, die om het schilderen van portretten te *Delft* was komen wonen. Bij dezen meester bleef VAN HAASTERT zich een' geruimen tijd oefenen in het schilderen van land- en stadsgezigten, terwijl hij zich verder meer bepaald toelagde op het schilderen van landschappen met beesten; daarbij een liefhebber der Natuurlijke Historie zijnde, werd

het schilderen van gedierten en allerlei voorwerpen uit de rijken der natuur zijn geliefkoosd vak, waarvan twee door hem uitgegeven kunstplaten van Tijgers en Leeuwen de sprekendste bewijzen opleveren. Ook deed VAN HAASTERT zich als dichter kennen, en uit zijne *Proeve van Mengelpoëzij*, en uit de gouden eere-prijzen, welke hij bij de dichtgenootschappen behaalde, bleek het dat zijne pogingen in dezen niet vruchteloos waren; door de maatschappij der Nederlandsche letterkunde te *Leyden* werd hij met het lidmaatschap vereerd. Verder schreef VAN HAASTERT eene *Lofrede* op LEEUWENHOEK.

HAELLSTRÖM (KAREL PETRUS), een aardrijkskundige, in 1774 in *Finland* geboren, studeerde aan de universiteit van *Abo*. Na aan het koninklijk collegie der mijnwerken verbonden te zijn geweest, ging hij, eenige jaren later, in hoedanigheid van eersten ingenieur, tot het bureau van het kadaster over, en werd eindelijk bureau-chef van de handvesten der zeekaarten. Hij overleed in 1836, als lid der koninklijke akademie van *Stokholm*, en ridder der *Wasa-orde*. Behalve een aantal *Verhandelingen* en *kaarten* heeft hij in het licht gegeven: 1.^o *Berigt wegens de aardrijkskundige bepaling van de ligging der plaatsen in Westro-Bothnië, Stokholm*, 1804, in 4.^{to}; — 2.^o *Redevoering over de vorderingen der Zweedsche aardrijkskunde in de vijfzig laatste jaren*, ib. 1813, in 4.^{to};

— 3.^o *Verlag wegens de geographische ligging der plaatsen in Zweden*, ib. 1813, in 8.^{vo}; — 4.^o *Bedenkingen op het ontwerp, om het overtollige water van het meer Hjelmars afteledenen*, ib. 1812, in 4.^{to} In de *Gedenkschriften der koninklijke akademie van wetenschappen van Stokholm*, voor 1836, heeft BERZÉLIUS eene levensschets, van dezen werkzamen geleerde geleverd.

* HÄFFELIN (KASIMIR, vrijheer von), kardinaal en koninklijk Beijersch buitengewoon gezant en gevolmagtigd minister aan het Roomsche hof, werd den 8 Januarij 1737 te *Minfelden* (toenmaals vorstendom *Tweebruggen*, thans Fr. dep.^t *Neder-Rijn*) geboren. Hij volbragt zijne studiën te *Pont à Mousson*, en later te *Heidelberg*. Den 18 April 1767 tot priester gewijd, werd hij dadelijk keur-Paltsche hof-kapellaan en koorheer te *Heinsberg*, en reeds in het volgende jaar directeur van het kabinet van munten en gedenkpenningen. Na in 1770 tot keurvorstelijk geheimraad te zijn verheven, bekwam hij in 1778 de proostdij aan het *Sint-Petersstift* te *Mainz*. De keurvorst KARL THEODOR, die zich reeds vroeger de gunstige beschermmer van HÄFFELIN geloond had, was erfgenaam der Beijersche landen geworden. In 1781 vergezeldde hij den keurvorst van *Mainz* naar *München*, en bekwam den aanzienlijken post van keurvorstelijk thesaurier. Tegelijkertijd werd hij in 1782

proost van het collegiaal-stift te *Munchen*. Van nu af vielen hem de meest invloedrijke kerkelijke waardigheden ten deel: het algemeen vikariaat van het Maltheser-grootprioraat; in 1783 het onder-voorzitterschap van het geestelijke raadscollegie te *Munchen*, en als chef van het geestelijke gerechtshof, was hij in het kabinet des vorsten, referendaris in de kerkelijke aangelegenheden. In 1787 tot bisschop *in partibus* van *Chersonesus* verheven, bewees hij steeds zijne onkrenkbare gehechtheid aan den heiligen Stoel. Onder de regering van MAXIMILIAAN JOZEF bekleedde hij ook de waardigheid van groot-aalmoezenier, en bekwam kort daarop in de eerste jaren van het *Rijn-verbond*, den gezantschapspost aan het Pauselijke hof, tot dat door de gewelddadigheid van NAPOLEON, de wereldlijke heerschappij van *Rome* voor eenigen tijd werd afgebroken. Naauwelijks echter was de oogenblikkelijke storing, door de omwenteling der staatkundige betrekkingen, uit den weg geruimd, en PIUS VII tot het wettige bezit zijner heerschappij teruggékeerd, of de zending van HÄFFELIN naar *Rome* had ook plaats. Hier kenmerkte hij zijn beleid en zijnen ijver, in het sluiten van het in uitkomsten zoo rijke Beijersche concordaat, hetwelk in Junij 1817 onteekend, en in October deszelfden jaars door den koning bekrachtigd werd. Uit dankbare erkenenis voor zijne verdien-

sten verhief PIUS VII, hem den 8 April 1818 tot kardinaal-priester, en de koning van *Beijeren* liet hem voor altijd als gevolmagtigd minister in *Rome* verblijven, alwaar hij den 27 Augustus 1827, alzoo in den hoogen ouderdom van meer dan 90 jaren overleed. Behalve de behartiging van zijnen gewigtigen maatschappelijken stand, beoefende hij in stilte ook ijverig de wetenschappen, en leverde voor de oudheidkunde, verscheiden gewigtige verhandelingen. In 1767 was hij lid der akademie van wetenschappen in *Manheim*, in 1777 der Duitsehe geleerde maatschappij, en in 1787 der keurvorstelijke akademie te *Munchen* geworden. MAXIMILIAAN JOZEF benoemde hem in 1799 als opperbibliothekaris te *Munchen*, en gedurende verscheiden jaren was hij curator van het schoolwezen in *Beijeren* en in den *Opper-Palts*. Zijne schriften zijn: 1.^o *Diss. historico-theol. de justa Theodori Mophrestini, Theodoreti Ibae damnatione, vulgo de tribus capitulis*, 1765; — 2.^o *Discours etc. (Verhandeling over de betrekking der wetenschappen en kunsten met de staatkunde)*, 1774; — 3.^o *Discours etc. (Verhandeling over den staat der letteren in Saksen)*. Voor de schriften van het Manheimer akademisch genootschap, leverde hij, als bijdrage: *de Lupoduno, en de balneo rom. magno Lopoduno reperto*; — *Dissertatio de Sepulcro rom. in agro Schwetzingano report*; — *Observations*

etc. (*Betrachtungen over het ingelegd werk — mosaik — der ouden*); — *Ueber den gotischen Geschmack, welcher sich in der deutschen Schrift und besonders im deutschen Drucke erhalten hat.* — enz. enz.

* HAGENBACH (KAREL FREDERIK), een der uitstekendste Zwitsersche genees- en kruidkundigen, te *Bazel* in 1771 geboren, volbragt zijne studiën te *Straatsburg*, *Erlangen* en *Göttingen*. In 1795 begon hij zijne praktische loopbaan te *Bazel*, en in dezelve viel hem eën vertrouwen ten deel, zoo als zelden een arts hetzelve genoten heeft. Van 1802 tot 1820 bekleedde hij het professoraat der kruiden ontleedkunde, en gedurende eenen korten tijd ook dat der praktische geneeskunde aan de universiteit van *Bazel*. Zijn lievelingsvak was de kruidkunde. In dat vak heeft hij door eene uitmuntende *Flora Basiliensis*, in 2 dl.ⁿ, eenen roem verworven, die hem niet ligt zal betwist worden. Hem ter eere hebben de kruidkundigen eene soort der *Fragoria Hagenbachia* genoemd. Als lid van den grooten raad van het kanton *Bazel* nam hij, reeds in den tijd toen na de eerste Fransche omenteling *Zwitserland* aan ernstige schokken was blootgesteld, aan de staatkundige vorming der gebeurtenissen levendig deel. Even gelijk hij toenmaals op de afschaffing van misbruiken en wijze hervormingen bedacht was, zoo verhief hij later, toen er weder groote stormen over

Bazel losborsten, zijne stem voor gematigdheid en beradenheid. Ofschoon in meer gevorderde jaren, van het tooneel des openbaren levens afgetreden, nam hij toch nog levendig aandeel aan alles wat de tijd in beweging bragt. Met gemakelijkheid maakte hij zich met alle vorderingen zijner wetenschap bekend, en bleef dus bestendig op de hoogte derzelve. Voor zijne jongere kunstgenooten was hij een vriendelijke raadgever, en zelfs in zijne oudere dagen wees hij enkele lijdenden niet af. Den 22 December 1845 vierde hij het 50 jarig jubilé van zijn doctoraat, en ontving bij die gelegenheid, zoo wel van de gezamenlijke geneeskundigen, als van andere mannen der wetenschap huldebewijzen, zoo als dezelve slechts aan de ware verdienste kunnen ten deel vallen. Tot in den hoogsten ouderdom bezat hij nog dezelfde levendigheid en werkzaamheid des geestes, zoodat zelfs lichamelijk lijden niet in staat was dezelve te verzwaken. Hij overleed den 20 November 1849. De naam van HAGENBACH zal steeds een dergenen zijn, waarop de stad *Bazel* zich met trotschheid mag beroepen.

HAHN (PHILIPP MATTHIAS), een beroemde werktuigkundige, in 1739 te *Scharnhausen*, bij *Stuttgard* geboren, openbaarde reeds in zijne kindschheid eenen grooten aanleg voor de schilderen sterrekunde, die hij alleen zonder eenig onderwijs leerde;

zijn vader, protestantsch predikant, met een talrijk gezin belast, niet in staat zijnde hem te ondersteunen, zond hem ter beoefening der godgeleerdheid naar *Tubingen*. Na dat zijne studiën waren afge-loopen, werd hij in 1764 tot predikant te *Onstmettingen* be-roepen, en zonder de pligten van zijnen staat te verzuimen, legde hij er zich meer dan ooit op toe, om in de wiskundige wetenschappen door te dringen. Het gezigt van den sterrenhemel bragt hem op het denkbeeld van de vervaardiging eens werktuigs, dat de beweging der hemelligchamen voorstelde; hij liet een uurwerk vervaardigen, waarvan de beweging zich aan eene schijf mededeelde, waarop de zon, de maan en de voornaamste vaste sterren, op het door de sterrekundige waarnemingen aangeduide uur, op en ondergingen. Door den goeden uitslag hiervan aangemoedigd, vervaardigde HAHN een ander werktuig, dat een cubiesch voetstuk ten grondslag had, aan welks zijden verschillende soorten van wijzerplaten waren; men zag er ook eene regtstaande spher en eenen voor 8000 jaren berekenden almanak; in het bovenste gedeelte bevond zich een beweegbare hemelbol, waarop alle schijnbare bewegingen der dwaal- en vaste sterren plaats hadden. KAREL EUGENIUS, hertog van *Wurtemberg*, beloonde den schranderen uitvinder van dit schoone werktuig, dat hem was aangeboden, op eene edelmoedige wijze. HAHN

wees eenen hoogleeraarspost van de hand, en stelde zich te vreden met een voordeeligere beneficie dan dat, hetwelk hij genoot. Onvermoeid in zijne ondernemingen, vervaardigde hij een rekenkundig werktuig, waarvan hij in den *Duitschen Mercurius* van 1774, zelf de beschrijving leverde; de uurwerkkunde had hem ook groote verbeteringen te danken. Door den arbeid uitgeput, werd hij door eene slepende ziekte aangetast, waaraan hij den 2 Mei 1790 overleed. Zijn kabinet van werktuigen enz. is te *Londen* voor eenen zeer aanzienlijken prijs verkocht. HAHN heeft zich ook met het *mobile perpetuum* bezig gehouden, waarvan de nasporingen hem verscheiden slapelooze nachten hebben gekost. De voornaamste zijner geschriften zijn: 1.° *Beschrijving van een klein sterrekundig werktuig voor den vorst van Hechingen vervaardigd*, 1769, in 4.^{to}; — 2.° *Beschrijving der werktuigen, sedert zes jaren door zijne werklieden vervaardigd*, 1774, 3 N.^{os}; — 3.° *Tabula chronologia qua aetas mundi septem chronis distincta sistitur*, 1774; — 4.° *Aanmerkingen op de Zonnewijzers, Erfurt 1784*, in 8.^{vo} Als predikant heeft hij in het licht gegeven: *Godgeleerde Mengelingen*, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — *Leerredenen*, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} en het *Nieuwe Testament in het Hoogduitsch vertaald, met aantekeningen*, *Winterthur*, 1777, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}

HAHNEMANN (SAMUËL CHRISTIAN

FRIEDRICH), de grondlegger der homœopathische geneeskunde, den 19 April 1755 te Meissen geboren, had het aan zijne vorderingen in de lagere klassen te danken, dat hem het onderwijs der hoogeschole kosteloos werd toegestaan. In 1781 aan de universiteit van Heidelberg tot het doctoraat bevorderd, maakte hij weldra gewigtige scheikundige ontdekkingen. Hij ontdekte de middelen, om de vergiftigingen door rottenkruid bewerkt, en de verschillende wijnvervalschingen te erkennen, en vond een nieuw kwikzilverpreparaat uit, naar hem *Mercurius solubiles Hahnemanni* genaamd. Terwijl hij de *Materia medica* van CULLEN vertaalde, werd hij getroffen door de talrijke stellingen, door welke men de koortsverdrijvende kracht der kina had getracht te verklaren, hij besloot alzoo er op zich zelven de proef van te nemen; te dien einde gebruikte hij verscheiden dagen achter elkander dit geneesmiddel in eene sterke dosis, en ondervond weldra eene afwisselende koortsachtige aandoening, die zeer overeenkwam met die, waarvan de kina geneest. Ziedaar het uitgangspunt der geneeskundige leer, waaraan hij zijn naam verbond, en die hij in deze grondspreek heeft vervat: *Similia similibus curantur*. Welk denkbeeld men ook van zijn leerbegrip koestere, men moet erkennen, dat hij met eene onwrikbare volharding zijne aangenomene beginselen doorzette. Door zijne kunstbroeders en de artsenijsbe-

reiders, wier nijverheid hij door de eenvoudigheid zijner geneesmiddelen in den grond boorde, heviglijk aangerand, zag hij zich verscheiden malen genoodzaakt van woonplaats te veranderen: hij vond eerst eene schuilplaats te Köthen, waar hij 14 jaren verbleef, daarna kwam hij in 1835 te Parijs, alwaar hij den 2 Julij 1843 overleed. Behalve een aantal *Verhandelingen*, in de voornaamste geneeskundige verzamelingen van *Duitschland* opgenomen, en goede, met geleerde aantekeningen verrijkte, vertalingen uit het Italiaansch en het Engelsch, heeft men van hem: 1.° *Conspectus affectuum spasmodicorum aetiologus et therapeuticus*, Erlangen, 1779, in 4.°; — 2.° *Ueber Arsenikvergiftung*, u. s. w., Leipzig, 1786, in 8.°; — 3.° *Apothekerlexicon*, ib. 1793—99, 2 dl.ⁿ, in 8.°; — 4.° *Organon der Heilkunde*, Dresden, 1810, in 8.°; door JOURDAN in het Fransch vertaald; — 5.° *Reine Arzneimittellehre*, ib. 1811 tot 1812, 6 dl.ⁿ, in 8.°; — 6.° *Ueber die chronischen Krankheiten*, Dresden en Leipzig, 1828, enz. 4 dl.ⁿ in 8.°, mede door JOURDAN in het Fransch vertaald; — 7.° *Fragmenta de viribus medicamentorum positivis, sive in corpore sane observatis*, Leipzig, 1805, 2 dl.ⁿ, in 8.°; — 8.° *Heilung der asiatischen Cholera*, Neurenberg, 1831, enz.

HALEM (GERHARD ANTON VON), een geschiedschrijver en dichter, den 2 Maart 1752, te Oldenburg geboren, maakte zijne

eerste studiën te *Frankfort a. d. O.*, en werd in *Kopenhagen* tot doctor in de regten bevorderd, na eene belangrijke thesis *de jure elimitorum* verdedigd te hebben. Tot raad der regering zijner geboorteplaats benoemd, ontwikkelde hij in die betrekking even zoo veel ijver als bekwaamheid, en deed verscheiden nuttige hervormingen in de burgerlijke en regterlijke administratie aannemen. Hij stichtte er in 1783, een letterkundig genootschap, en gaf het bewijs dat men met de talenten der magistratuur den smaak der letteren kan vereenigen, door de zamenstelling van verschillende dichtstukken welke hij aan den *Muzen-Almanak* van Voss, aan het *Duitsch Museum* enz. leverde. VON HALEM overleed den 5 Januarij 1819. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Geschiede Oldenburgs*, Oldenburg, 1794—96, 3 dl.ⁿ; — 2.° *Blicke auf einen Theil Deutschlands*, u. s. w., Hamburg, 1791, 2 dl.ⁿ; — 3.° *Leben PETERS des Groszen*, Münster, 1803—5, 3 dl.ⁿ; — 4.° *Leben des Grafen MÜNNICH*, Oldenburg, 1803; — 5.° *JESUS, Stifter des Gottesreiches*, Hannover, 1810, 2 dl.ⁿ; — 6.° *Erzählungen und Geschichten*, Münster, 1825; — 7.° *Sammlung der wichtigsten Aktenstücke zur neusten Zeitgeschichte* (met C. L. RUNDE), Oldenburg, 1806; — 8.° *Poesie und Prosa*, Hamburg, 1789; — 9.° *Dramatische Werke*, Berlijn, 1794—96; — 10.° *Blüthen aus Trümmern*, Bremen, 1798; — 11.° *Ge-*

sammelte Schriften, Münster en Hanover, 1803—10, 9 dl.ⁿ

HALLÉ (JEAN NOËL), een bekwame arts, den 6 Januarij 1754 te *Parijs*, uit eene familie geboren, die zich in de kunsten, de letteren, de geneeskunst en de regtsgeleerdheid onderscheiden had. Na zijne eerste studiën volbragt te hebben, vergezelde hij zijnen vader (NOËL HALLÉ) naar *Rome*, die aldaar als directeur der Fransche schilder-akademie benoemd was. Hij stond op het punt om zich aan die kunst toefewijden; maar de raadgevingen en de roem van zijnen oom LORRY hielden er hem van terug. In *Parijs* teruggekeerd volgde hij er de geneeskundige leergangen, en ontving in 1778 het doctoraat. Twee jaren vroeger, was hij tot hoogleeraar der faculteit benoemd; kort daarna werd hij verkozen tot lid der koninklijke maatschappij van geneeskunde, en, reeds bij zijne komst in dat genootschap, onderscheidde hij zich door nuttige werkzaamheden. Aan de godsdienst en aan de monarchale beginselen verkleefd, moest hij zich in de ongelukkige tijden der omwenteling verscholen houden. In 1795 werd hij tot hoogleeraar der geneeskundige natuurkunde en der *hygiëna* bij de gezondheidsschool benoemd; en in 1804, verving hij CORVISART in den leerstoel van het collegie van *Frankrijk*. Hij was gewoon lijfarts van NAPOLEON; maar was nooit zijn hoveling of vleijer, en met een waar genoegen zag hij de terugkomst der BOURBONS.

De graaf van Antois benoemde hem in 1815 tot zijnen lijfarts. Vijf jaren later werd hij titularis der akademie van geneeskunde, waarvan hij ook voorzitter werd. Sedert de oprichting des instituuts lid van hetzelfde, versierde LODEWIJK XVIII hem met de orde van den H. MICHAËL. Sedert lang met graveel gekweld, wilde hij de steensnijding ondergaan, en bezweek aan de gevolgen dier operatie, den 11 Februarij 1822. Men heeft van HALLÉ: 1.^o *Recherches etc. (Nasporingen over den aard en de uitwerkselen der stiklucht van de sekreet-putten)*, Parijs, 1785, in 8.^{vo}; — 2.^o *De la Connexion etc. (Over het verband des levens met de ademhaling)*, naar het Engelsch van GOODWIN, 1798, in 8.^{vo}; — 3.^o *Rapport etc. (Aaneengeschaeld verslag van 64 proefnemingen met het geneesmiddel van PRADIER)*, 1811, in 8.^{vo}; — 4.^o *Verhandelingen en Verslagen, aan de geneeskundige maatschappij: Over de uitwerkselen der Kamfer, enz. en over hare eigenschap, als geneesmiddel van den steen; — Over de bijkomende koortsen enz.; — Over de behandeling der uit zwaarmoedigheid ontstane krankzinnigheid; — (aan het instituut): Over het galvanismus; — Over de koe-pokinenting; — Over de reglementen der maatschappij van geneeskundig onderwijs; — Over de onderscheiding der temperamenten, enz. enz.*

* HALMA (FRANÇOIS), in 1653 te Langerak, in den Alblasserwaard, waar zijn vader predikant

was, geboren. Na den dood van laatstgenoemde, begaf hij zich in 1660 naar *Utrecht*, alwaar hij, mede voor de predikdienst bestemd zijnde, de Latijnsche school bezocht. Doch bijzondere omstandigheden ontrokken hem aan de studie, en hij legde zich op den boekhandel toe, waarbij zijne reeds verworven taalkennis hem van groote dienst was. Na de bezetting van *Utrecht* door de Franschen in 1672, kwamen er dikwijls voorname Fransche officieren in den winkel zijns meesters, welke gelegenheid HALMA te baat nam, om zich in het Fransch te bekwamen, daar die taal toenmaals hier te lande nog weinig werd aangeleerd, en men er zich meer op het Latijn, Grieksch en Spaansch toelegde. In 1674 trad hij in den echt en begon een' eigen boekhandel. In die betrekking werd HALMA even zoo beroemd, als wegens zijne geleerdheid: de hoogleeraar GRAEVIUS, liet bij hem en P. VAN DER AA, van 1694—99 zijn *Thesaurus antiquitatum Romanarum*, in 12 dl.ⁿ in fol. drukken, welk kostbaar werk, hoedanig thans in *Nederland* bezwaarlijk zou durven worden ondernomen, uitmuntend is uitgevoerd. Tot akademiedrukker te *Utrecht* aangesteld, bleef hij aldaar tot in 1699, wanneer hij zijn' boekhandel naar *Amsterdam* overbragt, waar dezelve nog meer uitgebreid werd. Hij zocht zijne uitspanning in de dichtkunst, waarin hem zijn vriendschappelijke omgang met VOLLENHOVEN,

MOONEN, ROTGANS, HOOGSTRATEN enz. bevorderlijk was. Zijne dichtstukken waren meest van godsdienstigen aard. In 1710 door de staten van *Vriesland* tot drukker dier provincie benoemd, nam hij dien post aan, zette zich te *Leeuwarden* nedêr, en vereenigde aldaar insgelijks den boekhandel met de letteroefeningen. Ook gaf hij alsnu verschillende werken in het licht, waaronder zijn *Woordenboek van het land Kanaän*, zijn *Tooneel der vereenigde Nederlanden*, die veel bijval vonden. Het laatste is door hem niet voltooid; toen hij zich met de letter W. bezig hield, maakte de dood in 1722 een einde aan zijn werkzaam leven. In 1725 werd het *Tooneel*, door M. BROUERIUS VAN NIDEK voltooid, en in 2 dl.ⁿ in fol. in het licht gegeven. Het mede door HALMA vervaardigde *Fransch en Nederduitsch Woordenboek*, vroeger zeer gezocht, is sedert het verschijnen van die van den abbé OLINGER en van VAN MOOCK geheel in onbruik geraakt. Zijne verzen laten zich geleidelijk lezen, doch moeten in sierlijkheid en kracht van uitdrukking bij de Bijbelsche dichtstukken van BAKE onderdoen.

* HAMAKER (HENDRIK ARENT), een beroemde kenner der Oostersche talen, den 25 Februarij 1789 te *Amsterdam* geboren, werd eerst tot den handel opgeleid, kwam daarna in een notarieel-kantoor, dat hij weder verliet, om zich op de beoefening van het Arabisch toe-

teleggen. Tot hoogleeraar der Oostersche talen te *Franecker* benoemd, maakte hij zich aldaar bekend door zijne leergangen en zijne werken. In 1817 werd hij naar *Leyden* beroepen, ter bekleeding van het hoogleeraarsambt in die talen, en dat van uitlegger van het legaat van WANER. Hij aanvaardde zijnen post den 11 October, met eene redevoering *over de Mohamedaansche godsdienst, een krachtig hulpmiddel tot opwekking van krigsdeugd bij de Oosterlingen*. In 1822 tot gewoon hoogleeraar bevorderd, droeg hij den 28 September eene verhandeling voor *Over het leven en de verdiensten van WILLIAM JONIS*, welke in de *Annales* van 1822 tot 1823, zoo als de eerste in die van 1817—18 is opgenomen. HAMAKER overleed den 7 October 1835, op den *Huize Rodestein*, te *Neêrlangbroek*; hij was ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, lid van het koninklijk Nederlandsch instituut, corresponderend lid der akademiën van *Göttingen* en *Berlijn* en van de Aziatische genootschappen van *Parijs*, *Londen* en *Calcutta*. In de *Biographie universelle* vindt men eene volledige lijst zijner werken.

* HAMANN (JOHANN GEORG), bijgenaamd de *Magus* of *Wijze van het Noorden*, te *Koningsbergen* in 1730 geboren, was de zoon van eenen bekwaamen heelmeeester, legde zich in zijne geboorteplaats eerst op de godgeleerdheid, daarna op de critiek en de schoone wetenschappen

toe, vond, nadat hij korten tijd huisonderwijzer in *Lijf- en Koerland* was geweest, in 1755 te *Riga*, bij de familie van den koopman BERENS, een vriendelijk onthaal, en bezocht in het belang derzelve op eene handelsreis, *Lubek*, *Amsterdam* en *Londen*, waar zijn geest, door de heilige Schrift, uit diepe zwaarmoedigheid gered, de blijvende rigting op het godsdienstige verkreeg. Nadat hij sedert 1759 eenen tijd lang te *Koningsbergen* voor zijne studiën had geleefd, zag hij zich genoodzaakt eene betrekking als schrijver aantenemen, later werd hij bij het tolwezen aangesteld, en bekwam in 1777 het opzigt over het entrepôt der douanen. Door BUCHOLZ aan de zorg voor zijn bestaan onttrokken, legde hij in 1787 zijnen post neder, en leefde bij afwisseling bij denzelve te *Munster* en bij JACOBI te *Dusseldorp*, in innige vriendschapsbetrekking met dezen, en met de vorstin GALYZIN te *Munster*; hij overleed den 21 Julij 1788. In zijne in het begin weinig geachte schriften, die het eerste door HERDER, JACOBI, GÖTTE en JEAN PAUL op prijs werden gesteld, trad hij met diepzinnige, kernachtige spreuken van christelijke levenswijsheid tegen het ongehoof en de godsdienstige oppervlakkigheid van zijnen tijd op. Hij schreef: 1.^o *Biblische Betrachtungen eines Christen*, 1758; — 2.^o *Sokratische Denkwürdigkeiten*, *Amsterdam* (*Koningsbergen*), 1759, in 8.^{vo}; — 3.^o *Die Wolken*, *Altona*,

1761, in 8.^{vo}; — 4.^o *Kreuzzüge der Philologen*, 1761, enz. — verder gaf J. FR. VON MEYER zijn *Golgotha und Scheblimini*, in 1819, en F. ROTH zijne *Sämmtlichen Schriften*, *Berlijn*, 1821—28, 8 dl.ⁿ, in het licht; een uittreksel daarvan verscheen onder den titel van *Sybillinische Blätter des Magus aus Norden*, *Leipzig*, 1829.

HAMILTON (GAVIN), een in *Schotland* geboren schilder, kwam vroeg te *Rome*, alwaar hij lessen nam van AUGUSTUS MASSUCHI, en zich weldra op eene zeer voordeelige wijze bekend maakte. Door de Romeinsche regering belast met opzigt over de opdelvingen te *Rome* en te *Tivoli*, had men aan hem de ontdekking van verscheiden zeer kostbare gedenkstukken te danken. Onder den titel van *Schola italica picturæ*, 1773, in fol., heeft hij de verzameling der veertig schoonste werken van de Italiaansche school in het licht gegeven. Dit boekdeel behoort tot de verzameling van PIRANESI. GAVIN overleed te *Rome* in 1797. Onder zijne schilderijen telt men: *ACHILLES zich aan het lijk van PATROCLES hechtende*, en *de vertroosting der Grieksche legerhoofden afwijzende*; — *HELENA en PARIS*; — *ANDROMACHUS den dood van HECTOR beweene*. De beroemde CUNEGO heeft bijna naar al zijne schilderijen graveerd.

* HÄNISCH (EDUARD), den 21 Maart 1794, te *Panthenau* bij *Liegnitz* geboren, bezocht de

ridder-akademie te *Liegnitz*, en sedert Paschen 1815, de universiteit te *Breslau*, nadat hij in 1813, als vrijwillige jager, was medegetrokken in den Duit-schen bevrijdings-oorlog. Na zich aan de universiteit voornamelijk op de letterkundige studiën te hebben toegelegd, nam hij sedert 1816, ook werkzaam deel aan de oefeningen van het koninklijk philologisch semina-rie. In den zomer 1819 werd hij tot tweeden hoofdonderwijzer aan het nieuw opgericht protes-tantsch gymnasium in *Ratibor* benoemd, aan hetwelk hij in 1824 tot eersten hoofdonderwijzer, en in 1828, na het vertrek van den directeur C. LINGE naar *Hirschberg*, tot directeur bevor-derd werd. Na jaren lang gesuk-keld te hebben, bezweek hij aan eene zenuwkoorts, den 16 Februarij 1845. Van HÄNISCH, die als een bekwame paedagoog en onderwijzer, bij de inrigting, aan welker hoofd hij stond, zich groote verdiensten heeft verworven, en die bij zijne tal-rijke kweekelingen zeker nog in dankbare herinnering leeft, be-zitten wij de volgende schriften: 1.° *Diss. crit. de oratione, quae sub nomine Lysiae in Plat. Phae-dro legitur, utrum Lysiae an Platonis esse videatur*, *Ratibor*, 1825; — 2.° *Αυστου Ἐρωτησις Lysiae amatorius. Graece lect. variet. etc.*, *Leipzig*, 1827; — 3.° *Wie erscheint die athenische Erziehung bei Aristophanes*, eene prijsvraag, *Ratibor*, 1829; — 4.° *Zeichnen-Unterricht in Schle-sien*, in de *Schlesischen Provin-II. DEEL.*

zial-Blättern, 1829, I, bladz. 348—355; — 5.° *De quamquam particula*, *Ratibor*, 1832; — 6.° *Ueber die Verbindung der Nomina substantiva durch Präpo-sitionen in der lat. Sprache*, ib. 1835, 2.° afd., ib. 1838; — 7.° *De Gymnasii Ratibor, numis Romanis*, ib. 1842.

* HARDING (KARL LUDWIG), te *Lauenburg* in 1765 geboren, studeerde in de sterrekunde te *Göttingen*, hield zich van 1796 tot 1805, bij SCHRÖTER in *Lili-enthal* bij *Bremen* op, aan wiens sterrekundige waarnemingen hij deel nam; in 1805, werd hij hoogleeraar der sterrekunde aan de universiteit van *Göttingen*; in 1804 ontdekte hij de beide planeten *Juno* en *Pallas*, waar-door hij eenen beroemden naam onder de sterrekundigen ver-wierf. Hij gaf in het licht: *Atlas novus caelestis*, 1822, in 27 bladen, en sedert 1830, gezamen-lijk met den ambtman WIESER te *Rehburg*, *Kleine astronomi-sche Ephemeriden*. HARDING overleed in 1834, te *Göttingen*, met den titel van koninklijken hofraad.

HARLESZ (GOTTLIEB CHRIS-TOPH), een verdienstelijke let-terkundige, den 21 Junij 1738 te *Kulmbach* geboren, werd hoogleeraar der Grieksche en Oostersche letterkunde te *Ko-burg*, van de wijsbegeerte en welsprekendheid te *Erlangen*, en bibliothekaris van de uni-versiteit dier stad, waar hij den 2 November 1815 overleed,

talrijke werken nalatende, onder welke men onderscheidt: 1.^o *Vitæ philologorum nostræ ætatis clarissimorum*, *Bremen*, 1770 tot 1772, 4 dl.ⁿ in 8.^{vo}; dit is eene verzameling van in het algemeen naauwkeurige en wel bewerkte levensschetsen der beroemdste hoogleeraren van dat tijdvak; — 2.^o *Introductio in historiam linguæ græcæ*, *Altenburg*, 1792—95, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 3.^o *Introductio in historiam linguæ latinæ*, *Leipzig*, 1794, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 4.^o *Introductio in notitiam literat. roman.*, met de supplementen, 3 dl.ⁿ, *Leipzig*, 1799 tot 1817. Ook heeft men van HARLESZ uitgaven van CORNELIUS NEPOS, van DEMOSTHENES, VALERIUS FLACCUS, OVIDIUS, ARISTOPHANUS, CICERO, SALLUSTIUS, EUTROPIUS, THEOCRITUS, BION en MOSCHUS, AURELIUS, VICTOR enz.; en eindelijk eene niet voltooide uitgave der *Grieksche Bibliotheek* van FABRICIUS, *Hamburg*, 1790—1812.

HASENCKLEVER (PETER), den 14 Novb. 1716, te *Remscheid* in het hertogdom *Berg*, uit eene handeldrijvende familie geboren, wijdde zich reeds vroegtijdig aan fabriek- en handelzaken. Na als een eenvoudig factor in het huis zijns vaders te zijn werkzaam geweest, deed hij verscheiden reizen door *Frankrijk*, *Saksen*, *Silezië*, *Polen* en *Rusland*, en hield zich lang in het Noorden op, alwaar hij verscheiden fabriekmatige inrigtingen tot stand bracht; hij bezocht vervolgens *Spanje* en *Portugal*, en

kwam te *Aken* terug. Nadat een zijner ooms, wiens medegenoot hij was, van de zaken had afgezien, zette hij dezelve met het beste gevolg in zijnen naam voort. Niemand kende beter dan hij den staat der nijverheid en des handels in *Europa*. Zijn roem was zoo groot, dat de koning van *Pruissen* FREDERIK II, hem wilde raadplegen in een handelsverdrag, hetwelk hij voornemens was met *Spanje* te sluiten: HASENCKLEVER raadde het hem af, door hem te bewijzen dat hij er geenerlei voordeel uit zoude trekken. In 1764 rigtte hij te *Londen* een handelshuis op, en verkreeg aldaar het burgerregt, hij werd zelfs door de Engelsche regering gemagtigd, om in de Amerikaansche provinciën gieterijen en smelthuizen aanteleggen, en het aankweken van hennip en andere producten te bevorderen. Alles ging zoo als hij het kon wenschen; maar de dwaze uitgaven van den zaakbezorger zijns huis te *Londen* noodzaakten hem naar die stad terugtekeeren; hij offerde meer dan een millioen van zijne bijzondere fortuin op, om zijne inrigting in stand te houden; de kwade trouw zijner deelgenooten voltooide zijnen val. Hij gaf zijne geheele zaak aan zijne schuldeischers over en vertrok naar *Schmieberg* in *Silezië*, alwaar hij der nijverheid nieuwe bronnen van rijkdom opende. Hij overleed den 13 Julij 1793, na het genoegen te hebben gemaakt zijnen naam door den groot-kanselier van *Engeland* in eere hersteld

te zien. In SCHLÖZERS *Briefwechsel*, SINAPIUS *kaufmännischen Heften*, het *politischen Journal* en de *schlesischen Provinzialblättern* komen vele opstellen van hem voor. Zijn *Leven* verscheen in 1794 te *Landshut*, in 8.^{vo} in het licht.

HASSE (JOHANN ADOLPH), een beroemde componist, in *Italië* onder den naam van *il caro Sassone* bekend, in 1699 te *Bergedorf*, bij *Hamburg*, geboren, kwam in 1718 als tenorist bij het *Hamburger-tooneel*, in 1722 als hof- en tooneelzanger te *Brunswijk*, onderscheidde zich aldaar ook als klavierspeler en componist, en kweekte sedert 1724 zijne talenten in *Italië*, met zulk een uitmuntend gevolg aan, dat men hem in 1727 te *Venetië* als kapelmeester van het *Conservatorio dell' incurabili* aanstelde. De keurvorst van *Saksen*, koning van *Polen*, beriep hem in 1731 naar *Dresden*, en om hem in die stad gevestigd te houden, verzekerde hij hem eene jaarwedde van 12,000 thaler. Na eene reis naar *Engeland*, kwam hij in 1740 te *Dresden* terug, alwaar hij tot in 1763 verbleef, wanneer hem even als aan zijne vrouw de beroemde FAUSTINA, een pensioen werd toegelegd. Hij begaf zich alstoen naar *Weenen*, alwaar hij eenige opera's op muziek bragt, en ging den 22 December 1783, te *Venetië* sterven. Hij heeft veel kerkmuziek vervaardigd, onder anderen een *Miserere*, dat als

een meesterstuk der gewijde toonkunst wordt beschouwd, en *Litaniën*. Zijne werken bekleeden den eersten rang onder de Italiaansche muziek; niets evenaart de zachtheid, zuiverheid, en het natuurlijke zijner melodie. In het woordenboek van GERBER vindt men de lijst zijner compositiën.

HASSENFRATZ (JOANNES HIP-POLYTUS), te *Parijs* den 22 Decb. 1753 geboren, studeerde de wiskunde onder MONGE, en bekleedde in 1780 den post van geographisch ingenieur, in het kamp van *St. Omer*. In 1782, als kweekeling der mijnwerken aangenomen, werd hij in het volgende jaar naar *Stiermark* en *Karinthië* gezonden, om er de kunst der behandeling van het ijzer en het staal te leeren; ook reisde hij door *Duitschland* en *Hongarijë*, om er de praktische kennis der mijnwerken opte doen. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, vertrouwde LAVOISIER hem het opzigt van zijn laboratorium toe. HASSENFRATZ omhelsde met geestdrift de zaak der omwenteling, werd tot lid van den gemeenteraad van *Parijs* benoemd, en trad in 1792 ook onder de kiezers op; in het volgende jaar door den minister SERVAN met het opzigt over het krijgsmaterieel belast, had hij eene zeer hevige worsteling met DUMOURIEZ. Den 31 Mei deed hij zich door zijne verbittering tegen de Girondijnen opmerken, wier hoofden hij, in den naam

der 48 wijken van *Parijs*, aan de conventie kwam vragen. Na den 9 Thermidor oordeelde hij het raadzaam zijne bedieningen nederteleggen. Hij nam deel aan de reorganisatie van het mijnwezen, en stelde zich met zijnen ouden rang te vreden. Ook droeg hij bij tot de oprigting der polytechnieke school; na op de dagen van germinal en prairial, de benden der voorstad *St. Marceau* tot den aanval der conventie te hebben aangevoerd, werd hij in staat van beschuldiging gesteld, en voor de crimineele regtbank van *Eure en Loir* betrokken; maar hij vond eene schuilplaats te *Sedan*, en werd op verzoek der vereenigde commissiën teruggeroepen. Hij kon echter zijne volkomene vrijheid niet terug bekomen, dan na de amnestie van den 3 Brumaire. Sedert dien tijd ging hij voort zich op de wetenschappen toe te leggen, en lid van het instituut zijnde, werd hij hoogleeraar van de school der bergwerken, daarna van de polytechnieke school. In 1814 verloor hij dien post, met behoud van zijne bezoldiging, die hem echter na de honderd dagen werd ingetrokken. HASENFRATZ is te *Parijs*, den 26 Februarij 1827 overleden. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Traité etc. (Verhandeling over de kunst des timmermans)*, 1804, in 4.º; — 2.º *Siderotechnie, of kunst om de ijzer-erts te bewerken, ten einde er gietsel, ijzer en staal uit te bekomen*, 1812, 2 dl.º, in 4.º Dit werk wordt

als het volledigste over dit onderwerp beschouwd; — 3.º *Dictionnaire etc. (Natuurkundig Woordenboek)* der *Encyclopédie méthodique*, 1816—21, 4 dl.º in 4.º; — 4.º *Traité etc. (Theoretische en praktische verhandeling over de kunst om den steen te verkalken, en alle soorten van tras enz. te vervaardigen)*, *Parijs*, 1825, in 4.º, met pl.º Voorts heeft HASENFRATZ Verhandelingen geleverd aan de *Annales de chimie*, aan het *Journal des mines*, aan het *Journal de physique*, en aan de *Gedenkschriften der koninklijke maatschappij van Londen*, enz.

HAUBOLD (CHRISTIAN GOTLIEB), een beroemde regtsgeleerde, den 4 November 1766 te *Draschen* in *Saksen* geboren, werd, naauwelijks 20 jaren oud zijnde, benoemd tot hoogleeraar in de regten te *Leipzig*. Reeds vroeg verbond hij zich aan de werkzaamheden der geschiedkundige school, thans in *Duitschland* zoo bloeiende, en gaf gedurende 38 jaren leergangen over het Romeinsche en Saksische regt, die zeer bezocht werden. Hij overleed als deken der faculteit van *Leipzig*, den 24 Maart 1824. Deze hoogleeraar bezat eene uitgebreide letterkundige geleerdheid, zoo als zijne talrijke geschriften zulks bewijzen. De voornaamste derzelve zijn: 1.º eene uitgave van het *Epitome* van *GAIUS*, volgens het *Breviarium*, 1792; — 2.º *De origine juris*, een fragment van *POMPONIUS*, 1792; — 3.º *Institutiones juris romani litte-*

rariorum et dogmaticarum, 1819, in 4.^{to}; 2.^e verm. uitg. 1821; — 4.^o *Manuale basilicorum*, 1819, in 4.^{to}; — 5.^o *Opusculum academica*, 1825—29, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 6.^o *Antiquitatis romanae monumenta legalia extra libros juris romani sparsa*, Berlijn, 1830, in 8.^{vo}, door E. SPANGENBERG in het licht gegeven. Daarenboven leverde hij verscheiden artikels aan het Magazijn voor het burgerlijke regt.

HAUG (JOHANN CHRISTOPH FRIEDRICH), de MARTIALIS van *Duitschland*, den 9 Maart 1761, in het Zwabische marktvelek *Niederstotzingen*, waar zijn vader predikant was, geboren, was met SCHILLER een der eerste kweekelingen der hertoglijke akademie, door KAREL van *Wurtemberg* gesticht, en naar hem die *Karlschule* genaamd. Hij studeerde er in de regten, behaalde verscheiden prijzen, en eindelijk de decoratie der akademische orde. In 1783 werd hij secretaris in het hertoglijk geheim-kabinet, in 1794 geheim-secretaris, en in 1817 hofraad en bibliothekaris te *Stuttgart*, waar hij den 30 Januarij 1829 overleed. HAUG heeft zijn dichttalent in verschillende genres doen uitschitteren; maar is vooral wel geslaagd in de puntgedichten en liederen. Hij bezat zeer uitgebreide kundigheden, was een uitstekend Latinist en met verscheiden levende talen gemeenzaam bekend, en op eene voorbeeldelooze wijze was hem het talent van improviseren eigen. Zijne 1.^o *Gedichte*,

Heidelberg, 1827, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; *Stuttgart*, 1840, bevatten verscheiden vertalingen of navolgingen uit het Fransch, het Spaansch, het Italiaansch en het Engelsch; — 2.^o *Hundert Hyperbelen auf Herrn Wahls grosse Nase*, 2.^e uitg. *St. Gallen*, 1841.

* HAUGWITZ (HENRICH CHRISTIAN KURT, graaf von), sedert 1786 vrijheer von KRAPPITZ, in 1757 te *Pauke*, een landgoed zijns vaders, bij *Oels* in *Silezië*, geboren; hield zich, na zijne akademische studiën volbragt te hebben, lang in *Italië* op, en bewoonde vervolgens zijne goederen, tot dat keizer LEOPOLD II, die hem in *Venetie* had leeren kennen, verzocht hem als Pruisisch gezant aan zijn hof te zien geplaatst. Onder zijne bemiddeling kwamen de Reichenbacher-overeenkomsten en het Pilnitzer-verdrag tot stand. In 1795 bekam HAUGWITZ, in de plaats van SCHULENBURG, de portefeuille van buitenlandsche zaken; en trachtte daarbij *Pruissen* met *Frankrijk* in vrede te houden, waarin hij vooral door HARDENBERG werd tegengewerkt, zoodat HAUGWITZ in 1803, toen de koning, wegens de eerste bezetting van *Hanover* door de Franschen, zijne inzigten veranderde, zijne goederen weder ging betrekken. In 1805 werd hij als onderhandelaar naar *Weenen* tot NAPOLEON gezonden, die, toen hij hem na den slag van *Austerlitz* audientie verleende, en van hem den brief ontving, waarin de koning

van *Pruissen* hem met zijne overwinning geluk wenschte, zeide: *Ziedaar een compliment, waarvan de fortuna het adres heeft veranderd.* In 1806 onderteekende HAUGWITZ te *Parijs* het verdrag, dat aan *Europa* eenen langdurigen vrede scheen te verzekeren, die echter kort daarop reeds weder gestoord werd. Na den slag van *Jena* keerde hij tot het *privaat-leven* terug, en ging zijn landgoed *Krappitz* bewonen. In 1811 werd hij tot curator der universiteit van *Berlijn* benoemd. Hij was sedert eenige jaren blind geworden, toen hij in het begin van 1828 overleed.

* HAUSER (KASPER). Op den 26 Mei 1828 ontmoette een burger van *Neurenberg* een jong mensch in boerengewaad, die in eene gedwongene houding zich nauwelijks kon bewegen, en eenen brief in de hand hield, geadresseerd aan den ridmeester bij het 4.^e eskadron van het 6.^e reg.^t ruitery, naar wien hij vraagde. De burger bragt hem bij den ridmeester, die niets uit hem kon vernemen, dan dat hij uit *Regensburg* kwam, en een ruitery wilde worden, zoo als zijn vader geweest was. Wyl hij wegens zijnen persoon en zijnen stand geene inlichting kon geven, werd hij in het bureau van politie gebragt. Hier zeide hij nu, dat hij KASPAR HAUSER heette. Bij het onderzoek bleek het dat hij wel gevormd was, fijne ledematen, zachte handen en voeten had, die niet door schoenen gedrukt

waren, maar versche bloedblaren hadden, ook bevond men dat hij zeer gezond was; behalve brood en water wilde hij niets nuttigen, ook bekwamen hem andere spijzen niet wel; hij was onbekend met de meest gewone verschijningen en voorwerpen des levens, kon echter iets schrijven, namelijk zijnen naam, hij had niets bij zich dan eenen zakdoek met K. H. rood geteekend, en eenige Catholijke gebedenboeken. In den brief, gedateerd 1828 van de *Beijersche grenzen*, las men dat hij (de brieveschrijver) een arme daglooner was, aan wien de knaap, den 7 October 1812, door diens onbekende moeder gebragt was, dat hij hem niet uit het huis gelaten, maar christelijk opgevoed, en schrijven geleerd, en nu des nachts weggebragt en tot *Neumark* vergezeld had. Een als door de moeder geschreven briefje, dat in den brief lag, verklaarde dat zij (de moeder), een arm meisje, den knaap den 30 April 1812 gebaard had, en dat zijn vader *Chevauxleger*, bij het 6.^e reg.^t, in *Neurenberg* was. Door een geschrift van den burgemeester BINDER, die hem sedert zijne ontdekking als verwaarloosden knaap in eenen toren des burgs in politie-bewaring had gehouden, hem dikwerf in zijn huis liet komen, en hem van tijd tot tijd veel had afgevraagd, vernam men dat HAUSER van kindschheid af in een gelijkvloers, ja zelfs nog lager naauw vertrek was opgesloten geweest; waarin, wyl er een

houten luik voor was, geen licht kon indringen, en waarin ook nooit iemand kwam, behalve een man, die, als hij sliep, hem brood en water gebragt; gereinigd en aangekleed had. Zijn speeltuig waren twee houten paarden geweest (dergelijke paarden bleven ook in zijne Neurenberger bewaarplaats zijn lievelings speelgoed), kort voor zijne wegvoering, was de man meermalen gekomen, had hem de hand tot schrijven bestuurd, en de voeten in het gaan geoefend, eindelijk had hij hem op de schouders uit zijne gevangenis gedragen, en naar *Neurenberg* geleid. Het gelaat van den man kon hij niet beschrijven, wijl hij hem niet had mogen aanzien. Deze mededeeling maakte grooten indruk en HAUSER vond vele deelneming. Sedert den 18 Julij 1828 werd hij aan den hoogleeraar DAUMER in *Neurenberg*, ter opvoeding overgegeven. Hoe meer hij hier leerde, des te meer verdween zijne vroeger zoo groote weetgierigheid, zijne scherpzinnigheid en de getrouwheid van zijn geheugen; hij leerde echter schrijven, teekenen en voornamelijk paardrijden; geestelijken en artsen kon hij niet bij zich dulden, en de kerk was hem eene onaangename plaats; in het algemeen had hij voor afgetrokken dingen geen zin. Den 17 October 1829 werd hij door de moeder van zijnen opvoeder in den met water gevulden kelder, in eenen hoek nedergehurkt, door eene

snede aan het voorhoofd gewond, gevonden. Hij verhaalde dat, terwijl hij op het heimelijk gemak had gezeten, hem een man met een zwart gezigt genaderd was, en hem deze wond met een mes had toegebragt, waarop hij uit angst in den kelder was gekropen. Men beweerde ook eenen man te hebben gezien, die zich in eene waterkuip de handen waschte, en die later weder sierlijk gekleed verscheen. Doch alle nasporingen bleven zonder gevolg. Veiligheidshalve werd HAUSER in het huis van den magistraatsraad BIBERBACH overgebragt en bekwam eene policiewacht van 2 man. Nadat hij aldaar eenige maanden had doorgebragt, hoorden wachters eens in de kamer een schot vallen, en bij hun binnentreden vonden zij HAUSER aan het hoofd door een pistoolschot gewond. Hij zeide dat het pistool aan den muur had gehangen, en dat, terwijl hij een boek uit een boekenrek had willen krijgen, hij was uitgegleden, en zich aan het pistool had willen vasthouden, hetwelk was afgegaan en hem gewond had. In 1831 kwam lord STANHOPE te *Neurenberg*, en daar hij zeer veel belang in HAUSER stelde, zoo nam hij hem als pleegzoon aan, liet hem naar *Ansbach* brengen en aldaar verder onderwijzen, ook stelde hij aan den president van FEUERBACH eene som gelds ter hand, om het onderzoek betrekkelijk HAUSER voortzetten. Deze meende ontdekkingen te hebben gemaakt, die hoop op

de ontsluiting van het geheim gaven. Terwijl HAUSER intuschen zich met de hoop der spoedige terugkomst van STANHOPE vleide, die hem mede naar *Engeland* wilde nemen, verscheen hij den 14 December 1833 op uitnoodiging van eenen vreemdeling, die voorgegeven had, hem verscheiden gewichtige zaken te zullen ontdekken, in den tuin van het slot, bij UTZEN'S gedenkteecken, en ontving aldaar, zoo als hij zeide, van genoemden vreemdeling eenen steek in de linkerzijde, waaraan hij den 17 Decbr. daaropvolgende overleed. Een op de plaats der verwonding gevonden, verkeerd geschreven briefje, duidde weder de Beijersche grenzen als de plaats aan, van waar de moordenaar gekomen was. Reeds bij het leven van HAUSER had MERKER in *Berlijn* (KASPAR HAUSER, *nicht unwarscheinlich ein Betrüger*, *Berlijn*, 1830), volgens de bijzondere omstandigheden, meer echter nog volgens de vooronderstellingen en gevolgtrekkingen, ten opzichte van HAUSER, aan de waarheid der door hem verhaalde geschiedenissen getwijfeld, en hem voor eenen bedrieger gehouden. Na den dood van HAUSER wilde von LANG (*Blätter für literarische Unterhaltung*, 1834), ook nog uit zijn uiteinde daarvoor eenen grond afleiden, daar hij vermoedde, dat HAUSER zich zelve had omgebracht, wijl hij eene spoedige ontdekking van zijn bedrog had moeten vreezen. Maar de hoogleeraar DAUMER verklaarde zich uit psychologi-

sche en zedekundige gronden, en HEIDENREICH (*Geschichte und Verwundung, Krankheit und Leicheneröffnung KASPAR HAUSER'S*, in het 21.^e dl. van GRÄFE'S und WALTHER'S *Journal für Chirurgie*), uit ontleedkundige gronden, tegen de mogelijkheid van den zelfmoord, en FEUERBACH, die met de acten van onderzoek het beste bekend was, heeft zich (KASPAR HAUSER, *Beispiel eines Verbrechens am Seelenleben*, *Ansbach*, 1832) mede daartegen verklaard. Vruuchteloos was de prijsuitloving van 10,000 gulden des konings van *Beijeren*, waarbij STANHOPE er nog 5000 voegde, voor de ontdekking des moordenaars. Gedurende het verblijf van HAUSER in *Neurenberg*, kwam bij hem de van eene reis naar *Hongarijē* terugkeerende Pruisische luitenant von PIRCH, die in zijn gesprek met den jongeling ontdekte, dat hij met verscheiden Hongaarsche woorden bekend was, waaruit men afleidde een spoor der misdaad in *Hongarijē* te kunnen vinden. Voorts is bij de ontleding uit het onderzoek van lever, long en hersenen gebleken, dat HAUSER vroeger in eene dompige plaats geleefd had, met planten-kost gevoed en in intellectueele werkzaamheid en opwekking tot het leven, werkelijk belemmerd is. Vergelijk: DAUMER, *Mittheilungen über K. H.*, *Neurenberg*, 1832; FREY, *Geschichte K. H.*, *Berlijn*, 1834. In 1834 heeft men eene zerk op zijn graf geplaatst met dit opschrift: *Hic jacet CASPARUS HAUSER, aenigma*

sui temporis. Ignota nativitas, occulta mors, 1833.

HAWES (WILLIAM), een Engelsche arts, te *Islington* in 1736 geboren, kwam, na het tot zijn beroep vereischte onderwijs te hebben ontvangen, in 1759 zich te *Londen* met ter woon vestigen. De te *Amsterdam* gevestigde maatschappij ter redding van drenkelingen, gaf in dat zelfde jaar *Verhandelingen* in het licht, welke de aandacht van HAWES trokken, en deze ijverige geneeskundige was er enkel op bedacht, om in zijn land de toepassing dier behandelingen in te voeren. Zijne edelmoedige bedoeling werd op velerlei wijzen tegengewerkt; maar eindelijk overwon hij alle hinderpalen, door eene geldelijke belooning uitte loven aan al wie eenen drenkeling, met de door hem voorgeschrevene middelen zoude redden. In 1774 stichtte hij te *Londen* de menschlievendheidsmaatschappij, waarvan hij ondersecretaris en later secretaris was, en in 1777 gaf hij zijn *Adres aan het publiek* in het licht over de dooden en over de overhaaste begravingen, waarvan hij gratis zeven duizend exemplaren uitdeelde; hij bood eene guinie aan elke minne of bakér, die een kind het leven zou hebben gered, mits het feit bewezen was. HAWES was honorair lid van verschillende menschlievende genootschappen in *Amerika* en in *Engeland*. Hij overleed te *Londen*, den 5 December 1808, en liet onder andere geschriften na:

1.º *Onderzoek der oorspronkelijke geneeskunde van den Eerw. JOHN WESLEY, 1776, 3.º uitg. 1780, in 8.º; — 2.º Adres aan het wetgevendende ligchaam, over de belangrijkheid der menschlievende maatschappij, en adres aan den koning en aan het parlement van Groot-Brittannië, tot behoud van het leven der inwoners enz., 1781; — 3.º Dagboek der koninklijke menschlievende maatschappij, van 1774—1784, met een vervolg.*

HAWKSWORTH (JOHN), een Engelsche letterkundige, te *Londen* in 1715 of 1719 geboren, werkte eerst bij een' horologiemaker, was vervolgens eenigen tijd procureurs-klerk, en eindigde met zich geheel op de beoefening der letteren toeteleggen. Met de redactie der parlementaire debatten in het *Gentleman's Magazine* belast, was hij een der oprichters van den *Adventurer*, waarin hij artikelen plaatste, die hem eenen grooten roem en vrienden verwierven. Hij werd in 1773 tot directeur der Oost-Indische maatschappij benoemd, en overleed den 17 November deszelfden jaars. Behalve zijne dagblad-artikels heeft hij nagelaten: 1.º *Edgard and Emmeline*, een tooverstuk, in 1761 met bijval ten tooneele gevoerd; 2.º *Almorán and Hamet*, een Oostersche roman, door den abbé PRÉVOST in het Fransch vertaald; — 3.º *Werken van SWIFT, 1765*, met eene *Levensschets des schrijvers* en aantekeningen; — 4.º *Onuitgegeven Brieven van den-*

zelfden, met aanteekeningen, 1768, 3 dl.ⁿ, in 4.^{to}; — 5.^o *Vertaling* in het Engelsch van den TÉLÉMACHUS, 1768, in 4.^{to}; — 6.^o *De eerste reis van Cook, Londen, 1773*, in 4.^{to}; de redactie derzelve werd hem door de regering toevertrouwd, terwijl hem eene som van 5000 ponden sterlings voor dien arbeid werd toegekend, die niet aan de algemeene verwachting beantwoordde. In het begin met geestdrift gelezen en door de dagbladen geprezen, ontdekte men weldra dat de voorrede denkbeelden bevatte, welke met de beginselen der godsdienst in strijd waren, en dat het werk verscheiden feiten bevatte betrekkelijk de zeden der wilden, die evenzeer tegen de waarheid als tegen de betamelijkheid aandruischten; men beschuldigde hem daarenboven, de hem toevertrouwde documenten in verscheiden punten vervalscht te hebben, en men verweet hem verscheiden wetenschappelijke dwalingen. Hij had daarenboven nog het verdriet van onder zijnen naam eene verzameling van platen in het licht te zien verschijnen, die volkomen aan de losbandigheid zijner verhalen beantwoordde.

HAWKINS (Sir JOHN), een beroemde zeevaarder, in 1520 te *Plymouth* geboren, was reeds vroeg bestemd om zijnen vader, die hetzelfde beroep met roem uitoefende, te volgen, en deed eerst verscheiden reizen naar *Spanje*, *Portugal* en de *Kanarische eilanden*. Hij was een

der eersten, die den eerloozen negerhandel uitoefenden, welke weldra een gewigtige handelak voor *Engeland* werd. Om hem daarvoor te beloonen, stond de koningin ELIZABETH hem toe, om het helmstuk van zijn wapenschild met eenen Neger te versieren. In 1588 werd hij tot schout-bij-nacht benoemd der vloot, bestemd om de beruchte *Armada* [Spaansche onoverwinnelijke vloot] te bevechten. De talenten, welke hij bij deze gelegenheid aan den dag legde, verwierven hem den titel van ridder. In 1595 stelde hij eene onderneming voor tegen de Spaansche bezittingen in *West-Indië*, die echter niet gelukkig uitviel. Hij stierf van verdriet hierover den 22 November 1595. Zijne dapperheid, zijne groote ervarenheid in de zeevaartkunde, hebben zijne gedachtenis aan de Engelschen dierbaar gemaakt. Hij heeft te *Chatam* een hospitaal gesticht voor de invalieden der zeemagt. HAKLUYT (zie dat Art. -*Wbk.*-) heeft in zijne verzameling het *verhaal der reizen* van HAWKINS opgenomen. Deze familie heeft verscheiden andere beroemde zeevaarders opgeleverd.

HAWORTH (ADRIAAN HARDY), in 1785 geboren, en den 24 Augustus 1833, bij *Chelsea*, overleden; heeft zich eenen naam gemaakt onder de beroemdste insektenbeschrijvers en kruidkundigen van *Engeland*, door een aantal uitnuntende werken, over deze beide takken der natuurlijke historie. De belangrijkste zijn: 1.^o *Lepidoptera*

britannica, 1823 tot 1828, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Synopsis plantarum succulentarum*, 1812, in 8.^{vo}; hetwelk hij in 1819 met een *Supplement* vermeerderde, en in 1821 met een *Overzicht* der familiën en soorten dier klasse. Voorts vindt men in de *Mémoires des sociétés Linnéenne et d'horticulture*, aanteekeningen en verhandelingen van dezen geleerde.

HAXO (FRANCISCUS NICOLAAS BENEDICTUS), luitenant-generaal en pair van *Frankrijk*, in 1774 te *Luneville* geboren, uit eene Poolse familie, die koning STANISLAUS was gevolgd. Hij was een neef van den generaal HAXO (zie dat Art. *Wbk.*-), die in den Vendéeschen oorlog sneefde. Reeds vroeg in militaire dienst getreden, maakte hij zijne eerste wapenfeiten aan den *Rijn* en in *Zwitserland*. In 1809 tot *bataillons-chef* bevorderd, onderscheidde hij zich, bij de tweede belegering van *Saragossa*, alwaar hij gekwetst werd. Hij was het, die door met even zoo vele bekwaamheid als onverschrokkenheid aangelegde werken, aan de infanterie de achtereenvolgende in bezitneming van drie kloosters gemakkelijk maakte, waarvan het voornaamste dat van *Santa-Engracia* was, en die door derzelve nabijheid een bolwerk opleverden, waartegen het Fransche leger bij de eerste belegering het hoofd had gestooten. Na de inneming van *Saragossa* tot kolonel benoemd, opende hij later, bij de belegering van *Lerida*, onder de bevelen van den marschalk SUCHET, de loopgraven;

nadat deze stad stormenderhand was ingenomen, werd hij met het beleg van *Meguinensa* belast. Deze beide belegeringen verwierpen hem eene plaats onder de beroemdste officieren van genie. Tot brigade-generaal benoemd, werd hij bestemd om den Russischen veldtog mede te maken. Na den slag van *Mohiliw*, benoemde NAPOLEON hem tot luitenant-generaal. In het begin van 1813, herstelde en regelde HAXO de vestingwerken der stad *Hamburg*. Na zich te *Dresden* tot den keizer te hebben begeven, werd hij bij den generaal VANDAMME gedetacheerd, die belast was eene afleiding in *Boheme* te maken; doch die overrompeld, zich verplicht zag de wapens nederteleggen (zie VANDAMME -*Wbk.*-). HAXO, krijgsgevangen gemaakt, kwam eerst bij den vrede in *Frankrijk* terug. In 1815 maakte hij den veldtog van *Waterloo* mede, trok vervolgens met het overschot des legers achter de *Loire* terug, en werd met de generaals KELLERMANN en GÉRARD naar *Parijs* afgevaardigd, om tegen de afanking van dat leger te protesteren. Onder de restauratie bekleedde hij den post van algemeen inspecteur der genie. Na de Julij-omwenteling werd hem in 1832, de regeling van het beleg van *Antwerpen* opgedragen, en hij ontwikkelde daarbij dezelfde uitstekende talenten, welke vroeger zijnen roem zoo zeer hadden doen stijgen. Toen het ter sprake kwam om *Parijs* te versterken; verklaarde zich HAXO, in strijd met het gevoelen

van verscheiden veldheeren, die een stelsel van op zich zelve staande forten verkozen, voor eene met bolwerken voorziene insluiting, een gevoelen, dat hij reeds in 1815 had blootgelegd, toen NAPOLEON hem belast had, om een plan tot deze gewigtige zaak te ontwerpen. Na eene langdurige en smartelijke ziekte is HAXO, den 25 Junij 1838, te *Parijs* overleden.

HAY (GEORGE), apostolisch vicarius in *Schotland*, in 1729 van presbyteriaansche ouders geboren, studeerde eerst in de geneeskunde, en oefende die zelfs uit in het leger van den pretendent, tijdens den veldtocht van 1745. Na den val dier partij, werd hij in hechtenis genomen en ondervraagd omtrent degene, die de wapens hadden gevoerd; doch hij ver raadde niemand. Na in de bibliotheek van eenen vriend eenige catholieke twistschriften te hebben gevonden, werd hij door de bewijzen der catholieke godsdienst zoo zeer getroffen, dat hij besloot dezelve te omhelzen, en hij begaf zich naar *Rome*, om er zijne godgeleerde studiën te volbrengen en er de heilige priesterwijding te ontvangen. Hij keerde vervolgens naar *Schotland* terug, om zich aan het werk der missiën toetewijden. Zijne godsvrucht, zijn moed en zijne talenten deden hem weldra onderscheiden, en in 1768 werd hij coadjutor van JACOBUS GRANT, bisschop van *Sina*, en apostolisch vicarius der vlakten van *Schotland* benoemd. Hij verving

hem eenige jaren later (December 1778), en overleed den 15 October 1811, na aan de Catholijken van zijn land uitstekende diensten te hebben bewezen. Hij heeft nagelaten: 1.° *Letters on usury and interest*; — 2.° *The scripture doctrine of miracles displayed*; — 3.° *The sincere, devout and pious christians*, enz., welke allen in geheel *Groot-Britannië* en *Ierland* in gebruik zijn, en grootelijks op prijs worden gesteld, en ten gevolge van welke de voornaamste en aanzienlijkste prelaten der beide koninkrijken met hem in briefwisseling traden.

* HAYDON (ROBERT BENJAMIN), te *Plymouth* in 1786 geboren, legde zich op de schilderkunst toe, welke hij met eene gloeiende geestdrift was toegedaan. *Londen*, waar hij in 1804 voor het eerst verscheen, om er voortaan zijne woonplaats te nemen, ontving hem met onderscheiding. Na den eersten *Parijschen* vrede, bezocht hij met WILKIE *Parijs*, om de aldaar nog vereenigde kunstwerken van *Spanje*, *Italië*, *Duitschland* en de *Nederlanden* te beoefenen. Bij zijne terugkomst in den omgang met de voorname wereld gezocht, met de eerste staatsmannen, redenaars en dichters bevriend, kon HAYDON zich aan de begoocheling overgeven, dat dit zijn natuurlijk standpunt was, dat hij zoo hoog boven al zijne kunstgenooten stond, om bij voorkeur de lieveling des geluks te moeten zijn; dat dit overdreven zelfgevoel hem vele vijanden be-

rokkende, zal wel geen betoog behoeven. Een ander nadeel van zijn standpunt was de voortdurende geldverlegenheid, waarin het hem verplaatste. De arme, tot zijn penseel beperkte, kunstenaar wilde gelijken tred houden met de rijke lords zijner kennis, of ten minste in zijne uitwendige inrigting den schijn aannemen, alsof hij op gelijken voet met hen stond. Niet lang echter was hij in staat zich op dat standpunt te handhaven. Lastige, onbevredigde schuldeischers deden dikwijls de geheele strengheid der wet op hem toepassen, daar zij hem in de schuldgevangenis lieten zetten. Toenmaals was de kunstenaar nog jong en zijne opgeruimdheid wist aan dit ongeval eene vrolijke zijde te geven. Hij schilderde gearestukken uit het gevangenisleven, die algemeenen bijval vonden. GEORGE IV kocht een derzelve, eene spotverkiezing (*Mock-election*) voorstellende, voor 500 ponden sterlings. Naauwelijks echter was hij weder in vrijheid gesteld, of de geheele horizon zijns levens betrok met duistere wolken. In de laatste jaren werd er geen enkel koper meer voor zijne stukken gevonden; zijne tentoonstellingen van nieuwe schilderijen werden schaarsch of volstrekt niet bezocht, zoodat hij daardoor in eene diepe zwaarmoedigheid verviel. In zijnen nood schreef hij aan verscheiden voormalige vrienden en begunstigers brieven, in welke hij hun schilderijen te koop aanbod. Van alle antwoordde nie-

mand, dan alleen ROBERT PEEL, die hem, wel is waar, niets afkocht, maar hem 50 ponden st. toezond. Nadat hij op den 22 Junij 1846 zijne vrouw, onder eenig voorwendsel, uit zijne werkplaats verwijderd had, bragt HAYDON zich zelve om het leven. Ook aan zijne vrouw zond PEEL, zoodra hij het treurig uiteinde van haren man vernomen had, uit eene milde stichting 200 ponden sterlings.

HAYNE (FRIEDRICH GOTTLÖB), een kruidkundige, den 18 Maart 1763 te *Ytterbogk* geboren, oefende het beroep van artsenijsbereider uit, en na zich door kruidkundige en technologische proefnemingen te hebben doen opmerken, bekwam hij eenen leerstoel aan de universiteit van *Berlijn*. Hij bekleedde denzelfden met roem, terwijl hij met eene zeldzame handigheid en bekwaamheid inzamelde, beschreef en rangschikte. Hij overleed den 18 April 1832. Men heeft hem te danken: 1.º *Botanisches Bilderbuch*; *Leipzig*, 1794—1819, 5 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 2.º *Termini botanici iconibus illustrati*, *Berlijn*, 1799 tot 1817, 2 dl.ⁿ in 15 afl.ⁿ; — 3.º *Darstellung und Beschreibung der in der Arzneykunde gebräuchlichen Gewächse*, *ibid*, 1801—1831, 12 dl.ⁿ in 4.^{to}; met 600 platen; een werk, dat hem waarlijk tot gedenkteeken verstrekt, dat van de bekwaamheid des schrijvers als phytograaph, van zijn talent als teekenaar, en van zijne wakkerheid als hoofd eener onder-

neming getuigt, waarbij zoo vele kunstenaars geleid moesten worden; — 4.^o *De coloribus corporum naturalium commentatio physiographica*, *Berlijn*, 1814; — 5.^o *Dendrologische Flora*, *ib.* 1822. Voorts een aantal oorspronkelijke opstellen, in verschillende Tijdschriften en akademische Verhandelingen geplaatst.

* HAZART (CORNELIUS), een beroemde Jesuit, die in de 2.^e helft der 17.^e eeuw bloeide, en zich door zijne geleerdheid eervol onderscheidde. Hij oefende het predikambt te *Antwerpen* uit, en verwierf zich door zijne welsprekendheid, nevens JOANNES COSTER en HENDRIK ENGELGRAVE, eene uitstekende plaats onder de redenaars van naam, welke *België* heeft opgeleverd. Meer dan dertig jaren wijdde hij zich met den meesten lof toe aan de verdediging der Kerk en harer leer. Tot zijne voornameste geschriften behooren: 1.^o *Triumph der Pausen van Roomen*, 3 dl.ⁿ, in fol, *Antwerpen*, 1678—1681. Het was wegens eenige zinsneden, voorkomende blz. 297—298 van het 3.^e deel, over JANSENIUS van *Iperen*, dat een paar naneven van JANSENIUS en hunne partij den waardigen Jesuit bij den Internuntius te *Brussel* aanklaagden, en in beleedigende schotschriften uitkreten, als hadde de schrijver van den *Triumph der Pausen* hun doorluchtig geslacht lasterlijk meer dan eene grove smet aangewreven; vooral deze: dat JANSENIUS in

het beruchte eedgespan van *Bourgfontaine*, geene geringe rol zou gespeeld hebben (zie FILLEAU -Wbk.). Zijne overige werken zijn: 2.^o *Triumph van de waerachtige Kercke*, *Antwerpen*, 1673, in fol; — 3.^o *Triumph van de christelijke Leer*, ofte *Groote Catechismus*, 2 dl.ⁿ, in fol., *Antwerpen*, 1683. — Verder een aantal *Strijdschriften*, over voorname punten der Catholijke Leer, tegen de dwalingen der hervorming.

HEBEL (JOHANN PETER), een uitmuntende Duitsche volksdichter, in het zogenaamde Allemansch dialect, den 11 Mei 1760 te *Bazel* geboren, en te *Hausen* bij *Schopfheim*, in het Badische opgevoed, verloor vroegtijdig zijnen vader, en werd opgevoed door zijne moeder, eene zachtvaardige en vrome vrouw, die hem edele gevoelens inboezemde en hem naar *Bazel* zond, om in het gymnasium aldaar zijne studiën te beginnen; hij verloor kort daarna die goede moeder, maar had het geluk eene schuilplaats te vinden bij den brigadier ISSELYN, en later een' pleegvader in een' Badisch prelaat, die hem zijne studiën te *Karlsruhe* en aan de universiteit van *Erlangen* liet ten einde brengen. In 1783 werd hij onderwijzer aan het pädagogium te *Lörrach*, in 1791 aan het toenmalige gymnasium te *Karlsruhe*, en tevens predikant aldaar. In 1805 bekam hij den titel van kerkraad; in 1808 werd hij director van het tegenwoordige lyceum; in 1809 lid der protestantsche kerkelijke

commissie, en in 1821 bekwaam hij van de theologische faculteit te *Heidelberg* de doctorale waardigheid. Hij stierf op eene terugreis van *Mannheim*, te *Schwetzingen*, den 22 Septb. 1826. Men heeft van hem: 1.^o *Allemannische Gedichte*, *Karlsruhe*, 1803; 8.^o uitg. 1842; — 2.^o *Rheinländischer Haussfreund*, ib. 1808—1811; 3.^o uitg. *Stuttgart*, 1822; — 3.^o *Schatzkästlein des Rheinländischen Hausfreundes*, nieuwe uitg., ib. 1845; geïllustreerde uitg. met 60 houtsneden, ib. 1846; — 4.^o *Die biblischen Geschichten*, 2 dl.ⁿ, ib.; nieuwe uitg. 1830. Zijne *Sämmtliche Werke*, verscheenen te *Karlsruhe*, in 1837, 8 dl.ⁿ in 8.^{vo}

* HÉBER (REGINALD), protestantsch bisschop van *Calcutta*, in 1783 te *Malpas* in *Cheshire* geboren, won in 1802 aan de universiteit te *Oxford* eenen prijs voor Latijnsche hexameters (zesvoetige versen), in 1803 voor het Engelsche gedicht *Palestine*, en beoefende later voornamelijk de wiskunde. Eenen derden prijs verwierf hij door de verhandeling *On the Sense of Honour*. In het bezit eener geleerden-prebende, reisde hij door *Duitschland*, *Rusland* en *Crimea*, gaf in 1808 het staatkundige gedicht *Europa* in het licht, en bekwaam de predikantsplaats te *Hodnet*. In 1822 verscheen zijne *Levensbeschrijving van JEREMIAS TAYLOR* (zie dat Art. -*Wbk.*-); te gelijktijd werd hij predikant van *Lincoln's Inn*, en na den dood van den bisschop

MIDDLETON, in 1823, bisschop van *Calcutta*. Met ijver zocht hij alhier het Christendom onder de Hindus te verspreiden, overleed echter reeds den 3 April 1826, ten gevolge eener bading, te *Tritchynopoli*. Na zijnen dood verscheen in het licht: 1.^o *A Narrative of a Journey through the upper provinces of India*, 2 dl.ⁿ, *Londen*, 1828; 4.^o uitg. 1829, in 3 dl.ⁿ; — 2.^o *Poems*, 2.^o uitg., ib. 1842, en *Leerreden*. Zijn *Leven*, door zijne weduwe beschreven, verscheen te *Londen* in 1830, in 2 dl.ⁿ in het licht.

HEEBREN (ARNOLD HERMANN LUDWIG), een beroemde Duitse geschiedschrijver, den 25 October 1760 te *Arbergen* bij *Bremen* geboren, bezocht, na zijne studiën volbragt te hebben, *Italië*, *Zwitserland*, *Nederland* en *Frankrijk*, en verzamelde in die verschillende landen, eene menigte kostbare bouwstoffen voor de geschiedenis der oudheid. In zijn vaderland teruggekeerd, hield hij zich bezig met het verzamelen van oorkonden, over de staatkundige huishoudkunde der ouden, een studie-tak, tot dusverre zeer verwaarloosd, en waarvan hij de schepper was. In 1799 tot hoogleeraar der geschiedenis aan de universiteit van *Göttingen* benoemd, bekleedde hij dien leerstoel met eenen zeldzamen roem, en overleed in die stad den 6 Maart 1842. Hij was ridder der *Guelfen-orde*, en vreemd lid der akademie van opschriften. In chronologische orde zijn zijne voornaamste schriften: 1.^o

Commentatio in opus caelatum antiquum Musei Pio-Clementini, Rome, 1786; — 2.º Expositio fragmenti tabulae marmoreae operibus caelatis et inscriptionibus graecis ornatae Musei Borgiani Velitris, 1786; — 3.º Progr. in quo disputantur nonnulla de codicibus manuscriptis Eclogarum Joannis Stobaei, Göttingen, 1787; — 4.º Entwurf zu seinen Vorlesungen über die Geschichte und Litteratur der schönen Wissenschaften, 1788; — 5.º Ueber den Einfluss der Normannen auf die französische Sprache und Litteratur, 1789; — 6.º Entwurf zu Vorlesungen über alle Geschichte, in Verbindung mit alter Geographie, 1790; — 7.º Commentatio de Graecorum de India et cum Indis commercii, 2 dl.ⁿ, 1791; — 8.º Joannis Stobaei Eclogarum physicarum et ethicarum libri duo, 2 dl.ⁿ, 1792—94; — zijn hoofdwerk: 9.º Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt, 1794—96, werd drie malen herdrukt, de laatste uitgave is van 1824—26, in 5 dl.ⁿ [Volgens deze laatste vierde uitgave bezitten wij eene uitmuntende vertaling in het Nederduitsch van dit geleerde, hoogstbelangrijke werk, door M.^r G. DORN SEIFFEN bewerkt, Rotterdam, 1824—1827, 6 zware dl.ⁿ in gr. 8.^{vo}, met platen en kaarten]; — 10.º Geschichte des Studiums der classischen Litteratur seit dem Wiederaufleben der Wissenschaften, 1797—1801, 2 dl.ⁿ; nieuwe uitg. 1822; —

11.º Entwurf zu Vorlesungen über die mittlere Geschichte, 1797; — 12.º Entwurf zu Vorlesungen über die Geschichte der Europäischen Staaten in den letzten drei Jahrhunderten, 1799; — 13.º Handbuch der alten Erdbeschreibung, 1799; — 14.º Handbuch der Geschichte des Alterthums, 1799; 5.º uitg. 1828; — 15.º Kleine historische Schriften, 3 dl.ⁿ, 1803—1808; — 16.º Versuch einer Entwicklung der Folgen der Kreuzzüge für Europa, 1808; — 17.º JOH. VON MULLER, der Historiker, 1809; — 18.º Memoria HEYNI, 1813 (hetzelve ook in het Hoogduitsch); — 19.º SPITTLER geschildert, 1812; — 20.º Geschichte des Europäischen Staatensystems und seiner Colonien, 1809; 5.º uitg. 1830, een algemeen gezocht handboek; — 21.º Ueber die Quellen der Geographen STRABO und PTOLOMÄUS und der Biographien PLUTARCHS; verder een aantal Verhandelingen. Zijne gezamenlijke geschiedkundige werken, werden in 15 dl.ⁿ in het licht gegeven, 1821—26.

HEERKENS (GERARDUS NICOLAUS), een geneesheer en dichter in Julij 1726, in het *Kleine Meer*, bij Groningen geboren, en in laatstgenoemde stad, den 8 Augustus 1801 overleden, beweerde, op eene reis door Italië, de plaats te hebben ontdekt, waar het landhuis van HORATIUS gestaan had; dit gelukkig toeval droeg meer bij, om hem bekend te maken dan zijne letterkundige verdiensten. Een

gedurende eenigen tijd met zeer vele behendigheid vermomd bedrog vestigde de aandacht nog meer op hem. Hij had der Fransche akademie van opschriften eenige fragmenten van een treurspel *Terwus*, dat hij aan LUCIUS VERUS, een dichter uit de eeuw van AUGUSTUS, toeschreef, aangeboden, en dit stuk stond op het punt, de eer te genieten van in het Louvre, ten koste van den staat gedrukt te worden, toen men ontdekte dat hetzelfde de *Progné* van GREGORIO CARRARIO was, te Venetië in 1658, en te Rome eene eeuw later in het licht gegeven. Men heeft van HEERKENS: 1.^o *De valetudine litteratorum*, een dichtstuk, Leyden, 1749; — 2.^o *Marii Curilli Groningensis Satyrae*, 1750, in 4.^{to}; — 3.^o *Iler Venetum*, 1760, in 8.^{vo}; — 4.^o *Notabilium, libri duo*, 1765, in 8.^{vo}; — 5.^o *Italicorum, libri tres, Groningen*, 1793, in 8.^{vo}, enz.

HEGEL (GEORG WILHELM FRIEDRICH), de grondlegger van een nieuw wijsgeerig stelsel, den 27 Augustus 1770 te Stuttgart geboren, begaf zich in den ouderdom van 18 jaren naar Tubingen, om er zijne studiën te volbrengen; hij was eenigen tijd huisonderwijzer in Zwitserland en in Frankfurt a/M. Na den dood zijns vaders, maakte hij gebruik van zekere onafhankelijkheid, welke hem zijn matig erfdeel verschafte, om zich in 1801 als privaat-docent te Jena te gaan vestigen, alwaar hij met

II. DEEL.

zijn universiteitsvriend SCHELLING, die te Tubingen zijn kamergenoot was geweest, en van wien hij niet kon vermoeden; dat hij eenmaal zijn antagonist zoude worden, het critische *Journal der Philosophie* uitgaf. In 1806, met eene geringe bezoldiging tot plaatsvervangend hoogleeraar benoemd, gaf hij in het volgende jaar zijne *Phänomenologie des Geistes* in het licht, waarin hij beginselen ontwikkelde, die geheel met de leer van SCHELLING in strijd waren. Genoodzaakt om Jena te verlaten, begaf hij zich naar Bamberg, alwaar hij gedurende twee jaren de redactie van het dagblad dier stad in handen had. Tot rector van het gymnasium van Neurenberg benoemd, was het aldaar dat hij zijn eerste hoofdwerk, *Wissenschaft der Logik*, 3 dl.ⁿ, 1812—16, zamenstelde en in het licht gaf. In 1816, werd hij als hoogleeraar naar Heidelberg beroepen, en nadat hij aldaar in 1817 zijne *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften*, 1817; 3.^e uitg. 1830, had in het licht gegeven, haastte zich de Pruisische minister, om hem aan de universiteit van Berlijn te verbinden. In weerwil aller pogingen van het Badisch bestuur, om hem in Heidelberg te behouden, kwam HEGEL in den herfst 1818 te Berlijn, alwaar hij gedurende 13 jaren door SOLGER, en in den laatsten tijd, door eenige zijner leerlingen ondersteund, zich beijverde om zijner leer ingang te doen vinden.

Hij overleed te *Berlijn*, aan de cholera den 14 November 1831. [Behalve de reeds aangevoerde geschriften, heeft men nog van HEGEL: 1.^o *De orbitis planetarum*, *Jena*, 1801; — 2.^o *Differenz des Fichteschen und Schellingschen Systems*, ib. 1801; — 3.^o *Grundliniën der Philosophie des Rechts*, *Berlijn*, 1821. — Na zijnen dood werd in het licht gegeven: 4.^o *Die Philosophie der Religion von Marheinecke*, ib. 1832, 2 dl.ⁿ; — 5.^o *Asthetik von Hotho*, ib. 1835—38, 3 dl.ⁿ; — 6.^o *Philosophie der Geschichte, von Gans*, ib. 1837. — Verder eene volledige uitgave zijner werken, door eene vereeniging van vrienden (PH. MARHEINECKE, J. SCHULZE, E. GANS, L. VON HENNING, H. HOTHO, K. MICHELET, F. FÖRSTER), ib. 1832—40, 18 deelen, waarvan enkele deelen reeds weder op nieuw zijn opgelegd. Het behoort niet tot het plan van dit Woordenboek, om alhier in eene ontwikkeling van het wijsgeerige stelsel van HEGEL te treden; degene die omtrent hetzelfde mogten wenschen ingelicht te zijn, verwijzen wij naar de *Allgemeine Realencyclopädie für das katholische Deutschland*, 1847—50, 5.^o dl., Art. *Hegel und Hegelthum*].

* HEIBERG (PETER ANDREAS), toneel- en hekeldichter, en schrijver over de staatkunde, in 1758 te *Vordingborg* geboren, begaf zich, wegens staatkundige inzigten uit *Denemarken* verbannen, in 1800 naar *Parijs*,

waar hij eene aanstelling in een bureau bekwam. Hij vergezeldde TALLEYRAND naar *Berlijn*, *Warschau*, *Erfurt* en *Weenen*, en overleed, sedert 1817 gepensioneerd, in 1841 te *Parijs*. Zijne *Tooneelspelen* zijn sieraden der Deensche letterkunde, 1806—19, 4 dl.ⁿ; ook voerde hij den satyrisch-politischen roman in *Denemarken* in. Tot zijne Fransche geschriften behooren: 1.^o *Précis histor. et crit. de la constitution de la monarchie Danoise*, *Parijs*, 1820; — 2.^o *Lettres d'un Norwégien*, ib. 1822; verder nog: 3.^o *Drei Jahr in Bergen*, 1829; — 4.^o *Erinnerungen aus meiner Werksamkeit in Frankreich*, 1830. — Zijn zoon JOHANN LUDWIG, sedert 1822 hoogleeraar te *Kiel*, volgt op eene roemrijke wijze het dichterlijke voetspoor zijns vaders.

* HEINE (JOHANN GEORG), in 1770 te *Lauterbach* in *Oostenrijk* geboren, vervaardigde heekundige werktuigen, en rigtte in 1798, te *Wurzburg* eene werkplaats voor dezelve op, bekwam weldra eenen grooten roem, en werd in 1802 universiteits instrumentmaker en bandagist. Nu hield hij zich bezig met de uitvinding van nieuwe kunstwerktuigen bij beenbreuken en verrekkingen, later met de mechanische behandeling van ruggegraatskrommingen en horrelvoeten, rigtte te dien einde in 1816 te *Wurzburg* eene bijzondere orthopedische inrigting (*Karolineninstitut*) op, hetwelk onder meer dergelijke

in *Duitschland* den grootsten roem verwierf. In 1824 werd hij te *Jena* Dr. der heekunde, daarna bijzitter en demonstrator der *orthopedie*; in 1835 werd hij naar 's *Gravenhage* beroepen, alwaar hij een zeebad inrigtte, en in 1838 overleed. Hij schreef eenige bijzonderheden over zijne instrumenten, en eene levensschets van zich zelve.

HEINECKEN (KARL HEINRICH VON), oudste broeder van het zoogenaamde wonderkind (zie HEINECKEN -*Wbk.*-), te *Lubeck* in 1706 geboren, studeerde in de regtsgeleerdheid te *Leipzig*, onderscheidde zich door zijne zucht voor de kunsten, en werd geheim-secretaris van den minister BRÜHL, die hem verscheiden gewigtige zendingen toevertrouwde. Ter belooning zijner diensten ontving hij brieven van adeldom, en den titel van keur-Saksische geheime kamerraad. Na in de diplomatie en in de administratie gewigtige posten te hebben bekleed, overleed hij den 5 December 1791. De kunsten vonden in hem eenen edelmoedigen beschermmer. Hij ondernam voor zijne eigene rekening, de uitgave van de *Dresdener galerij* — *Recueil d'estampes d'après les plus célèbres tableaux de la galerie royale de Dresde*, 1755, 2 dl.ⁿ, in fol. — die, indien de keurvorst hem niet te hulp ware gekomen, zijnen ondergang ten gevolge zou hebben gehad. Verder heeft men van

hem: 1.^o *Nachrichten von Künstlern und Kunstsachen*, *Leipzig*, 1768, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Neue Nachrichten*, *Dresden* en *Leipzig*, 1786, in 8.^{vo}; — 3.^o *Dictionnaire des artistes dont nous avons des estampes*, *Leipzig*, 1778—90, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; dit Woordenboek gaat slechts van A—Diz.

* HEINRICH (JOSEPH PLACIDIUS), een uitstekende natuurkundige, den 19 October 1758 te *Schierling* bij *Regensburg* geboren, werd voor den geestelijken staat bestemd, en in het rijksstift *St. Emmeran* opgenomen. Toen in 1781 COELESTINUS STEIGLEHNER uit dat gesticht als hoogleeraar naar de universiteit van *Ingolstadt* gezonden werd, zette HEINRICH de door dezen begonnen meteorologische waarnemingen voort, en eene der eerste mededeelingen uit den rijken schat derzelve waren de *Oscillationes Mercurii in tubo Torricelliano ingruentes procellis et tempestatibus observatae in Museo physico Ratisbonae ad S. Emmeranum annis 1788 et 1789*. Toen STEIGLEHNER in 1791, naar zijn klooster teruggeroepen en tot vorst-abt verkozen werd, verving hem HEINRICH in *Ingolstadt*, en verbleef aldaar tot in 1798. Onmiddellijk na zijne terugkomst vermeerderde HEINRICH de instrumenten van zijn klooster, en begon eene regelmatig voortgezette reeks van waarnemingen, waarvan hij de resultaten in de *Monatlicher Correspondenz* van ZACHS mededeelde. Hij legde

er zich voornamelijk op toe, om eene nauwkeurige bepaling der poolhoogte van *Regensburg* te bekomen, wyl zulks van den grootsten invloed op al zijne astronomische verrigtingen moest zijn, en schreef daarover in 1801 zijne verhandeling: *De longitudine et latitudine geographica urbis Ratisbonæ observationibus astronomicis determinata, cui accedunt Theses selectæ ex Physica et Mathesi*. De kommervolle bezorgdheid, welke de vernietiging der rijks-abdij *St. Emmeran*, den 1 December 1802 bij HEINRICH moest te weeg brengen, werd weldra verdreven door de buitengewone gunstbewijzen van den nieuwen bezitter derzelve, den vorst-primaat, KARREL VON DALBERG, die, zelf een geleerde zijnde, aan elke wetenschappelijke nasporing de welwillendste ondersteuning verleende, en eene jaarlijksche som van 600 gld. bestemde ter voortzetting en aanschaffing van nieuwe werken en tot aankoop van natuurkundige werktuigen, welke ter vrije beschikking van den waardigen HEINRICH werden gesteld. Hij verrijkte ook het observatorium, met eenen door FORTIN te *Parijs* zamengestelden repetitie-cirkel, die 4,000 franken kostte. HEINRICH hield zich omtrent dezen tijd voornamelijk bezig met onderzoekingen betrekkelijk de physische en chemische natuur van het licht. Reeds in de *Neuen philosophischen Abhandlungen der bayr. Akademie der Wissenschaften*, voor 1789, vond men van hem eene met den prijs bekroonde verhandeling

over de vraag: » Komt het Newtonsche of het Eulersche stelsel van het licht overeen met de nieuwste proefnemingen en ondervindingen der natuurkunde? » Toen later de natuurlijke gesteldheid des lichts bij herhaling door onderscheidene geleerde genootschappen tot onderwerpen van prijsvragen gemaakt werden, trad HEINRICH op nieuw in het strijdperk. Zijn geschrift: *Von der Natur und den Eigenschaften des Lichtes, Petersburg*, 1808, bewam van de K. Russische akademie der wetenschappen, den halven prijs; en aan zijne verhandeling *Brevis et dilucida chemicorum effectuum luminis diversorum expositio, addita, quæ inde derivatur etc.* werd door de Jablonskische maatschappij te *Leipzig* de volle prijs toegekend. Het keizerlijke Fransche instituut gaf aan zijne verhandeling de tweede plaats, en de vleijendste getuigenis, hem zelve echter ruimde het; toen hij in gezelschap van zijnen hoogen beschermer, den vorst-primaat, van December 1809 tot April 1810 te *Parijs* verwijsde, eene plaats tusschen de gewone leden in. Aan deze onderzoekingen over het licht sloten zich als voortzetting zijne waarnemingen *Ueber die Phosphorescenz der Körper, Neurenberg*, 1811—20, aan. De gedachtenis van zijnen onderwijzer en voorganger STEIGLEHNER vereerde hij door eene *Levensgeschiedenis* deszelve, *Regensburg*, 1819. — Toen in April 1812, de volslagene ontbinding van het eerwaardige

rijksstift *St. Emmeran* volgde, en de kloostergebouwen in het bezit kwamen van den vorst van *Thurn* en *Taxis*, ruimde deze aan den voormaligen sterrekundigen waarnemer eenen massiven toren aan den stadsmuur in, en liet denzelven met aanmerkelijke kosten herstellen. Hier vermeerderde HEINRICH de reeds voorhanden zijnde werktuigen uit zijne eigene middelen met nieuwe, en zette gedurende 10 jaren zijne astronomische en meteorologische waarnemingen voort. Daarbij hield hij, zoo als reeds vroeger, aan het lyceum voorlezingen, van welke voornamelijk die over de proefondervindelijke natuurkunde, door personen uit den beschaafden stand talrijk bezocht werden. Door zijne benoeming tot domkapittelheer, in 1821, in eenen nieuwen kring van pligten verplaatst, gaf hij al zijne werktuigen aan het lyceum over. Doch ook in zijne tegenwoordige standplaats verkoelde zijnen ijver voor de wetenschappen niet, maar zette hij zijne weerkundige waarnemingen voort tot kort voor zijnen dood, die den 18 Januarij 1825 plaats had.

* HEINROTH (JOHANN CHRISTIAN FRIEDRICH AUGUST), een geestrijke zielkundige (*Psycholoog*), den 17 Januarij 1773 te *Leipzig*, waar zijn vader militaire arts was, geboren. Na de Nicolai-school aldaar bezocht te hebben, betrok hij in 1791 de hoogeschool, om in de ge-

neeskunde te studeren. Door FICHTE'S *Wissenschaftlehre* en eene aangeborene neiging tot wijsgeerig godsdienstige bespiegeling medegesleept, wilde hij zich op de theologie toelaggen: een besluit, dat slechts door de schoone gelegenheid, om *Italië* te kunnen bereizen, en eenen zieken Russischen graaf als arts te vergezellen, voorloopig buiten gevolg bleef. Na het overlijden des graafs in *Rome*, bezocht HEINROTH op de terugreis *Weenen*, om den beroemden geneeskundige PETER FRANK te leeren kennen. In 1803 werd hij te *Leipzig* in het Jakobs-hospitaal als tweede arts aangesteld; hij verliet dezen post echter weldra, om in *Erlangen* de godgeleerdheid te beoefenen. Zijne bekrompene omstandigheden noodzaakten hem echter tot de geneeskunde terug te keeren; in 1805 werd hij gepromoveerd, begon in zijne geboorteplaats de geneeskundige praktijk en bekwam tevens in 1806 de vergunning, om aan de hoogeschool voorlezingen over de anthropologie te mogen houden. Gedurende den vrijheidsoorlog diende hij met ijver als militaire arts. De scherpzinnige verklaringen over den aard van de ziekten des geestes, zoo als dezelve in de *Beiträgen zur Krankheitslehre* ontwikkeld worden, baanden hem den weg tot den leerstoel der psychische therapie, welke bijzonder voor hem aan de universiteit opgericht werd. Daar hij tevens arts in het tuchthuis van *St. George*

was, had hij rijke gelegenheid, om diepe theoretische en praktische nasporingen omtrent de zieke ziel (*Psyche*) te maken. Het resultaat der opmerkelijke waarneming der ziels-beroeringen was voor hem, dat de verwarringen des geestes en de meeste zieleziekten niet uitsluitend in lichamelijke desorganisatie haren zetel en wortel hebben, maar dat, even als alle andere hartstogten, zoo ook de krank- en dolzinnigheid in eene botsing (*Conflict*) van geestvermogens (*geistiger Potenzen*) derzelve geheimvolle oorzaken moeten hebben, vandaar dat ook de radikale genezing minder uit het ligchaam, dan uit de zamenwerking van somatische en psychische elementen moet bewerkt worden. Daarom houdt HEINROTH zich zoo gaarne bezig met het thema der opvoeding van den geheelen mensch, van zijne gelijkmatige ontwikkeling der drie harmonische levenskrachten: ligchaam, ziel en geest. De gemoedelijke voordragt en de warme, in denkbelden rijke welsprekendheid bevelen zijne schriften aan, als eene hoogst leerrijke en boeiende lektuur. Tot de voornaamste derzelve behooren: 1.^o *Lehrbuch der Störungen des Seelenlebens*, met het bijvoegsel *Anleitung für angehende Irrenärzte zu richtiger Behandlung ihrer Kranken*, 1825; — 2.^o *Lehrbuch der Anthropologie*, 1831; — 3.^o *Lehrbuch der Seelengesundheitslehr*, 2 dl.ⁿ, 1823—24; — 4.^o *System der psychisch-gerichtlichen Medizin*,

1825; — 5.^o *Die Psychologie als Selbsterkenntnislehre*, 1827; — 6.^o *Grundsätze der Criminal-Psychologie*, 1832; — 7.^o *Von den Grundfehlern der Erziehung und ihren Folgen*, 1828; — 8.^o *Der Schlüssel zu Himmel und Hölle im Menschen, oder über moralische Kraft und Passivität*, 1829; — 9.^o *Pistodicee, oder Resultate freier Forschung über Geschichte, Philosophie und Glauben*, 1829; — 10.^o *Ueber die Lüge, ein Beitrag zur Seelenkrankheitskunde*, 1834; — 11.^o *Ueber Erziehung und Selbstbildung*, 1837; — 12.^o *Orthobiotik, oder die Lehre vom richtigen Leben*, 1839, enz. De laatste jaren zijns levens werden door een smartelijk lichamelijke lijden verbitterd, waarvan de dood hem den 26 October 1843 bevrijdde.

* HEMANS (FELICIA DOROTHEA), eene uitmuntende Engelsche dichteres, in 1794 te Liverpool geboren, en in 1835 bij Dublin overleden. Rijk in vinding, nog rijker in gevoel, bezingt zij het liefst de heldenkracht (*Forest sanctuary*, 1825) en de werkingen des godsdienstigen gevoels. Met den poëtischen zin en de taalkundige ervarenheid van eenen HERDER begaafd, verzamelde zij: » Stemmen der volken" (*Lays of many Lands*). Spaansche en Hoogduitsche dichters las zij in de oorspronkelijke taal. Hare gezamenlijke werken, met eene levensbeschrijving door hare zuster, verschenen in 1841, te Edinburg, in 7 dl.ⁿ in het licht.

* HEMPRICH (FRIEDRICH WILHELM), een beroemde reiziger en natuuronderzoeker, den 24 Januarij 1796 te *Glatz* geboren; was de zoon van eenen heelmeester, bezocht van af 1808 het gymnasium zijner geboorteplaats, en diende in 1813 en 1814 als militaire heekkundige. Na den vrede bragt hij nog een half jaar aan het Glatzer-gymnasium door, om zich vervolgens te *Breslau* op de beoefening der geneeskunde toe te leggen. In 1815 diende hij andermaal als Pruisische militaire arts, keerde in 1817 ter voortzetting zijner studiën naar *Breslau* terug, en behaalde hier den voor de oplossing eener physiologische vraag uitgeloofden prijs. Sedert den herfst 1817, zette hij zijne studiën te *Berlijn* voort. LICHTENSTEIN, RUDOLPHI en EHRENBURG, de beroemde natuuronderzoekers, en niet minder de rijke verzamelingen van *Berlijn* bevorderden zijne zucht voor de beoefening der natuurkundige wetenschappen, aan welke hij besloot zich geheel en al toe te wijden. Na de doctorale waardigheid te hebben bekomen, en het staatsexamen te hebben afgelegd, werd hij door tusschenkomst van LICHTENSTEIN, bij het zoölogisch museum aangesteld, en tevens als onderwijzer der natuurkunde en natuurlijke historie bij het koninklijk cadetten-corps benoemd, weldra vestigde hij zich ook als privaat-docent aan de universiteit, terwijl hij zich daarbij nog met de geneeskundige praktijk bezig hield.

— Toen de luitenant-generaal MENU DE MINUTOLI eene reis naar *Egypte* wilde ondernemen, verzag de Berlijner akademie van wetenschappen EHRENBURG en HEMPRICH gelijktijdig van midde-len ter onderneming eener natuur-historische reis naar genoemd land. Met vreugde aanvaardde HEMPRICH deze gelegenheid ter vervulling van zijnen innigsten wensch. Op den 1 Junij 1820 begaf hij zich met zijnen vriend EHRENBURG op reis, vertoefde slechts eenen korten tijd in *Weenen*, en ging den 3 Augustus, te *Triest* naar *Alexandrië* onder zeil, waar hij den 2 September aankwam, terwijl MINUTOLI den 7 daaropvolgende aldaar landde. Om de noodige ondervinding in het bereizen der woestijnen op te doen, maakten de reizigers eerst kleine togten in de nabijheid van *Alexandrië*, en daarna eenen grooteren in de woestijn tot *Abukir*. Den 1 Octb. trok de vereenigde karavaan, die meer dan 40 kameelen, en bijna even zoovele gewapenden telde, de woestijn in, naar de *Cyrenaïca*. Boosaardigheid der begeleidende inboorlingen, gaf in de eerste plaats aanleiding, tot de terugkeering en scheiding van MINUTOLI, en later tot het staken der geheele onderneming. De gescheiden karavane wendden zich van *Kasr Eschdædie* naar de Oases van *Jupiter-Ammon*, en HEMPRICH keerde daarop met zijne reisgenooten naar *Alexandrië* terug, welke mocitevolle reis voor HEMPRICH niet zonder belang voor de natuurlijke his-

torie was. In 1821 bezochten zij verder *Middel-Egypte*, de omstreken der Pyramiden en de half-oases *Fajum*. Op deze reis werd EHRENBURG bij *Sakkara* ernstig ziek. HEMPRICH verpleegde hem gedurende 3 maanden met de grootste zorgvuldigheid, doch werd gelijktijdig door eene oogontsteking (*ophthalmia aegyptiaca*) aangetast, en daardoor langen tijd in zijne werkzaamheden belemmerd. In Augustus begonnen de beide vrienden de reis naar *Oppeer-Egypte* en *Nubië*; in Februarij 1822 bereikten zij *Dongola*, waar de landvoogd, ABDIM BEY, hen vriendelijk opnam, en hun gedurende meer dan een halfjarig verblijf, kosteloos de tot onderhoud der karavaan vereischte middelen liet uitreiken. In Junij te *Ambukohl*, de zuidelijke punt van *Dongola*, aangekomen, maakte HEMPRICH, enkel door de bedienden vergezeld, eenen uitstap in de woestijn, en bragt eenen rijken buit van meest onbekende, groote Afrikaansche dieren mede terug. Om de tot dusverre bijeengebragte verzamelingen naar *Europa* in veiligheid te brengen, besloot HEMPRICH met dezelve naar *Egypte* terugtereizen, terwijl zijn togtgenoot in *Ambukohl* de nasporingen voortzette. De terugreis was met verscheiden moeilijkheden verbonden; intusschen vond HEMPRICH gelegenheid, om zijne verzamelingen met een Europeesch schip, naar de plaats van derzelve bestemming aftezen den. Onaangename berigten uit *Europa* bewogen hem, de ver-

dere inspanningen te laten varen, waarom hij eenen tolk naar *Asuan* zond, om zijnen vriend terugteroepen. De tolk vernam, dat kort te voren 3 Europeërs in *Dongola* vermoord waren, meende dat EHRENBURG onder dezelve was, en keerde met dit berigt naar HEMPRICH terug; doch bijna gelijktijdig kwam, tot geruststelling van HEMPRICH, EHRENBURG te *Kairo* aan. Door versche brieven uit *Europa* weder bemoedigd, bezochten de reizigers in het begin van 1823 *Beneden-Egypte* tot *Damiata*. In Junij begaven zij zich naar *Suez*, gingen daarop te scheep naar de kusten van het *Sinaï*-gebergte, en naar de gezamenlijke eilanden van den ingang tot den zeeboezem van *Akaba* tot *Moilch*, welker geographische verhouding zij het eerst opnamen, en keerden in Augustus naar *Tor* terug, van waar HEMPRICH den *Sinaï* bestaeg; terwijl EHRENBURG, door het bezoeken der koraalriffen, aan den voet gewond, in *Tor* bleef. Om geld tot nieuwe ondernemingen en reisbehoeften aftehalen, keerde HEMPRICH naar *Kairo* terug. De vertraging echter van den consul van *Triest*, die de gelden had moeten afzenden, bragt eene afwezigheid van vijf maanden van HEMPRICH van zijnen reisgezel te weeg, die zich intusschen met waarnemingen omtrent de koralen bezig hield, en bij herhaling het *Sinaï*-gebergte bestaeg; doch in het begin van 1824 over *Kairo* naar *Alexandrië* terugkeerde, en hier met zijnen vriend de lente door-

bragt. Een nieuw ongeval moest onze reizigers treffen. De consul van *Triest* had zich van het leven beroofd, het geld was verloren en in *Alexandrië* begon de pest te woeden. De beide reizigers begaven zich nu ter zee naar *Beyruth* in *Syrië*, en bezochten in Junij en Julij 1824 den *Libanon* en de bouwvallen van *Balbek*, op welke reis *HEMPRICH*, door den beet eener adder gekwetst werd, doch daarvan gelukkig genas. — Rijk in waarnemingen en verzamelingen, keerden de natuur-onderzoekers in Augustus over *Beyruth* naar *Damiate* terug. Intusschen waren er nieuwe midelen ter voortzetting van de reis aangekomen, en de beide vrienden maakten nu toebereidselen, tot de reeds sedert lang beslotene onderzoeking der *Roode zee* en van *Abyssinië*. Den 12 Decb. voeren zij van *Suez* naar *Tor*, *Djambo*, *Djedda*, waar zij, aan verscheiden ongelukkige toevallen gelukkiglijk ontsnapt, het Kersfeest vierden. In *Djedda* werd *HEMPRICH* door een hevig rheumatismus overvallen, hij spoorde echter *EHRENBURG* aan, om desnietteenstaande eenen uitstap in het Balsemgebergte te doen, van waar laatstgenoemde, behalve balsemstruiken, verscheiden merkwaardige landsprodukten medebragt. Na de herstelling van *HEMPRICH* zetteden beide vrienden op een Egyptisch schip, hunne reis naar *Gumfude* voort, waar zij den 7 Februarij 1825 aankwamen, *HEMPRICH* genas hier den aan

de afwisselende typhus-koorts, lijdenden bevelhebber der Egyptische troepen tegen de Wechabiten, waarop deze uit dankbaarheid aan *HEMPRICH*'s reisgenoot, *EHRENBURG*, 100 man soldaten ter bedekking aanbood, om het gebergte te bestijgen. *EHRENBURG* nam echter slechts eene begeleiding van vier man en een' officier aan, bereisde gedurende twaalf dagen, de tot dusverre nog door geen Europeër bezochte bergen der Wechabiten tot aan den berg *Derban*, en vond, als een natuur-historischen schat, de apensoort *Cynocephalus Hamadrius*, verder neushorenvogels en andere zeldzaamheden. Op den 4 Maart verlieten zij *Gumfude*, ontdekten den 7 het groote bewoonde eiland *Farsan*, op hetwelke *HEMPRICH*, als de eerste Europeër, eenen uitstap maakte. Ook deed hij eenen togt naar het koffij-gebergte tegen *Surdud*, en vond hier vele door *NIEBUHR* en den Zweedschen reiziger *FORSKAL* bekend geworden planten. De krijgsvuchtige bewegingen onder de volksstammen dier gewesten bewogen *EHRENBURG* eenen bode aan *HEMPRICH* te zenden, met uitnoodiging tot terugkomst om de verdere reis naar *Abyssinië* voortzetten. — Op den 6 April bereikten zij het eiland *Cameran*, deden daarop eene onbekende, tusschen *Cameran* en *Dhalac* liggende, eilandengroep aan en landden op *Belhosse*, een dezer eilanden. Den 13 April landden zij op het eiland *Hauakel*, hielden zich tot den 24 op *Dhalac*

op, en kwamen op denzelfden dag op het eiland *Massana* aan. HEMPRICH ondernam nu eene reis op het vaste land bij *Arkiko*, waar hem rijke buit en belangstelling in het land langer ophielden, dan vroeger bepaald was; terwijl vermoënissen der reis en lichamelijke inspanningen, zijne buitendien zwakke gezondheid geheel ondermijnden. Gedurende de afwezigheid van HEMPRICH van *Massana*, was EHRENBURG aldaar ziek geworden, en HEMPRICH zelf had bij zijne terugkomst hevige koorts, waaraan een braakmiddel geene vermindering toebragt, en die op den negenden dag zich duidelijk als typhus openbaarde. HEMPRICH bezweek voor de ziekte.

— Op den avond van den 30 Junij 1825 ontsliep hij in de armen van zijnen trouwen, hem verplegenden vriend, verre van zijn vaderland, verre van zijne moeder, wier toekomst hem in zijn laatste levensuur veront-rustte. Op het kleine eiland *Toalut*, tusschen *Massana* en het vasteland, liet EHRENBURG het stoffelijk overschot van den wakkeren man begraven, voor wien de zucht voor de wetenschap, onder *Afrika's* brandende zon, een zoo vroeg graf bereid had. Het koninklijke museum, te *Berlijn* bewaart de resultaten der nasporingen van HEMPRICH. Omtrent 2900 plantensoorten, in 46,000 gedroogde exemplaren, 135 soorten van zoogdieren, 430 soorten van vogels, 546 vischen en amphibiënsoorten, 600 soorten van schelpdieren, omtrent 2000 insekten-soorten, en 300 stuks

delfstoffelijke voorwerpen, werden in 114 kisten naar *Berlijn* gezonden. De gebeurtenissen, tot de natuurlijke historie der reis behoorende, heeft de Pruisische regering op hare kosten in het licht gegeven. De dagboeken en berigten van HEMPRICH waren met die van zijnen vriend voorbedachtelijk in eengesmolten, opdat de langstlevende er, als een geheel, gebruik van zou kunnen maken; EHRENBURG heeft alzoo de volledige *Reisbeschrijving* in het licht gegeven. HEMPRICH was daarenboven de schrijver eener *Naturgeschichte für höhere Lehranstalten*, 2.^e uitgave, *Berlijn*, 1829.

HENDERSON (THOMAS), Engelsche sterrekundige, in 1798 te *Dundee* geboren, was pas 26 jaren, toen hij aan het bureau der astronomische lengte eene wijze bekend maakte, om de verduistering eener vaste ster door de maan te berekenen, welke in den *almanak voor de zeevaart* werd geplaatst. In 1827 deed hij aan de koninklijke maatschappij een *Verflag*, over het verschil der meridianen der observatoriums van *Londen* en *Parijs*, hetwelk zij in hare *Verhandelingen* liet drukken. In 1831 tot directeur der sterrewacht van de *Kaap de goede Hoop* benoemd, kwam hij in 1838 in *Engeland* terug, en werd in het volgende jaar hoogleeraar der sterrekunde en directeur van het observatorium van *Edimburg*. De vrije oogenblikken, welke hem deze dubbele

betrekking overlieten, wendde hij aan, om de talrijke waarne-
mingen, welke hij aan de *Kaap*
had gemaakt in orde te bren-
gen, door dezelve te vergelijken
met die van *Greenwich*, *Cam-*
bridge en *Altona*; van 1834 tot
1839, had hij er 5 dl.ⁿ van in
het licht gegeven, en een 6.^e
was gereed, toen hij den 23
November 1844, al te vroeg
door den dood aan de weten-
schappen werd ontrukkt.

* **HENDRIKS (WIJBRAND)**, een
beroemde schilder, in 1744 te
Amsterdam geboren, waar hij
in de stads teeken-akademie de
eerste grondslagen tot zijne
kunst legde. Na in de behang-
selfabriek van *REMMERS* geschild-
erd te hebben, begaf hij zich
naar *Engeland*, doch moest,
wegens eene ziekte, die hem
aldaar overviel, spoedig naar het
vaderland terugkeeren. Hij hield
zich nu eenige jaren te *Haarlem*
op; begaf zich daarop naar het
dorp *Ede* op de *Veluwe*, alwaar
de schilderachtige gezigten, zoo-
wel als de huisselijke tooneelen
der landbewoners, zijner teeken-
pen en zijn penseel, veelvuldige
onderwerpen en ruime stof aan-
boden. In 1786 naar *Haarlem*
teruggekeerd, werd hij aange-
steld als kastelein in *TEYLER'S*
fundatie-huis, en als opzigter
over het kunstkabinet, welke
betrekking hij gedurende 33
jaren, tot nut van het gesticht,
en tot zijne eigene oefening en
volmaking, bekleedde. In dien
tusschen tijd verschenen er van
hem, behalve vele uitmuntende
teekeningen naar schilderijen

van voorname meesters, fraaije
bloemstukken, landschappen,
binnenhuisjes, kloek gepenseelde
en welgelijkende portretten,
regenten-, familie- en altaarstuk-
ken, taferelen met dood wild,
die naast de beste van *JAN WEE-*
NINK kunnen geplaatst worden,
stadsgezigten, buurtjes, en zoo-
genaamde *genre*-schilderijen, die
zeer veel bijval vonden. Minder
gelukkig slaagde hij in het his-
torische vak. In 1819 uit zijne
betrekking bij *TEYLER'S*-fundatie
ontslagen, was hij, ofschoon
reeds hoog bejaard, nog steeds
werkzaam voor de kunst. Het
humoristische was een karakter-
trek van dezen schilder, hetwelk
zijnen omgang deed zoeken, en
bij klimmende jaren zijne levens-
krachten opwekte. De *Haarlem-*
sche stads-teekenakademie vond
in hem een' geruimen tijd eenen
ijverigen mede-bestuurder, hij
was daarenboven corresponde-
rend lid der 4.^e klasse van het
koninklijk Nederlandsch insti-
tuut, en lid der akademie van
beeldende kunsten te *Amsterdam*.
HENDRIKS overleed den 28 Jan-
uarij 1831.

HENNEQUIN (P. A.), een schil-
der, in 1763 te *Lyon* geboren,
was de kweekeling van *DAVID*,
en werd, na den grooten prijs
te hebben behaald, naar *Rome*
gezonden, om er op kosten der
regering te studeren. Maar na
zich in eenige oproerige toonee-
len gemengd te hebben, was hij
genoodzaakt *Rome* te verlaten,
en kwam te *Lyon* terug, alwaar
zijne staatkundige denkbeelden
hem aan het grootste gevaar

blootstelden. Na den 9 thermidor als terrorist in de gevangenis geworpen, zou hij vermoord zijn geworden, indien het hem niet gelukt was te ontsnappen. Hij begaf zich naar *Parijs*, alwaar zijne overdrevene republikeinschgezindheid, hem op nieuw deed gevangen nemen; de bescherming eens ministers gaf hem aan de vrijheid terug, en van dat tijdstip af hield hij zich enkel met zijne kunst bezig. Na eene schilderij te hebben vervaardigd, die de zegepraal des volks, op den bloedigen dag van den 10 Augustus 1792 voorstelde, dóng HENNEQUIN mede naar den prijs, uitgelooft op de beste schilderij, die den slag van *Nazareth*, door JUNOT gewonnen, moest voorstellen. Dit stuk vereenigde met groote schoonheden, in het oog vallende gebreken; en Gros werd bekroond. Maar *Orestes*, door *de razernijën gekweld*, trok op de tentoonstelling van het jaar 8 aller bewondering, en behaalde den eersten prijs. Nog heeft men van hem een aantal teekeningen en gravures, en in het museum heeft hij een zeer fraai plafond uitgevoerd. Na de restauratie ging hij zich te *Luik* vestigen, alwaar hij eene schilderij ondernam, waarvan het onderwerp uit de Belgische geschiedenis ontleend, de trouw voorstelt van drie honderd burgers van *Franchimont*, die bij het verdedigen hunner haardsteden sneven. HENNEQUIN ontving van de Nederlandsche regering en van den prins van *Oranje* krachtdadige ondersteuning; in

1824 ging hij *Doornik* bewonen, van waar hij in het volgende jaar eenige stukken naar de tentoonstelling van *Rijssel* zond, onder welke wij noemen: *Socrates te midden zijner leerlingen*. Men heeft aan dezen kunstenaar verweten van aan de zuiverheid der teekening, de overige deelen der kunst te hebben opgeofferd, en van vooral door het koloriet te hebben gezondigd. HENNEQUIN overleed te *Doornik* in 1833.

HENNEQUIN (ANTONIUS LODEWIJK MARIA), beroemde advocaat, in 1786 te *Monceaux* bij *Parijs* geboren, was 27 jaren oud, toen hij de loopbaan intrad, welke hij met zoo veel roem moest ten einde streven, en zijn eerste stap was eene zegepraal. De restauratie had plaats gehad; ofschoon zijne welbekende beginselen die van eenen trouwen voorstander der monarchie waren, deinsde hij nooit terug, om zich met de verdediging van beschuldigten te belasten, welke zijne gevoels niet deelden, en bijna altijd had hij het geluk, dezelve vrijgesproken terug te doen zenden. Het is op deze wijze dat hij in 1815 burgers deed vrijspreken, die beschuldigd waren, van wapeningen tegen de geallieerde troepen te hebben uitgelokt. Toen in 1818 FIÉVÉE (zie dat Art.) in correctioneel policie betrokken werd, wegens eenige zinsneden der *Correspondance politique*, die aan het ministerie mishaaft hadden, vertrouwde deze aan HENNEQUIN zijne ver-

dediging toe, en verschafte hem daardoor het onderwerp van eene zijner welsprekendste pleitreden. Onder de andere staatkundige zaken, waarmede HENNEQUIN belast werd, willen wij slechts aanhalen, die van den commandant BERARD, in de zamenzwering van den *Basar Français* betrokken, en die in 1821 door de kamer der pairs werd vrijgesproken. Zijne pleitrede voor de kamer, en die, welke hij ter verdediging van FIÉVÉE uitsprak, zijn in het 4.^e deel der *Annales du barreau moderne* opgenomen. Zijne oratorische talenten en zijne diepe ervarenheid in de wetgeving, duiden zijne plaats aan in de kamer der afgevaardigden, hij werd na de omwenteling van 1830, door het *Seine-dep.* tot dezelve gezonden, en verscheen met roem op de tribune; maar de verzwakking zijner gezondheid veroorloofde hem niet er zich dikwijls te doen hooren, en weldra werd de toegang tot dezelve hem geheel verboden. Deze redenaar, die tevens een zeer regtschaps mensch was, overleed den 11 Februarij 1840. Een jaar te voren had hij in het licht gegeven: *Traité etc. (Verhandeling over de wetgeving en regtsgeleerdheid)*, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, de vrucht zijner studiën en diepe overwegingen. De heer TAILLANDIER heeft in 1824 in het licht gegeven: *Choix etc. (Keuze der pleitreden van HENNEQUIN)*, in 8.^{vo}

HERBERT (JOHANN FRIEDRICH), den 4 Mei 1776 te Oldenburg

geboren, maakte zijne eerste studiën in het gymnasium zijner geboorteplaats, en begaf zich in zijn achttiende jaar, naar de universiteit van *Jena*. Zijn vader bestemde hem voor de regtsgeleerdheid, maar de betrekkingen, welke hij met FICHTER had aangeknoopt, deden hem weldra de wijsgeerige studiën boven die der regten verkiezen. Na zijne studiën volbragt te hebben, nam hij eene betrekking van huisonderwijzer in *Zwitserland* aan, en het was gedurende zijn vierjarig verblijf aldaar, dat hij op het eigendommelijke denkbeeld kwam, om de wiskunde tot grondslag der wijsbegeerte te leggen, hetwelk als de oorsprong van zijn later stelsel moet beschouwd worden. Hij keerde daarop naar *Duitschland* terug, werd in 1805 hoogleeraar der wijsbegeerte te *Göttingen*, volgde in 1809 eene beroeping naar *Koningsbergen* als hoogleeraar der pädagogie en der wijsbegeerte. Intusschen bewoog hem het verlangen, om tot eene universiteit te behooren, welke meer dan die van *Koningsbergen* aan de intellectueele beweging deel nam, in 1833 andermaal eenen leerstoel te *Göttingen* te aanvaarden. De laatste jaren zijns levens werden zeer verontrust door de staatkundige gebeurtenissen van *Hanover*. Hij overleed te *Göttingen* in 1841. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.^o *PESTALOZZI'S Idee eines ABC der Anschauung*, 1802; — 2.^o *Kurze Darstellung eines Planes zu philosophischen Vorlesungen*, 1804; — 4.^o *Allgemeine Pæda-*

gogik, 1806; — 4.° *Ueber das philosophische Studium*, 1807; — 5.° *Allgemeine praktische Philosophie*, 1808; — 6.° *Hauptpunkte der Metaphysik*, 1808; — 7.° *Theoriae de attractione elementorum principia metaphysica*, 1812; — 8.° *Lehrbuch zur Einleitung zur Philosophie*, 1815; — 9.° *Lehrbuch der Psychologie*, 1816; — 10.° *Gespräche über das Böse*, 1817; — 11.° *Ueber die gute Sache*, 1819; — 12.° *Ueber die Möglichkeit und Nothwendigkeit, Mathematik auf Psychologie anzuwenden*, 1822; — 13.° *Psychologie als Wissenschaft*, 1824; — 14.° *Allgemeine Metaphysik*, 1828; — 15.° *Kurze Encyclopädie der Philosophie*, 1831; — 16.° *Umriss pädagogischer Vorlesungen*, 1835; — 17.° *Analytische Beleuchtung des Naturrechts und der Moral*, 1836; — 18.° *Zur Lehre von der Freiheit des menschlichen Willens*, 1836; — 19.° *Psychologische Untersuchungen*, 1839, enz.

HERBART is van gevoelen, dat men bespiegelender wijze geen onbetwisbaar denkbeeld van God en de goddelijke zaken kan bekomen, wijl, volgens hem, het der algemeene ondervinding der menschheid aan vaste grondslagen mangelt, om de kennis eener zoo verhevene orde te bereiken; maar hij dringt aan op de beoefening der natuur, ten einde het denkbeeld harer doeleinden op nieuw de overhand te doen behouden, als het werk van eenen besturenden geest. Zoodanig is zijn denkbeeld omtrent godsdienstige vraagpunten.

Ofschoon hij de openbaring niet heeft aangeroerd, telt men hem, wegens zijne beginselen, onder de Duitsche rationalisten, en verscheiden critici hebben hem van atheïsme beschuldigd. Het onbepaalde zijner denkbeelden, het duistere zijner uitdrukkingen hebben dit verwijt verklaard, zoo niet geregtvaardigd.

* HERBST (JOHANN GEORG), hoogleeraar der Catholijke theologie in *Tubingen*, den 13 Januarij 1787 te *Rothweil* geboren, maakte zijne studiën in het gymnasium aldaar, en ging in October 1805 in het Benedictijner-gesticht van *St. Petrus*, in het *Zwarte Woud*, alwaar hij zich met bijzondere vooringenomenheid der wiskunde toewijdde; dit gesticht werd echter weldra vernietigd, en hij betrok eenigen tijd de universiteit van *Freiburg*, keerde echter naar *Rothweil* terug, om zijnen wijsgeerigen leergang ten einde te brengen, en de theologie tot de wetenschap van zijn vak te kiezen. Nadat hij in 1810, in het seminarie te *Meersburg*, de priesterwijding had ontvangen, belastte hij zich met de bediening der pastorie van het dorp *Wiere* bij *Freiburg*. Bij de oprigting der universiteit van *Ellwangen* werd hij als repetent in het priester-seminarie aldaar beroepen, en hield hij tevens aan de universiteit voorlezingen over de Hebreeuwse en Arabische taal. In 1814 werd hij gewoon hoogleeraar der Oostersche talen en der verklaring des Ouden-Testaments. In

1817 werd hij bij de theologische faculteit in *Tubingen* verplaatst, en op verlangen van den akademischen senaat, werd hij in 1832 tot opper-bibliothekaris benoemd. Zijne voorlezingen vonden algemeen bijval, wegens de duidelijkheid en levendigheid der voordragt, door de critische scherpzinnigheid, waarmede hij zoowel de verouderde leerbegrippen, als het spinsel van nieuwigheidsademende hypothesen krachteloos wist te maken, en daardoor het proefhoudende en rijpe te doen gelden. De inleiding tot het Oude Testament vormt het middelpunt van al zijne studiën, en zijne belesenheid in de oude en nieuwere letterkunde trachtte hij op dit nog zeer schaarsch behandeld onderwerp toetepassen. Het was hem echter niet vergund deze *Inleiding* zelf in het licht te geven, eerst zijn opvolger in het vak van onderwijs, de hoogleeraar WELTE, vervulde dezen pligt der erkenenis en *piëteit*. Aan het sedert 1819, door de Catholijke godgeleerde faculteit tot stand gebragte *Theologische Quartalschrift* nam hij steeds werkzaam deel, en behalve de eenige verhandeling *De pentateuchi quatuor librorum posteriorum auctore et editore commentatio*, *Gmünd*, 1817, deed hij de meeste vruchten zijner studiën in dat tijdschrift opnemen. Zijne voornaamste verhandelingen zijn: 1.° *Ueber die Aufenthalt des Apostels Petrus zu Rom*, 1802; — 2.° *Die Synoden zu Elvira, Ancyra, Neucasarea und Arles*, 1821;

— 3.° *Die allgemeine Synode zu Nicea*, 1822; — 4.° *Die Synode zu Laodicea und Gangra*, 1823; — 5.° *Die Synode zu Sardica*, 1825; — 6.° *Geschichte der katholischen Kirche zu Utrecht*, 1826; — 7.° *Die Synoden zu Valence und Turin*, 1827; — 8.° *Die Afrikanischen Synoden*, 1828—1829; — 9.° *Die Bücher der Chronik und ihr Verhältnisz zu den Büchern Samuels und der Kirche, ihre Glaubwürdigkeit und die Zeit ihrer Abfassung*, 1831; — 10.° *Die Verdienste der Mauriner um die Wissenschaften*, 1833—34 enz. Hij overleed den 31 Julij 1836, aan eene borstontsteking. Uit zijne letterkundige nalatenschap gaf, zoo als reeds gezegd is, B. WELTE in het licht: *Historisch-kritische Einleitung in die heiligen Schriften des alten Testaments, vervollständigt und überarbeitet*, *Freiburg*, 1840 tot 1842, 2 dln., welk werk de geleerdheid van den verdienstlijken man in een dankbaar aandenken zal houden.

HERITIER DE BRUTELLE (KAREL LODEWIJK L'), raadshcer bij het hof der gemeene landsmidde-len, te *Parijs* in 1746 geboren, onderscheidde zich voorname-lijk door zijnen smaak voor de natuurlijke historie. In 1789 voerde hij het bevel over de nationale garde van *Versailles*, en had het geluk om elf lijfwachten uit de handen van het graauw te redden, dat op het punt stond, om dezelve te verscheuren. Hij deed zich de-zelve uitloveren, om hen naar

Parijs te vervoeren, en verschafte hun kleederen, onder welker vermomming zij konden ontvlugten. De vermindering zijner fortuin noodzaakte hem betrekkingen te aanvaarden, welke men zich beijverde hem aantebieden. Hij werd eenigen tijd bij het ministerie van justitie geëmployeerd, en tot tweemaal als regter in de burgerlijke regtbank van *Parijs* benoemd. Hij werd vermoord bij zijne woning, den 16 April 1800. Men heeft van hem 1.^o *Stirpes novæ aut minus cognitæ descript. illustratæ, Parijs, 1784*, in fol., een niet voltooid werk; — 2.^o *Cornus specimen botanicum sistens descriptiones et icones specierum corni minus cognitarum, 1788*, in fol. Dit is de geschiedenis der kornoeljeboomen; — 3.^o *Geraniologia seu erodii, pelargonii, etc. historia iconibus illustrata, 1787*, in fol.; — 4.^o *Sertum anglicum seu plantæ rariores quæ in hortis juxta Londinum, imprimis in horto regio Kewensi excultantur, 1788*, in fol. Zijne *Lofrede* door CUVIER, behoort tot het 4.^e dl. der verhandelingen van het instituut, afdeeling wetenschappen.

HERMAN VAN RIJSWIJK — in het *Wbk. abusivelijk naar RIJSWIJK verwezen* —, een Hollandse ketter, werd in 1499 gevangen gezet, en bekwam eerst zijne vrijheid weder, na dat hij zijne dwalingen afgezworen had; maar nadat hij dezelve op nieuw had gepredikt, werd hij in 1512, te

's *Gravenhage* levend verbrand. Hij leerde dat de engelen niet door God geschapen zijn, en dat de ziel niet onsterfelijk is; hij loochende het bestaan eener hel, 'en beweerde dat de stof der elementen eeuwig was; hij verwierp de H. Schrift; de oude en nieuwe wet, met een woord alle eigenzinnigheden en drogreden leidden zijne uitspraken, en beslisten in hetgene hij al of niet wilde aannemen.

* HERMANN (JOHANN GOTTFRIED), een buitengemeen scherpzinnige en geleerde letterkundige en criticus, in 1772, te *Leipzig* geboren, openbaarde reeds vroegtijdig eene bepaalde neiging voor de classieke letterkunde; volgens het verlangen zijns vaders, beoefende hij echter te *Leipzig* en *Jena*, de regtsgeleerdheid, en bewees zijne ervarenheid in dezelve door de verhandeling *de fundamentis juris puniendie*, 1793; hij liet echter dit vak geheel en al varen, en bepaalde zich uitsluitend tot de humaniora. In 1794 werd hij in zijne geboorteplaats, door de verdediging der thesis: *De poescos generibus*, als akademische docent bevoegd verklaard, en in 1798 werd hij buitengewoon hoogleeraar der wijsbegeerte. Ten gevolge eener beroeping naar *Kiel*, aan welke hij niet beantwoordde, verkreeg hij in 1803 het gewone hoogleeraarsambt der welsprekendheid, waarmede in 1809 de dichtkunst vereenigd werd; in welke betrekking hij den 19 Decb. 1840 zijn 50jarig jubileum

als Dr. der wijsbegeerte, en den 18 October 1844 hetzelfde als akademisch onderwijzer vierde, en den 31 December 1848, als een sieraad der hoogeschool overleed. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *De metris gr. et Rom. poetarum*, 1796; — 2.^o *Handbuch der Metrik*, 1799; — 3.^o *Elementa doctrinae metricae*, 1816; — 4.^o *Epitome doct. metr.*, 1818, 2.^e uitg., 1844; — 5.^o *De metris Pindari*, in de uitgave van HEYNE; — 6.^o *De emendanda ratione gr. grammaticae*, 1801. Met eene scherpe kritiek helderde hij in eene voorbeeldige korthed SOPHOCLES, de meeste treurspelen van EURIPIDES, de blijspelen van ARISTOPHANES en PLAUTUS, de lofzangen van HOMERUS, ORPHEUS, en de *Ars poetica* van ARISTOTELES op. Over de oude mythologie wisselde hij zijne beschouwingen met CREUZER, in de geestige *Briefsen über Homer und Hesiodos*, Heidelberg, 1818. Ook als stichter van het Grieksch genootschap in Leipzig, in 1793, heeft HERMANN zich bij de classische studiën zeer verdienstelijk gemaakt.

HERMELIN (SAMUEL GUSTAAF, vrijheer), een delfstofkundige, te *Stokholm* in 1744, uit eene adellijke familie geboren. Wijdde zich reeds vroegtijdig aan de beoefening der wetenschap toe, in welke hij zich beroemd moest maken. Hij bezocht de kopermijnen van *Fahlun*, alwaar hij bijdroeg tot de oprichting eener fabriek van vitriool, zwavel en

colcothar, en hield zich ook bezig met de goudmijn van *Aldersfors*. Hij bezocht de verschillende deelen van *Zweden*, met het doel, om er de verschillende voortbrengselen van te beoefenen, en bekwam vervolgens de vergunning, om vreemde landen te bezoeken. Hij bereisde *Duitschland*, de *Nederlanden*, *Frankrijk*, daarna met eene zending voor de *Verenigde Staten* belast, maakte hij gebruik van zijn verblijf in *Amerika* om zijne kundigheden uittebreiden, en kwam in 1784 over *Engeland* in *Zweden* terug. Naauwelijks was hij in zijn vaderland teruggekeerd, of hij trachtte een nieuw licht over de aardrijkskunde, de geologie en de statistiek van *Zweden* te verspreiden, dat hem toescheen onvolledig bekend te zijn. Wel dra gaf hij de kaart van *Westro-Bothnië* en *Lapland* in het licht. Hij zette deze groote onderneming voort, en wijdde er gedurende 15 jaren zijnen tijd en zijne fortuin aan toe: toen hij de 26 eerste kaarten in het licht had gegeven, zag hij zich verplicht deze onderneming, in de handen eener maatschappij over te geven, die er hem het opzigt over toevertrouwde. HERMELIN had het genoeg dezen grooten *Atlas van Zweden* geheel voltooid te zien. Zijne vaderlands-lievende pogingen bepaalden zich niet tot die werkzaamheden. Hij ontwikkelde de bronnen van bestaan der Noordelijke provinciën van *Zweden*, waarvan de armoedé zeer groot was, door

smidsen en smelthuizen opterigten, door nieuwe wegen te openen, door de middelen van vervoer te water te verbeteren, en door aan de Laplandsche grenzen, eene uitgestrektheid gronds te doen ontginnen, waarvan de oppervlakte, naar men zegt, met die van geheel *Portugal* gelijk staat. In deze onderneming slecht ondersteund, en door toevallige omstandigheden tegengewerkt, putte hij al zijne middelen uit, en was verplicht zijn geheele vermogen aan zijne schuldeischers overtelaten. Het collegie der adellijken liet in 1800 te zijner eer eenen gedenkpenning slaan, met dit opschrift in het Zweedsch: *Aan HERMELIN, door zijne medeburgers en vrienden aangeboden, wijl hij ons vaderland beter heeft doen kennen, en de woestijnen verrijkt en bevolkt heeft.* Toen hij in 1815, na eene 54 jarige dienst, de administratie der mijnen verliet, liet de regering hem zijne bezoldiging behouden, waarbij de staten eene jaarwedde van 6,000 rijksdaalders voegden. Hij overleed den 4 Mei 1820. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Over het smelten der koperen delfstoffen, Stokholm, 1766*; — 2.^o *Over het gebruik der steenen uit de Zweedsche groeven, 1771*; — 3.^o *Over de aanwending der hulpbronnen der verschillende Zweedsche gewesten, 1773*; — 4.^o *Tafereel der bevolking en nijverheid van Westro-Bothnië, Stokholm, 1801.* Zijne *Lofrede* komt voor in de *Gedenkschriften der akademie van Stokholm* van 1821.

* HERMES (JOHANN TIMOTHEUS), in 1738 te *Petznik* in *Pommeren* geboren, werd door zijne landgenooten de *Duitsche Richardson* bijgenaamd, was eerst onderwijzer aan de ridder-akademie te *Brandenburg*, daarna veldprediker te *Lüben*, verder slot-prediker, van den vorst van *Anhalt* te *Pletz*, en overleed den 24 Julij 1821, als opper-bevindhebber en eerste hoogleeraar der godgeleerdheid te *Breslau*. Hij heeft zich bijzonder bekend gemaakt door zijnen vroeger veel gelezenen roman: 1.^o *Sophiëns Reisen von Memel nach Sachsen*, 3.^o uitg., *Leipzig*, 1778, 5 dl.ⁿ Verder schreef hij: — 2.^o *Geschiede der Miss Fanny Wilkes*, ib. 1781, 2 dl.ⁿ, naar het Engelsch gevolgd; — 3.^o *Für Töchter edler Herkunft*, ib. 1787, 3 dl.ⁿ; — 4.^o *Für Eltern und Ehelustige*, ib. 1789 tot 1790, 5 dl.ⁿ, enz., meest alle in het Nederduitsch vertaald.

* HERMES (GEORGIUS), toen wij in 1833, in het 12.^o dl. van het *Wbk.* het artikel HERMES (G.) sloten, opperden wij het vermoeden, dat de latere geschiedenis, ten opzichte van het Hermesiaansche stelsel, welligt eenen sluizer zou wegschuiven, dien het den toen levenden geschiedschrijver, wien het om de bevordering van godsdienst, vrede en onderlinge liefde te doen ware, niet raadzaam zoude geweest zijn, slechts eenigzins opteligen. — Wat wij onder deze bedekte termen, in de verte voorspelden, werd reeds na ver-

loop van twee jaren verwezenlijkt. Bij eene breve van GREGORIUS XVI, van 16 Septb. 1835, beginnende met de woorden: *Dum acerbissimas*, werd het stelsel van HERMES als valschen en onverdedigbaar in deszelfs grondslagen verworpen, en uit de dogmatiek de punten aangevozen, waarin de beginselen van HERMES, met de gezonde leer in strijd waren, welk veroordeelend vonnis later door PIUS IX vernieuwd is: Mogt men begeerig zijn een beknopt overzicht van dit door de Kerk veroordeelde stelsel te lezen, zoo verwijzen wij te dien einde tot de *Allgemeine Realencyclopädie für das katolische Deutschland*, artikel *Hermes und Hermesisches System*, en tot Dr. J. ASBACH'S *Allgemeines Kirchen-Lexicon*, artikel HERMES. — *Hermesismus*.

HÉROLD (LODEWIJK JOZEF FERDINAND), componist, in 1792 te *Parijs* van Duitsche ouders geboren, en in Januarij 1834 overleden, was de zoon van eenen Duitschen toonkunstenaar. In het conservatorium toegelaten, ontving hij er lessen van ADAM op de piano, en behaalde in 1810 den eersten prijs voor dat instrument. Hij ging vervolgens in de klasse van MÉHUL over voor de compositie; na in 1812 den grooten prijs te hebben behaald, werd hij naar *Rome* gezonden, alwaar hij drie jaren ten koste van het gouvernement doorbragt. Zijn eerst dramatisch werk was *la*

Jeunesse de HENRI IV (de Jeugd van HENDRIK IV), naar het stuk van ALEX. DUVAL gerangschikt, en dat in 1815, te *Napels* met bijval ten tooneele werd gevoerd. Onder zijne overige voortbrengselen verdienen vermelding: *Charles de France ou l'Amour et gloire* (zie BOIELDIEU); — *les Rosières*; *la Clochette*; *le Premier venu* etc.; *l'Auteur mort et vivant*; *le Roi René*; *Marie*; *Zampa*, en *le Pré aux clercs*.

* HERREIJNS (WILLEM JAKOB), in 1743 te *Antwerpen* geboren; behaalde reeds in den ouderdom van 22 jaren in zijne geboorteplaats, den eersten prijs voor de teekening naar het levend model. Ofschoon hij als schilder het geschiedkundige vak gekozen had, legde hij zich niettemin, met het beste gevolg, op de wis-, doorzigt- en bouwkunde toe, zoodat hij in 1766 tot hoogleeraar in die wetenschappen werd bevorderd, waarbij de stedelijke regering van *Antwerpen* in het zelfde jaar nog het vak der teekenkunst voegde. Hij was de oprigter van de stads schilder-, beeldhouw- en bouwkundige akademie te *Mechelen*, werwaarts hij ontboden was, om op last van het toenmalig Belgisch bestuur de voornaamste gebeurtenissen uit de oude Nederlandsche historie in teekeningen voorstellen. Later werd hij tot eersten schilder der Staten van *Brabant* benoemd, en sedert 1798 hield hij zijne vaste woonplaats weder in *Antwerpen*, al-

waar hij hoog bejaard, als lid van het koninklijk Nederlandsch instituut en hoogleeraar der koninklijke akademie, den 10 Augustus 1827 overleed. — Onder zijne schilderstukken, die hem eene waardige plaats naast RUBENS, VAN DIJK en JORDAENS aanwijzen, verdient vooral vermeld te worden het *Heilige Avondmaal*, in de *St. Nicolaaskerk te Brussel*; de *discipelen van Emmaus*, in de kapel van het H. Sacrament der hoofdkerk te Antwerpen, waarin de schakering der kleuren en van het licht en bruin, een heerlijk effect te weeg brengt; voorts het portret ten voete uit van keizer JOZEF II, die hem, in 1781, met een bezoek vereerde, en dat door CARDON in het koper is gebragt. HERREIJNS heeft verscheiden beroemde kweekelingen gevormd.

HERRGOTT (pater MARQUARD), een geleerde benediktijner, den 9 October 1693 te *Freiburg in Breisgau* geboren, studeerde aldaar en te *Straatsburg*, en begaf zich in 1714, te *St. Blasius*, in het *Zwarte-Woud*, in de orde der Benediktijnen; kwam te *Rome* in het Duitsche collegie, bereisde *Frankrijk*, en werd in 1728, als afgevaardigde der beneden Oostenrijksche landstanden naar *Weenen* gezonden. Keizer KAREL VI benoemde hem in 1736, tot zijnen werkelijken raad, en keizerlijken geschiedschrijver, en eerst in 1750 verliet HERRGOTT *Weenen*, werd proost te *Krotzingen*, ontving van zijnen vorst-abt de waar-

digheid van geheimraad en vorstelijk stadhouder, en overleed den 9 October 1762. Aan zijne geleerdheid en onvermoeide vlijt, heeft men de volgende belangrijke werken te danken: 1.^o *Genealogia diplomatica Augustae Gentis Habsburgicae, Weenen, 1737, 2 dl.ⁿ in fol., met pl.* — 2.^o *Monumenta Augustae Domus Austriacae, ib., 1750—72, 4 dl.ⁿ, in fol., met vele platen;* — 3.^o *Vetus disciplina monastica, seu collectio auctororum ordinis S. Benedicti maximam partem in editorum etc., Parijs, 1726, in 4.^{to}*

HESS (LODEWIJK), een schilder, in 1760 te *Zurich* geboren, was eerst zijnen vader, in diens beroep als vleeschhouwer behulpzaam, en legde zich vervolgens op het landschap-schilderen toe, waarin hij heeft uitgemunt. Zijne talrijke en zeer gezochte schilderijen onderscheiden zich door de waarheid der teekening, door de keuze en den smaak, die de zamenstelling kenmerken, door de harmonie en de verscheidenheid der liggingen, de schoonheid des koloriets, en vooral door de doorschijnendheid en schakering der wateren, die in al zijne voortbrengselen allerevalligst zijn. Hess overleed in zijne geboorteplaats in 1800. MEIJER schreef zijne *Biographie, Zurich, 1800.*

* HESSELINK (GERARD), den 23 October 1755 te *Groningen* geboren, werd in 1788 tot doctor in de wijsbegeerte be-

vorderd. Na zich gedurende 5 jaren in de doopsgezinde en remonstrantsche kweekschool te *Amsterdam* geoeffend te hebben, werd hij als leeraar der doopsgezinden naar *Bolsward* beroepen; den 9 October 1786 aanvaardde hij den post van hooglèeraar in de godgeleerdheid in de kweekschool der doopsgezinden te *Amsterdam*, waarbij hem ook in 1800 den leerstoel der wijsbegeerte werd ingeruimd, welke beide betrekkingen hij tot aan zijnen dood, den 7 November 1811 voorgevallen, op de roemrijkste wijze heeft waargenomen. Behalve zeer belangrijke *thesis* en *verhandelingen*, waar onder eene *De montibus ignivomis ac terræ motibus eorum que cognatione*, en eene andere: *Oratio causas exponens cur doctrina evangelica etc.* heeft men van hem: 1.^o *Uitlegkundig Woordenboek des nieuwen Verbonds*, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Over het verband tusschen den Natuurlijken, Mozaischen en Christelijken godsdienst*; — 3.^o *Over de twijfelarij en het meesterachtig beslissen in godsdienstige zaken*; — 4.^o *Over den invloed van het burgerlijke bestuur op den godsdienst*; de drie laatstgenoemde *verhandelingen* werden door *TEYLER's* godgeleerd genootschap te *Haarlem*, met het eere-metaal bekroond; — 5.^o *Over de begrippen van den schrijver van den Brief aan de Hebreërs, over het Hoogepriesterschap van CHRISTUS*; door het Haagsche genootschap ter verdediging van de christelijke

godsdienst bekroond. Voorts een aantal stukken over de wijsbegeerte en natuurkunde, en — wat voor de algemeenschap zijner kunde pleit — eene uitvoerige *verhandeling Over de Hollandsche dichtmaat en prosodie, toegepast op het rythmus en metrum der ouden.*

* HEUSDE (PHILIP WILLEM VAN), een Nederlandsche letterkundige, den 17 Junij 1778 te *Rotterdam* geboren, studeerde aan de hoogeschool te *Leyden*, alwaar hij de leerling van *WYTTENBACH* (zie dat Art. -*Wbk.*-) was. Den 26 Januarij 1804 aanvaardde hij met eene plegtige redevoering den post van hoogleeraar in de welsprekendheid, geschiedenis, oudheidkunde en Grieksche taal aan de *Utrechtsche akademie*. Onder de *Fransche* overheersching was hij een der professoren der hoogeschool, welke den moed behielden, om *more majorum* in hunnen werkring nuttig te zijn, en die op hunnen post ijverig bleven volharden, waardoor dan ook de reeds *gedecreteerde* ondergang der hoogeschool gelukkiglijk verhoed werd. Met de ridderorde van den *Nederlandschen* leeuw versierd, verkreeg hij zitting in het koninklijk *Nederlandsch* instituut, en stond met vele andere geleerde genootschappen en instellingen in naauwe betrekking. Op eene reize door *Zwitserland*, overleed hij in het laatst van Julij 1839 te *Geneve*. De hoogeschool van *Utrecht*, waaraan hij 35 jaren werkzaam

was, verloor in hem eenen waardigen beoefenaar der wetenschappen, een' groot kenner der oude letteren, een' smaakvol schrijver, en vooral een' man van onbesprokene deugd, hulpvaardigheid en opregte vroomheid. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.^o *Spec. crit. in Platonem*, 1803; — 2.^o *Initia philos. platon*, 3 dl.ⁿ, Utrecht, 1827—36; — 3.^o *De Socratische school of Wijsbegeerte voor de 19.^e eeuw*; — 4.^o *Brieven over den aard en het doel van het hooger onderwijs*; beide laatste geschriften zijn in het Hoogduitsch vertaald. Na zijnen dood verscheen nog in het licht: *Characterismi principum. philosoph. vett.*, Amsterdam, 1839. Vergelijk KIST, *Memoria Heusde*, Leyden, 1839.

* HEYDEN (JAN VAN DER), een beroemde schilder, in 1640 te Gorinchem geboren, en in 1712 te Amsterdam overleden, openbaarde reeds vroegtijdig eene bepaalde neiging voor de schilderkunst. Na zich te Amsterdam te hebben gevestigd, waar hij voornamelijk binnengezigten van steden schilderde, begon hij zich eindelijk op groo-tere stukken toe te leggen. Zijn *Stadhuis* (thans koninklijk paleis) yan Amsterdam, met de Nieuwe kerk en Waag, dat voor zijn meesterstuk doorgaat, bevindt zich met twee andere zijner stukken in het museum van het Louvre. De meeste zijner kunstgewrochten zijn verlevendigd met beelden van menschen en dieren, door zijnen

beroemden tijdgenoot ADRIAAN VAN DER VELDE. VAN DER HEYDEN was tevens de uitvinder der blikken lantarens ter verlichting der stad Amsterdam, waar zij in 1669 werden ingevoerd, en moge hij niet voor den uitvinder der slang-brandspuiten gehouden worden, dan toch zeker is hij de aanmerkelijke verbeteraar derzelve.

HEYNE (C. G.), in het *Wbk. onder dit artikel*, en ook *abusiewijk* onder HAYNE geplaatst.

HIDALGO Y COSTILLA (*don MIGUEL*), een der eerste aanvoorders van den opstand van Mexico, in dat gewest van Spaansche ouders geboren, omhelsde den geestelijken staat, en verwierf door zijne talenten en zijne geleerdheid eenen grooten invloed op de Indianen, dien zijn verklaarde haat tegen de Spanjaarden hem reeds verzekerde. In overeenstemming met drie officieren, die te Mexico eenen centralen club oprigttten, om den opstand te leiden, vormde hij het ontwerp, om zijn land aan het moederland te onttrekken. Onderrigt, dat zijn plan ontdekt was, bespoedigde hij de uitvoering deszelfs, ten einde zijne vijanden onverhoeds te overvallen. Den 14 September 1810, dag waarop hij voor de Indianen moest prediken, koos hij tot onderwerp zijner leerrede de dwingelandij der Spanjaarden, en wist hij de geëstdrift zijner toehoorders zoo zeer op te wekken, dat zij te wapen snelden. Aan het hoofd der

opstandelingen, bij welke zich weldra twee eskadrons van het regiment der koningin voegden, maakte hij zich meester van de stad *Zelaya*, alwaar twee andere regimenten zijn leger kwamen vergrooten, en ging op de rijke stad *Guanaxuato los*, die ofschoon met 80,000 inwoners bevolkt, slechts eenen zwakken tegenstand bood. Om zijne troepen te vermeerderen, bevrijdde *HIDALGO* de Indianen van de vernederende belasting, welke hun tijdens de verovering onder den titel van *trubitos* was opgelegd. Zijn leger was aanzienlijk geworden, hij organiseerde hetzelfde regelmatig, en wapende degene, aan welke hij geene geweren kon verschaffen, met bijlen, pieken en houweelen. De schatten, waarvan hij zich had meester gemaakt, dienden om dezelve te betalen. Hij liet munt slaan in den naam der Mexikaansche republiek, en toen deze voorbereidselen geëindigd waren, rigtte hij zich op *Valladolid*, alwaar hij onder de juichtoonen der Indische bevolking ontvangen werd. Toen *HIDALGO* zich aan het hoofd van omtrent 80,000 man zag geplaatst, besloot hij op de hoofdstad aanterukken. Den 27 October 1810 te *Toluca* aangekomen, werd hij eenige oogenblikken opgehouden door de excommunicatie, welke de aartsbisschop van *Mexico* tegen hem uitvaardigde; maar hij beantwoordde den aartsbisschop door eene geloofsbelijdenis, waarin hij zich over het verwijt

van ketterij regtvaardigde, en vooruitgegaan door het beeld der *H. Maagd*, verscheen hij den 31 October voor *Mexico*. De onder-koning weifelde niet om met 6,000 man de Indianen aantetasten, die het hazenpad kozen; nadat *HIDALGO* vruchteloos beproefd had, om de vlugtelingen weder te vereenigen, nam hij in goede orde den aftogt, en ging weldra weder aanvullender wijze te werk. Zijn gezag werd erkend in de provinciën *Valladolid*, *Mechocacan*, *Zacatécas*, *Guadalajara*, *San Luis de Potosi* en *Sonora*. Maar den 17 Januarij 1811, te *Puente de Calderon* op nieuw door het koninklijke leger aangeast, onderging hij, ofschoon hij met dapperheid streed, eene volslagene nederlaag. Te *Zacatécas* aangekomen, organiseerde hij eenige corps partijgangers (*guérrillas*), en daar hij voorzag dat hij het in dat gedeelte van *Mexico* niet zou kunnen vol houden, nam hij de wijk naar de Oostelijke provinciën, welke hij bewoog, zich ten zijnen voordeele te verklaren. Maar door de koninklijke troepen achtervolgd, trachtte hij zich door de vlugt naar *Louisiana* te redden. Door verraders overgeleverd, werd hij onverhoeds overvallen, en met 50 officieren, die gefusileerd werden, gevangen genomen. Nadat *HIDALGO* van de priesterlijke waardigheid was ontzet, onderging hij den 27 Jan. hetzelfde lot. In dezen eersten oorlog werden de koninklijke troepen

aangevoerd door de veldheeren CRUZ, COLLÉJA, de kolonels, LOPEZ, TRUXILLO enz. De onderkoning was eerst ITURRIGARY, daarna VÉNEGAS, die door zijn al te willekeurig gedrag nieuwe bewegingen verwekte, die later de uitdrijving der Spanjaards ten gevolge had (zie ITURBIDE).

HIERO. — Zie HIERON -Wbk.

* HINLOPEN (JOANNES), den 25 October 1759 te Utrecht geboren, bezocht aldaar de Fransche en Latijnsche scholen, doch het was vooral door de bemoeijingen zijns vaders, die predikant was, dat zijne verstandelijke vermogens zich op de gunstigste wijze ontwikkelden. Reeds vroeg openbaarde zich zijnen aanleg voor de Latijnsche dichtkunst. Van 1776 tot 1781 bezocht hij de hoogeschool; de twee eerste jaren derzelve besteedde hij aan de beoefening der taal-, rede-, wis- en natuurkunde, en der geschiedenis van de oude en nieuwere volken, waarna hij zich bepaald op de rechtsgeleerdheid toelegde, welke het vak zijner bestemming zoude zijn. Hij had hierin de hoogleeraren P. BONDAM, J. H. VOORDA en M. TIJDEMAN tot gidsen; door zijne dissertatie bij het verlaten der hoogeschool *Periculum observationum apologeticarum pro fictionibus Juris civilis Romani*, bewees hij dat hij van de lessen van zulke meesters gebruik had gemaakt. Kort daarna trad hij in de pleitzaal op, en, ofschoon hem de rechtsgeleerde praktijk

niet behaagde, oogstte hij toch veel lof in. Weldra onderscheidde hij zich als een bekwame navolger der oude dichters, waarin hij vooral door zijne behandeling van ANACREON veel lof verwierf. In November 1782 werd HINLOPEN tot lid der vroedschap van Utrecht benoemd, en in December 1783, tot secretaris van het geregte verkozen, van welken post hij echter in 1795, wegens den toenmaals veranderden staat van zaken, afstand deed. Koning LODEWIJK benoemde hem bij de eerste verkiezing tot staatsraad in buitengewone dienst, en bij de invoering der Landdrosten, werd hij aan zijnen vriend, den baron J. H. VAN LIJNDEN tot LUNENBURG, als algemeen secretaris toegevoegd, daarop werd hij tot staatsraad in vaste dienst benoemd; bij het werkzame vak der financiën geplaatst, en eindelijk door den koning met de waarneming der zaken van den directeur der publieke schuld belast. De vorst beloonde zijnen ijver, met hem tot lid van de ridderorde der Unie te benoemen, terwijl hij tevens tot lid der tweede klasse van het instituut en later tot voorzitter dier vergadering werd verkozen. Veel had genoemd genootschap, ja de geheele geleerde wereld nog van hem kunnen verwachten, dan de aanhoudende inspanning en veelvuldige werkzaamheden, welke zijne verschillende betrekkingen vorderden, hadden zijne krachten zoodanig uitgeput, dat hij den 21 December 1808, alge-

meen betreurd, reeds bezweek. Koning LODEWIJK toonde zijne deelneming in dit verlies, door het stoffelijk deel van HINLOPEN, op 's rijks kosten, met statelijke rouwpracht ter aarde te doen bestellen, waarbij commissiën uit al de staatscollegiën de lijkkoets volgden, en de slippen van het lijkkleed door vier voorzitters van den staatsraad gedragen werden. Tot zijne voornaamste dichtwerken behooren, behalve zijne reeds genoemde navolgingen: 1.° een keurig *Rouwdicht*, op den voorzitter van het Zeeuwsch genootschap, *Isaak Winkelman*; — 2.° Drie der *Evangelische gezangen*, bij de godsdienstoefeningen der hervormden in gebruik, en vooral 3.° eene Cantate *Bethlehem* genaamd, voor een zanggenootschap te *Utrecht*, ter viering van het kersfeest vervaardigd.

* HIRZEL, de naam eener aanzienlijke en in het kanton *Zürich* zeer verspreide familie, waartoe behooren: 1.° HANS KASPAR, eerste stads-geneesheer, president van het gezondheidscollegie en van het natuuronderzoekend-genootschap, lid van den dagelijkschen raad en examinerator der kerken en scholen te *Zürich*, werd aldaar den 21 Maart 1725 geboren, beoefende de geneeskunde in zijne geboorteplaats en te *Leyden*, en verdedigde aldaar in 1746, eene door hem zelven vervaardigde dissertatie *over den invloed der vrolijkheid op de gezondheid*. Ter uitbreiding zijner kennissen,

oefende hij zich bij het garnizoen en in het weeshuis te *Potsdam* in de geneeskundige praktijk, leefde sedert 1747, als praktiserend geneesheer in zijne geboorteplaats, hooggeacht wegens de gelukkige uitoefening zijner kunst, in welke hij de grondigste kennis bezat, en als patriot wegens zijnen ijver, en zijne inspanning voor het heil des vaderlands; hij overleed den 19 Februarij 1803. Vele schoone deugden versierden zijn karakter; in al zijn doen was hij levendig en vurig, en zijn omgang was bijzonder genotrijk. In de Hoogduitsche letterkunde wordt zijn naam met eere genoemd, niet slechts als van eenen vriend van SULZER, GLEIM, RAMLER, KLEIST, KLOPSTOCK en anderen, maar ook om zijne eigene schriften. Eerst later echter trad hij als schrijver op, en onderscheidde zich door: 1.° *Die Wirthschaft eines philosophischen Bauers* (KLEINJOGG), *Zürich*, 1761; 2.° uitg. 1774; — 2.° *Das Bild eines wahren Patrioten* (BLAARER VON WARTENSEE), ib. 1767 en 1775; — 3.° *Hirzel an Gleim über Sulzer den Weltweisen*, 2 dl.ⁿ, *Wintherthur*, 1780; — 4.° *Neue Prüfung des philosophischen Bauers*, *Zürich*, 1785, enz. Bijzonder gelukkig slaagde hij in de taal van de wijsbegeerte des levens. Alles, wat hij schreef, ademt liefde tot de deugd, geestdrift voor zijn vaderland, republikeinchen geest en menschlievende gezindheid. — 2.° SALOMON HIRZEL, broeder des vorigen, te

Zürich in 1727 geboren, legde door zijne jaarlijksche bijeenkomsten (sedert 1760) met ISELIN te *Schinznach*, den grondslag tot het Helvetisch genootschap, werd raadsheer in 1768, lid van den geheimen raad in 1773; door de omwenteling van 1798, van zijne betrekkingen beroofd, leefde hij voor de wetenschappen, tot in 1803, als wanneer hij weder tot den grooten raad werd verkozen; doch weldra legde hij dezen post neder, en overleed in 1818. Hij schreef: 1.^o *Junius Brutus*, tooneelspel, 1761; — 2.^o *Denkmal Joseph Iselins*, *Bazel*, 1782; — 3.^o *Andenken meines Bruders*, enz., *Zürich*, 1804; — 4.^o *Denkmal H. Kilchspergers*, 1805; — 5.^o *Edle Züge aus der Schweizer-geschichte*, *Bazel*, 1806; — 6.^o *De magistratus in urbe Tigurina in reformationis opere praestito officio*, *Zürich*, 1810; — 7.^o *Zürichische Jahrbücher*, 1814 tot 1816, 4 dl.ⁿ; het 5.^o dl. verscheen in 1819, na zijnen dood. — 3.^o HENDRIK HIRZEL, in 1766, te *Weiningen* bij *Zürich* geboren, beoefende de godgeleerdheid te *Zürich*, en na *Italië* bezocht te hebben, bekwam hij een professoraat in zijne geboorteplaats, alwaar hij in 1833, als lid van den kerken opvoedingsraad, overleed. Hij deed zich kennen als een' geestrijken schrijver, en als een' meester in schilderungen der natuur, in: 1.^o *Eugeniens Briefe*, 3.^o uitg., 3 dl.ⁿ, 1819; — 2.^o *Ansichten von Italiën*, 1833 tot 1834, 3 dl.ⁿ — 4.^o KOENRAAD MELCHIOR HIRZEL, in 1793 te

Zürich geboren, beoefende tegen zijne neiging, die hem tot de toonkunst en de godgeleerdheid lokte, te *Stuttgard*, *Lausanne* en *Heidelberg* de regten; maakte daarop onder de Zwitsersche troepen de veldtogten van 1813 tot 1815 mede, werd advokaat, in 1818 secretaris der justitie en politie te *Zürich*, in 1823 opperambtman in *Knonau*, en kwam, ofschoon hij geen deel had aan de door het volksbesluit veranderde staatsregeling, in 1831 niettemin in den nieuwen grooten raad, en in de commissie van wetgeving; in April werd hij president van den grooten raad, later opvoedingsraad, en in 1832 burgemeester. In 1838 in den nieuwen grooten raad gekozen, werd hij president van den regeringsraad en begunstigde de beroeping van STRAUZ; bij de September-beweging van 1839 moest hij echter aftreden. Weldra verwierf hij als regtsvorderaar het vroegere vertrouwen weder, werd in 1842 andermaal in den grooten raad verkozen, en in 1843 opperreger, toen hij in hetzelfde jaar overleed.

* HITZIG (JULIUS EDUARD), in 1780 te *Berlijn* geboren, kwam in 1799 in Pruisische staatsdienst, was vroeger assessor in *Warschau*, verloor in 1806, met het einde der Pruisische heerschappij te *Warschau*, zijnen post; hield zich van toen af met de letterkunde bezig, en legde in 1808 te *Berlijn* eene boekdrukkerij aan, die hij in 1814, met eene door hem opgerigte leesinrigting, aan den

boekhandelaar DÜMLER verkocht. In 1815 trad hij als crimineel-raad weder in dienst, die hij echter in 1835, wegens oogkwalen verlaten moest. In de letterkunde maakte zich deze achtenswaardige man voornamelijk bekend door *Biographiën* zijner vrienden WERNER, 1823, en HOFFMANN, 2 dl.ⁿ, 1829. Verder schreef hij: 1.^o *Ueber belletristische Schriftstellerei, Berlijn*, 1838; — 2.^o *Das königlich preuszische Gesetz vom 11 Juni 1837 zum Schutze des Eigenthums in Werken der Wissenschaft und Kunst gegen Nachdruck und Nachbildung*, ib. 1838 (het laatste gemeenschappelijk met W. HÄRING); — 3.^o *Der neue Pitaval, eine Sammlung der interessantesten Criminalgeschichten, Leipzig*, 1842; ook gaf hij van 1825 tot 1832 eene *Zeitschrift für die preusz. Criminalrechtspflege*, in het licht; in 1828 begon hij de uitgave der *Annalen für deutsche und ausländische Criminalrechtspflege* (sedert 1837 door DEMME en KLUNGE voortgezet), en de *Presszeitung* gaf hij van 1840 tot 1843 in het licht (van 1844 tot 1845 door BERGER voortgezet). HITZIG overleed te *Berlijn*, den 27 November 1849.

HOADLY (BENJAMIN), een Engelsche prelaat, in 1676 te *Westerham*, in het graafschap *Kent*, geboren, was achtereenvolgend bisschop van *Bangor* (1715), van *Hereford* (1721), van *Salisbury* (1723) en van *Winchester* (1734). Hij maakte zich

berucht door zijne predikingen, en door de geschillen, welke de vermetelege beginselen, die hij in dezelve ontwikkelde, te weeg bragten, en die tot de beruchte *redetwisten van Bangor* (naar zijne eerste standplaats aldus genaamd) aanleiding gaven. In zijne *Leerrede over de natuur der Kerk of het Christus-rijk*, zeide hij dat JESUS CHRISTUS geenerlei gezag had nagelaten; dat het aan iedereen vrijstond zijn eigen oordeel te volgen; dat de gemeenschap met de kerk eene willekeurige zaak was; dat de excommunicatie geenerlei kracht had, en dat iedereen volgens zijne inwendige overtuiging zou geoordeeld worden. Zulke ruime beginselen in den mond eens bisschops deden een aantal godgeleerden tegen hem opstaan; maar hij hield vol dat zijn stelsel het eenige middel was, om op eene zegevierende wijze de tegenwerpingen der Catholijken te beantwoorden; dat deze hunne zaak gewonnen hadden, zoodra men eenmaal een gezag erkende; wijl zij het oudste en meest algemeen erkende gezag uitmaakten, en dat men er zich aan moest onderwerpen, of met hem aannemen, dat niemand het regt had het geweten van een ander te besturen. Een voor de eigenliefde zoo vleijend, en voor de ontluikende vrijheid om te denken zoo gunstig, stelsel sleepte verscheiden godgeleerden mede, die zich aan zijne zijde schaarde. HOADLY overleed in 1761. Hij kan met zijnen vriend CLARKE beschouwd worden als

het hoofd eener school, waarvan het godsdienstige stelsel zeer nabij aan de godisterij grenst. Zijn *Leven* is beschreven door Dr. JOHN HOADLY, zijnen jongsten zoon, die in 1773, in 3 dl.ⁿ in fol., eene volledige uitgave zijner *Godgeleerde Werken* in het licht deed verschijnen. Zijn stijl is duidelijk en krachtvol, doch zijn periodenbouw al te zeer gerekt.

* HOCHEDER (Dr. FRANCISCUS VAN PAULA ANTONIUS), den 23 Maart 1783 te *Roszdorf* in *Opper-Beijeren* geboren, werd in 1811 studie-meester, aan de Latijnsche voorbereidings-school te *Munchen* en tevens prefekt aan het koninklijk opvoedingsgesticht voor studerenden, vervolgens hoogleeraar aan het openbaar gymnasium, en in 1819 rector en hoogleeraar aan het gymnasium te *Würzburg*, in 1824 rector en hoogleeraar aan het nieuwe gymnasium te *Munchen*, en eindelijk den 25 Januarij 1842 hoogleeraar der letterkunde en aethetica aan de Lodewijks-Maximiliaans-universiteit te *Munchen*, te gelijktijd werd hij gewoon lid der akademie van wetenschappen. In 1835 trad hij in den echt; doch zijn buitengemeen gelukkig huwelijk was van zeer korten duur, want reeds in October van het volgende jaar werd zijne echtgenoot een der eerste slagtoffers der toenmaals te *Munchen* woedende cholera. Zijne droefheid over dit verlies was onbeschrijfelijk; hij bleef weduwnaar tot aan zijnen dood,

die den 3 Mei 1844 voorviel. Tot zijne letterkundige voortbrengselen behooren voornamelijk: 1.^o *Horazens Briefe*, deszelfs 2.^o *Episteln* en 3.^o *Ueber Dichtkunst*; — 4.^o *Sophokles Oedipus auf Colonos*; en 5.^o *Gymnasial-Jahresbericht für das Jahr 1826—27*. HOCHEDER werd door zijne leerlingen hooggeacht en bemind. Onbegrensde goedheid des harten, zachtmoedigheid, eene buitengemeen innemende voordragt bij het onderwijs en een onuitputtelijk geduld waren de hoofdtrekken zijner inborst; door zijne vrienden, aan wier hoofd de hoogleeraar ERHARD (zie dat artikel) stond, werd hij als een rechtschapen man grootelijks geacht.

* HOEFNAGEL (JORIS), een schilder en dichter, in 1545 te *Antwerpen* geboren. Hij bezocht *Frankrijk*, *Spanje*, *Italië* en, wegens handelsbetrekkingen, vooral *Venetië*. Te *Antwerpen* genoot hij de vriendschap van den beroemden ABRAHAM ORTELIUS, met wien hij te *Rome* in gezelschap van den kardinaal FARNESE kwam, die vergeefsche pogingen aanwendde om hem aan zijne dienst te verbinden. Vroeger reeds had hij, op zijne reis naar *Italië*, zich bij den hertog van *Beijeren* verbonden, alwaar hij ook de gunst genoot van keizer RUDOLF, die hem mede werk bezorgde, in wiens dienst hij later trad, en zich daarom met ter woon te *Weenen* vestigde, alwaar hij zich niet slechts met de schilder-, maar ook met de Latijnsche dicht-

kunst bezig hield. De Latijnsche taal was hij zoo zeer magtig, dat hij een Latijnsch werk, voor de vuist, en vlug weg, in het Nederduitsch voorlas. Hij overleed in 1600.

HOEPKEN (ANDREAS JOANNES, graaf van), in 1711 te *Stokholm* geboren, overleed plotseling in 1789. In 1746 in den senaat gekomen, onderscheidde hij zich in denzelfden door zijnen ijver, door de wijsheid zijner raadgevingen en door de bescherming, welke hij aan alle nuttige instellingen verleenende. Het verlangen, om zich op de beoefening der letteren toe te leggen, bewoog hem in 1761, om zijn ontslag te vragen. Op verzoek des konings, hervatte hij echter in 1772 zijne bedieningen, die hij op eene eervolle wijze nog zeven jaren waarnam. Maar hij heeft minder zijne beroemdheid aan zijne wetgevende werkzaamheden, dan aan den invloed te danken, welchen hij op de taal en de letterkunde van zijn land heeft uitgeoefend. Met LINNEUS, een der stichters der akademie van *Stokholm* zijnde, las hij in dezelve verscheiden hoogst belangrijke verhandelingen voor. Zijne *Geschiedkundige lofreden* worden billijker wijze op prijs gesteld.

HOEST (GEORGE), een Deensche reiziger, in 1734 te *Aarhus* in *Jutland* geboren, begaf zich vroegtijdig in de Afrikaansche maatschappij, en werd in 1760 benoemd tot consul te *Mogador* in *Marokko*. Hij bekleedde

vervolgens verschillende betrekkingen in de Deensche bezittingen der *Antillische eilanden*, en kwam in 1776 te *Kopenhagen* terug. Tot staatsraad benoemd, werd hij met den post van secretaris van buitenlandsche zaken bekleed, en overleed in 1800. Men heeft van hem in het Deensch: 1.° *Bijzonderheden van Marocco en Fez, in het land waargenomen*, van 1760 tot 1768, *Kopenhagen*, 1781, in 4.^{to} Dit is het beste werk, wat er over het keizerrijk *Marokko* bestaat; — 2.° *Geschiedenis van MAHOMED-BEN-ABDALLAH*, keizer van *Marokko*, *ibid*, 1791, in 8.^{vo}; — 3.° *Aanteekeningen betrekkelijk het eiland St. Thomas en zijne landvoogden*, 1791, in 8.^{vo}, waarin zeer belangrijke bijzonderheden voorkomen.

* HOET (C. TEN), in 1796 te *Nijmegen* geboren, was een ijverig beminnaar en beoefenaar der fraaije letteren, en onderscheidde zich tevens niet ongunstig als dichter. Met een helder verstand en een scherpzinnig oordeel begaafd, bezat hij tevens een sijn gevoel en eene levendige verbeeldingskracht, en had daarenboven bijna zijne geheele ontwikkeling aan zich zelve te danken. Tot zijne voornaamste dichtwerken behooren: 1.° *Toonen van verrukking en weemoed uit de dagen der jeugd*; — 2.° *Gustaaf en Amanda*. — Zijn 3.° *Geldersch lustoord* is eene schoone proeve van plaatsbeschrijving. In zijn vak als notaris te *Ubbergen*, gaf hij in het licht: — 4.° *Gronden der*

regtsgeleerdheid, met betrekking tot de vrijwillige acten en contracten onder de thans heerschende wetgeving. Hij overleed in den bloei zijns levens den 7 Mei 1832. Na zijnen dood verschenen zijne gedichten onder den titel van *Citherklinken* in het licht.

HOFFMANN (ERNST THEODOOR WILHELM), een geestige Duitsehe verteller, te *Koningsbergen* in 1776 geboren, werd door zijn' oom in de eerste beginse-len der toonkunst onderwezen, hij openbaarde tevens eenen grooten aanleg voor de teeken- en schilderkunst. Daar zijn oom het verlangen had te kennen gegeven, dat hij zich op ernstiger studiën zoude toelleggen, zoo volgde hij den leergang der regtsgeleerdheid. Hij begon zijne praktische loopbaan in 1796, als referendaris bij de ambtsregering te *Glogau*, en in 1798 bij het kamergeregt van *Berlijn*. In 1800 werd hij bijzitter der regering te *Posen*; karikaturen welke hij in die stad in omloop bragt, deden hem in 1802 naar *Plock* verplaatsen, van waar hij zich in 1804 naar *Warschau* begaf. De intogt der Franschen in *Polen*, in 1806, noodzaakte hem, zich te verwijderen. Hij had zijne fortuin te midden der vermaken verkwist; het verlies van zijnen post dompelde hem in de armoede, en om te leven zag hij zich genoodzaakt zijne toevlugt tot zijne talenten te nemen. Hij gaf lessen in de zangkunst, schilderde portretten, componeerde muziek, en

werd in 1808, orkestmeester en decorateur van het tooneel van *Bamberg*. Door het te niet gaan van dat tooneel verviel hij andermaal in behoeftige omstandigheden; later geraakte hij in dienst der Pruisische regering, en werd hij tot raadsheer bij het hof van appèl in *Berlijn* benoemd. Hij overleed aldaar den 25 Junij 1822. Tot zijne voornaamste geschriften behooren: 1.° *Nachtstücke*, *Berlijn*, 1816—17, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.° *Seltzame Lieder eines Theaterdirectors*, ib. 1818, in 8.^{vo}; — 3.° *Klein Zaches*, ib. 1819, in 8.^{vo}; — 4.° *Die Serapionsbrüder*, ib. 1819—21, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 5.° *Lebensansichten des Katers Murr*, ib. 1820, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 6.° *Die Prinzessin Brambilla*, ib. 1821, in 8.^{vo} enz.

* HOGENDORP (GRIJSBERT KARL, graaf VAN), een der beroemdste Nederlandsche staatsmannen van den lateren tijd, den 27 October 1762 te *Rotterdam*, uit een in de Nederlandsche geschiedenis beroemd geboren; ontving sedert 1773 zijne opvoeding in de kadettenschool te *Berlijn*. In 1778 werd hij vaandrig onder het regiment van prins HENDRIK van *Pruissen*, en daarop page van gemelden vorst, doch bekwam in 1782, eene officiersplaats in de dienst van zijn vaderland. In het volgende jaar vertrok hij als particulier naar *Amerika*, en werd gedurende zijn zes-maandsch verblijf aldaar, op aanbeveling van FRANKLIN, die zich toen-

maals in *Holland* bevond, bij den grooten WASHINGTON, op diens landgoed in *Virginia* gehuisvest. In 1784 keerde hij naar zijn vaderland en tot zijn regiment terug, ging, met vergunning zijner chefs, te *Leyden* de akademische lessen bijwonen, alwaar hij weldra tot de doctorale waardigheid in de regten verheven werd. Bij de toenmalige binnenlandsche staatkundige onlusten, koos VAN HOGENDORP de partij van *Oranje*, aan welke hij gewigtige diensten bewees. In 1787 werd hij tot pensionaris der stad *Rotterdam* benoemd, welke betrekking hij tot aan de omwenteling van 1795, tot algemeene tevredenheid bekleedde. Na den vrede van *Amiens*, weigerde hij eenige lands-bediening aan te nemen, en bleef steeds in het geheim aan het herstel van het huis van *Oranje* werken; aan de beweging, die daartoe in het voorjaar van 1813 plaats had, nam hij geen deel; maar niet zoodra hadden de legers der bondgenooten in November van dat jaar, den voet op Nederlandschen grond gezet, of VAN HOGENDORP stelde zich aan het hoofd zijner landgenooten, om aan de Fransche autoriteiten openlijk het hoofd te bieden. Nadat de omwenteling van 1813 een einde aan de Fransche overheersching in *Nederland* had gemaakt, werd hij door den Souvereinen Vorst, aan wiens terugkomst uit *Engeland* hij ijverig had medegewerkt, benoemd tot voorzitter der commissie, belast met de opstelling eener grondwet voor de *Vereenigde*

Provinciën, die in 1814 aangenomen werd, voorts tot minister van binnenlandsche zaken en tot vice-president van den raad van state; en werd hij verheven tot *graaf* en groot-kruis der orde van den Nederlandschen Leeuw. Wegens den zwakken staat zijner gezondheid, in November 1816, op zijn verzoek uit zijne betrekking van president van den raad van state ontslagen, behield hij den titel van minister van staat, met eene jaarwedde van f 10,000. Hij verkreeg daarop zitting in de tweede kamer der algemeene staten, waarin hij door zijn talent van wel te spreken steeds uitmuntte en aller aandacht boeide, en dat bij de gewigtigste aangelegenheden, zijn helder oordeel en zijne gegronde wensken en beschouwingen de geleidsters van velen waren, en eenen beslissenden invloed, in en buiten de hooge staatsvergadering uitoefenden. Sedert 1826 voerde hij een afgezonderd, stil, burgerlijk leven. De door hem voorziene, in 1830 uitgevoerde scheuring van het koninkrijk der *Nederlanden* oefende op zijnen geest eenen diepen invloed uit, doch ofschoon hij daaronder, bij steeds toenemende verzwakking van zijn ligchaams-gestel en onafgebroken hevige lijden, gebukt ging, verliet hem toch zijne zielskracht niet, die hem gedurende zijn geheele leven onderscheidde. VAN HOGENDORP overleed den 5 Augustus 1834, na gedurende eene reeks van jaren zijn vaderland tot luister, zich zelve tot eer, en

anderen ten voorbeeld te hebben verstrekt. De grootste redenaar van *Nederlands* laatste tijden (J. H. VAN DER PALM) heeft het karakter van den graaf VAN HOGENDORP op de volgende welsprekende wijze geschetst: » Deftig en achtbaar, maar beschaafd en zachtaardig: een verlicht hoofd, niet slechts met kennis der fraaije wereld en hare zeden, maar ook met een' kostbaren voorraad der wezenlijkste en nuttigste kundigheden verrijkt. Begaafd met het talent van wel te spreken en wel te schrijven.... door vrijheidszucht, door eer en trouw geleid. Waar het ongeluk zijn raad of hulp, waar de verdediging des regts zijne pen, waar nuttige of grootsche ondernemingen zijn vermogen behoeften, vond men hem steeds vaardig tot medewerking, en, was het noodig, om zich vooraan te stellen. Schoon ambteloos levende, was er niemand, die hem niet bij doop- en geslachtsnaam beide kende, wien die vereenigde namen geen eerbied inboezemden voor verstand en braafheid..... Tot zulk een karakter behoort ook verbeelding

en geestvervoering. Wat door hetzelfde wordt voortgebracht, steunt niet enkel op koele berekening en beschouwing, het kenmerkt zich ook door opgewondenheid, door verheffing van ziel boven het gewone inzicht in den schakel van uitkomsten en oorzaken. Waar anderen slechts natuurlijke krachten zien, ziet en weegt het ook de zedelijke: waar anderen, bij het einde aller menschelijke hulpmiddelen, stuiten en stilstaan, daar stijgt het op tot de verborgen bronnen van heul en heil, die de Almagtige Bestuurder der volken in zijnen raad houdt opgesloten. Van daar die hooggestemde, maar tevens onwrikbare moed, dien hij, in het beginnen, voortzetten en voleindigen van *Nederlands* herstelling aan den dag legde; een moed, die zich nooit een enkel oogenblik verloochende; dien hij bij alle braven even sterk en zuiver vooronderstelde, als hij dien in zich voelde gloesjen, en in sommigen, die hem omringden, zag blaken (*).» Tot 's mans voornaamste geschriften behoren: 1.° *Beschouwingen over den*

(*) *Uit VAN DER PALM's Geschied- en Redekunstig gedenkschrift van Nederlands herstelling, waaraan als deze schildering des karakters van HOGENDORP ontleen, blijkt tevens, hoezeer hij bij zijne edele medewerkers aan Nederlands onafhankelijkheid in onbeperkt vertrouwen stond. In zijne karakterschildering van A. F. Baron van der Duyn van MAASDAM, zegt VAN DER PALM: » Des avonds na het vruchteloos scheiden der tweede vergadering op zaterdag, riep het belang en het gevaar der goede zaak hem naar Amsterdam: maar door zijn afzijn moest niets vertraagd worden: VAN HOGENDORP had zijne handteekening op schoon papier, om daar boven te schrijven, wat het vaderland eischen zou.»*

Indischen handel, 1801, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Memorie over de cultuur en den handel van Java*, 1804; — 3.^o *Beschouwingen over de staatsfinanciën, Amsterdam*, 1802, in 8.^{vo}; — 4.^o *Bijdragen tot de huishouding van staat in het koninkrijk der Nederlanden*, enz., 's *Gravenhage*, 1818—1825, 10 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; een werk dat aan alle publicisten tot vraagbaak kan strekken, en alleen toereikend is, om den naam van HOGENDORP (GIJSBERT KAREL) onsterfelijk te maken; — 5.^o *Advijts*, in gevolge de vereëning der Noordelijke en Zuidelijke provinciën, 1831; — 6.^o *Lettres sur la prospérité publique*, 1828—30, 2 dl.ⁿ, enz. Zijne laatste jaren bragt hij in stille afzondering, doch niet inledigheid door; want hoe hevig ook zijn bijna onafgebroken lijden mogt zijn, legde hij nog steeds dien onvermoeiden ijver, en die zielskracht aan den dag, welke hem gedurende zijn geheele leven kenschetsten.

HOGENDORP (DIRK VAN), broeder van den voorgaande, te *Rotterdam*, in 1761 geboren, werd eerst gezant te *St. Petersburg*, daarna gouverneur der oostkust van *Java*. Koning **LODEWIJK BONAPARTE** benoemde hem in 1806 tot minister van oorlog, en zond hem in 1807, als gevolmagtigd minister naar *Weenen*, in 1809 naar *Berlijn*, en in het volgende jaar naar *Madrid*. In Januarij 1811 werd hij door **NAPOLEON** tot divisiegeneraal en gouverneur van *Oost-*

II. DEEL.

Pommeren benoemd. In 1812 vergezeldde hij als adjutant, den keizer naar *Pruissen*, en werd achtereenvolgend gouverneur van *Koningsbergen*, *Wilna* en eindelijk van *Hamburg*, in welke betrekkingen hij zich door zijne gestrengheid zeer gehaat maakte. Na den val van het keizerlijk bewind, begaf hij zich naar *Holland*; maar niet zoodra had hij de terugkomst van **NAPOLEON** vernomen, of hij haastte zich, om zich weder onder de Fransche standaards te scharen, en streed te *Waterloo* dapper onder dezelve. Door den uitslag van dien strijd buiten betrekking geraakt, ging hij in 1816 naar *Zuid-Amerika* onder zeil. Na verloop van eenige jaren, te 's *Gravenhage* teruggekeerd, overleed hij in die stad in 1834. In 1817 had hij in het licht gegeven: *Du système etc. (Over het koloniale stelsel van Frankrijk, uit een staatkundig en handeldrijvend oogpunt beschouwd)*, een werk dat eenige nieuwe inzigten bevat.

HOGG (JAMES), een natuurdichter, in 1772 te *Ettrik*, in de Schotsche bergen geboren, alwaar hij een gedeelte zijner jeugd met het hoeden der kudden doorbragt. De beschouwing der natuur, en de gewoonte om aan de indruksele, welke zijne ziel in de eenzaamheid ontving, het oor te leenen, deed het dichtsterlijk genie in hem ontwaken. Door eenige mannen (waaronder ook **WALTER SCOTT**), aan welke hij zijne eerste proeven had ge-

W

toond, aangemoedigd, gaf hij eene verzameling van Balladen (*The Mountain-Bard*), in het licht. Voor de opbrengst dezer gedichten en van een geschrift over de *Schapenteelt* kocht hij een stuk gronds, doch verloor weldra al wat hij bezat, door ongelukkige speculatiën. Desniettegenstaande zong hij nog de schoone balladen: *Borderes Ballads*, 1805; — *The Queen's Wake*, 1813. Ook boeide hij weldra als verteller het publiek, door: *The Brownie of Bodsbeck*, 1818; — *Evening Tales*, 1819; — *The three Perils of Man and of Woman*, 1822 tot 1823; — *The shepherd's Calendar*, 2 dl.ⁿ, 1829, enz. Ook gaf hij eenen tijd lang het dagblad *The Spy* in het licht. Hij overleed arm en bijna vergeten, te *Altrive Lake* aan de *Yarrow*, in 1835.

* HOHENLOHE-INGELFINGEN (LODEWIJK FREDERIK, vorst von), rijksgeneraal der cavalerie, koninklijk Pruisisch generaal der infanterie, in 1746 geboren, trad als erfprins het eerst in de rijksdaarna in de Pruisische militaire dienst, en deed zich als generaal en aanvoerder van een regiment reeds in 1778, in den oorlog over de Beijersche erfopvolging onderscheiden. Gedurende den veldtogt aan den *Rijn*, ontwikkelde hij in hoogen graad zijn talent als veldheer, daar hem een eervol aandeel aan de zegepralen bij *Pirmasens*, *Hornbach*, *Oppenheim*, in de bestorming der *Weissenburger-liniën* enz. toekomt. De roemrijkste dag

zijns levens was echter de 20 September 1794, op welken hij als zelfstandig legerhoofd, bij *Kaiserslautern*, eene volkomene overwinning op de Franschen behaalde. Minder gelukkig was hij in den veldtogt van 1806, in welken hij het bevel voerde over het tweede Pruisische reserveleger; want, nadat zijne voorhoede onder prins LODEWIJK van *Pruissen*, den 10 October bij *Snaalsfeld* geslagen was, onderging hij zelf, den 14 daaropvolgende, bij *Jena* eene volslagene nederlaag. Op den terugtogt, die er het gevolg van was, werd hem in *Maagdeburg* door den koning het opperbevel over het overschot van het geslagen leger, in de plaats van den aan zijne wonden overleden hertog van *Brunswijk*, opgedragen. Al zijne pogingen, om met hetzelfde de *Oder* te bereiken, bleven bij het snel achtervolgen der Franschen, waardoor verscheiden afdeelingen afgesneden werden, vruchteloos, en hij moest zich eindelijk, met zijne, nog uit 17,000 man bestaande, afgematte troepen, na het ongelukkig gevecht bij *Prenzlou*, den 28 October aan de Franschen overgeven. Deze stap, dikwerf en streng, maar ook eenzijdig beoordeeld, verbitterde hem den avond zijns levens, dien hij, nadat hij vrijwilliglijk van al zijne waardigheden had afstand gedaan, op zijne landgoederen in *Silezië* doorbragt. In een bijzonder, publiek gemaakt geschrift, trachtte hij zich wegens zijn gedrag bij de capitulatie van *Prenzlou* te rechtvaardigen;

intusschen schijnt hem zulks, niettegenstaande hij alle schuld op zijnen generaal-kwartiermeester von **MASSENBACH** en den generaal, later vorst **BLÜCHER** schoof, niet volkomen gelukt te zijn. Hij overleed den 15 Augustus 1818, op zijn landgoed *Schlawentzis* in *Silezië*.

* **HOHENLOHE-WALDENBURG-SCHILLINGSFURST** (**ALEXANDER LEOPOLD FRANZ EMERICH**, vorst von), beroemde thaumaturgus der 19.^e eeuw, den 17 Augustus 1794, te *Kupferszell* bij *Waldenburg* geboren. Zijn vader was de erfprins **KARL ALBRECHT** en zijne moeder, eene geborene barones van **REWICZY**, was uit *Hongarijë* oorspronkelijk. Zijn overgrootvader, graaf **LODEWIJK GUSTAAF VON HOHENLOHE**, keerde in 1667, tot de Catholijke Kerk terug. **HOHENLOHE** had nauwelijks den ouderdom van één jaar bereikt, of hij verloor zijn vader. Later werd zijne opvoeding toevertrouwd aan den ex-jesuit **RIEL**. Dat hij van zijne jeugd af voor den geestelijken staat zou bestemd zijn geweest, is eene uitvinding van het *Conversations-lexicon* van **BROCKHAUS**. In 1804 kwam **HOHENLOHE** in het *Theresianum* (de adellijke ridder-akademie) te *Weenen*. In 1808 werd hij naar de akademie te *Bern* gezonden; in 1810 kwam hij in het vorstbisschoppelijke alumnium te *Weenen*, zette daarop de theologische studiën in het seminnaire te *Ternau* voort, en begaf zich van hier naar

Ellwangen, waar zijn oom, **FRANZ KARL VON HOHENLOHE**, wij-bisschop was. Nog voor zijne priesterwijding, die hij van zijnen oom ontving (1815) werd hij tot domicellarius van *Olmütz* benoemd. In 1816 ondernam hij eene reis naar *Rome*. In *Bamberg* werd hij tot geestelijken raad benoemd. Later werd hij als domheer naar *Groot-Waradein* in *Hongarijë* beroepen. In 1829 werd hij in hetzelfde domkappittel tot de waardigheid van groot-proost verheven, en in 1844 tot bisschop-titularis van *Sardica* benoemd. Zijne godsvrucht, zijne deugden, en vooral de wonderdadige genezingen, welke op zijne voorbedding volgden, maakten hem in de laatste tijden zeer beroemd. Vermogend in werken, en in wetenschap uitmuntende, bad hij voor de zieken, welke hem waren aanbevolen, en bewerkte op die wijze onverwachte genezingen, die klaarblijkelijk de krachten der natuur en de hulpmiddelen der kunst te boven gingen. Een aantal dier wonderen zijn door geloofwaardige proces-verbalen bekrachtigd, of in geschriften verhaald, bestemd om den ijver onder de geloovigen te onderhouden. De roem van dezen godvruchtigen wonderdoener heeft zich in de beide werelden verspreid. Uit de afgelegenste oorden schreef men hem, om zijne voorbede bij God interoenen. Bij het ontvangen van den brief, bepaalde hij den dag, waarop hij voor den zieke zoude bidden, en

noodigde denzelfen uit, "om zich met hem te vereenigen. Het was niet zeldzaam, dat eene aanmerkelijke beterschap, of zelfs eene volkomene herstelling op den door den vorst aangeduiden dag en uur plaats had. Veel werd er over zijne genezingen door het gebed en het opleggen der handen gesproken; men vond eenen uitweg en schreef dezelve aan het magnetismus toe. Men vergat dat zieken-genezingen, door het gebed ten allen tijde in de Kerk hebben plaats gehad (zie DAMIANUS en COSMAS). Haat jegens de Catholijken, onbeschaamdheid en lastering noemden den vorst nu eenen dweeper (*), dan eenen bedrieger. Dat de vorst von HOHENLOHE zijn vermogen grootendeels onder de armen verdeelde, dat hij geen behoeftige, die hem om hulp aansprak ongetroost liet weggaan; dat hij het nooit beneden zich achtte, de hutten der armoede en ellende binnen te treden, om ook aldaar den stoffelijken, klinkenden zegen, op het altaar der naastenliefde nederteleggen; dit zal toch niet zoo ligtelijk aan het magnetismus kunnen worden toegeschreven. Den bespotters en lasteraars van HOHENLOHE zou men kunnen toevoegen: » wordt dwee-

pers en bedriegers, zoo als hij; deelt uw vermogen met de armen, zoo als hij, en het proletariaat zal u op verre na zoo vele bekommering niet veroorzaken, als het thans doet." Door de Hongaarsche omwenteling uit *Groot-Waradein* verdreven, begaf de vorstelijke bisschop zich eerst naar *Innsbruck*, vervolgens naar *Weenen*, en eindelijk naar *Baden* bij *Weenen*, waar hij den winter wilde doorbrengen. Hij was reeds zeer lijdend, en in het voorgevoel van zijnen naderenden dood, zocht hij de plaats op, waar zijne moeder begraven ligt, naast welke hij in de aarde wilde rusten. Dit graf bevindt zich te *Vöslau*, een uur van *Baden* verwijderd. Naauwelijks was de vorst alhier aangekomen, of zijn toestand verergerde zienderoogen. Zijne ziekte werd voor borst-waterzucht verklaard. Den 14 Novb. 1849, 's nachts ten 1 ure, begon de laatste doodstrijd, en een kwartier daarna had hij den geest gegeven. Behalve dat hij als een heilige priester, als een ijverige verkondiger van het woord Gods, als een voorbeeld van vertrouwen op de kracht des gebeds, als een vader der armen kan worden voorgesteld, ontbrak het hem ook niet aan

(*) Tot deze behooren ook de schrijvers van het zoogenaamde Algemeen Noodwendig Woordenboek der zamenleving, die in hun artikel HOHENLOHE (A. Pr. van) niets anders zeggen dan: » een R. K. dweeper van onzen tijd, heeft geschreven Lees- en Gebedenboek voor R. Katholijken." Waarlijk een artikel zeer geschikt ter bevordering der zamenleving!?!

duidelijke inzigten in staatkundige aangelegenheden. In een dagboek, dat hij omtrent vijf jaren vóór zijnen dood, over de gebeurtenissen in Hongarijê geschreven heeft, komen zulke treffende schilderingen der op handen zijnde toekomst voor, als men dezelve slechts van den scherpzinnigsten vooruitziener verwachten kan. Dergelijke denkbeelden ontwikkelde hij ook in de brieven aan zijne vrienden. In eenen derzelve, van 5 Decb. 1846, leest men: » Het voddewerk, als voorlooper van helsch geweld, wint bij ons steeds meer grond. De blindheid van boven neemt op eene betreurenswaardige wijze toe. *Ik verlang het zeker niet wat ik zie naderen, maar het komt tóch.* Hongarijê zal eene vreeselijke verzoening door bloed, een waar bloedblad moeten ondergaan, en wie weet, of het ook dan nog beter zal worden!" Tot de voornaamste werken van den vorst von HOHENLOHE behooren: 1.° *Der im Geiste der Katholischen Kirche betende Christ, Bamberg, 1819.* — Van dit zalvende gebedenboek, is in dit jaar bij de Uitgevers dezès van de Nederduitsche vertaling reeds de zesde druk, verschenen, behalve de nadrukken, die men er in België van verspreidt; — 2.° *Was ist der Zeitgeist?* ib. 1821; — 3.° *Gesammelte Reden verschiedenen Inhalts, Weenen, 1830.* Van twee derzelve, de eene op Goeden Vrijdag, de andere op het Paaschfeest uitgesproken, heeft

Mr F. J. HOFFENBROUWERS de Nederd. vertaling geleverd, bij de Uitgevers dezès gedrukt; — 4.° *Lichtblicke und Ergebnisse aus der Welt und dem Priesterleben, Regensburg, 1836;* in dit werk schildert HOHENLOHE zijn eigen leven. — Voorts hebben de Uitgevers dezès van den vromen priester-vorst nog de beide volgende gebedenboeken in het Nederd. vertaald in het licht gegeven: 5.° *De Priester en de Leek enz;* — 6.° *R. C. Gebedenboek voor allen, welke de eeuwige zaligheid willen deelachtig worden.* Ten slotte verdient nog vermeld te worden, dat den vorst von HOHENLOHE dikwerf de voldoening ten deel viel, van aan het ziek- of sterfbed te worden geroepen, van menigeen, die hem vroeger met bittere bespotting of lastering overladen had, ten einde als een echte Samaritaan, ook den zoodanigen, den troost en vrede der verlossing deelachtig te maken. Hierin ligt onbetwistbaar de beste getuigenis voor het echt priesterlijke karakter van den edelen vorst opgesloten.

* HOLLAND (HENRY RICHARD VASALL, lord), een uitstekend lid der Engelsche Whig-partij, neef van den beroemden Fox (zie FOX — KAR. JAC. -Wbk.), werd den 23 November 1773 geboren. Hij maakte zijne studiën te Eton en Oxford, bereisde daarop Europa, leerde in Italië de echtgenoot van sir GODFREY WEBBER kennen,

verleidde dezelve, en moest deswege, volgens uitspraak der gezworenen, aan den beleedigden echtgenoot 6000 ponden sterlings uitbetalen. Later trad hij met haar in den echt, en nam haren familie-naam VASALL aan; zijne kinderen heeten echter weder Fox. Weldra kwam hij in het parlement, en werd een der invloedrijkste leden der oppositie; hij sprak tegen den oorlog met Frankrijk, tegen de nationale schuld, tegen de verhooging der belastingen, tegen de opheffing der habeas-corpus-acte, en drong aan op eene hervorming der parlements-verkiezing enz. Na den vrede van Amiens, begaf hij zich in 1802, tot herstel zijner gezondheid, naar Spanje. In 1804 teruggekeerd, trad hij in het parlement weder tegen de tory's op, en drong er op aan den minister MELVILLE in staat van beschuldiging te stellen. Onder het ministerie Fox, werd hij zegelbewaarder. In 1808 raadde hij aan, Spanje tegen NAPOLEON te ondersteunen; in 1814 stelde hij zich ernstig voor de zaak der Negers in de weer en verlangde, dat men de negerslaven, meer dan tot dusverre geschiedde, in het christendom zou onderwijzen. Hij was tijdens het congres in Weenen tegenwoordig, doch ontving, wegens vinnige aantekeningen, den last de stad te verlaten. In 1830, onder het ministerie GREY, kwam hij als kanselier van het hertogdom Lancaster in het kabinet; bij de Oostersche kwestie

vertegenwoordigde hij met CLARENDON en LANDSDOWNE de Fransche partij. Hij overleed den 21 October 1840, op *Holland-House*, te *Kensington*. Lord HOLLAND schreef staatkundige opstellen en gedichten, vertaalde eenige blijspelen uit het Spaansch, benevens een berigt uit het leven en de schriften van LOPEZ FELIX DE VEGA CARPIO, *Londen*, 1806.

* HOLWELL (JOHN ZEPHANIAH), den 11 Septb. 1711 te *Dublin* geboren, legde zich op de heekunst toe, begaf zich in 1731 als onder-scheepsheermeester naar *Bengalen*, hield zich vervolgens te *Surate*, *Calcutta* en op andere plaatsen op, en bewees aan de Oostindische maatschappij in den oorlog en in den vrede zulke gewigtige diensten, dat hij in 1759, in de plaats van lord CLIVE, tot gouverneur van *Indië* benoemd werd. Doch reeds in het volgende jaar verliet hij zijne betrekkingen bij de Oostindische maatschappij, keerde naar *Engeland* terug, privatiseerde te *Londen*, en overleed te *Pinner* in *Middlesex*, den 5 November 1798. Hij bezat vele wetenschappelijke, voornamelijk taal- en historische kennissen, was de eerste Europeaan, die de Hindus-oudheden beoefende, en hoewel hij, bij gebrek aan kennis der Sanscritische taal, tot eenige dwalingen werd verleid, zoo komt hem toch de verdienste toe, den weg gebaad te hebben. Onder meer andere minder belangrijke geschriften

is zijn hoofdwerk: *Interesting historical events relative to the provinces of Bengal and the empire of Indostan*, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, 1764—71, in het Hoogd. vertaald; een werk, waarin hoogst belangrijke bijzonderheden voorkomen, doch waarin men meer orde zoude wenschen. Zijn karakter was zacht en toegevend, en de hoedanigheden van zijn hart edel en grootmoedig.

* HOME (EVERARD), een beroemde arts en physioloog, in 1756 te *Edinburgh* geboren, was de zoon van eenen geneeskundige, ontving onderwijs van den vermaarden ontleedkundige JOHN HUNTER (zie dat Art.), werd daarop zijn medewerker en tijdelijke plaatsbekleeder, later zijn zwager, en na zijn dood, de uitgever zijner schriften. Hier treft hem echter het wel niet ongegronde verwijt, dat hij met eene in de jaarboeken der natuurkundige wetenschappen ongehoorde barbaarschheid 10 van de 12 in folio deelen, in welke HUNTER zijn anatomische verzameling beschreven had, verbrand heeft, en dat alles wat hij onder zijn naam heeft publiek gemaakt, slechts een klein gedeelte der op zulk eene schandelijke wijze vernietigde schatten is. Intusschen steeg de roem van HOME, als physioloog, ontleed- en heelkundige, eerst na den dood van HUNTER, daar hij zich door eene menigte schriften van belangrijken en bondigen inhoud bekend maakte. Meer

dan 40 jaren oefende HOME de geneeskundige praktijk in *Londen* uit, was bestuurder van het St. George-hospitaal, als mede president en hoogleeraar der ontleed- en heelkunde, aan het koninklijk collegie der heelkundigen; in 1813 werd hij door den prins-regent tot lijfarts en baronet benoemd. HOME overleed den 31 August. 1832, te *Chelsea*. Tot zijne voornaamste geschriften behooren: 1.^o *Lectures on comparative Anatomy*, *Londen*, 1814, 2 dl.ⁿ; — 2.^o *Practical observations on the treatment of strictures in the urethra*, *Londen*, 1797 tot 1803, 2 dl.ⁿ; — 3.^o *Practical observations on the treatment of the diseases of the prostate gland*, *Londen*, 1811; het laatste is in het Hoogduitsch en Fransch vertaald.

HONAIN. — Zie HONAM -Wbk.-

HOOGVEEN (HENDRIK), een bekwame kenner der Grieksche taal, in 1712 te *Leyden* geboren; volbragt zijne studiën met den meesten lof, werd tot conrector der school van *Gorinchem* benoemd, en belastte zich negen maanden later, in 1732, met de directie der nieuw opgerigte Latijnsche school te *Woerden*. Zeker was het voor een' twintigjarigen jongeling, geene ligte taak, om eene inrigting te beheeren, waar alles moest geschapen worden; maar de uitkomst bekroonde zijn ijver, want in weinige jaren was deze school in den bloeiendsten staat. De

regering van *Culenborg* bood hem in 1739 zeer voordeelige voorwaarden aan, om hem te bewegen de leiding harer Latijnsche school op zich te nemen, en hij nam dezelve aan. Van daar ging hij in 1745 tot het rectoraat van *Breda* over, daarna tot dat van *Dordrecht*, waaraan hij door de magistraat van *Delft* als het ware ont-rukt werd, om hem aan het hoofd harer school te plaatsen. Hij overleed in die stad in 1791, en liet den roem na van een' doorkneed' taalkundige. Tot zijne geschriften behooren: 1.º *Aanmerkingen op de Verhandeling, de Idiotismis præcipuis, linguæ græcæ* van VIGIER (zie dat Art. -*Wbk.*-) welke een aantal uitgaven hebben gehad; — 2.º *Verhandeling over de Grieksche kleinere rededeelen, Leyden, 1769, 2 dl.º in 4.º*; waarvan SCHUTZ eene uitmuntende verkorte uitgave heeft geleverd. HOOGVEEN was ook niet onervaren in de dichtkunst. Voor verschillende akademische plegtigheden heeft hij verscheiden *Latijnsche gedichten, oden, treurzangen* enz. vervaardigd, die niet zonder verdiensten zijn.

HOOGSTRATEN (DAVID VAN), — onder de geschriften van dezen letterkundige is in het *Wbk.* niet vermeld: Groot algemeen historisch, geographisch, genealogisch en oordeelkundig Woordenboek, *Amsterdam, 1733, 10 dl.º in fol., door hem aangevangen, en na zijnen dood voltooid.*

* HOPE (THOMAS), een als kenner en bevorderaar der kunst en als romandichter, uitstekende Engelsche schrijver, in 1770 te *Londen* geboren, sproot uit eene aanzienlijke Schotsche familie, en bekwam eene zeer zorgvuldige opvoeding. Hij beoefende op eene reis door *Europa, Azië en Afrika* de meesterstukken der kunst op de plaatsen zelve, en nam met eenen scherp blik de zeden der verschillende volken waar. Na zijne terugkomst in *Engeland* maakte hij zich weldra door de prachtige en daarbij smaakvolle inrigting zijner woning, welke vele kunstenaars en handwerkers bezig hield, bekend. De door hem vervaardigde beschrijving zijner huissieraden: *Household furniture and internal decorations, Londen, 1807, in fol.*, bleef niet zonder invloed, op den smaak zijner rijke landgenooten, bij de inrigting hunner huizen. Algemeene waarde hebben de beide getrouw en met smaak uitgevoerde plaatwerken: *The costumes of the ancients, Londen, 1812, 2 dl.º* en *Designs of modern costumes, ib. 1812, in fol.* HOPE deed zich als een' uitmuntenden schilder van zeden, en als eenen bekwamen taalkundige kennen, in zijn welgeslaagden roman: *Anastasis, or the memoirs of a modern Greek, Londen, 1819, 3 dl.º*, dikwijls herdrukt en in verschillende talen vertolkt, welke het leven der Turken en Grieken in al deszelfs schakeringen en betrekkingen getrouw

en op eene hoogst bevallige wijze voorstelt. HOPE overleed den 3 Februarij 1831.

* HOPPE (DAVID HENDRIK), den 15 December 1760, te *Bilsen*, in het graafschap *Hoya* geboren, openbaarde reeds vroegtijdig eene bijzondere neiging voor de kruidkunde, hetwelk hem bewoog, zich in de hof-apotheek te *Celle* op de artse-neibereidkunde toeteleggen. Na zijne leerjaren volbragt te hebben, bezocht hij nog apotheken in *Hamburg*, *Halle* en *Wolfenbützel*, onderwierp zich te *Brunswijk* aan een pharmaceutisch examen, en kwam in 1786, te *Regensburg* als bediende in de apotheek van *GLADBACH*. In deze stad vond hij eenen kring van ijverige beminnaars der kruid- en der natuurkunde in het algemeen, eenen *MARTIUS*, *FUNK*, *GASSER*, *STALLKNECHT*, *DUVAL*, *DE BRAY*, *HARRER*, *KOHLHAAS*, *SCHÄFFER*, die het hem aan ondersteuning en aanmoediging niet lieten ontbreken. Reeds in de jaren 1787—93 verschenen van HOPPE de *Ectypa plantarum Ratisbonensium*, of afdrukken van planten, welke in den omtrek van *Regensburg* in het wild groeijen, en van nu af zette hij zijne letterkundige werkzaamheid zoo ijverig voort, dat zijn levensbeschrijver, de hoogleeraar *FÜRROHR*, niet minder dan 16 groote, zelfstandig in den druk verschenen werken, en 226 in verschillende tijdschriften verspreide kleinere verhandelingen van hem bij

name noemt. In 1790 gaf HOPPE aanleiding tot de oprigting van het kruidkundig genootschap in *Regensburg*, de eerste maatschappij in *Europa*, welke uitsluitend aan de kruidkunde was toegewijd, en in hetzelfde jaar verscheen ook voor de eerste maal zijn *Botanisches Taschenbuch für die Anfänger dieser Wissenschaft und der Apothekerkunst*, hetwelk nog wordt voortgezet. In 1792 betrok hij de universiteit van *Erlangen*, en verkreeg op den 5 Mei 1795 het doctoraat in de geneeskunde. Kort daarop werd hij burger van *Regensburg* en bekwam als zoodanig de vergunning om de geneeskundige praktijk uitte oefenen. In 1798 begon hij zijne botanische bergreizen, die hij van toen af tot in 1843 regelmatig voortzette. De naauwkeurige waarneming der *Alpen*-gewassen, op derzelver natuurlijk standpunt, was het eerste, het verzamelen der zeldzame soorten, bij getalen, om dezelve aan de liefhebbers te verkoopen, en uit de opbrengst de reiskosten te dekken, het tweede doel derzelve. Aan deze voor de wetenschap zoo voordeelige togten offerde HOPPE zijne geneeskundige praktijk op, en bij de eerste begroeting der lente-zon van elk jaar, zag men hem den wandelstaf opnemen (tot in den hoogsten ouderdom deed hij deze reizen gewoonlijk te voet), en zich bergwaarts wenden. Zijne zakboeken, en de later (1802) door het botanisch

genootschap uitgegevene *Botanische Zeitung* werden als nu het zaakregister van alle nieuwe ontdekkingen in deze, vroeger door de kruidkundigen zoo weinig bekende gewesten. In den herfst 1803 rigtte de vorst-primaat KAREL VON DALBERG voor HOPPE eenen bijzonderen leerstoel der kruidkunde aan het lyceum te *Regensburg* op; en toen die stad in 1810 weder onder de kroon van *Beijeren* kwam, verkreeg HORPE eene verbetering in zijne vroeger onaanzienlijke bezoldiging. Nog in de lente van 1843 had hij, als 83jarige grijsaard, zoo als gewoonlijk, den weg naar *Salzburg* te voet afgelegd, doch weldra openbaarde zich eene steeds toenemende verzwakking aller lichaamskrachten. Hij moest van zijne geliefde *Alpen* voor altijd afscheid nemen, en zijne uitstapjes, enkel tot den omtrek van *Regensburg* beperken. In 1845 vierde hij het 50jarig jubelfeest als doctor, en werd bij die gelegenheid tot koninklijk Beijerschen hofraad benoemd. Onder voortdurende bezigheid met de hem zoo dierbare planten, naderde langzamerhand het einde zijns levens. De laatste woorden, welke hij op zijnen sterfdag (1 Aug. 1846) sprak, waren: » Ziet toch naar de Iris, zij verwelkt anders. » In het *Botanisches Taschenbuch* voor 1849, vindt men de boven vermelde *Biographie* van HOPPE, door den hoogleeraar FÜRROHR.

* HORANYI (FRANCISCUS JOSEPHUS ALEXIUS VON), van de orde

der Piaristen, een met roem bekende Hongaarsche geleerde en schrijver, te *Ofen* in 1736 geboren, begaf zich reeds vroegtijdig in genoemde orde, aan welke hij tot aan zijnen dood getrouw verkleefd bleef. Hij verwierf veelvuldige kennissen en bekwaamheden, voornamelijk gedurende een langdurig verblijf in *Rome* en *Venetie*, *Holland* en andere landen, alwaar hij in gezelschap van eenige Engelschen vertoefde. HORANYI overleed te *Pest* den 11 September 1809. De geschiedenis van zijn vaderland, voornamelijk van de geleerden deszelven, was het voorwerp zijner onvermoeide nasporingen, en zijn letterkundige roem is voornamelijk gegrond op zijne *Memoria Hungarorum et provincialium, scriptis editis notorum Weenen, 1775—77, 3 dl.ⁿ in 8.^{vo}*, en *Nova Memoria, Pesth, 1792*. Beide deze werken zijn alphabetisch, doch het laatste bevat slechts de letters A—E. wijl de uitgever, wegens de hooge drukkosten in de voortzetting belemmerd werd. Ofschoon met betrekking tot de volledigheid en de kritiek der berigten veel te wenschen overblijft, zoo is toch de waarde van beide werken, bij het gebrek aan Hongaarsche letterkundig-historische schriften, onmiskenbaar. Geheel naar de leest van dit werk, is ook zijne letterkunde van de orde der Piaristen geschoeid: *Scriptores piarum scholarum liberaliumque artium magistri, Ofen, 1808, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}*, met eene voorrede van den hoogleeraar SCHE-

dus te *Pesth*, waarin het leven des schrijvers wordt verhaald.

HORNEMANN (FRIEDRICH KONRAD), een verdienstelijke Duitse reiziger, te *Hildesheim*, in 1772 geboren, ontving van zijnen vader, eenen beminden predikant in zijne geboorteplaats, eene uitmuntende opvoeding, studeerde te *Göttingen* in de theologie, en leefde, na zijne studiën volbragt te hebben, in *Hanover*. Hier gedijde zijn plan, om *Afrika* te bereizen, tot rijpheid, en BLUMENBACH, aan wien hij zich gewend had, beval hem in 1795, der Afrikaansche maatschappij te *Londen* aan. Hij hield zich uitsluitend bezig met de natuurlijke historie, en met de beoefening der Arabische en andere voor zijne reizen onontbeerlijke talen. In 1797 begaf HORNEMANN zich naar *Londen*, ontving hier de goedkeuring van zijn plan en zijne instructiën, en begaf zich in 1799 over *Frankrijk* op reis; te *Parijs* bezocht hij LALANDE, die hem aan het instituut voorstelde. Te *Marseille* ging hij scheep, en kwam over *Cyprus*, te *Alexandrië* en *Caïro*. Gedurende zijn verblijf in laatstgenoemde stad, landden de Franschen in *Egypte*, en HORNEMANN werd als Europeër in den kerker geworpen, doch door de Franschen weder bevrijd, ontving hij passen van BONAPARTE, en reisde daarop over *Siouah*, naar *Murzuk* in *Fezzan*, maakte een' uitstap naar *Tripoli*, alwaar hij een openbaar gehoor van den pacha ontving, die hem

evenzeer eene reispas gaf; in 1800 keerde hij van daar terug, om zijne reis met de groote karavaan van *Borau* of *Bournou* voortzetten. De wegens dit besluit in *Europa* aangekomen berigten van den 6 April 1800, zijn de laatste bepaalde; sedert dien tijd liet HORNEMANN niets van zich hooren; en men weet niet, of hij in *Timbaktu* gestorven, of dat hij op de terugreis van *Tripoli* naar *Fez*, aan plotselinge aanvallen van koorts bezweken en te *Aucalus* (*Ouagala*), begraven is. Zijn, in de Hoogduitsche taal geschreven, dagboek had hij reeds uit *Tripoli* aan de Afrikaansche maatschappij gezonden, die het in 1802 in het Engelsch liet vertalen en door YOUNG, RENNEL en MARSDEN, met ophelderende geographische, archæologische en taalkundige aanmerkingen verrijken. Het *Tagebuch* zijner reis van *Caïro* naar *Murzuk*, in 1802, door K. KÖNIG, te *Weimar* in het licht gegeven, is meermalen in het Fransch vertaald, het beste door GRIFFET DE LA BAUME, met aantekeningen van LANGLÈS; 1803, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}, met kaarten.

* HERRER (JOZEF MARIA graaf von), een zeer verdienstelijke Catholijke schrijver, in 1775 te *Straatsburg* uit eene aanzienlijke patricische familie geboren, verliet *Frankrijk* bij het uitbarsten der omwenteling, en nam dienst in het leger van CONDÉ. Later steeg hij in Russische dienst tot den rang van luitenant-kolonel, en maakte den veldtogt naar

Frankrijk mede. Na de restauratie werd hij in 1817 attaché bij het Fransche gezantschap in *Rusland*, in 1820 secretaris van het Fransche gezantschap in *Zwitserland* en in 1828 zaakgelastigde, wat hij tot in 1831 bleef. Wyl hij alstoen aan de nieuwe regering van *Frankrijk* den eed van trouw niet wilde afleggen, verliet hij de staatsdienst, en wees zelfs eene jaarwedde van de hand, die hij reeds van *LODEWIJK XVIII* had bekomen, en die hem ook *LODEWIJK PHILIPPUS* liet uitbetalen. Hij verkoos, om voor zich zelven en zijne talrijke familie, het noodige, dikwerf spaarzame, onderhoud door zijne pen te verdienen. Reeds gedurende zijne diplomatische loopbaan schreef *HORRER* veel in het belang der godsdienst. In 1822 vervaardigde hij een werkje: *Du culle etc. (Over de regtzinnige vereering der heilige Moeder Gods)*, vertaalde den *Messias* van *KLOPSTOCK* in Fransch proza, en gaf bevallige godsdienstige tafereelen in de Hoogduitsche en Fransche taal in het licht. Sedert 1832, wijdde hij zich echter voornamelijk en uitsluitend aan de verdediging der Catholijke Kerk toe. Hij nam het werkdadigste aandeel aan de redactie der dagbladen in *Parijs*, welke in eenen beslissenden kerkelijken zin geschreven zijn, voornamelijk aan den *Ami de la religion*, en vertaalde het belangrijk geschrift van den aartsbisschop *CLEMENS AUGUST VON DROSTE-VISCHERING: Der Friede zwischen der Kirche und dem Staate*, in het Fransch

zijn hoofdwerk is echter: *Persecutions etc. (Vervolgingen der Catholijke Kerk in Polen, door een' oud-staatsraad)*, dat in verschillende talen vertolkt werd. Het bevat de zeldzaamste en belangrijkste documenten en leverde aan *GREGORIUS XVI* gewigtige bouwstoffen tot de beroemde allocutie over het lijden der Catholijken in *Polen*. *GREGORIUS* onderscheidde *HORRER* ook wegens zijne verdiensten, door hem tot den gravenstand te verheffen, en hem het groot-kruis der *Christus-orde* te schenken. *HORRER* overleed in Mei 1849, te *Parijs* aan de cholera, met de volkomene onderwerping en de blijde hoop des Christens.

* *HORSTOK* (*JOANNES PETRUS VAN*), een Nederlandsche kunstschilder, den 1 April 1745 te *Overveen*, bij *Haarlem*, geboren. Hij ontwikkelde zijn kunsttalent onder de leiding van *T. H. JELGERSMA* en *P. BARBIERS*, en zette zich te *Alkmaar* neder, alwaar hij zich niet enkel met het schilderen van portretten en kabinetstukjes, maar ook met het vervaardigen van altaar- en kerkstukken bezig hield. Na zich later te *Haarlem* met ter woon te hebben gevestigd, hield hij zich aldaar voornamelijk met huiselijke tooneelen bezig, waarin zich vooral de Noord-Hollandsche kleederdragt onderscheidde. Hij was onvermoeid werkzaam tot aan zijnen dood, die den 20 Maart 1825, te *Haarlem* plaats had, en heeft aan verscheiden kunstkabinetten schitterende proeven zijner ta-

lenten nagelaten. Tweemaal viel hem ook de eer ten deel van bij de Nederlandsche huishoudelijke maatschappij, te *Haarlem*, bekroond te worden, namelijk in 1800 met eene zilveren medaille en renumeratie van 50 dukaten, voor zijn berigt wegens de uitvinding, om de gewone olieverskleuren, zoodanig te vermommen, dat zij met water vermengbaar zijn; en 8 jaren later weder met eene zilveren medaille voor de ontdekking en bereiding der okeraarde, welke beide stukken door genoemde maatschappij zijn in het licht gegeven.

* HORTENSIA EUGENIA DE BEAUHARNAIS, koningin van *Holland*, hertogin van *St. Leu*, geboren te *Parijs* den 10 April 1783, in het huis harer moeder JOSEPHINE TASCHER DE LAPAGERIE, die gehuwd was met den burggraaf ALEXANDER DE BEAUHARNAIS. Eenige jaren later, namelijk in 1787, ontstond tusschen Mevr. DE BEAUHARNAIS en haren echtgenoot oneenigheid, waarop JOSEPHINE, die door hare grootmoeder werd terug verlangd, naar *Martinique* toog en hare dochter, destijds nog een kind, met zich mede nam. Mevr. DE BEAUHARNAIS, uit de kolonie teruggekomen, plaatste HORTENSIA in de vermaarde kostschool van *St. Germain*, onder beheer van mevrouw CAMPAN; EUGÈNE (zie BEAUHARNAIS -Wbk.-) werd insgelijks te *St. Germain* geplaatst en wel bij den onderwijzer MESTRO. Zes maanden daarna werd Mevr. CAMPAN verzocht aan de beide kinderen te kennen te

geven, dat hunne moeder BONAPARTE'S gemalin zoude worden. In hunne onwetendheid van de toekomst, betoonden deze zich, op het vernemen dat zij eenen schoonvader stonden te ontvangen, zeer bedroefd. Na het gebeurde van den 18 Brumaire werd HORTENSIA van de school genomen en verliet zij hare moeder verder niet. Op de *Tuileries* werd haar eene kleine, eenvoudig gestoffeerde kamer aangewezen. Nog zoo jong verplaatst in het midden van een nieuw hof, geheel zwijmelend van de overwinningen des eersten consuls, haren schoonvader, veranderde zij niets in hare gewoonte van werkzaamheid en nuttige uitspanning. Een stuk van eenen door Mevr. CAMPAN, toen ter tijd aan hare lieve leerlinge geschreven brief is aardig om thans gelezen te worden, uithoofde van de daarin voorkomende vermelding der schoone hoedanigheden en eenvoudige geaardheid der koningin. » Ik herinner mij nog, mijn engel (dus noemde haar deze beroemde schoolhouderes), uwe eerste en regtmatige beduchtigheid wegens den onverwachten gang van uw lot; ik herinner ook u daaraan. Het was een, later maar al te zeer verwezenlijkt, voorgevoel. Herinnert gij u dat neerslagtige gelaat, waarmede gij tot de arme ADELE (Mevr. DE BROG) en mij zeldet: » Mijn schoonvader is eene komeet, waarvan wij slechts de staart zijn, en wij moeten hem volgen, zonder te weten waarheen hij ons voert. Zal het

voor ons geluk, of voor ons onheil wezen?" Reeds hadden degenen, die destijds tot de bloem van *Frankrijk* werden gerekend, om de hand van HORTENSIA aangezocht; zij echter had de partijen, welke men haar voorstelde, steeds afgewezen. NAPOLEON, die zijnen broeder LODEWIJK als eenen zoon beschouwde, omdat hij hem in zekeren zin had opgevoed, wenschte vuriglijk hem zijne schoondochter ten huwelijk te geven; terwijl de kinderen, welk uit die twee, aan hem even dierbare personen mogten voortspruiten, door hem zouden worden aangenomen. Gelijk bij vorstelijke personen dikwerf het geval is, werd in dit huwelijk de staatkunde misschien meer geraadpleegd dan de geheime gevoelens der jonge lieden. Hoe dit ook zij, deze echt werd den 7 Januarij 1802 des morgens ten 1 ure in de kapel der *Tuileries*, in het bijzijn van NAPOLEON, JOSEPHINE en de consuls LE BRUN en CABCACÈRES voltrokken. LODEWIJK telde nauwelijks 23 en Mejufvr. DE BEAUHARNAIS niet meer dan 18 jaren, en evenwel was die vereeniging, ofschoon schijnbaar gepast, eene bron van eindeloos verdriet, waarover zij zich trachtte te troosten, door zoo veel mogelijk goed te stichten. ARMAND DE POLIGNAC, de markies DE RIVIÈRE en LAJOLAIS, die in de zamenzwering van GEORGE CADOUAL betrokken en ten dood veroordeeld waren, hadden het behoud van hun leven eniglijk te danken aan de dringende smeekingen

der prinses LODEWIJK, die hunne zaak voor NAPOLEON bepleitte. Mevr. LODEWIJK baarde eenen zoon, en vervolgens nog eenen, die door Paus PIUS VII, na de zalving van NAPOLEON, te *Fontainebleau* werd gedoopt. Tot daartoe waren die beide kinderen bestemd om in het rijksg gebied opteyolgen, een waarlijk schitterend vooruitzigt. Maar bij deze snelle schreden der fortuin bleef HORTENSIA altijd dezelfde. Onder al die keizerlijke praal, waardoor zelfs de groote geest van NAPOLEON zich had laten verblinden, toen zijn roem dezelve zoo weinig behoefde, bleef zij steeds nederig, natuurlijk, en gaf door de eenvoudigheid harer ziel een ander voorkomen aan hare gedwongene uiterlijke grootheid. In 1806 door het lot op den Hollandschen troon geplaatst, gevoelde zij zich ongelukkig door hare verheffing zelve, en zij verborg dit leed niet, want zij moest *Frankrijk* en hare moeder verlaten. In Mei 1807 trof in *Holland* het grootste onheil; dat het hart eener moeder kon treffen, het hart van HORTENSIA: haar oudste zoon overleed. Dit kind was ongemeen vrolijk; NAPOLEON hield zeer veel van hetzelfde. Op zekeren dag, dat hij revue had gehouden, legde hij zijnen hoed en degen op eenen stoel in zijn kabinet. Wetende dat hij zijns ooms lieveling is, neemt het kind den degen en hangt dien om den hals, zet den vermaarden hoed op het hoofd, die hem tot aan de kin over het gezigt zakt, en stapt met veel deftig-

heid den keizer achterna; terwijl hij, zijne stem verheffende, eenen tamboer der oude garde nabootste; NAPOLEON was door dat tooneel uiterst aangedaan, en omhelsde den kleinen geweldmaker teederlijk. Te 's *Gravenhage, Utrecht of Amsterdam* kon laster bij de koningin nimmer ingang vinden, waarschijnlijk omdat zij zelve veel was gelasterd, en omdat zij, beter dan iemand anders, wist, hoe vele valsche beschuldigingen de haat kan uitdenken om iemand, dien men vijandig is, in het ongeluk te storten. Zij hoorde niet gaarne van anderen kwaad spreken. Toen op zekeren dag eene harer Hollandsche staatsdames vrouwen wilde hekelen, welke de koningin bij zich had, en die door deze staatsdame met den naam van *orangisten of revolutionnaires* werden bestempeld, antwoordde H. M. droogjes: »Mevrouw, ik ben hier vreemd aan alle partijen; ik ontvang een ieder even wèl, omdat ik gaarne van een ieder goed denk, en ik gevoel eene onaangename gewaarwording bij hen, die van anderen kwaad spreken.» Het tijdstip der echtscheiding naderde; JOSEPHINE's moed moest op de hardste proef gesteld worden; daar zij gevoelde dat zij de vertroosting van hare dochter zoude behoeven, riep zij haar tot zich. Op dien oogenblik dan ook noodiger geworden zijnde bij hare moeder dan bij haren echtgenoot, scheidde zij van hem, daar ook de koning zelf die scheiding wenschte. In het voorjaar van 1813 reisde zij naar

de baden van *Aix in Savooije* en nam Mevr. DE BROC, benevens eenige andere personen van haar huis, met zich. Op zekeren ochtend, na het ontbijt, het was de 10 Junij, plaatste zij zich in eene kales en rigtte den togt naar den bekoorlijken waternival van *Gresy*, op twee mijlen van *Aix* gelegen. Men laat het rijtuig op den weg staan en naderd tot aan den voet van den molen, die door het bergwater in beweging wordt gehouden. Om den stortvloed in zijne volle geduchtheid te beschouwen moest men eene plank overgaan die over eene snelvlietende beek was gelegd; de koningin was, met de snelle voeten eener hinde, in eenen oogwenk aan de overzijde; Mevr. DE BROC volgt haar, doch de voet glijdt uit en zij verdwijnt in de draaikolk. Na onbeschrijfelijke pogingen vond men Mevr. DE BROC terug, maar slechts als een gekneusd en verscheurd lijk. HORTENSIA's wanhoop was niet te schetsen. Te *Aix* teruggekomen, vond hare smart enkel leniging in nieuwe weldaden; zij dacht de herinnering aan hare vriendin niet beter te kunnen vereeuwigen dan door het oprigten van een gasthuis voor de armen der stad. Na de gebeurtenissen van 1814 was de belangstelling, welke het edele gedrag der koningin den verbonden mogendheden inboezemde, zoo groot dat zij haar van hare familie wilden afzonderen, en haar een onbezorgd lot verzeke- ren; maar zij wees het voorregt van de hand om niet zoo ongelukkig te zijn als de overige

leden haars gezins. Wat mag dan de beweegreden geweest zijn, dat zij in 1814 de bij het traktaat van *Fontainebleau* aangewezene bezittingen en waarvan men het hertogdom *St. Leu* vormde, aannam? De toekomst harer kinderen, wezens die haar te dierbaar waren, dan dat zij niet eene alles afdoende bedenking zouden uitmaken op eenen oogenblik, dat dit traktaat van *Fontainebleau* hen alles ontroofde. Kort na de nederlaag bij *Waterloo* verliet HORTENSIA *Malmaison* voor altijd, na aan den keizer een eeuwig vaarwel gezegd en hem gesmeekt te hebben het eenige voorwerp van geldswaarde dat zij bij zich had, aan te nemen, een halssieraad namelijk dat op 80,000 fr. was geschat, hetzelfde dat NAPOLEON terstond bij zijne komst op *St. Helena*, aan den heer DE LAS CASES toevertrouwde, uit vrees dat het hem mogt ontnomen worden, gelijk het hem reeds met zijn geld en andere kleinoodiën was overkomen. Weldra echter dreigde de tegen de hertogin van *St. Leu* losgelaten haat tot geweld over te slaan. Naauwelijks was zij wedergekeerd, of zij ontving een, in onbeschofte bewoordingen gesteld en met den naam van MUFFLING (*gouverneur van Parijs*) onderteekend, bevel, waarbij zij werd gelast de hoofdstad in den tijd van 24 uren en *Frankrijk* binnen drie dagen te verlaten. Na zoo vele schokken was rust de eenige behoefte der koningin geworden; zij vestigde dus de oogen op *Zwitserland* en besloot daar in ballingschap hare

dagen te slijten. Te *Dijon* poogden lieden, die op den weg verborgen lagen, zonder dat men ooit heeft vernomen door wie zij waren uitgezonden, haar op te ligten, om haar gevangen te houden. Te *Genève* wilde men haar noch vergunnen te blijven, noch hare reis te vervolgen. Zij herinnerde zich toen het door haar te *Aix* gestichte gasthuis; de bewoners dier stad hadden haar niet vergeten. Daar wachtte zij het besluit, hetwelk den verbonden en mogendheden mogt behagen ten haren aanzien te nemen, toen onverwachts een zendeling van haren koninklijken gemaal met eene regterlijke uitspraak voor haar verschijnt, waarbij zij genoodzaakt werd zich van haren oudsten zoon te scheiden. Eindelijk verkrijgt zij een paspoort, het verlof bevattende om *Zwitserland* door te reizen en zich aan den oever van het meer van *Constans* een verblijf te kiezen. Daar, in eene nederige woning, *Arenenberg* genaamd, maakten een zoon, benevens een klein getal getrouw gebleven vrienden en van tijd tot tijd ettelijke bewoners der omliggende kasteelen, de eenige bezoekers van haar landhuis uit. Reeds sedert twee jaren leed de koningin aan eene wreede ziekte, die haar onmerkbaar ten grave sleepte. Toen de aanslag te *Straatsburg* voorviel kreeg zij daarvan eerst kennis uit de nieuwsbladen. Naauwelijks gehoord hebbende, dat haar zoon in hechtenis was genomen, reisde zij in het strengste incognito met postpaarden naar *Viry*, bij

de hertogin van RAGUSA, hare vriendin, ten einde beter in de gelegenheid te wezen om ten behoeve van haren zoon werkzaam te zijn; doch zoodra zij haar voornemen had te kennen gegeven, ontving zij den last om op staanden voet terugtekeeren. Te vergeefs stelde Mevr. SALVAGE DE FAVEROLLES, die haar vergezelde, aan den raads-president, den heer MOLÉ voor, dat de zielesmart, de ongerustheid, de vermoeijenis eener met zoo veel spoed volvoerde reis, haar in een' bedenkelijken staat hadden gebracht, die ten minste eenige dagen rust en onverwilden bijstand van geneeskundigen vereischte. Ook ditmaal was men onverbiddelijk en beval men haar den terugkeer te bespoedigen. Ten gevolge van dit alles had nu eindelijk hare ziekte eene geaardheid aangenomen, waarvoor alle hulp der kunst zwichtte. Den 5 October 1837 blies zij in de armen van haren zoon (den 10 December 1848 tot president der Fransche republiek verheven) den laatsten ademtogt uit. Altijd nederig te midden van grootheid, altijd moedig te midden van tegenspoeden, altijd goed en medelijdend, werd HORTENSIA door allen, die haar omringden, betrouurd. Volgens haar uitdrukkelijk verlangen, in haar testament opgeteekend, is haar lijk naar Frankrijk vervoerd, en in de kerk van Ruel, naast dat harer moeder, bijgezet.

HOUGHARD (JOANNES NICOLAAS), veldheer, in 1740 te Forbach
II. DEEL.

(Fransch Moezel-dep.^t) geboren, kwam, 15 jaren oud zijnde, in het koninklijk-Duitsch ruitierij-regiment, maakte zijne eerste veldtogten in den zevenjarigen oorlog, stak naar Corsika over, alwaar hij gekwetst werd, en geraakte enkel door zijne verdiensten tot den rang van luitenant-kolonel. De omwenteling, waarvan hij de zaak met geestdrift omhelsde, verschafte hem de snelste bevordering. Hij diende in 1792, onder de bevelen van CUSTINE, en verving hem in het volgende jaar, als bevelhebber van het Noorderleger. Hij behaalde den 8 en 9 September 1793, te Hondshoote eene volledige overwinning op de Engelschen, en maakte zich meester van Veurne, Meenen en verscheiden andere punten; desniettegenstaande werd hem verweten al te toegevend te werk te zijn gegaan. Den 24 in hechtenis genomen en naar Parijs gevoerd, werd hij den 17 November 1793, door de revolutionnaire regtbank ten dood veroordeeld. Zijne militaire talenten waren niet zeer uitgebreid, maar hij vereenigde eene dappere onverschrokkenheid met eene groote werkzaamheid. De zoon van HOUGHARD heeft in 1809, te Straatsburg een *Notice etc.* (*Geschiedkundig en regtvaardigend verslag van het militaire leven zijns vaders*), in 8.^{vo}, in het licht gegeven.

HOURLWITZ (ZALKIND), een Poolsche jood, in 1740 te Lam-

blin in *Litthauwen* geboren, kwam in den ouderdom van 40 jaren te *Parijs*, waar hij zijne dagen met den handel in oude kleederen, en zijne nachten met de beoefening der talen, der geschiedenis en der wijsbegeerte doorbragt. Nadat de akademie van *Metz*, in 1789, eene prijsvraag over de staatkundige herstelling der joden had uitgeschreven, dong *HOURWITZ* naar denzelven, en zijne verhandeling deelde den prijs met die van den abbé *GRÉGOIRE* en van *THIERRY*, advokaat bij het parlement. Deze uitslag had voor hem ten gevolge den post van tolk der Oostersche talen, aan de bibliotheek des konings verbonden, hetwelk hem niet belette, van in eene buitengemeene behoefte te leven. *HOURWITZ* overleed in 1810; behalve het reeds genoemde werk, heeft men van hem: 1.° *De Polygraaf, of de kunst, om door middel van een Woordenboek, in alle talen zelfs in die, waarvan men de letters van het alfabet niet bezit, te kunnen corresponderen, Parijs, jaar IX (1801), in 8.°*; — 2.° *Lacographie of Laconische gesprekken, zoo snel als men kan uitspreken, Parijs, 1811, in 8.°*

HOWE (*lord RICHARD*), Engelsche admiraal, in 1722 geboren, trad in den ouderdom van 14 jaren reeds in dienst, en onderscheidde zich door verscheiden schitterende daden, die hem den rang van scheepskapitein verwierven. In 1757

droeg hij bij tot de verovering van het eiland *Aix*, en de verwoesting der haven van *Cherbourg*. Nadat zijn oudste broeder, in 1758, in een gevecht tegen de Franschen gedood was, volgde hij hem op in zijnen titel van *baron van Ierland*, en werd in 1770 tot schout-bij-nacht en opperbevelhebber in de *Middellandsche Zee* benoemd. Bij den vrede van 1783 ontving hij den titel van eersten lord der admiraliteit. De oorlog, die in 1793 uitborst, verschafte hem eene nieuwe gelegenheid om zich te onderscheiden. Na het bevel over het smaldeel des *Kanaals* te hebben bekomen, versloeg hij het Fransch smaldeel, dat van *Brest* uitgelopen was (1 Junij 1794). Het is in dit gevecht dat de bemanning van den *Vengeur* zich liever door de golven liet inzwelgen, dan zich overtegeven. Dit, hoewel duur gekochte, voordeel bragt in *Engeland* de levendigste vreugde te weeg, en overlaadde *Howe* met de grootste eerbewijzen. In het volgende jaar werd hij tot bevelhebber der zee-troepen en daarna tot ridder van den kousenband benoemd. In 1797 deed hij afstand van het bevel der vloot, maar kort daarna bewees hij nog eene uitstekende dienst aan zijn vaderland, door eene muiterij, die te *Portsmouth* en te *Plymouth* onder het scheepsvolk was uitgeborsten, te beteugelen. Een aanval van jicht maakte den 5 Augustus 1799 een einde aan zijn leven. Zijne

onverschrokkenheid had hem de algemeene achting verworven, en ofschoon hij de tucht gestrengelijk handhaafde, werd hij door zijne ondergeschikten bemind, wyl zij van zijne naauwgezette regtvaardigheid overtuigd waren.

HUBER (FRANCISCUS), een geleerde natuurkenner, den 2 Julij 1750, te Genève geboren, en te Lausanne, den 22 December 1831 overleden, was de zoon van JOANNES HUBER, een' beroemden schilder en silhouëtteur, van wien GRIMM in zijne briefwisseling een aantal bijzonderheden verhaalt, en die een werk heeft geschreven *over de vlugt der Roofvogels*. Vijftien jaren oud zijnde, werd hij met eene volslagene blindheid getroffen, die door de koude en de schittering eener verblindende sneeuw werd te weeg gebracht, gedurende eenen winternacht, in welken hij op het veld was verdoold geraakt. Dit ongeluk kon een geestrijk meisje (AIMA LULLIN), die hij beminde, niet weerhouden hem hare hand te geven. Door zijne echtgenootte en eenen jongeling, die hem tot lector en secretaris diende, bijgestaan, slaagde HUBER er in, der wetenschap groote diensten te bewijzen. Het resultaat zijner nasporingen gaf hij in het licht in zijne *Lettres etc.* (*Brieven aan K. BONNET*), 1792, herdrukt onder den titel van *Nouvelles etc.* (*Nieuwe waarnemingen betrekkelijk de honigbijen*), Parijs,

1796, in 12.^{mo}; 2.^o uitgave, Genève, 1814, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} Het is in dit werk, dat de schrijver het eerst het geheim der bevruchtiging harer koningin doet kennen. In 1801 gaf HUBER gezamenlijk met JOANNES SÉNEBIER in het licht: *Mémoire etc.* (*Verhandeling over den invloed der lucht en van verschillende gasachtige zelfstandigheden, in de uitkieming van verschillende granen*), in 8.^{vo}; verder *Essai etc.* (*Proeve over de geschiedenis en de zeden der inlandsche mieren*), Parijs, 1806, in het Engelsch vertaald.

HUDSON-LOWE zou zonder zijne betrekking tot NAPOLEON op *St. Helena* geheel onbekend zijn gebleven. In 1770 in Ierland uit eene achtbare familie geboren, werd hij als adjunct-heelmeester bij een Engelsch regiment aangesteld; en na het geluk te hebben gehad, eenige diensten aan zijnen kolonel te bewijzen, had hij aan zijne bescherming den rang van onder-luitenant te danken; hij liet daarop zijn eerste beroep varen, omgordde den degen, en maakte vrij snelle vorderingen bij het leger. In 1805 had hij den rang van majoor, en voerde op de kusten van de *Adriatische Zee* het bevel over een uit desertours aller natiën zamengesteld legioen. In het volgende jaar werd hij gouverneur van het eiland *Capri*, in de baai van *Napels*, waaruit JOACHIM MURAT hem in 1808 verdreef. In 1813, was hij, in hoeda-

nigheid van Engelsch commissaris, aan den generaal BLÜCHER geattacheerd, en nam hij deel aan de conferentiën van *Châtillon*. Ten gevolge van den slag van *Waterloo*, werd hij tot generaal-majoor verheven, en tot gouverneur van het eiland *St. Helena* benoemd, werwaarts de staatkunde NAPOLEON verbannen had. De wijze, waarop hij zich ten opzichte van den doorluchtigen gevangene gedroeg, wiens opzigt hem was toevertrouwd, verwekte algemeene verontwaardiging; en de geschiedenis heeft hem gebrandmerkt door hij zijnen naam, het verachtelijke epitheton van *cipier* te plaatsen. Bij zijne terugkomst in *Europa*, werd hij door het Engelsche kabinet mildelijk beloond, en daarenboven als gouverneur naar *Candia* gezonden, alwaar hij in 1844 overleed. Hij heeft *Gedenkschriften* nagelaten, door zijnen zoon in het licht gegeven (*Londen*, 1845, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}), waarin hij zijn gedrag tracht te regtvaardigen.

HUE (FRANCISCUS), in 1757, te *Fontainebleau*, uit eene oude in de magistratuur beroemde familie geboren, bekwam in 1787 den post van deurwaarder der kamer des konings, en werd in 1791 tot eersten kamerdienaar van den dauphin benoemd. Op den dag van den 20 Junij 1792, droeg hij er door zijne tegenwoordigheid van geest toe bij, om de koningin te redden; hij zelf ontsnapte slechts aan de moordtooneelen van den 10

Augustus, door uit een der vensters van het paleis in den tuin te springen, en zich van daar in de *Seine* te werpen, alwaar hij, in weerwil der op hem gerigte gewerschoten, eene schuit bereikte, en zich redde. Den volgenden dag drong hij in de *Feuillants* door, en hervatte zijne dienst bij den koning, dien hij naar de gevangenis des *Tempels* vergezelde; men deed hem dezelve den 1 September verlaten, en vervoerde hem, tot zijn geluk, naar de mairie; want het bloedbad begon den volgenden dag in de *Abbaye*, werwaarts hij had moeten vervoerd worden. In vrijheid gesteld, ging hij voort zijne dienst aan de koninklijke familie toetewijden, en verliet *Frankrijk* niet dan toen H. K. H. MADAME in 1795 werd uitgewisseld. Hij volgde haar naar *Oostenrijk*, en begaf zich in dienst van LODEWIJK XVIII, die hem met allerlei gevaarlijke zendingen belastte. Eindelijk keerde hij, in 1814, met dien vorst in *Frankrijk* terug. Toen in 1815, ten gevolge van de terugkomst van BONAPARTE, LODEWIJK XVIII tijdelijk *Frankrijk* verliet, werd aan HUE de gevaarlijke last opgedragen, om de diamanten der kroon uit de schatkist te nemen, en dezelve buiten het rijk te doen vervoeren, gelukkiglijk slaagde hij er in dien schat te redden. Met den koning andermaal in *Frankrijk* teruggekeerd, overleed hij den 19 Januarij 1819. Hij was eerste kamerheer, algemeene schatmeester van het militaire

huis en van het privaat-domein van Z. M. Men heeft van hem: *Dernières etc. (Laatste jaren der regering en des levens van LODEWIJK XVI.)* Dit werk, dat hij voor de eerste maal te *Londen*, in 1806, in het licht gaf, werd in *Frankrijk* in 1814 en 1816, in 8.^{vo}, met eenige verbeteringen en bijvoegselen herdrukt. Het is onmogelijk dit verhaal te lezen, zonder bewogen te worden met het lot van den vorst, aan wiens ongelukken en deugden het herinnert.

* HUFELAND (CHRISTOPH WILHELM VON), een beroemde arts, den 12 Augustus 1762 te *Langensalza* in *Thüringen*, uit eene familie van geneeskundigen, geboren. In 1765 kwam HUFELAND met zijnen tot lijfarts benoemden vader te *Weimar*, ontving aldaar privaat-onderwijs. In 1780 begaf hij zich ter beoefening van de geneeskunde, naar de universiteit van *Jena*, in 1781 en 1782, naar die van *Göttingen*, en werd aldaar den 24 Julij 1783, tot *Med. Dr.* gepromoveerd. HUFELAND practiseerde nu in *Weimar* als hulp-arts van zijnen ziekelijken en langzamerhand blind geworden vader, die in 1787 overleed, en werd tot hof-medicus, en in 1793 tot gewoon hoogleeraar aan de universiteit van *Jena* benoemd. In 1798 werd HUFELAND blind aan het regterooog; hij had herhaalde beroepen naar *Leipzig*, *Kiel*, *Pavia* en *St. Petersburg* van de hand gegaan, nam echter in 1801, na

den dood van SELLE, het beroep aan naar *Berlijn*, als geheim-raad, director van het *Collegium medicum*, eerste arts van het ziekenhuis *Charité* en lijfarts; in de laatste hoedanigheid, volgde hij den koning naar *Oost-Pruissen*, hield zich te *Koningsbergen* en te *Memel* op, en keerde eerst in 1809 naar *Berlijn* terug; bij de oprigting der universiteit te *Berlijn*, in 1810, werd HUFELAND hoogleeraar der pathologie en therapie aan dezelve, en rigtte het polyclinische instituut op; in hetzelfde jaar werd hij tot staatsraad benoemd, en bragt het medisch-chirurgisch genootschap tot stand, aan hetwelke, in 1833, bij koninklijke kabinets-order den naam van *Hufelandsch* werd gegeven; in 1829 ontwierp hij het plan tot eene hulpmaatschappij voor noodlijdende artsen, welke weldadig werkte, en in 1830, mede bij kabinets-order, den naam van *Hufelandsche inrigting* bekwam. Het doctoraats-jubilæum van HUFELAND werd den 24 Julij 1833, met de grootste deelneming van nabij en van verre gevierd; eene nieuwe plantensoort bekwam, hem ter eere, den naam van *Hufelandia*. In de laatste 5 jaren zijns levens, somtijds lijdend, was HUFELAND toch tot op het einde zijner dagen vlug en werkzaam in zijn beroep; hij overleed na eene korte ziekte, den 25 Augustus 1836. — HUFELAND onderscheidde zich als mensch en als arts. In geneeskundige betrekking is hij het

voorbeeld van dat omzigtig eclecticismus, welke aan elke verschijning en meening haar regt gunt, en dezelve tot heil der menschheid tracht aantewenden; van daar dan ook, dat hij, ofschoon van het begin af een bestrijder der leeringen van BRAVE en BROUSSAIS (zie dat Art.) en van de homöopathie, niettemin! het goede dat dezelve aankleefde erkende, en ter bevordering der geneeskunde trachtte-aantewenden. Voor hem was de geneeskunde een in eene gestadig voortgaande ontwikkeling begrepen geheel. Zijne pogingen hadden steeds eene praktische rigting: zeer verdienstelijk heeft hij zich gemaakt ten opzichte van de koepokinënting; op zijne voordragt werd het eerste lijkhuis in *Duitschland* te *Weimar* gebouwd; veel droeg hij ook bij, tot een meerder gebruik maken van de genezende bronnen. Vele zijner geschriften zijn werkelijk populair, het voornaamste onder dezelve is: 1.^o *Kunst das menschliche Leben zu verlängern*, *Jena*, 1769, sinds de 3.^e uitg. onder den titel van *Makrobiotik* in het licht verschenen, waarvan verscheiden uitgaven, nadrukken, uittreksels enz. geleverd zijn, en dat in het Fransch, Engelsch, Italiaansch, Spaansch, Nederduitsch, Deensch, Zweedsch, Hongaarsch, Slavonisch, Poolsch, Russisch, Serbisch en Hebreuwsch vertaald werd. Verder verdienen nog vermelding: 2.^o *Ueber die Natur der Skrofelkrankheit*, *Berlijn*, 1785, mede verscheiden malen her- en nage-

drukt en vertaald; — 3.^o *Ueber physische Erziehung der Kinder*; — 4.^o *Ideen über Pathogenie*; — 5.^o *System der praktischen Heilkunde*; — 6.^o *Uebersicht der vorzüglichsten Heilquellen Deutschlands*; enz. Zijn laatste werk, waarin hij het resultaat zijner langdurige onderzanding mededeelde, is: 7.^o *Enchiridion medicum*, *Berlijn*, 1836; 6.^o uitg. 1842. HUFELAND bragt ook het *Journal der praktischen Heilkunde*, *Berlijn*, 1795, en de *Bibliothek der praktischen Heilkunde*, *Berlijn*, 1799, tot stand, welke beide tijdschriften hij ijverig met eigen bijdragen verrijkte, en die na zijnen dood nog voortgezet werden.

* HUG (LEONHARD), een der geleerdste en scherpzinnigste critici van *Duitschland*, den 1 Junij 1765 te *Constans* geboren. Aan het gymnasium en het lyceum zijner geboorteplaats, welke beide inrigtingen door Jesuiten bestuurd werden, bereidde hij zich voor tot de beoefening der theologie, welke hij aan de universiteit te *Freiburg* (in *Baden*) voltrok. Kerkelijke geschiedenis hoorde hij bij DANNEMAYER, bijbelsche letter- en uitlegkunde bij HASZLER, die eenen bijzonderen invloed op hem uitoefende, en hem tot de bijbelstudie als zijn lievelingsvak wist te bepalen. Onmiddellijk na zijnen 3jarigen studie-cursus volbragt te hebben, legde hij zijn examen af voor den openstaanden leerstoel van het Nieuwe Testament in *Freiburg*, en zulks met den gunstigsten uitslag, zoodat slechts

zijne jeugdige jaren, welke hem alsnog van de priesterwijding uitsloten, een onoverkomelijke hinderpaal voor het professoraat waren. Naauwelijks was hij echter den 20 September 1789 tot priester gewijd, of hij werd tot repetitor aan het algemeen seminarie benoemd, aanvaardde hierop voor korten tijd de zielzorg, tot dat bij het verlaten der universiteit door HASZLER, Hug in 1791, de opvolger van zijnen onderwijzer in het bijbelsche leervak geworden is. Gedurende 55 jaren bekleedde hij met algemeenen bijval dezen hoogleeraars-post, en was als NESTOR der universiteit ook hare eerste letterkundige beroemdheid. Voor het aanvaarden van zijnen leerstoel, deed Hug, te zijner verdere ontwikkeling, aanmerkelijke wetenschappelijke reizen, waarop hem voornamelijk in *Mannheim* kunststudiën en archeologie bezig hielden; in 1799 bezocht hij *Würzburg*; *Augsburg*, *München* en *Weenen*, om met de letterkundige schatten in die steden nader kennis te maken; in 1802 reisde hij naar *Parijs*, en vertoefde aldaar den geheelen winter. In 1810 bereisde hij *Italië*, om in het *Vatikaan* te *Rome*, en in de voornaamste bibliotheken der andere hoofdsteden, de handschriften te vergelijken, en van het resultaat daarvan, voor zijne inleiding tot het N. T. gebruik te maken. Bij de oprigting van het aartsbisdom in 1827, werd Hug, met behoud van zijn

hoogleeraarsambt, dom-capitularis, ridder van de Württembergische burgerlijke orde van verdienste; later dom-dechant, en sedert 1838 te gelijkertijd ook met het ephoraat van het gymnasium bekleed. Te midden van gistende elementen eener onberadene partij van vooruitgang, welke zich verstoutte tegen oude eerwaardige instellingen der Kerk en hare wijze verordeningen (*coelibaat*, gemengde huwelijken) optestaan, behield hij steeds met zijne doordringende scherpzinnigheid het ware midden; en verdedigde met eene zegevierende welsprekendheid de vrijheid der Kerk. In geheel *Europa* verwierf hij zich den schitterendsten roem door zijne bondige schriften, welke niet alleen van de uitgebreidste geleerdheid, en de meest omvattende belesenheid des schrijvers getuigen; maar die ook door de scherpzinnigste combinatiën, door de voorbeeldige methodische ontwikkeling als meesterstukken van eenen critischen onderzoekingsgeest ten allen tijden zullen beschouwd worden. Zijne 1.^o *Einleitung in die Schriften des Neuen Testaments*, 2 dl.ⁿ, 1808; 4.^o uitgave, 1847, werd door CELLERIER, *Geneve*, 1823, in het Fransch, en door WATT, *Londen*, 1827, in het Engelsch vertaald, en zal ondanks alle latere nasporingen, wegens de tot vasten grondslag gelegde, onveranderlijke historische uitgangspunten, in de hoofdzaak onwederlegbaar blijven. Alle

sedert dien tijd in het licht verschenen Inleidingen in het N. T. moeten in frischheid der voordragt, in historische trouw, in methodische ontwikkeling, in zifting van het rijke critische materieel hij dit meesterstuk onderdoen. Jammer is het, dat de nieuwste 4.^e uitgave 1847, door eene openbare misleiding des uitgevers, een door de nieuwste verschijningen verrijkt werk genoemd wordt, daar het slechts een onveranderde herdruk der 3.^e uitg. van 1826 is, en Hug, die reeds den 11 Maart 1846 overleed, zeker aan den nieuwen druk niet het minste deel kon genomen hebben. Tot zijne overige schriften behooren: 2.^o *Vom Ursprung der menschlichen Erkenntnis in Hinsicht auf die Kantische Philosophie*, Bazel, 1796; — 3.^o *Die Erfindung der Buchstabenschrift, ihr Zustand und frühester Gebrauch im Alterthume*, Ulm, 1801; — 4.^o *Untersuchung über den Mythos der berühmtesten Völker der alten Welt*, Freiburg, 1812; — 5.^o *Das Hohe Lied in einer noch unversuchten Deutung*, Freiburg, 1813; — 6.^o *De pentateuchi versione Alexandrina Comment.*, 1818; — 7.^o *Ueber die Aymetischen Tafeln*, 1835, enz. enz.

* HUGENPOTH TOT DEN BEERENCLAAUW (JOANNES BALDEWIJN, baron van), den 1 December 1777 te Groessen (prov. Gelderland) geboren, werd bij de aanvaarding der regering door WILLEM I, als souvereinen-vorst der Nederlanden, door dezen

als deszelfs commissaris speciaal gemagtigd, om de landen van *Over-Maas* voor *Nederland* in bezit te nemen, terwijl hij tevens het commandement over den landstorm bekwam. In 1814 werd hij door den koning benoemd tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, lid der provinciale staten van *Noord-Brabant*, houtvester, lid der commissie van landbouw en milite-commissaris; — al deze betrekkingen werden tot aan zijnen dood, den 23 Mei 1850 te *Boxmeer* voorgevallen, door hem waargenomen en groote diensten bewees hij in dezelve aan zijn vaderland, aan het gewest zijner inwoning en aan zijnen vorst. — De adellijke goederen van *Beerenclauw* en van *Aerdt* kwamen door aanhuwelijking in de familie van HUGENPOTH, en sedert dien tijd onderscheidden zich de beide takken derzelve in de *Nederlanden*, door bijvoeging dier namen bij hunnen geslachtsnaam.

Hugo (de generaal JOSEPH LEOPOLD SIGISBERT), te *Nancy* in 1774 geboren, begaf zich in den ouderdom van 16 jaren reeds in dienst, en werd in 1792 officier. Tot den rang van adjudant-generaal verheven, volgde hij JOZEF BONAPARTE naar *Spanje*. Tot gouverneur van *Avila* benoemd, ligte hij, in 1808, een regiment jagers te paard, dat volgens het voorbeeld der overige Spaansche regimenten, in het schiereiland zamengesteld, zich bij de eerste gunstige gelegenheid met

de opstandelingen vereenigde. In het volgende jaar maakte hij zich meester van *Cifuentes*, en behaalde eenige voordeelen bij *Badajoz*; na een moorddadig gevecht, gelukte het hem de Spanjaarden uit eene sterke stelling te *Hita* te verdrijven, en hen te noodzaken naar den *Taag* terugtetrekken. NAPOLEON riep hem in 1813 terug, verhief hem tot brigade-generaal, en belastte hem met het commandement van *Diedenhoven*, dat hij tegen de legers der bondgenooten verdedigde. Bij de restauratie in 1814, behield LODEWIJK XVIII hem in zijnen rang, en schonk hem het kruis van den H. LODEWIJK. De terugkomst van NAPOLEON voerde de bondgenooten andermaal in *Frankrijk*, en de generaal HUGO werd andermaal met de verdediging van *Diedenhoven* belast, waarvan het behoud voor de tweede maal aan de fermeit van zijn karakter te danken was. Na in 1816 naar de *Vereenigde Staten* te zijn overgestoken, kwam hij eenige jaren later in *Frankrijk* terug, en overleed te *Parijs*, den 30 Januarij 1828. De *Mémoires*, welke hij over zijne veldtogten had zamengesteld, zijn in 1823, in 3 dl.ⁿ in 8.^{vo}, in het licht gegeven; hij heeft in handschrift nagelaten: *De la défense etc.* (*Over de verdediging der sterke plaatsen*). VICTOR HUGO, een nog levend (1851) Fransch dichter en romanschrijver en lid der Fransche akademie, is zijn oudste zoon.

HULOT (HENDRIK LODEWIJK), een geestelijke, den 13 Maart 1757, te *Avenay* (Fr. *Marne-dep.*) geboren, hoogleeraar der godgeleerdheid in het seminarie en aan de universiteit van *Reims*, bekleedde met roem dezen dubbelen leerstoel tot in 1791, in welk jaar hij als balling *Frankrijk* verliet. Omtrent 3 jaren bekleedde hij te *Gend*, de bedieningen van groot-vikaris, en gaf in dien tijd in het licht zijn *Première etc.* (*Eerste Brief aan de Catholijken van Reims*), Latijn en Fransch, 1793, in 8.^{vo}; *Lettre etc.* (*Brief der Fransche priesters aan den bisschop van Gend*), door 186 geestelijken onderteekend, die aan dezen prelaat hunne geheele erkenenis uitdrukken, en ontwierp de *Memorie door de staten van Vlaanderen aan keizer FRANCISCUS II aangeboden, ter herstelling der kloosters*. Toen echter in 1794, de komst der Franschen in *België* HULOT noodzaakte zich te verwijderen, begaf hij zich achtereenvolgend naar *Munster*, *Erfurt*, *Dresden* en *Augsburg*. Hij gaf in het volgende jaar in het licht: *Tweede brief aan de Catholijke priesters van Reims*, en het *Récit etc.* (*Verhaal der bekeering van GENTROGER*), *Munster*, in 8.^{vo} In 1801 in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij benoemd tot pastoor der parochie van *Avançon* bij *Château-Porcien*, daarna van *Attigny*, en na gedurende 20 jaren in deze parochie met ijver te hebben gearbeid, werd hij kanonik, vervolgens groot-

vikaris en officiaal van *Reims*. Hij overleed den 1 September 1829. Behalve de reeds aangevoerde werken, heeft hij in het licht gegeven: 1.^o *Collection etc. (Verzameling der Brevens van PIUS VI)*, *Augsburg*, 1796; — 2.^o *Lettres etc. (Brieven van den Heer SCHROFENBERG, bisschop van Freisingen en Regensburg, ten gunste der Fransche priesters)*, 1796, in 8.^{vo}; — 3.^o *Etat etc. (Toestand der Engelsche Catholijken)*, 1798, in 8.^{vo}; — 4.^o *Salisburgensis cujusdam religiosi (den Augustijner SAN-RICLER) delecta castigatio seu vindiciae cleri gallicani exulis*, 1800, in 8.^{vo}, een werk, waardoor aan den schrijver eene zeer vleijende breve van Pius VII ten deel viel; — 5.^o *Lettre etc. (Brief aan eenen Duitschen hoogleeraar — BERGALD, te Würzburg —)*, 1801, in 8.^{vo}; — 6.^o *Gallicanorum episcoporum dissensus innocuus*, 1801, in 8.^{vo}; — 7.^o *Sur etc. (Over de oudheden van Attigny)*, het uittreksel van een grooter werk. Voorts heeft hij leerreden en verhandelingen in handschrift nagelaten, waarvan de uitgave zeer wenschelijk ware.

HUMANN (JOANNES GEORGE), minister van financiën in *Frankrijk*, te *Straatsburg* in 1780 geboren, wijdde zich, na eene goede opvoeding te hebben ontvangen, den handel toe, wist door zijne regtschapenheid en zijn beleid het vertrouwen te winnen, en werd weldra onder de eerste handelaars van den *Eltas* geteld. Tot lid der regt-

bank en der kamer van koophandel van *Straatsburg* benoemd, gaf hij in deze dubbele betrekking nieuwe bewijzen zijner groote bekwaamheid, zoo als hij er gaf van zijnen ijver, in de bedieningen van administrateur der godshuizen en van lid des raads van den *Neder-Rijn*. Zoodra hij verkiesbaar was, door zijne medeburgers tot de kamer der afgevaardigden gezonden, deed hij zich aldaar door zijn talent als financier weldra opmerken. Hij was een der 221 afgevaardigden, die in 1830 het adres aan den koning stemden, met het doel om eene verandering in het ministerie te bekomen, doch waarvan het resultaat was de afkondiging der beruchte ordonnantiën. Na de Julij-omwenteling herkozen, werd hij in 1832 tot minister van financiën benoemd, en gedurende vier jaren, dat hij de porte-feuille behield, bewees hij den staat gewigtige diensten; hij stelde talrijke ontwerpen van wet voor over de belangrijkste financieele vraagstukken. In 1837 tot de waardigheid van pair verheven, en bijna gelijktijdig tot het ministerie teruggeroepen, versterkte zijne tegenwoordigheid het krediet, en hij deed nieuwe verbeteringen in de verschillende takken van dienst aannemen. Hij werkte in zijn kabinet, toen hij den 25 April 1842 door eene beroerte werd overvallen, waaraan hij stierf. Deze bekwame staatsdienaar vereenigde met de financieele talenten, de hoedanigheden van

een' rechtschapen man; dienstvaardig, edelmoedig, een goede vader en trouwe vriend zijnde, was hij opregtelijk aan de godsdienst verkleefd, waarvan hij de pligten getrouwelijk vervulde. Zijne *Lofrede*, door den heer d'ARGOUT in de kamer der pairs uitgesproken, komt voor in den *Moniteur*, 1843, bladz. 1784—88.

* HUMBOLDT (KARL WILHELM, vrijheer von), pruisische geheim - staatsminister, broeder van den wereldberoemden, reeds meer dan 82 jarigen natuuronderzoeker en reiziger ALEXANDER VON HUMBOLDT, werd den 24 Januarij 1767 te Potsdam (volgens anderen te Berlijn) geboren, en overleed den 8 April 1835, op zijn landgoed Tegel bij Berlijn. Reeds in zijne vroegste jeugd openbaarde zich in hem eene bijzondere neiging en een groote aanleg voor de wetenschappen. Hij ontving het eerste onderwijs te Berlijn, bezocht daarop de universiteit van Göttingen, waar hij de wijsbegeerte, geschiedenis en regtsgeleerdheid beoefende. In 1802 werd hij Pruisische resident, later gezant te Rome, in 1808 geheime staatsraad, en chef van de afdeling der eeredienst te Berlijn, was werkzaam bij het congres te Praag, bij den vrede te Parijs, bij het congres in Weenen, en bij den vrede tusschen Saksen en Pruisen, behandelde in 1816, als Pruisisch minister te Frankfort de territoriaal-bepaling. Bij de opwelling van het strenge royalismus legde hij zijne mi-

nisterieele posten, die hem in 1819 werden opgedragen, neder, zat echter van het jaar 1830, tot aan zijnen dood, weder in den staatsraad. HUMBOLDT was door een langjarig verblijf in Jena met WIELAND, HERDER, SCHILLER, GÖTHE en alle toenmaals aldaar en in Weimar levende coryphaeën der Duitsche letterkunde innig bevriend. Onder zijne voornaamste schriften verdienen vermeld te worden: 1.° *Ueber GÖTHE'S »Hermann und Dorothea«*; — 2.° *Briefwechsel mit SCHILLER*; — 3.° *Vertaling* (in het Hoogduitsch) *van den Agamemnon van ÆSCHYLUS*, — 4.° *de Oden van PINDARUS*; — 5.° *Sonetten und Elegiën*; — 6.° *Ueber die baskische Sprache*; — 7.° *Ueber die Kawisprache*. Hij liet twee bijna voltooide werken na, welke bestemd waren om in het licht te worden gegeven, te weten: *Ueber die vom Sanscrit abstammenden Sprachen des Indischen Archipelagus*, en *Ueber die Philosophie der Sprachen im Allgemeinen*.

HUMMEL (JOANNES NEPOMUCENUS), een beroemde componist, te Presburg in 1778 geboren, ontving van zijnen vader, muziekmeester aan de militaire school te Wartenberg, het eerste muzikale onderwijs. Zijn talent nam eene verbazende vlugt; en reeds in den ouderdom van 7 jaren trok hij de aandacht der beroemdste kunstenaars tot zich, onder anderen van MOZART, die, onder voorwaarde, dat hij geheel te zijner beschikking

zoude zijn, wel zijn gids wilde worden. Na twee jaren onder dezen bekwamen meester gestudeerd te hebben, bezocht hij met zijnen vader *Duitschland*, *Denemarken* en *Schotland*, werd alom als het muzikale wonderkind met verbazing aanschouwd; en gaf, zonder de compositie te hebben geleerd, variatiën voor de piano in het licht. Hij reisde vervolgens door *Engeland* en *Holland*, en ontving in beide landen het vleijendst onthaal. Na verloop van zes jaren in *Duitschland* teruggekeerd, begon hij te *Weenen* de compositie onder *ALBRECHTSBERGER* te beoefenen; hij ontving ook lessen van *SALIERI* (zie beide *Art.^s -Wbk.*), waarna hij in dienst trad van den prins *NICOLAAS ESTERHAZY*, die veel van de gewijde toonkunst hield, tot welke *HUMMEL* door zijnen smaak ook werd medegesleept. Zijne eerste mis verwierf eenen voor hem zeer vleijenden bijval, namelijk dien van den beroemden *HAYDN*. Hij vervaardigde ook verscheiden stukken voor het tooneel, die door het publiek zeer toegejuicht werden. In 1816 aanvaardde hij den post van kapelmeester des konings van *Wurtemberg*; en in 1820 trad hij in dienst van den groot-hertog van *Weimar*. Twee jaren later reisde hij door *Rusland*, *Holland* en *België*, waardoor hij zijnen roem en zijne fortuin aanmerkelijk vermeerderde. Maar het is voornamelijk te *Weimar* dat hij zijne welluidendste en meestbekende stukken zamenstelde. Behalve

een aantal missen, symphoniën, sonaten, trio's enz. heeft men van hem de balletten: *Hélène et Paris*, *le Tableau parlant*, *Sapho*, *Mitylène*; — *De lof der vriendschap*, cantate met koren; — *Diana e Endimione*, eene Italiaansche cantate; — *Mathilde*, opera in drie bedrijven; — *Maison à vendre*, opera in een bedrijf; — *Le retour de l'empereur*, ib.; — *L'anneau magique et le combat magique*, gebaardespel. *HUMMEL* is in October 1837 te *Weimar* overleden.

HUNERICH. — Zie *HUNNERICH -Wbk.*

HUNT (HENRY), een beruchte Engelsche radikaal, den 6 November 1773, in het graafschap *Wilts*, uit eene aanzienlijke familie geboren. Reeds vroeg onderscheidde hij zich door de onstuimigheid van een onafhankelijk en alle gezag vijandig karakter. Gestoord over eene berisping, hem door zijnen vader gedaan, besloot hij het vaderlijke huis te verlaten. Zich naar *Bristol* begeven hebbende, wilde hij zich als schrijver op een nagerschip verbinden; maar op aandrang zijner vrienden, liet hij zich bewegen, naar zijnen vader terugtekeeren, die hem vergaf. Hij hield zich alstoen voornamelijk met den akkerbouw bezig; doch weldra gaf hij een nieuw bewijs van de hardnekkigheid zijner inborst, door tegen den wil zijner ouders eene verbindtenis aantegaan, die op verre na niet gelukkig was. Toen zijn vader in 1797 over-

leden was, werd HUNT een der rijkste pachters van *Engeland*. Nadat hij lord BRUCE, bevelhebber van een corps, waarbij hij dienst had genomen, tot een tweegevecht had uitgedaagd, hetrok deze hem, voor eenig antwoord, in eene crimineele actie. Door het hof van de bank des konings veroordeeld, maakte hij in de gevangenis kennis met WADDINGTON en den raadsheer CLIFFORD, die hem tot de radikale partij overhaalden, waarvan hij sedert dat tijdstip een der vurigste kampvechters werd. Deze, in *Groot-Brittannië* regelmatig georganiseerde, partij heeft hare theoretici, hare parlementaire organen, hare letterkundigen, en eindelijk hare redenaars in de opene lucht. Het was onder deze laatsten dat HUNT zich schaarde. Het talent, waarmee hij die rol vervulde, verwierf hem in korten tijd eene groote populariteit. Om zijne denkbeelden van hervorming te verspreiden, zag men hem de groote steden doorloopen, het volk op zijnen doortogt alom vereenigen, en hetzelfde met al de hevigheid, waartoe hij in staat was, aanspreken. In die groote vergaderingen, welke in *Engeland* dikwerf gehouden worden, was hij bijna altijd de verpligte redenaar. In 1816 werd hij tot voorzitter benoemd, van die, welke op het plein van het paleis van *Westminster* gehouden werd, en, op zijn voorstel, verklaarde die vergadering de noodzakelijkheid aller hervormingen, waarvan de radikale partij zich voorstelde de vervulling te ver-

zekeren. Nadat eene andere vereeniging van denzelfden aard, doch nog onstuimiger, in 1819 te *Manchester* had plaats gehad, werd HUNT, van zamenzwering beschuldigd, in hechtenis genomen, en eenige maanden daarna voor de assisen van *York* gevoerd; ondanks het talent, hetwelk hij in zijne verdediging aan den dag legde, werd hij tot 2½ jaren gevangenisstraf en eene boete van duizend ponden sterlings veroordeeld, zijnde hij daarenboven verpligt om gedurende vijf jaren borgschap voor zijn goed gedrag te geven. Deze lange gevangenschap vermeerde slechts den invloed, welchen hij genoot onder de voorstanders der zaak voor welke hij leed. Op den weg naar *Londen*, werwaarts hij zich na zijne bevrijding begaf, liep de geheele bevolking hem te gemoet, en begroette hem met de luidste toejuichingen, en zijn intogt, die den 11 Novb. 1822 plaats had, geleeke geheel naar eene volkszegepraal. Nadat de candidatuur van HUNT voor het lagerhuis, te *Bristol*, *Westminster* en *Preston* tot viermalen vrijdeld was, kwam hij eindelijk in het parlement. Maar zijne welsprekendheid, enkel voor volksvergaderingen geschikt, bragt er weinig invloed te weeg. Het schijnt zelfs dat hij in de laatste jaren zijns levens, zich langzamerhand van de radikalen losmaakte, om zich bij de gematigde Wighs aantesluiten. Hij overleed aan eenen aanval van beroerte, den 13 Februarij 1835.

HUNTER (WILLIAM), een beroemde ontleedkundige, den 23 Mei 1718 te *Kilbride*, in het Schotsche graafschap *Lanark*, geboren, hield zich langen tijd, en met het beste gevolg met de praktijk der verloskunde bezig, en werd in 1762 tot buitengewoon lijfarts der koningin benoemd. De koninklijke maatschappij nam hem in 1767 onder hare leden op: de geneeskundige maatschappij van *Parijs* en de akademie van wetenschappen verkozen hem als vreemd lid. Hij overleed den 30 Maart 1783. Men gaf in hetzelfde jaar de beschrijving in het licht van zijn kabinet van gedenkpenningen, zeldzame boeken en voorwerpen der natuurlijke historie, dat voor een der rijkste van *Europa* werd gehouden, en hetwelk hij aan de universiteit van *Glasgow* legateerde. Het belangrijkste zijner geschriften is: *Anatomical description of the human gravid uterus*, in het Engelsch en Latijn, *Birmingham*, 1775, met platen; nieuwe uitgave van BAILLIE, *Londen*, 1794, in het Hoogduitsch vertaald door FRORIEP, *Weimar*, 1802. Zijne in tijdschriften verspreide verhandelingen werden verzameld door E. G. KÜHN, *Leipzig*, 1784—85, 2 dl.ⁿ

* HUNTER (JOHN), jongere broeder van den voorgaande, den 14 Julij 1728, te *Long-Calderwood* in *Schotland* geboren, verloor 10 jaren oud zijnde zijnen vader, werd door zijne moeder vertroeteld, bragt zijne jeugd door met niets te doen,

zoodat hij eerst zeer laat leerde lezen. In zijn 17.^e jaar kwam hij als timmermans-leerjongen bij zijnen zwager, was daarvan echter weldra verzadigd, en keerde tot zijn nietsdoen in het moederlijke huis terug; met 20jarigen ouderdom ontwaakte zijn ijver, opgewekt door den roem, dien zijn broeder WILLIAM in *Londen*, als ontleedkundige, reeds had inge oogst; hij bood zich bij dezen als medehelper aan, en kwam in September 1748 te *Londen*, alwaar hij door zijne eerste anatomische proeven reeds de goedkeuring zijns broeders verwierf. In de volgende zomers bezocht HUNTER de hospitalen, in den winter hielp hij zijnen broeder als prosector; in 1755 nam hij reeds een gedeelte van deszelfs voorlezingen over; in 1756 werd hij huisheermeester in het St. George-hospitaal. Door zijne onvermoeide studien, bij voorkeur in de vergelijkende ontleedkunde, leed zijne gezondheid; tot herstel derzelve nam hij in 1760 dienst als staf-chirurgus, en maakte de veldtogten mede op *Bel-Isle* en in *Portugal*, bij welke gelegenheid hij zijne ondervinding opdeed, betrekkelijk de schietwonden. Na zijne terugkomst zette hij zich te *Londen* als heermeester neder, en kocht op een uur afstands van de stad een klein eigendom, hetwelk hij geheel aan zijne proefnemingen over de levenswijs der dieren en aan de vergelijkende ontleedkunde toewijdde, in 1768 werd hij in het collegie der heermeesters van *Londen* opge-

nomen, en in 1769, als chirurgus in het hospitaal van *St. George* aangesteld; in 1773 begon hij de voorlezingen over de heekunde; in 1776 werd hij buitengewoon heelmeester des konings, in 1786 buitengewoon algemeen heelmeester der armen, en na den dood van ADAIR algemeen-inspecteur der hospitalen. Hij overleed den 16 October 1793. HUNTER was een uitmuntende heelmeester; verscheiden wijzen van opereren werden door hem uitgevonden, en voeren zijnen naam; als onderwijzer gevoelde hij zich eenigzins belemmerd, zoodat hij nooit eene vrije voordragt had, hetwelk waarschijnlijk een gevolg is, van de gebrekkelijke wetenschappelijke opvoeding in zijne jeugd; hij verwierf eenen onvergankelijken roem, door het aanleggen eener groote anatomische verzameling, welke na zijnen dood door de regering voor 15,000 ponden sterlings (£180,000) aangekocht en onder den naam van *Hunter's-Museum*, aan het collegie van heelmeesters werd overgegeven. Tot de voornaamste schriften van HUNTER behooren: 1.° *Natural history of the human teeth* enz., *Londen*, 1771; in het Nederduitsch, *Dordrecht*, 1773; in het Latijn, *Leipzig*, 1775; in het Hoogduitsch, *ib.*, 1780; — 2.° *On the venereal disease*, *Londen*, 1786; in het Hoogduitsch en Fransch vertaald. Zijn gewigtigste werk: — 3.° *On the blood, inflammation and gunshot wounds*, gaf zijn neef EVERARD HOME (zie dat Art.) in het licht,

en voegde er de levensbeschrijving van HUNTER bij, *Londen*, 1794, mede in verschillende talen vertolkt.

* HUPAROLI, een voorbeeld van langdurigheid van leven, aan wien het uiterst zeldzame voorregt te beurt viel van in drie eeuwen geleefd te hebben. Den 15 Maart 1587 te *Casale* in het *Milanesche* geboren, overleed hij den 27 Januarij 1702, zoodat hij het laatste gedeelte der 16.° de geheele 17.° en het begin der 18.° eeuw beleefde. Na den geestelijken staat, waaraan hij zich eerst had toegewijd, te hebben verlaten, begaf hij zich in zijn 82.° jaar, als Venetiaansch consul naar *Smirna*. Zijnen hoogen ouderdom had hij voornamelijk te danken aan zijne matigheid in het gebruik van spijs en drank, aan eene regelmatige lichaamsbeweging, en aan eene geheel ordelijke levenswijze. Hij gebruikte geen anderen drank dan water, rookte geen tabak, at weinig, doch voedzame spijsen, waaronder wildbraad en vruchten zijne lievelingsgerechten waren. Dagelijks woonde hij de heilige Mis bij. In 22 boekdeelen heeft hij alles opgeschreven wat hij verrigt heeft. Zijn geheugen was zoo sterk, dat hij over zaken, welke voor honderd jaren waren voorgevallen, nog even zoo naauwkeurig sprak alsof zij voor weinige dagen hadden plaats gehad. Op zijn honderdste jaar werden zijne, sinds eenigen tijd, grijze haren, weder zwart, en nog later kon hij, zonder zich

te vermoeijen, dagelijks vier mijlen te voet afleggen. Toen hij 109 jaren oud was, verloor hij zijne tanden, zoodat hij geene andere dan lepelspijs kon gebruiken, doch vier jaren later kreeg hij wederom twee nieuwe groote tanden, die hem in staat stelden weder vleesch te eten. De steen en eene bijkomende zinkingachtige verkoudheid maakten een einde aan zijn 115jarig leven.

HURTAULT (MAXIMILIAAN JOZEF), een bouwkundige, lid van het Fransche instituut, in 1765 te *Huningen* (Fr. dep.^t van den *Boven-Rijn*) van arme ouders geboren, openbaarde reeds in zijne kindschheid eenen bepaalden smaak voor de kunsten. De directeur der vestingwerken, die talenten in hem had opgemerkt, gaf hem eenige teekeningen. Hij kwam te *Parijs*, alwaar hij eerst als steenhouwer werkte; daar hij bewijzen van vernuft aan den dag legde, ontving hij weldra den titel van conducteur en daarna van inspecteur der bouwingen, die te *Trianon* onder het opzigt van den architect *Mique* werden uitgevoerd. Door de omwenteling van die betrekking beroofd, werd hij, uit hoofde zijner ervarenheid in de wiskunde, bij de administratie der artillerie geplaatst. Bij de oprigting der polytechnieke school, werd hij tot adjunct-onderwijzer bij dezelve benoemd. Eindelijk werd hij inspecteur der zalen van de raden der Ouden en der Vijfhonderden. Hij maakte gebruik

van de vrije oogenblikken, welke die betrekking hem overliet, om zijne studiën voortzetten, die hij slechts op eene onvolledige wijze gemaakt had; hij werkte onder *Percier*, en na den grooten prijs der bouwkunde te hebben bekomen, ging hij, te zijner verdere ontwikkeling naar *Italië*, alwaar hij twintig maanden verbleef; hij bracht van daar eene kostbare verzameling van teekeningen mede van gedenkstukken en gebouwen van allerlei aard. Sedert elf jaren was hij werkzaam bij de inspectie der werken, die onder de leiding van *Percier* en *Fontaine*, in de *Tuileries* werden uitgevoerd, toen hij tot architect van het kasteel van *Fontainebleau* werd benoemd. Hij werd belast met de wederopbouw der *Diana-galerij*, welke zeer in verval was, en welke hij tot dien prachtigen staat bragt, waarin men dezelve tegenwoordig beschouwt. Hij heeft den tuin van hetzelfde paleis in den Engelschen stijl aangelegd, en in denzelve de *Diana-fontein* opgericht, die een toonbeeld van sierlijkheid, fijnheid en smaak is. Nog verdienen vermeld te worden de kapel, welke hij in het bosch van *Fontainebleau* oprigtte, en bestemd is om den reizigers tot schuilplaats te verstrekken, de *lusthuisjes* van het hek van *Sèvres*, de *manège* der straat *St. Honoré* enz. enz. Men bewonderde op de tentoonstelling van 1818, zijn ontwerp tot eene fontein, voorstellende *Apollo en de Muzen*. *Percier* had hem voorgesteld, om hem

te vervangen, in de uitvoering van het gedenkteeken, dat aan de nagedachtenis van den hertog van BERRY zou worden toegewijd; maar HURTAULT overleed den 2 Mei 1824.

* HUSKISSON (WILLIAM), een beroemde Engelsche staatsman, die zich vooral in het vak van financiën onderscheidde, in 1770 te *Birch-Moreton*, in het graafschap *Worcester*, geboren, ontving sedert 1783 zijne opvoeding in het huis van zijnen oom te *Parijs*, waar hij ook kennis maakte met JEFFERSON (zie dat Art. -*Wbk.*-) en anderen. Als lid van den club van 1789 sprak hij met nadruk tegen het na-deelige der assignaten en van 1790—1792, was hij privaatscretaris van lord GOWER, Engelschen gezant te *Parijs*. In 1792 naar *Engeland* teruggekeerd, bekwam hij eene aanstelling in het *Alien-Office*, werd met PITT, DUNDAS en lord MEVILLE bekend, en in 1795 onderstaatssecretaris bij het ministerie van oorlog. Toen PITT zich voor de tweede maal met het ministerie belastte, werd HUSKISSON secretaris der schatkamer, doch na den dood van PITT, in 1806, uit die betrekking weder ontslagen. In 1807 tot het lagerhuis verkozen, kwam hij in hetzelfde jaar met PERCIVAL weder in de administratie. Toen CANNING in 1809 het ministerie verliet, deed ook HUSKISSON, als zijn getrouwe aanhanger, afstand van zijnen post, en leefde ambteloos tot in 1814, toen hij

H. DEEL.

algemeen directeur van het houtvesterschap, en lid van den geheimen raad werd. Na den dood van CASTLEREAGH, bekwam hij in 1823 het voorzitterschap der schat- en handelkamer en der marine, van welke posten hij echter, ten gevolge van geschillen met WELLINGTON, in 1828 afstand deed, en zich tot zijne zitting in het parlement beperkte, alwaar hij met de gematigde oppositie stemde, en zich in 1829 voor de emancipatie der Catholijken verklaarde. Toen het parlement in 1830 ontbonden werd, verkoos hem *Liverpool* andermaal in het nieuwe. Hij stemde tegen de parlements-hervorming, verklaarde zich intusschen, in geval dezelve doorging, voor de overbrenging der stemmen van de burgvlekken op de grootere fabrieksteden. Een ongelukkig toeval beroofde hem in 1830 van het leven. Het was op den 15 September bij de opening van den spoorweg van *Liverpool* naar *Manchester*, dat hij, alvorens de wagon nog geheel stil stond, uit denzelfden wilde springen, op den grond viel, en het dijbeen verbrijzelde, waaraan hij nog denzelfden avond stierf. De stad *Liverpool* heeft te zijner eer een gedenkteeken opgericht.

HUSSEIN Pacha, laatste dey van *Algiers*, in 1764 (volgens anderen in 1771) te *Bourla* in *Natolië* geboren, volgde den 1 Maart 1818 ALI-KODJA op, die aan de toenmaals in *Algiers* heerschende pest was overleden.

Y

Alvorens tot de waardigheid van dey te worden verheven, was HUSSEIN minister van binnenlandsche zaken. Eene zijner eerste verrigtingen was het in vrijheid stellen der joodsche en christenmeisjes, welke zijn voorganger had doen opligten. Nadat er een Engelsch fregat en eene goelet voor *Algiers* waren verschenen, om de reclamatie van het Sardinisch bestuur te ondersteunen, dat zich beklaagde over het tot buit maken van een schip, waarvan de lading geplunderd en de bemanning in slavernij weggevoerd was, haastte zich HUSSEIN om toetegeven, en de vernielingen van ALI met eene schadeloosstelling van 35,000 dollars te vergoeden. Daar hij voor hetzelfde uiteinde als zijne voorgangers bevreesd was, die bijna alle als slagtoffers van eenen openbaren opstand of van eene zamenzwering waren omgekomen, sloot hij zich op in de *Casauba*, een versterkt kasteel, dat hij gedurende zijne geheele regering slechts één of twee malen verliet. Toen de Ottomannische Porte beproefde om den opstand in *Griekenland* te dempen, kon HUSSEIN als vassaal van den Grooten Heer, zich niet onttrekken om deel aan dezen krijgstogt te nemen. Maar het zwak smaldeel, dat hij in 1822 ter ondersteuning der Turken afzond, bepaalde zich om voor de *Adriatische zee* te kruisen. In hetzelfde jaar verscheen er een vereenigd Spaansch en Nederlandsch smaldeel voor de Algerijnsche kusten, ter regeling

van eenige geschillen betrekkelijk eene schuldvordering van den dey op *Spanje*; doch hetzelfde verwijderde zich weder zonder iets te hebben uitgerigt. Eenigen tijd daarna, had de Engelsche consul ook eene vergoeding te vragen, wegens eenige *Mooren*, die in zijne dienst waren, en die de dey had doen opligten. Dit geschil werd geregeld, door een verdrag, den 18 Junij 1824 gesloten. Ook bestonden er sedert langen tijd geschilpunten tusschen den dey en de Fransche regering. In een artikel van het vredesverdrag, door de Fransche republiek in 1801 met het regentschap van *Algiers* gesloten, was bepaald, dat de beide besturen wederkeerig de sommen zouden uitbetalen, die men aan de wederzijdsche onderdanen wettiglijk schuldig was, en in het volgende jaar reclameerde de dey die, welke hij beweerde door *Frankrijk* schuldig te zijn, aan de joden BACRI en BUSNACH, onderdanen zijner staten, voor leverantiën van granen aan de legers van *Egypte* en *Italië* gedaan. Men beantwoordde deze reclamatiën met beloften, waarvan de uitvoering van dag tot dag werd uitgesteld. Eene in 1819 tot het onderzoek dier zaak benoemde commissie verminderde de som van veertien millioenen, door den dey gevorderd, op de helft. Vier millioen vijfmaal honderd duizend franken werden in 1820 aan het Algerijnsch bestuur uitbetaald, en de nog achterstandige twee millioen vijfmaal honderd duizend franken, in de

dépôt- en consignatiekas gestort, in afwachting dat de koninklijke hoven uitspraak zouden hebben gedaan over de geldigheid der vertoogen door de schuldeischers BACRI, tegen de integrale betaling gemaakt. Daar HUSSEIN in deze traagheid, welke hij niet begreep, een middel meende te zien, door *Frankrijk* aangewend, om een gedeelte zijner verbindtenissen te ontduiken, zoo openbaarde hij zijne groote ontevredenheid daar over. Nadat een door hem aan KAREL X geschreven brief onbeantwoord was gebleven, vraagde hij gramstorig aan den Franschen consul naar de reden van dit stilzwijgen. Toen de heer DEVAL hem met dezelfde driftigheid had geantwoord, gaf hem de dey, die zich niet meer kon bedwingen, met den waaijer, dien hij in de hand hield, eenen slag op de wang. Na deze beleediging, vertrok de consul naar het kleine smaldeel, dat in het laatst van 1827 *Algiers* kwam berennen. Toen na verloop van drie jaren de regering van KAREL X vruchteloos alle andere middelen had beproefd, om den dey te bewegen aan *Frankrijk* eene voldoening te geven, besloot zij om geweld te gebruiken; ten einde op de hardnekkigheid van HUSSEIN te zegevieren. Op den 25 Mei 1830 ging een Fransch smaldeel door den vice-admiraal DUPERRÉ (zie dat Art.) gecommandeerd, omtrent 40,000 man, onder de bevelen van DE BOURMONT (zie dat Art.) aan boord hebbende, naar *Algiers* onder

zeil. Na door tegenwinden bijna drie weken in de baai van *Palma* te zijn opgehouden, landde het leger den 14 Junij op de Barbarij-sche kusten. Den 5 Julij was *Algiers* in de magt der Franschen, en de dey had zijne staten verloren. HUSSEIN begaf zich eerst met zijne schatten en een talrijk gevolg naar *Napels*; maar na verloop van twee maanden, verliet hij die stad, om zich naar *Livorno* te begeven, alwaar hij eenigen tijd verbleef. Hij deed ook eene reis naar *Parijs*, alwaar hij door zijnen geest, eene buitengewone beschaving en een innemend voorkomen, den *Parijzenaars* zeer behaagde. Den 24 Augustus 1831 werd hij aan koning LODEWIJK PHILIPPUS voorgesteld, doch het resultaat zijner reis naar *Parijs* was de vernietiging der geringe hoop, welke hij nog koesterde, om weder den troon te beklimmen. Zijne togten in *Europa* moede, begaf hij zich naar *Egypte*, en vestigde zijn verblijf te *Alexandrië*, alwaar hij de laatste jaren zijns levens in de afzondering, en in mahometaansche godvruchtige oefeningen doorbragt. Hij overleed aldaar den 30 October 1834. — HUSSEIN had eene middelbare gestalte en een zwak gestel; maar hij bezat een vast karakter, eenen beschaafden geest, en men kon hem geenerlei wreedheden te last leggen.

HUTTON (KAREL), een wiskunstenaar, in 1737 te *Newcastle* aan de *Tyne* geboren; zijne zeer arme ouders leerden

hem lezen en schrijven, en plaatsten hem vervolgens bij eenen schoolmeester van wien hij eenige lessen in het Latijn en in de meetkunst ontving. Na zelf eenigen tijd schoolmeester te zijn geweest, begaf hij zich naar *Newcastle*, beoefende de wiskunde en gaf eenige werken in het licht. Na lid der koninklijke maatschappijen dier stad en van *Edimburg* te zijn geworden, werd hij tot hoogleeraar der militaire school van *Warwick* benoemd. HURTON bekleedde dien post tot in 1827, in welk jaar hij met een aanzienlijk pensioen aftrad, doch reeds in het volgende jaar overleed hij te *Londen*, in den ouderdom van 91 jaren. Zijne lange en roemvolle loopbaan werd opgeluisterd door belangrijke wetenschappelijke werken. Zijne voornaamste geschriften zijn: 1.^o *A treatise on mensuration*, 1768, in 4.^{vo}; — 2.^o *Elements of the conic sections*, 1777, in 8.^{vo}; — 3.^o *Mathematical and philosophical Dictionary*, 1796, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, enz. enz.

HUYOT (JEAN NICOL), een bouwkundige, in 1780 te *Parijs* geboren, beoefende de bouwkunst onder de leiding zijns vaders, en de schilderkunst in de werkplaats van DAVID, doch weldra wijdde hij zich uitsluitend aan de bouwkunde toe. Als kweekeling van PEYRE, behaalde hij in 1807 den grooten prijs, en werd naar *Rome* gezonden, alwaar hij zes jaren doorbragt. De herstelling van den *Tempel der fortuin*, te

Prenesta, welke hij gedurende zijn verblijf te *Rome* uitvoerde, was de grondslag van zijnen roem. In 1813 te *Parijs* teruggekeerd, verkreeg hij den post van onderinspecteur der publieke werken. Het verlangen om zijne nasporingen betrekkelijk de oude gedenkteekenen voortzetten, deed hem in 1817, met den graaf DE FORBIN (zie dat Art.) eene reis naar het Oosten ondernemen. Bij het bezoeken der bouwvallen van het tooneel van *Milo*, had hij het ongeluk een been te breken. Naar *Smyrna* gevoerd, moest hij aldaar zijne genezing afwachten; hij begaf zich vervolgens te land naar *Konstantinopel*. Hij werd aldaar door den Franschen gezant, den markies DE RIVIÈRE met onderscheiding ontvangen, en vervaardigde, op verzoek van dien diplomaat verschillende ontwerpen voor een ziekenhuis; de opbouw deszelven was reeds vergevorderd, toen de bekwame bouwmeester zich op een schip, door den ambassadeur te zijner beschikking gesteld, naar *Egypte* begaf. Na de bouwvallen der Egyptische monumenten te hebben beoefend, terwijl hij den *Nijl* van *Alexandrië* tot aan den tweeden waterval was opgevaren, kwam hij te *Cairo*, alwaar hij de geschiedrollen naauwkeurig beoefende, en de gedenkteekenen van *Delta* bezocht. Zijne raadgevingen waren den onderkoning zeer nuttig, in de reusachtige onderneming, waartoe hij het plan had gevormd, om de wateren van den *Nijl* naar

Alexandrië te leiden. Na de Aziatische kust en de eilanden van den *Archipel* bezocht te hebben, wilde hij *Griekenland* doorkruisen, maar de opstand der Hellenen stelde hem aan nuttelooze gevaren bloot, en hij haastte zich om naar *Ancona* sloop te gaan, van waar hij naar *Rome* terugkeerde, om er de studiën voortzetten, welke hij vroeger betrekkelijk de oude gedenkteeken der eeuwige stad begonnen was. In 1821 te *Parijs* teruggekeerd, werd hij tot hoogleeraar der bouwkundige school benoemd, en in 1823 in het instituut opgenomen. Hij voltooide den *Zegeboog l'Etoile*, door de ontwerpen van *CHALGRIN* te wijzigen. In 1830 als bouwmeester van het gouvernement vervangen, werd hij in 1836, met de herstelling van het *Paleis van Justitie* belast. Huyot overleed in Augustus 1840.

HYDER-ALY of **ALI**, in 1718 geboren, was de zoon van **FETH-MAHOMED**, bevelhebber der vesting *Kolar*, en openbaarde reeds in zijne kindsheid eene vurige inborst. Hij kon het niet zoo ver brengen, dat hij leerde lezen of schrijven; maar hij vergoedde zulks door een verbazend geheugen. Naauwelijks had hij den ouderdom bereikt, om de wapens te kunnen dragen, of hij trad als vrijwilliger in eene compagnie, waarover zijn oudste broeder het bevel voerde; hij boezemde weldra een zoo groot denkbeeld van

zijne militaire talenten in, dat de eerste minister van den rajah van *Mysore*, hem het corps toevertrouwd, waarover zijn vader het bevel had gevoerd. Na door den dood zijns broeders, eigenaar te zijn geworden van een grondgebied, dat aan **MOHAMED** had toebehoord, vormde **HYDER-ALY** het ontwerp om zich te vergrooten, maakte zich eerst meester van *Bangalore*, en, steeds met toestemming van den rajah, van het rijke kanton *Balapour*, daarna dreef hij de Mahratten dikwerf terug; daar hij echter zijne eerste veroveringen voor zich zelven had behouden, en hij zijne rijkdommen, door den buit, welchen hij op den vijand maakte, steeds vergrootte, ontdekte de eerste minister, doch te laat, de eerezuchtige ontwerpen van zijnen beschermeling, en besloot zich van zijnen persoon te verzekeren. **HYDER**, die verstandhouding aan het hof onderhield, voor den strik gewaarschuwd, welke hem gespannen werd, wist er zich voor te behoeden, en deed zelf den minister met zijne geheele familie opligten. Deze krachtige maatregel verspreidde de ontsteltenis in het paleis van den zwakken rajah, die hem met den titel van *bêhâ-dour*, den post aanbod van dengenen, dien hij had opgeligt. De soeverein achtte zich zeer gelukkig, van uit de handen van zijnen nieuwen minister eene acte te ontvangen, welke hem en zijnen nakome-

lingen, de souvereiniteit van *Mysore* waarborgde; deze gebeurtenis had in 1759 plaats. Weinig wantrouwend, sloeg hij, ofschoon er aan het hof eene sterke partij tegen hem was, daar niet in het minste acht op; hij zond zelfs 5000 man ter ondersteuning van LALLY, die in *Pondichery* belegerd werd, en hield bij voortduring met eene lijfwacht van 300 getrouwe ruiters, zijn verblijf op een buitengoed, een uur van *Seringapatam* verwijderd. Intuschen verscheen in Julij 1760, het Mahrattisch leger weder op het grondgebied van *Mysore*; HYDER meende eerst dat het de schatting kwam eischen, welke de vreedzame rajah het sedert verscheiden jaren uitbetaalde; maar hij vernam weldra, dat zijn vorst, die de voogdijschap wilde afschudden, zelf de Mahratten te zijner hulp had geroepen. Hij had nauwelijks den tijd, om met de weinige troepen die hem overbleven te ontvlugten, en met de achterlating zijner schatten en familie, de wijk naar de vesting *Bangalore* te nemen. Toen haastte hij zich om de troepen, welke hij aan den Franschen gouverneur van *Indië* had gezonden, terugterooopen, en gaf last aan al zijne onderhoorige landvoogden, om zich oogenblikkelijk met al de troepen, waarover zij konden beschikken, met hem te vereenigen, waardoor hij in staat werd gesteld, om aan het tegen hem opgezonden leger het hoofd te kunnen bieden. Toen hij zijne geheele

magt vereenigd had, vertoonde hij zich voor *Seringapatam*, welks poorten hem geopend werden (1761). Meester dier stad zijnde, bemagtigde HYDER ook alle gezag, en hield den rajah in zijn paleis opgesloten, waarin hij in April 1766 overleed. Na het gezag overweldigd te hebben, maakte HYDER zich meester van de naburige staten, en deed zich erkennen als koning van *Canara* en *Courga* en als vorst van *Bednore*. Zijne heerschzucht deed echter tegen hem verscheiden zamenzweringen ontstaan, die hem vele wreedheden deden bedrijven, en een nieuwe inval van het leger der mahratten, die beweerden, door de grooten van *Bednore* geroepen te zijn, en die in de daad enkel kwamen om te plunderen en nieuwe schattingen te bekomen. Te zwak, om hun in het open veld het hoofd te bieden, zag hij zich verplicht om zich in eene legerplaats te verschansen, die door eene talrijke artillerie verdedigd werd, en hij kon hunnen aftogt niet bewerken, dan na aan den generaal en zijne luitenants, ruim f 7,000,000 te hebben doen uitbetalen. Hij deed daarop zijn leger de richting naar de kusten van *Malabar* nemen, alwaar hij nog groote overwinningen maakte, en onnoemelijke schatten verzamelde. De Engelschen, over zijne magt verontrust, verwekten hem nieuwe vijanden; maar HYDER-ALY, die een bekwame staatkunde met eene onbedwingelijke dapperheid vereenigde, ontwik-

kelde in dezen nieuwen oorlog groote talenten, en met verbaasdheid zag men een der meest beschaafde volken van *Europa*, eenen geduchten mededinger vinden in eenen aanvoerder van Indische horden. Na echter bij *Carnate*, door den generaal COOTE, (zie dat Art. -*Wbk.*-) geslagen te zijn, ondervond hij achtereenvolgend verscheiden nederlagen, en zijn gezag was zeer aan het wankelen, toen hij den 7 December 1782, te *Arcate*, aan eene etterbuil in den nek overleed, en de souvereiniteit naliet aan

TIPPO-SAIB en KERIM-SAIB, zijne beide wettige kinderen, die hem te *Seringapatam* een prachtig gedenkteeken deden oprigten. Hij wist te regeren zoo als hij had weten te overwinnen; hij voerde het regt met eene groote onpartijdigheid uit, moedigde den landbouw en den handel aan, en toonde zich steeds toegewend jegens zijne onderdanen, MAITRE DE LA TOUR, opperbevelhebber zijner artillerie, heeft in 'het licht gegeven: *Histoire etc. (Geschiedenis van HYDER-ALI-KAN), Parijs, 1783, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}*

I.

IAKUBOWSKI (VINCENTIUS), een geleerde Pool, den 18 Maart 1751, te *Maniew*, in het palatijnschap *Krakau*, geboren, begaf zich in 1765 onder de Piaristen, en werd in het vervolg rector te *Gora*. Hij wijdde zijn geheele leven toe aan de beoefening der oude en nieuwere letterkunde, en vertaalde verscheiden Fransche en Latijnsche werken in het Poolsch, waaronder melding verdienen: 1.^o *Tissor's Raadgevingen aan het volk*, 2 dl.ⁿ; — 2.^o *PASCAL'S Gedachten*; — 3.^o het 10.^e, 11.^e en 12.^e Boek van den *Aeneis*, in Poolsche verzen, strekkende ter aanvulling der vertaling van *Dmochowski* (zie dat Art.); — 4.^o *Latijnsche Gedichten*, waarvan er verscheiden gerigt zijn aan *FREDERIK WILLEM*, koning van *Pruissen*; — 5.^o *Leerreden voor de Zondagen*. IAKUBOWSKI is in 1826 te *Warschau* overleden.

IBRAHIM-PACHA, in 1789 te *Cavala*, in *Romelië* of *Romanie*, het voormalige *Macedonië*, geboren. Zijn vader *MEHEMET-ALI* (zie dat Art.) handelde toenmaals in tabak. Toen *MEHEMET*, na beurtelings de Turken en de *Mammelukken* te hebben verraden, door de belofte van aan de porte 4000 beurzen te betalen, de beleening van het

pachaliek van *Egypte* had bekomen, moest *IBRAHIM*, toenmaals zeventien jaren oud, naar *Konstantinopel* vertrekken, waarts hij door zijnen vader, den 12 October 1806, als gijzelaar gezonden werd. De *Wahabiten* of *Wechabiten* eene soort van *Mahometaansche* protestanten, verwoestten sedert eenige jaren *Arabië*, en, meesters der heilige steden zijnde, welke zij verdrukten, verbooden zij den toegang tot dezelve aan de karavanen der bedevaartgangers. Om den paëha van *Egypte* te verzwakken, had de divan denzelven belast de muitelingen te onderwerpen, en *Mekka* en *Medina* te bevrijden. Twee krijgsgogten, de eene aangevoerd door *Toussoun*, jongeren broeder van *IBRAHIM*, de andere door *MEHEMET* zelfden, waren niet geslaagd. *IBRAHIM*, uit *Konstantinopel* teruggekomen, werd naar *Hedschas* (*Steenachtig-Arabië*) gezonden. Den 3 September 1816, vertrok hij van *Cairo*. Hij begaf zich eerst naar *Medina*, om bij het graf van den profeet zijne aandacht te verrigten. Dáár zwoer hij het zwaard niet in de scheede te steken, dan na de volslagene uitroeijing van het *Wahabismus*, en legde de gelofte af, van na de overwinning, drie duizend schapen, op den berg *Arafat*

te offeren. Hij begon met eene nederlaag onder de muren van *El-Rass*, eene grensstad van *Nedged*, de provincie, waar *WAHAB* zijne sekte had doen ontluiken. Hij maakte zich vervolgens meester van *Boureydeh*, *El-Masnab*, *Chákra*, *Doráma*, in het hart van het land gelegen, en, terwijl hij steeds den vijand sloeg, drong hij door tot *Dérayeh*, waarin zich het hoofd der Wahabiten, *ABDALLAH*, had opgesloten. Onder de leiding van den heer *WAISSIÈRE*, Fransch officier, belegerde hij die hoofdstad. Na verloop van twee maanden ontstond er brand in de tent, die den geheelen krijgsvorraad des legers bevatte, en deed dezelve in de lucht springen. *IBRAHIM* bevond zich alzoo, op vijfhonderd mijlen afstands van *Egypte*, te midden der woestijnen van *Arabië*, in het gezigt van een veel talrijker vijand, zonder eenige munitie, dan eenige kardoezen, en de patronen, welke soldaten, in hunne tasschen hadden behouden. De toestand kon niet neteliger zijn. De jonge prins, wel verre van ontmoedigd te worden, beval eenen algemeenen aanval, terwijl hij aan zijne troepen verklaarde dat men moest sterven of *Dérayeh* innemen. *ABDALLAH*, op alle punten geslagen, was genoodzaakt zich over te geven. *IBRAHIM* zond hem naar *MEHEMET*; deze deed den Wahabiet naar *Konstantinopel* vertrekken, alwaar hij onthoofd werd. Na de inneming van *Dérayeh*, hield de geheele tegenstand in *Nedged*

op. De oorlog was verder slechts een langdurig bloedbad. *IBRAHIM*, door de Porte met den titel van pacha der heilige steden, het eerste pachaliek des rijks, vereerd, deed den 11 December 1819, eenen zegevierenden intocht in *Caïro*. *MEHEMET* organiseerde toenmaals zijn leger naar de Europesche wijze, en welke overwinnaar van *Hedschas* *IBRAHIM* ook wezen mogt, kwam hij, ondanks zijne afkeerigheid, in de achterhoede des bataillons, naar den rang zijner gestalte plaats nemen, om de lading in twaalf tempo's te leeren. Toen men de Turken de toelating der Fellahs of Arabieren tot slechts den geringsten rang in het leger moest doen bewilligen, ontmoette de onder-koning sterken tegenstand: *IBRAHIM* overwon denzelven door eene boerterij: » Wij hebben korporaals noodig, » zeide hij eens: » de rang van korporaal, is voor dengenen die het snelste loopt, hetzij Turk of Arabier. » De Turken namen genoegen met dit origineele voorstel: maar de Arabieren waren veel vlugger, en tegenwoordig kan zelfs de Fellah naar den rang van kapitein dingen. *MEHEMET* moest den sultan ondersteunen tegen het in opstand zijnde *Griekenland*. In de maand Augustus 1825 bemagtigde *IBRAHIM*, aan het hoofd der geregelde troepen des onderkonings, *Morea*. Hij bevredigde *Candia*, voerde zijne zegevierende wapens door den geheelen *Peloponnesus* en verwijderde zich eerst na den slag van *Navarino*, en voor de

naderende Franschen. MEHEMET zag begeerig uit naar *Syrië*, zonder welks bezit *Egypte*, geen sterke en onafhankelijke staat kan uitmaken. De sultan, die de heerschzucht van zijnen geduchten vassaal vreesde, had hem hetzelfde nooit willen afstaan. De onderkoning besloot het te veroveren. Aan het hoofd van veertig duizend man, viel IBRAHIM, in 1831, in *Syrië*. Hij maakte zich meester van *St. Jean d'Acre*, en verklaarde, dat hij zoo ver zoude gaan als hij zich met Arabisch te spreken zou kunnen doen verstaan. Den 17 Julij 1832 behaalde hij de overwinning van *Hom*; eenige dagen daarna die van *Beylau*, en eindelijk den 21 December deszelfden jaars, die van *Konië* welke hem de poorten van *Konstantinopel* opende. De weifeling van MEHEMET deed hem de gelegenheid verliezen om de dynastie van OTHMAN door de zijne te doen vervangen. IBRAHIM moest niet verder gaan dan *Vatakieh*; de diplomatie trad tusschenbeide, en een verdrag tusschen MAHMOUD en MEHEMET gesloten, gaf aan laatstgenoemde het bezit van *Syrië* tot *Adana*. De door dezen afstand verneederde sultan, verbrak het verdrag en begon de worsteling op nieuw. IBRAHIM trok *Syrië* weder binnen, en behaalde, den 24 Junij 1839, de schitterende overwinning van *Nézib*. Alles scheen toenmaals de heerschzuchtige bedoelingen des Egyptenaars te begunstigen. MAHMOUD overleed en zijne vloot gaf zich aan MEHEMET-ALI over. Maar

eensklaps traden *Rusland*, *Oostenrijk*, *Engeland* en *Pruissen*, onder voorwendsel van de onschendbaarheid van het Ottomanische rijk te willen handhaven tusschenbeide. De Engelsche en Oostenrijksche vloten bombardeerden *Bairuth*. IBRAHIM en zijn vader, al te zwak door *Frankrijk* ondersteund, moesten voor de vereenigde magt van vier groote mogendheden zwichten, en het verdrag van den 15 Julij 1840 liet, terwijl het al de ontwerpen des onderkoning's verijdelde, aan MEHEMET-ALI enkel het erfelijk Pachaliek van *Egypte* behouden. Na dit noodlottig verdrag, ging IBRAHIM *Frankrijk* en *Engeland* bezoeken, en werd alom met onderscheiding ontvangen en onthaald. Hij overleed vóór zijnen vader, in 1848.

IGNARRA. — Zie IGNAR -Wbk.

* IMHOF (MAXIMUS), den 26 Julij 1758, in het vlek *Reisbach* in *Beijeren* geboren, was de zoon van arme ouders, die hem in 1770 naar de Latijnsche school te *Landshut* zonden. Gedurende zijne tien studie-jaren was hij steeds de eerste zijner klasse, en maakte hij vooral uitstekende vorderingen in de wijsbegeerte en godgeleerdheid. In 1780 werd hij in de Augustijner-orde, opgenomen, en legde in het volgende jaar zijne geloften af. Op den 21 September 1782, tot priester gewijd zijnde, werd hij in 1786 onderwijzer der wijsbegeerte in zijn klooster; in deze betrekking kon hij tot

voorbeeld verstrekken; ook maakte hij zich bij de geleerde wereld bekend door zijne verhandeling: *Theoria electricitatis recentioribus experimentis stabilita etc.*, München, 1790. Deze verhandeling bewerkte ook in het volgende jaar zijne opneming als gewoon lid der filozofische klasse in de keurvorstelijke akademie van wetenschappen te München. In 1790 werd hem het leeraarsambt der godgeleerdheid in het klooster opgedragen, en ook op dien leerstoel was hij volkomen op zijne plaats. Den 15 November 1791, bekwam hij op uitdrukkelijk bevel van KAREL THEODOOR, keurvorst van Beijeren, het gewone hoogleeraarsambt der natuurkunde, hoogere wiskunde en landhuishoudkunde in het schoolhuis (*am Schulhause*) te München, en opende in hetzelfde jaar, op aanzoek der akademie van wetenschappen, de openlijke voorlezingen over proefondervindelijke natuurkunde voor toehoorders uit alle standen. Den 20 September 1794 verkoos hem het provinciale kapittel zijner orde tot secretaris en definator van de Beijersche provincie der Augustijner-orde. In 1798 werd hij prior van het Augustijnerklooster te München, en kort daarop (10 April 1799) door zijnen vorst tot lid der bijzondere commissie van boekcensuur benoemd. In 1800 werd hij belast met het onderwijs in de natuur- en scheikunde, aan den toenmaligen keurprins, later koning LOUWIK van Beijeren, en diens broeders en zusters,

ook werd hij in Maart van dat jaar door de akademie van wetenschappen, tot directeur der natuurkundige klasse verkozen, en als zoodanig drie jaren na elkander herkozen en bevestigd. Toen in 1802 de hof-bibliotheek met die der akademie van wetenschappen vereenigd werd, bekwam IMHOFF den post van opziener bij deze bibliotheek. Nadat in dit jaar de opheffing der kloosters in Beijeren bepaald was uitgesproken, verliet IMHOFF, met toestemming van Z. H. den Paus, de orde der Augustijnen, om het hem door den keurvorst toegezegde kanonikaat bij het collegiaal-sticht van Onze Lieve Vrouw te München te aanvaarden, alwaar hij den 13 Januarij 1803 *Canonicus capitularis* werd. In 1806 werd aan de akademie van wetenschappen te München eene nieuwe inrigting gegeven, en IMHOR werd gewoon bezoeken lid derzelve met den rang van werkelijken raad en tevens conservator aan het mathematisch-physikalisch kabinet, hetwelk hij geheel alleen regelde, en er den katalogus van vervaardigde. Den 19 Mei 1808 benoemde hem koning MAXIMILIAAN van Beijeren tot ridder der burgerlijke orde van verdienste der Beijersche kroon, eene hooge onderscheiding voor den wakkeren geleerde. De inspanningen en een vier-en-twintigjarig professoraat hadden de gezondheid van IMHOR zeer verzwakt, zoodat hij in 1810 zijnen koning dringend om het ontslag van zijnen hoogleeraars-post verzocht, dat

hij dan ook, met behoud van zijn volle traktement bekwam. — Terwijl hij de achting en de vereering aller vrienden van godsdienst en wetenschap genoot, verliet IMHOR, den 11 April 1817, dit aardse leven, waarin hij zoo zegenrijk gewerkt had. Behalve zijne reeds aangevoerde verhandeling, behooren tot zijne voornaamste schriften: 1.^o *Epitome institutionum physices et matheseos applicatae, München, 1792*; — 2.^o *Ueber die Verbesserung des physikalischen Klima Bayerns durch eine allgemeine Landeskultur, ib. 1792*; — 3.^o *Grundriss der öffentlichen Vorlesungen über Experimental-Naturlehre, 2 dl.ⁿ, met pl.ⁿ, 1794—95*; — 4.^o *Anfangsgrunde der Chemie zum Gebrauche für öffentliche Vorlesungen an der Kurfürstlichen Akademie der Wissenschaften, München, 1802.*

* IMMERZEEL Jr. (JOANNES), den 2 Julij 1776 te Dordrecht geboren, wist het door zijnen onvermoeiden ijver en eene gestadige inspanning, bij eene beperkte opvoeding, zoo ver te brengen, dat hij reeds in zijn achttiende jaar de Fransche, Engelsche, Hoogduitsche en Italiaansche talen met gemakkelijkeid kon spreken en schrijven, geen onaardig muzikant was, en een meer dan middelmatig talent als schilder en teekenaar, bij eenen gelukkigen aanleg voor de dichtkunst openbaarde. In 1795 secretaris bij den krijgswaad te Dordrecht zijnde, maakte een gelukkig toeval hem bekend

met den heer GOLDBERG, die hem als commies bij zijn departement (binnenlandsche zaken) plaatste, en hem later als zijn' vertrouwden vriend en geheim-secretaris medenam, op eene langdurige binnenlandsche reis, tot onderzoek van landbouw en fabrieken. Na het vaderland op deze wijze gedurende twaalf jaren van dienste te zijn geweest, verzocht en bekwam IMMERZEEL, in 1807, bij het aftreden van den heer GOLDBERG, zijn eervol ontslag, en trachtte zich alsnu een onafhankelijk bestaan te verschaffen, waarin hij slaagde, door gedurende een tijdvak van 24 jaren beurtelings te Rotterdam, 's Gravenhage en Amsterdam een' aanzienlijken boek- en kunsthandel te drijven. Het was echter voornamelijk als dichter dat IMMERZEEL zich heeft beroemd gemaakt. In 1802 geraakte hij bekend door zijn dichtstuk, getiteld: 1.^o *de Godsdienst, de steun der Burgermaatschappij*, dat door de Bataafsche maatschappij van taal- en dichtkunde met goud bekroond werd; verder verscheen van hem: 2.^o *de Onsterfelijkheid der ziel*, 1803, en kort daarna 3.^o het *Mededoogen*, beide laatste naar het Fransch van DELILLE; — 4.^o *Hugo van 't Woud*, 1812; 2.^o dr. 1833, eene soort van huiselijk heldendicht; — 5.^o *Voor opgeruimden van geest*, 1813; — 6.^o *Moederliefde*, in 4 zangen, naar het Fransch, 1819, door BILDERDIJK zeer geprezen. Eindelijk verschenen in 1823 zijne 7.^o *Gedichten*, in 2 dl.ⁿ Zijne

dichterlijke voortbrengselen onderscheiden zich door gevoel, geest, gemakkelijheid van vormen, gladdes verzen. Het vrolijke en luimige valt het meest in zijnen trant, doch daarbij vervalt hij wel eens in het platte. Ook heeft hij als prozaschrijver een drietal romans geleverd, waarop hij zelf echter weinig prijs stelde; verder onder den titel van *Hollands Leeuw ontwaakt*, eene verzameling van Brieven over de Belgische onlusten; ook schreef hij twee *Lofreden*, de eene op RUBENS, in 1840 door de Antwerpsche rederijkerskamer *de Olijftak* met goud; de andere op REMBRANDT, in hetzelfde jaar, door de maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen met zilver bekroond. In 1819 begon hij de uitgave van den *Nederlandschen muzen-Almanak*, waarvan hij weldra de redactie geheel op zich nam; in den jaargang 1834 voor dat jaarboekje vindt men zijn welgelijkend portret, en in dien van 1842 zijne necrologie. IMMERZEEL overleed te *Amsterdam* in 1841.

IMPERIALI (JOANNES VINCEN- TIUS), een letterkundige, te *Genua* geboren; stamde af van eene der eerste familiën dier republiek: zijn vader (JOANNES JACOBUS), was in 1617 doge geweest. Reeds vroeg trad hij in de diplomatische loopbaan, en werd tot gezant in *Spanje* benoemd. Hij werd vervolgens admiraal, en zuiverde de Genuesche kusten van de zeeroovers, die dezelve onveilig maakten.

Daar hij eene groote populariteit had verworven, zoo was de senaat beducht dat hij het ontwerp mogt koesteren, om het gezag te overweldigen en veroordeelde hem alzoo tot verbanning. Hij onderwierp zich met gelatenheid aan den maatregel, die hem trof, en verzachtte de verveling zijner ballingschap door de studie. Na terug te zijn geroepen, kwam hij weder te *Genua*, alwaar hij hoogbejaard, in 1645 overleed. Men heeft van hem: 1.° *Lo stato rustico*, een gedicht, *Genua*, 1611; *Venetië*, 1613, in 12.^{mo}; — 2.° *Il Rittrato del Casalino abozzata poema in quarta rima*, in 4.^{to}, *Bologna*, 1637; — 3.° *Gl' indovini pastori*; — 4.° *la santa Teresa*; — 5.° *I funerali del cardinale ORAZIO SPINOLA*; — 6.° *Cento discorsi politici* enz. Ook heeft men hem eene uitgave te danken van het *Verlost Jeruzalem*, *Genua*, 1604, in 12.^{mo} IMPERIALI was lid van al de geleerde genootschappen, welke in zijnen tijd in *Italië* bestonden.

INES DE CASTRO. — *De beide in dit artikel in het Wbk. aangevoerde jaartallen van 1557 en 1567, moeten zijn 1357 en 1367.* —

* INFANTADO (hertog van), uit het geslacht SILVA, in 1773 geboren, een der onbaatzuchtigste aanhangers van FERDINAND VII, werd in *Frankrijk*, onder de oogen zijner moeder, eene geborene prinses van *Salm-Salm*, opgevoed, begaf zich echter in 1793 naar *Spanje*, en rigtte in

Katalonië een regiment op, dat hij persoonlijk aanvoerde; later schonk hij hetzelfde aan den koning. De vijand van den prins des vredes zijnde, was hij met den prins van *Asturië* (later FERDINAND VII) zeer bevriend, waarom hij van het hof werd verbannen, later wikkeld hij zich met den prins zoo diep in de zamenzwering van het *Eskuri-aal*, dat de koninklijke procurator op de doodstraf voor hem en ESCOQUIZ (zie dat Art. -Wbk.) aandrang, die men echter, uit vrees voor het volk, niet durfde toepassen. In 1808 vergezelde hij FERDINAND naar *Bayonne*, onderteekende de constitutie van NAPOLEON, nam daarop van JOZEF den rang van kolonel bij de garde aan, verliet echter heimelijk *Madrid*, om zich bij de opstandelingen te voegen, waarom hij door NAPOLEON vogelvrij werd verklaard. In 1809 voerde hij een corps aan, dat door SEBASTIANI tweemaal geslagen werd; hij verloor later het vertrouwen der opperste junta, begaf zich naar *Londen*, werd door de cortes in 1811 tot president van den regentschapsraad van *Spanje* en *Indië* benoemd; met eene buitengewone zending aan den prins-regent van *Engeland* belast, en keerde in 1812 naar *Cadix* terug. Hier was hij het hoofd der koninklijke partij, en verloor daardoor zijne posten; ja, de cortes verbanden hem zelfs uit *Madrid*, werwaarts hij zich in 1813 begeven had. De koning benoemde hem na zijne terugkomst tot kolonel der garde, en tot president van den raad

van *Kastilië*. Na de aanneming der constitutie in 1820 legde INFANTADO zijne posten neder, en werd naar *Ildefonso* verbannen. Kort daarop echter naar *Galicie* gezonden, werd hij aldaar in hechtenis genomen en naar *Madrid* teruggevoerd, wijl men hem verdacht hield, van aan de gebeurtenissen van den 7 Julij deel te hebben genomen. In 1823 stond hij aan het hoofd van het door de Franschen ingestelde regentschap. Toen FERDINAND weder vrij was, bekwam INFANTADO het opperbevel, over de garde, en werd in 1824 kapiten-generaal des legers. Onder ZEA stond hij aan het hoofd der koninklijke oppositie, werd in diens plaats in 1825 eerste staats-secretaris, en president van den ministerraad. Deze posten verloor hij weder in Augustus 1826, en leefde sedert dien tijd, streng gadegeslagen, als privaat-man te *Madrid*. Na den dood van FERDINAND VII, begaf hij zich naar *Frankrijk*, alwaar hij in 1832 overleed.

INGELFINGEN. — Zie HOHENLOHE.

INGHIRAMI (THOMAS), dichter en redenaar, in 1470 te *Volterra* in *Toskanen* uit eene oude familie geboren, kwam in 1483 te *Rome*, en maakte schitterende vorderingen in de studiën. De kardinaal RIANNO was begonnen de oude Latijnsche tooneelspelen weder te doen uitvoeren, INGHIRAMI, toenmaals nog zeer jong, behoorde tot de acteurs, en had onder andere

de rol van PHÆDRUS, in het treurspel *Hippolytus* van SENECA. Het is aan deze omstandigheid, dat hij den Italiaanschen bijnaam van *Fedra* te danken had. Door de grondige beoefening der oude schrijvers gevormd, werd hij weldra onder de welsprekendste mannen van het nieuwere Rome gerangschikt; hij werd door de Opperherders, die elkander op den Stoel van PETRUS opvolgden, met weldaden overladen. JULIUS II benoemde hem tot opziener der Vatikaansche bibliotheek, en bewaarder der geheime handvesten van het kasteel *St. Angelo*. Keizer MAXIMILIAAN, voor wien hij eene redevoering had uitgesproken, gaf hem den titel van palts-graaf en de dichterlijke kroon. Hij zou ongetwijfeld tot grooter eerbewijzen zijn gekomen, indien hij den 6 Septb. 1516, niet door eenen vroegtijdigen dood was weggemaaid. Vijf *Verhandelingen* van INGHIRAMI, uit de bibliotheek van GUARNACCI ontleend, waarin andere stukken van dezen schrijver bewaard werden, zijn door GALLETTI in de *Anecdota Romana* van AMADUZZI geplaatst. GALLETTI heeft afzonderlijk van denzelfden schrijver twee andere redevoeringen in het licht gegeven, op den dood van den kardinaal GALEOTTA FRANCIOTTI, *Rome, 1777*, in 8.^{vo} Men noemt nog van INGHIRAMI: een *Verdedigschrift van CICERO tegen zijne lasteraars*; — eene *Beknopte Romeinsche geschiedenis*; — een *Commentarium op de Ars poetica van HORATIUS*, en *Aanteekeningen op de blijspelen van PLAU-*

TUS; men acht deze werken echter als verloren.

* INGHIRAMI (FRANCESCO), in 1772 te *Volterra* geboren, bezocht aldaar tot zijn 13.^o jaar de *scuole pie*, en trad toen in de malteserorde, waarin hij niets anders deed, dan den koning van *Napels* in 1785, op eene zeereis te vergezellen. Hij verliet die orde weder en trad voor korten tijd als kadet in Napolitaansche dienst. Zijn wetenschappelijke geest dulde hem echter aldaar niet lang. Naar *Toskanen* teruggekeerd, stichtte hij aldaar een polygraphisch instituut, dat weldra zoo zeer beroemd werd, dat zich talrijke kweekelingen rondom hem verzamelden. Zijne werkzaamheid evenaarde die der oudste drukkers. Zoo als zij, schreef hij zelf de werken, die hij alsdan met eigen typen drukte en in het licht gaf. Voor de kennis der Etruskische kunstwerken, en voor de geschiedenis van *Italië* heeft INGHIRAMI zeer veel gedaan. Zijn hoofdwerk is eene *Geschiedenis van Toskanen*, in 16 deelen, die zich door historische trouw onderscheidt, en vele door zijne voorgangers gelatene gapingen aanvult. Zijne illustratiën der *Monumenti etruschi* en der *Pitture dei vasi fittili*, alsmede eene *Galeria Omerica*, hebben hem onder de kunstkenners zeer beroemd gemaakt; daarbij was hij een bekwame landschapschilder en graveur. Hij overleed, door geheel *Italië* betreurd, den 17 Mei 1846, te *Florence*.

I R I A R T E. — Zie Y R I A R T E -W b k .

* ISELIN (ISAAK), een staatsman en filozofische schrijver, den 17 Maart 1728 te *Bazel* geboren. Met ijver beoefende hij te *Göttingen* de geschiedenis en staatkundige wetenschappen ten einde zich op eene waardige wijze voor een leeraarsambt in zijn vaderland bekwaam te maken. Daar echter zijne pogingen om den openstaanden leerstoel van het natuur- en volksregt te *Bazel* te bekomen, met geen gelukkig gevolg bekroond werden, zoo ondernam hij in 1754, na vooraf het doctoraat in de rechtsgeleerdheid te hebben bekomen, eene reis naar *Parijs*. De bewerking van het eedgenootschappelijk staatsregt, waarvan hij, onder den titel van *Tentamen juris publici Helvetici*, als proef, de eerste afdeeling van een stelsel publiek maakte, hield hem bij voorkeur bezig, en te dien einde verzamelde hij vele oorkonden. In 1754 kwam hij als lid in den grooten raad, en twee jaren later werd hij tot raadssecretaris en opziener der staats-kanselarij benoemd. In dien post ontwikkelde hij de uitgebreidste werkzaamheid tot heil zijner vaderlandsche republiek en trachtte ook door populaire wijsgeerige schriften een heilzaam licht over algemeen nuttige staatsbedoelingen te verspreiden. Hij stichtte de Helvetische maatschappij, en in 1777 een genootschap ter bevordering van het goede en algemeen nuttige. Hij overleed den 15 Junij 1782. Zijn voor-

naamste werk is: 1.° *die Geschichte der Menschheit*, 2 dl., *Frankfort*, 1764; verder behooren tot dezelve: 2.° *Ueber die Nothwendigkeit und Unzulänglichkeit der Prachtgesetze*; — 3.° *Ueber den wahren Werth den Reichthümer*; — 4.° *Ueber den wahren Patriotism*; — 5.° *Ueber Gesetzgebung und Gesetze*; — 6.° *Ueber den Werth der politischen Tugenden*. Ook maakte hij zich zeer verdienstelijk door de uitgave van het bondige tijdschrift: *Ephemeriden der Menschheit, oder Bibliothek der Sittenlehre, der Politik und der Gesetzgebung*, *Mannheim*, 1778—86, 7 dl.ⁿ

ISOARD (JOACHIM JOANNES XAVERIUS D'), kardinaal, in 1760 te *Aix*, in *Provence*, uit eene adellijke familie geboren, omhelsde den geestelijken staat; maar na geweigerd te hebben van zich aan de besluiten der constituërende vergadering te onderwerpen, kwam hij zijne verbanning voor, door zich naar *Rome* te begeven, alwaar hij de stormachtige tijden der Fransche omwenteling doorbragt. Tijdens het concordaat met *Frankrijk* tot lid der rota benoemd, werd hij later deken dier regtbank. Paus LEO XII beloonde zijne diensten, door hem in 1827 tot kardinaal te verheffen. In het volgende jaar kwam hij in *Frankrijk* terug, werd in 1829 tot aartsbisschop van *Auch* gewijd, en tot de waardigheid van pair verheven. Na de omwenteling van 1830 beperkte hij zich tot het beheer van zijn

diocces. Op den stoel van *Lyon* verplaatst, wachtte hij zijne kanonieke instelling, toen hij den 8 October 1840 te *Parijs* overleed, en den roem naliet van een even zoo geleerde als liefdadige prelaat te zijn geweest.

ISRAELI. — Zie DISRAELI.

* ITALINSKI (ANDREAS JAKOWLEWITSCH), een geleerde Russische diplomaat, stamde uit eene Saporojische kozakken-familie, die zich in de nabijheid van *Kiew* had nedergezet, waar hij in 1743 geboren werd. Hij studeerde sedert 1761 in *Petersburg*, waar hij een nabijzijnde getuige der troonsomwenteling te gunste van CATHARINA II schijnt te zijn geweest. Met vele ondersteuning en aanbevelingen uitgerust, begaf hij zich ter bevordering zijner wetenschappelijke vorming naar *Londen* en *Edimburg*, alwaar hij zich gedurende verscheiden jaren ijverig op de beoefening der geneeskunde toelagde. Weder in het vaderland teruggekeerd, bezocht hij later *Leyden* en *Parijs*, waar hij den vrijheer von GRIMM (zie dat Art. -*Wbk.*-) leerde kennen, die hem aan den groot-vorst PAUL, welke zich in 1780 te *Parijs* bevond, voorstelde, waarop ITALINSKI, reeds in het volgende jaar, secretaris bij het Russische gezantschap te *Napels* werd. De nadere bekendheid met sir WILLIAM HAMILTON bewoog hem tot de beoefening der oudheidswetenschappen in den uitgebreidsten zin, tot welk einde hij

II. DEEL.

rijke verzamelingen aanlegde. Als vrucht dezer studiën gaf hij den *tekst* in het licht der tweede door TISCHBEIN bekend gemaakte *vazenverzameling* van HAMILTON, 4 dl.ⁿ, *Napels*, 1791—1809. Nadat keizer PAUL den troon had bestegen werd hij kamerheer, werkelijke staatsraad, en buitengewoon gezant te *Napels*; keizer ALEXANDER zond hem in dezelfde hoedanigheid naar *Konstantinopel*, waar hij verbleef tot aan het uitbarsten van den Russischen oorlog. Tegelijk met den generaal KUTUSOW onderhandelde en sloot hij in 1812 den vrede van *Bucharest*, waarop hij als gevolmagtigd minister naar *Konstantinopel* terugkeerde. In 1817 in dezelfde hoedanigheid naar *Rome* verplaatst, overleed hij aldaar, den 27 Junij 1827, en werd op de Grieksche begraafplaats te *Livorno* begraven. Zijne verzameling van Oostersche handschriften legateerde hij aan het Aziatisch-instituut te *Petersburg*; zijne bibliotheek, die meer dan 30,000 boekdeelen telde, werd verstrooid. Keizer NICOLAAS liet zijn door CANOVA vervaardigd borstbeeld in de akademie der wetenschappen te *Petersburg* plaatsen.

ITARD (JOANNES MARIA GASPARD), geneeskundige, in 1775 in het dorp *Oraison* in *Provence* geboren, kwam jong te *Parijs*, om er de lessen der groote meesters te volgen. Als inwonend kweekeling (*interne*) in het ziekenhuis van *Val-de-Grâce* opgenomen, werd hij er weldra

Z

als adjunct-chirurgijnmajoor van benoemd; doch spoedig deed hij afstand van die betrekking, om zich op de beoefening der oorzichten te kunnen toeleggen, welke tak meer bijzonder zijne aandacht had bepaald. Het was dus met geestdrift dat hij in 1799 de betrekking van geneesheer van het doofstommen-instituut aanvaardde, welke hem bijna dagelijks aanleiding tot nieuwe waar- en proefnemingen moest leveren. Zijne nasporingen over de gebreken van het werktuig des gehoors, en de gelukkige uitkomsten, welke zijne behandeling dier ziekte opleverde, verwierven hem weldra eenen roem, die zich van uit *Parijs* over geheel *Europa* verspreidde. Zijne specialiteit belette hem niet eenen blik over de andere deelen der geneeskunst te werpen, en de beschrijving, welke hij van de *Watersuchten* in de *Dictionnaire des sciences médicales* heeft geleverd, acht men al diegene te overtreffen, welke er op dat tijdstip over dat onderwerp bestonden. ITARD leverde daarenboven zijne bijdragen aan de *Bibliothèque médicale*, aan het *Journal universel de médecine*, en aan de meeste der groote wetenschappelijke uitgaven van zijnen tijd. Hij overleed te *Parijs* den 5 Julij 1838. Men heeft van hem: 1.° *De l'éducation etc. (Over de opvoeding van een wild mensch, en over de eerste natuurlijke en zedelijke ontwikkelingen van den jongen wilde van Aveyron)*, 1801, in 8.°^o, met een vervolg in 1807 in het licht gegeven; — 2.°

Mémoire etc. (Verhandeling over de holligheid van de borst), 1803, in 8.°^o Maar zijn voornaamste werk dat hem eenen blijvenden roem verschaft is 3.° zijne *Traité etc. (Verhandeling over de ziekten des oors en der gehoororganen)*, 1821, 2 dl.ⁿ, in 8.°^o Nog noemt men van hem *Drie brieven aan den redacteur van den Globe over Doofstommen, die spreken en hooren*, 1826—27, in 8.°^o

ITURBIDE (*don AUGUSTIN DE*), keizer van *Mexico*, in 1784 te *Falladolid de Mechoacan*, uit eene aanzienlijke familie geboren, was in 1810 luitenant bij het provinciaal regiment zijner geboorteplaats. In 1816 voerde hij het bevel over het koninklijke leger van het Noorden, in de provinciën *Guanaxuaco* en *Falladolid*. Na zich, in 1820, voor de partij der onafhankelijkheid te hebben verklaard, zag hij zich in weinige maanden, aan het hoofd van een leger, waarmede hij de stad *Mexico*, het laatste toevlugtsoord van den Spaanschen onder-koning, berekende, toen de luitenant-generaal ODOÑOJU uit *Europa* aankwam, met volmagten voorzien om den Mexikaanschen staat te bevredigen. Bij het zien van den staat van zaken, achtte hij het geraden, om den 24 Augustus 1821 met ITURBIDE, de overeenkomst van *Cordova* te onderteekenen, waarbij, terwijl het moederland van zijne aanspraak op *Mexico* afzag, de kroon deszelfs echter aan de *BOURBONS* van *Spanje* werd toegékend.

ITURBIDE nam alstoen den titel aan van eersten generaal van het leger der drie waarborgen, de *onafhankelijkheid*, het *catholicismus* en de *eendragt*, den 24 Februarij te voren, te *Iguala* bepaald in eene conventie, die hem veel invloed had gegeven onder de monarchalen en de priesters, maar hem de voorstanders der republiek tot vijanden had gemaakt. Deze acte, door het verdrag van *Cordova* bekrachtigd, bood de kroon van *Mexico* aan FERDINAND VII aan, mits hij als onafhankelijk soeverein in *Amerika* kwame regeren, en in geval van weigering, aan dengenen zijner broeders, die haar op dezelfde voorwaarde zou willen aannemen. ITURBIDE had den 17 Sept. 1821 zijne intrede in *Mexico* gehouden, benoemde zelf de regeerings-junta, waarvan hij zich voorzitter verklaarde. Er werd eene nationale vergadering beroepen. Maar daar hij zich door de democratische partij gedwarsboomd, en zich bedreigd zag van het opperbevel des legers te verliezen, dat het congres onbestaanbaar verklaarde met de uitvoerende magt, besloot hij zich van het oppergezag meester te maken. Op den 18 Mei 1822, liet hij zich door het garnizoen, en een gedeelte der bevolking onder den naam van AUGUSTIJN I, tot keizer van *Mexico* uitroepen; hij nam den schijn aan van te weifelen, of hij de kroon zoude aannemen, en hield zich alsof hij aan den nationalen wensch toegaf. Het congres bekrachtigde deze zoogenaamde

verkiezing, en bepaalde eenige dagen later dat de kroon erfelijk zoude zijn in de familie van den nieuwen vorst. Intusschen maakte zich ITURBIDE door zijne willekeurige en despotische maatregelen, hoe langer zoo meer bij de republikeinen gehaat. Weldra vereenigden zich de generaal SANTA-ANNA, die over de blokkade van *St. Juan d'Ulloa* het bevel voerde, en ETCHEVARRIA, kapitein-generaal der provincie *Vera-Cruz*, om hem van den troon te storten: ITURBIDE besloot om tegen dat gedeelte van het leger optetrekken, hetwelk aan het muiten was geslagen; maar in plaats van te vechten, trad hij in onderhandelingen, stemde toe in de beroeping van een nieuw congres (het eerste was door hem ontbonden), en onderteekende eenen wapenstilstand, die hem noodlottiger was, dan het verlies van eenen veldslag. Zijne officieren, zelfs degene die hem het meeste toegenegen waren geweest, verlieten hem. Met eene volslagene afvalligheid bedreigd, koos ITURBIDE de partij, om het congres terugteroepen, en de kroon nederteleggen (20 Maart 1823), terwijl hij daarbij de magtiging verzocht, om in *Europa* zijn verblijf te houden. Het congres toonde zich te zijnen opzigte edelmoedig, kende hem, zoo lang als hij leefde, een pensioen van 25,000 piasters toe, op voorwaarde dat hij in *Italië* zou gaan leven. ITURBIDE ging den 11 Mei sloop, en betrok een buitengoed in den omtrek van *Livorno*, alwaar hij zich in het

begin enkel met de samenstelling zijner *Memoriën* scheen bezig te hopen. Maar door het denkbeeld verleid, om weder in het bezit van het gezag te geraken, vertrok hij onverwachts naar *Engeland*. Op dit berigt verklaart het Mexikaansch congres hem als vijand van den staat (28 April 1824), en stelt zijn hoofd op prijs. Op den 11 Mei, juist een jaar na zijn vertrek van *Mexico*, gaat ITURBIDE weder scheep, om er naar terug te keeren. Den 14 Julij loopt hij de haven van *Soto-la-Marina* binnen. Twee dagen daarna, onder de door hem aangenomene vermomming erkend, werd hij op last van den generaal LA GAZZA, op wien hij rekende, in hechtenis genomen. Aan de junta van *Padilla* overgeleverd, en den 19 Julij 1824 gefusileerd, stierf hij in de gevoelens eens waren christens, en hield tot de soldaten eene leerzame en hoogst treffende toespraak. Op denzelfden oogenblik landde zijne vrouw met twee zijner kinderen. Het congres kende haar een jaargeld van 8,000 piasters toe, op voorwaarde dat zij in *Colombia* of in de *Vereenigde Staten* zou gaan wonen; zij verkoos *New-York* tot hare verblijfplaats. Men heeft het *Verhaal der laatste oogenblikken des levens van don AUGUSTIN DE ITURBIDE* enz., door den Pool KAREL DE BENESKI, zijnen secretaris, te *New-York* in het Spaansch in het licht gegeven, en in 1825 in het Engelsch vertaald. Zijne *eigenhandige Gedenkschriften*, door J. QUIN, te *Londen* met eene

voorrede en bewijsstukken in het licht gegeven, en door J. F. PARISOT in het Fransch vertaald, zijn wijdloopig en verraden eene kinderachtige ijdelheid. Men heeft onder den naam van ITURBIDE in het licht gegeven: *De beroemde Portugees of de zamenzwerende minnaars*, doch deze roman is niet van hem. Men kan aan den Mexikaanschen ex-keizer eenige krijgskundige talenten en beminnelijke hoedanigheden niet betwisten; maar hij was beneden de rol, welke hij heeft willen spelen. Zijne nagedachtenis is in 1833 in eere hersteld, en men heeft hem een gedenkteeken opgericht.

IZARN (JOZEF), een natuurkenner, in 1765 te *Cahors* (Fr. *Lot-dep.^t*) geboren, was eenigen tijd als arts bij het leger werkzaam. Bij de reorganisatie van het openbaar onderwijs, te *Parijs* tot hoogleeraar in het *Lycée-Bonaparte* benoemd, was hij een der leden van het genootschap, hetwelk werd zamengesteld om de proefnemingen der nieuwe wetenschap door GALVANI (zie dat Art. -*Wbk.*-) te onderzoeken en verder te ontwikkelen, en hij werd secretaris deszelven. In 1810 tot algemeen inspecteur der universiteit benoemd, werd hij in 1815 met pensioen ontslagen, en overleed te *Parijs*, den 24 November 1847. Men heeft van hem: 1.° *Explication etc.* (*Verklaring van de nieuwe taal der Scheikundigen*), *Parijs*, 1803, in 8.°; — 2.° *Des pierres etc.* (*Over de uit de lucht gevallen steenen, of atmospheri-*

sche steenkunde), 1803, in 8.^{vo}
 Dit is het eerste werk, waarin
 het onderwerp der luchtsteen-
 (aërolithen) op eene wetenschap-
 pelijke wijze behandeld wordt;
 en, ofschoon het later is over-
 troffen, kan het nog met zeer
 veel vrucht geraadpleegd wor-
 den; — 3.^o *Manuel etc.* (*Hand-
 boek voor het galvanismus*), 1804,

in 8.^{vo}, met pl.ⁿ; — 4.^o *Le-
 cons etc.* (*Lessen over de eerste
 beginselen der proefondervinde-
 lijke natuur- en scheikunde*),
 1805, in 8.^{vo}, met pl.ⁿ; — 5.^o
Exposé etc. (*Voorstelling van den
 tegenwoordigen staat van het
 openbare onderwijs in Frankrijk*),
 1815, in 8.^{vo}

J

JACKSON (ANDREW), president der *Vereenigde Noord-Amerikaansche Staten*, in 1767 op een landgoed bij *Camden* in *Zuid-Carolina* geboren, nam, reeds in den ouderdom van 15 jaren, deel aan den onafhankelijkheids-oorlog, beoefende daarna de rechtsgeleerdheid en bekleedde gedurende eenige jaren de bedieningen van advocaat-generaal te *Nashville*. In 1796 tot lid der commissie verkozen, belast met het ontwerpen der constitutie van den staat van *Tennessee*, werd hij naar het congres gezonden, en in het volgende jaar senator. Twee jaren later werd hij tot regter van het oppergeregtschhof van *Tennessee* benoemd, en later, wat beter met zijnen smaak strookte, tot chef der krijgsmagt van dat gewest. Als generaal-majoor in den oorlog van 1812 tegen de Engelschen, verdedigde hij dapperlijk het bedreigde land, viel in *Florida*, onder voorwendsel dat de Spanjaarden den vijand begunstigen, en behaalde den 8 Januarij 1815, voor *Nieuw-Orleans*, eene beslissende zegepraal op de Engelschen, die zich weder inscheepden. Met den zelfden goeden uitslag verdreef hij de Indianen, die strooptogten op het grondgebied der Unie maakten. In 1829 tot president der repu-

blik verkozen, wist hij door zijne fermeit eene dreigende scheuring, tusschen de staten van het Zuiden en die van het Noorden voortekomen. Hij verkreeg van *Frankrijk* de betaling eener schadeloosstelling van 25 millioenen, wegens nadeelen, onder het keizerlijk bestuur aan den Amerikaanschen handel berokkend; doch door kwetsende handelwijzen, had hij bijna den oorlog tusschen de beide volken doen uitbarsten; in 1833 als president herkozen, stelde hij het crediet grootelijks in de waagschaal, door de statuten der bank te verkrachten, en bragt daardoor tevens eenen financieelen crisis te weeg, waarvan de gevolgen voor zijne landgenooten zeer noodlottig waren. In 1840 werd Jackson niet weder herkozen, en sedert dien tijd leefde hij in groote afzondering tot aan zijn dood, in 1845 voorgevallen. JACKSON bezat eenen onwrikbaren wil en eene vurige vaderlandsliefde; maar tot het gezag gekomen, behield hij de hartstogten van den partijgeest, en eerbiedigde niet altijd de wetigheid. Te *Washington* heeft men te zijner eer een metalen standbeeld opgericht.

* **JACOBI (FREDERIK HENDRIK)**, broeder van **J. G. JACOBI** (zie

dat Art. -Wbk.-), een Duitsche filozooft, den 25 Januarij 1743 te *Dusseldorp* geboren, werd, wegens zijne neiging, voor den handelstand bestemd, en om dat doel te bereiken naar *Geneve* gezonden, waar hij met ijver de natuur- en wiskundige voorlezingen bezocht, en door aanhoudende eigene oefening, snelle vorderingen in deze wetenschappen maakte. Ook werkte de omgang van *LE SAGE* en anderen, weldadig op zijnen ontluikenden geest. Na een tweejarig verblijf aldaar, keerde hij, met heerlijke kennissen uitgerust en met ondervinding verrijkt, naar het vaderlijke huis terug, waar hij zich weder met de hem weinige streelende bezigheden moest ontleedig houden. Een gelukkig huwelijk met de door haren beschaafden geest uitmuntende *BETV VON CLERMONT*, verplaatste hem echter weldra in eenen volkomen onafhankelijken toestand, en hij beleefde nu gelukkige dagen op zijn landgoed *Pempelfort* bij *Dusseldorp*, waar hij zijne beste vrienden dikwerf bij zich zag. Zijne aanstelling als Gulicher en Bergsche hof-kamerraad en betalingscommissaris in zijne geboorteplaats liet hem tijd genoeg over voor de ontwikkeling van zijnen geest. In *München*, werwaarts hij in 1779 als geheimraad beroepen was, gaf hij echter door zijne toemelooze vrijmoedigheid zoo veel aanstoot, dat hij zich genoodzaakt zag, het openbare leven weder met de rust van *Pempelfort* te

verwisselen, welke slechts door eene reis naar *Londen* afgebroken werd. Eigen lichamelijk lijden, de dood zijner geliefde echtvriendin, zoo wel als de stormen des door de Fransche omwenteling bedreigden oorlogs, deden hem ook later dit verblijf verlaten, en bewogen hem in 1794 zijne woning in *Eutin* te nemen, waar hij weldra eenen kring der uitstekendste mannen rondom zich verzameld had. Aan een beroep aan de akademie van wetenschappen te *München*, in 1804 — waarvan hij in 1807 president werd — gaf hij volgaarne gehoor, wijl zijn, zonder zijne eigene schuld zeer gesmolten, vermogen niet meer toereikend was, om aan zijne behoeften volkomen te voldoen. Het is aan iedereen bekend, met welk een schitterend gevolg zijne onvermoeide pogingen ter bevordering van den bloei van dit geleerde genootschap bekroond werden. Hij overleed den 10 Maart 1819. De filozofie van *JACOBI* is op eene, meer in het gevoel, dan in wetenschappelijke kennis zich openbarende kracht der rede gegrond, en alzoo meer eené geloofsfilozofie dan eene doctrinale. Intusschen maakt men er al te veel ophef mede, dat hij het eerst de ontdekking zou hebben gemaakt, dat onze rede God en de eeuwige wet Gods onmiddelbaar waarneemt; daar reeds de kerkvaders, verder *BONAVENTURA*, *FÉNELON*, *BOSUET*, en de tijdgenooten van *KANT*: *OBERRAUCH*, *PHILIBERT*,

LECHLEITNER enz. deze leer hebben voorgedragen, daarenboven is zijne verklaringwijze geheel mislukt, geheel anders dan die der genoemden... Valsch is verder zijne bewering, dat wij zonder de kennis der *waarachtigheid* Gods, zelfs ons bestaan niet zouden erkennen. Want iedereen is onmiddellijk van zijn bestaan overtuigd, ofschoon tot het *denken* en erkennen: » ik ben een eindig, veranderlijk wezen » reeds het denkbeeld des Oneindigen en Onveranderlijken voorondersteld wordt. JACOBI *verwerpt de Openbaring* en verklaart de kennis der rede voor alleen noodzakelijk en toereikend: hij *verwerpt de bewijzen* en geeft eene *onjuiste verklaring* van bewijzen, zoo als ULRICI in zijne *Geschichte und Kritik der Prinzipien der neueren Philosophie*, blz. 358 zulks aantoot. Tot de voornaamste geschriften van JACOBI behooren: 1.^o *Allwills Briefsammlung, Koningsb.* 1792; — 2.^o *Woldemar, Flensburg, 1779*, op nieuw bewerkt, *Koningsb.* 1794, 2 dl.ⁿ; nieuwe uitgave *Leipzig*, 1826; — 3.^o *Briefe über die Lehre des SPINOZA, Breslau, 1785*; 3.^e uitg. *ib.* 1789; — 4.^o *Wider Mendelsohns Beschuldigung, betreffend die Briefe, u. s. w., Leipzig, 1786*; — 5.^o *David Hume, über den Glauben, oder Idealismus und Realismus, Breslau, 1787; Ulm, 1795*; — 6.^o *Ueber das Unternehmen des Criticismus, die Vernunft zu Verstande zu bringen, ib.* 1802; — 7.^o *Von den göttlichen Dingen und*

ihrer Offenbarung, Leipzig, 1804; 2.^o uitg., *ib.* 1822; — 8.^o *Werke, ib.* 1812—1824, 6 dl.ⁿ in 8 banden; 2.^e uitg. 1825; — 9.^o *Briefwechsel*, door ROTH in het licht gegeven, *ib.* 1825—27, 2 dl.ⁿ

* JACOBS (GIJSBERT), een verdienstelijk Vriesch dichter, de tijdgenoot van HOORT, VONDEL en HUYGENS, in 1603 geboren, en in 1666 te *Bolsward* als schoolonderwijzer en voorzanger overleden. Men maakt veel gewag van zijne verzen, door den heer E. EPKEMA, in 1821 te *Leeuwarden* in het licht gegeven, onder den titel van: *GIJSBERT JAPICX Friesche Rijmlerije, ijntrije deelen forschaet*. Deze verzameling bestaat uit minnezangen, zamenspraken en andere dichtstukken en eenige psalmen. Vóór zijnen tijd was men van gevoelen, dat de Vriesche taal niet voor de dichtkunst geschikt was; hij wederlegde zulks door zijnen arbeid, die zoo als hij zelf zegt: » overtuigt de laster, dat men de Friesche taal in geen lettergrepen kon begrijpen, namelijk dat sy hier in de kunst eener Grammatica bequamelijck begrepen is. » Met regt wordt JACOBS de Vriesche puikdichter genaamd, en in onze dagen hebben de heeren KOOPMANS, EPKEMA en HALBERTSMA 's mans verdiensten in het ware licht gesteld. Zijne stadgenooten hebben zijne nagedachtenis vereeuwigd, door de oprigting zijner kolossale marmeren buste, vervaardigd door den beroemden Amsterdamschen kunstenaar GA-

BRIEL, en te *Bolsward*, in de nabijheid van 's dichters woning geplaatst.

* JACOBS (FRIEDRICH CHRISTIAN WILHELM), den 6 October 1764 te *Gotha* geboren, bezocht het gymnasium zijner geboorteplaats, studeerde sedert 1781 in *Jena*, en sedert 1784 te *Göttingen* in de godgeleerdheid en de letteren, en werd in 1785 onderwijzer aan het gymnasium te *Gotha*. In 1807 werd hij hoogleeraar aan het lyceum te *München*, en lid der nieuwgeorganiseerde akademie van wetenschappen. In 1810 keerde hij naar zijne geboorteplaats terug; werd opper-bibliothekaris, en directeur van het munt-kabinet; in 1831 directeur aller kunstverzamelingen op den *Friedenstein* en geheime hofraad, in 1842 deed hij afstand van deze posten, en overleed den 30 Maart 1847. JACOBS was een smaakvolle kenner der classische oudheid en des nieuwen tijds, die door onderwijs en letterkundige werken de studiën der oudheid bevorderde, de beelden van oude zeden en kunst voor het tegenwoordige geslacht levendig voorstelde, die met aestetischen zin zoo menig voortbrengsel van Grieksche en Romeinsche schrijvers, in een meesterlijk Hoogduitsch overbragt. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.^o *Vermischte Schriften*, *Gotha*, 1823, e. v.; *Leipzig*, 1823, e. v. 8 dl.ⁿ; — 2.^o *Schriften für die Jugend*, *Leipzig*, 1842, e. v. 3 dl.ⁿ; — 3.^o *Rosaliens Nach-*

lassz, *Leipzig*, 1812; — 4.^o *Auwsahl aus den Papieren eines Unbekannten*, ib. 1818, e. v. 3 dl.ⁿ; — 5.^o *Feierabende in Meinau*, ib. 1820, 2 dl.ⁿ; — 6.^o *Die beiden Mariën*, ib. 1821; — 7.^o *Aehrenlese aus den Tagebuch des Pfarrers von Meinau*, ib. 1825, 2 dl.ⁿ; — 8.^o *Die Schule der Frauen*, ib. 1827, 2 dl.ⁿ; — 9.^o *Erzählungen*; ib. 1824, e. v. 7 dl.ⁿ; — 10.^o *Bibliotheca graeca* (met ROST), *Gotha* en *Erfurt*, 1826; — 11.^o *Anthologia graeca*, *Leipzig*, 1798, e. v. 8 dl.ⁿ; — 12.^o *Exerbit, crit. in script. vet.*, ib. 1796, 2 dl.ⁿ; — 13.^o *Elementarbuch der griechischen Sprache*, ib. 1809; 13.^e uitg. 1843; — 14.^o *Uitgaven van TZETZES, AELIANUS, THEOCRITUS, ACHILLES, TOTIUS, BION en MOSCHUS*, en verschillende vertalingen.

JACOTOT (JOZEF), uitvinder van het *stelsel van algemeen onderwijs*, werd den 4 Maart 1770, te *Dijon* geboren, en na zijne studiën met roem te hebben volbragt, benoemd tot kapitein der artillerie bij een der bataillons vrijwilligers van *la Côte-d'or*. In 1793 van het leger teruggeroepen om den post van plaatsvervanger des directeurs bij de polytechnieke school te bekleeden, werd hij vervolgens hoogleeraar der oude talen bij de centrale school, daarna in de hoogere wiskunde bij het lyceum en de akademie van *Dijon*. Gedurende de honderd dagen, tot lid van de kamer der volksvertegenwoordigers verko-

zen, werd hij bij de tweede terugkomst des konings in zijne bedieningen vervangen. Hij begaf zich alstoen naar *België*, en werd in 1818, door den koning der *Nederlanden* tot hoogleeraar der Fransche letterkunde aan de universiteit van *Leuven* benoemd. Kort daarna maakte hij zijne eerste proeven met zijne *onderwijs-methode*, waarvan de goede uitslag hem, met de decoratie van den Nederlandschen Leeuw, den post verwierf van directeur der kort te voren te *Leuven* opgerigte militaire school. Intusschen was de proefneming, die het gouvernement, naar aanleiding van het verslag omtrent deze leerwijze, door den hoogleeraar KINKER (zie dat Art.) ingezonden, daarstelde, voor zijne geestdrift een struikelblok, waarop zijne ondervinding hem had moeten opmerkzaam maken. Daarenboven werd zijn gehouden gedrag als hoofdonderwijzer zelfs door velen zijner vrienden gelaakt en berokkende hem het misnoegen van het gouvernement. Zijne leerwijze op den stelregel gegrond, dat *alles in alles is*, en dat men gevolgelijk alles te gelijker tijd kan leeren, maakte desniettegenstaande eenen verbazenden opgang. De uitvinder deed echter weldra afstand van zijne betrekkingen in *België*, en kwam te *Parijs*, alwaar hij eene school oprigtte, van welke hij met zijne kinderen de leiding deelde. Hij overleed den 30 Julij 1840. Men heeft van hem: *Toepassingen zijner leerwijze*, op de Fransche en vreemde talen, op de wis-

kunde en toonkunst 4 dl.ⁿ in 8.^{vo}, verscheiden malen herdrukt.

JACQUEMONT (VICTOR), een, door eenen vroegen dood aan de wetenschap ontrukte, beroemde reiziger, werd den 8 Augustus 1801 te *Parijs* geboren. Als natuur-onderzoeker werd hem in 1828 een last naar de *Oost-Indiën* opgedragen, alwaar hij zich voorstelde wetenschappelijke nasporingen te maken. Den 26 Augustus 1828 ging hij te *Brest* scheid, en kwam den 5 Mei daaropvolgende te *Calcutta* aan. Van daar doorkruiste hij *Hindostan*, en bezocht er de voornaamste steden, terwijl hij zich overal ophield, waar eenige ontdekking te doen was. Te *Delhy* werd hij door den grooten Mogol op eene prachtige wijze ontvangen. Den 12 April 1830, drong hij, met een gevolg van 50 personen in het binnenste van *Himalaya* door. Honger, dorst, koude, verschrikkelijke stormen, met welke hij in deze hemelhooge bergen te worstelen had, deden zijnen moed niet zinken, noch stoorden zijne opgeruimdheid. Hij bragt den zomer door bij de Tartaren, in het land der Kanawes, aan de grenzen van *Sina*. Daar hij dat uitgestrekte rijk wenschte te bezoeken, trok hij over hooge bergen, vond den oorsprong der rivier *Sutledge* en dien van den *Indus*, verzamelde vreemde planten, en kwam terug met rijke verzamelingen beladen. Onvermoeid in de uitvoering zijner ontwerpen, wilde JACQUEMONT *Punjab*, eene groote landstreek, be-

zoeken, tusschen den berg-keten van *Himalaya*, den loop der *Sutledge*, die er uit afstroomt, en den *Indus* nagaan. Hij drong in het rijk van *Lahore* en *Cachemire* door, alwaar hij den zomer van 1831 doorbragt. *RUTJET-SING*, vorst van dat land, een geluks-soldaat, wilde hem bewegen in zijne staten te blijven, en bood hem aanzienlijke bedieningen aan, maar den 9 November, trok de reiziger weder over de *Sutledge*. Hij rustte te *Delhy* eenigen tijd uit, om zijne verzamelingen in orde te brengen, en vertrok weder den 14 Februarij 1832, met oogmerk om het schiereiland aan deze zijde van den *Ganges*, het land der *Maratten*, *Bombay* enz. te bezoeken. Van daar moest hij langs de kust van *Malabar*, kaap *Comorin* bereiken, en dan naar het Noorden, door de vlakten van *Mysore*, in de *Blaauwbergen* den zomer van 1833 gaan doorbrengen, en tegen het einde van dat jaar naar *Europa* terugkeeren. Den 8 Junij 1832, kwam hij te *Paona* aan, eene groote stad, op eenige mijlen afstands van *Bombay*; hij bragt er den zomer door, een in die streken regenachtig en ongezond jaargetijde, en deed aldaar de kiem eener ziekte op, waaraan hij te *Bombay*, den 7 September 1832 overleed. Men heeft in het licht gegeven: 1.^o zijne *Correspondance etc.* (*Briefwisseling gedurende zijne reis in Indië*), *Parijs*, 1835, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; dezelve is hoogst belangrijk; — 2.^o *Voyage etc.* (*Reis door Indië, gedurende de jaren*

1828—1832), *Parijs*, 1839 tot 1844, 4 dl.ⁿ, in 4.^{to}, met pl.ⁿ

* *JAHN* (*JOANNES*). — Aan dit Art, in het *-Wbk.*- voorkomende, toevoegen: — » *JAHN* werd den 18 Junij 1750, te *Taswitz* in *Moravië* geboren, en overleed den 16 Augustus 1816.” — *Zijnde het sterfjaar in het -Wbk.- abusivelijk 1807 aangeduid. Verder gelieve men de in het -Wbk.- opgegeven werken van dezen Orientalist, nog met de volgende te vermeerderen: — 6.^o Hebräische Sprachlehre für Anfänger, Weenen, 1792; — 7.^o Armäische oder chaldäische und syrische Sprachlehre, Weenen, 1793; — 8.^o Arabische Sprachlehre, 1796; — 9.^o Elementarbuch der hebräischen Sprache sammt hebräischem Wörterbuch, 2 dl.ⁿ, Weenen, 1799; 2.^s uitgave 1800; — 10.^o Chaldäische Chrestomatie u. s. w., 1800; — 11.^o Arabische Chrestomathie, Weenen, 1802; — 12.^o Lexicon arabico-lat. chrestomathiae arabicae accommodatum, Weenen, 1812; — 13.^o Biblia hebraica digessit et graviore lectionum varietatis adjecit, Weenen, 1806, enz.*

* *JAÏS* (*Ægidius*), een verdienstelijke zielzorger en schrijver voor praktische theologie, te *Mittenwalde* aan de *Isar*, in *Opper-Beijeren*, den 17 Maart 1750 geboren. In het klooster *Benedictbeuern* ontving hij zijne wetenschappelijke opleiding, en valte zoo veel genegenheid voor dit gesticht op, dat hij op den 11 November 1770 in hetzelfde

zijne gelofte aflegde. Nadat hij in de abdij van *St. Emmeran* te *Regensburg* zijne filozofische studiën voleind had, volgde hij in zijn klooster den leergang der theologie. Op den 28 April 1776 tot priester gewijd, werd hij biechtvader in de bedevaartsplaats *Maria-Plain* bij *Salzburg*. Gedurende tien jaren 1778 tot 1788 was hij te *Salzburg* aan het onderwijs toegewijd, nam daarna weder vier jaren de zielzorg waar, en werd daarop in het klooster *Rot* aan de *Inn* directeur van het geestelijke seminarie voor de kweekelingen der gezamenlijke Benediktijnerorde van *Beijeren*. Na de vernietiging der kloosters, bekwam hij in 1803 een eervol beroep als hoogleeraar der moraal- en pastoraal-theologie te *Salzburg*. Door de familie van den toenmaligen keurvorst van *Salzburg*, en later groot-hertog van *Wurzburg* en *Toskanen*, werd hij in 1804, als godsdienstonderwijzer verlangd. In 1805 stond hij als *Rector magnificus* aan het hoofd der universiteit van *Salzburg* en begaf zich in het volgende jaar met het groot-hertogelijke hof naar *Wurzburg*. Nadat de groothertog *Ferdinand* van *Toskanen* bezit had genomen, keerde *Jaïs* tot de klooster-eenzaamheid van *Benedictbeuern* terug. Uit de menigvuldige uitgaven zijner godsdienstige schriften bleek genoegzaam hoezeer dezelve gezocht werden. Uit het groote getal derzelve, voeren wij aan: 1.° *Das Wichtigste für Eltern, Erzieher der Jugend und Seelsorger*, 1825; — 2.°

Bemerkungen über die Seelsorge, 1846; — 3.° 36, *Christliche Ermahnungen, Predigten, und Christenlehren eines Seelsorgers auf dem Lande*, 2 dl.ⁿ; — 4.° *Gast- und Gelegenheitspredigten*, 1826; — 5.° *Katechismus der Christ-Katholischen Glaubensund Sittenlehre*; — 6.° *Predigten, die Alle verstehen und Alle brauchen können*, 4 dl.ⁿ Verscheiden Jeugd- en kinderschriften, waaronder vooral uitmunten: 7.° *Valentin und Gertraud*, en 8.° *Schöne Geschichten und lehrreiche Erzählungen*. Verder Gebedenboeken, deels voor volwassenen, deels voor kinderen, waaronder vooral uitmunt het voortreffelijke: 9.° *Guter Saame auf ein gutes Erdreich*, van welk gebedenboek de Uitgevers dezes, onder den titel van *Goed zaad in goede aarde*, eene wél geslaagde Nederduitsche vertaling hebben geleverd, zoo als men mede aan hen en aan andere-Nederland-sche Uitgevers de vertaling van verschillende nuttige schriften van *Jaïs* te danken heeft (zie *DOORENWEERD*). *Jaïs* overleed in 1835.

* *JAMESON* (*GEORGE*), de Schot-sche van *Dijk*, in 1586, te *Aberdeen* geboren, vormde zich, onder de leiding van *Rubens*, te *Antwerpen*, en werd de beroemdste schilder van *Schotland*, te meer, daar wegens de verregaande dweepzucht der Presbyterianen, die elke muziek uit hunne kerken verbanden, de schilderkunst in *Schotland* zich weinig kon ontwikkelen. Of-schoon hij zich voornamelijk als

portretschilder onderscheidde, vervaardigde hij echter ook historische stukken en landschappen. Voor de hoofdstad *Edimburg* schilderde hij de reeks van Schotsche koningen. Zijne beelden hebben een schoon en frisch koloriet. Hij schilderde eerst op hout, later op doek, dat hij met eene bijzondere tint wist te gronden. Hij overleed te *Edimburg* in 1642. Eenige zijner portretten zijn in het koper gebragt, en komen voor in *PINKERTON'S Scottish gallery, or portraits of eminent persons of Scotland, Londen, 1799*, in folio.

* *JAMIESON (JOHN)*, een beroemde Schotsche taal- en oudheidkundige, alsmede dichter en theologische schrijver, in 1758 geboren, was predikant der van de Schotsche kerk afgescheidene gemeente te *Edimburg*, waar hij in 1838 overleed. Hij trad op als dichter in 1.^o *The sorrows slavery*, 1789, waarop later 2.^o *Eternity*, 1798 volgde, hetwelk aan de vrijdenkers en filozofische christenen gerigt was, welke hij tot het geloof trachtte terugbrengen. Zijne theologische schriften zijn: 3.^o *Vindication of the doctrine of scripture*, 2 dl.ⁿ, 1795, en 4.^o *The use of sacred history*, 2 dl.ⁿ, 1802. Den meesten roem, ook in het buitenland, heeft hij te danken aan zijn: 5.^o *Etymological dictionary of the scotisch language*, 2 dl.ⁿ, 1808 tot 1809, in 4.^{to}; bij uittreksel, 1818; — 6.^o *Historical account of the ancient culdees*

of Jona and of their settlements in Scotland, England, and Ireland, Londen, 1811, in 4.^{to}; — 7.^o *Hermes Scythicus, or the radical affinities of the greek and latin languages to the gothic*, 1814, en 8.^o *Grammar of rhetoric and politic literature*, 1818.

JANSEN (HENDRIK), een letterkundige, in 1747, te 's *Gravenhage* geboren, kwam in 1770 te *Parijs*, alwaar hij eenigen tijd het beroep van boekhandelaar uitoefende, en zich daarna aan prins *DE TALLEYRAND* verbond, die hem de zorg zijner bibliotheek toevertrouwde, en hem later tot keizerlijk censor deed benoemen. Hij overleed te *Parijs*, in April 1812. Men heeft van hem vertalingen in het Fransch van *Anmerkungen über die Baukunst der Allen*, en van *Nachrichten von den neuesten herculanischen Entdeckungen*, beide door *WINCKELMANN*; maar zijn voornaamste werk is: *Essai etc. (Proeve over den oorsprong der graveerkunst in hout en in koper, en over de kennis der platen uit de vijftiende en zestiende eeuw)*, 1808, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}

* *JANSENS (JAN WILLEM)*, Nederlandsch veldheer, grootkruis en kanselier der militaire *Willemsorde* enz.; werd den 12 October 1762 te *Nymegen* geboren, trad zeer vroeg in de krijgsdienst, en zag zich reeds op zijn 15.^o jaar tot officier bevorderd. In 1787 was hij kapitein in het reg.^t van *Wartensleben*. In 1793 werd hij voor

Meenen zwaar gewond, waardoor hij zich genoodzaakt zag, onder het genot van een jaargeld, zich eenigen tijd aan de dienst te onttrekken. Onder het gemeenebest werden hem verscheidene staatkundige zendingen opgedragen, waarin hij groote bekwaamheid en eene voorbeeldige onbaatzuchtigheid aan den dag legde. Hij trok voor zijn' persoon slechts zeer matig gestelde reiskosten uit. In Maart 1797 zag hij zich tot commissaris-generaal benoemd over het beheer van de in Nederlandsche soldij genomen troepen; nauwelijks tot deze betrekking geroepen, zag men de uitgaven voor zijn beheer met 6000 gulden daags verminderen! De rang van generaal en de benoeming van gouverneur-generaal aan de *Kaap de Goede Hoop* waren de belooning voor zijne inspanning en strikte beginselen in de waarneming zijner verschillende tot dus verre bekleede betrekkingen. Hij beraamde de geschiktste middelen om de Nederlandsche volkplanting aan de *Kaap* weder tot den ouden bloei terug te brengen; doch zag zich weldra genoodzaakt, bij de nieuwe vredebreuk met *Engeland*, enkel aan het behoud van die kolonie te denken. En nog werd hem gelast de helft zijner geringe magt naar *Java* te doen vertrekken. Kwalijk kon hij het dus lang uithouden, toen de Engelschen met eene zeer aanzienlijke magt opdaagden. Hij verdedigde zich echter zoo dapper, alvorens den hem toevertrouwd post op te

geven, dat hij de onderscheiding zelfs van den vijand verwierf; zoo dat men hem en de zijnen een' eervollen aftogt toestond, en dezelve niet als krijgsgevangenen aangemerkt; maar naar hun vaderland teruggevoerd zouden worden. Met het innigste leedwezen zagen de bewoners van de *Kaap* hunnen laatsten Nederlandschen gezagvoerder vertrekken. In 1806 in *Nederland* wedergekeerd, werd hij door zijnen nieuwen soeverein, koning *LODEWIJK*, eerst tot staatsraad benoemd, en in 1807 met de portefeuille van oorlog belast, welke hij in Mei 1809 nederlegde. Bij den afstand des konings, werd de generaal *JANSSENS* dezerzijds belast de tijding daarvan aan *NAPOLEON* over te brengen, die zich eenen geruimen tijd alleen met hem over *Nederland* onderhield, en die voor hem de meeste achtung opvatte. Na de inlijving werd hij door den keizer eerst tot divisie-generaal, daarna tot gouverneur-generaal van onze overzeesche bezittingen benoemd. In het begin van 1811 op *Java* aangekomen, vond hij aldaar slechts weinig geschikte troepen om een' waarschijnlijk aanval der Engelschen het hoofd te bieden; hij besteedde den tijd, die nog vóór dien aanval (in Sept. 1811) verliet, zoo goed mogelijk, om zich met den vijand te kunnen meten. Wonderen van dapperheid werden onder zijn beleid en op zijn voorbeeld verrigt. Doch de schrik, die de Javanen had bevangen, de eigenzinnig-

heid van zijn' Franschen legeroverste, maar bovenal de overmagt aan troepen en schepen aan de zijde der Engelschen deden het oorlogsgeluk geheel in zijn nadeel verloopen. Het werk des hertogs van *Saksen-Weimar* over dezen veldtocht is daár, om iederen onbevooroordeelde te overtuigen, hoe veel *JANSSENS* nog, in de gegevene omstandigheden, gedaan heeft. Na zelf naauwelijks aan den dood ontsnapt en alle verdrag afgeslagen te hebben, geraakte hij krijgsgevangen, en werd naar *Engeland* gezonden. In 1812 kreeg hij, op zijn woord, verlof, om naar het vasteland te vertrekken. — In *Parijs* teruggekeerd, vraagde hij terstond om voor een' krijgstraad gebragt te worden; doch *NAPOLÉON* sloeg dit af, omdat hij hem geheel vrijsprak. Hij stelde hem nu binnen 's lands aan, verhief hem tot baron des keizerrijks, en stelde hem voor de groote verliezen, die hij had geleden, schadeloos. Hij zag zich het bevel in de 31.^e milit. divisie (hoofdpl. *Groningen*) opgedragen. In 1813 ontving hij eerst het bewijs zijner uitwisseling: hij was toen in evengenoemde betrekking naar *Mezières* overgeplaatst. In Maart 1814 gelastte hem de keizer, die zich in *Reims* bevond, zich aan hem aan te sluiten, en deed hem schitterende aanbiedingen; doch de generaal *JANSSENS* verklaarde, dat de kans des oorlogs de Nederlanders in *Frankrijk* kon brengen en hij nimmer tegen zijn vaderland zou strijden.

NAPOLÉON was verre van dit te laken, en gaf den generaal verlof om in *Parijs* den loop der gebeurtenissen af te wachten. Bij den intogt der bondgenooten aldaar, nam de generaal zijn ontslag uit de Fransche dienst, en keerde naar *Nederland* terug, waar hij zijne diensten aan den souverainen vorst aanbod, die hem in zijnen rang van luitenant-generaal handhaafde, en hem de organisatie der infanterie en der ruitery opdroeg. Na de oprigting van het vereenigd koninkrijk der *Nederlanden*, werd hij met het bestuur van oorlog belast. In Mei 1815 vroeg en verwierf hij echter zijn ontslag en werd door den koning tot groot-kruis en kanselier der militaire *Willemsorde* benoemd, welke waardigheid hij tot aan zijnen dood vervuld heeft; terwijl hem ook later de functiën van kanselier der orde van den *Nederland-schen Leeuw* werden opgedragen. De koning van *Frankrijk* bevestigde hem in de waardigheid van groot-officier van het legioen van eer. Hij overleed te 's *Gravenhage* den 23 Mei 1838. De gedachtenis van den generaal *JANSSENS* zal altijd in eere blijven, als die van eenen man, onkreukbaar trouw, beleidvol in het bewind, kloekmoedig in het veld, en warme vriend zijns vaderlands en konings.

JANTET (*ANTONIUS FRANCISCUS XAVERIUS*), een wiskunstenaar, in 1747 te *Bief-du-Fourg*, in het *Jura*-gebergte, geboren, om-

helsde den geestelijken staat, en werd in 1768 met het onderwijs van het Latijn in het weeshuis te *Dôle* belast. In 1773 verkreeg hij bij concursus den leerstoel der wijsbegeerte in het collegie dier stad, en tijdens deszelfs opheffing, werd hij tot den leerstoel der wiskunde bij de centrale school van het *Jura-dep.* benoemd, en ging met denzelfden titel tot het lyceum van *Besançon* over, tijdens de oprigting van dat gesticht: hij overleed aan eene beroerte in 1805. De abbé JANTET beminde de talen, en had er eene bijzondere studie van gemaakt; tot uitspanning vervaardigde hij dichtstukjes, vol naïviteit en gevoel. Het eenige door hem nagelaten werk is een *Traité etc.* (*Verhandeling over de eerste beginselen der werktuigkunde*), *Dôle*, 1785, in 8.^{vo} In handschrift heeft hij nagelaten: *Opus-cules Mathématiques*, en *Dictionnaire étymologique des mots Français dérivés de l'Ébreu*.

JANVIER (ANTIDE), een sterrekundige en gewoon uurwerkmaker des konings van *Frankrijk*, den 1 Julij 1751, te *St. Claude* (*Jura-dep.*) geboren; openbaarde reeds in zijne kindschheid den gelukkigsten aanleg voor de wiskundige wetenschappen. Zestien jaren oud zijnde, was hij reeds grondig bekend met de wetenschappen der tijdmeting, en had zich met alle handelingen der werktuigelijke kunsten bekend gemaakt. Het was omtrent dezen tijd, dat hij eene astronomische pendule vervaardigde,

waarin het hem gelukt was de uitwerkselen van de jaarlijksche beweging der zon, vereenigd met de omwenteling der aarde, om hare as, aanschouwelijk voortestellen. Dit werktuig, door den vervaardiger der akademie van *Besançon* aangeboden, vestigde de algemeene aandacht op den jongen kunstenaar, die zulk eene schoone hoop gaf. Intusschen zijne pendule was volgens een valsch beginsel vervaardigd, namelijk: de beweging der zon om de aarde. Zulks belette echter aan DELAMBRE niet, om in de door den kunstenaar aangewende middelen; eene scherpzinnigheid en schranderheid te erkennen, die alles beloofden, wat hij later voor het wezenlijke stelsel heeft gedaan. Genoemde sterrekundige was zelfs van gevoelen, dat men deze proeve kon beschouwen, als eene zamenstelling, bestemd om de schijnbare beweging der planeten voortestellen, en, in dat opzigt, zwaaide hij aan den vervaardiger onbeperkten lof toe. Omtrent den zelfden tijd dacht JANVIER een werktuig uit, bestemd om de ware beweging der maan voortestellen, en dat door BERTHOUD in zijne *Histoire de la mesure du temps* werd bekend gemaakt. In 1771 vervaardigde hij een groot planetarium, met een raderwerk uit wortelen van palmboomen, voorstellende de ongelijkheden der planeten, derzelver afwijkingen en de terugkeering tot de equinoxiale punten. In 1784 begaf hij zich naar *Parijs*, met twee kleine beweegbare sferen,

van vier duimen diameter, welker zamenstelling LALANDE deed verbaasd staan. Deze geleerde beval den vervaardiger den intendant DE LAFERTÉ aan, die hem aan LODEWIJK XVI deed voorstellen. Op last, en voor de dienst des konings naar Parijs geroepen, kwam hij op het denkbeeld van een gelijk-werktuig, dat door middel van uurwerk, het tijdstip der hooge en lage zee, voor 80 havens van de voornaamste gewesten der aarde aanduidde. Een planetair uurwerk, dat hij in 1789 vervaardigde, en dat de goedkeuring der koninklijke akademie van wetenschappen wegdroeg, werd door LODEWIJK XVI aangekocht, en in zijne kleine bibliotheek te Versailles geplaatst. In 1802 bekwam JANVIER eene gouden medaille van den nationalen juri, voor een werktuig, waarvan de uitvoering hem 18 jaren tijds had gekost, en dat het geleerdste en zeldzaamste is, hetwelk in de 18.^e eeuw is ten uitvoer gebragt. Geheel met de beoefening zijner kunst bezet, bekommerde hij zich weinig om zijne fortuin, overdreven edelmoedig, belangeloos en kiesch, vraagde hij niets voor zichzelve. Na meer dan 60 jaren aan moeilijke en eervolle werkzaamheden te hebben toegewijd, zag hij zich genoodzaakt zijne dagen in het *Hôtel-Dieu* te gaan eindigen, waarin hij in september 1835 overleden is. Eenige dagen daarna deed men het voorstel om te zijner eer een gedenkteeke

II. DEEL.

opterigten. Men heeft van hem: 1.^o *Eloge etc. (Lof der wiskunde)*, Parijs, 1814, in 8.^{vo}; — 2.^o *Essai etc. (Proeve over de openbare uurwerken)*, in 8.^{vo}; — 3.^o *Manuel, etc. (Chronometrisch handboek, of Kort begrip van hetgene wat den tijd; zijne verdeelingen en afmetingen betreft)*, Parijs, 1821, in 12.^{mo}; — 4.^o *Du pouvoir etc. (Over het vermogen der wetenschappen op het geluk der menschen)*, Parijs, 1825, in 8.^{vo}; — 5.^o *Précis etc. (Beknopte inhoud van den burgerlijken en kerkelijken almanak)*, 1824, in 12.^{mo}; — 6.^o *Recueil etc. (Verzameling van werktuigen, zamengesteld en ten uitvoer gebragt door ANTIDE JANVIER)*, 1827, in 4.^{to} met pl.ⁿ; — 7.^o *Des révolutions etc. (Over de omwentelingen der hemel-lichamen, door het werktuigelijke der raderwerken)*, Parijs, DIDOT, 1812, in 4.^{to} JANVIER heeft het werk van HUIGENS (zie dat Art. -Wbk.) *De horologio oscillatorio* in het Fransch vertaald, en al de tot dat werk vereischte koperen platen doen graveren.

* JASINSKI (JAKOB), Poolsch generaal, was bevelhebber der Litthauwsche artillerie, toen in Maart 1794, de opstand onder KOSCIUSZKO in *Krakau* uitborst, dien hij in *Wilna* en in den omtrek snel verspreidde. Hij werd de aanvoerder van een gedeelte der Litthauwsche krijgsmagt, en streed meermalen tegen de Russen, doch zonder eenig belangrijk gevolg. Einde-

A a

lijk trok hij met het overschot der Litthauwsche troepen, naar *Warschau* terug, waar hij bij de verdediging der schansen van *Praga*, gedurende de bestorming van *SUWAROW*, op den 4 November viel. Hij is ook als dichter bekend, en liet eenige werken na, die in verschillende verzamelingen verstrooid zijn.

JAUBERT (AMEDEUS), een kenner der Oostersche talen, in 1779 te *Aix* geboren, kwam zeer jong te *Parijs*, alwaar hij de lessen van SILVESTER DE SACY volgde, van wien hij een der beroemdste leerlingen was. In 1798 als tolk aan het leger van *Egypte* verbonden, kwam hij met den generaal BONAPARTE in *Frankrijk* terug. In 1802 begaf hij zich andermaal naar het Oosten, en werd in 1804 belast, om te *Konstantinopel* NAPOLEON als keizer te doen erkennen. In het volgende jaar ontving hij eene zending naar *Perzië*, en op zijne reis derwaarts werd hij door den pacha van *Bayazid* aangehouden, die hem langen tijd in een gevangenhok hield opgesloten, waarin hij bijna was omgekomen. Door het Perzische hof opgevorderd, kon hij eindelijk zijne reis voortzetten, en kwam te *Parijs* terug, alwaar hij gedurende verscheiden jaren den leerstoel van het Turksch en Krimtsch-Tartaarsch bekleedde. Bij de terugkomst van NAPOLEON van het eiland *Elba*, in 1815, werd hij andermaal naar *Konstantinopel* gezonden, en drie

jaren later begaf hij zich naar *Thibet*, om cachemir-geiten optesporen, van welk hij het geluk had eene vrij aanzienlijke kudde medetebrenge. Tot lid der akademie van opschriften benoemd, werd hij in 1830 tot staatsraad, en eenigen tijd daarna tot pair verheven. Hij overleed te *Parijs* in 1847. Behalve zijne in verschillende tijdschriften geplaatste verhandelingen heeft men van hem: 1.^o *Voyage etc. (Reis door Armenië en Perzië, gedurende de jaren 1805 en 1806)*, *Parijs*, 1821, in 8.^{vo}, met kaarten en pl.ⁿ; — 2.^o *Eléments etc. (Grondregels der Turksche spraakkunst)*, *ibid*, 1823, in 4.^{to}; 1834, in 8.^{vo}; — 3.^o *Mémoire etc. (Verhandeling over den ouden loop van den Oaxus)*, *ib.* 1834, in 8.^{vo} enz.

JAUFFRET (JOZEF), in 1781 te *la Roque Brussane* in *Provence* geboren, kwam jong te *Parijs*, alwaar zijn broeder (zie JAUFFRET -*Wbk.*-) zich met zijne opvoeding belastte, en later zijne aanstelling bij het ministerie van eeredienst bevorderde. Eerst secretaris des ministers, daarna chef de bureau, en bijzitter in den staatsraad zijnde, was hij zeer wel bekend met al de zaken betreffende het concordaat, deszelfs uitvoering en gevolgen. In 1808 rigtte hij het *Journal des Curés* op, dat slechts geringen bijval vond, en in 1811 ophield in het licht te verschijnen. Na zitting in den staatsraad te hebben bekomen, werd hij dikwerf met netelige zaken belast, en gaf in dezelve steeds

bewijs van zijne verzoenende gezindheid. Hij is te *Parijs*, den 9 Maart 1836 overleden. Onder de restauratie gaf JAUFFRET verscheiden geschriften in het licht over kerkelijke onderwerpen. Men heeft van hem: 1.^o *Examens etc.* (*Onderzoek der organieke artikels*), 1817, in 8.^{vo}; — 2.^o *Examen etc.* (*Onderzoek van het ontwerp van wet betrekkelijk het nieuwe concordaat*), 1818, in 8.^{vo}; — 3.^o *Des missions etc.* (*Over de missiën van Frankrijk*), 1820, in 8.^{vo}; dit is een antwoord op de herhaalde tegenwerpingen tegen de missiën en de missionarissen; — 4.^o *Des nouvelles etc.* (*Over de nieuwe officialaten, of wederlegging van een geschrift van LANJUINAIS tegen eene ordonnantie van den bisschop van Metz, en over het geestelijk regtsgebied*), 1821, in 8.^{vo}; — 5.^o *Du recours etc.* (*Over het verhaal op den staatsraad, in geval van misbruik in kerkelijke aangelegenheden*), 1825, in 8.^{vo}; 2.^e vermeerderde uitg. 1830. Deze verschillende werken, door eenen zeldzamen geest van gematigdheid gedictieerd; kondigden eenen man aan, zeer ervaren in de bijzonderheden der kerkelijke administratie, somtijds echter ruimde JAUFFRET wat al te veel veld aan de regten van het tijdelijk gezag in; — 6.^o *Mémoires etc.* (*Geschiedkundige gedenkschriften over de kerkelijke aangelegenheden van Frankrijk*). Dit werk kan met vrucht over de kerkelijke zaken, gedurende de eerste twintig jaren der 19.^e eeuw geraadpleegd

worden; intusschen ontwaart men in hetzelfde eenige partijdigheid voor het beheer van PORTALIS.

JEANJEAN (ANTON), Dr. in de godgeleerdheid, den 2 Februarij 1727, te *Schlettstadt* of *Schelestadt*, in den *Neder-Elzas* van arme ouders geboren. Hij onderscheidde zich reeds vroegtijdig door eene ware godsvrucht, eenen bijzonderen leeslust en eene leerzaamheid, die hem de snelste vorderingen in zijne studiën deed maken. Toen een zijner meesters naar *Molsheim* werd gezonden, om er de rhetorica te onderwijzen, volgde hij hem derwaarts, en was aldaar genoodzaakt, om in zijn bestaan te voorzien, eenen leermeesterspost te aanvaarden. Na zijne leergangen voor de rede-neerkunde en wijsbegeerte volbragt te hebben, begaf hij zich naar *Straatsburg* om er de godgeleerdheid te beoefenen. De schitterende vorderingen, waardoor hij zich alhier onderscheidde, deden de aandacht van verscheiden aanzienlijke personen op hem vallen, die op eene edelmoedige wijze in de geringe middelen, waarover hij zelf kon beschikken, te gemoet kwamen. Omtrent denzelfden tijd geraakte hij bekend met den bisschop van *Uranopolis*, Mgr. Ricci, een' eerbiedwaardig grijsaard, die op den eersten blik zijne talenten en verdiensten waardeerde, en hem aan zijnen persoon wilde verbinden. JEANJEAN werd den 14 Maart 1750 door

hem tot priester gewijd, en drie jaren later tot kanonik benoemd. Van toen af oefende hij de priesterlijke ambtsverrigtingen met eenen ijver uit, die met het beste gevolg bekroond werd. Van alle kanten snelde men toe, om hem te raadplegen en hem te hooren. De waardigheid van zijn gelaat, zijn schoon orgaan vermeerderden nog het uitwerksel zijner woorden. In 1765 tot directeur van het seminarie van *Straatsburg* benoemd, werd hij in 1786 tot het rectoraat der universiteit verheven, welke waardigheid hij tot aan zijnen dood bekleedde. Aanhoudende inspanningen ondermijnden zijne van natuur sterke gezondheid. Hij overleed na eene langdurige ziekte, waarin hij de geheele helderheid van zijnen geest behield, in het laatst van 1790. Het is vooral als kanselredenaar dat JEANJEAN eenen grooten roem verworven heeft; want ofschoon de Fransche voorbeelden, naar welke hij zich gevormd heeft, in hem niet te miskennen zijn, kunnen echter de meeste zijner leerreden ware meesterstukken genoemd worden. De verdeelingen in dezelve zijn naauwkeurig en afgemeten, de verklaringen duidelijk, begrijpelijk, praktisch, de vloed der rede meestal wegslepend. De 2.^e uitgave zijner *Predigten*, in 13 dl.ⁿ, door D.^r RÄSZ en D.^r WEISZ. in 1830 en volg. jaren, te *Straatsburg* in het licht gegeven, zijn aldus verdeeld: 1—4 dl. *Sittenreden*, 5—10 dl. *Geheimnisreden*, 11 tot 13 dl. *Festreden*. Er bestaan

ook twee nadrukken derzelve.

JEAN PAUL. — Zie RICHTER *-Wbk.*

JEANSON (BARTHOLOMEUS), een bouwkunstenaar, de kweekeling van SOUFFLOT, van ouders geboren, die sedert LODEWIJK XIII dezelfde kunst uitoefenden, bouwde *klein Trianon*, *Saint-Cloud* en de badstoven van *Vichy*. Hij legde vervolgens te *Decize* eene steenen-brug over de *Loire* aan, alsmede eenen dam tegen deze rivier, en baande eenen gewigtigen weg in het Bourbonneesche. Met het opzigt der werken ter oprigting der geweerfabriek te *Moulins* belast, bouwde hij aldaar tevens eene geschutgieterij, eenen schouwborg en legde eene straat aan. Tot hoofd-directeur der gieterij van *Creuzot* benoemd, voerde hij in dezelve werktuigen in, geschikt tot de vervaardiging van grof geschut, benevens nieuwe pletmolens om ijzerbladen van grooten omvang te vervaardigen. Hij verbeterde de kristal-fabriek van *Creuzot*, door in dezelve de modellen naar de gezuiverde vormen der oudheid te doen aannemen. Genoodzaakt *Frankrijk* tijdens de burgerlijke onlusten te verlaten, vestigde hij zich in *België*, en bouwde te *Bergen* eenen sierlijken schouwborg, een groot bedelaarsgesticht, en in den omtrek drie katoen-spinnerijën met hydraulische drijvers. Later bragt hij te *Avesnes* eenen schoonen schouwborg tot stand. In 1811 vervaardigde hij te *Maubeuge* een

werktuig, geschikt om jaarlijks 20,000 bajonetten voorttebrengen. Na de restauratie kwam JEANSON in het huis des konings, en werd tot directeur der wateren van *Versailles* benoemd. Na de troostmiddelen der godsdienst te hebben ontvangen; overleed hij in November 1828, zonder eenige fortuin natelaten.

* JENKINSON (ROBERT BANK), graaf - *earl* - van *Liverpool*, in 1770 geboren, geraakte aan de universiteit van *Oxford* met CANNING bevriend, was tijdens de verwoesting der *Bastille* te *Parijs* tegenwoordig; in 1790 kwam hij voor het vlek *Rye* in het parlement; in 1793 werd hij lid van den Oostindischen raad, in 1794 bevelhebber der ruitery van de vijfhavens, in 1796 muntmeester, geheimraad, en een der handel- en plantage - commissarissen. Hij verdedigde de intrekking van de *habeas-corpus-acte*, de bewilliging van 300,000 ponden sterlings aan *Portugal* en de vrijheid van *Zwitserland*. Onder ADDINGTON werd hij minister van buitenlandsche, en onder PITT in 1804, van binnenlandsche zaken. In 1806 reeds lid van het hoogerhuis geworden, vormde hij in 1812 een bijzonder ministerie. Ofschoon hij aan de dissenters vrijheden inruimde, den oorlog met *Frankrijk* eindigde, werd hij toch, wegens zijne handelwijze in de zaak van de koningin CAROLINA, geplaakt. Hij overleed in 1828, minder beroemd door talenten,

dan door een bedaar overleg, gematigdheid en de kunst om tegenstrijdige meeningen overeen te brengen.

* JENNY (PETER TOBIAS), bisschop van *Lausanne*, in 1774 te *Morlon* in het Zwitsersche kanton *Freiburg* geboren, maakte zijne studiën in het Jesuiten-collegie te *Freiburg*, met zulk een gelukkig gevolg, dat hij op aanbeveling van den bisschop LENZBURG, in het *Collegium Germanicum* te *Rome* werd opgenomen; hier maakte hij van alle gelegenheden ter uitbreiding zijner kundigheden het ijverigste gebruik, werd tot repetitor der theologische vakken verkozen, en bezat het vertrouwen zijner oversten en mede-studenten, onder welke laatsten zich een Pool bevond, met wien hij bijzonder naauwe vriendschapsbetrekkingen aanknoopte, en deze was de later zoo beroemd geworden MARTINUS VON DUNIN (zie dat Art.), aartsbisschop van *Posen* en *Gnesen*. Na tot priester te zijn gewijd, trad hij in de gemeente van *Ependes* als kapellaan op. Kort daarna werd hij als pastoor in de gemeente van *Praroman* aangesteld. Gedurende veertien jaren stichtte hij in dezelve het meeste nut, en won hij talrijke zielen voor het rijk Gods. De bisschop GUIOLAN verwaardigde den verdienstelijken zielzorger met eene bijzondere onderscheiding en raadpleegde hem dikwijls; na diens dood in 1814, en het daarop gevolgd overlijden van

den nieuwverkozen bisschop, den verdienstelijken GAUDARB, viel de keuze van Paus PIUS VII op JENNY, die den 10 Julij 1815 gepreconiseerd en door den apostolischen nuntius TESTAFERRATA, te *Freiburg*, tot vreugde der geestelijkheid en des volks, geconsacreerd werd. Bij zijn bisdom van *Lausanne* werden ook in 1819, op verlangen der regering, door den H. Stoel de Catholijken van *Geneve* gevoegd. Het diocees strekt zich daarenboven over 5 kantons uit, die alle meer of min protestanten bevatten. Toen nu de staatkundige bewegingen in 1830 *Zwitserland* begonnen te schokken, nam te gelijkertijd de geest van onafhankelijkheid, uit onverstand of boosheid, eene vijandelijke houding tegen de Kerk aan. JENNY handhaafde echter niet alleen zijn terrein, maar ging met onverschrokkenheid, beleid en zachtmoedigheid, onder alle hinderpalen zijnen weg, met eene eerbiedwekkende waardigheid, waardoor hij de achting won van al degene, die niet geheel bedorven waren, ja zelfs van de protestanten. Reeds in het begin zijner priesterlijke ambtsbediening was het onderwijs en de opvoeding der jeugd, een der voornaamste voorwerpen der zorg van den ijverigen prelaat, en zijner geestelijkheid drukte hij dezen gewigtigen pligt van hun herderambt nadrukkelijk op het hart. Door bekwame zielzorgers toegelicht, werkte hij zelf eenen Catechismus uit, die in 1839 in het licht verscheen, en de oude in orde, regelma-

tigheid en bevattelijkheid verre overtrof. Ook door het ten druk bevorderen van het *Manuale precum*, 1841, wilde hij meerdere gelijkvormigheid in de kerkgebruiken, plegtigheden en oefeningen van het diocees invoeren; het was daarenboven zijn werk dat de leiding van het collegie van *Freiburg* in 1818 aan de paters Jesuiten werd opgedragen, onder welke dat gesticht door de geheele wereld is beroemd geworden; vele andere nuttige en weldadige inrigtingen kwamen door zijnen ijver en door zijne onvermoeide inspanningen tot stand. In het laatste jaar zijns levens wilde hij al de predikatiën voor de geestelijken alleen verrigten; gedurende eenige weken droeg hij dagelijks drie leerreden voor, vol bondigheid, kracht en zalving. Daardoor echter werd zijne door zijnen vroegeren arbeid reeds uitgeputte gezondheid zoo zeer ondermijnd, dat hij na verloop van vier maanden bezweek, en den 8 December 1845 eenen dood stierf, die zulk een geheel aan God en zijne dienst toegewijd leven waardig was. JENNY wijdde 47 kerken in. Ook oncatholijken werden door zijne deugden weldadig getroffen: in zijne handen zwoeren de beroemde Bernsche patriciër K. L. VON HALLER, de protestantsche geestelijke ESZLINGER uit *Zürich* en de protestantsche geestelijke SIGNER uit *Appenzell* hunne dwalingen af. — Zijne uitstekende hoedanigheden verspreiden zijnen roem zoo zeer, dat verscheiden vreemde prelaten

naar *Freiburg* kwamen, om persoonlijk kennis met hem te maken en hunne grootste bewondering te kennen gaven over den indruk, welke het voorkomen en het woord van dezen bisschop op hen gemaakt had, en verscheiden bleven later met hem in briefwisseling. Met den H. Stoel stond JENNY in de schoonste betrekking van onderworpenheid, en hunnerzijds bewezen hem de Paussen de grootste hoogachting. Ook de koning van *Sardinië* gaf hem bij elke gelegenheid blijken zijner toegenegenheid, ondersteunde zijne bezwaren bij de regering van *Geneve* en vereerde hem in 1843 met het commandeurskruis der *St. Maurits- en Lazarus-orde*. Met zachtmoedigheid en ijver paarde JENNY eene zeldzame omzigtigheid, en een voorbeeldeloos beleid.

* JERNDOFF (JUST ULRIK), in 1806 te *Kopenhagen* geboren, verraadde reeds als knaap, zulk eenen aanleg voor de schilderkunst, dat ouders en opvoeders hem voor deze kunst bestemden. Na zes leerjaren in de schilder-akademie doorgebracht te hebben, nam in 1831 de hoogleeraar MÖLLER, onderwijzer aan de kunst- en restaurateur bij de koninklijke schildergalerij, hem in de akademie op, onder voorwaarde dat JERNDOFF gedurende zes jaren zonder belooning werken, en na verloop derzelve een reis-stipendium bekomen zoude. In dit lange tijdverloop won hij zijn onderhoud

in het begin enkel door het portret-schilderen, na verloop van drie jaren kende het kunstgenootschap hem vrije woning en de koning eene jaarwedde van f135,— toe. In 1837 bereikte hij het doel, waarom hij zich zes jaren beholpen had; hij bewam namelijk een reis-stipendium van 500 bankrijksdaalders (omtrent f675,—) jaarlijks, en begaf zich dadelijk over *Stettin*, *Berlijn*, *München* enz. naar *Italië*. In *Florence*, waar hij in Augustus 1838 aankwam, nam hij zijnen intrek bij den schilderij-restaurateur METZGER, die hem in zijne kunst nog meer bekwaam maakte. Uit *Rome* zond hij drie door hem vervaardigde landschappen naar zijne geboorteplaats, en toen hij laat in den herfst van 1839 zelf derwaarts terugkeerde, overtrof hij verreweg de verwachting zijner begunstigers. Met bewilliging van zijnen koning begaf hij zich alsnu naar *Oldenburg*, om de groot-hertoglijke schilderijverzameling aldaar te restaureren, werd aldaar hofschilder, en opende er den 19 Februarij 1846 eene eerste tentoonstelling. Eene reis naar *Kopenhagen*, die hij in 1844 met vrouw en kinderen ondernam, voerde hem eensklaps in staatkundige kringen, waaraan hij vroeger vreemd was. Ofschoon hij eene zeer vrijzinnige denkwijze bezat, kon hij toch niet nalaten, om als Deen, in het Sleeswijk-Holsteinsch geschilpunt, partij voor zijn vaderland te kiezen. Zijne betrekkingen in *Oldenburg* leden

daardoor echter geen nadeel, en nadat dezelve waren ten einde geloopt, werd hem eene dergelijke taak in *Eutin* aangeboden, die hij echter niet aanvaardde. Steeds ziekelijk, openbaarde zich eindelijk eene teering, waartegen eene badreis naar *Ems*, hem door de artsen aangeraden, geene hulp aanbragt; meer verzwakt teruggekeerd, overleed hij den 27 October 1847. Tot de voornaamste schilderstukken van JERNDORFF behooren: een *gezicht op de Jungfrau* (*) *bij maanlicht*; — eene *rotspartij aan het Beijersche koningsmeer*; — het *Slot Fredriksborg op Zeeland, bij maanschijn*, gezamenlijk het eigendom van het Oldenburgsche kunstgenootschap.

* JERUSALEM (JOHANN FRIEDRICH WILHELM), in 1709 te *Osnabrugge* geboren, studeerde te *Leipzig* en te *Leijden*, belastte zich hierop gedurende drie jaren met de opvoeding van twee jonge edellieden te *Göttingen*, reisde vervolgens naar *Londen*, begaf zich in 1740 als privaatoronderwijzer naar *Hanover*, werd in 1742 hofprediker van hertog KAREL van *Brunswijk*, en tevens opvoeder der Brunswijksche prins en in 1743 ook proost van het *St. Crucis- en Ægidius-klooster te Brunswijk*. In 1771 werd hem de waardigheid opgedragen van vice-president van het hertoglijke consistorie te *Wolfenbittel*. Hij overleed den 2 September 1789.

JERUSALEM was een der achtenswaardigste protestantsche godgeleerden van zijnen tijd, vol goedheid, hartelijke warmte en edele bezadigheid. Zijne wijze om in stilte, en zonder eenige aanmatiging het goede te bevorderen, en zijne betrekking met aanzienlijken, op welke wel geen theoloog van zijnen tijd, zoo veel invloed heeft uitgeoefend, maakten zijn leven rijk in groote verdiensten. Onder anderen gaf hij aanleiding tot de stichting van het *Collegium Carolinum te Brunswijk*, ontwierp het plan tot deze inrigting en werd curator derzelve. Door mondeling onderwijs droeg hij veel bij tot de vorming van jonge protestantsche geestelijken, en door zijne gedrukte *Leerreden*, werd hij met MOSHEIM (zie dat Art.-Wbk.) en eenige anderen de bevorderaar eener betere predikwijze. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Betrachtungen über die vornehmsten Wahrheiten der Religion*, 2 dl.ⁿ, *Brunswijk*, 1768—79, waarvan in 1773 en volg. te *Amsterdam*, eene Nederduitsche vertaling is in het licht verschenen; — 2.° *Fortgesetzte Betrachtungen u. s. w.*, ook in de nagelatene geschriften, 2 dl.ⁿ, *Brunswijk*, 1792. Dezelve zijn vol veelzijdige geleerdheid, geestrijk en onderwijzend, indringend en overtuigend.

JEUFFROY (R. V.), graveur in sijne steenen, lid van het Fransche instituut, in 1746

(*) Een der *Alpische Bergen*.

te *Rouanen* van weinig gegoede ouders geboren, had bij zijne eerste werken geenen anderen gids, dan' eenen ingeboren smaak voor de teekenkunst, en eenen gelukkigen aanleg, die de studie snel ontwikkelde. Zijn eerste proefstuk was de navolging van eenen gegraveerden steen, die het toeval hem in handen had doen vallen, en het gelukte hem, zijn model volmaakt natebooten, na zelf eene draaibank en gereedschappen vervaardigd te hebben. Door dezen goeden uitslag bemoedigd, ging hij verder te *Rome* zijn talent ontwikkelen, alwaar hij zich verscheiden maanden ophield: hij graveerde aldaar kleine steenen voor PIGHLER, die dezelve als oude kunstwerken verkocht, maar dezelve aan den jongen kunstenaar zeer karig betaalde. In *Parijs* teruggekeerd, werd hij, in het gesticht der doofstommen, met de leiding van de school der steen-gravure belast. Onder zijne voortbrengselen onderscheidt men: een *hoofd van REGULUS*, de portretten van MIRABEAU, van d'HANCARVILLE, van Mevr. d'ESPREMENIL (als MINERVA), van Mevr. REGNAULT DE ST. JEAN D'ANGELY, van Mevr. COSWAY, eene Engelsche tooneelspeelster (als eene bacchante gekapt); verder in het nationaal kabinet van *Frankrijk*, een *Overwinnaar uit eenen beker drinkende*, eene *Medusa* enz. Hij vervaardigde ook gedenkpenningen, onder welke men moet onderscheiden: de *Hoofden der drie Consuls*, de *Venus van Medicis* en de *Ge-*

vangenis des Tempels. JEUFFROY overleed te *Saint-Germain-en-Laye*, in September 1826.

JOÁNES (VINCENTE), een beroemde Spaansche schilder, te *Fuente-de-la Higuera*, bij *Valencia*, in 1523 geboren, beoefende zijne kunst in *Italië*, waarbij hij zich vooral toelegde, om den stijl van RAPHAËL natevolgen, keerde daarop naar zijn vaderland terug en werd hoofd der school van *Valencia*. Hij bezat eene voorbeeldige godsvrucht. De meeste zijner stukken, die door de kenners bewonderd worden, worden in de kerken zijner geboorteplaats gevonden. Men onderscheidt onder dezelve eenen *dooden Christus*, door engelen ondersteund; de *Verlosser te midden van twee profeten*; een' *Heiligen Franciscus* VAN PAULA, en vooral een *laatste Avondmaal*. De voornaamste verdienste zijner schilderijen bestaat in de nauwkeurigheid der teekening, in de bevalligheid der beelden, en in de waarheid van het koloriet. Joánes overleed te *Valencia* in 1581.

JODOCUS. — Zie JODOCUS-Wbk.

JOHANNOT (ALFRED), een beroemde schilder en graveur, in 1800 te *Offenbach* geboren, kwam in den ouderdom van 7 jaren te *Parijs*. In eene zoo prille jeugd reeds van het gevoel van zijnen toestand doordrongen, wilde hij er in te gemoet komen, en zonder anderen meester dan de noodzake-

lijkheid, begon hij plaatwerken te kleuren, die hij verkocht om zijnen bloedverwanten niet meer tot last te zijn. Weldra, door zijnen broeder (TONY) ondersteund, begon hij zijne eigene teekeningen te graveren, welke platen hij aan de kooplieden der straat *St. Jacques* verkocht. Na eene buitengewone volharding, herstelden de beide broeders ongevoeliglijk de onbekrompenheid in hunne familie, en waren in staat hunnen ouders rust te verschaffen. Nadat GÉRARD (zie dat Art.) het talent van ALFRED geraden had, knoopte hij vriendschap met hem aan, en kwam met hem overeen, omtrent de gravure zijner schilderij, voorstellende PHILIPPUS V, in 1700 tot koning van Spanje uitgeroepen. Na het in het licht verschijnen dezer prachtige proeve, in eene voor hem nieuwe genre, bepaalde zich ALFRED tot het schilderen volgens zijne eigene ingevingen. Zijne belangrijkste schilderstukken zijn: KAREL I, die zijne familie zegent, alvorens het schavot te beklimmen, en de schilderijen in de St. HYACINTHUS-kapel der kerk van *Notre-Dame de Lorette* te Parijs. Door eene borstkwaal aangetast, waaraan hij eindelijk bezweek, leefde hij enkel van melkspijzen, en was nauwelijks in staat een woord uitte spreken. Het is in zulk een' betreurenswaardigen toestand, dat deze werkzame kunstenaar den moed had het grootste gedeelte der werken te ondernemen, waaraan hij zijnen schitterenden roem te danken heeft, en de volharding, om

dezelve ten einde te brengen. Het was te midden van hevige smarten, verzacht door eene volmaakte onderwerping, de vrucht eener diep ingewortelde godsdienstige overtuiging, dat hij te *Parijs* op het einde van December 1837 overleed. Behalve zijne bekwaamheid als schilder, had ALFRED JOHANNOT den roem verworven van een groot kunstenaar, door den uitgelezen smaak, de levendige, geestige en vruchtbare verbeeldingskracht, waarvan hij het bewijs heeft geleverd in de *vignellen*, waarmede hij verschillende uitgaven van oude en nieuwe schrijvers versierd heeft.

JOMELLI (NICOLA), een Italiaansche componist, in 1714 te *Atelli*, in het koninkrijk *Napels* geboren, was een der grootste meesters van zijnen tijd: hij vormde zich eerst onder de leiding van den canonicus MUZZILLO, daarna te *Napels* onder LEON en MANCINI. Reeds door zijne eerste opera *L'errore amoroso*, 1737, werd hij de lieveling des volks; later behaalde hij den prijs in *Bologna*, *Rome*, *Venetië* en paarde later als kapelmeester te *Stutgard* (1748—68) bij het bevallige zijner melodiën eene diepere harmonie, die na zijne terugkomst bij de Italianen weinig ingang vond. Hij overleed den 28 Augustus 1774 te *Aversa* bij *Napels*. Het orkest werd door hem uitgebreid. Ook was hem de kerk-muziek niet vreemd, maar componeerde hij in dat vak een beroemd *Miserere*, een *Benedictus*, een

Requiem en eene *Passie*. Zijne muziek heeft veel verdienstelijks, en met betrekking tot de werkzame instrumentatie, en levendige schakering der uitdrukking, was hij zijne Italiaansche landgenooten verre vooruit.

* JOMINI (HENDRIK), vrijheer von), in 1775 te *Payerne* in het Zwitsersche kanton *Waadland* geboren, diende in *Frankrijk* bij een Zwitsersch regiment, werd daarop koopman en luitenant-kolonel bij de landmilitie. Hier werd hij met den maarschalk *NEX* bekend, trad in een Parijsch handelshuis, doch beoefende tevens de strategie, en werd door *NEX* als bataljonschef bij zijnen generaal-staf aangesteld. Hij woonde de meeste veldtogten van *NAPOLEON* bij, werd overste, chef van den generaal-staf, baron, brigade-generaal, doch kon uit wangunst van *BERTHIER* niet divisie-generaal worden. In den Russischen veldtogt was hij bevelhebber van *Smolensko*. In 1813 bij den grooten Franschen generaal-staf aangesteld, ging hij na de opzegging van den wapenstilstand, den 14 Augustus tot de bondgenooten over, waarbij hij door keizer *ALEXANDER* tot deszelfs adjudant, en tot luitenant-generaal benoemd werd, en de veldtogten van 1813—14 mede maakte. Na den vrede werkte hij als luitenant-generaal in den Russischen generaal-staf, keerde naar *Zwitserland* terug, alwaar hij in 1840 overleed. Hij schreef: 1.^o *Traité etc.* (*Verhandeling over de groote militaire opera-*

tiën), *Parijs*, 1805, 2 dl.ⁿ; — 2.^o *Tableau etc.* (*Tafereel van den herfst-veldtogt in Duitschland*), *Parijs*, 1817; — 3.^o *Vie etc.* (*Leven van NAPOLEON*), *ib.* 1817, 4 dl.ⁿ; — 4.^o *Extrait etc.* (*Uittreksel mijner gedenkschriften over den veldtogt van 1813*), *Leipzig*, 1813; in het Hoogd. vertaald, *ib.*; — 5.^o *Tableau etc.* (*Ontleedkundig tafereel der voornaamste combinatiën des oorlogs enz.*), *Petersburg*, 1830; 5.^e uitg., *Parijs*, 1837, 2 dl.ⁿ; in het Hoogd. vertaald door *A. WAGNER*, *Berlijn*, 1831, en door *BILDERLING*, *Leipzig*, 1838—39, 2 dl.ⁿ

JONDOT (STEPHANUS), een beroemde schrijver, in 1770 te *Montcenis* bij *Autun* geboren, liet zich, ofschoon bij de Fransche omwenteling nog jong zijnde, niet door hare beloften verleiden. In de requisitie gevallen, gelukte het hem de in opstand zijnde departementen te bereiken en werd secretaris van een Vendeesch generaal. Omtrent dezen tijd, deed hij in den *Courrier universel* den *Lof* van het Catholijke leger plaatsen. Na de eerste bevrediging van het Westen, kwam hij te *Parijs* terug, alwaar hij nieuwe bewijzen openbaarde van zijne gehechtheid aan de oude orde van zaken, door in het licht te doen verschijnen: *Parallèle etc.* (*Vergelijking van LODEWIJK XVI met Tso-CHING*); — *Esprit etc.* (*Geest der Fransche omwenteling*) en *Observations etc.* (*Critische aanmerkingen op de geschiedkundige lessen van VOLNEY*);

1799, in 8.^{vo} Hij had eene kostschool opgericht, en te gelijkertijd leverde hij artikels aan verschillende koningsgezinde dagbladen. Een der medewerkers van het *Journal des Débats* geworden, werd hij in 1804 benoemd als hoogleeraar der geschiedenis in de school van *Fontainebleau*, daarna in 1810 bij de akademie van *Rouanen*, en in 1812 te *Orléans*; in het volgende jaar nam hij zijn ontslag, en kwam te *Parijs* wonen, alwaar hij zich uitsluitend met de beoefening der letteren bezig hield. Hij overleed aldaar den 16 Maart 1834. Behalve eene verbeterde uitgave van het *Précis etc. (Kort begrip der algemeene geschiedenis)* van ANQUETIL, 12 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; en het boven reeds vermelde, heeft men van hem: 1.^o *Tableau etc. (Geschiedkundig tafereel der natiën)*, 1809, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Histoire etc. (Geschiedenis van keizer JULIANUS)*, 1817, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} In beide deze werken treft men de gezondste inzigten aan, zoowel met betrekking tot de godsdienst als tot de staatkunde; — 3.^o *De anti-Pyrrhoniaan, of Volledige wederlegging der beginselen, vervat in het 2.^e dl. der Proeve over de onverschilligheid enz. door den abbé DE LA MENNAIS*, 1820, in 8.^{vo} Deze wederlegging vond weinig bijval, en waarlijk de schrijver had niet het beste middel gekozen, om zich met belangstelling te doen lezen: de voorstanders van het nieuwe stelsel overlaadden hem met bespottingen.

JONES (JOHN PAUL), een beroemde zee-officier, in 1736 te *Selkirk* in *Schotland* geboren, begaf zich reeds vroeg in dienst van de *Vereenigde-Staten*, aan welke hij in den onafhankelijkheids-oorlog groote diensten bewees. In 1775 voerde hij het bevel over een klein smaldeel op de *Delaware*. In 1777 durfde hij in *Engeland* landen, in de haven *Whitehaven* in *Cumberland*, welke hij verwoestte. Twee jaren later dreef hij Engelsche fregatten op de vlugt, die eene koopvaardijvloot begeleidden, van welke hij zich meester maakte. Bij deze gelegenheid schonk LODEWIJK XVI hem eenen gouden degen, en versierde hem met de militaire orde van verdienste; het congres kende hem eenen gouden gedenkpenning toe; bij den vrede kwam hij in *Frankrijk* terug, en overleed te *Parijs*, in 1792. Hij heeft *Gedenkschriften* nagelaten, die onder zijn opzigt in het Fransch vertaald, en na zijnen dood in het licht gegeven zijn, *Parijs*, 1798, in 18.^{mo}

JOSUÉ of JOSUA. — Zie JOZUÉ -*Wbk.*

JOUBERT (JOZEF), een man van geest en smaak, de vriend van FONTANES en van CHATEAUBRIAND, die zijn uitgever werd; en aan wien een of twee nagelaten boekdeelen een duurzamer roem verzekeren, dan dien van zoo vele schrijvers, die na gedurende hun leven veel gerucht te hebben gemaakt, bij het volgende geslacht nauwelijks bekend zijn, werd

in 1754 te *Montignac* in *Périgord* geboren. Hij maakte zijne studiën zeer snel in zijne geboorteplaats; begaf zich onder de doctrinarissen, die zijne meesters waren geweest; en na eenigen tijd te *Toulouse* te hebben onderwezen, kwam hij jong en vrij te *Parijs*, alwaar hij spoedig FONTANES leerde kennen, met wien hij eene dier vriendschappen sloot, welke niet dan met den dood eindigen. Zijne verbeeldingskracht trok hem tot de Engelschen; SHAKESPEARE was voor hem het voorwerp eener uitsluitende bewondering; maar FONTANES bragt hem tot de vereering van RACINE terug, en uit zich zelven keerde hij weder tot de ouden en de natuur. Met eenen oorspronkelijken, en, in den waren zin des woords, critischen geest begaafd, bragt hij zijn leven door met lezen, met denken, en met de beoordeelingen en overwegingen op het papier te brengen, welke hij aan zijne vrienden mededeelde, maar welke hij steeds weigerde publiek te maken, wijl hij meende dat zulks te vroeg of te laat was. Bij de Fransche omwenteling nog jong zijnde, zag hij dezelve naderen met eene hoop, even zoo uitgestrekt als zijne menschenliefde; langen tijd geloofde hij aan de mogelijkheid der regering door het groote aantal; maar de verschrikkelijke ondervinding van 1793 matigde zijne maatschappelijk-wijsgeerige denkbeelden, en hij bevond dat de regering der regtvaardigheid steeds genoegzame vrijheid schonk. De eenige openbare be-

diening, welke hij gedurende de omwenteling heeft waargenomen, was die van vrede-regter te *Montignac*. In 1793 trad hij in den echt, en kwam nu *Parijs*, en dan *Villeneuve-sur-Yonne* bewonen. Eerst in 1800 leerde hij CHATEAUBRIAND kennen, die uit *Engeland* terugkwam; maar hunne vriendschap was door FONTANES reeds begonnen, en van den eersten oogenblik hunner ontmoeting af, was het alsof zij reeds sedert lang in vertrouwelijken omgang met elkander waren geweest. Onder het keizerlijk bewind, werd hij door FONTANES tot inspecteur en later tot raad der universiteit benoemd. Hij ging voort met lezen, nadenken, praten en loopen, daar hij bij elk weergestel liever tien uren ver liep, dan dat hij tien regels schreef, en het is op deze wijze dat hij den 3 Mei 1824 zijn leven eindigde. Lang daarna bragt CHATEAUBRIAND, op verzoek der Wed. JOUBERT, uit zijne papieren een *Recueil de pensées* (*Verzameling van gedachten*), bijeen, *Parijs*, 1838, in 8.^{vo}, waarvan slechts een klein getal exemplaren voor zijne vrienden werd gedrukt. Maar vier jaren later herzag een der erfgenamen van JOUBERT, PAULUS RAYNAL, deszelfs handschriften, waaruit hij een' overvloediger oogst verzamelde, en onder den titel van *Pensées, essais et maximes*, *Parijs*, 1842, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}, een werk in het licht gaf, dat door lieden van smaak naast dat van LA BRUYÈRE wordt geplaatst, en dat men na het gelezen te hebben steeds wil herlezen.

JOUFFROY (THEODORUS), in 1796 te Pontets, een dorpje in het Jura-gebergte, van godvreezende ouders geboren, die hem in de grondbeginselen des christendoms opvoedden, waarvan hij in zijne jeugd de voorschriften en wetten onderhield. Na goede classieke studiën, kwam hij in 1814 in de Normaal-school, alwaar hij tot leermeesters der wijsbegeerte ROYER-COLLARD en COUSIN had. De tijd, welken hij in die school doorbragt, had eenen noodlottigen invloed op zijne bestemming: het is van dezen oogenblik dat de ongeloofigheid dagtoekent, in welke hij verviel, en die van hem, in de 19.^e eeuw, den beruchtsten kampvechter der anti-christelijke wijsbegeerte der 18.^e eeuw heeft gemaakt. Deze betreurenswaardige val ging met omstandigheden gepaard, welke hij zelf beschreven heeft. Alvorens dezelve te vermelden willen wij de schoone schildering aanhalen, welke hij schetst van zijn geluk in zijn geloovig vertrouwen: » Het was in den ouderdom van twintig jaren, zegt JOURFROY, dat ik mij met wijsbegeerte begon bezig te houden. Ik was toenmaals op de Normaal-school. . . . Van godvreezende ouders en in een land geboren, waarin het Catholijke Geloof, in het begin dezer eeuw, nog vol leven was, was ik reeds vroegtijdig gewoon om de toekomst des menschen en de zorg voor zijne ziel als de groote zaak des levens te beschouwen, en het geheele vervolg mijner opvoeding had bijgedragen, om

deze gezindheid in mij te versterken. . . . Gerust omtrent den weg dien ik op deze wereld te volgen had, gerust ten opzichte van het doeleinde, waartoe hij mij in de andere moest geleiden, begreep ik het leven in die beide *phasen*, en den dood, die dezelve vereenigt; begreep ik mij zelve, en terwijl ik de bedoelingen van God ten mijnen opzichte erkende, en Hem wegens de goedheid zijner bedoelingen beminde, was ik gelukkig in die voldoening, welke een levendig en zeker geloof in eene leer aanbrengt, welke alle groote vraagstukken, die voor den mensch van belang kunnen zijn, oplost." Ziedaar de taal eener teedero, deugdzaame, godsdienstminnende ziel; zie hier die van eenen overlooper, die tegen de stem van zijn geweten, de godsdienst verlaat. » Ik zal nimmer, dus gaat JOUFFROY voort, den December-avond vergeten, waarop de sluijer, die mij voor mij zelve mijne ongeloofigheid verborgen hield, werd opgeligt. Ik hoor nog mijne stappen in die nauwe en ledige kamer, waarin ik, lang na het uur der rust, voortging op en neder te wandelen. . . . Ik volgde met angst den loop mijner gedachten, die van de eene laag tot de andere in het diepst van mijn geweten doordrongen en die, terwijl zij na elkander de begoochelingen verdreven, welke mij tot dusverre het gezigt beneveld hadden, mij van oogenblik tot oogenblik de omwegen van hetzelfde zichtbaarder maakten. Vruchteloos hechtte ik mij aan die laatste geloofs-

punten, even gelijk een schipbreukeling aan het wrak van zijn schip. . . . Ik ontwaarde alstoen, dat in mijn binnenste niets meer overeind stond. . . . Deze oogenblik was verschrikkelijk; en, toen ik mij des morgens uitgeput op mijn bed nederwierp, scheen het mij toe, mijn eerste, zoo bekoorlijke en genoegelijke leven te zien uitdooven, en achter mij een ander somber en ontvolkt te zien openen, waarin ik voortaan alleen zoude leven, alleen met mijne gedachte, die er mij toe verbande, en die ik gaarne wilde vervloeken. De dagen, die daarop volgden, waren de treurigste mijns levens. Willen zeggen; door welke folteringezelvezelve gekweld werden, zou al te wijdloopig zijn." Men kan deze aanhalingen zonder aandoening niet lezen, en men moet het betreuren te zien hoe een zoodanig vernuft, in deze worstelingen de hand Gods niet erkent, in strijd met den geest der dwaling. Daar hij echter niet kon besluiten, om in het stuk van godsdienst in een treurig scepticismus te leven, zoo vleide zich Jourfroy, van in de wijsbegeerte de oplossing aller raadsels te vinden, welke God, de wereld, den mensch en zijne bestemming betreffen. Hij begon dus met vernieuwden ijver de wijsbegeerte te beoefenen, en de studie was het werk van zijn geheele leven. Eerst repetitor en conferentie-meester bij de Normaal-school, werd hij vervolgens hoogleeraar der wijsbegeerte in het collegie *Bourbon*,

daarna bij de faculteit van letteren te *Parijs*. In 1832 kwam hij in den koninklijken raad van het openbaar onderwijs, in de akademie van zedelijke en staatkundige wetenschappen, en, als afgevaardigde van het *Doubs*-dep.^t, in de wetgevende kamer. In weerwil van de verscheidenheid zijner bedieningen, bleef de beoefening der wijsbegeerte toch altijd zijne voornaamste en geliefkoosde bezigheid. Maar dat genie, hetwelk zoo vruchtbaar scheen te moeten zijn, is onvruchtbaar gebleven, zoo als de menschelijke geest, in opstand tegen het geloof, zulks omvermijdelijk altijd zal zijn. Eenige onvolledige *Mengelingen*, zonder verband, zonder systema, en waarvan de hoedanigheden des stijls, gepaard met eene groote kracht van redenering, wanneer hij de godverzakende, panthiestiche en materialistische leerstellingen bestrijdt, de eenige verdienste uitmaken, is alles wat het wijsgeerig genie van Jourfroy heeft voortgebracht. In de laatste jaren der restauratie rigtte hij het dagblad *le Globe* op, waarvan hij zich, onder medewerking van eenige staatkundige vrienden, met de geheele redactie belastte. Het is in dat dagblad, dat hij in 1825 zijn berucht artikel *Comment les dogmes finissent* plaatste, een artikel waarin met de aangerande leerstellingen, en degene die dezelve bevorderen of verdedigen, en de autoriteiten die dezelve bewijzen, en de eeuwen die in dezelve geloofd hebben, even-

zeer door het slijk der verachting worden gesleept; een artikel dat als zijn proefstuk en programma was, in den oorlog welken hij aan de godsdienst verklaarde. Alles wat hij later heeft geschreven, is er slechts de ontwikkeling en het vervolg van. In dat artikel beschouwt hij in de verte de wijsbegeerte, die haren troon op de bouwvallen der *dogma's* plaatst, en het heelal bestuurt. Hij wist zeker niet, dat het lot van elk wijsgeerig stelsel, in strijd met het geloof, is van door een ander stelsel verdrongen te worden. Hij wist niet dat hij later zelf bres zou schieten in het meest toegejuichte van alle, in dat van zijne oude meesters; het *eclectisme* namelijk, en dat regeringloosheid, misdaad, verdierlijking, slavernij, vernedering der volken, het noodlottige resultaat van al die ijdele stelsels zijn. De werken van JOUFFROY als *filosoof* zijn: 1.^o *Vertaling der volledige werken van THOMAS REID*, hoofd der Schotische school, met stukken, uit de lessen van ROYER-COLLARD ontleend, en eene voorrede des vertalers, 6 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Vertaling der zedelijk wijsgeerige schetsen*, door DUGALD STEWART, 1828—1836; — 3.^o *Mélanges etc. (Wijsgeerige mengelingen)*, 1833, in 8.^{vo}; — 4.^o *Cours etc. (Leergang van het natuurrecht)*, 1833, met een 3.^o dl. na den dood des schrijvers in het licht gegeven; — 5.^o *Nouveaux etc. (Nieuwe wijsgeerige mengelingen)*, door DAMIRON in het licht gegeven, 1842, in 8.^{vo}

Dit boekdeel was nog niet verschenen, toen het reeds een groot gerucht te weeg bragt. Als *publicist*, heeft men van JOUFFROY, behalve *le Globe*, waarover wij reeds gesproken hebben, en waarin hij vele politico-filozofische artikels plaatste, eenige verslagen, welke hij aan de vergadering der afgevaardigden deed, over eenige gewichtige onderwerpen, onder anderen over het vraagstuk van het Oosten. Nog heeft men van hem eene belangrijke Verhandeling over *Algerië*. Men zou wenschen te mogen denken, dat ten minste in zijne laatste oogenblikken JOUFFROY weder met liefde zijne blikken tot die godsdienst wendde, welke zijne eerste levensjaren zoo gelukkig had gemaakt; een brief van den pastoor van *Saint-Jacques du Haut-Pas*, zijne parochie, in de dagbladen van den tijd opgenomen, scheen zulks te beloven. Intusschen, volgens een verschrikkelijk oordeel Gods over de meeste der de godsdienst vijandige filozofen, legde hij, het zij door den dood overvallen, het zij wegens zijnen zwakken wil, het zij wegens eenigen anderen hinderpaal, in zijnen uitersten oogenblik, geenerlei bewijs zijner terugkeering tot het geloof aan den dag. Hij overleed te *Parijs* den 1 Februarij 1842.

JOUFFROY D'ABBANS (CLAUDE FRANÇOIS DOROTHÉE, markies DE), in *Franche-Comté*, in 1751 geboren, beoefende, wjl hij voor den militairen stand werd

bestemd, de wiskundige wetenschappen. Daar hij in eenen hoogen graad met genie voor de werktuigkunde was begaafd, vond hij de stoombooten uit, en trachtte gedurende de emigratie zijne ontdekking, waarvan hij in 1783 op de *Saône* reeds proeven had genomen, ingang te doen vinden. Na vele teleurstellingen en ontmoedigingen, verkreeg hij in 1816 een octrooi, geld en beschermers; maar de besluiteloosheden, die van het begin eener dergelijke onderneming onvermijdelijk zijn, verslonden in weinige jaren de fondsen der deelnemers, en de speculanten, die later kwamen, wisten de voordeelen in hun belang te verzekeren. JOUFFROY verviel in de vergetelheid, daar hij slechts eene geringe jaarwedde had, om van te leven. Hij overleed in 1832 in het invaliden-gesticht. Op een verslag door den heer CAUCHY ontworpen, heeft de akademie van wetenschappen, den 1 November 1840, de door JOUFFROY gedane ontdekking, en de on dankbaarheid, waarmede men zijne diensten heeft beloond, bekrachtigd.

JOUY (VICTOR JOZEF ETIENNE, bijgenaamd DE), een letterkundige, in 1769 te *Jouy*, een dorp bij *Versailles*, geboren; verkreeg door den invloed zijner beschermers, in den ouderdom van 13 jaren eenen onder-luitenant's-post bij een koloniaal-regiment, en maakte in zulk eenen jeugdigen leeftijd, eene

II. DEEL.

reis naar *Guyana*, mede. Later werd hij in *Oost-Indië* aange-steld. In 1790 in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot kapitein bevorderd, en na de in-neming van *Veurne*, op het slagveld tot adjudant-generaal benoemd. In eene der militaire procedures betrokken, welke in 1793 zoo vele officieren naar het schavot voerden, ontsnapte hij enkel aan den dood door naar *Zwitserland* te vlugten. Na den 9 Thermidor in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij in zijnen rang hersteld; maar na zich op den 13 Vendémiaire geen groote voorstander van dien dag te hebben getoond, werd hij in hechtenis genomen en afgezet. Eenigen tijd daarna tot bevel-hebber van *Rijssel* benoemd, duurde het niet lang of hij werd op nieuw gedestituëerd, en na voor de derde maal in zijnen rang te zijn hersteld, verzocht hij om zijn ontslag, dat hij met eene jaarwedde bekam. Van toen af beoefende hij de letterkunde; maar slechts door eenige *vaudevilles* en andere ondeduidende voortbrengselen bekend, was het eerst in 1807, dat hij door zijne opera *la Vestale* de aandacht tot zich trok. Voor dit stuk viel aan den schrijver de prijs ten deel, door het instituut op het beste lierdicht uitgelooft: hetzelfde werd gevolgd door verscheiden andere, waarvan wij slechts willen noemen *Fernand-Cortez*, hetwelk ook zeer veel bijval vond. Eer-zuchtig om roem te behalen, dien hij niet met den toonkunste-

B b

naar behoefde te deelen, deed hij in 1813, in het *théâtre-Français*, zijnen *Tippo-Saëb* uitvoeren; het onderwerp van dit treurspel werd hem ingegeven door de herinnering aan zijnen veldtogt in *Indië*. Dit treurspel en dat van *Sylla*, tien jaren later uitgevoerd, zijn de eenige van dezen schrijver die op het tooneelregister (*répertoire*) zijn gebleven. Met een buigzaam talent begaafd, leverde hij, terwijl hij voor het tooneel werkte, onder den naam van *l'Ermite de la chaussée d'Antin*, aan de dagbladen eene menigte artikels, waarin hij de zeden, de dwaas- en bespottelijkheden der Parijzenaars ten toon stelde; maar door den bijval medegeslept, maakte hij misbruik van de door hem geschapen genre, en leverde zelf verscheiden variatiën op zijnen *Ermite*, die verre beneden het oorspronkelijke zijn. In 1815, verving hij *PARNY* (zie dat Art.-Wbk.) bij de Fransche akademie. Een der vertegenwoordigers der wijsbegeerte van de 18.^e eeuw zijnde, voerde hij in den *Constitutionnel* en in de *Minerve*, en in eene menigte kleinere bladen eenen vinnigen oorlog tegen de restauratie. Ten gevolge daarvan geraakte hij eenige maanden in de gevangenis, hetwelk geen ander uitwerksel had, dan hem het denkbeeld tot twee nieuwe pamphletten te geven: *les Ermites en prison* en *les Ermites en liberté*. Na de omwenteling van 1830, werd hij tot hoofdopziener van de bibliotheek van het *Louvre* be-

noemd. Sedert dat tijdstip was hij even zoo vreemd aan de staatkunde als aan de letteren, en overleed te *Saint-Germain* den 4 September 1846. De *Jour* heeft zelf eene uitgave zijner *Werken* (*Œuvres*) in het licht gegeven, *Parijs*, 1823—27, 27 dl.ⁿ in 8.^{vo}, een al te zware ballast, dan dat dezelve geheel tot de nakomelingschap zou kunnen overgaan. De heer *EMPIS* is hem bij de Fransche akademie opgevolgd.

JULLIEN DE PARIS (**MARCUS ANTONIUS**), in 1775 in de stad, waarvan hij den naam heeft aangenomen, geboren, maakte zijne studiën met het beste gevolg, en na door *Engeland* gereisd te hebben, kwam hij in zijn vaderland terug, alwaar hij de betrekking van adjunct-kapitein in den staf van een Italiaansch legioen aanvaardde. **BONAPARTE**, die zijne talenten op prijs stelde, vertrouwde hem bijzondere werkzaamheden toe, onder anderen de redactie van den *Courier de l'armée d'Italie*, een staatkundig half-officieel bulletin, beurtelings bestemd om aan het leger den inwendigen toestand van *Frankrijk*, en aan *Frankrijk*, de gevoelens en wenschen des legers bekend te maken. Daarna als lid van het inspectie-corps aan de monsteringen der 2.^e militaire afdeeling verbonden, werd hij aan de politie des keizers verdacht, en van zijne papieren beroofd, waarin men echter niets vond, dat hem in de waagschaal kon stellen. Als

Bonapartist, onder de eerste restauratie in ongenade verval- len, gedurende de 100 dagen als royalist verwijderd, rigtte hij bij de terugkomst der BOUR- BONS het dagblad *l'Indépendant* op, dat later de *Constitutionnel* is geworden. In 1817 nood- zaakte FOUCHÉ hem *Parijs* te verlaten. Hij kwam aldaar in 1819 terug, en hield zich voor- namelijk bezig met de *Revue encyclopédique*, waarvan hij, onder medewerking van LAN- JUINAIS, de stichter was. Hij deed verscheiden reizen door *Schotland*, *Engeland* en *Neder- land*, ten einde de weten- schappelijke en letterkundige betrekkingen zijner *Revue* uit- tebreiden, en overleed te *Parijs*, in 1848. Behalve verscheiden dagblad-artikels heeft men van hem: 1.° *De la méthode etc.* (*Over de opvoedingswijze van PESTALOZZI, in het opvoedings- gesticht van Iverdun in Zwitser- land gevolgd, en in oefening gebracht*), *Milane*, 1812, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.° *Introduction etc.* (*Inleiding tot den leergang van de physiologie der hersenen enz.*), *Parijs*, 1808, in 8.^{vo}; — 3.° *Essai etc.* (*Algemeene proeve, van natuur- en zedekundige en intellectueele opvoeding enz.*), *Parijs*, 1808, in 4.^{to}; — 4.° *Esquisse etc.* (*Schets van een ontwerp van geschiedkundige lees oefeningen, enz.*), *Parijs*, 1821, in 8.^{vo}; — 5.° *La France etc.* (*Frankrijk in 1825, of mijn leedwezen en mijne hoop, verhandeling in dichtmaat*), *Parijs*, 1825, in 8.^{vo}

JUMELIN (JOANNES BAPTISTA), een natuurkundige, in 1715 bij *Cherbourg* geboren, maakte zijne studiën bij de Eudisten van *Caen*, daarna kwam hij te *Parijs*, alwaar hij kwartier- meester in een collegie werd. Gedurende de vrije oogenblik- ken, welke hem zijne betrek- king overliet, volgde hij de leergangen der geneeskunde, en legde zich voornamelijk op de natuurkundige wetenschappen toe. Hij was lid van het bu- reau van raadpleging van kun- sten en wetenschappen, en zijne talenten als arts en als natuurkundige hadden hem reeds met roem bekend ge- maakt, toen CHOISEUL-GOUFFIER hem verkoos, om hem op zijn gezantschap naar *Konstantinopel* te vergezellen. Gedurende den geheelen tijd, welken JUMELIN in *Turkijë* doorbragt, hield hij zich bezig met nasporingen in de natuurlijke historie en in de oudheden. Bij het door- kruisen der kusten van de *Zwarte-Zee*, ontdekte hij de bouwvallen der stad *Githium*, waarvan nog geen schrijver ge- wag had gemaakt, en schreef over deze ontdekking eene *Ver- handeling*, welke hij later het instituut aanbood. Op eene innige wijze aan den ongeluk- kigen LAVOISIER en den abbé SPALLANZANI verknocht, droeg hij door zijne werkzaamheden en zijne proefnemingen tot ver- scheiden ontdekkingen dier be- roemde geleerden bij. Tijdens de organisatie der lyceën, werd hij tot hoogleeraar der natuur-

kunde benoemd, en overleed te *Parijs* in 1807. Aan dezen geleerde heeft men de uitvinding eener luchtpomp van een bijzonder zamenstel, van eene nieuwe brandspuit enz. te danken. JUMELIN heeft verscheiden goede werken nagelaten, onder welke men onderscheidt: *Traité etc. (Elementaire verhandeling over de natuur- en scheikunde)*, *Parijs*, 1809, in 8.^{vo}; het 2.^e deel, dat over de natuur-wiskundige wetenschappen moest handelen is in handschrift gebleven. Zijne *Œuvres diverses*, betrekkelijk de wetenschappen en kunsten, waren reeds in 1800, in 8.^{vo} in het licht verschenen.

* JUNG (JOHANN HEINRICH), genaamd STILLING, den 12 December 1740, te *Im-Grund*, in het *Nassausche* van arme ouders geboren, won in het begin zijn bestaan door het kolenbranden, leerde echter later het kleermakersberoep; hield zich daarbij met wetenschappelijke studiën bezig, en trachtte eenen post van schoolonderwijzer te bekomen. Daar hem dit niet gelukte, keerde JUNG tot zijn handwerk terug, bekwam echter weldra eenen post van huisonderwijzer, waarbij hij zoo veel bespaarde, dat hij te *Straatsburg* in de geneeskunde kon studeren. Hierop leefde hij te *Elberfeld*, tot dat hij in 1778, aan de kamerschool te *Lautern* kwam. Toen deze inrigting in 1784 naar *Heidelberg* werd verplaatst, volgde ook JUNG dezelve der-

waarts. In *Marburg*, werwaarts hij in 1787 als hoogleeraar der land- en staats-huishoudkundige wetenschappen werd beroepen, beviel het hem niet zeer, en hij keerde daarom gaarne in 1804 als gewoon hoogleeraar der staatkundige wetenschappen naar *Heidelberg* terug. Hij overleed te *Karlsruhe*, werwaarts hij zich in de laatste jaren zijns levens begeven had, den 23 Maart 1817. JUNG werkte bijzonder gelukkig als oogmeester (*oculist*). Als openbaar onderwijzer schreef hij verscheiden werken over de door hem voorgedragen vakken, zoo als: 1.^o *Lehrbuch der Forstwissenschaft*, 2 dl.ⁿ; 2.^e uitg. *Mannheim*, 1787; — 2.^o *Lehrbuch der Fabrikwissenschaft*, 2.^e uitg. *Neurenberg*, 1794; — 3.^o *Lehrbuch der Handlungswissenschaft*, 2.^e uitg. *Leipzig*, 1799; — 4.^o *Lehrbuch der Staatspolizeiwissenschaft*, *ibid*, 1788; — 5.^o *Lehrbuch der Finanzwissenschaft*, *ib.* 1789. — Verder: 6.^o *STILLINGS Jugend-Jünglings- und Wanderjahre*, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1777; — 7.^o *Autobiographie*, nieuwe uitgave, *ib.* 1806, 6 dl.ⁿ, en *Heidelberg*, 1817; bij uittreksel, *Heidelberg*, 1817; — 8.^o *Geschichte des Herrn VON MORGENTHAU*, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1779; — 9.^o *Geschichte FLORENTIN'S VON FAHLENDORN*, *ibid*, 1781, 3 dl.ⁿ; — 10.^o *Leben der THEODORE VON LINDEN*, *ib.* 1783, 2 dl.ⁿ; — 11.^o *Das Heimweh*, 5 dl.ⁿ, *Marburg*, 1794; — 12.^o *THEOBALD oder der Schwärmer*, *Leipzig*, 1797, 2 dl.ⁿ;

— 13.^o *Scenen aus dem Geisterreiche*, 2 dl.ⁿ; Frankfort, 1817; — 14.^o *Siegesfeier, eine Scene aus dem Geisterreiche*, 2 dl.ⁿ, ib. 1817; — 15.^o *Chrysaon, oder das goldene Zeitalter*, Neurenberg, 1819; — 16.^o *Erzählungen*, 3 dl.ⁿ, Frankfort, 1814—15; — 17.^o *Verklärung*, Neurenberg, 1821; — 18.^o *Gedichte*, door SCHWARZ uitgegeven, Frankfort, 1821. Onder zijnen naam verschenen ook nog: 19.^o *Der graue Mann*, Neurenberg, 1795—1816; — 20.^o *Theorie der Geisterkunde*, ib. 1819, welk laatste werk het grootste opzien baarde, wijl daarin niet alleen de wezenlijkheid der geestverschijningen verdedigd, maar deze zelfs in eenen theosophisch-mystieken zin verklaard worden. De gezamenlijke werken van JUNG verschenen te Stutgard, in 1835, en volgende in 8 dl.ⁿ Van de onder de N.^{os} 6, 12, 13, 19, 20 enz. aangeduide schriften, bestaan er vertalingen in het Nederduitsch.

JUSSIEU (ANTONIUS LAURENTIUS DE), een beroemde kruidkundige, neef van ANTONIUS en BERNARD DE JUSSIEU (zie dat Art. -Wbk.-), in 1747, te Lyon geboren, had juist zijne studiën volbragt, toen zijn oom BERNARD hem naar Parijs riep. In 1770 verving hij den geneesheer LEMONNIER, als kruidkundig betooger (*démonstrateur*) in den plantentuin. Drie jaren later werd hij als lid in de akademie van wetenschappen opgenomen. In 1774 hield hij

zich, gezamenlijk met ANDREAS THOUIN, bezig met het verplanten van den tuin des konings, volgens eene wijze die meer met de vorderingen der wetenschappen strookte. In 1777, werd hij tot administrateur van denzelfden benoemd; maar in 1785, stond hij zijnen leerstoel aan DESFONTAINES (zie dat Art. -Wbk.-) af. Bij de reorganisatie der faculteit van Parijs, in 1804, werd hij tot hoogleeraar bij dezelve benoemd. Sedert 1808 was hij lid van den raad der universiteit. Hij overleed te Parijs, den 17 September 1836. In 1822 werd hij op de lijst der honoraire hoogleeraren geplaatst. De JUSSIEU heeft in het licht gegeven: 1.^o *Rapport etc. (Verslag van een' der commissarissen door den koning belast met het onderzoek van het dierlijk magnetismus)*, 1784, in 8.^{vo} De slotsom van dit verslag is, dat de mensch op zijnen natuurgenoet door de aanraking eenen gevoeligen indruk te weeg brengt; maar de verslaggever schrijft dit uitwensel eerder toe aan de uitvloeiing der dierlijke warmte, dan aan eene nog niet bewezene magnetische vloeistof; — 2.^o *Genera plantarum secundum ordines naturales disposita, juxta methodum in horto regis parisiensi exarata, anno 1774, Parijs*, 1789, in 8.^{vo}; herdrukt met aantekeningen USTERIZ, Zurich, 1791, in 8.^{vo}; 3.^e uitg. Leipzig, 1792, in 8.^{vo} In weerwil van eenige kleine onvolledigheden is dit werk een

der schoonste gedenkstukken, welke de menschelijke geest voor de wetenschap der natuur heeft opgericht, en dat, volgens CUVIER, dezelfde omwenteling in de waarnemende wetenschappen heeft gemaakt, als de scheikunde van LAVOISIER in de proefondervindelijke wetenschappen; — 3.º *Tableau etc.* (Kort overzicht der kruidkundige methode van

BERNARD EN ANTONIUS LAURENTIUS DE JUSSIEU), 1796; — 4.º *Tableau etc.* (*Tafereel der botanische school van den plantentuin*), 1800, in 8.º Deze geleerde is daarenboven de schrijver eener geschiedenis van den *Tuin des konings* van deszelfs stichting tot aan den dood van BUFFON (16 April 1788).

K.

* **KAAU-BOERHAVE** (ABRAHAM).
— Zie **BOERHAVE** (ABRAHAM K.)
-Wbk.-

* **KADLUBKO** (VINCENTIUS), de oudste Poolse geschiedschrijver, die vermelding verdient, te *Karnow* in *Galicië* geboren, werd in 1206 bisschop van *Krakau*, door de beide Poolse koningen **CASIMIR II** en **LESKO V**, in verscheiden gewichtige staatsaangelegenheden gebruikt, en overleed in 1223 als monnik in het Gallicische Cistersienser-klooster *Andrizeinow*. Zijne *Geschiedenis van Polen*, in 4 dl.ⁿ, die tot het jaar 1204 loopt, strekt tot grondslag van alle latere geschiedkundige werken over *Polen*. Zij werd later tot 1424 voortgezet, en verscheen het eerst in druk te *Dobronil*, in 1617, door **FELIX HERBURT** bezorgd; vervolgens in 1712, te *Leipzig*, en werd eindelijk in 1749, te *Dantzic* door **LENG-NICH** uitgegeven.

* **KALKBRENNER** (FRIEDRICH), zoon van **CHRISTIAAN K.** (zie dat Art. -Wbk.-), een beroemde virtuoso op de piano-forte en componist, werd op eene reis van *Cassel* naar *Berlijn*, alwaar zijn vader in 1788, als kapelmeester der koningin van *Pruissen*, een beroep had bekomen, in de

nabijheid van laatstgenoemde stad geboren. Het eerste onderwijs in de toonkunst ontving hij van zijn vader, en van af het jaar 1799, toen deze zich in *Parijs* nederzette, in het conservatorium aldaar zijne verdere ontwikkeling voor de kunst. **NICODOMI** en **ADAM** waren zijne onderwijzers in het klavierspel, **CATEL** in de harmonie. Op het einde van 1803 in *Weenen* gekomen, genoot hij op aanbeveling van **HAYDN**, die den jongen kunstenaar vaderlijk opnam, het onderwijs in het *contrapunt* van **ALBRECHT BERGER**, en kwam alhier in den vrouwelijken omgang met **CLEMENTI** en **HUMMEL**, op het denkbeeld eener ineensmelting der groote ruime speelwijze der Clementische school met de vlugge, bevallig schitterende der Weener, uit welke vereeniging zijne eigene uitmuntende voordragt ontsproot. In 1814 begaf hij zich voor de eerste maal naar *Londen*, en van af dat tijdstip dagteekent zijne wereldberoemdheid. In 1824 trok **KALKBRENNER** met een aanzienlijk vermogen in het privaat-leven terug, en rigtte gemeenschappelijk met **PLEYEL**, de bekende fabriek op, uit welke zulke voortreffelijke vleugelstukken te voorschijn kwamen, en die aan de vervaardiging van

instrumenten te *Parijs* eene zoo groote vlugt gaf. Op aansporing zijner vrienden, besloot hij later, ter voortplanting zijner school, aan talentvolle jongelingen onderwijs in eenen driejarigen leer-gang te geven. Hij voerde een vorstelijk huis, en stond met de aanzienlijke kringen der Parijsche samenleving in onafgebrokene betrekking. Reeds sedert eenigen tijd sukkelende, had hij besloten, om in de baden van *Ischia* genezing te gaan zoeken, toen hem in Junij 1849, in het vlek *Englien* bij *Parijs*, de cholera plotseling in het graf sleepte. Zijne nagelatene weduwe is eene dochter van den generaal d'ESTAING, en achter-nicht van den beroemden admiraal van dien naam; zijn zoon ARTHUR is de waardige erfge-naam zijner talenten.

* KAMENSKY (MICHAËL FEODOROWITSCH, graaf), uit een Poolsch adellijk geslacht gesproten, trad vroeg in Russische dienst, diende met onderscheiding in den Turkschen oorlog, en klom op tot den rang van generaal en veldmaarschalk. Zijne gestrengheid verduisterde zijne overige goede eigenschappen, en zette hem onder CATHARINA en PAUL I terug. Eerst ALEXANDER stelde hem in 1802 weder aan, en droeg hem in 1807 het opperbevel op over de Russische legers in *Polen*, tegen NAPOLEON, hetwelk hij wegens geschillen met zijne ondergeschikte veldheeren, en wegens den ongelukigen uitslag van den veldtogt van 1806 weder verloor. In

1810 verving hij bij het *Moldau*-leger vorst BRAGATION. Hij behaalde eene zegepraal op den groot-vizier bij *Schumla*, doch het mogt hem niet gelukken *Schumla* te veroveren. In October 1810 nam hij echter *Rustschuck* in, en later ook *Giurgewo*, *Szistowa*, *Widdin* en *Nikopolis*. Hij overleed te *Odessa* in 1811.

* KAMPEN (NICOLAAS GOTTFRIED VAN), Nederlandsche geschiedschrijver, in 1776 te *Haarlem* geboren, werd in 1816 onderwijzer aan de universiteit te *Leyden*, en in 1829 hoogleeraar der Nederduitsche taal- en letterkunde, aan het Athenaeum Illustre te *Amsterdam*, welke betrekking hij tot aan zijnen dood, den 15 Maart 1839 voorgevallen, bekleed heeft. Het is aan hem dat men in eene reeks van welgeschreven werken, de geheele geschiedenis der *Nederlanden* en derzelve volkplantingen, uit een staats-aardrijks- en letterkundig oogpunt beschouwd, te danken heeft; tot de voor-naamste zijner schriften behooren: 1.° *Geschiedenis der Krwistogten*, 4 dl.ⁿ, 1822—26; — 2.° *Geschiedenis van Griekenland*, *Delft*, 1827, enz.; — 3.° *Aardrijkskunde van Afrika*, 3 dl.ⁿ 1827—29; — 4.° *De Fransche overheersching in Europa*, 1815—23; — 5.° *Geschiedenis der Nederlanden*, door hem mede in het Hoogduitsch in het licht gegeven, 2 dl.ⁿ, *Hamburg*, 1832—33; — 6.° *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, door OTTO in het Hoogduitsch vertaald,

Erlangen, 1839. Verder schreef hij eene menigte bijzondere Verhandelingen en Antwoorden op prijsvragen.

* **KANARIS** (KONSTANTIJN), in 1785 op het eiland *Ipsara* geboren, was eerst algemeen matroos; daarna kapitein van een klein Grieksch koopvaardijfchip, en bood zich in den Griekschen vrijheidsstrijd in 1822 als aanvoerder van eenen brander aan. In den nacht van den 18 op den 19 Julij deed hij in het kanaal van *Chios* het Turksch admiraalschip, met den Kapudan-pacha, **KARA-ALI**, aan boord, in de lucht springen; hetzelfde deed hij den 19 November met een fregat, ter reede van *Tenedos*. In Augustus 1824 verbrandde hij andermaal een fregat bij *Samos*, en in October deszelfden jaars een korvet in de haven van *Mitylene*; hierop diende hij onder **MIAULIS**, als brander-aanvoerder. In 1825 beproefde hij te vergeefs, om de Turksche vloot te *Alexandrië* te verbranden. In 1826 werd hij kapitein van het fregat *Helias*; in 1827 voor *Ipsara* vertegenwoordiger in de nationale vergadering, en in 1829, als een aanhanger van **CAPO D'ISTRIAS** (zie *ISTRIAS -Wbk.*), tot bevelhebber der citadel van *Nauplia* benoemd. Na het vermoorden van den graaf trok hij naar *Syra* terug, alwaar hij met den titel van scheeps-kapitein der eerste klasse (*pliarch*), en als ridder van de orde des Verlossers, in 1836 overleed.

KAPODISTRIAS. — Zie *ISTRIAS -Wbk.*

KARAMSIN (NIKOLAI MICHAJLOW). — Zie *KARAMZINE -Wbk.*

KAREL X, koning van *Frankrijk*, zoon van den dauphin **PHILIPPUS**, die de zoon was van **LODEWIJK XV**, en broeder van **LODEWIJK XVI** en **LODEWIJK XVIII**, werd te *Versailles*, den 9 October 1757 geboren. Hij ontving bij het H. Doopsel den naam van **KAREL PHILIPPUS**, en droeg tot aan zijne komst tot den troon den titel van *graaf van Artois*. Bij gelegenheid van het huwelijk van zijnen broeder, den graaf van *Provence*, in 1771, door zijnen grootvader tot ridder van den H. Geest benoemd, trad hij den 16 November 1773 in den echt met **MARIA THERESIA** van *Savooije*, die tijdens de uitwijking in 1805 overleed, en bij welke hij drie kinderen verwekte, eene prinses, die jong overleed, en de hertogen van *Angoulême* en van *Berri*. In 1777 verliet deze prins voor de eerste maal *Versailles*, om de havens des koninkrijks te bezoeken, waarin de zorg van **LODEWIJK XVI**, de onder de vorige regering vervallen zee-magt trachtte te herstellen, en na het hof van *Madrid* bezocht te hebben, ging hij in 1782 als vrijwilliger deel nemen aan den veldtogt van *Gibraltar*. In die tijden, waarin de vijanden van het koningschap reeds de gunstige gelegenheid bespieden om eenen waggelenden troon

omvertewerpen, boden de herhaalde onvoorzigtigheden van den graaf van *Artois*, hunner boosaardigheid een aanhoudend voedsel aan. Toen tijdens de bijeenroeping der notabelen, de koning elk zijner beide broeders tot voorzitter van een bureau had benoemd, bewoog de graaf van *Artois* het zijne, om zich tegen elk denkbeeld van hervorming te verklaren, terwijl **MONSIEUR** (later **LODEWIJK XVIII**) zich voor elke toegeving gunstig toonde. Dit verschil in het gedrag der beide prinsen maakte den graaf van *Provence* bij het hof verdacht, en stelde den graaf van *Artois* hoe langer zoo meer aan de vijandschap der revolutionnaire partij bloot. Toen de constituerende vergadering hare eerste zittingen hield, besloot de graaf van *Artois* die, in de tweede vereeniging der notabelen, met de overige prinsen van den bloede, een adres aan den koning had onderteekend, waarin hij zich met nadruk tegen de invoering van elke nieuwigheid verhief, om door eenen eigenhandigen brief de vereeniging der drie orden te bevorderen. Dit gedrag was echter niet in staat om de vooringenomenheid wegtenemen, waarvan hij het voorwerp was. De dag van 14 Julij, die een nieuw tijdperk van gewelddadigheden en moordtooneelen opende, deed hem alles voorgevoelen wat hij te vreezen had, en bewoog hem het koninkrijk te verlaten. Toen de koning zich zonder gevolg en zonder lijfwacht naar de vergadering begaf, vergezelde hem de

graaf van *Artois*; maar op den avond van denzelfden dag verliet hij om *Frankrijk* te verlaten. Hij begaf zich met zijne beide zonen, en de hertogen van *Bourbon* en *Engliën*, naar *Turijn*. Na te *Mantua* eene eerste ontmoeting met keizer **LEOPOLD** te hebben gehad, en eenigen tijd te *Worms* en op het kasteel *Brühl* bij *Bonn* te hebben doorgebracht, vestigde hij zich in 1791, kortstondiglijk te *Brussel*. Hij vertrok vervolgens naar *Weenen*, ontmoette **LEOPOLD** andermaal te *Pilnitz*, waar zich ook de koning van *Pruissen* bevond. Nadat echter **LODEWIJK XVI**, wiens toestand van dag tot dag bedenkelijker werd, zijne goedkeuring aan de constitutioneele acte had gegeven, noodigde hij zijne broeders en den prins van *Condé* uit, om naar *Frankrijk* terugtekeeren, op grond van het dekreet, dat alle Franschen, die voor den 1 Januarij 1792 niet zouden zijn teruggekeerd, als *vijanden van den staat* verklaarde. De graaf van *Artois* antwoordde uit *Coblentz*, dat hij niet kon gehoorzamen aan bevelen, die *klaarblijkelijk door het geweld waren afgeperst*, en die de koning niet zou gegeven hebben, indien hij niet in eenen staat van *ligchamelijke en zedelijke gevangenschap* werd gehouden. Kort daarna verscheen er eene proclamatie, welke zware beschuldigingen tegen de nationale vergadering bevatte. Alle hoop op verzoening verdween. De wetgevende vergadering trad tusschen beide, en handelde zonder eenig ontzag. Den 2 Jan-

uarij 1792 vaardigde zij een besluit uit, waarbij de graaf van Artois in staat van beschuldiging werd gesteld. Vier maanden later trok zij het tractement in, dat hem door de constitutie was toegekend en verklaarde dat zijn lijftogt door zijne schuldeischers in beslag kon worden genomen. De graaf van Artois bevond zich te Hamm in Westfalen, toen hij het berigt van den dood van LODEWIJK XVI ontving. MONSIEUR nam alstoen den titel van regent aan, en gaf aan zijnen broeder dien van luitenant-generaal des koninkrijks. Deze prins vertrok kort daarna naar Petersburg, alwaar hem een vorstelijk onthaal wachtte. De keizerin CATHARINA bood eigenhandig hem eenen prachtigen degen aan, waarvan zij wilde, zeide zij, dat hij zich zou bedienen ter herstelling van den luister van zijn huis; zij beloofde twintig duizend man ter beschikking van den regent te stellen, mits Engeland dezelve zoude bezoldigen. Het kabinet van St. James trad met de verbannen prinsen in onderhandelingen, welke het door berekende vertragingen listiglijk verijdelde. Toen echter de prins zich in 1795 naar Londen had begeven, stelde men te zijner beschikking het fregat *the Jason*, van het smaldeel van den commodore WARREN, en hij vertrok van Portsmouth, door eenige duizenden uitgewekenen vergezeld. Terwijl de Vendeërs, onder aanvoering van CHARETTE, hunne laatste hoop, in den graaf van Artois, wiens

aanstaande komst men hun had aangekondigd, stelden, zoo hadden zij de wapens weder opgevat. Na eenigen tijd langs de westelijke kusten gekruist te hebben, landde de prins den 29 September op *Ile-Dieu*. Indien hij dadelijk naar het vasteland ware overgestoken, zich bij het Vendeesche leger gevoegd, en door den invloed van zijnen naam al de koningsgezinde strijdkrachten van het Westen verzameld had, zoo lijdt het geen twijfel of zijne onderneming zou eenige kans van welgelukken hebben aangeboden. Maar om dit ontwerp ten uitvoer te brengen, werd er eene beradene kloekmoedigheid vereischt, die hem in de gewigtige aangelegenheden zijns levens altijd ontbrak. Daags voor dat de ontscheeping zou plaats hebben, deelde de prins aan de personen van zijn gevolg *dépêches* mede, die hem noodzaakten zich dadelijk naar Londen te begeven (zie CHARETTE-Wbk.). De prins, dien men sedert den dood van den jongen LODEWIJK XVII, MONSIEUR noemde, hield zich slechts korten tijd in Engeland op, en ging tot in 1799, zijn verblijf in Edimburg houden. Omtrent dezen tijd deed hij eene reis naar het vaste land, om zich in Zwitserland bij het legioen van CONDÉ te voegen; maar daar hij hetzelfde in volslagen nederlaag aantrof, haastte hij zich om naar Engeland terugtekeeren. Toen in 1803, het hoofd van het consulaire-bestuur aan de prinsen van het huis van Bourbon het voorstel had laten doen, om

afstand te doen van den troon, antwoordde LODEWIJK XVIII met gepastheid en waardigheid, en MONSIEUR ondertekende den 23 April eene niet minder bepaalde weigering. Toen LODEWIJK XVIII *Zweden* niet meer als eene genoegzaam veilige schuilplaats beschouwde, en naar *Engeland* was overgestoken, alwaar hij het door hem aangekochte kasteel van *Hartwell* bewoonde, begaf ook MONSIEUR in 1809 zich derwaarts, en bleef aldaar, tot dat de ontkenning van den veldtogt van *Rusland*, hem den val van NAPOLEON deed voorzien, en hem alzoo de hoop opende, zijn vaderland weder te zien en de paleizen zijner vaderen te bewonen. In het begin van 1813 begaf de graaf van *Artois* zich naar *Bazel*, van waar hij in *Frankrijk* doordrong. Maar de klagten, die er van wege BONAPARTE op het congres van *Châtillon* over werden ingebragt, en de geheime inzichten van verscheiden kabinetten, wier belangen met die der BOURBONS in strijd waren, deden den prins het bevel toekomen van terugtetrekken. Na de bepalingen van den 31 Maart 1814, drong de graaf van *Artois* zonder tegenkanting door, en met den titel van luitenant-generaal des koninkrijks bekleed, verkondigde hij in den naam zijns broeders, die nog in *Engeland* werd opgehouden, de herstelling des vredes, het einde der dwingelandij, de afschaffing der conscriptie en der belasting van de vereenigde regten. Het te *Parijs* gevestigde provisioneele bestuur, maakte, door zich voor de BOUR-

BONS te verklaren, de restauratie gemakkelijk. Detachementen der nationale garde, gingen op 4 uren afstands MONSIEUR afhalen, die den 12 April 1814 zijne intrede in *Parijs* deed. De algemeene tevredenheid, welke de bijna wonderdadige ontkenning van eenen inval deed ondervinden, die al de belangen van *Frankrijk* bedreigd had, de hoop, welke een beloofde vrede gaf, en vooral gelukkige woorden, in eene gulle uitstorting des harten uitgesproken, hadden de menigte geëlectriseerd. » Niets is in *Frankrijk* veranderd, had de graaf van *Artois* gezegd, ik zie er slechts een Franschman te meer.» Toen hij een zijner appartementen binnentrad, zeide hem iemand van zijn gevolg: » Monseigneur moet wel zeer vermoeid zijn. — Hoe, hernam de prins, zou ik vermoeid zijn op eenen dag als dezen, den eersten dag van geluk, welke mij sedert vijf-en-twintig jaren is te beurt gevallen.» Den 14.^{en} droeg eene acte van den senaat aan MONSIEUR het provisioneel gezag op, in afwachting dat LODEWIJK STANISLAUS XAVERIUS, tot den troon geroepen, de constitutioneele charte zou hebben aangenomen. De graaf van *Artois*, die de verklaring van beginselen, welke men hem vraagde, wilde ontwijken, daar dezelve de erkentenis zoude zijn, eener boven het koninklijk gezag verhevene constituerende magt, antwoordde: » Ik heb kennis genomen van de acte, welke mijnen doorluchtigen broeder tot den troon van *Frankrijk* terugroept. Ik

heb van hem de volmagt niet ontvangen om de constitutie aan te nemen, maar ik ken zijne gevoelens en zijne beginselen, en vrees niet gelogenstraft te zullen worden, met te verzekeren, dat hij er de grondslagen van zal aannemen." In zijnen eigen naam voegde de prins er bij: » Ik bedank den senaat voor hetgene wat hij voor het geluk van *Frankrijk* heeft gedaan, door zijnen wettigen soeverein terugteroepen. Er kan onder ons slechts een gevoel bestaan, al het verledene is vergeten, wij zijn slechts een broeder-volk. Zoo lang als ik aan het hoofd van het bestuur zal staan, en die tijd zal kort zijn, zal ik alles aanwenden, om het algemeene geluk te bevorderen." Deze verzekeringen waren opregt. Indien verscheiden handelingen van dezen vorst gebrek aan doorzicht en bekwaamheid verraden, zal toch de geschiedenis de opregtheid zijner bedoelingen huldigen. De gereede toetreding tot het verdrag, waarbij aan den vreemdeling alle sterke steden werden teruggegeven, door de Franschen sedert 1792 veroverd, en dat de Fransche zee-magt zeer beperkte, werd op eene bittere wijze aan MONSIEUR verweten. Intusschen werden er eenige wijze maatregelen genomen. De regtbanken der douanen werden afgeschaff, en in een antwoord aan het consistorie der gereformeerden, verklaarde MONSIEUR, dat de koning alle Franschen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid, in zijne toegenegenheid begreep.

Kort na den intogt van LODÉWIK XVIII te *Parijs*, was ARTOIS tot kolonel-generaal der nationale gardes van *Frankrijk* benoemd, doch werd later in zijnen ouden titel van kolonel-generaal der Zwitsers hersteld. Even als andere leden zijner familie, wilde hij de departementen bezoeken, en spreidde hij op die reis alom de bevalligheid en goedheid te toon, welke hem eigen waren, zonder echter die behendige staatkunde in het werk te stellen, waardoor HENDRIK IV, de vurigste zamenzweervers (*ligueurs*) tot zijne partij wist over te halen. Den 5 Maart 1815, vernam men op de *Tuileries* de verschijning van NAPOLEON op de kusten van het *Var-dep.* Reeds in den volgenden nacht vertrok MONSIEUR naar *Lyon*, alwaar hij den 8.^{en} aankwam. Maar de vijandelijke gezindheid der geesten noodzaakte hem om in allerijl naar de hoofdstad terugtekeeren. Den 16 Maart verzelde hij den koning naar het wetgevende ligchaam, en zwoer trouw aan de constitutioneele charte, zoowel in zijnen naam als in dien zijner familie. Toen de koning in den nacht van den 19 op den 20, zijn paleis verlaten had, volgde MONSIEUR met den hertog van *Berri*, hem eenige uren daarna, en na zich te *Haspres* (*Fr. Noorder-dep.*) te hebben opgehouden, ging hij zich te *Gend* met het hoofd zijner familie vereenigen. Na de honderd dagen in *Frankrijk* teruggekeerd, presideerde hij, den 26 Julij het kies-collegie van het *Seine-dep.*, en verwierf

aldaar eenen grooten bijval door de bevalligheid zijner manieren en de gepastheid zijner woorden. In de kamer der pairs verzette hij er zich tegen, dat er dankbetuigingen aan den hertog van *Angoulême*, wegens zijn gedrag in het zuiden, zouden gestemd worden. » Het was, zeide hij, tegen misleide Franschen, dat hij zich genoodzaakt had gezien te strijden." Van dien oogenblik af tot op het einde der regering van *LODEWIJK XVIII*, hield de graaf van *Artois* zich steeds van de officieele beweging der staatkunde verwijderd, en wijdde zich aan de oefeningen eener opregte godsvrucht toe, die door de herinnering aan de misslagen zijner jeugd nog versterkt werd. De aanslag, die den 13 Febr. 1820 een einde maakte aan het leven van den hertog van *Berri*, dompelde de koninklijke familie, en voornamelijk den graaf van *Artois*, in eene diepe droefheid, die verzacht werd door de weldra erkende zwangerschap der hertogin van *Berri*. De graaf van *Artois* beschouwde de geboorte des hertogs van *Bordeaux*, die het *kind des mirakels* werd genoemd, als eenen troost des hemels, en als eene schitterende getuigenis der bedoelingen Gods met zijne familie. Nadat *LODEWIJK XVIII*, den 16 September 1824 overleden was, zag zich de graaf van *Artois*, onder den naam van *KAREL X*, tot den troon geroepen. Gelukkige woorden, door hem in den eersten oogenblik zijner regering uitgesproken, werden met geestdrift opgevan-

gen. Terwijl hij den soldaten verbood om de menigte, die op zijnen weg aandrong, terug te doen wijken; had hij uitgeroepen: *Point de halberdes!* en dit bewijs van vertrouwen had levendige sympathie verwekt. De ordonnantie, welke de censuur vernietigde, weinige dagen voor den dood van *LODEWIJK XVIII* hersteld, werd met niet minder geestdrift onthaald. Tegelijkertijd werd er eene algemeene amnestie afgekondigd, ten gunste der deserteurs van het land- en zeeleger, en aanzienlijke sommen werden er op de cassette des konings aangewezen, om tot weldadige doeleinden te worden aangewend. Met geestdrift nam *KAREL X* alle gelegenheden te baat, om zich in het publiek te vertoonen, en het nieuw geworden tooneel van eenen koning van *Frankrijk*, die te paard militaire feesten bijwoont, scheen de vreugde over zijne komst tot den troon nog te vermeerderen. De kunsten waren het bijzondere voorwerp zijner wellillendheid, en ondervonden meer dan eens de uitwerkselen zijner koninklijke milddadigheid. De kamers werden tegen den 22 December bijeengeroepen, en daags te voren werd er eene Mis van den H. Geest gecelebreerd, waarbij de prinsen der koninklijke familie en de grootwaardigheid-bekleeders van den staat in plegtgewaad tegenwoordig waren. Deze godsdienstige plegtigheid, in welke partijdige schrijvers slechts een eerste bedrijf van een slaafsche verbond

van de koninklijke met de geestelijke magt hebben willen zien, mogt in een Catholijk land niet anders dan gepast worden genoemd; de wél begrepen godsdienst is de beste raadgeefster des gezags, even gelijk zij de veiligste waarborg der ware vrijheid is. De koning opende de zitting der wetgevende vergadering met eene redevoering, waarin men de volgende zinsneden opmerkt: » Het vertrouwen der natie zal niet bedrogen worden. Mijne Heeren! ik ken al de pligten; welke de koninklijke waardigheid mij oplegt; maar sterk door mijne liefde voor mijn volk, hoop ik met de hulp Gods den vereischten moed en de noodige standvastigheid te bezitten, om dezelve te vervullen.... De oogenblik is gekomen, om de laatste wond der omwenteling te genezen. De toestand onzer geldmiddelen zal ons in staat stellen, om deze groote daad van regtvaardigheid en staatkunde te volbrengen.... Gij zult, Mijne Heeren! bij de plegtigheid mijner zalving tegenwoordig zijn. Daár, nedergebogen aan den voet van hetzelfde altaar, waar Clovis de heilige zalving ontving, in tegenwoordigheid van Dengenen, die de volken en de koningen oordeelt, zal ik den eed hernieuwen, de wetten van den staat en de door den koning, mijnen broeder, geöctrooijeerde instellingen, te handhaven en te doen naleven.» De zalving had den 29 Mei 1825 met grooten luister plaats. De heilige zalfmiesch (*ampoule*), die sedert verscheiden eeuwen in

de kerk van *Reims* vereerd werd, was in 1793 door een' commissaris der conventie tegen het voetstuk van het standbeeld van *Lodewijk XV* verbrijzeld; maar geloovige handen hadden er fragmenten met een gedeelte van den balsem, dien dezelve bevatte, van bijeengezameld, en deze kostbare overblijfselen dienden tot de zalving van *Karel X*. Deze plegtigheid, welke de koning had doen voorafgaan door eene amnistie aan de staatkundige veroordeelden verleend (28 Mei 1825), had eenen buitengewonen toevloed van belangstellenden uitgelokt, en verscheiden dichters, waaronder *Lamartine* en *Victor Hugo*, bezongen dezelve in schoone verzen. Reeds in de eerste dagen der regering van *Karel X*, hadden verscheiden aanzienlijke leden der liberale partij, gezindheden aan den dag gelegd, die der koninklijke regering gunstig waren. Het ware eene goede staatkunde geweest, om van dezen oogenblik van verrukking gebruik te maken, en zich door redelijke toegevingen van hunnen steun te verzekeren. Indien men nadenkt over al hetgene, wat er sedert 1830 heeft plaats gehad, zal men de overtuiging bekomen, dat deze minnelijke schikking kon plaats hebben, zonder de koninklijke waardigheid in de waagschaal te stellen. Door onvoorzigtige raadslieden beheerscht, sloeg *Karel X* niet genoegzaam acht op de openbare opinie, waarvan de kamer der afgevaardigden de tolk was, en nam eene bekrompene en per-

soneele staatkunde aan, welke hij in zijne goede trouw overeenkomstig de ware belangen van *Frankrijk* oordeelde, maar die hetzelfde in den afgrond moest storten. De misslagen zijner regering sleepten het gevolg na zich van in korten tijd de gelederen eener oppositie te verdubbelen, waarin zich mannen van zeer uiteenlopende gevoelens vereenigden. De wet der *schadeloosstelling* (27 Apr. 1825), waarvan het beginsel regtvaardig was, en die de heer DE VILLELE als eenen wezenlijk staatkundigen maatregel beschouwde, de wet op de *heiligschennis* (20 April 1825), het ontwerp van wet op de drukpers, dat het ministerie genoodzaakt was in te trekken (17 April 1827), de herstelling der boekcensuur (24 Junij 1827), en vooral het af-danken der nationale garde van *Parijs* (29 April 1827), gaven aanleiding tot hevige en aanhoudende aanvallen. Men legde er zich op toe, om den koning voortestellen, als door de geestelijkheid beheerscht, en de geruchtmakende aanklaging van den heer DE MONTLOSIER tegen de *joerweldigingen* van diegene, welke hij de *priester-partij* noemde, scheen aan deze beschuldiging gewigt bijtezetten. Intusschen ging de koning in 1827 naar het kamp van *Saint Omer*, alwaar zeventien-duizend man vereenigd waren, welke de kwaadwilligheid voorstelde, als bestemd om tegen *Parijs* optrekken, ten einde met geweld eene tegen-omwenteling te bewerken. Hij reisde door de de-

partementen der *Oise*, *Aisne* en *Somme*; bezocht meer in het bijzondere het *Noorder-dep.t.*, en scheen evenzeer voldaan over het onthaal dat hem te beurt viel als over den staat van nijverheid, waarvan hij zelf de vorderingen waarnam. Hij kon echter opmerken dat de uitboezeming der algemeene vreugde, door zijne tegenwoordigheid te weeg gebragt, gepaard ging met eene zijdelingsche uitdrukking van wantrouwen, welke de gedragslijn door de regering gevolgd aan een gedeelte der bevolking inboezemde. De publieke opinie toonde zich gunstiger voor de buitenlandsche staatkunde gestemd. Het verdrag ter bevrediging van *Griekenland* den 6 Julij 1827, tusschen *Frankrijk*, *Groot-Brittannië* en *Rusland* onderteekend, droeg de algemeene goedkeuring weg, en het nationale eergevoel juichte de overwinning van *Navarino* toe (zie RIGNY), zonder in aanmerking te nemen, of dezelve wel zoo zeer de ware belangen van *Frankrijk* als die van *Engeland* diende. Kort daarna ging er te *Toulon* een zee-leger naar *Morea* onder zell, en KAROL X. kon als de bevrediger van *Griekenland* beschouwd worden. Nadat op den 3 November deszelfden jaars, eene koninklijke ordonnantie de kamer, waarvan de meerderheid, door de dagbladen onder den naam van *drie honderden* aangeduid, het ministerie ondersteunde, ontbonden had, werden de kies-collegiën opgeroepen. Bij gelegenheid der verkiezingen

borsten er te *Parijs* ernstige onlusten uit; het bloed vloeide in eenige straten, en er werd eene eerste proeve van barrikaden genomen. De uitslag der verkiezingen bedroeg de verwachting van het ministerie, en KAREL X stelde den 4 Januarij 1828, een nieuw kabinet zamen waarvan de heer DE MARTIGNAC (zie dat Art. -*Wbk.*-) voorzitter werd. Dit ministerie, najverig om de regering met de publieke opinie te verzoenen, begon met handelingen die de goedkeuring der gematigde leden van de liberale oppositie wegdroegen. Het droeg *gemeentelijke* en *departementale* wetten voor, en deed de ordonnantie van den 16 Junij uitvaardigen, die het getal der kweekelingen der kerkelijke scholen tot 20 duizend bepaalde, en tevens het regt van beheer dier scholen aan elk lid eener niet geautoriseerde congregatie verbood (zie FEUTRIER). Deze, tegen de Jesuiten gerigte, maatregel gaf van de zijde der bisschoppen aanleiding tot ernstige vertoogen, bijeenverzameld in eene memorie, in den naam van het Fransche episkopaat door den kardinaal DE CLERMONT-TONNERRE (zie dat Art.) den koning aangeboden. Nadat er eenige wijzigingen in de toepassing der ordonnantiën waren gebragt, besloten de bisschoppen er zich aan te onderwerpen. Na de sluiting van de zitting der kamers, den 12 Augustus 1828, begaf KAREL X zich op reis, om de steden *Metz*, *Luneville*, *Stratatsburg*, *Mul-*

II. DEEL.

hausen enz. te bezoeken. Eene groote geestdrift openbaarde zich langs zijnen geheelen weg, en *de Elzas* onderscheidde zich door het onthaal den koning bewezen, dien deze reis zeer gelukkig maakte. Na de opening der zitting van 1829, die den 27 Januarij plaats had, werd het kabinet door eenige gedeeltelijke verplaatsingen gewijzigd, welke geschikt schenen om het ministerie MARTIGNAC te versterken. Doch weldra bragt een geschil van voorrang, dat bij gelegenheid van de aanbieding der departementale en municipale wetten ontstond, eene wrijving tusschen de kamer en het ministerie te weeg. De rechterzijde, door den heer DE LA BOURDONNAYE aangevoerd, stemde met de linkerzijde, en deze overeenstemming bragt de ontbinding van het kabinet te weeg, dat bij gebrek aan steun, zoowel in de kamer als aan het hof, zijn ontslag moest nemen. Den 8 Augustus 1829 trad er een nieuw ministerie op, waarvan de prins DE POLIGNAC, de bijzondere vriend des konings, den 17 Novb. daaropvolgende, tot president werd benoemd. Dit is een der groote misslagen van KAREL X. De zamenstelling van een zoodanig ministerie, strijdig met alle regelen van het vertegenwoordigend bestuur, werd met eene verontustende verbaasdheid vernomen. Men zag in deze handelwijze, welke niets had doen voorzien, de aankondiging eener openbare scheuring tusschen het koninklijk gezag en de kamer der afge-

C c

vaardigden, en een voorlooper van de staatkundige streken (*coups d'état*). Vruchteloos stelden de heeren COURVOISIER en DE CHABROL, die eerst tot leden van dat kabinet waren benoemd, aan den koning de gevaren voor, aan welke hij zich, door van den constitutioneelen weg afte wijken, blootstelde; KAREL X, die voor het overige steeds genegen was, de charte te handhaven, was onverzettelijk, en het ontslag dezer beide ministers werd aangenomen. Intusschen werd er tot eenen krijgsgloft tegen *Algiers* besloten, en het bevel over denzelven aan den heer DE BOURMONT (zie dat Art.) toevertrouwd. Gedurende de toebereidselen tot denzelven, werden de kamers bijeengeroepen. In de koninklijke zitting van den 2. Maart 1830, wenschte de koning zich geluk, met het aandeel dat *Frankrijk* onder zijne regering aan de wedergeboorte van *Griekenland* had gehad; hij sprak over het ontwerp om de leden van het huis van *Braganza* te verzoenen; hij stelde de tuchtiging voor, welke hij den dey van *Algiers* hoopte op te leggen, en die ten voordeele der geheele Christenheid zou moeten dienen; eindelijk drong hij aan op de geheiligde regten der kroon, en gaf te kennen dat hij er verre van verwijderd was, om de overdrevene klagten eener stelselmattige oppositie voor de uitdrukking van den wensch der natie te houden. Daarop werd het berucht adres ontworpen en door 221 afgevaardigden ondertekend, bij hetwelke men den vorst op het gevaar opmerkzaam maakte, dat

er in het behoud van een ministerie was opgesloten, welks bedoelingen in strijd met die der kamer en met den wensch van het geheele koninkrijk waren. De koning toonde zich door dit adres beleedigd, en verklaarde dat zijne besluiten onveranderlijk waren. De kamer werd geschort, en kort daarna ontbonden; ofschoon het ligtelijk te voorzien was, dat nieuwe verkiezingen in zulke tergende omstandigheden gedaan, onmisbaar voor den troon eene kamer zou brengen, die met denzelfden geest bezield was. Op denzelfden tijd, waarop deze noodlottige verdeeldheid tusschen den koning en de kamer der afgevaardigden uitborst, teisterden talrijke branden, die indien zij niet het uitwerksel van het toeval waren, ten doel schenen te hebben om de bevolking te verbitteren, verscheiden gewesten, en vooral het voormalige *Normandië*. In weerwil aller pogingen, kon de politie er de bewerkers niet van ontdekken. Den 25 Mei ging de vloot, tegen *Algiers* bestemd, onder zeil. Tegenwinden hadden er het vertrek van vertraagd, en hielden haar vervolgens bijna drie weken in de baai van *Palma* op. Den 13 Junij ankerde zij in de baai van *Sidi-Ferruch*, de landing geschiedde, en reeds des avonds had het leger zijne eerste positie ingenomen. Den 4 Julij gaf het *Keizerfort* zich over, en den 5 capituleerde HUSSEIN, dey van *Algiers*. Het kon niet missen of eene zoo wel bestuurde overwinning, moest nuttige uitkomsten opleveren.

Bijna onmiddellijk na de inneming van *Algiers*, onderwierp de bey van *Tittery* zich aan den opper-bevelhebber, en een der zonen van DE *BOURMONT* ging de onderwerping van den bey van *Oran* ontvangen. Deze, voor *Frankrijk* zoo roemrijke en voor de beschaving zoo voordeelige, overwinning scheen geschikt om den troon van *KAREL X* te bevestigen. Maar reeds was de staatswagen den weg der omwentelingen ingeslagen, zonder dat het mogelijk was denzelfden tegentehouden. Den 23 Julij was de uitslag der verkiezingen bekend. De proclamatie, door den koning uitgevaardigd, had geen ander uitwerksel gehad, dan zijne waardigheid in de waagschaal te stellen. De 221 waren alle herkozen. Om zich uit den neteligen toestand te redden waarin hij gewikkeld was, zocht *KAREL X* een redmiddel in artikel XIV der charte, van dezen inhoud: » De koning is het hoofd van den staat, beveelt de land- en zeemagt, verklaart oorlog, sluit vredes-, bondgenootschap- en handelverdragen, benoemt tot alle ambten der openbare administratie, en vaardigt reglementen en ordonnantiën uit, die hij ter uitvoering der wetten en tot veiligheid van den staat noodzakelijk oordeelt." Overtuigd dat dit artikel hem magtigde, om in zekere gevallen als dictator optetreden, vaardigde hij, op rapport van een' zijner ministers, den 25 Julij ordonnantiën uit, door welke de kamer der afge-

vaardigden ontbonden, de vrijheid der drukpers geschoot, het aantal der kiezers en dat der afgevaardigden aanmerkelijk verminderd, en de wijze van verkiezing geheel veranderd werd. Deze ordonnantiën bragten onder de massa der bevolking een gevoel van verschrikking en smart te weeg. De te *Parijs* tegenwoordig zijnde afgevaardigden en de oppositie-bladen haastten zich om te protesteren. De fabrikanten sloten hunne werkplaatsen, en ontsloegen hunne werklieden, die weldra een geducht leger vormden. In den loop van den dag van den 27, werden er op verscheiden punten toebereidselen tot tegenstand gemaakt. De gendarmerie, die de bijeenscholingen wilde verstrooijen, werd verdreven. De linietroepen, bestemd om haar te ondersteunen, weifelden. Weldra vielen het stadhuis, het arsenaal en de prefektuur van politie in de magt der opstandelingen. De kazerne *Babylone*, door de Zwitsers bezet, werd ingenomen, en de koninklijke garde moest op verscheiden punten terugwijken. De heer *LAFITTE*, lid van de kamer der afgevaardigden, die zich den 28 naar *St. Cloud* had begeven, om in den naam zijner te *Parijs* tegenwoordig zijnde ambtgenooten, als voorwaarden van vrede, de intrekking der ordonnantiën, de afdanking van het ministerie, en de herstelling der nationale garde te vragen, kwam terug, zonder tot den koning te hebben kunnen naderen. Den

volgenden dag was de koninklijke zaak verloren. Linie-regimenten hadden zich met het volk vereenigd. De koninklijke garde had zich genoodzaakt gezien terugte wijken; het *Palais Royal*, het *Louvre* en de *Tuileriën* waren in de handen der opstandelingen gevallen, en de driekleurige vlag wapperde te *Parijs* alom. KAREL X, overrompeld en ter neer geslagen wegens eene gebeurtenis die ligtelijk was te voorzien, en tegen welke zijne onvoorzigtige ministers niet de minste voorzorg hadden genomen, vertrok met zijne familie van *St. Cloud*, in den nacht van den 30, en zoodra hij te *Rambouillet* was aangekomen, vaardigde hij drie ordonnantiën uit, waarvan de eerste die van den 25 Julij introk, de tweede benoemde een nieuw ministerie, en de derde beriep de kamers tegen den 3 Augustus. Deze ordonnantiën werden door den heer DE Sussy naar de kamer der afgevaardigden overgebracht, die er niet de minste notitie van nam. Reeds op den 29 had zich eene municipale commissie georganiseerd, zamengesteld uit de heeren J. LAFFITTE, CASIMIR PERRIER, DE LOBAU, DE SCHONEN, AUDRY DE PUIRAVEAU en MAUGUIN, en hare eerste handeling, na de nationale garde hersteld te hebben, was den hertog van *Orléans* tot den troon te beroepen. KAREL X schreef zelf aan dien prins, om hem tot luitenant-generaal van het koninkrijk aantestellen, en den 2 Augustus ondertekkende hij te *Rambouillet* de volgende hood-

schap, bevattende de acte van zijnen afstand, en die van zijnen zoon den hertog van *Angoulême* (zie dat Art.), ten gunste van den hertog van *Bordeaux*, eene acte, die op last van den hertog van *Orléans*, reeds den folgenden dag in het register van den burgerlijken staat van het koninklijke huis, en in de archiven van de kamer der pairs werd ingeschreven: » *Rambouillet*, den 2 Augustus 1830. Mijn neef, ik ben al te zeer begaan met de rampen, die mijn volk treffen, of die het zouden kunnen bedreigen, dan dat ik niet op middelen zou bedacht zijn, om dezelve voortekomen. Ik heb alzoo het besluit genomen, om de kroon nederteleggen ten gunste van mijnen kleinzoon, den hertog van *Bordeaux*. De dauphin, die mijne gevoelens deelt, doet evenzeer afstand van zijne regten, ten gunste van zijnen neef. Gij zult dus, in uwe hoedanigheid van algemeen stadhouder des koninkrijks, de komst van HENDRIK V tot de kroon laten proclameren. Daarenboven zult gij alle maatregelen nemen, die u betreffen, om den vorm der regering gedurende de minderjarigheid van den nieuwen koning vaststellen. Ik bepaal mij alsnu tot de bekendmaking dezer beschikkingen, als middel om nog vele onheilen voortekomen, enz. *Geteekend* CHARLES en LOUIS-ANTOINE." Intusschen verdroeg KAREL X. zijnen nieuwen rampspoed met eene kalmte, die niet zonder waardigheid was, begaf zich bij kleine dagreizen

naar *Cherbourg*, door zijne lijfwacht en vijf commissarissen vergezeld, die door het provisioneel bestuur belast waren, om hem tot aan de plaats zijner inscheeping te begeleiden. Den 16 ten 9 ure des morgens van *Valogne* vertrokken, kwam hij binnen 4 uren te *Cherbourg* aan, en zonder zich in de stad optehouden, begaf hij zich dadelijk naar de reede. Omtrent zestig personen, waaronder men den generaal *LAROCHEJAQUELIN*, het waardige lid zijner heldhaftige en ongelukkige familie, onderscheidde, verlieten met den vervallen vorst *Frankrijk*. Toen *KAREL X* den 17, in de reede van *Spithead*, in het gezigt van *Portsmouth* was, schreef hij aan den koning van *Engeland*, die hem deed antwoorden, dat hij in *Groot-Brittannië* geen ander onthaal kon verwachten dan dat van eenvoudig partikulier en, na eenige weifelingen, koos hij het kasteel *Holyrood* in *Schotland*, dat hij gedurende zijne eerste ballingschap eenigen tijd bewoond had, tot verblijfplaats. Het strenge luchtsgestel aldaar bewoog hem in 1832 naar het vasteland overtesteken, en hij ging met zijne familie het *Hradschin* te *Praag* bewonen, alwaar de keizer van *Oostenrijk* een gedeelte van het oude paleis *der Burg* te zijner beschikking had gesteld. Redenen van welvoegelijkheid deden hem na verloop van eenigen tijd besluiten de hoofdstad van *Boheme* te verlaten. Hij vreesde de beschikkingen des keizers in den weg

te staan, die wel kon verlangen naar *Praag* te komen of er eenen onderkoning te zenden. De vorst wilde nader bij *Italië* zijn, en in de maand Mei 1836 huurde hij het kasteel *Grassenberg*, bij *Görz*, dat aan den graaf *CORONINI* toebehoorde. Bij het verlaten van *Praag*, schonk *KAREL X* aan de hoofdkerk eene prachtige verguld-zilveren monstrans, en ontving van de bevolking talrijke bewijzen van eerbied. Hij begaf zich eerst naar *Tœplitz*, alwaar eenige Franschen hem kwamen bezoeken. Verplicht om die stad te verlaten, wijl het door hem betrokken huis voor den koning van *Pruissen* gehuurd was, werd hij door eene vrij ernstige ongesteldheid van den hertog van *Bordeaux* te *Budweis* in eene herberg opgehouden. Daar men zich niet naar *Görz* kon begeven zonder door gewesten te trekken, waar de cholera heerschte, huurde de hertog *DE BLACAS* voor den koning het kasteel van *Kirchberg* bij *Weenen*. De koninklijke familie had aldaar een aangenaam verblijf; doch daar zij er den winter niet wilde doorbrengen, vertrok *KAREL X* den 8 October van daar. Bij zijne aankomst te *Görz*, scheende de koning afgetrokken, en sprak dikwerf over zijn naderend einde. Den 1 Novb. overviel hem eene in schijn ligte ongesteldheid, welke hem echter niet belette, om als een ware Christen het Allerheiligen-feest te vieren. Den volgenden dag woonde hij het officie voor de overledenen bij.

Tusschen zijne beide klein-kinderen geplaatst, verklaarde hij hun het *Dies irae*, met eene warmte van uitdrukking, die hen levendig trof. Uit de kerk terugkeerende, zeide hij tot degene die hem omringden: » Het is eene heilzame gewoonte aan ons onvermijdelijk uiteinde te denken: deze gedachte doet ons over de handelingen onzes levens waken; zij is de troost in onze rampen . . . Ik heb wreede beproevingen ondergaan, en heb dezelve geduldig verdragen, in de hoop dat God mij daarvoor in de toekomst genadig moge zijn." KAREL X had zich sedert zijn vertrek steeds gelaten in zijn lot getoond; hij sprak echter gaarne over *Frankrijk*, en onderhield zich met belangstelling over de gebeurtenissen, die er plaats hadden. Met vreugde vernam hij de bevrijding der gevangenen van *Ham*, en was gevoelig bij den dood van den heer DE CHADROL, zijnen ouden minister. Den 4, feestdag van den H. CAROLUS BORROMEUS, beving den vorst onder de heilige Mis eene huivering; hij ontving echter nog eenige personen; maar de verzwakking zijner stem, en de verandering die binnen weinige uren in zijne gelaats-trekken plaats had, gaven zijner familie groote bekommering, die nog vermeerderde, toen men in de ziekte van den ouden vorst, al de kenteekenen der cholera waarnam. Van de noodzakelijkheid onderrigt, om de troostmiddelen der Kerk te ontvangen door denzelfden kardinaal DE LATIL, die in den treurigen

nacht van den 13 Februarij 1820, den hertog van *Berri* in zijne laatste oogenblikken had bijgestaan, verzocht KAREL X met nadruk en gelatenheid om dezelve. De eerwaardige bisschop van *Hermopolis* (zie FRAYSSINOUS) kwam ook, om den stervenden koning zachte en treffende vermaningen en opwekkingen te spreken. Nadat de prelaat hem gevraagd had of hij in dezen uitersten oogenblik aan diegene vergaf, welke hem leed berokkend hadden, antwoordde hij: » Ik heb hun reeds sedert lang vergeven, nog op dezen oogenblik vergeef ik hun van ganscher harte . . . Dat de Heer hun, en mij genadig zij . . . !" En terwijl hij eenen oogenblik in inwendige overweging trad, bad hij voor *Frankrijk* en zegende het. KAREL X gaf den geest op Zondag den 6 November 1836, ten half twee ure na middernacht. Zijn lijk werd gezalfd, en zijn hart in eene looden bus geplaatst. Den 11 werd de doorkist des vorsten naar de Franciskaner-kerk van *Görz* gebragt, en in den grafkelder der graven van *Thurm* bijgezet. Dus eindigde deze ongelukkige vorst, die in gewone tijden op den troon een andere HENDRIK IV had kunnen zijn. Godsdienstig, bescheiden, weldadig, met eene beminnelijke waardigheid, eene verdraagzame godsvrucht en eene onbegrensde edelmoedigheid begaafd, scheen hij al de hoedanigheden te vereenigen, die den regtschape man uitmaken. Opregtelijk aan de belangen des volks verknocht, had hij het

ongeluk van zich te bedriegen in de keuze der middelen, om hetzelfde gelukkig te maken, en zich van ministers te doen omgeven, die blind genoeg waren om zijne dwaling te deelen, of zwak genoeg, om tegen hun geweten aan, zich aan bevelen te onderwerpen die, terwijl dezelve den troon in de waagschaal stelden, tevens de geheele maatschappij met het grootste gevaar bedreigden.

KAREL XIV of KAREL JAN (JOANNES BAPTISTA JULIUS BERNADOTTE), koning van *Zweden* en *Noorwegen*, den 26 Januarij 1764 te *Pau* (Fr. dep.^t der *Neder-Pyreneën*) geboren. Zijne ouders bestemden hem voor de pleitzaal, maar hij verkoos het wapenbedrijf, en nam in 1780 dienst bij het regiment *royal-marine*. Bij het uitbarsten der omwenteling onder-officier zijnde, deden hem de omstandigheden, zijne wakker- en dapperheid eene snelle bevordering erlangen; in 1792 werd hij kolonel, in 1793 brigade-generaal, in 1794 divisie-generaal; in die hoedanigheid bij het leger van *Sambre en Maas* geplaatst, droeg hij krachtadig bij, tot den voorspoed van hetzelfde. In 1797 tot het leger van *Italië* beroepen, ontmoette hij aldaar voor de eerste maal den generaal BONAPARTE, die hem met onderscheiding behandelde, doch die weinig behagen in hem vond, en droeg op eene schitterende wijze bij tot de uitvoering van zijn plan van veldtogt. Toen BONAPARTE

besloot, om, bij gelegenheid der gebeurtenissen van den 18 Fructidor, aan het directorium een adres te zenden, ontwierp BERNADOTTE, na eenige weifeling, er een in eenen geheel verschillenden toon, en de regels der ondergeschiktheid verachtende, zond hij zelf het aan het directorium. BONAPARTE scheen er door gekrenkt, doch desniet-tegenstaande zond hij hem, na de *praeliminaria* van *Leoben*, met de op den vijand veroverde vaandels naar *Parijs*. De regering droeg hem alstoen het bevel op over de militaire afdeeling van *Marseille*, alwaar de anarchie heerschte, en door eene gelukkige mengeling van voorzigtigheid, zachtmoedigheid en fermitieit, wist hij er de rust en den vrede te herstellen. Hij begaf zich daarop naar *Italië* en zag BONAPARTE weder, aan wien hij uit zeer verhevene beweegredenen aanraade, den vrede te teekenen. Vóór dat BONAPARTE zich op weg begaf, om het door hem ondertekend verdrag naar *Parijs* over te brengen, ontnam hij hem de helft zijner afdeeling, en gelastte hem met het overige gedeelte naar *Frankrijk* terugtekeeren. Over eenen maatregel gebelgd, die hem vijandelijk toescheen, beschuldigde BERNADOTTE den generaal-en-chef openlijk van heerschzucht, en besloot een commandement te vragen, dat hem van denzelven verwijderde. Te gelijkertijd schreef hij aan BONAPARTE: *Ofschoon ik mij over U heb te beklagen, zal ik, terwijl ik mij*

van U verwijder, niet ophouden de grootste achting voor uwe talenten te koesteren. BONAPARTE antwoordde hem door eenen brief, in welken hij hem zijne vriendschap betuigde, en hem van wege het directorium de 17.^e militaire afdeeling aanbood, waarvan *Parijs* de hoofdplaats was. Kort daarna tot het bevelhebberschap van het leger van *Italië* benoemd, gelastte een nieuw bevel van het directorium hem, om zich als afgezant naar *Weenen* te begeven. In deze zending dacht BERNADOTTE eene listige kuiperij van BONAPARTE te zien, om hem te verwijderen, zoodat hij dezelve eerst na eene groote weifeling aannam. Den 8 Februarij 1798 te *Weenen* aangekomen, gelukte het hem den keizer gerust te stellen ten opzichte der ondernemingen van BERTHIER op *Rome*, en van BRUNE op *Zwitserland*. Alles scheen zich voor het overige naar het verlangen van *Frankrijk* te plooijen; maar toen het directorium aan BERNADOTTE het bevel had gegeven, van onmiddellijk de nationale vlag op zijn hôtél te plaatsen, koos hij eenen feestdag uit, om de driekleurige vlag uittesteken, waarop men de woorden: *Vrijheid, gelijkheid* las. De gekozen oogenblik moest eene uitarting schijnen, en de door het feest reeds opgewonden bevolking van *Weenen*, drong op het gezantschaps-hôtél aan, en verwoestte hetzelfde. BERNADOTTE, die aan de menigte ontzag dacht inteboezemen, had zich met de sabel in de hand aan de deur

vertoond, doch werd spoedig genoodzaakt zich te verwijderen, en zich met zijn gevolg in eene kamer te verschansen. Hij rigtte eene nota aan den keizer, waarin hij te kennen gaf, dat, indien hij geene behoorlijke voldoening ontving, hij *Weenen* verlaten zoude. Hij verliet genoemde hoofdstad werkelijk den 15 April, en kwam te *Rastadt*, om aldaar de bevelen van zijne regering aftewachten. Het directorium toonde zich eerst gestemd, om de nationale eer, in den persoon van zijnen gezant gehoond, te wreken, en wilde aan BONAPARTE het bevel over het leger van *Duitschland* geven; maar terwijl deze aantoonde dat er in deze zaak van den kant van BERNADOTTE veel berispelijks was geschied, hield hij het besluit van het directorium tegen, en ontving van hetzelfde volmagt om dit ernstig geschil bijteleggen. BONAPARTE offerde zonder bedenken BERNADOTTE aan het verlangen op, om den vrede te behouden, en welligt ook aan de geheime vreugde, om zijnen invloed te verminderen. BERNADOTTE, diep beleedigd, weigerde in het begin elk militair commandement; in November 1798 nam hij echter dat van het observatie-leger aan den *Rijn* aan. Omtrent dezen tijd was hij in den echt getreden, met Mejufvr. CLARY, de dochter van eenen rijken handelaar te *Marseille*, welker zuster met JOZEF BONAPARTE gehuwd was. Deze vereeniging bragt geene toenadering tusschen de beide mededingers te weeg. Nadat BONA-

PARTE tot den togt naar *Egypte* vertrokken was, bleef BERNADOTTE alleen op het tooneel der handelingen, en na den 30 Prairial, beriep de zegevierende partij hem tot het ministerie van oorlog. Niettegenstaande de hatelijke beoordeelingen, te *St. Helena* door NAPOLEON over hem uitgesproken, die hem beschuldigde van niets dan dwaasheden te hebben gedaan, is het zeker, dat hij het leger reorganiseerde, de infanterie vermeederde, de ruitery van paarden voorzag, de strijdkrachten van *Frankrijk* in goede orde regelde en de overwinning van *Zurich*, en die in *Noord-Holland* op de Anglo-Russen door BRUNE voorbereidde. De minister, die hem in het ministerie van oorlog opvolgde, deed hem hierin regt wedervaren, toen hij zijn verslag aan het directorium over den voorspoed der Fransche wapens, eindigde met de woorden: *Ik kan mij niet het minste deel aan deze overwinningen toeschrijven, zij zijn alle door mijnen voorganger voorbereid.* Het was de invloed van SIEYÈS, die BERNADOTTE uit het ministerie verwijderde. Nadat het directorium in zijn besluit had verklaard, dat hij zijn ontslag had gevraagd, antwoordde BERNADOTTE: *Ik ontvang, Burgers directeurs, uw besluit en den verplichtenden brief, die hetzelfde vergezelt; gij neemt het ontslag aan, dat ik niet gevraagd heb.* Toen BONAPARTE, uit *Egypte* teruggekeerd, de be-ruchte omwenteling van den 18

Brumaire bewerkte, begaf BERNADOTTE, op uitnoodiging van zijn' zwager JOZEF, zich naar de straat *Chantereine*. Onder-rigt van het plan van den dag, en aangespoord om zich met de veldheeren te vereenigen, die den held van *Italië* omringden, zeide hij: *Generaal, ik begrijp de vrijheid anders, uw ontwerp doodt dezelve.* — *In dat geval, hernam BONAPARTE, zult gij in mijn huis blijven, tot dat het besluit der ouden verschenen is.* — *Ik behoor niet tot die veldheeren,* zeide verder BERNADOTTE, *die zich in hechtenis laten nemen. Bedenk dat alles wat u omringt, mij even zoo goed kent als u.* — *Wel nu, beloof mij van niets te zullen ondernemen.* — *Uit mij zelven heb ik geenerlei plan om te handelen; maar indien ik bevelen ontvang van hen, die regt hebben er mij te geven, zal ik elke onwettige poging tegen de gestelde magten bestrijden.* — *Ik ben daarom-trent gerust, hernam BONAPARTE, ik heb mijne maatregelen genomen, opdat noch de raden, noch het directorium, tot iemand hunne toevlugt kunnen nemen; en ik verlaat mij op uwe belofte, van niets uit u zelven te zullen ondernemen.* BERNADOTTE was dus werkeloos bij de gebeurtenissen tegenwoordig: eenen oogenblik koesterde hij de hoop, dat deze *coup d'état* zou mislukken; daar echter het goed geluk van BONAPARTE de overhand behield; onderwierp hij zich, en kwam weldra zelfs in den staats-raad. BONAPARTE oordeelde zelf

niet geraden, eenen man, die zoo veel invloed uitoefende en gewigt bezat, uit de staats-aan gelegenheden te verwijderen. BERNADOTTE naar het westen gezonden, slaagde er in eene nieuwe landing te beletten, welke de Engelschen te *Quiberon* wilden beproeven, en herstelde spoedig de orde in dat land. Eensklaps kwijnde op dat tijdstip zijne gezondheid, en het gerucht verspreidde zich dat hij vergeven was. Hij verliet *Bretagne*, ontevreden op den eersten consul, en gebelgd, dat aan hem het opperbevel over den togt naar *St. Domingo* niet was opgedragen. Desniettegenstaande ontving hij bij de oprigting van het keizerrijk den veldmaarschalksstaf (Mei 1804), werd met den groot-arend versierd, en tot chef der 8.^e cohorte van het legioen van eer benoemd; waardigheden en eere teekens, welke hij, ondanks zijne republikeinsche beginselen, aannam, en zelfs in weerwil van den hardnekkigen tegenstand, welken hij in den staatsraad tegen de instelling van het legioen van eer had aan den dag gelegd. Om eindelijk het contrast der feiten en gevoelens nog meer in het oogloopend te maken, werd hij na elkander gedecoreerd met de orden van den zwarten en rooden adelaar van *Pruissen*, met het groot S. Hubertus-kruis van *Beijeren*. In weerwil van al deze gunstbewijzen heerschte er geene goede verstandhouding tusschen hem en den keizer, en het was ongetwijfeld om hem te verwij-

deren, dat hij hem tot landvoogd van *Hanover* benoemde. De zachtheid en het beleid zijner administratie, de gestrengheid zijner tucht verwierven hem talrijke voorstanders, en lieten in aller harten indrukselen na, die later op zijne bestemming eenen gelukkigen invloed uitoefenden. Aan het hoofd van een corps van 20,000 man, door hem in *Hanover* geformeerd, nam hij deel aan den veldtogt van 1805, en bevorderde, door de Russen tegentehouden, den aantogt des keizers op *Ulm*. Bij den slag van *Austerlitz* trad hij in de gelederen, en overlaadde zich met roem, door het centrum van het Russisch leger te verbreken. In 1806 werd hij tot prins van *Ponto-Corvo* verheven. Na den slag van *Jena*, wendde hij zich door eenen onvoorzien marsch naar *Halle*, viel het reserve-leger aan, door den prins EUGENIUS van *Württemberg* aangevoerd, sloeg hetzelfde, en voltogde door deze zegepraal de verstrooiing van het Pruisische leger. Toen NAPOLEON later het slagveld bezocht, stond hij verbaasd dat BERNADOTTE, enkel met de bij hem beschikbare troepen, eene zoodanige positie had kunnen overmeesteren. Hij beschuldigde hem zelfs van vermetelheid, terwijl hij verzekerde, dat hij voor zijne rekening eene dergelijke onderneming, indien de stelling door 25 à 30,000 man verdedigd werd, met niet minder dan 60,000 man zou hebben durven ondernemen. Na dit wapenfekt trok BERNADOTTE over de *Elbe*,

en achtervolgde BLÜCHER, die zich in *Lübeck* opsloot. Door het corps van den maarschalk SOULT en de ruitery van MURAT versterkt, belegerde BERNADOTTE hem in die stad. Den 6 November werd *Lubeck* veroverd. BLÜCHER en de hertog van *Brunswijk-Oels* vielen in de handen der Franschen. BERNADOTTE trok onmiddellijk tegen de Russen op, die toegesneld waren, om de Pruisen te ondersteunen, en sloeg dezelve in de vlakten van *Mohrungen* (25 Januarij 1807). Den 26 Februarij behaalde hij te *Braunsberg* nieuwe voordeelen en kort daarna werd hij, terwijl hij te *Spandau* twee Russische colonnes terugdreef, die aldaar beproefden de rivier over te trekken, door een geweerschot ernstig aan het hoofd gekwetst. Nadat de vrede den 7 Julij 1807 te *Tilsit* gesloten was, en de keizer een verbond met *Denemarken* tegen *Zweden* had gesloten, moest BERNADOTTE het eiland *Zeeland* bezetten, en dus den oorlog voeren tegen het land, over hetwelke de Voorzienigheid hem bestemd had eenmaal te regeren. Nadat in de maand April 1809, de oorlog op nieuw tusschen *Frankrijk* en *Oostenrijk* was uitgeborsten, moest BERNADOTTE zich naar het tooneel der gebeurtenissen begeven, en den 6 Julij trad hij in de vlakten van *Wagram*, aan den linkervleugel des keizers in de gelederen; hij bood het hoofd aan de voornaamste krachtsontwikkeling van den aartshertog KAREL, streed tot aan het einde

van den dag, zonder versterking te ontvangen, en zag bijna al zijne soldaten vallen. BERNADOTTE meende dat hij voorbedachtelijk verlaten was, en deed zelfs aan den keizer nadrukkelijke klachten hooren, zeggende, *dat indien het te doen was, om hem te doen sneven, men in zijnen val zoo vele dappere soldaten niet moest medeslepen*, en eindigde met een verlot te vragen. De keizer weigerde hem zulks eerst; maar toen BERNADOTTE eenige dagen later in eene proclamatie aan zijne soldaten, over het gedrag der Saksers onder zijne bevelen, op eene van die des keizers in zijn bulletin zeer verschillende wijze had gesproken, ontving hij bevel om het leger te verlaten. Hij was sedert weinige dagen te *Parijs*, toen men er het berigt vernam van de landing der Engelschen op het eiland *Walcheren*. De minister-raad zond BERNADOTTE derwaarts, en terwijl deze al de verspreide en gedesorganiseerde strijdkrachten, welke hij onder de hand vond, te *Antwerpen* vereenigde, had hij weldra een leger van 12,000 man bijeengebragt, waarmede hij de pogingen des vijands te keer ging. In minder dan 60 dagen had hij de Engelschen genoodzaakt, de eilanden *Zuid-Beveland* en *Walcheren* te ontruimen, en den veldtogt geëindigd. Ofschoon zegevierend, werd zijn commandement hem door den keizer ontnomen, daar deze ontdekt had dat er verdachte betrekkingen tusschen hem en Fouché ontstaan waren.

Nadat deze trouwelooze minister hem te Antwerpen had doen polsen, om te weten, of hij er in zou bewilligen, om zich aan de spits eener beweging te stellen, tegen het hoofd van den staat gerigt, had BERNADOTTE dit twijfelachtige antwoord gegeven: *Indien ik eenen keizer had moeten kiezen zou ik niet de voorkeur aan NAPOLEON hebben gegeven; maar wijl Frankrijk zich voor hem verklaard heeft, zal ik hem getrouw zijn.* De keizer deed aan BERNADOTTE het bevel beteekeken, van zich naar zijn prinsdom van *Ponte-Corvo* te begeven. *Schrijf aan den keizer, zeide hij tot den minister CLARKE, dat ik van zijnen kant meer erkenntenis verwachtte, dat dit maal zijne staatkunde zich misrekent, en dat hij te Parijs niet kan, wat hij te Weenen vermag. Schrijf hem dat ik hier blijf en tot den burgerstand overga, dat ik hem mijne titels overgeef, en afstand doe van al mijne betrekkingen.* — *Gij verzet u dus tegen de wetten?* riep de minister uit. — *Ik verhef mij slechts tegen degene, die dezelve miskennen.* Den 29 September gaf CLARKE BERNADOTTE een bevel des keizers over, waarbij hem gelast werd, zich onverwijld naar het leger van *Duitschland* te begeven. Te Weenen aangekomen, had hij éene ontmoeting met den keizer, waarin eene zeer hevige woordenwisseling plaats had; en daartoe gevolge derzelve de prins van *Ponte-Corvo* nader op zijn ontslag aandrong, zeide hem

NAPOLEON: *Ik weet niet wat er de reden van is, maar ik zie wel dat wij elkander niet verstaan; intusschen vordert mijne staatkunde, dat gij te Rome mijn hof gaat houden; gij zult er op grooten voet kunnen leven, ik heb twee millioenen aangewezen, als bezoldiging van den gouverneur-generaal. Gij zult er achttien maanden verblijven. Wij zullen regtstreeksche betrekkingen te zamen hebben, en welligt dat gij van denkbeelden zult veranderen.* BERNADOTTE maakte zich gereed om naar *Rome* te vertrekken, toen hij de gebeurtenissen vernam, die in *Zweden* plaats hadden. De baron VON MOERNER en twee andere adellijke *Zweden*, door den landdag afgezonden, kwamen hem berigten dat de standen te *Orbro* vergaderd, om voor *KAREL XIII*, door den dood van den prins van *Sleeswijk-Augustenburg* (18 Mei 1810), zonder erfgenaam gebleven, eenen opvolger te kiezen, de oogen op hem hadden laten vallen, en dat zij gelast waren zijne toestemming te verzoeken. De prins van *Ponte-Corvo* antwoordde hun: *Dat hij zich door de vrije stem van een enkel lid van den landdag zoude vereerd achten; maar dat indien hij het voorwerp der verkiezing mogt worden, hetgeen hij niet mogelijk dacht, hij over zich zelven, zonder de toestemming van keizer NAPOLEON niet beschikken kon.* Nadat de keizer over dit onderwerp ondervraagd was, antwoordde deze: *Dat, daar*

hij zelf een door het volk verkozen monarch was, hij zich in niets tegen de verkiezing van den landdag zou verzetten.... dat de vrije keuze der standen zijne toestemming zoude erlangen. De verkiezing had plaats, en alle stemmen vereenigden zich op BERNADOTTE. KAREL XIII had gewenscht den regerenden hertog van *Holstein*, die in het begin de meerderheid van stemmen scheen te zullen bekomen, te zien aannemen; maar bij eene zoo duidelijke uitdrukking van den nationalen wil, offerde hij zijne eigene gevoelens op, en liet oogenblikkelijk de acte opmaken, waarbij hij den prins van *Ponte-Corvo* in kindsplaats aannam. Dezelfde renbode bragt naar *Frankrijk* over het besluit van den landdag, de aannemingsacte van KAREL XIII en eenen brief aan den keizer. Alvorens hem eene emancipatie-acte te verleen, vorderde NAPOLEON dat BERNADOTTE de verbindtenis zou onderteekenen van nimmer de wapens tegen *Frankrijk* te zullen voeren. De nieuwe kroonprins wees deze aanmatiging door een schrander antwoord van de hand, en eindigde met te zeggen: *Indien uwe majesteit er bij volhardt, mij deze voorwaarde te willen opleggen, schrijven mij pligt en eer voor van aan den koning van Zweden eenen koerier te zenden, om hem met de beweegredenen bekend te maken, die mij noodzaken van*

de regten aftezien, welke het verlangen der standen, zijne adoptie en uwe goedkeuring mij hadden doen aannemen. — Nadat NAPOLEON eenige oogenblikken de oogen op den prins had gevestigd gehouden, zeide hij hem met nadruk: *Wel nu! vertrek, dat ons beider noodlot vervuld worde!* Hij vreesde den onafhankelijken geest van BERNADOTTE, zijne militaire talenten en een geheim voorgevoel deden hem de verlegenheden voorzien, waarin hij hem eens zou kunnen wikkelen: BERNADOTTE *bemint mij niet*, zeide NAPOLEON op denzelfden avond tot DUCROC.... *Het zou mij zeer aangenaam zijn geweest, indien hij niet had aangenomen.... Wij hebben elkander nooit wel verstaan, thans is het te laat; hij heeft zijne belangen; mijne staatkunde en de zijne zullen zich nimmer opregtelijk kunnen vereenigen.* NAPOLEON scheen echter den prins van *Ponte-Corvo* met luister te willen behandelen: hij beloofde hem drie millioenen francs in schadeloosstelling voor zijn prinsdom, en liet hem dadelijk een millioen in goud ter hand stellen. BERNADOTTE kwam den 19 October te *Helsingör* of *Elseneur* aan, alwaar hij een gezantschap der standen, en de aarstbisschoppen van *Upsal* en *Lund* aantrof, in wier handen hij belijdenis van het luterische geloof aflegde (*). Ofschoon de maalstroom der omwentelin-

(*) *Opmerkelijk is het dat twee in Pau geboren personen beide tot eenen troon worden geroepen, en dat van beide als voorwaarde tot de aanneming van denzelfden, de opoffering hunner godsdienstige*

gen en het gedruisch der wapens ongetwijfeld in het hart van BERNADOTTE het vermogen der godsdienstige gevoelens veel verzwakt hadden, moest het hem echter wreed toeschijnen, om met de godsdienst zijner vaderen den prijs van eenen hem beloofden troon te betalen. Op den 1 November deed hij zijnen intogt in *Stokholm*. De verwarringen der staatkunde kwamen er hem weldra bestormen, en het misverstand, door NAPOLEON voorzien, borst onmiddellijk uit. De kroonprins beschuldigde den kwaden wil des keizers; de keizer de inborst en den vijandelijken geest van den kroonprins. Daar NAPOLEON den tegenstand ontwaarde, welke *Zweden* tegen zijne bedoelingen stelde, zoo beproefde hij, om het buigzamer te maken, door hetzelfde met zijne wapens te bedreigen, en *Zweedsch-Pommereu* en het eiland *Rügen*, militairement te doen bezetten (27 Januarij 1812). De verontruste en getergde kroonprins liet het ontwerp doorschijnen, van zijne toevlugt tot een bondgenootschap met *Rusland* te nemen, doch alvorens daartoe te besluiten, bewoog hij den koning om verklaringen te vragen. De keizer antwoordde dat hij genoodzaakt was geweest tot de tijdelijke bezetting van dat gewest, wegens de noodzakelijkheid van

zich in het Noorden eene positie te verzekeren, op den oogenblik dat hij gereed stond van met de Russen eene worsteling van lijf tegen lijf te beginnen. Welligt was zulks waar? maar de kroonprins hield zich overtuigd, dat het op *Zweden* zelf was dat NAPOLEON het gemunt had. Er werd dus den 24 Maart 1812, te *St. Petersburg*, een traktaat van bondgenootschap tusschen *Zweden* en *Rusland* gesloten. Den 12 Julij ondertekenden *Zweden* en *Engeland* het verdrag van *Orebro*, een gevolg van dat van *St. Petersburg*. Middelerwijl naderde NAPOLEON *Rusland*, en drong door tot aan *Witepsk*. Daar ALEXANDER de noodzakelijkheid gevoelde, van zich meer bij *Zweden* aantesluiten, bewerkte hij een mondgesprek met den kroonprins te *Abo*. *Zweden* vraagde waarborgen, en duidde *Finland* aan: ALEXANDER weigerde deze concessie, onder de verzekering dat hij daardoor de achting in de oogen zijner eigene onderdanen zou verliezen: *Welnu*, zeide BERNADOTTE, *als dat zoo is, zie ik van allen waarborg af, en wil geenen anderen dan uw woord, ik verlaat mij op uwe majesteit.* — Ik zal, hernam de keizer, terwijl hij hem bij de hand nam, *nimmer het opregte en edelmoedige antwoord vergeten, dat gij mij daar geeft.*

denkwijze wordt gevorderd. Om koning van Frankrijk te worden, zwoer HENDRIK IV, in 1593 het calvinismus af, waarin hij was geboren en opgevoed, en keerde tot den schoot der Kerk terug. Het omgekeerde had, helaas! in 1810 met BERNADOTTE plaats.

Ned. Bewerker.

De kroonprins bepaalde zich niet tot deze eerste daad van hoffelijkheid, om eenen vorst te bekoren en te verleiden, wiens edel hart en ridderlijke inborst hij kende. Volgens de bepaalde overeenkomsten moest de czaar onmiddellijk aan *Zweden* een corps van 35,000 man leveren, ten einde hetzelfde behulpzaam te zijn om *Denemarken* te onderwerpen. De kroonprins spoorde ALEXANDER aan, dezelve te behouden, en zijn leger te versterken om *St. Petersburg* te dekken. *Niets is edeler dan deze voordragt*, zeide hem de keizer, *maar ik moet dezelve niet aannemen, hoe zoudt gij Noorwegen bekomen?* — *Indien gij gelukkig zijt*, hernam BERNADOTTE, *zal ik het altijd bekomen, gij zult uwe beloften houden; maar indien gij bezweekt, zou Europa in slavernij komen, de koningen zouden slechts onder de willekeur van NAPOLEON regeren, en beter ware het eenen akker te beploegen.* De slag van de *Moskwa* had plaats gehad; op den dag, waarop men te *Stokholm* den voorspoed der Franschen vernam, profeteerde BERNADOTTE hunnen ondergang. NAPOLEON, zeide hij, *heeft een nieuw slagveld veroverd; indien hij aan den keizer van Rusland den vrede doet aannemen, en tevens de onafhankelijkheid van het koninkrijk Polen proclameert, is hij behouden; maar dat doorzigt zal hij niet hebben; hij is verloren.* Toen hij den intogt van NAPOLEON in *Moskau* vernam, voerde hij dezelfde taal. NAPOLEON is verloren, herhaalde

hij, en deze treurige profetie had weldra tot echo de geruchten en rampen van eenen onmogelijken terugtogt. BERNADOTTE knoopte dadelijk zijn bondgenootschap met ALEXANDER naauwer toe, en terwijl hij bij den val van zijnen ouden krijgsmakker, die later zijn keizer was geweest, als met geestdrift bezielde werd, was hij op middeelen bedacht, om een leger te vernielen, in welks gelederen hij zijnen schoonsten roem had behaald, dien roem, welke hem tot den trap van grootheid had gebracht, waarop hij zich thans bevond, en wel verre van verschrikt terug te deinzen bij het enkele denkbeeld van tot de vernedering van zijn waar, van zijn groot vaderland bijtedragen, zond hij raadgevingen vol van eene betreuenswaardige bekwaamheid, om de aanstaande bewegingen van keizer ALEXANDER te regelen. In zijne verschrikkelijke ballingschap heeft BONAPARTE zich dezen trouwelozen vriend herinnerd, en hem de bitterste doch billijkste verwijtingen gedaan. Na eenmaal dezen betreuenswaardigen weg te zijn ingeslagen, kon BERNADOTTE niet terugkeeren; hij nam deel aan het bondgenootschap in 1813 tegen den keizer gevormd, verbond zich om 30,000 *Zweden* op de been te brengen, op voorwaarde dat *Engeland* hem eene subsidie van een millioen jaarlijks zou betalen, en den 30 Mei landde hij te *Straalsund* aan het hoofd zijner troepen. De Russen en Pruisen stelden een corps van 70,000 soldaten

onder zijne bevelen, en hij begon oogenblikkelijk de verrigtingen van den veldtogt. Men meende eenige weifelingen in zijnen marsch te bespeuren; toen echter *Oostenrijk* de onzijdigheid openlijk verbroken had, toonde BERNADOTTE, die eene terugkeering der fortuin, met eenen man zoo als NAPOLEON steeds mogelijk, niet meer vreesde, zich meer bepaald besloten. Hij naderde den linker-vleugel van het Fransche leger, noodzaakte den maarschalk OUDINOT tot den terugtogt van *Gross-Beeren* (25 Aug.), won den slag van *Dennewitz* (6 Sept.), op den maarschalk NEY, van wien hij 12,000 man deed sneuvelen of gevangen nam. Van *Dennewitz* drong de kroonprins in allerijl tot *Leipzig* door, alwaar hij nog tijdig genoeg aankwam, om een zijner geschiedschrijvers, die zijn leven beschreven en zijne heldendaden geroemd hebben, te kunnen doen zeggen, dat hij een beslissend deel heeft gehad, aan den goeden uitslag der gevechten van 16, 17 en 18 October, die voor den keizer zoo noodlottig waren. Nadat op den 17 *Leipzig* veroverd was, trad hij die stad door eene poort binnen, terwijl de keizer van *Rusland* en die van *Oostenrijk*, door twee verschillende poorten mede binnen dezelve kwamen. Na den slag van *Leipzig*, wendde de kroonprins zich naar *Denemarken*, noodzaakte DAVOUST tot *Hamburg* terugtetrekken, en dwong de Deenen, na eene reeks van overwinningen, tot vredes-onderhandelingen. Den 14 Febru-

arij 1814 werd de vrede tuschen *Zweden* en *Denemarken* gesloten. Laatstgenoemde mogendheid stond *Noorwegen* aan *Zweden* af, dat op zijne beurt aan *Denemarken* afstand deed, van *Zweedsch-Pommeren* en het eiland *Rügen*. Na deze gewigtige zaak ten einde te hebben gebragt, zette hij zijnen marsch voort naar den *Rijn*, ten einde zich met de bondgenootschappelijke troepen te vereenigen. Een zijner levensbeschrijvers zegt dienaangaande: » aan den oever dier rivier aangekomen, welke in hem zulke levendige herinneringen deed ontwaken, scheen BERNADOTTE te wankelen om dezelve overtetrekken. Aan de grenzen van zijn vaderland genaderd, ziet men hem zijne rol van werkzaamheid verlaten, om zich te *Keulen* en te *Luik* optehouden, en zich met het insluiten of blokeren der *Maas*-steden te vreden te stellen." Dit was nog te veel en een zeer late stilstand. Dit regt moet men hem echter doen wedervaren, dat hij alstoen eenige pogingen in het werk stelde, om de beweging der bondgenooten te doen opschorten, en hen terugtehouden van het overtrekken van den *Rijn*. Ik heb, schreef hij aan den keizer van *Rusland*, enkel toegestemd, om deel te nemen aan de krijgsverrigtingen der coalitie, op de uitdrukkelijke voorwaarden, dat de grenzen van Frankrijk, zoodanig als de omwenteling en de verdragen dezelve hadden vastgesteld; naauwgezet zouden worden geëerbiedigd. Herinner U,

dat er nooit sprake is geweest, om den Rijn overtetrekken. Maar wat vermogt hij toenmaals? Hij had zich verzwakt door de magt die de bondgenooten verkregen hadden. Eenen oogenblik had hij het lot der wereld in zijne handen gehad, maar die oogenblik bestond niet meer. BERNADOTTE nam geenerlei deel aan den veldtogt in *Frankrijk*. Men weet dat er zich eene partij gevormd had, om BERNADOTTE tot den troon van *Frankrijk* te roepen; maar deze combinatie werd ook bijna even zoo spoedig verijdeld. SIEYES zeide echter, dat zulks het eenige middel was, om de omwenteling te bevestigen. *Ik spreek grootelijks tegen mijne belangen*, voegde hij er bij, *want indien hij komt, moet ik gaan*. BERNADOTTE begaf zich eerst na den afstand van den keizer naar *Parijs*; hij kwam er met een zeer klein gevolg, en met het doel om door de verschillende mogendheden de voorwaarden van het verdrag van *Kiel* te doen bekrachtigen. ALEXANDER waarborgde aan den kroonprins den afstand van *Noorwegen*, en stelde 60,000 man, welke hij in *Holstein* had, te zijner beschikking, om er de in bezitneming van te bewerkstelligen. Al de vereischte akten werden dadelijk onderteevend, en de kroonprins keerde onmiddellijk naar *Zweden* terug. Hij ontmoette LODEWIJK XVIII te *Compiègne*, en zeide hem bij die gelegenheid, de zoo dikwerf herhaalde woorden: *Om de Franschen te regeren, wordt er eene*

ijzeren hand onder eenen fluweelen handschoen gevorderd. Hij werd te *Stokholm* als in zegepraal ontvangen; maar terwijl hij zich naauwelijks den tijd gunde om uitterusten, ondernam hij de onderwerping van *Noorwegen*: hij ondervond niet den minsten tegenstand, en prins CHRISTIAAN begaf zich bij zijne eerste verschijning op de vlugt. De kroonprins hield zich daarop bezig, om het land tot rust te brengen, door aan hetzelfde eene naar deszelfs behoefte afgemetene staatsregeling te geven, en versterkte den band, die twee Staten moest vereenigen, welke zoo langen tijd vijandig tegen over elkander hadden gestaan. Deze vereeniging van *Noorwegen* met *Zweden* strekt zeker aan BERNADOTTE tot groeten roem. Bij de terugkomst van BONAPARTE, nam *Zweden* geenerlei deel aan de tweede coalitie, en verklaarde dat het onzijdig bleef. Van dezen oogenblik af namen de bezigheden des vredes, de goede administratie des koninkrijks al de oogenblikken van den kroonprins in. Hij regeerde in den naam van KAREL XIII, aan wien hij niet ophield al den eerbied en de onderwerping te bewijzen, welke hij hem schuldig was. De oude koning was er hem dankbaar voor: *Mijn ANTIGONUS, zeide hij somtijds, is een winner van veldslagen; God heeft mij heerlijk beloond voor de opoffering mijner personeele gevoelens aan het verlangen van mijn volk.* — KAREL XIII overleed den 5 Fe-

bruarij 1818. Zonder eenig beletsel volgde de kroonprins hem op, en nam den naam aan van KAREL XIV JAN of JOANNES. Hij vernieuwde den 7 Februarij, op den algemeenen landdag, den door de wet gevorderden eed, en ontving dien der algemeene staten. Den 11 Mei werd hij te *Stokholm* als koning van *Zweden*, en den 7 September te *Drontheim*, als koning van *Noorwegen* gekroond. Hij werd door al de souverainen van *Europa* erkend, die hem, volgens gebruik, brieven van gelukwensching zonden. In weerwil van dit gelukkige begin, was zijne regering niet zonder moeilijkheden en onrust. BERNADOTTE worstelde tegen deze hinderpalen met het geduld en het beleid van eenen man, die te midden der volksbewegingen was opgevoed; op dezelfde wijze wist hij de bezwaren der diplomatie te boven te komen. Een der ernstigste ontsproot uit de afkeerigheid, welke de Europesche vorsten inwendig tegen eenen koning van zoo versche dagtekening voedden. Zelfs *Rusland* scheen zijne eerste gevoelens te vergeten, en KAREL JAN merkte met ongerustheid op, dat de afstammeling der oude koningen, GUSTAAF WASA, het voorwerp der aandacht en zorgen van ALEXANDER was geworden. Prins CHRISTIAAN, dezelfde dien BERNADOTTE uit *Noorwegen* had verdreven, was, door den ezaar ondersteund, met eene prinses van *Holstein-Augustenburg* in den echt getreden. De staatkundige wereld begon zich al-

zoo te onderhouden over een drievoudig verbond, tot herstel van den troon van *Noorwegen*, ten gunste van den jongen hertog van *Holstein-Oldenburg*, neef van keizer ALEXANDER. BERNADOTTE werd alzoo bedreigd, om voor zijn onedel gedrag jegens *Frankrijk* te boeten. Zijn doorzicht redde hem; hij oordeelde met eenen juisten blik dat *Engeland* alleen, welks belangen in de *Oost-Zee* van die van *Rusland* zeer verschilden, en dat niet kon goedkeuren, dat de troon van *Zweden* onder het protectoraat van den ezaar viel, hem van den ondergang kon behoeden. Een financieel geschil met *Denemarken* was het voorwendsel van al deze bedreigingen; hij koos *Engeland* tot scheidsman, en een verdrag van liquidatie werd te *Londen* onderteekend. De schadeloosstelling, welke *Zweden* aan *Denemarken* voor den afstand van zijne aanspraak op *Noorwegen* zou betalen werd op drie millioenen Hamburgsche bankkroonen bepaald, waardoor de koning van *Denemarken* van al zijne regten op *Noorwegen* afstand deed, uit zijn wapenschild dat van *Noorwegen* liet wegnemen, en KAREL XIV eindelijk op zijnen troon bevestigd werd. Ondanks eenige inwendige moeilijkheden, die uit den tegenstand en de aanmatigen van de beeraadslagende lichamen ontsproten, legde KAREL XIV, zich zorgvuldig toe op de verbetering van den stoffelijken en intellectuelen toestand der aan zijnen scepter onderworpenen landen.

Hij moedigde den landbouw aan en deed medailles aan de boeren uitdeelen, die zich in hunne werken onderscheidden. Hij verrijkte de universiteiten van *Lund* en *Upsal*, vermeerderde derzelver bibliotheken, en verbeterde het lot der hoogleeraren: De vorst spoorde de geleerden op, vereerde dezelve met vlejende onderscheidingen, en verzekerde hun een eervol bestaan. Men heeft met grond gezegd dat zijne komst tot den troon een tijdstip van wedergeboorte voor *Zweden* was geweest. Te gelijktijd bewerkte deze vorst het graven van een groot kanaal, dat dwars door *Zweden* den *Oceaan* met de *Oost-Zee* vereenigt; belangrijke wegen werden geopend of hersteld, de beddingen der rivieren werden verbeterd, laken-, linnen-, papier- en andere fabrieken opgericht, en weefgetouwen in de meest woeste gewesten van het koninkrijk ingevoerd. KAREL XIV vergat ook den militairen stand des lands niet; hij deed verscheiden sterke plaatsen aanleggen of herstellen, en onderhield het leger op eenen uitmuntenden voet. Met eene bijzondere zorg vormde hij zijnen eenigen zoon OSCAR, hertog van *Südermanland*, voor den troon: hij gewende hem reeds vroegtijdig aan het behandelen van zaken, en liet geene gelegenheid voorbijgaan, om hem bij het volk bemind te maken. Ook volgde deze prins hem zonder eenige tegenkating op, toen de oude koning den 8

Maart 1844 te *Stokholm* overleed. KAREL XIV doorkruiste jaarlijks zijne koningrijken in alle rigtingen, en wel zonder eenig gevolg, hetwelk even zeer den vorst als zijnen onderdanen tot eer verstrekt. Bij zijne lusthuizen, waarin hij veel tijd doorbragt, had hij niet eens eene schildwacht aan de deur. Hij had tot spreuk aangenomen: *De liefde mijns volks is mijne belooning*. En het is waar, dat op zijnen doortogt alom opregte blijken van toegenegenheid werden uitgeboezemd. De eerste opvoeding van BERNADOTTE was zeer veronachtzaamd geweest; maar nauwelijks was hij begonnen in het leger bevorderd te worden, of hij gevoelde het belang van het onderwijs en legde zich op ernstige studien toe. Zijne bevatting was vlug, zijn geheugen zeker, en weldra was hij een zeer geleerd man. De verzameling zijner *Bulletin's* en *proclamatien*, *Stokholm*, 1825, in 8.º, bewijst dat hij zoowel de welsprekendheid des soldaats als die des staatsmans bezat. Zijn onderhoud was levendig en herinnerde aan zijnen Zuidelijk-Franschen oorsprong. Zijn ligchaamsgestel was sterk, en tot op het einde van zijn leven droeg hij het hoofd regt op, schitterde er nog jeugdig vuur uit zijne oogen, en had hij nog dik zwart hoofdhaar.

KAREL ALBERT — CARLO ALBERTI — koning van *Sardinië*, den 2 October 1798 geboren, was de zoon van KAREL-EMMA-

NUEL van *Savooije-Carignan* en van MARIA CHRISTINA, dochter van KAREL, hertog van *Saksen en Koerland*. Hij volgde in 1800, zijnen vader op in het bestuur der Piemonteese en Fransche bezittingen van zijn huis, en kwam onder de voogdijschap zijner moeder, die een tweede huwelijk aanging met den prins DE MONTLEART. Reeds in zijne kindsheid naar *Dresden* gevoerd, ontving hij aldaar eene uitstekende opvoeding, en trad in 1817 in den echt met de aarts-hertogin van *Oostenrijk*, MARIA THERESIA, dochter van FERDINAND, groot-hertog van *Toskanen*. In zijne erflanden teruggekeerd, leefde hij aldaar in de afzondering, tot in 1821, als wanneer de adellijken en officieren, bewerkers van den opstand, die toenmaals uitborst, hem aan het hoofd van het bestuur wilden plaatsen. Nadat VICTOR EMMA-NUEL (zie dat Art.-*Wbk.*-) afstand van de regering had gedaan, benoemde zijn opvolger, KAREL FELIX, die kinderloos was, tot aan zijne komst, KAREL ALBERT, als regent. De prins van *Carignan* verklaarde alstoen dat hij de constitutie der cortes van *Spanje* aannam, zwoer dezelve natekomen, en stelde eene provisioneele junta aan. Middelerwyl begaf zich een Oostenrijksch leger tegen *Piémont* in aantogt, en de acten der nieuwe regering werden door KAREL FELIX als nul en van geene waarde verklaard. Op deze wijze in ongenade vervallen, deed KAREL ALBERT afstand van het regentschap, en begaf zich naar *Florence*. In

1823 diende hij als vrijwilliger bij het leger van den hertog van *Angoulême* in *Spanje*, kwam in het volgende jaar te *Turijn* terug, en werd in 1829 tot onder-koning van *Sardinië* benoemd. Na den dood van KAREL FELIX, den 27 April 1831 voorgevallen, beklom hij den troon, krachtens zijn regt van opvolging, dat door het Weener-congres erkend was. Zijne oude betrekkingen met de liberale partij, deden in het begin zijner regering, aan de patriotten van *Zwitserland* en *Italië* groote hoop opvatten. Hij droeg dezelve in den aanvang door zijne staatkunde naar die van *Oostenrijk* te regelen, en ging op eene strenge wijze eenen onverwachten aanval te keer, die in den nacht van den 2 op den 3 Februarij 1834, door eene bende Italiaansche, Poolsche en Duitsche vlugtelingen, onder de bevelen van den generaal RAMORINO beproefd werd. Van de in deze gebeurtenissen betrokene zamengezwoorenen namen er eenige de vlugt, anderen werden gevangen genomen en gefusilleerd. De regering beval tegelijkertijd het sluiten der universiteit van *Turijn*. De bescherming, die KAREL ALBERT aan den Genueeschen handel verschuldigd was, deed hem dikwerf eene vijandelijke houding tegenover de Barbarijsche Staten aannemen. In 1836 wapende hij zich tegen *Marokko*; en in 1844 bewoog een nieuw geschil met den bey van *Tunis* hem tot het uitzenden van een smaldeel, ten einde aan zijne vertoogen bij

de regering kracht bij te zetten. De woërklank der omwenteling van den 24 Februarij 1848 te *Parijs* deed zich weldra in *Sardinië* hooren. Reeds den 8 Maart veranderde KAREL ALBERT zijn ministerie, en kondigde den 16 eene kieswet, eene municipale wet, en andere constitutioneele hervormingen aan. Naauwelijks had hij deze eerste concessiën gedaan, of hij gevoelde zich door de omstandigheden, veel verder dan zijne voorzieningen en wenschen waren, medegesleept. De voorstanders der emancipatie verhieven de verbeteringen door hem in zijne Staten ingevoerd, en maakten hem ligtelijk diets, dat de inwoners van *Oppertië* van hem hunne bevrijding wachtten. Den 23 Maart rigtte hij eene proclamatie aan de volken van *Lombardijë*, om hen te vermanen het juk van *Oostenrijk* afteschudden, en zijne krijgsmagt door hunne deelneming aan dezelve te komen versterken. Tegelijkertijd trok hij met een talrijk leger te veld, en na schitterende voordeelen op de *Oostenrijkers* te hebben behaald, trok hij *Milane* binnen, alwaar de vereeniging van *Lombardijë* met *Piëmont*, onder de dynastie van *Savooije*, den 31 Mei werd uitgeroepen. Binnen weinige maanden verloor KAREL ALBERT al zijne veroveringen weder, en was genoodzaakt om met den generaal RADEZKY in onderhandeling te treden. *Milane* kwam den 2 Augustus weder onder het *Oostenrijksch* beheer; de koning verliet *Lombardijë* en

het *Venetiaansche*, en kwam te *Turijn* terug, alwaar hij door de meest opgewonden demagogen van verraad werd beschuldigd. De wapenstilstand, eerst voor 50 dagen gesloten, en later stilzwijgend verlengd, duurde meer dan 7 maanden. Deze lange vertraging bereidde den ondergang van KAREL ALBERT. Gedurende dien tijd ontwikkelde de maarschalk RADEZKY te *Milane* eene groote fermitieit, beteugelde door militaire executiën de pogingen tot opstand, welke zich op verschillende punten van *Lombardijë* openbaarden, en hield *Venetie* naauw ingesloten. Naarmate het *Oostenrijksche* gezag door deze maatregelen bevestigd werd, nam de invloed van KAREL ALBERT, zoowel in *Italië* als in *Sardinië* af. Verscheiden ministerieele combinatiën, nog sneller ontbonden dan zij gevormd waren, hadden trapsgewijze aan het bewind gebragt democratische wetgeleerden en dagbladschrijvers, die in het koningschap eene soort van staatkundigen overgang, en geenszins een regeringsbeginsel dienden. Inmiddels deden de val van PIUS IX, en die van den groot-hertog van *Toskanen*, aan KAREL ALBERT duidelijk zien, waartoe de Italiaansche omwenteling geleidde. Daar hij eene laatste begoocheling wilde beproeven op de redelijke en gematigde vrienden der vrijheid, bedankte hij zijne ministers, en plaatste den abbé GIOBERTI aan het hoofd van den raad; maar deze verandering mishaagde evenzeer aan de

koningsgezinden als aan de radicalen. De geldbehoefte deed de regering besluiten, om buitengewone belastingen op de kerkelijke eigendommen te heffen; eenige bisschoppen werden verontrust en de collegiën der Jesuiten gesloten. Deze maatregelen, deze zwakheden konden de voorstanders der demagogie niet voldoen, en terwijl KAREL ALBERT zich nog eenmaal door hunne raadgevingen liet medeslepen, zeide hij den wapenstilstand aan RADEZKY op, en bereidde zich voor tot eenen nieuwen veldtocht. Dezelve eindigde binnen eenige dagen te *Novara* met de nederlaag der Piemonteezen. Het gevecht, den 23 Maart 1849 begonnen, was in het begin voor KAREL ALBERT gunstig; maar hij verloor weldra zijne positiën, zag zijne regimenten genoodzaakt terugtewijken, en de Oostenrijkers bijna voor de poorten van *Novara*. De koning stelde zich op de gevaarlijkste plaatsen aan het vuur bloot, en hoorde zonder te verbleeken de kogels rondom zijn hoofd fluiten. Daar hij eindelijk zag in welken hopeloozen toestand het leger zich bevond, vraagde hij eene wapenschorsing, vereenigde zijnen staf, en deed afstand van den troon ten gunste van zijnen oudsten zoon VICTOR EMMANUEL, na al de tegenwoordig zijnde personen voor de diensten gedankt te hebben, die zij aan den Staat en aan zijnen persoon hadden bewezen. Hij vertrok onmiddellijk, slechts door twee bedienden vergezeld, doorkruiste in allerijl *Frankrijk* en *Spanje*,

en hield zich eerst in *Portugal* in de stad *Oporto* op, waar hij, onder den naam van Graaf van *Barga* zijn verblijf koos. Naar deze wijkplaats had hij reeds de kiem medegenomen der ziekte, welke hem sedert het onheil van *Novara* ondermijnde, en waaraan hij den 28 Julij 1849, na de troostmiddelen der godsdienst ontvangen te hebben, bezweek. KAREL ALBERT bezat eenen verheven geest, een edel karakter en eene edelmoedigheid van gevoelens, die zelfs door zijne vijanden bewonderd werd. Hij verdient geprezen te worden, wijl hij in zijne Staten de vormen van het constitutioneel bestuur heeft ingevoerd; maar hij handelde dwaasselijk, door medetowerken om in *Italië*, eenen onafhankelijkheids-oorlog te verwekken, die aan velen nog onregtvaardig toeschijnt, en dien iedereen als ontijdig beschouwt. Door zich aan het hoofd der revolutionairen te plaatsen, week hij veeleer voor de beweging, dan dat hij dezelve bestuurde, en scheen hij minder medegesleept door zijne overtuiging of door inzigten van personeele eerzucht, dan door den invloed der radicalen beheerscht. Zijne regering was gunstig voor de letteren en de wetenschappen. Hij moedigde dezelve aan door zijne voorbeelden en zijne weldaden, en gaf op zijne kosten een voor de geschiedenis van *Piëmont* zeer gewichtig werk in het licht, getiteld: *Monumenta historiae Patriae, Augustae Taurinorum*, 1838, en volg. in fol., waarvan er reeds 4 dl.ⁿ in het

licht zijn verschenen. De lijkrede van KAREL ALBERT is den 5 Octb. 1849, in de hoofdkerk van den H. LAURENTIUS te *Genua*, op last der overheid, door den heer MAMIANI uitgesproken.

KARLSTADT. — Zie CARLSTADT -*Wbk.*-

* KASTEELÉ (P. L. VAN DE), in 1749 te 's *Gravenhage* uit een deftig geslacht geboren, ontving eene zeer zorgvuldige opvoeding, die hem in meer dan een vak van wetenschap snelle vorderingen deed maken. Bij zijne bevordering tot het meesterschap in de regten, in 1771, legde hij door zijne verhandeling bij die gelegenheid in het licht gegeven, eene meer dan gewone ervarenheid in het natuurlijke regt, in de zedekunde, in de vroegere en latere regten en gewoonten van *Nederland* en in het Romeinsche regt aan den dag. In hetzelfde jaar vervaardigde hij met den dichter HIERONYMUS VAN ALPHEN (zie dat Art. -*Wbk.*-): *Proeve van stichtelijke Mengel-poëzij*, welke met zoo veel bijval ontvangen werd, dat er reeds in het volgende jaar een 2.^e druk van moest worden opgelegd. In 1782 tot pensionaris van *Haarlem* benoemd, geraakte VAN DE KASTEELÉ meer in de staatkundige wereld bekend. Hij bekleedde dien post tot in 1787, waarna hij tot het ambtelooze leven terugkeerde. In 1790 gaf hij zijne *Gezangen* in het licht, en in 1793 het eerste deel zijner vertaling der

Gedichten van OSSIAN. Na de omwenteling van 1795 geraakte hij weder in het bewind, en bekleedde verschillende aanzienlijke posten in het staatsbestuur. Ook werd hij curator der koninklijke universiteit van *Holland*, welke waardigheid hij tot aan zijnen dood bekleedde, commandeur van de orde der unie; correspondent der tweede klasse van het koninklijk instituut van wetenschappen, letterkunde en fraaije kunsten, en lid van de Leydsche en andere maatschappijen. Behalve de reeds genoemde schriften, ontwierp hij een heldendicht *Henoeh* genaamd, vertaalde eenige *Oden* van KLOPSTOCK en WIELAND, die in 1796 verschenen, enz. Hij overleed den 7 April 1810.

* KASTEELÉ (J. C. VAN DE), zoon van den voorgaande, den 27 Maart 1780 te 's *Gravenhage* geboren, volbragt met roem zijne studiën aan de hoogeschool van *Leyden*, en na den afloop derzelve, zette hij zich als advokaat in zijne geboorteplaats neder, alwaar hij spoedig tot advokaatfiscaal bij het hoog-geregtshof der provincie *Holland* bevorderd werd. Onder de Fransche overheersching, werd hij benoemd tot advokaat-generaal bij het hoog-geregtshof der Hollandsche departementen. In 1824 droegen de staten van *Holland* hem het lidmaatschap van de 2.^e kamer der staten-generaal op. Even als zijn vader, beoefende hij de fraaije letteren, en deed in 1822, een Nederduitsch gedicht in het

licht verschijnen getiteld: *het 's Gravenhaagsche Bosch*, hetwelk veel bijval vond. Hij overleed algemeen betreurd, den 1 Julij 1835.

* KÄSTNER (ABRAHAM GOTTHELF), koninklijk Groot-Brittanisch hofraad en gewoon hoogleeraar der natuur- en wiskunde te *Göttingen*, te *Leipzig* in 1719 geboren, bezocht, door privaator onderwijs voorbereid, reeds van zijn 10.^o jaar af de juridische voordragten zijns vaders, die aldaar hoogleeraar was, en beoefende sedert 1731 met ijver de wijsbegeerte, wis- en natuurkunde en regtsgeleerdheid. Nadat hij in 1735 Baccalaureus was geworden, begon hij in 1739 voorlezingen over de wijsbegeerte en wiskunde te houden, werd in 1746 buitengewoon hoogleeraar der wiskunde, kwam in 1756 te *Göttingen*, alwaar hij den 20 Junij 1800, met den roem overleed van een der grootste wiskunstenaars van zijnen tijd te zijn geweest, die de kunst verstond, diepzinnige waarheden optesporen, en op eene duidelijke wijze voortedragen. Klasisieke waarde hebben in dit opzigt zijne leerboeken: 1.^o *Anfangsgründe der Arithmetik, Geometrie, ebenen und sphärischen Trigonometrie und der Perspektive*, 6.^e uitg. *Göttingen*, 1800; — 2.^o *Anfangsgründe der Analysis endlicher Gröszen*, ib. 1794, 3.^e uitg.; — 3.^o *Anfangsgründe der Analysis des Unendlichen*, ib. 1799, 3.^e uitg.; — 4.^o *Anfangsgründe der angewandten Mathematik*, ib. 1792, 4.^e uitg.;

— 5.^o *Anfangsgründe der höhern Mechanik*, ib. 1793, 2.^e uitg.; — 6.^o *Anfangsgründe der Hydrodynamik*, ib. 1769. Deze werken verdrongen door grootere volledigheid, door meer inwendigen zamenhang en gevolgtrekking der bijzondere leeringen, door verderen vooruitgang en ontwikkeling, door verbetering van het tot dusverre bestaande, door het stellen van nieuwere en strengere bewijzen, de leerboeken van WOLF, en hadden eenen beslissenden invloed op de verbetering en uitbreiding der wiskundige studiën. Zijne bijzondere *Verhandelingen* kunnen dezelfde aanspraak maken op grooten invloed ter bevordering der wetenschap. Ook vertaalde hij verscheiden belangrijke *Verhandelingen* in het Hoogduitsch. Schrandereid, scherpzinnigheid, geheugen, opgeruimdheid en ligchamelijke werkzaamheid, ondersteunden hem bij zijne nasporingen op de bewonderenswaardigste wijze. Ook in andere velden dan in die der wiskunde, beproefde KÄSTNER zijne scherpzinnigheid en zijne pen, en voornamelijk heeft hij zich als puntdichter bekend, en wegens de scherpe hekeling zijner invallen geacht, maar ook gevreesd gemaakt. Zijne *Sinngedichte* verschenen het eerst (zonder zijne toestemming) te *Gieszen* in 1782 in het licht, daarna in zijne *Vermischten Schriften*, *Altenburg*, 1783, 2 dl.ⁿ, en met zijne bewilliging eene nieuwe uitgave der eerste verzameling door JUSTI, *Marburg*, 1800, 2 dl.ⁿ; verder *Gesammelte poeti-*

sche und prosaische schönwissenschaftliche Werke, *Berlijn*, 1841, 4 dl.ⁿ Zijne *Geschiede der Mathematik*, die hij, als een grijsaard (*Göttingen* 1796 tot 1800, 4 dl.ⁿ) in het licht gaf, onderscheidt zich meer door buitengewonen rijkdom aan letterkundige berigten, dan door wetenschappelijke waarde.

KATE. — Zie TEN KATE -Wbk.-

KEAN (EDMUND), de beroemdste der Engelsche tooneelspelers van de 19.^e eeuw, te *Londen* in 1773 geboren, was de zoon van eenen kleedermaker, voerde reeds in zijne kindsheid, op het tooneel van *Drury-Lane*, eenige kleine rollen in de pantomimen uit. Kort daarna van dat tooneel weggezonden, werd hij door zijne moeder, die hem eenige opvoeding wilde geven, om hem tot eenig beroep geschikt te maken, op eene school geplaatst; maar hij was het leven als scholier weldra moede, en als scheepsjongen opgenomen aan boord van een schip, dat zich naar *Madera* begaf, was hij ook van dat beroep weldra verzaagd, en kwam te *Londen* terug, om zijne vroegere betrekkingen te hervatten. Hij trad het eerst op onder eenen troep kluchtspelers, en onderscheidde zich bij denzelfden, door de buigzaamheid zijner ledematen en zijn mimisch talent. Na verloop van zeven jaren, liet hij eene zoo vernederende levenswijze varen, en aan de bescherming van miss FIDSWEL, actrice van

het tooneel van *Drury-Lane*, had hij eene verbindtenis bij een landelijk tooneelgezelschap te danken. KEAN nam alstonden naam van CAREY aan, en verscheen achtereenvolgend op het tooneel in de rollen van *Hamlet*, *Cato* en *lord Hastings*; ofschoon nog zeer jong zijnde, kweet hij er zich op eene wijze van, die hem talrijke toejuichingen verschafte. Na drie jaren in het collegie van *Eton* te hebben doorgebracht, alwaar hij vrij goede vorderingen in de Latijnsche taal maakte, verscheen hij weder in verscheiden landsteden op het tooneel, en vervolgens op dat van *Drury-Lane*, alwaar hij den 26 Januarij 1814, in de rol van *Shylock*, den grootsten bijval verwierf. Eene niet minder schitterende toejuiching wachtte hem in de rol van *Richard III*, welke hij met zulk een meesterlijk talent uitvoerde, dat hij algemeen voor den eersten tooneelspeler van *Londen* werd uitgeroepen. Hij handhaafde zijnen roem in *Hamlet*, *Othello*, *Jago*, *Macbeth*, en in eene menigte andere meest verscheidene rollen. Hij was niet minder gelukkig in het karakter-blijspel. In 1818 kwam hij voor de eerste maal te *Parijs*, en ontving van zijne kunstbroeders van het Fransche tooneel het vleijendst onthaal. In 1820 bezocht hij de *Vereenigde Staten*, alwaar hij nieuwen roem inoogstte. In de lente van 1828 kwam hij te *Parijs* terug, en vervulde verscheiden tragische en comische rollen, onder het aan het Ita-

laansch tooneel verbondene Engelsche gezelschap; hij maakte aldaar grooten opgang in het blijspel, doch werd, in weerwil der oorspronkelijke en meesterlijke wijze, waarop hij verscheiden hoofdrollen uitvoerde, in het treurspel minder toegejuicht. Hij overleed te *Londen* in 1830. KEAN was klein van gestalte, schoot in verhevenheid te kort, zijne stem zelfs was schor; maar zijn doordringend oog, zijn beweegbaar en nadrukkelijk gelaat, zijne levendige gebaarden, en een voor de meest tragische buigingen vatbaar orgaan deden al zijne gebreken vergeten.

KELLERMANN (FRANCISCUS STEPHANUS), Zoon van FRANCISCUS CHRISTOFFEL (zie KELLERMANN *Wbk.*), hertog van *Valmy*, pair van *Frankrijk* en luitenant-generaal, te *Metz* in 1770 geboren; volbragt zijne studiën, toen hij in 1790 aan het Fransche gezantschap der *Vereenigde Staten* werd verbonden. Maar hij verliet weldra de diplomatische loopbaan, om die der wapens intetreden, en in 1793 volgde hij zijnen vader op den veldtogt tegen de *Pruisen*. In 1797 als adjudant-generaal bij het leger van *Italië* aangesteld, onderscheidde hij zich bij den overtogt der *Tagliamento*, en werd door BONAPARTE belast met het overbrengen naar *Parijs* der in dien roemrijken strijd buit gemaakte vaandels. In het volgende jaar tot den rang van brigade-generaal verheven, droeg hij door de stoutheid zijner krijgsbewegingen veel bij tot den

goeden uitslag van het gevecht van *Civitta-Castellana*. Gedurende dezen oorlog behaalde hij nog verscheiden voordeelen op verschillende corps van het vijandelijke leger, en hij was het die, terwijl hij in *Napels* door-drong, de forten *St. Elme* en *Castel-Nuovo* in bezit nam. Hij streed ook te *Marengo*, en droeg op eene krachtdadige wijze bij tot het winnen van dien slag, die hem den rang van divisie-generaal verschafte. In 1805 werd hij te *Austerlitz* gekwetst. In 1808 naar het leger van *Portugal* gezonden, was hij bij den slag van *Vimeiro* tegenwoordig, bevorderde den terugtogt der Fransche troepen, door met een enkel regiment den vijand tegen te houden, en ondertee-kende de overeenkomst van *Cinta*, waarover *Engeland* zich zeer ontevreden toonde. In 1809 bestuurde hij, gezamenlijk met den maarschalk *Ney*, den veldtogt van *Asturië*, waarin het leger van den markies de *LA ROMANA* verstrooid en vernield werd. In 1813 maakte hij den veldtogt van *Saksen* mede, werd bij de inneming van het dorp *Klix* gekwetst, en in den slag van *Bautzen* werden er verscheiden paarden onder hem doodgeschoten. De veldtogt in *Frankrijk* bood hem nieuwe gelegenheden aan om zich te onderscheiden. Na de terugkomst der *Bourbons*, werd hij tot algemeen inspecteur der ruitery benoemd. Gedurende de honderd dagen was hij lid van de kamer der pairs, en streed hij mede in de velden van *Waterloo*. Bij de tweede

restauratie van de pairskamer uitgesloten, kwam hij na de Julij-omwenteling weder in dezelfde, en overleed te *Parijs*, den 2 Junij 1835.

* KELLERMANN (BERNARD GEORG), verkozen bisschop van *Munster*, de vriend en lieveling des volks, werd den 11 October 1776 in het stadje *Freckenhorst* in het Munstersche geboren. Zijn vader, met 11 kinderen gezegend, was van beroep een linnenwever en had alzoo een bekrompen bestaan, doch werd met zijn geheele gezin, wegens zijne regtschapenheid en voorbeeldige vroomheid, door de geheele stad en den omtrek algemeen geacht en bemind. Als knaap oefende KELLERMANN het handwerk zijns vaders uit, maar de vurige wensch, om zich den priesterlijken staat te kunnen toewijden, spoorde zijnen levendigen, met vele talenten uitgerusten geest aan, om zijne vrije uren aan de studie toetewijden, waartoe een geestelijke zijner woonplaats, de vikarius *AFFHÜPPE*, hem behulpzaam was. Met toestemming zijns ouders, betrok hij het gymnasium te *Munster*, waar hij, schoon steeds met behoefte worstelende, weldra onder de beste leerlingen gerekend werd. Terwijl hij door het geven van privaattlessen in zijn onderhoud voorzag, legde hij zich aan de universiteit op de beoefening der wijsbegeerte en godgeleerdheid toe, en kwam in 1800 in het bisschoppelijk seminarie. De toenmalige sub-

regent van het gesticht, A. MELCHERS (later algemeen-vicarius en wij-bisschop), had den vromen, veelbelovenden jongeling zeer lief, en beval hem den graaf FRIEDRICH LEOPOLD ZU STOLBERG tot opvoeder zijner kinderen aan. Op deze wijze kwam KELLERMANN in 1801 in het huis van STOLBERG, eene gebeurtenis die voor zijn geheel volgend leven van het grootste gewigt was. Hij bleef tot aan zijnen dood de huisvriend dier familie. Zijne betrekking tot den graaf was bijna als die eens zoons tot den vader. Aan de gloeiende liefde van STOLBERG voor het Catholijke geloof verwarmde zich zijn gemoed; van diens rijke levens-ondervinding verkreeg hij zelf die groote rijpheid des geestes, die zijn veel bewogen, werkzaam leven kenmerken, en STOLBERG's verheven zin voor kunst en letteren, voor alles wat goed en edel was, drukte óók op den geest van KELLERMANN den stempel eener echte beschaving. STOLBERG beschermde en beminde inniglijk het zuivere priesterlijke gemoed van zijnen waardigen vriend, en vond in hem het beeld van den Catholijken priester verwezenlijkt, zoo als het hem bij zijne bekeering voor den geest had gezweefd. Zestien jaren bragt KELLERMANN in het huis van STOLBERG door, en werd gedurende dien tijd, in den kring van al die mannen gevoerd, wier namen in de Catholijke wereld zulk eene groote beroemdheid hebben bekomen. Ja, hij maakte zelf reeds vroeg

eene wezenlijke schakel in die ketting van verlichte en geleerde mannen uit, aan welker werken de Kerk in *Munsterland* en in het geheele *Noordelijke Duitschland*, eenen zoo schoonen bloeitijd te danken heeft. — Hoe schoon ook de werkring van KELLERMANN ten huize van STOLBERG was, zoo gevoelde hij toch behoefte, na daartoe de vereischte krachten verzameld te hebben, om in een' uitgebreider werkring op te treden. De pastorale zielzorg was zijn verlangen, daarom nam hij in 1812 de kleine pastorie *ad St. Servatium* te *Munster* aan, zonder daarom nog het Stolbergsche huis te verlaten. Maar reeds in 1817 werd hij als pastor-decanus in de aanzienlijke pastorie *ad St. Ludgerum* verplaatst, die van dien tijd af, zijne geheele werkzaamheid vorderde. Wat hij gedurende 23 jaren in dezen werkring op den kansel, in de school, in den biechtstoel, aan het ziekbed en als vriend en raadgever in ontelbare familiën geleverd heeft, grenst werkelijk aan het ongeloofelijke. Door alle standen, van af den hoogsten adel tot den geringsten daglooner, werd hem het onbeperktst vertrouwen geschonken en hij was in den eigenlijken en edelsten zin des woords de man des volks. Sedert 1823 werd hem ook de gewigtige post van Domprediker toevertrouwd, dien hij met niet minderen bijval tot in 1840 bekleedde. Als prediker had hij een bijzonder gelukkig orgaan, eene volle, welluidende

stem, die de breede ruimte der Domkerk volkomen vervulde. Zijne taal was edel en zuiver, zonder gezochten tooi. Eene blijmoedige, onverdelgbare kracht des geloofs sprak uit hem, en maakte zijne woorden zoo indringend en vatbaar. Meer dan 2000 malen heeft hij den kansel betreden, en men berekende dat in de namiddags-predikatiën, die hij in den Dom hiëld, gemiddeld steeds 4—5000 menschen uit alle standen en gezindheden vereenigd waren. In weerwil zijner veelvuldige bezigheden, die van den vroegen morgen tot laat in den avond, zijne werkzaamheid vorderden, moest hij in 1827, op dringend aanzoek van zijnen bisschop, het professoraat der verklaring van het Nieuwe Testament aan de theologische faculteit te *Munster* aanvaarden. Hij bekleedde deze betrekking tot in 1837, en was, naast KATERKAMP (zie dat Art. -*Wbk.*-), de eigenlijke ziel dezer belangrijke inrigting. Bij den dood van den hoogleeraar BROCKMANN (zie dat Art.) belastte hij zich, in plaats van de *exegese*, met het gewigtige professoraat der *pastoraal-theologie*, waartoe hem het algemeen vertrouwen der geheele geestelijkheid beriep. — In 1819 was de graaf zu STOLBERG overleden; KELLERMANN, zijn getrouwe vriend, lag voor het sterfbed gekniëld, en het was als in zijne armen, dat de edele zijne groote, vrome ziel had uitgeademd. Het sterfuur van STOLBERG behoorde tot de schoonste herinneringen, die

KELLERMANN in zijne ziel bewaarde. De vereeuwigde had nog zijn laatste en liefste werk, het boekje *over de liefde Gods*, aan zijnen vriend opgedragen. In de volgende jaren dunde de kring dier mannen, welke rondom STOLBERG, FÜRSTENBERG en de vorstin van GALLITZIN geschaard waren geweest. OVERBERG en FRANZ VON DROSTE ZU VISCHERING, waren in het decennium van 1820—30 reeds gestorven, in 1834 scheidden ook KISTEMAKER en KATERKAMP uit het leven. Twee jaren later werd CLEMENS AUGUST VON DROSTE ZU VISCHERING tot den aartsbisschoppelijken stoel van *Keulen* beroepen, om aldaar zijne grootē zending voor de Kerk te volbrengen. Alvorens te scheiden, droeg hij aan KELLERMANN, als aan den waardigste, de leiding op van het door hem gestichte genootschap der barmhartige zusters. Met welken ijver en met welk beleid hij zich van die nieuwe moeilijke taak kweet, hiervan getuigt de oprigting van omtrent 20 filiaal-gestichten van dit genootschap in *Westfalen* en in het *Rijnland*, die in een tijdvak van minder dan tien jaren, door hem tot stand werden gebracht. — Niettegenstaande KELLERMANN met eene buitengemeen zachtmoedige en verzoevende gezindheid bezielde was, en steeds op eene bescheidene echt priesterlijke wijze optrad, had hij echter, als de hoofdsteen der Catholijke zaak in *Munster* beschouwd, onder de regering van koning FREDERIK

WILLEM III, hatelijke aanklagten en vijandelijke behandelingen van den kant der onverdraagzame ambtenaarspartij niet kunnen ontgaan, en het mogt den bisschop niet gelukken, den waardigen man tot de waardigheid van Domheer te verheffen. Het baarde alzoo des te meer verwondering, toen KELLERMANN in 1840, ter beraadslaging over gewigtige geestelijke aangelegenheden, naar *Berlijn* beroepen werd. Het is bekend, welken indruk zijne verschijning te *Berlijn* maakte. Kort na zijne terugkomst van daar werd KELLERMANN tot Domheer benoemd; welke waardigheid hij in December 1840 aanvaardde. Zijn arbeid werd echter met deze nieuwe betrekknig niet verminderd, maar scheen van dag tot dag toetenemen. Den 10 October 1845 knielde hij voor het sterfbed van den onvergetelijken CLEMENS AUGUST neder, en op den 3 Augustus des volgende jaars voor dat des broeders, KASPAR MAXIMILIAN, bisschop van *Munster*. Van al de vrienden uit den tijd van STOLBERG, was KELLERMANN nog alleen overgebleven. Hij was 70 jaren oud geworden, maar zijne lichaamskracht was nog niet verzwakt, en zijn geest was nog jeugdig frisch. Geen wonder was het dus, dat in de dagen toen er in *Munster* en in het geheele diocees om eene gelukkige bisschopskeuze gebeden werd, het volk bijna overal om de verkiezing van KELLERMANN bad. Toen dus op den 13 December 1846, aan het

in de geheele ruimte der domkerk opgepropte volk, door het kapittel werd aangekondigd, dat het eenparig den lieveling des volks tot bisschop verkozen had, weergalmden als uit eenen mond een duizendstemmig jubelgejuich, dat door het geheele land tot in de geringste hut van den landman zijnen weerklink vond. Slechts één was bij het algemeene gejuich treurig; het was de verkozene zelf. Hij had van het begin zijner loopbaan af nooit naar eer gehaakt, en elke onderscheiding was hem een drukkend juk. Ofschoon hem dus de liefde der burgerij en het vertrouwen der geestelijkheid verheugde, liet hij zich toch aan eenen vriend aldus uit: » Ik gevoel het diep, dat ik voor dit goede volk, niet meer kan zijn, wat het van mij verwacht. Mijne krachten zijn uitgeput, en de herdersstaf is mij te zwaar. — En werkelijk zou hij den herdersstaf niet dragen. Juist op denzelfden tijd dat te Rome zijne plegtige preconisatie zou behandeld worden, overleed hij. Het was op den 29 Maart 1847, des maandags in de Goede-Week. Des morgens had hij de kinderen der Dom-school biecht gehoord; en was daarna in eenen boekwinkel gegaan, om plaatjes te koopen, ten geschenke voor de kinderen op den dag hunner eerste heilige Communie. Door den arbeid vermoeid, was hij daarop in de St. Lambertus-kerk gegaan, om, volgens zijne gewoonte, het H. Sacrament te begroeten, en in het gebed ver-

ademing te zoeken; zijn weg naar zijne woning geleidde hem door den kruisgang van den Dom. Hier was het dat hij, omtrent den middag, door eene beroerte werd getroffen, begon te waggelen en nederzeeg. Een priester, die juist in de nabijheid was, stond den stervende bij, die onder de zachte aanroeping der namen JESUS, MARIA en JOZEF zijnen geest gaf. Het bericht van zijnen dood verspreidde door het geheele land verslagenheid en rouw. Op den 2 April, juist op den Goeden-Vrijdag, had zijne begravenis plaats. Zulk eene teraardebestelling had *Munster* sedert den dood van OVERBERG niet gezien. Alle standen hadden zich bij den trein aangesloten. De breede weg van de Domkerk tot aan de begraafplaats was zoo zeer met menschen bezet, dat de lijkstaatsie niet dan met groote moeite zich bewegen kon. Er werd geen geluid gehoord, slechts door het niet te bedwingen snikken en weenen des volks werd de plegtige stilte afgebroken. Daarop werd zijn lijk naast de graven van OVERBERG, KISTEMAKER, KATERKAMP, FÜRSTENBERG en FRANZ VON DROSTE nedergelaten. KELLERMANN was de laatste uit den kring dier in *Munster* vereenigde mannen, wier namen ook nog in den laatsten tijd door de Kerk met dankbaarheid en vereering zullen genoemd worden. De nagelatene schriften van KELLERMANN zijn: 1.° *Predigten*, 3 dl.ⁿ, *Munster*, 1836; — 2.° *Kern biblischer Geschichten*, tot schoolgebruik bewerkt. Voorts

gaf hij nog in het licht: een *Middelbare Catechismus*, een geschrift van STOLBERG: *Ueber die Unterscheidungslehren en Overwegingen* van den aartsbisschop CLEMENS AUGUST. — Voorts is het voor den Nederduitschen bewerker van DE FELLER's *Woor-denboek* eene aangename taak, alhier openlijk te mogen vermelden, dat ook deze zijne onderneming in de belangstelling, toelichting en medewerking van den hoogvereerden KELLERMANN mogt deelen, zijnde het artikel KATERKAMP onder anderen (13.^o dl., blz. 435) geheel door zijne hand tot dat einde in het Hoogduitsch geleverd.

* KERN (VINCENTIUS, ridder von), een beroemde Duitsche heekundige, te Grätz den 20 Januarij 1760 geboren, was de zoon van een' grafelijk ambtenaar, bezocht het gymnasium zijner geboorteplaats, leerde daarop de heekunde, en verwijlde sedert 1779 eenigen tijd te Salzburg, Triëst en Venetië, studeerde sedert 1783 te Weenen, werd in 1784 Mr. in de heelen verloskunde, en in hetzelfde jaar nog lijfarts van den regerende hertog van Saksen-Hildburghausen. Na diens dood bereisde hij Duitschland, Italië en een gedeelte van Frankrijk; in 1786 keerde hij naar Weenen terug, legde zich met vernieuwden ijver op de studie toe, gaf priaat-onderwijs in de heekunde, en werd den 12 April 1790 tot *Chir. Dr.* gepromoveerd; in 1795 werd hij heelmeester aan het K. K. doofstommen-instituut,

in 1797 hoogleeraar der heelen verloskunde te Laibach, in welke betrekking hij de inënting der natuurlijke en later der koe-pokken in *Karinthië* invoerde; in 1799 verkreeg hij de waardigheid van *Med. Dr.*; in 1805 werd hij gewoon hoogleeraar der heekunde te Weenen, en in 1807 director van het door zijne bemoeijingen opgerigte operatie-instituut; in 1815 werd hij tot K. K. raad benoemd; in 1817 tot lijfarts des keizers; in 1824 verwisselde hij het leeraarsambt der praktische heekunde met dat der theoretische, en werd tot den ridderstand verheven; in 1825 werd hij wegens ouderdom en verzwakking gepensioneerd, en overleed den 16 April 1829. KERN heeft zich ten opzichte van de ontwikkeling der Duitsche heekunde groote verdiensten verworven; hij is de stichter der Weener-school in de heekunde, welker streven vooral gerigt was op vereenvoudiging van het therapeutisch, voornamelijk van het geneeskundig-therapeutisch gedeelte der heekunde, en welke den ijver voor de chirurgie zoo krachtadig opwekte, dat de Duitsche heekunde zich steeds meer en meer van den invloed van *Frankrijk* los maakte. Tot de voornaamste schriften van KERN behooren: 1.^o *Annalen der chirurgischen Klinik zu Wien*, 2 dl.ⁿ, Weenen, 1807; — 2.^o *Die Leistungen der chirurgischen Klinik zu Wien*, 1805—24, Weenen, 1828; — 3.^o *Ueber die Handlungsweise bei Absetzung der Glieder*, Weenen, 1814; 2.^o

uitg. 1826, werd ook in het Italiaansch vertaald; — 4.º *Avis sur une méthode plus simple dans le panséement des blessés*, Weenen, 1809; 2.º uitg. 1826; in het Hoogduitsch vertaald, *Stuttgard*, 1810; — 5.º *Die Steinbeschwerden der Harnblase und der Blasenschnitt*, Weenen, 1828. (KERN heeft 337 malen de blaas- of steensnede verrigt, waaronder slechts 10 geopereerden aan de onmiddellbare gevolgen der operatie, en 21 later bezweken enz.)

* **KESSELS (MATTHIAS)**, een beroemde beeldhouwer, in 1784 te *Maastricht* geboren, beoefende als goudsmid te *Parijs* de plastiek, begaf zich in 1806 over *Hamburg* naar *Petersburg*, tot **CAMBERLAIN**, bezocht in 1817 zijne geboorteplaats, daarna *Parijs* en *Rome*, in welke laatste stad hij, in de werkplaats van **THORWALDSEN**, de bas-reliefs *Dag en Nacht* bewerkte, en door den **H. SEBASTIAAN** den prijs van **CANOVA** won. Van groote waarde zijn een *staande Dioscobulus*, een heerlijk tafereel uit den *Zondvloed*, een hoofd des *Verlossers* enz. Hij overleed in 1836.

* **KEUPER (HENRICUS)**; het bewijs dat ook *Nederland* en onze leeftijd voorbeelden van langdurigheid van leven kunnen opleveren, was deze eenvoudige en achtenswaardige man. In het begin van 1735 geboren, trad hij eerst in den ouderdom van 46 jaren in den echt met **JOANNA HENDRIKSEN**, eene jonge

dochter van 22 jaren, met welke hij 64 jaren te *Doesborg* in den genoegelijksten echt leefde, en bij welke hij 9 zonen en eene dochter verwekte, van welke kinderen hij er zeven overleefde. Reeds 100 jaren oud zijnde werkte hij nog op het veld, en toen hij 103 jaren had bereikt, deed hij met zijne vrouw nog eene wandeling te voet van 3½ uren gaans, van *Terborg*, waar hij een' zijner zonen had bezocht, naar *Doesborg*. Bij gelegenheid der komst van koning **WILLEM II** te *Doesborg*, in Aug. 1842, had hij de eer bij **Z. M.** te worden toegelaten, die zich op de minzaamste wijze met den grijsaard onderhield. Hij bleef tot aan zijn overlijden in het genot aller zintuigen, behalve het gehoor, was steeds weltevreden, vrolijk en opgeruimd, en overleed in die gesteldheid te *Doesborg* den 23 Februarij 1845, in den ouderdom van ruim 110 jaren.

* **KEVERBERG VAN KESSEL (C. L. G. J. BARON VAN)**, den 13 Maart 1768 in het voormalige prins-bisdom *Luik* geboren, kwam, bij het verlaten der hoogeschool, in 1790 in administrative betrekking in *Gelderland*. Onder het Fransche bestuur oefende hij achtereenvolgend de bedieningen uit van maire zijner gemeente, van lid en secretaris van den algemeenen raad van zijn dep.^t, van onder-prefect van het volkrijke arrondissement *Kleef* (*Roerdep.^t*), in welke betrekking hij door zijne onvermoeide pogingen

om de rampen der in 1809 aldaar plaats gehad hebbende groote overstromingen te lenigen, binnen en buiten 's lands den grootsten roem verwierf, door NAPOLEON met het kruis van het legioen van eer versierd en eindelijk in 1811, prefekt van den *Boven-Ems* werd, waarvan *Osnabrugge* de hoofdstad was. Toen in 1815 het koninkrijk der *Nederlanden* werd georganiseerd, benoemde de koning hem tot gouverneur der provincie *Antwerpen*; twee jaren later vertrouwde hij hem het schoonste landvoogdijschap zijner Staten, dat van *Oost-Vlaanderen* toe; in 1819 be-riep de vorst hem in zijnen raad, en sedert dat tijdstip werd de eervolle onderscheiding van tot bijzondere commissiën, en buitengewone werkzaamheden geroepen te worden, dikwerf zijn deel. Tot in 1830 had hij zitting in den raad des konings, waarin hij steeds de grootste werkzaamheid en den meesten ijver voor het heil van vorst en vaderland aan den dag legde, die dan ook door zijne benoeming tot commandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw beloond werden. Sedert dien tijd door zijne afnemende gezondheid tot het ambteloos leven veroordeeld, overleed hij te 's *Gravenhage*, den 30 November 1841. Het voornaamste der door hem nagelatene werken is: *Du royaume des Pays-Bas, sous le rapport de son origine, de son développement et de sa crise actuelle*, 3 dl.ⁿ

II. DEEL.

in 8.^{vo}, 's *Gravenhage*, 1834.

KIEFFER (JOANNES DANIEL), te *Straatsburg* in 1767 geboren, werd, na zich door de kennis die hij in de Oostersche talen had verworven onderscheiden te hebben, in 1796 tot secretaris en tolk van het Fransche gezantschap bij de Ottomannische *Porte* benoemd. RUFFIN, die hem in het Oosten leerde kennen, gaf hem lessen, en verkoos hem in 1805, als plaatsvervanger voor den leerstoel, dien hij zelf bij het collegie van *Frankrijk* bekleedde. In 1818 titularis geworden, werd hij in het volgende jaar tot eersten secretaris-tolk bij het ministerie van buitenlandsche zaken benoemd, en belast met het bestuur der school der tolk-kweekelingen van het collegie van *LODEWIJK den Grooten*. In 1831 tot onder-voorzitter der Aziatische maatschappij verkozen, overleed hij in 1833. Hij was protestantsch en een der werkzaamste leden van het bijbelgenootschap, voor hetwelke hij de eerste vertaling des bijbels in het Turksch heeft geleverd.

* KILINSKI (JOANNES) speelde eene voornamste rol, gedurende den Poolschen opstand in *Warschau* in 1794. Hij was te *Posen* geboren, en van beroep een schoenmaker. Een geruimen tijd in *Warschau* woonachtig werd hij door de burgers algemeen geacht en tot lid der magistratuur verkozen. Zoodra dus het berigt van den opstand door

E e

KOSCIUSKO (zie dat Art. -*Wbk.*-) bewerkt, en van deszelfs reeds behaalde voordeelen, bekend was, werd KILINSKI de ziel der geheime gemeenschap tusschen de Poolsche bezetting en de inwoners der hoofstad. Gedurende den reeds op den 17 en 18 April gevolgden opstand was hij ongemeen werkzaam, werd weldra tot aanvoerder gekozen, en bekwam na de eerste zegepraal der Polen en de aanstelling der provisioneele regering den rang van majoor met den last van een nieuw regiment vrijwilligers te vormen. Terwijl hij zich geheel aan de pligten dezer nieuwe betrekking toewijdde, nam hij geen deel aan de onwettige handelingen, aan welke zich toenmaals de bevolking van *Warschau* tot tweemaal schuldig maakte, terwijl zij verscheiden bij haar gehate mannen, zoo als den maarschalk ANKWICZ, bisschop KOSSAKOWSKI, PETER OZAROWSKI en JOZEF ZABIELLO aan hare wraak opofferde; maar gaf veelvuldige bewijzen van achting voor en onderwerping aan zijne overheden. Toen na verloop van eenige maanden aan de zaak van *Polen* door de gevangenneming van Kosciusko eenen geweldigen schok werd toegebracht, werd KILINSKI met eenen geheimen last naar *Posen* gezonden, doch aldaar erkend, aangehouden, en op vordering van den veldmaarschalk SUWAROW naar *Warschau*, dat deze intusschen reeds ingenomen had, getransporteerd. Op bevel der keizerin CATHARINA werd hij met de leden der provisioneele regering:

ZAKRZEWSKI, IGNATIUS POTOCKI, THADEUS MOSTOWSKI, den koopman KAPOSTAS en den overste SOROLNICKI naar *Petersburg* vervoerd en aldaar in de citadel gevangen gezet. Eerst na twee jaren, toen PAUL I den troon beklom, volgde er eene algemeene amnistie, die ook KILINSKI in vrijheid stelde. Hij begaf zich thans naar *Wilna* en eerst later naar *Warschau*, waar hij zijn vroeger handwerk weder uitoefende, en in 1820 overleed. Eenige jaren later verschenen zijne *Gedenkschriften* (zonder drukkoord), in welke hij eerst zijn lang verhoor in *Petersburg*, en zijne antwoorden in hetzelfde gegeven, uitvoerig beschrijft, en daarna zijn geheele wedervaren, van den eersten oogenblik des opstands af in *Warschau* tot op zijne in vrijheidstelling verhaalt. Ongewone eenvoudigheid der denkbeelden, zoo wel als der voordragt en des stijls, zijn het onderscheidend kenmerk van dit werkje; en tevens het bewijs dat het door KILINSKI zelve geschreven is.

* KIND (JOHANN FRIEDRICH), in 1768 te *Leipzig* geboren, oefende tot in 1816 de regsgeleerdheid te *Dresden* uit, werd in 1818 Gothaasch-hofraad, en overleed te *Gotha* in 1843. Toen KIND zijne juridische praktijk liet varen, wijdde hij zich geheel aan de letterkunde toe. Hij schreef: 1.^o *Carlo, Zulichau*, 1801; — 2.^o *Natali*, *ibid*, 1801—1804, 3 dl.ⁿ; — 3.^o *Leben und Liebe Ryno's und Minona's*, *ibid*, 1805, 2 dl.ⁿ

Verscheiden verzamelingen van Vertellingen, Gedichten en kleine Tooneelstukken, zoo als: — 4.^o *Malven*, Leipzig, 1805, 2 dl.ⁿ; — 5.^o *Tulpen*, ib. 1806—10, 7 dltj.^s; — 6.^o *Roswitha*, ib. 1811—16, 4 dl.ⁿ; — 7.^o *Lindenblüthen*, ib. 1819, 4 dltj.^s; — 8.^o *Die Harfe*, ib. 1814—19, 8 dl.ⁿ; — 9.^o *Kleine Erzählungen*, ib. 1820, 4 dl.ⁿ; — 10.^o *Gedichte*, ibid, 1808, 5 dl.ⁿ; 2.^o uitg., ib. 1817—25; — 11.^o *Der Weinberg an der Elbe*, ib. 1817; — 12.^o *Theaterschriften*, ibid, 1821—27, 4 dl.ⁿ, waarin voorkomen de stukken: a. *Willem de Veroveraar*; — b. *het Landleven van van DIJK*; — c. *Schön Ella* en voornamelijk d. de *Opera der Freischütz*, gecomponeerd door K. M. von WEBER. — KIND behoort tot de voornaamste Duitse dichters en schrijvers van Verhalen, hij slaagt echter beter in de groepering, dan in de regelmatige voorstelling der karakters.

* KINKER (JOANNES), den 1 Januarij 1764 aan den Overtoomschen weg onder *Nieuwer-Amstel* geboren, openbaarde reeds als knaap eene ongewone scherpzinnigheid, vlugheid van bevating en eenen onverzaadbaren leerlust, waardoor hij als 't ware zelf den weg aanwees om voor de wetenschap te worden opgeleid, en wel bepaaldelijk voor de geneeskunde, waartoe zijn smaak bijzonder overhelde. Reeds stond hij op het punt, om aan de Utrechtsche hoogeschool in dat

vak te promoveren, toen hij op aandrang zijner vrienden en bloedverwanten van besluit veranderde, en zich nu met denzelfden ijver als vroeger op de medische, op de juridische studiën toelagde, en na den 18 Junij 1787 in de regten te zijn gepromoveerd, werd hij den 25 October deszelfden jaars als advocaat bij het hof van *Holland* geadmitteerd. BILDERDIJK was aldaar zijn ambtsbroeder, en werd ook weldra, in weerwil van het verschil van beider godsdienstige denkwijze, zijn kunstbroeder. Reeds als student had KINKER vele zijner vrije oogenblikken der dichtkunst toegewijd, en de vruchten dier uitspanning verschenen kort na zijn verlaten der akademie onder den titel van *Eerstelingen* in het licht. De staatkundige woelingen van dien tijd gaven echter aan zijn vernuft weldra eene andere rigting: en de *Janus Herresen*, de *Post van den Helikon* en de *Herkaauwer*, bijna geheel uit de pen van KINKER gevloede tijdschriften, hielden gedurende verscheiden jaren de belangstelling van het publiek gaande. Verder verschenen van hem in 1789 *Van Rots*, episodisch drama; in 1792 *Celia*, treurspel; in 1800 *Ericia* of de *Vestaatsche Maagd*. Bij den aanvang der negentiende eeuw, deed hij aan den Amsterdamschen schouwburg opvoeren *het Eeuwfeest*, eene zinnebeeldige voorstelling, waarvan hij zelf eene allerkluchtigste parodie vervaardigde, onder den titel

van *de Menschheid in het Lazarushuis*. In 1804 gaf hij het oorspronkelijke treurspel *Almanzor en Zehra* in het licht, en vertaalde (1805—1807) de zangspelen *die Schöne Müllerin* en *Œdipe à Colone*, en het treurspel *les Templiers* van RAYNOUARD. Zijne overige dichtwerken, toenmaals en later vervaardigd, werden door hem tot een' bundel verzameld, die in 1819—21, te *Amsterdam*, in 3 dl.ⁿ, in het licht verschenen. Al wat KINKER oorspronkelijk leverde blonk uit in rijkdom van gedachten en stoutheid van uitdrukking, terwijl men in zijne poëzij, door den zwier der uitdrukking en de melodij der versificatie wordt gestreeld en opgetogen. KINKER kende de talen in het algemeen en de Nederduitsche in het bijzonder door en door, hiervan strekken tot bewijzen zijne *Algemeene Spraakkunst*, zijne *Inleiding tot de algemeene theorie der talen*, zijne *Proeven eener Nederlandsche Prosodie* en vooral ook de *Voorreden* tot elk der 3 deelen zijner *Gedichten*. Grondig met de toonkunst en hare eischen bekend, was hij de eerste hier te lande, die, volgens vaste regelen, poëzij en muziek aan elkander wist te huwen, en de juistheid dier regelen bewees door de voorbeelden, welke hij leverde. Ook vond de filozofie, vooral de Kantiaansche, in KINKER eenen ijverigen bevorderaar en aanhanger; zijne pogingen echter om dezelve in *Nederland* in te voeren, vonden intusschen bij al degene, die godsdienst en openbaring op prijs stellen,

groote tegenkanting, en de beroemde Nederlandsche dichter, de godsdienstige RUIJNVIS FEITH (zie dat Art.-Wbk.-) trad openlijk tegen dezelve op. Deze filozofie deed KINKER zoo niet tot volslagen ongelooft, ten minste tot onverschilligheid en minachting van datgene vervallen, wat voor elken Christen, welke gezindheid hij ook moge zijn toegedaan, heilig en eerbiedwaardig is. Vele zijner Gedichten en Verhandelingen strekken ten bewijze van dit beweren, die daarom, welke verdiensten dezelve voor het overige ook mogen bezitten, niet dan met omzigtigheid of liever volstrekt niet behooren gelezen te worden. In 1814 werd KINKER tot hoogleeraar in de Nederduitsche taal en letterkunde, aan de universiteit van *Luik* beroepen. De gemoedelijke klaagtoonen, die hij bij deze benoeming aan zijn vaderland liet hoóren, deden nauwelijks verwachten dat hij zich onder dezen hem zoo vreemden landaard zou kunnen schikken. Weldra echter telde hij ook onder de Walen eenen uitgebreiden vriendenkring, dien hij aan zijn innemend en steeds opgeruimd karakter, en aan het bevallige en leerzame zijner voordragten te danken had. Na de omwenteling van 1830 keerde KINKER naar *Amsterdam* terug, waar hij zijne overige levensdagen in rust sleet, en den 16 September 1845 overleed. De meeste geleerde genootschappen in *Nederland* en ook verscheiden buitenlandsche maatschappijen telden KINKER onder hare

medeleden. Reeds in 1810 werd hij door koning LODEWIJK der derde klasse van het koninklijk Nederlandsch instituut toegevoegd, door welk collegie hij nog in bijna tachtigjarigen ouderdom tot voorzitter werd benoemd. Het indringend oog en levendig gelaat van KINKER kenmerkte bij het eerste gezigt reeds het schrandere genie; ten opzichte van zijne gestalte echter had de natuur hem zeer stiefmoederlijk behandeld; zeker Nederlandsch dagblaadje, hierop zinspelende, zegt: » In 82jarigen ouderdom is M.^r J. KINKER, oud-hoogleraar, den 16 dezer, te Amsterdam overleden; het H. d verklaart hem voor een groot mensch; naar het ligchaam paste hem die naam niet, en let men op 's mans godsdienstige beginselen, nog veel minder naar de ziel.”

* KIST (EWALD), in 1762 geboren, bekleedde bijna 25 jaren het leeraarsambt bij de hervormde gemeente te Dordrecht, alwaar hij den 20 Maart 1822 overleed. Hij bepaalde zich niet slechts tot de waarneming van de predikdienst, maar trad voornamelijk als schrijver van verschillende werken op. Tot dezelve behooren: 1.° *XV Brieven aan ARISTUS over de eeuw der Rede van TH. PAINE*; — 2.° *Leerredenen over Gods deugden*, 2 dl.ⁿ; — 3.° *De hoofdinhoud van de zedeleer des christendoms*, 2 dl.ⁿ; — 4.° *Leerredenen over verschillende onderwerpen*, 4 dl.ⁿ; —

5.° *Beoefeningsleer, of de kennis der middelen om als een waar leerling van JESUS CHRISTUS getroost en heilig te leven*, 2 dl.ⁿ; — 6.° *Vijf Leerredenen over het geweten*; — 7.° *De geschiedenis van RUTH in vier Leerredenen*; — 8.° *Het ongunstig onthaal des Heilands in de wereld enz.* — Vele dezer geschriften zijn niet van belangrijkheid ontbloomd, doch dragen bijna allerwegen den stempel van Protestantschen oorsprong, zoodat de Catholijk, in geloof en zeden door schriften van mannen voorgelicht, die enkel uit de eenige en eeuwige waarheidsbronnen putteden, de werken van KIST, minst genomen, kunnen missen. Als letterkundige heeft KIST zich bekend gemaakt door een bundel *Verhandelingen en Redevoeringen*, door de *Lofreden op P. VAN BRAAM* en door verscheiden bijdragen tot de *Mnemosyne*. In 1804 werd hij lid der maatschappij van Nederlandsche letterkundig te Leyden, ook was hij lid van het Dordrechtsh genootschap *Diversa sed una*, aan wetenschappen, letteren en kunsten gewijd, welks belangen hij krachtdadig ondersteunde, en waarvan hij, na den dood van P. VAN BRAAM, voorzitter werd.

* KIVITS (JUSTINUS HENRICUS), den 5 Januarij 1808 te 's Hertogenbosch uit ouders van den deftigen stand geboren, werd voor de studiën opgeleid, welke hij in de Latijnsche school zijner

geboorteplaats en vervolgens in het groot en klein seminarie te *St. Michiels-Gestel* begon, en te *Luik* en te *Leyden* met den meesten lof voltooide. Hij bezat in zijne studie-jaren het voorregt alles met de grootste gemakkelijheid te bevatten, was in de Latijnsche school steeds de eerste van zijne talrijke klasse, de lieveling zijner leeraren en de vriend zijner medeleerlingen. Aan de hoogeschool van *Luik* trok hij de aandacht der professoren door zijne vorderingen in de classische letterkunde en eene hem eigene vaardigheid om in het Latijn of Fransch over wetenschappelijke onderwerpen grondig te redeneren, zoodat hem het vooruitzicht geopend werd, om eenmaal eenen leerstoel dier hoogeschool te bekleeden; doch de omwenteling van 1830 verijdelde dit plan, en hij ging naar *Leyden* over, alwaar hij den 5 October 1831 tot doctor in de beide regten bevorderd werd, na het verdedigen van zijne dissertatie: *De Mutuo, secundum principia juris romani ac hodierni*, waarin deskundigen toen reeds den logischen betoogtrant opmerkten, welke hem later aan de balie zoo zeer deed onderscheiden. Na deze promotie zette hij zich als practiserend advocaat te *'s Hertogenbosch* neder, en vond in den heer M.^r L. A. LIGHTENVELT, die destijds aldaar als advocaat eene aanzienlijke praktijk had, een' belangstellend patroon en leidsman, wien zijne zeldzame bekwaamheden zoo veel achting en vertrouwen inboezemde, dat

hij, bij den Hoogen Raad naar *'s Gravenhage* beroepen, niet aarzelde om aan zijnen jeugdigen vriend zijne praktijk over te doen, en hem aan zijne cliënten aan te bevelen. Alzoo was KIVITS op 24jarigen leeftijd een der meest gezochtste advocaten in *Noordbrabant*. Zijn werkkring werd dagelijks uitgebreider, en de diensten zijnen medeburgers bewezen, dagelijks gewigtiger. Zijne verdiensten als regtsgeleerde waren onwaardeerbaar; toegerust met eene uitgebreide kennis van het Romeinsche en Kostumier regt, doorkneed in de Fransche en later Nederlandsche wetboeken, was hij de veilige vraagbaak voor ieder, wien belangrijke regtskwestiën voorkwamen. Zijne mannelijke wel sprekendheid, zijne kernachtige taal zoo sierlijk en duidelijk, weërgalmden dagelijks door de regtszalen en boeide zijne regters, die hem om zijne kunde hoogachtten en om zijne edelaardige inborst en innemend karakter op grooten prijs stelden. Hij deinsde niet terug voor de moeilijkste en ingewikkeldste geschilpunten, en men heeft het aan zijne scherpzinnigheid te danken, zoo er eenig licht is opgegaan in het devolutie-regt en in de tienden en heerlijke regten in *Noordbrabant*, welke vóór hem nimmer zoo grondig waren behandeld geworden. Het was hem niet alleen te doen, om het goed regt te laten zegenvieren, maar tevens om de wetenschap van dienst te zijn. Van dáár dat hij zijne conclusiën steeds met

naauwgezetheid en logisch uiteenzette, en de bronnen aanwe vanwaaruit verder licht kon worden geput. In gewichtige crimineele zaken schitterde vooral zijne wegslepemde welsprekendheid, die op het talrijk gehoor en de registers den diepsten indruk maakte, en dikwerf tranen deed vloeijen. Zijne scherpzinnigheid vond in de hopeloosste zaken punten van verdediging, die het minste vermoed waren en dezelve meestal tot een gelukkig einde bragten. Het kon niet anders of voor zóó een' man moesten weldra de deuren van alle collegiën geopend worden. Hij werd dan ook lid van den raad der stad, regent der Godshuizen, lid der provinciale staten enz., en toonde dat hij overal op zijne plaats was. Geene onderwerpen van aanbelang kwamen daar voor, of KIVITS nam er een werkzaam deel in, zijne adviezen en rapporten droegen steeds den stempel van naauwgezet onderzoek, en kenmerkten zich door eene bondige ontwikkeling van denkbeelden, vlugheid van bevattings- en doelmatigheid van uitdrukking. Zoo vele verdiensten waren de aandacht van Z. M. WILLEM II niet ontgaan, welke besloot die ten dienste van den lande te doen strekken. Reeds in 1844 werden aanbiedingen aan KIVITS gedaan, die deze echter in het belang van vrouw en kinderen van de hand moest wijzen, tot dat hij, aan 's konings roepstem niet langer kunnende weêrstaan, een herhaald aanbod in 1845 aannam,

en dientengevolge in Novb. van dat jaar tot lid van den raad van state werd benoemd. In December daaraanvolgende nam hij reeds zitting, en weldra wenschten zijne ambtgenooten elkander met deze aanwinst geluk. Hij gevoelde zich in deze nieuwe betrekking zeer op zijne plaats, en zoude het vaderland onberekenbare diensten hebben kunnen bewijzen, zoo niet eene hevige ziekte van slechts weinige dagen, hem den 8 Mei 1846 ten grave sleepte, betreurd door allen die hem kenden. Hem was het zeldzaam geluk te beurt gevallen warme vrienden te tellen in elken stand en rang der maatschappij, en hij verstond de kunst om een ieder te behagen. Hij was allen die zich op kunsten of wetenschappen toelegden genegen. Zelf een gelukkig beoefenaar der oude en nieuwe letterkunde en geschiedenis en ook in het begin zijner loopbaan aan de dichtkunst niet vreemd geweest zijnde, beschouwde hij den tijd, gedurende welken hij als curator der Latijnsche school, als tweede voorzitter van het provinciaal genootschap van kunsten en wetenschappen in *Noordbrabant*, of als lid der commissie tot het stedelijk archief werkzaam was, als uren van uitspanning.

KLAPROTH (HENDRIK JULIUS), zoon van M. H. KLAPROTH (zie dat Art. -*Wbk.*-), te *Berlijn*, in 1783 geboren, legde zich tot op den ouderdom van vijftien jaren toe op de beoefening

der schei- en natuurkundige wetenschappen, waarin zijn vader zich zoo zeer onderscheiden had. Maar het lezen van eenige geschiedkundige werken en reisbeschrijvingen bewoog hem om de Perzische en Sineesche talen te beoefenen. Na twee jaren aan de universiteit van *Halle* te hebben doorgebracht, begaf hij zich in 1802 naar *Dresden*, alwaar hij de Oostersche handschriften der bibliotheek van het Japoneesch paleis nazag. Gedurende zijn verblijf in die stad, begon hij de uitgave van zijn tijdschrift *Asiatisches Magazin*, dat hem voordeelig bekend maakte. Hij begaf zich vervolgens naar *Weimar*, alwaar hij tot in 1804 vertoefde. Daar hij door zich zelven, dat *Asië* wenschte te leeren kennen, waarvan hij reeds zoo vroegtijdig het voorwerp zijner ijverige nasporingen had gemaakt, vond hij eene gunstige gelegenheid om hetzelfde te bezoeken, in het gezantschap dat de Russische regering, in 1805, besloot naar *Pekin* te zenden. Ongelukkiglijk kon dit gezantschap niet in *Sina* doordringen. *KLAPROTH* maakte echter gebruik van deze reis, om waarnemingen te verzamelen over de talen aller volken, met welke deze verre togt hem in aanraking had gebracht, en hij vond er de eerste bouwstoffen voor zijn schoon werk, dat hij later in het licht gaf onder den titel van *Asia polyglotta*. Het *Mandschu*, dat hij vroeger beoefend had, was hem op deze reis van groote dienst, en het verblijf van tien

maanden te *Irkutsk*, eene voorname stad van *Siberië*, maakte hem gemeenzaam met de Aziatische tongvallen. In 1806 scheidde *KLAPROTH* van het Russisch gezantschap, om alleen een groot gedeelte der Noordergrenzen van *Sina* te bezoeken, en eerst in 1807 kwam hij te *St. Petersburg* terug. Daar de akademie dier stad de door hem gedane ontdekkingen vereeren, en hem een schitterend bewijs harer achting geven wilde, wees zij hem het diploma van buitengewoon academicus toe, en verkoos hem, op voordragt van den graaf *JOANNES POTOCKI*, om de bergen van den *Caucasus*, bij de Russische regering zelve onvolledig bekend, te gaan exploreren. *KLAPROTH* trotseerde de vermoeijenissen en gevaren, om aan deze zending te beantwoorden, welke hij dan ook op de meest voldoende wijze ten uitvoer bragt. Eenige tegenwerkingen, die hij te *Sint Petersburg* ondervond, deden bij hem het verlangen ontstaan om dat land te verlaten. Maar nadat het Russisch ministerie hem had uitgenoodigd, om voor de keizerlijke bibliotheek, eenen beredeneerden catalogus der Sinesche en Tartaarsche boeken en handschriften te vervaardigen, welke hij op zijne reizen verzameld had, zoo moest *KLAPROTH*, om die taak te volbrengen, zijn verblijf in *Rusland* verlengen. Op het einde van 1810 was hij met zijnen arbeid gereed. Twee jaren later ontving hij, niet zonder moeite, zijn bepaald ontslag. In 1814 begaf

hij zich naar Italië, en zette, te midden van den staatkundigen crisis, die Europa schokte, zijne wetenschappelijke nasporingen vreedzaam voort. In het volgende jaar kwam hij met de legers der bondgenooten te Parijs, en, terwijl hij de hem in zijn vaderland aangeboden voordeelen van de hand wees, bleef hij van toen af in Frankrijk leven, waar hij zich enkel bezig hield met de werken, aan welke hij eenen roem te danken had, die zich door geheel Europa verspreidde. Hij overleed te Parijs den 27 Augustus 1835. Deze werkzame geleerde heeft een aantal werken in het licht gegeven, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Asia polyglotta of Rangschikking der volken van Azië, volgens de verwantschap hunner talen*, Parijs, 1823, in 4.º, en atlas in folio; — 2.º *Tableau etc. (Geschiedkundige tabellen van Azië, sedert de monarchie van CYRUS tot op onze dagen)*, Parijs, 1826, in 4.º, met atlas; — 3.º *Mémoires etc. (Gedenkschriften betreffende Azië, bevattende geschied-, aardrijks- en letterkundige nasporingen over de volken van het Oosten)*, 1824—1828, 3 dl.º in 8.º; — 4.º *Première etc. (Eerste en tweede brief over de hieroglyphen)*, 1827, in 8.º; in deze beide brieven stelt de schrijver zich ten doel om de ontdekkingen van CHAMPOLLION den Jonge (zie dat Art.) te bestrijden; — 5.º *Tableau etc. (Geschied-, aardrijks-, zede- en staatkundig tafereel van den*

Caucasus), 1827, in 8.º; — 6.º *Voyage etc. (Reis naar Peking, door Sineesch Mongolie in 1820 en 1821 door TIMBOWSKI, uit het Russisch vertaald, en met verbeteringen en aantekeningen in het licht gegeven)*, Parijs, 1827, 2 dl.º in 8.º, met atlas enz., voorts verscheiden handschriften. KLAPROTH was lid der Aziatische maatschappij en der akademie van Besançon.

* KLEE (HENDRIK), een scherpzinnige Catholieke theoloog, in 1800 te Münstermaifeld, een stadje nabij Koblenz, geboren, ontving zijne wetenschappelijke opleiding aan het lyceum te Mainz, en ging daarna, om de godgeleerdheid te beoefenen, in het bisschoppelijk seminarie aldaar. Zelfs alvorens zijne theologische studiën volbragt te hebben, werd hij in 1821 onderwijzer aan het bisschoppelijk gymnasium, en wegens zijne uitstekende bekwaamheid in de wijsbegeerte en godgeleerdheid, beriep hem de bisschop in 1825 als hoogleeraar van genoemde wetenschappen in zijn priesterhuis. Om de doctorale waardigheid in de godgeleerdheid te bekomen, begaf zich KLEE in den herfst deszelfden jaars naar Würzburg, en schreef te dien einde zijne inwijdings-dissertatie *De chiliismo primorum saeculorum*. Zijn eerst beduidend geschrift: *die Beichte, historisch-kritische Untersuchung*, 1828, getuigde reeds van zijn scherpzinnig oordeel en van zijne be-

lezenheid in de Kerkvaders. Op aanbeveling van SCHMEDDING, bekwam KLEE in 1829 een beroep als hoogleeraar der godgeleerdheid naar *Bonn*, waar reeds HERMES voor het *Rijnland* de theologische rigting beheerschte, en een overwegend dogmatisch gezag vormde. Het dogmatische gezigtspunt van den nieuw be-roepen hoogleeraar moest met het Hermesianismus eene scherpe tegenstelling vormen, en het kon niet missen, of de streng kerkelijke, positive beschouwingswijze, zooals dezelve uit de voordragten van KLEE scherp en indringend uitschonen, moest met de rationeel-filozofische be-toogwijze, welke de school van HERMES, in het aanvoeren van bewijzen voor de dogma's, ge-woonlijk bezigde, een polemisch conflict uitlokken (zie HERMES *-Wbk.*- en *Suppl.*). KLEE hield behalve over de dogmatiek ook voorlezingen over de verklaring van het Nieuwe Testament, die door een bijzonder talrijk gehoor gevolgd werden. Zijne exegetisch-dogmatische verklaring der schriften van den H. PAULUS is in verscheiden commentariën voor het geleerde publiek toegankelijk, en ofschoon hij in het begin, bij de al te wijdloope dogmatische ontwikkeling, het wijsgeerige element al te oppervlakkig aanvoerde, verbeterde hij in de laatste werken, vooral in het commentarium over den Brief aan de Hebreërs, deze on-evenredigheid, terwijl hij daarin ook aan het taalkundige gedeelte de vereischte toelichting in-ruimde. Zijne ervarenheid in de

Schriftverklaring van het Nieuwe Testament openbaarde hij 1.º in het *Commentarium over het Evangelie van den H. JOANNES* (waarin tevens eene schoone keuze der verklaringen van de Kerkvaders werd opgenomen); — 2.º *Comentar über PAULI Brief an die Römer*, 1830; — 3.º *Auslegung des Briefes an die Hebräer*, 1833. Na den dood van den aartsbis-chop SPIEGEL, die voor den beschermer der Hermesiaansche leer doorging, besteege CLEMENS AUGUST DROSTE ZU VISCHERING den aartsbisschoppelijken stoel van *Keulen*, die de positief kerkelijke rigting met gestrengheid van de geestelijkheid vorderde, en zich daardoor reeds zijdelings tegen de filozofische bewijs-methode in de godgeleerdheid in-genomen toonde. KLEE werd door den aartsbisschop tot examinator voor de dogmatiek be-noemd, en zijne dogmatische voorlezingen aan de universiteit verwierven door de scherpszinnigheid en betooverende warmte, waarmede hij de leerstellingen wist te bekrachtigen, en tegen de rationalistische lasteringen te regtvaardigen, den onverdeeldsten bijval. De 4.º *Encyklopädie der Theologie*, 1832; — het 5.º *System der Dogmatik*; — de 6.º *Dogmenhistorische Monographie über die Ehe*, 1833; — zijn meesterstuk: 7.º *Katholische Dogmatik*, 3 dl.ⁿ, 1834—36; en de 8.º *Dogmengeschiede*, 2 dl.ⁿ, 1837—38, deze schriftelijke bewijzen zijner veelzijdige theologische geleerdheid verspreiden weldra zijnen schitterenden roem. Wijl de vijandelijke

aanvallen van het in de *Rijnlanden* nog steeds getroefde Hermesianismus zich bijzonder tegen KLEE en WINDISCHMANN rigtten, en steeds hatelijker werden, en zulks in weerwil dat de leer van HERMES door eene Bulle van den H. Stoel van 26 September 1835 veroordeeld was, zoo volgde KLEE in 1839 een eervol beroep naar *München*, om aldaar den kort te voren overleden, schranderer MÖHLER te vervangen. Zijne werkzaamheid alhier mogt echter slechts een jaar duren, waarin hij door zijne liefderijke voorkomenheid de hartelijkste toegenegenheid aller studerenden gewonnen had. In den krachtigsten mannelijken leeftijd, werd dit rijk begaafde genie, even als MÖHLER, door hetzelfde ruwe klimaat van *München* vroegtijdig, weggemaaid. KLEE overleed den 28 Julij 1840, en beide rusten thans in een naburig graf te zamen. Na zijnen dood verscheen nog, door HIRMOBEN te *Mainz* in het licht gegeven, zijn *Grundrisz der Ethik*, 1840.

KLEIN (JACOBUS THEODORUS), een natuurkundige, te *Koningsbergen* in 1685 geboren, en te *Dantzic* als secretaris van den senaat, den 27 Februarij 1759 overleden, was lid der akademie van *Petersburg*, der koninklijke akademie van *Londen* en des instituuts van *Bologna*. Hij heeft een aantal werken nagelaten, waarin men wel meer smaak zoude wenschen, maar die bijna alle eenige bijzonderheden of afbeeldingen bevatten, die de-

zelve voor de natuurkundigen nuttig maken. De voornaamste zijn: 1.^o *Descriptiones tubulorum marinorum*, *Dantzic*, 1731, in 4.^{to}, met pl.ⁿ; 2.^e uitg. 1773, in 4.^{to}; — 2.^o *Naturalis dispositio echinodermatum*, ib. 1734 en *Leipzig*, 1778, in 4.^{to}, met pl.ⁿ, door LA CHESNAYE DES BOIS in het Fransch vertaald; — 3.^o *Historia naturalis piscium*, 1740 tot 1749, 5 dl.ⁿ, in 4.^{to}; met pl.ⁿ Dit is het werk van KLEIN, hetwelk het meeste geraadpleegd wordt; — 4.^o *Historiae avium prodromus*, 1750, in 4.^{to}; — 5.^o *Tentamen methodi ostracologicae*, *Leyden*, 1753, in 4.^{to}, met pl.ⁿ; — 6.^o *Stemmata avium*, 1759, in 4.^{to}; — 7.^o *Ullerior lucubratio sublerranea de terris et mineralibus*, *Petersburg*, 1760, in 4.^{to} Dit is een der zeldzaamste werken des schrijvers; — 8.^o *Ova avium plurimarum*, Hoogd. en Latijn, 1766, met pl.ⁿ; — 9.^o *Specimen descriptionis petrefactorum gedanensium*, Hoogd. en Latijn, *Neurenberg*, 1770, in 4.^{to}, met gekl. pl.ⁿ Verscheiden dezer werken zijn mede in het Nederduitsch en Engelsch vertaald.

KLEIN (ERNST FERDINAND), een Duitsche regtsgeleerde, in 1743 te *Breslau* geboren, studeerde in het gymnasium zijner geboorteplaats, en aan de universiteit van *Halle*; te *Breslau* werd hij tot advokaat bevorderd. Door zijne *Abhandlungen über Gegenstände der Gesetzgebung und Rechtsgelehrsamkeit*, *Leipzig*, 1779, geraakte hij op eene voordeelige wijze bij den groot-

kanselier von CARMER bekend, die hem naar *Berlijn* beriep, om aan de zamenstelling van het nieuwe wetboek mede te werken. Met SUAREZ, zijnen vriend, behandelde hij de gewichtigste deelen deszelven, namelijk die, welke de misdaden en de straffen betreffen. KLEIN werd daarna directeur der universiteit van *Halle*, en gewoon lid der regtsgeleerde faculteit. Eenige jaren later naar *Berlijn* teruggeroepen, werd hij lid van het oppergeregts-hof, daarna geheimraad en staatssecretaris bij het departement van justitie. Hij overleed den 28 Maart 1810, als lid der akademie van *Berlijn*, die zijne Verhandeling *über die väterliche Gewalt* bekroonde, en als corresponderend lid der commissie van wetgeving te *St. Petersburg*. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.° *Annalen der Gesetzgebung und der Rechtsgelahrtheit in den königlich preussischen Staaten, Berlijn en Stettin*, 21 dl.ⁿ, 1788—1807; — 2.° *Grundsätze des gemeinen deutschen und preussischen peinlichen Rechts*, 2.° uitg., *Halle*, 1799; — 3.° *Erkenntnisse und Gutachten der Juristenfacultät in Halle, Berlijn en Stettin*, 5 dl.ⁿ, 1796—1802; — 4.° *Grundsätze der natürlichen Rechtswissenschaft*, *Halle*, 1797, in 8.°; — 5.° *System des preussischen Civilrechts*, *ib.* 1801; — 6.° *Archiv des Criminalrechts* (met KLEINSCHROD in het licht gegeven), 1798—1809, 7 dl.ⁿ, in 8.°^o, enz.

* KLEIN (J. P.), in 1760 ge-

boren, was lid van het departementaal geregts-hof te *Arnhem*, waar hij den 20 Februarij 1805 overleed. In het begin tot de godgeleerdheid opgeleid, slaagde hij zeer gelukkig in de Oostersche talen, later echter beoefende hij de regtsgeleerdheid. Zijn bijwerk werd nu de toon- en dichtkunst, waartoe hij door de met roem bekende dichters BELLAMY en VAN ALPHEN sterk werd aangespoord; het was vooral aan de hand van den laatstgenoemde, dat hij den zangberg beklom. Met lof maakte hij zich bekend door zijne *Oden en Gedichten*, en door zijnen *Feestzang* op het anderhalve eeuwfeest van *Utrechts* hoogeschool; verder verscheen er van hem in het licht: 1.° *Proeven voor verstand, smaak en hart*; — 2.° *Bijdragen voor genie en menschen gevoel*, 3 dltj.^s, 1786, en volg.; — 3.° *Kleine prozaische en poetische Bijdragen*; — 4.° *Alcaische Lierzang*, op het overlijden van VAN ALPHEN (1803); voorts eenige vertalingen van stukken van WIELAND, GERSTENBERG, JUNG STILLING enz. Hij was met de ouden gemeenzaam bekend, en reeds vroeg in de *prosodie* zeer ervaren. Met zijne echtgenootte ANTOINETTE OCKERSE, insgelijks eene geestige vrouw, gaf hij later nog 2 stukjes met *Oden en Gedichten*, en 3 stukjes met *Krijgsliedern* in het licht. In 1794 verscheen van hem: *Vrijmoedige gedachten over den plicht eens regters*, welk geschrift veel bijval vond.

KLEIN (BERNHARD), een beroemde componist, in 1794 te Keulen geboren, werd voor de toonkunst opgevoed, begaf zich in 1811 naar Parijs, om onder CHERUBINI (zie dat Art.) te studeren; hij verrijkte de door hem beoefende kunst met een aantal *Sonaten voor de piano, losse zangstukken, en godsdienstige gezangen*. Onder zijne compositiën in een' verhevenen stijl, telt men zijn oratorio *Job*, en de groote opera *Dido*, in den stijl van GLÜCK zamengesteld. Op het muzijkfeest te Keulen, in 1828, deed hij het oratorio *Jephté*, dat eene levendige aandoening verwekte, en in 1830, op dat van Halle, het oratorio *David* uitvoeren, dat niet minder werd toegejuicht. KLEIN overleed den 9 September 1832.

* KLIJN (BAREND), in 1774 te Amsterdam geboren, een Nederlandsch dichter, die, ofschoon hij zich door geene stoute vlugt onderscheidde, toch wegens vele leerzame en zoetvloeiende gedichten eene eervolle plaats op den Nederlandschen zangberg innam. De verzameling zijner *Gedichten* is in 3 dl.ⁿ vervat, Amsterdam, 1817—28, en was in 1814 reeds voorafgegaan door zijne *Hulde aan de nagedachtenis van C. Wertz*. Door geboorte en opvoeding tot den handstand bestemd, was het louter natuurlijke aandrift, die hem de lier ter hand deed nemen. Zijne verdiensten deden hem het lidmaatschap van de maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leyden, dat van

het provinciaal Utrechtsch genootschap en de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw verwerven. Aan het hoofd van den jaargang 1826 van den Nederlandschen Muzen-almanak, voor welken hij jaarlijks bijdragen leverde, prijkt zijn afbeeldsel; terwijl men in den jaargang 1831 van dat jaarboekje zijn levensbericht aantreft. KLIJN overleed in zijne geboorteplaats den 13 Januarij 1829.

KLINGER (FRIEDRICH MAXIMILIAN VON), den 19 Februarij 1753 te Frankfort a/M geboren. Van het gymnasium zijner geboorteplaats begaf hij zich in den ouderdom van 18 jaren naar de universiteit van Giessen om de regten te beoefenen. Reeds vroeg ontwikkelde zich bij hem eene zucht naar dramatischen arbeid, zoodat hij zelf in 1776 gedurende 8 maanden bij het tooneelgezelschap van SEILER in Leipzig vertoefde. In 1780 begaf hij zich als officier in Russische dienst, en klom van rang tot rang op tot dien van luitenant-generaal, welken hij bekleedde, toen hij den 25 Febr. 1831 te St. Petersburg overleed. Als schrijver heeft KLINGER een werkzaam deel genomen aan de beweging, die in zijnen tijd aan de Duitsche letterkunde werd gegeven. Zijne *Sämmtliche Werke*, bevattende zijne romans en zijne tooneelstukken, zijn te Koningsbergen, 1809—16, in 12 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, in het licht verschenen. Van zijne romans is *Faust's Leben, Thaten und Hölle-fahrt* in het Fransch vertaald.

KLINGSPORRE (MAURITS, vrijheer von), Zweedsch veldmaarschalk, maakte zijne eerste wapenfeiten in *Frankrijk*. In 1788 in zijn vaderland teruggekeerd, verdiende hij de gunst van koning GUSTAAF III, werd in den oorlog van *Finland* aangesteld, en in het volgende jaar met het algemeen commissariaat en de approvianderingen des legers belast. In 1808 vertrouwde GUSTAAF IV hem in den noodlottigen oorlog, waarin hij met *Rusland* gewikkeld werd, het opperbevel over het Finlandsche leger toe. KLINGSPORRE bepaalde er zich toe, om den vijand in voorposten-schermutselingen afstemmen, deed de flotille der meren, welke zich in de havens van *St. Michael* en *Christina* bevond, verbranden, en streed hardnekkiglijk in de nauwe wegen van *Tavasthus* of *Kroneborg*; maar de Russen, die veel sterker in getal waren, maakten zich van bijna al de steden van *Finland* meester. Bij *Sikojoki* en *Kewolax* behaalde hij echter ongehoopte voordeelen, ten gevolge waarvan hij weder kortstondiglijk aanvallender wijze te werk ging. De fortuin lachte hem niet lang toe. Hij moest terugwijken; de gelederen zijns legers geraakten in wanorde, en hij had vele moeite, om eenige overblijfselen van het corps, waarover hij het bevel voerde, te vereenigen. *Zweden* bevond zich in eenen staat van verwarring: het Westers-leger, bestemd om tegen de Denen en Noorwegers te handelen, had

een wapenstilstand gesloten, en trok op *Stokholm* aan, om er de regering te veranderen. In deze omstandigheid bleef aan *Zweden* geen ander redmiddel over, dan om den vrede met *Rusland* te sluiten; maar de koning wilde dienaangaande niet den minsten raad aanhooren; hij had zelfs verboden iemand in zijne appartementen binnen te laten; de maarschalk KLINGSPORRE, door twee andere hoofd-officieren gevolgd, durfde het wachtbevel schenden, had een kort onderhoud met den koning en weinige oogenblikken daarna had GUSTAAF IV afstand gedaan van de kroon (13 Febr. 1809). De standen des koninkrijks gaven de kroon aan den hertog van *SUDERMANLAND*, die den naam van *KAREL XIII* aannam. KLINGSPORRE overleed, hoog bejaard, in 1820.

* KLINKHAMER (SIBOUT CORNELIS), den 13 Julij 1804, te *Amsterdam* uit ouders van den deftigen stand geboren, gaf reeds vroeg blijken van een scherpzinnig oordeel en eene levendige verbeeldingskracht. Na eenige jaren aan het athæneum zijner geboorteplaats te hebben doorgebracht, schreef hij ter beantwoording eener regtsgeleerde prijsvraag, door de Luiksche hoogeschool uitgeschreven, doch door omstandigheden te laat ingezonden, om naar den prijs te kunnen dingen, zijne *Commentatio histor. urid. de juris civilis Romani loco, quis est de Donationibus, ex fragmentis Vaticanis super illustrato*, dezelve

werd op aanraden zijner leermeesters in 1826 in het licht gegeven. In het volgende jaar behaalde hij de gouden medaille door de universiteit van *Leuven* uitgelooft voor het *Leven en de daden van IPHIGRATES*. Met lof verwierf hij in 1829, aan de hoogeschool van *Utrecht*, na de verdediging zijner *Dissertatio histor. politica, de bello propter successionem Regni Hispanici gesto, Pace Rheno-Trajectina composito*, den doctoralen hoed in de regten. Ook de letteren werden door hem met het beste gevolg beoefend, ten bewijze hiervan strekke zijne uitgave van den *Querolus sive Aulularia incerti auctoris Comœdia togata*, *Amsterdam*, 1829. Na zijne bevordering trad hij als praktiserend regtsgeleerde op, van welke betrekking hij echter, wegens zijn zwak ligchaamsgestel, spoedig moest afzien, waarop hij door den koning tot plaatsvervangend regter in de regtbank zijner geboorteplaats werd aangesteld. De gebeurtenissen van 1830 deden hem de lier tokkelen, en zijn dichtstuk: *Aan mijn vaderland*, werd in de *Noordstar* van 9 Junij 1831 geplaatst; ook gaf hij naamloos eene Nederduitsche vertaling van KÖRNER's *Leyer und Schwert* (*Lier en Zwaard*) in het licht. Boven allen muntten echter zijne huisselijke stukjes uit. Verder heeft hij medegewerkt aan de *Regtsgeleerde Bijdragen*, en aan den *Menschenvriend*, tijdschrift voor algemeene weldadigheid en volksbeschaving, zijnde de drie eerste stukken in 1830 en 1831

in het licht verschenen, grootendeels door hem bewerkt. — KLINKHAMER overleed in den bloei zijner jaren den 13 April 1834.

* KLÜBER (JOHANN LUDWIG), een der beroemdste Duitsche publicisten, te *Thann* bij *Fulda* in 1762 geboren, werd in 1786 hoogleeraar der regten in *Erlangen*, trad in 1804 in Badi-sche dienst over, als geheime referendaris te *Karlsruhe*, nam in 1807 het eerste professoraat der regten aan de universiteit van *Heidelberg* aan; doch reeds in het volgende jaar keerde hij als staats- en kabinetsraad naar *Karlsruhe* terug, woonde, zonder ambtelijk karakter, het congres van *Weenen* bij, trad in 1817, als geheime legätieraad, onder HARDENBERG, in Pruis-sische dienst, die hij echter in 1823 wegens staatkundige verwickelingen weder verliet, en sedert dien tijd te *Franfort a/M* privatiseerde, alwaar hij in 1837 overleed. KLÜBER was een zeer vruchtbare en daarbij bondige schrijver, van wiens talrijke werken wij de volgende aanvoeren: 1.° *Kleine juristische Bibliothek*, *Erlangen*, 1785—92; — 2.° *Das Ritterwesen des Mittelalters nach seiner politischen und militärischen Verfassung*, *Neurenberg*, 1786—88, 2 dl.ⁿ; — 3.° *Neueste Literatur des deutschen Staatsrechts*, *Erlangen*, 1791; — 4.° *Lehrbegriff der Referir-kunst*, ib. 1808; — 5.° *Kryptographik*, *Lehrbuch der Geheimschreibekunst*, ib. 1809; — 6.° *Das Postwesen in Deutschland*, ib. 1811; — 7.° *Akten*

des *Wiener Congresses*, ib. 1815 tot 1819, 8 dl.ⁿ; — 8.^o *Schlussakte des Wiener Congresses und Bundesakte*, 2.^e uitg., ib. 1818; — 9.^o *Staatsarchiv des Deutschen Bundes*, ib. 1816, 4 afl.ⁿ; — 10.^o *Oeffentliches Recht des Deutschen Bundes*, Frankfort, 1818; 4.^e uitgave, vermeerderd met nagelatene aanmerkingen des schrijvers, door MORSTADT, Frankfort, 1840; — 11.^o *Droit des gens moderne de l'Europe*, Stuttgart, 1819, 2 dl.ⁿ; in het Hoogd. vertaald, ib. 1821, 2 dl.ⁿ; — 12.^o *Die eheliche Abstammung des fürstlichen Hauses Löwenstein-Wertheim*, 1837, enz.

* KLÜGEL (GEORGE SIMON), een beroemde wiskunstenaar, den 19 Aug. 1739 te Hamburg geboren, wilde in het begin de godgeleerdheid beoefenen, tot welk einde hij de universiteit van Göttingen bezocht, werd echter door BÜSCH en KÄSTNER tot de wiskunde overgehaald, aan welke hij zich alsnu uitsluitend toewijdde. In 1766 werd hij als gewoon hoogleeraar derzelve aan de toenmalige universiteit van Helmstedt beroepen; en in 1788 werd hij de opvolger van KARSTEN, als gewoon hoogleeraar der wis- en natuurkunde te Halle, waar hij den 4 Aug. 1812 overleed. Men heeft van hem: 1.^o *Encyklopädie, oder zusammenhängender Vortrag der gemeinnützigen Kenntnisse*, Berlin, 1782—1816, 17 dl.ⁿ; — 2.^o *Anfangsgründe der Astronomie*, ib. 1793; 6.^e uitgave, 1819; — 3.^o *Die gemeinnützigen Vernunftkenntnisse*, Leip-

zig, 1789; 2.^e uitg. 1791; — 4.^o *Mathematisches Wörterbuch*, ib. 1803—1808, 3 dl.ⁿ, 4.^e en 5.^e dl. door MOLLWEIDE voortgezet, 1823—31. *Supplementen* door J. A. GRUNERT, ibid., 1833—36, 2 afdeelingen.

* KNAUER (JOZEF), vorst-bischof van Breslau, den 1 December 1764 te Rothflössel bij Mittelwalde, in het graafschap Glatz, geboren, genoot het eerste onderwijs in de school te Mittelwalde, begon en voleinde zijne studiën te Breslau. Als student werd hij gastvrij opgenomen in het huis van den koopman MALINARI, van wiens ontlukende familie hij de mede-opvoeder werd. Den 7 Maart 1789 tot priester gewijd, werd hij kapellaan bij den toenmaligen deken van het graafschap Glatz en pastoor te Mittelwalde, den heer KAREL WINTER, wiens secretaris hij later ook werd. In 1794 viel hem als een bijzonder voorregt, onder verscheiden mededingers, de pastorij van Alpendorf ten deel, alwaar hij tot het jaar 1804 verbleef. Als zoodanig vergezeld hij ook de beide jonge graven van MAGNIS, als huisvriend dier familie, gedurende een jaar aan de universiteit van Breslau. In 1809 verkoos hem de vorst-bischof van Praag tot opvolger van den deken en vorst-aartsbischofpeelijken vicarius van het graafschap Glatz, den heer WINTER, nadat hij reeds in 1802 secretaris van het vorst-bischofpeelijken vicariaat was geworden. Nadat de vorst-aartsbischof CHLUMCZANSKI in

1820, in het graafschap *Glatz* de canonicke algemeene visitatie gehouden en den waardigen man had leeren waarden, bragt hij het in overeenstemming met den koning van *Pruissen*, bij den Paus zoo ver, dat de deken *KNAUER* de waardigheid van prelaat van het vernietigde klooster *ad B. V. Mariam de via nova* in *Ierland* en de volmagt bekam, om in den naam van zijnen bisschop te vormen. In 1829 werd *KNAUER* met de roode adelaar-orde 3.^e klasse onderscheiden; in 1837, wegens zijne verdienste, ten opzichte van de Catholijke Kerk, door de Catholijk-theologische faculteit van *Breslau*, tot doctor in de godgeleerdheid benoemd; bij de viering van zijn vijftigjarig jubilé als priester in 1839, ontving hij de roode adelaar-orde der 2.^e klasse. Op den 27 Augustus 1841 werd hij tot vorst-bisschop van *Breslau* verkozen, nadat *Silezië* gebeden, en de hooge geestelijkheid, tot getuigenis dat zij den waardigste verkiezen zoude, in de Domkerk den eed afgelegd, en het H. Altaar-Sacrament ontvangen had. Het was echter den, toen hij den bisschoppelijken stoel besteeg reeds hoogbejaarden man, niet lang vergund, de door God hem toevertrouwde kudde te mogen weiden, daar hij reeds den 16 Mei 1844 naar een beter leven werd opgeroepen. Als vorst-bisschop van *Breslau* werd hij den 8 Junij 1845 opgevolgd door den alom met roem bekenden *Bockholder*,

II. DEEL.

MELCHIOR, *vrijheer* VON *DIEPENBROCK*, thans nog een sieraad der Catholijke Kerk.

* *KNESEBECK* (*KARL FRIEDRICH VON DEM*), uit een oud adellijk Middel-Marksch geslacht gesproten, behoorde reeds in 1806, als majoor en adjudant van den generaal *RÜCHEL*, tot de uitstekendste officieren des Pruisischen legers, en bewees zijne militaire, zoowel als diplomatische bekwaamheden voornamelijk in 1812, toen hij als adjudant-generaal van koning *FREDERIK WILLEM III* met eene zending naar *St. Petersburg* belast werd. Het gelukte hem, keizer *ALEXANDER* tot de belofte te bewegen, geen vrede met *NAPOLEON* te zullen sluiten, en zijne voorstellen tot een terugtochtsplan van het Russische leger door denzelfden te zien aangenomen, zoodat hem voornamelijk de roem toekomt, tot den val van *NAPOLEON* te hebben bijgedragen. Daarenboven behoort het, behalve andere onderscheidingen, tot zijne verdiensten, bij de monarchen op den tweeden dag, het staken van den slag bij *Bautzen* doorgezet te hebben. Deze dag was voor hem eervol, want de bondgenooten wonnen daardoor eene kern voor hunne verdere ondernemingen. Gedurende de conferentiën te *Trachenberg*, in Julij 1813, met den kroonprins van *Zweden*, werd aan *KNESEBECK* het ontwerpen van een plan van veldtocht opgedragen, dat, ofschoon het de goedkeuring van den

F f

kroonprins niet kon wegdragen, onvoorwaardelijk werd aangenomen. Alle berekeningen leverden de heerlijkste uitkomsten op, en aan KNESEBECK viel de voldoening ten deel, dat hem de kroonprins van Zweden, te Leipzig op het marktplein luide toeriep: KNESEBECK, *vous avez eu raison!* Even zulke uitstekende diensten bewees hij als luitenant-generaal in de veldtogten van 1814 en 1815. Tusschen de koningen FREDERIK WILLEM III en FREDERIK WILLEM IV en KNESEBECK bestond eene zeldzame betrekking van achting en erkentenis eener-, en van onbegrensde trouw anderzijds; zulks bleek in 1813 bij zijne verheffing tot generaal der infanterie, bij zijne benoeming in 1831 tot bevelhebber van het observatie-leger in Posen, en eindelijk in het laatst van 1847, bij zijne verheffing tot de waardigheid van generaalveldmaarschalk, welke KNESEBECK, zonder eenige active dienst bekleedde, tot aan zijnen dood, den 12 Januarij 1848 voorgevallen.

* KNIAZIEWICZ (KAREL), een beroemde Poolsche generaal, in 1762 geboren, werd in de kadetten-school te Warschau gevormd, en begaf zich in 1778 onder de Poolsche artillerie; in 1794 vocht hij tegen de Russen bij Gulkow onder ZAJONCZEK, bij Warschau en Mazijowicz onder Kosciusko, werd gevangen genomen en bekwam eerst onder PAUL I zijne vrijheid weder, waarop hij zich naar Frankrijk

begaf, en onder DOMBROWSKI, in het Poolsche legioen diende, waarvan hij later het opperbevel bekwam. Bij hetzelfde streed hij roemrijk in Italië (*Fallari, Calvi*), voerde het bevel in de veldslagen van *Frankfort* en *Hohenlinden*, en begaf zich, toen NAPOLEON bij den vrede van *Luneville*, zich de Polen niet aantrok, naar zijne landgoederen. In 1812 vocht hij echter weder voor *Frankrijk*, bij *Smolensko* en aan de *Moskawa*, wees in 1814 de aanbiedingen van keizer ALEXANDER van de hand, en leefde tot in 1830 als privaat man in *Dresden*. Bij de, in 1822 in *Polen* uitgeborsten, onlusten werd hij door de zamenzweërders tot hun hoofd bestemd, doch was tot aan de ontdekking dezer zamenzwering buiten kennis daarvan gebleven, zoodat hij, ofschoon in *Dresden* in hechtenis genomen, en op het *Königsstein* gevangen gezet, bij nader onderzoek werd vrijgesproken. Gedurende de Poolsche omwenteling van 1830, ging hij als Poolsch gezant naar *Parijs*, en overleed aldaar in 1842.

* KNIGHT (HENRY GALLY), in 1787 geboren, maakte zijne studiën aan de hoogeschool van *Cambridge* en bezocht daarop *Griekenland*. De roem van *Byron* (zie dat Art. -*Wbk.*-) verleide hem, om als navolger van den grooten dichter met *Eastern Tales* optetreden, die echter weinig bijval vonden, en thans reeds lang vergeten zijn. Er stond een ander veld voor

hem open, dat der oudheid- en bouwkunde, waarvoor hij buitengewone talenten bezat. Hij betrad hetzelve het eerst in 1831, in welk jaar hij een *Berigt over zijne reis naar Normandië met betrekking tot de bouwkunde* in het licht gaf. Bij deze reisbeschrijving waren twee *Verhandelingen* gevoegd: over de Noormansche bouwkunst in *Normandië* zelf, en over den Noormanschen bouwstijl in *Engeland*. Beide verhandelingen bevatten het bondigste wat over dezen kunsttak nog gezegd is. De Noormansche bouwstijl was den geleerden kunstkenner door zijn onderzoek, zoo lief geworden dat hij besloot, de sporen deszelfs in het zuidelijke *Europa* te gaan opzoeken. Zijne reis voerde hem in 1836 tot in *Sicilië*, alwaar, zoo als bekend is, nog heerlijke gedenkteekenen van den Noormanschen stijl zijn bewaard gebleven, van welke KNIGHT in 1838, in zijn werk: *de Noormannen in Sicilië* verslag gaf. Dit werk verschafte aan zijnen schrijver eenen Europeischen roem, en werd in bijna alle levende talen vertolkt. Van grooter belang is het werk dat KNIGHT onmiddellijk na het verschijnen zijner *Noormannen*, voorbereidde en kort daarna in het licht deed verschijnen: *De kerkelijke bouwkunst in Italië, van den tijd van KONSTANTIJN, af tot aan de 15.^e eeuw*. OWEN JONES en andere Engelsche kunstenaars leverden oorspronkelijke teekeningen, tot 80 lithographische voorstellingen,

waardoor de kostbaarheid van dit werk niet weinig vermeerderd werd. Het behoort zeker tot de zeldzaamheden, dat een partikulier uit eigene middelen zulke groote opofferingen aan de kunst doet, als KNIGHT zulks deed. Zijne veelyuldige verdiensten maakten het berigt van zijnen dood, die den 9 Februarij 1846 plaats had, tot eene treurtijding voor alle vrienden der kunst. KNIGHT was ook lid van het parlement voor het graafschap *North-Nottingham*, en lid der commissie ter opwekking van de schoone kunsten in *Engeland*.

* KOBELL (FERDINAND), een beroemde schilder en graveur, te *Mannheim* in 1740 geboren, was voor de diplomatische loopbaan bestemd, werd echter in *Heidelberg*, waar hij studeerde, zoo zeer met geestdrift voor de kunst bezield, dat hij niet dan met tegenzin den post van secretaris bij de hofkamer aannam. Eene jaarwedde, die de kunstminnende KARL THEODOR, hem in 1772 verleende, stelde hem in staat zich te *Parijs* voor zijn lievelingsvak volkomen te vormen, waarop hij hofschilder en hoogleeraar der akademie te *Mannheim* werd. In 1793 verliet hij *Mannheim*, wegens de krijgsbewegingen, en begaf zich naar *München*, waar hij als kabinetschilder en directeur der galerij, den 1 Februarij 1799 overleed. KOBELL teekende met eene vaste kernachtige hand; zijne schilderijen in olieverf zijn

rijk in effect, in zijne landschappen is vooral het bladerwerk voortreffelijk, en in zijne dierstukken zocht hij BERGHEM natebootzen. Zeer worden ook op prijs gesteld zijne gravures met sterk water, welke bij eene getrouwe, ongekunstelde voorstelling der natuur, bijna zonder uitzondering, geestig en meesterlijk uitgevoerd zijn. KOBELL heeft twee zonen nagelaten, die de erfgenamen zijns talents zijn.

* KOBELL (FRANZ), broeder van den voorgaande, in 1749 geboren, voedde als koopmansleerling te *Mainz*, zijne zucht voor het landschapschilderen, vormde zich steeds meer als secretaris aan de hofkamer te *Mannheim*, en werd door den keurvorst weldra in de gelegenheid gesteld, om zich geheel aan de kunst toetewijden. Van 1776—1785 hield hij zich in *Italië* op, daarna in *Munchn*, waar hij in 1822 overleed. Hij heeft slechts weinig stukken in olieverf uitgevoerd, maar leverde meer dan 10,000 karaktervolle handteekeningen.

* KOCK (HENDRIK MARCUS DE), in 1779 te *Heusden* in *Noord-Brabant* geboren, bragt zijne jeugd te *Parijs* door, werwaarts zijn vader, een ijverige deelnemer aan de Nederlandsche staatspartijen, de vlugt had moeten nemen. Nadat zijn vader ten gevolge van zijne verbindtenis met DUMOURIEZ, onder de guillotine gestorven was, werd de 15 jarige jongeling in een wisselkantoor opgenomen, aan

welke betrekking hij, wjl hij niet de minste neiging voor dat vak in zich ontwaarde, zich door de vlugt onttrok; hij nam alzoo dienst bij het leger, en klom van soldaat tot officier en adjudant des generaals DAENDEL's op. Zijne geboorte verschafte hem kort daarop, eene betrekking als ambtenaar bij de commissie van algemeen welzijn in *Holland*. In 1797 werd hij bij het departement van oorlog geplaatst, en reeds in het volgende jaar zien wij hem weder in eene geheel verschillende betrekking: als gezantschaps-secretaris van GRASVELD bij het congres in *Rastadt*. Toen dit congres ontbonden werd, had DE KOCK bijna het lot van het Fransche gezantschap gedeeld, want er was bepaald, dat de Bataafsche ambassade gemeenschappelijk met ROBERJOT en diens gezellen vertrekken zoude, en slechts een toeval gaf aanleiding dat zij vroeger vertrok en alzoo den moorddadigen aanval der Szekler hoezaren ontsnapte. Na de terugkomst in het vaderland, beproefde zich DE KOCK, toenmaals 21 jaren oud, ofschoon reeds als soldaat, officier, revolutionnaire zendeling, krijgsambte en diplomaat werkzaam weest, in eene nieuwe loopbaan. Hij begaf zich onder de marine, werd in korten tijd luitenant, in 1803 scheepskapitein, onderscheidde zich in 1803 en 1804 bij de zeegevechten, en bekwam eenige jaren later als eerste chef den generaalstaf der vloot. In deze hoedanigheid verscheen hij in 1806

op het tooneel zijner schitterende werkzaamheid in Indië, en bewees hier zulke gewichtige diensten, dat NAPOLEON hem met eerbewijzen overlaadde. In 1808 bevelhebber van het Oostelijk gedeelte van Java, in 1809 brigade-generaal der divisie van Samarang geworden zijnde, maakte hij in 1811 den veldtogt tegen de Engelschen op Java mede, en werd met de meeste zijner strijdmakkers krijgsgevangen gemaakt. Deze tijd der gevangenschap diende hem als voorbereiding tot den overgang tot de patriottisch-Nederlandsche partij. Door dezen met open armen opgenomen, streed hij in 1814 en 1815 als generaal-majoor tegen NAPOLEON. Hij bekwam het opperbevel over de Nederlandsche krijgsmagt in Oost-Indië, herstelde in de eerste plaats de rust op de Moluksche eilanden, beoorloogde vervolgens den gevaarlijken aanvoerder DIEPO NEGRO, te water en te land. De zegepraal, die hij den 24 Junij 1822 op den sultan van Palembang behaalde, verbrak de magt des vijands, en verschaftte hem tot belooning den rang van luitenant-generaal. In de jaren 1825—30 was hij onafgebroken werkzaam om de onophoudelijke opstanden op Java te dempen. Hij vervolgde de wilde inboorlingen, tot in hunne afgelegenste sluiphoecken en moerassen, en het schijnt hem buiten verwachting gelukt te zijn, den tegenstand des volks te verlammen. Deze roemvolle strijd

was zijne laatste daad in Indië. Na den afloop deszelven keerde hij naar Europa terug, werd in 1836 minister van binnenslandsche zaken, en twee jaren later tot kanselier der beide Nederlandsche orden, en in 1841 tot minister van staat verheven. Koning WILLEM I benoemde hem tot lid van de eerste kamer, waarvan hij in 1845 tot president werd verkozen. Hij overleed plotseling den 11 April 1845. Men prijst zijne goedhartigheid, welwillendheid, regtschapenheid en zijne zich steeds gelijkblijvende bedaardheid van geest.

KOHLMANN (ANTONIUS), een Jesuit, in 1771, te Kaisersberg (Fr. dep.^t v. d. Bov. Rijn) geboren, maakte zijne eerste studiën te Colmar. Door zijne neiging tot den geestelijken staat getrokken, verliet hij Frankrijk toen de omwenteling uitborst, en ging de godgeleerdheid te Freiburg studeren. Zoodra hij de priesterwijding had ontvangen, begaf hij zich in de ontlukkende associatie van het H. Hart, en oefende de H. Bedieningen uit te Hagenbrunn bij Weenen, alwaar hij bij eene besmettelijke ziekte, die het land teisterde, zijnen ijver aan den dag legde. Nadat de congregatie van het H. Hart zich met een ander genootschap in Italië ontstaaen, had vereenigd, werd KOHLMANN naar Vicenza en Pavia gezonden. In 1805 begaf hij zich naar Duneburg, waar de Jesuiten hun noviciaat hadden. Twee

jaren later werd hij naar de *Vereenigde Staten* gezonden, alwaar hij door zijnen ijver en zijne deugden de algemeene achtiging wist te verdienen. In 1813 rector der St. Pieterskerk te *New-York* zijnde, werd hij voor de regtbank gedagvaard, om de daders van eenen diefstal aan te duiden, die hij enkel door de Biecht kende. Dit was een geheel nieuw verschijnsel in de *Vereenigde Staten*, en hij zag zich verplicht zijn standpunt voor protestantsche regters te verklaren. Na lange debatten, werd er beslist dat KOHLMANN ontslagen zou zijn van te spreken. Hij gaf hierover een los stukje in het licht, getiteld: *Question catholique en Amérique*. Kort daarna gaf hij een ander geschrift uit tegen de unitarissen, bij gelegenheid van een door hen gefabriceerd nieuw evangelie. Nadat Leo XII het Romeinsch collegie aan de Jesuiten had teruggegeven, werd pater KOHLMANN als hoogleeraar bij hetzelfde beroepen, en onderwees er gedurende vijf jaren de godgeleerdheid. Dezelfde Paus benoemde hem tot consultor van de congregatiën der kerkelijke zaken, en der niet geordende bisschoppen. GREGORIUS XVI benoemde hem tot qualificator der inquisitie. Eene borstontsteking, waarvan hij in de maand April 1836 bevangen werd, sleepte hem binnen drie dagen in het graf.

KOLETTIS. — Zie COLETTI.

* KÖLLE (FREDERIK), geheime

legatieraad in *Wurtemberg*, in 1781 te *Stuttgard* geboren, bezocht het gymnasium zijner geboorteplaats, en studeerde later te *Tubingen* en *Göttingen*. Nadat hij eene wetenschappelijke reis door *Duitschland* had gemaakt, werd hij advocaat bij het hofgerecht en privaatorwijzer in *Tubingen*, en bekleedde van 1806—1813 verscheiden ondergeschikte diplomatische betrekkingen in *Parijs*, te 's *Gravenhage*, *München*, *Karlsruhe* en *Dresdèn*. In 1814 tot tweeden secretaris bij het oppergerechtshof in *Tubingen* benoemd, nam hij van dit tijdstip af het levendigste aandeel aan de pogingen tot herstel der oud-Wurtembergische staatsregeling, hetwelk aanleiding gaf, dat hij in 1816 zijne dienstbetrekkingen verliet, en zich naar *Rome* begaf. Hij ontving intusschen reeds in de lente 1817, zijne geloofsbrieven als Wurtembergische zaakgelastigde bij den H. Stoel, en voerde aldaar de onderhandelingen over de regeling der in 1827 opgerigte kerkelijke provincie van den *Boven-Rijn*. Vermits KÖLLE zijne verdienste in deze zaak, van den kant der daarbij betrokken regeringen, niet behoorlijk gewaardeerd achtte, nam hij in 1833 zijn ontslag, zonder eenige aanspraak op pensioen te maken, en leefde sedert 1834 in letterkundige werkzaamheid te *Stuttgard*, waar hij den 12 Augustus 1848 overleed. Zijne voornaamste geschriften zijn: 1.° *Geschichte der Erwerbungen Oesterreichs in Schwaben*, in

de *Europäischen Annalen* van 1806; — 2.^o *Betrachtungen über Diplomatie*, Stuttgart, 1838; — 3.^o *Paris im Jahre 1836*, ib. 1836; — 4.^o *Rom im Jahre 1833*, ib. 1839; — 5.^o *Betrachtungen über das Gebet des Herrn*, Rome, 1833, naamloos; — 6.^o *Italiens Zukunft*, Stuttgart, 1847; — 7.^o Veelvuldige bijdragen tot het *Morgenblatt*, alsmede tot de *Oberdeutsche Literaturzeitung*, die toenmaals in *München* verscheen, en tot de *Süddeutschen Miscellen*, onder redactie van REHFUES.

* KOLOKOTRONIS of COLOCOTRINI (THEODORUS), een Grieksche volksleider, te *Karytene* in *Arjadië* in 1770 geboren, behoorde in het begin tot de Klephten of Armatolen (*), diende op de *Jonische eilanden* en in *Napels*, waar hij majoor werd, en bevond zich bij het uitbarsten der omwenteling in *Morea* op de *Jonische eilanden*. In Maart 1821 leidde hij den opstand aldaar, sloeg, in vereeniging met ODYSSEUS, meermalen de Turken, stond echter zelfs tegen den senaat op, werd gevangen genomen, doch spoedig weder aan het hoofd des legers geplaatst, waarmede hij IBRAHIMPACHA sloeg. Als aanhanger van CAPO D'ISTRIS, voerde hij tot aan diens dood, het leger gelukkig

aan, wendde zich echter in 1832 tegen de regering, viel, door de Franschen overwonnen, in 1833, in de magt der regering, die hem eerst tot den dood, en daarna tot 20 jaren galeistraaf veroordeelde. Koning OTTO schonk hem in 1835 genade; hij overleed te *Athene*, in 1843.

* KONARSKI (STANISLAUS), een der beroemdste onder de mannen, die zich ten opzichte van *Polen* verdienstelijk hebben gemaakt. Hij werd in 1700 geboren en was de zoon van den slotvoogd van *Zawichost*, GEORGE KONARSKI. Zijn eerste onderwijs ontving hij in het klooster der Piaristen in *Petrikau*, in welke orde hij ook trad, toen hij den ouderdom van 17 jaren bereikt had. Toen hij weinige jaren daarna tot hoogleeraar der letterkunde aan het Piaristen-collegie van *Warschau* beroepen werd, en zijne geleerdheid, zoowel als zijn redenaarstalent algemeene bewondering vonden, zond hem zijn oom JOHANN TARLO, bisschop van *Posen*, op zijne kosten naar *Rome*, waar hij vier jaren verbleef, en gedurende de laatste twee jaren, in het *Collegium Nazarenum*, van de Piaristenorde, beroemde voordragten over de taalkunde en geschiedenis hield. Na de belangrijkste ste-

F f 4

(*) Benaming dier christelijke volksaanvoerders in Macedonië, Thessalië en het Noordelijke gebergte van Griekenland, die zich, sedert de vestiging der Turksche heerschappij in Europa, van dezelve onafhankelijk wisten te handhaven.

den van *Italië* bezocht te hebben, begaf hij zich naar *Frankrijk*, en na zich aldaar anderhalf jaar te hebben opgehouden, keerde hij met eenen rijken schat van ondervinding en kennis, naar *Polen* terug. Toen koning STANISLAUS LESZCZYNSKI, den troon verlaten en vlugten moest, vergezelde hem KONARSKI, en na zijne tweede terugkomst uit *Frankrijk*, wijdde hij zich uitsluitend toe aan het heil van zijn vaderland, aan de opbeuring der volksbeschaving, aan de overwinning der staatkundige vooroordeelen, aan de verbetering van den bedorven smaak in de letterkunde; in het gebrek aan eene regelmatige verzameling van wetten, voorzag hij door de bewerking zijner *Volumina legum*, die in 1736, in 6 dl.ⁿ, in fol., in het licht verschenen. Tot provinciaal van de orde der Piaristen beroepen, rigtte hij voornamelijk zijn doel, op de scholen dier orde, bezette de leerstoelen niet dan met de bekwaamsten, die hij overal wist optesporen, en opdat er aan de zoodanigen geen gebrek mogt zijn, zond hij verscheiden veelbelovende jongelingen buiten 's lands, en onderhield dezelve, deels door de hem, door koning LODEWIJK XV van *Frankrijk* toegekende jaarwedde, deels door vrijwillige bijdragen. Eindelijk rigtte hij, volgens het voorbeeld van het *Collegium Nazarenum* te Rome, in *Warschau* het *Collegium nobilium* op, waaraan hij zelf in 1743 den eersten grondsteen legde; en ofschoon

het eerste gebouw weldra afbrandde, herrees er met behulp van vrijwillige bijdragen weldra een nieuw, in hetwelke hij in 1753 een convict voor 60 kweekelingen oprigtte, en het onderwijs naar een door hem ontworpen stelsel deed geven, ja dikwerf zelf zich met het onderwijs bezig hield. Twee dergelijke convicthen rigtte hij te *Lemberg* en te *Wilna* op. De grootste dienst heeft hij echter aan zijn vaderland bewezen, door de onvermoeide bestrijding van het *liberum veto* op de rijks-dagen; in een door hem, in 1760, daarover vervaardigd geschrift, toont hij aan, hoe doelloos, ja zelfs nadeelig voor *Polen* de voormalige rijksdagen waren, en ofschoon hij oogenblikkelijk den Poolschen adel, die zijne voorregten daarbij bedreigd zag, geheel tegen zich verbitterde, zag hij daarom van zijn voornemen niet af, en bragt het eindelijk zoo ver, dat dit verderfelijke *liberum veto* afgeschaff werd. In 1769 verscheen zijn werk: *Over de godsdienst van rechtschapeu lieden tegenover de Deïsten*. Zijne vijanden klaagden hem alsnu, wegens verspreiding van verdachte grondstellingen te Rome aan, doch in plaats van zich te verdedigen, zond KONARSKI de Latijnsche vertaling van zijn werk aan Paus CLEMENS XIV, en ontving van denzelfden eenen eigenhandigen goedkeuringsbrief, met de uitnoodiging, om nog meer ter bevordering des geloofs in zijn vaderland bijtedragen. Verscheiden hem aangeboden bisdommen en eere-

posten wees hij van de hand, en bleef tot op het einde zijns levens aan de volks-beschaving werkzaam. Hij overleed te *Warschau* in 1773. Koning STANISLAUS AUGUSTUS liet te zijner eere eenen gedenkpenning slaan, met het opschrift: *Sapere auro*.

* KONIJNENBURG (JAN), in 1757 geboren, en te *Amsterdam* den 8 Januarij 1831 overleden; was hoogleeraar in de godgeleerdheid en kerkelijke geschiedenis bij de kweekschool der Remonstrantsche broederschap welke betrekking hij van 1790 tot 1827 bekleedde, in welk jaar hij eervol ontslagen werd. In 1794 verwierf hij eene gouden medaille bij Teylers Godgeleerd genootschap, over eene verhandeling die wel niet onder die van dat genootschap opgenomen, maar in hetzelfde jaar, te *Haarlem*, onder den titel van: *Over den aard der Messiaansche voorspellingen in het Oude Verbond*, enz., in het licht gegeven werd; ook behaalde hij in 1814 eene zilveren, en in 1815 eene gouden medaille, bij de Hollandsche maatschappij der wetenschappen te *Haarlem*, laatstgenoemde voor eene verhandeling: *Over de nuttigheid der vertalingen van de geschriften der oude Grieken en Romeinen*, en de zilveren voor eene verhandeling: *Over de voortekenen van aanstaande gesteldheid van seizoenen of van veranderingen van het weder, te vinden in de vlugt der vogelen, het geschreeuw of geluid van dieren*, enz. In dat jaar werd hij

ook lid van het Zeeuwsch genootschap. Behalve deze bekoonde verhandelingen, gaf hij nog in het licht: 1.^o *Lessen over het Leeraarsambt*, naar de zienswijze zijner secte voorgedragen; — 2.^o *Nieuwe overzetting van de heilige Schriften des Nieuwen Verbonds*, welke hevige tegenspraak vond, die door KONIJNENBURG in eenen brief weder beantwoord werd; — 3.^o *Mémoire sur la liberté des cultes*; — 4.^o *Nationaal Gedenkstuk der hernieuwde Nederlandsche Unie in 1813*, *Amsterdam*, 1814; — 5.^o *Lofrede op WOLFF en DEKEN*, 1805; — 6.^o *Letter-, Natuur- en Zedekundige Mengelingen*, 1815, enz.

* KORÁCSY (JOZEF VON), vorstbisschop van *Gran* en primaat van *Hongarijé*, in 1775 te *Weszprim* van adellijke ouders geboren, bezocht de eerste scholen in zijne geboorteplaats, en werd ook hier in 1791 onder de alumnen van het *Weszprimer* diocees opgenomen. De studie der wijsbegeerte en godgeleerdheid, bragt hij ten einde in het toenmaals beroemde seminarie te *Presburg*, en wel met eene onderscheiding, waardoor hij reeds toenmaals een bijzonder aanzien onder zijne tijdgenooten verwierf. Na zijne terugkomst in zijne geboorteplaats, werd hij tot studie-prefect van het seminarie, en kort daarop tot secretaris van het bisschoppelijk vikariaat aangesteld. In 1798 werd hij tot priester gewijd, en kort daarop tot hoogleeraar der kerkelijke geschiedenis en des kerkelijken

regts benoemd, waarbij hij het werk van FLEURY: *Mœurs des Israélites* en *Mœurs des Chrétiens*, uit het Fransch in het Hoogduitsch vertaalde en in het licht gaf. In 1806 werd hij pastoor te *Weszprim* en reeds in het volgende jaar Domheer aldaar. Als zoodanig onderscheidde hij zich door zijn zeldzaam talent als redenaar, waartoe hem dan ook dikwerf eervolle gelegenheid werd gegeven. Zoo droeg hij in 1809 de lijkrede van KAREL AMBROSIUS, rijksprimaat, tot verbazing van alle die hem hoorden voor, wyl hij, wegens eene plotselijke ongesteldheid van den daarvoor bestemden redenaar, eerst kort te voren daartoe was opgeroepen. Bij verscheiden landdagen was KOPÁCSY als afgevaardigde van zijn kapittel tegenwoordig, en onderscheidde zich evenzeer als een bekwame redenaar in de landdagsaangelegenheden. Na zulke verdienste werd hij door den keizer in 1817 tot koninklijk, en in 1819 tot de Septemviraal-Tafel als regter benoemd, welke waardigheid hij tot in 1831 behield, nadat hij reeds in 1822, tot bisschop van *Stuhlweissenburg*, en in 1824 tot bisschop van *Weszprim* was benoemd geworden. Het zou hier te wijldoopig zijn, zijne heilzame werkzaamheden in alle bijzonderheden nategaan; geene plaats in zijn diocees was zoo klein, die niet van zijne verdiensten en van zijne edelmoedigheid spreken kon; slechts eenige grootmoedige giften moeten alhier vermeld worden; zoo schonk hij 12,000 gulden voor het gym-

nasium te *Raposvar*, 10,000 gulden voor een krankzinnigen-gesticht, 2500 gulden voor een Hongaarsch geleerd genootschap, 5000 gulden voor de in *Pesth* bij eenen waterloed ongelukkig gewordenen, enz. zonder van verscheiden kerken en scholen te gewagen, die hij, of van den grond af, nieuw opbouwde, of in het wezenlijke verbeterde. In 1839 werd hij tot aartsbisschop van *Gran* en primaat van *Hongarijē* verheven, en overleed, na een kortstondig ziekbed, den 18 Septb. 1847.

* KOPITAR (BARTHOLOMEUS), een der uitstekendste kenners der Slavische talen, en letterkunde, in 1780 te *Répnje* in *Krain* geboren, kwam in 1790 in het gymnasium te *Laybach*, werd in 1799 huisonderwijzer, en later secretaris bij den baron *Zois*. In 1807 begaf hij zich naar *Weenen*, om aan de universiteit aldaar de regten en de Slavische letterkunde te beoefenen, en bekwam in 1809 eene aanstelling bij de K. K. hofbibliotheek. In 1814 werd hij naar *Parijs* gezonden, om de door de Franschen medegenomene handschriften terugtehalen; later reisde hij *Duitschland* en *Engeland* en in 1837 ook *Italiē*. In 1843 werd hij tot K. K. hofraad en eersten custos der hofbibliotheek benoemd, doch overleed reeds den 11 Augustus 1844. Tot zijne werken behooren: 1.° *Grammatik der Slavischen Sprachen in Krain, Laibach*, 1805; — 2.° *Glagolita Clozians, Weenen*, 1836; — 3.° *Uitgave van*

het in het stift St. Florian gevonden Poolsche *Psalterium* (naar men beweert het oudste Poolsche boek), met Latijnsche en Hoogduitsche vertaling, ib. 1834; — 4.^o *Hesychii Glossographi discipulus Russus*, een Grieksch-Russisch *glossarium*, ib. 1839. Ook bezorgde KOPITAR in 1829, voor korten tijd de *Wiener Jahrbücher der Litteratur*, en bekleedde hij verscheiden jaren den post van censor.

* KÖRNER (KARL THEODOR), den 23 Septb. 1791 te Dresden geboren, studeerde te Leipzig in 1810 in de regtsgeleerdheid, begaf zich in 1811 naar Berlijn, en van daar naar Weenen, alwaar hij aan het Burg-tooneel eene aanstelling als tooneel-dichter bekwam; in 1813 begaf hij zich onder het Lützowsche vrij-corps, werd officier en adjudant; in Junij 1813, bij de overvaling te Kitzten gewond, doch door vrienden voor gevangenneming gered, begaf hij zich daarop naar Boheme, en stierf den dood voor het vaderland bij Gadebusch, den 26 Augustus 1813, en werd aldaar onder een' eik begraven. KÖRNER behoort tot de patriottisch-romantische, verrukte en in verrukking brengende zangers, die het vrijheidslied van SCHILLER voor de tijdgenooten begrijpelijk maakte. Hij staat hooger als hier dan als tooneeldichter, ofschoon hij meer den patriottisch-bewogen tijd invloed op zich liet uitoefenen, dan het hem gelukt is, het tegenwoordige uit een vrij, ideaal standpunt zich eigen te maken

en te beheerschen. Aan zijne tooneelkundige voortbrengselen, die in de taal al te zeer aan SCHILLER herinneren, en al te zeer naar de tooneelzucht van het publiek afgemeten zijn, ontbreekt in de eerste plaats denkbeeldige voorstelling des levens, levendige opvatting deszelfs; en zielkundige karakterschildering. Zijne Kluchten en Blijspelen zijn geestig, maar te plat, meer snaaksch dan komiek. Tot zijne werken behooren: 1.^o *Dramatische Beiträge, Weenen*, 1815; 2.^o uitg. 1821; — 2.^o *Leyer und Schwert, Berlijn*, 1814; 7.^o uitg. 1834 (zie KLINKHAMER); — 3.^o *Poetischer Nachlass, Leipzig*, 1815; 7.^o uitg. 1829; — 4.^o *Sämmtliche Werke, Stuttgart*, 1818; 's Gravenhage, 1831; *Berlijn*, 1834, 1835, enz.

* KOSEGARTEN (LUDWIG THEOBAL), — pseud. TELLOW — den 1 Februarij 1758, te Grevesmühlen, in het Mecklenburgsche, geboren, werd in 1785 rector aan de school te Wolgast, in 1792 predikant te Allenkirchen, op het eiland Rugen, in 1818 hoogleeraar der geschiedenis te Greifswalde, daarop ook hoogleeraar der godgeleerdheid en predikant aan de Jakobskerk, doch overleed aldaar reeds den 26 October 1818. KOSEGARTEN is meer door zijne Herderszangen en Legendes, dan door zijne mislukte tooneelkundige voortbrengselen bekend geworden. Niet in het bezit van een eigenlijk poëtisch genie, sloot hij zich aan bijna alle poëtische rigtingen van zijnen tijd aan, zonder

ergens een vast standpunt te kunnen bekomen. In plaats van natuurlijke eenvoud en frisheid des levens vloeit ons in zijne gedichten een ondichterlijke stroom van bijvoegelijke naamwoorden te gemoet, het geweldigste *pathos* wisselt met de meest prozaïsche platheid af. Zijne Idyllen hebben *Vosz-Klopstocksche*, zijne Legendes *Herdersche* kleur. Onder zijne lierdichten onderscheiden zich diegene, welke bijzondere betrekking op het eiland *Rügen* hebben, door lokale kleur en waarheid des gevoels van de overige zeer voordeelig. Hij heeft geleverd: 1.^o *Gedichte, Leipzig, 1788, 2 dl.ⁿ*; 5.^e uitg. *Greifswalde, 1824, 3 dl.ⁿ*; — 2.^o *Rhapsodiën, Leipzig, 1790 tot 1801, 3 dl.ⁿ*; nieuwe uitg. 1801; — 3.^o *Romantische Dichtungen, Dresden, 1800—1806, 6 dl.ⁿ*; — 4.^o *Britisches Odeon, Berlijn, 1800, 2 dl.ⁿ*; — 5.^o *Jukunde, een landelijk verlicht verhaal, ib. 1800; 5.^e uitg. 1838*; — 6.^o *De Inselfahrt, Berlijn, 1804*; — 7.^o *Legendes, ib. 1805, nieuwe uitg. 1816*; — 8.^o *Sämmtliche Dichtungen, door zijnen zoon in het licht gegeven, Greifswalde, 1824—27, 12 dl.ⁿ* Ook vertaalde hij uit het Engelsch in het Hoogduitsch, de *Clarisse* van RICHARDSON, *Leipzig, 1790—93, 3 dl.ⁿ*, en de *Geschiedenis der Romeinen* van GOLDSMITH, *ib. 1792—95, 3 dl.ⁿ*, enz.

* KOSLOWSKY (MICHAEL IWA-NOWITSCH), hoogleeraar der beeldhouwkunst te *St. Petersburg*,

een beroemde meester in zijne kunst, stout en grootsch in zijne ondernemingen. Getuigen hiervan zijn: het *Monument van vorst SUWAROW*; — zijn *Simson*, bij den grooten waterval in het *Peterhof*; — verscheiden *basreliefs*, voor de geneeskundige akademie in *Petersburg*, en eene menigte andere schoone voortbrengselen. Door zijne uitgebreide kennis van de regelen der teekonkunst werd hij ook als onderwijzer den leerlingen der akademie van zeer veel nut. Hij overleed in 1803, te *Sint Petersburg*.

KOUMAS of KUMAS (KONSTANTIJN MICHAËL), in 1775 te *Larisse* in *Thessalië* geboren, bezocht, na zijne studiën volbragt te hebben, *Duitschland*, alwaar hij met de beroemdste mannen in betrekking kwam. In zijn vaderland teruggekeerd, droeg hij er uit al zijn vermogen toe bij, om er door de uitgave van nuttige voor de scholen bestemde, en alzoo in de landtaal geschrevene werken, den smaak voor de letteren en de wetenschappen te doen herleven: wis- en natuurkunde, wijsbegeerte, geschiedenis, taalkunde, er is bijna geen vak te noemen, waarin hij zich niet met het beste gevolg heeft bezig gehouden. Tot hoogleeraar aan het gymnasium van *Kourou-Tchesmé* aan den *Bosphorus* benoemd, droeg hij, door in den geest zijner kweekelingen, de vaderlandsliefde en de bewondering hunner voorvaderen optewekken, veel bij tot

den opstand van *Griekenland* (zie COLETTI) en kon zich over den goeden uitslag zijner pogingen verheugen. Hij overleed den 13 Mei 1836. Zijne voor naamste werken zijn: 1.^o *Woor denboek van het oude Grieksch ten gebruike der nieuwere Grie ken, Weenen, 1826, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}*; waarvan wijze, plan en uitvoering uitmuntend zijn; — 2.^o *Pragmatische geschiedenis der menschen, uit de oude schrij vers en de beste geschiedschrij vers van Duitschland ontleend, ib. 1830—32, 12 dl.ⁿ, in 8.^{vo}*

* KRAHE (PETER JOSEPH), in 1758 te *Mannheim* geboren, werd reeds vroeg voor de schilder kunst bestemd, zonder daar om het wetenschappelijk onder wijs te verzuimen. Zijn vader, die Keur-Paltsche hofschilder was, gaf hem het eerste onder wijs, en reeds in 19—21jarige ouderdom behaalde de jonge kunstenaar uitgelooftde prijzen, in verschillende kunstvakken, voornamelijk in het historische, door de welgelukte voorstelling der *Gevangenneming van JUGUR THA door de Romeinen*. Reeds in den ouderdom van 22 jaren werd KRAHE aan de schilder akademie te *Dusseldorp* als onderwijzer voornamelijk in de perspectief aangesteld; hier legde hij zich door eene onweder staanbare neiging op de bouw kunst toe, waarin hij zich eenen edelen smaak eigen maakte. In 1782 werd hij door het toen malige Palts-Beijersche hof met eene jaarwedde naar *Italië* gezonden, om op dien classieken

bodem zijne studiën te kunnen voortzetten. Na een 1½jarig verblijf te *Rome*, en na een lang weifelen tot welke der beide, hem even levendig aantrekkende, zusters der kunst hij zich bepalen zoude, wierp hij zich eindelijk uitsluitend in de armen der bouwkunst. Om zijne loopbaan als schilder te sluiten, voerde hij nog een stuk in levensgrootte uit, voorstellende *ÆNEAS door zijne moeder VENUS uit den tempel verwezen, waar hij wraak aan HELENA dacht uitte oefenen*. Thans verslond KRAHE de werken over oude en nieuwe bouwkunst, welke zoo wel op zijne praktische studie als op zijnen smaak den weldadigsten invloed uitoefenden. Eene innige vriendschapsbetrekking tot de, met hem in *Rome* levende, geleerden en kunstenaars: D'AGINCOURT, MÜNTER, MORITZ, HIRT, HANSEN, HESZ, KNIEP, WILHELM TISCHBEIN; TRIPPEL, WEITSCH den Oude, ANGELICA KAUFMANN en anderen, maakte hem *Italië* dubbel dierbaar. In 1785 begaf KRAHE zich naar *Napels*, alwaar hij verscheiden bouwkundige opnemingen van *Herculanum* en *Pompeji* maakte, keerde in het najaar naar *Rome* terug, om zich van daar weder naar *Duitschland* te begeven. In *Munchen*, waar hij zich gedurende den geheelen zomer van 1786 ophield, ontstond er eene vriendschappelijke betrekking tusschen hem, MOZART en WINTER, welke tot aan beider dood schriftelijk onderhouden werd. Kort daarop werd hij belast met den opbouw van eenen

schouwborg, en onderscheidene groote privaatgebouwen, in de Nieuwstad *Koblenz*, en andere in *Dusseldorp*. Gedurende zijn herhaald verblijf in *Koblenz* had hij het vertrouwen van het Keur-Triërsche hof gewonnen, zoodat **KRAHE** de hem in 1789 aangeboden eervolle betrekking van kamer-raad en opper-bouwdirector, met goedkeuring van het Palts-Beijersche hof, aannam. Politieke veranderingen in de Keurstaten hadden echter ten gevolge, dat **KRAHE**, die bijzonder met de genie, artillerie en het brugwezen, alsmede met de oprigting van kazernen en hospitalen belast was, deze zijne betrekking bijna vier jaren zonder eenige bezoldiging waarnam. Daarna belastte hij zich met de hem opgedragene gedenkteekens der generaals **HOCHÉ** en **MARCEAU**, alsmede met het onderhoud der gezamenlijke landwegen in het *Rijn- en Moëzel-dep.^t*, en verscheiden gewigtige waterbouwkundige werken in het *Ourthe-dep.^t* Tegelijkertijd rigtte hij het prefektuur-gebouw te *Koblenz* in, en werd hem door zijne kennismaking met den generaal **KLEBER**, het leveren van verscheiden ontwerpen tot groote privaatgebouwen te *Parijs* opgedragen. In 1803 bekwam hij eene eervolle beroeping naar *Hannover*, hetwelk aan zijn lot eene nieuwe wending beloofde te geven; doch de bezetting des lands door de Fransche legerscharen verijdelde ook ditmaal weder zijne hoop. Onverwachts echter werd hij door hertog **KAREL WILLEM FERDINAND**, in Novb.

1803, tot Brunswijksche kamer-en klooster-raad benoemd, en met het opzigt over het geheele bouw-departement belast. Menigvuldige bewijzen van zijnen zuiveren en gelouterden smaak gaf **KRAHE** in deze betrekking, die nog ten huidigen dage van zijn kunsttalent getuigen. Na de bezetting van *Westfalen* werd **KRAHE** tot *ingenieur-en-chef* van het *Oker-dep.^t* benoemd; ook ontving hij omtrent dezen tijd het diploma als eere-lid der akademie van schoone kunsten te *München*. Bij de herstelling der onafhankelijkheid der Duit-sche Staten, ontwierp **KRAHE** voor hertog **FREDERIK WILLEM** van *Brunswijk* onderscheidene plans tot een lustslot op den zoogenaamden *Nuszberg*, alsmede tot eene groote kavalleriekazerne met stallingen, welke niet ten uitvoer gebragt werden. Na den heldendood des hertogs ging **KRAHE** echter voort met de verfraaijing der stad en omstreken van *Brunswijk*; te gelijkertijd werd de demolitie der vestingwerken van *Wolfenbüttel* begonnen en de nieuwe aanleg volgens het plan van onzen bouwmeester uitgevoerd. In den zomer van 1830 begaf hij zich, op de uitnoodiging des hertogs van *Köthen*, naar diens residentie, om den hertog bij verschillende gewigtige bouw-aangelegenheden van raad te dienen, en in het bijzonder om zijn gevoelen nittebrengen over de door den bouwraad **BANDHAUER** gebouwde Catholieke kerk, door instorting van welke er zoo vele menschen-levens waren

opgeofferd, en die thans volgens het plan van KRAHE op nieuw werd opgetrokken. In 1837 door hertog WILLEM van *Brunswijk* gepensionneerd, maakte de hoogbejaarde KRAHE gebruik van zijnen rusttijd, om de plannen van het hertoglijk paleis naauwkeurig uitte werken, daarbij ontwierp hij een grooter plan voor de beurs te *Hamburg*, voor den schouwburg te *Milane*, en hield zich onafgebroken bezig met oudheidkunde, schoone letteren, en met alle onderwerpen die op kunsten en wetenschappen betrekking hadden. Hij overleed zacht en onverwacht, op den morgen van den 7 Octb. 1840, in het 82.^e jaar van zijn werkzaam leven, door zijne betrekkingen en vrienden innig betreurd.

* KRAYENHOFF (CORNELIUS RUDOLF THEODOOR), luitenant-generaal, te *Nijmegen* in 1759 geboren, studeerde in de geneeskunde te *Harderwijk*, werd tot het doctoraat bevorderd, en oefende eenigen tijd de praktijk zijner kunst te *Amsterdam* uit; doch tijdens de staatkundige onlusten, die in 1795 in *Nederland* uitborsten, nam hij de wapens op. Zijn moed, zijne talenten, en zijne wiskundige bekwaamheden verhieven hem weldra tot den rang van luitenant-colonel der genie en van algemeene inspecteur der vestingwerken. In 1798 door het uitvoerend bewind belast met de vervaardiging eener nieuwe kaart van de *Bataafsche republiek*, kweet hij zich van die taak op zulk eene eervolle wijze,

dat zijne kaart als nog voor de volledigste wordt gehouden die van *Nederland* is uitgevoerd. In 1799 droeg hij op eene krachtadige wijze bij tot de wederinscheping van het Anglo-Russische leger dat in *Noord-Holland* geland was. LODEWIJK NAPOLEON verbond hem in 1805 aan zijnen generaal-staf; en terwijl KRAYENHOFF het levendigste deel nam aan de veldtogten van 1805 en 1806 en van 1809 in *Zeeland*, benoemde die prins, intusschen koning van *Holland* geworden, hem achtereenvolgend tot zijnen adjudant, directeur-generaal van het depot van oorlog, generaal-majoor, en eindelijk tot minister van oorlog. Toen later NAPOLEON *Holland* met het Fransche keizerrijk wilde vereenigen, spoorde KRAYENHOFF den koning aan, om zich tegen deze onregtvaardigheid te verzetten, en stelde hem voor, de stad *Amsterdam* in staat van verdediging te stellen. Maar de abdicatie van LODEWIJK, maakte de maatregelen van KRAYENHOFF nutteloos, die zich daarop verwijderde. NAPOLEON, die alom de verdiensten, zelfs bij zijne vijanden, wist te waardenen, stelde hem kort daarna weder in bediening, en benoemde hem tot inspecteur-generaal der genie en tot ridder van het legioen van eer; eerstgenoemde post bekleedde hij tot in 1813, in welk jaar hij met geestdrift de zaak zijns vaderlands omhelsde, tot gouverneur van *Amsterdam* benoemd, en met het bevel over het beleg van *Naarden* belast werd; van welke stad hij zich echter

niet kon meester maken, en die eerst na den afstand van NAPOLEON door de Franschen ontruimd werd. Sedert 1814 was KRAYENHOFF luitenant generaal in Nederlandsche dienst, algemeen inspecteur der genie en opziener van den waterstaat, terwijl koning WILLEM I zijne trouwe en veelvuldige diensten beloofde, door hem tot baron te verheffen, en hem tot grootkruis der militaire Willemsoorde te benoemen, eene onderscheiding die toenmaals nog zeer ongemeen was. De laatste jaren zijns levens bragt KRAYENHOFF binnen zijne geboorteplaats in eerlijke en welverdiende rust door, en overleed aldaar na eene kortstondige ziekte in den nacht van den 23 op den 24 November 1840. Hij schreef: 1.° *Ontwerp tot de afleiding van den Beneden-Rijn in den Yssel, Nijmegen*, 1823; — 2.° *Ontwerp om aan de vereenigde rivieren Waal en Maas eene andere rigting te geven*. Voorts viel hem de, voor eenen Nederlander zeldzame, eer ten deel dat eene *Verhandeling* van hem over de *electriciteit* door de maatschappij van wetenschappen van *Toulouse* bekroond werd. Deze in het Latijn geschrevene *Verhandeling* is door den hoogleeraar VAN SWINDEN (zie dat Art. -*Wbk.*-) in het Fransch vertaald.

KREUTZER (KONRADIN), een beroemde componist, in 1782 te *Möszkirch* in *Baden* geboren, werd, na in de abdij *Zwiefalten*, voor de muziek te zijn gevormd, in 1812 als kapelmeester naar

Stuttgart beroepen. Na verloop van een jaar nam hij zijn ontslag en reisde door *Duitschland*. In zijn vaderland teruggekeerd aanvaardde hij den post van muzijk-directeur van den vorst von FÜRSTEMBERG te *Donaueschingen* in het hertogdom *Baden*. Gedurende zijn verblijf in deze stad en te *Stuttgart*, vervaardigde hij opera's die eenen schitterenden bijval verwierven. In 1823 begaf hij zich naar *Weenen*, alwaar zijn roem hem reeds was vooruitgegaan. Hij deed aldaar op het hoftoneel eenige zijner opera's uitvoeren, die hem het brevet van kapelmeester des keizers verwierven; in 1840 was hij te *Keulen*, en in 1842 ging hij naar *Parijs*, om er zijne opera: *Das Nachtlager von Granada* ten tooneele te doen voeren, en toen hem zulks niet gelukte, keerde hij naar *Duitschland* terug, leefde nog eenige jaren in *Mainz*, en overleed te *Riga*, den 14 December 1849. Zijne partituren onderscheiden zich door beurtelings, liefelijke, naïve en bevallige melodiën en door eene bekwame instrumentatie. Behalve zijne opera's waartoe voornamelijk behooren: 1.° *Konradin van Schwaben*; — 2.° *Libussa*; — 3.° *der Edelknappe*, en het reeds genoemde *Nachtlager von Granada*; heeft men van dezen componist een aantal *Concerto's*, *Sonaten*, *Variatiën* en *Solo's* voor de piano, die zeer gezocht zijn.

KRILOFF (N. A.), de Russische LAFONTAINE, in 1768 te *Moskau*

geboren, na te *Ewer* zijne studiën volbragt te hebben, verkreeg hij eenen post in de bureaux der regering. In 1785 te *St. Petersburg* gekomen, ging hij voort, ofschoon met verscheiden administrative bedieningen belast, om met het beste gevolg zijnen smaak voor de letteren aantekweeken. In den ouderdom van 16 jaren werkte hij reeds voor het tooneel; en hij heeft achtereenvolgend verscheiden blijspelen geleverd, onder anderen: 1.° *De waarzegster*; — 2.° *De buitensporige familie*; — 3.° *De schrijver in de zijkamer*; — 4.° *Het moden-magazijn* en 5.° *Eene les aan mijne dochters*. Het is echter voornamelijk als fabeldichter, dat KRILOFF zich in den eersten rang der Russische letterkundigen heeft geplaatst. Onder de talrijke uitgaven zijner *fabelen*, moet men vooral die onderscheiden, welke zijn landgenoot de graaf ORLOFF, te *Parijs*, 1825, in 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, met navolgingen in Fransche en Italiaansche verzen door verschillende schrijvers, heeft geleverd. Terwijl KRILOFF LA-FONTAINE navolgt, heeft hij oorspronkelijk weten te blijven, en verscheiden zijner fabelen zijn geheel van zijne vinding; de laatste zijn door HIPP. MASCRET in het Fransch vertaald, *Moskau*, 1828, in 8.^{vo} Deze geestige en diepzinnige denker overleed in 1844, te *St. Petersburg*, als opziener der keizerlijke bibliotheek, welken post hij sedert 1811 bekleedde, en die hem den noodigen tijd overliet om

II. DEEL.

zijn gelukkig genie te doen spelen.

* KRONECKER (pater GÜNTHER), een Benediktijner, rentmeester en muzijk-director in de abdij *Kremsmünster*, den 27 Junij 1803 geboren, en den 14 Augustus 1847 overleden, verwierf door zijne uitmuntende voortbrengselen van kerkelijke en andere muzijkstukken der beroemdste meesters, en tevens als componist eenen welverdienden roem. Onder zijne talrijke werken onderscheiden zich voornamelijk: een door MICHAEL HAYDN begonnen en door hem voltooid *Requiem* in *B-dur*; — *Vesperae Defunctorum*, een *Libera*, eene *Solemnele* mis in *Es-dur*, een *Miserere* voor de goede week, en de muzijk tot het drama van CASTELLI, *Yelwa* genaamd.

* KRÜGER (EPHRAIM GOTTLIED), een voortreffelijke teekenaar en graveur, in 1756 te *Dresden* geboren, waar hij in de akademie der beeldende kunsten zijne opleiding ontving, in 1804 lid, en in 1815 buitengewoon hoogleeraar bij dezelve werd, en in 1834 overleed. Tot de voornaamste zijner voortbrengselen behooren: zijne bladen tot BECKERS, *Augusteum*, de *kuische Suzanna*, de *Boonen-koning*, en *Clorinde's dood* voor het *Musée Français* van ROBILLARD; verder *Ariadne op Naxos*, de *Schilder Netscher met zijne vrouw*, *Jozef*, die zijnen vader aan *Pharao* voorstelt, en de *Madonna*

G g

van GIMIGNANO. Ook voltooide hij het door SCHULZE begonnen groote blad volgens MATTHÄI, voorstellende den *dood van den Russischen generaal, vorst Millesinow*, in den slag bij Dresden, in 1813.

* KRUIJF (JAN DE), in 1753 te Leyden geboren, was de zoon van een dichtkundig vader, wiens voetspoor hij reeds vroeg betrad. In het begin tot de prædikdienst bestemd, was zijn zwak lichaamsgestel de oorzaak dat hij van plan veranderde, en zich tot het bestuur eener fabriek bepaalde. Na 1795, trad hij de staatkundige loopbaan in, werd in 1807 raad van binnenlandsche zaken, later wethouder der stad Leyden, en daarna vrederechter aldaar, doch wegens zijne klimmende jaren legde hij alle betrekkingen neder, en ging in stille rust zijne overige levensdagen doorbrengen bij zijne dochter en zijnen schoonzoon, den heer BOSSCHA te 's Grovenhage, waar hij in het laatst van 1821, als curator der Leydsche hoogeschool, welke waardigheid hij sedert 1798 met lof had waargenomen, overleed. Als man van ongemeen kieschen smaak, als fijn gevoelig en keurig dichter en prozaschrijver, heeft hij zich door weinige, maar uitgelezene voortbrengselen doen kennen. Als dichter was hij een der werkzaamste leden van het genootschap *Kunst wordt door arbeid verkregen*; ook was hij een verdienstelijk lid van de Leydsche afdeeling der *maatschappij*

van taal- en dichtkunde (later van *fraaije kunsten en wetenschappen*); met FEITH en KANTELAAR stond hij in naauwe vriendschapsbetrekking. Bij het overlijden zijner echtgenoot, vrouwe MARTHA JACOBA LUZAC, in 1817, vervaardigde hij een dichtstuk: *de Hope des wederziens*, hetwelk hij met eenige andere, vroeger door hem vervaardigde dichtstukjes, in het licht gaf. Ook was hij zeer gelukkig in het vervaardigen van *Bijschriften* op MALNOË, SCHULTENS, NIEUWLAND, enz. Zijne dichterlijke vertaling van het 4.^e boek van de *Aeneïs* van VIRGILIUS, is, ofschoon door kunstkenneren zeer geroemd, niet in druk verschenen. Als prozaschrijver heeft hij zich door het leven van S. FEITAMA, en A. HOOGVLIET, door eene redevoering op J. NIEUWENHUISEN, stichter der Maatschappij tot Nut van het Algemeen, en door eene lofrede op C. Pz. HOOFT, in 1817 door de maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen bekreund, bekend gemaakt. Zijne nagedachtenis werd in de maatschappij van letterkunde door den hoogleeraar TE WATER gehuldigd.

* KRÜSI (HERMANN), een beroemde paedagoog, den 12 Maart 1775 te Gais in het kanton Appenzell geboren, was in zijne jeugd daglooner en hoodschaplooper. Sedert 1793 schoolonderwijzer in zijne geboorteplaats, begaf hij zich op uitnoodiging van goede menschen in 1800 met eene schaar arme kinderen

naar *Burgdorf* in het kanton *Bern*, waar deze kinderen onder welhebbende burgers verdeeld werden. Aldaar leerde hij **PESTALOZZI** (zie dat Art. -*Wbk.*-) kennen, en stichtte met hem, onder duizenden hindernissen en ontberingen het beroemde instituut, met hetwelke hij later naar *Yverdun* trok. Hij was de oudste en in het begin de eenige medewerker van **PESTALOZZI** aan deszelfs groote opvoedingsplannen, en wist beter dan iemand anders, de vaak onduidelijke denkbeelden des meesters te regelen en aanschouwelijk te maken, en hem in de toepassing derzelve met zijne hulp ter zijde te staan. Misverstanden, die de oudste en wakkerste medearbeiders van **PESTALOZZI** verwijderden, bewogen ook **KRÜSI**, om in 1816 het instituut te verlaten, en een eigen opvoedingsgesticht opterigten. Sedert 1822 directeur der kantonsschool van *Trogen* in *Appenzell*, en sinds 1832 van het onderwijzers seminarie in *Gäts*, overleed hij den 5 Julij 1845. Van hem is het, gewoonlijk aan **PESTALOZZI** toegeschreven: 1.^o *Buch der Mütter oder Anleitung für Mütter ihre Kinder bemerken und reden zu lehren*, *Zürich*, 1803, als mede de 2.^o *Anschauungslehre der Zahlenverhältnisse*, 3 stukjes, ib. 1803. Daarenboven schreef hij: 3.^o *Biblische Ansichten der Werke und Wege Gottes zu religiöser Belebung der Volksbildung*, *Leipzig*, 1816; — 4.^o *Bedeutende Augenblicke in der Ent-*

wickelung des Kindes, *Aarau*, 1822; — 5.^o *Joh. Heinrich Pestalozzi's »Vaterlehren in sittlichen Wortbedeutungen,«* *Trogen*, 1829; — 6.^o *Beiträge zu den Mitteln der Volkserziehung im Geiste der Menschenbildung*, 10 afl.ⁿ, ib. en *Zürich*, 1832 tot 1834, enz.

* **KÜHN** (**KARL GOTTLÖB**), een beroemde geneeskundige, den 12 Julij 1754 te *Spergau* in *Saksen* geboren, was de zoon van eenen predikant, ontving het eerste onderwijs van zijnen vader, bezocht daarop de school te *Merseburg* en de vorstenschool te *Grimma* en studeerde de wijsbegeerte en geneeskunde te *Leipzig*; in 1779 werd hij *Philos. Magister* en in 1783 na de verdediging der thesis: *De forcipibus obstetricis recens inventis tot Med. Dr.* gepromoveerd; in 1785 werd hij buitengewoon hoogleeraar, in 1801 gewoon lid der geneeskundige faculteit; in 1802, hoogleeraar der ontleed- en heilkunde, in 1804 hoogleeraar der *therapie*, en in 1819, hoogleeraar der *physiologie* en *pathologie*. Nadat **KÜHN** zijn jubileum als meester der wijsbegeerte en als doctor der geneeskunde gevierd had, en in 1831 door de geneeskundige faculteit van *Pesth* tot medelid benoemd was, overleed hij den 19 Junij 1840. **KÜHN** was een buitengemeen vruchtbare schrijver: hij schreef onder anderen, meer dan 160 programma's en verhandelingen, waarvan de belangrijkste gezamenlijk in het

licht verschenen onder den titel van *Opuscula academica medica et philologica*, 2 dl.ⁿ, Leipzig, 1827—28. De grootste verdienste verwierf hij zich echter als kenner der oudheid door de uitgave van oude geneeskundige schrijvers; zoo verscheen van hem eene groote uitgave van Grieksche artsen, in het oorspronkelijke met eene vertaling in het Latijn: *Medicorum graecorum opera quae exstant*, Leipzig, 1821—29, 26 dl.ⁿ; verder de werken van SYDENHAM, HUXHAM en BAGLIVI, alsmede eene zeer vermeerderde hooggeschatte uitgave van *Stephani Blancardi Lexicon medicum*, 2 dl.ⁿ, Leipzig, 1832. Daarenboven gaf hij ook verscheiden nieuwere geneeskundige werken in het licht, en leverde hij verscheiden vertalingen. — Zijn zoon OTTO BERNHARD, thans (1851) hoogleeraar der scheikunde aan de

Leipziger universiteit, treedt waardiglijk in het voetspoor zijns vaders.

KUMAS. — Zie KOUMAS.

* KUNTZ (KAREL), een beroemde dier-schilder en graveur, in 1770 te *Mannheim* geboren, was eên leerling van RIEGLER en QUAGLIO; maakte rijke studiën in *Zwitserland* en *Italië*, en werd hofschilder en galerij-director te *Karlsruhe*. Voortreffelijk zijn vooral zijne stieren en koeijen, de luchten en het koloriet. Tot zijne beste stukken behooren de vier getijden van den dag, en gezigten aan de *Bodensee* of het meer van *Konstans*. Hij overleed in 1830. Zijne zonen, RUDOLF, geboren in 1797, en LODEWIJK, in 1811 geboren, zijn evenzeer geachte kunstenaars.

L.

LABAT (LEO), een geneeskundige, in 1803 te Agde (Fr. *Hérault-dep.*) geboren, had naauwelijks zijne studiën te Montpellier volbragt, of hij nam deel aan de redactie der *Annales de médecine physiologique*. Omtrent dezen tijd gaf hij eene bijzondere *Verhandeling over de Rhinoplastie* in het licht, welke operatie hij later in geheel het Oosten aanwendde. Door de zucht om te reizen medegeleest, doorkruiste hij achter-eenvolgend Noord- en Zuid-Amerika, de Fransche bezittingen in Afrika, Griekenland, Turkijë, het Heilige land, en was gedurende verscheiden jaren eerste lijfarts van den onderkoning van Egypte. Bij zijne terugkomst in Frankrijk liet hij drukken: 1.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van MOHAMET-ALI*); — 2.º *Route etc.* (*Weg naar Indië door Egypte en de Roode-Zee uit het gezigtspunt van het Oostersche vraagstuk beschouwd*), 1840, in 8.º; — 3.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de geneeskunde en de gezondheidsleer der Arabieren*). Achtien maanden later begaf hij zich naar Perzië tot den schach, wiens eerste lijfarts hij werd, welke betrekking hij gedurende vier jaren bekleedde, en welke vorst uit erkentenis hem met al zijne

orden versierde, en hem zelfs den titel van *Mirza* (prins) verleende; terwijl hij hem onmiddellijk na de prinsen van den bloede, en vóór al zijne ministers, rang toestond. LABAT bediende zich van zijn verheven standpunt om aan zijne landgenooten nuttig te zijn. De zendingen der Lazaristen vooral, hadden hem nuttige aanmoedigen te danken. Daar zijne gezondheid zeer verzwakt was, kwam hij, in de hoop van dezelve te herstellen, te Nizza, alwaar hij den 16 Januarij 1847 overleed. In 1834 had hij eene belangrijke verhandeling in 8.º doen drukken: *De Irritabilité etc.* (*Over de prikkelbaarheid der planten, over de overeenkomst, welke zij aanbiedt met de organieke gevoeligheid der dieren enz.*), en in 1832 een los stukje *over de Aziatische cholera-morbus*.

LABILLARDIÈRE (JACOBUS JULIANUS HOUTON DE), een kruidkundige, den 28 October 1755, te Alençon geboren, volgde, na zijne studiën in het collegie zijner geboorteplaats te hebben volbragt, de leergangen der geneeskundige school van Montpellier, daarna die van Parijs, alwaar hij in 1780 tot het doctoraat werd bevorderd. Van dit tijdstip af, was zijn leven ver-

der niets dan eene onafgebroke reeks van reizen en nasporingen betrekkelijk de kruidkunde. Hij begaf zich eerst naar *Engeland*, keerde naar *Frankrijk* terug, exploreerde de *Alpen* en het gebergte van *Dauphiné*, en over *Turijn* zette hij zijne nasporingen in de Savooische bergen voort. Deze togten boezemden hem hoe langer zoo meer zucht in, om nieuwe te ondernemen; den 19 November 1786 ging hij te *Marseille* scheep naar het eiland *Cyprus*, en nam vervolgens de rigting naar *Syrië*. Maar opgehouden nu door de pest, dan door den oorlog, moest hij zich bepalen tot het bezoeken van den *Libanon*, alwaar hij, even als overal, planten verzamelde, en waarnemingen maakte betrekkelijk den landbouw en de zeden der inwoners. Na de omstreken van *Damascus* doorkruist te hebben, kwam hij met een aantal planten, over de eilanden *Candia*, *Sardinië* en *Corsica* terug. Hij hield zich bezig, om het resultaat zijner nasporingen in het licht te geven, toen hij tot naturalist bij den togt werd benoemd, die bestemd was om *LA PÉROUSE* (zie *Lapeyrouse-Wbk.*) optesporen. Den 29 September 1791 van *Brest* vertrokken, landde hij te *Tenerif*, bezocht den beroemden *Piek* van dat eiland, liep in 1792 aan de *Kaap de Goede Hoop* binnen, bezocht een gedeelte der kusten van *Nieuw-Holland* en verscheiden eilanden der *Zuid-Zee*; hield zich eenigen tijd op het eiland *Tongatabou*

op, en bezocht vervolgens eenige Sundasche eilanden. Alom had hij rijken oogst verzameld; hij zou dezelve welligt verdubbeld hebben, indien hij gebruik had kunnen maken van zijn verblijf op het eiland *Java* van 1793 tot 1795. Maar ten gevolge der gebeurtenissen, die intusschen in *Frankrijk* hadden plaats gehad, was het smaldeel in handen van het Hollandsche bestuur in dépôt gesteld. *LABIL-LARDIÈRE* stond onder verdenkingen, om welke het hem niet vergund was, zich te verwijderen. Zijne verzamelingen werden in beslag genomen; en als krijgsgevangene aan de Hollandsche gezagvoerders uitgeleverd, werd hij naar *Samarang* en van daar naar *Batavia* vervoerd. Eerst den 29 Maart 1795 gaf men hem aan de vrijheid terug, door hem naar *Ile de France* overtebrengen. Te *Parijs* aangekomen, vernam hij dat zijne verzamelingen naar *Engeland* waren gezonden; hij liet dezelve door de regering terugvorderen, en zij werden weder in zijn bezit gesteld. In 1800, ter vervanging van *L'HÉRETIER*, in het instituut opgenomen, wijdde hij zijne overige levensdagen toe aan het in orde brengen zijner bouwstoffen, en aan de uitgave derzelve, en overleed te *Parijs*, den 8 Januarij 1834. Behalve eene reeks van *Verhandelingen* in de *Recueils de l'académie des sciences* en in het *Musée d'histoire naturelle*, heeft men van hem: 1.° *Icones plantarum Syriæ variorum descriptionibus et observationibus illustratæ, Parijs*,

1791—1812, in 4.^{to}, met 58 pl.ⁿ; — 2.^o *Rélation etc.* (*Verlag der reis ter opsporing van LA PÉROUSE*), ib. 1800, 2 dl.ⁿ in 4.^{to}, met eenen atlas in fol.; — 3.^o *Novae-Hollandiae plantarum specimen*, ib. 1804—1806, 2 dl.ⁿ in 4.^{to}, met 265 pl.ⁿ; — 4.^o *Sertum austro-caledonicum*, ib. 1824—25, 2 dl.ⁿ in 4.^{to}, met 80 plt.ⁿ Dit werk bevat de aanvulling der Flora van *Nieuw-Holland*, in het vorige beschreven. De heer FLOURENS heeft in 1837 in de akademie van wetenschappen de lofrede van LABILLARDIÈRE voorgedragen, en SMITH heeft eene plantsoort uit het geslacht der *Apocynae*; naar hem *Billardiera* genaamd.

LABORDE (ALEXANDER LODEWIJK JOZEF, graaf DE), in 1774 te *Parijs* geboren, was de zoon van eenen bankier van het hof, die op het revolutionnaire schavot sneefde (zie BORDE J. B. DE LA -*Wbk.*-) Na zijne studiën in het collegie van *Juilly* volbragt te hebben, werd hij door zijnen vader naar *Oostenrijk* gezonden, en maakte met eere vijf veldtogten mede onder de dragonders van KINSKI. In *Frankrijk* teruggekeerd, wendde hij zich weder tot de kunsten, welke hij in zijne jeugd beoefend had; en om zich in de teekenkunst meer te bekwamen, ging hij dezelve in *Italië* beoefenen. Hij bezocht vervolgens *Spanje*, alwaar hij drie jaren vertoefde, en zich bezig hield met het verzamelen van bouwstoffen tot een groot werk over het Iberische

Schier-eiland, dat de voornaamste titel tot zijnen roem is geworden. De uitermate groote kosten dezer waarlijk vorstelijke uitgave ondermijnden zijne fortuin, en dit was eene der beweegredenen, welke hem bewogen, om eenen post te verzoeken. In 1808 tot bijzitter van den staatsraad benoemd, werd hij in het volgende jaar tot rekwestmeester bevorderd, en in 1811 met de dienst der bruggen en wegen in het *Seine*-dep.^t belast. In 1813 verving hij den heer DE TOULONGEON bij de akademie van opschriften. Toen *Parijs* met verbazing de legers der bondgenooten voor zijne poorten zag, ging hij in den naam der nationale garde; waarvan hij adjudant-majoor was, over de kapitulatie onderhandelen. In 1819 hervatte hij zijne dienst bij den staatsraad, en in 1822 tot lid van de kamer der afgevaardigden benoemd, geraakte hij, door zich tegen het ontwerp van tusschenkomst in *Spanje* te verzetten, geheel in onmin met het ministerie. Na 1830 was hij eenen oogenblik prefekt der *Seine*, daarna generaal der nationale garde, en eindelijk adjudant van LODEWIJK PHILIPPUS. Omtrent denzelfden tijd tot afgevaardigde verkozen, stemde hij steeds met de behoudende partij, en overleed te *Parijs*, den 20 October 1842. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Description etc.* (*Beschrijving van eenen ingelegden vloer, ontdekt in de oude stad Italica, thans het dorp, Santiponce, bij*

Sevilla), *Parijs*, 1802, gr. in fol., met pl.ⁿ; — 2.^o *Voyage etc.* (*Schilderachtige en geschiedkundige reis, door Spanje*), ib. 1807—20, 4 dl.ⁿ, gr. in fol., met pl.ⁿ; — 3.^o *Description etc.* (*Beschrijving der nieuwe tuinen van Frankrijk en van zijne oude kasteelen*), in het Fransch, Engelsch en Hoogduitsch, ib. 1808—15, gr. in fol., met 130 pl.ⁿ; — 4.^o *Itinéraire etc.* (*Beschrijvend Reisboek van Spanje*), ib. 1808, 5 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, en atlas; 3.^e verm. uitg. 1827—31, 6 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, en atlas van 37 kaarten en 4 platen, in 4.^{to}; — 5.^o *Monuments etc.* (*Gedenktekenen van Frankrijk enz.*), ib. 1816—36, 2 dl.ⁿ, gr. in fol. met pl.ⁿ; — 6.^o *De l'esprit etc.* (*Over den geest van associatie of proeve over de aanvulling van de welvaart en den rijkdom in Frankrijk*), 2.^e uitg., ib. 1821, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 7.^o *Voyage etc.* (*Schilderachtige Reis door Oostenrijk*), ib. 1821—22, 2 dl.ⁿ, in fol., met pl.ⁿ; — 8.^o *Précis etc.* (*Kort begrip der geschiedenis van den oorlog tusschen Frankrijk en Oostenrijk, in 1809*), ibid., 1823, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, met een' atlas van 25 kaarten en gezigten; — 9.^o *Collection etc.* (*Verzameling der Grieksche vazen van den graaf van Lamberg*), ib. 1824—28, 2 dl.ⁿ, gr. in fol., met pl.ⁿ; — 10.^o *Oud en Nieuw Versailles*, ib. 1840, in 8.^{vo}, met pl.ⁿ

LABOURDONNAYE (FRANCISCUS REGIS, graaf DE), een warm koningsgezinde, wiens naam aan

de geschiedenis der invoering van het vertegenwoordigend bestuur in *Frankrijk* verbonden blijft, werd in 1767 te *Angers* geboren, en was in het begin der Fransche omwenteling kapitein in het regiment van *Austrasië*. In 1790 nam hij in zijne geboorteplaats eenen post van burgerlijken officier aan. Eerst in 1792 begaf hij zich naar het leger van CONDÉ, hij diende met dapperheid bij hetzelfde, en toen de gebeurtenissen hem niet meer vergunden, om in *Duitschland* der koninklijke zaak nuttig te zijn, kwam hij dezelve in de *Vendée* verdedigen. Gebruik makende van de amnistie, door het consular bestuur verleend, kwam hij te *Angers* terug, en tot maire benoemd zijnde, nam hij de pligten dier betrekking met even zoo veel ijver als beleid waar. Na de restauratie door zijn departement tot de kamer der afgevaardigden gezonden, deed hij er zich weldra door zijne oratorische talenten opmerken, maar niet minder door eene onstuimige hevigheid, die dikwerf door zijne ambtgenooten, en zelfs door diegene gelaakt werd, welke zijne staatkundige overtuigingen deelden. Reeds sedert de zitting van 1816 werd hij beschouwd als het hoofd der koningsgezinde oppositie. In 1821 bewees hij de noodzakelijkheid, om de verbrokkeling der eigendommen voortekomen, indien men de kies-collegiën niet de prooi der nijverheid en des handels wilde zien. In dezelfde zitting antwoordde hij aan de

afgevaardigden der linkerzijde, die voorgaven de terugkeering van den ouden regeringsvorm te vreezen, en zeide hun: » het zou duizendmalen gemakkelijker zijn, het schrikbewind der republiek en zelfs de overweldiging te doen herrijzen, dan eenen regeringsvorm weder op te delven, dien de tijd onherroepelijk verdelgd heeft.» In 1823 legde hij op het bureau een voorstel neder, strekkende om MANUEL (zie dat Art. -*Wbk.*-) die den koningsmoord verdedigd had, uit de kamer te verwijderen. Na te hebben bijgedragen tot den val van het ministerie DE CAZE, hield hij niet op dat van DE VILLELE lastig te vallen, hetwelk hij meer dan eens door de kracht zijner argumenten en door de vaardigheid zijner wederantwoorden in verlegenheid bragt. Bij de zamenstelling van het ministerie POLIGNAC, met de portefeuille van binnenlandsche zaken belast, bragt deze, voor zoo hevig doorgaande, man weinig veranderingen in de bureaux te weeg, en niemand, zegt een geschiedschrijver, gaf aan minder ambtenaren hun ontslag. Daar hij met zijne ambtgenooten zich niet kon verstaan, werd hij vervangen, en, volgens het gebruik, tot het pairschap verheven. De omwenteling van 1830 overviel hem niet, meer dan eens had hij dezelve aan zijne vrienden voorzegd, zonder hen van de gegrondheid zijner vooruitzigten te kunnen overtuigen; en tot het ministerie gekomen, waarin

hij haar van naderbij beschouwde, kon hij haar niet voorkomen. Zoodra zij voltrokken was, begaf hij zich naar zijne landgoederen, en overleed te *Beaupréau* bij *Angers*, den 7 Augustus 1839.

LACENAIRE, een moordenaar, die zich heeft berucht gemaakt door de vermetelheid zijner beginselen, en door eene beredeeerde snoodheid, was te *Lyon* in 1803 geboren. Na reisbediende te zijn geweest, deed zijn slecht gedrag hem tot armoede vervallen, waaruit hij zich enkel door misdaad trachtte te redden. Aan de regtbanken overgeleverd, was het onder dertig verschillende hoofdbeschuldigingen, dat hij voor het gereg verscheen. Zonder aandrang noemde hij zijne medepligtigen, en bekende verschillende diefstallen en moorden, door hem vroeger gepleegd. Ten dood veroordeeld, onderging hij zijne straf in de maand November 1835. Indien het leven van LACENAIRE niets anders aanbood, zou hij ongetwijfeld vermengd zijn gebleven onder de menigte van moordenaars. Maar hetgene wat van hem een' bijzonderen booswicht maakt, is zijne gevoellooze en onbewogene houding gedurende den loop der debatten, is de verschrikkelijke koelbloedigheid met welke hij, voor al degene, die hem wilden aanhooren, lessen van materialismus en bedorvenheid uitkraamde; terwijl men de dagbladen zich tot weerklan-

ken dier afschuwelijke leerstellingen zag opwerpen, en zich beijveren, om belangstelling te verwekken voor een gedrogt, dat de zedelijkheid verguisde en de Godheid hoonde; zijne gesprekken zag herhalen, en verzen publiek maken, die hij uit het diepst van zijn gevangenhok van *Bicêtre*, als een aas voor de openbare nieuwsgierigheid uitwierp. De behoefte aan hevige ontroeringen is alleen in staat om de belangstelling te verklaren, welke een man zoo als LACENAIRE heeft kunnen inboezemen; en het is een trek der zeden, welke verdient bewaard te blijven. Een Fransch dichter, AMEDÉE POMMIER, heeft in de volgende dichtregelen die schandelijke sympathie gekenmerkt, welke men in onze dagen voor groote misdadigers heeft aan den dag gelegd:

» Un scélerat infame a vu ses rapsodies
Reproduites partout et partout applau-
dies.
Et ces graves journaux dont l'intraitable
orgueil
Daigne à peine à notre art accorder un
coup d'oeil,
Qui pour parler de vers ont trop d'autres
matières,
Ont pourtant consacré des colonnes en-
tières
Aux bribes sans couleur d'un méchant
coupletier,
Qui du sicaire seul savait bien le métier.
LACENAIRE a sur nous l'avantage du
crime;
Mieux que lui mille fois nous polissons
la rime. . . .
Nos jours se sont usés dans ces rudes
combats,
Mais tout cela n'est rien; nous n'assa-
sinons pas.
A ce prix seulement on devient un grand
homme,
Et la presse au public vous révèle et
vous nomme;
Tel est le gout du jour: les beaux vers
ne sont rien

S'ils viennent de la part de quelque
homme de bien;
Mais un vil assassin, un tigre LACENAIRE,
Griffonnant des chansons de sa main
sanguinaire,
ANACRÉON de bague, HORACE d'écha-
faud,
Par la presse aux cent voix est proné
comme il faut."

LACHATRE (CLAUDIUS LODEWIJK, graaf, later hertog DE), te *Parijs*, den 30 September 1745 uit eene oude familie van *Berri* geboren, trad reeds vroeg de loopbaan der wapens in. In 1789 was hij veldmaarschalk en hoofd-schout van *Berri*, en werd door den adel zijner provincie als afgevaardigde voor de algemeene staten verkozen. Hij verscheen weinig op de tribune; maar in de afdeelingen openbaarde hij zijnen haat tegen alle invoering van nieuwigheden, en hij ondertekende de protesten van den 12 en 15 September 1791, tegen de handelingen der nationale vergadering. Na den afloop der zitting ontweek hij *Frankrijk*, en maakte in het leger der prinsen den veldtocht van 1792 mede. Vol ijver en wakkerheid organiseerde hij in het volgende jaar te *Londen*, een regiment, onder den naam van *Loyal émigrant* bekend, dat zich door zijne dapperheid en krijgstuicht onderscheidde, en dat bij verschillende gelegenheden het hoofd bood aan de pogingen der zegevierende republikeinen, voornamelijk te *Meenen* en te *Quiberon*. Dit corps werd in 1796 naar *Portugal* ingescheept, en in 1802 ontbonden. De graaf DE LACHATRE, naar *Londen* terugge-

keerd, behield den titel en het daaraan verbonden traktement van kolonel bij het Engelsche leger. LODEWIJK XVIII benoemde hem in 1807 tot, zijnen vertrouwelyken zaakgelastigde bij het Britsch kabinet, en in het volgende jaar verbond hij hem aan zijn huis met den titel van eersten schildknaap. Na de restauratie van 1814, werd hij tot gezant te *Londen*, daarna tot pair van *Frankrijk*, hertog en eersten kamerheer benoemd. Na in 1824 de partij van den burggraaf DE CHATEAUBRIAND, die de portefeuille van buitenlandsche zaken had verlorē, te hebben verdedigd, werd hij in zijne bedieningen van eersten kamerheer vervangen, door den graaf KAREL DE DAMAS. Door deze ongenade getroffen, overviel hem weinige dagen daarna eene beroerte, waaraan hij te *Moudon* den 18 Julij 1824 overleed.

LACLEDE (DE) is enkel bekend door zijne *Histoire etc. (Algemeene Geschiedenis van Portugal)*, *Parijs*, 1735, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}, of 8 dl.ⁿ, in 12.^{mo} Dit is het volledigste werk dat er over genoemd rijk bestaat, maar men verwijt den schrijver in al te menigvuldige uitweidingen, en in overdreven uitvaringen tegen de Paussen en het hof van *Rome* te vervallen. Deze geschiedenis is met aantekeningen in het Portugeesch vertaald, *Lissabon*, 1777, ib. 16 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; en herdrukt in 1828, 10 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, met een vervolg tot aan don MIGUEL, en ver-

scheiden gewigtige veranderingen door FORTIA D'URBAN (zie dat Art.) en MIELLE.

LACOUR, een schilder in 1746 te *Bordeaux* geboren, en den 28 Januarij 1814 in zijne geboorteplaats overleden, leerde de eerste beginselen zijner kunst van VIEN, ging zijn talent te *Rome* verder ontwikkelen, en ondanks de aanbiedingen welke hem werden gedaā, om hem te *Parijs* te houden, kwam hij in zijne vaderstad terug, waar bijna al de kerken met zijne schilderijen versierd zijn. Zijn meesterstuk is de H. PAULINUS, die in zijn paleis eene menigte vervolgde ongelukkigen opneemt. Deze kunstenaar schilderde met het beste gevolg in verschillende genres; zijne historische stukken worden echter het meeste gezocht. Hij voerde te *Bordeaux* de beoefening der schilderkunst in, en vormde verscheiden beroemde leerlingen.

LACROIX (SYLVESTER FRANCISCUS), een geleerde wiskunstenaar, te *Parijs* in 1765 geboren, had harde en moeilijke beginnelen; de eerste jaren zijns levens bragt hij met zijne arme moeder in grooten kommer door; maar wel verre van zich daarover te beklagen, hield hij zich overtuigd, dat hij aan die beproevingen hoedanigheden te danken had, welke hem gedurende zijnen langen levensloop onderscheidden. De kweekeling van MONGE (zie dat Art. *Wbk.*) zijnde, was hij pas 17 jaren, toen hij bekwaam werd geoor-

deeld om in de artillerie-scholen de wiskunde te onderwijzen. In 1786 bood hij der akademie van wetenschappen eene *Verhandeling over de gedeeltelijke ongelijkheden* aan, die in het *Recueil des savants étrangers* gedrukt werd, en in het volgende jaar behaalde hij op 22jarigen ouderdom den prijs der wiskunde, door dat beroemde genootschap uitgeschreven. De omwenteling vond hem als hoogleeraar in een der collegiën van *Parijs*. Onder de conventie bood men hem den post van examinator in de school van *Metz* aan, waarvan een besluit der commissie van algemeen welzijn den beroemden LAPLAGE beroofd had; hij had niet alleen den moed om deze aanbieding van de hand te wijzen, maar hij spaarde daarenboven geene pogingen om deze betrekking aan den titularis te doen teruggeven, en hij had het geluk hierin te slagen. Kort daarna aan de uitvoerende commissie van openbaar onderwijs verbonden, droeg hij bij tot het herstel der studiën, en werd hij hoogleeraar bij de polytechnieke school. Later werd hij, bij de oprigting der universiteit, tot deken van de faculteit van wetenschappen benoemd. Zijn geheele leven was op deze wijze aan het onderwijs of aan de zamenstelling van duidelijke, geleidelijke voor zijne kweekelingen bestemde verhandelingen toegewijd, welke krachtig hebben bijgedragen, om door geheel *Europa* de wetenschap bij het volk ingang te doen vinden. Hij overleed te *Parijs* den 27 Mei 1843,

als de oudste hoogleeraar van *Frankrijk*. Sedert 1799 was hij lid van het instituut. Men heeft hem te danken: 1.^o *Cours de mathématiques (Volledig leerstelsel der wiskunde)*, 1796—1801; nieuwe uitg., *Parijs*, 1829, en volg. jaren, 9 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Traité etc. (Verhandeling over de differentiaal- en integraal-rekening)*, 1797—1800, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}; dit werk, de ware grondslag van zijnen roem, heeft eene tweede uitgave gehad, *Parijs*, 1810—19, 3 dl.ⁿ, in 4.^{to}, met pl.ⁿ; — 3.^o *Essai etc. (Proeve over het onderwijs in het algemeen, en over dat der wiskunde in het bijzonder)*; 1805; 4.^o uitg., 1838, in 8.^{vo} Verscheiden zijner werken zijn in het Nederduitsch vertaald.

LADoucETTE (JOANNES KAREL FRANCISCUS, baron DE), in 1772 te *Nancy* geboren, begon in die stad de regtsgeleerdheid te beoefenen, toen de Fransche omwenteling uitborst. Hij kwam onder de nationale garde, en onderscheidde zich bij dezelve door den invloed van zijn woord en door de wijsheid zijner gevoelens. Men beschuldigde hem van *moderantismus*, zoodat hij, om aan het schrikbewind te ontsnappen, zich genoodzaakt zag de wijk naar *Zwitserland* te nemen. Hij kwam vervolgens te *Parijs*, alwaar hij in vertrouwelijken omgang met de letterkundigen leefde en zelf de letteren beoefende. Na den 18 Brumaire, werd hij aan den eersten consul voorgesteld, om eene plaats in den algemeenen

raad van het *Seine-dep.*^t te bekleeden, maar BONAPARTE verkoos hem als prefekt naar de *Opper-Alpen* te zenden. LADOUETTE kenmerkte zijn beheer aldaar door de nuttigste diensten. Hij deed eenen weg openen door den berg *Geneve*, ten einde de gemeenschap tusschen *Frankrijk* en *Piémont* gemakkelijker te maken, vermenigvuldigde de scholen, stichtte een museum, een akademisch genootschap en bragt een *Journal etc.* (*Dagblad voor den landbouw en de kunsten*) tot stand. In 1809 tot de prefectuur van het *Roër-dep.*^t geroepen, bekleedde hij die betrekking tot in 1814, keerde onder de eerste restauratie tot het ambtelooze leven terug, en nam gedurende de honderd-dagen, de prefectuur van het *Moezel-dep.*^t aan. De tweede restauratie gaf hem andermaal aan het stille leven en aan de beoefening der letteren terug. Door het *Moezel-dep.*^t van 1834 tot 1848, als afgevaardigde gekozen, nam hij plaats in het linker-centrum, en hield zich minder bezig met staatkundige geschillen, dan met administrative onderwerpen. De Februarij-omwenteling trof hem op eene smartelijke wijze: hij kwijnde nog eenige dagen en overleed den 19 Maart 1848. LADOUETTE was officier van het legioen van eer, blijvend secretaris van het philotechnisch genootschap, lid der centrale maatschappij van bouwkunde en van de koninklijke academie van *België*. De baron DE

STASSART heeft een verslag van zijn leven en zijne werken in het licht gegeven. Men heeft van hem: 1.^o *Philocles*, naar den *Agathon* van *Wieland* gevolgd, 3.^o uitg. *Parijs*, 1820, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 2.^o *Voyage etc.* (*Reize tusschen de Maas en den Rijn*), *ib.* 1818, in 8.^{vo}; — 3.^o *Histoire etc.* (*Geschiedenis, oudheden, gebruiken en tongvallen der Opper-Alpen*), *ib.* 1820, een werk waarin de geleerdheid en de statistiek zich in de bevalligste vormen kleeden; — 4.^o *Le troubadour*, *ib.* 1824, in 12.^{mo}, met pl.ⁿ, een tafereel der zeden van *Provence*, in de 12.^o eeuw; — 5.^o *Nouvelles etc.* (*Verhalen, vertelsels, verchildsels en mengelingen*), *Parijs*, 1822, 3 dl.ⁿ, in 12.^{mo}, waarvan verscheiden gedeelten in 1827 en in 1842 herdrukt werden. Men onderscheidt vooral zijne verchildsels of fabelen, die het niet aan bevalligheid en aan natuurlijke inkleeding ontbreekt.

LAFERRONNAYS (PETRUS LODEWIJK AUGUSTUS, FERRON, graaf DE), minister en pair van *Frankrijk*, vergezeld, in hoedanigheid van eersten edelman, den hertog van *Berri* op diens emigratie, en kwam eerst met dien prins in *Frankrijk* terug. Tot veldmaarschalk benoemd, werd hij in 1817 als gezant naar *Denemarken* gezonden, van waar hij zich in dezelfde hoedanigheden naar *Rusland* begaf. Hij volgde keizer *ALEXANDER* naar het congres van *Troppau*, en begaf zich ver-

volgens in 1821 naar dat van *Laybach*. In 1828 van *Petersburg* teruggeroepen, werd hij met de portefeuille van buitenlandsche zaken belast, die hij echter weldra aan den prins DE POLIGNAC overgaf. Na de omwenteling van 1830, deed hij afstand van alle betrekkingen en ging *Rome* bewonen, alwaar hij den 17 Jan. 1842, in groote gevoelens van godsvrucht overleden is.

LAFFITTE (JACQUES), een staatsman, in 1767 te *Bayonne* geboren, was de zoon van eenen timmerman, en werd in den ouderdom van 14 jaren aan de zorgen van eenen handelaar toevertrouwd, die, daar hij zijn zeldzaam vernuft ontwaarde, niets verzuimde om hetzelfde te ontwikkelen. Hij was 21 jaren oud, toen hij als boekhouder in het bankiershuis PERREGAUX te *Parijs* kwam. Zijn ijver en zijne diensten verwierven hem het vertrouwen van zijnen chef, die hem aan zich verbond en hem tot uitvoerder van zijnen uitersten wil verkoos. Als opvolger in het huis PERREGAUX, wikkelde hij zich in groote ondernemingen, deed gelukkige speculatiën, en behaalde onnoemelijke voordeelen, zoo dat hij weldra onder de eerste handelaars van *Europa* werd geteld. In 1809 een der regenten der bank van *Frankrijk* zijnde, werd hij president der kamer en regter der regtbank van koophandel. In 1814 door het provisioneel bestuur aan het hoofd der bank geplaatst, weigerde hij daarvoor

bezoldiging te ontvangen. In 1815 ontving hij een zeer vleijend bewijs van het vertrouwen dat zijne financieele trouw en regtschapenheid inboezemde? LODEWIJK XVIII en NAPOLEON stelden beurtelings aanzienlijke sommen in zijne handen in bewaring. Omtrent denzelfden tijd bewees hij aan den staat eene zeer groote dienst, door het voorschieten der noodige fondsen ter bezoldiging van het *Loire*-leger. In 1816 door het *Seine*-dep.^t naar de kamer der afgevaardigden gezonden, nam hij van dien oogenblik af deel aan alle financieele discussiën, en was gedurende 15 jaren een der hoofden van die liberale oppositie, welke nadat zij na elkander alle voorregten der kroon vernietigd hadden, den val des troons te weeg bragt (zie KAREL X). In het begin der omwenteling van 1830, aanvaardde hij de portefeuille van financiën, en was de eerste die voorstelde, om aan den hertog van *Orléans* den titel van luitenant-generaal des koninkrijks optedragen. President van den raad geworden zijnde, openbaarde hij in diën verheven post weifeling en zwakheid; het oproer van den 14 Februarij en de plundering van het aartsbischoppelijk paleis (13 Maart 1831) noodzaakten hem het presidentschap aan CASIMIR PÉRIER (zie dat Art. -*Wbk.*-) aftestaan. Hij sloot zich alstoen bij de partij der ontvredenen aan, en kwam onder de oppositie, welke hij niet weder verliet. De onnoemelijke verliezen, welke hij had ondervonden, bragten hem in de

noodzakelijkheid zijn bankiershuis te sluiten, en, ter voldoening zijner schuldeischers, zijne eigendommen te veilen; maar zijne staatkundige vrienden openden eene intekening, om zijn hôtél voor hem te behouden. Aan het privaat leven teruggegeven, herstelde hij zijn huis, onder de benaming van *Maatschappelijke Bank* (*Banque Sociale*). LAFFITTE overleed te *Parijs*, den 26 Mei 1844, den roem nalatende van een' bekwaam en rechtschapen financier, van een' opregtelijk aan zijn land verkleefd burger, maar die weinig bekwaam was, om als medebestuurder van de teugels der regering deszelveu optetreden. Weinige oogenblikken voor zijnen dood, zeide hij tot degene, die hem omringden: *Dat hij aan God en aan de menschen om vergeving vraagde voor het deel dat hij had genomen aan de gebeurtenissen, die het aanzien van Frankrijk veranderd, en de grondslagen der maatschappij hevig geschokt hebben.* — [De begravenis van LAFFITTE kan waarlijk vorstelijk genoemd worden. De lengte van den lijkstoet werd op een uur wegs begroot; toen het begin daarvan het kerkhof *Père Lachaise*, waar het lijk ter aarde besteld is, bereikte, was de staart van den trein nog aan de *Porte St. Martin*. Niet minder dan 30,000 werklieden en meer dan 1800 studenten volgden het lijk. Onder de koetsen waren er vijf van het hof van LOUIS PHILIPPE, bij welke er eene was van madame ADELAÏDE, 's konings zus-

ter, en eene koets in rouwkleur van de herlogin van *Orléans*. Drie der ministers en eene menigte der afgevaardigden van alle denkwijls, de twaalf maires van *Parijs*, verscheiden adjutanten des konings en eene menigte andere aanzienlijken namen deel aan de plegtigheid: de slippen van het lijkkleed werden door de heeren DUPIN, den Ouden, ARAGO, BÉRANGER en THIERS gedragen; aan het graf spraken de heeren BÉRANGER en ARAGO. De lijkdienst werd in de *St. Rochus*-kerk verrigt. De regering had bij die gelegenheid meer dan gewone maatregelen van voorzorg genomen: alle posten waren verdubbeld, de overige troepen mochten de kazernen niet verlaten. Het hôtél LAFFITTE was reeds vroegtijdig door troepen bezet, en in al de aangrenzende straten zag men ruitery van verschillende wapens. Bij den stoet zelveu waren linie-troepen, municipale en nationale gardes, hoezaren, dragonders, ja tot zelfs 4 stukken kanon. De digte drommen der aanschouwers waren ontelbaar; vensters, daken, schoorsteenen waren met toekijkers bezet. Het eenige kind, door LAFFITTE nagelaten, is de echtgenoot van den prins *de la Moskowa*, oudsten zoon van den maarschalk NEY].

LAFON (JOANNES BAPTISTA HYACINTHUS), in 1766 te *Pessac-sur-Dordogne* geboren, was eenvoudig diaken toen de Fransche omwenteling uitborst. Uit beginselen aan de familie der BOURBONS ge-

hecht, werkte hij onder het Directorium aan de zamenstelling eener koningsgezinde associatie in het zuiden van *Frankrijk*. Onder het keizerlijk bewind, werd hij in hechtenis genomen, wjl hij te *Bordeaux*, de reclamatiën van Pius VII tegen den inval in zijne Staten, met de door het hoofd der Kerk uitgevaardigde excommunicatie-bulle, heimelijk had doen drukken. Na langen tijd in *la Force* gevangen te hebben gezeten, werd hij naar *Parijs* vervoerd, en vervolgens in een gezondheidsgesticht geplaatst, waarin zich ook de generaal MALET bevond. De beide gevangenen vormden het ontwerp, om van de verwijdering van BONAPARTE gebruik te maken ter omverwerping zijner regering (zie MALET). Nadat LAFON zich van de prefectuur van politie had meester gemaakt, begaf hij zich naar den plaatselijken staf, waar hij werd aangehouden; het gelukte hem echter te ontsnappen, en na het gerucht van zijnen dood te hebben doen verspreiden, ging hij te *Louhans* wonen, alwaar hij, onder eenen valschen naam, eene aanstelling bij het openbare onderwijs verkreeg. Bij de restauratie keerde hij naar *Parijs* terug, en werd hij gedurende de honderd dagen met eene zending in de Oostelijke departementen belast. Het gouvernement beloonde hem met den post van tweeden onderwijzer der *pages*. Omtrent dezen tijd zocht hij bij de geestelijke overheid aan, om tot priester gewijd te worden. Men oordeelde echter, dat na zulk een

wuelig en geheel aan de staatkunde toegewijd leven, hij noodig had, om gedurende eenigen tijd, door afzondering en studie in een seminarie, zich tot het priesterschap voortebereiden. LAFON wilde zich aan die voorwaarde, waarvan hij meende dat zijne jaren hem moesten ontheffen, niet onderwerpen. Nadat de heer DE CHEVERUS aartsbisshop van *Bordeaux* was geworden, liet deze prelaat, die zijnen ouderdom, zijne regelmatige levenswijze, en het vurig verlangen dat hem bezielde, om priester te worden, in aanmerking nam, hem tot de heilige wijdingen toe. Na de omwenteling van 1830, keerde LAFON naar zijne familie, te *Pessac-sur-Dorgogne* terug, en overleed aldaar in Augustus 1836. Men heeft van hem: *Histoire etc. (Geschiedenis der zamenzwering van MALET)*, 1814, in 8.^{vo}

* LAFOND of LAFONT (CHARLES PHILIPPE), een der eerste Fransche vioolspelers, te *Parijs* in 1776 geboren. Hij had tot meester op het instrument, dat hem zoo zeer beroemd heeft gemaakt, zijnen moederlijken oom BARTHEAUME, en leerde de compositie eerst onder NAVOIRILLE den Oude, en daarna onder BERTON. Na zijnen oom in verschillende gedeelten van *Europa* te zijn gevolgd, kwam LAFOND te *Parijs* terug, waar hij als zanger optrad. De bijval, welke hem in *Feydau* in 1787 en 1788 ten deel viel, werden aan de raadgevingen van GARAT toegeschreven, maar hij had

dezelve meer te danken aan de belangstelling, welke *de jeugd* des kunstenaars inboezemde, op een tijdstip, waarop het Fransche publiek, in het stuk van toonkunst nog zeer ten achteren was. Ofschoon het zangtalent met dat van vioolspeler zeer vereenigbaar is, legde LAFOND zich voortaan uitsluitend op zijn instrument toe. Na zich gedurende verscheiden jaren in de concerten der *Opera* en van de straat *Chantereine* te hebben doen hooren, en den grootsten roem te hebben ingeogst, begaf hij zich naar *Petersburg*, alwaar hij tot in 1814 de betrekking van eersten vioolspeler des keizers van *Rusland* bekleedde. Bij de restauratie in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij eenigen tijd daarna tot eersten violinist van de kamer des konings benoemd. Deze betrekking strookte het best met den aard van zijn talent, waarvan het uitwerksel altijd beter wordt gewaardeerd in eene beperkte salon dan in eenen schouwburg. Kracht, schittering, klankuitzetting, vuur en nadruk, welke het genie van den kunstenaar uitmaken, zijn hoedanigheden, welke deskundigen steeds aan LAFOND hebben ontzegd; maar eenpariglijk kennen zij hem toe sierlijkheid, zuiverheid, ongedwongen spel, met eene zekere bevallige uitdrukking vereenigd, mits dezelve niet in liefkozinger vervalte. Men heeft aan LAFOND eenige *Concerto's*, twee *Opera's*, verscheiden *Sonaten* en

II. DEEL.

Romancen te danken. Hij deed zich ook in de voornaamste-steden van *Nederland* met den meesten bijval hooren. Hij overleed in 1839, aan de gevolgen van eenen val uit een rijtuig.

LAFORÉST (ANTOINE RENÉ CHARLES MATHURIN, graaf DE), in 1756 te *Aire* in *Artois*, uit eene achtbare familie van *Maine* geboren, werd in den ouderdom van 16 jaren tot onder-luitenant bevorderd; maar zijne vroegrijpe talenten bewogen zijne ouders, hem reeds in het volgende jaar bij de diplomatie te doen plaatsen. In 1778 tot legatie-secretaris te *Geneve* benoemd, verkreeg hij de vergunning, om den markies DE LA LUZERNE (zie dat Art.), die naar de *Vereenigde Staten* werd gezonden, als secretaris te vergezellen. Hij bekleedde er in 1792 den post van algemeen consul, toen hij, even gelijk al de overige agenten des konings, teruggeroepen werd. Daar hij den toestand van *Frankrijk* beoordeelde, zoo was zijne bedoeling niet derwaarts terugtekeeren; maar hij werd er in het verschrikkelijke jaar 1793, door WASHINGTON naar toe gezonden, ten einde geschillen te regelen, welke tusschen de beide volken eene vredebreuk zouden hebben kunnen te weeg brengen. Hij slaagde in deze zending, en keerde weldra naar *Philadelphia* terug, alwaar hij betere tijden afwachtte. In *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij door TALLEYRAND, als divisiechef aangesteld, daarna aan het

H h

hoofd der algemeene post-administratie geplaatst. Na den 18 Brumaire belastte hem de eerste consul, om over een nieuw traktaat van bondgenootschap met de *Vereenigde Staten*, en de voorwaarden der overeenkomst van *Luneville* te onderhandelen. In 1801 tot gevolmagtigd minister in *Beijeren* benoemd, regelde hij de schadeloosstellingen, die aan de Duitse vorsten, welke bezittingen aan den *linker Rijn-oever* hadden, toekwamen; en werd vervolgens naar *Berlijn* gezonden, met den last om de onzijdigheid van *Pruissen* te verzekeren; zijne wijze raadgevingen werden niet opgevolgd, en in 1806 te *Parijs* teruggekeerd, werd hij tot staatsraad benoemd. Na den vrede van *Tilsit* voor het gezantschap in *Rusland* benoemd, had zijn vertrek niet plaats, wijl het doelloos was geworden, en hij werd naar *Spanje* gezonden, om koning *KAREL IV* met zijn zoon te verzoenen. Men weet welke partij *NAPOLEON*, van de slechte verstandhouding dezer beide vorsten meende te kunnen trekken; maar *LAFORREST* te *Madrid* aangekomen, verkreeg eerst op het einde van 1812 de vergunning om naar *Frankrijk* terugtekeeren. Hij was het die de voorwaarden regelde van het verdrag van *Valançay* met *FERDINAND VII* (zie dat Art.), dien *NAPOLEON* genoodzaakt was naar *Spanje* terugtezingen. Het keizerlijk bewind liep ten einde. Het provisioneel bestuur vertrouwde hem, per interim, de portefeuille van buitenlandsche

zaken toe; en de koning benoemde hem tot zijnen commissaris bij de onderhandelingen over den vrede, die den 30 Mei 1814 te *Parijs* geteekend werd. Bij het klimmen zijner jaren had hij om zijn ontslag gevraagd, en op een buitengoed genoot hij de voor hem noodige rust, toen de terugkomst van *NAPOLEON* die rust kwam storen. Van de lijst der staatsraden doorgestreeken, zou zijne vrijheid hebben kunnen bedreigd worden, indien hij het mandaat, der kiezers van het dep.^t *Loir-et-Cher*, die hem naar de kamer der volksvertegenwoordigers zonden, niet had aangenomen. De koning herstelde hem in zijne bedieningen, en verhief hem in 1819 tot het pairschap. Zijne kunde en langdurige ondervinding waren er dikwerf van nut. Na 1830 nam hij de wijk naar een landgoed bij *Blois*, alwaar de studie, die hij altijd bemind had, en de godvruchtige oefeningen der weldadigheid en der godsdienst zijne laatste jaren vervulden. Hij overleed aldaar in 1846. Zijne *Lofrede* is door den heer de *LEZAY-MARNESIA* in de kamer der pairs uitgesproken.

LAHARPE (de generaal *FREDERIK CÆSAR*), ex-directeur der Helvetische republiek, in 1753 uit eene oude familie te *Rolle* (*Waadland*) geboren, maakte zijne studiën eerst te *Geneve*, en daarna te *Tubingen*, alwaar hij in den ouderdom van 20 jaren tot doctor in de regten werd bevorderd, en trad daarna als advokaat op in zijne ge-

boorteplaats. In eene discussie met den raadsheer STEIGER, over eene zaak, welke hij moest bepleiten, werd hij, nadat de Bernsche patriciër hem had herinnerd dat de Waadlanders de onderdanen van *Bern* waren, door dit verwijt zoo diep gekwetst, dat hij besloot het *Waadland* te verlaten, en er niet weder in terugtekeeren alvorens hetzelfde zoude bevrijd zijn. Op eene reis welke hij met een Russisch heer door *Italië* deed, ontving hij van den vrijheer VON GRIMM, de uitnoodiging om zich naar *Petersburg* te begeven, ten einde er zich met eene opvoeding te belasten. Hij kwam in 1782 in die hoofdstad aan, en maakte er zich weldra op de voordeeligste wijze bekend. Toen hij de opvoeding had voltooid waarmede hij zich belast had, plaatste keizerin CATHARINA hem als onderwijzer bij hare kleinzonen, de grootvorsten ALEXANDER en KONSTANTIJN, en gaf hem den rang van majoor bij het Russische leger. Hij wist aan het hof de geheele onafhankelijkheid van zijn karakter te behouden, en had zelfs aan de openhartigheid, welke hij bij verschillende gelegenheden aan den dag legde, de achting der keizerin, en de toegenegenheid zijner doorluchtige kweekelingen te danken. Toen hij in 1791 den oogenblik als gekomen beschouwde, om de vrijverklaring der Waadlanders te reclameren, ontwierp en liet hij aan den senaat van *Bern* een verzoekschrift indie-

nen, waarin hij, in den naam zijner landgenooten, de bijeenroeping der staten van het *Waadland* vraagde, welke zouden hebben te beraadslagen over de middelen om tot de herstelling der misbruiken te geraken. Een afschrift van dit verzoekschrift werd uit *Bern* aan de keizerin CATHARINA teruggezonden, die er zich bij bepaalde aan LAHARPE te verbieden zich verder met de zaken van *Zwitserland* te bemoeijen. Hij beloofde te gehoorzamen en hield woord; maar daar de Berners zich daarmede niet voldaan achtten, zoo veroordeelden zij hem tot eene levenslange verbanning. LAHARPE verliet *Rusland* in 1795 met eene jaarwedde en den titel van kolonel; en, daar hij in het *Waadland* niet kon terugkeeren, kocht hij het landgoed *Genthod*, bij *Geneve*, ten einde meer in de nabijheid zijner bloedverwanten en vrienden te zijn. Hij werd alstoen het voorwerp van een bijzonder toezigt der Bernsche policie, en de kleine kwellingen, waaraan hij zich dagelijks zag blootgesteld, eindigden met hem zoodanig te verbitteren, dat hij aan de Zwitsersche omwenteling van 1798 medewerkte, ongetwijfeld zonder de rampen te voorzien, welke dezelve aan zijn land berokkenen zoude. Tot lid van den senaat, daarna tot een' der directeurs van de unitaire republiek verkozen, ontmoette hij in de uitoefening zijner bedieningen hinderpalen, die hij niet dan met behulp zijner medeambtgenooten kon te boven

komen; maar door hen bedrogen, werd hij afgezet door eenen staatkundigen streek, dien men met den 18 Fructidor vergeleken heeft, en zag zich op nieuw blootgesteld aan den geheelen haat, dien hij zich door zijne onverschrokkenheid in hagchelijke oogenblikken had op den hals gehaald. Genoodzaakt om zijn vaderland te verlaten, begaf hij zich in 1800 naar het reservekamp te *Dijon*, alwaar de generaal BRUNE hem 40 louis d'or leende, eene postchais verschaftte, en hem eenen brief voor den eersten consul ter hand stelde. Hij ging te *Plessis-Piquet*, bij *Parijs*, wonen, en bleef aldaar tot aan de restauratie, vreemd aan alle zaken, terwijl hij zijnen tijd verdeelde tusschen het aankweken zijner boomen, de beoefening der geschiedenis, en het gezelschap van eenige vrienden. Sedert zijne komst tot den troon, onderhield ALEXANDER eene levendige briefwisseling met zijnen ouden onderwijzer. Tijdens de gebeurtenissen van 1814, maakte LAHARPE gebruik van zijnen invloed op dien vorst, om de onafhankelijkheid van *Zwitserland* te verzekeren, en om vervolgens door het congres van *Weenen* het groote vraagstuk te doen beslissen, dat hem gedurende zijn geheele leven had bezig gehouden, de vrijverklaring van het *Waadland* namelijk. Bij den tweeden intogt der bondgenooten, kwam hij te *Parijs* terug, alwaar hij door ALEXANDER met dezelfde welwillendheid en hartelijkheid ontvangen werd. Na het vertrek des Russischen

keizers, dien hij niet mogt wederzien, kwam hij in 1816 *Lausanne* bewonen. Tot lid van den grooten raad verkozen, legde hij, wegens toenemende verzwaking, die waardigheid in 1828 neder; hij overleed den 30 Maart 1838, doch leest nog steeds in dierbare nagedachtenis bij de *Waadlanders*. M. MONNARD heeft in het licht gegeven: *Notice sur le général LAHARPE, Parijs, 1838*, in 8.^{vo} [Men heeft ter vereering der nagedachtenis van LAHARPE, in zijne geboorteplaats *Rolle* aan het meer van *Geneve*, op een schilderachtig eiland in de nabijheid des oevers, een gedenkteeken opgericht, bestaande in eene obelisk van granietsteen, met bronzen medaillons, omstandigheden uit zijn leven voorstellende. Dit gedenkteeken werd den 6 September 1844 ingewijd].

LAINÉ (JOZEF HENDRIK JOACHIM), een staatsman, den 11 November 1767 te *Bordeaux* geboren, omhelsde met geestdrift de beginselen der omwenteling. De roem, waarmede hij het beroep van advocaat uitoefende, deed hem in 1793 tot administrateur van het distrikt van *la Réole*, voor de afdeeling der levensmiddelen benoemen. Na den 31 Mei schaarde hij zich niet onder de partij der Girondijnen; maar hield zich van alle buitensporigheden verwijderd. In 1808, tijdens de verhandelingen over het strafwetboek, tot lid van het wetgevende ligchaam benoemd, durfde hij eene levendige oppositie te openbaren, tegen het stelsel van verbeurd-

verklaring, dat men in hetzelfde wilde invoeren. Hij vraagde de zamenstelling van een geheim comité, waarin hij al het onregtvaardige kon blootleggen, dat er in het ontwerp der regering was opgesloten. LAINÉ moest vreezen zich de ongenade van BONAPARTE op den hals te hebben gehaald, maar hij ontving kort daarna de decoratie van het legioen van eer, hetwelk hem niet belette, om bij andere gelegenheden dezelfde openhartigheid aan den dag te leggen. Op het einde van 1813 door het wetgevend ligchaam, met het ontwerpen van een verslag belast over den toestand van *Frankrijk* en deszelfs behoeften, durfde hij zich met de geheele onafhankelijkheid eens mans uitdrukken, die door de waarheid te zeggen, zijnen pligt meent te vervullen. NAPOLEON werd gebelgd door de zijdelingse vertoogen, welke de vergadering in dit verslag aan hem rigtte. Hij had het vooral op LAINÉ gemunt, dien hij als een door *Engeland* bezoldigden verrader aanduidde. De leden der commissie moesten zijne kwade luim ondervinden, en het wetgevende ligchaam werd verdaagd. LAINÉ kwam te *Bordeaux* terug, en bevond zich aldaar tijdens de koningsgezinde beweging van den 12 Maart 1814. De hertog van *Angoulême* benoemde hem tot prefekt van het *Gironde*-dep.^t, eenen post, welken hij kieschheidshalve weifelde aantenemen. Nadat het wetgevend ligchaam den naam van kamer van afge-

vaardigden had aangenomen, werd LAINÉ tot voorzitter derzelve verkozen. Toen de onverwachte landing van NAPOLEON, de kamer op den 11 Maart 1815 buitengewoon had doen bijeenroepen, bewoog LAINÉ, die dezelve presideerde, de mannen aller partijen hunne verdeeldheid te vergeten, en al hunne pogingen tegen den algemeenen vijand te vereenigen. Eenige dagen daarna vertrok hij naar *Bordeaux*, alwaar hij zich met Mevr. de hertogin van *Angoulême* naar de *Nederlanden* inscheepte. Bij de terugkomst des konings op nieuw tot het voorzitterschap beroepen, legde hij bewijzen eener gematigdheid af, die hem in de beide partijen vijanden verwekte. Tijdens de discussiën over het nieuwe ontwerp van de verkiezingen, ontving hij in de warmte der debatten, eene logenstraffing van den heer FORBIN-DES-ISSARTS; hij verliet daarop de kamer, onder het voorwendsel dat zijne gezondheid hem niet toeliet dezelve langer te presideren. Maar nam, op uitnoodiging des konings, den *fauteuil* weder in. Den 7 Mei tot minister van binnenlandsche zaken benoemd, droeg hij bij tot de uitvaardiging der ordonnantie van den 5 Sept., die de ontbinding van de kamer der afgevaardigden uitsprak. Gedurende de zitting van 1816 onderscheide hij zich door zijne welsprekendheid en zijne indringende rede-neerkracht, in de verhandelingen over verschillende gewigtige onderwerpen. Hij verdedigde met

den meesten nadruk het ontwerp over de zamenstelling der kiescollegiën; én, bij gelegenheid der Spaansche vlugtelingen, aan welke een afgevaardigde de geringe ondersteuning wilde doen onttrekken, die het gouvernement hun verleende, deed hij deze edele woorden hooren: » Een gevoel, zachter nog dan de weldadigheid, verzet zich tegen de doorschrapping van een artikel, dat door de menschelijkheid wordt gehandhaafd. De koningen, die men teregt met vaders van huisgezinnen heeft vergeleken, even als zij soms verstoord, sluiten hun land voor balddadige en misleide kinderen; maar in den grond huns harten verheugen zij zich, als bloedverwanten of naburen, deze vlugtelingen opnemen, om hun dezelve op den dag van barmhartigheid terugtegeven.» LAINÉ verliet het ministerie den 28 December 1818, en verscheen sedert dien tijd zelden meer op de tribune. Bij de opening echter der zitting van 1823, toen de kamer beraadslaagde over het adres in antwoord op de troonrede, stelde hij, in het belang der handhaving des vredes met *Spanje*, een amendement voor, dat verworpen werd. In de zitting van den 23 Februarij, vraagde hij, dat de rede van ROYER-COLLARD tegen elke gewapende tusschenkomst in de zaken van het schiereiland gedrukt zoude worden. In 1824 tot de kamer der pairs geroepen, handhaafde hij er zijnen roem als redenaar. In de beraadslaging over het ontwerp

van wet ter beteugeling der zee-rooverijen, deed hij welsprekende woorden hooren ten gunste van *Griekenland*. Toen later de graaf MONTLOSIER, zijne beruchte petitie tegen de godsdienstige congregatiën had uitgevaardigd, scheen LAINÉ zijne vooringenomenheid tegen de geestelijkheid grootendeels aantenemen. In de laatste jaren der restauratie, deden zijne kunde en zijne ondervinding hem de rampen voorzien, welke eene onvoorzigtige staatkunde kon te weeg brengen. Opregtelijk aan den oudsten tak der BOURBONS verkleefd, zag hij met eene diepe smart de gebeurtenissen van Julij 1830; en, overtuigd dat deze omwenteling eene algemeene omverwerping in *Europa* ten gevolge moest hebben, sprak hij in de kamer der pairs deze woorden uit, welke eenen diepen indruk te weeg bragten: *De koningen verdwijnen! (Les rois s'en vont!)*. LAINÉ, besloten om den eed te weigeren, eindigde nogtans met aan den aandrang zijner vrienden toe te geven, en logde denzelfden af. Hij verscheen echter zeldzaam in de kamer. Na de troostmiddelen der Kerk ontvangen te hebben, overleed hij te *Parijs*, den 18 December 1835. Met de voornaamste hoedanigheden des redenaars begaafd, onderscheidde hij zich voornamelijk door eene levendige voordragt, vol vuur door de schitterende beelden, de verhevenheid der gedachten, en de kracht der redekunst. De diepe overtuiging waarmede hij bezielde scheen, het ernstige zijner

inborst, de verhevenheid zijner ziel, gaven aan zijne redevoeringen een gezag, waaraan het moeilijk was te wederstaan. Welligt zou men hem echter kunnen verwijten, van uit de gevoelens zijner jeugd, eenige beginselen te hebben behouden, die met de koningsgezinde leerstellingen, waarvan hij dikwerf de welsprekende verdediger was, weinig vereenigbaar waren. LAINÉ was in 1816 lid der Fransche akademie geworden, en werd bij dezelve opgevolgd door den heer DUPATY. Kort na het verlaten van het ministerie werd hij met het blaauwe lint versierd, en vroeger had hij den titel van burggraaf (*vicomte*) bekomen.

* LAING (ALEXANDER GORDON), in 1794 te *Edimburg* geboren, begaf zich in 1810, als vaandrig, onder het corps der Edimburger-vrijwilligers; in het volgende jaar ging hij naar *Barbados*, diende op de *Antillische eilanden*, en als adjudant van den gouverneur van *Sierra-Leone*, MACARTHY, en keerde in 1820 naar zijn vaderland terug. In 1822 werd hij op last der regering van uit *Sierra-Leone* naar *Gambia* en *Mendingo* gezonden, om over de gesteldheid en den toestand dier gewesten te berigten, en het gevoelen der beheerschers derzelve, betrekkelijk de afschaffing van den slavenhandel, te polsen. Zijne verdere reis in de binnenlanden van *Afrika* werd door den oorlog met de *Ashantees* afgebroken, en in 1824 keerde

hij als majoor naar *Engeland* terug, vanwaar hij in 1825 weder vertrok, tot het doen eener nieuwe reis, waarvan het doel was, de ontdekking van den loop en de uitwatering des *Nigers*. Te *Tripolis* aangekomen, trad hij er in den echt met de dochter, van den Britschen consul WARRINGTON aldaar. Reeds daags na zijne bruiloft zette hij zijne reis voort. Zijn laatst schrijven was uit *Tual*, van den 27 December 1825, want hij werd in 1826 door Foulah's bij *Timbuctu* gewurgd, wyl hij MAHOMED niet als den grootsten profeet begroeten wilde. Het dagboek zijner reizen is door den Franschen vice-consul DELAPORTE, onder dezen titel in het licht gegeven: *Itinéraire de Tripoli de Barbarie à la ville de Timbuctu etc.*

LALLEMAND de Oude (FRANCISCUS ANTONIUS, vrijheer), luitenant-generaal, in 1774, te *Metz* geboren, was in het begin adjudant van JUNOT (zie dat Art.-Wbk.), en werd tijdens den togt naar *St. Domingo* met eene zending bij den generaal LECLERC belast. Als kolonel van het 27.^e dragonder-reg.t, bij het groote leger geplaatst, werd hij dikwijls in de verslagen en dagberigten vermeld, wegens trekken van moed, en verkreeg in 1807 het kruis van officier van het legioen van eer. In het volgende jaar ging hij tot het leger van *Spanje* over, en werd in 1811 tot brigade-generaal bevorderd; den 11 Junij 1812

gaf hij te *Maguilla* de nederlaag aan eene colonne Engelsche ruitery, en den 13 Decèmber wierp hij bij *Alicante* eene Spaansche afdeeling overhoop. De tegenspoeden des keizers voerden hem naar *Frankrijk* terug, en hij nam een werkzaam deel aan den dwazen en nutteloozen veldtogt van 1814. Na de abdicatie van *NAPOLEON*, ontving hij van *LODEWIJK XVIII*, het kruis van den *H. LODEWIJK*, en het bevelhebberschap van het *Aisne-dep.*; maar zijn nieuwe stand was hem niet voldoende, en hij sloot zich bij de veldheeren aan, die de terugkomst van *NAPOLEON* voorbereidden. Bij het bericht zijner landing, voegde hij zich bij den generaal *LEFEBVRE-DESNOUETTES*, met wien hij zich van *la Fère* trachtte meester te maken. Deze onderneming mislukte door de dapperheid van den generaal *D'ARVILLE* (zie dat Art.). Door zijne troepen verlaten, trachtte hij *Lyon* te bereiken; maar onder weg met zijnen broeder en eenige andere officieren, die hem vergezelden, aangehouden, had hij zijne vrijheid enkel aan den val der *BOURBONS* te danken. *NAPOLEON* beloonde zijnen ijver door hem tot luitenant-generaal en lid van de kamer der pairs te benoemen. Hij streed te *Fleurus* en te *Waterloo*, en nadat deze groote veldslag door de Fransen verloren was; vraagde hij om de vergunning van *NAPOLEON* naar *St. Helena* te vergezellen. Hij kon die gunst niet erlangen, en werd op een Engelsch schip gevankelijk naar *Malta*

vervoerd. Gedurende dien tijd wèrd zijn proces in *Frankrijk* voor eenen krijgsraad voortgezet, die hem ten dood veroordeelde. Na zijne vrijheid terug te hebben bekomen, begaf hij zich naar *Konstantinopel*, vervolgens naar *Smyrna*, naar *Perzië* en *Egypte*; maar overal teruggestooten, besloot hij eindelijk om zich naar zijnen broeder in de *Vereenigde Staten* te begeven, alwaar zij in *Texas*, onder den naam *Toevlugtsoord (Champ d'Asile)*, eene volkplanting oprigten, die niet slaagde en niet kon slagen. Genoodzaakt om *Texas* te verlaten, kwam hij de omstreken van *Nieuw-Orleans* bewonen, alwaar hij, zoo niet gelukkig, ten minste gerust was, tot dat hij, steeds door de behoefte aan gewaagde lotgevallen gedreven, in 1823 te *Lissabon* aan wal stapte, van waar hij zich naar *Cadix* begaf, om zijne diensten aan de cortes aanbieden. Toen hij aldaar aankwam, bestonden de cortes niet meer; gevangen gezet, en weder vrijgelaten, was hij, daar hij niet weder naar *Frankrijk* kon terugkeeren, na eenigen tijd in *België* en in *Engeland* te hebben rondgezworven, naar de *Vereenigde Staten* teruggekeerd, met het oogmerk van er een opvoedings-gesticht opterigten, toen 1830 hem vergunde weder in *Frankrijk* te verschijnen. Op de luitenants-generaal-cadre hersteld, werd hij in 1833 tot pair verheven, was gedurende twee jaren bevelhebber van *Corsika*, en overleed te *Parijs*, den 11 Maart 1839.

LALLEMAND (DOMINICUS HENDRIK, vrijheer), jongste broeder van den voorgaande, te *Metz* geboren, volgde de loopbaan der wapens, en had aan zijne dapperheid en zijne bekwaamheden eene spoedige bevordering te danken. Tot den rang van brigade-generaal der artillerie bevorderd, onderscheidde hij zich bij den inval van 1814, in verschillende gevechten. Bij het berigt der terugkomst van NAPOLEON van het eiland *Elba*, trachtte hij in het *Aisne-dep.* eene beweging te zijne gunste te bewerken; doch deelde het lot van zijnen broeder, en, tot luitenant-generaal bevorderd, streed hij te *Waterloo*, aan het hoofd van de artillerie der garde. Hij volgde het leger tot aan gene zijde der *Loire*, en stak na de afdanking deszelfs naar de *Vereenigde Staten* over. Bij verstek ten dood veroordeeld, besloot hij, om met zijnen broeder, in *Texas*, onder den naam van *Champ d'Asile* (zie het voorg. Art.) eene volkplanting aanteleggen. HENDRIK, minder waagachtig dan zijn broeder, trad in den echt met de dochter van eenen rijken handelaar in de *Vereenigde Staten*, en overleed te *Borden-Town*, in *Nieuw-Jersey*, in 1823. Men heeft van hem eene *Traité etc.* (*Verhandeling over de artillerie*) *Nieuw-Orléans*, 1820, 2 dl.ⁿ in 4.^{to}, waarvan er een uit platen bestaat, in het Engelsch vertaald door RENWICK.

LALUZERNE (ANNA CÆSAR,

markies DE), broeder van den kardinaal bisschop van *Langres* (zie LALUZERNE -*Wbk.*-), een Fransche diplomaat, te *Parijs* in 1741 geboren, adjudant van den maarschalk DE BROGLIE, zijn bloedverwant, werd in 1762 benoemd tot majoor-generaal der ruitery, en kolonel der Fransche grenadiers. Bij den vrede keerde hij tot de diplomatie terug, en werd tegen het einde van 1776, met eenen buitengewonen last naar *Beijeren* gezonden. Te midden der verdeeldheden, welke er ontstonden, betrekkelijk de opvolging van den keurvorst MAXIMILIAAN JOZEF, legde hij vele voorzigtigheid en fermeit aan den dag, en nam deel aan de onderhandelingen, die op het hoofd van KAREL THEODOOR, de staten der beide takken van zijn huis bevestigden. In 1778 te *Parijs* teruggekeerd, verving hij GÉRARD in de *Vereenigde Staten*, en kwam eerst na den vrede van 1783 in *Frankrijk* terug. Zijn naam werd aan een der twaalf graafschappen gegeven, waaruit toenmaals de unie bestond. In de maand Januarij 1788 tot het gezantschap van *Engeland* beroepen, overleed hij te *Londen* in September 1791, den roem nalatende van een' in de taktiek en de diplomatie volleerd man.

LALUZERNE (CÆSAR HENDRIK, graaf DE), Fransch minister van marine, broeder van den voorgaande, te *Parijs* in 1737 geboren, was sedert meer dan

dertig jaren in dienst, toen hij tot luitenant-generaal werd bevorderd. In 1786 tot gouverneur der *Onder den wind eilanden* benoemd, werd hij achttien maanden later met de portefeuille van marine belast. In 1789 nam hij, naar het voorbeeld der overige ministers, bij de wegzending van NECKER, zijn ontslag; en, zonder de dringende aanzoeken des konings, zou hij zelfs volhard hebben in zijn besluit, om zich geheel van de staatszaken verwijderd te houden: men legde hem het verval der koloniën ten laste, en er werd den 19 October 1790 een formeel voorstel gedaan, om te verklaren, dat hij en zijne ambtgenooten het openbare vertrouwen verloren hadden. Zijn ontslag werd eindelijk aangenomen; in 1791 begaf hij zich, wegens de ziekte zijns broeders (zie het voorg. Art.), naar *Londen*, en van daar naar *Duitschland*, alwaar hij in Maart 1799, op het landgoed *Bernau bij Wells* overleed. Men heeft van hem: 1.^o *Retraite etc.* (*Terugtocht der tien duizenden*), naar XENOPHON, *Parijs*, 1786, 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}, met pl.ⁿ Deze vertaling in het Fransch wordt zeer op prijs gesteld; — 2.^o *Constitution etc.* (*Staatsregeling der Atheners*), *Londen*, 1793, in 8.^{vo} De aantekeningen bevatten de uitdrukking der gevoelens van afschrik, welke hem de misdaden der Fransche omwenteling hadden ingeboezemd.

LAMBALLE. — In het Wbk. abusivelijk onder LAMADALLE

aangeduid. — Zie dat Art. aldaar.

* LAMBERT (GUILLAUME), te *Maastricht* den 1 Julij 1761 geboren, was de zoon van PIERRE JULIEN LAMBERT, op dat tijdstip sergeant bij het regiment mineurs en sappeurs. Hij trad den 28 Maart 1774 als tamböer bij genoemd regiment in dienst, en verkreeg den 27 Maart 1791 den graad van sergeant; in deze betrekking woonde hij de beide belegeringen van *Maastricht* bij in 1793 en 1794. Den 1 Julij 1795 verkreeg hij van het Bataafsche gouvernement den rang van onder-luitenant en den 19 October 1797 dien van eersten luitenant bij de mineurs. In dien rang maakte hij de veldtogten mede in *Pruissen* (1806 en 1807). Den 8 Augustus 1808 werd hij benoemd tot kapitein der tweede klasse bij het koninklijk corps artillerie en genie en geplaatst bij het bataillon werklieden. Op last van den minister van oorlog bekwam hij den 21 Augustus het commando over de compagnie mineurs, welke ingedeeld was bij de brigade onder bevel van den generaal-majoer CHASSÉ, en bestemd om een deel uittemaken van het leger, dat ter beteugeling van *Spanje* werd zamengetrokken. Den 3 November aanvaardde hij met zijne compagnie uit *Bergen-op-Zoom* den marsch en na zich met de brigade vereenigd te hebben, was hij den 24 October te *Bayonne*. Kort na den intogt in *Spanje* werd hij te *Burgos* (16 November)

in bezetting gelegd en gesteld onder de bevelen van den generaal LERY. Ofschoon aldaar in geenen deele eerst-aanwezend officier der genie zijnde, bragt hij veel toe tot het daarstellen en versterken van de citadel dier stad. In 1809 maakte hij met zijne compagnie deel uit van het belegering-corps voor *Saragossa*, en in 1810 in de belegeringen van *Ciudad Rodrigo* en *Almeida*. In laatstgenoemde vesting kwam hij in bezetting onder de bevelen van den generaal BRENNIER. In 1811, toen *MASSENA Portugal* moest verlaten, bleef *Almeida* bezet, en toen alle middelen tot ontzet verijdeld waren en de Engelschen het garnizoen reeds als hunne wisse prooi beschouwden, ontving BRENNIER den last om de werken te vernielen en zich verder zoo goed mogelijk te redden. De taak dezer vernieling werd aan LAMBERT opgedragen, in 5 dagen tijds werden 180,000 ponden buskruid gemineerd, en toen den 10 Mei 's nachts ten 12 ure het garnizoen *Almeida* verliet, bleef de compagnie Hollandsche mineurs, toen nog 30 hoofden sterk, alleen achter. Bij loting werden 5 hunner gekozen om aan de mijnovens te staan en dezelve aantesteken. Toen het garnizoen het eerst op de Engelsche voorposten stiet, werd door LAMBERT het bepaalde teeken gegeven, en.... het werk van verwoesting was vervuld. Toen verliet hij, met achterlating van 3 der afstekers, *Almeida* en kwam, na het doorstaan van honderden

doodsgevaaren, met nog 7 zijner onderhoorigen, bij de passage van de brug *St. Felix* bij het Fransche leger aan. Voor het beleid en den moed hierbij bezeugen, benoemde de keizer hem tot ridder van het legioen van eer. Met het restant dezer compagnie werd hij op last van den minister van oorlog den 19 October gedirigeerd naar *Metz*, om dezelve aldaar voltallig te maken. Hier werd hem het aanbod gedaan om als chef de bataillon mede naar *Rusland* te gaan, dan hij vraagde en verkreeg zijn pensioen den 8 Maart 1812, en leefde sedert dien tijd als een geacht en rechtschapen burger te *Maastricht*. Hij overleed 30 jaren daarna, den 17 September 1842, even gelijk hij geleefd had, gelaten en gerust. Hij was geen in de wetenschappen doorkneed officier, maar van kindsgebeente in de praktijk geoefend, daarbij paarde hij een helder hoofd en een buitengewoon sterk lichaamsgestel.

* LAMBERT (PIERRE GODEFROID), zoon van den voorgaande, te *Maastricht* den 2 Januarij 1791 geboren, trad den 1 September 1806 als cadet bij het corps mineurs in dienst. Bij de oprigting der militaire school te *Honsholredijk*, ging hij den 1 Mei 1807 als kweekeling op dezelve over. Den 21 Januarij 1809 werd hij als adelborst geplaatst bij de koninklijke garde. Bij de vereeniging van *Holland* met *Frankrijk*, toen de adelborsten werden opgeheven, kwam

hij den 11 October 1810 als grenadier bij het tweede regiment gardegrenadiers. Deze ware achteruitgang in zijne militaire loopbaan verdroot hem; met nog een dertigtal zijner kameraden vraagde hij om als velite bij de lanciers overtegaan, hetgeen hem den 16 November 1810 gelukte. Doch nu was zijn lot niet beter, gretig aanvaardde hij dus den 28 Januarij 1811 eene aanstelling als officier bij de expeditie voor *Batavia* bestemd. Doch de expeditie werd niet ondernomen en hij met eene menigte zijner kameraden ingedeeld bij regimenten, behoorende tot het leger in *Spanje*, niet als officier, maar als sergeant, in welke betrekking hij bij het 15.^e van linie kwam. In dezen graad was hij tegenwoordig bij onderscheidene gevechten, waarvan de voornaamste waren die van 16—22 Julij 1812 tusschen *Fortenallas* en *Salamanca*, den 22 Julij de slag bij *Salamanca* en den 23 Julij bij *Alba*. Door de aanhoudende vermoeijenissen werd hij den 25 ziek en moest zich te *Burgos* in het hospitaal laten opnemen, doch *Burgos* werd spoedig hierop door de Engelschen aangevallen en hij, met eene hevige koorts onder de leden, verkoos liever in het open veld te bezwijken, dan krijgsgesvangen te worden gemaakt; gelukkig ontkwam hij het gevaar en kwam op nieuw te *Vittoria* in het hospitaal, hetwelk hij den 19 October genezen verliet, om den 11 December bij zijn regiment te *Salamanca* aan te

komen. Kort daarna lag hij met den staf van het regiment te *Valderas* in bezetting, toen hij na 7 jaren in alle rangen reeds gediend te hebben, den 8 Febr. 1813 zijne aanstelling bekwam als onder-luitenant bij het regiment; in dien rang woonde hij de volgende gevechten bij als: den 12 Junij bij *Burgos* en het springen der brug bij *Lerida*, den 18 Junij bij *Villa Frias*, den 25 en 26 Junij bij *Tolosa*, den 29 bij den overtocht van de rivier *Bidassoa*, den 25, 26 en 27 Julij de aanvallen op *Pampeluna*, den 3 Augustus bij den intogt in *Frankrijk*. Den 14 September tot eersten luitenant bevorderd, woonde hij den 7 October het gevecht voor de brug van *Irun* bij, waarbij hij aan de rechterhand gekwetst werd, hierdoor was hij genoodzaakt het regiment en leger te verlaten en in het hospitaal te gaan. Na zijne genezing werd hij den 11 Maart 1814 gedirigeerd naar het depôt van zijn regiment te *Brest*; dan de toestand van *Europa* was veranderd en daarom vraagde en verkreeg hij den 1 Julij 1814 als Hollander zijn ontslag uit de Fransche dienst. In 22 dagen reisde hij te voet van *Brest* naar zijne geboorteplaats; doch hier verbleef hij niet lang, maar spoedde zich naar 's *Gravenhage* ten einde eene plaatsing te erlangen, waartoe hij echter te laat kwam, wijl er geene vacatures meer bestonden, zoo dat hij tot den 30 December op non-activiteit werd gesteld; alstoen werd hij als 1.^e luitenant

geplaatst bij het depôt-bataillon voor de koloniën te *Harderwijk*. Hier werd hij den 8 October 1816 eersten luitenant-adjutant, den 18 Januarij 1820 kapitein-adjutant, en den 3 September 1823 als kapitein geplaatst bij de 10.^e afdeeling infanterie te *Amsterdam*. In 1825 werd hij der commissie toegevoegd, welke belast was met de verzorging, spijziging, kleeding enz. der noodlijdenden bij den zwaren watervloed in *Noord-Holland*. Voor zijn aandeel in deze commissie verkreeg hij de verzorging enz. van al diegene, welke in de kaserne *Oranje Nassau* waren opgenomen. Van de 10.^e afdeeling werd hij 16 Augustus 1829 overgeplaatst bij de 14.^e afdeeling te *Maastricht*. Met deze afdeeling was hij in de vesting *Maastricht* in 1830. Bij het mobiele leger in 1831 en 1832., en in de vesting *Maastricht* in 1833 en 1834, en verkreeg bij besluit van Z. M. van den 10 September 1831 eene eervolle vermelding. Den 28 November 1840 werd hij bij keuze aangesteld tot majoor à la suite bij dezelfde afdeeling en den 27 Maart 1841 tot majoor bij het 9.^e regiment infanterie, waarbij hij den 8 October 1842 benoemd werd tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw. Dit bataillon kwam later bij het 1.^e regiment infanterie, van welk regiment hij den 30 April 1848 afgang om als luitenant-kolonel het commando op zich te nemen van het 1.^e bataillon grenadiers. In welke betrekking hij door Z. M. als groot-hertog van *Luxem-*

burg benoemd werd tot kommandeur der orde van de Eikenkroon. Hij mogt echter slechts kort deze schoone betrekking bekleeden, want het einde zijns levens was daar, den 18 Junij 1850 overleed hij te 's *Gravenhage* aan eene der vreeselijkste ziekten, welke den mensch kunnen treffen, de *Misereré* of darmjicht; gedurende vijf dagen leed hij gelaten en met het oog op God. Hij was een in den krijg gevormd soldaat en paarde daarbij tevens die wetenschappelijke kennis, waardoor hij met den tijdgeest kon medegaan. Hierdoor en door zijne strenge regtvaardigheid en hartelijken omgang buiten dienst, was hij gezien en geacht bij zijne meerderen en werd hij bemind en vereerd door zijne minderen.

LAMBERTINI. — Zie BENEDICTUS XIV -*Wbk.*-

* LAMBRECHTSEN (NICOLAAS CORNELIS), heer van *Ritthem*, den 29 Februarij 1752 te *Vlissingen* geboren, verdient eene eervolle vermelding onder de medewerkers, tot de *Bijvoegselen en Nalezingen* op WAGENAAR; daarenboven komen er in de werken van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen verschillende stukken van hem voor, zoo als onder anderen: *Over het gevonden graf van graaf WILLEM II*; *over DE LA RUE*, en *Beschrijving van Nieuw-Nederland*, waarin de vroegere geschiedenis der Nederlandsche Noord-Amerikaansche koloniën, vooral van het later in *New-*

York herdoopte *Nieuw-Amsterdam*, hetwelk zijnen oorsprong bijna vergeten is, uit echte stukken wordt opgedolven en in het licht gesteld. In de werken der maatschappij van Nederlandsche letterkunde te Leyden, vindt men van hem eene verhandeling *over de Rhetorijkamer, het Bloemken Jesse*, enz. Hij overleed te *Middelburg* in 1823.

* LAMETH (ALEXANDER, graaf DE), officier, lid der eerste nationale vergadering in *Frankrijk*, in 1760 te *Parijs* geboren, wierp zich, na afstand van zijne adellijke voorregten te hebben gedaan, onvoorwaardelijk in de armen der omwenteling; hij ontvlugtte met LAFAYETTE (zie dat Art. -*Wbk.*-), en kwam na eene driejarige gevangenschap in *Engeland*, waarop hij met zijnen broeder KAREL, te *Hamburg* een handelshuis oprigtte. Onder NAPOLEON keerde hij naar *Frankrijk* terug, werd door de restauratie tot luitenant-generaal bevorderd, en verwierf in de kamer der afgevaardigden bij de liberale oppositie een groot aanzien. Hij overleed den 19 Maart 1829, en heeft nagelaten: 1.° *Un électeur etc.* (Een kiezer aan zijne ambtgenooten), *Parijs*, 1824, in 8.°; — 2.° *La septennalité etc.* (Het zevenjarig tijdvak van het Engelsche parlement enz.), *Parijs*, 1824, in 8.°; — 3.° *La censure etc.* (De ontsluitende censuur), *Parijs*, 1824, in 8.°; — 4.° *Histoire etc.* (Geschiedenis der constituerende vergadering),

1828—29, 2 dl.ⁿ, in 8.°o, die slechts middelmatig is.

LAMOTTE. — Zie ROHAN-GUÉMÉNÉ -*Wbk.*-

LAMOUREUX (JOANNES VINCENTIUS FELIX), een beroemde natuurkundige, den 3 Mei 1779 te *Agen* (Fr. *Lot-et-Garonne* dep.^o) geboren, was de zoon van een calicot-drukker, beoefende in het begin de scheikunde, met oogmerk om zijnen vader in zijn beroep behulpzaam te zijn; maar een bijzondere aanleg voor de kruidkunde stelde hem weldra in staat, om zijnen hoogleeraar SAINT-AMANS te vervangen. Toen hij zich in 1808 genoodzaakt zag zijne handelszaken te laten varen, aanvaardde hij den leerstoel der natuurlijke historie, bij de akademie van *Caen*, welke hij op de eervolste wijze bekleedde. Hij overleed in die stad ten gevolge van eenen aanval van beroerte, den 26 Maart 1825. Zijne leerwijze heeft niet minder dan zijne geschriften tot zijnen roem bijgedragen. Zijne standplaats had hem in de gelegenheid gesteld, om zich aan zijnen geliefkoosden smaak voor de natuurlijke historie der zee, welke hij zulke groote vorderingen heeft doen maken, toetewijden; zijne verzamelingen waren zeer rijk: de stad *Caen* heeft dezelve aangekocht voor haar museum. Behalve een aantal artikels, in de wetenschappelijke dagbladen en verzamelingen en in de *Dictionnaire classique d'histoire naturelle* opgenomen, heeft hij in

het licht gegeven: 1.^o *Dissertation etc.* (*Verhandeling over verscheiden soorten van weinig bekende of nieuwe Zeewieren*), Agen, 1805, in 4.^{to}, met 36 pl.ⁿ; — 2.^o *Essai etc.* (*Proeve over de soorten van weinig bekende Zeewormen*), 1813, in 4.^{to}, met pl.ⁿ; — 3.^o *Histoire etc.* (*Geschiedenis der buigbare koraal-polyphen, gewoonlijk Zoophyten of plantdieren genoemd*), Caen, 1816, in 8.^{vo}, met 19 pl.ⁿ; — 4.^o *Exposition etc.* (*Methodische verklaring van de geslachten der polyphen, met derselver beschrijving enz.*), Parijs, 1821, in 4.^{to}, enz. enz. Een groot gedeelte van de *Geschiedenis der wormen* in de *Encyclopédie méthodique* is van zijne hand; daarenboven heeft hij een supplement op de *Icones zoophitorum* van ESPER in het licht gegeven. Men heeft hem daarenboven de bezorging der eerste deelen eener uitgave van BUFFON te danken, die DESMARETS voortgezet heeft.

LAMPI (de ridder JOANNES BAPTISTA), in 1751 te *Nomeno* in *Tyrol* geboren, begaf zich, na lessen van zijnen vader, en van UEBERSTREICHER, beide schilders van eene groote verdienste, ontvangen te hebben, naar *Verona*, en bezocht er de school van FR. LORENZO, van wien hij weldra een der beste kweekelingen werd. In 1773 vestigde hij zich te *Trente*, alwaar hij verscheiden groote schilderijen vervaardigde, onder welke men onderscheidt de *stervende PHILOCTETES*, JUPITER in overweging over het lot

der menschen, en eene VENUS. In 1789, bezocht hij *Zwitserland*, *Italië* en *Frankrijk*, en in het volgende jaar begaf hij zich naar *St. Petersburg*, alwaar hij de portretten van de leden der keizerlijke familie en van verscheiden hooggeplaatste personen vervaardigde, terwijl hij zich voor het overige meer met de theorie dan wel met de praktijk zijner kunst bezig hield. In 1796 keerde hij naar *Weenen* terug, alwaar de keizer hem veradefde, en hem eenen leerstoel in de school der schoone kunsten gaf. LAMPI bekleedde dien post tot in 1822, als wanneer hij naar de nabijheid van *Triest* trok, alwaar hij in Februarij 1837 overleed.

* LANCASTER (JAMES), een Engelsche zeevaarder, was de eerste zijner natie, die, den 10 April 1591, van uit *Plymouth*, met eene Britsche vloot, bestaande uit drie schepen, naar *Oost-Indië* stevende, en, nadat hij onderweg een schip had verloren, tot *Malakka* kwam. Toen hij in December 1592 over *Sumatra* en *Ceylon* wilde terugkeeren, werd hij door tegenwinden naar de kusten van *Amerika* gedreven, en als hij met 21 man op een eilandje in de nabijheid van *St. Domingo* landde, door zijne schepen verlaten, maar door een Fransch schip gered, en in 1593 naar *Engeland* overgebracht. In 1595 verwoestte hij, als bevelhebber eener Engelsche vloot, de kusten van *Brazilië*, maakte zich meester van de stad *Fernambuco*,

en bragt onnoemelijke rijkdommen mede naar *Engeland* terug. In 1601 werd hij als bevelhebber eener vloot der Engelsch-Oostindische maatschappij, weder naar *Oost-Indië* gezonden, slachtte volkplantingen te *Achem* en *Bantam*, sloot voor de Engelschen nuttige handels-verbindtenissen, en keerde daarop met eene rijke lading naar *Engeland* terug. Volgens zijne aanwijzingen werden later de *Noord-Pool-expeditiën* ondernomen, met het doel om eene westelijke doorvaart naar *Indië* te vinden, waarbij zijn naam in *Lancaster-Sound* (*Naauw van Lancaster*), die de *Baffinsbaai* met de *IJs-Zee* of *Barrow-Straat* vereenigt, is be waard gebleven.

* LANCASTER (JOZEF), in 1771 geboren, opende in 1798 te *Londen* eene armen-school, en bragt bij de uitbreiding derzelve, het eerst de onderwijs-methode, om door de bekwaamste en geschiktste leerlingen hunne minderevorderde medeleerlingen te doen onderwijzen, in toepassing. In 1810 en 11 bereisde hij *Engeland* en *Schotland*, en bewerkte, door hooggeplaatste mannen ondersteund, de oprigting van verscheiden dergelijke scholen. Daar hij, als kwaker, door de bisschoppelijke geestelijkheid werd tegengewerkt, doch het voordeel zijner leerwijze klaarblijkelijk scheen, zoo werd de Anglikaansche geestelijke ANDREW BELL (zie dat Art.), die in *Indië* te gelijkertijd eene dergelijke leerwijze had uitgevonden, belast om dezelve te verspreiden. Door

de whigs begunstigd, zette LANCASTER niettemin zijne bemoeijingen voort, doch zag zich eindelijk, door de Engelsche hofkerk verdrukt, genoodzaakt naar *Amerika* overtesteken, en stierf in de vergetelheid te *New-York*, in 1838. Tot zijne werken behooren: 1.^o *Verbetering in de opvoeding*, 1803, in 8.^{vo}; — 2.^o *Verslag wegens de vorderingen des plans van JOZEF LANCASTER ter opvoeding van kinderen*, 1810, in 8.^{vo}; — 3.^o *Hoofdinhoud eener les in de vrijmetselaars-loge voorgedragen*, 1812, in 8.^{vo} De Lancastersche leerwijs is zoo wel in *Frankrijk* als in *Engeland* het voorwerp der levendigste geschillen geweest. De liberalen beschermden en verspreidden dezelve, terwijl zij de geestelijkheid beschuldigden van haar in minachting te brengen. Deze geschillen die gedurende een gedeelte der restauratie in *Frankrijk* voortduurden, zijn thans bijna geheel vergeten. Men stemt toe, dat indien deze leerwijze, bij eene eerste kennismaking met dezelve, de gemakkelijkste, snelste, en de minst kostbare toeschijnt, het er echter ver af is dat dezelve zoo bondig zou zijn als de oude leerwijze. De bewonderenswaardige resultaten, die men zich beloofd had te verkrijgen, hebben aan de verwachting van het publiek niet beantwoord, en zelfs in de scholen, waarin LANCASTER het meeste opgang maakte, is zijne manier door allerlei andere handelwijzen vervangen. Men moet ook erkennen dat men er veeleer

voorwendsel, dan eene ware zweegreden in gevonden heeft, om de geestelijkheid aanteranden. Men deed zijn best om dezelve voorstellen, als de onkunde voorstaande, wijl zij in de algemeene vooringenomenheid niet deelde, en wijselijk de ondervinding der toekomst wilde afwachten. Dit gedrag is tegenwoordig genoegzaam geregtvaardigd. Het *Algemeen noodwendig Woordenboek der zamenleving*, dat men zeker niet van verdediging der Catholieke geestelijkheid zal verdenken, drukt zich over de Lancastersche leerwijze aldus uit: » Dat deze scholen in landen, waarin tot hiertoe volstrekt niets, of niets geregelds en doelmatigs voor het volks-onderrwijs verrigt werd, van groot nut kunnen zijn, is buiten twiifel, doch zij blijven altijd een onvolkomen hulpmiddel om de eigenlijke volksbeschaving te bevorderen. Het lezen, schrijven en rekenen wordt er gebrekkig geleerd; het godsdienstig onderwijs is ijdel geheugenwerk, en dat in taal-, zang- en teekenkunde, en in de oefening van het denkvermogen ontbreekt er geheel en al. — Zie verder BELL.

* LANDER (RICHARD), in 1804 te *Truro*, in *Cornwallis* geboren, was het kind van arme ouders, leerde de boekdrukkerij, doch vergezelde in 1825 den kapitein CLAPPERTON, die ter nasporing van den *Niger*, eene reis naar *Afrika* ondernam, als deszelfs dienstknecht. Na den dood van CLAPPERTON (zie dat

II. DEEL.

Art. -*Wbk.*-), kwam hij in 1828 in *Engeland* terug, alwaar hij de dagboeken van zijnen overleden meester in het licht gaf. In Maart 1830 maakte hij met zijnen broeder JOHN eene nieuwe reis, ter nasporing van den *Niger*; zij gingen over *Badagry* en *Bussa* naar *Funda*, alwaar zij door de *Hikas* gevangen genomen, en aan slavenhandelaars verkocht werden; in de nabijheid van kaap *Formosa*, werden zij door den kapitein van een *Liverpooler* brik vrijgekocht, en zij keerden in 1831, over *Fernando-Pao* naar *Londen* terug. Zij hadden de uitwatering van den *Niger* en de baai van *Benin* ontdekt. In October 1832 ondernamen zij eene nieuwe *Niger*-reis, op drie stoombooten, en drongen tot *Eboa* door; in een gevecht met de inboorlingen had RICHARD een schot in het dijbeen bekomen, en stierf aan de gevolgen dezer verwonding, te *Fernando-Pao*, in 1834.

LANDON (CHARLES PAUL), een schilder en letterkundige, in 1760 te *Nonant* (Fr. *Orne*-dep.^t) geboren, legde zich onder de leiding van REGNAULT vroegtijdig toe op de beoefening der schilderkunst, en behaalde verscheiden prijzen, waardoor hem de onderscheiding ten deel viel, van als pensionnaris naar *Rome* gezonden te worden. Te *Parijs* teruggekeerd, werd hij tot directeur van het museum benoemd. Als kunstenaar, schrijver en uitgever van werken, betrekke-

I i

lijk de schoone kunsten, werd hij correspondent der 4.^e klasse van het instituut. Hij overleed den 7 Maart 1826. [Tot zijne voornaamste schilderwerken behooren: *het Bad van VIRGINIA, LEDA, POLLUX en HELENA, VENUS en AMOR, PAUL en VIRGINIE, DÆDALOS en IKAROS* enz.]. Onder zijne talrijke door geheel *Europa* bekende geschriften, telt men voornamelijk: 1.^o *Annales etc. (Jaarboeken van het museum en van de nieuwere school der schoone kunsten)*, 1.^e verzameling van 1801—1810, 17 dl.ⁿ in 8.^{vo}; 2.^e verzameling, van 1810—17, 12 dl.ⁿ in 8.^{vo} Bij dit werk voegt men gewoonlijk: *Paysages etc. (Landschappen en genre-schilderijën)*, 1805, 4 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 2.^o *Salon van 1808—1810, 1812, 1814, 1817, 1819, 1820*, 11 dl.ⁿ in 8.^{vo} Dit werk is door verschillende uitgevers voortgezet; — 3.^o *Choix etc. (Keuze van schilderijën en standbeelden uit de beroemdste museums buiten Frankrijk)*, 1821, 4 dl.ⁿ in 8.^{vo}, dit werk is niet voltooid; — 4.^o *Vies etc. (Levensbeschrijvingen en werken der beroemdste schilders)*, 1803 en volg., 25 dl.ⁿ in 4.^{to} Dezelve bevatten de portretten en volledige werken van DOMENICHINO, MICHAËL ANGELO, RAPHAËL, POUSSIN en LESUEUR, met eene keuze der voornaamste voortbrengselen, van ALBANO, DANIEL, VOLTERRE, BACCIO-BANDINELLI enz. Men voegt 'er' een deel bij bevattende *Keuzen van oude schilderstukken*; — 5.^o *Description etc. (Beschrijving van Parijs*

en van deszelfs gebouwen), met een *geschiedkundig kort begrip en aanmerkingen* door LEGRAND, 1806—1809, 2 dl.ⁿ in 8.^{vo}; — 6.^o *Galerie etc. (Geschiedkundige galerij der beroemdste mannen aller eeuwen en aller natiën)*, 1805—1811, 13 dl.ⁿ in 12.^{mo}, met plt.ⁿ; — 7.^o *Description etc. (Beschrijving van Londen en deszelfs gebouwen)*, 1810, in 8.^{vo}, met 42 plt.ⁿ enz.

* LANGBEIN (AUGUST FREDERIK ERNST), den 6 Septb. 1757 te Radeberg bij Dresden geboren, studeerde in Meiszen, en legde zich sedert 1777 te Leipzig op de regtsgeleerdheid toe; in 1781 werd hij actuaire in het Justitie-district Groszenhain, in 1785 advokaat te Dresden, in 1786 geheim kanselarijsschrijver aldaar, doch nam, wijl hij geen uitzigt op bevordering had, in 1800 zijn ontslag en begaf zich naar Berlijn, alwaar hij als privaatgeleerde leefde; in 1820 werd hij censor voor het vak der schriften over de schoone wetenschappen, en overleed aldaar den 2 Januarij 1835. LANGBEIN maakte zich als lierdichter en romanschrijver bekend; het gelukkigste echter in de kluchtige balladen, en kleine dichterlijke of prozaische vertellingen. De grondrigting van zijnen geest is de boertige. Het is echter te bejammeren, dat de dichter, bij werkelijk poëtischen aanleg, niet diep genoeg indringt, al te achteloos in zijne uitdrukkingen is, en voornamelijk de leerstelling eener zeer slappe moraal, ja zelfs wulpsche

schilderingen niet versmaadt, ten einde daardoor den bijval eener zekere klasse van lezers te vinden. Zijne *Sämmtliche Schriften* verschenen te *Stuttgart*, 1835, in 30 dl.ⁿ; in 1845, in 16 dl.ⁿ; eene *Auswahl* uit dezelve, 1839, 8 dl.ⁿ

* LANGER (JOHANN PETER VON), een historie-schilder, in 1756 te *Kalkum* geboren, werd in 1784 professor, in 1789 directeur der schilderakademie van *Dusseldorp*, en in 1806 van die van *Munchen*, en overleed in 1824; hij was een voortreffelijke colorist, en sedert zijne reis naar *Parijs*, in 1798, een uitmuntend navolger van *RAPHAËL*. Zijne hoofd-schilderij is: *CHRISTUS, de kinderen zegnende*, te *Munchen*. — Zijn zoon *ROBERT*, in 1783 te *Dusseldorp* geboren, werd in 1806 professor te *Munchen*, in 1842, algemeen directeur der koninklijke galerijen, en overleed in 1845. Deze was een even zoo bekwaam teekenaar als schilder, leverde verscheiden stukken volgens *DANTE*, en uit het gebied der godsdienst, alsmede fresco's en geëtste platen.

* LANGERON (graaf DE), keizerlijk Russisch generaal, in 1764 in *Frankrijk* geboren, woonde onder *ROCHAMBEAU* (zie dat Art. -*Wbk.*-) den oorlog in *Amerika* bij, werd bij zijne terugkomst overste, begaf zich in 1787 als vrijwilliger naar *Rusland*, trad daarop werkelijk in Russische dienst, maakte den

oorlog tegen de Turken mede, organiseerde in 1792 een corps Fransche uitgewekenen, voerde bij den slag van *Austerlitz*, als luitenant-generaal, het bevel over de 4.^e afdeeling, streed in 1807 met onderscheiding tegen de Franschen, voerde, sedert 1810, in den oorlog met de Turken, het bevel over het 1.^e corps van het *Donau*-leger, en maakte met hetzelfde den oorlog van 1812 mede. In 1813 vormde zijn corps den linker-vleugel van het Silezische leger onder *BLÜCHER*; na den slag aan de *Katzbach*, nam hij de divisie *Puthod* gevangen, droeg veel bij tot het winnen van den slag van *Leipzig*, trok den 1 Januarij 1814 mede over den *Rijn*, en onderscheidde zich voornamelijk bij *Laon* en *Parijs*. In 1815 kwam zijn corps van 35,000 man niet tot het gevecht. Naar *Rusland* teruggekeerd, werd hij gouverneur-generaal van *Nieuw-Rusland*; in 1829 voerde hij als generaal der infanterie een legercorps tegen de Turken aan, waarvan het detachement van den generaal *GEISMAR* eene afdeeling was, onderscheidde zich met hetzelfde, doch geraakte met den veldmaarschalk *DIEBITSCH*, wegens deszelfs opperbevel en voorrang, in geschil, begaf zich na den vrede van 1829 naar *Petersburg*, en overleed aldaar in 1831 aan de cholera.

LANGLOIS (HIERONYMUS MARTINUS), schilder, in 1779 te *Parijs* geboren, was de kwekeling van *DAVID*, trad in den

wedstrijd (*concours*) op de schitterendste wijze op, en werd, na den grooten prijs te hebben behaald, naar de school van Rome gezonden. Het was gedurende zijn verblijf in die stad der kunsten dat hij zijne schilderij van *Cassandra* uitvoerde, waarmede hij op de tentoonstelling van 1817, eene gouden medaille behaalde. Andere belangrijke werken verwierven hem andere belooningen en de achting der kenners. Eindelijk werd hij, ter vervanging van THEVENIN, den 7 April 1838, in het Instituut opgenomen; doch overleed reeds den 28 December deszelfden jaars. Onder zijne voortbrengselen onderscheidt men vooral *Diana en Endymion*, die men in het museum van het *Luxembourg* ziet. Het leven en de werken van dezen kunstenaar zijn beknoptelijk beschreven door RA-OU L ROCHETTE.

LAPEIROUSE (PHILIPPUS PICOT DE), een natuurkundige, den 20 October 1744 te *Toulouse* geboren, werd in den ouderdom van 24 jaren met den post van advocaat-generaal bij het parlement dier stad bekleed. Tijdens de hervorming door MAUPEOU, in 1771, in de magistratuur bewerkt, deed hij afstand van zijnen post, en begaf zich naar de *Pyreneën*, alwaar hij zich geheel aan de beoefening der natuurlijke historie toewijdde. Bij de bijeenroeping der algemeene staten werd hij belast met de zamenstelling der cahiers van den adel van het landvoog-

dijschap van *Toulouse*, en in 1790 werd hij een der administrateurs van het distrikt dier zelfde stad; maar toen hij twee jaren later den loop gadesloeg, legde hij ook dien post neder. Kort daarna werd hij in hechtenis genomen, en bekwam eerst na den 9 Thèrmidor zijne vrijheid weder. Van dat tijdstip af hervatte hij zijne wetenschappelijke bezigheden, en werd achtereenvolgend benoemd tot inspecteur der mijnen, en hoogleeraar der natuurlijke historie bij de centrale school van *Toulouse*. In 1800 tot den post van maire beroepen, stichtte hij, gedurende zijn beheer, eenen Botanischen tuin, een observatorium, een kabinet van natuur- en scheikunde, verscheiden bibliotheken, een museum, en eene school voor de schilderkunst. In 1815 tot lid van de kamer van vertegenwoordigers verkozen, haastte hij zich na eene kortstondige ziekte, om tot zijne geliefkoosde studiën terug te keeren. Hij overleed te *Toulouse*, den 18 October 1818. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Description etc.* (*Beschrijving van verscheiden nieuwe soorten van versteende schelpen en oosterschelpen*), 1781, in fol., met 13 gekleurde pl.ⁿ; — 2.^o *Traité etc.* (*Verhandeling over de mijnen en ijzersmeltovens van het graafschap Foix*), *Toulouse*, 1786, in 8.^{vo}; in het Hoogduitsch vertaald, *Berlijn*, 1789, in 8.^{vo}; — 3.^o *Table etc.* (*Methodische tafel der zoogdieren en vogels*),

in het dep.^t der *Opper-Garonne* waargenomen, 1789, in 8.^{vo}; — 4.^o *Flora der Pyreneën*, *Parijs*, 1795, in fol., met atlas; — 5.^o *Monographie der steenbreken (Saxifrages)*, 1801, in fol.; — 6.^o *Histoire etc. (Beknopte geschiedenis van de planten der Pyreneën, en wegwijzer voor de kruidkundigen in dat land)*, *Toulouse*, 1813, in 8.^{vo}, met een *Supplement*, 1818. LAREIROUSE was correspondent van het instituut. Verscheiden zijner Verhandelingen zijn opgenomen in de verzamelingen der akademiën van *Toulouse*, van *Stokholm* enz. alsmede in het *Journal de physique*.

LARÉVELLIÈRE-LEPAUX (LODEWIJK MARIA), den 25 April 1753 te *Montaigu* in *Poitou* geboren, werd aan de universiteit van *Angers* tot M.^r in de regten bevorderd. Om aan zijne ouders te behagen, bezocht hij gedurende eenigen tijd de pleitzaal; maar daar hij in dezelve geenerlei bijval inoogstte, legde hij zich meer op de zede- en staatkundige wetenschappen toe. Zijne vrouw boezemde hem den smaak voor de kruidkunde in, waarvan zij hem de eerste grondbeginselen leerde, en later hield hij er zelf te *Angers* eenen openbaren leergang over, alwaar het hem gelukte die wetenschap te populariseren. Hij had het plan gevormd, om zich in *Zwitserland* of in de *Vereenigde Staten* te gaan vestigen, toen de groote gebeurtenis der omwenteling van 1789 hem van

dit onderwerp deed afzien. Tot de algemeene Staten afgevaardigd, nam hij een werkzaam deel aan de debatten dier denkwaardige vergadering, en stemde steeds in den zin eener groote hervorming, doch zonder zijne beginselen aan den gang van eenige partij te onderwerpen. Ofschoon hij zich intuschen voor de monarchie had verklaard, kon men door zijn stemmen, om den vorst van zijne gewigtigste voorregten te berooven, zijne republikeinsche rigting opmerken. Hij wilde dat de regters door het volk zouden worden verkozen, en stelde voor om op de vaandels deze woorden te doen plaatsen: *De vrijheid of de dood*. Een der stichters van den club der Jakobijnen zijnde, liet hij zich later in dien der Feuillanten aannemen, waarin zich de koningsgezinden vereenigden; maar hij verliet dezelve weldra om tot de Demagogische denkbeelden terugtekeeren. Na den afloop der zitting, werd hij gezworene bij het hogere hof van *Orléans*, daarna lid der centrale administratie van zijn dep.^t Tegelijkertijd predikte hij de zucht voor de gelijkheid en vrijheid, aan de inwoners ten platten lande, die aan het muiten sloegen, daarna werkte hij mede aan de zamenstelling van eenen club en de redactie van een dagblad, in den republikeinschen zin. Als afgevaardigde bij de conventie, deed hij, in antwoord op het *manifest* van den hertog van *Brunswijk*, het be-

sluit aannemen, hetwelk bepaalde, dat de *Fransche natie al de onderdrukte volken, welke hunne vrijheid verlangden terug te erlangen, te hulp zoude komen*. Hij had aan de constituerende vergadering deze gedenkwaardige woorden gezegd: *Op den dag, waarop Frankrijk zal ophouden eenen koning te hebben, zal het zijne vrijheid en zijne rust verliezen, om aan de verschrikkelijke willekeur der partijen te worden overgegeven* (18 Mei 1791). En desniettegenstaande, stemde hij in het proces van *LODEWIJK XVI*, na de onbestaanbaarheid der bediening van regter met die van wetgever te hebben aangetoond, voor den dood en tegen het appèl en het uitstel. Een moedige tegenstander der *bergpartij* zijnde, vertraagde de krachtvolle redevoering, welke hij den 11 Maart 1793 uitsprak, gedurende eenige dagen de zegespraal der regeringloosheid. Minder gelukkig in eene vroegere discussie, had hij vruchteloze pogingen aangewend, om zich tegen de oprigting der revolutionnaire regtbank te verzetten. Hij had op de *bergpartij* en in het bijzonder op *DANTON* gezegevierd. De *Girondijnen* gevoelden alstoen hunnen moed herleven; maar op nieuw door de Demagogen aangerand, werden zij den 31 Mei en 2 Junij, in weerwil der betuigingen van *LARÉVELLIÈRE*, die vruchteloos naar de eer streefde om hunne *klusters te deelen*, overwonnen. Van toen af besteeg hij dagelijks de tribune, onophou-

delijk vraagde hij de nominale oproeping, maar zijne woorden werden door het geschreeuw verstikt. In dezen levendigen en aanhoudenden oorlog, putte *LARÉVELLIÈRE*, die van natuur zwak was, al zijne krachten uit; door sluipkoortsen ondermijnd, kon hij de tribune niet meer beklimmen dan door den arm zijner vrienden ondersteund. Eindelijk verklaarde hij dat hij zou ophouden de zittingen bijtewonen, daar hij niet wilde, dat men zou kunnen gelooven, dat hij door zijne stem of door zijn stilzwijgen, aan de buitengewone of gruwelijke maatregelen had medegewerkt, welke men elken dag zag aannemen. Bij deze verklaring riepen de *Montagnards* uit: *Naar de revolutionnaire regtbank! — Gaat uw' gang*, antwoordde hij hun, *eene misdaad meer of minder moet u niet veel kosten*: de president wilde de vergadering raadplegen, toen een afgevaardigde van af zijne plaats riep, dat het nutteloos was zich met *LARÉVELLIÈRE* bezig te houden, die weldra zijnen natuurlijke dood zoude sterven. Deze aanmerking belette dat men tot de stemming overging; maar twee uren daarna vaardigde de commissie van algemeene veiligheid een mandaat van in hechtenisneming tegen hem uit, en stelde hem weldra buiten de wet. Naar het bosch van *Montmorency* gevlugt, vond hij weldra eene nieuwe schuilplaats bij een' zijner vrienden, in de nabijheid van *Péronne*, alwaar hij tot den 9 Thermidor verbleef. Den 8

Maart 1795 verscheen hij weder in de conventie, die hem tot een' harer secretarissen, daarna tot lid der commissie, belast met het ontwerpen van organieke wetten, en eindelijk tot president verkoos. Het is omtrent dezen tijd en op den zelfden oogenblik, waarop hij bekende dat de Republikeinsche regeringsvorm niet aan *Frankrijk* paste, dat hij voorstelde, om de niet beëdigde priesters, welke binnen twee maanden het grondgebied der *Republiek* niet zouden verlaten, gelijk te stellen met de uitgewekenen, te weten met den dood te straffen. Den 1 September werd hij lid der commissie van *algemeen welzijn*, ging vervolgens in den raad der ouden over, en werd den 31 tot lid van het directorium verkozen. Het was omtrent dezen tijd, dat hij de even zoo dwaze als goddelooze eerdienst der *Theophilanthropie* uitdacht, waarvan hij zich tot opperpriester verklaarde. »Hij wilde echter, zegt een levensbeschrijver, dat deze sekte priesters zoude hebben, en elk der sektarissen moest zulks op zijne beurt zijn; de dienstdoende priesters waren in witte gewaden en driekleurige kapsels gekleed, en op den predikstoel zongen en lazen zij wijsgeerige hymnussen en lofzangen, terwijl zij *den God der natuur* aanriepen. Deze Theophilanthropen oefenden hunne eerdienst uit in de voornaamste kerken van *Parijs*, gemeenschappelijk met de Catholijken.» Deze sekte trok

in het begin de aandacht tot zich en had een zeker getal proselieten; maar weldra werd zij in een belagchelijk licht gesteld, en de Theophilanthropische godsdienst trof het zelfde lot als die der *Rede*, door CHAUMETTE (zie dat Art. -*Wbk.*-) uitgevonden. LEPAUX sloot zich daarop, uit vrees voor de koningsgezinden, bij de partij van BARRAS aan, in welke hij een der vurigste vervolgers werd. Hij presideerde het directorium den 18 Fructidor (zie AUGEREAU -*Wbk.*-). Na dien staatkundigen streek ging hij voort met REWBELL en BARRAS het gezag te deelen, doch bepaalde hij zich tot zaken van den tweeden rang. Daar zijn opperpriesterschap in de Theophilanthropische eerdienst, het vermoeden had verwekt, dat hij door dit middel tot het opperste gezag wilde geraken, zoo werd hij in Junij 1799 van het directorium uitgesloten: toen regende het van alle kanten op hem schotschriften en caricaturen ter bespottung zijner mismaakte gestalte. Hij was met eene middelmatige fortuna tot het gezag gekomen; en men moet hem het regt doen wervaren, dat hij dezelve gedurende zijne groote magt, niet vermeerderde. Nadat de oogenblik der aanklagten voorbij was, kwam hij te *Parijs* terug, en ging voort met de vergaderingen van het instituut geregeld bijtewonen; hij was lid van dat genootschap sedert deszelfs oprigting, en hield verscheiden voorlezingen in hetzelfde. Bij

het ontstaan des keizerrijks, weigerde hij den eed aan den keizer afteleggen, waarom hij bij het instituut vervangen, en genoodzaakt werd zich van *Parijs* te verwijderen; hij nam de wijk naar een klein landgoed, dat hij te *Sologne*, drie uren van *Orléans* verwijderd, gekocht had. In 1809 werd het hem vergund te *Parijs* terugte komen, en twee jaren later liet NAPOLEON hem eene jaarwedde aanbieden, welke hij van de hand wees. Niet ver van den plantentuin gehuisvest, wandelde hij dikwerf in denzelfden. Hij werd niet getroffen door de wet op de koningsmoorders, en overleed te *Parijs* in 1824. Behalve eenige gelegenheidsstukjes, heeft men van hem: 1.º *Réflexions etc. (Bedenkingen over de eerdienst, over de burgerlijke plegtigheden en de nationale feesten)*, *Parijs*, jaar 5, in 8.º; in het Hoogd. vertaald, 1797, in 8.º; — 2.º *Essai etc. (Proeve over de middelen om de algemeenheid der aanschouwers deel te doen nemen in alles wat bij de nationale feesten gebruikelijk is)*, jaar 6, in 8.º; — 3.º *Du etc. (Over het Panthéon en een nationaal tooneel)*, *Parijs*, Frimaire, jaar 6 (December 1797), in 8.º, enz.; verder eenige Verhandelingen in letterkundige tijdschriften.

LARREY (JOANNES DOMINICUS, baron), een beroemde heelmee-ster, uit eene familie gesproten, welke reeds meer beroemde mannen in dat vak had geleverd, werd in Julij 1766 te

Baudeau, bij *Bagnères de Bigorre* (Fr. *Opper-Pyreneën-dep.*) geboren; begon de beoefening der heilkunde onder de leiding zijns ooms ALEXIS-LARREY; in 1787 begaf hij zich naar *Parijs*, en verkreeg, na een vergelijkend examen, den post van tweeden inwonenden heelmee-ster in het Invaliden-gesticht. In 1792 als adjunct chirurgijn-majoor, bij het leger van den *Rijn* geplaatst, liet hij bij hetzelfde de vervoerbare veldhospitalen (*ambulances volantes*) organiseren; die de heelmee-sters in staat stelden, om de bewegingen hunner respectieve corps te volgen, en oogenblikkelijk hunne zorg aan de gekwetsten toetewijden. In 1794 had hij de directie van de heilkundige dienst bij het leger van de *Oostelijke-Pyreneën*, en werd in het volgende jaar tot hoogleeraar bij de militaire geneeskundige school van *Val-de-Grâce* benoemd. BONAPARTE beriep hem kort daarna naar *Italië*, om er *ambulances* op-terigten. Na het verdrag van *Campo-Formio*, met het onderzoeken der militaire hospitalen van *Italië* belast, maakte hij van deze gelegenheid gebruik, om er heilkundige scholen tot stand te brengen, namelijk te *Padua*, te *Milane* en te *Udine*. Onder de artsen begrepen, bestemd om den togt naar *Egypte* medetemaken, gaf hij aldaar nieuwe bewijzen van zijnen ijver en van zijne zelf-opoffering. In *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij in 1802 benoemd tot eersten heelmee-ster van de garde des consuls, in 1804 tot offi-

cier van het legioen van eer, en in het volgende jaar tot inspecteur-generaal van de gezondheidsdienst bij de legers: in deze hoedanigheid maakte hij al de veldtogten des keizerrijks mede, en kenmerkte zich alom door zijne talenten en zijne menschlievendheid. Op den terugtogt uit *Rusland* legde hij eenen moed en eene koelbloedigheid aan den dag; die hem den lof der veldheeren en de bewondering der soldaten, wier vader hij was, verwierven. Hij volgde *NAPOLEON* te *Waterloo*, alwaar deze schitterende militaire roem moest verduisteren, en behoorde tot de krijgsgevangenen. De restauratie handhaafde hem bij zijnen op het slagveld van *Wagram* bekomen eertitel van *baron* en in den rang, welken hij aan zijne diensten en zijne talenten te danken had. Tot consulterend heelmeeester van het huis des konings benoemd, werd hij bij de reorganisatie der akademie van geneeskunde een der eerste leden derzelve. In 1829 verving hij *PELLETAN* (zie dat Art. -*Wbk.*-) bij de akademie van wetenschappen, alwaar zijne plaats sedert lang was aangeduid. *LARREY* overleed te *Parijs*, den 25 Julij 1842, na de troostmiddelen der godsdienst ontvangen te hebben. Behalve *Verhandelingen* in de verzamelingen der akademiën, waarvan hij lid was, en talrijke artikels in de *Dictionnaire des sciences médicales*, heeft men van hem: 1.^o *Relation etc.* (*Geschied. en heilkundig ver-*

slag van het leger van het Oosten), *Parijs*, 1803, in 8.^{vo}; — 2.^o *Mémoires etc.* (*Verhandelingen over de militaire heilkunde*), ib. 1812—18, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 3.^o *Considérations etc.* (*Aanmerkingen over de gele koorts*), ib. 1822, in 8.^{vo}; — 4.^o *Clinique etc.* (*Heelkundige behandeling van bedlegerige zieken*), ib. 1830—1836, 5 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, met atlas. Al zijne werken zijn in verschillende talen vertolkt.

* *LASALLE* VON *LOUISENTHAL* (*WILHELM ALBERT*), in 1768 te *Dillingen*, in het *Saarbrücksche* geboren, openbaarde reeds vroegtijdig eene bijzondere neiging voor den militairen stand, zoodat zijn vader voor hem, toen hij pas dertien jaren oud was, eenen onderluitenant-post in het regiment *Elzas* kocht. Hij was eerste luitenant toen de ómwenteling begon. Zijn regiment bleef in het begin getrouw, doch de revolutionnaire beginselen drongen in de gelederen der soldaten weldra zoo zeer door, dat de regering de troepen, waarop zij zich niet kon verlaten, van de grenzen meende terug te moeten roepen. *LASALLE* beleefde thans den treurigsten tijd; hij was een der weinige officieren, die tegen de nieuwe orde van zaken ingenomen waren, en dacht zijnen bezworen pligt als soldaat slechts dan te kunnen vervullen, wanneer hij tegen *Frankrijk* de wapens opvatte. Hij begaf zich onder het regiment *Royal Al-*

lemand, dat in het volgende jaar den treurigen veldtogt der Pruisen naar *Champagne* medemaakte. Na den afloop van denzelfden werd het regiment bij het Oostenrijksche leger ingelijfd, en nam deel aan de meeste gevechten der jaren 1793 en 1794. LASALLE werd aangezocht om in Fransche dienst te treden, doch wees zulks met afschuw van de hand. Zijn grootvader was op het moordschavot gevallen; zijn vader had drie jaren in de gevangenis doorgebracht, en zijn eigen haat tegen de omwenteling was niet afgenomen, ofschoon ook het schrikbewind intusschen gevallen was. Hij gaf de voorkeur aan de Hollandsche dienst, waarvoor de prins von LÖWENSTEIN-WERTHEIM juist een jagercorps wierf. In deze dienst was hij echter niet gelukkig. Het was het tijdstip van den inval van PICHEGRU, en de geheele dapperheid van een betrekkelijk klein corps kon tegen de overmagt niets uitrichten. Het corps van LASALLE moest den *Bommelerwaard*, na eene dappere verdediging ontruimen, ook *Naarden* zag het zich verplicht overtegeven. Wat het zwaard des vijands en de desertie had overgelaten, trad in Maart 1795 in Engelsche soldij en werd in het volgende jaar naar *West-Indië* gezonden. Het was te doen, om de herovering van het eiland *St. Lucie*, welks bezit van het fort *Morne Fortuné* afhing. LASALLE bood zich aan, om met 200 zijner jagers en 100 Engelschen den aanval

te ondernemen, maar de kleine schaar had onder het vuur uit de hooger liggende schansen zeer veel te lijden. LASALLE zelf bekwam twee kogels in het dijbeen, en moest zich uit het gedrang laten dragen; de generaal ABERCROMBY meende hem met de verzekering te troosten, dat zijne wonden hem aanspraak op pensioen gaven, doch LASALLE verklaarde hem, dat hij slechts voor de eer vocht en bad dringend om ondersteuning voor zijne hard bedrukte jagers. Zijn wensch werd vervuld, en de inneming van het fort was het gevolg. Naauwelijks was hij hersteld, of hij werd met eenen kruistogt tegen de zee-roovers belast, en nam daarop deel aan den aanval tegen het Spaansche eiland *Trinidad*. In het volgende jaar keerde hij met zijn corps naar *Engeland* terug, en nam in 1800 deel aan den oorlog tegen *Frankrijk*. De taak was hem opgelegd, om door zijn doordringen in de dalen van het *Zwarte-Woud*, het leger-corps van AUGEREAU zooveel mogelijk terug te houden; hij had echter ter bereiking van dat doel over veel te geringe strijdkrachten te beschikken, en het was reeds veel, dat hij zijne troepen voor eene volslagene vernietiging bewaarde. Deze veldtogt was zijn laatste; door de menigvuldige veldtogten, door zijne wonden en door de West-Indische koorts uitgeput, nam hij zijn ontslag, en ging met zijne vrouw, eene Kreoole van het eiland *St. Vincent*, naar *Bayreuth*, waar hij

den keurvorst MAXIMILIAAN van *Beijeren*, zijnen voormaligen overste in het regiment *Elzas*, vond en door denzelfden tot majoor *à la suite* benoemd werd. Op eene reis naar zijne ouders in *Frankrijk* door verschillende gevaren bedreigd, ging hij voor de laatste maal *West-Indië* bezoeken, ten einde de aangelegenheden zijner echtgenoot aldaar te regelen, en kocht daarop eigendommen in den omtrek van *Trier* aan, waar hij zijne volgende levensdagen in ongestoorde rust doorbragt. Zijn haat tegen de Franschen verliet hem ook thans nog niet. In weerwil aller aansporing, was hij niet te bewegen, om zich te *Parijs* aantemelden, om het op hem vallende aandeel der schadeloosstelling der emigranten in ontvang te nemen. De orde van den H. LODEWIJK, hem door LODEWIJK XVIII geschonken, droeg hij nooit. Sedert 1809 naar *Tweebruggen* verhuisd, verliet hij deze hem aangenaam geworden woonplaats, toen aldaar in 1830 eenige onlusten ontstonden, verkocht zijn huis en al zijne overige eigendommen, en keerde naar zijn landgoed terug. De laatste tijd zijns levens was een onafgebroken lijden, waarvan hem den 27 September 1845 de dood bevrijdde.

LAS-CASES (MARIN JOSEPH EMANUEL AUGUSTE DIEUDONNÉ, graaf DE), in 1766 op het kasteel *Las-Cases* (Fr. *Opper-Garonne-dep.*) geboren, was uit dezelfde familie als de deugd-

zame bisschop van *Chiapa* (zie CASAS -*Wbk.*-). Na zijne studiën bij de paters van het oratorium van *Vendôme* volbragt te hebben, werd hij tot de militaire school toegelaten, waarin hij groote vorderingen maakte. Voor de zeedienst bestemd, ging hij aan boord van een gallo-spaansch schip, bestemd om *Gibraltar* te belegeren; hij liep daarbij groot gevaar, en nam deel aan den zeeslag, die bij *Cadix* geleverd werd. Nadat de vrede gesloten was, voltooide hij zijne opvoeding en deed verre reizen, van welke hij nieuwe kundigheden medebragt. In 1787 werd hij tot scheeps-luitenant benoemd. Twee jaren later week hij uit en diende in het leger van den prins van CONDÉ. Hij stak daarop naar *Engeland* over, nam deel aan de ongelukkige onderneming van *Quiberon*, en, in *Londen* teruggekeerd, ging hij voort met er lessen te geven in verschillende vakken van onderwijs. De 18 Brumaire vergunde hem in *Frankrijk* terugtekeeren, en hij leefde er in de afzondering, zich enkel met letterkundige werkzaamheden bezig houdende. Maar toen in 1809 de Engelschen *Vlissingen* bedreigden, trad hij als vrijwilliger in dienst om hen te bestrijden, en diende onder den staf van BERNADOTTE. Reeds toenmaals door NAPOLEON opgemerkt, werd hij achtereenvolgend kamerheer, rekwestmeester, graaf, en daarenboven met verscheiden zendingen belast. In 1814 weigerde hij, om de adhaesie van den staatsraad, in de vervallen-verklaring

des keizers, te onderteekenen, hervatte na den 20 Maart zijne bedieningen, en was een der vier vrijwillige deelgenooten der ballingschap van NAPOLEON op *Ste. Helena*, aan wien hij in alle omstandigheden de meeste trouw en verkleefdheid openbaarde. Hij was sedert 18 maanden bij den doorluchtigen gevangene, van wien hij het volle vertrouwen genoot, dien hij tot secretaris verstrekte, wiens gedachten hij verzamelde, of wiens herinneringen hij volgens zijne dictata opschreef, toen hij op last van den gouverneur HUDSON-LOWE (zie dat Art.) naar de *Kaap de Goede Hoop* werd verbannen, en na aldaar 8 maanden als gevangene te zijn geweest, naar *Europa* overgebracht en te *Ostende* aan wal gezet. Na zich, steeds door de politie bewaakt, eenen geruimen tijd te *Frankfort a/M* en in *België* te hebben opgehouden, en vruchteloze pogingen bij de mogendheden te hebben aangewend, om den toestand van den gevangene van *Ste. Helena* te verzachten, keerde hij eerst na den dood van NAPOLEON naar *Frankrijk* terug; hij ging alstoen een landgoed bij *Parijs* bewonen, alwaar hij in de afzondering leefde, zich enkel bezig houdende met het verbeteren van zijnen *Atlas historique et géographique* (*Geschied- en aardrijkskundige Atlas*), [waarvan de beste en prachtigste uitgave is die van *Brussel*, 1827, onder dezen titel: *Atlas historique, généalogique, chronologique et géographique par A. LE SAGE (comte de LAS-CASES), avec des aug-*

mentations par J. MARCHAL, de Bruxelles, et de nombreuses améliorations par une Société de savans et de gens de lettres, in plano. De vermeerderingen van MARCHAL bestaan voornamelijk in de toevoeging eener *Geschiedenis der Nederlanden*, en drie kaarten, dat rijk betreffende. In zijne ballingschap op *Ste. Helena* was de beoefening van dezen onwaardeerbaren *Atlas* de voornaamste bezigheid van NAPOLEON, terwijl hij aan den auteur de vleijende verzekering gaf, dat indien hij denzelfden tijdens zijne grootheid hadde gekend, hij er de lyceën en alle opvoedings-gestichten mede overstroemd zoude hebben]; ook verbeterde hij in dien rusttijd zijn *Mémorial de Ste. Hélène*, een werk waarvan de elkander verdringende uitgaven, en de vertolking in verschillende talen, genoegzaam het gewigt en de belangrijkheid bewijzen. De eerste uitgave is die van *Parijs*, 1821—23, 8 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; de laatste 1842, 2 dl.ⁿ, gr. in 8.^{vo}, is met vignetten van CHARLET versierd. In 1830 werd LAS-CASES, door het *Seine-dep.*^t tot lid van de kamer der afgevaardigden verkozen, waarin hij zich onder de oppositie schaarde; hij overleed te *Passy* den 16 Mei 1842.

* LASSO (ORLANDO DI), aan dit Artikel, in het *Wbk. voor-komende, toetevoegen*: » Voor dezen beroemden kerkelijken toonkunstenaar liet koning LODEWIJK van *Beijeren* een standbeeld oprigten, hetwelk volgens het model van profes-

SOR WINDMANN door MÜLLER in metaal gegoten en voor het Odeon te *Munchen*, naast het gedenkteeken van GLUCK geplaatst is. De plegtige ont-hulling had plaats den 15 October 1849. Het op het voetstuk in metalen letters gedreven opschrift, duidt den naam van den kunstenaar aldus aan: ORLANDO DE LATTRE *genannt* ORLANDO DI LASSO — op welken grond weten wij niet. De meeste vroegere en latere schrijvers komen er in overeen, dat de componist met zijnen vaderlandschen naam ROELAND LASS geheeten heeft, waaruit in het Latijn ORLANDUS LASSUS, en in het Italiaansch ORLANDO DI LASSO gevormd is.”

LASTEYRIE-DUSAILLANT (graaf KAREL PHILIBERT DE), in 1759 te *Brives-la-Gaillarde* (Er. *Corrèze*-dep.^t) geboren, maakte zijne studiën te *Limoges*, en kwam dezelve te *Parijs* voortzetten. Na een gedeelte van *Europa* bezocht te hebben, was hij, ten gevolge der gebeurtenissen van den Russischen oorlog, genoodzaakt naar *Frankrijk* terugte-keeren. Hij bragt uit *Beijeren* werklieden in de lithographie mede, en bragt in 1815 in zijn vaderland de eerste en schoonste werkplaats tot stand, welke er in dat vak in *Frankrijk* bestaat. Vruchtbaar in nuttige ontwerpen, had hij een kabinet en eene bibliotheek zamengesteld, welke al de voorwerpen en elementaire werken over de landhuishoudkunde be-

vatte. Bij herhaling bood hij dit kabinet der regering aan; onder de eenige voorwaarde, dat het een openbaar gesticht zoude worden; deze edelmoe-dige aanbiedingen werden niet aangenomen. Zijn liberalismus deed hem met geestdrift de zaak van *Griekenland* omhelzen. Hij was een der stichters van de Grieksche commissie, welke door haren invloed op het openbaar gevoelen, op eene krachtdadige wijze medewerkte aan den gelukkigen uitslag van eenen zoo wettigen opstand. Na zich op het einde der regering van LODEWIJK PHILIPPUS in de gelederen der oppositie te hebben geschaard, nam hij deel aan de werkzaamheden der kiezers van het *Seine*-dep.^t, en presideerde in 1847 het gastmaal van *Château-Rouge*. Na de uitroeping der republiek, leefde hij in de afzondering en overleed in 1849. Tot zijne werken behooren: 1.º *Traité etc. (Verhandeling over de wol-dragende dieren van Spanje)*, *Parijs*, 1790, in 8.º; — 2.º *Du cotonnier etc. (Over den katoenboom en de aankweeking deszelfs)*, ib. 1808, in 8.º; — 3.º *Du pastel etc. (Over de weede, den indigoboom en andere planten, waaruit men eene blaauwe kleur kan trekken)*, ib. 1811, in 8.º; — 4.º *Constitution etc. (Staatsregeling der Spaansche monarchie)*, ib. 1815, in 8.º; — 5.º *Nouveau etc. (Nieuw stelsel van opvoeding voor de lagere scholen)*, ib. 1815; — 6.º *Méthode etc. (Natuurlijke wijze bij het onderwijs der talen*

te volgen, eene handleiding voor onderwijzers en leerlingen), ib. 1826, in 18.^{mo} De graaf DE LASTYRIE heeft medegewerkt aan de *Dictionnaire d'Agriculture*.

LATIL (J. B. MARIA ANTONIUS DE), kardinaal, in 1751 op het eiland *Ste. Marguerite* geboren, volbragt zijne studiën in het seminarie van *St. Sulpice* te *Parijs*, en werd in 1784 tot priester gewijd. Tot groot-vikaris van den bisschop van *Vence* benoemd, vertegenwoordigde hij dien prelaat, in de baljuwschapsvergadering van het diocees, welke de bijeenroeping der algemeene staten voorafging, en toonde zich aldaar zeer ingenomen tegen de toenmaals van alle kanten ingeroepen hervormingen. Zich gelijk blijvende in zijne beginselen, weigerde hij den eed aan de constitutie afteleggen, welke de oude organisatie der geestelijkheid veranderde, en verliet *Frankrijk* in 1791. Hij kwam in het volgende jaar in hetzelfde terug, ongetwijfeld met eenige zending belast; maar te *Montfort-Pamaury* aangehouden, haastte hij zich, zoodra hij daartoe in staat was, om naar *Duitschland* terugtekeeren, en vestigde zich te *Dusseldorp*, alwaar hij zich door zijne begaafdheid voor den kansel zeer beroemd maakte. Later begaf hij zich naar *Engeland*, werd aalmoezenier van den graaf van *Artois*, en verliet van dien oogenblik af dien prins niet weder, welke hem zijn geheele vertrouwen geschonken had. In 1814 in *Frankrijk* teruggekeerd, werd

hij lid der beide commissiën, ingesteld om zich met de kerkelijke zaken bezig te houden, en nam een levendig deel aan al de ten gunste der geestelijkheid genomene maatregelen. In 1816 verleende de Paus hem den titel van bisschop van *Amyclea*; in 1821 werd hij tot het bisdom van *Chartres* beroepen, dat door het nieuwe concordaat hersteld was, en in 1824 tot den aartsbisschoppelijken stoel van *Reims* verheven. In deze hoedanigheid verrigtte hij in het volgende jaar de zalving van *KAREL X* (zie dat Art.). Sedert 1822 tot pair benoemd, kon het niet missen of deze prelaat werd in den raad van den nieuwen koning beroepen. Tot minister van staat benoemd, werd hij in 1826 door Paus *LEO XII* met het Roomsche purper vereerd, als eene belooning voor de menigvuldige diensten, welke hij aan de Kerk bewezen had. Desnietteenstaande onderteekende hij den 10 April de verklaring der Fransche geestelijkheid over de onafhankelijkheid der tijdelijke magt in burgerlijke zaken. Hij begaf zich in 1829 naar *Rome*, om bij het conclave tegenwoordig te zijn, waarin *Pius VIII* verkozen werd. Sedert zijne verheffing tot de bisschoppelijke waardigheid, had hij opgehouden de biechtvader des konings te zijn, en hij bragt het grootste gedeelte des jaars in zijn diocees door. Hij was te *Reims*, toen de ordonnantiën in het licht verschenen, waaraan hij geheel vreemd was geweest. Den 27 Julij te *Parijs*

aangekomen, volgde hij KAREL X naar *Engeland*, en vergezelde hem naar de verschillende woonplaatsen, welke die vervallen vorst betrok. Na den dood van dien monarch deed hij twee reizen naar *Rome*, en daar hij bevond dat het luchtsgestel aldaar hem niet gunstig was, en nog minder dat van *Oostenrijk*, keerde hij naar *Frankrijk* terug, met oogmerk om zijn geboorteland te gaan betrekken; maar te *Gemmenos* bij *Marseille* aangekomen, overleed hij aldaar den 6 December 1839. Bij de vervoering van zijn stoffelijk overblijfsel naar *Reims*, sprak een zijner groot-vikarissen, de abbé HERBLAT, eene *lijkrede* uit, die in het licht is verschenen.

LATOUR D'AUVERGNE. — Zie TOUR D'AUVERGNE -Wbk.-

LATREILLE (PETRUS ANDREAS), een beroemde natuurkundige, te *Brives* (Fr. *Corrèze-dép.*^t), den 19 November 1762 geboren, maakte zijne studiën te *Parijs* in het collegie *Lemoine*, alwaar hij de toegenegenheid van HAUY won, en omhelsde den geestelijken staat. In 1786 keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, en daar hij geenerlei bediening had aangenomen, wijdde hij zijnen geheelen vrijen tijd toe om nasporingen omtrent de insekten te maken. Eenige zeldzame planten, welke hij op eene nieuwe reis naar *Parijs* aan LAMARCK aanbod, verschaften hem de kennismaking met dezen grooten natuurkundige, dien hij later in zijnen leerstoel

bij het museum van natuurlijke historie opvolgde (zie LAMARCK -Wbk.-). Onder het schrikbewind te *Brives* als priester in hechtenis genomen, werd hij naar *Bordeaux* vervoerd, in het kasteel *Ha* opgesloten, en tot verbanning veroordeeld. Te midden zijner ongelukken werd de wetenschap, welke hij zoo ijverig beoefende, eene gelegenheid van heil en redding. Toen de geneesheer der gevangenen zich verwonderde, hem, terwijl zijn hoofd bedreigd was, in de beschouwing van een insekt verslonden te zien, zeide hem LATREILLE: *Het is een zeer zeldzaam insekt*. Het insekt wordt voor eenen natuurkenner van *Bordeaux* (BORY SAINT-VINCENT) gevraagd en verkregen, waarop deze het zich ten pligt stelde LATREILLE aan het gevaar dat hem bedreigde te onttrekken, en weldra ziet zich de natuurkundige priester, in weerwil der hinderpalen, welke dezer edele poging in den weg stonden, aan de vrijheid teruggegeven. De heer MARTIGNAC droeg ook veel bij tot zijne bevrijding. In 1797 werd hij op nieuw verbannen: maar, door de achtig zijner medeburgers omringd, kon hij in het volgende jaar te *Parijs* terugkomen. Kort daarna, werd hij benoemd tot correspondent van het instituut, en verkreeg eene aanstelling bij het museum van natuurlijke historie, alwaar hij met de methodische rangschikking der insekten belast werd. In 1814 verving hij zijnen vriend OLIVIER bij de akademie van wetenschappen.

Zelfs volgens de getuigenis zijner mededingers, heeft LATREILLE zich in den eersten rang der insektenkenners geplaatst, en bijna al de geleerde genootschappen van *Europa* haastten zich om hem onder hunne leden op te nemen. Hij overleed den 6 Februarij 1833; zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Histoire etc. (Natuurlijke historie der Salamanders van Frankrijk)*, Parijs, 1800, in 8.^{vo}; — 2.^o *Histoire etc. (Natuurlijke historie der mieren)*, Parijs, 1802, in 8.^{vo}, met 21 pl.ⁿ; — 3.^o *Genera crustaceorum et insectorum secundum ordinem naturalem in familias disposita*, ib. 1806—1809, 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 4.^o *Familles etc. (Natuurlijke familiën van het dierenrijk, beknoptelijk en in eene ontleedende orde voorgesteld, met de aanwijzing van derzelver geslachten)*, ibid, 1825, in 8.^{vo}; — 5.^o *Cours d'entomologie etc. (Verhandeling over de insekten, of natuurlijke historie der schelpdieren, arachniden, duizendbeenen en gekorvene diertjes)*, ibid, 1831, in 8.^{vo}, met 24 losse platen. Onder al zijne voortbrengselen is dit werk het meest gezochte en het belangrijkste. LATREILLE heeft het *Magasin encyclopédique*, het *Bulletin de la société philomatique*, de *Annales et mémoires* van het museum der natuurlijke historie met een aantal waarnemingen verrijkt; hij heeft *Supplémenten* voor de nieuwste uitgaven van BUFFON geleverd, en was de medearbeider van CUVIER, van DEJEAN en van DETERVILLE.

LAUREAU (PETRUS), in *Auxois* in 1748 geboren, kwam te *Parijs* zijne studiën voortzetten, en zijnen smaak voor de letteren, aankweeken. Hij had vóór 1789 den titel van geschiedschrijver van den graaf van *Artois*. Tijdens de nieuwe administrative verdeeling van *Frankrijk*, werd hij door zijne landgenooten tot vice-president van het *Yonne-dep.*^t verkozen, alwaar hij zich de standvastige verdediger toonde van orde en vrijheid. Na den afloop der zittingen, haastte hij zich, om zich weder naar zijn dep.^t te begeven, alwaar hij het geluk had, van aan al de vervolgingen te ontsnappen tegen de welgezinden gerigt. Te verstandig om naar publieke ambten te dingen, leefde hij aldaar vergeten en gerust, terwijl hij al het goede stichtte, wat in zijn vermogen stond. Hij bereikte eenen zeer hoogen ouderdom, en overleed den 28 Maart 1845, te *St. André*, bij *Avallon*. Behalve *l'Amérique découverte*, *Autun*, 1782, in 12.^{mo}, eene soort van dichtstuk in proza, een gewrocht zijner jeugd, en thans geheel vergeten, heeft men van hem: 1.^o *Eloge etc. (Lofrede op den koning van Pruissen — FREDERIK II —)*, *Parijs*, 1787, in 8.^{vo}; — 2.^o *Histoire etc. (Geschiedenis van Frankrijk vóór CLOVIS)*, ibid, 1789, in 4.^{to}, of 2 dl.ⁿ, in 12.^{mo}; — 3.^o *Traité etc. (Verhandeling over de verbetering der dier- en plant-geslachten)*, ib. 1802, in 8.^{vo}

LAUTH (THOMAS), hoogleeraar

in de ontleedkunde en physiologie bij de faculteit van *Straatsburg*, in welke stad hij den 19 Augustus 1758 geboren werd, was de zoon van eenen beroemden verloskundige. In 1785 tot hoogleeraar der ontleed- en heekunde bij de universiteit zijner geboorteplaats benoemd, bekleedde hij dezen dubbelen leerstoel met eene begaafdheid, die zijnen roem weldra door geheel *Duitschland* verspreidde, alwaar men vruchteloze pogingen aanwendde, om hem derwaarts te lokken. In 1795 werd hij tot eersten geneesheer van het hospitaal van *Straatsburg* benoemd, en ging voort in die betrekking de achting zijner medeburgers te verdienen. Met uitgebreide kundigheden, vereenigde hij de edelste hoedanigheden, en overleed, algemeen betreurd, den 16 September 1826. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Scriptorum latinorum de anevrismatibus collectio*, 1785, in 4.°; — 2.° *Nosologia chirurgica*, *Straatsburg*, 1788, in 8.°; — 3.° *Vie etc.* (*Leven van JOHANN HERMANN*), ib. 1802, in 8.°; — 4.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der ontleedkunde*), tot op HARVEY, 1815, in 4.° 1.° deel.

LVALETTE (MARIA CHAMANS, graaf DE), in 1769 te *Parijs* geboren, was een der laatste verdedigers van LODEWIJK XVI, op den 10 Augustus 1792. Kort daarna als vrijwilliger aan het *Alpen*-legioen verbonden, diende hij aan den *Rijn*, in de *Vendée*

en in *Italië*. Bij den slag van *Arcole*, werd hij tot kapitein bevorderd, en werd adjudant van den generaal BONAPARTE, die hem met verscheiden zendingen belastte, waarvan hij zich op eene wijze kweet, die het in hem gestelde vertrouwen al meer en meer regtvaardigde. Hij vergezelde den grooten veldheer op deszelfs togt naar *Egypte*, en streed aan zijne zijde bij de pyramiden, op den berg *Thabor* en te *St. Jean d'Acree*. Na den 18 Brumaire, waartoe hij had bijgedragen, werd hij commissaris en daarna algemeen directeur der posterijen, met den titel van staatsraad. In 1814 verloor hij die betrekking, maar werd in dezelve hersteld, bij de terugkomst van NAPOLEON van het eiland *Elba*, welke men hem beschuldigt te hebben voorbereid. In de ordonnantie van den 24 Julij begrepen, werd hij in hechtenis genomen en voor het hof van assises van het *Seine*-dep.^t gevoerd, dat hem den 21 November ten dood veroordeelde. Daags vóór dat de executie zou plaats hebben, begeeft Mevr. DE LVALETTE zich naar de gevangenis, en, na aldaar hare kleeding met die van haren echtgenoot verwisseld te hebben, gelukte het haar hem te doen ontsnappen. Hij vlugtte naar *België* en bereikte *Beijeren*, alwaar hij bij zijnen bloedverwant EUGENIUS DE BEAUHARNAIS verbleef, tot dat in 1822 genade-brieven van LODEWIJK XVIII, hem de poorten van *Frankrijk* weder

openden. Bij het eerste berigt zijner ontsnapping, had deze vorst gezegd: *Meur. DE LAVALLETTE is de eenige die haren pligt heeft gedaan.* De terugkomst van LAVALETTE was niet in staat om aan zijne vrouw het gebruik harer geestvermogens terugtegeven, welke zij sedert zijn vertrek verloren had. Hij leefde vergeten te *Parijs*, of op een naburig landgoed, en overleed in de eerste dagen van Maart 1830; hij liet *Mémoires* na, die in 1831, in 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo} gedrukt zijn. Men vindt er belangrijke bijzonderheden in over zijne ontsnapping uit de conciergerie

LAVALLIÈRE. — Zie VALLIÈRE -*Wbk.*-

LAYA (JOANNES LODEWIJK), een achtenswaardige letterkundige, te *Parijs*, den 4 Decb. 1761, uit eene oorspronkelijk Spaansche familie geboren, was de bloedverwant van Mevr. DUFRESNOY (zie dat Art. -*Wbk.*-), wier eerste schreden in de dichtelijke loopbaan hij bestuurde. Eenige omstandigheds-geschriften, en nauwkeurige doch koele verzen hadden hem onder de menigte niet kunnen onderscheiden, toen een tooneelstuk *l'Ami des lois* (*de Vriend der wetten*), een werk, waarin nog meer moed dan talent doorstraalde, zijn naam eensklaps aan *Frankrijk* kwam bekend maken. Dit stuk, voor de eerste maal uitgevoerd den 2 Januarij 1793, te midden der debatten van het proces van den ongelukkigigen LODEWIJK XVI,

verwekte eene ontzettende geestdrift. Het Gemeente-bestuur (*la Commune*) liet den 12 Januarij geschut planten, ten einde er de voorstelling van te beletten. Maar de Conventie vernietigde het besluit van het Gemeente-bestuur, en de acteurs konden hetzelfde spelen voor twee duizend aanschouwers in eene zaal, die door dertig duizend bajonetten omringd werd. Toen de generaal SANTERRE zich op het tooneel vertoondé, om het volk aantespreken, werd hij met uitjouwingen overluden. Onder het derde bedrijf, riep een der aanschouwers uit: *Laat ons de Jakobijnen in hunne roofnesten gaan toemetselen*, en het publiek juichte zulks toe. Van deze omstandigheid onderrigt, liet de koning den schrijver verzoeken, hem met zijn werk bekend te willen maken, en LAYA zond het den vorst in de gevangenis. *Marseille* had eene deputatie aan den schrijver van den *Ami des lois* gezonden; deze hulde, door de sectiën goedgestemd, deed hem in de gevangenis werpen, waarin hij vijftien maanden verbleef. LAYA had het geluk aan het schavot te ontsnappen, en kwam den 9 Thermidor weder te voorschijn. Hij ontwierp het *verslag*, volgens de bij ROBESPIERRE gevonden papieren, hetwelk COURTOIS, na hetzelfde gewijzigd te hebben, in de conventie voorlas, en leende in verschillende omstandigheden zijne pen aan dien afgevaardigde. Onder het consulaire bestuur, dong hij naar den post van onder-prefekt van

Fontainebleau, maar kon denzelfden niet bekomen, *wijl hij de letteren beoefend en treurspelen vervaardigd had*. Later vergezeldde hij den heer ALEXANDER DE LA ROCHEFOUCAULT, afgezant te *Dresden*. Plaatsvervanger van SAINT-ANGE (zie dat Art. -*Wbk.*-) in het *Collegie van Karel den Grooten*, werd hij geroepen om DELILLE optevolgen in den leerstoel der dichtkunst bij de faculteit van letteren. Den 6 Augustus 1817 verving hij CHOISEUL-GOUFFIER (zie dat Art. -*Wbk.*-) bij de Fransche akademie. LAYA overleed in Augustus 1833. Behalve eenige weinig belangrijke losse stukjes, heeft men van hem: 1.° *Essais etc. (Proeven van twee vrienden)*, met LEGOUVÉ, *Parijs*, 1786, in 18.^{mo}; — 2.° *Jean Calas*, een treurspel, 1791, in 8.^{vo}; — 3.° *Les dangers etc. (De gevaren der inbeelding)*, *Parijs*, 1790, in 8.^{vo} Dit tooneelstukje, waarin de schrijver het vooroordeel der onteerende straffen aanrandt, genoot veel bijval; — 4.° *l'Ami etc. (De vriend der wetten)*, blijspel in 5 bedrijven en in verzen, ib. 1822, in 8.^{vo} (zie boven); — 5.° *Les derniers etc. (De laatste oogenblikken der voorzitter DE TOURVEL)*, heldendicht, 5.^e uitg. 1799, in 8.^{vo}; — 6.° *Epître etc. (Brief aan eenen jeugdigen landbouwer, kortelings tot afgevaardigde verkozen)*, 1799, en 1818, in 8.^{vo}, waarvan het doel is om te bewijzen, dat de halfgeleerdheid, in alle kunsten zoo gevaarlijk, zulks vooral in de wetgeving

is, en dat het eenvoudig gezond verstand in dezelve te verkiezen is boven schijnbekwaamheid; — 7.° *Eusèbe*, heldendicht, *Parijs*, 1807, in 8.^{vo}; herdrukt onder dezen titel: *Lettre etc. (Brief van EUSEBIUS aan zijnen vriend)*, ib. 1815, in 8.^{vo}; — 8.° *Falkland of het geweten*, tooneelspel in 5 bedrijven in proza, in 1799 ten tooneele gevoerd, ib. 1821, in 8.^{vo} Verder heeft hij aan verscheiden letterkundige ondernemingen medegewerkt of er bijdragen toe geleverd.

LECHEVALIER (JOANNES BAPTISTA), te *Trely* (Fr. *Kanaaldep.*) in 1752 geboren, is een der geleerden, welke CHOISEUL-GOUFFIER naar *Konstantinopel* vergezelden, en door hunne werkzaamheden bijdroegen tot de verzameling der bouwstoffen van zijn heerlijk werk over *Griekenland*. Het is aan hem, dat men in het bijzonder de ontdekking te danken heeft der graven van AJAX, van ACHILLES en van PROTÉSILAS. In 1788 in *Frankrijk* teruggekeerd, verwijderde hij zich weldra weder uit een land, alwaar elke dag nieuwe gevaren aanvoerde, en na *Duitschland* en de Noordsche Staten bezocht te hebben, kwam hij te *Londen*, alwaar hij gedurende eenigen tijd letterkundige lessen gaf. Na den 9 Thermidor, waagde hij het te *Parijs* terugte komen, alwaar hij door TALLEYRAND, toenmaals minister van buitenlandsche zaken, welwillend werd ontvangen, en

die hem eene aanstelling in zijne bureaux gaf. Den 18 Fructidor haastte hij zich, eene zending naar *Spanje* aantenemen, welke hem de gelegenheid verschafte, de voornaamste steden van het Schier-eiland te bezoeken. In *Frankrijk* teruggekeerd, gaf hij er in 1799, de 1.^e uitgave zijner *Reis naar Troade* in het licht, waarvan hij reeds fragmenten in Duitse en Engelsche tijdschriften had geplaatst. Hij werd daarop aan MÉCHAIN (zie dat Art. *Wbk.*-) toegevoegd, die belast was met het opmeten van den Meridiaan tusschen *Rhodes* en *Barcelona*; en na den dood van dien sterrekundige, zette hij zijne reizen voort door *Europa*, en bezocht *Italië* en *Sicilië*. In 1815, tot opziener der bibliotheek van de *H. Genoeva* benoemd, besteedde hij zijne overige levensdagen, aan de rangschikking der door hem verzamelde bouwstoffen, en overleed te *Parijs*, den 2 Julij 1836. Men heeft van hem: 1.^o *Voyage etc. (Reize in Troas)*, 3.^e uitgave, 1802, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, en atlas in 4.^{to} Deze uitgave, welke de vorige verre overtreft, bevat niet slechts de ontledende geschiedenis van het tooneel van den *Ilias*, maar die der plaatsen, welke HOMERUS in zijne *Odyssea* beschrijft. Het 3.^e dl. bevat een naauwkeurig verslag van den geleerden Engelschman MORRITT, welke later in *Troas*, de door LECHEVALIER voorgedragen bijzonderheden ging onderzoeken; — 2.^o *Voyage etc. (Reis naar de Zee van Marmora en de Zwarte Zee)*, 1800, 2 dl.ⁿ,

in 8.^{vo} Een aantal oudheidkundige vraagstukken zijn door LECHEVALIER opgelost, aan wien deze beide werken, eene aanzienlijke plaats onder de reizigers en oudheidkundigen aanwijzen. Dezelve gaan met zeer gezochte plans en kaarten vergezeld.

* LEDEBUR-WICHELN (FREDERIK CLEMENS JOZEF EGON MARIA ANTON, vrijheer von), bisschop van *Paderborn*, den 22 October 1770 in den huize *Düsse* bij *Ostinghausen* in den kreits *Soest* geboren. Hij was onder vier kinderen de tweede geborene en verloor reeds vroegtijdig zijnen vader. De moeder, eene geborene baronnesse von WENDT, zond de beide oudste zonen in 1779 tot haren broeder, den Domproost en Wijbisschop von WENDT, naar *Hildesheim*, om aldaar het gymnasium te bezoeken. Na zijne volbragte studiën aldaar, betrok FREDERIK CLEMENS de hoogeschool van *Bonn*, waar hij de inwijding der door den keurvorst-aartsbisschop MAXIMILIAAN FRANZ gestichte universiteit bijwoonde, bezocht daarop de seminariën te *Mainz* en *Paderborn*, en aanvaardde in den ouderdom van 25 jaren, en na de subdiakonaatswijding te hebben ontvangen, de hem verleende prebende aan het Domstift te *Hildesheim*. In stille afzondering, maakte hij zich alhier door menschlievende weldadigheid zeer bemind, waarom hem de vorst-bisschop FRANZ EGON, vrijheer von FÜRSTENBERG, tot zijnen hofmaarschalk benoemde. Kort voor de secu-

larisatie van het stift *ad St. Patroclum* te *Soest*, bekwam hij ook nog de aldaar openstaande proostdij. Door Paus LEO XII hiertoe uitdrukkelijk opgeroepen, belastte hij zich in 1825, met het door den dood van zijnen oom, den wijbisschop WENDT, openstaande generaal-vikariaat van *Hildesheim*. De eigenhandige brief des Pauses van den 22 April 1825 legde van hem de eervolle getuigenis af: » *Fide in ecclesiam, religionis zelo, prudentia pacisque studio praestare.*” Op den feestdag van den H. MARTINUS (11 November) 1825 volgde zijne verkiezing tot bisschop van *Paderborn*, en hij nam den herdersstaf op, in de troostvolle overtuiging van nog in de laatste jaren zijns levens der Kerk en zijn vaderland nuttige diensten te kunnen bewijzen, en in de nabijheid zijner geliefde bloedverwanten te mogen verwijlen. Eerst op den 28 October 1826 volgde zijne consecratie. In de hoedanigheid van Pauselijken executor, der voor het koninkrijk *Hanover* uitgevaardigde omschrijvings bulle » *Impensa Rom. Pon.*” installeerde LEDEBUR in den zomer 1828, het Domkappittel te *Hildesheim*, hetwelk hem bij de, in Aug. deszelfden jaars plaats hebbende bisschopsverkiezing, tot bisschop van *Hildesheim* verkoos. Doch op den uitgedrukten wensch van koning FREDERIK WILLEM III, gaf hij aan die eervolle roepstem geen gehoor, ofschoon hij

gedurende zijn geheele leven, de innigste deelneming openbaarde voor alles, wat het diocees van *Hildesheim* betrof. Den 15 October 1840 woonde hij de huldiging bij van den thans regerende koning van *Pruisen*, FREDERIK WILLEM IV, en had de eer, als oudste der tot dit feest in *Berlijn* bijeen gekomen Catholijke bisschoppen, de plegtige toespraak aan den koning te houden, van welke taak hij zich met indrukwekkende waardigheid kweet. Hij overleed den 30 Augustus 1841, en legde ook in zijne uiterste wilsbepaling zijne verhevene weldadigheid aan den dag. Ongeveinsde vroomheid, een onwrikbaar vasthouden aan de goddelijke instellingen der Catholijke Kerk, warme verkleefdheid aan het koninklijke huis, en in zijnen omgang zonder aanmatiging, ootmoedig en vriendelijk. — Ziedaar de hoofdtrekken van zijn beminneenswaardig karakter.

* LEE (CHARLES), generaal, in dienst der vereenigde Noord-Amerikaansche Staten, in het graafschap *Chester* in *Engeland* geboren, was de zoon eens officiers, en van zijn 11.^e jaar af met dezelfde waardigheid bekleed. Te huis leerde hij de Grieksche en Latijnsche, op zijne reizen de Italiaansche, Spaansche, Hoogduitsche en Fransche talen, en koos de taktiek tot zijne lievelingsstudie. Hij diende eerst in *Amerika*, sedert 1762 in *Portugal*,

na de herstelling van den vrede, in *Polen*, begaf zich in 1773 naar *New-York*, en trad in 1775 als generaal-majoor in dienst van het congres te *Philadelphia*. WASHINGTON zond hem in 1776 naar *New-York*, om den Engelschen aldaar en in den omtrek het land te beletten. De gestrengheid, waarmede hij jegens diegene, welke het met *Engeland* hielden, te werk ging, verwekte veel gemor. Als generaal over het leger in de zuidelijke provinciën, verdedigde hij *Sullivans Island* tegen sir HENRY CLINTON, kwam *Georgië* te hulp, moest op bevel van het congres, den generaal WASHINGTON, in October in *Yorkisland* bijstaan, en redde hem werkelijk uit eenen neteligen toestand. Van den 13 December 1776 af werd hem het geluk ongunstig. Hij werd door de Engelschen gevangen genomen, en eerst na de nederlaag van den generaal BOURGOYNE, te *Saratoga*, weder in vrijheid gesteld. Het gevecht van *Monmouth*, 28 Junij 1778, eindigde zijne militaire loopbaan. Hij werd beschuldigd, dat hij niet volgens de hem gegevene bevelen, den vijand aangetast had, op eene vernederende wijze teruggetrokken was, en oneerbiedige brieven aan zijnen bevelhebber, den generaal WASHINGTON, had geschreven. De over hem gehouden krijgsraad verklaarde hem schuldig, en suspendeerde hem voor twaalf maanden van het commando. Dit vonnis werd door het congres bekrachtigd. LEE begaf

zich naar zijn landgoed in *Virgië*, verkocht het echter weldra, ging naar *Baltimore*, van daar naar *Philadelphia*, en overleed den 2 October 1782. *Amerika* heeft aan dezen man veel te danken. Hij schijnt het eerst op het denkbeeld te zijn gekomen, dat *Amerika* zich onafhankelijk moest verklaren. Eenigen tijd voor zijnen dood vervaardigde hij voor zich zelven het volgende grafschrift: » Door de dwaling medegesleept, tot het ongeluk geboren, door het congres misleid, verachtelijk in de oogen mijns vaderlands gemaakt, drukt mij rampspoed ter aarde neder; te vergeefs zocht ik naar vrienden, wat blijft mij over te hopen? Alles, wijl ik mij zelven, over mij zelven genoeg ben.»

* LEECHWATER (JAN ADRIAANSZ), een beroemde Nederlandsche werktuig- en waterbouwkundige, in 1575 te *Rijp* in *Noord-Holland* geboren, heeft zich, behalve door de droogmaking van verscheiden meren en plassen, vooral bekend gemaakt als eerste ontwerper van de droogmaking van het *Haarlemmermeer*, waarover hij zijn bekende *Haarlemmer-meer-boek* heeft nagelaten, waarin hij zich ingenieur en molenmaker van *de Rijp* noemt; dit werk door deskundigen met vrucht geraadpleegd, heeft ook nog in onzen tijd gediend bij de vernieuwing en aanvankelijke uitvoering van genoemd plan van droogmaking; en ter vereering van den eersten ontwerper van hetzelfde, heeft

men aan het voornaamste werktuig, ter waterontlasting bij hetzelfde aangewend, den naam van *Leeghwater* gegeven. Hij was vooral ook werkzaam bij het droogmaken van de *Beemster* in *Noord-Holland*, welk groot werk hij in 1612 mede ten einde bragt. In 1626 diende hij, volgens zijn eigen verhaal, als landmeter in *Holstein* op de *Regger-* en *Barmmerzee*, in 1634 was hij als *ingenieur en landmeter* in *Oostland* bij de dijkagie van *Butsloot*. In 1640 gaf hij zijn ontwerp tot droogmaking van het *Haarlemmeer* in het licht, waarvan in korten tijd verscheiden uitgaven verschenen. Ook buiten 's lands begeerde men alom zijne dienst, zoodra het om het droogmaken van meren, plassen en moerassen te doen was, waardoor hij tevens in de gelegenheid kwam om een gedeelte van *Frankrijk*, *Engeland*, *Duitschland* en *België* te bereizen, en rijk in ondervinding te worden. Behalve in de waterbouwkunde, was hij ook zeer ervaren in het maken van molens, sluizen en het aanleggen van dijken enz. Volgens zijn eigen verhaal heeft hij in persoon medegemeteld aan het stadhuis te *Amsterdam* en aan den toren der nieuwe kerk aldaar, terwijl hij de vervaardiger was der speelwerken op de *Wester- en Zuiderkerktorens* der hoofdstad; de tijd en de plaats van *LEEGHWATER'S* overlijden zijn niet juist bekend.

in 1753 te *Dordrecht* geboren, en den 6 April 1825 te *Delfthaven* overleden, was een beroemd kunstschilder, vooral in bloem- en fruitstukken, die hij gewoonlijk naar de natuur en zeer uitvoerig schilderde. Hij oefende eerst zijne kunst uit in zijne geboortestad, bij *JAN ARENDS*, en later bij *DIRK KUYPERS* en *JORIS PORSSEN*. Daarop zette hij zijne oefeningen gedurende drie jaren te *Parijs* voort, welke stad hij in 1787 en in 1808 andermaal bezocht. Met de behandeling van het penseel vereenigde hij den kunsthandel, en bestuurde verscheiden belangrijke kunstverkoopingen.

LEGENTIL DE LA GALAISIÈRE (*WILLEM JOZEF HYACINTHUS JOANNES BAPTISTA*), een sterrekundige en reiziger, te *Contances*, den 12 September 1725 geboren. Hij was voor den geestelijken staat bestemd; doch na de lessen van *DELISLE* te hebben bijgewoond, werd hij met geestdrift voor de sterrekunde bezielde, in welke wetenschap hij, onder de leiding van *CASSINI*, de grootste vorderingen maakte. In 1755 in de akademie opgenomen, droeg hij in dezelve verscheiden geleerde *Verhandelingen* voor. Hij behoorde tot de sterrekundigen, die den gang van *Venus* voorbij de zonnenschijf gingen waarnemen. Voor *Pondicheri* bestemd, liet het slechte weder hem niet toe voor deze stad aantekomen, dan op den oogenblik, waarop dezelve juist in de magt der Engelsen was

* LEEN (WILLEM VAN DER),

gevallen. Het was in volle zee, dat hij, den 6 Junij 1761, *Venus* de zonneschijf zag voorbijgaan. Daar er den 3 Junij 1769 een nieuwe voorbijgang van *Venus* moest plaats hebben, besloot hij tot dat tijdstip in *Indië* te blijven. Bij herhaling echter bezocht hij de eilanden *Ile de France*, *Bourbon*, *Rodriguez*, *Madagascar*, de *Philippijnsche eilanden*, en de kust van *Coromandel*. In Augustus 1766 begaf hij zich naar *Manilla*, daarna ging hij naar *Pondicheri*, en maakte er zijne toebereidselen, om den voorbijgang van *Venus* waartenemen, maar op dien dag werd de lucht nevelachtig, en de voorbijgang had plaats zonder dat men denzelven kon waarnemen: dezelfde teleurstelling ondervonden ook de Engelschen te *Madras*; maar twee zijner vrienden, welke hij te *Manilla* had gelaten, alwaar hij eerst plan had gehad zijne waarnemingen te maken, waren gelukkiger. LEGENTIL zag in 1771 *Frankrijk* weder, alwaar hem andere onaangenaamheden wachtten. Zijne erfgenamen, die hem dood waanden, hadden zijne goederen verdeeld; het gelukte hem dezelve terugtebekomen; maar zijn procureur, een *Neder-Normandijner*, werd bestolen op den oogenblik dat hij hem rekening en verantwoording zou doen. LEGENTIL pleitte, verloor zijn proces, en werd tot de kosten veroordeeld. Hij zocht troost in de studie, hield zich bezig met de zamenstelling zijner reisbeschrijving, en leverde der akademie een aantal *Ver-*

handelingen. LEGENTIL is den 22 October 1792 te *Parijs* overleden. Men heeft van hem: 1.^o *Mémoire etc.* (*Verhandeling over den gang van Venus voorbij de zon*), met TREBUCHET, in het *Journal des savants* van Maart 1760; — 2.^o *Voyage etc.* (*Reis in de Indische zeeën bij gelegenheid van den voorbijgang van Venus voor de zonneschijf*), *Parijs*, 1779—1781, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to}, met pl.ⁿ, kaarten en plans; *ibid*, *Heidelberg*, 1782, 8 dl.ⁿ in 8.^{vo}, met pl.ⁿ Men vindt in dit werk hoogstbelangrijke bijzonderheden betreffende de Indische zeeën, en vooral wat de *Indus* betreft. Het is aan hem dat men de kennis van hunnen dierenriem en van de sterrekunde hunner Braminen te danken heeft, welke, volgens hem, zeer veel overeenkomt met die der oude Chaldeërs. Het was niet zonder moeite, dat hij van de Braminen de tafels kon bekomen, welke hun dienen bij de berekening der verduisteringen, en van hen de wijze te leeren, om er gebruik van te maken. Hij ontdekte, dat het verbazend aantal jaren, welk de Chaldeërs aan elk tijdperk der wereld gaven, slechts eene bijeenvoeging der omwentelingen van den evenaar is, en dat de vier *iougams*, of tijdperken der wereld, waarvan de Braminen met zoo veel ophef spreken, slechts astronomische tijdperken van de beweging der sterren in de lengte zijn, welke men tot in het oneindige kan veranderen en doen opklimmen. De reis van LEGENTIL is verkort, en

met andere reisverhalen in het Hoogduitsch vertaald, *Hamburg*, 1780—82, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo} J. D. CASSINI heeft de *Lofrede* van LEGENTIL in het licht gegeven, *Parijs*, 1810, in 8.^{vo}

* LEHNEN (JAKOB), in 1803 te *Hinterweilen*, in het Pruisische regeringsdistrikt *Trier*, geboren, was bij zijne geboorte een gezond kind van gewone grootte, groeide echter slechts tot in zijn vierde jaar, van welk tijdstip af zijn ligchaam, voor het overige regelmatig geëvenredigd, bij eene grootte van 3 voet 2 duim bleef staan. Of, en in hoeverre deze zijne uitwendige gestalte op de keuze van zijn beroep invloed heeft uitgeoefend, is niet bekend; in alle geval werd zijne bestemming tot schilder, door het uitstekendst talent begunstigd. Zeventien jaren oud zijnde, bezocht LEHNEN het gymnasium te *Coblenz*, en hier was het, dat de teekenmeester en schilder *Zick* aldaar des jongelings kunstliefde opwekte, en hem tot het aanleeren der eerste beginselen der schilderkunst, de noodige aanleiding gaf. De onbelemmerd voortgaande ontwikkeling bragt het aangeboren talent weldra in bloei en reeds in zijn 22.^e jaar kon LEHNEN in *Dusseldorp* als zelfstandige kunstenaar optreden. Hij koos als onderwerp zijner kunst voornamelijk het *stil leven*, waarin hij alle elementen der schilderkunst, met eene zeldzame getrouwheid, in den kleinsten maatstaf wist te vereenigen;

zijne vruchtstukken, en afbeeldingen van dood wild worden voornamelijk op prijs gesteld. — Bijna alle groote galerijën van *Duitschland* kunnen stukken van LEHNEN aanwijzen, de consul WAGNER in *Berlijn* bezit verscheiden zijner beste schilderijen. Maar ook buiten *Duitschland* worden zijne voortbrengselen zeer gezocht, en buitengemeen duur betaald en zijne *aquarella's* versieren verscheiden Album's. Door zijn langdurig verblijf te *Dusseldorp*, en als oudste lid der akademie aldaar, was LEHNEN volkomen burger der stad, en voor de inwoners zelfs was zijne buitengewoon kleine gestalte niet meer inhetoogvallend. Gebeurde het soms, dat kinderen op straat hem voor hunnen gelijke hielden en hem zonder erg tot het spel uitnoodigden, dan ontzag zich het luimige mannetje niet, met hen mede te doen. Slechts de lastige nieuwsgierigheid van vreemdelingen, vooral van Engelschen, waarvan hij dikwerf op reis te lijden had, ergerde hem. Het berigt van zijn overlijden, den 25 September 1847 te *Coblenz*, werwaarts hij eene vacantie-reis had gemaakt, voorgevallen, bragt eene groote verslagenheid te weeg in den geheelen kring zijner kunstgenooten, en talrijke *Dusseldorper*-vrienden. Aan zijne nagedachtenis werd door het kunstgenootschap aldaar een Album toegewijd.

LEHOC (LODEWIJK GREGORIUS), de zoon van LODEWIJK PETRUS

(zie *Hoc -Wbk.*), werd in 1743 te *Parijs* geboren. In 1778 door **LODEWIJK XVI** tot algemeen commissaris der marine ter uitwisseling der krijgsgevangenen benoemd, werd het uitwisselingsverdrag, hetwelk hij ontwierp, als een meesterstuk in dat vak beschouwd. Hij volgde den graaf **CHOISEUL-GOUFFIER** naar *Konstantinopel*, met den titel van eersten legatie-secretaris, en ging met **DELILLE** de bouwvallen van *Athene* bezoeken (zie **CHOISEUL-GOUFFIER** en **DELILLE -Wbk.**). In 1787 door **DE CALONNE** teruggeroepen, ten einde deel te nemen aan de voorbereidende werkzaamheden van de vergadering der notabelen, werd hij vervolgens gedurende de jaren 1788 en 1789 rentmeester van den hertog van *Orléans*. Tot voorzitter zijner afdeeling, en chef van een der bataillons der nationale garde verkozen, werd hij, na de reis van *Varennes*, door de constituerende vergadering, met het opzigt over den jongen dauphin belast: hij kweet zich van die taak, als een man, die er het geheele gewigt van gevoelde, en door de uitbreidheid zijner kundigheden en de bevalligheid van zijnen geest, gelukte het hem een weinig troost aan de koninklijke familie te verschaffen. **LODEWIJK XVI**, voor eenen oogenblik aan de vrijheid teruggegeven, benoemde hem tot zijnen minister te *Hamburg*. In 1793 door de conventie teruggeroepen, werd hij in den kerker geworpen, wyl hij aan den koning raadgevingen had medegedeeld, in

eene memorie, welke in de beruchte ijzeren kas werd gevonden: maar in de gevangenis vergeten, bekwam hij na den 9 Thermidor de vrijheid weder. In 1795 benoemde het directorium hem tot buitengewoon gezant in *Zweden*; en hij bekleedde dien post tot op den 18 Brumaire. Sedert dien tijd leefde hij vreedzaam op een landgoed eenige mijlen van *Parijs* verwijderd, en werd lid en daarna voorzitter van den algemeenen raad van het *Oise*-dep.^t In zijne vrije oogenblikken legde hij zich toe op de beoefening der letteren, en in 1807 liet hij een treurspel ten tooneele voeren, *Pyrrhus* genaamd, dat eene eervolle vermelding van den Jury der tienjarige prijzen heeft bekomen; maar de zinspelingen, die uit het onderwerp konden worden gemaakt, wyl er een wettige prins in optreedt, die zijne kroon komt terugvorderen, deden er de verdere voorstellingen van verbieden. **LEHOC** is den 15 October 1810 te *Parijs* aan eene borstziekte overleden; hij had *Vertelsels* uit het Engelsch en honderd *Klinkdichten* van **PETRARCHA** in het Fransch vertaald; en twee opera's en de *Lofrede* van den kanselier **DE L'HÔPITAL** zamengesteld.

LELIEVRE (**CLAUDIUS HUGO**), een beroemde delfstofkundige, te *Parijs* den 28 Junij 1762 geboren, legde zich in zijne jeugd, te *Straatsburg* op de beoefening der geneeskunde toe, welke wetenschap hij echter

weldra liet varèn , om zich op de bergstofkunde toeteleggen. Kweekeling van de eerste school der mijnen zijnde (zie SAGE-B. G. -*Wbk.*-), werd hij er tot ingenieur, in 1790 tot inspecteur, en later tot algemeen inspecteur van benoemd. In 1810 naar het eiland *Elba* gezonden, om er de ijzermijnen te onderzoeken, ontdekte hij er eene nieuwe zelfstandigheid door de Duitsche delfstofkundigen *Lievrite* genoemd. Van deze zending teruggekeerd, koos hij zijn verblijf in de nabijheid van *Sèvres*, om aldaar zijne werkzaamheden voortzetten, en behield daarbij den titel van vice-president van den raad der mijnwerken, en overleed te *Parijs* den 18 October 1835. Men heeft aan dezen geleerde de ontdekking te danken van den smaragd in *Frankrijk*, en van verscheiden andere kostbare steeën. Hij was het die het eerste waarnam dat het eoxydeerde ijzer, door eene blaaspijp heet gemaakt, de polariteit aanneemt. *LELIÈVRE* heeft in verschillende verzamelingen in het licht gegeven: *Note etc. (Aanteekening over de groene feldspaat van Siberië, en het bestaan der potasch in dien steen)*; — 2.^o *Mémoire etc. (Verhandeling over den lepidolit)*; — 3.^o *Description etc. (Beschrijving en ontleding van het met arsenikzout verbonden koper)* enz.

* *LEMANS* (*MOZES*), een beroemde Israëlitische taalgeleerde, den 5 November 1785 te *Naarden* geboren; genoot het eerste

onderwijs van zijnen vader en van eenen *DAVID HAAGE*. *BENJAMIN COHEN JACBZ.* onderwees hem in het Latijn, *LITWAK* in de wiskunde, de hoogleeraar *J. DE GELDER* voerde dit onderwijs hooger op, vooral in de differentiaal- en integraal rekening, terwijl eigene oefening het overige aanvulde. Taalgeleerdheid vooral werd den vijftigen jongeling meer en meer eigen. Ofschoon het Hebreeuwsch, Chaldeeuwisch, Syrisch en Arabisch steeds de voorwerpen zijner hoofdstudie waren, werd hij echter ook volkomen bekend met het Neder- en Hoogduitsch, Engelsch, Fransch, Italiaansch en Spaansch. In 1800 en 1801 gaf hij onderwijs te *Noordwolde*, doch kwam in het volgende jaar reeds weder te *Amsterdam*, alwaar zijne ouders zich in 1792 met ter woon gevestigd hadden, terug. Van dat tijdstip af wijdde hij zich bepaaldelijk aan het onderwijs toe, en verkreeg achtereenvolgend akten van algemeene toelating, als huisonderwijzer, bij de plaatselijke schoolcommissie van *Amsterdam*, en als schoolonderwijzer in 1809 van den derden, in 1812 van den tweeden, en in 1819 van den eersten rang, bij de provinciale commissie van onderwijs in *Noord-Holland*. In 1810 werd *LEMANS*, door het toenmaals gevestigd Israëlitisch opper-consistorie als godsdienstig onderwijzer toegelaten, en in December 1818 werd hem door de godsdienstige Israëlitische school-commissie een voorloopig bewijs, als onderwijzer van den

hoogsten rang uitgereikt, en hij tot hoofd-onderwijzer der Israëlitische armenschool aangesteld. In den volsten zin des woords beantwoordde hij aan deze zijne roeping. Een aantal van meer dan 700 kinderen, voor het grootste gedeelte, als het ware, van de straat opgenomen, gewendde hij, door slechts weinige medehelpers ondersteund, in de nieuw gevestigde school weldra aan orde, stilte, oplettendheid en gehoorzaamheid; en deed deze onbeschaafde aan allerlei ondeugden overgegeven jeugd spoedig bewijzen geven van vorderingen in de noodzakelijkste wetenschappen, terwijl hij haar tevens leerde bescheiden zijn, en haar hart voor de deugd opende. Intusschen ging zulk eene inspanning de ligchaamskrachten van den verdienstelijken armen-onderwijzer verre te boven, zoodat zijne gezondheid er merkelijk door werd ondermijnd. Den 26 April 1828 legde LEMANS te *Leyden* het candidaats-examen af in de wiskunde, natuurlijke wijsbegeerte en natuurkunde, en verkreeg op den 27 Mei daaropvolgende de vereerende aanstelling tot onderwijzer in de wiskunde, aan het gymnasium te *Amsterdam*, ten gevolge waarvan hij zijne betrekking bij de armenschool nederlegde. Ruim 4 jaren slechts mogt LEMANS in eenen kring werkzaam zijn, waarin hij de goedkeuring van bestuurders, de achting van zijne medeonderwijzers en den leergierigen ijver van zijne jeugdige leerlingen genoot. Na eene ziekte van 13 dagen, overleed

hij den 17 October 1832, aan de gevolgen eener bloedstorting. Als lid van onderscheiden geleerde en wetenschappelijke genootschappen, was hij in dezelve zeer werkzaam, en behaalde in dat van *Tot nut en beschaving* in 1813 den gouden eerepenning voor zijne bekroonde prijsverhandeling over de *adjectiva* en *adverbia*. Tot zijne overige werken behooren voornamelijk: 1.° *Rudimenta der Hebreuwsche taal*, 1821; — 2.° *Vertaling in het Nederduitsch der Gebeden der Israëliten*, 1825; — 3.° *Hebreuwsch-Nederduitsch woordenboek*, door hem gezamenlijk met S. J. MULDER van 1829 tot 1831 bewerkt. De hoofdcommissie tot de zaken der Israëliten stelde dit werk zoo zeer op prijs, dat op hare voordragt, in Augustus 1831, van wege de regering aan LEMANS een groote zilveren eerepenning daarvoor werd uitgereikt. LEMANS stond zeer in achting bij den hoogleeraar VAN DER PALM (zie dat Art.) met wien hij geleerde briefwisseling hield, en bij den hoogleeraar VAN SWINDEN (zie dat Art. *Wbk.*), wiens nagedachtenis hij in 1823 met eene *Lijkrede* vereerde.

LEMERCIER (NEPOMUCENUS LODEWIJK), een tooneeldichter, die zich niet minder door zijn edel karakter, dan door zijn origineel talent onderscheidde, was de zoon van den secretaris der commandementen van Mevr. de prinses DE LAMBALLE; hij had tot pete-tante die schoone en ongelukkige prinses DE LAMBALLE,

een der eerste en onschuldigste slagtoffers der Fransche omwenteling. Het was op een bevel der koningin MARIA ANTOINETTE, dat in 1787 zijn treurspel *Mélagre* ten tooneele werd gevoerd, hetwelk hij strenger beoordeelde dan het publiek, en dat hij niet heeft doen drukken. Moediglijk vatte hij nieuwe studiën aan. De Fransche omwenteling verschafte aan deze jonge en vurige ziel nieuwe onderwerpen ter overweging; hij hoorde de schitterende redenaars der constituerende vergadering: hij was, stom van verschrikking, bij de bloedige worstelingen der conventie tegenwoordig, en toen er vreedzamer tijden schenen optedagen, protesteerde hij tegen de misdaden, waarvan hij getuigen was geweest, door zijn blijspel *le Tartuffe révolutionnaire*, hetwelk het directorium zich haastte met deszelfs schrijver te verbannen. Eindelijk verscheen, in 1797, zijn treurspel *Agamemnon*, waaraan een schitterende bijval ten deel viel, en dat, volgens het oordeel van mannen van smaak, zijn voornaamste titel tot roem is gebleven. In het volgende jaar liet hij *Ophis* ten tooneele voeren, waarvan het onderwerp aan de Egyptische overleveringen is ontleend, en dat groote schoonheden bevat; voor de uitvoering las hij dit stuk aan BONAPARTE voor, die hem op zijnen togt naar *Egypte* wilde medenemen. Het blijspel *Pinto*, in 1800 gespeeld, werd opgemerkt als eene der eerste proeven, met het oogmerk ondernomen, om het dramatisch

stelsel te wijzigen, en daardoor nieuwe uitwerkselen te weeg te brengen. In het volgende jaar bood LEMERCIER den 1.^{en} consul het schoone tafereel aan van *Agar dans le désert* (*Agar in de woestijn*); dat eerst lang daarna ten tooneele werd gevoerd; maar hij weigerde de gratificatie van 10,000 francs, welke BONAPARTE hem voor dit werk wilde doen geven. Ofschoon aan al zijne stukken niet dezelfde bijval was te beurt gevallen, had hij zich echter niet over het publiek te beklagen, dat hem zelfs in zijne ongeregeldheden gespaard had; maar zijn treurspel *Isule et Orovèse*, in 1803 gespeeld, kon niet ten einde gebracht worden. Hij liet hetzelfde echter drukken met eene opdracht aan Mevr. BONAPARTE. In de betrekkingen, waarin hij voortging met den 1.^{en} consul te staan, had hij zijne geheele onafhankelijkheid behouden, en toen het gerucht zich verspreidde dat BONAPARTE zich tot keizer wilde verheffen, deed hij alles wat in zijn vermogen was, om hem daarvan terugtebrengen. Van toen af hielden al zijne betrekkingen op met het hoofd van den staat, en hij zond zijn brevet van het legioen van eer, waarvan hij sedert de oprigting lid was, terug. In 1810 verving hij NAIGEON bij de Fransche akademie. In het volgende jaar begon hij in het atheneum, eenen *leergang van dramatische letterkunde*, die in 1812, 1813 en 1815 voortgezet, in 4 dl.ⁿ, in 8.^{vo} gedrukt is. Dit werk, waarin men met veel geest en

originaliteit, den smaak des schrijvers voor nieuwigheden aantreft, zal altijd nuttiglijk geraadpleegd worden. Hij bragt eenige zijner theoriën in praktijk in zijne treurspelen *Fredégonde*, in 1820, en *Louis IX en Egypte*, in 1821, met eenen schitterenden bijval ten tooneele gevoerd. Beide zijn op het tooneelregister gebleven. Met ter zijdestelling van zijne oppositie tegen het keizerlijk bewind, en eenige losse stukjes van tijd tot tijd in het licht gegeven, was LEMERCIER geheel vreemd aan de staatkunde, gebleven. Bij de omwenteling van 1830, liet hij het zich echter welgevallen, om zich tijdelijk met den post van maire van het 11.^e arrondissement van *Parijs* te belasten, en bood hij zich tweemaal aan als candidaat tot de vertegenwoordiging. Eene dubbele nederlaag deed hem zijne misrekening inzien, en, van het strijdperk afgetreden, waarop hij nooit had behooren te verschijnen, keerde hij weldra tot zijne bezigheden terug. Nadat hij NAPOLEON op *Ste. Helena* ongelukkig had gezien, was zijn haat tegen zijnen ouden vriend langzamerhand verzwakt. Hij was reeds ziek, toen hij vernam dat *Engeland* er in toestemde, om de overblijfselen van den grooten veldheer aan *Frankrijk* terugtegeven, en dat BERTRAND (zie dat Art.) zijnen keizer ging afhalen: » En, zeide hij tot zijne vrouw, indien ik mijnen consul eens ging afhalen.» Hij overleed eenige dagen daarna, den 6 Junij 1840,

en werd bij de akademie door Victor Hugo vervangen, die hem zonder voorbehouding prees. Behalve de zestien *Treurspelen*, waarvan wij de voornaamste reeds genoemd hebben, heeft men hem ook een aantal *Blijspelen* te danken. Onder den titel van *Comédies historiques*, 1828, in 8.^{vo}, heeft hij ver eenigd: *Pinto*, — *Richelieu*, ou *la journée des dupes* en *l'Ostracisme*, ou *la Comédie grecque*. Onder zijne overige voortbrengselen onderscheidt men: *Atlantiade* ou *la Théogonie newtonienne*, — *Moïse*, — *Homère* en *Alexandre*, vier afzonderlijk uitgegeven dichtstukken, maar die, volgens de meening des schrijvers, bestemd zijn, om een enkel werk te vormen, waarin hij zich voorgesteld heeft, de wetenschappen, de wetgeving, de dichtkunst en de krijgskunde, onder de trekken der mannen afteschilderen, wier verhevenheid in die verschillende loopbanen onbetwistbaar is. *La Pankhypocrisiade*, of *het Helsch tooneel der 16.^e eeuw*, 1817, in 8.^{vo} Dit is een wijsgeerig hekel-dicht, niet minder opmerkelijk door zijne gebreken als door zijne schoonheden, en dat, even gelijk het geen model heeft gehad, er welligt ook nimmer toe dienen zal. De dichter voegde er in 1832 vier nieuwe gezangen bij, waardoor het getal tot 20 werd gebragt.

LEMONTÉY (PETRUS EDUARD), een letterkundige, den 14 Januarij 1763 te *Lyon* uit eene achtbare familie van den han-

delstand geboren. Na in zijne geboorteplaats uitmuntende studiën te hebben gemaakt, volgde hij de pleitzaal, en behaalde prijzen bij verscheiden geleerde genootschappen. De bijeenroeping der algemeene staten kwam eenen anderen loop aan zijne denkbeelden geven; hij ondersteunde met eenen goeden uitslag de vorderingen der protestanten van *Lyon*, om tot dezelve eenen afgevaardigde te zenden. Bij de zamenstelling der municipaliteiten, werd hij tot plaatsvervangend procureur der gemeente benoemd, en sprak, bij verschillende gewichtige gelegenheden, in der naam dier groote stad. In 1791 tot afgevaardigde bij de wetgevende vergadering verkozen, schaarde hij zich aan de zijde der constitutionelen, werd lid der diplomatische commissie, president en secretaris der vergadering, welke bediening hij gedurende een gedeelte der zitting uitoefende. Hij verzette zich tegen de wettten op de uitwijking, en het gelukte hem er de geleerden, de kunstenaars en reizigers van te doen uitzonderen. In zijne hoedanigheid van secretaris, verplicht om de *dépêches* aan de vergadering voortelesen, kon hij zijne tranen niet bedwingen, bij het verslag der moordtooneelen van *Avignon*, en was genoodzaakt de tribune te verlaten. Hij presideerde de vergadering, toen op den 8 October 1791 *LODEWIJK XVI* in dezelve verscheen: er was juist besloten dat er op de redevoering van den vorst niet dan

schriftelijk zou geantwoord worden, zoodat de president, den hiervan niet verwittigden en verbaasden koning, niet anders dan dit drooge antwoord kon geven: *Sire, de Nationale Vergadering, zal omtrent de voorstellen, welke gij haar zoo even hebt gedaan, beslissen, en u door eene schriftelijke boodschap met haar besluit bekend maken.* Den volgenden dag wilde *LEMONTÉY* in het ontwerp van boodschap, het leedgevoel uitdrukken, dat hij gevoelde over de rol, welke men hem had doen spelen, maar de vergadering yezette er zich tegen. Na den afloop der zittingen, begaf hij zich naar zijne geboorteplaats, en toen dezelve tegen de conventie aan het muiten sloeg, schaarde hij zich onder hare verdedigers. Na bijna al de leden zijner familie te hebben zien sneven, ontsnapte hij zelf slechts aan den dood door, als een soldaat vermomd, de vlugt naar *Zwitserland* te nemen. In 1795 te *Lyon* teruggekeerd, werd hij tot administrateur van het distrikt benoemd, en wendde pogingen aan om de ballingen terug te doen roepen. Toen *Lyon* in 1797 aan behoefte ter prooi was, werd hij belast om onderstand bij de regering te gaan vragen. Na deze zending volbragt te hebben, deed hij eene reis door *Italië*, en kwam zich te *Parijs* vestigen, alwaar hij in vrede de zoetigheden der vriendschap en studie genoot. In 1798 liet hij de opera *Palma* of de *Reiziger in Griekenland* ten tooneele voeren, welke meer

dan honderd malen werd uitgevoerd: door de barbaren op het tooneel te doen verschijnen, die de meesterstukken der kunst in *Griekenland* vernielden, stelde de schrijver zich voor, om de revolutionnaire wandaden, die de gedenkstukken van *Frankrijk* vernield hadden, aan den algemeen haat overtegeven. Eenigen tijd daarna leverde hij de opera *Romagnesi*, die meer dan twintigmalen werd uitgevoerd. Toen de orde der advokaten hersteld was, deed LEMONTEY zich op de rol derzelve inschrijven, en werd lid van den raad van administratie der vereenigde regten. In 1804 tot president der commissie van letterkundige censuurs benoemd, kweet hij zich eervol van deze moeilijke taak, welke hij onder verschillende titels, na de restauratie, en gedurende de honderd dagen vervulde. In 1819 verving hij den abbé MORELLE bij de Fransche academie, en hij overleed den 27 Junij 1826. Zijne *Oeuvres complètes* (Volledige werken) zijn in 1829—31, in 7 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, in het licht gegeven; men onderscheidt in dezelve: *Raison-folie etc.* (De rede dwaasheid, elk zijn woord, kleine zedekundige verhandeling, verstaanbaar voor oude kinderen), een werk vol geest en bevalligheid; — *Extraits etc.* (Uittrekselen uit de Gedenkschriften van DANGEAU); — *Essai etc.* (Proeve over de monarchale grondvesting van LODEWIJK XIV, en over de veranderingen welke dezelve gedurende het leven van dien vorst ondervond). Dit stuk was be-

stemd om tot inleiding te dienen eener critische geschiedenis van *Frankrijk* gedurende de 18.^e eeuw, een belangrijk werk, dat niet ten einde is gebragt. Men heeft aan LEMONTEY verweten, vele partijdigheid aan den dag te leggen, wanneer het om de groote namen der Fransche republiek te doen is, en de geschiedenis door stelsels verminkt te hebben. *De la peste etc.* (Over de pest te Marseille en in Provence, gedurende de jaren 1720 en 1721); — *Histoire etc.* (Geschiedenis van het regentschap en de minderjarigheid van LODEWIJK XV, tot het ministerie van den kardinaal DE FLEURY); — *Etude etc.* (Letterkundige studie over het geschiedkundige gedeelte van den roman PAUL et VIRGINIE, vergezeld van officieele aantekeningen betrekkelijk het vergaan van het schip de Saint-Géran), 1823, in 8.^{vo} en 18.^{mo}; — *Bons effets etc.* (Goede uitwerkselen der spaar- en voorzorgbanken of de drie bezoeken van den heer BRUNO), een klein geestig geschrift, hetwelk de oprigting van spaarbanken zeer bevordert heeft. Het is dikwerf herdrukt. LEMONTEY is in de Fransche academie opgevolgd door FOURIER den wiskunstenaar, en de heer VILLEMMAIN, toenmaals directeur, sprak zijne lofrede uit. Krachtens eene ordonnantie, in Julij 1826, door den president der regtbank van eerste instantie uitgevaardigd, en bij een besluit van het koninklijke hof van *Parijs* bekrachtigd, zijn de afschriften en uittreksels, door LEMONTEY gemaakt van de oor-

spronkelijke stukken, hem in 1808 door het ministerie van buitenlandsche zaken toevertrouwd; zoowel als diegene zijner handschriften, welke aanhalingen uit die zelfde stukken bevatten, bij den notaris CHODRON in bewaring nedergelegd.

LENHOSSEC (MICHAEL VON), een Hongaarsche arts, in 1773 te Presburg geboren, beoefende de geneeskundige wetenschappen te Weenen en te Pesth, in welke laatste stad hij in 1799 tot het doctoraat bevorderd werd. Tot gewoon lijfarts van den graaf van Gran benoemd, gaf hij bewijzen van eene groote bekwaamheid en van eene beproefde trouw, welke hem in 1809 tot den leerstoel der physiologie en ontleedkunde te Pesth deden be-roepen. Later onderwees hij te Weenen met niet minder roem en vrucht; naar Hongarijē teruggeroepen, kwam hij zich te Bude vestigen, alwaar hij in 1840 overleed. Hij had brieven van adeldom ontvangen, met de titels van regentschapsraad, gezondheidsreferendaris, en eersten geneesheer van Hongarijē. Van zijne werken, die zich alle onderscheiden door de duidelijkheid, de onpartijdigheid en den geest van orde, die er in heerschen, noemen wij: 1.° *Nasporingen over de hartstogten en neigingen der ziel, beschouwd als oorzaken der ziekten en middelen om dezelve te genezen*, in het Hoogd. Pesth, 1804, in 8.°; — 2.° *Introductio in methodologiam physiologiae corporis hu-*

II. DEEL.

mani, ib. 1808, in 8.°; — 3.° *Verklaring van het menschelijk verstand, in zijne betrekkingen tot het geestige en ligchamelijke leven*, in het Hoogd., Weenen 1824—25, 2 dl.ⁿ in 8.°; een werk zoowel voor de geleerden van elk beroep, als voor de geneeskundigen geschreven, en dat zich door eenen zeer godsdienstigen geest onderscheidt.

LENORMAND (Mejufvr. MARIANNE A.), eene zwarte kunstenaarster, in 1772 te Alençon (Fr. Orne-dep.^t) geboren, ontving aldaar eene zeer beschaafde opvoeding in de koninklijke abdij der Benediktijnsche nonnen, en deed zich reeds in hare kindschheid opmerken door eene groote levendigheid des geestes en eene vurige verbeeldingskracht. Zij had naauwelijks haar zevende jaar bereikt, toen zij reeds begon te profeteren. Nadat de abdis was teruggeroepen, voorzeide Mejufvr. LENORMAND, dat eene dame de LIVARDIE haar vervangen zoude, en achttien maanden later bevestigde de keuze des konings deze voorzegging. Deze uitslag en die welke haar in het vervolg bij hare gezellinnen te beurt vielen, bevestigden haar later in het denkbeeld, dat zij met het vermogen begaafd was, om de toekomst te voorzeggen. In de eerste jaren der omwenteling te Parijs gekomen, maakten de voorzeggingen, welke zij waagde, haar bekend en verdacht bij de verschrikkelijke commissie van algemeen welzijn, welke haar in 1794 in hechtenis

L I

deed nemen. Uit de gevangnissen van het schrikbewind ontslagen, droeg de door haar ondergane vervolging niet weinig bij, om haren roem uittebreiden, en weldra zag zij zich door al degene geraadpleegd (en derzelve getal was groot), welke hun lot wenschten te kennen, en naauwkeurig te weten, of zij op de bestendigheid der fortuin konden rekenen. Het tijdvak des keizerrijks was de schoonste tijd der waarzegster. Overheden, krijgslieden, groote heeren enz. beijverden zich meer dan eens, om haar hunne offers te doen aannemen. NAPOLEON zelf, zegt men, kon den lust niet wederstaan haar te raadplegen; en het is bewezen dat JOSÉPHINE met haar in eene groote vertrouwelijkheid leefde. Ondanks al de gunst, welke zij genoot, werd zij op bevel des meesters, wegens eenige onbescheidene openbaringen, in 1809 in hechtenis genomen, en in 1821 werd zij te Brussel andermaal gevangen gezet, wyl zij in hare *Sybille au congrès d'Aix-la-Chapelle*, eenige denkbeelden had voorgedragen, die weinig strookten met de nieuwe staatkunde der Europeesche kabinetten. Mejufvr. LENORMAND was koningsgezind: ofschoon haar bedrijf er door leed, had zij echter de BOURBONS met vreugde zien terugkomen. Keizer ALEXANDER van Rusland bezocht haar, LODEWIJK XVIII wilde haar zien. Sedert 1830 deed zij verscheiden reizen naar Alençon, alwaar zij voornemens was zich met ter woon nedertezetten; maar zij

overleed te Parijs in 1848, in de straat *Tournon*, welke zij sedert meer dan 50 jaren bewoonde, en liet eene aanzienlijke fortuin na. Mejufvr. LENORMAND heeft een vrij groot getal staatkundige stukjes nagelaten, waarvan het ten minste nutteloos zou zijn de opgave medetedeelen; maar men kan nog raadplegen hare *Souvenirs etc. (Herinneringen uit België, honderd rampspoedige dagen)*, 1822, in 8.^{vo}; en *Mémoires etc. (Geschiedkundige en geheime gedenkschriften der keizerin JOSÉPHINE, enz.)*, 1827, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo} Zij had in 1825 het prospectus in het licht gegeven van een *Album de M.^{lle} LENORMAND*, in orde gebracht en verrijkt met eigen handschriften, commentariën, biographische aantekeningen op de Fransche omwenteling, dat uit 5 dl.ⁿ in 4.^{to} en 8 dl.ⁿ in 8.^{vo} moest bestaan. Zij had eene galerij gevormd van schilderijen der beste meesters, die de ongelukken of groote daden van de familie der BOURBONS voorstelden.

LÉONARD (NICOLAS GERMAIN), een Fransch dichter, in 1744 te *Guadeloupe* geboren, kwam zeer jong in *Frankrijk*, alwaar hij met het beste gevolg zijne studiën maakte. Door den minister CHAUVELIN begunstigd, trad hij de diplomatische loopbaan in, en bewam in 1772 den post van zaakgelastigde te *Luit.* Die stad en de diplomatie moede, kwam hij te *Parijs* terug, dat hij weldra verliet om naar *Guadeloupe* terugtekeeren, vanwaar hij echter weder in *Frank-*

rijk kwam. Kort daarna vertrok hij andermaal naar *Guadeloupe*, met den titel van onder-secretaris der kolonie, tot dat hij den 26 Januarij 1793 te *Nantes* kwam sterven. Men heeft van hem: 1.^o *le Temple de Guide*, naar MONTESQUIEU gevolgd, 1772, in 8.^{vo}; — 2.^o *l'Amour vengé*, 1773, in 4.^{to}; 1775, in 8.^{vo}; — 3.^o *Lettres de deux amants de Lyon*, 1773, 2 dl.ⁿ in 12.^{mo} Deze, in het Engelsch en in het Italiaansch vertaalde, roman is in denzelfden smaak als de *Werther* van GÆTHER, en ofschoon de schrijfstijl er bij moet onder doen, is het lezen deszelfs voor de jeugd niet minder gevaarlijk dan dat van het gewrocht van den Duitschen romandichter; — 4.^o *La nouvelle Clementine*, 1774, in 12.^{mo} en in 8.^{vo}, door Mevr. FRORIEP (zie dat Art.) in het Hoogd. vertaald; — 5.^o *Idylles et Poèmes champêtres*, *Parijs*, 1775, in 8.^{vo}; 1782, groot in 18.^{mo} Het is voornamelijk door dit werk dat LÉONARD zijnen letterkundigen roem heeft gehandhaafd; — 6.^o *Alexis*, een pastorale roman; — 7.^o *Voyage aux Antilles*, 1790; — 8.^o *Les Saisons*, naar het Engelsch van THOMPSON gevolgd. De beste uitgave zijner *Werken*, is die, welke zijn neef, CAMPENON, heeft geleverd, *Parijs*, 1798, 3 dl.ⁿ in 8.^{vo}

LEPREVOST D'IRAY (de burggraaf CHRISTIAAN SIMEON), lid van het instituut, in 1768 te *Iray*, in het *Orne-dep.^t* geboren, werd door de omwenteling

van het erfdeel zijner vaderen beroofd. Hij zocht daarop eene toevlugt en hulpmiddelen in de letteren, welke hij tot dusverre uit smaak beoefend had. Eerst hoogleeraar in de centrale scholen van *Parijs*, werd hij vervolgens censor, in het keizerlijk lyceum, en algemeen inspecteur der studiën. In 1816 afgezet, werd hij later, in hoedanigheid van gewoon edelman, aan het hof van KAREL X. verbonden. In 1819 tot lid der akademie van opschriften en schoone letteren verkozen, hield hij niet op deel te nemen aan de werkzaamheden van het instituut, en hield ook eenige voorlezingen in de Fransche akademie. Hij overleed in den schoot van zijn gezin den 16 September 1849. Men heeft hem te danken: 1.^o *Tableau etc. (Vergelijkende tafel der oude geschiedenis, ten gebuik der openbare scholen)*, 1802, 2 gr. bladen in plano; — 2.^o *Histoire etc. (Geschiedenis van Egypte onder de Romeinsche overheersching, voornamelijk beschouwd in de verschillende takken en de opeenvolgende veranderingen zijner administratie, sedert de verovering van dat land door AUGUSTUS, tot de inneming van Alexandrië door de Arabieren)*, een werk dat den prijs heeft behaald, uitgelooft door de derde klasse van het instituut, in de openbare zitting van den 3 Julij 1807, 1816, in 8.^{vo}; — 3.^o *La Vendée*, een dichtstuk, in zes zangen, 1824, in 8.^{vo}; — 4.^o *Vision etc. (Gezigt van EZECHIEL)*, 1825, in 8.^{vo};

— 5.^o *Chant etc.* (Gewijd gezang, toegepast op de ongelukken van Griekenland, of omschrijving van Psalm XLIII), 1826, in 8.^{vo}; — 6.^o *Paraphrase etc.* (Omschrijving van het boek JOB), 1826, in 8.^{vo}; — 7.^o *Ode op den dood van den hertog van Enghien*, 1827, in 8.^{vo}; — 8.^o *La guerre etc.* (De heilige oorlog, of hulde aan den heldenmoed der Grieken), 1827, in 8.^{vo}; — 9.^o *Manlius Torquatus*, een treurspel, op het tooneel van het Odeon uitgevoerd; verder liederen, in eenige verzamelingen opgenomen.

LEROUX (JOANNES JACOBUS), een geneeskundige, den 17 April 1749 geboren, oefende te *Parijs* met het beste gevolg de geneeskunde uit, toen de Fransche omwenteling uitborst. In 1792 tot officier-municipaal, en daarna tot administrateur der publieke gestichten benoemd, bevond hij zich den 10 Augustus bij den persoon des konings, dien hij naar de wetgevende vergadering vergezelde, en gedurende het schrikbewind nam hij de wijk naar het dorp *Senteney*. Er werden drie mandaten van inhechtenisneming tegen hem uitgegeven; maar FOURCROY, zijn vriend, deed dezelve intrekken, en verkreeg voor hem, in 1795, eenen leerstoel bij de gezondheidsschool, welken hij bij de verschillende veranderingen dier school behield, en tijdens de herstelling van de geneeskundige faculteit, in 1810, werd hij tot deken derzelve benoemd. Nadat de ordonnantie van 1823

de faculteit had opgeheven, behield LEROUX in de nieuwe niets anders dan den onvruchtbaren titel van honorair hoogleeraar. Hij overleed in April 1832 aan de cholera. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Instruction etc.* (Onderrigting over de typhus, veldkoorts, hospitaalkoorts, gevangenisakoorts), *Parijs*, 1814, in 4.^{to}; — 2.^o *Mémoire etc.* (Verhandeling over en organisatie-plan van de genees- en heilkunde, door de heeren LEROUX en DUPUYTREN), *Parijs*, 1816, in 4.^{to}; — 3.^o *Table etc.* (Register der onderwerpen en schrijvers van de 65 eerste deelen van het *Journal de médecine*), 1788, in 4.^{to} LEROUX is gedurende tien jaren de hoofdredacteur van het *Journal de médecine* van BACHER geweest, vervolgens werd hij eigenaar en uitgever van het *Journal de médecine, chirurgie, pharmacie*; hij was ook medewerker aan den *Codex medicamentarius*. Behalve deze verschillende geschriften, in de meeste van welke zich de naauwkeurige en uitgebreide inzichten van den arts ten toon spreiden, die zijne kunst in den grond verstaat, heeft men aan LEROUX nog eenige dicht- en proza-stukjes te danken, gezamenlijk in het licht gegeven onder dezen titel, *Essais de littérature, Parijs* 1830, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} Deze *Essais* (Proeven) bestaan uit herdersondichten, rustgedichten, brieven, fabels enz. —

LE SAGE TEN BROEK. — Zie SAGE TEN BROEK. (J. G. LE).

* LESLIE (*Sir JOHN*), een natuurkundige, te *Coates* in *Schotland*, in April 1766 geboren, was in het begin bestemd, om een pachtgoed overtenemen, doch bragt reeds in zijne vroegste jeugd, door zijne neiging voor de wiskunde een groot opzien te weeg, studeerde daarop te *St. Andrews*, te *Aberdeen*, *Edinburgh* en *Londen*, bereisde *Noord-Amerika*, en na zijne terugkomst, met *THOMAS WEDGEWOOD*, het Europesche vasteland, werd in 1809 te *Edinburgh* hoogleeraar der wiskunde, en in 1819 der natuurkundige wetenschappen; hij overleed den 3 November 1832 op zijn landgoed *Coates*. LESLIE heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt door de uitvinding van onderscheidene natuurkundige werktuigen, zoo als bijvoorbeeld den differentiaalthermometer, den hygrometer, den photometer enz. — Tot zijne voornaamste geschriften behoren: 1.° eene vertaling in het Engelsch van de Natuurlijke historie der vogelen door *BURFON*, 9 dl.ⁿ, *Londen* 1793; — 2.° *An experimental inquiry into the nature and propagation of heat*, *Londen*, 1804; — 3.° *The relations of air to heat and moisture*, *Edinburgh*, 1813, in het Hoogduitsch vertaald; *Leipzig*, 1823, enz.

* L'ESTOCQ (*JOHANN HERMANN*, graaf von), keizerlijk Russisch geheimraad en gunsteling van keizerin *ELIZABETH*, was de zoon van eenen Duitschen veldbarbier, werd den 29 April

1692 te *Celle* (*Hannover*) geboren, leerde het beroep zijns vaders, dat hij echter weldra ontliiep, en kwam in 1713 te *St. Petersburg*. Het geluk verschafte hem begunstigers onder de grooten des hofs, en hij kwam als bediende in dienst van *PETER den Grooten*, doch zijne uitgelatenheden voerden hem in 1718 naar *Kasan* in ballingschap, alwaar hij tot de troonbestijging van keizerin *CATHARINA* (1725) kommervol leefde. Deze vorstin schonk hem genade, en niet lang duurde het of L'ESTOCQ bragt het zoo ver, dat de prinses *ELIZABETH* hem tot haren lijfarts verkoos, en hem hare toegenegenheid schonk. Ook van zijnen kant was hij der prinses met levensgevaar getrouw, en reeds in 1730, na den dood van *PETER II*, er op bedacht, om haar den vaderlijken en moederlijken troon te verschaffen. Wat echter toenmaals verzuimd werd, dat zocht hij na den dood der keizerin *ANNA* te bewerken, en door zijne aanslagen en zijnen moed, kwam *ELIZABETH* den 26 November 1741 op den troon. De keizerin beloonde zijne trouwe diensten, door hem tot werkelijken geheimraad, eersten lijfarts, en directeur-generaal der geneeskundige kanselarij te benoemen, en hem meermalen aanzienlijk te beschenken. Hij werd tot vrijheer, en later door keizer *KAREL VII* tot rijksgraaf verheven. De gewigtigste staatsaangelegenheden gingen door zijne handen. Hij dwarsboomde

in 1743 de verkiezing van **FREDERIK**, kroonprins van *Denemarken*, tot troonopvolger in *Zweden*, en bragt in hetzelfde jaar den vrede tusschen *Rusland* en *Zweden* tot stand. Doch zijn overwegend aanzien berokkende hem den haat van verscheiden grooten, en deze bragten het na langdurige pogingen zoo ver, dat hij in 1748 in hechtenis genomen, en na een zeer langdurig proces, in 1753 ten dood veroordeeld werd. Doch **ELIZABETH** was tot de bekrachtiging van dit vonnis niet te bewegen. Zij liet hem naar *Ustjuk Weliki* in het gouvernement van *Archangel* verbannen, en de meeste verzachting in zijnen toestand brengen. Zijn vermogen van een half milioen roebels was verbeurd verklaard, en gedeeltelijk aan zijne vijanden tot belooning gegeven. Zijne ballingschap bleef echter niet voortduren, zoo als zulks het plan was. **PETER III** riep hem in 1762 terug, gaf hem zijne nog voorhanden zijnde goederen terug, en in eenen rustigen ouderdom overleed **L'ESTOCQ** den 23 Junij 1767.

LESUEUR (**JOANNES FRANCISCUS**), een beroemde componist, in 1760 te *Plessiel*, bij *Abbeville*, geboren, openbaarde reeds vroegtijdig eenen bepaalden smaak voor de toonkunst. Toen hij in zijne eerste kindschheid eenen militairen marsch hoorde, riep hij uit: *Hoe, verscheiden muziekstukken te gelijk!* Na zijne studiën in het collegie van *Amiens* te hebben volbragt, werd hij

achtereenvolgend muziekmeester der hoofdkerk van *Séez* in 1778, van die van *Dijon* in 1780, van de *St. Innocents* (kerk der Onnoozele kinderen) te *Parijs* in 1784, en na eene mededinging in 1786, van *Notre Dame* (Lieve-Vrouwen-Kerk). Door de omwenteling van die betrekking beroofd, trad hij de dramatische loopbaan in, en vervaardigde *la Caverne (de Spelonk)*, welk stuk in 1793 met den grootsten bijval werd uitgevoerd. Op deze opera volgden *Paul et Virginie* en *Télémaque*, in 1794 en 1796 ten toonee gevoerd. Eindelijk schreef hij voor de akademie van toonkunst zijne groote opera der *Barden*, welke in 1804 werd uitgevoerd. Inspecteur en hoogleeraar van het conservatorium zijnde, werd hij tot directeur der keizerlijke kapel benoemd. *De dood van ADAM*, in 1809 ten toonee gevoerd, en *l'Inauguration etc. (De inwijding van den tempel des roems)*, een gelegenheidszangspel, in 1807 met **PERSUIS** zamengesteld, waren zijne beide laatste dramatische werken. In 1815 kwam hij in het instituut, en werd tot oppertoeziener der muziek des konings benoemd, welke betrekking hij tot in 1830 bekleedde. Alstoen begaf hij zich naar *Chailot*, waar hij afgezonderd leefde, en den 6 October 1837 overleed, vol onderwerping aan den wil Gods, welke bij hem het gevolg eener diep ingewortelde godsdienstige overtuiging was, aan welke geen tijdperk zijns levens hem ooit ontrouw had bevon-

den. In weerwil van den schitterenden bijval van eenige zijner opera's, is het echter niet op het tooneel, dat men de ware titels tot roem van LESUEUR moet zoeken. Niets van hetgene wat hij heeft gecomponeerd is op het tooneel gebleven; daar in tegendeel zijne gewijde muziek als toonbeeld en model steeds zal blijven bestaan. Zijne *Missen*, *Oratorio's* en *Motetten* zullen in de toekomst den hoogsten rang handhaven, in welken de tijdgenooten dezelve geplaatst hebben; eene majestueuse eenvoudigheid is het onderscheidend kenmerk van zijnen stijl. LESUEUR had zich veel met de muzikale theorie en geschiedenis bezig gehouden. Men heeft van hem: 1.º *Essai etc. (Proeve over de gewijde toonkunst)*; — 2.º *Exposé etc. (Breedvoerig vertoog over eene eenparige, nabootsende en op elke plegtigheid toepasselijke muziek)*, 1787, in 8.º Hij droeg bij tot de *Principes etc. (Grondbeginselen der toonkunst)*, door CATEL in het licht gegeven.

LETI (GREGORIUS). — Bij de opgave der werken van dezen schrijver in het *Wbk.* heeft eene uitlating plaats gehad; in het 14.º dl., blz. 465, 1.º kolom, na regel 33, moet volgen: » 3.º *Leven van Paus SIXTUS V*, in verscheiden levende talen (ook in het Nederduitsch) vertolkt, in het Fransch" — en hetgene in het *Wbk.* verder gezegd wordt van het werk: *Het*

Nepotismus van Rome, moet in toepassing worden gebragt, op genoemd *Leven van Paus SIXTUS V*.

LETRONNE (JOANNES ANTONIUS), te *Parijs* den 25 Januarij 1787 geboren, legde zich eerst op de wiskunde toe, leerde vervolgens de schilderkunst in de school van DAVID, en, na zich eindelijk op de beoefening der aardrijkskunde en Grieksche taal te hebben toegelegd, besloot hij zich voortaan uitsluitend aan laatstgenoemde wetenschappen toetewijden. Zijne eerste werken, welke in hem eene zeldzame verdienste verradden, openden hem de deuren van het instituut, waarin hij in 1816, in de afdeeling der opschriften en schoone letteren werd toegelaten. In 1819 tot algemeen inspecteur der universiteit en der militaire scholen benoemd, werd hij achtereenvolgend, in 1834 hoogleeraar bij het collegie van *Frankrijk*; opziener en beheerder der nationale bibliotheek in 1835; in 1840 algemeen opziener der handvesten des koninkrijks, en in 1847 directeur der school van *Nantes*. Alom kenmerkte hij zijn aanwezig door belangrijke verbeteringen. Hij wist de wetenschap voor allen uitlokkend te maken, en hij bezat in eenen hoogen graad de zuiverheid des oordeels, de gestrengheid des regels, gepaard met eene grondige geleerdheid. Hij overleed den 14 December 1848, met verscheiden Fransche en vreemde orden ver-

sierd, als commandeur van het ligioen van eer, en lid van bijna alle geleerde genootschappen van *Europa*. Men heeft van hem: 1.^o *Essai etc.* (*Critische proeve over de plaatsbeschrijving van Syracuse, in het begin der 5.^e eeuw*), *Parijs*, 1813, in 8.^{vo}; — 2.^o *Système etc.* (*Metrisch stelsel der Egyptenaren*), door de akademie van opschriften en schoone letteren bekroond; — 3.^o *Considérations etc.* (*Algemeene beschouwingen over de berekening der Grieksche en Romeinsche munten, en over de waarde van het goud en zilver vóór de ontdekking van Amerika*), *Parijs*, 1817, in 4.^{to}; — 4.^o *Edition etc.* (*Uitgave van ROLLIN met aantekeningen en ophelderingen*), *ib.* 1821 en volgende jaren, 30 dl.ⁿ in 8.^{vo}, en atlas in 4.^{to}; — 5.^o *Mémoire etc.* (*Verhandeling over het graf van OSYMANDIAS van Thebe door DIODORUS van Sicilië beschreven*), *ib.* 1822, in 4.^{to}; — 6.^o *Recherches etc.* (*Nasporingen om te dienen tot de geschiedenis van Egypte gedurende de overheersching der Grieken en Romeinen*), *ib.* 1823, in 8.^{vo}; — 7.^o *Observations etc.* (*Critische en archeologische waarnemingen over de dierenriemen*), *ib.* 1824, in 8.^{vo}; een werk vol van eene gezonde critiek, waarin de schrijver aantoonde, dat de zodiaken van *Egypte* tot geene hooge oudheid opklommen; dat de Chaldeërs, daarna de Grieken van *Alexandrië*, de verdeling van den dierenriem in twaalf teekens of afdeelingen hebben uitgedacht; dat deze

ontdekking van daar in het binnenland van *Egypte*, en bijna gelijktijdig in geheel oostelijk Azië doordrong; — 8.^o *Examen etc.* (*Onderzoek van den tekst van CLEMENS van Alexandrië, betrekkelijk de verschillende wijzen van schrijven bij de Egyptenaren*), 1827, in 8.^{vo}; — 9.^o *Matériaux etc.* (*Bouwstoffen voor de geschiedenis des christendoms*), *ib.* 1833, in 4.^{to}, waarin de schrijver doet zien, dat de sporen der Egyptische godsdienst, nog lang na het besluit van keizer THEODOSIUS, waarbij de uitoefening dier eeredienst werd verboden, zijn behouden gebleven; — 10.^o *Etude etc.* (*Geschiedkundige studie, om te dienen tot vervolg op de Nasporingen tot de geschiedenis van Egypte, enz.*), *ib.* 1833, in 4.^{to}; — 11.^o *Récompense etc.* (*Belooning, beloofd aan denjenigen, die twee uit Alexandrië ontsnapte slaven zal ontdekken of terugbrengen. Aankondiging in een Grieksch papyrus bevat*), vertaald en toegelicht, *ib.* 1833, in 4.^{to}; — 12.^o *Essai etc.* (*Proeve over de cosmologische denkbeelden, welke zich aan den naam van Atlas verbinden enz.*) in de *Annali del istituto di corrispondanza archeolog.* Tom. II. blz. 161 en 1740, 1830; — 13.^o *Lettre etc.* (*Brief over de historische muurbeschildering, in de versiering der tempels en andere openbare of particuliere gebouwen, bij de Grieken en de Romeinen*), *ib.* 1840; — 14.^o *Sur l'origine etc.* (*Over den oorsprong van den Grieksch zodiak, en over verscheiden pun-*

ten van de sterre- en tijdrekenkunde der Chaldeërs, bij gelegenheid eener verhandeling van den heer L. IDELER), ib. 1840, in 4.^{to}; — 15.^o *Rapport etc.* (Verlag van de ontdekking in de heilige Kapel gedaan, van een hart midden in het absis van de boven-kapel geplaatst), ib. 1843, in 8.^{vo}, waarin de schrijver de gevolgtrekking maakt, dat het hart niet is dat van den H. LODEWIJK, zoo als sommige critici zulks beweerd hadden; — 16.^o *Recueil etc.* (Verzameling der Grieksche en Latijnsche opschriften van Egypte), ib. 1842—48, 2 dl.ⁿ in 4.^{to}, en atlas in fol. Tot dit hoogst belangrijke werk behoort nog een 3.^e dl., waartoe de schrijver de bouwstoffen heeft nagelaten, gereed om ter perse te worden gelegd; — 17.^o *Explication etc.* (Verklaring van een Grieksch opschrift, in het binnenste van een oud metalen standbeeld, met beschouwingen over eenige punten der kunst bij de ouden), ib. 1844, enz. enz.

LEU. — Zie BONAPARTE (LODEWIJK) en HORTENSE, koning en koningin van *Holland*.

* LEU (JOZEF), lid van den grooten- en van den opvoedingsraad van het kanton *Lucern*, te *Ebersol* in 1800 geboren, en den 20 Julij 1845 door de hand eens moordenaars gevallen, een der krachtvolste, edelste en merkwaardigste persoonlijkheden, welke in de laatste Zwitsersche worstelingen om be-

ginselen, voor de regten der Catholijke Kerk zijn opgetreden. Van zijne ouders, die welgestelde landlieden, en getrouwe aanhangers der Catholijke Kerk waren, werd LEU tot eenen vromen, eenvoudigen landman opgeleid. In zijne jongelingsjaren oefende NICOLAAS WOLF, een man, die als een heilige leefde, en bij het volk van *Lucern* in de hoogste achting stond, grooten invloed uit op zijnen geest en zijn gemoed. Deze maakte den jongen LEU opmerkzaam op de bedorvenheid des tijds, op de ten gevolge der Fransche omwentelingen steeds voortdurende beroeringen in Staat en Kerk, op de slechte grondbeginselen, welke vele regeringen, tot ongeluk der volken aankleven. LEU begreep de woorden van den helderdenkenden man zoowel als het karakter van den tijd, en gevoelde diep, hoe noodzakelijk de tegenstand tegen zulke onheilen was. Ongeloof en slechte grondbeginselen, die met de teuggellooze hartstogten der eerste Fransche omwenteling zich over geheel *Europa* verspreid hadden, waren ook sedert de restauratie (1815) in bijna alle standen, en zelfs bij vele regeringen in *Zwitserland* doorgedrongen, en kwamen alzoo in 1830 ligtelijk op nieuw tot eene vreeselijke uitbarsting. In October 1830 circuleerde er in het kanton *Lucern* een verzoekschrift om verandering in de staatsregeling en in de regering. LEU sloot zich dezer beweging aan, deels, wijl de oude regering, wegens hare anti-

Catholijke beginselen en handelingen, bij het volk geen vertrouwen vond, ten andere, wijl hij de nieuwe beweging niet enkel aan mannen wilde overlaten, die met den geest des ongeloofs en der omwenteling bezielde waren. Hij vond ook weldra gelegenheid om zijne stem tegen eenige bepalingen der staatsregeling te verheffen. Het radicalismus wist echter door het geschreeuw van volksgeluk, vrijheid en verlichting de gemoederen te begoochelen, en tot de heerschappij te geraken; het volk was nog te onervaren en te ligtgeloovig, en haalde zich daardoor eene tienjarige zware, harde beproeving op den hals. Eene der eerste handelingen, waardoor de nieuwe regering bekommering verwekte, was het sluiten van het zoogenaamde *Siebenerconcordat*, tusschen de standen *Lucern*, *Zürich*, *Bern*, *Solothurn*, *St. Gallen*, *Argau* en *Turgau*. Deze hadden zich gezamenlijk nieuwe constitutiën gegeven, en, ofschoon volgens het bondverdrag onwettig, zich dezelve onder elkander wederkeerig gewaarborgd. Dit was nu een werkelijk *Sonderbund*, wijl het zich de uitoefening dier regten aanmatigde, welke enkel aan het eedgenootschappelijk verbond toekwamen. De meeste verontrusting baarde echter daarbij de omstandigheid, dat de nieuwe regeringen door veelvuldige vijandelijke handelingen tegen de Catholijke Kerk en hare instellingen, een billijk mistrouwen en ontevredenheid onder de Catholijken verwekt

hadden. LEU protesteerde alzoo in den grooten raad van *Lucern*, tegen het *Siebenerconcordat*, en beweerde dat de grooten raad, als het hoogst beslissend gezag van het kanton, door hetzelfde in zijne regten verkort, en dat de vrije uitoefening der Catholijke Godsdienst met gevaar bedreigd werd. Toen deze *Sonderbund* door *Lucern* desnietteenstaande bekrachtigd werd, verklaarden LEU en D.^r SCHERER in eenen brief, dat zij, ten gevolge der toetreding van *Lucern*, tot het *Siebenerconcordat*, niet meer deel konden nemen aan de Verhandelingen van den grooten raad. Hierop werden door den grooten raad den 14 Junij 1839 de betrekkingen van LEU en zijne gelijkgezinden, als openstaande verklaard, en het kies-district *Hochdorf* aangeschreven, om nieuwe leden voor den grooten raad te kiezen. Bij deze vergadering begeerde het volk van het kies-district in zijne groote meerderheid, rekenschap van de drie leden wegens hunne aftreding, en toen LEU deze aflegde, openbaarde zich van alle kanten zulk eene overeenstemming der committenten met de inzichten hunner vertegenwoordigers, dat men de drie raadsheeren niet ontslaan, en ook tot geene nieuwe verkiezing overgaan wilde. Daarop rigtten eenige radicalen van het kies-district een, met 36 handteekeningen (waaronder verscheiden valsche) voorzien, klaagschrift tegen LEU en consorten aan den kleinen raad. Hetzelfde deed ook de president van den groot-

ten raad D.^r KASIMIR FRYFFER, en er werd alsnu, op last van het staatsbestuur, een geregte-lijk onderzoek, vooreerst bij de distrikts-regtbank van *Hochdorf* begonnen. Dezelve besliste echter, dat de aangeklaagden aan het hun te last gelegde policie-misdrijf niet schuldig waren. Het staatsbestuur appelleerde nu bij het oppergeregt, in hetwelk de aanklagende president van den grooten raad, FRYFFER, zelf zitting had, en met meer andere groot-raden (ondanks de zoo zeer geroemde scheiding der magten), oordeelde en uitspraak deed. LEU tituleerde in zijne openbare en moedige verdediging, deze heeren, ten gevolge hunner dubbele hoedanigheid, als *aanklagers* en *regters*. Voor dit openbare en gegronde eerbewijs werd LEU met twee dagen gevangenschap en eene geldboete gestraft. Hij leed voor eene regtvaardige zaak, voor zijn volk, en zijn volk leed met hem, en haalde hem, nadat hij zijne straf had ondergaan, met geestdrift en juichende af, en vergezelde hem onder een talrijk geleide, als in triomftogt, naar zijn huis. Ofschoon nu LEU, in den grooten raad geene oppositie meer kon vormen, bood hij niettemin bij elke gelegenheid den geweldigsten tegenstand tegen de plannen en ontwerpen van het radicalismus, dat bij elke aanleiding zijne stelselmatige vijandschap jegens de Catholijke Kerk aan den dag legde. Zoo bijv., toen voor het eedgenootschap eene nieuwe bonds-oorkonde ontworpen werd,

waarin de protestanten een blijkbaar overwigt over de Catholijke kantons bekwamen, zonder dat men de regten der Catholijke Kerk door bijzondere bepalingen verzekerd en gewaarborgd had, verklaarde zich LEU op het nadrukkelijkst tegen dit ontwerp, en toen de stemming over hetzelfde in het kanton *Lucern* plaats had, werd het met eene groote meerderheid verworpen. De regering wierp de schuld dezer verwerping op de geestelijken en vormde het plan, om deze van het Catholijke middelpunt aftescheiden, en geheel aan den staat te onderwerpen. Te dien einde kwamen er, op uitnoodiging van *Lucern*, afgevaardigden van onderscheidene kantons, den 20 Januarij 1834, te *Baden* in *Argau* te zamen. Toen deze conferentiebesluiten aan den grooten raad ter bekrachtiging werden voorgelegd, bevond zich LEU reeds weder in denzelven, doch protesteerde ditmaal, onder dagteekening van 11 Maart 1836, te vergeefs tegen de beruchte artikels, welke de bitterste inbreuken in de regten der Catholijke Kerk bevatteden, en daarom ook door den Paus en bisschop verworpen werden. Gedurende de jaren 1836 tot 1840, onthield zich de regering van *Lucern* van geweldige maatregelen, en bepaalde zich tot besluiten en verordeningen van minder gewigt, ten opzichte van welke zij geene groote tegenkanting verwachtte. Zij vreesde het jaar 1840, en bespaarde gewigtiger veranderingen voor

het nieuwe regerings-tijdperk ; waarin zij, op nieuw bevestigd , met een verjongd aanzien en nieuwe magt , ook iets van meer gewigt wagen kon. LEU stelde zijne hoop ook op het jaar 1840 , en op deze wijze rustten zich beide partijen tot den beslissenden strijd uit. Maar LEU wilde zijne tegenpartij voorkomen en haar beproeven. In de zitting van den grooten raad van November 1839 deed hij een voorstel , in hetwelk hij verlangde : 1.° De uittreding van *Lucern* uit het *Siebenerconcordat* ; — 2.° De opheffing der *Badener-conferentie artikels* ; — 3.° Waarborg voor de Catholijke opvoeding ; — 4.° Afschaffing van de voorregten der advokaten ; — 5.° Uitbreiding der vrijheden van den landbouw ; — 6.° Uitbreiding der gemeente-regten. Deze welmeenende en gegronde wenschen werden , wel is waar , door den grooten raad van de hand gewezen , maar zij wortelden te diep bij het volk in , dan dat men ze met zulk een besluit uit het leven zou hebben kunnen verdelgen. Reeds in Februarij daaropvolgende verscheen er eene petitie voor den grooten raad met bijna 12,000 handteekeningen voorzien , die met de beginselen en voordragten van LEU geheel overeenstemde , en eene verandering der staatsregeling in genoemden geest begeerde. Deze petitie had ten gevolge , dat wel niet dadelijk tot de herziening der staatsregeling werd overgegaan , doch dat er besloten werd , het vraagstuk der herziening na den tijd-

kring van 10 jaren , te rekenen van af 30 Januarij 1831 , onverwijld aan het volk ter beslissing voorteleggen , en in geval van toestemming , hetzelfde van den kleinen raad te doen uitgaan. Bij de op handen zijnde herziening der staatsregeling moest in LEU de wensch opwellen , om , zoo veel als het in zijn vermogen was , er toe bijtedragen , dat bij dit herzieningswerk het reuzenbeeld van het radicalismus omvergeworpen , en het gebouw der nieuwe constitutie , op eenen vrijen en waar-Catholijken grondslag werd opgetrokken. Hij erkende , dat overeenstemming in de beginselen , en eendragt in het handelen noodzakelijk waren ; hij beriep daarom 300 der aanzienlijkste mannen van het kanton , met welke hij meest door de Broederschap ter bewaring en opwekking des geloofs , vertrouwelijk was bekend geworden , tegen den 5 Novb. 1840 naar *Ruszwijl* te zamen , en onderhield zich aldaar vrij en openhartig met hen over de grondbeginselen , welke zij in de nieuwe staatsregeling wenschten. Behalve omtrent de algemeene grondslagen , welke de regten des Staats en der Kerk waarborgden , kwam men ook daarin overeen , dat de voorafgaande beraadslaging over de constitutie aan eenen door het volk te dien einde verkozen raad van staatsregeling zou worden opgedragen. De *Ruszwijler-bijeenkomst* had in het geheele land zoo veel indruk nagelaten , dat op den 21 Novb. 1840 , het laatste grondbeginsel door den grooten raad volledig en

gaaf erkend en aangenomen werd. Nadat op den 31 Januarij 1841, het volk tot de herziening der constitutie besloten, en den 11 Maart eenen uit aanhangers van LEU bestaanden raad van staats-regeling verkozen had, werd reeds op den 1 Mei het ontwerp der constitutie aan het volk voorgelegd en door hetzelfde aangenomen. Toen echter kort daarop, bij eene openbare aanleiding, eenige vereerders van LEU, aan dezen hunne hulde wilden aanbieden, wees hij alles van de hand en gaf Gode alleen de eer. Ofschoon LEU de grondlegger der nieuwe regering was, nam hij toch geene der hem aangeboden eereposten aan. Hij liet zich slechts in den opvoedingsraad verkiezen, om alhier tot heil van het volk bijzonder werkzaam te kunnen zijn. Met groote zorg regelde hij het volks-schoolwezen, gaf aan hetzelfde bijzondere opzieners, van welke steeds de plaatselijke pastoor president moest zijn; verder inspecteurs, die alle uit de parochiale geestelijkheid gekozen werden; eindelijk eene volks-schoolcommissie, in welke evenzeer geestelijke medeleden verkozen werden; terwijl hij zorgde dat de schoolverordeningen zich tot alle takken van het onderwijs, ja zelfs tot de bibliotheken voor de school en de jeugd met de meeste zorg uitsprekten. Er werd eene bijzondere kantonschool opgericht voor jongelingen, die zich niet aan een wetenschappelijk, maar aan een burgerlijk beroep wenschten toetewijden; het Ursuliner klooster te *Lucern*,

als eene hogere schoolinrigting voor jonge dochters, werd hersteld, en tevens bewerkt, dat armen-, wees-, zieken-, krankzinnigen-, tucht- en verbeteringsgestichten aan geestelijke corporatiën werden overgegeven. Zeer zwaar viel echter aan LEU en aan de regering de zorg om de drukpers binnen de grenzen der waarheid, zedelijkheid en godsdienst terugtevoeren. Twee proeven werden te dien einde genomen, van welke de tweede, die de gebreken der eerste vergoedde, met eene groote meerderheid werd aangenomen, en tamelijk aan het oogmerk beantwoordde. Maar LEU wist wel, dat het niet genoeg was, de zegenpraal op het radicalismus behaald te hebben, maar dat men dezelve ook behouden moest; daarom beriep hij met de zijnen, de 315 onderteekenaars van de Ruszwijler-verklaring, tegen den 20 April 1842, weder naar dezelfde stad bijeen, alwaar hij op eene plegtige wijze het *Ruszwijler-verbond* tot stand bragt; welks leden zich tot de handhaving der Catholijke Kerk, en de daarop gegronde orde in den staat verbonden. Een ander middel om den godsdienstzin optewekken en te onderhouden, zag LEU in de beroeping van leden der *Societeit van JESUS* naar *Lucern*. Vader WOLF had hem vroeger reeds den veelbeteekenenden raad gegeven: »Indien men slechts de eerwaardige paters Jesuiten weder kon bekomen, en daarbij betere wetten, dan zou het nog mogelijk zijn, een algemeen zedenbederf voor-

tekomen." Maar WOLF voegde bij dezen raad ook nog de navolgende woorden, welke het volk van *Lucern* nimmer zal vergeten: » Vreest de magt der helle niet! Weest standvastig! Al wie op God vertrouwt, zal niet beschaamd worden gemaakt." Vast was nu het besluit van LEU, om op de beroeping der Jesuiten aantedingen, te bidden, te vermanen en alle geoorloofde middelen in het werk te stellen, om deze beroeping tot stand te brengen. En hij geloofde ook daartoe des te meer beregtigd te zijn, wijl er nog eene stichting van toereikende goederen als een erfdeel der vróme vaderen voor de Jesuiten bestond, en volgens regt en gerechtigheid en zelfs naar luid van een artikel der constitutie, overeenkomstig de bestemming moest aangewend worden. Voor het overige was LEU bereid, om alles, goed en bloed, en zelfs, mogt het noodig zijn, zijn leven daarvoor offeren. Gaarne wilde hij dan sterven, als dat doel bereikt en de Jesuiten in *Lucern* zouden zijn! Met zulk een vast geloof en eene onwrikbare overtuiging was hij dezer zaak toegedaan. In December 1842 bragt hij deze aangelegenheid voor den grooten raad, die eindelijk, nadat vele hindernissen en zwarigheden uit den weg waren geruimd, den 24 October 1844 tot het beroepen van 7 Jesuiten voor de theologische faculteit in *Lucern* besloot. Middelerwijl had echter ook de radicale partij aan de omver-

werping der regering van 1841 gewerkt. Met behulp van *vrij-scharen* uit de naburige kantons had zij tweemaal oproer en burgeroorlog uitgelokt, doch werd beide malen geslagen. Deze nederlagen hadden wraak opgewekt, en in de lagere volksklassen, die door de togten der vrij-scharen zich aan de woorden *roof* en *moord* reeds gewend hadden, sprak men er hier en daar over, het een of ander *Lucernsch* regeringshoofd uit den weg te ruimen en te vermoorden. Er werden dus omtrent dezen tijd, zoowel aan LEU, als aan andere personen brieven gerigt, die de vreesselijkste bedreigingen tegen hun leven bevatteden. In het bijzonder bood zich JACOB MÜLLER VON STECHENRAIN aan, om, indien hij er voor betaald werd, LEU dood te schieten. Hij wendde zich te dien einde aan verscheiden staatkundige vlugtelingen in *Argau* en in *Zürich*, alsmede aan andere personen in het kanton *Lucern* zelf. De meeste hadden hem groote sommen gelds, te zamen 60,000 francs beloopende, beloofd, indien hij den boosaardigen aanslag ten uitvoer bragt. MÜLLER zelf scheen daartoe de geschikte booswicht te zijn; hij had den eersten togt der vrij-scharen medegemaakt, werd gevangen genomen, en koesterde daarom eenen hevigen wrok tegen LEU, dien hij de oorzaak van zijn ongeluk noemde. Zijne zeden waren daarenboven bedorven en zijne geldmiddelen uitgeput, zoo dat de geldbeloften en menigvuldige schrift- en mondelijke

aansporingen tot de afschuwelijke daad, derzelve uitwerking niet missen konden. Nadat hij LEU onderscheiden malen met een geweer had beloerd, zonder dat zich voor hem eene gunstige gelegenheid aanbood, sloop hij eindelijk in den nacht van den 19 op den 20 Julij 1845, in het huis van het uitgekozen slagtoffer. Aan de openstaande deur der slaapkamer, den eenen voet op, den anderen binnen den drempel, rigtte hij het geweer op het midden des ligchaams, doodde op deze wijze zijn slagtoffer in het nachtelijk rustbed, en nam daarop ijlings de vlugt. Zoodra de bekendmaking der vermoording van LEU bij de regering aankwam, nam deze maatregelen, om den dader te ontdekken. Nog nooit echter hebben geregtelijke ambtenaren en dagbladen zulk een pligtverzuim en zulk eene laaghartige zedeloosheid aan den dag gelegd als bij deze gelegenheid. Niet slechts werd door eenige kantons de uitlevering der bij dezen moord betrokken personen geweigerd, maar radicale couranten vonden zelfs de hersenschim van eenen zelfmoord uit, en borsten met alle woede op den verhoorregter AMMANN los, ten einde dezen in zijn verslag te doen wankelen. Intuschen bragt de geldsom, welke de politie-directie van *Lucern* op de ontdekking van den dader uitloofde, hare uitwerking te weeg; volgens aanduiding van MICHAEL ACHERMANN, een der zamengezwoeren, werd JACOB MÜLLER in hechtenis ge-

nomen, en er deden zich weldra zulke sterke en menigvuldige bezwaren tegen hem op, dat hij eindelijk, niet door physischen dwang, maar door de gepaste leiding des verhoors, zich genoodzaakt zag zijn zwaar misdrijf te bekennen. Den 24 Januarij 1846 werd hij door de crimineele regtbank ten dood veroordeeld, en op den 31 derzelfde maand had, onder den toevloed eener ontelbare menigte volks, zijne onthoofding plaats. — Zelden werd het verlies van eenen man zoo innig betreurd als dat van LEU. Hij werd door het volk als den grondlegger beschouwd van de nieuwe orde in Staat en Kerk, en de omverwerping van dezen toestand, zou op het einde van 1847 bezwaarlijk gevolgd zijn, indien hij nog geleefd hadde. — LEU was een in elk opzigt voortreffelijke man; hij bewerkte rustig en onverschrokken het goede waar hij kon, in zijne ambtelijke betrekkingen, zoowel als in het bijzondere leven; nu in den raad te *Lucern*, dan als president des geregts, als vredestichter en raadgever in zijnen kring en in zijne nabuurschap, zoowel in zijne landhuishouding als in zijnen vertrouwden familiekring. Men heeft eene menigte der schoonste en heerlijkste bewijzen van zijn edel karakter en van zijne christelijke gezindheid. Er werden hem, als den schepper der nieuwe orde van zaken, de aanzienlijkste eereposten aangeboden, bijna opgedrongen; hij ontvlugtte dezelve. Geen geld-

dorst plaagde hem; maar hij werd door niemand in milddadigheid overtroffen. Nog in de laatste dagen van zijnen aard-schen levenswandel beschikte hij, dat eene groote som gelds, die hem toebehoorde en in handen van eenen derde was, als eene liefdegift aan eene protestantsche plaats, voor de betrekkingen van verongelukten aldaar zou worden aangewend. Geen huisarme, die zijne liefdadigheid inriep, bleef onbevredigd, geen studerende, die hoop op goed gedrag en vorderingen gaf, geene noodzakelijke of nuttige inrigting in de nabijheid of in de verte, die niet door hem ondersteund werd. Van zijne aanzienlijke inkomsten en zijn groot vermogen mogt niet het geringste bespaard worden. Slechts de nood zijns vaderlands bekommerde hem en hield hem in zijn hart bezig. In *Hochdorf* ondernam een waardige priester, tot betere opvoeding en vorming der *Vrouwelijke landjeugd*, de stichting eener inrigting, in welke deze dochters, niet tot eene versijnde beschaving, maar overeenkomstig haren stand en haar beroep, in de werkzaamheden eener boerendochter en huismoeder, in huisselijke, en noodzakelijke landhuishoudelijke bezigheden, en in eenen catholijken leef- en huisregel zouden worden opgevoed. Aan dit edele doel behulpzaam te zijn, was weldra ook de zaak van LEU en veelvuldig met raad en daad ondersteunde hij het gewigtige, zware, moedig ondernomen werk. Het kasteel *Baldeg*, dat

in een aangenaam oord aan een meer gelegen, vroeger een ridderen adellijk goed was, werd met eenige landerijen aangekocht, en tot liet vermelde doel bestemd. — Terwijl hij alzoo zijnen rijkdom tot ondersteuning en stichting van weldadige inrigtingen aanwendde, leefde hij zelf steeds hoogst eenvoudig. Zijn privaatleven was, zelfs in de oogen zijner grootste vijanden, voorbeeldig, en even zoo min kan hem een zuiver, edelkend, mannelijk karakter betwist worden.

* LEUCHTENBERG (hertog von), titel door koning MAXIMILIAAN JOZEF van *Beijeren*, in 1817; aan zijnen schoonzoon EUGENIUS DE BEAUHARNAIS (zie dat Art. -*Wbk.*-), vroeger onderkoning van *Italië*, gegeven.

* LEUCHTENBERG (AUGUSTUS KAREL EUGENIUS NAPOLEON, hertog von), zoon van EUGENIUS DE BEAUHARNAIS, in de vorige aanvulling bedoeld, en van de Beijersche prinses AMELIA, in 1810 te *Milane* geboren, vergezeld na eene voortreffelijke opvoeding te hebben genoten, in 1829 zijne zuster naar *Rio-Janeïro*, trad vervolgens in Beijersche krijgsveld, word in 1830 door *Frankrijk* van den Belgischen troon uitgesloten, trad in 1834, volgens het verlangen van den stervenden don PEDRO, in den echt met donna MARIA van *Portugal*, doch overleed reeds in 1835; in dit korte tijdsverloop had hij reeds de geheele liefde der Portugeezen

gewonnen. Met het beste gevolg had hij zich in de teeken- en graveerkunst geoefend, en een aanzienlijk kabinet van natuurlijke historie verzameld.

LEVATI (de abbé AMBROSIUS), een letterkundige, in 1788 te *Toricella* in *Lombardijë* geboren, werd in het seminarie van *Milane* opgevoed. Door zijne oversten tot het onderwijs bestemd, droeg hij in het lyceum van *Milane* de rhetorica en de wijsbegeerte voor, de geschiedenis te *Bergamo*, en eindelijk de Grieksche letterkunde in de universiteit van *Pavia*. Hij overleed in laatstgenoemde stad den 6 Julij 1841, juist toen hij zich met eene vertaling der *Werken* van PLATO bezig hield; het jaar te voren was hij tot lid van het Lombardo-Venetiaansch instituut benoemd. Men heeft van hem: 1.^o *Viaggio di Fr. PETRARGA in Francia, in Germania ed in Italia*, 1820, 5 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, een werk vol nasporingen en eene uitmuntende verzameling van bouwstoffen voor het leven van dien dichter; — 2.^o *Dizionario biografico delle Donne illustri, Milane*, 1822, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 3.^o *Saggio sulla storia della letteratura Italiana nei primi venticinque anno del secolo XIX*, ib. 1831, in 8.^{vo}; — 4.^o *Il Piccolo Muratori, ossia storia d' Italia del medio evo*, ib. 1837, 5 dl.ⁿ, in 18.^{mo} LEVATI droeg daarenboven bij tot verscheiden uitgaven, onder anderen tot de vertaling der *Verhandelingen*

gevoegd bij den Italiaanschen bijbel van *Venetijë*.

LÉVÊQUE (PETRUS), te *Nantes* den 3 September 1746 geboren, legde zich bijzonder op de wiskunde toe; waarin hij groote vorderingen maakte. In den ouderdom van 18 jaren, ging hij in eene zeer ondergeschikte betrekking sloop aan boord van een schip van den staat. In minder dan twee jaren leerde hij al hetgene wat betrekking heeft tot den scheepsbouw, het scheepswant en de stuurmanskunst. Bij zijne terugkomst onderwees hij te *Mortagne*, te *Breteil* en te *Nantes* de wiskunde, en bekwam in 1772 in laatstgenoemde stad den leerstoel der waterkunde of hydrographie. Hij gaf aldaar het eerst het tooneel van eenen luchtbol; in 1786 werd hij tot examinator der marine benoemd. Men heeft hem ook een der eerste stoomwerktuigen te danken, die in *Frankrijk* vervaardigd zijn. Hij was grondig ervaren in de geschiedenis, de talen, de natuurkundige wetenschappen, de administratie, den handel enz. en vereenigde met deze kundigheden een diepzinnig en bondig oordeel. Tijdens de Fransche omwenteling beschermden hem zijne talenten en diensten gedurende eenigen tijd, maar gedurende het schrikbewind zag hij zich genoodzaakt de vlugt te nemen, en eerst na den 9 Thermidor kwam hij weder te voorschijn. In 1797 tot lid van den raad der ouden verko-

zen, werd hij ten gevolge van den 18 Fructidor er weder uitgesloten. Nadat de tijden kalmer waren geworden, kwam hij weder te *Parijs* terug, en verving *Cousin* in 1801 bij het instituut. Zedig in zijnen smaak, leidde hij een gerust en gelukkig leven, toen hij eenen 27 jarigen zoon, verdienstelijk officier bij de genie, verloor. Deze dood bespoedigde den zijnen: hij bezweek aan een aanval van beroerte, te *Havre*, den 16 October 1814. *Delambre* sprak in het instituut zijne *Lofrede* uit. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *Tables etc. (Algemeene tafels der hoogte en lengte van den negentigsten graad — nonagesime —)*, *Avignon*, 1776, 2 dl.ⁿ, in 8.^{vo} *Lévéque* heeft de door *Ptolemeus* berekende tafels voor zeven luchtstreken of klimaten, op den geheelen aardbol toegepast; dezelve bieden eenige voordeelen aan boven die van *Lagrange*; — 2.^o *Le Guide etc. (De Gids voor den zeevaarder)*, *Nantes*, 1779, in 8.^{vo}, met pl.ⁿ *Lalande* oordeelt dat dit werk al de andere overtreft, welke over het zelfde onderwerp gehandeld hebben; — 3.^o *Examen etc. (Zeevaartkundig examen, of verhandeling over de werktuigkunde, toegepast op den scheepsbouw en het scheepswant)*, *Nantes*, 1782, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to} Dit is eene met aantekeningen verrijkte vertaling van het werk van *don George Juan y Santacilla* (zie dat Art. *Wbk.*). Dezelve is met vermeerderingen herdrukt, *Parijs*, 1792, 2 dl.ⁿ, in 4.^{to};

— 4.^o *Description etc. (Nautische beschrijving der oostelijke kusten van Groot-Brittannië en der kusten van Holland, van Jutland en van Noorwegen)*, *ib.* 1804, in 4.^{to} *Lévéque* heeft daarenboven verscheiden werken in handschrift nagelaten.

Lévizac (*Jean-Pons-Victor Legoutz*, *abbé de*), een taalkundige; in 1750 in *Languedoc* geboren, wijdde zich vroeg aan den geestelijken staat toe, werd met een kanonikaat van het kapittel van *Vabres* bekleed, en besteedde zijne vrije oogenblikken aan de beoefening der letteren. Tijdens de omwenteling verliet hij *Frankrijk*, nam de wijk naar *Holland* en vervolgens naar *Engeland*, zette zich te *Londen* neder, alwaar hij lessen in de Fransche taal gaf, en overleed aldaar in 1813. Zijne voornaamste werken zijn: 1.^o *l'Art etc. (De kunst om de Fransche taal naauwkeurig te spreken en te schrijven)*, *Londen*, 1797; 4.^e uitg. *Parijs*, 1809, in 8.^{vo}, door *Drevet* herzien; — 2.^o *Traité etc. (Verhandeling over de klanken der Fransche taal, gevolgd door eene verhandeling over de spelkunst en de uitspraak)*, *Londen*, 1800, in 12.^{mo}; — 3.^o *Bibliothèque etc. (Draagbare bibliotheek der Fransche schrijvers, enz.)*, 1800, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; — 4.^o *Theoretical and practical grammar of the french tongue*, ten gebruike der Engelschen, in 1815 te *Parijs* herdrukt; — 5.^o *Dictionnaire etc. (Fransch en Engelsch Woordenboek)*, 1808, in 8.^{vo}; — 6.^o

Dictionnaire etc. (Woordenboek der Synonymen), 1809, in 12.^{mo} LÉVIZAC heeft daarenboven uitgaven met voorreden en aantekeningen geleverd van werken van verschillende Fransche classieke schrijvers.

LEVITA. — Zie ELIAS LEVITA *Wbk.*

LIBRI (GEORGE BAGNANO, graaf DE), in *Toskanen* uit eene oude familie geboren. Door de toenmaals heerschende denkbeelden medegesleept, had hij zich bij de komst der Franschen in *Italië*, een der warmste voorstanders derzelve getoond. Hij streed in hunne gelederen en voerde zelfs met onderscheiding het bevel. Bij den vrede genoodzaakt de wijk naar *Frankrijk* te nemen, zag hij zich aan vervolgingen blootgesteld, waarvan de beweegredenen niet zeer vereerend waren. Naar *België* geweken, alwaar koning WILLEM I al de misnoegden opnam, verdedigde hij in den *National* de staatkunde van dien vorst, en haalde zich de grootste verachting en den algemeenen haat der Belgen en van alle weldenkende Nederlanders op den hals; zoodat, toen op den 25 Augustus 1830 de Belgische omwenteling te *Brussel* begon uittebarsten, de bureaux van den *National*, zoowel als het woonhuis van LIBRI overweldigd, en alles geplunderd, verguisd en verdelgd werd. Hij week alstoen naar *Holland*, waar koning WILLEM hem eene

jaarwedde schonk. Een brief, dien hij omtrent het midden van 1835 van den ex-minister GOUBEAU ontving, waarin deze veel berouw openbaarde, wegens het onheil dat hij der Catholijke Kerk berokkend had, bewoog den graaf BAGNANO, om zich met God te verzoenen. Van dit tijdstip af veranderde hij van gevoelens en van taal, en gedurende zijne laatste ziekte, legde hij voor notaris en in tegenwoordigheid van getuigen, de verklaring af (waarvan acte werd opgemaakt), dat hij in de Catholijke godsdienst wilde leven en sterven, en dat hij al datgene veroordeelde, waarin hij, hetzij in zijne uitdrukkingen, hetzij in zijne geschriften of in zijn gedrag, de Kerk of hare bedienaars mogt beleedigd hebben. Hij gaf daarenboven het verlangen te kennen, dat deze herroeping na zijnen dood openlijk mogt worden voorgelezen. Het is in deze gevoelens dat hij den 1 Januarij 1836 den geest gaf.

* LICHNOWSKY (FELIX MARIA VINCENZ ANDREAS, vorst VON), zoon van vorst EDUARD, den schrijver eener *Geschiedenis van het huis van Habsburg*, werd den 5 April 1814 in het voorouderlijke stamhuis *Krzyzhanowicz*, bij *Ratibor* in *Silezië*, geboren, beleefde zijne eerste jeugd in *Grätz*, waarvan de Romantische omstreken en historische herinneringen den indruk op zijnen gevoeligen geest niet misten. Nadat zijne opvoe-

ding voltooid was, zond zijn vader hem naar *Pruissen*, waar hij, twintig jaren oud zijnde, in dienst trad bij een hoezaren-regiment. Zijne verwachtingen bij hetzelfde te leur gesteld ziende, besloot hij zich naar *Spanje* te begeven, ten einde aldaar voor de zaak van het wettige gezag te strijden. Zijne ondervindingen aldaar, van af den eersten togt tegen het Engelsche hulplegioen onder EVANS (Maart 1837), tot den eindelijk overgang van het Carlistische corps naar *Frankrijk* (September 1839), worden geschilderd in zijne *Erinnerungen aus den Jahren 1837, 1838 und 1839*, een boek, dat bij deszelfs verschijnen met regt opzien baarde, en nog in latere tijden als een belangrijk document voor de geschiedenis zal blijven bestaan. Het krijgsgedruisch van het jaar 1840 en het vooruitzicht op eenen oorlog der Duitsche Staten tegen *Frankrijk* voerde hem naar *Pruissen* terug, doch slechts voor eenen korten tijd, want weldra nam de staatkundige horizon weder zijne oude vreedzame schakering aan, en nu brak LICHNOWSKY andermaal op. In *Brussel* en *Parijs*, waar hij in den naastvolgenden tijd verwijlde, schreef hij zijne *Erinnerungen*, en wikkeldde zich daardoor in een geschil met MONTENEGRO, dat aanleiding tot een tweegevecht gaf, waarin beide strijders wonden bekwamen, LICHNOWSKY een ernstig schot door het ligchaam. Na zijne genezing zien wij hem in *Lissabon*, waar hij zich met

de *onwettige* regering volkomen verzoende, wijl COSTA CABRAL de *revolutie beteugeld*, en de oogenschijnlijk onmogelijke oplossing des raadsels gevonden had, om in eenen staat van het Pyrenesche schiereiland rust en orde te herstellen. Ook over dezen vreedzamen kruistogt heeft hij een werk in het licht gegeven: *Portugal, Erinnerungen aus dem Jahre 1842*, dat in het Portugeesch vertaald werd. Dit werk bezit geheel de verdienste der vroegere over *Spanje*: levendige ontwerping en voorstelling, en meesterlijke schildering van persoonlijke hoedanigheden. Op den terugweg uit *Portugal* beging hij de onvoorzigtigheid, van in *Barcelona* aantelleggen en werd hier door eenen scheepskapitein ontdekt, aan wien hij in 1838 eene lading geweren had toevertrouwd, welke door dezen niet aan de Carlisten, maar aan de Christino's waren afgeleverd. Er ontstond eene volksbeweging en LICHNOWSKY werd gevangen genomen, zonder dat de plaatselijke consul, zich zijner zoo aangetrokken had, als de vorst het meende te kunnen verlangen. Hij zelf heeft dit voorval tot het voorwerp eener zeer levendige openbare discussie gemaakt, doch met zeer weinig geluk, want hij stond voor zijne zaak alleen, tegen over een geheel koor van dagbladen, die bij deze welkome gelegenheid, van eenen ridder de legitimiteit voor hun *forum* gesteld te zien, zich met eene half-Engelsche bitterheid uitlieten. In zijn va-

derland teruggekeerd, wijdde de vorst zijne zorgen voornamelijk aan de provincie *Silezië*, die hem veel te danken heeft. Zijne werkzaamheid ten algemeenen nutte verschafte hem in korten tijd het volste vertrouwen zijner landgenooten, door welker verkiezing hij tot lands-oudste en afgevaardigde der vier zuidelijke en oostelijke distrikten van *Silezië* verheven werd. Tegelijkertijd stond hij als directeur aan het hoofd van den Koseler-Wilhelmsspoorweg. Aan vijandschappen van velerlei aard, ontbrak het hem ook thans niet. Een man van bekende grondbeginselen, zoo als LICHNOWSKY, kon niet anders dan het wanschepsel der zoogenaamde Duitsch-Catholijken, hetwelk toenmaals in *Silezië* te voorschijn kwam, waar en hoe het hem slechts mogelijk was, bestrijden, en daarbij bleef dan de gedienslige drukpers niet ten achteren, maar viel den vorst op hare bekende wijze aan. — De nieuwste en schoonste werkzaamheid van LICHNOWSKY dagteekent van de zittingen des eersten vereenigden Pruisischen landdags. Hij behoorde hier tot die leden der heeren-curie, welke het standpunt des adels in de tegenwoordige tijdsomstandigheden in het algemeen wel begrepen hebben, en zijne rede, die hij bij gelegenheid van het vraagstuk der periodiciteit voordroeg, heeft er zeer veel toe bijgedragen, dat deze curie reeds in de eerste vergadering, eenen vasten grondslag in de open-

bare meening won. Door hem geschiedde het ook, dat de heeren-curie, in een der gewigtigste vraagstukken des tijds, namelijk de bescherming van den arbeid, het initiatief nam. Deze stap strekte zoowel het gevoel, als den staatkundigen tact des vorsten tot alle eer. Als ooggetuige met den nood van den arbeidenden stand in *Silezië* bekend, vervulde hij eenen pligt, door zich zijne arme landslieden aantrekken; door dit te doen, verschafte hij tevens aan de heeren-curie een even zoo invloedrijk als voordeelig standpunt. Nog in andere opzigten is de voordragt van LICHNOWSKY rijk in gevolgen geweest, daar de stemming van den vereenigden landdag bepaald voor eene nationale handelspolitiek is uitgevallen. Na den afloop van den landdag bragt LICHNOWSKY zijnen tijd gedeeltelijk op zijne landgoederen, en deels in *Weenen* en *Berlijn* door. Hij bevond zich in laatstgenoemde stad, toen de Maart-revolutie uitborst. Onbekommerd wegens zijn leven, deed hij al het mogelijke om het volk tot bedaren te brengen, en vertoonde zich bij herhaling op de straten, bij de barrikaden, terwijl hij op zijn woord van eer verzekerde, dat hij op den vereenigden landdag alles zoude in het werk stellen, om de regten des volks te doen gelden, waartoe hij ook aan den koning de dringendste voordragten wildé doen. In de zitting van den vereenigden landdag stemde en ijverde hij dan ook

voor de uitgebreidste concessiën in den geest des tijds. In *Silezië* voor de nationale vergadering gekozen, nam hij in de *Paulus-kerk* plaats aan de rechterzijde. De stenographische berigten deelden slechts zeer zwak den indruk mede, dien *LICHNOWSKY* maakte, zoo dikwerf als hij het spreekgestoelte betrad. Hij bezat het geheim de vergadering, zelfs als zij na veelvuldige debatten ten uiterste vermoeid en overspannen was, als door eenen electricen schok te bewegen. Hij had eene schoone gestalte, was in de volle, men zou kunnen zeggen dartelevenskracht, vol gepaste bewegingen voerde hij het woord als den degen en het pistool, sneed en trof zeker, en wist hij zijne tegenpartij van haar stuk te brengen, en zich hare naaktheid tot een zegeteeken te maken. Toen de debatten in de *Paulus-kerk* met eene toenemende hartstogtelijkheid gevoerd werden, was het *LICHNOWSKY*, die bij herhaling tot gematigdheid en verzoening aanspoorde. Zijne laatste rede hield hij over den wapenstilstand van *Malmaë*, en ook deze leidde tot verzoening. Hij betrad het spreekgestoelte, nadat de beroemdste redenaars hunne argumenten hadden uitgeput, en het geroep naar stemming de overhand had bekomen. Het gefluit der galerij vergezeld hem toen hij naar zijne plaats terugkeerde. De vorst was juist op het punt geweest, om eene reis te ondernemen, van welke hij zich echter terughield, wijl

hij in den beslissenden oogenblik het aan zijne medewerking niet wilde laten ontbreken. Des Dingsdags zou hij echter bepaaldelijk vertrokken zijn, indien de Maandag, de noodlottige 18 September 1848, zonder geweldadige gebeurtenissen ware afgelopen. Van de middagtafel in het *Engelsche hof*, begaf zich *LICHNOWSKY* naar zijn woonhuis op de *Zeil*. Daar steeg hij te paard, waarheen hij eigenlijk wilde uitrijden is twijfelachtig. Er wordt beweerd dat hij de artillerie had willen teemoet rijden; waarschijnlijk echter was zijne bedoeling, den rijksbestuurder van het aannaderen eener deputatie der linkerzijde te verwittigen. Toen hij met den generaal *VON AUERSWALD* (zie dat Art.) aan de wandeldreven, de *Friedbergerpoort* voorbij kwam, werden er schoten op de beide ruiters gelost, die echter niet troffen. De barrikaden belettēden hen, in de stad terugtekeeren; zij kozen dus het vrije veld, en zochten bescherming bij eenen tuinier, waar zij zich gescheiden verborgen, de eene op den zolder, de andere in den kelder. Een ooggetuige, *D.^r HODES* van *Bornheim*, verhaalt de afschuwelijke gebeurtenis op de volgende wijze: » Men had de woning der heeren *SCHNEPF* en *SCHMIDT* reeds tweemaal te vergeefs doorzocht, toen er een met eene bijl naar den kelder ijde; ik volgde hem op den voet na, anderen kwamen daar tusschen; *LICHNOWSKY* trad uit de met geweld geopende onge ruimte, en ik stond aan

zijne zijde, om elke mishandeling zooveel mogelijk afteweren. In het begin werd ik hierin ondersteund door eenen Frankforter, den heer PILLOT; even als ik ernstig bedreigd, verwijderde hij zich om hulp te halen, die, helaas te laat kwam. Een der bende bedreigde mij met de sabel, ik verklaarde bedaard, dat ik niet van den bedreigde zou wijken, en zoo lang als ik kon, mij tegen elke aan hem gepleegde gewelddadigheid zou verzetten; ik sprak niet tegen, maar voor hunne zaak, voor welke ik reeds gestreden en geleden had, toen de meeste hunner nog in de luren lagen. Ik moest mij nu nader bekend maken, gaf mijne woning op, en verhaalde iets van mijn voorledene. Langzamerhand bragt ik de meesten op mijne zijde. Zij wilden den vorst nu gemakkelijker naar *Bornheim* voeren; een hunner verlangde, dat hij naar *Hanau* gebragt werd. Er kwamen echter van beide zijden der haag andere gewapenden op ons aan, die de overigen steeds weder aanhitsten. Ik maakte er daarom eenen der geleiders opmerkzaam op, dat hij op den zandweg omsingeld en afgesneden zou kunnen worden, die daarop uitriep: » Dat is een brave man, die meent het wel met ons, wáár is de zandweg? » Maar niemand volgde den raad des geleiders om de naburige wegen te bezetten. Ik gevoelde mij in mijnen bepaalden wil geheel zeker en sterk, en bad den vorst, die

zeer opgewonden was, om zich bedaard te houden. Ik zou hem zeker gered hebben, hadde hij dezen raad gevolgd. Wij hadden reeds de helft van den weg naar *Bornheim* afgelegd, toen het aan eenigen van de bende inviel, van den gevangene eene herinnering te willen hebben; zij scheurden te dien einde zijnen rok in stukken. Het is mogelijk dat LICHNOWSKY het doel dezer manoeuvre niet begrepen, en zich verbeeld heeft, dat men alsnu ernstig hem te lijf wilde, en met eenen luiden kreet daartegen, greep hij er een naar zijn geweer. Daarop geraakten alle weder in woede; mijne stem vermogt niets meer tegen het luide getier, den vorst werd het geweer afgerukt, hij bekwam een kolfslag op het hoofd, een andere legde op hem aan, de bedreigde vlood van mij weg naar de boomen, het schot viel, de kogel doorboorde het onderlijf van achteren naar voren; hij gaf een' luiden gil, deed nog eenige schreden, en zeeg neder. Diep ontroerd, begaf ik mij naar mijne woning; nog voor de deur derzelve, vernam ik dat LICHNOWSKY nog leefde, en bij voortdoring mishandeld werd; ik snelde terug, won de betergezinden die hem omringden, in mijne belangen en wij droegen den daarenboven aan hoofd en aan beide armen verschrikkelijk gekwetste naar het huis van den heer SCHMIDT. Hij erkende mij, vraagde naar den toestand zijner wonden, openbaarde mij zijnen uitersten

wil, klaagde over hevige smarten en vergaf luide aan zijne vijanden." BETHMANN nam den doodelijk gewonde in zijne woning op; later werd hij naar het ziekenhuis overgebracht, waarin hij des nachts ten één ure (alzo den 19 Septb. 1848) den geest gaf. De leden van den rijksdag volgden talrijk den lijkstoet. Aan het graf spraken VON GAGERN, WILHELM JORDAN, WILHELM VON KETTELER, en anderen. JORDAN noemde onbeschroomd de bewerkers van zijnen dood.

* LIEBERMANN (FRANZ LEOPOLD BRUNO), een uitstekend Catholijk dogmatisch leeraar, algemeen vikarius van *Straatsburg*, werd den 8 October 1759 te *Molsheim*, een plaatsje 4 uren van *Straatsburg* gelegen, geboren. Zijne voorbereidende, wijsgeerige en godgeleerde studiën maakte hij bij de Jesuiten en werd, na in 1783 tot priester te zijn gewijd, te *Hohengreft* als kapellaan met de zielzorg belast. Doch reeds na eenige maanden, door JEANJEAN (zie dat Art.) aanbevolen, werd hij subregent in het priesterseminarie te *Straatsburg*, waar hij tot in 1787 buitengewoon zegenrijk op de wetenschappelijke en zedelijke vorming der jonge geestelijken werkte. Hij werd daarop pastoor te *Ernolsheim*, in het distrikt zijner geboorteplaats, doch hier, in 1791, door de stormen der omwenteling, op eene gewelddadige wijze uit zijne pastorij verdreven. Hij begaf zich daarop naar den reg-

ter *Rijn*-oever. Toenmaals had het diocees van *Straatsburg* den *Rijn* nog niet tot grensscheiding. De bisschop-kardinaal DE ROHAN benoemde hem tot overste van het bisschoppelijke priesterhuis, dat in het Overrijnsche gedeelte des diocees, in de oude abdij *Ellenheimmünster Allerheiligen* gevestigd was. Hier, in deze romantische eenzaamheid, verzachtte de studie der godgeleerdheid, en de zucht voor het leeraarsambt, de smart, welke de dolle woede der omwenteling tegen Kerk en Staat in hem verwekt had. Ten behoeve zijner voorlezingen schreef hij: *Institutiones juris canonici universalis*, een compendium, dat langen tijd aan het seminarie van *Mainz* als voorleesboek gebruikt werd, tot dat het zich later door dat van SCHENK verdrongen zag. De vrijheid der Kerk werd door LIEBERMANN moedig verdedigd tegen de zoogenaamde *Constitution civile du clergé*, zoowel mondelings als schriftelijk, en in 1795 keerde hij, als een getrouwe zielenherder, naar zijne verlatene gemeente terug. Doch slechts weinige maanden genoot hij dit geluk: door de sbirren van den revolutionairen storm vervolgd, moest hij andermaal eene veilige schuilplaats zoeken; steeds met levensgevaar bedreigd, trachtte hij niettemin naar zijn vermogen, en met eene bewonderenswaardige opoffering, aan zijne gemeentenaren troost en hulp te doen toekomen. Terwijl hij zich in de afgelegenste hoeken eener boerenwoning verborgen hield, sloop hij dikwerf in het

duistere van den nacht, en als boer verkleed, rond, om biecht te hooren, de zieken te troosten, en hen door het H. Oliesel voor den op handen zijnde overgang naar de eeuwigheid te versterken — en bewees zich alzoo als het ware beeld des goeden herders, aan wien het heil der schapen dierbaarder is dan zijn leven. In gemeenschap met zijne evenzeer bedrukte vrienden BERTH, DE MÉJEAN, SCHNEIDER en THOMAS, werd hij tot bisschoppelijken commissaris benoemd, en met buitengewone volmagt uitgerust, om in geval van nood doelmatige beschikkingen te kunnen maken. Eerst in 1800 was het hem weder vergund, openlijk te werken, zonder zijn leven in gevaar te stellen. Als secretaris des bisschops kwam hij in 1801 te *Straatsburg*, en verscheen naast COLMAR en OBERLE, als een talentvolle prediker op den kansel der hoofdkerk. De vroeger constitutioneele SAPHINE werd helaas in 1803 bisschop van *Straatsburg*, en dit bewoog LIEBERMANN zich weder naar zijne voormalige pastorij te begeben, nadat hij vooraf naamloos tegen den dwazen Herderlijken brief zijn *Réponse à Mr. SAURINE* geschreven had. Met smartgevoel sloeg hij den bedrukten toestand der kerkelijke aangelegenheden gade, en erkende de noodzakelijkheid, om voor eene betere toekomst, geschikte jongelingen zorgvuldig aantekweeken, en om daardoor tevens aan de geestelijkheid voor hare deels afgevallen, deels vermoorde le-

den, eene hoopvolle vergoeding aanbieden. Hij stichtte eene geestelijke school, die door zijnen opvolger BECKMANN later werd voortgezet. Op eenen morgen, kort voor Paschen 1804, werd LIEBERMANN plotseling, wegens voorgewende verstandhouding met den hertog van ENGHEN gevangelijk opgeligt, naar *Parijs* vervoerd, en smachtte aldaar in den kerker van *St. Pelagie*, van Goeden Vrijdag af tot den 20 November 1804. Behalve zijn brevier, bewees hem een deel van het werk *l'Evangile médité* goede diensten; hij vertaalde psalmen, die hij met eene metalen stift, welke hij toevallig bij zich had, op de kerkmuren schreef. Op dezelfde wijze vervaardigde hij verscheiden geestelijke liederen in de Hoogduitsche taal, om dezelve eenmaal, bij zijne in vrijheidstelling, als een treffend aandenken aan zijne gemeentenaren te schenken. Den 25 Julij werd hij uit genoemde gevangenis, naar den *Tempel* overgebracht, waarin hij met nog twee andere gevangenen het vertrek bewoonde, dat de ongelukkige LODEWIJK XVI betrokken had. Naauwelijks echter had COLMAR (zie dat Art.) den bisschoppelijken stoel van *Mainz* bestegen, of het was zijn eerste stap, om bij keizer NAPOLEON, de vrijheid van den abbé LIEBERMANN te verzoeken, ten einde hem de directie van zijn nieuw te stichten groot en klein seminarie toetevertrouwen. Het verzoek werd wel is waar ingewilligd, maar de voorwaarde er aan

verbonden, dat **LIEBERMANN** het dep.^t van den *Donderberg* (*Mont Tonnerre*) niet mogt verlaten, en onder het politie-opzigt der prefektuur blijven zoude. Den 1 November 1805 werd hij met de nieuwe organisatie der theologische studiën belast, van welke hij zelf de leervakken der dogmatiek, pastoraal en kerkelijk regt voor zijne rekening nam, daarbij predikte hij dikwerf met waarlijk evangelische zalving en apostolischen ijver, en schreef hier zijn zeer gezocht leerboek der Dogmatiek: *Institutiones theologicae*, 5 dl.ⁿ, hetwelk zijnen naam in de theologische letterkunde vereeuwigen zal, en wegens de duidelijkheid in de rangschikking der stof, wegens de naauwkeurige begripsbepaling, de ongemeene bevattelijkheid in de voorstelling tot de meest gezochte compendiën behoort, en ondanks de veelvuldige gangbare filozofische leeringen, zich door zijne positief-bewijzende methode van de scholen nog niet heeft laten verdringen. Den 4 October 1806 viel hem de onderscheiding ten deel, van de keizerlijke universiteit van *Parijs*, het diploma van doctor in de theologie te bekomen. Het bisschoppelijk gymnasium te *Mainz*, de eer en het sieraad der stad, heeft zijn bestaan aan **LIEBERMANN** te danken. In 1823 werd hem door koning **LODEWIJK XVIII** het bisdom *Metz* aangeboden: dankbaar wees hij echter uit ootmoed die verhevene waardigheid van de hand, volgde echter kort daarop de roepstem van den bisschop **THARIN** naar

Straatsburg, om zich aldaar met het generaal-vikariaat te belasten. En aan deze betrekking bleef hij volhardend getrouw onder **THARIN**, **DE TREVERN** en **Räsz**, niettegenstaande hem sedert 1824, hoogst eervolle geestelijke waardigheden waren aangeboden. Hij overleed na een kortstondig ziekbed, den 11 November 1844, des middags ten 12 ure; zijn geliefde bisschop en vriend **Räsz** drukte hem de oogen toe. Onderscheidene lof-, lijk- en andere gelegenheden zijn deels afzonderlijk gedrukt, deels in **Räsz und WEIS Kanzelberedsamkeit** opgenomen. Door christelijken ootmoed en grondige wetenschap veredelde **LIEBERMANN** zijn echt priesterlijk leven.

* **LINGARD** (**JOHN**), een beroemde Engelsche geschiedschrijver en wakkere verdediger der Catholijke Kerk, in 1770 te *Hornby*, een stadje in de nabijheid van *Lancaster*, geboren, ontving als veelbelovend jongeling zijne opleiding te *Down*, door de P. P. Jesuiten. In het begin dezer eeuw (de 19.^e) was hij Catholijk geestelijke te *Newcastle*, in het graafschap *Northumberland*, en hield zich later te *Rome* op. Zijn eerste werk, dat de openbare aandacht trok, en de bittere critiek van **SOUTHEY** uitlokte, was zijne *History of the Anglo-Saxon Church*, in 1806 te *Newcastle* aan de *Tyne* uitgegeven. Tusschen de jaren 1819 en 1825, gaf **LINGARD** den eersten druk zijner *History of Engeland*, in 6 dl.ⁿ, in 4.^{to}, in het licht, tusschen 1825 en

1829 den tweeden, in 12 dl.ⁿ, in 8.^{vo}, en tusschen 1849 tot 1850, den derden, met zijne laatste aantekeningen en verbeteringen, 10 dl.ⁿ, in 8.^{vo}. Van dit werk bestaat eene uitmuntende Fransche en Hoogduitsche vertaling. In 1836 gaf LINGARD, zonder zijnen naam te noemen, eene nieuwe vertaling (in het Engelsch) der vier Evangelisten in het licht, voorzien van critische en ophelderende aantekeningen. Als diepe denker, grondige geleerde, en onvermoeide geschiedvorschcr neemt D.^r LINGARD in zijn vaderland, onder de beste letterkundigen eene eerste plaats in, naast HUME, den Jacobitischen geschiedschrijver, MACAULEY, den geschiedschrijver der whigs, en HALLAM, den constitutioneelen geschiedschrijver. LINGARD overleed in zijne geboorteplaats den 18 Julij 1851. Tot in den gezegenden ouderdom van 81 jaren was hij een voorbeeld van werkzaamheid, en waren christelijken ootmoed. De roem der wereld werd door dien waardigen priester steeds ontvlugt; de afzondering en het verkeer onder de eenvoudige landlieden had voor hem de meeste aantrekkelijkheid: daar kon hij zich ongestoord wijden aan de betrachtting zijner godsdienstpligten, en de diepe studiën van den nauwgezetzten geschiedvorschcr. Het Engelsche dagblad *the Chronicle* zegt van dezen merkwaardigen geleerde: » De openbare geschiedenis van het leven van LINGARD is het register van de opvolging en den bijval zijner

boekdeelen. Hij was een alomgeacht medeburger en een ijverig belijder van zijn geloof. Deze geschiedvorschcr was wijsgeer en Christen in den meest uitgebreiden en verhevensten zin van het woord. In de kapel van het collegie van *Ushaw*, waar zijn stoffelijk overschot rust, is hem een eenvoudig grafsteente opgericht. Zie hier eene nauwkeurige opgave zijner werken: 1.^o *Catholic loyalty vindicated*, Londen, 1805; — 2.^o *Documents to ascertain the Sentiments of British Catholics in former ages respecting the Power of the Popes*, in 8.^{vo}, 1812; — 3.^o *Review of certain Anti-Catholic Publications*, by Drs. HUNGERFORD and TOMLINE, lord KENYON etc., 1813; — 4.^o *The History and Antiquities of the Anglo-Saxon Church, containing an Account of its Origin, Government, Doctrines, Worship, Revenues, and Clerical and Monastic Institutions*; de 3.^e druk van dit werk, in 1845 in het licht verschenen, is geheel herzien, en als op nieuw geschreven te beschouwen; — 5.^o *History of England from the First invasion of the Romans to the Reign of WILLIAM and MARY, in the Year 1688*; — 6.^o *Vindications of certain Passages in the 4.th and 5.th Volumes of the History of England*, in 8.^{vo}; in antwoord op het *Edinburgh Review*, in 1827 in het licht gegeven; — 7.^o *Catechetical Instructions on the Doctrines and Worship of the Catholic Church*, in 8.^{vo}; — 8.^o *New Version of the four*

Gospels; with Notes, Critical and Explanatory. By a Catholic, in 8.º

* LIPPICH (FRANZ WILHELM), in 1799 te *Iglo* in *Hongarijē* geboren, ontving het eerste onderwijs, in de Catholijke lagere school zijner geboorteplaats (1806—1809), kwam vervolgens in het gymnasium te *Podolin*, waar *Piaristen*, en te *Leutschau* en *Kaschau*, waar *Premonstratensers* onderwezen, aan welke hij zijn vloeiend Latijn en zijne bondige, schoone schrijfwijze te danken had. Te *Kaschau* maakte hij zijne filozofische studiën. In de meest gebruikelijke levende Europesche talen moest hij zijn eigen leermeester zijn. Hetzelfde geldt ook van het teekenen en schilderen, in welke kunst hij een uitstekend talent aan den dag legde, en uit zich zelve en door zich zelve alleen weldra eene bekwaamheid erlangde, die al zijne bekenden en begunstigers deed verbaasd staan. Ook de toonkunst bleef hem niet vreemd. Door het *Dom-kapittel* van *Zips* vóór het *Pazmannsche* instituut te *Weenen* bestemd, volgde hij toch zijne neiging voor de natuurkundige wetenschappen en de geneeskunde, welke hij reeds als knaap in zijne spelen had geopenbaard. Hij betrok 1817—18 de universiteit te *Pesth*, waar hij in den broeder zijner moeder eenen ondersteuner, en in den uitmuntenden letterkundige *MICHAEL* *VON LENHOSSECK* eenen vaderlijken raadgever en bloedverwant vond. Door de eenvoudige Duit-

sche regtschapeheid, en den nieuw herlevenden botanischen tuin van professor *C. C. HABERLE* het meeste uitgelokt, zou ook *LIPPICH* zich geheel aan de kruidkunde hebben toegewijd, indien niet de roem van den grooten patholoog *PH. C. HARTMANN*, hem benevens verscheiden andere zijner medeleerlingen naar *Weenen* getrokken had. Hier bragt hij van 1819—1820 en van 1821—1822 het overige zijner geneeskundige studiën ten einde. De door den regeringsraad en hoogleeraar *J. N. VON RAIMANN* voorbeeldig geleide clinische school, trok hem bijna geheel van de kruidkunde af. In 1823 besloot hij zijne geneeskundige opvoeding, met de hem den 26 Mei ten deel gevallen doctorale waardigheid in de geneeskunde. Naauwelijks was hij gepromoveerd of hij werd tot tweeden stadsgeneesheer der provinciale hoofdstad *Laibach* benoemd. Deze betrekking bekleedde hij gedurende 11 jaren. Sedert het jaar 1829 verschenen er van hem verscheiden verhandelingen in de *Medizinischen Jahrbücher* van den Oostenrijkschen staat, en in andere tijdschriften, alle van geneeskundigen aard; benevens eenige zelfstandige werken, die zoo wel buiten als binnen zijn vaderland de grootste opmerksaamheid, ja zelfs bewondering verwekten. Als een boven alle maten werkzaam geweest zijnde arts en mensch, blijft hij voor *Laibach* onvergetelijk. Zijn wensch, om op eenen praktischen leerstoel in *Italië*, waar reeds zijne door hem

zoo zeer beminde zuster, aan de K. K. akademie der schoone kunsten te *Venetië*, als begunstigde der keizerin-moeder, zich aan de schilderkunst toewijdde, te kunnen werken, werd vervuld, en zijne onvermoeide vlijt en leergierigheid beloond. In het schooljaar 1834—35, betrad LIPPICH zijnen nieuwen werkring als hoogleeraar en director eener kliniek, waaraan vroeger L. V. BRERA gewerkt had. Na eene moeilijke, doch in heerlijke resultaten rijke taak volbragt te hebben, volgde den 17 Julij 1841 bij keizerlijk besluit zijne beroeping tot den, door aftreding van den hoogleeraar EDLEN VON HILDENBRAND openstaanden, leerstoel der therapie en geneeskundige kliniek voor artsen aan de K. K. universiteit te *Weenen*, van welke eervolle betrekking hij, de onvermoeide, de onbegrijpelijk werkzame, den 12 December 1845, door den dood werd opgeroepen.

LISFRANC (JACOBUS), een der beroemdste heelmeesters der tegenwoordige eeuw, in 1790 te *St. Paul* (Fr. *Loire-dep.*) geboren, begon zijne studiën te *Lyon*, en eindigde dezelve te *Parijs* in de hospitalen. In 1812 werd hij tot het doctoraat bevorderd, en maakte in hoedanigheid van adjunct-arts in het volgende jaar den veldtogt van *Dresden* mede. Daar de vrede zijne diensten nutteloos maakte, bekwam hij in 1814 zijn ontslag, en kwam hij weder te *Parijs* zijne studiën en waarnemingen voortzetten. Na verscheiden zeer

vereerende mededingingen, verving hij in 1825 BECLARD (zie dat Art.) als eersten heelmeester van het ziekenhuis *la Pitié*, en toonde zich van den eersten oogenblik af den meester waardig, dien hij opvolgde. Nieuwe heelkundige operatiën, en groote bekwaamheid in de behandelingen, de kunst om den lijdens vertrouwen inteboezemen, ver-schaften hem, terwijl dezelve zijnen roem verbreedden, eene even zoo talrijke als voordeelige praktijk. Het kon niet missen of daarbij moest de afgunst ont-waken; maar hij beantwoordde de aanvallen des nijds enkel door nieuwe meesterlijke kunst-bewerkingen. Het mislukte hem echter toen hij mededong, om bij de faculteit eenen leerstoel te bekomen, die hem in de gelegenheid zou hebben gesteld, om zijne ontdekkingen te populariseren; en hij was niet gelukkiger, toen hij zich aanbood om DUPUYTREN bij de akademie van wetenschappen te vervan-gen. Deze dubbele teleurstelling trof hem meer, dan hij er voor wilde uitkomen. LISFRANC overleed te *Parijs*, den 12 Mei 1847. Behalve artikels in de *Revue médicale*, en eenige afzonderlijk uitgegevene stukjes, heeft men van hem: 1.º *Clinique etc.* (Heelkundige kliniek van het ziekenhuis *la Pitié*), 1841—43, 3 dl.ⁿ, in 8.^{vo}; een werk vol van de belangrijkste waarnemingen, en 2.º *Précis etc.* (Kort begrip der opererende geneeskunde), waarvan hij slechts het 1.^e deel heeft in het licht gegeven. Hij was lid der ko-

ninklijke akademie van geneeskunde, en in het 2.^e deel der *Nieuwe Verhandelingen* van dat geleerde genootschap vindt men er eene van hem over de *Rhinoplastie of de kunst om neuzen te herstellen*, waarvan er exemplaren afzonderlijk zijn gedrukt.

* LITROW (JOSEPH JOHANN, EDLER VON), een beroemde sterrekundige, den 13 Maart 1781 te *Bischof-Teiniz* in *Boheme* geboren, was de zoon eens koopmans, bezocht het gymnasium te *Praag*, en ging in 1798 over tot de universiteit, alwaar hij zich na elkander, met regtsgeleerde, geneeskundige en godgeleerde studiën bezig hield. tot 1803 werd hij huisonderwijzer bij den graaf *RENARD* in *Silezië*, en hield zich in zijne vrije uren bezig met de beoefening der wis- en sterrekunde, en met zulk een gelukkig gevolg, dat hij in 1807, na een schriftelijk concursus tot hoogleeraar der sterrekunde aan de universiteit van *Krakau* benoemd werd. In 1809 trad *LITROW* in Russische dienst, als hoogleeraar der sterrekunde aan de universiteit van *Kasan*; in 1816 werd hij als mede-hoofdbestuurder van het observatorium naar *Ofen* in *Hongarijë* beroepen, en in 1819 eindelijk tot director van het observatorium en hoogleeraar der sterrekunde aan de hoogeschool van *Weenen* benoemd; in 1832 werd hij met de leiding van het genootschap der natuuronderzoekers en artsen in *Weenen* belast, in 1835 tot den Oostenrijkschen adelstand ver-

heven. *LITROW* overleed na eene kortstondige ziekte, den 30 November 1840. — Hij was een der vruchtbaarste astronomische schrijvers, en heeft door zijne schriften, waarvan er verscheiden in den populairen toon zijn zamengesteld, zeer veel tot de verspreiding der astronomische kennissen bijgedragen. Onder zijne werken werden het meest verspreid: 1.^o *Die Wunder des Himmels*, *Stuttgard*, 1842; — 2.^o *Elemente der Algebra und Geometrie*, *Weenen*, 1827; — 3.^o *Populäre Astronomie*, *Praag*, 1825, in het Italiaansch vertaald, *Bologna*, 1840; — 4.^o *Die Doppelsterne*, *Weenen*, 1835; — 5.^o *Ueber den erweiterten Gebrauch der Multiplicationskreise*, *Praag*, 1821; verder zijne schriften over meetkunde, wiskunde, kometen, lijfrenten, levensverzekeringen, enz.

LIVINGSTON (*EDWARD*), in 1764 in *New-York*, uit eene Engelsche familie geboren, die onder de regering van *JACOBUS II* naar *Amerika* was overgestoken, maakte zijne regtsgeleerde studiën te *Princetown*, en trad op zulk eene schitterende wijze voor de balie op, dat men zich hem betwistte, voor al de in *Amerika* zoo talrijke vereenigingen en clubs. Hij werd alderman en eindelijk burgemeester van *New-York*; maar daar wachtten hem groote beproevingen; omtrent dezen tijd, begaven zich de uitgewekenen van *St. Domingo*, bijna alle naar de *Vereenigde Staten*, alwaar zij een gastvrij onthaal

en overvloedige ondersteuning vonden. Daar LIVINGSTON het hem toegekende crediet verre had overschreden; zoo zag hij zich genoodzaakt, om ter handhaving zijner eer, zijne eigene fortuin opteofferen. Hij verliet de magistratuur en begaf zich in 1805 naar *New-Orleans*. Op dit nieuwe tooneel won hij dezelfde achtung als te *New-York*. Het wetgevende ligchaam en de senaat openden zich weldra voor hem. Het was alstoen dat hij zich bezig hield met het *Wetboek van het crimineele regt*, hetwelk zijn naam zoo beroemd heeft gemaakt; in de voorrede behandelt hij het gewigtige vraagstuk der afschaffing van de doodstraf, met eene duidelijkheid en eene kracht van redenering, die hem eene aanzienlijke plaats, onder de schrijvers over het lijfstraffelijk regt hebben verzekerd. Dit door TAILLANDIER in het Fransch vertaalde werk, 1825, in 8.º, verwierf hem den titel van lid van het instituut van *Frankrijk*. Nadat JACKSON (zie dat Art.) in 1829 president was geworden, beriep hij LIVINGSTON tot de directie der buitenlandsche aangelegenheden, en zond hem naar *Parijs*, om de terugbetaling te onderhandelen der schuld van 25 millioenen, door *Frankrijk* aangegaan ten opzichte van de *Vereenigde Staten*. In zijn vaderland teruggekeerd overleed hij den 23 Mei 1836, te *Montgomery* aan de *Hudson*. LIVINGSTON was een der verlichtste verstandenen van *Amerika*, en de ijverigste weldoener der mensch-

heid. De republiek van *Guatemala* beval eenen algemeenen driedaagschen rouw over hem, en in *Frankrijk* sprak de heer MIGNET, in de akademie der zedelijke wetenschappen, zijne lofreden uit.

LIVIVS. — Zie TITUS LIVIVS -*Wbk.*-

LOBAU (GEORGE MOUTON, graaf), maarschalk van *Frankrijk*, in 1770, te *Phalzburg* (Fr. *Meurthe-dep.*) geboren, trad, tijdens de oorlogsverklaring aan *Oostenrijk* in 1792, als eenvoudig vrijwilliger in dienst bij het 9.^e bataillon van zijn departement. Reeds in het volgende jaar was hij adjudant van den generaal MEUNIER, en maakte in die hoedanigheid verscheiden veldtogten mede aan den *Rijn*. In 1798 ging hij tot het leger van *Italië* over, voerde na de inneming van *Rome* het bevel over het kasteel *St. Angelo*, en bekleedde den post van adjudant bij JOUBERT (zie dat Art. -*Wbk.*-) in den noodlottigen slag van *Novi*. Kolonel van een der regimenten, welke in de laatste oorlogen in *Genua* eene der geëdenkwaardigste belegeringen uitstonden (zie *MASSENA*. -*Wbk.*-) oogstte hij aldaar den roem in van eenen officier te zijn, die zich niet minder door de juistheid van zijnen blik als door zijne dapperheid onderscheidde. In *Frankrijk* teruggekeerd, benoemde hem NAPOLEON in het kamp van *Boulogne* tot brigadegeneraal, verhief hem kort daarna tot zijnen adjudant, en

divisie-generaal in *Spanje*, alwaar hij zijne gewone dapperheid ten toon spreidde. Hij kwam bij het groote leger van *Duitschland* aan op den vooravond van den slag van *Eckmühl*, en droeg door zijne onverschrokkenheid niet weinig bij tot de door de Franschen behaalde overwinning. De titel van *Graaf van Lobau* werd hem in 1809 gegeven, voor zijne moedige verdediging op het eiland van dien naam, door den *Donau* vijf mijlen boven *Weenen* gevormd. Hij nam deel aan de veldtogten van 1812 en 1813, werd te *Dresden* krijgsgevangen gemaakt (zie *Gouvion St. Cyr*); en kon eerst bij het ophouden der vijandelikheden naar *Frankrijk* terugkeeren. In 1814 tot ridder van den H. *Lodewijk* en algemeen inspecteur der infanterie benoemd, hervatte hij den 20 Maart 1815 zijne bediening van adjudant van *Napoleon*, die hem tot lid van de kamer der pairs en tot bevelhebber der 1.^e afdeling benoemde; maar te *Waterloo* krijgsgevangen gemaakt, werd hij naar *Engeland* overgebracht, alwaar hij vernam dat eene ordonnantie hem verbod in *Frankrijk* terugtekeeren. In 1818 kon hij echter zijn vaderland wederzien, en weldra werd hij op de lijst van beschikbaarheid hersteld. In 1829 tot afgevaardigde van het *Meurthe-dep.* verkozen, was hij bij de omwenteling van 1830 lid der commissie van het stadhuis, en verving den 26 Decb. *Lafayette* als bevelhebber der nationale garde van *Parijs*; in

het volgende jaar werd hij tot maarschalk van *Frankrijk* benoemd, en overleed te *Parijs* den 29 November 1838. Zijne *Lofrede* is in de kamer der pairs door den heer *de Ségur* uitgesproken.

* *Loder* (*Justus Christiaan von*), een beroemde ontleedkundige, den 12 Maart 1753 te *Riga* geboren, was de zoon van eenen, uit het *Bayreutsche* geboortigen, protestantschen predikant aldaar; kwam in 1769 in het lyceum zijner geboorteplaats, in 1773 aan de universiteit van *Göttingen*, alwaar hij in 1777 tot *Med.* Dr gepromoveerd werd; in 1779 werd hij gewoon hoogleeraar der ontleed-, heel- en verloskunde te *Jena*, bereisde in 1780—82 *Frankrijk*, *Holland* en *Engeland*, rigtte na zijne terugkomst te *Jena* eene nieuwe snijkamer, eene genees-heelkundige kliniek, een gesticht voor de verloskunde en een kabinet van naturaliën op; werd in 1781 physicus en lijfarts van den hertog van *Saksen-Weimar*, in 1782 hofraad, en in 1799 geheime hofraad. In 1803 werd *Loder* als hoogleeraar en Pruisische geheimraad naar *Halle* beroepen, begaf zich, na de inneming der stad door de Fransche troepen, in 1808 naar *Koningsbergen*, en bekwam aldaar den titel van koninklijk lijfarts, werd in het volgende jaar in den adelstand verheven; privatiseerde hierop in *Petersburg* en in *Moskau*, werd in 1810 Russische staatsraad, lijfarts en hoogleeraar te

Moskau; maakte zich zeer verdienstelijk door de leiding van verscheiden militaire hospitalen, vooral gedurende het heerschen der cholera, in 1830; in 1831 werd hij tot geheimraad benoemd, en overleed den 16 April 1832. De bevordering en ontwikkeling der ontleedkunde heeft veel aan LODER te danken. Behalve talrijke programmen gaf hij in het licht: 1.^o *Grundriss der Anatomie des menschlichen Körpers*, Jena, 1806; — 2.^o *Tabulae anatomicae*, Weimar, 1794—1802; — 3.^o *Anfangsgründe der medizinischen Anthropologie und der Staatsarzneikunde*, Jena, 1791; 3.^o uitgave Weimar, 1800; in het Zweedsch vertaald, Lund, 1799; — 4.^o *Journal für die Chirurgie, Geburtshülfe und gerichtliche Arzneikunde*, Jena, 1797—1804.

LODEWIJK NAPOLEON, koning van Holland. — Zie BONAPARTE (LODEWIJK).

* LODEWIJK PHILIPPUS, koning der Franschen, de eerste van dien naam, was de oudste zoon, van den op het schavot der eerste Fransche revolutie gestorven hertog LODEWIJK PHILIPPUS JOZEF VAN ORLÉANS, bijgenaamd EGALITÉ (zie ORLÉANS -Wbk.) en van de prinses LOUISE MARIE ADELAÏDE DE PENTHIÈVRE, en werd den 6 October 1773 te *Parijs* geboren. Door zijne geboorte voerde hij den titel van hertog van VALOIS, en sedert 1785 dien van hertog van CHARTRES. Onder de leiding der

bekende mevrouw DE GENLIS ontving hij eene uitmuntende opvoeding, kwam nog zeer jong zijnde bij het leger, nam de grondbeginselen der omwenteling aan, maakte, nadat hij eenen korten tijd onder KELLERMANN gestaan, en met zijnen jongeren broeder, den hertog van MONTPENSIER, den slag bij *Valmy* bijgewoond had, in 1792 den veldtocht onder DUMOURIEZ mede, en onderscheidde zich, in den slag van *Jemappes* zeer voordeelig als commandeur van den regter vleugel. Na den ongelukkigen slag van *Neerwinden* in 1793, ontvingen DUMOURIEZ en de jonge hertog van de commissie van veiligheid het bevel, om naar *Parijs* te komen; doch beide onttrokken zich aan den zekeren dood door eene plotselijke vlugt naar het Oostenrijksche hoofd-kwartier, te *Bergen* in *Henegouwen*. Desniettemin wees de hertog alle voorstellen, om tegen *Frankrijk* te dienen, van de hand en voerde van dezen oogenblik af, het leven van eenen armen banneling. In de eerste plaats begaf hij zich naar *Zwitserland*, en bekwam, na een naauwkeurig onderzoek zijner bekwaamheden, onder den naam van CHABAUD, eenen post als onderwijzer der wiskunde aan een instituut te *Reichenau*, in het kanton *Graaubbunderland*. Hier was hij 8 maanden geweest, toen het berigt van het uiteinde zijns vaders hem bewoog, een ander toevlugtsoord opte zoeken. Hij begaf zich naar *Hamburg*,

en bereisde te voet *Zweden*, *Noorwegen* en *Lapland*. Ten gevolge eener, door het directorium met hem geopende onderhandeling, ging hij in 1796 sloop naar de *Vereenigde Staten*, en van daar teruggekeerd, vestigde hij zich met zijne beide broeders, den hertog van MONT-PENSIER en den graaf BEAUJOLAIS, in 1800 met ter woon in *Engeland*. Zij verzoenden zich met LODEWIJK XVIII en den ouderen tak der familie, waaraan zij vreemd waren geworden, werden aan het hof ontvangen, en leefden gerust en zonder zwier, tot dat de dood zijner broeders LODEWIJK PHILIPPUS bewoog, *Engeland* voor eenen tijd lang te verlaten. Hij ging in 1807 sloop naar *Sicilië*, en trad aldaar in 1809, bij wederkeerige persoonlijke toegenegenheid, in den echt met de prinses AMALIA, dochter des konings van *Napels*, de trouwe gezellin zijns levens, en zijne thans (1851) nog levende weduwe. Hij bleef te *Palermo* tot aan den val van NAPOLEON, en keerde toen naar *Parijs* terug, zonder zich bij het hof en deszelfs staatkunde aanteluiten. Gedurende de honderd dagen beproefde hij, wel is waar te vergeefs, het uiterste, om het Noorder-leger aan den koning getrouw te doen blijven. Hij verliet daarom den 23 Oct. 1815 *Frankrijk*, en begaf zich naar zijne vroegere woonplaats *Twickenham*. In 1817 kwam hij te *Parijs* terug, nam zijn verblijf in het *Palais Royal*, werd echter door het hof met wan-

trouwen gadesgeslagen, koel en vernederend behandeld, hetwelk natuurlijker wijze zijne populariteit deed stijgen. Gedurende dezen tijd toonde hij zich als de grootmoedige en echt vorstelijke beschermer der kunsten en wetenschappen, en men zag de coryphaëen van beide steeds onder de welkomste gasten zijner salons. Na de Julij-omwenteling (zie KAREL X) werd hij tot luitenant-generaal des koninkrijks benoemd, en den 9 Aug. 1830 bezwoer hij het herziene charte voor de kamers, en besteeg door de keuze derzelve daartoe geroepen; als *Koning der Franschen*, den troon. Spoedig werd deze nieuwe dynastie door al de mogendheden van *Europa* erkend, en de oorlog, voornamelijk door de omzigtige bemoeijingen van het Oostenrijksche kabinet, vermeden, waarover LODEWIJK PHILIPPUS zich zeer verheugde, daar hij zijne dynastie liever wilde bevestigen, dan dezelve aan de wisselvalligheden der veldslagen blootstellen. In het binnenland van *Frankrijk* daarentegen verdrong de eene opstand den anderen; — het volk dat op de opheffing van zekere belastingen gerekend had, had dikwerf gebrek aan werk. Te *Lyon* stroomde het bloed in de muiterijen van 21—23 December 1831; in de *Vendée* verhief de tegenomwenteling het hoofd, en in *Parijs* werden op den 5 en 6 Junij de republikeinsgezinden beteugeld. Reeds sedert lang waren deze bloedige dagen door de volks-clubs voorbereid. In November werd

op den koning, op den oogenblik, dat hij zich naar de kamer der afgevaardigden begaf, een pistoolschot gelost, dat echter gelukkiglijk zijn doel miste. Doch, hoezeer de belegering en inneming der citadel van *Antwerpen*, de Fransche dapperheid op nieuw deed schitteren, verloor toch de regering steeds meer en meer aan kracht; zij had onophoudelijk met volksbewegingen te worstelen, en deze hadden haren oorsprong in de geheime genootschappen. Tegen laatstgenoemden werd eene wet uitgevaardigd, eene andere tegen degene, welke krijgswapens bewaarden, en eene derde tegen de openbare uitroepers. Deze voorzigtigheidsmaatregelen waren echter niet in staat nieuwe gevaren van de monarchie afteweren; de bloedige tooneelen van *Lyon* vernieuwden zich nog verschrikkelijker in 1834, en ook *Parijs* werd weder het tooneel van heroeringen, die niet dan met moeite, en na de hardnekkigste worstelingen, konden beteugeld worden. De vijanden des konings betraden als nu, daar openbaar geweld hen slechts op de slagbank of in de gevangenis leidde, den weg der persoonlijke vervolgingen en van den sluipmoord. Zoo zag *Frankrijk* de gruweltooneelen van den 28 Julij 1835, op welchen dag de moordaanslag tegen den koning door het helsche werktuig van FIESCHI (zie dat Art.), PEPIN en MOREY zou worden uitgevoerd, waarbij 64 menschen (zie MORTIER -*Wbk.*-) deels

gedood, deels gewond werden, doch de koning zelf op de wonderbaarste wijze ongeschonden bleef. Ofschoon de moordenaars hunne misdaad op het schavot met hun leven boetten, zoo strekte hun dood toch in geenen deele tot een afschrikkend voorbeeld; want na korten tijd reeds deed er zich een tweede en derde moordenaar, ALIBAUD (zie dat Art.) en MEUNIER op, die binnen weinige jaren, nog een vierde, vijfde en zesde opvolgden. — Een ander gevaar openbaarde zich voor den aan deze menigvuldige moordaanslagen ontsnapten koning, en wel hierdoor dat LODEWIJK NAPOLEON, een neef des keizers en de tegenwoordige president der Fransche republiek, zich tot orgaan maakte der bewegingspartij, de krijgsmagt in zijne belangen zocht te winnen, en met behulp derzelve zich eenen weg tot den Franschen troon baande. Een toeval, of liever een gelukkige inval van een' der veldheeren en aanhangers van LODEWIJK PHILIPPUS verijdelde den aanslag. LODEWIJK NAPOLEON werd door LODEWIJK PHILIPPUS aan de gewone regtbanken onttrokken en op bevel des konings naar *Amerika* overgebracht. De Jury van *Straatsburg* intusschen, die wegens medeplichtigheid over de overige beschuldigden moest vonnissen, sprak ten spijt des konings, een *nietschuldig* uit. In het volgende jaar had de echtverbindtenis van den hertog van ORLÉANS (zie dat Art.), oudsten zoon van LODEWIJK PHILIPPUS, met prinses

HELENA van *Mecklenburg-Schwerin*: plaats, en in 1838 ontstond er een oorlog met *Buenos-Ayres*, die drie jaren duurde, en aan de Franschen in dien staat dezelfde-regten als aan de Engelschen verschafte. Een tweede oorlog met *Mexico* bekwam evenzeer eenen gelukkigen uitslag, en verschafte aan het geschonden Fransche gezag voldoening. Daar echter de minister MOLÉ bijna alle partijen tegen zich had, zoo verwijderde hij zich, en na eenen langdurigen crisis vormde SOULT een nieuw kabinet, ofschoon in geenen deele in den geest der liberalen. De zitting der kamers van 1840 werd in het begin reeds tamelijk ontstuitig; de voor den hertog van NEMOURS, tweeden zoon van LODEWIJK PHILIPPUS, wegens zijn huwelijk met eene prinses KOBURG-KOHARY, verlangde dotatie werd geweigerd, en het ministerie trad af. Aan het hoofd van het thans volgende werd den 1 Máart 1840 THIERS geplaatst, en door hem bekwam de Fransche staatkunde eene nieuwe rigting, welke voor de rust van *Europa* gevaarlijk dreigde te worden. De Oostersehe aangelegenheden tusschen *Egypte* en *Turkijë* hadden eene, voor het laatste rijk zeer bedenkelijke, wending genomen, zoodat de groote mogendheden besloten tusschen beide te treden, en, wjl de Fransche regering uit haatzuchtige oogmerken de zaak op de lange baan schoof, heimelijk, en zonder medewerking van *Frankrijk* een verdrag, tot ondersteuning der

Porte tot stand bragten, waarvan de uitvoering zeer spoedig volgde. Ten uiterste gebedgd, bragt THIERS eene vloot tot stand ter bescherming van *Egypte*, liet buitengewone uitrustingen maken, met de ombewimpelde bedoeling dezelve tegen *Duitschland* aantewenden, en zocht den koning de verwerping van genoemd verdrag aftepersen. Op zijne bepaalde weigering nam het kabinet, den 21 October 1840, zijn ontslag, en de algemeene vrede was gered. Weinige dagen te voren, 15 Octb., had de 5.^e aanslag (DARMÈS) plaats gehad. In het nieuwe, door SOULT gepresideerde, door GURZOR geleide ministerie, heerschte in het algemeen eene vredelievende gezindheid. Twee van het vorige geërfde denkbeelden kwamen in uitvoering: de asch van NAPOLEON werd, met bewilliging van *Engeland* door den prins DE JOINVILLE, derden zoon des konings, van *Ste. Helena* afgehaald, en den 15 December 1840, plegtiglijk in de kerk der *Invaliden* te *Parijs* bijgezet. Verder werd het grootsehe plan ter bevestiging van *Parijs* voor de kamers gebragt, en nadat hetzelfde was aangenomen, liet de regering onverwijld de handen aan het werk slaan. De ongelukkige dood van den erfgenaam des troons, den hertog van ORLÉANS, den 13 Julij 1842, trof regering en volk als een bliksemstraal. Onverwijld werden de kamers beroepen, en eene wet betrekkelijk het regentschap vastgesteld. De gebeurtenissen in *Algiers* hadden

daarbij steeds de opmerksaamheid der kamers tot zich getrokken; ongehoorde offers waren er verstrekt, en de uitslag in het algemeen onzeker geweest. De verwoestingstogten (*Razzias*), door den maarschalk VALÉE uitgevonden, en door zijnen opvolger BUGEAUD uitgevoerd, hadden het dubbele doel om te verschrikken en te wreken. De colonisatie liet veel te wenschen over. In 1843 sloot de koning, door het huwelijk van den prins DE JOINVILLE met eene prinses van *Brazilië*, eene nieuwe familie-verbintenis; welke eenige jaren later ook door het huwelijk van den hertog van AUMAËLE, met eene Napolitaansche prinses gevolgd werd. In 1844 was de spanning tusschen *Frankrijk* en *Engeland*, wegens de inbreuken der Franschen in de zelfstandigheid van het eiland *Hayti*, tot den hoogsten top gestegen, en de wederkeerige bezoeken des konings der Franschen en der koningin VICTORIA, waren te minder in staat, om eene sympathie tusschen de beide kabinetten en natiën te weeg te brengen, als het kortelings gesloten huwelijk des hertogs van MONTPENSIER met de zuster der koningin van *Spanje*, voor *Engeland* een nieuwe grond van ijverzucht was, wegens den toenemenden invloed van het Fransche koningshuis. Was de Fransche nationale ijdelheid, door de vreedzame bijlegging der aangelegenheid van *Hayti* — waartoe voor het overige de geheele vastheid van karakter

en gematigdheid van GUIZOT vereischt werd — op een' achtergrond geschoven, zoo won zij aan den anderen kant weder door den snellen en gelukkigen oorlog tegen *Marocco*, wat zij ginds aan roem verloren had. De hoofdrol in deze expeditie speelde de ridderslike prins DE JOINVILLE, die reeds vroeger in den oorlog tegen *Mexico* zijne sporen verdiend had. Intusschen werd er aan de versterking van *Parijs* snel voortgewerkt; maar in weerwil van dit bolwerk, rondom eene gistende hoofdstad, en hoezeer ook de koning door krijgsverrichtingen in *Afrika* en *Amerika*, aan welker hoofd hij steeds met eene verstandige berekening, een' zijner zonen wist te plaatsen, de Fransche ijdelheid en roemzucht zocht te vleijen, zoo zag hij toch met elk jaar het getal zijner vijanden vermeerderen, en de niet opvolging van den grondregel, dat eene, op revolutionairen grondslag gevestigde magt, niet bevoegd is, om staatkundige misdrijven te straffen, droeg veel daartoe bij. Hierbij kwamen huisselijke rampen, en de staatkundige verdeeldheden en spanningen onder het volk en in de kamers bedroefden het hart van den man, die reeds zoo dikwerf door zijn wijs en beraden gedrag het bewijs geleverd had, dat hij voor geene zwaarigheid terugdeinsde. — Intusschen zagen bijna alle partijen in LOEWIJK PHILIPPUS den willekeurigen heerscher in een constitutioneel gewaad, die de beginselen der

omwenteling, waaraan hij zijne verheffing te danken had, binnen- en buitenlands verloochende en met de voeten trad. De ontevreden organiseerden zich, onder eenen algemeenen reformkreet, en veelvuldig aangelegde groote gastmalen — *banquets* — werden even zoo vele werversmaaltijden, (ter recruterings- en oppositie. Onder deze voortteekens werden den 28 December 1847, de kamers door den koning geopend. Op zijnen weg naar de kamer der afgevaardigden, werd hij door het volk op de straten met het geroep naar keshervormingen begroet, en zelfs de nationale garde hief het *Vive la réforme!* aan. Doch het plan des konings om in niets toe te geven, en veeleer der oppositie schrik aantejagen, stond vast. In de beide kamers lokte het vraagstuk der *banquets* (gastmalen) de onstuimigste debatten uit, die tot den 15 Februarij 1848 voortduurden. Een, voor het 12.^e wijk van *Parijs* aangekondigd, banket was door de politie verboden geworden, en ziedaar eene reden te meer waarom de oppositie er op aandrong, om hetzelfde te houden. De tot dat feestmaal bestemde 22 Februarij brak aan. Reeds vroeg in den morgen was het volk op de been, en hield zich met het aanleggen van barricaden bezig. De straatgevechten, die op dezen dag plaats hadden, moesten echter weldra een einde nemen, wijl aan het volk wapens, munitie en leiding ontbraken. Vreesselijke ernst openbaarden daarentegen de too-

neelen des oproers op den volgenden dag, 23 Februarij; de opstand had zich deels heimelijk, deels openlijk georganiseerd, en door de vaste houding, die het volk tegenover de troepen aannam, bleek het, dat het met het bewuste doel geschiedde, om het ministerie te doen vallen, de kamers te ontbinden en het hervormingsplan doortezetten. Ook in de gelederen der nationale garde zelve verhieven zich stemmen ten gunste der reform. Door het 4.^e legioen derzelve werd der kamer van afgevaardigden eene petitie tegen het ministerie aangeboden, waarop de afgevaardigde CRÉMIEUX antwoordde: » Het ministerie is ten dood veroordeeld, de nationale garde heeft zijn vonnis uitgesproken." De koning, van den critieken toestand onderrigt, vraagde aan Guizot: » Wat nu te doen?" Waarop Guizot antwoordde: » Wat nu te doen is, weet ik niet; ik weet echter dat ik twee dingen niet doen kan, en deze zijn: *de reform bewilligen, en op de nationale garde laten schieten.*" Dat LODEWIJK PHILIPPUS bij dit alles radeloos was, bleek uit zijn besluit om het ministerie te veranderen, welk besluit niet zoodra onder het volk bekend was of het vuren werd gestaakt, en de huizen waren des avonds tot in den hoogsten top verlicht. De republikeinen beoogden echter meer dan eene verandering van ministerie, en met deze concessie weinig te vreden, bragten zij spoedig eene sterke bende van arbeiders en

nationale gardes bijeen, die steeds door republikeinschgezinden aangroeide, en door een rood vaandel werd vooruitgegaan, en aan het niet verlichte hôtel van Guizot, door eene sterke afdeeling linie-infanterie, welke daar had post gevat, ter beveiliging der uiterst gewichtige archiven, die het bevatte, en ter persoonlijke bescherming van den ex-minister, werd opgehouden. Plotseling zag men het paard van den commandant steigeren, en hoorde men op denzelfden oogenblik een schot vallen — en op het woord *vuur!* deed een sterk pelotonsvuur 50 menschen, deels dood, deels gewond nedervallen. In eene wilde vlugt, en onder een vreeselijk geschreeuw, ijlden de verschoond geblevenen van daar, doch slechts om zich door de geheele stad te verspreiden, en al het volk tot wraak opteroepen. — Dit was de eerste slag van het laatste uur voor de Julijmonarchie. — Zoodra de doden en gekwetsten, met eenen indrukwekkenden toestel, van Guizot's hôtel waren weggevoerd, hoorde men van alle kanten het donderend geroep: » *Verraad, men schiet het volk neder, — te wapen!* » Honderden barrikaden werden nog in denzelfden nacht tot stand gebracht, en nergens meer vond het volk tegenstand, terwijl tegelijkertijd de democratische kiescommissie van *Parijs*, zich constitueerde. Des morgens van den 24 Februarij las men in den *Moniteur*, welke maatreg-

len gedurende dien nacht door LODEWIJK PHILIPPUS genomen waren, met de volgende woorden: » Den 24 Febr., 's morgens ten 3 ure. De koning heeft den heer THIERS laten roepen, en hem met de zamenstelling van een nieuw kabinet belast. De heer THIERS heeft den koning om de vergunning verzocht, zich den heer ODILLON-BARROT te mogen toevoegen. De koning heeft dit voorstel bewilligd. » Dan, noch deze verandering van ministerie, noch de gelijktijdige benoeming van den maarschalk BUGEAUD tot bevelhebber van *Parijs*, waren in staat om den waggelenden troon van den Burgerkoning weder te bevestigen. De straten van *Parijs* waren op den morgen van den 24 Febr. in even zoo vele verschansingen veranderd, en de bewegingen der troepen daardoor geheel belemmerd en derzelver vereenigingen afgesneden. Eindelijk liet zich LODEWIJK PHILIPPUS door zijne nieuwe ministers (THIERS, REMUSAT, BARROT en DUVERGIER DE HAURANNE) tot de *ontbinding der kamers* bewegen, waarmede de *reform* natuurlijk verbonden was. Ofschoon kort hierop den troepen ook verboden werd op het volk te schieten, gingen niettemin de opstandelingen rusteloos voort, hun eenmaal begonnen werk doortezetten; niet weinig daartoe opgewekt door een plakkaat van den redacteur van *la Réforme* (FLOCON), van dezen korten inhoud: » Burgers! LODEWIJK PHILIPPUS laat, even als KAREL X, u vermoorden! .het moge hem

dus ook vergaan, zoo als het met KAREL X gegaan is!" — Steeds meer en meer naderden de insurgenten het paleis des konings en dat der kamers. Tot het houden eener revue over de troepen begaf zich de koning naar het *Caroussel-plein*. Slechts de linie-troepen ontvingen hem met den groet van: *Leve de koning!* De nationale garde riep bijna eenparig: *Leve de reform!* Deze vijandelijke manifestatie brak de laatste kracht van Louis PHILIPPE; bleek en ontdaan kwam hij in het kasteel terug, zonder de revue aan de andere zijde voortgezet te hebben. »Geen twijfel meer," zeide hij, »het is om mij te doen!" In de *Tuileries* heerschte thans eene algemeene verwarring. THIERS ontving van vertrouwde personen bij voortduring de meest verontrustende berigten; door NEMOURS om mededeeling aangezocht, stelde hij eindelijk aan den koning deszelfs toestand in zijne geheele naaktheid voor. De hertog van NEMOURS naderde daarop zijnen vader, en drong bij hem aan om de kroon neder te leggen. Op deszelfs vraag aan THIERS: »Geloofst gij, dat mijne abdicatie voor mijnen kleinzoon de kroon zal behouden?" antwoordde de minister: »Sire, ik weet het niet, ik geloof het niet." Daarop trad EMILE DE GIRARDIN binnen, en stelde den koning met drift en nadruk voor, dat slechts zijn afstand van de regering in staat was de monarchie te redden; en toen de vraag des konings, of er dan geen middel van te-

genstand meer voor handen was, ontkennend was beantwoord, zeide de vorst zeer gelaten: »Nu, ik abdiceer!" Oogenblikkelijk ijlden vele der aanwezigen voort, om dit berigt zoo snel mogelijk te verspreiden. De tusschenkomst van BUGEAUD en van de koningin, die den koning het abdiceren afraadden, deed den grijzen vorst in zijn genomen besluit weder eenigzins wankelen. De aandrang der ministers en prinsen en het gedruisch van buiten, deed hem eindelijk echter de pen opvatten, en het volgende schrijven: »Ik leg de kroon, welke de stem der natie mij beroepen heeft te dragen, neder ten gunste van mijnen kleinzoon, den graaf van *Parijs*. Moge hem de groote taak gelukken, die hem thans wordt opgedragen! 24 Februarij 1848. LOUIS PHILIPPE." — Er werd nu oogenblikkelijk bevel gegeven, de troepen intrekken, en de reiskoetsen te doen voorkomen; maar opstandelingen schoten op de rijtuigen, doodden den voorrijder en twee paarden, zoodat dezelve weder naar het koetshuis moesten terugkeeren. Dit voorval vermeerderde nog de verwarring, die in het paleis heerschte, zoodat men hier en daar reeds een *Sauve qui peut!* hoorde. De koning legde het groot-kruis van het legioen van eer af, en verwisselde de generaals-uniform met burger-kleding. — Kort daarop zag men LODEWIJK PHILIPPUS met zijne gemalin en de hertogin van NEMOURS met hare kinderen op den weg der ballingschap. Twee on-

aanzienlijke stads-rijtuigen bragter de vorstelijke vlugtelingen van het plein *la Concorde* (*), in 25 minuten naar *St. Cloud*. Gedurende eenige dagen hoorde men niets van dezelve, toen eindelijk het berigt werd verspreid dat **LODEWIJK PHILIPPUS** met zijne familie naar *Engeland* was overgestoken, en aldaar met toestemming der Engelsche regering, het kasteel te *Richmond*, tot zijn verblijf had gekozen. Nog twee jaren mogt de grijze vorstelijke balling, alhier in den schoot zijner familie, en van alle staatkundige woelingen verwijderd, beleven, tot dat hij den 26 Augustus 1850, in den ouderdom van omtrent 77 jaren, overleed. — Zie daar het bijna onopgemerkt uiteinde van den *Burgerkoning*, van den **NAPOLEON des vredes**, van den bevoorregten beschermeling der onmiddellijk over hem wakende hand Gods, aan wien letterlijk de woorden van den Psalmist bewaarheid werden: » Uit zes gevaren heeft God u gered, in het zevende treft de nood u niet. » Voor den opmerkzamen waarnemer blijkt de hand Gods nog duidelijker als hij den grijzen vorst op zijnen overtocht naar *Engeland* gadeslaat, en hem den wroegingskreet hoort uitroepen: *Tout comme CHARLES X! comme CHARLES X!* Als moesten alle

slagen hem treffen, die zijn voorganger ondervond, zag hij reeds vroeger zijn' zoon, zijn' vermoedelijken troonsopvolger door eenen wreeden en geweldigen dood omkomen; het uiteinde van den hertog van **ORLÉANS** was in de daad niet minder treurig dan dat des hertogs van **BERRI**; en spaarde de Voorzienigheid hem meermalen, het was geenszins op dat zijne grijze haren in vrede ten grave zouden dalen, maar op dat hij, even als **KAREL X**, van vaderland en troon verwijderd, zijne laatste zuchten op vreemden bodem zoude slaken.

LÖHR (**JOHANN ANDREAS CHRISTIAN**), een verdienstelijke schrijver voor de jeugd, in 1764 te *Halberstadt* geboren, studeerde in bittere armoede te *Halle* in de godgeleerdheid, werd huisonderwijzer, in 1787 predikant te *Dehlitz*, in 1793 te *Merseburg*, in 1813 opper-predikant te *Zwenkau* bij *Leipzig*, en overleed in 1823. Hij schreef: 1.° *Erzählungen*; — 2.° *Mährchen*; — 3.° *Fabeln*; — 4.° eene *Geographie*; — 5.° eene *Welt* — en 6.° eene *Naturgeschichte* enz. voor de jeugd, die verscheiden uitgaven beleefden, en waarvan er verscheiden in het Nederduitsch bewerkt, met vrucht in onze lagere scholen gebruikt

N n 5

(*) Volgens verscheiden berigten, zou de koning eerst hier, weinige schreden van de plaats, waar **LODEWIJK XVI**, en zijn eigen vader op het moordschavot waren omgekomen, de afstands-oorkonde ondertekend hebben, wat bij de overijlde vlugt vergeten was.

worden; ook gaf hij naamloos verscheiden geschriften over den *Ooft- en tuinbouw* enz. in het licht.

LOISELEUR - DESLONGCHAMPS (AUGUSTUS LODEWIJK ARMAND), een kenner der Oostersche talen, in 1805 te *Parijs* geboren, werd bestemd om voor de geneeskunde te worden opgeleid, welke zijn vader met roem beoefende; maar zijn smaak deed hem eenen anderen weg inslaan. Hij volgde eerst den leergang van het Perzisch van SYLVESTRE DE SACY, waarvan hij een der voornaamste leerlingen was, en beoefende daarna het Sanscritisch onder de leiding van CHEZY. Als lid van het Aziatisch genootschap, stelde hij aan hetzelfde het drukken voor van den tekst der *Hitopadesha* (goede raadgevingen), met eene Fransche vertaling; maar het wilde er de kosten niet van dragen. Intusschen had hij dit boek geheel eigenhandig geschreven, en er *verklaringen* en *aanteekeningen* bijgevoegd. De vertaling der *Wetten van MANU*, 1832—33, 2 dl.ⁿ, gr. in 8.^{vo}, waarvan één voor den Sanscritischen tekst, den roem van den jongen geleerde begon. Dit werk, dat het grootste licht over de Indische beschaving verspreidt, is eene verzameling van voorschriften betrekkelijk de godsdienst, de zedeleer en staatkunde, welke de Indianen beschouwen als eene Goddelijke openbaring, en als den grondslag van al hunne burgerlijke regten. Van dien oogenblik af met het opzigt der Oostersche

handschriften van de koninklijke bibliotheek belast, ging hij voort met al de oogenblikken, welke zijne ambtsbedieningen hem overlieten, aan de studie toetewijden. In 1838 leverde hij in de verzameling onder den naam van *Panthéon* bekend (zie MARTIN. — L. A.), eene uitgave der *Duizend en een nachten*, en der *Duizend en een dagen* (zie GALLAND en PETIS DE LA CROIX — F. -Wbk.-), voorafgegaan door eene geschiedkundige proeve, over de *Oostersche Verhalen*. In hetzelfde jaar deed hij in het licht verschijnen: *Essai etc. (Proeve over de Indische fabelen, en over derzelver invoering in Europa)*, in 8.^{vo}, een belangrijk werk dat vele nasporingen had gekost. Zijne laatste uitgave is die van de *Amarakocha* (schat van *Amara*, of onsterfelijke schat) met eene vertaling en een register, 1839, gr. in 8.^{vo} Hij had te nauwer nood het 1.^e dl. in het licht gegeven, toen hij te *Parijs*, den 10 Januarij 1840, in eenen ouderdom overleed, welke hem nog geheel den noodigen tijd scheen te beloven, om de andere door hem beraamde werken in gereedheid en ten einde te brengen. De heer DUBEU, hoogleeraar der Turksche taal bij de koninklijke bibliotheek, heeft deze uitgave in 1845 ten einde gebracht.

LONGIN (PETRUS FRANCISCUS), een beroemde kanselredenaar, in 1766 te *Gray* geboren; in Maart 1790 tot priester gewijd, kon hij, wegens de onlusten,

die de eed deed ontstaan, welken hij weigerde afteleggen, niet dan korten tijd, de heilige bedieningen uitoefenen. In 1792 genoodzaakt om zijn vaderland te verlaten, vond hij eene schuilplaats in *Zwitserland*, en maakte zich voordeelig bekend, door de lofrede van de heilige DE CHANTAL, welke hij in de kapel der Visitatie te *Freyburg*, in tegenwoordigheid van verscheiden bisschoppen uitsprak. Tijdens het concordaat in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot kapellaan benoemd te *Meulan*, daarna in de L. V. kerk te *Versailles* en in die van *St. Germain l'Auxerrois*. Van toen af verscheen hij met roem op de meeste kansels van *Parijs*. In 1830 tot de pastorij van *St. Louis d'Antin* benoemd, moest hij in dat jaar voor de Fransche akademie de lofrede van den H. LODEWIJK houden. Gebukt onder allerlei gebreken, overleed hij den 21 September 1837, aan eene beroerte, in *Franche-Comté*, alwaar hij zijne familie was komen bezoeken. Men heeft van hem: 1.º *Sermons (Leerreden)*, *Parijs*, in 8.º, bevattende vijf verhandelingen over de *Biecht*, de *Deugd*, de *Liefde Gods*, het *Geloof* en de *Aalmoes*; en 2.º *Panégyriques (Lofreden)* van de heilige CHANTAL, van den heiligen LODEWIJK en van den H. VINCENTIUS DE PAULO. Men prijst in dezelve vooral het wijze ontwerp en de edele eenvoudigheid des stijls, evenzeer van de hoogdravendheid als van de al te groote gemeenzaamheid verwijderd.

LOO (JOANNES BAPTISTA VAN), een schilder uit eene adellijke Hollandsche familie gesproten. Zijn grootvader (JAKOB), te *Sluis*, en zijn vader (LODEWIJK), te *Amsterdam* geboren, waren ook beroemde schilders. Laatstgenoemde kwam zich te *Aix* in *Provence* nederzetten, alwaar JOANNES BAPTISTA in 1684 geboren werd, en in 1745, den grootsten roem nalatende, overleed. Verscheiden vorsten van *Europa* betwistten hem elkander; maar VAN LOO wilde zich liever te *Parijs* nederzetten, alwaar de prins DE CARNIGNAN hem in zijn hôtel huisvestte. De regent, hertog van ORLÉANS, hield zijn penseel ook bezig. Deze beroemde kunstenaar slaagde zeer wel in de historische stukken; doch het zijn vooral zijne portretten, die hem zijne groote vermaardheid hebben gegeven. Zijne penseelstreken zijn geleerd en stout; eene schoone keuze, een edele en verheven stijl en een zacht koloriet onderscheiden zijne voortbrengselen. Hij werkte onvermoeid en met de grootste gemakkelijheid. Het stuk dat het zegel op zijnen roem drukte, was de groote schilderij van de plegtigheid der ridders van den H. Geest, waarin HENDRIK III den graaf DE GONZALES aanneemt. Er zijn verscheiden stukken volgens hem gegraveerd. LOUIS MICHEL en CHARLES AMÉDÉE PHILIPPE VAN LOO waren zijne zonen en kweekelingen; de eerste als schilder van den koning van *Spanje*, en de andere van den koning van *Pruis-*

sen, hebben met roem de talenten van hunnen vader en meester doen herleven.

LOO (KAREL ANDREAS VAN), broeder en kweekeling van den voorgaande, in 1705 te *Nizza* geboren, werd schilder van Lodewijk XV, hoogleeraar der akademie van schilderkunst, en ridder der orde van den heiligen MICHAËL. Zijne schilderijën bevelen zich aan door de naauwkeurigheid der teekening, de malschheid, de frischheid en het schitterende van het koloriet. Hij was belast om aan de schilderstukken van het helmdak van het invaliden-gesticht te *Parijs* te werken, toen de dood hem in 1765 wegmaaide. Kort na zijnen dood verscheen te *Parijs* zijne *Levensbeschrijving* in het licht. In het museum van *Parijs* ziet men twee schoone stukken van dezen schilder: *de H. Geest, de vereeniging van de H. Maagd met den H. Jozef bestralende*, en *ÆNEAS, die zijnen vader ANCHISES midden door den brand draagt*.

* LOPEZ (NARCISSE), generaal, in 1790 te *Caraccas* in *Venezuela* geboren, alwaar zijn vader een aanzienlijk handelaar was. Al vroeg openbaarde hij eene overhelling tot vrijzinnige beginzelen. Hij trad in dienst bij het Spaansche leger, en was reeds op 28jarigen leeftijd kolonel. Nadat de Spanjaarden *Venezuela* ontruimd hadden, begaf LOPEZ zich naar *Cuba*, en bevond zich tijdens den Carlistischen oorlog in 1835, wegens zaken, te *Ma-*

drid. Hij koos aldaar de partij der *Christinos* en diende onder den generaal VALDEZ; ontving onderscheidene eerbewijzen en ambten onder CHRISTINA, bekleedde zelfs den post van gouverneur van *Madrid*, en de waardigheid van senator te *Sevilla*. De uitsluiting der Cubasche gezanten van de cortes gaf aanleiding, dat hij zijn ontslag nam en naar *Cuba* terugkeerde, welk eiland gedurende eenen geruimen tijd door hem tot een bijzonder voorwerp zijner studie was gemaakt. Op *Cuba* teruggekeerd, hield hij zich bezig met de bewerking van kopermijnen, en de opwekking der inwoners van *Havana* tot vrijzinnigheid; daarbij echter gaf hij zich aan het spel over, waardoor hij schulden op schulden stapelde, en in eene zamenzwering tegen het moederland gewikkeld, werd hij ten dood veroordeeld, doch redde zich door de vlugt. In *Amerika* schoot zijne oproerzucht weliger op, wjl hij aldaar bij de misnoegde vlugtelingen krachtiger weerklank vond. In Mei 1850 sloegen zijne plannen tot dadelijkheden over: hij landde den 16 dier maand te *Cardenas*, eene kleine stad van *Cuba*, van welke hij zich meester maakte, door aan de slaven de vrijheid te beloven, die hem echter kort daarna de stad weder uitdreven, zoodat hij andermaal genoodzaakt was, *Cuba* te verlaten. In de *Vereenigde Staten* teruggekeerd, werd hij in hechtenis genomen, doch kort daarna weder in vrijheid gesteld. Daar hij ZIJN *Cuba*,

zoo als hij het noemde, niet kon vergeten, ging hij in 1851 weder onder zeil en landde, na vele tegenspoeden, in den nacht van den 11 Augustus te *Moulo*, en begaf zich daarop naar *Las-Posas*, in welke stad hij 52 man in het gevecht verloor. Terwijl hij te *Martotorena* uitrustte, werd hij door de Spanjaarden overvallen en geslagen. Na eenigen tijd in bosschen en bergen te hebben rondgezwoven, werd hij door verraad in eene boerenwoning gevangen genomen, en den 1 September 1851 te *Havana* gefusileerd, onder den uitroep van: *ik sterf voor mijn geliefd Cuba!*

LORQUET (pater J. N.), in 1767 te *Epernay* geboren, werd in de congregatie der Jesuiten opgenomen, op den oogenblik dat zij zich onder den naam van *Vaders des geloofs in Frankrijk* vestigden, en tot hoogleeraar benoemd in het klein seminarie van *Argentière* (diocces van *Lyon*), waarvan de kardinaal *Fesch* hun het bestuur had toevertrouwd. Toen *NAPOLEON* in eenen oogenblik van toorn, hunne uitroeiing had bevolen, volgde hij het lot zijner ordebroeders, en vlugtte eenigen tijd naar *Duitschland*. Na de restauratie werd hij overste van het gesticht te *Aix*, daarna naar *Saint-Acheul* gezonden, dat onder zijne leiding weldra een der bloeiendste pensionnaten der orde werd. Vol ijver voor al hetgene wat de openbare opvoeding en het onderwijs betrof, hield hij zich bezig met nieuwe

verbeterde uitgaven van schoolboeken te leveren, vooral in het vak van geschiedenis. Hij overleed te *Saint-Acheul*, den 10 April 1845, en liet den roem na, een der bekwaamste mannen te zijn geweest, welke de maatschappij van *Jesus* sedert hare herstelling heeft opgeleverd. Behalve eene *Verzameling* van Latijnsche en Fransche classieke schrijvers, ten gebruike der collegiën, heeft men van hem: 1.° *Tableau etc. (Tijdrekenkundige tafel der oude en nieuwe geschiedenis)*; — 2.° *Histoire etc. (Oude geschiedenis der Egyptenaren, Babyloniers enz.)*; — 3.° *Histoire etc. (Gewijde geschiedenis, gevolgd door eene Levensschets van J. C.)*; — 4.° *Histoire etc. (Kerkelijke geschiedenis, sedert J. C.)*; — 5.° *Histoire etc. (Romeinsche Geschiedenis)*; — 6.° *Histoire etc. (Geschiedenis van Frankrijk)*; — 7.° *Sommaire etc. (Kort begrip der aardrijkskunde van de verschillende tijdvakken)*; — 8.° *Abrégé etc. (Kort begrip der fabelleer)*; — 9.° *Eléments etc. (Beginselen der rekenkunde)*; — 10.° *Traité etc. (Verhandeling over de sterfelijkheid en het dichtsterlijke van het Latijn)*; — 11.° *Abrégé etc. (Kort begrip der beginselen van zedekunde)*; — 12.° *Manuel etc. (Handleiding voor den catechiseerder)*. Al deze werken dragen de hoofdletters *A. M. D. G. (Ad majorem Dei gloriam)*, eene spreuk, later door de ordebroeders van pater LORQUET aangenomen, bij de uitgave van alle dergelijke werken; de aangevoerde, de eenige

door hem erkende, zijn veel malen in 18.^{mo} herdrukt.

LOSANA (de abbé MATTHEUS), in 1738 in *Piémont* geboren, maakte zijne eerste studiën te *Pinerolo*, en na de H. wijdingen te hebben ontvangen, werd hij te *Turijn* tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. Pastoor van *Lombriasco* geworden, hield hij zich in dat beneficium met landbouwkundige werken bezig, en werd lid der koninklijke landbouwkundige maatschappij van *Turijn*, waarin hij verscheiden zeer belangrijke verhandelingen voorlas. Een voorstander der Fransche overheersching zijnde, werd hij, wegens zijne gevoelens verontrust en gevangen gezet; maar de slag van *Marengo* gaf hem aan de vrijheid terug, en hij bekwam den leerstoel der *dogmatica* aan de universiteit van *Turijn*. Nadat die leerstoel in 1803 was opgeheven, begaf hij zich met den titel van honorair hoogleeraar, naar zijne parochie, alwaar hij, na gemeente-scholen te hebben opgericht, in 1833 hoogbejaard overleed. Behalve een aantal *Verhandelingen* over den akkerbouw, voorkomende in de *Handelingen der maatschappij van Turijn*, verdienen van hem vermeld te worden: 1.^o *Delle malattie del grano in erba non curate o bene conosciute*, 1811, in 8.^{vo}; — 2.^o *Breviario del fedele*, 1816, in 12.^{mo}; ten gebruike zijner parochianen. Ook vertaalde hij de Latijnsche lofzangen der Kerk in het Italiaansch, in hetzelfde prosodisch

metrum, waarvoor hij door LEO XII, met eene gouden medaille, met het afbeeldsel van dien Opperherder, beloond werd.

LOUDON. — Zie LAUDON - *Wbk.*

LOUIS (de baron LODEWIJK DOMINICUS), onder den naam van *abbé Louis* bekend, te *Toul* in 1755 geboren, was geestelijke raadsheer bij het parlement van *Parijs*, toen de omwenteling uitborst. Hij was in 1788 lid der provinciale vergadering van *Orléanais*, en verklaarde zich in dezelve ten voordeele der nieuwigheden, welke zich omtrent dien tijd voorbereidden. Toen, bij de eerste federatie, de bisschop van *Autun* in het Veld van Mars, de Mis opdroeg, assisteerde hij dien prelaat, in hoedanigheid van diaken. Door LODEWIJK XVI, na de reis van *Varennes*, met eenige vertrouwelijke en diplomatische zendingen belast, zag hij zich aan gevaarlijke vervolgingen blootgesteld, en na den 10 Augustus, nam hij de wijk naar *Engeland*, alwaar hij het financie-stelsel van PITT ernstig beoefende. Na den 18 Brumaire in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij achtereenvolgend benoemd tot bureau-chef van liquidatie bij het ministerie van oorlog, ambtenaar bij de kanselarij van het legioen van eer, rekwestmeester bij den staatsraad, en eindelijk, in 1810, tot president van den raad van liquidatie in *Holland* opgericht. Onder het ministerie van MOLLIEN, was hij een der administrateurs van de openbare

schatkist en had het betwiste onder zijne afdeelingen. In 1813 belast, om aan het wetgevende ligchaam de wet op de geldmiddelen aantebieden, hield hij eene hoogdravende lofrede over de orde en de spaarzaamheid der keizerlijke administratie. Bij de restauratie provisioneel tot minister van financiën benoemd, werd hij in die betrekking door **LODEWIJK XVIII** bevestigd, en deed een verslag over het budget der jaren 1814 en 1815, waarin hij den lof, in 1813 aan de administratie van **NAPOLEON** toegeswaaid, herriep. De oud-minister **GAUDIN**, die daarin een aanval tegen zijn financieel beheer meende te zien, reclameerde tegen de beweringen van **Louis**, en er ontstond tusschen hen eene discussie, waarin het publiek een levendig belang stelde. Bij zijne komst tot het ministerie had hij de schatkisten ledig gevonden, onnoemelijke en dringende behoeften te voldoen, en een' achterstand van zeven à acht millioenen. Deze schulden waren die van het keizerlijk bestuur; **NAPOLEON** was gevallen, en op zijnen naam kon men het hatelijke van gebrek aan goede trouw werpen. De toestand van *Frankrijk* scheen het in de onmogelijkheid te stellen, zich van zijne schulden te ontheffen. Ontwerpen van consolidatie, welke slechts eene met verlies gepaarde liquidatie waren, werden op den voorgrond gesteld. De minister bewees, dat het niet aan de regering was, dat de schuldeischers geleend hadden, maar wel aan

den staat zelven, en ondanks de pogingen eener hevige oppositie, weifelde hij niet om zich met de schulden van het keizerrijk te belasten. Hij deed in de schatkist omtrent 9,500,000 francs storten, zijnde het restant der kas van het buitengewoon domein des keizers. Voor de dagelijksche behoeften voerde hij schuldbrieven in op kort verval, en op langen tijd, om den achterstand te betalen. De eene gaven zes ten honderd interest, en de andere, die een driejarig termijn hadden, bragten er acht op. Het vertrouwen dat hij wist in te boezemen, door alle verbindtenissen getrouw natekomen, was zoo groot, dat ondanks de moeilijkheden der tijden en de ongerustheid, die de geesten nog beheerschte, al de door hem uitgegeven schatkistbiljetten zeer gezocht werden. In weinige maanden waren al de loopende uitgaven gedekt. De schatkist betaalde naauwkeurig, kon tevens in de dagelijksche behoeften voorzien, en openlijk de schuldbrieven van langen vervaltijd weder inkoop. De grondslagen van het openbaar crediet waren gelegd. Zoodanig was de stand van zaken toen de 20 Maart 1815 aanbrak, De baron **Louis** volgde den koning naar *Gend*, en de voorspoed der financiën verdween met den minister, die denzelven bewerkt had. De behoeften der honderd dagen putteden alles uit, zelfs de renten, die tot de amortisatie-kas behoorden, en toen hij in de maand **Julij** daaropvolgende de porta-

feuille van financiën weder aanvaardde, bevond hij zich in nog neteliger toestand dan in 1814. Met bekwaamheid werkte hij voort te midden der moeilijkste hinderpalen, tot in de maand November, als wanneer hij zijnen post aan CONVETTO (zie dat Art. -*Wbk.*-) inruimde, ten einde zijne toestemming niet te geven aan het met de vreemdelingen gesloten verdrag. In hetzelfde jaar tot lid der kamer van afgevaardigden benoemd, stemde hij er met de minderheid. Na de in 1816 uitgesprokene ontbinding herkozen, sloot hij zich bij de meerderheid aan, welker geest aanmerkelijk gewijzigd was. Op het einde van 1818 kwam hij weder in het beheer met DES-*SOLES*, *GOUVION SAINT-CYR*, *DE SERRES*, *DECAZES* en *PORTAL*. Het is gedurende dit ministerie, dat hij in de departementen de *kleine Groot-boeken* invoerde, welke nieuwe maatregel de cours der renten deed stijgen, en de provinciën in de voordeelen en het gemak der plaatsingen deed deelen. In de laatste maanden van 1819 was een gedeelte van het ministerie van gevoelen, dat men eenige veranderingen in de kieswet van 5 Februarij 1817 behoorde te maken. De baron *LOUIS*, de maarschalk *SAINT-CYR* en de generaal *DESSOLES* namen hun ontslag, ten einde geen deel te nemen aan eenen maatregel, die, volgens hen, den liberalen geest dier wet ontvaardde. In 1821 werd hij door het *Meurthe-dep.* op nieuw als afgevaardigde verkozen, maar in 1823 hield

hij op lid der kamer te zijn. In November 1827 keerde hij in dezelve terug, en was een der onderteekenaars van het beruchte adres der 221, dat de regering van *KAREL X* tot staatkundige streken (*coups d'état*) aanspoorde. Bij de omwenteling van 1830, werd hij door de municipale commissie van den 29 Julij gekozen, om voor het behoud der staatskas te waken. De vaardigheid zijner maatregelen handhaafde de orde in de dienst en de naauwkeurigheid in de uitgaven en ontvangsten. Den 13 Maart 1831 stemde hij er, in weerwil zijner hooge jaren, in toe, om lid van het ministerie te worden, waarvan *CASIMIR PÉRIER* het hoofd was. Zijne bekende goede trouw en de naauwkeurigheid, waarmede hij de betalingen bewerkstelligde, herstelden langzamerhand het vertrouwen. De cours der rente verbeterde, en stelde hem in staat twee leeningen te doen, steeds meer en meer voordeelig voor de schatkist. Toen hij voor de laatste maal het ministerie verliet, waarin hij tot vijfmalen toe geroepen was, stonden de renten op 98½ francs. De laatste jaren zijns levens werden door bitter hartzeer gekenmerkt. De dood van zijnen neef, den admiraal *DE RIGNY* (zie dat Art.), dien hij als eenen zoon beminde, veroorzaakte hem eene diepe smart. Hij overleed te *Brie-sur-Marne*, den 26 Augustus 1837, eenen eervollem roem van regtschapenheid en bekwaamheid nalatende.

* LOUIS PHILIPPE. — Zie LO-
DEWIJK PHILIPPUS.

* LOUISE, koningin der Bel-
gen. — Zie ORLÉANS.

* LOUISE, koningin van *Pruis-*
sen. — Zie LUISE.

LOUVERTURE. — Zie TOUSSAINT-
LOUVERTURE -*Wbk.*-

LOVERDO (NICOLAAS, graaf
DE), een beroemd veldheer,
in 1773 te *Cephalonië* (*Ioni-*
sche eilanden) geboren, werd
in 1792 als aspirant bij de
Fransche artillerie geplaatst,
maakte zijne eerste wapenfeiten
in 1794 en 1795 bij het leger
der *Alpen*, en diende in 1796
bij het leger van *Italië*. Na
den vrede van *Campo-Formio*,
werd hij tot adjunct-secretaris
der centrale administratie der
Ionische eilanden, die te *Corfu*
resideerde, benoemd. Toen in
1798 die plaats door de ver-
eenigde Anglo-Turco-Russische
krijgsmagt berend werd, nam
LOVERDO, tot kapitein der artil-
lerie benoemd, een levendig
deel aan de verdediging. Hij
wilde na de capitulatie het lot
zijner wapenbroeders deelen, en
niet lang duurde het, of hij
werd uitgewisseld. Naar het
leger van *Italië* teruggezonden,
werd hij weldra door BONAPARTE
opgemerkt, die hem met gewig-
tige zendingen in *Albanië* en
Epirië belastte. — Later be-
stemde de eerste consul hem,
om bij MURAT te dienen. LO-
VERDO volgde in 1808, den

H. DEEL.

maarschalk LANNES naar *Spanje*,
en werd in den slag van *Esz-*
lingen, tot kolonel chef van den
staf benoemd. In 1814 sloot
hij zich aan de regering der
BOURBONS aan, en trachtte in
het volgende jaar, gezamen-
lijk met den generaal ERNOUFF,
den hertog van ANGOULÊME in
de zuidelijke departementen te
handhaven; maar nadat de troe-
pen verstrooid waren, zag hij
zich genoodzaakt zich in de stad
Sisteron te werpen, van waar
hij met eenige provençalen, den
terugtogt des prinsen hoopte te
dekken. Van alle kanten inge-
sloten, onderging hij zelf de
wet des overwinnaars, en werd
onder het opzigt van den mi-
nister van algemeene policie ge-
steld. LOVERDO bleef gedurende
de honderd dagen in *Frankrijk*;
zoodra de uitslag van den slag
van *Waterloo* hem bekend werd,
begon hij weder zijne pogingen,
ten gunste der BOURBONS, en
liet de witte vlag hijschen. Tot
beloening zijner diensten, werd
hij tot luitenant-generaal, graaf
en commandeur der orde van
den heiligen LODEWIJK benoemd.
Omtrent denzelfden tijd ont-
ving hij brieven van naturalis-
atie. Tot het bevelhebberschap
der 11.^e militaire afdeeling be-
noemd, behield hij dien post tot
in 1818, en werd alstoen be-
schikbaar gesteld. Tijdens den
togt naar *Algiers* in 1830,
werd hij bestemd om de ge-
mengde commissie te presideren,
belast om er de grondslagen van
te leggen, en er den goeden
uitslag van voortebereiden. Hij

belastte zich vervolgens met het commandement eener afdeeling van het expeditie-leger, keerde eenigen tijd daarna naar *Frankrijk* terug en overleed den 26 Julij 1837.

LUCIEN. — Zie BONAPARTE (LUCIEN).

* LUCKNER (NICOLAAS VON), was de zoon van eenen welhebenden bierbrouwer en herbergier te *Cham* in het Beijersche woud; werd in 1721 geboren, en ontving, tot den geestelijken stand bestemd zijnde, zijne wetenschappelijke opleiding in het Jesuiten-collegie te *Passau*. Bij het uitbarsten van den oorlog over de Oostenrijksche erfopvolging, voerde hem zijne heerschende neiging tot den soldatenstand onder de vaderlandsche standaards. Hij diende eerst als vrijwilliger in het Beijersche infanterie-regt van MORAWITZKI, daarna in het bereden vrij-corps van den kapitein GSCHRAY, waarin hij het weldra tot luitenant bragt. Toen de vrede aan zijne werkzaamheid in *Beijeren* een einde maakte, trad hij in Hanoversche dienst. Hier rigtte hij in het begin van den zevenjarigen oorlog (1756) een corps ligte ruiters op, die zich onder den naam van *Lucknersche Hoozaren* algemeen gevreesd maakten. Aan het hoofd dezer vrij-schaar, reeds tot overste gestegen, overrompelde hij den 24 Mei 1760 de Franschen in *Butzbach*, en maakte zich ook in den verderen loop des oorlogs door stoute strooptogten en overrompelingen berucht. Toen na

den vrede van 1763 *Hanover* het schoone hoozaren-regiment afdankte, nam LUCKNER, daarover gebelgd, dienst bij zijne vroegere vijanden, de *Franschen*. LODEWIJK XV stelde hem aan als luitenant-generaal, met een tractement van 30,000 livres. In 1790 schaarde hij zich aan de zijde der omwentelingsgezinden, en ontving den 31 December uit de handen van den minister NARBONNE, te *Metz*, den maarschalksstaf. Hem werd daarop het commando over het *Rijnleger*, en later over het *Noorderleger* opgedragen. Doch de hooge ouderdom had zijn' krijgshaftigen geest werkelijk verslapt, en hij beantwoordde niet aan de groote verwachtingen, welke de natie van hem had opgevat, waarom hij in 1792 bij de centraal-armee verplaatst, en in de legerplaats der 2.^e linie te *Chalons sur Marne* gezonden werd, waar hij niets te doen had, dan rekruten te verzamelen, en dezelve onder zijn opzigt te doen oefenen. Deze vernedering bewoog LUCKNER, in 1793 zijn ontslag te vragen, dat hem zonder verwijl, met eene jaarwedde van 36,000 livres, gegeven werd. Intuschen weigerden de ambtenaren der landskas in den *Elzas*, waar de maarschalk zijne woonplaats gekozen had, hem de uitbetaling, en hij was onvoorzigtig genoeg, om zich naar *Parijs* te begeven, ten einde persoonlijk zijn goed regt te doen gelden. De in zijn karakter heerschende geldzucht had hem verleid, om zich zelven

in den muil van den leeuw te werpen. De toenmaals alvermogende ROBESPIERRE liet hem, als eenen overtolligen kostganger der natie, zijn proces opmaken, en de ongelukkige maarschalk boette den 4. Januarij 1794 zijn leven onder de guilotine.

* LUDEN (HENDRIK), een geachte Duitsche geschiedschrijver, in 1780 te *Lowstädt* bij *Bremen* geboren, beoefende te *Göttingen* de godgeleerdheid, wijsbegeerte en geschiedenis, privatiseerde hierop eenigen tijd, en werd in 1806 te *Jena* (sedert 1810 met den titel van hofraad) hoogleeraar der geschiedenis, die hij op eene opwekkende en schrandere wijze onderwees, zoo als voor het overige zijne geheele werkzaamheid aan het Duitsche vaderland was toegewijd, gelijk zulks zijne talrijke schriften bewijzen. Hij overleed te *Jena*, den 23 Mei 1847. Er bestaat van hem: 1.° *Ansichten des Rheinbundes*, 1808; — 2.° *Handbuch der Staatsweisheit*, 1818; — 3.° het tijdschrift *Nemesis*, 12 dl.ⁿ, 1814—18; — 4.° *Geschichte des Altherthums*, 3.^e uitg. 1824; — 5.° *Geschichte des Mittelalters*, 2.^e uitg. 1824; — 6.° de onvoltooide *Allgemeine Geschichte des deutschen Volkes*, 12 dl.ⁿ, 1825—37. In lateren tijd bewerkte hij: *Geschichte der Deutschen*, 1—3 dl., 1842 tot 1844, en uit zijne nalatenschap verscheen: *Rückblicke in mein Leben*, *Jena*, 1847.

* LUISE AUGUSTE WILHELMINE AMALIE, koningin van *Pruissen*, dochter van hertog KAREL van *Mecklenburg-Strelitz*, werd in 1776 te *Hanover* geboren, waar haar vader toenmaals gouverneur was; in 1793 trad zij in den echt met den toenmaligen kroonprins, later koning FREDERIK WILLEM III (zie dat Art.) van *Pruissen*. LUISE was een waar sieraad des troons, en door hare zachtmoedigheid, vriendelijkheid en nederigheid, het voorwerp der algemeene vereering en liefde. Bij het uitbarsten des oorlogs van 1806, vergezelde zij den koning naar *Naumburg* en begaf zich met hem, na den slag van *Jena*, naar *Königsbergen* en *Memel*. Vruchteloos voor *Pruissen* was eene bijeenkomst van LUISE met NAPOLEON in *Tilsit*; doch deze erkende hare beminnenswaardigheid, en het haar vroeger, door bittere lastering aangedane onrecht. In 1808 ondernam zij van uit *Königsbergen* een bezoek der keizerlijke familie te *Petersburg*, en keerde den 23 December 1809 met den koning en hare kinderen naar *Berlijn* terug. In 1810 bezocht zij haren vader te *Strelitz*, doch, op het lustslot *Hohenzieritz* plotseling door eene hevige borstkoorts overvallen, overleed zij den 19 Julij in de armen van haren toegesnelden gemaal. Haar lijk werd den 27 Julij plegtiglijk naar *Berlijn* afgehaald, en eerst in de grafkamer der Domkerk, en daarna in het tot dat einde opgerigte praalgraf in den slottuin te *Charlottenburg* bijgezet,

waar sedert 1840 haar gemaal aan hare zijde rust.

LUMSDEN (MATTHEUS), een geleerde kenner der Oostersche talen, in 1777 te *Clora* in *Schotland* geboren, en den 31 Maart 1835 te *Londen* overleden, had gedurende 20 jaren den post van hoogleeraar in het

Perzisch en Arabisch aan het collegie van *Fort-William* te *Calcutta* bekleed. Behalve de uitgave van verscheiden Perzische en Arabische werken, heeft men hem te danken: 1.^o *Perzische Spraakkunst*, *Calcutta*, 1810, 2 dl.ⁿ, in fol.; — 2.^o *Arabische Spraakkunst*, 1813, 1.^o dl., mede in fol.